

રિત્રનો સાર આપ્યો છે. એ સિવાય પરચુરણ કવિઓનાં પદોમાંથી નમાણાં લાગ્યાં વાં પદો ક્રમી ક્રમી છે. એટલે કવિઓની સંખ્યા આગલી આવૃત્તિઓ પ્રમાણે છે, છુ કાળ્યો અને પદોમાં વધવટ કરેલી છે. આ સર્વ ફેરફાર અને વધવટ છતાં ાળ્યોની મૌલિકતા અને રસમયતામાં કશું પરિવર્તન થયું નથી, એમ વાચકવર્ગને ાણુઆ વિના નહિ રહે.

આજકાલ શાળા પાઠશાળાઓમાં પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકે ચલાવવા માટે ટીકા િપ્પણુવાળાં નાનાં નાનાં પુસ્તકો ઘણાં બહાર પડે છે, અને તેઓ ૧૦૦ થી ૨૦૦ ાનાનાં ભાગ્યે જ હોય છે તો પણ તેની કીંમત બારે રાખવામાં આવે છે. આરે ાવાં પુસ્તકો જે ૬૦૦ પાનાનાં છે, તેની કીંમત રૂ. ૩ થી ૪ રાખવામાં આવે તો ાટલાકા ક્રુમ પાડે છે. પણ સમજી વાચક વર્ગ ધ્યાન દઈને તપાસ કરશે તો ાલ્યદોહનનાં પુસ્તકો, તેનું પુર જોતાં કાંઈ પણ પસંદ કરેલાં કાળ્યોનાં પાઠ્ય પુસ્તકો કરતાં સસ્તાં અને સારાં છે, એમ ખાત્રી પૂર્વક જણાશે, અને આ કાલ્ય- સાહિત્ય સસ્તામાં સસ્તું અને વાંચવા મનન કરવા લાયક છે. મુંબઈમાં છાપવાનાં સાધનો અને મજૂરીની મોંઘવારી અસહ્ય છે તેથી જગદંબાપી યુદ્ધ પહેલાંની કીંમતે આ ગ્રંથો આપવા પોસાતા નથી, પણ જે કીંમત રાખવામાં આવી છે તે સરખામણીમાં સસ્તી છે, એવી અમારી ખાત્રી છે.

અંતમાં અમારે નમ્રતા પૂર્વક પ્રજાવર્ગને જણાવવાનું કે મૂળ સંગ્રહકર્તા અમારા પિતાશ્રીએ આ પુસ્તકની ચોથી આવૃત્તિ પ્રકટ કરતાં જે વિચારો દર્શાવ્યા છે, તે પ્રમાણે આજે પણ બન્યું રહે એવી ધમિર પાસે પ્રાર્થના છે.

મુંબઈ
વિ. સં. ૧૯૮૧ શ્રીહત્તબંધી }

નટવરલાલ ધરજીરામ દેશાઈ



ચોથી આવૃત્તિના બે બોલ

અપ્રસિદ્ધ અને સુપ્રસિદ્ધ કાવ્યોનું સંશોધન કરી ગુજરાતી પ્રજામાં ફેલાવવાનો જે પ્રયત્ન આરંભ્યો છે તેમાં પ્રસિદ્ધકર્તા કેટલે અંશે વિજયી નિવડ્યો છે, તે આ ચોથી આવૃત્તિ બતાવે છે. ગુજરાતના જૂના કવિઓનાં કાવ્યોપર પ્રજાનો પ્રેમ છે ને તેનો સત્કાર કરવામાં તે સદા તત્પર છે, અને આ રીતે ગુજરાતના કવિઓની સેવા બજાવવામાં સંશોધન કર્તા પ્રજાની સેવા બજાવવામાં ભાગ્યશાળી થયો છે, તે માટે તે જૂના કવિઓની જ કૃપા માને છે.

ગુરૂપૂર્ણિમા,
૧૯૫૭ }

ધર્મદારામ સૂર્યરામ દેશાઈ

ગુજરાતી કવિતા

—મધ્યમ—

કાંઈ પણ દેશનો ભાષા-વિદ્યા-જ્ઞાન વ્યવહાર સંબંધી પ્રારંભ પ્રયત્ન તે કવિતામાં હોય છે. યુરોપ, એશિયા, અમેરિકા અથવા આફ્રિકાના સિધ્ધિઓના મુલકેની ભાષા જાણવાને જે સૌથી પહેલું સાધન આપણા હાથમાં આવશે, તે કવિતા છે. ભરતખંડની પ્રાચીન પ્રસિદ્ધ સર્વમાન્ય સંસ્કૃત ભાષાનું પહેલવહેલું જો સ્વરૂપ આપણને જોવું હોય તો તે કવિતા સિવાય બીજે કાંઈ પ્રકારે આપણને મળી શકશે નહિ. ભરતખંડના કવિઓએ પોતાની વાણીનું પહેલવહેલું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું, તેમાં માયા ને મહેશ્વર, એ બેનાં વર્ણન હતાં, જે સર્વોત્તમ ગ્રંથ મનાય છે. તેમાં દેવતાઓની સ્તુતિ સિવાય બીજા કશાનું વર્ણન જોવામાં આવતું નથી. એ કવિતા-ગ્રંથમાં અક્ષરવૃત્તથી શુદ્ધ મનોવૃત્તિના ઉદ્ગાર પ્રાર્થનાદ્વારે દર્શાવ્યા છે. પુરાણોમાં ઈશ્વરસ્તુતિ સાથે ઐતિહાસિક કથન કથેલું જોવામાં આવે છે, ને તેમાં વેદના કાળથી જે હંદા ઉપયોગમાં આવતા હતા, તેમાં ધણે વધારે શ્રીવેદવ્યાસે કાંઈપણ જણાય છે. પણ કવિતાના વિષયની પસંદગીમાં ઈશ્વર સિવાય બીજે કાંઈ પણ વિષય પૂર્વના આર્થ કવિઓએ પસંદ કાંઈપણ જણાવે નથી. કાળે કાળે સંસ્કૃત ભાષાની પડતી યદ્ય, ને તેમાંથી ધણક પ્રકારની પ્રાકૃત ભાષા યદ્ય, જેમાંનો એક ફટા તે આ ગુજરાતી ભાષા છે. ગુજરાતી ભાષાનું પ્રારંભસ્વરૂપ પણ કવિતામાં છે. ગુર્જર પ્રજાની રીતભાત તથા દેશભાષા ને ધર્મ ભક્તિ સંબંધી જે કંઈ જાણવાની ઇચ્છા થાય તો તે માટે કવિતા સિવાય બીજું કાંઈ સાધન નથી. પણ ગુજરાતી ભાષા જેટલી બેડાયલી હોવી જોઈએ તેટલી તે નથી. તે પોતાની બહેન શ્રિજ, હિંદુસ્તાની અને મરેઠી કરતાં ભાષા ને વિદ્યાસંગ્રહમાં ઘણી પાછળ પડી છે, તેથી તેનું જે અરેખક ભાષાસ્વરૂપ આંધી શકાય, તે કાળ હજી વેગળા છે.

ગુજરાતી ભાષાની કવિતાનો સંગ્રહ અને તેના ગદ્યનો સંગ્રહ અત્યાર સુધીમાં જે પ્રસિદ્ધ થયો છે, તે પરથી મારે કહેવું પડશે કે, સામ્રાટ કાળના વિદ્વાનો આ ભાષાને જેવી તુચ્છ ગણે છે, તેવી તે નથી. કવિતાના-રસાલંકાર ને પિંગલના બેદમાં આ ભાષા મરેઠી ને હિંદુસ્તાનીથી ઘણી ઉતરતી છે, તદ્દપિ મનને આનંદ આપવામાં, પોતાની કુમળી વાણી દર્શાવવામાં તે બીજા ભાષાની કવિતા કરતાં ઉતરતી નથી જ; અલગતાં જે વિષયોની પસંદગી કરવામાં આવી છે, તે ઈશ્વર સંબંધી છે. તેમાં સઘળા જ કવિઓ પોતાનું ઐશ્વર્ય બતાવવામાં વિજયી થયા નથી;

જે ત્રણ ચાર કવિઓએ પોતાની છટાદાર ખાનીમાં રસદાન દર્શાવ્યું છે, તે નીચે લાપાના ઉત્તમ કવિઓની સાથે થોડે દિવા ધણે દરજ્જે પણ સ્પર્ધા કરી શકે છે. ને અર્વાચીન પ્રાકૃત લાપાના ક્રાંટાઓમાં ગુજરાતી લાપાની કવિતા કરુણા-રસ દર્શાવે પહેલે સ્થાને બિરાજે છે. રસાલંકારમાં ને કાવ્યશાસ્ત્રના નિયમોનું દર્શન કરાવવામાં મરેડી ને હિંદુસ્તાની લાપાએ પોતાની પ્રતિષ્ઠા ધણી વધારી છે, પણ કવિતાની કામળ રસમય લાસિત્યમય વાણીમાં ગુજરાતી લાપાની કવિતાએ કરી પણ ઓછા રાખી નથી, ને જ્ઞાન માર્ગમાં ગુજરાતી લાપાની કવિતા એ કે ધણી થોડી છે, તોપણ તે થોડી કવિતા જૂના કવિઓની કીર્તિ ઉજાવેલ રખાવે એવી છે.

ગુજરાતી લાપાની કવિતાનો આ પહેલો સંગ્રહ અમારી તરફથી બહાર પાડતાં આપણી આ સુંદર કવિતા ને કવિ સંબંધી સહજ સંક્ષિપ્ત વર્ણન આપવાની વિશેષ અગત્ય હોવાથી, આ ધણે દુર્ઘટ વિષય અમે હાથ ધર્યો છે, ને જે તેમાં કદાપિ અમારા વિચાર જૂના પડે તો તે વારતે વિદ્વજ્જનો પ્રત્યે અમારી ક્ષમા માટે પ્રાર્થના છે. અંગ્રેજી કાવ્યશક્તિની કીર્તિ આજ કાલ આપણા દેશમાં ઓમેર ગાજી રહી છે, ને તેને મૂકાબલે દેશી સાહિત્યની ધણી અવગણના થાય છે. પણ આટલું તો નિર્વિ-વાદિત છે કે, જે માર્ગે ગુર્જર લાપાના કવિઓએ પોતાની કવિત્વ શક્તિ દર્શાવી છે તે માર્ગે, ને અંગ્રેજી કવિઓનો માર્ગ તદ્દન નિરાળો છે. જેમાં ગુર્જર કવિઓ કીર્તિ ખાટ્યા છે, તેમાં અંગ્રેજી કવિઓ કીર્તિ મેળવવાનો દાવો બાંધી શકે તેમ નથી. અલંકાર અને કાવ્ય ચતુરાઈ એ અંગ્રેજી કવિઓમાં ધણાં થેડાં જેવામાં આવે છે, ને તેઓએ તે બાબતપર નેહનું લક્ષ દેવા ચલ કીધેલો હોય, એવું થોડા જ કવિઓની કવિતામાં જણાય છે; અને જ્ઞાનમાર્ગની કવિતામાં તેઓ પાછળ છે, એમ કહિયે તોપણ ચાલી શકે. અંગ્રેજી કવિઓની કવિતાની શ્રેષ્ઠતા તેમના કાવ્યકૌશલ્યમાં નથી, પરન્તુ તેઓ કુદરતનાં ચિત્ર ચિતરવામાં ધણા આગળ વધી ગયા છે, તથા બહુ પ્રકાશી રહ્યા છે. કવિતા એ મનુષ્યની મનોભાવનાની સામાન્ય કાળની ઉર્મિઓ દર્શાવવાનું સાધન હોવાથી, તેવી આબેહૂળ તાદૃશ્ય છબીઓ તરફ આપણો પ્રીતિભાવ ધણો ધૂટે છે. એવી કવિતાની આપણી લાપામાં ધણી ખોટ છે, એ તો આપણાથી ના પડારો નહિ. અંગ્રેજીમાં તે જ્યાંબંધ છે. કવિતાની જે બે પાઠશાળા અંગ્રેજી વિદ્વાનોએ સ્થાપી છે, તેમાં “લેક પોયટ” અને “આર્ટસ્ પોયટ” છે. અંગ્રેજીનો મોહ ‘લેક પોયટ’ પ્રત્યે ધણો છે, ને તેના પક્ષા ઉસ્તાદ વર્ડસ્વર્થની કવિતાપર સૌ વારી જાય છે, પણ આવી કુદરતી કવિતા રચવાપર ગુજરાતી લાપાના કવિઓમાં એકાદ બે સિવાય બીજા કાંઈએ લક્ષ જ દીધું નથી—તેમની એ બાબતમાં શક્તિ નહોતી, એમ કહેવાનો દોષ

ગુજરાતી કવિતા

અમે વહોરી લઇશું નહીં—ને તેથી અંગ્રેજ સાથેના યુદ્ધમાં બા
સરખી વસ્તુનો જ થઈ શકે છે.

કવિતાના ત્રણ ભેદ ને ત્રણ ઉપભોદ રાખવામાં આવ્યા છે.^૧ વીર કવિતા ને શ્રાવ્ય કે દશ્યનાટ્યકાવ્ય કવિતા; અને ત્રણ ઉપભોદમાં વન એવવા કુદરત સંબંધી કવિતા (જે વર્ડસ્વર્થ પછીના કવિઓએ ધણી પસંદ કરી છે,) બાધ-કવિતા ને વર્ણન કવિતા છે. અંગ્રેજ કવિઓની કીર્તિનો ઝળહળતો પ્રકાશ વીર, શ્રાવ્ય ને દશ્યનાટ્ય કાવ્યમાં ધણો છે; અને ત્રણ ઉપભોદમાં વનકવિતામાં વિશેષ છે. ગીત કવિતા તે અંગ્રેજોની નહિ જ—તેમાં તેઓ ધણા મોળા છે. એ બાબતનું સઘળું માન એશિયાના જ કવિઓને માટે રાખવું જોઈએ. પણ ગુજરાતી ભાષામાં વીરકવિતા, નાટ્ય ને વનકવિતા વગર થીજ ભેદ ઉપભોદની બાબતમાં બહુ બહુ કાવ્યચતુરાઈ ધણીક કવિ-ઓએ બતાવી છે. (જુઓ પ્રેમાનંદનો વિવેક વણુજરો, જીવરાજ શેઠની મુસાફરી.) એક જ વિષય પસંદ કરીને તેપર કાવ્યરચના કરવાને કાર્ષપણ ગુર્જર કવિએ પૂરેપૂરો પ્રયત્ન કર્યો નથી, ને તેથી અમુક પ્રકારનો તે કવિ છે એમ કહી શકાતું નથી અને તે જ કારણે ગુજરાતી કવિઓ પાછળ પડેલા અંગ્રેજ ભણેલાની નજરમાં આવે છે.

અંગ્રેજમાં આદિ કવિ હોમર કહેવાય છે. સંસ્કૃતમાં વાલ્મીકિ, તેમ ગુજરાતીમાં નરસિંહ મહેતાને^૧ તે પદ પ્રાપ્ત થયું છે. પણ એક શોધક એમ જણાવે છે કે, સ્થંભ-તીર્થનો વિષ્ણુદાસ એ આદિ કવિ છે.^૨ વિષ્ણુદાસનો કાળ સંવત ૧૩૦૦ નો, સમય સૈકા ૧૪ નો જણાવવામાં આવે છે, પણ તે કાળની ભાષામાં જ એકે પુસ્તક હાથ લાગે નહિ. ત્યાં સુધી તેને આદિ કવિ ગણવો મુશ્કેલ થઈ પડશે. તેથી ઘુરતને માટે^૩ આદિ કવિનું પદ તો નરસિંહ મહેતાને માટે જ રાખવું પડશે. પણ નરસિંહ મહેતાના કાળની જૂની ભાષા મળવી દુર્લભ છે. મારા મિત્ર રા. હરિલાલ હર્ષદરાય કુવે જૂની ભાષાનો એક ધણો જૂનો—લગભગ ૩૦૦ વરસપર લખાયેલો એક ગ્રંથ મારા હાથમાં મૂક્યો હતો, તેમાં આ ગ્રંથમાં આવેલાં પહેલાં જ ૧૩

૧ વિ. સં. ૧૪૭૦—૧૫૩૩ આશરે. ૨ સ્થંભતીર્થનો વિષ્ણુદાસ એ આદિ કવિ નથી, તેના મુલાસા માટે જૂહન કાચ્છોદાનમાં ભાગ ૮માં આપેલું તેનું જીવન ચરિત્ર જુવો.

૩ નરસિંહ મહેતા પૂર્વે ધણા જૈન કવિઓએ ગુજરાતી ભાષામાં કાવ્ય ગ્રંથો—રાસાઓ રચ્યા છે, એમ હવે સિદ્ધ થયું છે, પણ નરસિંહ મહેતા પૂર્વે થઈ ગયેલા કોઈ સારા જૈનતર કવિની શોધ થઈ નથી, એટલે વર્ણાશ્રમ ધર્મ પાળનારી પ્રજામાં એ આદિ ગણાશે, અને તેઓમાં એ કવિ પ્રથમ પ્રકાશમાં આવ્યો છે તેથી પણ આદિ મનાશે જ. આદિ વિશેષજુથી નરસિંહ મહેતાની પૂર્વે ગુજરાતી ભાષામાં કાવ્ય કરનારા કવિઓ નહોતા એમ માનવાનું નથી જ.

પદો હતાં, જે કંઈ પણ ફેરફાર થયો વગર જેવી ને તેવી ભાષામાં દાખલ કીધાં છે, એપરથી નિશ્ચયપૂર્વક એમ કહી નહિ શકાશે કે, નરસિંહ મહેતાના કાળની ખરેખરી ભાષા તે એ જ છે. નરસિંહ મહેતો જૂનાગઢનો રાત્રે નાગરજ્ઞાણથી હતો. પરાપૂર્વથી નાગરો મુત્સદ્દી વર્ગના, કેળવાયલા ને નગરના સહવાસી હોવાથી તેમની ભાષા વિશેષ શુદ્ધ હોવાનો સંભવ રહે છે, ને તેથી કદાપિ નરસિંહ મહેતાની ભાષા પહેલાં પદોમાં છે તેવી હોય, પણ બીજી તેની કવિતામાં બહુ વિકૃતિ થઈ ગઈ છે, પરંતુ નરસિંહ મહેતાનો સમકાલીન કવિ બાલણ છે,^૧ ને એ બંનેની ભાષા થોડે દરજ્જે એક બીજાને અનુસરતી હોય તેમ જણાય છે. દાઢમાં જે કવિતાનો સંગ્રહ બહાર પડ્યો છે, તેમાં જેટલી કવિતાઓ નરસિંહ મહેતાની છે, તેમાં થોડી સિવાય ધણીક કવિતાની પ્રકૃતિ વિકૃતિ થયેલી જણાય છે. એટલે નરસિંહ મહેતાની કાવ્યશક્તિ કેવી ને કેટલી હતી, તે ખરાખર રીતે કહી શકાશે નહીં, તથાપિ એ કવિની કવિતામાં પ્રેમભક્તિ ને તે સાથે સામાન્ય બીજા કવિ કરતાં વનવર્ણન કવિતાનો વિશેષ ભાગ છે. પ્રભાતનાં વણનમાં જે કુદરતનું વર્ણન નરસિંહ મહેતાની કવિતામાં જેવામાં આવે છે તેવું બીજા કાંઈ ગુજરાતી કવિની કવિતામાં નથી.

ગુજરાતીમાં આદિ કવિ નરસિંહ મહેતો છતાં, પહેલા વર્ગમાં પહેલે સ્થાનકે શોભતો એવો તો પ્રેમાનંદ છે,^૨ અને બીજે સ્થાનકે દયારામ છે.^૩ આ બંને કવિઓનું કાવ્ય જેટલું પ્રગટ થયું છે, તેપરથી એટલું તો કહી શકાય કે, તેઓ કુદરતી કવિઓના વર્ગના હતા. જનસ્થિતિ ને વર્ણન શક્તિમાં પ્રેમાનંદે જે શક્તિ પ્રકાશ કીધી છે, તેમાં જ તેની કીર્તિ સમાયલી રહેતી નથી, પણ સંસારચિત્ર દર્શન કરાવે ને વર્ણનશૈલીમાં, રસ અને અલંકારમાં, મનોભાવ અને સ્થિતિદર્શનમાં બીજે કાંઈ એના જેવો ગુજરાતી કવિ થયો જ નથી. તેનું નળાખ્યાન એ સર્વોપરી ને ઉત્તમ કાવ્ય છે, ને તેમાં રસ અલંકારચિત્ર, જનસ્થિતિ ને કહીં કહીં કુદરતનો, એ સંખળાનો સામટો ચિતાર આપ્યો છે. પ્રેમાનંદનું આખાહરણ એ શૃંગાર કાવ્યમાં સર્વોપરી ગણાય છે, ને વીર કવિતામાં તેનો રણયુદ્ધ મનોરંજક છે. ધલિયડમાં જે જે શુદ્ધતા ભેદ હોમરે વર્ણવ્યા છે, તેમાંના કેટલાક એ કાવ્યમાં જેવામાં આવે છે— ને આપણે એટલું તો ખાતરીથી જણિયે છિયે કે, હોમરના ધલિયડનું નામ નિશાન પ્રેમાનંદના જણવામાં નહોતું. દયારામે મનુષ્યકૃતિ અને હૃદયભાવનું ચિત્ર મુખ્યત્વે કરીને આપ્યું છે, ને તેમાં પોતાની શક્તિ એટલી હૃદયભર ખતાવી છે કે, તેનાં કાવ્યનો ભાવ હૃદયપર પરિપૂર્ણ છાપ મારનાર થઈ પડ્યો છે. એની કવિતા એ

૧ વિ. સ. ૧૫૦૦-૧૫૭૦ આશરે.

૨ વિ. સ. ૧૬૯૫-૧૭૮૦ આશરે.

૩ વિ. સં. ૧૮૩૩-૧૯૦૬ આશરે.

ગુજરાતી સ્ત્રી ને પ્રભુનું હૃદય છે, ને તેમાં કંઈ કંઈ તાદૃશ ચિત્ર પડેલાં છે, તે છક કરી નાંખનારાં છે. સામળભટ્ટ^૧ એ પહેલા વર્ગના કવિ છે, પણ તેણે કુદરત વર્ણનપર બહુ થોડું લક્ષ આપ્યું છે—ને જે આપ્યું છે તે થોડું ને લુપ્ત છે. પણ એની કવિતામાં તર્કશક્તિ ને બોધ બદાર પડતો છે. સામળ-દૃષ્ટાંત આપવામાં કરી-કથાસ—રાખી-નથી. આ દૃષ્ટાંતનો મોટો ભાગ છાંપામાં છે ને તે છાંપા એટલા બધા સુરસ છે કે, એક કવિએ કહ્યું છે કે:—

“છંદ ચંદ, પદ સુરકે, દુહો બિહારીદાસ;
ચોપાઈતુલસીદાસકી, છાંપય શામળ ખાસ.”

તેમ છાંપા તો સામળના જ કેહેવાય. ગુજરાતી કવિઓમાં પ્રમાતિયાં નર-સિંહ મહેતાનાં, છાંપા સામળભટ્ટના, ગરબા વલ્લભના અને ગરબીઓ દયારામ-ભાઈની? પોતાની જ ખાસ ગણાય છે. એ વિષયમાં ખીજા કવિઓની કવિતા દાવેદ કરી શકે નહીં.

પહેલા વર્ગમાં શાલતા ચાર કવિઓની કવિતા ગમે તેવી ઉચ્ચ પ્રકારની હોય, તોપણ તે કવિતાઓ, જે ભાષા ખેડાયેલી છે, પૂર્ણપણાને પામી છે તેવી અંગ્રેજી ભાષાની કવિતા જેડે મુકાબલામાં લાવવા યોગ્ય નથી, એટલું જ નહિ પણ મરેઠી ને હિંદુસ્તાની સાથે પણ થોડો મુકાબલો થઈ શકશે. ભાષા હજી પણ ખીલી નથી તેમ પૂર્ણ ખેડાયેલી નથી, એટલે તેમાં બહુ ઉચ્ચ કાવ્યશક્તિ ખીલી નિકળવી મુશ્કેલ છે; તથાપિ પહેલા વર્ગના કવિઓની કવિતાપરથી આટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે, ખીલતી ગુજરાતી ભાષાની એ કવિઓની કવિતા, ભાષા પૂર્ણપણાને પામ્યા પછી કાંઈ પણ પ્રકારે પ્રીતિમાં ઉતરતી થશે નહીં. એ કવિતાઓ ભાષામાં મોરારૂપ રહેશે જ.

ખીજા વર્ગમાં ઘણા કવિઓ છે. તેમાં વલ્લભભટ્ટ, રત્નો, કાળિદાસ, મુક્તાનંદ, શ્રદ્ધાનંદ, પ્રેમાનંદ સ્વામી ને ધીરો ઘણા સારા વખણાયેલા છે. સઘળા કવિ-ઓએ ઈશ્વરભક્તિ, કૃષ્ણકથા અને કૃષ્ણનો ગુંગાર ગાયો છે. વલ્લભભટ્ટની કવિતામાં શક્તિની ઉપાસના છે, પણ એની કવિતામાં જેવો જુસ્સો છે તેવો—ખીજા કાંઈ પણ ગુજરાતી કવિએ ગાયો કે વર્ણવ્યો નથી. એ કવિમાં દેશભક્તિનો પૂર્ણ ભાવ હતો, તે પોતાના કાળકાળના ગરબામાં સ્પષ્ટપણે બતાવે છે. વીરકવિતામાં જે જુસ્સો બોધ્યે—ને વીરરસને શોભે તેવો—તે તેમાં વલ્લભ આગળ પડતો છે. ન્ને એણે પોતાનું કાવ્યચાતુર્ય કાંઈ લંબાણ વીરરસના કાવ્યમાં દાખવ્યું હોત તો એ બહુ

૧ વિ. સં. ૧૭૪૦-૧૮૨૫ આશરે. ૨ કાકી ધીરાજગતની અને આળખા ભોળભગતના મનાય છે

પદો હતાં, જે કંઈ પણ ફેરફાર ક્યો વગર જેવી ને તેવી ભાષામાં દાખલ કીધાં છે, એપરથી નિશ્ચયપૂર્વક એમ કહી નહિ શકાશે કે, નરસિંહ મહેતાના કાળની ખરેખરી ભાષા તે એ જ છે. નરસિંહ મહેતા જૂનાગઢનો યાત્રી નાગરજ્ઞાણી હતા. પરાપૂર્વથી નાગરો મુત્સદ્દી વર્ગના, કેળવણી ને નગરના સહવાસી હોવાથી તેમની ભાષા વિશેષ શુદ્ધ હોવાનો સંભવ રહે છે, ને તેથી કદાપિ નરસિંહ મહેતાની ભાષા પહેલાં પદોમાં છે તેવી હોય, પણ બીજી તેની કવિતામાં બહુ વિકૃતિ થઈ ગઈ છે, પરંતુ નરસિંહ મહેતાનો સમકાલીન કવિ બાલણ છે,^૧ ને એ બંનેની ભાષા થોડે દરજ્જે એક બીજાને અનુસરતી હોય તેમ જણાય છે. હાલમાં જે કવિતાનો સંગ્રહ બહાર પડ્યો છે, તેમાં જેટલી કવિતાઓ નરસિંહ મહેતાની છે, તેમાં થોડી સિવાય ધણીક કવિતાની પ્રકૃતિ વિકૃતિ યથેલી જણાય છે. એટલે નરસિંહ મહેતાની કાવ્યશક્તિ કેવી ને કેટલી હતી, તે બરાબર રીતે કહી શકાશે નહીં, તથાપિ એ કવિની કવિતામાં પ્રેમભક્તિ ને તે સાથે સામાન્ય બીજા કવિ કરતાં વનવર્ણન કવિતાનો વિશેષ ભાગ છે. પ્રભાતનાં વણનમાં જે કુદરતનું વર્ણન નરસિંહ મહેતાની કવિતામાં જોવામાં આવે છે તેનું બીજા કાંઈ ગુજરાતી કવિની કવિતામાં નથી.

ગુજરાતીમાં આદિ કવિ નરસિંહ મહેતા છતાં, પહેલા વર્ગમાં પહેલે સ્થાનકે શોભતો એવો તો પ્રેમાનંદ છે,^૨ અને બીજે સ્થાનકે દયારામ છે.^૩ આ બંને કવિઓનું કાવ્ય જેટલું પ્રગટ થયું છે, તેપરથી એટલું તો કહી શકાય કે, તેઓ કુદરતી કવિઓના વર્ગના હતા. જનસ્થિતિ ને વર્ણન શક્તિમાં પ્રેમાનંદે જે શક્તિ પ્રકાશ કીધી છે, તેમાં જ તેની કીર્તિ સમાપ્તી રહેતી નથી, પણ સંસારચિત્ર દર્શન કરાવે ને વર્ણનરૌલીમાં, રસ અને અલંકારમાં, મનોભાવ અને સ્થિતિદર્શનમાં બીજે કાંઈ બેના જેવો ગુજરાતી કવિ થયો જ નથી. તેનું નળાખ્યાન એ સર્વોપરી ને ઉત્તમ કાવ્ય છે, ને તેમાં રસ અલંકારચિત્ર, જનસ્થિતિ ને કહીં કહીં કુદરતનો, એ સઘળાનો સામટો ચિતાર આપ્યો છે. પ્રેમાનંદનું આખાદરણ એ શૃંગાર કાવ્યમાં સર્વોપરી ગણાય છે, ને વીર કવિતામાં તેનો રણપ્રસન્ન મનોરંજક છે. ઇલિયડમાં જે જે યુદ્ધના ભેદ હોમરે વર્ણવ્યા છે, તેમાંના કેટલાક એ કાવ્યમાં જોવામાં આવે છે— ને આપણે એટલું તો ખાતરીથી જાણીએ છીએ કે, હોમરના ઇલિયડનું નામ નિશાન પ્રેમાનંદના જાણવામાં નહોતું. દયારામ મનુષ્યવૃત્તિ અને હૃદયભાવનું ચિત્ર મુખ્યત્વે કરીને આપ્યું છે, ને તેમાં પોતાની શક્તિ એટલી હૃદયહોર બતાવી છે કે, તેનાં કાવ્યનો ભાવ હૃદયપર પરિપૂર્ણ છાપ મારનાર થઈ પડ્યો છે. એની કવિતા એ

ગુજરાતી સ્ત્રી ને પ્રજનું હૃદય છે, ને તેમાં કંઈ કંઈ તાદશ ચિત્ર પડેલાં છે, તે છક કરી નાંખનારાં છે. સામળભટ્ટ^૧ એ પહેલા વર્ગનો કવિ છે, પણ તેણે કુદરત વર્ણનપર બહુ થોડું લક્ષ આપ્યું છે—ને જે આપ્યું છે તે થોડું ને લુપ્ત છે. પણ એની કવિતામાં તર્કશક્તિ ને બોધ બહાર પડતો છે. સામળે—દષ્ટાંત—આપવામાં કંડી-કયાસ—રાખી નથી. આ દષ્ટાંતનો મોટો ભાગ છપ્પામાં છે ને તે છપ્પા એટલા બધા સુરસ છે કે, એક કવિએ કહ્યું છે કે:—

“છંદ ચંદ, પદ સૂરકે, દુહો બિહારીદાસ;
ચોપાઈ તુલસીદાસકી, છપ્પય શામળ ખાસ.”

તેમ છપ્પા તો સામળના જ કેહેવાય. ગુજરાતી કવિઓમાં પ્રમાતિયાં નર-સિંહ મહેતાનાં, છપ્પા સામળભટ્ટના, ગરબા વલ્લભના અને ગરબીઓ દયારામ-ભાષની^૨ પોતાની જ ખાસ ગણાય છે. એ વિષયમાં બીજા કવિઓની કવિતા દાવો કરી શકે નહીં.

પહેલા વર્ગમાં શૈલતા ચાર કવિઓની કવિતા ગમે તેવી ઉંચા પ્રકારની હોય, તોપણ તે કવિતાઓ, જે ભાષા ખેડાયેલી છે, પૂર્ણપણાને પામી છે તેવી અંગ્રેજી ભાષાની કવિતા જોડે મુકાબલામાં લાવવા યોગ્ય નથી, એટલું જ નહિ પણ મરેઠી ને હિંદુસ્તાની સાથે પણ થોડો મુકાબલો થઈ શકશે. ભાષા હજી પણ ખીલી નથી તેમ પૂર્ણ ખેડાયેલી નથી, એટલે તેમાં બહુ ઉંચી કાવ્યશક્તિ ખીની નિકળવી મુશ્કેલ છે; તથાપિ પહેલા વર્ગના કવિઓની કવિતાપરથી આટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે, ખીલતી ગુજરાતી ભાષાની એ કવિઓની કવિતા, ભાષા પૂર્ણપણાને પામ્યા પછી કાંઈ પણ પ્રકારે પ્રીતિમાં ઉતરતી યશે નહીં. એ કવિતાઓ ભાષામાં મોરા રૂપ રહેશે જ.

બીજા વર્ગમાં ઘણા કવિઓ છે. તેમાં વલ્લભભટ્ટ, રત્નો, કાળિદાસ, મુક્તાનંદ, બ્રહ્માનંદ, પ્રેમાનંદ સ્વામી ને ધીરો ઘણા સારા વખણાયેલા છે. સઘળા કવિ-ઓએ ઈશ્વરભક્તિ, કૃષ્ણકથા અને કૃષ્ણનો મૃગાર ગાયો છે. વલ્લભભટ્ટની કવિતામાં શક્તિની ઉપાસના છે, પણ એની કવિતામાં જેવો લુસ્સો છે તેવો બીજા કાંઈ પણ ગુજરાતી કવિએ ગાયો કે વર્ણવ્યો નથી. એ કવિમાં દેશભક્તિનો પૂર્ણ ભાવ હતો, તે પોતાના કળિદાળના ગરબામાં સ્પષ્ટપણે બતાવે છે. વીરકવિતામાં જે લુસ્સો જોઈએ—ને વીરરસને શોભે તેવો—તો તેમાં વલ્લભ આગળ પડતો છે. જો એણે પોતાનું કાવ્યચાર્ય કાંઈ લેખાણ વીરરસના કાવ્યમાં દાખવ્યું હોત તો એ બહુ

૧ વિ. સં. ૧૭૪૦-૧૮૨૫ આશરે. ૨ કાફી ધીરાભગતની અને ચાળખા ભોળભગતના મનાય છે

દીપી નીકળત, પણ આપણા ગુજરાતી-કહે કે ભરતખંડના સધળા-કવિઓએ પોતાનું કાવ્યચાતુર્ય ઈશ્વરભક્તિ સિવાય બીજા વિષયમાં બતાવ્યું નથી-ને તે જ ધોરણે વલ્લભની કવિતા છે. રત્નાએ ઋતુનાં વર્ણન સાથે કૃષ્ણનો વિરહ વર્ણવ્યો છે. તે સિવાય એણે બીજી કવિતા કીધી હોય, એવું જણાતું નથી. કાળિદાસનું પ્રહ્લાદા-ખ્યાન ધણું ખરું રોદ-વીરરસથી ભરપૂર છે-એ કે તે રસ ઉંચ પંક્તિનો નથી. સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના સધળા કવિઓનાં કાવ્ય પોતાના ગુરુ સદગુણની સ્તુતિ-પર, કૃષ્ણોપાસનાપર ને વૈરાગ્યપર છે. જે વૈરાગ્ય છે તે ઉંચી પંક્તિનો છે. ધીરાનાં કાદીનાં પદોમાં વીરરસનો ભરસો ને બોધ સાથે આત્મજ્ઞાન ધણું ઉંચું છે. આ વર્ગના સધળા કવિઓની કવિતાની ભાષા ધણું કરીને સરળ ને પ્રેમભરી રસિક છે, એટલું જ નહીં પણ તેઓનાં કાવ્યો પહેલા વર્ગના ગુજરાતી કવિઓ ટક્કર મીઠે તેવાં છે.

જ્ઞાનમાર્ગનો બોધ દરવામાં અંખો ભક્ત ધણો બહાર પડતો છે. એ કવિને કહી કહેવો કે જ્ઞાની કહેવો તે હજી વિવાદિત વાત છે:-એણે પોતે લખ્યું છે કે, “જ્ઞાનીને કવિમાં ન ગણીશ.” તો પણ કવિ તરીકે એનું કાવ્ય જુદા જ પ્રકારનો ભાસ ઉત્પન્ન કરે તેવું છે. કવિતા તરફ કે રચના ને કાવ્યચાતુર્યપર એનું લક્ષ જણાતું નથી. એણે તો માત્ર પોતાના વિચાર જ દર્શાવવાપર લક્ષ દીધું છે. એના જ્ઞાનના વિચાર બહુ ઉંચા, ઠાક ભારતા, ચિત્તવેધક છે, તેમ બોધક, શોધક, પૃચ્છક ને મનન કરવા યોગ્ય છે. વિચાર એટલા બધા તો ઔઠ ને ગૂઢ છે કે, સહજમાં સમજાય નહીં, ને તેમાં પંડિતો પણ હાર પામી જાય. જે જે ઉંચા વિચાર ભક્તભરી વાણીમાં એણે દર્શાવ્યા છે, તે સાધારણ સમજમાં ઉતરી શકે નહીં તેવા છે. જે ૭૪૬ છાંપા આ ભાગમાં આપવામાં આવ્યા છે, તેમાં ઘણો મોટો ભાગ એવો છે કે, પૂર્ણ જ્ઞાની પણ વગર સમજે સમજાવી શકે નહીં. તેમ ઘણા ટુંકા પણ બહુ અમૂલ્ય એવા અનુભવબિંદુ તથા ચિત્તવિચારસંવાદમાં તો મોટા મોટા પંડિતો પણ ગાથાં ખાય છે, સાં બીજાના તો આશરો શા? પ્રીતમદાસે વેદાંત તથા શૃંગાર બંને ગાયા છે, પણ એનો વેદાંતનો વિષય અખા જેવો ઔઠ નથી.

શ્રી કવિઓથી ગુજરાતી ભાષા કમનસીબ નથી. મારવાડની પટ્ટરાણી રજ-પૂતાણી છર્તા ભક્તાણી મીરાંબાઈની કવિતા લોકોમાં એટલી બધી પ્રસિદ્ધ છે કે, કામેકામે ને ગામેગામે તેનું નામ ગવાય છે ને તેને ભક્તિમાન પ્રજા પ્રેમથી પૂજે છે. મેવાડના કુંભારાણીની એ પટ્ટરાણી હતી, ને પોતાના પતિ સાથે રીસાધને દારકાં જતાં તે ગુજરાતમાં રહી હતી-તે વેળાએ ગુજરાતી પદો બનાવેલાં કહેવાય છે; પણ તેમ માનવા કરતાં તેની કેટલીએક હિંદુસ્તાની કવિતા ધસાધ ધસાધને ગુજ-

રાતીના રૂપમાં બદલાઈ ગયેલી ધારવામાં આવે તો તે વધારે સંભાવત છે. ગમે તેમ હોય, પણ એની કવિતા ગુજરાતજો, શુદ્ધ ગુજરાતી સમજીને જ ગાય છે. નવીન જે કવિતા મળે છે, તેમાં મોટો ભાગ ગુજરાતી જ કવિતાનો છે. એની સઘળી કવિતાઓ બહુ રસિક ને પ્રેમભરી વાણીમાં છે, જે વાંચતાં રસની લહરીઓ કહીં કહીં ઉઠે છે. પુરીબાઈ એ ઉમરેઠની રહેનારી હતી; તેણે એક કૃષ્ણલીલા બનાવેલી અમારી જાણમાં છે, ને આશરે ત્રીસેક પદો છે. એ સિવાય તેની ખીજી કવિતા ઘણી ધારવામાં આવે છે. ગવરીબાઈ એ નામની એક સ્ત્રી કવિની શોધ હમણાં જ થઈ છે. તેની કવિતામાં જ્ઞાન ને વેદાંતનો જ સઘળો ભાગ છે. કવિ દલપતરામે “કવિનાં નામ વિનાની કવિતા”નાં મથાળાં નીચે સીતાજીની કાંચળી મૂકી છે, પણ વડનગરમાંથી હાથ આવેલી એક પ્રતપરથી કાઈ કૃષ્ણબાઈ નામની નાગરણી એ કવિતા જણાય છે. કવિ દલપતરામના સંગ્રહમાં કેટલીક ટુકડાં આછી છે. આ નાગરણીનું નામ લગ્ન અવસરનાં ગીતોમાં ધણું જોવામાં આવે છે. તેની કવિતાના છેલ્લા ભાગ પરથી માલમ પડે છે કે, ખીજી પણ તેણે કેટલીક કવિતાઓ રચેલી છે.

ગુજરાતી કવિતાના સંબંધમાં એક ત્રીજો વર્ગ પણ છે, જે જૈન કવિનો છે. જૈન ધર્મ સંબંધી ઘણા રાસો જૈન કવિઓએ લખ્યા છે. એ કવિતા રસભરી છે, એમ તો કહેવાય જ નહીં. ભાષામાં ઘણાક ભાગધી ને જૂની ગુજરાતીના શબ્દો જોવામાં આવે છે, જેથી તે કર્ણકટોર થઈ પડી છે. તોપણ વીર વિજય, ઉદયરાત્ન ને કુમુદચંદ્ર એ ત્રણ કવિની કવિતા સારી રીતે સમજાય તેવી અને થોડીક રસિક છે.

આટલું તો ખરેખરું છે કે, ગુજરાતી ભાષાના કવિઓ જેટલા થયા છે તેમાં કવિ તરીકેની કાર્તિ મેળવનારા ઘણા થોડા છે. ઘણો ભાગ તો ભક્ત કવિનો છે. ખીજા ભાગમાં ઘણો ભાગ કવિનાં નામ તથા આપ્યો છે. તેમાં ઘણા ભક્ત કવિઓ છે, તેઓનાં સઘળાં કાવ્યોમાં કૃષ્ણ-ગોપીનો શુંગાર, નીતિ ને ભક્તિ એ જ મુખ્ય વિષય છે. એટલે આ સઘળા કવિઓ કવિના નામ કરતાં ભક્તનાં નામથી વધારે પ્રસિદ્ધ જણાય છે, ને પોતાના ભક્તિભાવના આવેશમાં જે જે કવિતાઓ લખી છે તે સઘળાં કવિતાની ખૂબીઓ થોડી જોવામાં આવે છે. પણ એ સઘળો સંગ્રહ ગુજરાતી સાહિત્યમાં તો ઉમેરો કરવામાં ઉપયોગી થાય જ. નવાં કલ્પિત વિષય પસંદ કરવામાં સામળભટ્ટ સિવાય ખીજા કોઈએ પણ પ્રયત્ન કરેલો જણાતો નથી. સઘળા કવિઓએ ભાગવત, ભારત ને રામાયણમાંથી જ પોતાના વિષયો ચુંટી કાઢેના છે. પુરાણની ઉપકથાઓ અથવા મુખ્ય કથાઓમાં પોતાની તરફના રસ અલંકારથી વિસ્તારીને કવિતાઓ રચવામાં આવેલી છે, એટલે તેમની તર્કશક્તિ

અનમાયસ યર્ષ શકે નહી. સામળભાટે બે જે ત્રણ વાર્તાઓ દરિપત બનાવી છે, તોપણ તેમાંએ ફારસી આદિ જૂની કવિતાઓમાંથી કંઈજ સદ્દામતા લીધી નથી, એમ કહી શકાય નહીં.

અલ્લાજન, ઈશ્વરજન ને કૃષ્ણકૃત્તન એ ગુજરાતી ભાષાના કવિઓના મુખ્ય વિષય યર્ષ રહ્યા છે, ને તેમાં કેટલીક કવિતાઓ ગીત કવિતામાં ગવાતાં આનંદ ઉત્પન્ન કરે છે, ને તહીન યર્ષ જવાય છે. તેની ક્રાન્તિ મધુરી વાણીથી આનંદસાગરમાં જલે તરતાં હોયે તેમ લાગ થાય છે. ગમે તેમ કહેવામાં આવે તથા ગુર્જરી પ્રજાનું આ કવિતા સાહિત્ય ભાષાશાસ્ત્રમાં એક રૂડો ભંડાર છે ને તે કવિતા વાંચતાં મેગાનંદ, અલ્લાનંદ ને પ્રેમાનંદનું ભાન જૂદે જૂદે પ્રસંગે જૂદી જૂદી રીતે કરાવે છે. એવી કવિતા વિશેષ કોવતમદ યર્ષ ગુર્જરી પ્રજાનો રગ પ્રકાશિત કરે, એ રૂડી ધમ્મા દર્શાવી, આ કવિતાવિવેચન પૂર્ણ કરીશું.

ગુજરાતી ભાષાના જય શ્રીરંગ ચિરાજો

૧૨૮૧-૧૨૮૨-૧૨૮૩

અનુક્રમણિકા

—૧૭૭૭૭૭—

૫૪

૫૪

નરસિંહ મહેતા			મારુ નૃદાવન છે	૧૦
સુદામા અશ્વિન			હ મારે આંદલીએ	૧૦
જદુપતી નાય તે	ખમખમરે આદલા	૧૧
સાબળો બામિની	પયડો નિહાળવીરે	૧૧
સ્વામી સાચું કશું	મીઠડા બોવા નાયરે	૧૨
વિનતિ વળા કહું	જગેરે જયોદાના	૧૨
ચાલિયો વાટમાં	જયોદાના છવન	૧૨
ભાગ્ય જો જો બાઈ	બોળારે બરવાડણ	૧૩
છાપન ભોગ જ્યાં	વહાલાને જોતાંયે	૧૩
વિમ્બ આદ્યા વળી	આજનો માંડવડો	૧૩
ધન્ય તું ધન્ય તું	મરેરે આંગણિયે	૧૪
શુંગાર			હું રગ રાતી ને	૧૪
કોણ પુન્યે કરી	હિંડોળે દિંચે મારે	૧૪
સારમાં સાર અવતાર આજળો	ઓ દિસે સખી મેઢલો	૧૫
સદ્ધ રજની હવી	મેઢલો ગાળે ને માધવ	૧૫
હજી ન ધરાયો રગ	ગાળ કોઈને નવ	૧૫
નીત નીત લાછવર	હવે કેમ વસીયે	૧૫
વહાવાજી તમેરે	આખ અણિયાળી સલકે	૧૬
પાછલી રાતના	મન માન્યું સામળીઆ સાયે	૧૬
પણય પૈયા થડે	એકે અમે ગોપીને વહાલો	૧૬
સાબળો કામિની	હજવે હજવે હજવે હરજી	૧૬
મેઢેલ પીતાંબરા	મોહિની સ્વરૂપનાં પદ	૧૭
અમરું કપટવણી	આ જોને કોઈ લખીરે...	૧૭
સમીરે સાંજના	મોઘા મોઘા મુનિવર...	૧૭
ટળતો ટળતો હોડીયા	હરિ આપ્યા છે	૧૭
કેસર બીના કંદાનજી	આ રો અતુરામાં	૧૮
મેઢુરિ લટકે	લક્ષ્મિ			
કામલગારેરે	જગ્યને જાદવા	૧૮
કુમકુમને પગડે	જક ઉતાવળો, આપ્ય	૧૮
વારા દવડાની વાતો	સમરને શ્રી દરી	૧૯
અને રોકે છે કાનવર	ધ્યાન ધર હરિવર્ણ	૧૯

		પૃષ્ઠ			
દસ્તિદ્વ દેન વને	૧૬	ન્યાયની આવમા
દુષ્ટ મીર્ન વિના	૨૦	મુખ દુષ્ટ મનમા ન...	...	૩૧
દરિ દરિ રાત્રી	૨૦	ત્રિમાર્ગ ભટ		
બાપજી પાપ જે	૨૦	ઓખાદરણ...	...	૩૨
વારા ફાસના ફાસની...	...	૨૧	દાબુલીતા	૧૦૪
શન શરે ન્યાદરે	૨૧	નળાખ્યાન	૧૧૪
નંદના નંદમું...	૨૧	મામેરું	૨૧૭
પ્રેમરસ પાને તું	૨૨	સુદામા ચરિત્ર	૨૩૬
બળિતને દ્વારે દરિ	૨૨	અખે		
ધ્યાન ધર ધ્યાન ધર...	...	૨૨	છાપા		
શા મુખે સુનો સંભાર	૨૩	વેપનિદા અંગ	૨૫૯
સાધુ સાથે બને	૨૩	આમરુદ્ધ અંગ	૨૬૦
પારથી દુરો મદતા કરે	૨૩	ગુરુ અંગ	૨૬૭
ધન્યરે ધન્ય મદા	૨૪	સદન અંગ	૨૬૧
મારા નાથજી મુજને	૨૪	હવિ અંગ	૨૬૧
ભૂતજી બક્ષિ પદારથ	૨૪	વૈશમ્ય અંગ...	...	૨૬૧
વારા ફાસના ચરણની	૨૫	વિચાર અંગ...	...	૨૬૩
ગિરિ તળાવી ને કુંડ	૨૫	દેવ અંગ	૨૬૪
એવારે અમે એવારે	૨૫	માયા અંગ	૨૬૫
દ્રૌપદીની પ્રાર્થના			ક્ષમા અંગ	૨૬૭
દ્વારિકાના વાસીરે	૨૬	તીર્થ અંગ	૨૬૮
કેણુ એ સમાના, કામની	...	૨૬	સ્વાતીત અંગ	૨૬૯
બાળલીલા			ચેતના અંગ	૨૭૦
દરે ક્યાં જાણી	૨૭	કૃપા અંગ	૨૭૧
જ્યોદાજી જન્મવાને તેડે	૨૭	ધીરજ અંગ	૨૭૨
જ્યોદાજીને ખેળે ખેડા	૨૭	સુન અંગ	૨૭૨
જ્યોદાજીને નંદાના	૨૭	મદાવશ્ય અંગ	૨૭૪
જળ કમળ છાંડી જાને...	...	૨૮	વિશ્વરૂપ અંગ	૨૭૫
જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય			સ્વભાવ અંગ	૨૭૬
જે મને જાતજુર	૨૯	પ્રપંચ અંગ	૨૭૬
અખિલ પ્રસાદમા	૨૯	જ્ઞાની અંગ	૨૭૭
શરિર શોધ્યા વિના	૨૯	જીવ ઈશ્વર અંગ	૨૭૮
નળીને જોઈ તો	૩૦	ચાનક અંગ...	...	૨૮૨
જીવાનીને દહારે	૩૦	બક્ષિ અંગ	૨૮૨

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
દોષ અંગ ...	૨૮૩	લાલજી	
આણક્ય-કુળિવતા અંગ ...	૨૮૩	શ્રીરામ ચરિત્ર	
માતિ અંગ ...	૨૮૪	બાળલીલા	
ભાષા અંગ ...	૨૮૫	થયાં મદિર તેજ ...	૬૩૯
મતીતિ અંગ ...	૨૮૭	કરે સ્તુતિ કૌશલ્યા ...	૬૪૧
બળજ્ઞાની અંગ ...	૨૮૭	રાજા થોને વધાઈ ...	૬૪૧
જડભક્તિ અંગ ...	૨૮૯	હેલી, હીડો હીડો ...	૬૪૨
સગ્રહભક્તિ અંગ ...	૨૯૧	એવા દસરથના બાળ ...	૬૪૨
દંભભક્તિ અંગ ...	૨૯૨	રામ રંગે રીતે ...	૬૪૨
આત્મલક્ષ અંગ ...	૨૯૪	દેવ હગધાં બરે ...	૬૪૩
જ્ઞાનદગ્ધ અંગ ...	૨૯૭	લાલા બોતો બોતો ...	૬૪૩
વિગ્રમ અંગ ...	૨૯૮	આજ વડેર વધાઈ ...	૬૪૪
આત્મા અંગ ...	૩૦૨	નાચો નાચો નિશ્ચય ...	૬૪૪
વેપવિચાર અંગ ...	૩૦૫	મેયા લાવને રાણુગારે ...	૬૪૫
છવ અંગ ...	૩૦૭	બાઈ કાઈ બતાવો ...	૬૪૫
સત અંગ ...	૩૦૮	મેયા બાવરી યદેરે ...	૬૪૬
દશવિધજ્ઞાની અંગ ...	૩૧૧	કરે ચાપડ ચાપડ ...	૬૪૬
વેદ અંગ ..	૩૧૨	હરિ પાવર્વા પાડે , ...	૬૪૭
અજ્ઞાન અંગ ...	૩૨૧	આવો ઝુલડી પહેરાડું ...	૬૪૭
મુક્તિ અંગ ...	૩૨૩	ઝુલડી ક્યાય વિસારી ...	૬૪૮
કુટુંબ અંગ ...	૩૨૫	રથુખા રમેરે ...	૬૪૮
સામળ લટ		મીતે પાડે કૌશલ્યા ...	૬૪૯
વનદખનીશી ...	૩૩૮	મેયા ક્યાય કરો ...	૬૪૯
પંથદંડ ..	૩૮૫	બાળા વલ્લ દેખાડો ...	૬૫૦
અંગદવિષ્ટિ ...	૪૨૯	આજ રૂડો દહાડો ...	૬૫૦
રાવજી મંદોદરી સંવાદ ...	૪૬૫	શ્રીહરિ આમણે ...	૬૫૦
કાળિદાસ વસાવડનો		બાણુડા બામણે ...	૬૫૧
મહાવાદાખ્યાન ...	૫૨૮	કૌશલ્યા લાલ લડાવે ...	૬૫૧
મુવાખ્યાન ...	૬૦૫	કૌશલ્યા રામને રોકે ...	૬૫૧
દયારામ		મેયા ઝુને દયાનન ...	૬૫૨
મનોધ બાવની ...	૬૧૪	બાળા મારા બોડો ...	૬૫૨
પરજીવ ...	૬૨૭	ઝોઝરનો જમકારો ...	૬૫૨
ચાવરીનો ગરબો ...	૬૩૫	માતા લડાવે લાલને ...	૬૫૨

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
રામ રમોડે રામને ...	૬૫૩	ભુવ ધણી ભાંગીરે ...	૭૨૧
રાધવ રમતાંરે આંગણે ...	૬૫૪	જગતનું સુખ ઝાઝળનું ...	૭૨૧
ગુરુ આપ્યારે ...	૬૫૫	મિથ્યા માયામાં ...	૭૨૨
મળુ ત્યાંથી થયારે ...	૬૫૬	હું માહર તે સંસારનું ...	૭૨૨
રત્નવ રહો હો ...	૬૫૮	રામ રસાયણ ...	૭૨૩
મળુ ગંગાથી હૃતધારી ...	૬૫૯	જાણે નહીં જગજીવન ...	૭૨૩
માતસ્કાળે ઉઠ્યા ...	૬૫૯	સાકુટ નરનો સગ ...	૭૨૪
કહો સુધવ રામ ...	૬૬૧	સત્ય સુધા શ્રીકૃષ્ણ ...	૭૨૪
સંકર સુમરીને ધાલ્યા ...	૬૬૧	કુરમ કહી પેરે અંગ ...	૭૨૪
શયે હૃત પ્રેરા તેણીવાર ...	૬૬૧	કાયરે વાહરી કામ ...	૭૨૫
ગુરુ કહે છે હો ...	૬૬૨	જે જન હરિનું ...	૭૨૫
ખડકેવ		આનંદકારી અચલ ...	૭૨૫
શ્રમર ગીતા ...	૬૬૩	માયા સહુને મોહ ...	૭૨૫
વહિભભટ		કાયા કલ્પદ્રુમ ...	૭૨૬
શણુગારનો ગરબો ...	૬૬૪	નિરમળ નામ નિરતર ..	૭૨૬
કળિકાળનો ગરબો ...	૬૮૮	નામ વિના ગતિ મુક્તિ ...	૭૨૬
રત્નો		રામ સુધારસ ...	૭૨૬
ઓહવજના મહિના ...	૬૯૨	હું તાર તન દેખ તપાસી ...	૭૨૭
જીવરામ ભટ		હું તો રામ રહ્યું કર... ..	૭૨૭
જીવરાજ શેકની સુસાફરી ...	૬૯૮	સંત પારસ અંદન ...	૭૨૭
મીતમદાસ		સંત લક્ષણ ત્રીસ ...	૭૨૮
કંકડો ૧ હો ...	૭૦૪	સદ્ગુરુના તે શબ્દ ...	૭૨૮
કંકડો ૨ જો ...	૭૦૭	કાયા બનીરે વાહરી ...	૭૨૮
ગુરુ મહિમા ...	૭૧૦	મનમાં જાણે છે મરવું... ..	૭૨૯
જ્ઞાન માસ ...	૭૧૩	જન કરશે જીવનું ...	૭૨૯
જ્ઞાન તથા ભક્તિ પ્રકાશ		હરિના મારગ છે યારોનો ...	૭૩૦
રામજી સત્ય છે ...	૭૧૮	સંત સમાગમ જે જન ...	૭૩૦
સંત વિના સંસારમાં ...	૭૧૮	હરિ મહિમા મોટા જન ...	૭૩૧
સંત તે વીરય સ્વ છે ...	૭૧૯	સંત કૃપાથી કૃપે માયા ...	૭૩૧
મીત વિના મળુ ...	૭૧૯	જ સદ્ગુરુને સરણે ...	૭૩૧
ગુરુ ગમે ઘટમાં ...	૭૨૦	સખી આજ આનંદ ...	૭૩૨
આ તનમાં વીરયરે ...	૭૨૦	શું ક્યું ગીતા ગાઈને ...	૭૩૨
સદ્ગુરુને શબ્દે ...	૭૨૦	રેવાસંકર	
પુરણાંદ પોતેરે ...	૭૨૧	આળસીલા ...	૭૩૩

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
જ્યુરામ		સત વાત એક સાંભળો ...	૭૮૫
કળિકાળનું વર્ણન ...	૭૪૬	એક વાત વળી સાંભળી ...	૭૮૫
વીદાસ		એક મૂરખને હાથ ...	૭૮૫
નાનો ઈશ્વર વિવાહ...	૭૬૧	જેમ સર્પને પાળીને ...	૭૮૬
ભૂછોડ ભક્ત		સતો સાંભળો ...	૭૮૬
રાધા વિવાહ ...	૭૬૭	અંધારાનંદ	
રહેરામ		શૃંગારનાં પદો	
નીતિ પ્રેમ વિષે ...	૭૭૦	ઉલા ચાલતા ગત્યાલ ...	૭૮૭
ધુનાચઢાસ		બોરા આવોને પ્રાણ આધાર ...	૭૮૭
આધવજનો સન્દેશો		વાલી લાગે છે પ્રજાચંદ ...	૭૮૭
આધવજ આખ્યારે ...	૭૭૪	રૂડી લાગે છે પ્રજાચંદ ...	૭૮૮
આધવજ અમ સાથે ...	૭૭૪	હોલિ જો ને આ નંદકુમાર ...	૭૮૮
આધવજ માધવરે ...	૭૭૫	ચોલે નટવરજને શિશ ...	૭૮૮
આધવજ સદેશો ...	૭૭૬	આખડલિ સરદ સરોજ ...	૭૮૯
આધવજ અખળા ...	૭૭૬	સખિ કેસર વીનો કાન ...	૭૮૯
નિષ્કુલાનંદ		લટકાળા તારે લટકેરે ...	૭૮૯
વૈરાગ્ય વિષે		કડું ભાલ તિલક ...	૭૯૦
જનની જીવેરે ગોપીચંદની ...	૭૭૮	માણીમર મોલિડું ...	૭૯૦
જંગલ વસાવું ...	૭૭૯	મજ જીવન સામ ...	૭૯૦
હું ખલિહારી એ વૈરાગને ...	૭૭૯	ચાલો ચાલો સૈયરનો... ..	૭૯૦
સાગ ન ટકેરે વૈરાગ વિના ...	૭૮૦	જોને જોને સખી એતું... ..	૭૯૧
અમેરે જડ ભરતી જોગી ...	૭૮૦	આવો આવોને નંદજના ...	૭૯૧
અખળ હુંવરની રીતને ...	૭૮૧	તારી આંખલડી અલખેલ ...	૭૯૨
જડરે ભરતની ભંતના... ..	૭૮૧	સખી નંદતણે દરખાર... ..	૭૯૨
જોગી જીવેરે એવા ...	૭૮૨	બોરા આવોને સુંદર સયામ ...	૭૯૩
પ્રથમ વૈરાગ્ય જોને પ્રગટિ ...	૭૮૨	ઈશ્વરને લાગવા વિષે	
વૈરાગને વિધન ધણી ...	૭૮૨	મજ સાથે કરને ...	૭૯૩
વૈરાગ્ય વિષુ એ વાણી ...	૭૮૩	શરણું તું તો લેનેરે ...	૭૯૩
જેતુરે મન વનશું ...	૭૮૩	માનિ લે શિખામણેરે... ..	૭૯૪
વાય વાય જો કુમતિ ...	૭૮૪	વિષયમાં વળુંધીરે ...	૭૯૪
ધિક ધિક તારો જો ...	૭૮૪	રે લગી તો હરિવરથી ...	૭૯૪
ખળો ખળો કુમતિ ...	૭૮૪	રે-શિર સઢિ નટવરને ...	૭૯૫
એક અચંબો આવે ...	૭૮૫	રે ધરિયા અંતર ગિરિધારી ...	૭૯૫

૫૪

દેવાનંદ

મધુ સાથે પ્રીતિ કરવા વિષે

કર મધુ સંગાથે	૭૬૬
મળ્યા મનુષ્યનો	૭૬૬
તારા મનમાં બહે	૭૬૬
તારે માથે નગારા વાગે	૭૬૭
માયાની મોહિનીમાં		
ઈશ્વરને ભૂલી ગયો		
બળ્યા નહીં ભગવાનને	૭૬૭
ભવસાગરનો પાર ન	૭૬૭
સગપણ સાચું	૭૬૮
દેખ વિચારી દિલમાં	૭૬૮

ઈશ્વરને ઓળખવા વિષે

આવો કેડો અવસરે...	૭૬૮
કાયા માયા કુદીરે	૭૬૯
કાળ તારી કેડેરે.	૭૬૯
મધુ બળ માણુદિ.	૮૦૦

પ્રેમાનંદ

સ્વામી નાશયજ્ઞને વિલોગ

સળની શ્રીષ્ઠ મુળને	૮૦૧
મનહુ મુર્તિમાં	૮૦૧
સળની નિમખ ન વિસરે	૮૦૨
લટકાં લટકાળા ધનરથામ	૮૦૨

સહજાનંદ અંબવર્ણન

સોખા શી કહુરે ફી	૮૦૨
હરિને નિરખ્યારે તેણી	૮૦૩
રંગનો લીનેરે ભેઠ	૮૦૩
ચરણ હરિનારે ચોલે...	૮૦૩
એ ચરણનારે લોખી	૮૦૪
સુંદર શોભેરે રસિયો	૮૦૪
શંગારનાં પદ		
હું તો વારીરે ગિરિધર લાલ	૮૦૪
મારી પ્રીતિ પ્રાણ આધાર	૮૦૫
નહીં મેઘરે સુંદર સ્વામ	૮૦૫

ધીરો ભકત

આત્મજ્ઞાન વિષે

આત્માતત્ત્વ ચોખીરે	૮૦૬
સંત મળે સાચારે	૮૦૬
તરણા ઓથે હુગરે	૮૦૭
મન ઘંટી ઘંટી ભોલેરે	૮૦૭
અંતિ સંતને તેડીરે	૮૦૮
ખજરદાર મનસુબાજ	૮૦૮
મુનિજન મોથારે	૮૦૯
ચાણુદાર ચવારે	૮૦૯
જગજીવન મને મોહન...	૮૧૦
આજ સાહેલી અમર વર	૮૧૦

અંબુદેશાનંદ

અજ્ઞાની નરને શિખામણુ

નર અજ્ઞાની સાંભળને...	૮૧૧
શું સમજને મુખથી વેણાં	૮૧૧
ભેરે ભગીને અન્તરમાં...	૮૧૧
નર તન પામી હાયો...	૮૧૨
સારને અસારે	૮૧૨
નામ તો ખતાવેરે	૮૧૩
મુખે બ્રહ્મ બાખેરે	૮૧૩
કાયાથી છવ ન્યારેરે	૮૧૪

લોભો ભકત

જ્ઞાનના આખડા

કેસી સંતવણી લાવીરે...	૮૧૫
ભેખ તો બાવરયજી કુડારે	૮૧૫
ભેઠ લો જગતમાં બાવારે	૮૧૫
ભરમાવી દુનિયા લોખીરે	૮૧૬
મૂરખો રણી રણી કમાણેરે	૮૧૬
મૂરખો માની રહો મારેરે	૮૧૬
દુનિયાં દિવાની કહેવાયેરે	૮૧૬

શમશુષ્ણ ભકત

કૃષ્ણલીલાનાં પદ

પહેરેને પિતાંબર	૮૧૭
---------------------	-----	-----

૫૪

સુંદર કાંઈ ન દેખુંરે ...	૮૧૭
નામ તમારું સુલુતારે ...	૮૧૭
ટવ યદી છે તમનેરે ...	૮૧૭
નિરખતાં નાથને મારી ...	૮૧૮
એહે બાંધી સુંદરી ...	૮૧૮
મહારા કહાનજી તમને ...	૮૧૮
વહાવા વિઠ્ઠલજીરે ...	૮૧૮
મુજને તુજ વીણુ ...	૮૧૯
નંદના છેઆ છેજી હો ...	૮૧૯
પ્રેમ પુષ્ટ થ્યાં છે હો... ...	૮૧૯
ગોપી પક્ષી દોસે હો ...	૮૧૯
આવ હરિ વહાવા આવરે ...	૮૨૦
નંદજીને કુવર કોડામણો ...	૮૨૦
પહેલે તે મોહન મોકડો ...	૮૨૦
ધુનારા ધરણીધર તારી ...	૮૨૦
હસવા સરખી હરિયું ...	૮૨૧
નહીં ભડે તે જમના ...	૮૨૧
જિ	
કૃષ્ણ પ્રત્યે ગોપીના પ્રેમ વિષે	
હરિ મેં હાથે ક્યમ ...	૮૨૨
તે તો પેઠું કીધું મામ ...	૮૨૨
વહાવા વરિ તે વાત ...	૮૨૨
મારા મન ગમતા મહારાજ ...	૮૨૩
કૃષ્ણ ભાણે તમારી સાથ ...	૮૨૩
જેનો પીયુરો તે પાવેર ભય ...	૮૨૩
કામળ મોહનુરે ...	૮૨૪
છગો સરદ પુનમનો ચંદ ...	૮૨૪
આજની યદિરે ...	૮૨૪
આવેલી લાવ ...	૮૨૪
આજને આઆ ...	૮૨૪
રાધિકા સ્વપ્નામાં પરણ્યાં તે વિષે	
ઉગતે વહાણે રાધાની ...	૮૨૬
એટલે ત્યાં તો ભાવ્યાં... ...	૮૨૬

૫૪

એટલે વળતી માતા ...	૮૨૭
માતા મારી કૃષ્ણને ...	૮૨૭
જીખણુ ભક્તિ	
ધૈર્યને લગવા વિષે	
કળી-વાતનો ખરખરો... ...	૮૨૮
પિતા માત સંતાન ને... ...	૮૨૮
ધણા પુત્રના ભાવથી... ...	૮૨૯
તમે અવતર્યા હસ ...	૮૩૦
રમ્યા રંગ તે ગોપિકા ...	૮૩૦
શાંતિદાસ	
કાનુડાની બાળકીલા વિષે	
કોઈએ દીકરો કાન ...	૮૩૨
ભુકાને ક્યાં ગાવું ...	૮૩૨
કોઈ ક્યાં નહિ આપે ...	૮૩૨
કાનુરો કાળજની કોર છે ...	૮૩૨
કાનુરે કામણુ પ્રીધર્મા ...	૮૩૨
ભને ગોતાવણી ભૂદી ...	૮૩૩
મનમાં વ્યભજ હરિ આવતાં ...	૮૩૩
મન માને સ્ત્રી ભગોળી જી ...	૮૩૩
વારો જસોદા માવડી ...	૮૩૩
જળ ભરવાને કેમ ભળી ...	૮૩૩
આવો મારે ઘેર માણુવા ...	૮૩૪
ક્યારે મવરો ક્હાન ...	૮૩૪
માછીડારે હોડી દલકાર ...	૮૩૪
ચોખણુદાસ	
રાધિકાના રાધ વિષે	
રંગભેર રમતાં રાસમાંરે ...	૮૩૫
ગણ્યું મુકેને રાધિકારે ...	૮૩૫
કૃષ્ણ વિરહના મહિના ...	૮૩૬
મીરાંબાઈ	
સતભામાનું રૂપાણું ...	૮૩૯
કૃષ્ણપીર્તનનાં પદ	
ગુજ અળખાને મોઢી ...	૮૪૧
ક્યાં ગયારે પેઢી ...	૮૪૧

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
બોલ મા બોલ મા ૮૪૨	દરિનામ બીનારે ચોર ૮૫૬
પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમનીરે ૮૪૨	આશ્વમ્હાન વિના પ્રાણીને ૮૫૬
લેલ લાગી અને તારી ૮૪૨	બ્રહ્મનો ભેદ નામે જન ૮૫૭
કાલે પરણાવશું ગોપી ૮૪૨	પ્રથમ પંચમ બાળથી ૮૫૭
હારે કોઈ માધવ થો ૮૪૨	આદ અનાદિનો એક છે ૮૫૮
યનક યનક તાંપરે ૮૪૩	સુખ સાગર શિવરાજ ૮૫૯
ગોવિંદો પ્રાણ અમારોરે ૮૪૩	માયા તણી ચોખા ભેળને ૮૫૯
કૃષ્ણાબાઈ		માયા મોહકો છાંડી કે ૮૫૯
સીતાજીની કાંચળી ૮૪૪	જૈન કવિ-ઉદયરત્ન	
પુરીબાઈ		સ્ત્રીઓને શિખામણ ૮૬૦
સીતામંગળ ૮૫૧	કુસુદયન્દ્ર	
ગાયરીબાઈ		પુરુષને શિખામણ ૮૬૩
ઉપદેશનાં પદો		જંબકઢાલ	
સોલ સોલ બ્રહ્મ એ જન ૮૫૫	ઉપદેશનું પદ... ૮૬૫
પૂર્ણ બ્રહ્મ પુરી રહ્યો ૮૫૫	કેશ ૮૬૭
જયજય દીનદયાળ ૮૫૫		



બહુત *to be*
to be

કાવ્યદોહન

નરસિંહ મેહેતા*

—૦૦૦૦૦૦—

જુનાગઢનો વડનગરો નાગર-ગુજરાતનો
સૌથી જુનો ભક્ત કવિ

—૦૦૦૦૦૦—

સુદામા ચરિત્ર

પદ ૧ હું

જદુપતિ નાથ તે, મિત્ર છે તમતણા, જાઓ વગે કરી, કૃષ્ણ પાસે;
પ્રીત પૂરવતણી, હેત ધરો હરિ, મનના મનોરથ સફળ થાશે. જદુપતિ.
ઘેર બાળક સહુ, દુઃખ પામે બહુ, અત્ર ને વચ્ચી રહે છે જીભા;
નિરધન સરજિયાં, પુણ્ય કીધા વિના, કર્મના દોષ તે આવી પૂણ્યા. જદુપતિ.
જદુપતિ-જાદવો, ભક્તિવશ માધવો, કરશે કરુણા પ્રભુ દીન જાણી;
ગોમતીસ્નાનથી, કાટી અથ નાસશે, નિર્ભતાં કૃષ્ણને પ્રેમ આણી. જદુપતિ.
કૃષ્ણને હળિમળી, શિષ્ય આવો વળી, જાણશે દુઃખ અંતરજામી;
વિનતિ મનમાં ધરો, બાળસ પરહરો, સદાય થાશે નરસંનો સ્વામી. જદુપતિ.

પદ ૨ જી

સાંભળો ભામિની, કાન ધરિ કામિની, કવણ કહાણું હું કૃપણ પાપી;
ત્રિભુવનનાથ તે, મદિપતિ માધવો, કેમ જોલાય ત્યાં વાત ચાંપી. સાંભળો.
દિવસ આઝા થયા, બાલપણને ગયા, નરપતિ નવ પ્રીછે પ્રીત જુની;
દુરબલ રંક હું, બિહુલ બાપડો, નવ લહું ચોકથી ખોટી ચુની. સાંભળો.

* નરસિંહ મેહેતાના ચરિત્ર મઠિ 'નરસિંહ મેહેતા કૃત કાવ્ય-સંગ્રહ' જોવા.

ઉમસેન અકુર, ઓદવ છે સદા, જાણિલદ ને અનિરુદ્ધ પાસે;
 ફાટી જોદા ન્યહાં, ઉભો રહીય કયાં? ફાણ આવી મ્હારો હાય સદારો! સાંભળો.
 જડિન રતો મણિ, કાંતિ બાસે ધણી, તિમિર નાવે તેની જ્યોત પાસે;
 સાં કેમ જોતી શકું, વેણુ વદતો ચક્રું, ધમણુ ધમતો રહું જાસોજાસે. સાંભળો.
 મોન બેસી રહો, સુખદુઃખ સઉ સહો, ભોગવો કર્મ જે ભાગ્ય ચોટયું;
 દુરિજન લોક છે, છોને લવતાં રહે, નરસૈના સ્વામીનું મિરદ મોટું. સાંભળો.

પદ ૩ થું

સ્વામિ સાચું કહ્યું, જોલણું નવ રહ્યું, કંથનાં વચન તે વેદવાણી;
 ભવતણું નાવ તે, ભક્તિ જૂધરનણી, તેહ દું પ્રીછતું સ્નેહ આણી. સ્વામિ.
 નયિ દરિ વેગળા, ભક્તિ ભાવે મળ્યા, રાય ને રંક ન્યાં એક ઘાટે;
 લખપતી કોટિધ્વજ, મંન નાણે રતી, શક સરિખા સાંઠાં નદિરે સાહે. સ્વામિ.
 બ્રહ્મવપદેવ, દયાળું શીશૂણુજ, નિજ જન જાણિને સુધ લેશે;
 પ્રીતની રીત તે, જાપ નહિ વીસરી, બાળલીલાતણાં ચરિત્ર કહેશે. સ્વામિ.
 નયિ કાંઈ ઓદવા, બેટ લઈ જવા, કેમ કરી જાણશે કૃષ્ણ કામી;
 દત્ત નયિ આપણું, વદન લજમણું, નિરખતાં લાગે નરસૈનો સ્વામી. સ્વામિ.

પદ ૪ થું

વિનતિ વળી 'કહું, બેટ લાવી દઉં, પોતિયે તાંદુલ માંઠ બાંધા;
 જાણશે થોડે ધણું, ભાવ જોજનતણું, ધન્ય કૃષ્ણસું સ્નેહ સધા. વિનાત.
 બિલડિનાં ખોર તે, ભાવે આરોગિયાં, જૂઠું અન્ન આદિરનું લીધું;
 ભક્ત વિદ્વરની, ભાજ ભાવે જમ્યા, બૂપનું નોતરું પાછું છીધું. વિનતિ.
 પેરે પેરે પાંડવ, કદ નિવારિયાં, ભક્ત કારણુ કંઈ કુટ તાપાં;
 જીય ને નીચનું, એને છે પારખું, પતિત અધર્મિ કંઈ ફાટી તાપાં. વિનતિ.
 ભક્તિવશ વિદ્વેલો, રૂંત સાથે મળ્યો, સમીપડને નવ ચૂકે ટાણે;
 સંત સમરે લહાં, આવી ઉભો રહે, ભક્તના મનતણો ભાવ જાણે. વિનતિ.
 જાઓ વેગે કરી, નિરખો મુક્તિપુરી, ધન્ય ધન્ય તારણી સ્નેહ ન્યાળો;
 નરસૈના નાયને, નિરખો નિશ્ચય કરી, કામનિયે કંથને બાંહે ઝાલ્યો. વિનતિ.

પદ ૫ થું

ચાલિયો વાટમાં, જ્ઞાનના ઘાટમાં, મિત્ર મોહનતણું નામ લેતો;
 ધન્ય એ નાર અવતાર સફળ કર્યો, કૃષ્ણ હે કૃષ્ણ મુખ એમ કહેતો. ચાલિયો.
 માગતું મૃત્યુ પ્રમાણુ છે આણિને, લોભ કીધે સાંઠાં પ્રીત વટે;
 કહ્યું મેં અજલા, સૂણે બેસી રહો, માગતાં તો જધો મર્મ છૂટે. ચાલિયો.

માગિયું મેં નથી, શું મુખે કહું કથી, ભોગવું કર્મ જે ભાગ્ય લાગ્યો;
 શ્રીપતિનાથે મને રેક સરજાવિયો, એમ કરતો દિવ્જ દ્વાર આગ્યો. યાસિયો.
 આવી ભોમો રહ્યો, કંઠ ગદગદ થયો, કોટી સૂરજ યશિ જ્યોત ભાસે;
 ઉર દયા આણિને, હરિજન જાણિને, પોણિયે જઈ કહું કૃષ્ણ પાસે. યાસિયો.
 મંદિરે તેડિયા, આશીને બેઠિયા, ત્રિવિધિના તાપ તે સર્વ નાશ;
 હેમસિંહાસને, લેધ બેસારિયા, તાણતાં વિપ્રનાં વજ્ર ફાટા. યાસિયો.
 તેલ ફૂલેલ મહેન કરાવિયાં, શુદ્ધ ઉણ્ણાદેકે રનાન કીધું;
 કનકની પાવડી, ચરણ આગળ ધરી, કૃષ્ણે ચરણોદકે શીપ લીધું. યાસિયો.
 પુનિત પીતાંબર, પહેરવા આપિયું, કનક યાળે પકવાંન દીધાં;
 ભાવતાં ભોજન કૃષ્ણ હાથે કર્યાં, લીધું આચમન ને કાજ સિંધ્યાં. યાસિયો.
 કૃષ્ણે પલંગપર, પોતે પધરાવિયા, દધિમુતા વીંઝણે વાયુ ભરતાં;
 સત્યભામાદિક, નારી નિરખી રહી, નરસેના નાથ પદસેવ કરતાં. યાસિયો.

પદ ૬ કું

ભાગ્ય જે જે બાઈ, કૃપણ બિશુકતણું, રૂઢિભણી આદિ સો નારી બોલે;
 દુળધર જોગ્ય તે, ભોગ પહોંચાડિયા, અજ અંતરીપથી અધિક તોલે. ભા.
 આ કૃપણરૂપ તે, પ્રગટિયું ક્યાં થકી, વજ્ર મેલાં દિસે કર્મ ફૂટ્યો;
 ત્રિગુણને દુર્લભ, સેજ રમાણી, પશ કરી નાયને પાપં છૂટ્યો. ભા.
 અંગ અતિ કમકમે, કમણ મોઢે કમે, ઉવરસે ને વળી નાક લૂનો;
 જે જે કૌતક હરી, દેહ દશા ફરી, કૃપણ તે કૃષ્ણને સંગ સુતો. ભા.
 પહોડીને ઉઠિયા, રનાને બેસારિયા, વદન પખાળવા નીર દીધું;
 કનક ઝારી ભરી, શીન જળ આપિયું, કનક કટોરે તે પાણી પીધું. ભા.
 શ્રીમુખે બોલિયા, કહોને બાંધવ તમે, બ્રહ્મચારી કે ગૃહધર્મ કીધો ?
 કુદળ છે બાલગોપાલ સહુ તમતણાં, ભાગ્ય મોટું મને ચિત્ત લીજો. ભા.
 ગૃહસ્થના ધર્મમાં, હુંવ વગગી રહ્યો, હુંને મારી બધી ગત્ય ભૂલ્યો;
 મિત્ર સુદામાની, શુદ્ધ લીધી નહીં, કામિની કેદમાં હું જ રૂલ્યો. ભા.
 સાદીપતિ ગોરને, ઘેર આપણુ બાળવા, ધન્ય ધન્ય દિવસ તે સફળ કદાગ્યો;
 એક રેણી રહ્યા, વન રિપે આપણે, સર્પણ ભાંગનાં મેધ આગ્યો. ભા.
 અન્ન લીધા વિના, બૂખ્યા બેસી રહ્યા, ગોરાણીએ આપણી પીડ જાણી;
 વિસરી ગયું છે કે, વીર તને સાંભર, સાદીપ ગોરની અચળ વાણી. ભા.
 ભાભીએ બેઠ જે, મોકલી મુજ બણી, ભાવશુ બાઈ તે લાગે મીઠી;
 સંદાયાતો ગાહડી, વિપ્ર આધો ધરે, નરસેના રનામીએ નજરે દીડી. ભા.

પદ ૭ મું

છપ્પન ભોગ ભ્યાં, કવણુ તાંદુલ ત્યાં, આપતાં ઉર સંકોચ આવે;
 જે રે જોષ્યે તે, આવી મળે કૃષ્ણને, તાંદુલ ભેટ તે તુચ્છ કાવે. ૭.
 (પણ) ધાર્ધ લીધા હરી, મૂઠી તાંદુલ ભરી, પ્રેમે આરોગિયા તૃપ્તિ પામી;
 ઈંદ્ર કુબેરથી, અધિક વૈભવ ક્યોં, રૂઝમિણી કર મલો શીખ નામી. ૭.
 એક રણાં અમો, એક બીજા તમો, ભક્તને અદ્ભુત દાન કરતાં;
 પ્રેમદાએ પ્રેમનાં, વચન એવાં કહ્યાં, હાથ સહાયો ત્રીજી મૂંઠી, ભરતાં. ૭.
 વનિતા વચન તે, વિપ્ર સમજ્યો નહોં, ચાલવા ધર ભણી શીખ માગી;
 નરસૈને નાથે દુર્ભજપણું ટાળિયું, બૂખનાં કુખની બીડ ભાંગી. ૭.

પદ ૮ મું

વિપ્ર આત્મા વળી, કૃષ્ણ સાથે મળી, ચિત્તમાં શોચી વિચાર કરતો;
 આપ્યું તો કાંઈ નહોં, ત્રિઠ જાણી નહોં, તે તણો શોચ હૃદયેજ ધરતો. વિપ્ર.
 અષ્ટ મહાસિદ્ધિ તણી, રિદ્ધિ નવનિધિતણી, સંપત્તિમાં રહ્યો ભાગ્ય માણી;
 કામિની કંથને હું, દારિકાં આવિયો, અમતણી ત્રીઠ તો નવ જાણી. વિપ્ર.
 બાલ ગોપાલ જે, વાટ જોતાં હશે, તેહને જોઈ અમો શુભ કહેયું?
 મિત્ર મોહનતણું, હેત જ્યારે પૂછશે, કામનીને ઉત્તર કેમ દેશું? વિપ્ર.
 એમ ચિંતા કરે, નેત્રથી નિર ઝરે, કર્મની વાત મનમાંહિ ધારી;
 નરસૈના નાથ તો, અતિ ધણો લોભિયો, પીતાંબરી પણ લીધી ઉતારી. વિપ્ર.

પદ ૯ મું

ધન્ય તું ધન્ય તું, રામ રણુછોડજી, દીન જાણી મને માન દીધું;
 નહિ મુજ જોગ તે, ભોગ પહોંચાડિયા, અજ અંબરીપથી અધિક કીધું. ધન્ય.
 કનકને આસને, મુજને બેસારિયો, રૂઝમિણી કૃષ્ણને હાથ સહાતાં;
 હેત કરિ કરિ હરિ ચરણુ તળાંસિયાં, ખટ રસં બોજન ખાંતે ખાતાં. ધન્ય.
 બાલપણાતણો, રનેહ નવ વિસરીયો, મિત્ર મોહનતણી પ્રીત સાચી;
 હેતથી હજી મળી, માન દીધું મને, રંક બેસાડિયો કનક માંચી. ધન્ય.
 ધન્ય ધન્ય કૃષ્ણજી, સંત, સેવા કરી, ધ્યાન ધરતો હું નિજ દ્વાર આવ્યો;
 રતનજડિત મણિ, ભવન શોભા ધણી, દેવ શું દારિકા આંદિ લાવ્યો. ધન્ય.
 કનકની બૂમિ ને રતનના ચાંબલા, અર્કની જ્યોત ઉઘોત દીસે;
 ખાન ને ખાન વિહાર સ્થાનક ધણાં, કામિની નિરખતાં કામ હીસે. ધન્ય.
 સમ નવ વરસની, દીઠી ત્યાં મુંઢરી, નારી નવજોષના બહુ રૂપાળી;
 સોલ શણગાર તે, અંગ મુંઢર ધર્મો, દેવ વિમાનથી રહ્યા નિહાળી. ધન્ય.

સહસ્ર દાસી મળી, દીશે વીંટી વળી, કામિની કંથની પાસ આવી;
 સ્વામી રે સ્વમી હું, દાસી છું તમતણી, ચાલે મંદિર વિષે પ્રેમ લાવી. ધન્ય.
 ગોમતી સ્નાન કરિ, કૃષ્ણજી નિરખિયા, પુણ્ય પ્રકટ થયું પાપ નાહું;
 તેયકી સમૃદ્ધિ આ, સકલ તે સાંપડી, મટી ગયુ આપણું ભાગ્ય માહું. ધન્ય.
 કૃષ્ણ કહેતા તે નિજ ધામ પધારિયા, નવલ જોખન થયાં નર ને નારી;
 વિનતિ બેચારતાં, રજની વીતી ગઈ, નરસૈના સ્વામીની પ્રીતિ ભારી. ધન્ય.

શૃંગાર

પદ ૧ હું-રાગ પ્રભાત

કોણ પુન્યે કરી, નાર હું અવતરી, શ્રીહરિ દીન થઈ માન માગે;
 અમરે અવિગતિ કહે, અકલ કો નવ લહે, તે કમલાવર કંઠ લાગે. કોણ ૧
 યમ યાગે યજ્ઞ, યોગ ધ્યાને ધરી, બહુ વ્રત આદરી રેહ કષ્ટે.
 તોય તે શ્રીહરિ, સ્વપ્ને ન ચેખીએ, તે હરિ નિરખીએ પ્રેમદષ્ટે. કોણ. ૨
 શેષ સુખાસન, શેજ સોહે મદા, ભુવન જસૂં વૈકુંઠ કહાવે;
 તેપે અધિક જે, મંદીર માહરું, પ્રેમે પીતાંબરો મલગ આવે. કોણ. ૩
 ભક્તવત્સલતણુ મિરદ પ્રેતે વહે, વેદ પુરાણુ એમ શાસ્ત્ર વાણી;
 નરસિંહાયો સ્વામી બલેરે મળિયો, કીધી કૃપા મુને દીન જાણી. કોણ. ૪

પદ ૨ જું-રાગ પ્રભાત

સારમાં સાર અવતાર અખળાતણો, જે બળે બળિભદ્ર વીર રીઝે;
 પુરુષપુરુષાતન, શું કરું હે સખી, જેથી નહિ માહરું કોજ સીજે. સાર.
 મુકિત પર્યન્ત તો પ્રાપ્તિ છે પુરુષને, સલ જે સેવકભાવ રાખે;
 રસભરયું રસણું, નાથ નોહરા કરે, તે નહીં નારી અવતાર પાખે. સાર.
 ઇન્દ્ર આદિક અજ ઇશ ને મહામુનિ, ગોપિકા ચરણરજ વેદ વંદે;
 ગોપીયી આપનું, અધમપણું લેખવે, નરપણું નવ રચે આપ નંદે. સાર.
 વેદ વેદાંત ઉપનિષદો ખટ મળી, જે મથીને રસ પ્રગટ કીધા;
 તે રસ ભાગ્યનિધિ ભામની ભોગવે, અહોનિથ અનુભવ સંમ લીધા. સાર.
 સ્વપ્ન સાચું કરે, ગિરિધર રચામળો, પ્રણમુહું પ્રાણપતિ પાણુ જોડી;
 પંથનું જેમ પથ, પુંજળ વળગયું ફરે, નરસૈયા નાથજી નાથ તોડી. સાર.

૧ પદ ૩ જું-રાગ પ્રભાત

સફળ રજની દવી, આજની અભિનવી, પલંગ ખેસાડી વાહાલે હાસ્ય કીધું;
 ઠર દર્પણુ ધરી વદન અવિરોધવા, પ્રેમનું ચુંબન ગાલે દીધું. સફળ. ૧
 કુસુમયા ટોડર, કંઠ જૂપણુ ધરી, જૂજ બીડી, જુધરે હંદવા સાથે;
 સુરત સંગ્રામશું હું, એને જઈ લાડી, છત્રો વદુનાયક વાહુ બાથે. સફળ. ૨
 મદનના સેન્યશું માન માગ્યું ધણું, જુદુ છત્રું રણ હાય આબું;
 ચૌદ જુવનતણો નાથ મેં વશ કર્યો, અજિત જલાતણું ચિરદ કહાબું. સફળ. ૩
 જેમ ગજયુવતિ માતંગ મદગલીતા, સુંદરી સેજ હરિસિંહ આબ્યો;
 નરસિંહાચા સ્વામી મુજટ મુરામુર, કેસરી કાન સાહી નચાબ્યો. સફળ. ૪

૨ પદ ૪ જું-રાગ પ્રભાત

હજી ન ધરાયો રંગ તે રમતાં, ચાર પોહોર નીશા નિકર નિમગતાં—ટેક.
 અધર સુધારસ પીછ પીછ પીધિરે, કેસરી કામને મેં પુંડી ન દીધીરે. હજી.
 પ્રીત મયોધર પાખર કીધીરે, સુરતસંગ્રામે હું વહતી ન બીધીરે. હજી. ૧
 નખ શીખા લગે તાકી તાકી મૂકીરે, કેસરી કામશું વહતી ન ચૂકીરે. હજી.
 ઉઘો દિવાકર રજની વીતીરે, નરસિંહાચા સ્વામી સંગમ છતીરે. હજી. ૨

૩ પદ ૫ જું-રાગ પ્રભાત

નીત નીત લાછવર લક્ષણુ રુડાં, મોટેરાં થઈએ રે લમ બેલીએ દૂડાં.
 માત યશોદા જાણેરે માહારો પુત્ર લાડકા, વાહાલાજીએ કામકામ માંખાં ધરચૂન. નીત.
 જેહનું થકાદિક ધ્યાન ધરે સુર મુનિ ગાયે, દષ્ટે પડી નારય વિના રમી ન જાયે.
 શીખ દેતાં દુલશો મા શામળા કાઢાન, નરસિંહાએ એ નારયને દીધું સનમાન. નીત.

૪ પદ ૬ જું-રાગ પ્રભાત

વાહાલાજી તમેરે નહાંનડીઆ, અમેરે નહાંનડલાં, સરખે સરખી જોડ મળી;
 પેહેલું આલિંગન દો મારા વાહાલા, પછે અમે દષ્ટનું લળીઅલળી. વા. ૧
 સુંદરીયાએ સ્વભાવ છે એવો, પીયુને મળવા દિડે ધણું;
 આલિંગન એણીપેર દો મદારા વાહાલા, રખે હમ દેખે હક જણું. વા. ૨
 તમે ન્હાના હું હજી ન્હાની, નજીદી આર્ધા પાછાં ફરે;
 સાસુને ઘેર એ લાડકડીરે, તે અમ વારી કેમ વરે. વા. ૩
 શું કરે સાસુ શું કરે નજીદી, જેહના હંદેમાં તું રે વસ્યો;
 નરસિંહાચા સ્વામી મુજશું રમતાં, સંસારમાં તેને બધ ઠર્યો. વા. ૪

પદ ૭ મું-રાગ પ્રભાત

પાછલી રાતના, પધારિયા નાચજી, ધૂમતે લોચને અંગ ડોલે;
બેહુ પાસા સુંદરી, બાહે કંઠે ધરી, શોભિત ભવન કો નહીરે તોલે. પા. ૧
હુંરે સન્મુખ હુઈ, રીસ મનની ગઈ, ઉભી રહી ચક્રિત ગતિ પ્રેમનિરખું;
પ્રભુપને રસભરી, સુખદાજી સર્વરી, નાર સૌભાગ્યતા જોધરે હરખું. પા. ૨
ચોકતણા ચાર, ચરણચું મુકિત ધરી, પ્રભુને પધરાવિયા પલંગ પીઠે;
ભોગ સંભોગથી અધિક સુખ ભોગવ્યું, એરે મુરત એણીપેર દીઠે. પા. ૩
ભણે નરસિંહચો નિત નેહ તે નવનવા, જંહારિ ગોવિંદ ગુણની સમાધી;
શું જાણે પ્રજ્ઞા સુર રનેહની વારતા, ભર્યા અધિકારની આધિબ્યાધિ. પા. ૪

પદ ૮ મું-રાગ પ્રભાત

પલંગ પૈયા થડે કુસુમમાળાવડે, બેહુ કર બાંધ્યો લાજ લોપી;
માહરે મંદિરધકિ કણુ મૂકાવસો, શું કરશે સહુ શોક્ય કોપી. પા. ૧
તું વનમાળા કાઢાવે, હું કુસુમ વનવેલડી, નીર નિત સીંચતો કાં અરોપી;
ભમર જાણે કુલ, કુલ મકરંદ વચ, કમળમાં હેત ન રજોરે રોપી. પા. ૨
પ્રીતનો કરનાર પ્રેમના પાત્રશું, તન મન પ્રાણ ત્યાં મેલે સોપી;
જાણે નરસંહચો, જિમ રીસ ઉતરે, લમ તું સિખ શાણી દેરે ગોપી. પા. ૩

પદ ૯ મું-રાગ પ્રભાત

સાંભળો કામિની, કૃષ્ણ કાચર કહે, તાહરા મંદિરથકો નહીરે જાઉં;
અવર કો નાર, નહીં તૂજ સારખી, જેહને ફૂલે કરી હું બંધાઉં. સાં. ૧
તું વનવેલડી, હું વનમાળી, સીંચવે સમર્થે દ્રષ્ટિ કરું;
તુજ પાસ લે રાખું શીતળ પાણિ ધરી, પ્રેમની વાડ કરું. સા. ૨
સાંભળો સુંદરી એમ કહે શ્રીહરિ, જેની ફૂલમાળા કરી હું રે બાંધ્યો;
ચોઈ ભુવનતણાં બંધન છોડવું, મેં જાણ્યું તેં મોહની મંત્ર સાંધ્યો. સાં. ૩
માન તું માનની, માન માગી કહું, નહીં તજું મંદિર કોલ દીધો;
નરસિંહચો સ્વામી, સર્વેરસ લલો, સુરતસંગ્રામ આધીન કીધો. સાં. ૪

પદ ૧૦ મું-રાગ પ્રભાત

મેહેલ પીતાંબરા, અંચર માહરું, સુરજ ઉગ્યો સુઈ ક્યમ રહીએ;
અમ ધર સાસુ નણુંદ જૂડી વસે, કંઈ પૂછે ત્યારે શુરે કહીએ. મે. ૧
સાવજ શબ્દ કરે અતિ સુંદર, દીપક તેજ તો ફીણ થાએ;
કંઠથી કુસુમનો હાર કરમાઈયો, બાહેર રાગ પંચમ ગાયો. મે. ૨

તું તારે મંદિરે, પ્રેમશું પોદીઓ, મહારે મંદિર દૂર જાનું;
 લોહની લાજ, લોપીરે લક્ષ્મીવર, હું રે વળતી હવે નહીં રે આનું. મે. ૩
 ઘેન દોહવી ઘેર રે, વાજરુ વલવલે, મહીરે વલોવવું આજ માહરે;
 કંઠથી બાહર કાઢિ કમલાપતિ, કાલ આવે હવે કુણુ તારે. મે. ૪
 સુરતસંગ્રામની, શાંતિજ હુર્મ, રહી રે ઉભગરી, શીથ નામી;
 નરસિંહાચો સ્વામી સુખસાગર પોદિયો, વિરહની વેદના ત્યારે વામી. મે. ૫

પદ ૧૧ મું

અમશું કપટતણી વાતજ છાંડ, મારે ઘેર આવો તો;
 કાંધ ઉફાડ મ માંડ, મારે ઘેર આવો તો.
 જુઠાં જુઠાં મ બોલીશ, જાણું તારી વાત;
 નીશા વશી રમી નાહારી, આવ્યો છે પ્રભાત.
 અંગચેહેન તારે દીને છે ધણાં, જોઈને વિમાસી બોલ્ય અતુરસુખણ;
 ઘેર આવ્યો દોન દીને માન, નરસમ્રાજ્યો સ્વામી સુખનું નિધાન. મારે.

પદ ૧૨ મું

સમીરે સાંજના સોડમાં સુતા, નણુદલીએ સાદ કાધો રે;
 હવું પ્રભાત પીયુ થયો ઘેલો, ઉધરેટો જર્મ મૂતો રે. સ. ૧
 હરિનું પીતાંબર સેજે રહુરે, પાલટીને પટકૂલ ગયો;
 કથમ કરી વન જાઉરે મહી વેચવા, દુરિજન લોકે બોલ કહ્યો રે. સ. ૨
 દીકડે ડાહ ગણે, અસતીઆ બહુ બળે, તો અભિમાન શું કરીએ;
 નરસિંહાચો સ્વામી બલે મળિયો, બવસાગર ઉતરીએ રે. સ. ૩

પદ ૧૩ મું

ટળતો ટળતો હોડીશ મારે, આલિંગન દીધા વિના કથમ સરે રે;
 આગે અમ ઘર નણુદલ જુડી, ઉડીને અદેખી હરે રે. ટળતો. ૧
 સાસુ સસરો માત પીતા રે, જે બોલે તે સહીએ રે;
 પૂવે એકાં અનુભવ છે રે, તો મુઝી કથમ જમ્મએ રે. ટળતો. ૨
 એ રસ જાણે જવલ્લી રે જોગી, કે વળી મુનિવર જાણે રે;
 શુક સનકાદિક નારદ જાણે, જેને વેદ વખાણે રે. ટળતો. ૩
 એ રસ જાણે મજનીરે નારી, કે જ્યોતેવે પીધો રે;
 ઉગરતો રસ ટળતો હૂતો, નરસિંહીએ ઝોડીને લીધો રે. ટળતો. ૪

પદ ૧૪ મું

કેસર બીના કહાનજી, કમુંમે બીની નાર;
 હોયન બીનાં ભાવયું, ઉભા નંદાર. કે. ૧
 બેમાં સુંદર કોને કહીએ, વનિતા ને જીજ્ઞાસ;
 પરખી પરખી ધરો વમે, માણકડાં બેહુ હાય. કે. ૨
 વેગે કુંજે પધારીયા, તો લયકે યઈ ઝગઝોળ;
 નરસિંહાચો સ્વામીભલે મળિયો, રંગતણાળહુરોળ. કે. ૩

પદ ૧૫ મું—રાગ રામઝી

મોહુરે લટકે, મારું મન મોહુરે લટકે.
 ગાતર લંગ કીધાં ગિરધારી, જેમરે માર્થો ઝટકે; મારું મન. ૧
 વેણુ વળડી વહાલે મારે વનમાં, રંગતણે કટકે; મારું મન. ૨
 મન મારું મોળીડેરે અટકયું, પેલે પીતાંબર પટકે; મારું મન. ૩
 નરસંધયા સ્વામીની સંગે રમતાં, રસ વાધ્યો અટકે; મારું મન. ૪

પદ ૧૬ મું—રાગ રામઝી

કામણુગારોરે, કહાના તું તો કામણુગારોરે.
 મને કાંઈ કામણુ કીધારે, મારાં ચિત્ત હરિને લીધાં; કહાના. ૧
 મારી સાસુડી સંતાપેરે, પેલી નણુડી ઓળંગ્યા આવે; કહાના. ૨
 મને ભોજનીયાં નવ ભાવેરે, મને નિદ્રા તે કષ્ટપેરે આવે; કહાના. ૩
 મને પગની ભરાવી આંટીરે, મને મુખનાં તંબોળે છાંટી; કહાના. ૪
 હું તો પૂરણુ પદને પામીરે, મને મળ્યો નરસૈયાચો સ્વામી; કહાના. ૫

પદ ૧૭ મું—રાગ રામઝી

હુંકેમને પગલે પધારો, રાજ કુમકુમને પગલે.
 મસ્તમસ્તા મોહનજી પધાર્યો, ઝમઝમે ઝમલે; પધારો. ૧
 મસ્તક પાધ પિતાંબર સોહિયે, લીધાં અંબર રંગ લે; પધારો. ૨
 મુખ ઉપર શ્રમજળનારે મોતી, જોતાં મન હરી લે; પધારો. ૩
 સાકર ફેરા કરા પગા છે, આંગણિયે સમજે; પધારો. ૪
 દૂધડે મેહ લુહ્યો નરસૈયાને, રમ વાધ્યો દગલે; પધારો. ૫

૫૬ ૧૮ મું

તારા દહડાની વાતો મેં જાણીરે, ગીરધર દાણીરે;
 આણી શેરડીએ લુખો ને ઝુંગો, પેલી દેખે છે સૈયર સમાણીરે: ગીરધર. ૧
 સૌ સખીઓમાં વહાલા સરખુંરે જાણી, ના ગણે દુધ કે પાણીરે;
 છેલપણું મૂકી ઘોને જખીલા, અમે કહીશું નંદાજની રાણીરે. ગીરધર. ૨
 વૃંદાવનને મારગ જતાં, મારી નવરંગ ચુંદડી તાણીરે;
 નરસૈયાયા સ્વામી સંગે રમતાં, મારી અંતર પ્રીત લપટાણીરે. ગીરધર. ૩

૫૬ ૧૯ મું

મને રોકે છે કાનવર દાણીરે, નહિ જાઉં જમના પાણીરે;
 એકવાર જમના પાણીરે ગયાતાં વહાલા, મારી સાથે સૈયર સમાણીરે. મને. ૧
 વૃંદાવનને મારગ જતાં, મારી નવરંગ ચુંદડી તાણીરે;
 જોરે પાણી મોકલવારે હોય તો, સાથે મોકલો સૈયર સમાણીરે. મને. ૨
 મરકલડે મારાં મન દરી લીધાં, હું તો લાલચમાં લપટાણીરે;
 નરસૈયાયા સ્વામીની સંગે રમતાં, હું તો મોહનસંગમાં માણીરે. મને. ૩

૫૬ ૨૦ મું

આરું વૃંદાવન છે રુકુંરે, વેકું નહિ આવું,
 નહીં આવું નંદાજના લાલ, નહીં આવું.—ટેક.
 બેશીને રહેલું ને ટગટગ જેવું, નહીં ખાવું નહીં પીવુંરે. વેકું નહિ. ૧
 વૈમાન મોકલો તો મોકલો વેહેલું, હું આવીશ સોના પેહેલુંરે. વેકું નહિ. ૨
 બ્રહ્મના લોક તો છે અતિ દૂડાં, વાસી મજનાં રૂડારે. વેકું નહિ. ૩
 જે વિજે એ પોળીયા દતા, તેને તત્ક્ષણ મેલ્યા ઠઠાડીરે. વેકું નહિ. ૪
 નરસૈયાઓ સ્વામી અંતરજામી, તમે સાંભળોને સારંગપાણીરે. વેકું નહિ. ૫

૫૬ ૨૧ મું—રાગ કેદારો

તું મારે ચાંદલીએ ચોંટ્યો, રાજ સારા મુરતમાં શામળિયો;
 કાણું એક વહાલા અળગા ન થાયો, પ્રાણજીવન વર પાતળિયો. તું મારે. ૧
 ખડકાએ જેલ ત્યારે અડકાને ઉભો, બારીએ જેલ ત્યારે બેઠારે;
 શરીએ જેલ ત્યારે સન્મુખ આવે, વહાલો અમૃતપે અતિ મીઠારે. તું મારે. ૨
 જમતાં જેલ ત્યારે જોડે બેઠો, સૂતા જેલ ત્યારે સેજડીએરે;
 વૃંદાવનને મારગ જતાં, આવીને વળગ્યો બેલડીએરે. તું મારે. ૩
 પ્રીત કરે તેની કેડ ન મેલે, રસ આપે અતિ રસિયોરે;
 નરસૈયાઓ સ્વામી લલે મળીઓ, મારા હૃદય કમળમાં વસિયોરે. તું મારે. ૪

પદ ૨૨ મું

ખંમખંમરે ચાંદલા મ કરીય વહાણુલું, મારા પ્રાણજીવન ઘેર આવ્યારે;
પૂરવ જનમની પ્રીત જે હૂતી, પુરગોત્તમ પદ્માર્ધારે. ખંમખંમરે. ૧
પેલા ભવનો વાલમીઆરે, ચૌદ જીવનનો સ્વામીરે;
જનમ કોટી કોટી તપ કીધાં, ત્યારે વિઠ્ઠલવર પામીરે. ખંમખંમરે. ૨
બપેયા પિયુ પિયુ કરેરે, કેવલ મધૂરે વાસેરે;
હું તને વારું કુકલડારે, રખે વહાણુલું પ્રકારેરે. ખંમખંમરે. ૩
પ્રેમ વિટયો જેમ ચાંદરણીએ, તરુવર વિટયો વેલીરે;
ગોવિંદ વિટયો ગોવાલણીએ, હંસાગવની હેલીરે. ખંમખંમરે. ૪
સાહર સોહીએ લેહેર લેહેરે, જેસી લેહેર તુરંગરે;
નરસંયાચો સ્વામી બલે મળાયો, ગોપીવર ગોવિંદરે. ખંમખંમરે. ૫

પંથીડા. પદ ૨૩ મું-રાગ રામકળી

પંથડો નિહાળતીરે, જોતી પીતાંબર પગલાં;
મદનરસ ઘેલડીરે, ભરતી લડસડતાં ડગલાં. પંથડો ૧
ચતુરાં ચાલતીરે, જાણે વન ત્રાહી હરણી;
શુદ્ધ શુદ્ધ વીસરીરે, વહાલા તે તારી કરણી. પંથડો ૨
શામા શામનેરે, દીડે મારગડે જોતી;
નેણે નીર ઝરેરે, ચતુરાં ચીરવડે લહોતી. પંથડો ૩
શામા સહિ મળારે, કીધી એક વિચાર;
ચાલો સખી ત્યાં જઈએરે, જ્યાં રમતા નંદકુમાર. પંથડો ૪
ચાલ્યાં ચાલ્યાં ત્યાં ગયાંરે, આંખ્યાં જમુનાજીને તીર;
આ આંહી હરી ખેસતારે, જમના કરમલડોખીર. પંથડો ૫
આ આંહી વહાતા વાંસળારે, ગોપી સહુકો ગાતાં ગીત;
તે કેમ વિસરેરે, વહાલા પૂરવ જનમની પ્રીત. પંથડો ૬
પુછીયું દુમનેરે, ક્યાંમં મારા નાય તણે ઉપદેશ;
અમ તજી ગયોરે, ધૂરત ધામળીઆણો વેશ. પંથડો ૭
જતને જાળવુંરે, જોજન જુદર ભેટ કરેશ;
જો હરી નહીં મળેરે, મહારા પાપી પ્રાણ તજેશ. પંથડો ૮
આણે આણે મારગડેરે, આંખ્યાં લખયોરાણી વાર;
મનખા દેહ લલોરે, જેણે પાખ્યાં નંદકુમાર. પંથડો ૯

સરોવર પુછ્યું, ક્યાંઈ નટ નાગર દેરી ભાળ;

નરસૈયાયા સ્વામિ મળ્યો, દીનાનાથ દયાળ. પંથડો ૧૦

પદ ૨૪ મું-રાગ સોહણી

મીઠડા બોલા નાથરે, આવો મારા મીઠડા બોલા નાથરે;

એક ધડી એકતિ આવો તો, કહું મારાં મનડાં દેરી વાતરે. આવો.

આજ આનંદ મારે અતિ ધણો, વહાલો પ્રેમે સહાયો મારો હાથરે;

તરીયાં તોરણુ મારે દારે ખંધાતું, મંગળ મવરાતું સારી રાતરે. આવો.

વદા તે વનની કુંજગલનમાં, સહુ સખીઓની સાથરે;

નરસૈયાયા સ્વામી સંગે રમતાં, હવે તો હવે પ્રભાતરે. આવો.

પદ ૨૫ મું-રાગ પંચમ પ્રભાત

નગોરે જશોદાના જીવન, પ્રાહણેલા વાયાં;

તમારે આશીર્કે મારાં, ચીર ચંપાયા. નગો. ટેક. ૧

પાસુંરે મરડો તો વહાલા, ચીર લેઉરે તાણી;

સરખી સમાણી સૈયરો સાથે, જાતું છે પાણી. નગો. ૨

પંખીડાં બોલેરે વહાલા રજની રહી થોડી;

સેજલડીથી ઉઠો વહાલા, આજસડાં મોડી. નગો. ૩

સાદી *પાકું તો વહાલા, લોકડીઆં જાગે;

અંગોઠો મરડું તો પગના, બૂધરા ગાળે. નગો. ૪

સાસુડી જાગેરે વેરણુ, નણુડી જાગે;

આ પેલી પાડોસણુને ઘેર, વલેણું વાગે. નગો. ૫

જેને જેવો ભાવ હોય તેને, તેવું થાએ;

નરસઈયાયા સ્વામી વિના રખે, વહાણું વાએ. નગો. ૬

પદ ૨૬ મું

જશોદાના જીવન બિભા, જમનાને તીરે;

મોરલી વળડે મોહન, મધૂરી ધીર. જશોદાના-ટેક. ૧

પ્રીત્તામની પલ્લવટ વાળી, ઉપર લેહેકે માળા.

કાનખીચ કુંડળ લળકે, દીસે રુપાળા. જશોદાના. ૨

પરભાતે ઉઠીને ગોપી, ગોને હેરાવે;

આ કાનુડા ! આ કાનુડા ! કહીને બોલાવે. જશોદાના. ૩

આજ તો અમારી ઘેને દૂધ ચોડેરાં દીધાં;
રખેરે શામળિયે વહાલો, દોહીને પીધાં. જશોદાના. ૪
સાંભળે સલૂણી સ્વામા, વાતલડી મારી;
તુજ સરખી સલક્ષણી છે, ગાવલડી તારી. જશોદાના. ૫
એવાં એવાં વચન સુણી, ગોપી આનંદ પાપી;
ભક્તવત્સલ ભૂધરજી મળ્યા, મેહેતા નરસૈના સ્વામી. જશોદાના. ૬

પદ ૨૭ મું

ભોળીરે ભરવાડણુ હરિને, વેચવા ચાલી;
સોળ સહસ્ર ગોપીનો વહાલો, મટુકીમાં પાલી. ભોળીરે-ટેક. ૧
અનાથના નાથને વેચે, આહીરની નારી;
શેરીએ શેરીએ સાદ પાડે, ક્યો કાંઈ મોરારી. ભોળીરે. ૨
મટુકી ઉતારી માંહે મોરલી વાગી;
વજનારીને સેજે જોતાં, મૂરજા લાગી. ભોળીરે. ૩
બ્રહ્મદિક ઇંદ્રાદિક સરખા, કૌતક એ પેઝે;
~~ચોદ~~ સોઢના નાથને કાંઈ, મટુકીમાં દેખે. ભોળીરે. ૪
ગોવાલધુંની બાગ્યે પ્રગટ્યા, અંતરભમી;
દાસલડીને લાડ લડાવે, નરસૈયાચો સ્વામી. ભોળીરે. ૫

પદ ૨૮ મું

વાહાલાને જોતાંયે મહારી, ભૂખલડી ભાંગી;
ધરમાં રહીને શું કરું મહારી, આંખડલી લાગી. વહાલાને-ટેક. ૧
શામળી સુરતે મન, મોહીને લીધું;
કાંઈક શામળિયે વહાલો, કામણુ કીધું. વહાલાને. ૨
સંસારીનું સુખ હું તો, તજીને બેઠી;
મધુરી મૂરતી મારે, પાંજરીએ પેઠી. વહાલાને. ૩
સોનાની સાંકળીએ મુને, બાધીર તાણી;
મનડાની વાતોરે પેલે, મોહનિયે ભણી. વહાલાને. ૪
તુજ મુજ વચ્ચે વહાલા, અંતર નથી;
નરસૈયાચો સ્વામીની લોકે, કથની કથી. વહાલાને. ૫

પદ ૨૯ મું

આજનો માંડવડો મારો, મોગરડો જાયો;
રાધાજીને સંગે વહાલો, રમવાને આયો. આજનો-ટેક. ૧

ઝોડણીએ ધુધરડી ધમકે, રેશમની દોરી;
 શામળાએ શામળો રંગે, રાધિકા ગોરી. આજનો.
 હો દૂધ ને કરમલડો, માંહી સાકર ઘોળી;
 માહારા વહાલાજી આરોગે, પીરસે લમરબોળી. આજનો.
 શોળે ને ચણુગાર સળ્યા સળી, ઝોડણુ સાડી;
 શ્રી વૃંદાવનમાં વિકૃલ સાથે, રમત માડી. આજનો,
 અખંડ હેવાતણુ મારે, એ વર રડો;
 નરસૈયાયા સ્વામીએ, મુજને પેહેરાવ્યો ચૂડો. આજનો.

✓ પદ ૩૦ મું

મારેરે આંગણિયે, કાણે પંચમ ગાયો;
 ધસમસ્યા આવીને વહાલે, પાલવડો સ્હાપો. મારેરે.
 પીતાંબર દાર ગળે, મૂગટ શોભતો;
 મરેરે ભયોરે પ્રભુ, માનની મોહતો. મારેરે. ૨
 વાસલડી વાધને વહાલે, મોહ પમાડી;
 પ્રેમશું પાતળિયે આવી વહાલે, હૃદિયાશું બીડી. મારેરે. ૩
 મંદરિયામાં આવી વહાલે, માંજો વિકાર;
 ભણે નરસૈયો પામી, પુરણુ આધાર. મારેરે. ૪

પદ ૩૧ મું-રાગ કાલરો

હું રંગરાતી ને હું મદમાતી, શામળિયા સંગ હોંચુરે;
 કોડ ભયોં અતિ હુંવર નંદનો, આલિંગન દેખ સોંચુર. હું રંગરાતી. ૧
 હોડિાળે હિંચે મારો વહાલો, હોંચંતાં રેસિ કીજેરે;
 ધુમરડી ધુમાવે ગોપુલપતિ, લહાવો લડસડ લીજેર. હું રંગરાતી. ૨
 અલ જાળે અલવેશર સાથે, વિલસત જમના માનુરે;
 લેહરી લેતાં અંગ સમાગમ, અધરપાન કીધું જાનુર. હું રંગરાતી. ૩
 હોડિાળે હુલરાવું તમને, હેતે કરીને ગાઉરે;
 નરસૈયાયા સ્વામી સંગે રમતાં, કાનજીને કંઠે વિટાઉર. હું રંગરાતી. ૪

પદ ૩૨ મું

હોડિાળે હિંચે મારો વહાલો, હોંચંતાં રંગ લાગ્યોરે;
 શામાને શામળિયા સાથે લાજવણો ભય ભાગ્યોર. હોડિાળે. ૧
 શામાને સોદાવે દંપતી, રસિયારાં રસ વાધ્યોરે;
 લેહરી રીતાં અંગસમાગમ, પીંગતડો પર લાધ્યોર. હોડિાળે. ૨

દીનોનાથ હીડિએ દિસે, કૃત્યો મદન મદમાતો રે;
નરસંયાચો સ્વામી લલે મળિયો, માનુનીમાં રંગરાતો રે. હીડિએ ૩

પદ ૩૩ મું

ઓ દિસે સખી મેહૂલો આવે, નાંબા મારા નાથ વિદેશીરે;
અનંગ આહેડીએ ધનુષ્ય ચઢાવ્યું, અમે અખળાની પેર કેશીરે. ઓ દિસે. ૧
ધન અતિ ગાળે ને વીજ ઝખૂકે, મેહૂલીએ ઝડ માંડીરે;
નગણાનાથને શું કહીએ મારીભેની, આણે અવસરે ગયો છાંડીરે. ઓ દિસે. ૨
આગે દિન દોહેલડાની ગમ, દાદર મોર બીવરાવેરે;
વિરહણિયો વાહે જેમ ચાત્રક, સૂતાં સાલ જગઃવેરે. ઓ દિસે. ૩
આણીપેરે જેણે હરિ ના લખ્યારે, તે નર પશુડાં કહીએરે;
નરસંયાચા સ્વામી વિના દહાડલા, દૈવને લેખે લહીએરે. ઓ દિસે. ૪

પદ ૩૪ મું

મેહૂલો ગાળે ને માધવ નાચે, રમણુમ વાગે પાએ ધુવરડીરે;
તાલ પખાળ વળાડે રે ગોપી, કૃષ્ણ વળાડે વેણુ વાંસલડીરે. મેહૂલો.
પેહેરણ ચરણાં ને ચીર ચુંદડી, આઢણ આંછી લોમલડીરે;
દાદુર, મોર બપૈયા બોલે, મધુરીશી બોલે કેલલડીરે. મેહૂલો.
ધન વંસીવટ ધન જમનાતટ, ધન વૃન્દાવનમાં અવતારે;
ધન નરસંયાની જીલલડીને, જેણે ગાયો રાગ મહુલારે. મેહૂલો.

પદ ૩૫ મું—રાંગ વસંત

ગાળ કાઢને નવ દીને મારા વહાલા, ગાળ કાઢને નવ દિને;—ટેક.
હુરે ગોરી ને તુરે શામળિયો, મારું અંગ કાળું ચાપ. ગાળ.
મારા ધરમાં પીંડારી માંડે, નારગડે નખ લાગે;
અમ ઘેર નાવલીએરે ખતી, સાચો ઉત્તર. માગે. ગાળ.
અમ ઘેર નણુદી છે અદેખી, હેવા જોતી હોડે;
નરસંયાચા સ્વામી કહું છુજને, સાસરિયે નહિ તેડે. ગાળ.

પદ ૩૬ મું

દવે કેમ વસીયે શ્રી વૃન્દાવનમાં, લૂટાલૂટ મંડાણી;
નદતણેા નાનડીઓ નરહરી, ચર્ષ એટો છે દાણી. દવે.
એકનું દોળે ને એકનું શેડે, એકનું મહિ માયેથી પાડે;
એકને તો વહાલો અણુધટ બોલે, એકને તો વહાડે. દવે.

એકને આપે ચીર પાટી, એકને આપે ચોળી;
 એકને વહાલો ધક્કાજ મારે, એકને નાંખે ઢોળી. હવે.
 સકળ સૈયરો ટોળે મળિને, રમવા ભમરબોળી;
 નરસંયાચો સ્વામી નવલ રંગીતો, તે રમે છે હોળી. હવે.

પદ ૩૭ મું

આંખ અણિયાળી સહિતે આંજે, આંખ્યામાં ધલો વેહેરો રે;
 ન્યાંલગિ પિયુ પ્રેમે ન બોલાવે, આભરણ સધળાં ડેહેરો રે. આંખ.
 મોહો મયકોડે મોહન ન રીઝે, હૃદયાર્પતર ભેય રે;
 આવળ કેરાં કૃપ અતિ સુદર, શીથ ન ધાલે કૈય રે. આંખ.
 સાચે મને અને સસ વાદે, સદા સામળિયો રાચે રે;
 નરસંયાના સ્વામીનો રસ જીડો, ભરિ લેવો ધટ કાચે રે. આંખ.

પદ ૩૮ મું

મન માન્યું સામળિયા સાથે, વશ કરિ નેણની સાને રે;
 મોદ્યું ન ગમે બીજા કોનું, કામણ કીધાં કહાને રે. મન.
 મોરલી વળડે જેમ વેધાયે, મૃગનાદ સાંભળિ કાને રે;
 તેમ વેધાર્થ રહ્યું મન મારું, ગોવિંદજીને ગાને રે. મન.
 જે જે રાગ જેને હોય વદ્ધલ, તે રીઝે તેને તાને રે,
 રસંધો રીઝે મન બીને, હરિરસ અમૃત પાને રે. મન.

પદ ૩૯ મું

એક ગમે ગોપીનો વહાલો, અવર બીજાનું મારે કામ કથું;
 પાપતણા સમ ખાઈને કહું છું, નંદલાલ વસ્યે ગામ વસ્યું. એક.
 સામળિયો સુંદર વર સગની, તેને દેખી મારું મન વિલસ્યું;
 પ્રેમે મૂકી જે બિજાને બજશે, તેનું કાળે લાજે* કરમ ધસ્યું. એક.
 ડલછબીલો ને છોગાલો, ગોહડિયાલો ગુણુ બડાર,
 રસંધો સ્વામી સામળિયો, વૈષ્ણવ જન કેરો દાતાર. એક.

પદ ૪૦ મું

હળવે હળવે હળવે હરજી, મારે મદિર આવ્યારે;
 મોટે મોટે મોટે મેં તો, મોતીડે વધાવ્યારે. હળવે.
 કીધું કીધું કીધું મુજને, કાંઈક કામણ કીધું;
 લીધું લીધું લીધું મારું, ચિતડું ચોરી લીધું. હળવે.

જાગી જાગી જાગી હું તો, હરિ મુખ જોવા જાગીર;
 લાગી લાગી લાગી મારા, લાવની લાવટ લાગીર. હળવે,
 ફૂલી ફૂલી ફૂલી હું તો, હરિમુખ જોઈને ફૂલીર;
 જૂલી જૂલી જૂલી મારા, ધરનો ધંધો જૂલીર. હળવે,
 પામી પામી પામી હું તો, મહાપદ્મીને પામીર;
 મળિયો મળિયો મળિયો મેહેતા, નરસૈયાચો સ્વામીર. હળવે.

મોહિની સ્વરૂપનાં પદ*

પદ ૧ છંદ-રાગ સોરઠ

આ જોને કાઈ ઉભારે, આજસ મોડે.
 બાંધે બાળુબંધ બેરખા પુંચી, મનકું મોહું છે એને મોઢે; આ જોને. ૧
 ઝાંઝર ઝમકે ને વિધુવા ઠમકેરે, દિડે છે વાંકે અંખોડે; આ જોને. ૨
 સોવરણુ ઝારીને અતિરે સમારીરે, માંહી નીર ગંગોદક તોલે; આ જોને. ૩
 નરસૈયાને પાણી પાવાને કારણુ, હરિજી પધાસ્યા કાડે; આ જોને. ૪

પદ ૨ જું

મોહ્યા મોહ્યા મુનિવર રાધારે, ગોરી તારે તાણુડે;
 રૂપ સ્વરૂપ કળ્યું નવ જાયે, મેં તો જાણી છે ઈશ્વરી માયારે; ગોરી. ૧
 રમજુમ રમજુમ નેપૂર વાજે પાવલે, તે ચીર અતિ ચાંપેરે;
 છુંધટમાં મુખ એણીપેર શોભે, મોટા મુનિજનનાં મન કાંપેરે; ગોરી. ૨
 ગોરું શું વદન ને ગજસથળ ઝળકે, ઉપર દામણી લળકેરે;
 સાણુકાની કોર એણીપેર શોભે, જાણે ગજનમાં વીજળી ચળકેરે; ગોરી. ૩
 વશીકરણુ વેણુ તમે ક્યારે ચંધાવી, સુંદરી સણગટ વાળીરે;
 આ ચોળી તમે ક્યાં શીવકાવી, જેને મોહી છે મજની નારીરે; ગોરી. ૪
 ચંચળ દહટે ચોદેશ ન્યાલે, માંહી મદનનો ચાલોરે;
 નરસૈયાચો સ્વામી જોવા સરખડો, કાઈ સુંદરીનું વદન નિહાળોરે; ગોરી. ૫

પદ ૩ જું

હરિ આબ્યા છ નારીના વેશેરે, એને કાઈ જીવોરે; -
 શિવ ખઠા જેનું ખ્યાન ધરે છે, તેને જોઈ જોઈ દુઃખડાં જીવોરે. એને. ૮૬. ૧

* આ પદોની સમજણ મઠિ જી. કા. દો. બા. ૮ જું પૃ. ૧૧૧ જોવા.

ખંધવ એતો તતક્ષણ ઉઠ્યો, આળ્યો મંદિર જાણીરે;
 રતનખાઈ થણું વ્યાકુળ ફરે છે, તમે લ્યોને મેહેતા જળપાણીરે. એન. ૨
 પરમેશ્વરે પુત્રી કરી જાણી, સભામધ્ય આણીરે;
 અંતરધ્યાન થયા, અલખેલો, વાત સહુકાએ જાણીરે. એન. ૩
 જેનેકાર થયો જગમાંહી, હરખ વાધ્યો છે હૃદયેરે;
 નરસૈયાઓ સ્વામી ભલે મળાયો, એનાંચરણુ કમળચિત્ત લઇએરે. એન. ૪

પદ ૪ શું

આ શો ચતુરાનાં ચિત્તને ચાળેરે, એને કાઈ ન્યાળેરે. ટક.
 પ્રહ્લાએ તો નથી ધડી ભામિની, એ તો આપે બનીને આવીરે; એન. ૧
 તણુ લોકનું તેજ તારુણી, એ તો જાણે જાણે બનાવીરે.
 ધણું ધરેણું એનેરે હાથે, હાથે ભરી છે ચોળારે; એન. ૨
 સાળુડે ભાત નવ નારી કુંજરની, કસુબાના રંગમાં બોળારે.
 વાસ પુત્યો એણે વૃદ્ધાવનમાં, ગોવરધન યદી આવેરે; એન. ૩
 એ નારીની જાત કાઈ જાણે, તેના ફેરો ફાવેરે.
 કહીએ છીએ પણ કહ્યું ન માને, એ તો નારી નહિ ગીરધારીરે; એન. ૪
 પ્રહ્લા ઈન્દ્ર શેષ સારદા, એના ચરણતણા અધિકારીરે.
 અંતર હેત પોતાનું જાણી, એ તો આવે છે અંતરજામીરે;
 અભિચાર મૂકી જુઓ વિચારી, એ તો નરસૈયાઓ સ્વામીરે. એન. ૫

ભક્તિ

પદ ૧ શું-રાગ પ્રભાત

જગ્યને જાહવા, કૃષ્ણ ગોવાળિયા, તુજ વિના ધેનમાં કુણુ જશે ?
 તણુસે ને સાહ ગોવાળ ટોળે મળ્યા, વડોરે ગોવાળિયો કુણુ યાશે ? જ.
 દહિતણું દેયરું, ઘીતણું ઘેવરું, કઠિયલ દૂધ તે કુણુ પીશે ? જ.
 હરિ તાયો હાથિયો, કાળિનાગ નાથિયો, જમિનો ભાર તે કુણુ લેશે ? જ.
 જમુનાને તીરે, ગૌધણુ ચરાવતાં, મધુરીસી મોરલી કુણુ વાશે ? જ.
 ભણે નરસૈયો તારા ગુણુ ગાઈ રીઝિયે, બૂડતાં બાંહેડી કુણુ સહાશે ? જ

પદ ૨ શું

હા હતાવળો, ચાલ્યને વિઠ્ઠલા, ગોવિંદ ગાયને વચ્ચે ધાવે;
 જગ્યને જાહવા, જનની જશોદા વદે, કહાન કાં ધણી તને નિદ્રા આવે. હા.

દંતધાવન કરો, આળસ પરહરો, રજની તિમિર મયું પોહો ફાટયું;
કૂરને કરમજો, શે ન શીરાવતો, દહિરે દામોદર યાય ખાટું. ઉઠ.
ખારણા ખાહાર ખળિભદ્ર ઉલા રલા, જોરે વાહલા તારી વાટ જોયે;
નરસેના સ્વામિનું મૂખડું દીકડે, માતાનું મનડું અતિરે મોહે. ઉઠ.

૫૬ ૩ બું

સમરને શ્રીહરી, મેલ્ય મમતા પરી, જોને વિચારિને મૂળ તારું;
તું અલ્યા કોણ ને, કાને વળગી રહો, વગર સમજે કહે મહારું મહારું. સ.
દેહ તારી નથી, જો તું જુગતે કરી, રાખતાં નવ રહે નિશ્ચે જાયે;
દેહ સંબંધ તજે, નવનવા બહુ થશે, પુત્ર કલત્ર પરિવાર બહાજે. સ.
ધનતણું ધ્યાન તું, અહોનિશ આદરે, એ જ તારે અંતરાય મોટી;
પાસે છે પિયુ અલ્યા, તેને નવ પરખિયો, હાથથી ખાજી ગર્ભ થયોરે ખોટી. સ.
ભરનિદ્રા બર્ષો, રોંધિ ઘેર્ષો ધણો, સંતના શબ્દ સુણિ કાં ન જાગે;
ન જાગતાં નરસેના લાજ છે અતિ ધણી, જન્મોજન્મ તારી ખાંત બાગે. સ.

૫૬ ૪ થું

ધ્યાન ધર હરિતણું, અલપમતિ આળસ, જોયકી જન્મનાં દુઃખ જાયે;
અવર ધંધો કરે, અરથ કાંઈ નવ સરે, માયા દેખાડિને મૃત્યુ વહાયે. ખ્યા.
સકળ કલ્યાણ શ્રીકૃષ્ણનાં ચરણમાં, ચરણ આવે સુખપાર ન્હોાયે;
અવર વેપાર તું, મેહલ્ય મિથ્યા કરી, કૃષ્ણનું નામ તું રાખ ન્હોાયે. ધ્યા.
પટક માયા પરી, અટક ચરણે હરી, વટકય મા વાત સુણતાં જ સાચી;
આશનું લવન આકાશ સુધી રચું, મહ એ મૂળથી ભીંત કાચી. ખ્યા.
અંગ જોગન ગયું, પમિત પિંગર ચયું, તોય નથી દહેતો શ્રીકૃષ્ણ કહેવું;
ચેતરે ચેત દિન ચાર છે લાભના, લીંછુ દેહાવતાં રાજ સેવું. ધ્યા.
સરસ ગુણ હરિતણા, જે જનો અનુસર્યા, તેતણા સુજસ તો જગત ખોસે;
નરસેના રંકને, પ્રીત પ્રણુ સું ધણી, અવર વેપાર નહિ બજન તોલે. ખ્યા.

૫૬ ૫ મું

હરિતણું હેત તને, ક્યમ ગયું વીસરી, પથુરે ફેડીને નરરૂપ કીધું;
હાડ ને છંડ કરિ, સદુ તને હાંકતું, આજ વધારીને માન દીધું. હ.
ધાંચીનું ગાળિયું, કંડથી ટાળિયું, નેત્રના પાટા શ્રીનાથે છોખ્યાં;
તેતણા ચરણને, નવ બાજો કૃતકી, તેં ન ગુણ પાડના હાય જોખ્યાં. હ.

પગ ઠોકા કરી, માગતો મૂઠ મતી, ઘાસ પાણી કરી ચન્દ્ર ઝીણા;
 આજ ગોવિંદ ગુણ, ગાઢને નાચતાં, લાજ આવે તને કર્મહીણા. હ.
 લાંબીથી ડોક ને કાંકાલ ચાવતો, ભાટ જાણી ધણો ભાર લાદે;
 આજ અમૃત જમે, હરજો હજવો-ભામે, વૈકુંઠનાથને નવ આરાધે. હ.
 પીઠ અંબાડી ને, અંકુશ માર સહિ, રેણુ ઉડાડતો ધરણી હેઠા;
 આજ યુવા ચંદન, આશણ અંગ ધરી, વેગે જાય છે તું વેહેલો મેઠા. હ.
 અજ ને વજ્ર ને ભૂષણ સર્વ જે, તેહનો તુજને હતો ઉધારો;
 નરસૈના સ્વામિએ સર્વ સારું કર્યું, તે પ્રભુને તમે કાં વિસારો. હ.

પદ ૬ હું

કૃષ્ણ કીર્તન વિના, નર સદા સૂતકા, વિમળ કીધે વપૂ શુદ્ધ ન થાયે;
 સકળ તીરથ શ્રીકૃષ્ણ કીર્તન કયા, હરિતણા દાસ ન્યાં હેતે ગાયે. હ.
 પૂર્ણ પુરુષોત્તમ, નવલ રંગી તણ, અન્ય દેવ જેનું મન મોહે;
 કાટી ચિતામણિ, કામધનુ તણ, મહિપિના પુત્રનું દૂધ દોહે. હ.
 ગર્ગ જોશી જશ, ગાય જોનો સદા, નારદ નામ મુખથી ન મૂકે;
 તે બ્રહ્મ દ્વાર આવીને ઉભા રહ્યા, ગેધપિકા મૂખ જોવાને હુકે. હ.
 અજ, ભવ, સુરપતિ, સ્વપ્ને પેજે નહી, નતિ નતિ કહી નિગમ વામે;
 નરસૈયો રોકે, જશ ગાઢને રીઝવે, સહસ્ર મુખે શેષ પાર ન પામે. હ.

પદ ૭ મું

હરિ હરિ રટણુ કર, ઠઠણુ કળિ કાળમાં, દામ બેસે નહીં કામ સરશે;
 ભક્ત આધીન છે, શ્યામસુંદર સદા, તે તારાં કારજ સિદ્ધ કરશે. હરિ.
 અહપ મુખ સારુ શું, મૂઠ કૂચો ફરે, શીશપર કાળ રહ્યો દંત કરડે;
 પામર પલકની, ખખર તુજને નહીં, મૂઠ શું જોઈને મૂછ મરડે. હરિ.
 મોઢ પાપે કરી, શુદ્ધિ પાછી ફરી, પરહરી થડ શું ડાબે વળગ્યો;
 ઈશને ઇર્ષા, હું નહીં જીવપર, આપણે અવગણે રહ્યો રે અજગો. હરિ.
 પરપંચ પરહરો, સાર હદિએ ધરો, ઉચરો હરિ મુખે અચળ વાણી;
 નરસૈયા હરિતણી, ભક્તિ ભૂલીયા મા, ભક્તિ વિના બિજુ ધૂળધાણી. હરિ.

પદ ૮ મું

આપજી પાપ મેં, કવણ કીધાં હશે, નામ લેતાં તારું નિદ્રા આવે;
 ઉધ આલસ્ય, આહાર મેં આદ્યો, લાભવિનાં લવ કરવી ભાવે. આપ.
 દિન પુઠિ દિન તો વહી જાય છે, દુરમતીનાં મેં ભર્યાં રે ડાહ્યાં;
 ભક્તિ ભૂતલ વિષે, નવ કરી તાહરી, ખાંખાં સંસારનાં થોપ્યાં ઠાહ્યાં. આપ.

દેહ છે જૂઠ્ઠી, કરમ છે જૂઠ્ઠાં, બીડલંબન તારું નામ સાચું;
ફરિ ફરી વરણું, શ્રીહરિ તૂજને, પતિતપાવન તારું નામ જાચું. બાપ.
તારી કરુણાવિના, કૃષ્ણ કોડામણા, કળ અને વિકળનું બળ ન ફાવે;
નરસૈયા રંકને, જંબના તાહરી, હેડ બેડી ભાગો ચરણ આવે. બાપ.

૫૬ ૯ મું

તારા હાસના હાસની, નિલ સંગતવિના, બટ થાય જૂધરા મંન મારું;
દુષ્ટની સંગતે, દુષ્ટ મતિ ઉપજે, શ્રવણ કીર્તન નવ થાય તારું. તા.
પૂર્ણ વિષપાનથી, દુરિજન દોહેલા, વિષ પીધે તન તેજ મરશે;
તુલ્યકી વેગળા, તેહની સંગતે, જન્મ કોટીતથાં સૃષ્ટ હરશે. તા.
અમૃતની ઉપમા, સાધુને નવ ધટે, રાહુની દુષ્ટતા ન ટાળી તેણે;
પ્રહ્લાદ નારદે મર્ધસંગત કરી, વશ કથા વૈકુંઠનાથ જેણે. તા.
ચતુરધા મુક્તિ છે, જૂજવી જૂઝિતની, તાહરા તેહને નવ રાચે;
એહ કરબોડીને, નરસૈયા પીનવે, જન્મોજનમ તારી ભક્તિ જાચે. તા.

૫૬ ૧૦ મું

રાત રહે જ્યાહરે, પાછલી ખટ ધડી, સાધુ પુરુષને સૃષ્ટ ન રહેવું;
નિદ્રાને પરહરી, સમરવા શ્રીહરી, એક તું એક તું એમ કહેવું. ટેક.
જોગિયા હોય તેણે જોગ સંભાળવા, જોગિયા હોય તેણે જોગ તજવા;
વેદિયા હોય તેણે વેદ વિચારવા, વૈષ્ણવ હોય તેણે કૃષ્ણ ભજવા. રા.
મુકવિ હોય તેણે સદગ્રંથ આંધવા, દાતાર હોય તેણે દાન કરવું;
પતિવતા નારિયે કંથને પૂછવું, કંથ કહે તે તો ચિત્ત ધરવું. રા.
આપણે આપણા, ધર્મ સંભાળવા, કર્મના મર્મ લેવો વિચારી;
નરસૈના સ્વામિને, સ્નેહથી સમરતાં, ફરી નવ અવતરે નર તે નારી. રા.

૫૬ ૧૧ મું

નંદના નંદ્યું, નેહ જેને નહીં, તેરે માનવ ખર આન તોલે;
જૂતળ બાર-કરવાને એ અવતર્યા, પ્રેમની પેરે સંસાર ડાલે. નં.
દૃષ્ટિધરી ટાળો, જોગ તેના બળો, સિદ્ધા પડો તેના મુખ માથે;
જીવતા જન તે તો જન્મ જેવા જાણવા, પ્રીત નહિ જેહને કૃષ્ણ સાથે. નં.
કીર્તિ શ્રીકૃષ્ણની, જીભથી નવ ભણે, તેરે મુખે દેવરાય તાણું;
ભણે નરસૈયા જેણે, હરિને જાણ્યા નહીં, તેહતું કુટુંબ સદાય 'કાણું. નં.

પદ ૧૨ મું

પ્રેમરસ પાને તું, મોરના પીછધર, તરતું કુંપણું મુજી લાગે; પ્રેમ.
 દૂખળા દોરતું કૃષ્ણ મન ચળે, ચતુરધા મુક્તિ તેઓ ન માગે.
 પ્રેમની વાત પરીક્ષિત પ્રીછયો નહીં, શુકળે સમજી રસ સંતાપ્યો; પ્રેમ.
 જ્ઞાન વેરાગ્ય કરિ, અંધ પૂરો કલ્યો, મુક્તિનો માર્ગ મૂઝો દેખાવ્યો.
 મારીને મુક્તિ આપી ધણા દેલને, જ્ઞાની વિજ્ઞાની બહુ મુનિ રે જોગી; પ્રેમ.
 પ્રેમને જોગ તો વ્રજતણી ગોપિકા, અવર વિરલા કાઈ ભક્ત જોગી.
 પ્રેતને મુક્તિ તો, પરમ વલ્લભ સદા, હેતુના જીવ તે હેતુ તુઠે; પ્રેમ.
 જન્મોજનમ લીલારસ ગાવતાં, લલાણનાં વલાણ જેમ દાર ધૂટે.
 મેં મલો હાથ ગોપિનાથ ગરવાતણો, અવર બીજું કાંઈયે ન ભાવે; પ્રેમ.
 નરસૈયો મહાપતી, ગાય છે ગુણ કથી, જતિ સતીને તો સ્વપ્ને ન આવે.

પદ ૧૩ મું

બળિતણે દારે દરિ, વિમ્બ વામન હુવા, વેદની ધૂન ગઈ ગમન ગાજી; બ.
 ઈંદ્રમથયિ બળિ, આબો ઉતાવળો, જે રે જોઈયે તે દિવસ દ્યોને માગી. બ.
 એક પર્ણકૃતિતણો, ઠામ ભણવા કરું, બોલવું તે મારે મૂળ સાચું; બ.
 વિમ્બ દરે ધણા, લોભના વાહેલા, દાન માટે ધણો હું ન રાચું. બ.
 દ્યોને દિવજી તમે, નવનવાં મંદિરો, ભૂમિ શું માગીરે ત્રણ કદમા; બ.
 દ્યોજી ભંડાર બહુ કુંચિયો સહિત વળિ, માગો હસ્તી મારા રાખો ધરમાં. બ.
 હસ્તી ભંડારને, હું લેઈ શું કરું, લોભિયાની નથી જાત મારી; બ.
 આગે વિષાતાયે, ગ્રામન નિરમ્બો, પ્રતે રહેતું મારે જ્ઞાનચારી. બ.
 ચેતજે તું બળી, શુક કહે જી પજો, વિષ્ણુએ વામન વેશધારી; બ.
 અજન્મગન સમે, દાન અવનીતાણું, પાત્ર એવું ક્યાં મળે મુને મુરારી. બ.
 હરિતણા ચરણ ઉપર નિર નામતાં, નાળમાં ભુગુપ્ત પેઠા ચાલી; બ.
 રીસ હૃદય ધરી, ધણું ધણું રાયજી, નેત્રમાં દર્શની શેર ધાલી. બ.
 બાપડો બળિરાય, પગતળે ચાંપીયો, પ્રભુ પાતાળનો કરીને યાગ્યો;
 જાણે, નરસૈયો. હરિભક્ત આધીન છે, ઈશ્વર અજિયજી અગ્રિયર અગ્રયો.. બ.

પદ ૧૪ મું

ધ્યાન ધર ધ્યાન ધર, નંદના કુંવરતું, જેથી અખિલ આનંદ પામે;
 અષ્ટમહાસિદ્ધિ તે, દાર ઉભી રહે, દેહનાં દુકૃત તે દર વામે. ધ્યાન.

મેરનાં પીછેનાં મુગટ મસ્તક ધરે, કુંડળ મકરાકૃત શ્રવણ લળકે;
 શીલવટ તિલક તે, સુભગ કેસરતણું, કંઠ મુકતાક્ષણ હાર હળકે. ધ્યાન.
 રીતાંબર પલ્લવટ, કટિતટ રચિર છે, લલિત ત્રિલંગી વહાલો વેણુવાયે;
 દમનાં દ્રુમતળે, રાધિકા રસ ભરી, હરજીને સંગ આલાપિ ગાયે. ધ્યાન.
 મેરલીની ધુની સુણી, વનિતા ઘેલી યર્ષ ગોપિકા કરડાં વૃંદ આવે;
 રસેયાને મન, આનંદ અતિ ધણો, પુષ્પ મુકતાક્ષણ લેઈ વધાવે. ધ્યાન.

પદ ૧૫ મું

|| સુખે સુતો, સંભાર શ્રીનાથને, હાથ તે હરિ વિના કાણુ રહાયે;
 માત ને માત સુત, ભ્રાત ટોળે મળ્યાં, દોહિલી વેળા સૌ દૂર જાયે. શા.
 ઈધે મસ્તક હતો, ઉચ્ચતપ આચરી, ભક્તિ કીધી ભગવાન કરી;
 મવતરી પાશ બંધાયો માયાતણે, લેપડી લાલચે લીધો ઘેરી. શા.
 દેવસે ચોદશ ભગ્યો, રાત નિદ્રા વિધે, સ્વપ્નમાં સાંભરે મોટી માયા;
 રલક પરવાર નહિ, હરિને ભજવાતણો, જ્યાં લગી જીવ સંભોગ કાયા. શા.
 ન પામે કરી મોહિ રહ્યો ભોલિયો, વેદના વીસરી ગર્ભ કરી;
 માથ ત્રિલોકના, હરિ ન સભારિયા, જ્યારે રાખ્યો તો જઠરામાં ઘેરી. શા.
 મગ્યરે જીવડા, વાજ આબ્યો ધણું, કેટલોએક પ્રતિમાધ દીજે;
 રસેના સ્વામીને, નિલ સંભારતા, દેહનાં દુકૃત દૂર કીજે. શા.

પદ ૧૬ મું

|| ધુ સાચે બળે, ચરણ ગોવિંદનાં, માનવી દેહ તે તત્ત્વ કહિયે;
 જી કહો કૃષ્ણ કહો, વળિ વળિ કૃષ્ણ કહો, કૃષ્ણ કહેતાં સહિ સખ લહિયે. સાધુ.
 જી સેવાતણી, અમર ઇચ્છા કરે, મુઠમતિ માનવી કાંઈ ન જાયે;
 જીનું નામ રખે, હૃદયથી વીસરે, ધન્યમાં ધન્ય કૃષ્ણ જ પ્રમાણે. સાધુ.
 રતે જોવા મહા મુનિરાજ વન ભમે, વિદ્યો વનમાં ગાયો ચારે;
 તણે નરસેયો જે અતુર નર તે ખરે, અહરનિશ કૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ ધારે. સાધુ.

પદ ૧૭ મું

|| રકી હૂંશે મહત્તા કરે પ્રાણિયા, પુણ્ય પાપી સર્વ વાત ખોટી;
 તે તો કર્બણ કોદરા વાવિયા, ક્યાંથી જમે તું દાળ રાટી. પારકી.
 તે તો દાન કદી આપ્યું અળ તણુ, ક્યાંથી દહે તું તો ઘેર ઝોટી !
 તે તો કચિર સોનારને આપિયું, ક્યાંથી પેહેરે તું તો કનક ટોટી ! પારકી.
 પુણ્યથી રિદ્ધિ છે, પુણ્યથી સિદ્ધિ છે, પુણ્યથી પેહેરશો ક્યયો ડોટી;
 તણે નરસેયો તું, પુણ્ય કર પ્રાણિયા, પુણ્યથી પામશે પદવી મોટી. પારકી.

પદ ૧૮ મું

ધન્યરે ધન્ય મહા પુણ્ય જશોદાતર્ણુ, પુત્રભાવે પરિશ્રદા રાજે;
 નંદનો નંદ આનંદ થઈ અવતર્યા, શેષ જાગિભદ્ર સગે બિરાજે. ધન્યરે.
 અમર આદીર અર્ધામ ગોપાંગના, વૃક્ષવેલી સર્વ ઋષીરાણી;
 ભક્તિ તે રાધિકા, મુક્તિ જશોમતી, પ્રજા વૈકુંઠ તે વેદવાણી. ધન્યરે.
 નિગમ વસુદેવજી, ગાય ગોપી ઋત્યા, દેવકી બ્રહ્મવિવાદ કલાવે;
 બ્રહ્મા કરલાકડી, વેણુ મહાદેવજી, પંચવદન કરી માન માવે. ધન્યરે.
 ઈંદ્ર અર્જુન અહંકાર દુર્બોધન, દેવતા સર્વે અવતાર લીધા;
 ધર્મ તે રાય મુધિધિર જાણ્યો, દાસનો દાસ નરસેને કીધા. ધન્યરે.

પદ ૧૯ મું

મારા નાથજી મુજને, ભક્તિ દેજે સદા, દીન જાણીને સભાળ લેજો;
 ભક્તિ આપી ભલા, ભાવથી ભૂધરા, અંતે આવી અહોનીથ રહેજો. મારા.
 ભક્તિ કારણુ મારો, દેહ દુર્બલ હજો, દેહ કારણુ રખે રતેહ જાયે;
 આજ મન સાથ જહુનાથ જો વીસરે, વળતી વલે મારી કુણુ થાયે. મારા.
 ઠર્મ કૂડા કરી, ખાણુ ચારે ભરી, નાસવા નીસર્યો નામ બારી;
 કૃષ્ણ કિર્તન વિના, જામ જાએ વૃથા, જેમ રહે જૂગરે સિદ્ધિ હારી. મારા.
 હું ગર્ભ નાના ફર્યો, નિસ ઉભામરો, નવ ઠપો નાથજી શરણુ પાજે;
 ભવવિષે ખૂટતા વારં ને છુમ નહિ, ખાંભામરી મુજને ટાણુ રાજે. મારા.
 અરૂપ આયુષ્યમાં, કરૂપના મનુષ્યને, આજ કીધુ વળી કાલ કરવું;
 આસનો શો વિશ્વાસ નહિ નિમિષનો, આશ અધુરી અને એમ મરવું. મારા.
 ઉત્તમ મધ્યમ, વરણુ તું વિકૃષ્ટા, પ્રકટ થધને, દરથન પમાડો;
 નરસેયા રંકને, ટંક કરુણા કરો, દીનબંધુ વલયો આંક આડો. મારા.

પદ ૨૦ મું

ભૂતજી ભક્તિ પદારથ મોહું, બ્રહ્મલોકમાં નાંહીરે;
 પુણ્ય કરી અમરાપુરી પામ્યા, અતે ચોરાસી માંહીરે. ભૂતજી.
 હરિના જન તો મુક્તિ ન માગે, જન્મોજન્મ અવતારરે;
 નિસ સેવા નિસ કિર્તન ઓચ્છવ, નિરખવા નંદકુમારરે. ભૂતજી.
 ભરતખંડ ભૂતજીમાં જનમી, જેણે ગોવિંદના મુણુ માયારે;
 ધન ધનરે એનાં માતપિતાને, સફલ કરી એણે કાપારે. ભૂતજી.
 ધન વૃંદાવન ધન એ લીલા, ધન એ પ્રજના વાસીરે;
 અષ્ટમહાસિદ્ધિ આંગણીયેરે જાણી, મુક્તિ છે એમની દાસીરે. ભૂતજી.

એ રસનો સ્વાદ ચંકર જાણે, કે જાણે શુક જોગીર;
કાંઈએક જાણે મજનીરે ગોપી, જાણે નરસંયો જોગીર. ભૂતળ.

પદ ૨૧ મું

તારા દાસના ચરણની, રેણુ મસ્તક ધરું, જ્યેષ્ઠી કાઠિ કલ્યાણ પામું;
નિરખતાં નેહશું, નેહ અમૃત કરે, જાવ તણા પાપ તે ક્ષણમાં વામું. ટેક.
જાકાને બેટતા, કિલિગય નવ રહે, જ્ઞાનદીપકથી તિમિર નાસે;
ધન્ય ધન્ય જાગ્ય જે, સાધુ સંગત કરે, કૃષ્ણ હીર્તનયકી કૃષ્ણ જાસે. તારા.
એક ક્ષણવાર જે, સતસંગત કરે, ધન્ય ધડી જંતુની તે જ જાણો;
જાણે નરસંયો, જાવસાગર ખૂડતાં, હરિજન નાવ નિશ્ચે પ્રમાણો. તારા.

પદ ૨૨ મું

ગિરિ તળાડી ને કુંડ દામોદર, ત્યાં મેહેતાજી નહાવા જાય;
દેહ વરણમાં દેહ હરિજાકિત, તે પ્રેમ ધરીને સાગ્યા પાય. ગિરિ.
કરજોડીને પ્રાર્થના કીધી, વિનતિતણાં જહુ વંધારે વચન;
મહાંતપુરુષ અમારી અરજ એટલી, અમારે આગણે કરારે કીર્તન. ગિરિ.
પ્રેમ પદારથ અમો પામિયે, વામિયે જન્મ મરણ જંજળ;
કરજોડતામાં કરણા ઉપજી, મેહેતાજી વૈષ્ણવ પરમ ક્યાળ. ગિરિ.
પદ્માપદી ત્યાં નહિ પરમેશ્વર, સમ દષ્ટિ ને સર્વ સમાન;
ગૌમૂત તુલસી વૃક્ષ લીપજો, એવું વૈષ્ણવે આપ્યું વાક્યદાન. ગિરિ.
મેહેતાજી નિશાએ આળ્યા, સાળ્યા પ્રસાદ ને કર્યો આચ્છવ;
જોર થયા હજિ જનન કીધું, સંતોષ પામ્યા સહિ વૈષ્ણવ. ગિરિ.
ધેર પદાર્થો હરિ જશ ગાતા, વાતા તાળ ને શંખ શૃંગ;
હસિ હસિ નાગર તાળિયો લે છે, આ ચારે આજ્ઞાનું દંજ. ગિરિ.
જીન મહીને મેહેતાજી ચાલ્યા, અધવધરાને શો ઉત્તર દેહ;
જાગ્યા સોઠ નરનારી પૂછે, મેહેતાજી તમે એવા શું? ગિરિ.
નાત ન જાણો ને જાત ન જાણો, ન જાણો કાંઈ દિવેક વિચાર;
કરજોડીને કહે નરસંયો, વૈષ્ણવતણો મને છે આધાર. ગિરિ.

પદ ૨૩ મું

✓ એવારે અમો એવારે એવા, તમે કહો છો વળિ તેવા રે;
જાકિત કરતાં જો અષ્ટ કહેશો તો, કરશું દામોદરની સેવા ર. એવારે.

જેતું મન જે સાથે બંધાણું, પેહેલું હવું ધર રાતું રે;
 હવે થયું છે હરિરસ માતું, ઘેર ઘેર હોડિ છે ગાતું રે. એવારે.
 સધળા સાથમાં હું એક લુડો, લુંડાથી વળા લુંડો રે;
 તમારે મન માને તે કહેજો, સ્નેહ લાગ્યો છે મને ઉડો રે. એવારે,
 કર્મ ધર્મની વાત છે જેટલી, તે મુજને નવ ભાવે રે;
 સધળા પદારથ જેયડી પામે, મારા પ્રભુની તોલે નાવે રે. એવારે.
 હળવાં કર્મનો હું નરસંયો, મુજને તો વૈષ્ણવ વાહાલા રે;
 હરિજનથી જે અંદર ગણ્યો, તેના ફોકટ રેશ ઠાલા રે. એવારે.

પદ ૨૪ મું—દ્રૌપદીની પ્રાર્થના

દારિકાના વાસીરે, અવસરે આવજો રે, રાણી રુકમણિકેરા કંથ;
 દુષ્ટ દુર્પોષનરે, લાગ્યો મને પીડવારે, પ્રભુ મારા ચોદશ ન્યાણું તારો પંથ.—ટેક
 સોડ-તાણીને રે, શુરે-સુતો શામળારે, આળસ મોહીને ઉઠો આજ;
 લક્ષ્મીજી તળાંસિરે, પાવન તારા પાવલાંરે, અમપર મેહેર કરેા મહારાજ. ૬
 આહ થકારે, ગજ મૂકાવિયો રે, કાધી તમે સુધન્વા સહાય;
 નરસિંહરૂપે રે હિરણ્યકશિપુ હણ્યોરે, પ્રહલાદ ઉગાર્યો લાગ્યો પાપ. ૬ા.
 છપ્પનકોડ રે જાદવ તાહરા રે, સાથ જળિભદ્ર સરીખા બ્રાત;
 કાળીનાગ નાથો રે, જરાસંધ જીત્યોરે, તે બળ કર્યા ગયું મારા નાથ. ૬ા.
 વસમી વેળામારે, વહારે ચડો વિઠ્ઠલારે, ધાળે તમે જત્રપતી નિરધાર;
 અસવારી કરજોરે, ગરુડની જાપરે રે, નરસંયો વિનવે વારંવાર. ૬ા.

પદ ૨૫ મું

કાણુ એ સમાના, કામની દત્ત કૃણિએલ રામા;
 દ્રૌપદીની લજ્જા રાખવા, હરિ ઉભા છે સામા. કાણુ.
 પહાલોજી ગયાતા વાડિયે, સર્વે સુંદરી સાથે;
 શેલડીની છાઈ ઉતારતાં, જરી બેઠી છે હાથે. કાણુ.
 માનની મંદિર સિધાવિયાં, ચીંથરડું રે લેવા;
 દ્રૌપદીએ ચીર વધિરિયુ, હરિને હાથે બંધવા. કાણુ.
 ત્રિકમે તેના તાંતણા, લખી રાખ્યા છે લેખે;
 નવસે નવાણું ચીર પૂરિયાં, સધળા સભા રે દેખે. કાણુ.
 ગરુડે ચઢીને ગોવિંદ આવિયા, આઘ્યા અંતરજમી;
 ભકતઉદ્ધારણુ બૂધરો, મેહેતા નરસંયો સ્વામી. કાણુ.

બાળલીલા

—૧૭૭૭—

પદ ૧ હું-રાગ વસંત

હવે ક્યાં જઈએ સામળીઆ વહાલા, બેર અમારું કાધું;
નાનકડી ગોપીનું ગોરસ, વાટી વાટીને પીધું. હવે ક્યાં.
નાસંતાં નહિ છૂટે રે, દષ્ટિયડી નહિ ચૂકું;
ઘેરીને લેઈ હું ધરમાં ધાણું, બાંધીને આજ મૂકું. હવે ક્યાં.
આશિઆણે આંગણીએ રે ઉભો, ન્યાય યથો અપાર;
ભલે મળ્યો મેહેતા નરસૈયાઓ સ્વામી, ભક્ત તણો દાતાર. હવે ક્યાં.

પદ ૨ શું

જસોદાજી જન્મવાને તેડે, નાર્યતા હરિ આવે રે;
ખોસો મીઠડા બોલડીઆ ને, અંગે અંગ નચાવે રે. જસોદાજી.
મુખની શોભા શી કહું, જણે, પૂનમચંદ બીરાજે રે;
તેજ કમળના ચાળા જોઈ જોઈ, મનમથ મનમાં લાજે રે. જસોદાજી.
અંજન ખેલે નયણે સાચ્યાં, ઊર લટકે ગજભોતી રે;
તિલકતણી રેખા અતિ સુંદર, માતા હરખે જોતી રે. જસોદાજી.
સ્નેહ જણાવીને પુત્રનો કાંચે, આવીને કોટે વળગ્યો રે;
લાડકડો અતિ લાડ કરે છે, કાણું ના મેહેલું અળગો રે. જસોદાજી.
ખોજે બેસાડીને જોજન કરતાં, માતા આનંદ પામી રે;
ભક્તવચ્છલ બૂધરજી મળ્યા, મેહેતા નરસૈયાઓ સ્વામી રે. જસોદાજી.

પદ ૩ શું.

જસોદાજીને ખોજે બેઠા, સુંદર વ્રજનો નાથરે;
જોજન કરતાં મેહેતે દીઠા, જેના જીહડા હાથરે. જસોદાજી.
જોજન કરી રમવા સંચર્યા, જનુનીએ બીડી બાથરે;
આજીણુ સુલજાં એકાં કાધાં, અંગે વળગ્યો વાતરે. જસોદાજી.
મુખ કરાં મરકલડાં જૂલે, ગોપી જનનો સાથરે;
લણે નરસૈયા આનંદ વાધ્યો, ગોવિંદના ગુણ ગાતરે. જસોદાજી.

પદ ૪ હું-રાગ માલવ

જમો જમોરે નહાનર લાડકડા, માતા જસોદાના બાલકડા;
રાડ ના કીજે સામળીઆ વહાલા, તારી જનુની કરે કાલાવાલા. રેક.

મધુર શોઢાળિઓ મેહુતો મુખમાંહી, વાહલાહળવે હળવે લીજેરે; જમો.
 કડ્યાં દૂધ સાકર સંગાથે, એક ઘૂંટડે પીજેરે.
 વેણુ વાગે વાગે વાહલાહળ તમારી, બલભદ્રપે મોટી યાપરે;
 ભક્તશિરોમણિ જનુની વાહલાહળે, એવે એવે વચને વાપરે. જમો.
 કાતક જોતાં મજની ગોપી, તન મન ધન ત્યાં વારેરે;
 નરસૈયાયા સ્વામીનું મુખડું, ફરી ફરી જસોદા ન્યાજેરે. જમો.

૫ મું-પ્રભાતિયું-નાગદમન

જલકમલ છાંડી જાને બાળા, સ્વામી અમારો જાગશે;
 જાગશે તને મારશે, મને બાળદત્તા લાગશે. જલ. ટેક.
 કહે રે બાલક તું મારગ જુલો, કે તારા વેરીએ વળાવિયો,
 નિશ્ચય તારો કાળ જ ખૂટયો, અહિંયાં તે શીઘ્ર આપિયો. જલ.
 નથી નાગણુ હું મારગ જુલો, નથી મારા વેરિએ વળાવિયો;
 મધુરા નગરીમાં જૂગડું રમતાં, નાગનું શીઘ્ર હું દારિયો. જલ.
 રંગે રૂડો રૂપે પૂરો, દીસંતો કાઢિસો કાઢામણો;
 તારી માતાએ ફટલા જન્મ્યા, તેમાં તું અગામણો. જલ.
 મારી માતાએ બેઠું જન્મ્યા, તેમાં હું નટવર નહાનડો;
 જગાડ તારા નાગને, મારું નામ કૃષ્ણ કહાનડો. જલ.
 સૌખ્ય સવાનો મારો દાર આપું, આપું રે તુજને દોરિયો;
 અટલું મારા નાગથી જાનું, આપું તુજને ચોરિયો. જલ.
 શું કરું નાગણુ દાર તારો, શું કરું તારો દોરિયો;
 યાને કાજે નાગણુ તારે, કરવી ધરમાં ચોરિયો. જલ.
 ચરણુ આંખી મૂંછ મરડી, નાગણુ નાગ જગાવિયો;
 ઉઠાને બળવંત કાઈ, બારણે બાલક આપિયો. જલ.
 બેઠે બાળયા બાથે વળગિયા, કૃષ્ણે કાલિનામ નાથિયો;
 સહસ્ર ફેણા પુંકવે જમ, મગન ગાજે હાથિયો. જલ.
 નાગણુ સો વિલાપ કરે જે, નાગને બહુ દુઃખ આપશે;
 મધુરા નગરીમાં લેઈ જશે, પાંડી નાગનું શીઘ્ર કાપશે. જલ.
 બેઠે કર જોડીને વીનવે, સ્વામી મૂઢા અમારા કંથને;
 અમે અપરાધી કાંઈ ન સમજ્યા, ન ઝોળખ્યા ભગવંતને. જલ.
 યાળ ભરી યગ મોતિયે, શ્રીકૃષ્ણને રે વધાવિયો;
 નરસૈયાના નાથ પાસેથી, નાગણુ નાગ છોડાવિયો. જલ.

જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય

—૦૦૦૦૦૦—

પદ ૧ હું પ્રવાસિયાં

જે ગમે જગતગુરુદેવ જગદીશને, તે તણો ખરખરો ફેંક કરવો;
આપણો ચિંતવ્યો અર્થ કાંઈ નવસરે, ઉગરે એક ઉદ્દેગ ધરવો. ટક.
હું કરું હું કરું, એ જ અજ્ઞાનતા, શકતો હાર જેમ જ્ઞાન તાણે;
સૃષ્ટિ મંડાણ છે, સર્વ એણીપેરે, જોગી જોજેશ્વરા કાષ્ઠક જાણે. જે.
નીપજો નરથી તો, કોઈ ન રહે દુઃખી, ચતુ મારીને સૌ મિત્ર રાખે;
રાખને ફંક કોઈ, દષ્ટે આપે નહીં, ભવનપર ભવનપર છત્ર દાખે. જે.
ઋગ્વેદ સતા પત્ર ફળ ફૂલ આપે યથા, માનવી મૂર્ખ મન બ્યર્થ શોષે;
જેહના ભાગ્યમાં, જેહને જે લખ્યું, તેહને તે સમે તે જ પોહોએ. જે.
અર્થ ગડબડ કરી, વાત ન કરી ખરી, જેહને જે ગમે તેને પૂજે;
મન કર્મ વચનથી, આપ માની લહે, સલ છે એ જ મન એમ સૂજે. જે.
સુખ સંસારિ મિથ્યા કરી માનજો, કૃષ્ણ વિના બીજું સર્વ કાર્યું;
લુગલ કરજોડી કરી, નરસૈયો એમ કહે, જન્મ પ્રતિજન્મ હરિને જ જાણ્યું. જે.

પદ ૨ જું

અખિલ બ્રહ્માંડમાં, એક તું શ્રીહરિ, જૂજવે રૂપે અનંત ભાસે;
દેહમાં દેવ તું, તેજમાં તત્ત્વ તું, ચત્યમાં શબ્દ યર્ષ વેદ વાસે. ટક.
પવન તું પાણિ તું, બૂમિ તું બૂધરા, વૃક્ષ યર્ષ ફૂલી રલો આકારો;
વિવિધ રચના કરી, અનેક રસ લેવાને, સિવયજ્ઞી જીવ યથો એજ આશે. અ.
વેદ તો એમ વેદે, શ્રુતિ સ્મૃતિ શાખ દે, કનક હુંડલવિધે બેદ ન્દોય;
ધાટ ધડિયા પછી, નામ રૂપ જુજવાં, અંત્યે તો હેમતું હેમ હોય. અ.
વૃક્ષમાં બીજ તું, બીજમાં વૃક્ષ તું, જોજા પદ્મતરો એ જ પાસે;
ભણે નરસૈયો એ, મનતણી શોધના, પ્રીત કરું પ્રેમથી પ્રમટ ધારો. અ.

પદ ૩ જું

ચરિર શોખા વિના, સાર નહિ સાંપડે, પંડિતા પાર નહિ પામે પોયે;
તાંદુલ મેલીને, તુપને વળગી રજા, જૂખ નહિ ભાગે એમ દાસે થોયે. શ.
રસના સ્વાદમાં સર્વ રંધાઈ રજા, વિગતિ ચુર ચાન લવના રે ઝુંબે;
વાણી-વિલાસમાં, વિવિધ વાણી વડે, પરદરી વચ્ચને વળગે ઝુંબે. શ.

શબ્દ શીખે ખરો, સદૃશ વિદ્યા ભણે, અધ્યાત્મ જીયરે આવી ઝોથે;
પ્રપંચ પિંડમાં રહ્યો, અહંકાર નવ ગયો, આયજો એમ અનંત દોઠે. ૨
શાસ્ત્ર કયા કહે, રગ્નિમાં આયડે, એ અગ્નિમાં શીશ ગોઠે;
ભણે નરસંથો જે, બેઠે જાણી જુઓ, મેં તો રચી કહ્યું પદ ચોથે. ૩

પદ ૪ થું

જગીને જોઈ તો, જગત દીસે નહીં, ઉંઘમાં અટપટા ભોગ ભાસે;
ચિત્ત ચેતન્ય વિલાસ તદ્દપ છે, બ્રહ્મ લટકા કરે બ્રહ્મ પાસે. ૧
પંચ મહાભૂત પરિબ્રહ્મ વિષે જાપન્યાં, અણુ અણુમાંહિ રહ્યા રે વળગી;
ફલ ને ફળ તે તો વૃક્ષનાં જાણવાં, યડચકી ડાળ તે નહિ રે અળગી. ૨
વેદ તો એમ વહે, શ્રુતિ સ્મૃતિ શાખ દે, કનક કુંડળ વિષે બેઠે નોયે;
ધાટ ધણી પછી, નામ રૂપ જૂજવાં, અંતે તો હેમનું હેમ હોયે. ૩
જીવ ને શીવ તો, આપ ધમ્માએ થયા, રચી પરપંચ ચૌદ લોક કીધા;
ભણે નરસંથો એ, તે જ તું તે જ તું, એને સમર્થાથી કંઈ સંત સીધા. ૪

પદ ૫ થું

જીવંતીને દહાડે રે, હરિને જાણ્યા નહીં રે, મોહ્યું પરદારા સાથે મંત્ર;
કાંઈકને મોહ્યો રે, કામિનીના કલ્પમાં રે, કાંઈએકે જોડવા ધાયો ધન. ૧
પચીસ ને પચાસ રે, પરપંચમાં ગયારે, દોહિલા આવ્યા સાઠ વર્ષના દંત;
સિત્તેરને સૂધી રે, કાંઈ સમજ્યો નહીંરે, પછે ચાલ્યો સાધન કરવા વંત. ૨
આંખડીએ ન સૂઝેરે, ગળે બહુ નાસિકારે, બોલે તે તો સંભળાય નહીં કરજી;
માયા તો ન મૂકે રે, તૂટે નહીં તૃષ્ણારે, ઝોળખાયા નહીં અશરણુ સરજી. ૩
સાધમાં લાકડીરે, ચરણ ચાલે નહીંરે, તૂટીને શિથિલ થયું તંત્ર;
સુખમાંહી દંતરે, એકે દીસે નહીંરે, તોય પાપી ઉદર માગે અન્ન. ૪
ભાગ્ય જેતું બહુરે, આ અવસરને ઝાળખ્યોરે, તે તો પ્રાણી કહેવાય હરિના જંત
નરસંતા સ્વામીનેરે, સુખમાં સંભારજેરે, જો હોય પેલા ભવનું પુન્ય. ૫

પદ ૬ થું

જ્યાંલગી આતમા તત્ત્વ ચિન્હો નહીં, લાંલગી સાધના સર્વ જૂઠી;
માનુષ દેહ તારો, એમ એળે ગયો, માવઠાની જેમ વૃદ્ધિ વૂઠી. ૧
શું થયું સ્નાન સેવા ને પૂજયકી, શું થયું ધેર રહી દાન દીધે;
શું થયું ધરિ જટા ભસ્મ લેપન કરે, શું થયું* વાળ લોચન કીધે. ૨

* વાળ લોચન-હૂચન કશવવા-ચૂંચવવા તે.

શું થયું તપ ને તિરથ ક્રીડાયકી, શું થયું માલ મહી નામ લીધે;
શું થયું તિલક ને તુલસી ધાર્યાયકી, શું થયું ગંગજલ પાન ક્રીડે. જ્યાં.
શું થયું વેદ વ્યાકરણ વાણી વદે, શું થયું રાગ ને રંગ જાણે;
શું થયું ખટ્વર્ણન સેવાયકી, શું થયું વરણના બેદ આણે. જ્યાં.
એ જ પરપંચ સહુ, પેટ ભરવાતણા, આત્મારામ પરિશ્રદ્ધ ન જાણે;
ભણે નરસૈયો કે, તત્ત્વદર્શન વિના, રત્નચિંતામણિ જન્મ ખાપે, જ્યાં

અષ્ટ ૭ મું-રાગ વેળાવળ

સુખ દુઃખ મનમાં ન આણિયે, ઘટ સાથે ર ધડિયાં;
ટાળ્યાં તે કોઈનાં નવ ટળે, રઘુનાથનાં જડિયાં. સુખ દુઃખ-ટેક
નળ રાજ સરખો નર નહીં, જેની હમયંતી રાણી;
અર્ધે વસ્ત્રે વનમાં બગ્યાં, ન મળ્યાં અન્ન તે પાણી. સુખ દુઃખ.
પાંચ પાંડવ સરખા બંધવા, જેને દ્રૌપદી રાણી;
બાર વરસ વન ભોગબ્યા, નયણે નિદ્રા ન આણી. સુખ દુઃખ.
સીતા સરખી સતી નહીં, જેના રામજી સ્વામી;
રાવણ તેને હરી ગયો, સતી મહા દુઃખ પામી. સુખ દુઃખ.
રાવણ સરખો રાજયો, જેની મંદોદરી રાણી;
દશ મસ્તક હેઠાઈ ગયાં, બધી લંકા હુંટાણી. સુખ દુઃખ.
હરિશ્ચંદ્ર રાજ સતવાદિયો, તારાલોચન રાણી;
તેને વિપત્તિ બહુ પડી, બર્ષા નિય ઘેર પાણી. સુખ દુઃખ.
એ વિચારી હરિને બળે, તે સાલ જ કરશે;
લુઓ આગે સાલ ધણી કરી, તેથી અર્થ જ સરશે. સુખ દુઃખ.
સર્વ દેવને જ્યારે લિડ પડી, સમસ્ત્યા અંતરજામી;
ભાવટ બાંગી બૂધર, મેહેતા નરસૈને સ્વામી. સુખ દુઃખ

ત્રેમાનંદ ભટ



આ કવિ ગુજરાતી ભાષામાં સર્વોપરી છે. એ સંવત ૧૭૦૦ થી ૧૭૮૦ સુધીના કાળમાં વિદ્યમાન હતો અને વડોદરામાં રહેતો હતો.

૧૭૦૦-૧૭૮૦

૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦

ઓખાહરણ

કડવું ૧ હું-રાગ સામગ્રી

શ્રી શુભ ગોવિંદને ચણે લાગુંછ, ગણપતિ સારદા વાણી મારુંછ;
અંતર્ગતમાં ધ્વજ છે ધણીછ, ભાવે ભાષું કયા દરિતણીછ. ૧
જે સાંભળતાં સુખ યાચેછ, મનની તે ચિંતા નયેછ;
અતુલ્ય લોક જેને માનેછ, તેના શુભ શુ લખિયે પાનેછ. ૨

હાળ

પાને તે લખ્યા નાએ નહીં, શ્રી ગણેશના શુભગ્રામ;	
સકળ કારજ સિદ્ધિ પામે, મુખેથી લેતાં નામ.	૩
ગજવદન ગજનાસિકા, વળી દંત લિન્ગવળ એક;	
આયુધ ફરસી કર ગ્રહી, જેણે દરયા અસુર અનેક.	૪
શુદ્ધ બુદ્ધ બે રયામા છે, સુત લાભ ને વળી લક્ષ;	
સિદ્ધ અંગે શોભિતું, મોહિક અમૃત ભક્ષ.	૫
નીલાંબર પીતાંબર પેદુર્ધા, ચઢે સેવન્ના સેવ;	
મારા પ્રભુજને પ્રથમ પૂજાએ, જય કુંદાળો દેવ.	૬
ગૌરનંદન વિશ્વવંદન, બીડભંજન દેવ;	
તેત્રીશ કોડમાં દીપતો, સુર નર કરે તારી સેવ.	૭
સેતું બ્રહ્મતનયા સરસ્વતી, રૂપ મનોહર માત;	
બ્રહ્મચારિણી ભારતી, તું વૈષ્ણવી વિખ્યાત.	૮
શ્વેત વસ્ત્ર ને શ્વેત વપૂ, શ્વેત વાહન હંસ;	
વિશ્વંભરી વરદાધિની, કરે કાટી વિઘ્નનો ખંચ.	૯
કરુણાકટાક્ષી કમલનયની, કમળભૂ કન્યાપ;	
વેદ કર્મ જટા ઉપનિષદ, ધર્મશાસ્ત્ર ને ન્યાય.	૧૦
બ્રહ્મવિદ્યા ને યોગ વિદ્યા, પુરાણ અષ્ટાદશ;	
માન તાન રસાલ તાલ, એ સર્વ તારે વચ.	૧૧

દુહા ગાયા ને કવિત કયા, હેંદ બેદ ને નાદ;	
એ તરગ તારા સરસ્વતી, છે સખના સંવાદ.	૧૨
ચતુર્ભુજ ને ચાતુરી, વર્ણવું તારા ન્યાસ;	
વૈશંપાયન વાલ્મિકી, તુને માને વેદવ્યાસ.	૧૩
જૈમિનિ ને સૂત પુરાણિક, તેને કૃપા તામ્રી હવી;	
તેજ ભટ્ટાચાર્ય કાપો, કાળિદાસ કાપો કવી.	૧૪
કરુણાલ તું ને દયાળ તું, હું ફિકર તારો માય;	
રંક જાણી આખા વાણી, અંધ પૂરણ યાય.	૧૫
સહકાર કળ વામણો ઇચ્છે, અપંગ તરવા સિંધુ;	
તેમ દાસ તારો હું ઇચ્છુ છું, બાંધવા પદબંધ.	૧૬

વલણ

પદબંધ બાધુ કયા કરો, આખ્યાન ઓખાહરણર;	
વદે વિમ્ર ઐમાનંદ માગું, મા કરો અંધ સંપૂરણર.	૧૭

કડવું ૨ જીવ-રાગ રામઝી

એણી પેરે બાહ્યા શ્રીસુકદેવજી, બાણાસુરનો ઉતાર્યો અહમેવજી;	
હરે આખ્યા સહસ્ર હાથજી, ચક્રે ઉઘા તે વૈકુંઠનાથજી.	૧

હાળ

વૈકુંઠનાથે હાથ ઉઠીને, ઉતાર્યું અભિયાન;	
પરીક્ષિત પૂછે શુકદેવને, કહેા ઓખાનું આખ્યાન.	૨
બ્યાસનંદન વદે વાણી, વર્ણવું પૂર્ણાંદ;	
રસિક કયા ભાગવતતણી, તે મધ્યે દશમસ્કંધ.	૩
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, સુણુ બાસકમો અખ્યાય;	
આખ્યાન ઓખાહરણનું, અનિરુદ્ધહરણ કયાય.	૪
પરબ્રહ્મથી એક પણ પ્રગટ્યું, તેથી પ્રજાકર;	
પ્રજાપતિનો મરીચિ, તેના કસ્યપ નામે કુંવર.	૫
તેથી હિરણ્યકશિપુ, પ્રહ્લાદજી તેથી વિરોચન;	
વિરોચનનો બળી બલી, તેનો બાણાસુરરાજન,	૬
તે શોણિતપુરમાં રાજ કરતો, ઉપ-ચો મન વિચાર;	
વર પામુ ઈશ્વર આરાધુ, વચ વરતાવુ સંસાર.	૭

તેણે શુદ્ધાર્થને પૂછ્યું, લાગી ગુરુને પાપ;	
કહો ગુરુ તપ કર્યાનો, શુદ્ધ અને ઉપાપ.	૮
શુદ્ધ બોલ્યા હેત કરીને, સૂચુ બાણાસુર રાગન;	
સર્વથા ઉત્તમ ઉપાસન, કહું પરમ નિધાન.	૯
ગંગા તટે જમ તપ કરો, ઉપાસો મહાદેવ;	
બોળો શંભુ પ્રસન્ન થઈ, વર આપશે તતજેવ.	૧૦
શુદ્ધનાં વાપક સાંભળી, થયો બાણુ મન ઉદ્ધાસ;	
તપ કરવાને આલિધો, મન ધરીને વિશ્વાસ.	૧૧
કૌભાંડ નામે મોટો મંત્રી, તેને સૌધ્યું પૂર;	
કૈલાસ નિકટે ગંગાતટે, જમ તપ કરે અસુર.	૧૨
આસાનવાળાને લાગી તાળી, જપે બોળો દૃઢ મન;	
શત વરસ એમ વહી ગયાં, ઉંધઈ વળગી તંન.	૧૩
વૃષા, શીતને ગ્રીષ્મ વેળે, આદર્શ અવનિને આલ;	
શ્રવણે સુગ્રીવે માળા ધાર્યા, મસ્તકે ઢિંગો ડાલ.	૧૪.
ક્ષુધા તૃપા તજીને બોડો, અઘોર માંડ્યું તપ;	
માળા ફેરવે મનતણી, જપે જ્ઞેગેશ્વરનો જપ.	૧૫
છંદે મેકલી અપસરા, તપધ્યાન કરવા ભંગ;	
બાણાસુર ચૂકે નહીં, પરભવે નહીં અનંગ.	૧૬
વૃષભે ચઢી શિવ આલિધા, ધરી અતીત કેરું રૂપ;	
બાણાસુરને બોલાવિધો, ભાવે કરીને બૂપ.	૧૭
નેત્ર ઉધારીને નિરખીયું, ત્યારે દીક્ષા સંકર જણ;	
ધરી હશીને ચરણે લાગ્યો, સ્તુતિ કરી નિરવાણુ.	૧૮
માગ્ય માગ્યે મહીપતિ, એમ કહે છે ઉચિવાનાય;	
બાણાસુર કહે નાથજી, મને આપો સહસ્રજ હાથ.	૧૯

વલ્લભ

હસ હાથ આપો હરજી, ગણો ગણપતિ સમાનરે;	
પત પડે તો આવજો, એમ કરી શિવ હવા એતરધ્યાનરે.	૨૦

કડવું ૩ જી-રાગ યમન-કલ્યાણ

યા આળ્યાં ઉમયા સહિત મહાદેવ, દીડી દીડી અસુરતણી ધણી સેવ;
 ! નીરખો. અસુરનો દેહ, દીઠો સુકાં કાઢવત તેહ.

તેને લાગી શંભુજીસું તાળી, બાણાસુર બેઠો આસન દઢ વાળી;
 એવાં એવાં તપનો માંજો અભ્યાસ, માયા ઉપર ટુટી નિકળ્યાં ધાસ. ૨
 એના તપનો નહીં આળ્યો પાર, એમ વર્ષ ગયાં છે એક દળર;
 એવું તપ ભેદને બાલ્યા ત્રિપુરાની, તમે સાંભળો પાર્વતી નારી. ૩
 એને તમે ત્રેલોક બાધું ડાલે, બાણાસુર તો બોલાવ્યો નવ બોલે;
 તમે કહો તો એને વર આપું, ને હું સત્ય વચન કરી યાપું. ૪
 વળતાં બાલ્યાં પાર્વતી રાણી, એવા દુષ્ટને નાપો શૂલપાણી;
 દૂધ પાછને ઉછેરે છે સાપ, તેથી તમે પામશો મહા સંતાપ. ૫
 પહેલાં તમે ભરમાંગદ વરદાન દીધું, વરદાન પામ્યો કારજ એતું સીધું;
 વરદાન રાવણાદિકને આપ્યા, તેણે દુષ્ટે જનકીનાથ સંતાપ્યા. ૬
 તે માટે જાણું શું તમને કહિયે, હારે એવા દુષ્ટથી વેગળા રહિયે;
 પછે તમને શી શીખામણ દીજે, ભોળા શંભુ રુદ્ધ જાણે તેમ કીજે. ૭
 ✓ જાઓ નારી પાનીએ શુદ્ધિ તમારી, વરદાન આપતાં ન રાખીએ વારી;
 એવું કહીને બાલ્યા તે ભોળોનાથ, દીધો બાણાસુરને સિર હાથ. ૮
 ઉઠે ઉઠે પુત્ર તું વર માગ્ય, તું તો સમાધી તજીને જાગ્ય;
 વાણી શંભુની સુણીને જાગ્યો, તેણે શિવજી પાસે વર માંગ્યો. ૯
 સ્વામી મને સહસ્ર હાથ જ આપો, મુજને પુત્ર કરીને યાપો;
 એક એક હસ્ત એવા કીજે, હસ્તી સહસ્રનણું બળ દીજે. ૧૦
 અસ્તુ અસ્તુ કહિને શિવે વર આપ્યો, તેને તો પુત્ર કરીને યાપ્યો;
 વરદાન લઈને દાનવ ઘેર આળ્યો, તેને બધા નમ્ર લોકેરે વધાળ્યો. ૧૧

વલણ

વધાળ્યો ત્યાં લોક સર્વે, આનંદ ધણો મન થાય રે;
 આવી રાજ બેઠો બાણાસુર, તેને ઉલટ અંગ ન માય રે. ૧૨

કંઠવું ૪-થું-રાગ કેદારો

વર આપી વળ્યા વિષધારીરે, સહસ્ર ભુજ પામ્યો અહંકારી રે;
 ખોખારીને કહે પામ્યો હું જયરે, હું તો યયો છું અક્ષય રે. ૧
 અભિમાની બેલે એમ ગર્વ વચન રે, પુર વિષે આળ્યો રાજનરે;
 સહુને આનંદ વાધ્યો મન રે,..... ૨

ઢાળ

પાય લાગે પ્રજા પુરની, આવી મળ્યો પરધાન;
 સહસ્ર ભુજ અંબુજ ફૂલાં, તરુવરને સમાન. ૩

જાણે જગમાં વડાળ પુલી, હસ્ત એમ રાજતણા;	
પોહોંચે પોહોંચે ઝગમગે, જેવી શેષનાગની ફણા.	૪
એક એક હસ્તે સહસ્ર હસ્તિબળ, વસુધાતળ વચ કીધું;	
નાગવર્ગ ને સ્વર્ગ જીતી, એક ચક્રવે રાજ કીધું.	૫
એાસઠ દેશ ને ચારે દિશા, બાણે વરતાવી આણ;	
પાયે પૃથ્વીને મુજબે, જુદા જુદા વદે મુખ વાણ.	૬
મંત્રી સાથે વડતું માગે, બાપ બીડીને અંગ;	
માતંગ મારે હયને પછાડે, પાડે પર્વત સંગ.	૭
હારાવે બાપ ને હાથ ઝાટકે, મુખે લાખે મેઘસ્વર;	
વઢનાર પાખે બાણુ શરીર, પ્રગટ્યો પ્રાકમજ્જવર.	૮
મણુ ગાંધર્વ ને અપ્સરા સાથે, કૈલાસ ગયો રાજન;	
બાણાસુરે ચંકરદારે, માંડ્યું સંગીત ગાન.	૯
ચૈ ચૈકાર ધમકાર ધુધરના, અબલા પગમાં ઠમઠમતા;	
મંદિરમાંથી મહાદેવ નિકળ્યા, રામાની સંગે રમતા.	૧૦
અસુર ધ્રુવર ને અપ્સરા નાચે, તે ઇન્દ્રાદિક જોય;	
અંગ મૃદંગ ને વીણા રસના, શબ્દ એકઠા હોય.	૧૧
મહાદેવજી રસમગ્ન હવા, રાયને થયા તુષ્ટમાન;	
બાણાસુરને કહે ઉમથાવર, માગ્ય માગ્ય વરદાન.	૧૨
રાય કહે પ્રભુ પ્રથમ તમે, આપ્યા સહસ્ર હસ્ત;	
તે જુજબળ મારુંકાણે ન લાગ્યું, મેં જીત્યા લોક સમસ્ત.	૧૩
સ્વામી બળ આપ્યું તો જોહોં આપો, એ મારિવું છે મારે;	
તમે વઢો કે વઢનાર આપો, જે મારા મદને ઉતારે.	૧૪
તવ શીસ ચઢી અંતર ધ્રુવરને, તું માંગતાં ચુકયો મૂર્ખ;	
તારા જુજનો હાર ઉતારશે, ત્રિલોક પૂજન પુરુષ.	૧૫
પુત્રી તારીનો વડસસરો તે, તારા જુજને હણશે;	
ચડથી છેદીને કર તારાના, કટકે કટકા કરશે.	૧૬
તવ બાણાસુરને શુદ્ધ હવી, એ તો મેં માંગ્યો શાપ;	
કડાક કડાક કટકા ચાશે ત્યારે, કેમ ખમાશે અદાપ.	૧૭
ભૂપ કહે સાંભળિયે સ્વામી, તમ વચન પ્રમાણ;	
એટલું મારું આપ કને, આગળથી થાએ જાણ.	૧૮

જિવ કહે તારી ધર્મધન, આશિયે ભાંગી પડશે;
ત્યારે તો તું જાણજે, રિપૂ આવી મડગડશે. ૧૯

વલણ

જાજશે શત્રુ કહી વળાળ્યો, નગમાં આળ્યો સોય રે;
આસન બેસી દહાડી બાણાસુર, ધન સામું જોય રે. ૨૦

કડવું ૫ મું-રાગ બિલાવર

વળિ વળિ પૂછયું પરિક્ષત રાયજી, શુકદેવજી કહોને કથાંયજી;
દેવ કન્યા પ્રગટી જોહજી, દેવ 'પુત્રી તણો સંદેહજી. ૧

હાળ

દેવપુત્રી કેમ હવી, શુકદેવજી કહોને સત્ય;
વિસ્તારીને વર્ણવો, ઝોખા તણી 'ઉતપત્ય', ૨

શુકદેવ વળતું બોલિયા, તમે બધી પૂછી વાત;
ઝોખાની ઉત્પત્ત કથમ હવી, કહું સમને સાક્ષાત. ૩

એકવાર ગિરિ કૈલાસથી, શિવજી તે મધુવન જાય;
ઉમયાજી ઘેર એકનાં, તેણે વિચાર્યું મનમાંય. ૪

શિવને દિવસ થાશે ધણા, નંદી ને બુંગી સંગ;
સંતાન મ્હારે કાંઈ નહીં, તે માટે લ્યોને સંગ. ૫

શિવજી કહે કરજો પ્રગટ, ઇચ્છાયકી સંતાન;
તપ કરવાને જાઉં છું, ધરવાને હરિનું ધ્યાન. ૬

એમ કહીને શંકર ચાલ્યા, આબ્યાં તે ગંગાતીર;
દહ આસન વાળીને બેઠા, મનમાં રાખી ધીર. ૭

દિવસ કેટલા વહી ગયા, ને ચૈત્રમાસ તે આળ્યો;
પરસેવો ઉમયાને અંગે થયો, તે તો નવ બાળ્યો. ૮

માર્જન કરવા ઇચ્છા કાપી, મલીન દીર્ઘ અંગ;
સુગંધી તેલ કઠકાવિયાં, જલ ઉષ્ણ મૂક્યું પ્રસંગ. ૯

પાર્વતીએ મન વિચારિયું, મંદિરમાં નથી કેાપ;
હું પુત્ર એક પ્રગટ કરું, જો દ્વાર આગળ જોય. ૧૦

પછે દક્ષિણ અંગથી મેલ ઉતારી, ઘણું પુત્રનું રૂપ;
તેના હાથ પગને ઘૂંટણ, પહાની, કુંકડું અગ સ્વરૂપ. ૧૧

ચતુર્ભુજ તે ફાંદ મ્હોટી, મ્હોટું તે મસ્તક સગ;
કપોલ ગ્રીવા સુંદર શોભે, વિચિત્ર દિસે અંગ. ૧૨

તેના વામ કરમાં કમળ, આપ્યું, બીજે બેરબો જાણ;	
ત્રીજે હાથે જલકમંડલ, દક્ષિણ ફરશી પાણ.	૧૩
બાણબંધ ને બેરખા, કુંડલ ધાત્યાં કર્ય;	
કટીએ શોભે મેખલા ને, ઘુઘરા બાંધ્યા ચર્ણ.	૧૪
તેને સર્પનૂ ઉપવીત આપ્યું, મોદિક આપ્યો આહાર;	
મુષકનૂ વાહન આપ્યું, ઉર સેવંત્રાનો હાર.	૧૫
તેનૂ ધૃત સિદ્ધેરે અંગ ચરમ્યું, કાયા કાંચનની પરિધામ;	
પ્રતિહાર કરીને થાપીઓ, ગણપતિ ધરિયું નામ.	૧૬
મુખ વચન માતાજી બોલ્યાં, હું માર્ગન કરું આ વાર;	
કોઈ પુરુષ આવે આંગણે તો, રાખજે ઉભો દાર.	૧૭
એકલો બાળક બારણે બીરો, વિચાર્યું મન માત;	
અની પાસે જોડ હોય તો, બેઠાં કરે બેઠ વાત.	૧૮
વામ અંગથી મેલ ઉતારી, ધડયું કન્યાસ્વરૂપ;	
તેની શોભા થી વર્ણવું, શુકદેવ કહે શુણ્ણ ભૂપ.	૧૯
તેનું વદન પુનમચંદ્ર સરખું, નેન નિર્મળ જાણ;	
નાસિકા શક્રચાંચ સરખી, દર્શન બીજ પ્રમાણ.	૨૦
તેના અધર અતિ ઓપે રાતા, કપોલ ગ્રીવ જેહ;	
ભુજદંડ જે ગજમુઠ સરખા, કુચ બીજેરાં તેહ.	૨૧
તેની જંઘા જાણે કદલી સરખી, ઉર ઉત્તજવળ અંગ;	
તેના ચરણ જાણે પદ્મની, કેસરી કટીનો લંક.	૨૨
કેર કંકણ ને મુદ્રિકા, કંઠે પુષ્પનો હાર;	
કરણે ઝાલ ઝણકે, પાપે નેપુરનો અમકાર.	૨૩
મસ્તકે ગુંથી રાખડી, કંઠે મુક્તાનો હાર;	
અણુવટ પગે વીણુવા, કટીમેખલા શણગાર.	૨૪
તેને ચણિયો ચોળી પહેરાવિયાં, શિર ઘાટડી પરિધામ;	
શુકદેવ કહે પરિક્ષતને, તેનૂ ઓખા ધરિયું નામ.	૨૫
તેને દીગલાં ને ટોલડી, કુંડલી કાયળી જેહ;	
પાંચ કોડાં દાખડી વેલણુ, રમવા આપ્યાં તેહ.	૨૬
કુંમકુમ ચંદન ચાંદસો, કાજળ સિદ્ધર સંગ;	
તેલ તંબોલ ને નાડાછડી, કરી તે પૂજા અંગ.	૨૭

વલણ

કરી પૂજા અંગ સોહિયે, કુંવરી કન્યા જોહરે;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, એમ ઝોખા પ્રગટી તેહરે. ૨૮

કડવું ૬ કું-રાગ સામઘી

વળી વળી પૂજ્યું પરીક્ષિત રાયજી, શુકદેવજી કહોને કયાવજી;
ઉમયા અંગથી ઉપની જોહજી, દૈત્ય પુત્રીતણો સંદેહજી. ૧

ઠાળી

સંદેહ મહારા મનતણો, તે ઠાળાએ ઋષિરાય;
એ બ્રાત ભગિની દારે મૂકી, રચ્યો કુણુ ઉપાય. ૨
ત્યારપુઠે શું થયું, મુને સંભળાવોને એહ;
વિસ્તારીને વર્ણવો, શુકદેવજી સર્વે તેહ. ૩
શુકદેવ વળતું બોલીયા, તું સાંભળ રાજકુમાર;
ઉમયાએ ઝોખાની પ્રત્યે, એમ કહ્યું તેણીવાર. ૪
હું મંદિરમાં માર્જન કરું છું, ત્યાં દીધી શીખામણુ;
કોઈ પુરુષ આવે આંગણે તો, કરજે મુજને જાણુ. ૫
એમ કહીને ગયાં ધરમાં, ઉતાચું ઉપ્પોદક સાર;
ખાવનાં ચંદન ઘોળાયાં તે, કનકપાત્ર મોત્તર. ૬
વજ્ર આલુષણુ તણને, નહાય છે ઉમયા માત;
મોકળે કેશ નેત્ર મીચી, બેઠાં છે સાક્ષાત. ૭

રાગ મારુની દેશી

ઋષિ નારદજી તેણીવાર, હૂતા ધક્કસભા મોત્તર;
ઋષિએ મનં કર્યો વિચાર, હું તો જાણી ત્યાં નિરધાર. ૮
શિવ ઉમિયાને વઢવાડ, માંહોમાંહી કરાવું રાડ;
એવું વિચાર્યું ઋષિરાય, જ્યાં ઉમિયાજી બેઠાં નહાય. ૯
આબ્યા અંતરિક્ષથી ઋષિરાય, ત્યારે દીઠી પાર્વતીએ જાંય;
જાણે પેહેરું તે વજ્ર સૂવેજે, રજે ઉધાડું અંગરે દેજે. ૧૦
તે માટે શીરના કેસ, તેણે ઢાંકયું તે અંગ સુવેસ;
જોઈ ઋષિ નારદ સિધાબ્યા, શિવ પાસે ગંગાતટે આબ્યા. ૧૧
આની બોલ્યા શિવજી વાણી, મારી વાત સુણો શ્વપાણી;
તમે ધરી બેઠા શું ધ્યાન, ઘેર પ્રગટયાં છે બે સંતાન. ૧૨

એવું સાંભળતાં તત્કાળ, ઉઠી અંગમાં મોટી જ્વાળ;	
એવું કદિને ચાલ્યા છે મુન્ય, મહાદેવ હવા મતિ શૂન્ય.	૧૩
શિવ ધરમાં પેઝે જ્યારે, પેસે જોદ્ધે વાર્યા ત્યારે;	
અલ્યા ચોરટો છે કે બિખારી, નહાવા બેઠાં છે માત અમારી.	૧૪
મહિમાઘાટી થયો સંગ્રામ, જેમાં કાઈ ન છાંડે ઠામ;	
જટા સાહીને નાંખ્યા છે ઈશ, મહાદેવને ચઢી અતિ રીશ.	૧૫
ઢીકા પાદુ ને ગડદા સાથ, અન્યોઅન્ય બીડી બે બાથ;	
ધાયા જૂત ભેરવ વૈતાળ, રણે કાપ્યો ઉમિયાનો બાળ.	૧૬
ધણું કાપ્યા શ્રીનિપુરારી, ગાજ્યા ગણપતિ બહુ રીશ ધારી;	
બેહુ સરખા છે બલવંત, ધણું કાપ્યા તે ઉમિયાના કંથ.	૧૭
કાપ્યા ગણપતિ તે બહુ અંગ, સર્વ સેનાનો કીધો ભંગ;	
નાહી સેના દેખી બળધીશ, કાપ્યા ગણપતિ કાપ્યા ઈશ.	૧૮
બેનું રૂપ ભયંકર બાસે, દેખી મુનિવર નાવે પાસે;	
જટા સાહીને નાંખ્યા ઈશ, ત્યારે શિવને ચઢી અતિ રીશ.	૧૯

હાળ

જટીલ જોગી ને ભસ્મભોગી, દીસંતો અવધૂત;	
✓ આઝા વિના અધિકાર ન જાવા, જે હોય પૃથ્વીનો ભૂપ.	૨૦
વચન એવું સાંભળીને, કાપીયા શિવ રાય;	
✓ નિયત મારી શિર છેદિયું, જઈ પશું અંદરથમાં.	૨૧
આખ્યા મનમાં ત્રાસ પામી, દેખીને દારુણ કર્મ;	
માતાની પાસે કહેવા ન ગઈ, નવ લલો આગળ મર્મ.	૨૨
મહાદેવ મદિરમાં ગયા, ઝબક્યાં તે ઉમિયા મન;	
નેત્ર ઉઘાડીને નિરખિયા, શિર કેશે ઢાંકયું તંન.	૨૩
વજ્ર પેહેરીને થયાં બેઠાં, પૂજીયું શિવરાય;	
બે બાલક તો બારણે મૂક્યા, કેમ આવ્યા મંદિરમાં.	૨૪
શિવ કહે શિર છેદિયું, પેસો પુરુષ હૂતો જેહ;	
✓ સ્ત્રીહત્તા મેં નવ કરી, જીવતી તો મૂકી તેહ.	૨૫
એમ કહેતાં ઉમિયાં પડ્યાં પૃથ્વી, એ શૂંકીયું શિવરાય;	
અંગથકી ઉત્પલ કર્યાં, બેઉ બાલક તમારાં યાથ.	૨૬

હમણાં તે મારા આણુ કહાડું, કાં જીવાડો એહ;
શિવ કહે શિર છેદિયું, જઈ પડયું પર્વત તેહ. ૨૭
એક મુરતમાંહી મસ્તક આણી, મેહેલો તે એને અંગ;
નંદી ભુંગીને મોકલ્યા, જઈ જોયા પર્વતશૃંગ. ૨૮
મસ્તક તો લાધ્યુ નહીં, એક હસ્તી દીઠા વન;
એકદંત ને મહા ઉન્મત્ત, જઈ વિદારયું તેન. ૨૯
મસ્તક લઈને આવિયા, શિવ ઉમિયા ફેરી પાસ;
મહાદેવે મસ્તક ચ્હોડીયું, વરદાન દીધું હાય. ૩૦
મહારે હાથે દુઃખ જ પામ્યો, મુજ પેહેલો પૂજય;
શુભ કામે સ્મરણ કરે, તેનું સિદ્ધ કારજ યાય. ૩૧

વસણ

વરદાન એવું આપીયું, શિવે તેણે કામરે;
પેહેલી પૂજા કરી પોતે, ગજવદન ધરિયું નામરે. ૩૨

કડવું ૭ મું-રાગ મારુ

ઉમિયાં આબ્યા તે મંદીર બહાર, નવ દીડી, તે ઓખા કુમાર;
મહાત્ની કોઠેડી હુતી બ્યાંહે, કન્યા નાશીને પેડી ત્યાંહે. ૧
ઉમિયાને કોષ ચડ્યો અપાર, ઓખાને શાપ દીધો તેણી વાર;
ત્યારે પૂઠે તે યું યાય, તેની કહું હવે કયાય. ૨

હાળ

શાપ પુત્રીને હવો, તે સાંભળો કહું રાય;
વરસ એક લગણુ પુત્રી, રહેજે લવણુની માંય. ૩
વચન એવું સાંભળીને, દુઃખ પામી મેન;
લવણુ મધ્યે કામળ કાયા, કેમ જશે વરસ દેન. ૪
ગ્રન્થકંઠે ઓખા બોલી, દયા કરો મુજ માત;
અપરાધ કિંચિત્માત્ર છે, તેમાં આવડી શી ધાત. ૫
મેં શાપ તમારો શીશ ચડાવ્યો, અનુગ્રહ કેમ યાય;
માતા કહે મહિમા વાધશે, તારો મૃત્યુલોકની માંય. ૬
પછે પાર્વતીજીએ પ્રેમ આણી, કલ્પો માસ જ એક;
વરસ આવે ઉત્તમ કહિયે, એનું માસ વિશેક. ૭
તે માસે તે લવણુ કરો, કરે સંગ્રહ જેહ;
પાર્વતીજી પુત્રીને કહે, તે દુઃખ પામે દેહ. ૮

- ચૈત્ર-માસે—મત અલૂણું, કરે જે સ્ત્રીજનન;
 સંસારનાં સુખ ભોગવે, પામે પુત્ર કલત્રને ધન. ૯
 ચૈત્રકર દિન ત્રીશે, અંન અલૂણું ખાય;
 માતા કહે સસ જાણી, તે સ્વર્ગવાસી થાય. ૧૦
 માતા કહે મહિમા કહું, એવો ચૈત્ર નિર્મળ જાણ;
 એક માણસ અલૂણું ન કરે, તેનું મિથ્યા જીવ્યું જાણ. ૧૧
 મત કરીને દાન કરવું, લવણકરું જેહ;
 આખ્યાન સાંભળે પાતક જાયે, નિર્મળ યાયે દેહ. ૧૨
 પાંચ દહાડા પાછલા, મત કરે સ્ત્રી જનન;
 કરે ભોજન લવણ પામે, એક ઉજ્જવળ અન્ન. ૧૩
 હું શાપભોગ્યન તુજને કહું છું, એખાને કહે છે માય;
 શ્રી ભગવાનકુલમાં વર થશે, તે ગ્રહશે તારી બાંધ. ૧૪
 સર્વે દોષ ટળશે તેથકી, સાંભળ એખાખાઈ;
 સંતોષી એમ એ સર્વે કહી, આનંદ પામ્યા સહી. ૧૫
 પછે એખા લવણમાં પેડી, શાપ મટાડવા કાજ;
 શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, કહું બાણાસરનું કાજ. ૧૬

વસણ

- કથા કહું તે સાંભળો, ધરીને એક ધ્યાનરે;
 તે પછી શું નીપન્યું, વિસ્તારક રાજન રે. ૧૭

કરવું ૮ મું—રાગ વેરાડી

- એક સમે ચંડાલણી, ઉભી રાજદ્વાર;
 વાસીકું વાળી કરી, કીધું ઝાકિઝમાળ. એક સમે.—૨
 રાજ તે સૂતા ઉડીયા, અતિ પ્રાતસકાળ;
 મુખ આડી સમ્માર્જની, રાખી રે ચંડાળ. એક સમે.
 તે ભેઈ બાણાસરે પૂછિયો, સધળો વિસ્તાર;
 મુખ આડી સમ્માર્જની, કેમ રાખી તે નાર. એક સમે.
 ચંડાલણી કહે રાયજી, સાંભળો મહારાજ;
 વહાણમાં મુખ કેમ દાખવું, જાણીકીધી મેલાજ. એક સમે.
 રાજ કહે સત્ય જોલ તું, નહિકર દેશુરે દંડ;
 શા માટે આડી ધરી, સમ્માર્જની રંડ. એક સમે.

વળતી ચંડાળણી એમ વદે, સાંભળોરે ભૂપાળ;
 સાર્યું બોલું છું હું હવે, રખે દેતારે ગાળ. એક સમે.
 પ્રાતસમે જોવું નહીં, વાંઝીયાનું વદન;
 તમારે કાંઈ ઊરું નથી, સાંભળોને રાજન. એક સમે.
 તે માટે સમ્માજની, આડી કીધી મેં રાય;
 સાર્યું બોલી છું જે ઘટે, તેવો કરજોરે ન્યાય. એક સમે.
 રાજ્યે સત્ત માન્યું સહી, નવ કીધોરે કોધ;
 રાજ મૂકી દેલાસે ગયો, બાણાસુર જોધ. એક સમે.
 તપ કરવા વેગે ગયો, દદ રાખી વિશ્વાસ;
 દયાન ધર્યું મહાદેવનું, મુને પુત્રની આશ. એક સમે.

કડવું ૯ મું-રાગ મારુ

તેણે સમે રાણી કહેવારે લાગી, જોઈ રાજનું રૂપ;
 બાણમતી એમ બોલીયાં, રાય થયો જ્ઞાસ્વરૂપ. ૧
 રાય એ વરને શું લાવીયા, તમારી કાણુ આવશે સંગ;
 અપત્ય શે નવ લાવીયા, હું હુલાવત ઉછરંગ. ૨
 બાણમતી કુઃખ પામી કહે, બહુ બળતણું શું કામ;
 સંતાન મ્હારે કાંઈ નથી, શિર વાંઝીયાનું નામ. ૩
 રાયે રિધસિધ ત્યાગ કીધી, ચાલીયો વનમાંહે;
 દેલાસ ગિરિએ આવીયો, બેઠા છે શિવજી ન્યાંહે. ૪
 તાતને ચરણે લાગીયો, તવ પૂછ્યું શિવરાય;
 સંતાન મ્હારે કાંઈ નથી, કાંઈ પુત્ર પુત્રી યાય. ૫
 ત્યારે પાર્વતીજી બોલીયાં, મારે પુત્ર એક ગણેય;
 તે તો આપ્યો જાય નહીં, ત્રિલોકનો દેવેય. ૬
 અપત્ય કે આપે નહીં, જે જે પોતાનું સંતાન;
 તેનીશ કોટીએ પૂજા કરી, જ્ઞાત્યલોકમાં માન. ૭
 દેવ દૈત્યમાં પ્રીત ન હોયે, પિતા પુત્ર ન યાય;
 વચન એવું સાંભળી, મન ઝાંખા થયો છે રાય. ૮
 પછે ઉમાએ શિવને કહ્યું, પુત્રી લવણમાં છે જોધ;
 તેને ત્રીશ દહાડા થયા પૂરા, આપોને પુત્રી તેદ. ૯
 ત્યારે પુત્રી કહેવા લાગી, સાંભળો મુજ માત;
 દેલાસે હું ક્યારે આનું, સત્ય કહોને વાત. ૧૦

કામણ વડ તૃતીયાને દીવસ, તું આવજે મુજ પાસ;	
ગોર કરીશ જે પુત્રી મ્હારી, તો પૂરીશ તારી આશ.	૧૧
તે ભણું ભાજન લઈને ચાલ્યો, વલણ મધ્ય કુમાર;	
માથે ચડાવી થયો મારગ, આળ્યો નગર મોજાર.	૧૨
પછે ભાજન ભાંગીને કન્યા દહાડી, દીર્ઘ મુંદર રૂપ;	
પંચામૃતે પંખાળી કરી, શણગાર સગવળ્યા ભૂપ.	૧૩
ભાટ ચારણ ગણ ગર્ધર્વને ત્યાં, આપીયાં બહુ દાન;	
તરીયાં તોરણ બાંધીયાં, જાણે પુત્રી પુત્ર સમાન.	૧૪
ગજે બેસાડી નગર મધ્યે, ફેરવી લાળ્યો રાય;	
વાજા વાજે અતિ ધણાં, વળી બંદી જશ બહુ ગાય.	૧૫
શુકદેવ કહે પરીક્ષિત સુણો, પહેલી દેવકન્યા રાય;	
સંદેહ મનનો ટાળીએ, પછે દૈત્યપુત્રી થાય.	૧૬
નિત્ય રાજસભામાં બાણુ બેસે, ધરે બહુ અભિમાન;	
એવું જોઈને બોલિયો, કૌભાંડ જે પરધાન.	૧૭
ગર્વ ન કીજે રાયજી, કાંઈ મન વિચારી જોય;	
પાંચ દહાડા પુરુષને, કાંઈ હાયા ફરતી હોય.	૧૮

વલણ

હાયા ફરતી પુરુષને, સરખી સદા ન હોયરે;	
ગર્વ કદી નવ કીજીએ, માનો રાજ સોયરે.	૧૯

કડવું ૧૦ મું-રાગ સામેરી

બાણુસર નૃપ ઓચપોં, દેશ તે કન્યાદાન;	
તેને મુણ્યે પામશું, ફળ કોટી યદ્ય સમાન.	૧
આકાશ વાણી એમ હવી, સાંભળજે રાય નિરધાર;	
પુત્રી મ્હજાવરે પરણશે, કારણરૂપ કુમાર.	૨
ત્યારે રાજ વિરમય પામ્યો, છે કાંઈ કારણ વાત;	
આકાશ વાણી એમ હવી, કાંઈ વસ્તશે હિતપાત.	૩
શુકાચાર્યને તેડીયા, પ્રશ્ન પૂછ્યું ગાય;	
આકાશ વાણી સુણીને, મને ચિંતા મનબહુ થાય.	૪
જન્મપત્રિકા કરો જોહની, અશુભ ગ્રહ જે હોય;	
તેને હું કરું પાધરા, કર મૂજ ધાલ્યો સોય.	૫

- શુક્રાર્ય જ બોલીયા, એ બળતણું નહિ કામ;
વિચારીને જોને રાજા, મનમાં મોટી હામ. ૬
- તે ભવિષ્ય ટાળ્યું નવ ટળે, સહુ જે આડે આંક;
નિમિત્ત કે-છૂટે-નહી, ત્યાં અહતણો શો વાંક. ૭
- જન્મપત્રિકા કરી એહની, સાંભળ રાજકુમાર;
એ કન્યા જ્યારે પરણશે, ત્યારે વરતશે હાહાકાર. ૮
- મન વિચારી રાજા બોલ્યો, શુક પ્રત્યે એમ;
એ કન્યા નવ પરણાવું, એ વાતનો મારે નેમ. ૯

વલણુ

- નિયમ મારે એ વાતનો જે, પરણાવવાનો હું નહીં;
વિમ્બ પ્રેમાનંદ કહે એખાને, માળિએ ચઢાવીએ સહી. ૧૦

સાખી*

- એમ કહિને માળાએ, રાખી ઓખાખાહરે;
રખવાળો બહુ મૂકીયા, સૂણો પરીક્ષિત રાખરે. ૧૧

કડવું ૧૧ સું-રાગ લલિત

- ઋષિ કહે સુણુ રાય અનુભવી, એક કથા મધ્ય ખીજી નવી;
બાણાસુર વર પામીને વળ્યો, તે એકલો મૃગીયાએ પળ્યો. ૧
- મહા વનમાં ગયો રાય બાણુ, સારંગને ક્યો સાવધાન;
મૃગીયાએ ગયોરે વનમાં તાત, ઓખા ચિત્રલેહાએ જાણીરે વાત. ૨
- ચિત્રલેહાને કહે ઓખાય, ચાલો સહિયર પૂજ્યે ઉમિયાય;
ચંદન પાત્ર કુસુમનારે હાર, શ્રીફળ ફેફળ મૂક્યા સાર. ૩
- નૈવેદ્ય ખીન્નરો ને સર્કરા સાર, પૂજા થાળ અહીં કર નાર;
ઉપહાર લઈ ચાલ્યા સતી, મનમાં વિરહની ચર્ષ ચટપરી. ૪
- ગંગા નહાવા ગયાં ઉમિયા માત, તે ઓખા ચિત્રલેહાએ જાણી વાત;
સંગાયે લીધી સહસ્રજ સખી, બાંધી આયુધ અજલા અંગરખી. ૫
- મદને ઘેલી બન્યો રે જતી, ચર્ષ છે ઉદય ભાગ્યની રતી;
જઈ પાર્વતીને લાગ્યાં પાય, મસ્તકે કર મૂક્યો ઉમિયાય. ૬
- લીધું ચરણામૃત અંજલિ ભરી, ઘોડોપચારે માની પૂજા કરી;
કુસુમહાર કંઠે ધરાવતી, અગર ધૂપે કરી આરતી. ૭

* જે પ્રતમાં આ સાખી છે, તે બેમાં નથી છતાં આખી છે.

- પૂજા કરી ફરી લાગ્યા પાય, વદે દેવી દીકરી વર માગ;
 કન્યા કહે રૂપ કંઈપણ કેડ, એવા વરની માગું જોડ. ૮
 ઉમયા કહે માગ્ય બીજી વાર, તોએ તેણે માગ્યો ભરથાર;
 ત્રીજી વાર કહ્યું માર્ગ ફરી, આપો સુંદર સ્વામી આચરી. ૯
 દેવી કહે વરદાન હશે ખરાં, જા કન્યા પરણે તણુ વરાં;*
 આખા કહે કમો દર્ષ હાય, તણુ નાય તે મહા ઉત્પાત. ૧૦
 મેં પૂજ્યાં તમને સ્વારથ, એમ પરણે લોકમાં હસારથ;
 દેવી કહે ટાળું સંદેહ, તણુવાર પરણીશ તેના તેહ. ૧૧
 શુભ સ્વામી ઇચ્છે જો તરત, તો જઈ કરજે અલૂણું વરત;
 કુંવરિ કહે કંથનું શું જાણુ, પ્રત કંથ્યાનું કુણુ અંધાણુ. ૧૨
 દેવી કહે તેની ચિતા કશી, વૈશાક સુદી દ્વાદશી;
 ભોગવશે સ્વામી અંગ તુજતણું, મધ્ય રાત્રે આવશે સ્વપનું. ૧૩
 તુજને મેહ ધણો બ્યાપશે, ચિત્તસેહા આણી આપશે;
 ગયા ઉમિયાજી કરુણા કરી, આખા પધાર્યાં મંદિર બણી. ૧૪
 મૃગીયા રમીને આવ્યો તાત, પુત્રી વર પામ્યાની જાણી વાત;
 ચિન્તા ચિત્તમાં થઈ છે ઉદે, ભય દાવાનલ પ્રગટ્યો હોદે. ૧૫
 વિચાર ઉપન્યો અંતર ધણો, વડ સસરો જે પુત્રીતણો;
 તે સગાઈ કાંઈએ નહીં ગણે, નિએ મ્હારા જુજને હણે. ૧૬
 પુત્રી ધડપણુ પાણે શું, માટે આખાને મારું હુંય;
 ન્યારે નાશ પામે આખારે બાઈ, નહીં વેવાઈને નહીં રે જમાઈ. ૧૭
 વેવાઈ હોય તો છેદે પાણુ, માટે આખાને માર નિર્વાણુ;
 ભૂપતિ કોધાતૂર જ થયો, નમે ખડ્ગ ખેંચીને ગયો. ૧૮
 જ્યાં પુત્રીને મારવા જાય, ત્યાં આખા ઋષિ નારદ રાય;
 નારદ કહે રાય ખડ્ગ જ ધરી, ક્યાં ચાલ્યા તમે કોધ જ કરી. ૧૯
 રાજા કહે છે માંડીને વાત, જાઉં છું પુત્રીની કરવા ધાત;
 ઋષિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, શું કરે પુત્રી ન્હાનું બાળ. ૨૦
 તુજને લાગશે સ્ત્રીહત્યાય, માટે કરોને એક ઉપાય;
 આપણુ બાળકને પરણાવીએ કાંય, રાખ્ય કુંવારી પરણાવીશ માંય. ૨૧
 નહીં જમાઈ વેહેવાઈ કાંય, પછે તારે શી ચિતા હોય;
 ગયા નારદ એવું કહી, બાણે બાળકી મારી નહીં. ૨૨

ઢળાબું શીશું દેસ નરેશ, ન હોય ધરમાં પવન પ્રવેશ;
 દશ સહસ્ર મુકયા રખવાળ, મેડી ઉપર ચઢાવી બાળ. ૨૩
 પાસે મૂકી બાળ સનેહ, વિધાત્રી નામે ચિત્રલેહા તેહ;
 નેધએ અંન વજ્ર ને પાણી, બાધી દોરીએ લીએ ઉ તાણી. ૨૪
 રહી સખી બે મનમાં મોદ, ખાઈ પી કરે હાસ્ય વિનોદ;
 ઉપજે કામ દદ મન રાખતી, ધણું દોલલા દહાડા નાખતી. ૨૫

વલણુ

નાખતી દિવસ દોલલા, સાંભળ પરીક્ષિત જૂપરે;
 એમ કરતાં ઝોખાને આબું, વર વરવાનું રૂપરે. ૨૬

કડવું ૧૨ મું—રાગ ગાડી

વર વરવાને જોગ થઈ, પ્રગટયાં તે સ્ત્રીનાં ચેનજ;
 ઝોખા કહે છે ચિત્રલેહાને, એક વાત સાંભળને યેનરે;
 સૈયર શરે કીજે, મારી બેનીરે, દહાડલા કેમ લીજે.—ટેક. ૧
 જમપે ભૂંડું મ્હારું જોખનીયું ને, મદ પૂરણ મુજ કાયજ;
 પિતા તો પ્રીછે નહીં, મારો કુંવારો ભવ કેમ જાય રે. સૈયર. ૨
 સહુકો સાસરે જાય ને આવે, સૈયરો મુજ સમાણીજ;
 હું અપરાધ વણુ ધણુંરે પિડાણી, આંખે ભરું નિત્ય પાણી રે. સૈયર. ૩
 એરે દુઃખે હું દુખજા, મુને અંન ઉદક નવ ભાવેજ;
 આ અવાસરૂપી શૂળીરે સહેવી, નિદ્રા તે કઈ પેરે આવે રે. સૈયર. ૪
 ધન્ય ધન્ય તે કામની, જોજે કંથને કંઠ ગ્રંહી રાખેજ;
 હું અમાગણીએ પરણ્યા—પીયુનો, અધરસુધારસ ન ચાખ્યો રે. સૈયર. ૫
 મર્યાદા સહીત મારે માણસ, કરે આખ્યેનો અણુસારોજ;
 તે સુખ તો મેં સ્વપ્ને ન દીધું, બર્થ ગયો જન્મારેરે. સૈયર. ૬
 સ્વામી કરે સંગ નહીં નારીને, એથી ખીજું શું નરતંજ;
 હવે આસા શી પરણ્યાતણી, મારું જોખન જાયે ઝરતરે. સૈયર. ૭
 ખીજ વાત રુચે નહિ, ભરયારજોગમાં મગંનજ;
 ધહાં વર આવે તો તરત વરું, નવ પૂછું જોશીને લગંનરે. સૈયર. ૮
 વચન રસીક કહેતાં કરુણાબેર, આવે લટકતી ચાલેજ;
 મેમ કટાક્ષે પીયુને જોલાવે, તે હૃદિયા બીતર સાલેરે. સૈયર. ૯
 મરકલડે મુખે ને મધુરે વચને, મર્યાદા મન આણીજ;
 શાક પાક મેં પીયુને ન પીરસ્તાં, આવો પાલવ તાણીરે. સૈયર. ૧૦

એવાં સુખ મેં નયણે ન દીઠાં, મારું કર્મ અતિ કઠોરજી;
જન્મ મારો એજે ગયો, જેમ વગડાનું ઢોરડે. સૈયર.
જલ વિના જેવું માનસરોવર, ચંદ્ર વિના નિશા જેવીજી;
એમ કંથ વિનાની કામિની, હું અભાગણી તેવીર. સૈયર.
અરણ્યમાં જેમ વેલી ફૂલી, ત્યાં નહીં ભોગી ભમરજી;
તેમ વપૂવેલી જોળન ફૂલું, ન મળ્યો ભોગી વરડે. સૈયર.
જળ વિના જેવી વેલડી, લવણ વિના જેમ અગ્રજી;
જાર્યાર વિના જેમ જામિની, તેને દોણલા નાખવા દેનર. સૈયર.
એમ સુખ હું મિથ્યા ગણું છું, હું તો લેવાઈ મારે પાપેજી;
આ બંધાગીરી કરમે કીધી, ચૂળિયે ચઢાવી બાપેર. સૈયર.
અકળ ગતિ છે ગોવિંદજીની, શું નિપજશે બેનીજી;
ગોવિંદજીનું ગમતૂર યાશે, મનકું મારું રહે નહીર. સૈયર.

વલણ

મન મારું રહે નહીં, વિરહવહાન થયો ઉદર;
એમ વલવલતી આખાને દેખિ, ચિત્તલેહા વાણીવદર.

કડવું ૧૩ મું-રાગ મેવાડાની દેશી

શીખામણ દે છે ચિત્તલેહા જો, તું તો સાંભળ બાળ સનેહા જો;
એમ છોકરવાદી નવ કીજો જો, બાઈ બળિયા બાપથી ખિન્ન જો.
એવું નીચ સમજવું તારું જો, આપણુ મ્હોટાં માબાપના છોરું જો;
એમ લાંછન લાગે કુળમાં જો, પ્રાતઃ જાગે એક પળમાં જો.
કીજો કહ્યું હોય જે તાતે જો, નવ જઈએ ખીજ વાટે જો;
હું તો રહિ છું રક્ષા સારું જો, બેની તું માણસ નહીં વારુ જો.
મેં ન થયું તારું રક્ષણ જો, બાઈ તુજમાં પ્રગટયું અપલક્ષણ જો;
તુંમાં કામકટકદલ પ્રગટયું જો, હવે મારે રહેવું નથી ધટતું જો.
જોતે રામ બાણાસુર જાણે જો, અંત આપણુ બેનો આણે જો;
મંત્રી દુઃખદાયક છે વળતી જો, હુંતો છુંડી કહેવાઈ તુજ મળતી જો.
મારા સમજે તું કરે મન બ્યગ જો, એમ સ્વામી ન પામીએ શીઘ્ર જો;
થઈ ડગલાં ન ભરીએ લાંબાં જો, ઉતાવળે ન પાકે આંખા જો.
હું પ્રીતી કામનું કારણ જો, બેની રાખ્ય દેવામાં ધારણ જો;
પિયુને મળવું કોને નથી ગમતું જો, સહને જોળન હાડિ છે દમતું જો.

તુંમાં જ્ઞાન અક્ષય નથી અર્થ જો, કારાગૃહમાં તે કર્યાથી કંથ જો;
મારી ઓખાખાઈ સલૂણા જો, તમે વ્રત કરોને અલૂણા જો.
આખો યૈત્ર માસ એમ કરતાં જો, પછે ઓખાજી વ્રત આચરતાં જો;
અલવણ અન્ન જમી દિન ખુવે જો, દીપક બળે ને ભૂમિએ સુવે જો.
માત ઉમિયાને આરાધે જો, દેહદમન કરે મન વાધે જો;
થયું પૂરણ વ્રત એક માસે જો, દાણ જીલે એકાંત અવાસે જો.

વલણુ

• અવાસ એક સ્થંભ વિષે, વ્રત કાઢું ઓખાખાડે;
થયો સ્વમસંજોગ સ્વામીનો, તે ભટ પ્રેમાનંદ ગાયરે.

કડવું ૧૪ મું-રાગ કેદારો

નાથ વિના હું એકલી, કેમ કરીને રહેવાય;

✓ કામજવર અગદ થયો, જવાળા કેમરે સહેવાય. નાથ વિના ૦ ૨૬.

માતપિતા વેરી થયાં, જેણે દુઃખમાં નાખી;

વાંક વિના વિપત ધણી, આ શૂળીએ રાખી. નાથ વિના ૦ ૧

મારો હરખ રહ્યો હેડા વિષે, રંડાપો વળગ્યો;

કંથ વિજોગ છે દોહલો, પ્રાણજીવન અળગો. નાથ વિના ૦ ૨

શણગાર સજીને હું શુ કરું, દેખાડું કાને;

✓ સેજ બિછાવી સ્વામી વિના, જોઈ કાના મોને. નાથ વિના ૦ ૩

ઉજડ વનમાં હું રહું, નહી કાને જોઈ;

તસ્કરની જેમ માતને, કાઠીમાં રેતું. નાથ વિના ૦ ૪

મારી દિન દિન કાયા દુખળી, સૈયર શું કરીએ;

કંથ વિજોગ છે દોહલો, ફાટીને મરીએ. નાથ વિના ૦ ૫

હેએ સુખ ધણું પીયર વિષે, તોએ એણું આવે;

ભાઈ ભોળાઈ એણું દીએ, નહારી કહાવે. નાથ વિના ૦ ૬

કાનો રે પીયુ મેં પરભયો, પેલા ભવનીરે માંહે;

તે દેવે મુને દંડ દિધો, આવી આ ભવ માંહે. નાથ વિના ૦ ૭

✓ રાત વેરણ ચઢ માલરી, નહીં વહાણું વાએ;

પ્રેમાનંદ પ્રભુ જો મળે, તો સુખડું થાએ. નાથ વિના ૦ ૮

કડવું ૧૫ મું-રાગ કેદારો

શુક્રેવજી વાણી વટે, ઓખા બારી છે પૂરણ મટે;

વેશાખ સુદી દ્વાદશી હતી, સ્વામી સ્વામી કરતી સ્તી. ✓ ૧

સુષે નિદ્રા કરે છે બાળા, તન તમ ઉઠે મેહજ્વાળા;
 મેહની જ્વાળાનો તાપ ન સમે, ધણા દોણલા દિવસ નિર્ગમે.
 સમય સંભોગ સૂર્યને અસ્તે, કુચમર્દન કરે છે સ્વદસ્તે;
 અધર કરડે ચુંબન દે છેલી, બેઠે ચરણ હરેપર મેહેલી.
 લડથડતી આવે દીડી, ચિત્તલેહાને પાડે ભુજ બીડી;
 સૂતાં સન્નજાએ એકઠાં વળગી, સૈયરને ન કરે અળગી.
 પર્યંકે પ્રેમદા રમે, એમ આજે નિશા નિરંગમે;
 કાંઈ લખીત વાત છે બાવી, જુગમ કામિનીને નિદ્રા આવી.
 આખા ઊંઘમાં ન જાણતી હૂતી, સખીની સેજે જઈને સૂતી;
 તેને થાવા ન દે ઉફારાટી, અન્યોઅન્ય બરાવે આંટી.
 સુતી સ્વામી સ્વામી કરતાં, થાવા લાગ્યાં સ્વર્ગાંતર ત્યાં;
 થઈ સ્વપ્ને આખા આનંદી, વર મળ્યો છે મેહનો ફંદી.
 મંડપ મનુષ્યે બરાયો ખચખચી, દીડી નીતમ ચોરી રચી;
 એક સ્વામી તે રૂપે રસાળો, તેની સાથે મળ્યો હથેવાળો.
 ચાર મંગળ ફેરા ફરિયાં, કંસારનાં બોજન કરિયાં;
 દાસી ગીત ગાયે છે વરણી, આખા પીયુજનું ઉડી પરણી.
 લાયક સ્તંભ પોતાની મેડી, ત્યાં પીયુજને લાવ્યા તેડી;
 પીળી પાધ ન વાધો લાલ, શીર તોરો જી ફૂલ ગુલાલ.
 શોભે ભૂષણ તે નવરંગ, હાથે મોંઢળ શોભે અંગ;
 બેઠાં સમ્યાએ સ્થાયા ને સ્વામી, એવું સ્વપ્ન તે પ્રેમદા પામી.
 વાધો વામાને મેહનો રોગ, સ્વપ્ને પામી સુખ સંભોગ;
 નાથ જોલાવે કરી આદર, ખોંટી થામાની સાદર,
 રતિસંગ્રામ-કરે છે નિઃશક, મહી અધરે દેતી ડંખ;
 હુટ્યો હાર વણુટી મેખલા, રમે રતિ સુખ આસન કળા.
 સ્વપ્ને નારીને મળીઆ નૃપ, કન્યા ખલીત થઈ કંદ્રપ;
 ભાંગી નાખ્યો તે ભોગનો બેદ, ઉપન્યો અમૃત પ્રસ્વેદ.
 મધૂરી બોલે જંતરણી, એમ મ્હોડે વાત અંતરની;
 સ્વપ્નનામાં રજની જાગે, તે તો કન્યાને રુકું લાગે.
 મનમાંહી તે મન ગયું પેશી, ખાતું ખાધું તે એકઠાં બેશી;
 બિડી અરધી કરડી નાથે, આપી આખાજીને હાથે.

ખાતાં મુખ મરડ્યું બિડી બોટી, પિયુને રીસ ચઢી ગ્રીત ખોટી;
અનિરુદ્ધ વિમાસે મંન, ચિત્ત લાગ્યું વિચાર ઉત્પન્ન. ૧૭
કહે મુજ કુલ ખોઈ લાજ, રખે જાણે શ્રી મહારાજ;
હું તો યર્ષ ગયો કામી અંધ, પરનારી સાથે શો સંબંધ. ૧૮
એમ વિચારે ભરથાર, વિરહાતર જાણ્યું માર;
પતિને જોઈ મોહજ પામી, પછે વિરહની વેદના વામી. ૧૯
બિડી પાનની અરધી કરડી, આધી મન વિના મુખ મરડી;
ભરથારને જાંત જ આવી, સેજેથી નાથ ગયો રીસાવી. ૨૦

વલણ

રીસાવી ગયો રમણ કરતાં, 'સ્વમ્માંતરની, વાતરે;
ઓચિંતી ઉડી ઓખા જાગી, સાથે માંજો આંસુપાતરે. ૨૧

કડવું ૧૬ મું-રાગ સામેરીની સાખી*

સામેરી સજન વળાવિયો, તાતી વેલું માંહે;
હૂં ન સરજી વાદળી, પિયુને પળ પળ કરતી હાંપરે. ૧
સાહેલી સાગર ઉલટયો, રતન તંબુલાં જામ;
કેરમ હીજો ભરે મૂઠરી, તેના સંખલે હાથ ભરાયરે. ૨
સેજે સુતાં સ્વપનો ભયો, પિયા ગૃહી મોરી બહિ;
ઓચિંતા જાગડા મર્ષ, પીયુ ન દેખું ત્યાંહેરે. ૩
સુજાં ત્યારે પિયુ સંભરે, જાણું તો પિયુ જામ;
રેન કે સ્વમ્માંતરે, કયું નિજાં મોરી આપ. ૪
સ્વમ્મં પિયુ આવીયા, ઉઘે લાગો ધામ;
બલિહારી એ સ્વમ્મંકારે, મત સ્વમા હો જામરે. ૫
સ્વમાને તોરા કહાં 'કીયા, મત જગાવે મોમ;
જે મેરા પિયા ના મીલે, તો એ મરંગી સોયરે. ૬

રાગ સામેરી

જાગી જાગીરે રામા રસભરી, તપાસે સેજલડી ફરી ફરીરે.—રામા. ૮૬.
ઉઠીને સજ્જપર બેઠી, વિચાર વિષે પેડીરે;
ચતુરાં અક્ષુને મોળીને જોતી, પછે નેત્રે નિર ભરી રાતીરે. રામા. ૧

* જુદી જુદી ચાર પ્રતોગા આ સાખીઓ જોવામાં આવી, તોપણ એ પ્રમાણે જુદી રચેલી હશે, એમ ખાતરીથી કહી શકાય નહિ.

ભુજ દધને લલાટેરે બિડી, વિરહ ભરી છે બાળીરે;
 ચરચર ધ્રુજે ને કાંઈ નવ સૂઝે, રૂવે છે આંસુડાં ઢાળીરે. રામા.
 મુખે કરે છે આંગળી, મેં વણસાડ્યું થોડાને કાળેરે;
 ✓ મેં મુઠ્ઠ મોહોડું મચકોડ્યું, બિડી ન ખાધી તે દાઝેરે. રામા.
 લડયડતી આવે ને પાલવ ઝાલે, ભમર બોળી ભાળેરે;
 કરે સ્વામીને સાદ સંભારી, નૈણે તે આંમુડાં ઢાળેરે. રામા.
 ધબ ધબ ગર્ભ નારી, તપાસી બારી, દિડી તે ભોગળ બીડીરે;
 ભેઈ ચારે ખુણે, ને મસ્તક ધ્રુણે, વિદ્યપે વિભોગની પીડીરે. રામા.
 કરે કલાવાલા, મનોરથ ઠાલા, ઠણઠણતી દે છે સમરે;
 તમારે હસવું, મ્હારે રોષ મરવું, ધીરજ રાખું ક્યમરે. રામા.
 આપી સંભોગ સુખ, પછી દેવુ દુઃખ, મારી નિર્મળ કર્મની રેખારે;
 અતીશે માતાણો, દયા મન આણો, તમને બાપના સમ ઘોડેખારે. રામા.
 ભુએ પ્રીત તપાસી, હું છું દાસી, દડ ઘો અપરાધ સારંરે;
 કરે રનેહ, કે બ્હાલા તણું દેહ, અતિ ધણું તે નહીં વાંરે. રામા.
 મિટ મિટ માંડો, ને ખટપટ છાંડો, ન બોલો તો કંઠ નાખું વહાડીરે;
 બીડી માટે થયાં મન ખાટાં, કહો તો મુખના તંબોળ લઈ કહાડીરે. રામા.
 અરે નાયજી ન જમએ હાડે, રાડ તે ફોગટ ફાંસરે;
 અભોપર ન આવે દયા, દેખી મારી આંખડીએ આંસુરે. રામા.
 અનેક ઉપાય કીધા કન્યાએ, ન બોલ્યો નાય આશા લાગીરે;
 વદે વિમ પ્રેમાનંદ, યદ્ય ગતિ મંદ, પછે આખાતેરોવા લાગીરે. રામા.

કડવું ૧૭ મું-રાગ રસિક મહુલાર

મારો પીયુ પરદેશી યદ્ય રહો, રિસાબો ભરધાર;
 રત્ન આવ્યું તું હાયમા, રાખી ન થકો આણીવારે. મારો.
 હવે દોષ દેવો શો કર્મને, હાસ્યમાં થયું કલ્પાંત;
 મેં તો મરકલડે મુખ ફેરવ્યું, મારા નાયને પડી છે શ્રાંતરે. મારો.
 હવે વહેલા પધારોને નાયજી, મ્હાકું હૃદય ફાટીરે જાપ;
 સુખસાગર વહી આલીયો, જોળન તણાવું જાપરે. મારો.
 બ્યાકુળ મન કન્યાતણું, કેશ છુટા છે ચારે દીશ;
 હાય ધસે કલ્પાંત કરે. હવે શું ચારો જગદીશ. મારો.
 પેલે ભવે કર્મ શાં કન્યાં, પાપી પતિ વિભોગની જાળ;
 હું રહી હમડા વિષે, રંગમાં ડશીયોરે બ્યાળ. મારો.

એ દિશા લાગે ભાગિની, ઓગિતા લો દરશન;
 ઉઠે બેસે અવની પડે, જેમ જળ વિના તલપે મીન. મારો. ૬
 એમ રદન કરે સુંદરી, નગી ચિત્તલેહા તત્કાળ;
 તેણે હૃદિયા સાથે ચાંપીને, ચુંબન કીધું ગાલ. મારો. ૭
 તાત તારો જો બલુશે, આપણુ ખેતો આણુશે અંત;
 સાચું કહેને મારી બેનડી, તે શું દીકું સ્વપ્ન. મારો. ૮

વલણુ

ઓખા કહે સુણુ બેનડી, મુને ભાવ ન લગારે;
 ભટ પ્રેમાનંદ એમ કહે, પ્રાણુ લાવતાં શી વારે. ૯

કડવું ૧૮ મું-રાગ વેરાડી

આશા લંગ થઈ ભાગિની, રવે સ્તુતિ કરે સ્વામીની;
 ચિત્તલેહા ભણી તે ગઈ, ઉઠે બેનિ તું શું સૂઈ રહી. ૧
 છે અતુર કૌભાંડ કુમારી, પૂછે વાત સકળ વિસ્તારી;
 ચિત્તલેહા કહે સુણુ બાળી, કેમ રવે છે આસુડાં દાળી. ૨
 જાગિ સૈયર બે બાફળી, કેમ રવે છે કન્યા બાફળી;
 આવડી ઓખા શાને કાંપી, શકે ઓધારે તુજને ચાંપી. ૩
 મારિ મીઠી તું રહે જાની, તને રક્ષા કરે રે ભવાની;
 કહે બેની તને શું હવું. સ્વપ્નમાં દીકું કાંઈ નવું. ૪
 ઓખા કહે છે કંઈ દેઈ હાય, થોડા સારુ દુબ્ધો મેં નાય;
 હસતાં રમતાં થઈ ગયો ક્રોધ, ફેકટ ફાંસુ થયો વિરોધ. ૫
 કર દિવેને ધર નિહાળિએ, છે તો આટલામાં પિયુ મળિયે;
 ચિત્તલેહા કહે ઘેલી થઈ, દેવે અહિયા અવાયે નહીં. ૬
 આવિ ન શકે પ્રાણી પંખના, એ તો સ્વપ્નની અંખના;
 પિયુ પિયુ કરતાં તું સૂતી, માટે સ્વપ્નમાં દીઠા પતી. ૭
 સ્વપ્ને નિર્ધન પામે ધન, સ્વપ્ને વંઝા પ્રસવે તન;
 જાગે ને દાલો ઉજંગ, સ્વપ્ન-મૃગજળનાં તરંગ. ૮
 ઈદ્રજળની જેવી વસ્ત, અહિયે ને દાલો હસ્ત;
 લભ્ય ન યાય દીકું સ્વપ્ને, દર્પણુ રૂપ ન આવે કને. ૯
 ગાંધર્વ નગર ને ગગન કુસુમ, ભોગ અસ્થિર સ્વપ્નના તેમ;
 નિદ્રાવશ મન ક્યાંહી ભગે, સ્વપ્ન સુખ નહિ સાચું કયમે. ૧૦

- ચિત્રલેહાએ દીધી હારણ, સખી ઓખાને આપે ધારણ;
કુંવરીનું મનાવા મન, કીધો દીપક ફેરવ્યો ભવન. ૧૧
- તપાસ્યું માળિયું ચારે પાસ, પડિ ઓખા થઈ નિરાશ;
વાધિ વિરહતણી વેદના, મૂર્છાગત થઈ અચેતના. ૧૨
- ચિત્રલેહાએ બેઠી કરી, હૃદયે આંધી બે ભુજ ભરી;
કામવશયકી મન લાજતું, વિરહતમ છે તન દાઝતું. ૧૩
- છાંદી સખિયે પાતું નીર, વિરહે વ્યાકુળ સ્વેદ શરીર;
ચિત્રલેહા કહે સૃષ્ટ સતી, સાવધાન થા તું લાલું પતી. ૧૪
- ક્રમ વિસર્યું હિમાનું વચન, સ્વપ્ને વરસો સ્વામીન;
ઓખા કહે મને સ્મરણ થઈ, આણી આપ પ્રભૂને અહીં. ૧૫
- વિધાત્રી કહે શું તેનું નામ, સ્વપ્ને સ્વામીનું કાણુ ગામ;
કાણુ જાત પિતા ને માત, લઈ આવું કહે માંડી વાત. ૧૬
- ઓખા કહે કંઈ દઈ જૂજ, વારે વારે શું પૂછે મૂઠ;
મન મળવા રહ્યું ટમટમી, તેનું રૂપ અંતર રહ્યું રમી. ૧૭
- ઓખા કહે હું તો ઘેલી થઈ, નામ કામ પુછાયું નહીં;
નાત જાત ને માત પિતાય, ગ્રીષ્ઠિ નહિ જે પ્રથમ પૂછાય. ૧૮
- રૂપ કળા મને મન ગમી, તે સ્વરૂપ રહ્યું ચિત્ત રમી;
બાઈ તે નાથે મિથ્યા મને દમી, સુખ સુરજ ગયો આયમી. ૧૯
- નિશા નહિ જાયે નિર્ગમી, મળવા મનકું રહ્યું ટમટમી;
વિરહ દુઃખ ન રહેવાય ખમી, લાવ નાથને ચરણે નમી. ૨૦
- સખી કહે કંઈ દઈ હાથ, તું માંડી કહે બધી વાત;
મિથ્યા વાત કહે છે મને, નામ કામ વિના લાલું કેને. ૨૧
- તું કાંઈ એક આશરો વઘ, તારા સ્વામીને લાલું સઘ;
ઓખાં બોલે છે આલખંપાળ, આવે તો ઓળખું તત્કાળ. ૨૨
- ધણું રૂપ સખળ છે સારું, તેણે ચિત્તકું ચોરું છે મારું;
સ્વામી વિના તો જીવવું વૃથા, માટે પિડ પાડું સર્વથા. ૨૩

વલણ

- પિંડ હું પાડું સર્વથા, આજ ન આવે સ્વામીરે;
ચિત્રલેહા રૂપ ચીતરે, કાગળમાં બહુ કામીરે. ૨૪

કંડલું ૧૯ મું-રાગ નટની દેશી

- કાગળ રંગ લીધારે વિધાત્રી, લાલ્યાત્યનાં ચિતરે સ્વરૂપ;
સ્વર્ગના સુર પાતાળના પત્રગ, લખીયા તે ભૂમીના શૂપ. કાગળ. ૧
- વાયુ વરુણ ને પાવક લખીયા, જહ્નરાય ને જંમ;
ઓખા કહે રૂં લણુને મૂકીને, વૃદ્ધને દેખાડે છે કયમ. કાગળ. ૨
- ગણેશ ધન ને અંબુધન લખીયા, લખીયા તે સેનાના ધીરા;
જીગમ તુરૈયા સહિ જોવડાવ્યા, તેઓ કુણાવે શીરા. કાગળ. ૩
- પ્રભાકર સુધાકર લખીયા, ગિરિનિવર ગંભીર;
ઓખા કહે એમાં કાઈ નહીં, મારા સ્વામીજી કેરું શરીર. કાગળ. ૪
- અષ્ટ વસુ ગુણ ગાંધર્વ લખીયા, લખીયા તે બારે મેહ;
સમ જળનિધિ અષ્ટ ધાતુકર, લખી તે તેની દેહ. કાગળ. ૫
- વેદ મુનિ ને જીગમ વિણાધર, લખીયા તે ચિત્રવિચિત્ર;
મારુતગણ ને લખીયા વિદ્યાધર, સમ ઋષિજી પવિત્ર. કાગળ. ૬
- સત કૌરવ ને પાંચ પાંડવ, દેશ દેશના રાય;
કન્યાના કાઈ મનમાં ન આવે, આકુળ બાકુળ થાય. કાગળ. ૭
- ચિત્રલેહા મનમાંથી વિચારે, એ લખીયા તે કામેલામ;
વિષયી પુરુષ લામનીના ભોગી, શ્રીકૃષ્ણતણું એ કામ. કાગળ. ૮
- ચતુરભુજ પીતામ્બરધારી, લખીયા તે શ્રીમહારાજ;
હીઠા શ્રી કૃષ્ણ ને ઓખા હીઠી, કીધી વડસસરાની લાજ. કાગળ. ૯
- અરે સહિયર એ ભિયાનારે કુળમાં, છે મારે ભરથાર;
તવ પ્રણમને લખી દેખાઓ, લાજ કીધી બીજી વાર. કાગળ. ૧૦
- કન્યા કહે અવયવ પ્રભુના, આ પુરુષ કાઈ વૃદ્ધ;
ચિત્રલેખાએ લખી દેખાઓ, કાગળમાં અનિરુદ્ધ. કાગળ. ૧૧
- મિગટ ભમર પર વદન સુધાકર, નેત્ર બે અંબૂજ;
ધેલી ઓખા ધાધને ભેટી, કાગળને ભરી શૂજ. કાગળ. ૧૨
- ધન્ય ધન્ય નાયજી, હાથ ગ્રહીને, ન મૂકીએ તે ખીટી સારું;
હૃદય અળખાનું હોય કાર્યું, કુણુ ગર્જૂ છે મારું. કાગળ. ૧૩
- ના ના બેલો મારા સમ છે, લાજે છે સા માટે;
ચિત્રલેહા કહે ન હોય સ્વામી, વળઆમાં કાગળ ફાટે. કાગળ. ૧૪

વલણુ

કાગળ કાટે કામની, ચિત્રલેહા બોલી વાણીરે;
ઝોખા કહે તું દારિકાથી, આખ પ્રભુને આણીરે.

કંઠવું ૨૦ મું—રાગ મારુ

ઝોખા કહે છે સૂણુ સાહેલી, લાવ નાયને બહેલી બહેલી;
બાઈ તું છે સુખની દાતા, લાવ સ્વામીને યાવ સુખ શાતા. ૧
ઝોખા તને તો પડ્યા એ હેવા, સખી આણ્યાના ઉપાય કેવા;
તને પરપ્રયાતણું મન યાવ, નથી લાબ્યાને એક ઉપાય. ૨
દૂર પંથ છે દારામતી, કેમ જવાય મારી વતી;
ત્યાં તો જઈ ન શકે રાવ સક, રક્ષા કારણુ ફરે છે ચક. ૩
જીવતાં તો ફરી ન અવાય, નિરચે મસ્તક છેદન યાવ;
જાવું જોજન સહસ્ર અગિયાર, તારો કેમ આવે ભરતાર. ૪
નયણે નીરની ધારા વહે છે, કર જોડીને કન્યા કહે છે;
બાઈ તારો ગતિ છે મોટી, તને તો ન કરે કોઈ ખોટી. ૫
સહિયરને સહિયર હાય વાલી, બાઈ તેં મને હાથે ઝાલી;
આપણે બે બાળસંધાતી, તું તો પ્રાણુદાતા છે વિધાત્રી. ૬
માખાપ વેરી થયાં મારાં, મેં તો ચરણુ સેવ્યાં છે તારાં;
ચિત્રલેખા તું દીન દયાળ, એમ કહિને પગે લાગી બાળ. ૭
ચિત્રલેહાએ ધારણા દીધી, પછી કાયા પક્ષિણીની કીધી;
બોલિ ચિત્રલેહા સત્ય વાણી, ક્ષણુ એકેમાં આપું આણી. ૮
તેશું પરણાવું રૂડી રીત, તો તું જાણુજે મારી પ્રીત;
ઝોખા કહે રહેજે રૂડે આચરણુ, રખે અનિરુદ્ધને તું પરણુ. ૯
સખિ સુંદર વરને જાણી, રખે ચાતી તું પટરાણી;
એના અતિશે છે હાથ રૂપાળો, રખે મેળવે તું હાથેવાળો. ૧૦
બાઈ જાદવ વર છે રૂડો, રખે પહેરીને બેસતી ચુડો;
બાઈ જામને આવજે તતે, રખે તે સાથે મંગળ વતે. ૧૧
સખિ આવજે વહેલી વહેલી, વહાણુ વાતાં પહેલી પહેલી;
બાઈ તારો છે વિશ્વાસ, રખે કરતી મને નીરાશ. ૧૨
કોઈ ન જાણુ એવું કરજે, વેગે સ્વામીને લઈને ફરજે;
બે જાણુશે પિતા બાણુ, તો તો આપણા લેશે પ્રાણુ. ૧૩

- તું તો કરજે સ્વામીનું જતન, મુજ રાંકને હાથ રતન;
પછે પંથે વળાવિ વિધાત્રી, પક્ષિણી મન વેગે જતી. ૧૪
- દારિકા પહોંચી કાગિની, છેલ્લી દોઢ પહોર જાગિની;
જાવા કીધું નગરમાં મન, એવે આવ્યું સૂદરશન. ૧૫
- જેવું મરતક છેટે જાળમાં, કન્યા પેઠિ ગોમતિના જાળમાં;
એવે નારદ ઋષિ ત્યાં આવી, ચક્રભયયકી કન્યા મૂકાવી. ૧૬
- કહે નારદ સૂદરશન, એને લઈ જવા દેજે તન;
એ તો કામ કરે છે કૃષ્ણને ગમતું, માટે રખે તું એને દમતું. ૧૭
- પછે ઉઠકની અંજલિ લીધી, અંત્રે વિધાત્રી નિર્ભય કીધી;
તામસી વિદ્યા ઋષિએ આપી, પછે પીઠ પ્રેમદાત્રી યાપી. ૧૮
- હવે અદ્ય રહી છે રાત્રી, જા લે અનિરુદ્ધને તું વિધાત્રી;
ગયું ચક્ર તે પશ્ચિમ પાસે, ઋષિ, નારદ વળિયા આકાશે. ૧૯
- આલિ ચિત્રલેખા જોતિ ગામ, સામસામા શોભિતાં છે ધામ;
સખત ભોમિના લવન તે લાસે, જોતાં જૂન તરસ તે નાસે. ૨૦
- બહુ કળશ ધ્વજ મિરાજે, જોતાં અમરાપુરી-તો લાજે;
શોભે છળું ઝરખા ને માળ, મણિમય થંભ ઝાકઝમાળ. ૨૧
- વાંકી બારી ને ગોખે જાળી, લીલા કાવ્ય મૂક્યા છે ઢાળી;
લીપી બીતે સોનાની ગાર, ચળકે કામ તે મીનાકાર. ૨૨
- લલા ચૌદાં શેરી ને પોળ, સામસામી હાટનિ જોળ;
ઘેર ઘેર તે વાટિકા કુંજ, કરે ભમર તે ગુંજગુંજ. ૨૩
- મોટા માતંગ ધૂમે ને ડોલે, યુલુગાન બંદીજન ખોલે;
દીસે દારિકા વૈકુંઠ સરખી, ચિત્રલેહાયે નગરી નરખી. ૨૪
- દુર્ગ કેાસીસાં રૂઝાં મિરાજે, ચારે પાસે રત્નાકર ગાજે;
ત્યાં ગોમતિનો સંગમ, ઉદ્ધરે સ્થાવર ને જંગમ. ૨૫
- રાકે અવાસ પડશે બોમ, જાણે વૈકુંઠ આણ્યું ભોમ;
ઘેર ઘેર હરિચણ ગાય, ચિત્રલેહા તે જોતી જાળ. ૨૬
- વસુદેવનાં ધર નિહાળી, ગઈ જ્યાં વસે શ્રીવનમાળી;
સોળ સહસ્ર નારી વિહારી, દીકા ઘેર ઘેર દેવ મુસારી. ૨૭
- હરિના સાઠ લાખ છે તન, જોયાં તેહ તથ્યાં લવન;
જોયું કામધામ ઝાતકાર, દીકા મેડિયે કામકુમાર. ૨૮

અનિરુદ્ધ સુતો છે દિહોળે, ત્યાં દાસીઓ વાયુ ટોળે; શોળે દીપક ચારે પાસ, બે ચરણ તળાસે દાસ. ૨૯
ત્યાં ખાવનાં ચંદન બેહેકે, બહુ દિહોળે કૂમતાં લેહેકે; કામકુંવર તે કામ જ નેવા, ચિત્રલેહાને ચોરી લેવા. ૩૦
લેવા કુંવરનું કારણ, સમર્થું નિદ્રાનું ધારણ; રાતે જે કાઈ જાગતું હતું, તે તો જે જેમ તે તેમ સૂતું. ૩૧
ધારણ બારણ બારી કાપા, વ્યાસમાન યઈ જોગ માપા; અનિરુદ્ધતણી કિંકરી, તે તો સૂતી નિદ્રાએ બરી. ૩૨
ચિત્રલેહા ધરમાં ગઈ, પણ કુંવર જાગ્યો નહીં; ત્યાં વિચાર અંતરમાં કીધો, કડાં કાઢી દિહોળો લીધો. ૩૩
બે બે ડાંડી કરમાં બાંધી, ખેચર રીતે તે ચતુરા ચાલી; કરે યત્ન અંતરમાં વહાલ, એવી ઉડિ જે આવે ન ચાલ. ૩૪
ગાવિંદે ગાઠવણી કીધી, જાણી જોઈને જવા દીધી; ધેર ઓખા જીવે છે વાટ, નાખ્યા નાચ ને યાચ ઉચાટ. ૩૫
એવે સાંભળિ પાંખ જ વાગી, ત્યારે ઓખાની આરત બાગી; આ નાચ તારો દિહોળે, નર નારિ મળો તમે ટોળે. ૩૬

સાખી

ટોળે મળો તમે તારુણી, આ તારો બરથાર; પછે ઓખાએ ચિત્રલેહાને, દિધા સોળ શણગાર. ૩૭
--

કહવું ૨૨ મું-રાગ મારુની દેશી

ઓખા કહે છે ચિત્રલેહાને, તેં આપ્યું પ્રાણનું દાન; સખી કહીને કેમ બોલાવું, તું છે દેવી સમાન. ૧
દીપક જાગતો કરીને કન્યા, પરપ્રયાની પાસે આવી; શું સુતા નિદ્રાવશ સ્વામી, દિહોળે સોદાવી. ૨
કામકુંવરને આ શી નિદ્રા, સૂવું સારું લાગે; ફર પંચથી કંથ પધાર્યા, તોએ સુતા નવ જાગે. ૩
રજની અદ્ધ રહી છે રાણા, ઉંઘ તે તમને આ શી; જોની સખી એ બીધા દીસે છે, કુંભકરણના ઉપાસી. ૪
જાગે સ્વરે જાગને બોલાવે, ચરણ નેપૂર વળાડે; હસ્યા વિષે દિહોળો હલાવે, તોએ ન આંખ ઉધાડે. ૫

વાધુ દોળે ને ચરણુ—તળાંશે, મુખે કરે સ્તવન; ૬
 એવે સમે અનિરુદ્ધને આભ્યું, નિદ્રાવશમાં સ્વપન.
 કાષ્ઠક નારી મુજને લાવી છે, હાંડાળો કરીને હરણુ; ૭
 એકાંત વાસમાં રાજકન્યાનું, કાંઈ મેં પાણીગ્રહણ.
 તેના પિતાએ મુજને બાંધ્યો, હાક તે ચોદણ વાગી;
 લાભ્ય ભોગળ મારું સેનાને, સાચે તે ઉઠ્યો જાગી. ૮
 હસી ખસી ઓખા રહી અજાગી, હાડી ઉઠ્યો આ શૂંધ;
 અનિરુદ્ધ ગાભરો થઈને કહે છે, ક્યાં આભ્યો છું હું. ૯
 હિંડોળો એ નિશ્ચે મારો, નોહે એ મેડી મહારી;
 દાસી ચાર દિસતી નથી, આ બે કાણુ રાજકુમારી. ૧૦
 ઓખાએ ચિત્તેલાને ગ્રેરી, તે બોલી શીર નામી;
 હું તમને હરી લાવી છું, કોઈ ન કરશો સ્વામી. ૧૧
 આ બાલા છે બાલાસુરની, ઓખા છે એનું નામ;
 સ્વપ્રતિભાં વરી ગયા છે, તમ આવે થયો વિગ્રામ. ૧૨
 આ નારી પ્રભૂજી તમારી, સમાવો તનનો—તાપ;
 સ્ત્રી ભરધાર બન્યો રહો છાનાં, ન જાણે એનો બાપ. ૧૩
 વચન સાંભળી વિધાત્રીનાં, ચઢી અનિરુદ્ધને રીશ;
 શું કરું જે અડગ નથી, નહિ તો છેલ્લે બન્યોનાં રીશ. ૧૪
 ગામમુકાબ્યું ને ધામ મુકાબ્યું, મુકાબ્યું કુટુંબ સ્વર્જન;
 કેમ વરું અસુરની—કન્યા, હું જાણુ કુળનો તંન. ૧૫
 પકું જોઈને ઓખા કહે છે, જાણુ કુળ તો પવિત્ર;
 વિચારીને બોલો નાથજી, જાણું પિતામહનાં ચરિત્ર. ૧૬
 શીંછસુતા ને કુળજ દાસી, તેથી હું નથી નરતી;
 તાત તમારો પરણીને લાભ્યા, તે તો પ્રગટ નથી કરતી. ૧૭
 અનિરુદ્ધને તવ હાસ્ય આભ્યું, રીશ ગર્હ ઉતરી;
 અવળે મુખે શું રે બોલો છો, જીવોને પાછાં ફરી. ૧૮
 એવે સમે ઋષિ નારદ આભ્યા, કૃષ્ણે પ્રગાથ;
 ગાંધર્વવિવાહ તત્કાણુ કીધો પરણાવ્યાં વર કન્યા. ૧૯

વલણુ

૧ વરકન્યા પરણાવિયાં, નારદ હવા અંતરધ્યાનરે;
 ૨ નર નારી મુખ બોગવે, ઈદ્ર ઈદ્રાણી સમાનરે. ૨૦

નર નારી આનંદ ધણો, વાધો પ્રેમ અપારે;
વિધાત્રી તુજને નમું, મુને મેળવ્યો ભરપારે.

૨૧

કલ્પું ૨૨ મું-રાગ ચૈષાધ

શુકલ બોલ્યા પરમ વચન, સાંભળ પરીક્ષિત રાજન;
મળી બેઠી બેઠી સેયારી, બોલી વચન કોભાંડ કુમારી.

૧

મુખ મોગવે શ્યામા ને સ્વામી, ચિત્તલેદા કહે શિર નામી;
અમ બેનું આપે છે રાય, ત્રીજું માણસ કેમ સમાય.

૨

તમે નર નારિ કીડા કીજે, બાધ મુજને તો જવા દીજે;
રહતિ આખા તે વળતું જાએ, બાધ કેમ છતું તુજ પાએ.

૩

તમે તાતને ઘેર ન જવાય, જો જાઓ તો વાત ચરચાય;
રહિ એકઠાં દહાડા નિર્ગમ્ય, આપણ તણે વહેંચી અલ જમશું.

૪

બાઈ રહિશ કદી હું બુખી, નહિ તુજને યાવા દેઉં દુઃખી;
તને આપીશ મારો ભાગ, નથી હમણું જવાનો લાગ.

૫

દુઃખ યારો તો દેખ્યું યાવા, પણ નહિ દેઉં બેનડી જવા;
ચિત્તલેદા કહે સુણ શાણી, રખે આંખે તું ભરતી પાણી.

૬

પ્રધાન પુત્રી, કહેવાઉં છું માત્ર, હું છું બ્રહ્માણિ માનવ ગાત્ર;
તુજ અર્પે સિંધા અવતાર, માટે મેળવ્યાં સ્ત્રીભરતાર.

૭

એમ કહિને થઈ અદર્શન, ચિત્તલેદા ગર્ભ બ્રહ્મસંદન;
આખારે રાધ આંખો ભરી, કંથે આસના વાસના કરી.

૮

સ્વામીએ સંબોધી નારી, મુખે વિધાત્રી મેલી વિસારી;
બહિને વિસરિ વિન્નેગની પીડા, નર નારિ કરે કામકીડા.

૯

આસન બેઠે બંને છે પૂરાં, નર નારી રતિભુદ્ધે શ્રરાં;
બેની છે ચઢતી જોબન કાયા, પ્રીતિબંધને બાંધી માયા.

૧૦

સ્નેહઅર્ણવ આખા નારી, ઝીલે અનિરુદ્ધ નાય વિહારી;
જે જે જોઈએ તે ઘિર આવે, ભક્ષ બોજન કરે મન ભાવે.

૧૧

પહોત્યો આખાનો અભિલાષ, પછે આંખો વેશાખ માસ;
જાળિયે બારિયે વાયુ વાયે, લમ ત્યમ હર્ષ અધિક તે યાયે.

૧૨

આંખો વર્ષા કાળના દિન, ગાજે વરસે ને યાય પરજન્ય;
યાય આકાશે વિજળી પૂરી, બોલે કોકિલા વાણી મધૂરી.

૧૩

ત્યાં-તો-મોર-બપૈયા-બોલે, મહા તપસીના મનડાં ડોલે;
માળિયા તજે સાગર ગાજે, અંગે નવ સમે સંજુગાર સાજે.

૧૪

- તેલમર્દન મંજન અંગે, ચરચે ચંદન કેસર સંગે;
નેત્રે અંજન આભરણ સાર, મુખે તાંબુલ કેરો આહાર. ૧૫
- તપે નિલવટ ચાંદલો તેવો, ચન્દ્ર ચરદ પુનમના જેવો;
શીર રાખડી શેભા ધણી, ચોટલો જાણે નાગની ક્ષણી. ૧૬
- શીશૂલ સંથે સિદ્ધર, તેણે મોલો અનિરુદ્ધ ચૂર;
કાને કાલ અમૂલક બેઈ, કામકુંવર રહ્યો છે મોલી. ૧૭
- નાકે સોહે મોતીની વાળી, તેને અનિરુદ્ધ રહ્યો છે ન્યાળી;
નારિ તારિ નાસિકાતો મોર. નોંચ ભૂપણ સિતનો-ચોર. ૧૮
- રક્ત અધર હસે મંદ મંદ, નહિ હાસ્ય એ મોહનો દંદ;
પંકજમાં મેઘબિંદુ પડતાં, મોતિ મોરનાં અધરે અડતાં. ૧૯
- ચપળ નેત્ર ઝિણું અંજન, જાણે ગાલે પગ્યા ખંજન;
મોલો મોલો તે મુખને મોડે, મોલો મોલો બ્રહ્મદેને બેડે. ૨૦
- મોલો મોલો રનેહને સંધે, મોલો મોલો હાર ગળબંધે;
મોલો મોલો તે હરતક મળે, મોલો મોલો ઉરગળસ્થળે. ૨૧
- મોલો મોલો અલકા લટે, મોલો મોલો કેસરી કટે;
મોલો મોલો તે પેરણ ફાળી, મોલો મોલો તે કુદ્રધંટાળી. ૨૨
- મોલો મોલો અગરજને બેહેકે, મોલો મોલો ચાલને લેહેકે;
મોલો મોલો ઝાઝરને ઝમકે, મોલો મોલો ધુધરીને ધમકે. ૨૩
- મોલો મોલો તે પ્રેમને પાશે, મોલો મોલો તે મદ મંદ હાસે;
દેખિ એક સ્થંભનું ધામ, તેથી વિસર્પ દારિકા ગામ. ૨૪
- ધણું ભક્ષ મોજન પામ્યો આપ, તેણે વિસરિ ગયાં માખાપ;
પામ્યો અધરામૃતનું પાન, ગયું વિસરી હરિનું ધ્યાન. ૨૫
- નિરંકુશ વિધયનો સ્વાદ, તેણે વિસરી કુળ મરણદ;
ઝોખા રનેહતણો સાગર, તેણે વિસર્યો રતનાગર. ૨૬
- અનિરુદ્ધને ચાલ છે ગમતી, હાંડે નારી નેહથી નમતી;
મહિલા મહિલા એમ ઓચરતો, હાંડે નારિની પુઠ ફરતો. ૨૭
- ધેલો કાધો છે મૃગયાતેણી, નવ જાણે દિવસ કે રેણી;
અંગેઅંગ કામ રેણો રમી, ચારે નેત્રે ઝરી રહ્યો અમી. ૨૮
- સ્ત્રીએ મોહની મદિરા પાઈ, આલિંગન દે ધાઈ ધાઈ;
શુદ્ધ શુદ્ધ તો વિસરી ગઈ, એમ ઝોખાસું ગયું વહી. ૨૯

વલણ

ગયું ચોમાસું વિપવ રમતાં, આળ્યો આસ્વિન માસરે;
કન્યા ટળી નારી હવી, ઝોખા પામી વિલાસરે. ૩

કંઠવું રડ મું—રાગ દેશાખ

વર્ષા ઋતુ વહી ગઈરે, રમતાં રમતાં રંગ વિલાસ;
સુખ પામ્યાં ધણુરે, તેવ આળ્યો આશ્વિન માસ. ૧
એક સમયે સહીરે, શરદ ઋતુ સમે નર ને નાર;
માણુકહારી પૂર્ણિમારે, ઉત્તમ દિવસ આળ્યો સાર. ૨
ચંદ્રકિરણ ચાંદણીરે, બેઠાં હિંડોળે નર ને નાર;
હારખવિનોદશુંરે, કરતાં કીડા વિવધિ પ્રકાર. ૩
રક્ષક રાખનારે, તેણે દીડી રાજકુમાર;
કન્યારૂપ ક્યાં ગયુંરે, ઝોખાજી દીસે છે હવે નાર. ૪
ચિત્રલેહા છે નહારિ, એકલડી દીસે છે એહ;
રાતી રાતી આંખડીરે, અપ્રુલ્લિત દીસે એની દેહ. ૫
હિંડે જીર ઢાંકતીરે, થકે થયા છે નખપાત;
અધરપર સામતારે, છે કાઈ પુરુષ દંતના ધાત. ૬
સેવક સંચપારે, કાઈ એક દેખી મન વિચાર;
મંત્રી કોભાડનેરે, જામને કલ્યા સમાચાર. ૭
અધાન પરવર્ષારે, જ્યાં છે અસુર કરે નાથ;
રાયજી સાંભળારે, મંત્રી કહે છે જોડી હાથ. ૮
લોકિક વારતારે, કંઈક આપણને લાંછન;
રસના છેદીએરે, હું કેમ કહું કંઈ વચન. ૯
બાળકી તમ તણીરે, તે તો યર્ષ છે નારી રૂપ;
વારતા સાંભળારે, આસનથી ડગીયો છે જૂપ. ૧૦
ધન ભાંગી પડીરે, તે તો આફડી અકરમાત;
બાણ કાપ્યો ધણુરે, મંત્રી સાચી કહેને વાત. ૧૧
શિવે કહ્યું તે ચયુંરે, તારી ધન યશે પતન;
ત્યારે તું જાણુજેરે, કાઈ સત્રુ થયો ઉત્પન. ૧૨
જાણ્યો મંત્રી તમેરે, જુણ્યો પુત્રીની શી છે પેર;
કાઈ જાણુ નહીરે, તેમ તેડી લાવેને ઘેર. ૧૩

પરધાન પરવચોરે, સાથે ડાહ્યા ડાહ્યા જનન;	
ઓખાજીને માળીઓરે, હેઠા રહીને વદેરે વચન.	૧૪
કૌભાંડ બિચારોરે, ઓખાજી ઘોને દર્શન;	
ચિત્રલેહા ક્યાં ગધરે, ચાલો તેડે છે રાજન.	૧૫
થરથર ધુળતીરે, પડી કાંઈ પેટડીવામાં ફાળ;	
શૂ થારો નાચજીરે, આવી લાગી મદા જનજળ.	૧૬
તમે રમે બોલતારે, કંથજી દેશો મા દરશન;	
મુખ ઉડી ગયુંરે, થયાં સજળ બન્યો લોચન.	૧૭
બાળા બેબાકુળીરે, કંપે કદલિ સરખા ચર્ણ;	
કસણ કર્યા વીનારે, કંચુકી અવળાં છે આગ્રણ.	૧૮
બારીએ બાળકારે, ઉભો રહી છે ત્યાં આવી;	
કૌભાંડે કુંવરીનેરે, અલભ વચને બોલાવી.	૧૯
ચિત્રલેહા ક્યાં ગધરે, તું એકલી કયમ દેખાય;	
કન્યાસ્થ ક્યાં ગયુંરે, કેમ તું નારીવેશ જણાય.	૨૦
શરીર સંકાચતીરે, કાં બેબાકુળી તું બેહેની;	
ધરમાં કુણુ છેરે, શીઘ્રે સાચે સાચું કેહેની.	૨૧
ગલસચળે ઠર દીસેરે, કાંઈ પુરુષ દંતના ધાત;	
સણુગટ તાણતીરે, બોલે આખી ભાગી વાત.	૨૨
દિલ વારુ નધારે, કાંધું ચિત્રલેહાએ શયન;	
તેણે હું બાકુળીરે, કુખણી ભરું છઉં લોચન.	૨૩
મંત્રી ઓચરેરે, બાઈ કાં બોલો બાળપંપાળ;	
હેઠાં ઉતરોરે, નહીં તો ચઢીને જોઈશું માળ.	૨૪

વલણુ

માળ જોઈશું તમતણો, ભાંગશે તમારો ભારે;	
એવું જણી હેઠાં ઉતરો, રાય કેપ્યો છે અપારે.	૨૫

કડવું ૨૪ મું-રાગ રામકટી

કન્યાએ કોષ જણાવિયો, હાટકયો પરધાન;
 લંપટ બોલતો લાળે નહીં, ઘડપણે ગઈ સાન. કન્યાએ
 પાપી પ્રાણુ લેવા ક્યાંથી આવિયો, બોલતો હુદ વચન;
 એવા સારુ કાંધી જોઈશે, જીલલડી છેદન. કન્યાએ.

હું તો ડાળો દાનવ તુંને જાણતી, બારેખમ કૌભાંડ;
 એવું આજ કાને ન ચડાવીએ, ભાંગી પડેરે ઘડાંડ. કન્યાએ.
 કેહેવા દેની તું મારી માતને, પછે તારીરે વાત;
 દત્તા આપું હું તુજને, કરું ઝંપાપાત. કન્યાએ.
 કૌભાંડ લાગ્યો કંપવા, પુત્રી પરમ પવિત્ર;
 પછે કાલાવાલા માંડીયા, ન જાણ્યું સ્ત્રીનું ચરીત્ર. કન્યાએ.
 બાઈ રાજાએ મુજને મોકલ્યો, લોકે પાજો વિરોધ;
 પૂછ્યા માટે શું આવડો, રંક ઉપર કોધ. કન્યાએ.
 એવું કહેતાં સેવક મોકલ્યો, બાણાસુરનીરે પાસ;
 રાજાએ મંત્રીને કહાવિયું, ચડી જીવેને અવાસ. કન્યાએ.
 કૌભાંડ કોધ કરી ગાજ્યો, વજડાવ્યાં નિશાન;
 માણિએથી બંન્ધો ઉતરો, બાણાસુરની આજ. કન્યાએ.
 દાસને આપી આગ્રા, સ્થંભ કરોને છેદન;
 આખાએ આંસુડાં ઢાળ્યાં, ચંપારે સ્વામીન. કન્યાએ.
 હોકારો અસુરનો સાંભળી, ઉમો થયો અનિરુદ્ધ;
 મેઘની પેરે ગાજ્યો, કાંપી નગરીરે બદ. કન્યાએ.
 મંત્રી કહે મુઝાટ સાંભળો, કા બોલ્યો બેદો અહીં;
 આપણે નાદે હાકી ઉઠીયો, મેઘ ચળદથી સહી. કન્યાએ.
 આખાએ નાથ બાથ ધાલીઓ, શું જાણ્યો છે વહી;
 મરડી મરડી જાઓ જીવને, દેવડા જાઉં કહી. કન્યાએ.
 આશો ઉજમ વડવાતણો, સામું નથી કામધામ;
 દાનવને માનવ જિતે નહીં, ન હોય ઋતુસંગ્રામ. કન્યાએ.
 નાથ કહે સુણો મુંદરી, વાત સધલેરે ચર્ધ;
 હવે ચોરી ચાની આપણે, બેશીએ બારીએ જર્ધ. કન્યાએ.

વસણ

જર્ધ બેઠાં નરનારી જાઓ, વાત વિપરીત કીધીરે;
 છજે ભજે રામકુંવર, આખા બિછંજે લીધીરે.

કડવું ૨૫ મું-રાગ રામઝી

બોડી બોવા મળ્યા બેઠ ટોળેજ, આખા લીધી અનિરુદ્ધે બોળેજ;
 કંઠ બાંહેડી ગ્રહી છે બાળાજ, દેખી કૌભાંડને પ્રગટી જવાળાજ.

દાખ

- ઠંવાળા પ્રગટી તે બાલ જુકટી, સુભટ તેજા જમલા; ૨
મંત્રી કહે બાઈ સળળ શોભે, જેમ હરિ ઓછંગે કમળા.
લઘુરૂપ કોઈ લક્ષણવંતો, સુતાની સંગે બેઠો; ૩
પ્રવેશ નહીં જ્યાં પવનકેરો, તો માળિયામાં કેમ પેઠો.
નિશંક નિર્ભય થઈને બોલો, નિર્લજ્જ નર ને નારી; ૪
કુચક્રમણ સુંબન કરે, કાંઈ લજ્જા ન આણે હમારી.
ઓખાએ ઉત્પાત માંડિયો, ધાઈ ધાખને દે સાંઈ; ૫
પ્રધાન કહે કોઈ પુરુષ ગ્હોટો, કારણ દીસે છે કાંઈ.
અંબુજવરણી આંખડી, એ જુકટી મુગટે ચાંપી; ૬
રોમાવળી વાંકી વળી, વઢવાને રથો છે ટાંપી.
માળ ઘેર્ણો સુભટ સર્વે, બોલતા અતાડ; ૭
અહો બ્યભિચારી જન ઉતર હેઠો, એમ કહે કોભાંડ.
અરે અહપ આપુખના ધણી, યમપુરીના માર્ગસ્થ; ૮
અમુરેશ સરખો રીપૂ મસ્તક, કેમ બેઠો થઈ સ્વસ્થ.
બાણરામની કિકરી, તેની અમરે ન યાયે આળ; ૯
તે તું રાજકન્યાની સંગે, ચઢી બેઠો કેમ માળ.
સાચું કહે જેમ ચીથ રહે, કુણુ ન્યાત કુળ ને નામ; ૧૦
જયારથ હોય તે બોલજે, કેમ સેવ્યું ઓખાનું ધામ.
અનિરુદ્ધ વળતું બોલિયો, તમે સાંભળો સુભટ માત્ર; ૧૧
હું ક્ષત્રીનંદન ઇચ્છાથી આવ્યો, બાણાસુરનો જામાત્ર.
મંત્રી કહે અહ્યા બોલ્ય વિચારી, ઉતરશે અભિમાન; ૧૨
જામાત્ર થાને બાળકા, કોણે આપ્યું કન્યાદાન.
અપરાધી પ્રાણી ઉતર હેઠો, છે બાણાસુરની આણ; ૧૩
જમદેવ તારા પ્રાણ લેશે, મરણ આવ્યું મુજ જાણ.
જીવવાનો ઉપાય નહીં, પડી જેવારે ચૂક, ૧૪
હોય કેસરી તો હાંકી ઉઠે, પણ દીસે છે જંબૂક.
બોલ બળના સાંભળી, બજે બોલ્યો કામબાળ; ૧૫
બારીની બોમળ કરમાં લીધી, ઇચ્છા કીધી દેવા કાળ.

વલ્લભ

કાળ દેજ ને અંત સેજ, હોકારો જવ કીધોરે;
ઝોખાએ અનિરુદ્ધને, જિયલી ધરમાં લીધોરે.

૧૬

કડવું ૨૬ મું—રાગ સોરઠી

કામીનીએ જ્યારે કટક જ દીઠું, ત્યારે થઈ નીરાશ;
અરે દૈવ તે એ શું કીધું, મને હુતી મોટી આશ.

વાલા કેમ વઢશેરે, મારા નાંધડીઆ સરયાર. વાલા. ૧

બોલાવી બોલે નહીં, પડી થઈ આશા ભંગ;
ઉઠાડી બેઠી કરી, તેનું વદન નિહાળે કંથ. વાલા. ૨

સ્વામી તું કેમ સાંખીઓરે, રાંકને ઘેર રતન;
ધાડે કબે હું પામી, મારો મદન મનોહર કંથ. વાલા. ૩

તીવ્ર બાણ જારે છુટશેરે, કેમ સહેશે કામળ શરીર;
એવું શ્રવણે સાંભળીને, હાંકી ઉઠ્યો વીર. વાલા. ૪

મારા પીતાનેરે જાણુ થયું છે, કટક મોકલ્યું પ્રોઠ;
બાણાસુર નથી જાણુતો, એવો કેમ થયો છે તે મૂઠ. વાલા. ૫

અરે સ્વામી તમે ઠાલે હાથે, આયુધ નથીરે એક;
ચાર લાખ વીર પાઠવ્યા, સામા ચતાં ધરો વિવેક. વાલા. ૬

અબળા તુંને શું કહું રે, તું તો થઈ રે અબળ;
બારતણી ભોગળ કહાડીને, લેજી સર્વના પ્રાણ. વાલા. ૭

ઝોખા તુંને શું કહું રે, તું તો ઘેલી નાર;
તારા બાપે વીર મોકલ્યા, તે તો મારે લેખે ચાર. વાલા. ૮

અનતણાં તાહાં જૂથ મળીઆં, પંચાનન મળીઓ એક;
તેનું પ્રાકમ કેટલું, તમે કહોની. વનતા વિશેક. વાલા. ૯

એમ કરતાં નહીં છુટીએરે, કાલાવાલા તે ફેક;
જીએની વહાલી હું જીલ્લ કરું, જેમ જીએ ગામનાં લોક. વાલા. ૧૦

અનરુદ્ધ મરડીને નીસર્પોરે, ઝોખાએ સહાયો હાય;
પ્રીતમ વઢવા નહીં દઈ, મારા મદન મનોહર નાય. વાલા. ૧૧

કડવું ૨૭ મું—રાગ મારુની દેશી

ઝોખા કહે કંથ એમ ન કીજે, બળીયાશું વઢતાં બીડીજે;
એ ધણા તમો એક જાતે, સેના મોકલી મારે તાતે.

૧

દેસને વાહન ને તમે પાળા, નાથજી તમે ઠાલાઠાલા;	
એને ટોપ કવચ ને બખ્તર, તમારે અંગે સોહિ પીતાંબર.	૨
દેસને સાંગ બાણુ બહુ બાલા, એ કઠણ તમે સુવાળા;	
એ તો મદોન્મત બહુ બળિયા, તમે સકોમળ પાતળિયા.	૩
સ્વામી પછે અસુરને ભેદો, પહેલાં મસ્તક મારું છેદો;	
તમને દેખી દેખીનેર મોહું, તમે બુદ્ધ કરો તે કેમ જોઈ ?	૪
ધ્રુજા અંતરની ગર્ધ શીટી, દેતે માણીયું લીધુંરે વીટી;	
પ્રભુ પ્રાણુ કંપે છે મારા, સુવા દૈત્ય કરે છે હોંકારા.	૫
ધણું કોધી વીરોધી છે બાણુ, હાકે ધંદનું જાએ ઓસાન;	
જક્ત લય પામે બાણુની હાકે, બાણુ પૃથ્વી ચઢાવી ચાકે.	૬
જેતો નાદો મેરું હાસે, ચકવર્તી સાથે નહોં ચાલે;	
ક્ષત્રી સાથ રહે સર્વ બિહીતો, નાથજી તમે કંધપેરે જીતો ?	૭
મંત્રી દાંત રલો છે કરડી, શું જાએ છો મૂંછરે મરડી;	
માટે પહેલાં તે મુજને મારો, પછે નાથજી રણમાં પધારો.	૮
શશી સૂર્યવંશી નૃપ જેહ, તેની ચરચર મુજે દેહ;	
પ્રધાન કોધી પાવકની જવાળ, તેથી વિશેષ બાણુ ભૂપાળ.	૯
એમ કહિ બરતી લેચન, દેખી વારે છે સ્વામીન;	
કંથ કહે ન કંઠ સંગ્રામ, તો નાસી જવાનો કુણુ હામ ?	૧૦
અંતરે જીવતાં છૂટું નહોં, કાં ન મરીએ સામા ચર્ધ;	
નથી ઉગરવાનો ઉપાય, માટે લય પામે શું થાય ?	૧૧
નાઠે લાંછન લાગે કુળમાં, પ્રતિષ્ઠા જાએ એક પળમાં;	
મોઝર ઓલે ને મણિધર ડોલે, ન ડોલે તો સર્પને તોલે.	૧૨
ધન ગાજે કેસરિ દે કાળ, ન ઉછળે તો જાણુવો શિવાળ;	
ક્ષત્રી નાસે દેખીને દળ, ન હોય પુરુષ જાણુવો બંડળ.	૧૩
હાંકયો વાધ ન માંડે કાન, શાર્દૂલ નહોં જાણુવો શ્વાન;	
ધરમાં યોગજેરા રહે પેચી, યોહો ચરણ પહેલો રહે પેચી.	૧૪
એમ કરીને ઓખા અળગી કીધી, લક ગાજ્યો ને ભોગળ લીધી;	
અસુર સેનાપર કાપિયો, જોયે યજ્ઞ ઠેકાને પડિયો.	૧૫
જેમ ગ્રાહ પેસે બહુ જળમાં, તેમ અનિરુદ્ધ પેઠા દળમાં;	
જેમ ધન્ડુ પેસે વાહનમાં, તેમ અનિરુદ્ધ ધાયો જળમાં.	૧૬

- દૈત્યને વાહન ને તમે પાળા, નાયજી તમે ઠાલાઠાલા; ૨
એને ટોપ કવચ ને બખ્તર, તમારે અંગે સોઢે પીતાંબર.
- દૈત્યને સાંગ બાણ બહુ ભાલા, એ કઠણ તમે સુવાળા; ૩
એ તો મદોન્મત બહુ બળિયા, તમે સક્રામળ પાતળિયા.
- સ્વામી પછે અશ્વરને બેઠો, પહેલાં મસ્તક મારું છેદો; ૪
તમને દેખી દેખીનેરે મોહું, તમે જીવ કરો તે કેમ જોઈ ?
- ધ્રુવજા અંતરની ગર્ધ શીરી, દૈત્યે માળાધુ લીધુરે વીંટી; ૫
પ્રજુ પ્રાણ કંપે છે મારા, સુવા દૈત્ય કરે છે હોંકારા.
- ધણું કોંધી વીરોધી છે બાણ, હાકે ધંત્રનું જાએ ઓસાન; ૬
જક્ત ભય પામે બાણની હાકે, બાણે પૃથ્વી ચઢાવી ચાકે.
- જેને નાકે મેરુ હાલે, ચકવર્તી સાથે નહીં ચાલે; ૭
ક્ષત્રી સાથ રહે સર્વ બિહીતો, નાયજી તમે કપપેરે જીતો ?
- મંત્રી દાંત રણો છે કરડી, શુ જાએ છો મૂંછરે મરડી; ૮
માટે પહેલાં તે સુજને મારો, પછે નાયજી રણમાં પધારો.
- શયી સૂર્યવંશી નૃપ જેહ, તેની ચરચર ધુએ દેહ; ૯
પ્રધાન કોંધી પાવકની જવાળ, તેથી વિશેષ બાણ જૂપાળ.
- એમ કહિ ભરતી લોચન, દેખી વારે છે સ્વામીજ; ૧૦
કંથ કહે ન કરું સંગ્રામ, તો નાસી જવાનો કુણુ ઠામ ?
- અંત્યે જીવતાં ધૂટ્યું નહીં, કાં ન મરીએ સામા ચર્ધ; ૧૧
નથી ઉગરવાનો ઉપાય, માટે ભય પામે શુ થાય ?
- નાઈ લાંછન લાજે કુળમાં, પ્રતિષ્ઠા જાએ એક પળમાં; ૧૨
મૌઝર ઓસે ને મણિધર ડાલે, ન ડાલે તો સર્પને તોલે.
- ધન ગાળે કસરિ દે ક્ષાળ, ન છિજળે તો જાણુવો શિવાળ; ૧૩
ક્ષત્રી નાસે દેખીને દળ, ન હોય પુરુષ જાણુવો બંડળ.
- હાંકંથો વાધ ન માટે કાન, ચાદૂંલ નહીં જાણુવો જ્વાન; ૧૪
ધરમાં ઘોઝારો રહે પેશી, ચોદો ચરણ વહોલો રહે બેશી.
- એમ કરીને ઓખા અજગી કીધી, ભડ ગાળ્યો ને ભોગળ લીધી; ૧૫
અસુર સેનાજીર કાપિયો, જાએ ચક્રી ઠેકાને પડિયો.
- જેમ માહ પેસે બહુ જળમાં, તેમ અનિરુદ્ધ પેઠા દળમાં; ૧૬
જેમ ધન્ડુ પેસે વાદળમાં, તેમ અનિરુદ્ધ ધાયો બગમાં.

દેવને આલ્યો મૃત્યુનો દહાડો, ગાળ્યો અનિરુદ્ધન અખાડો;	
પડતામાં બહુ પડતાલ્યા, ભોગળ પ્રહારે ધરણીએ ઢાળ્યા.	૧૭
કૌભાડે સેનાને ગેરી, જાદવ જોદો લીધા ઘેરી;	
ગજલુધમાં લધુ ફસરી, બહુ વીંટી વળ્યા છે વેરી.	૧૮
ચંદનને બાવળિએ ઝીંટી, અસુરે અનિરુદ્ધ લીધા વીંટી;	
દાનવ કેહે માનવ સૂંચ, અમે સિંહમાં મૃગબાળ તૂંચ.	૧૯
મુગટ મંત્રીને ચરણે ધરો, તો તો મૃત્યુ યજ્ઞ ભગેરો;	
એરી વાયક એવાં સાંભળી, ધણો અનિરુદ્ધ બહુ ઊકળી.	૨૦
નાંખે દેસ બારી મુદ્ગલ, તેમ અનિરુદ્ધ બૂજભોગળ;	
વીથ સહસ્ર અસૂર લૂટ્યા, એકીવારે શર બહુ છુટ્યા.	૨૧
આયુધધારા રહી છે વરસી, પડે પરીધ પટ્ટી ને ફરસી;	
દાનવ ધાપા છે ટોળે ટોળાં, વરસે ભિંદીપાલ ને ગોળા.	૨૨
યાય કુંડુબીના ગડગડાટ, યાય ખાડાતણા ખડખડાટ;	
હાકયા હરતી દે હલકાર, યાય ખડગતણા ચળકાર.	૨૩
મંત્ર અગ્રીના ધુધવાટ, ભોલે બાણતણા સુસવાટ;	
રથ ચક્ર ગાળે ગડગડાટ, હોય હપતણા હણહણાટ.	૨૪
ખૂટે બાણો સણસણાટ, યાય ગમને ધળ ફડફડાટ;	
દેખિ દોહલો નાથનો ધાટ, યાય એખાને ઉચાટ.	૨૫
દાનવનો વાળ્યો દાટ, અનિરુદ્ધ મુકાવે વાટ;	
કાંઈને ઝીકયા ઝાલીને કેશે, કાંઈને ઉડાયા પગની ઢેશે.	૨૬
કાંઈને હણ્યા ભોગળને બડાકે, કેનાં મુખ બાગ્યાં લપડાકે;	
કાંઈ અધસસ્તા કાંઈ પૂરા, એમ સેના કરી ચક્ર ચૂરા.	૨૭
તે રથ બપાનક બાસે, બળ દેખીને એખા ઉલ્લાસે;	
મેં તો આવડું નહોતું જાણ્યું, ચિત્તલેહાએ રત્ન જ આણ્યું.	૨૮
શોણિત સ્પર્ધ થયો ઈ દીલે, નાયજી રથ રુધીર ઝીલે;	
ભડંગાળ્યો ને પડ્યું લંગાણુ, નાહો કૌભાંડ લખને પ્રાણુ.	૨૯
હવું બાણાસુરને જાણુ, એક પુરુષે વાળ્યો ધાણુ;	
અસુરેશને ચંદિયો કોપ, સજ્યાં કવચ આયુધ ને ટોપ.	૩૦
સર્વે સૈન્ય તે તત્પર કીધું, ચઢ્યો રાય દદામૂં દીધું;	
પ્રલય અગ્નિ જેવો જાળવત્ય, બાણરૂપ થયું મદગુત્ય.	૩૧

ચઢ્યો રાય કોધે ગડગડિયો, જાણ્યું ઝોખાએ રણ તાત ચઢિયો;
સૈન્યના લોક આગળ ચાલ્યા, કરમાં બહુ લાલા ઝાલ્યા;
વાગી હાક ને ચઢિયો બાણ, તે તો થયું ઝોખાને જાણ. ૩૨

વલણ

જાણ થયું જે તાત ચઢિયો, કુણ જીતશે સહસ હાથરે;
આંસૂડાં બરતી ને શોક ધરતી, ઝોખા સાદ કરતી નાથરે. ૩૩

કડવું ૨૮ મું—રાગ મારુ

મારા સ્વામીજી ચતુરસુજાણ, બાણહળ આબુંદે	જાદવજી;	
દીસે સૈન્ય તે ચારેરે પાસે, હવે શું થાશેરે	જાદવજી.	૧
એ બળિયા સાથે બાય, નાય કેમ બીડારે	જાદવજી;	
હું કહું છું તમારી દાસી, નાસીને હડિારે	જાદવજી.	૨
ઝો દળ આબું બળવંત, દિસે રીશે રાતારે	જાદવજી;	
એકલડા અસૂરને મુખે, રખે તમે જાતારે	જાદવજી.	૩
ઝો ગજ આવે બળવંત, દંત કેમ સહેશેરે	જાદવજી;	
અસૂર અર્જુન ધાયા, તણાયા જાશેરે	જાદવજી.	૪
એવું જાણીને ઝોસરિએ, ન કરિએ કોધરે	જાદવજી;	
એકલડાને આશરો થાનો, માનો પ્રતિબોધરે	જાદવજી.	૫
ધીરા થાઓ ને ધાઓ, વઢો તો ફાંસૂરે	જાદવજી;	
મારી જમણી ફરકે છે આંખરે, વરસે આંસુરે	જાદવજી.	૬
મને દિવસ લાગે છે ઝાંખો, નાખોને ભોગળરે	જાદવજી;	
તે તો ન સમજે સમજાવ્યું, આબું દળરે	જાદવજી.	૭
તમે મુજ દેહડીના હંસ, મૂકોને જીવરે	જાદવજી;	
પાછા વળોજી લાગું પાય, માનો મારી જીવરે	જાદવજી.	૮
ધેલી દીસે છે બણી, તરણી તારી ટેવરે	રાણીજી;	
અમો બાળપણી નહિ ઝોસરશું, કરશું સેવરે	રાણીજી.	૯
અનિરુદ્ધ જે રણથી લાજે, લાજે શી ગોપાળરે	રાણીજી;	
નાઠે અર્થ ન એકે સીએ, શી કીજે ચાલરે	રાણીજી.	૧૦

વલણ

ચાલ શી કીજે અંત આબ્યો, ઊગારશે મોરારરે;
ધસ્યો નાય ને હાય ધસિયા, રાના લાગી નારરે. ૧૧

કડવું ૨૯ મું-રાગ મેવાડા

ઝાખા કરતી તે કંચને સાદ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
ઝે સા સરુ ઉન્માદ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧
હૂં તો લાણું તમારે પાય,	હોરે હઠીલા રાણા;	
આવી ખેશો તે માળિયામાંલ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૨
હૂં તો બાણુને કરું પ્રણામ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
છે કાલાવાલાનું કામ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૩
ઝે તો બુળિયા સાથે બાય,	હોરે હઠીલા રાણા;	
તે તો જોધને ભરિયે નાય,	હોરે હઠીલા રાણા.	૪
ઝે તો તરવું છે સાગર નીર,	હોરે હઠીલા રાણા;	
બળે ન પામીએ પેલું તીર,	હોરે હઠીલા રાણા.	૫
અનેકમાં એક કૈાણુ માત્ર,	હોરે હઠીલા રાણા;	
સામા મળ્યા છે કુપાત્ર,	હોરે હઠીલા રાણા.	૬
મને થાય છે માનશુકન,	હોરે હઠીલા રાણા;	
✓ મારું જમણું ફરકે લોચન,	હોરે હઠીલા રાણા.	૭
✓ મારો તૂટયો મોતીનો હાર,	હોરે હઠીલા રાણા;	
✓ ડાબે નેત્રે વહે જળધાર,	હોરે હઠીલા રાણા.	૮
દીસે નગરી તે ઉજ્જડ રાન,	હોરે હઠીલા રાણા;	
દીસે ગગને ઝાંખો બાણુ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૯
રુવે શ્વાન વાયસ ને ગાય,	હોરે હઠીલા રાણા;	
એવાં માર્યાં શુકન થાય,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૦
હૂં તો ધ્રુજતી દેખું ધરણુ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
ઝે તો સાગર શોણિત વર્ણુ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૧
આળ્યા અગણિત અશ્વાર,	હોરે હઠીલા રાણા;	
અહીં થાય છે હોહોકાર,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૨
ઝો દુંદુભીએ વાળિયો ધાય,	હોરે હઠીલા રાણા;	
ઝે તો સૈન્ય તમપર ધાય,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૩
ઝો આળ્યું દળવાદળ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
ઝો ઝળકે બાલાનાં ફળ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૪
પાખર બખ્તર પહેલ્યા ટોપ,	હોરે હઠીલા રાણા;	
દેલ ભરાયા આવે કૈાપ,	હોરે હઠીલા રાણા.	૧૫

ઝો વાજે ધુધરમાળ,	હોરે હડીલા રાણા;	
અમ્મ દેતા આવે ફાળ,	હોરે હડીલા રાણા.	૧૬
એ તો ચરવીર મહા કાળ,	હોરે હડીલા રાણા;	
પડે પેટડિયામાં ફાળ,	હોરે હડીલા રાણા.	૧૭
નાથ જીઓ વિચારી મંત,	હોરે હડીલા રાણા;	
જીદ રહેવા, ઘોં રાજન,	હોરે હડીલા રાણા.	૧૮
જો લોપો ખારી વાણ,	હોરે હડીલા રાણા;	
તમને પિતામહની આણ,	હોરે હડીલા રાણા.	૧૯
આબ્યા બાણુ તે પ્રલય કાળ,	હોરે હડીલા રાણા;	
મેધાંબર છત્ર વિશાલ,	હોરે હડીલા રાણા.	૨૦

વલણ

મેધાંબર છત્ર બિરાજે, ઉલટી નગરી બહરે;
અગણિત અસ્વાર આવિયા, તેણે વિંદી લીધા અનિરુદ્ધરે. ૨૧

કડવું ૩૦ મું-રાગ સામેરી

આવી સેના સુરની, અનિરુદ્ધ લીધા ઘેરી;	
કામકુંવરને મધ્યે આણી, વીંટી લીધા ચોરેરી.	૧
અમર કહે શું નીપજશે, ધ્રુવ તો પરમેશ્વરી;	
રીધૂ ગજના યુધમાં, અનિરુદ્ધ લધુ ફેસરી.	૨
બાણરાયને શું કરે, ભોગળ લીધી ફોકટ;	
વેરી વાયસ કોટી મળ્યા, ત્યાં કેમ જીવે પોપટ.	૩
બાણાસુરે સુભટ વાર્યા, કોઈ ન કરશે ખાત;	
છે વીર થોડી વયતણો, હું પૂછું એને વાત.	૪
માળાએથી ઝોખા નિરખે, રુદન મૂક્યું છોડી;	
ઝો જીવન પુઠે મોઢા ભલા, રણા બહુ કરે જોડી.	૫
બળવંત બહેકે અતિ ધણું, સેના છે બીહામણી;	
ઝો પવન વેગી પાખરા, હથ આબ્યા તે હણહણી.	૬
ઝો સુભટે લાયા બીડીયા, હોંડીયા સ્વામી બણી;	
ઝો ખડ્ગ ખેડાં ઝળકતાં, ચળકતાં લાલાનાં અણી.	૭
ઝો ગજ આબ્યા સામટા, હથ હીસંતા હણહણી;	
ટોપટોડર પહેઝ્યાં બખ્તર, છે સેના બીહામણી.	૮

- આ દળ બળનું કેમ સહેશે, સ્વામી સંકામળ;
પ્રાણનાથને પીડશે, પ્રગટ્યાં તે કર્મના ફળ. ૯
- દેવના દીધા દેસને, દયા નહીં લવલેશ;
લઘુ વયમાં હો કંથજી, નથી આવ્યા મૂઠે કેસ. ૧૦
- ચાર દિવસનું ચાંદરણું, સુખડું ગયું તે વહી;
પાપી પીડે છે પ્રભૂને, કરમહાં ભઈ કપહી. ૧૧
- કંથજી મ્હારો એકલો, વીંટી વળ્યા અસુર;
એવું બણીને સદાય કરજો, સામળિયા સ્વસુર. ૧૨
- કષ્ટ નિવારણ કૃષ્ણજી, હું યઈ તમારી વધુ;
જો આશા અમારી ભાંગશે, લાજશે જલકુળ બધું. ૧૩
- પ્રભા પ્રતિપાલન કરો છો, પનોતા શ્રી મોરારી;
સંભાળ સર્વની કીજીએ, ન મુકીએ વીસારી. ૧૪
- અમને આશા તમતણી છે, અમે તમારાં છોરું;
લાજ લાગે વૃદ્ધને, કાઈ કહેશે કાળું ગોરું. ૧૫
- એવું બણી આવજો, હો દામોદરજી દક્ષ;
પક્ષી પલાણો પ્રભૂજી, પુત્રની કરવા પક્ષ. ૧૬
- ભગવંત ભજતી ભામની, ભરતાર રિપુદલ મધ્ય;
કાઈ કહે પિતા બાણને, એ બાળક ને તું વૃદ્ધ. ૧૭
- ગદગદ કંઠે ગોરડી, ગતિ ભંગ બળે ધેલી;
એવું ધમ્મું ધું જે પ્રાણુજ કાઢું, મરું તે સંગ્રામ પહેલી. ૧૮
- સુખ વક્ર ખીલામણાં છે, મૂળ મ્હોટી મ્હોટી;
એવા અસુર આવી મળ્યા, સંખ્યા યદ્ય સપ્ત દોટી. ૧૯
- દળવાદળ સૈન્ય ઉલટયું, મધ્ય આણ્યો અનિરુદ્ધ;
વીર વીંટ્યો વેરીએ, જેમ મશ્વિકાએ મધ. ૨૦
- ધનુષ ધરિયાં પાંચશે, બાણે ચઢાવ્યા બાણ;
રાગ મારુ ગાય ગુણીજન, ગડગડિયાં નીશાન. ૨૧
- ગગને આભ જ દાંડીયો, શોભિયો જેમ ધંધ;
ઉપમા તે ઉગુણતણી, લલાટે સ્વેદનાં બિંદુ. ૨૨
- લઘુ કુંજરની સૂંઢ સરખા, શોભિતા જે બૂજ;
શરાસન સરખી છુકુટી ને, નેત્ર એ અંખૂજ. ૨૩

તુણ માત્ર ત્રેવડતો નથી, બાણને તે મહાબાહુ;	
અસુર સાથે શોભિયો, જેમ ચંદ્રમા ને રાહુ.	૨૪
જાદવે જોયું વક્ર દષ્ટે, રાતા કીધાં ચક્ષ;	
વપુ શોભે જીજ્ઞ કૃત્યું, જેમ અરણ્યનૂ વૃક્ષ.	૨૫
આ સમે જો હોત કુહાડો, અથવા ભોગવે ધાર;	
અસુરને હજવેા કરત, ઉતારત બૂજનો બાર.	૨૬
શું વસ્તું બાણનું દિલ છે, તેમાં વસે સર્પનો સાથ;	
પંડમાં પૂર્વજ રણા, પિંડ લેવા કાઢે હાથ ?	૨૭
કાષના કે લાખના, શું મીણના ચોહોડ્યા કર;	
અથવા કોઈ પક્ષી દોસે છે, વિકરાબ્યા છે પર ?	૨૮
તવ હાસ્ય આબ્યું બાણને, બાળક કેવળ બાળ;	
કોલાંડ કહે અજ્ઞાન નથી, રાય તમને દે છે ગાળ.	૨૯
બળીસુત અંતર બળ્યો, બોલ્યો બાળક બળવાન;	
શું કરું જે લાંછન લાગે, નહિ તો દેત કન્યાદાન.	૩૦
સુભટ નિકટ રાય સર્વે, બોલિયા બહુ ગર્વ;	
નિપટ લંપટ નથી બહીતો, ધાપા હણવા સર્વ.	૩૧
કુલ લજામણો કુણ છે, તરકર નર નિર્લજ્જ;	
અપરાધ કરી કેમ ઉગરશે, સિદ્ધના મુખથી અજ ?	૩૨
ગમ નહીં અમરને, તો કેમ આવતાં ફાબ્યું ?	
અજ્ઞાને આવી અજ્ઞો, કે ભૂતે મનકું લમાબ્યું ?	૩૩
શકે સ્વર્ગથી નાંખીયો, 'કાંઈ કારણ સરખું બાસે;	
સાચું કહીશ તો નહીં હણું, બાળ રહેજે વિશ્વાસ.	૩૪
કૌણ કુળમાં અવતર્યો, કૌણ માત તાત ને ગામ ?	
અનિરુદ્ધ કહે વિહીવા મળ્યો, હવેન્યાત કુળનું શું કામ ?	૩૫
પિતૃ પિતામહ માહરા, તે પ્રસિદ્ધ છે સંસાર;	
ચોરી છત્રપતીની કરી, તું ચતુર હોય તો વિચાર.	૩૬
જાદવ કુળ છે મુજતણું, મુજ નામ છે અનિરુદ્ધ;	
જો છેડશો તો સમુદ્રમાંથી, નાખીશ નગરી બદ.	૩૭
બાણ સામુ જોષને, કોલાંડ વળતું બાખે;	
ચોરી કરી કન્યા વરે, કુણ વિના જાદવ પાખે.	૩૮

- પાન જાણી કૃષ્ણનો, બાણે તે ધસિયા કર; ૩૯
 નીચ વરે કન્યા વરી, કરમડા બેઠું ધર.
 રીશે તે અંતર પરજળ્યો, ધનુષ ધરિયા બાણ; ૪૦
 મંત્રીને મહારાજ કહે છે, બેઢો મોટો જાણ.
 દાકીને અનિરુદ્ધ વડાથો, ચયો તે દારુણ શેર; ૪૧
 આખા નેત્રે નીર ભરે છે, કંથને પહોંચે જેર.
 અસુર બળિયા પ્રાક્રમી, ઉછળતા દે ફાળ; ૪૨
 દશેા દિશાથી વણુટયા, કહે ન જમ્ય શવતો બાળ.
 પરીધ પદી ચુરજ ગદા, ત્રિશલ ન તોમર; ૪૩
 મોઢરી શૂસળ સરસ કાંતી, ઢાંડી દીધો કુંવર.
 અંધકાર માયા આસુરી, વરસે શલ્યાશિખર; ૪૪
 પડે હથ હરતી ને ચંબર, વહે માંસ ને રુધિર.
 હથ ગજ રથ લયળય અટકે, લટકે છે વાહન; ૪૫
 હુંકુળી ગડગડે, ખેડાં ખડખડે, રણમાં પડ્યા બહુજન.
 સાંગ સળકે ખડ્ગ ચળકે, ઝળકે ભાલાની અણી; ૪૬
 રીપૂલાખતી લાખમાં, અનિરુદ્ધ જડીયો છે મણી.
 ફેરવી ભોગળ બળ કરી, રિપૂદલ દળ્યું જહુજેદ; ૪૭
 તાડ્યા પાછા આડા પાડ્યા, કરી કામકુંવરે કોધ.
 અંગ રાતાં શીથ ફાટ્યાં, શૂરા ધરણીએ પાડ્યા; ૪૮
 પલવટ વાળી પ્રાક્રમી, બહુ જેદાને નસાડ્યા.
 જીજ વિષે ભોગળ ધરી, દેતો અનિરુદ્ધ માર; ૪૯
 હથ ગજ રથ પાળા સર્વ નાડા, હવો તે હાહાકાર.
 પ્રહાર પૂરણ રથ ચૂરણ, ગજ અથ પાછા વળ્યા; ૫૦
 શોષિતપૂરબાણી આલિયા, વીર ધરણી ઉપર ઢળ્યા.
 રણમાં તે રોળી મૂકતો, અનિરુદ્ધ ઈંદ્ર સમાન; ૫૧
 અસુર સુરથી નાસતા, શાર્દૂલથી જેમ ચાન.
 હુંકુ તે હરખ્યું નારનું, સુણી નાથનો હોકાર; ૫૨
 અનિરુદ્ધ તારુણી દેખતાં, કોપું સૈન્ય તારેતાર.
 દશ સહસ્ર જેદા બાણના, મારી દીધા ચકચૂર; ૫૩
 સમુદ્રમાં સંગમ હવો, વહ્યું તે શોષિતપૂર.

હુંજાણ પડીયું રણવિષે, કરે અસુર નાસાનાસ;
ભંગાણ દેખી બાણ ધસિયો, સન્યો તે નાગપાશ. ૫૪
ભાગળ છેદી ભુજતણી, મૂક્યા તે સહસ્ર જ સર્પ;
કામકુંવરને બાંધીયો, પછે ગાણ્યો છ નૃપ. ૫૫

વલણ

નરપત ગાણ્યો મેઘનીપેરે, ઉતરાવી ઝોખાધરે;
વરકન્યા બંધન કરી, પછે બાણ મદિર બાયરે. ૫૬

કડવું ૩૧ સું-રાગ રામઘી

બંન્ધોને બાણે બાંધીયાં, નૌતમ નર ને નાર;
અનિરુદ્ધ રાખ્યો મુખ આગળે, ગુપ્ત રાખી કુમાર. બંન્ધોને. ૧
ચૂંટામાં ચાર જણાવિયો, ઢાંક્યો બ્યભિચાર;
છાની ઝોખા મંદિર મોકલી, રાખ્યો કુળનોરે ભાર. બંન્ધોને. ૨
છે શરદ ઋતુ તડકો ધણો, તપે તાવડ શીર;
કેસર રંગની અર્ચના, બીજી સધળું શરીર. બંન્ધોને. ૩
લક્ષ્યવંતો હીડિ હેકતો, બહેકતો બહુ વાસ;
દેહનું દળ પુટે પળે, દોરી હીડિ છે દાસ. બંન્ધોને. ૪
પેચ છુટ્યો-પાધડીતણો, આબ્યો પામ પ્રમાણ;
ચાર ચારજ મારીયો, કરે લોક વખાણ. બંન્ધોને. ૫
ઝોખા જો પુનરપિ પરણશે, હશે લબ્ય ભરથાર;
તે સ્વામી શું મુખ પામશે, લીધો એણે સાર. બંન્ધોને. ૬
કે કહે દેવત એહમાં, હોસે રૂપ રસાળ;
કટાક્ષમાં કામની પટે, જોવામાં મોહનળ. બંન્ધોને. ૭
જુલવણી બકુલી વિષે, બલી બૂલરે નાર;
કુવારી કન્યાને કામણ કરે, એવો કામકુમાર. બંન્ધોને. ૮
ચિહ્ન કંઠે કાંકણતણાં, પજાં લામનીબૂજદંડ;
ઝોખાએ અમૃત ચાખીયું, કીધો અધરને ખંડ. બંન્ધોને. ૯
સખી પ્રત્યે સખી કહે, દેખી અંગઅવેવ;
બાંધ્યો એ લુવે આપણુ બણી, એની એવી શી ટેવ. બંન્ધોને. ૧૦
આશા પહોંતી માસ ચારમાં, લીધો સ્નેહનો સ્વાદ;
સુખેથી ભરમ ભાંગ્યો ધણો, લાગ્યો લોકાપવાદ. બંન્ધોને. ૧૧

વસણ

લાગ્યો લોક અપવાદે, પામ્યો દેવકન્યાપરે;
બાણાસુરે અનિરુદ્ધને રાખ્યો, કારાગૃહની માલરે. ૧૨

કંઠવું ૩૨ મું-રાગ જોગી આશાવરી

શ્રી શુકળ એમ કહે કથા, સાંભળ પરીક્ષિત રાધ;
કામકુંવર ને કન્યા રાખ્યાં, કારાગૃહની માલ. ૧
નાના વિધનાં બંધન બાંધ્યાં, કહાડી ન શકે શ્વાસ;
એકએકનાં મુખ દેખી દયામણ્યાં, થાય અતિ ઉદાસ. ૨
બીક બાણાસુરતણી, રાણી ભરે છે ચક્ષ;
પુત્રી જમાઇને જૂખ્યાં જાણી, જાનું મોકલે સક્ષ. ૩
બંધન દેખી કંથનું, ઓખા ભરે છે નયજો નીર;
અનિરુદ્ધ આપ બળે કરી, અબળાને આપે ધીર. ૪
આદર્શ તો અસુર કુળને, ત્રેવડું તણ માર;
શોભા રાખવા સ્વશુરની, બંધાવ્યું છે મેં માત્ર. ૫
મરડીને ઉડું તો શીઘ્ર છુટું, દળું દાનવ દર્ષ દુઃખ;
શું કરું જે સ્વશુરપક્ષમાં, રાખવું છે સુખ. ૬
શા માટે ચિન્તા કરો છો, જોવિંદ છેદશે બંધ ?
અકાશ અવની એક યારો, એવું કરશે જીવ. ૭
અન્યાત્રની ધૂમ ચાલશે, અસુર યારો અંધ;
સહાય કરશે શામ રામજી, બેઠિના છુટશે બંધ. ૮
મહારા સમ જો સુંદરી, ઝાંખો કરો મુખચંદ;
આ બંધનપે દુઃખ અધિક છે, તારાં આંસુડાંનાં ભુંદ. ૯
એમ કીધી આસવાસના, હરિ આવ્યાનું દારદ;
કામજો ન જાણે તેમ કારાગૃહમાં, આવિયા ત્રપિ નારદ. ૧૦
લજ્જા પામ્યો કામકુંવર ને, નીચી કીધી દષ્ટ;
શરીર છુટે અતિ ધણું, બોલી ન શકે સ્પષ્ટ. ૧૧
સે લાજજી તું પ્રાકમી, હસી બાલ્ય મુજ સંગાથ;
બાણની બાળકી વચ્ચો, તારી પૃથ્વીમાં ચર્ષ ખ્યાત. ૧૨
દીપાબો વંશ વાસુદેવનો, બંધાએ લાંછન શંય;
કાલ્ય માધવ મોકલું, જર્ષ દારકાળી દંય. ૧૩

પ્રેરિતે ચડે તે પડે પૃથ્વી, બણે તે નર બૂલે;
ઉડલમાં તે આભ લીધો, અંતર શે નહીં ફૂલે. ૧૪

વલણુ

અંતર શે ન ફૂલે જુદા, મૂકાવશે ભગવાનરે;
અનિરુદ્ધની આરા લઈ, ત્રણિ હવા અંતરધ્યાનરે. ૧૫

કડવું ૩૩ મું-રાગ બેહાગ

દયા ન આવી ઓખા રહેરે, હું દેલપતી દુરમત;	મારી સજની.	
બાહરી બાંધી બીજવર સાથે, વેર વધાર્યું સલ.	મારી સજની.	૧
પાતળિયા પંકજ પિયુજને, નાગપાશના બંધ;	મારી સજની.	
બાંધી લીધો બળ કરીને, કામળરૂપ મદન.	મારી સજની.	૨
ધાનેરે ધરણીધર શ્રીવર, આપદા પામે નાય;	મારી સજની.	
પુત્ર તમારા ઉપર પ્રહાર જ, કરે છે દેલનો સાથ.	મારી સજની.	૩
ભારે દળ કૌલાંડે મહેસિયું, વકારવો બળા વીર;	મારી સજની.	
તોએ રણથી નવ ઓસરિયો, સાગરનું જેમ નીર.	મારી સજની.	૪
બેદ કરીને બાંધી લીધો, શા નાગપાશના બંધ;	મારી સજની.	
આસ ન મામે બહુ અકળાયે, અંગ આકર્ષ્યા સંધ.	મારી સજની.	૫
તાપ સમાય નહીં સ્વામીને, હું કરું દેહની પાત;	મારી સજની.	
વાર લાગે લક્ષ્મીવર તમને, તો યારી મહા ઉત્પાત.	મારી સજની.	૬
કમળમુખ્ય શ્રમથી 'સુકાવું, કન્યા કરે આકંદ;	મારી સજની.	
અનિરુદ્ધ સમરે શામળિયાને, કમળાવર ગોવિંદ.	મારી સજની.	૭
ત્રાહે ત્રાહેરે ત્રિકમળ, સુતની કરજે સહાય;	મારી સજની.	
વિપત વેળા વહારે ચઢીને, કરે ભગતની રક્ષાય.	મારી સજની.	૮
ગજ આહથી મુક્ત પમાજો, કીધી હરિશ્ચંદ્ર રક્ષાય;	મારી સજની.	
દાનવ કુળ નિકંદન કીધાં, કીધી પ્રહાદની સહાય.	મારી સજની.	૯
આજ આંખેથી આસુડાં ચાલે, બારે મારા પ્રાણ;	મારી સજની.	
સુખ સરીરે ચાતા નહીં અંગે, લાગ્યો દવ નિર્માણ.	મારી સજની.	૧૦
મનસા વાચા એ વર વરિયો, અવર તે મિથ્યા બળ;	મારી સજની.	
રૂપ અને શુણ્યવંતો સ્વામી, સલ કહું પું પ્રાણ.	મારી સજની.	૧૧
તાત કઠોર દયા નહીં હૃદયે, કામળ મહારો કંથ;	મારી સજની.	
પ્રહાર કરીને બાંધીરે લીધો, શ્રીહરી વેગળે પંથ.	મારી સજની.	૧૨

કાણુ સહોદર આવે અવચર, શોધ કરવાને જાય ? મારી સજની.
 નાત બાતને જાણુ નહીં તો, કુણુ ઉઠીને ધાય ? મારી સજની. ૧૭
 પિતા પિયુછને વેરીરે દેખે, પરભવે બહુ પેર; મારી સજની.
 નાગતણા કૃત્કાર હજાહજા, ફેરવી નાંખે દ્વેર. મારી સજની. ૧૪
 ટળવળે અંગ અગ્નીરે ઉઠ્યો, કંઠે પડીયો શોય; મારી સજની.
 પૂર્વતણાં કર્મ આવી નડીયાં, ઢાને દીજે દોષ ? મારી સજની. ૧૫
 તાત કહે તો કાચારે પાડુ, વિષ ખાઉં આ વાર; મારી સજની.
 સ્નેહ ન જાણે કાઈ રે મનનો, કાં પીડે ભરયાર. મારી સજની. ૧૬
 તાતતણે મન કાંઈ નહીં, મુને સખળો લાગે સ્નેહ; મારી સજની.
 ઊર પોતાનાં જાણી કાજે, દયાળ ન દીજે ઉહ. મારી સજની. ૧૭
 બાણાસુર મહા પુરુષ જ્ઞાતા, જેથી ચૂક ન યાય; મારી સજની.
 બાળક ઉપર પ્રહાર શો કરવો, જહપિ હોય અન્યાય ? મારી સજની. ૧૮
 વહાલા યધને વેર જ વાળો, શૂં નથી આવતી લાજ ? મારી સજની.
 નીચ પદારથ નથી કુળ નીચું, કૃણુકુંવર મહારાજ. મારી સજની. ૧૯
 નીચું નાક ન હોય એથી, નિરર્થક શો સંગ્રામ; મારી સજની.
 મોટા સાથે વિરોધ ન કરીએ, નહીં નિર્બળ હજાધર સ્થામ. મારી સજની. ૨૦
 સકળ પૃથ્વી ચાકે ચઢાવી, અસુરનો ફેજો કામ; મારી સજની.
 વેર વધારી-વિઠ્ઠલ સાથે, —ક્યાં—કરશે-વિગ્રામ ? મારી સજની. ૨૧
 સ્વામી મારાને શીર સ્થમરથ, તેને ચઢશે કાપ; મારી સજની.
 ભદ્ર ઇચ્છે જે તાત પોતાનું, વિષનું બીજ મા રોપ. મારી સજની. ૨૨
 જુદા સમે આકાશે રહીને, જુવે છે નારદ દેવ; મારી સજની.
 ભય મા આણીશ અમે જાણું દારામતી, જુદા કરશું તતખેવ મા. સ. ૨૩
 નિર્ભય રાખી વિણાધર ગયા, પરવરિયા આકાશ; મારી સજની.
 પહોંતા ઋષિ ઉતરિયા હો, બેટ્યા શ્રી અવિનાશ. મારી સજની. ૨૪

વલણુ

બેટ્યા શ્રી અવિનાશને, કુશળ વારતા પૂછે વળી;
 કહે નારદ અનિરુદ્ધને રાખ્યા, કારાગૃહમાં દેત્યે મળી.

૨૫

કડવું ૩૪ મું-રાગ વેરાડીની ચાલ

શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, ખાંધ્યો તે જાદવ જ્ઞેષ;
 હવે દારીકાની કહું કથા, જાદવ કરે શોધાશોધ.

૨

હિંડાળા સહિત કુંવર હરિયો, રૂવે છે કિકરી;	
હાહાકાર હવે! પુર વિષે, અનિરુદ્ધની ચર્ષ ચોરી.	૨
રતિ અતિ આકંદ કરે છે, મળ્યાં વિનતાનાં વૃંદ;	
રુકિમણી રાહિણી દેવકી, સર્વે કરે આકંદ.	૩
જાદવે સર્વે કહ્યું માધવને, શું બેઠા છો સ્વામી ?	
વાર વિલંબ ન કીજીએ, એમ કુળને લાગે ખામી.	૪
વસુદેવ કહે શામ રામને, શું બેઠા છો ભૂપ ?	
શોધ કરો અનિરુદ્ધની, ક્યાં ગયો કુંવર અનૂપ ?	૫
ઉત્તરેન કહે આશ્ચર્ય મોહાડું, કેમ હવો હિંડાળો ?	
દેવ દેવ રાક્ષસનું કારણ, તે ખપ કરીને ખોજો.	૬
સાયને જન્મનાથ કહે છે, શાને કીજો શ્રમ ?	
ગોવિંદવીને એમ જ ગમતું, કુંવર હચ્ચાનું કર્મ.	૭
અંગીયાર વરસ અમે ગોકુળ સેવ્ય, આમાજના ત્રાસે;	
પ્રભુમનને શંખરે હવો તો, આબો સોળમે વરસે.	૮
હરિ અનિરુદ્ધ તેમ આવશે, સાતપરો કુળ દેવી;	
કૃષ્ણે કુંડળને રાતું રાખ્યું, આશા દીધી એવી.	૯
પાંચ માસ એમ વહી ગયા, જાદવ છે સર્વે દુઃખ;	
શોણીતપુરથી કૃષ્ણસભામાં, આવ્યા નારદ ઋષિ.	૧૦
હરિ આદે જાદવ થયા ઉભા, માન યુનિને દીધું;	
આદરશું આસન આપીને, અર્ધપૂજન કીધું.	૧૧
સમાચાર સર્વે કૃષ્ણે પૂછ્યા, નારદ વળતું બાબે;	
ઉત્પાત વાત જે તમારું કુંવરને, બાણ બાંધીને રાખે.	૧૨
ધૃત્વરીષ્ઠાએ ઓખાને પરણ્યો, સંબંધએવો સાંખ્યો;	
આપદા અનિરુદ્ધ વેઠે, બાણાસૂરે બાંધ્યો.	૧૩
વાત સાંભળી વધામણીની, વજ્રડાબ્યાં નિશાન;	
શામ રામ કામ થયા તત્પર, જીતવા રાય બાણ.	૧૪
સન્નન સર્વે અતિ સુખ પામ્યાં, છે કુંવરને કુશળ;	
ગરડ બેઠો ગોવિંદજીએ, લીધી સેના સકળ.	૧૫
સંકર્ષણ ને સાત્યકી, સંગાયે ત્રીજો પ્રભુમન;	
તણ બેઠા પાસે બેસાડી, કૃષ્ણે બેઠો ખગગન.	૧૬

અક પહોરમાં પંખી પહોંતો, અસુરે સાંભળી પંખ;
રીપૂ હૃદય વિદારવા, શામળે તે ડુંકયો સંખ.

૧૭

વલણ

સંખ ડુંકયો શામળે, બિજલ્યો સદસપાણુરે;
ત્રાસે નાસે લોક પુરના, પડ્યું બહુ ભુંબાણુરે.

૧૮

કડવું ૩૫ મું-રાગ સારંગ

સંખ શબ્દ વિષે કારણ, રીપૂ દળનું વિદારણ;
કૃષ્ણનું જાણ તે બાણને થયું, બાણ પ્રાક્રમ તે ક્યાં ગયું?

૧

અનિરુદ્ધ કહે સુણ સુંદરી, સંખ વાગિયો આભ્યા હરી;
છુટયાં બંધન જાદવયકી, ગાળ્યા દળધર ને સાત્વકી.

૨

બાલે પ્રભુમન મ્હોટે સ્વરે, બાણ પાણ છેદાયા ખરે;
ગોવિંદ ગત્ય ન જાણે કળી, જાદવ સેના આવીને મળી.

૩

મંત્રી કહે સુણો અસુરેશ, દળ જાદવનું ચાંપે દેશ;
અનુચર આભ્યા ને લાભ્યા વાત, દળ છે અસંખ્યાત.

૪

મંત્રીને કીધી નેત્ર સમશયાય, સૈન્ય તત્પર આપી અગ્રાય;
હુંદુભિ નાનાવિધ ગડગડે, શસ્ત્ર ધરી વીર વાહન ચડે.

૫

પાતાળના જૂપ કાઢાયા લખી, સેના ટોપ સળે શવરખી;
પાખર બખતર ધુધરમાળ, ટચકારે ઘોડા દે ફાળ.

૬

મોરદામણી ડુંગ્રતડા ફરકે, છાયા પોતાની દેખીને બડકે;
બહા અસ્વાર ઉપર લટકે, હાંસિ હય દિડેને અટકે.

૭

વાદળિયાં વેગે નાર્યત, છુટા પગ જેમ પાણિ પંથ;
કાખરા કાળા ને કલંકી, પંખાળા ઉડે છે અબલકી.

૮

કુમેદ લીલાને પંચવરણા, ઉજ્જવલ આરખી ઘોડા-હરણા;
પાધરા પવનવેગી ઘોડા, અશ્વાર બહુ જુદે જોડા.

૯

સજળ વાદળ જેવા હાથી, તે ઉપર મોટા મહારથી;
રથ પાળા અશ્વાર અનંત, ધીર ધસે ને કરડે દંત.

૧૦

પ્રચંડ પીઠ મ્હોટા, પહાડ, સળકે જળ લલકાવે હાડ;
પૂર પોળે સેના નવ માય, હણો જાદવ કહેતા જાય.

૧૧

ટોળાં ઉપર ટોળાં આવે, પગને પ્રહારે ધરણી ધુજાવે;
રીસે અંતરમાં હડહડિયો, જુદે રાય બાણાસુર ચંદિયો.

૧૨

દશે દીશના માર્ગે બહુ રાયા, કોટી સંખ સાથે પૂરાયા;	
ઝટક્યા બુજ બાણાસુર મલ્લ, પૃથ્વી થવા માંડી ઉચ્છલ.	૧૩
ગર્જના કીધી મહીપાળ, ખળલણિયાં સાતે પાતાળ;	
અલ્પલોક જઈ પહોંત્યો નાદ, શ્રીકૃષ્ણને બાણે કીધો સાદ.	૧૪
ખગારૂઠ આબ્યા છો ખપ કરી, નહી જવા દઉં કુશળે ફરી;	
ઉન્મત્ત જાદવ ઉચ્છંકળ, તમો દમો સંસાર સકળ.	૧૫
કુંવારી કન્યાને કપટે વરો, ક્ષત્રી ખળનાં લક્ષણ કરો;	
સધળે વાંકા યજ્ઞને ફરો, દરમાં સર્પ પેસે પાધરો.	૧૬
કુર્કુ કર્મે કીધું કુંવરે, શું આબ્યા છો તે ઊપરે;	
સારે હથી બોલ્યા ભગવાન, અમો લઈ આબ્યા છું જન.	૧૭
જો વિધાનાય કીધો સંબંધ, વર કન્યાના છોડો બંધ;	
બાણુને મન ચઢિયો ઠાળ, સંબંધ રાનો રે ગોવાળ.	૧૮
એવી આપીશ પેરામણી, સહને મોકલું જમપુરી બણી;	
એમ બાણાસુર બોલ્યો વંક, શ્રીકૃષ્ણે સળ્યું સારંગ.	૧૯
કડાઝડ કટક બે થર્માં, ઉધાર્ડા આયુદ્ધ કરમાં મલ્લા;	
નેજાં ફરકે ફરે તરવાર, દંદ છુદ્ધ થયું તેણીવાર.	૨૦
તોમર ત્રિશૂળ ધર્યાં મૂશળ, ગાળ્યા હળધર કર ધરી હળ;	
છપ્પનકોટી જાદવ ગડગડિયા, દાનવ ઉપર ઝૂટી પડિયા.	૨૧
માનવથી દાનવ દળ દળાય, દેખી બાણાસુર અકળાય;	
બોલ્યો બાણુ ધરી અભિમાન, કૃષ્ણતણું ઉતારું માન.	૨૨
વાખ્યા જાદવ અસુર સમાન, બાણે ધરિયું શિવનું ખ્યાન;	
અગિયાર કોટી ગણુની સેનાય, લઈ પધાર્યા શંકરરાય.	૨૩
શૂત પ્રેત હોરવ વૈતાળ, સમ જવર બાધિ ને બાળ;	
શકિતરી શાકણી સિંહારી, તે લખને આબ્યા ત્રિપુરારી.	૨૪
વૃષભે ચડી આબ્યા બાણુનાય, જાદવ સેનાનો કરવા ધાત;	
વાગે શોગ કમરુ ને ડાક, જાળ્યા હરિહર દધને હાક.	૨૫

વલણુ

હાક મારી શંકરે, કર્યા ગયા કેશવ રામરે;	
બટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, હરિહરનો સંગ્રામરે.	૨૬

કડવું ૩૬ મું—રાગ સામેરી

આબ્યા જુદે તે શંકર રાયજી, સેવકની કરવા સહાયજી;
ભોજોનાથ ને શ્રી ભગવાનજી, દેખી રીઝ્યો અસુર રાજનજી. ૧

હાળ

- રાય રીઝ્યો અસુરનો, તે શરણુ શંકરને ગયો; ૨
પાય લાગી પંચવદનને, સમ્રાટ્યાર સધળો કહ્યો.
પુત્ર પ્રહુમનતણો, તેણે લગાજું લાંછન;
જમાત્ર પદવી ભોગવી, છાનું સેવ્યું આખાનું ભવંન. ૩
બંધને અનિરુદ્ધ રાખ્યો, મને હણતાં તે દયા આવી;
એવા અપરાધ ઉપર આબ્યા, કૃષ્ણ કટકને ચડાવી. ૪
વાત વિરુધની સાંભળી, શિવને તે ચડિયો ક્રોધ;
જાઓ જાદવની સેના સંહારો, શિવે વધાર્યા જ્ઞેધ. ૫
ચાકણી શીકાતરી સંચરી, ભક્ષ ભક્ષ વદતી વાય;
જુદે ચાલ્યા જૂત ભૈરવ, પ્રેત ને પીશાય. ૬
મહા સુભટ બળિયા પ્રાકમી, દંડ જુદનું કરું શૂં વખાણ;
ગડગડિયા સાલકી અહંકારી, સન્ધુખ મૂકે બાણ. ૭
બાણાસુર બળિભદ્ર સામો, શંકર ને શ્રીકૃષ્ણ;
સાલકી ને સ્વામી કાર્તિક, નંદી ને ચારુદ્ર. ૮
કૃતવર્મા કોભાંડ સાંમો, સાંબ ને ધુમ્રલોચન;
શોણીતાક્ષ ને સોમકેતુ, ગણપતિ ને પ્રહુમન. ૯
રથી સામા રથી, આબ્યા, હસ્તી, સામા હસ્તી;
જાદવને શ્રી હરી હકારે, હણે શિવના ઉપસ્તી. ૧૦
અસુર જાદવ મળ્યા એકઠા, સામેસામા ધીર;
છપજ કાટી ને બોતેર કાટી, વદતાં પાડે વીર. ૧૧
ભોગજે ભોગજ પડે ફરસી, ચુરજના ઝળકારા;
મગનમાં જેમ વીજળી ચમકે, તેમ ખડ્ગતણા ચળકારા. ૧૨
સાંગ લીધી પરીધ ભાલા, ભોગજ ને ભીડીમાળ;
શૂર ચક્રથી ચૂર ચાતા, વઢે વીર વિકાળ. ૧૩
સરખા ને મહા સુભટ બળિયા, થયો રણસંહાર;
હસ્ત ચરણ ને શવણ નાસિકા, છેદે થાય હાહાકાર. ૧૪

પ્રબળ માયા આસૂરી, યયો ધોર, અધકાર;	
શર ચક્રે ચૂર ચાતાં, 'વહી' શોણિતની ધાર.	૧૫
અસ્તી ચર્મ ને મેદ કાદવ, જાદવ દેલ દળાય;	
ધર્મ ચૂકી મામ ચૂકી, કાપર પુરુષ પલાય.	૧૬
શોણિતની સરિતા વહી, ભયાનક ભાસે ભોમ;	
પગ પ્રહારે રુધિર છીડાડે, શુ સાવર યાશે બ્યોમ.	૧૭
કુતૂહલ દેખી દેવ કાપ્યા, હવો તે હાહાકાર;	
બળભંગ ભુજંગ હવો, કેમ સહેશે તે ભૂમી ભાર.	૧૮
નયણે નિરખી નવ શકે, સામ રુધીરપ્રવાહ;	
જોગણીનું ભક્ષ આદ્યુ, સુખી સીંચાણા ચાય.	૧૯
વ્યાધ સિંહ ને જૂત પ્રેત, શિવ સેનાની વૃત્ય;	
સંતોષ પામી શાકીણી, કલ્સોલ કરતી કૃત્ય.	૨૦
ઓખા અનિરુદ્ધ કારણે, રોલાણા તે રાણિ બયા;	
કુસુમ સજ્જાએ પહોડતા, તે રુધિર નદીએ તણાયા.	૨૧
સાગરશું સગમ મલ્યો, શોણિતની સરીતા રહી;	
અરથી ચર્મ ને માંસની, બે પાળ બંધન યષ્ટ રહી.	૨૨
માતંગ અંગ મસ્તક વિના, શું ગ્રાહ છે વિકાળ;	
કુંભસ્થળ જાણે કાચખા, નર શીશકેશ રોવાળ.	૨૩
ભાસે ભુજંગ સમ નરકરો, મુખ કમળશું કમળ;	
નેત્ર મચ્છ ને મુગટ બગલા, નર નામ શું વમળ.	૨૪
પ્રવાહે તણાયા રથ જાતા, શોભીતાં શુ વહાણ;	
દેખીને દારુણ નદી, કાપે અઢયા ત્રીશલપાણ.	૨૫

વલણુ

ત્રીશલપાણી સોંઢીયા, વૃપભ દાંકયો ભુધર ભણી;	
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, હવે કહું રાડ હરિહર તણી.	૨૬

કંઠનું ૩૭ મું-રાગ સારંગ

૧કર આબ્યા છે સંગ્રામે, ધર્યુ ચાપ તે મુંદર સ્થામે;	
નાળે ગરુડે છેલજખીલો, હાંકે પોડીયો હરજ હડીલો.	૧
કૂધ્ણે ચક્ર ચડાવ્યુ ચાકે, મુક્યુ શંકરે પીનાક;	
આવી મળિયા બે ભગવાન, યયો સંસાર આદ્ધભાન.	૨

વાગી હરિહર તણી હાક, પુરમાં રાંખ્યા રણાં છે પાક;	
ચલ્યા વિધાનિના લેખ, મુજે ધરા ને સળકયો શેખ.	૩
દાટયું આકાશ તુટયાં અથ, પગા ગર્ભવતીના ગર્ભ;	
કરી ચાપતે મંડલાકાર, શિવે બાણ મૂકયાં છે બાર.	૪
જાલવસેનાં નાખી ઉરાડી, લઈ સમુદ્રમાંહી પાડી;	
આવે બાણ તે મેઘની ધાર, કરે જૂત પ્રેત પોકાર.	૫
તે પૂઠે મૂકયાં પંચવીશ, છેઘાં આવતાં શ્રીભુગદીશ;	
શત સહસ્ર અમુત લક્ષ કોટ, વરસે બાણ તે દોટાદોટ.	૬
ધૂટે બંધુક નાળ ને ગોળા, ફેરવે કોધે બિડીમાળા;	
સણસણતાં શર બહુ ધૂટે, તેણે કપાળ બડનાં ફૂટે.	૭
વળગે જૂત પ્રેત આવર્ણ, વઢે મુડેલ અવળે ચર્ણ;	
મસ્તક શગડી ધીકધીકાવે, કિલકિલ કરતી ઉપર આવે.	૮
હરખી શાકિણીડાકણી સર્વ, આબું જાણે ઉગણીનું પર્વ;	
મુસે કંઠને ધુંટડા ભરે, મુખે રુધિરના રેલા ઉતરે.	૯
કેટલી વારુણીમાં ચર્ષ મમ, વચ્ચે વોણી ફરે છે નમ;	
અહીં ભભાવે જોદ્ધ ગમ, જાલવ સેના કીધી ભમ.	૧૦
કેટલીને તે આંખ્ય કપોળ, કોના મુખ જાણે મ્હોટી પોળ;	
લંબસ્તની વિપરીત વાન, કોના જૂમીએ ભરાએ કાન.	૧૧
જીભ સળકે સપાંકાર, મુખે કિલકિલ કરે ઉચ્ચાર;	
ધણા જાલવ આધા કરડી, નાહી સેના તે મારગ મરડી.	૧૨
ધાપા રાક્ષસ દેતા માર, જહુસેનાએ આધી હાર;	
ધૂટે દુર્ગ નાળ ને ગોળા, નાહા જાલવ ટોળે ટોળા.	૧૩
અગટયો મહાદેવને વળી ખાર, વાલ્યો જાલવનો સંહાર;	
વઢે ડાકિની શાકિણી સંહારી, એમ કાખ્યા શ્રીત્રીપુરારી.	૧૪
નાકું સૈન્ય દીકું ચોપાસ, ત્યારે કાખ્યા શ્રીઅવિનાશ;	
હરિએ ચક્ષુ કીધી વક્ર, પછે મૂકયું સુદર્શન ચક્ર.	૧૫
છેઘાં ડાકિણીશાકિણીનાં શીશ, રંડા નાસે ને પાડે ચીસ;	
કોને ભાલા વાગ્યા ભયોભય, કાઈનાં નાક છેદાવાં ટચ્ચ.	૧૬
છેઘાં હસ્ત થવણુ ને ચરણુ, નયણુ ઉડે રુધીરના ઝરણુ;	
ફરી જાલવ જુદે વળિયા, કામકામથી આવીને મળિયા.	૧૭

આખા સામા જાદવ જન, દેખી ખીજ્યા પંચવદન;	
મૂકે શિવ અપરિમિત બાણ, ભલા સુભટ તજે છે ગ્રાણ.	૧૮
કૃષ્ણે મૂક્યું મોહાલ બાણ, મોહ પાખ્યા ખીનાકપાણ;	
કીધું 'પોઠિયા' ઉપર શયન, સાંભળ પરીક્ષિત રાજન.	૧૯
રણે કીધો જળીનો બંધ, ધાયા ગણપતિને વળી રકંધ;	
મહાકૌંઠ અબ્યંતર આણી, ધાયા ધનુષ પિચે શર તાણી.	૨૦
ધણી જાદવ સેના મારી, કૌંઠ ચક્રી કા ન ઉગારી;	
ધસ્યા રાક્ષસ કરતા માર, જાદવમાં થયો હાહાકાર.	૨૧
ત્યારે ધાયો સાત્યકી શૂર, કીધી અસુર સેનાને ચૂર;	
પ્રગટ્યું માયા તણું તિમિર, મંત્રે નીવારે તે જદુવીર.	૨૨
ઉઘાં કવચ ભાલા તે છેક, નાકા અસુર મૂકીને ટેક;	
ગાજ્યો બાણાસુર ઉન્મત્ત, તાણ્યાં ધનુષ તે પંચ શત.	૨૩
નાચે બાણ તે દાનવ દક્ષ, શત સહસ્ર અમુત ને લક્ષ;	
નાકી સેના તે ભડભડાટ, હસ્તી ચીસ પાડે ચડચડાટ.	૨૪
પડે જાદવમાં બહુ ભંગ, ત્યારે ફાખ્યા શ્રી સારંગ;	
શામે આકર્ષ્યું સારંગ, બાણે ભેદ્યું તે બાણનું અંગ.	૨૫
કૃષ્ણે છેલ્લો જ્વળનો દંડ, રથ કીધો તે શતખંડ;	
છેલ્લું છત્ર અતિ અનોપ, કાખ્યાં કવચ આયુદ્ધ ને ટોપ.	૨૬
બાણે પાખ્યો મસ્તકનો ટોપ, દેખી કૃષ્ણને ચડિયો ફાપ;	
કીધા વાહન વીના વીર, ગતિ ભંગ થયાં શરીર.	૨૭
ઉદવા માંઝા જ્યારે હાથ, આવી બાણાસુરની માત;	
કોટરો એવું તેનું નામ, દેખી નમને લાજ્યા શામ.	૨૮
નવ સૂક્યું સુદર્શન, નાશી છુટયો બાણ રાજન;	
પાછો કૌંઠ કરી તે વાર, થયો જુદ કરવા તૈયાર.	૨૯
રાયે ફરી કટક સજ કીધું, બાણે વધવા દહાયું દીધું;	
જ્યાં ઉભા રયામ ને રામ, આવી કીધો મહા સંગ્રામ.	૩૦
પછે માંડ્યું આસુરી કર્મ, વરસે માંસ રુધિર ને ચર્મ;	
ધાયો સમુદ્ર વાષે જમ પર્વ, વરસે અસ્તિ ઉપદ્રવ.	૩૧
નાસે જાદવ બળિયા સર્વ, ભલા સુભટ તજે ગર્વ;	
હલધર નાકા મૂકી મામ, દેત્યે દારુણ કીધો સંગ્રામ.	૩૨

નાજે કર્દમ કાંટા સર્પ, વરસે શલ્યા દાનવ નપે;
 પાડયું જાદવમાં લંગાણુ, નાઠા હલધર લખને પ્રાણુ. ૩૩
 દાનવ રાખ મૂકે દોટ, કોની ગ્રહીને મરડે કોટ;
 બેનાં ગ્રહી અક્ષાણે શીથ, ખેદ પામ્યા શ્રી ભુગદીશ. ૩૪
 મરુ યયો છે ગતિ લંગ, શલ્યા પ્રહારે લાંગ્યું અંગ;
 રથ વોણા કીધા રામ, મૂકી મામ ને નાઠા કામ. ૩૫
 સુંદર રયામણ કીજે સહાય, જાદવ કરે છે ત્રાણ ત્રાણ;
 દેખીને દેવ પામ્યા ખીક, બાણે વાળી રુધિરની નીક. ૩૬
 ખીન્ન્યા કૃષ્ણ ખેજો ખગજન, અતિ કોધ ચઢ્યો છે મન;
 ચક્ર લીધું છેદવા હાય, કીધી ઇચ્છા તે વૈકુંઠ નાય. ૩૭
 એમ કોપ્યા શ્રી જહુનાય, હવે છેદૂ બાણના હાય;
 મૂકયું ચક્ર તે ખીણવાર, દૈત્યમાં થયો તે હરહાકાર. ૩૮
 નાઠો બાણ વાળીને મૂંઠ, હરિયે ચક્ર તે મૂકયું પૂંઠ;
 અંગે અંગમાં લાગી જવાળ, જેમ છેદે કા વડની ડાળ. ૩૯
 એમ કપાય બાણના પાણુ, ત્રાણ ત્રાણ વહે મુખ વાણુ;
 અંગે વહે શોણિતની ધાર, કાપ્યા કર બાણના તે વાર. ૪૦
 આવી ભેડું સુંદરદંત, અકળાયો બાણુ રાજન;
 જેમ છેદે વૃક્ષની ડાળ, તેમ કર કાપ્યા ગોપાળ. ૪૧
 જેમ ઝુડે વૃક્ષને વંન, તેમ કર કીધા ઇંદન.
 પછે રાખ્યા કર ત્યાં ચાર, પજો બાણુ તે ભુમી મોજાર; ૪૨
 અંગે રુધિર વહે વિવર્ણ, જેમ પર્વતથી નીસરે ઝરણુ;
 સૂતો કરે શિવનું બ્ધાન, પ્રભુ રાખો સેવકનું માન. ૪૩

વલાણુ

બાણાસુર પૃથ્વી પજો, પીડા પામ્યો પંડરે;
 વળી સદાશિવ કોપે ચઢ્યા, કંપ્યા ચૈદ બહાંડરે. ૪૪
 કડવું ૩૮ મું-રાગં રામગ્રી
 જાગ્યો રોગી પુરાણ કોષણ, છેક તણાવા વાખ્યો વિરોધણ;
 બાણુને લાભ્યો ઉચલી કૌભાંડણ, સેવક દીઠો માંસનો પિંડણ. ૧

ચાલ

પિંડ જાણે માંસનો એવી, દીઠી અસુરની કાય;
 વિશ્વ પ્રલેની ઇચ્છા કીધી, ધનુષ ધણું શિવરાય. ૨

- કેધે બાળી કહે કપાળી, તે ટાળી મારી મરબદ;
ઝે 'પણ મારું જે સર્વ, સંહારું ઉતારું ઉન્માદ. ૩
- વૃષભ હાક્યો ને ગરુડ તાક્યો, મુખે બોલ્યો મેઘસ્વર;
મંત્ર કૂક્યો ને કૂબ્જ દૂક્યો, મૂક્યો કાળજવર. ૪
- બાદવ 'સેના થઈ આકળી, તાવે તે પીઝાં તેન;
કૂબ્જે મૂક્યો એકાંતરે, તેણે ખીન્યા પંચવદન. ૫
- શિવે હંકાર્યો 'ટાંઢીઓ, વરસે જેમ હુતાશન;
તરિઓ મૂક્યો ત્રીકમે, તેણે દમ્યા દાનવ જન. ૬
- પશુપાળે મૂક્યો પિતજવર, વાતજવર મૂક્યો લક્ષ્મીવર;
મહાદેવે પછે— મૂક્યો, સઘપાત કાળજવર. ૭
- લોહહંડ તેના હાથમાં, છે નેત્ર લોહીવરણ;
ધરિઓ 'પણ પાછો ખસ્યો, જોઈ અશરણુશરણ. ૮
- કૂબ્જે મૂક્યા જેટલા, તેણે રાખી શિવની લાજ;
'સમેજવર સ્તુતિ કરે, તમો બન્યો છે મહારાજ. ૯
- જવરને વર હરિએ આપ્યો, હરિકથા ભજે જેહ;
નિન્દા કરે શિવજી તણી, પીડજે તેની દેહ. ૧૦
- ઝોખાહરણ જે સાંભળે, અંતર આણી વહાલ;
કષ્ટ હોએ જે જવરતણું, મૂકજે તેના ખ્યાલ. ૧૧
- પછે અગ્ન્યાત્ર મૂક્યું સંકરે, પ્રગટ્યો તે હુતાશન;
સેના દીઠી દાઝતી, હરિએ એમાં પરજન્ય. ૧૨
- વરસાદે વહનિ સમાવીઓ, થઈ દેસ ઉપર વૃષ્ટ;
પવનાત્ર મૂક્યું સંકરે, ટાળ્યું અસુરતું કષ્ટ. ૧૩
- ધૂળ કાટ થયો વાયુથી, રજે બરાણી બાદવ ચક્ષ;
સપાત્ર મૂક્યું ત્રિકમે, તેણે વાયુ કીધો ભક્ષ. ૧૪
- સેના નાસે બાણની, પ્રગટ્યા તે સર્પ અપાર;
પછે મહાદેવે ગરુડાત્ર મૂક્યું, તેણે કીધો નાગસંહાર. ૧૫
- ખજે ચંચના પ્રહાર માંજા, દમ્યા બાદવ શર;
કૂબ્જે ચાલ્યા કાટ પ્રગટી, ગરુડ કીધો ચૂર. ૧૬
- સંકરે વજ્રાત્ર મૂક્યું, પર્વત કીધો શત ખંડ;
બુધરે ધ્વજાત્ર મૂક્યું, ડોલ્યા તણુ અજાંડ. ૧૭

મહાદેવે રુદ્રરૂપ કીધું, બાળું સર્વ સંસાર;	
પશુપતાકા કહાડીજી, સારે હવો હાહાકાર.	૧૮
ધુજે ધ્રુવ ને મેરુ ડગીઓ, ખળભળ્યાં પાતાળ;	
સાગરે મરળદ મૂકી, ડોહ્યા દશ દિગ્પાળ.	૧૯
શિવને કોષે શેષ સળક્યો, ડોહીઆ દિગ્ગજ;	
ચંદ્ર સુરજ ઝાંખા થયા, આપદા પામ્યો અજ.	૨૦
અષ્ટ પર્વત ગળ્યા ભૂમીએ, ચર્ધ સુકી વનસ્પતી સર્વ;	
જક્ષ કિન્નર વિદ્યાધર કાંપ્યા, અપ્સરા ને ગંધર્વ.	૨૧
ચૂક્યા તાપસ તાપથી, ધ્યાનથી ચૂક્યા ભગત;	
કોધજ્વાળા જોગેશ્વરની, બળે સંધું જગત.	૨૨
ત્રેલોક્યમાં ઘુંભાણુ વરતું, ચાએ ગર્ભના પાત;	
વાયુ ફંધાયો વિશ્વનો, ચર્ધ કાટી જીવની ધાત.	૨૩
કષ્ટ જાણી સૃષ્ટિનું, શ્રી વૈદરબી વલ્લભ;	
બાણ મૂક્યું સંજીવન, ચયું જગત નવ પલ્લવ.	૨૪
પુનરપિ પ્રલો માંડીઓ, વિષ્ણુએ માંજો વાદ;	
મુનિવર અમર આવીઆ, તે કરે આરત નાદ.	૨૫
સુરરાય ને સરસ્વતી, કરે છે વેદસ્તવન;	
તોએ કોધ મૂકે નહીં, પછે આળ્યા કમલાસન.	૨૬

વલ્લભ

કમળભૂ અંતરિક્ષથી આળ્યા, ક્ષમા ક્ષમા એમ ઓચરે;

શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, પછે બ્રહ્મા સ્તુતિ કેવી કરે. ૨૭

કંડવું ૩૯ મું-રાગ કેશરો

સ્તુતિ કરે છે બ્રહ્માવર, નમો નમો; હું તો બેઠેને લાગું પાયરે, નમો નમો.
 હો ત્રિભોવનના તાતરે, નમો નમો; કાંઈ આરંભ્યો ઉપાતરે, નમો નમો.
 બ્રહ્મા જોડી ઉભા હાથરે, નમો નમો; ભુદ્ધ મૂકી દો દીનાનાથરે, નમો નમો.
 હો ગંગાધર પશુપાલરે, નમો નમો; તમો ગરુડ ચક્ષા ગોપાળરે, નમો નમો.
 જટાધારી ભસ્માધારરે, નમો નમો; મોર પીંછના ધરનારરે, નમો નમો.
 ઉમીપાવર જોગેશરે, નમો નમો; મહા સિદ્ધ હો ઋષીકેશરે, નમો નમો.
 જ્ય પિનાક ત્રીશૂલપાણીરે, નમો નમો; સારંગધર પુરુષ પુરાણીરે, નમો નમો.
 તમે જગત્પિતા કહેવાઓરે, નમો નમો; પ્રભને કાં મૃત્યુ ઉપજાઓરે, નમો નમો.

સુખ આપી દુઃખ કોઈ નાપેરે, નમો નમો; ઉછેરી વૃક્ષ કોઈ ન કાપેરે, નમો નમો.
 તેડી ધરમાં ન કીજે ધાતરે, નમો નમો; સુધા કલ્પિએ વિશ્વની વાતરે, નમો નમો.
 છેહ ન દીજે લાડ લડાવીરે, નમો નમો; નવનાખીએ ઉઘા યડાવીરે, નમો નમો.
 ન ઘટે સ્નેહ તમ તૂટેરે, નમો નમો; તો પ્રજાનું આયુષ ખૂટેરે, નમો નમો.
 ખીજે યુદ્ધ કરતાં માતંગરે, નમો નમો; થાય અવેલીનો લંગરે, નમો નમો.
 સામા સાગર જુદે જાયરે, નમો નમો; તેથી જગત બાંધું તણાયરે, નમો નમો.
 કોપ માંજો સદાશીવેરે, નમો નમો; તો પ્રજા કંઈ પેરે જીવેરે, નમો નમો.
 બાવી સ્તવે છે ઋષિ સમરે, નમો નમો; સ્વામી વિશ્વ યયું છે તમરે, નમો નમો.
 સ્તવે ભારતી રહી એકમંતરે, નમો નમો; શુશ્રુ ગાય ચાર નીગંભરે, નમો નમો.
 સ્તવે નાગ પામ્યા છે કષ્ટરે, નમો નમો; સ્તવે શિવને પર્વત અષ્ટરે, નમો નમો.
 નમે તાપસ ને સંન્યાસીરે, નમો નમો; સ્તવે સહસ્રઋષિ અઠ્યાસીરે, નમો નમો.
 નમે દેવ થયા કાપરરે, નમો નમો; કરે સ્તુતિ સાત સાયરરે, નમો નમો.
 એમ સ્તુતિ સર્વે કીધીરે, નમો નમો; ન મૂકે શિવે વાત કીધીરે, નમો નમો.
 હાકી ઉઠ્યા કૃષ્ણ ને હરરે, નમો નમો; કોષ પૂરીત કમળાવરરે, નમો નમો.
 કોષ દહિ અન્યો અન્યરે, નમો નમો; બાધ્યો કાળ બન્યોને મંતરે, નમો નમો.
 શિવે વાદ વિપરીત માંજોરે, નમો નમો; બેઉએ ભાર પ્રજાજનો ઝાંઝોરે, નમો નમો.
 ચેત વનવાસી ચેવાળરે, નમો નમો; હું પ્રીછું છું પશુપાળરે, નમો નમો.
 કામ બહુ શામાના સંજોગીરે, નમો નમો; ખરા બિલડીકરા ભોગીરે, નમો નમો.
 સ્ત્રી હસાએ દેહ ધર્મ કાળીરે, નમો નમો; શું કેવડાવો છો કપાળીરે, નમો નમો.
 હો નિર્દય મામાના મારણરે, નમો નમો; હો સ્વચ્છરના સંહારણરે, નમો નમો.
 તે જગી ઋષિની નારીરે, નમો નમો; ખરા જન્મતણા બીખારીરે, નમો નમો.
 ગયો જન્મ એડતાં કાંબળીરે, નમો નમો; કંઈ કયા રુડી ન સાંભળીરે, નમો નમો.
 હો બળિના દારપાળરે, નમો નમો; છોજ બાણ નમ રજેવાળરે, નમો નમો.
 એવું કહેતાં શિવ દાધ્યારે, નમો નમો; ગયાહાડ બન્યો જુદે બાધ્યારે, નમો નમો.

વલણ

બાધ્યા બન્યો મરજદ મૂકી, જગત પ્રદલે થાય રે;
 વાહન મૂકી ધસ્યા બન્યો, મધ્યે પગા અઘાવરે.

કડવું ૪૦ મું-રાગ કેહારો

ફરી સ્તુતિ પ્રજા કરે, નમો નમો; વિનય વાયક ઝોયરે, નમો નમો.
 જ્ય જ્ય ત્રજીવનરાયરે, નમો નમો; શિવ તમને નમું છું પાયરે, નમો નમો.

ને ને વેકુંકરાધરે, નમો નમો; ને ને પતિ કૈલાસરે, નમો નમો.
 ને ને દેવધુરારીરે, નમો નમો; ને ને ત્રીપુરારીરે, નમો નમો.
 ને ને ત્રીગુણાતીતરે, નમો નમો; ને ને ઈશ્વરે, નમો નમો.
 ને ને ગરુડાકુલરે, નમો નમો; ને ને વાહનપથ પ્રૌઢરે, નમો નમો.
 ને ને કમળાવરે, નમો નમો; ને ને ઉમિયાધરે, નમો નમો.
 ને ને કાટીમદનરે, નમો નમો; ને ને પંચવદનરે, નમો નમો.
 ને ને પીતામ્બરે, નમો નમો; ને ને વાધાબરે, નમો નમો.
 ને ને રૂપે ચિત્ત ચૌરે, નમો નમો; ને ને કર્પૂરગૌરે, નમો નમો.
 ને ને પરાત્પરે, નમો નમો; ને ને દિગંબરે, નમો નમો.
 ને ને પ્રભૂ પરમેશ્વરે, નમો નમો; ને ને જ્ઞેગેશ્વરે, નમો નમો.
 ને ને પતિવેકુંકરે, નમો નમો; ને ને નીલકંઠરે, નમો નમો.
 ને ને ટાળો જગના તાપરે, નં નં ને ને ઉતારે બેઠ ચાપરે, નં નં
 ને ને સ્તવે ચતુર્ભુજરે, નં નં ત્યારે શિવે નાંખ્યું ધનુષરે, નં નં
 ને ને અશશુરાર્ણવરે, નં નં ને ને ઉતર્યા ધર્મરે, નં નં
 ને ને આદિ અંતરે, નં નં ને ને ભોળા બળવંતરે, નં નં
 દીન વચન બ્રહ્માએ જાંખ્યારે નં નં ત્યારે ધનુષ બન્નેએ નાંખ્યારે, નં નં
 વદતા હરિહર બેટાઆરે, નં નં પડિયા જોડા ફરીને ઉઠાઆરે, નં નં
 પછી તેઓ બાણાસુરનાથરે, નં નં તે તો નમ્યો હરિને પાપરે, નં નં

વલ્લભ

સંસાર આનંદ પામીયો, પ્રસન્ન થયા બ્રહ્માપરે;
 વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે કયા, હવે વિવાહ કંઈ ધરે થાપરે. ✓

કંડવું ૪૨ મું-રાગ સારંગ

વળી શુકલ વદરે વચન, સાંભળ પરીક્ષિત રાજન;
 બ્રહ્માએ હરિહરને બેટાઆ, પગા જોડા તે ફરીને ઉઠાઆ. ૧
 તમે બન્ને કદો એવાં કામ, તો પૃથ્વીનો કુણ કામ;
 ઈંદ્ર કીધો અમૃત પરજન, ઉઠ્યા જોડા તે નવ જોળન. ૨
 છુટયું બંધન અનિરુદ્ધ મળિયા, ધણા દિવસના વિભેગ ટળિયા;
 બાણાસુર તે પાયે નમીયો, હાથ કાપ્યા તે દુઃખ સમીયો. ૩
 નવર પ્રગટયા દુતા જે સાત, બ્રહ્મા પ્રત્યે કહે છે વાત;
 વરે બ્રહ્મા પ્રત્યે કહ્યું, સ્વામી આગા આપો ત્યાં રહું. ૪

બહાણ કહે છે વાણી, તમે રહેજો જગતમાં જાણી;	
અર્ધા મનુષ્ય દેહને દાર, અર્ધા વનસ્પતી મોજાર.	૫
ત્યાં રહેજો તમારો વાસ, એમ જવરની પૂરી આશ;	
ઔખાહરણ સૂણે ધરી ભાવ, તેનો જાપ અજરણ તાવ.	૬
શુકદેવ કહે સુણુ રાય, 'હરિહરતણો સમુદાય;	
કહે હરિને તેડાવે જાન, વિધિએ આપું કન્યાદાન.	૭
આપી આસા શ્રીકૃષ્ણે આવી, જાદવને લાવે સમજાવી;	
અકુર સાતપટી બંધ્યો ગયા, જાદવ કુટુંબ સહુ લાવીયા.	૮
હાંડિ જાદવરાણી મોડામેડ, ટોળે થાતી તે હાપન કોડ;	
રાય લખી લખી પત્ર તેડાવે, હાથ હાથથી સહુકો આવે.	૯
રાયે રચના કીધી સારી, લીધો મંડપ કનકની ગારી;	
હેમગિરી વિંધ્યાચળ બોલાવ્યા, ઉદયાચળ અસ્તાચળ આંબ્યા.	૧૦
ત્રિકુટાચળ, મેરુ મૈનાક, ગંધમાદનગિરિ ચક્રવાક;	
અજમેલ ગિરિ સુશીલશૃંગ, અઘાગિરિ નતાલ અલંગ.	૧૧
માગ્યા તુંગ્યા શહેરમાં ભેર, ઘડ માદવગિરિ શાહહેર;	
દેવગિરિ કનકાચળ પધરાંબ્યા, અષ્ટકૂળ પર્વતત્યાં આંબ્યા.	૧૨
આંબ્યા દેવ કાદી તેત્રીશ, ઋષિ સર્વે દે અશીશ;	
નવ કુળ તેડાંબ્યા નાગ, આંબ્યા મોટા રાય સદાગ.	૧૩
તેજાં રાજકુળ છત્રીશ, જાચક જન આંબ્યા બહુ દીશ;	
અનિરુદ્ધને પીડી ચોળાય, શુભ નારીયો મંગળ ગાય.	૧૪
પીડી ચડાવે પટરાણી, જાદવ સ્ત્રીઓ ગાએ સાધુ વાણી;	
પંચ શબ્દ હુંદુભીનાદ, વાગે વાજંત શોભા વાદ.	૧૫
જેવાત્રીભૂવનથી સહુ આંબ્યા, રાય બાણને મન ધણૂં ભાંબ્યા;	
બાણ ઉતારે ઉતારાવે, કૃષ્ણજી ગ્રહશાંતિક કરાવે;	
વિવાહ મંગળની રચનાય, સગાઈ વરધોડાની ચાય.	૧૬

વલણ

વરધોડો ચઢે અનિરુદ્ધનો, જાદવ તત્પર ચાપર;	
બાણાસુરને માંડવે, જાદવ રાણી ગીત ગાયરે.	૧૭

કડવું ૪૨ મું-રાગ દેશ

આદિતની ધરણી, હારે તમે નિદ્રામાં ચોદોડા;	
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, રાંદલને જાગવેરો.	૧

અક્ષાની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો;	
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, સાવિત્રીને જાગવોરે.	૨
ચંદ્રમાની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો;	
જીવાવરને તેલ સીંચારો કે, રાહીણીને જાગવોરે.	૩
શ્રી કૃષ્ણની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો;	
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, લક્ષ્મીને જાગવોરે.	૪
પ્રદ્યુમ્નની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો;	
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, રતિ વદુને જાગવોરે.	૫
મહાદેવની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો;	
ઝોખાને તેલ સીંચારો કે, ઉમિયાને જાગવોરે.	૬
ગણપતિની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો;	
ઝોખાને તેલ સીંચારો કે, સુધણુધને જાગવોરે.	૭
બાણાસુરની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો;	
ઝોખાને તેલ સીંચારો કે, બાણુમતીને જાગવોરે.	૮

વલણુ

તેલ ચંપેલ ચડાવો સજની, સર્વે મળીને આવો;
નિદ્રામાંથી જાગૃત થઈને, ગીત મધુરાં ગાવો. ૯

રાગ ધોળ

પીઠી ચોળો પીઠી ચોળો પટરાણીરે, મગ દળો મગ દળો હો રાણીરે.
પગધુવો પગધુવો વરની બાળીરે, ઝોખાજી તો રહેજો અખંડ સાહાગીરે.
ચંદન ચરમ્યાં છે અપારરે, જૂષણુ પહેરાવ્યાં છે સારરે.
વર તો વરધોડે ચડિયારે, અથ અતુપમને હીરા જડિયારે.
તેના તેજતણે નહીં પારરે, સાં તો નિરખે છે નરનારરે.
નિરખી નિરખી દીએ છે આશિચરે, જીવાવર જીવજે કોડ વરીશરે.

કડવું ૪૩ મું—રાગ ધન્યાશ્રી

વળી તે વિહિવા માંડીયો ને, જીત્યા જાદવરાય;
રુક્મિણી મન આનંદ થણેરે, ત્યાંતો માનુંતી મંગળ ગાય.

અનિરુદ્ધજીની ધોડલી.

સજન સહુ ટોળે મળ્યાંને, સુરિનર મળ્યાં છે અપાર;
પાનનાં આપ્યાં ખીડલાં, તેપર શ્રીફળ ફાફળ સાર. અનિરુદ્ધજીની.

સુવા ચંદન છાંટણારે, કેસર કુમકુમ સાર; અનિરુદ્ધજની.
 ભાટ બંદીજન બહુ મળ્યા, તે તો બોલે છે જ્યજ્યકાર. અનિરુદ્ધજની.
 વાજ્ર વાગે અતિ ધણું ને, માંછી બેરીનો નાદ; અનિરુદ્ધજની.
 દોલ દદામાં ગડગડે, લાં તો સરણાષ્ટમે લીધા વાદ. અનિરુદ્ધજની.
 અપ્સરા નાચે ઈંદ્રની, માંછી નારદ તુળરુ ગાય; અનિરુદ્ધજની.
 મધુરીસી વેણુ વાજતી, એને આનંદ ઝોચવ થાય. અનિરુદ્ધજની.
 સખિલાં સર્વે શોભતાં ને, અસ્વાર-ચર્યા વરરાય; અનિરુદ્ધજની.
 યનગન તેજ નચાવતારે, એવા મુર નર અતિ હરખાય. અનિરુદ્ધજની.
 શોણિતપૂર પાટણુ ભલૂંરે, પુલકે સોહાવી વાટ; અનિરુદ્ધજની.
 અનિરુદ્ધ વરધોડે ચટપારે, લાં શેરીએ સોહાબ્યાં હાટ. અનિરુદ્ધજની.
 ચંચળ ચાલે ચાલતી ને, રંગે રાતે વાન; અનિરુદ્ધજની.
 મખીઅરડે મેતી જાએ, ઘોડીનું પંચકલ્યાણી નામ. અનિરુદ્ધજની.
 પલાણુ પવનાળાતણું ને, નંજ પીરોળું સાર; અનિરુદ્ધજની.
 રતન જડિત બે પિંગારે, તેની કમગ બોલત અપાર. અનિરુદ્ધજની.
 ઘાટ તે પહેચ્યો શોભતોને, રામણુ દીવો હાય; અનિરુદ્ધજની.
 મોડબાંધો રાણી રુકમિણીરે, જને શ્રીકૃષ્ણ સરખા નાય. અનિરુદ્ધજની.
 છત્ર ચામર ને વાવટારે, દીવાનો નહીં પાર; અનિરુદ્ધજની.
 પુઠે તે આવે જાનરડીરે, તે તો મંગલ ગાતી નાર. અનિરુદ્ધજની.
 વર વહેલા યઈ તોરણુ ચઝારે, સાળો છાટે નીર; અનિરુદ્ધજની.
 તેને મનવાચિત આપ્યુરે, પછે બાજડે હલા વીર. અનિરુદ્ધજની.
 સાસુ આવી સજ યછરે, પોહોતી મનની આશ; અનિરુદ્ધજની.
 ઝોખાને અનિરુદ્ધ પરણેરે, ગુણ ગાય પ્રેમાનંદદાસ. અનિરુદ્ધજની.

કડકું ઠઠ મું-રાગ ત્રિતાલી ચોપાઈ

અનિરુદ્ધ લાં મંડપે આવ્યા, બાણાસુરને મન ધણું ભાવ્યા.
 મુખથી બોલ્યા અમૃત વાણી, પૂંજે પારવતી પટરાણી.
 ધુશળ મૂશલ રવાઈ ને ત્રાક, પૂંખી તાણ્યું જાવાવરું નાક.

ગિજાસ

ધુસળે મા પૂંખીય ઉમયા, ધુસળે વૃષભનું જોતરું; ૧
 મૂસળે મા પૂંખીય ઉમયા, મૂસળે અમૃત ખાંડણું.
 રવાઈએ મા પૂંખીય ઉમયા, રવાઈએ મહિનું વલોવણું;
 તરાકે મા પૂંખીય ઉમયા, તરાકે એ વિશ્વનું હાંકણું. ૨

સરેયે મા પૂંખીય ઉમયા, સરેયા વૃષભનૂ ચારણરે;
ઇડી પીડીએ મા પૂંખીય ઉમયા, ઇડી પીડીએ ઉદરવોખણરે. ૩

રાગ ત્રિતાલી ચોપાઈ

કાતી નાખી છે ઇડી પિંડી, ઉમયા હરખે હરખે હોડી;
ગળે ધાટ ધાલીને તાણ્યા, જીવાવરને માયરામાં આણ્યા. ૧
આડા અંતરપટ ધરાય, હસ્તેહસ્ત મેલાપક ધાય;
નેશી કહે છે સાવધાન, ગર્ગ્યાર્યને દે અતિ માન. ૨
સહુ મળી સાં મગળ ગાય, એવા આનંદ આચ્છવ ધાય;
આવી બેઠા મોટા રાખન, બાણાસુર તે દે ધણું માન. ૩

વલણુ

કોડ પોહોતાં મનતણાં, ત્રેમે આખ્યાં પાનરે;
વર વહુ આબ્યાં ચોરીયે, દે બાણુ કન્યાદાનરે. ૪

કહણું ૪૫ મું-રાગ ધન્યાત્રી

સુર અસુર તો આવી મળ્યા, મનમાં તે આનંદ ભર;
બાણુરાય ને પ્રણમન, કરવા બેઠા મધુપકે. ૧
હરિ હર સભામાં બેઠા, સુર તે તેત્રીય કોડ;
અવર રાણા ને રાયજી, સરખા તે સરખી જોડ. ૨
વાજીત્ર વાગે અતિ ધણાં ને, બંદીજન કહે શુભ કૃત્ય;
રાગ રંગ યષ્ઠકાર થાય છે, કરે અપ્સરા તૃત્ય. ૩
શુક્રાર્ય કહે બાણુરાયને, ઘોને કન્યાદાન;
આ દિવસ નહીં આવે ફરી, સાનિધ્ય શ્રી ભગવાન. ૪
બાણુરાય કહે શીઘ્ર મંગાવું, જે જોઇએ તે આજ;
કન્યાદાન દઉં કોડથી, અનિરુદ્ધને શ્રી મહારાજ. ૫
જળપાત્ર કુંમકુમ હધી દૂર્ગા, શ્રીફળ ફેફળ જેહ;
કનકપાત્ર કર મહીને, રાણીજી લાભ્યાં તેહ. ૬
વેદમંત્ર હિચારથી, કરે પૂજા તતએવ;
પૂજપો વિધવિધ ચડાવે, ભણીને નપિ દેવ. ૭
કર અંજલિ લેધને, પછે બોલિયો રાય બાણુ;
કન્યાદાન લીયો અનિરુદ્ધજી, જોડું છું એ પાણુ. ૮
અનિરુદ્ધ કર આગળ કરે, મનમાં અતિ ઉલ્લાસ;
આખા અનિરુદ્ધ રાજી થયાં, કીધું નેત્રમાં હાસ્ય. ૯

સુતાનો સંકલ્પ, કરીને, હરખ્યો રામ બાણ;
તે દાનની દક્ષિણા પછી, આપિયાં કાટિકે દાન. ૧૦
મજ અંધ ને ભૂમિ, દાસી, કનકપાત્ર અનેક;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, કહેતાં ન આવે છેક. ૧૧

કડવું ૪૬ મું-રાગ ત્રિતાલી ચોપાઈ
મંગળ ફેરા સારે ફરાય, મળી માનુની મંગળ ગાય;
હર્ષ ધરે બાણ મનમાંય, સાંનિધ્ય શ્રી વૈકુંઠરાય. ૧
પહેલે મંગળે ત્યાં સાર, આપ્યા રથ સહિત તોખાર;
બીજે ધેનૂ આપી અપાર, ત્રીજે કુંજરકેરી હાર. ૨
ચોથે કુંચી સહિત બંડાર, આપી કીધો છે નમસ્કાર;
બાણાસુર બોલ્યો મુખ વાણ, સંપુટ કરી બે પાણ. ૩
હું તો સેવિય તમારાં ચર્ણ, સૂઝ રાખજે અંતસ્કર્ણ;
એમ રાયે કન્ધાદાન દીધું, વિવાહ કર્મ સંપૂર્ણ કીધું,
હરિના કોઈ ન જાણે પાર, બંધો કીધાં શ્રી ભતાર. ૪

વલણ

કાશજ પૂરણ મંગળ વરલાં, જોવા મળ્યો સંસારરે;
ચોરીમાં દંપતી બંને, આરોગે કંસારરે. ૫

કડવું ૪૭ મું-રાગ બિભાસ

કંસાર જમો જમોરે જમાઈ, તારી રૂઢી દીસે છે કમાઈ;
છોરા તું તો કાળો ન કળીયો, છોરા તું તો સંગિમાંથી સળીયો. ૧
છોરા તું તો નખ જેવડો ન્હાનો, કેમ આવ્યો છેવા છનો;
મારી ભોળાં ચોખા બેન, તારાં ચોરતણાં છે ચેન. ૨
મારી કન્ધા ન જાણે કાંઈ, તેને કપટે કીધું તે સાર્ધ;
ઊંધા છત્રપતિએ કાલ્યો, કેવો કારાગૃહમાં ધાલ્યો. ૩
તારા બાપનો બાપ તેડાવ્યો, તેણે પગે લાગીને છોડાવ્યો;
તારી કમળા માતા છે ધાડી, તું ને નવ દેખાડે ધીની બાડી. ૪
તારો પિતા જો છે કામ, તેનું ચંચળ ચિત્ત નહોં કામ;
શામરામે ચૂં લડાવ્યાં લાડ, જેણે ખાધું અંન ભરવાડ. ૫
અમને દાનવ માનવને બેતાં ખામી, નીચ વરે હવે કન્ધા પામી;
તારો વંશ તો કીયો કામ, તેણે લભવ્યું બાણાસુરનું નામ. ૬

ક્યાંથી પેઠા તું ખંખોળી, તેં તો છેતરી ઝાંખા બોળી;
 તારા પુણ્યતણે નહીં પાર, રાજપુત્રી પામ્યો પીંડાર. ૭
 રૂડી વહુ પામ્યો તું રામ, એક વાર અમ આગળ નામ;
 એમ રામા કહે બહુ રીત, અન્યોન્ય ગાય છે ગીત. ૮
 વળતી દેવકન્યા ગાય વરણી, તે તો કથવની જનરણી;
 તમે લાંબી શું લૂલી હલાવો, રૂપે બુંડણુ સરખી બાવો. ૯
 અમારે અનિરુદ્ધ તીખો મરી, એ તો સ્વપ્નામાં ગયો વરી;
 કન્યાને મન એ વર બાંધ્યો, તેણે આદર દઇને તેડાંબો. ૧૦
 વર વહુ બન્યો એકઠાં મળ્યાં, બાણાસુરના તે દેડાં દળ્યાં;
 તેણે કીધો એ ઉપર કાપ, ભાંગ્યા કવચ ને વળી ટોપ. ૧૧
 શું થયું સિંહસૂતને સદાયા, દરિ હળધર કેવા ધાયા;
 અમારા રથામ રામ જ્યારે રૂઠા, સારે વેવાઈ કીધા હૂંકા. ૧૨
 રણમાં રઝળ્યા રાણાના અંગૂઠા, છોડી આપિને જીવતા છૂટ્યા;
 મહા મારીને કન્યા લીધી, ઘેર વસાવવા વહુઅર કીધી. ૧૩
 એમ ગીત ગાય છે વરણી, વર કન્યા તે ઉઠ્યા પરણી;
 નાપિ સહસ્ર અક્યાશી ધીસ, દે છે વધુ વરને આશીસ. ૧૪
 માગણુ ઉચિત પામ્યાં દાન, સહુને સંતોષે ભગવાન;
 અતિ આનંદ આનંદ થાય, નારી ગીત અનુપમ ગાય. ૧૫

વલણુ

ધર વસાવવા વહુઅર કીધી, ઘેર જાશું આનંદરે;
 પરસ્પર વિનોદની વારતા, કહે બટ પ્રેમાનંદરે. ૧૬
 કંડલું ૪૮ મું-રાગ રામઘી
 સાંભળો પરીક્ષિત રામજી, કંસાર પૂરો થાળી માંધજી;
 મૃત ખાંડ નાખી લાવીજી, રાણી મામરા મધ્યે આવીજી. ૧

ઢાળ

કંસાર રીતે ને પરમ પ્રીતે, આરોગે નર નાર;
 સ્વજન નરખે ને મન હરખે, હિલટ અંગ અપાર. ૨
 જાદવ સધળા જનકયા, માનીયા જેમ દેવ;
 તેમ મદન અંગ મંજન, કરે છે સેવક સેવ. ૩
 ખાન પાન ભક્ષ બોજન, નાનાવિધ પકવાન;
 જનને ધણું માન દીધું, રીઝળ્યા ભગવાન. ૪

ધ્રુવરા ધમકે ઢોલ ઢમકે, ચાપ છ સંગીત ગાન; ૫
 અમરા નાચે ને રાય રાચે, જાનક પામે દાન.
 હાથા તોરણ બારણે, કેસર અંગ ઢોળાય; ૬
 ભાતભાતના સુગંધાદિક, અંગ લેપન ચાપ.
 મેડપ શોભા મહા મનોહર, વિધવિધ પેરનાં કામ; ૭
 કહે કવિ જ્ઞાં શૂં વખાણું, દીઠે પહોંચે હામ.
 શ્રીકૃષ્ણ શિવ સભા મધ્ય બેઠા, જાદવ છપ્પન કોડ; ૮
 અનિરુદ્ધ ઓખા ખીરાજતાં, જાણે માલતી ચંપક છોડ.
 શ્રીકૃષ્ણ જાદવ વટે વાણી, સાંભળે બાણરાય; ૯
 પેરામણી પ્રણમને કરીને, જાન કરો વિદાય.
 વિદાય આપો રાય અમને, ચાપ છે બહુ દિન; ૧૦
 બાણસુર કહે વેગે કરીને, આજ્ઞા દેશું સ્વામીન.
 ચરણરેણુ હું તમારો, મારો શો આધિકાર; ૧૧
 જે જોઇએ તે લખાવો, હું આપી કરું નમસ્કાર.

કડવું ૪૯ મું-રાગ ધન્યાશ્રી

સાલકી કહે છે લખો કાગળમાં, એક લાખ માતંગ; રાયજી.
 સાજસંગાથે પાણીપંચા, પંચ લાખ દુરંગ; રાયજી.
 રથ પટકુળ પામરી સુરબી, ઘટે જે રોકારોક; રાયજી.
 મન ઇચ્છું અમે માગીને લીજે, ન રહે મનમાં શોક; રાયજી.
 છપ્પન કોડ જાદવને કાળે, આયુધ સહિત શણગાર; રાયજી.
 જાદવજીવતી જે કાઈ ઘેર છે, તેને પટકુળ સાર; રાયજી.
 દેવકી રૂમિણી રાહણી રેવતીને, આપો સોળ શણગાર; રાયજી.
 સુભદ્રાને ચીર પાંચ વરણું, વળી સોળે શણગાર; રાયજી.
 અનેક ગામ ને દેશ જ આપો, તો હાથ ધરે શીરામ; રાયજી.
 લક્ષ્મી ગામ ચાર દેશ આપીને, કરો પ્રભૂને પ્રણામ; રાયજી.
 રોક જોઇએ તો સોનું રૂપું, બળાભદ્રને પૂછો તેહ; રાયજી.
 પ્રણમ વેહેવાઇ તમારો, મનગમતી વસ્તુ જેહ; રાયજી.
 ઘણું અમે શું લખવાવિયે રાણા, સગપણ સાખ્યાં હાડ; રાયજી.
 જમાઇ જે માગે તે આપો, તેમાં અમને શો પાડ; રાયજી.
 બુરસી દક્ષિણા બ્રાહ્મણને આપો, તેનો અહીં સો આક; રાયજી.
 જણ જાનકને સહુ કોઇ આપો, જે હોય દરિદ્રી રોક; રાયજી.

રીતભાત સાસઝીએ લખાવી, તે સર્વે આપી બાણ રાય; રાયછ.
કર બેડીને ઉભો સન્મુખ, શ્રીકૃષ્ણને નમ્યો પાય; રાયછ.

વલણ

પાય નમ્યો પરિબ્રહ્મને, આનંદ અંગ ન માયરે;
છપ્પન કોડને પેરામણી કરી, પૂજ્યા ત્રિભુવન રાયરે.
ત્રિભુવનપતિ સંતોષિયા, આખ્યાં વચ્ચે વાહેનરે;
પુત્રી આપી પાયે લાગ્યો, કીધી સ્તુતિ સ્તવંતરે.

કડવું ૫૦ મું-રાગ ધન્યાશ્રી

પુત્રી પધારારે, સૌભાગ્ય સાસરે, ભાગ્ય તમારે, તૂલના કુણ કરે;
અમે અપરાધી બહુ, અવશુણ ભર્યાં, પુત્રી તમનેરે, અતિ દુખિયાં કર્યાં. ૧

રાગ બીલાસની

દુઃખ પામી દીકરી તે, મરણ લગી કેમ વીસરે;
માતા પિતા વેરી થયાં તારાં, મનની ખટપટ કેમ નીસરે. ૨
બાઈબાપે તુને બંધનમાં રાખી, દુઃખ વેઠ્યું બહુ દીકરી;
મોટું ઘર કુળ પામી તે તો, તું તારે ભાગ્યે કરી. ૩
ઉઘ પુણ્યે જોખાબાઈ તમો, પામ્યાં અનિરુદ્ધ નાથને;
તે સુખ આગળ દુઃખ વિસાચું, જોખમ બાણના હાથને. ૪
શિક્ષા દઈ તને દીકરી, મારી તારી લાજ વધારણે;
જે પ્રીતે પીયુ આજ્ઞા આપે, તો પિયરબણી પધારણે. ૫
ઉમસેન હળધર પ્રભુમન, વાસુદેવ ત્રિભુવન ધણી;
સ્વસુર પક્ષમાં સર્વ કુટુંબની, સેવા ભક્તિ કરજો ધણી. ૬
રુક્મિણી ભંજુવતી ને ભદ્રા, સલભામા સલા સુંદરી;
લક્ષ્મણા કાલિંદી વૃંદા, અષ્ટ પટરાણી ખરી. ૭
રતી રંભાવતી દેવકી, માયાવતી સતી રેવતી;
રંખે દીકરી આળસ કરતી, તું ચરણ તેનાં સેવતી. ૮
રુડી ભુંડી વાત સાંભળિ હોય, કાઈ આગળ નવ ચેહેરીએ;
ઉઘાડા કેથ ન મૂકીએ, ધણું બીણું વચ્ચે ન પેહેરીએ. ૯
કામ ધરનાં બતાવ્યાં કરિયે, ન કરિયે કાંઈ અરંપરું;
પૂજ્યા પૂઠે સુદમ સાદે, બોલીએ જમને ખરું. ૧૦
પાત્ર પમે નવ ઠેલિયે, ક્ષમા રાખીએ બહુ ઉદરે;
આધું જોડી ચાલિએ, રાખીએ દાષ્ટ ભૂમિપરે. ૧૧

સંતાપ સાસરે ન કીજીએ, પિયરને ન વખાણિયે;
 લક્ષ દુઃખ હોય સાસરે, પણ સ્વામીને ન જણાવિયે. ૧૨
 દાસી માણસનો સંગ ન કીજો, નીચને મળે મારું સહી;
 સાસુ રીસ કરે ઘણી. પણ સામે બોલ કરિયે નહિ. ૧૩
 સાસુ નાણું ને જોડાણીની, સેવા ભક્તિ કરજો ઘણી;
 પર ઘેર નિત્ય જીજીએ નહીં, મયે હલકાઈ થાયે આપણી. ૧૪
 મ્હેટે સ્વરે હસીએ નહીં, કાઈ સાથે તાળી નવ દીજીએ;
 ઉભાં રહી ઉઘાડે માથે, પુત્રી પાણી ન પીજીએ. ૧૫
 ભરથાર પહેલું જમીએ નહીં, બાઈ ઉચ્છિષ્ટ જમીએ નાયનું;
 તુકારીએ નહીં સેવક આદિ, મન રાખીએ સર્વ સાથનું. ૧૬
 માત પિતા ને બ્રાત બગિની, પિયર સુખ ન સંભારીએ;
 આવો બેસો જીજી કહીને, કુળની લાજ વધારીએ. ૧૭
 સહુને ગમતું બોલીએ, બાઈ અહંકાર કરીએ નહીં.
 હસતું વદન નિત્ય રાખીએ, સુખ દુઃખ સમાન ગણીએ સહી. ૧૮
 દિવસે ન સુષ્ટી દીકરી, બેહેન વચન પિયનું પાળીએ;
 સાસુજી ન્યારે સાદ કરે, ત્યારે જીજી કરી ઉત્તર આલીએ. ૧૯
 સ્વસુર જોઈની લાજ કીજો, ન બોલીએ ઉંચે સ્વરે;
 એમ ઘણી શિક્ષા દઈ માતા, પુત્રીને વિદાય કરે. ૨૦

વલણ

વિદાય કરે પુત્રીને, ધન વસ્ત્ર દઈ અપારરે;
 માત પિતા વળાવવા આવ્યાં, સાથે કુટુંબ પરિવારરે. ૨૧

કડતું પર મું-રાગ ધન્યાશ્રી

બાણાસુર મળી ઘેર જાયરે, સહુ સુવાસણ ગીત ગાયરે;
 અનિરુદ્ધ પામ્યો શુભ કન્યાયરે, ત્યાં જાદવ હસતા જાયરે. ૧
 સાહેલી મળી સહુ ટોળેરે, અન્યોન્ય મળાને બોલેરે;
 પછે ગીત ગાય છે વરણીરે, ઝોખાને લઈ જાય છે વરણીરે. ૨

રાજ કંઠાણાની ચાલ

આબ્યો આબ્યો દુવારકાનો ચોર, એના વડપિતાએ ચાચ્યાં ટોર;
 લાખેણી લાડી લઈ ગયોરે. ૨૬.

એનું શું કરીએ વખાણ, એણે જિત્યો તે રાય બાણ, લાખેણી.
 આબ્યો આબ્યો કામકુમાર, જદુકસનો એ ચૂંચાર, લાખેણી.

આલ્યો આલ્યો નંદતણે ગોવાળ, એ તો મામા કંસનો કાળ, લાખેણી.
 આલ્યો આલ્યો હળધરકરો વીર, ગાયો ચારી તે જમના તીર, લાખેણી.
 આલ્યો ગોપીઓનો માખણ ચોર, એ તો નાગર નંદકીશોર, લાખેણી.
 એની મધુરી છે બહુ વાણી, એનો વડપિતા મહીનો દાણી, લાખેણી.
 એને મન આનંદ બહુ થાય, સખી ઝોખાને લઈ જાય, લાખેણી.
 એમ સૈયરો ગાએ ગીત, મન આણીને બહુ પ્રીત, લાખેણી.
 તીર્હા આનંદ સહુને થાય, ભટ પ્રેમાનંદ જશ ગાય, લાખેણી.

રાગ કેદારો

- ઝોખા બાઈ આલ્યા ચાલણુ હાર, સાથ મૂક્યો સહિયરતણેર;
 મૂક્યાં માતપિતા પરિવાર, સાથ લીધો જાલવતણેર. ૧
- ઝોખા બાઈએ ભરીયાં નયણે નીર, મનમાં આનંદ અતિ ધણેર;
 ચિત્રલેહા આવી દેવા ધીર, મિલ્યાપ કરી ઝોખાતણેર. ૨
- બન્યો ભેટ્યા હૈડાં સાથ, મનમાં આનંદ પામ્યારે;
 ભલે પામી તું અનિરુદ્ધ નાથ, દુઃખ તે સઘળાં વામ્યારે. ૩
- આપણુ રમતાં સહિયર સાથ, સુખમાં તે બહુ મહાલતારે;
 હવે લીધો બાઈ જાલવ સાથ, અમને મૂકી થયાં ચાલતારે. ૪
- મોહોતું ધર પામી સહિયર તું, રાજી હું મનમાં અધરે;
 સુખમાં તારે બાકી સુ, પીડા તુજ મનતણી ગધરે. ૫
- એની ડાહ્યાં યાજો આપ, માયા મનમાં રાખજોરે;
 બોલ્યું આલ્યું કરજો માફ, વેહેલાં તે દર્શન દાખજોરે. ૬
- ત્યારે કહે છે ઝોખાબાઈ, ચિત્રલેહાને પાથે પડીરે;
 એની તુજ સાચી સગાઈ, સહુ સહિયરમાં તું વડીરે. ૭
- બાઈ તેં જાલ્યો મારો હાથ, રક્ષા કીધી મુજતણીરે;
 મેળવી આપો તેં અનિરુદ્ધનો નાથ, દયા આણી તેં ધણીરે. ૮
- જ્યારે જપતિ પતિ મનની માંહી, વ્યાકુળ એની હું થતીરે;
 સુખોધ કરતી મુજને ત્યાંહી, સમજ મુજમાં ન હતીરે. ૯
- અનેક ગુણ છે તારા એન, તે મુજને નહીં વીસરેરે;
 તુજ વિના મુજને નહીં એન, હેતે મુજ હૈકું કરેરે. ૧૦
- બાઈ તુજને કહું આપોઆપ, સહિયર કે દિન આવશુંરે;
 અપરાધ મારો કરજો માફ, કુશળતા અમો દહાવશુંરે. ૧૧

ઓખાહરણ

- એમ કહી ભરતી નયણે નીર, ચિત્રલેહા' છાની રાખતીરે;
 બેની ભીંજે તારાં ચીર, હેડાં સાથે ચાપતીરે; ૧૨
- એટલે આવી ઓખાની માત, નયણે નીરધારા વહેરે;
 પુત્રી મારી સાંભળે વાત, મુજ સિખામણ મન લહેરે. ૧૩
- તુજને કહેતી જુનની વાત, દૂરે પધારશે દીકરીરે;
 હવે મુજને કાણ કરશે શત, કોને જોઈને રહું કીરીરે. ૧૪
- બેની મધુરી બોલતી વાણ, તે મુજને બહું સાંભરેરે,
 વહાલી તું તો મારા પ્રાણ, વિસારી નહીં વિસરેરે. ૧૫
- બેની રૂઝાં તારાં ભાગ્ય, દીપાબો જાલવ સાથનેરે;
 પુત્રી રહેજો અખંડ સૌભાગ્ય, પામ્યાં અનિરુદ્ધ નાથનેરે. ૧૬
- એમ દીધો ત્યાં બાણીવાંદ, મહિયર વહેલાં આવજોરે;
 સેવા પવિત્ર સામુના પાદ, દુઃખ હોય દોલલાં કલાવજોરે. ૧૭
- ઓખાબાઈ રહેજો દારીકાંમણી, ત્યાં અમને સંભારજોરે;
 ગામતી નહાજો જઈને લાંબી, ત્રણે પક્ષને તારજોરે. ૧૮
- એમ કહી દૂર રહી લાં માત, નિરજે છે નયણાં ભરીરે;
 એટલે આવ્યો સહિયર સાથ, મળવા તેયારી કરીરે. ૧૯
- સાસરે જાઓ છો તમે બેન, ગમશે નહીં અમને કંઈરે;
 તુજ વિના નહીં અમને યેન, સહિ તું સમી કે નહીરે. ૨૦
- બેની રમતાં આપણુ સાથ, સહિયર ટોળે સહુ મળીરે;
 હવે પામ્યાં અનિરુદ્ધ નાથ, પાછાં પિયર આવજો વળીરે. ૨૧
- બેની તું મા આંસુ પાડ, છાની રહેને તું જરીરે;
 એટલે લાં આવ્યો કોલાંડ, બેની વાત કહું ખરીરે. ૨૨
- અઢકી બોલી કહી હોય વાત, તે મનમાં નવ રાખજોરે;
 ક્ષમા કરજો મહારી માત, વહેલાં મુખડું દાખજોરે. ૨૩
- એમ સર્વે મળી બેટ્યાં ત્યાંહે, માતપિતા સહિયર સહુરે;
 વાત કરે છે માંહોમાંહે, મનમાં આનંદ છે બહુરે. ૨૪

વલણુ

- ઓખાને સંતોષિયા, ન્યૂન ન રાખી કાંધેરે;
 જાનીવાસે ગોત્રજ આગળ, દોરડો કેમ ઊડાયરે. ૨૫

કહવું પર મું-રાગ ધોળ મંગળ

અહ્યાએ વાળી ગાંઠ, છખીલી દોરડો નવ છુટે;	
તારો મહાદેવ બાપ તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે.	૧
તારી પાર્વતી માત તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે;	
તારો ગણપતી આત તેડાવ, છખીલી દોરડો નવ છુટે.	૨
તારો બાણાસુર બાપ તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે;	
તારી બાણુમતી માત તેડાવ, છખીલી દોરડો નવ છુટે.	૩
તારો કૌભાંડ કઢિા તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે;	
સર્ગા સર્વેને વેગે કહાવ, છખીલી દોરડો નવ છુટે.	૪
હવે કન્યાની જાનરડી માય, હો લાડા દોરડો નવ છુટે;	
ત્યાં તે આનંદ ઓગળવ થાય, છખીલા દોરડો નવ છુટે.	૫
અહ્યાએ વાળી ગાંઠ, હો લાડા દોરડો નવ છુટે;	
તારો શ્રીકૃષ્ણ વડવો તેડાવ, છખીલા દોરડો નવ છુટે.	૬
તારો પ્રભુભ બાપ તેડાવ, હો લાડા દોરડો નવ છુટે;	
તારો હળધર કઠિા તેડાવ, છખીલા દોરડો નવ છુટે.	૭
તારી રતિ માત તેડાવ, હો લાડા દોરડો નવ છુટે;	
તારી ગોવાળ મંડળીને કહાવ, છખીલા દોરડો નવ છુટે.	૮

વલણુ

એમ રીતભાત ત્યાં કરી, ગોત્રજને લાગ્યા પાયરે;

ગોર આશીશ દે ધણી, બાણાસુરની કીધી રક્ષાયરે.

કહવું પડ મું-રાગ સિંધુડો

પવિત્ર કીધું અસુર કુલ જે, વેહેવાઈ વિશ્વંભર થયા;	
પુણ્ય મારાં પૂર્વે જન્મનાં પ્રભુજીએ કીધી દયા.	૧
પ્રહલાદ અર્થે નૃસિંહ હવા ને, હિરણ્યકશિપુ ઉદ્ધારિયો;	
બલિ કારણ વામન હવા, મારા જીજ્ઞાસુ બાર ઉતારિયો.	૨
હિરણ્યાક્ષ માટે વરાહ હવા, એમ બાણે વાણી ઓચરી;	
સર્વપે મુને ધણી કૃપા જે, અનિરુદ્ધે ઓખા વરી.	૩
અપરાધ મારો ક્ષમા કરિયે, હરિ તમ સામે હું વદ્યો;	
એવું કહીને રાય બાણાસુર, કૃષ્ણને પાગે પડ્યો.	૪
જેઠા કીધો કર ગ્રહી, શ્રીકૃષ્ણે વખાણ્યો બહુ;	
જહુકલ દીપાળું અમારું જે, તમ પુત્રી થયાં વહુ.	૫

અન્થોન્થે માન દીધું, જાદવ સહુ તત્પર થાય;	
સાસરે વળાવી ઝોખાને તે વારે, માતા તે શિક્ષાય.	૬
પુત્રી ધિયરને દીપાવળે, જો પામ્યાં મોઢું સાસરું;	
જશ કમાળે દીકરી, કહાપણુ જશ રાખે ખરું.	૭
એમ કહીને ઝોખા વળાવ્યાં, ભેટયાં પુત્રી માય;	
જનન વળાવી વહ્યો પાછો, આનંદે બાલુરાય.	૮
કૈલાસ મયા ગિરજાપતિ, કૃષ્ણ-પદાભ્યા દ્વારામતી;	
ઝોખો અનિરુદ્ધ ધેર આવ્યાં, ભેટયા રુમિણીરેવતી.	૯
ઉત્તમ કથા ભાગવતતણી, સાંભળતાં સુખકારી;	
પાપ સધળાં પ્રલય થાયે, પરમ પદ પામે ભારી.	૧૦
બાધિ ને સમ જવર સમે, જો સાંભળે સ્નેહે કરી;	
સુખ સંપત્તિ પરિવાર વાધે, મનકામના પૂરે હરી.	૧૧
શ્રી રામચંદ્ર પ્રતાપથી, પદબંધ કથા હવી;	
કાલાવાલા માની લેજો; જયારથ કહે કવી.	૧૨
વીરક્ષેત્ર વડોદરું, ગુજરાત મધ્યે ગામ;	
ચતુર્વંશી જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ, કૃષ્ણસુત પ્રેમાનંદ નામ.	૧૩

વલણ

નામ નારાયણતણું, ભાંગે ભવજંજળરે;	
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, લાગે શ્રી ગોપાળરે.	૧૪

[નૂતી હાયપતો તપાસતાં જણાય છે કે મહાકવિ પ્રેમાનંદે સૌથી પહેલાં ૨૯ કડવામાં ઝોખાહરણ રચેલું હોયું જોઈએ. તે પછી તેમણે લગ્નાદિ વિષયના મંગલગીતો વગેરે હમેરીને ૩૫ કડવામાં બાંધેલું. આ કાવ્યનું રચ્યા વર્ષ કવિ નર્મદારાકરે એક ઠેકાણે વિ. સં. ૧૭૨૩ છે એ પ્રમાણે નોંધેલું છે પ્રેમાનંદના સમયમાં અને તે પછીના કાળમાં આ કાવ્ય લોકોમાં અત્યંત પ્રિય થઈ પડ્યું, અને વિવિધ ગાનારાઓ અને માણુભટ્ટોને હાથે ચૈત્ર માસમાં ક્યા લગ્નાવવાને ઘણા કડવાંઓના તેમાં હમરે થતો આવ્યો, ને ૫૨, ૫૬, ૬૭, ૯૨, ૧૦૮ કડવાં સુધી તે વધેલું છે. એમાં પણ પ્રેમાનંદની પૂર્વે યદ્યંત્રેલા નાકર કવિના ઝોખાહરણનો તેમજ તેના પછી ચર્ચેલા કહાન નામના કવિની કૃતિઓનો સંગ્રહ ૯૨ અને ૧૦૮ કડવાવાળાં ઝોખાહરણમાં થયેલો છે, અને એ સર્વ વધારાઓ નકામાં અને ફીકાં છે. આ ૫૩ કડવાવાળાં ઝોખાહરણમાં યશુ પુનરુદ્ધિ દોષો પુષ્કળ છે, પણ લોકોમાં વિશેષ કરી એ પ્રચલિત છે. ૫૬ કડવાવાળું ઝોખાહરણ રાજરામ સુત ગોવિંદરામનું સં. ૧૮૫૬ માં વધારેલું છે અને ૬૭ કડવાવાળું કવિ દયારામનું સુધારેલું વધારેલું છે.]

દાણુલીલા

કડવું ૧ હું-રાગ સામેરી

શ્રી ગુરુ ગણપતિને ચિર નામી, પ્રથમે પ્રણમ ત્રિભુવનસ્વામી;
દેવી સરસ્વતી વાણી દીજે, દાણુલીલા પદબંધ કીજે. ૧

દાણ

પદબંધ કરું એક દાણુલીલા, માંહી ચબ્દના બહુ સ્વાદ;
હરિજનને પ્રિય લાગશે, કૃષ્ણ ગોપીનેા સંવાદ. ૨
લોભીને ધન વંચાને તન, તરકરને કાળી જામની;
લમ હરિજનને વલ્લભ લાગે, કથા સુંદર સ્થામની. ૩
માનુષી દેહ દોહેલે પામ્યો, સ્મરણ કીર્તન નવ કર્યું;
નિષ્કળ જન્મ તેનો ગયો, યૌવન માતાનું હર્યું. ૪
સવાદ ગોપી કૃષ્ણનો, જે ગાય શીખે સાંભળે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, તેને સાચી પ્રીતે સદ્ બળે. ૫

રાગ-કાનડો

મોહનજી મથુરાને મારગ, યધ ળક્ષા છે દાણુરી;
મહિયારીનાં મહી લૂટે, એ વાત રાધાજીએ જાણુરી. મોહન. ૧
ચંદ્રાવળી રાઈ ચંદ્રબાગા, લલિતા વિશાખા દાસીરે;
મનોરમા, રત્નાવળી રૂપા, તેડી સાત *સાહેલી પાસરે. મોહન. ૨
બોલબંધ કીધો સખી સાથે, ચાલો આપણુ જમના જમથે;
ગોરસની ગોળા લ્યો માથે, સહુકો મહિયારી યધપેરે. મોહન. ૩
સખી કહે કાં નહિ રાધાજી, સહુ અલખેલી સોડીરે;
દાણુ રીત ભાંજે ભૂધરની, નથી આપવી એક કાડીરે. મોહન. ૪
ઘેર ઘેરથી ગોપી યધ ટોળે, ગોષ્ઠિ ગોવિંદની વહાલીરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરને, જિતવા સહુકો ચાલીરે. મોહન. ૫

કડવું ૨ હું-રાગ મારુ

બોલબંધ કીધો મજનારીરે, આજ જિતવા કુંજવિહારીરે;
એમ બોલ્યાં રાધિકા રાણુરી, જોષએ કેમ યથા પ્રભુ દાણુરી. ૧

* અગ્રે કવિની શૃલ જણાય છે. શ્રી રાધિકાજીની અષ્ટ સખી છે ને તેનાં નામ આ પ્રમાણે છે:-લલિતા, વિશાખા, ચંદ્રબાગા, ચંદ્રાવળી, રૂપામદા, રથામદા, બાચા ને તુલસી.

રખે કો આપો એકે દોડીરે, સહુ ઝગડો કરવા દોડીરે;
 આપ આપણા સાચની ટોળીરે, માથે લીધી ગોરસની ગોળીરે. ૨
 તાજી જાસને સઘ વલોવીરે, કદયાં દૂધમાં સાકર ઘોળીરે;
 દધી માખણુ ને ધૂત થીણીરે, મેવા મીઠાઈ મગદળ શીવ્યારે. ૩
 ભાતભાતનાં બોજન ભરિયારે, પ્રેમદાએ મસ્તક ધરિયારે;
 પંચરંગી ઝોઢાણી માથેરે, બાણુબંધ ચૂડલા હાથેરે. ૪
 વીંટી અંગુડી કંકણ ચૂડીરે, ભેતાં અળલા દીસે ધણું ચૂડીરે;
 શીષદૂલ રાખડી ને ત્રોટીરે, જણે દિનકર પ્રગટયા કોટીરે. ૫
 નાકિ વેસર બાલે દીલીરે, શોભે આંખ આંજ છે રસીલીરે;
 ગણુબંધ ગોફણો માળારે, શોભે દાંત રંગ્યા છે કાળારે. ૬
 ઝમકે ઝમકે કંકણ કેલીરે, જણે જુગમ ચર્ષ હેમવેલીરે;
 કેસર અંદન ને કરતૂરીરે, વપુસેપન વાસ મધૂરીરે. ૭
 પેચ્યાં ચીર ચરણાં ને ચોળીરે, લાંબી લોખરી સાણુ પટોળીરે;
 કાઈ પમની ચિત્ત ચઢારીરે, કાઈ ચામસડી કાઈ ગોરીરે. ૮
 કાઈ મુઘા બાળકિશોરીરે, કાઈ હેલજખીલી છોરીરે;
 ✓ નાએ પ્રેમ પાસની દોરીરે, લે માધવનું ચિત્ત ચોરીરે. ૯
 કરે વાત દેઈ દેઈ તાળીરે, આજ નિતવા શ્રી વનમાળીરે;
 એમ બોલ્યા રાધિકા રાણીરે, તમે સાંભળો સદિયર સમાણીરે. ૧૦
 તમે ખીશો મા મન બાધરે, કદી આવે ગોવાળા ધાધરે;
 તમે ઉત્તર હાંધીને દેભેરે, મુખે નામ જ અમારું લેભેરે. ૧૧
 આજ નિતવા કુંજબિહારીરે, સહુ ટોળે મળી શ્રીજનારીરે;
 તમે સૈયર રાખને ટેકરે, નથી આપવી કોડી એકરે. ૧૨
 અમે ઝગડો હરિશું કરશુંરે, આજ નિતીને પાછાં કરશુંરે;
 જો હું કુણુનો નાદ ઉતારુંરે, તો નામ રાધિકા મારુંરે. ૧૩
 દીઠા દૂર ચકી શ્રી વનમાળીરે, ખીજે માર્ગે ગઈ ઘનજાળીરે;
 ઘટ પ્રેમાનંદના સ્વામીરે, સહુ સમજ્યા અંતરજામીરે. ૧૪

કડવું ૩ જુનું-રાગ સારખી

ખીજનારી આણુંદ ભરી, તેણે દીઠો દાણુનો ધાટ;
 તે મારગને પરહરી, ગોપી લીધી ખીજ વાટ. ૧
 જાતી દીડી મુંદરી, ત્યારે બોલ્યા શ્રી અરિનાથ;
 ગોપને આપી આઘા, તેડી સાવો મારી પાસ. ૨

વલણ

મદોન્મત સહુ જાતિ દીડી દૂરથી, મજબાળારે;

શ્રી દરિએ તે અવસરે, હંકારી સહુ ગોવાળારે.

૩

ભુજંગી હંદની ચાલ

- માથે માટ ગોરસનાં જાય ગોપી, ચાલી ચોરટી આપણું દાણ લોપી; ૧
- જઈરીતથો આપણી રાખો ખાળી, નાપે દાણ તો લાવજો પાછી વાળી. ૨
- ધાયા ગોપ ઉતાવળા ચરણ ખેડી, ગ્રહી લાકડી પાવડી હાથ ગેડી; ૩
- આબ્યા વેગે ધાઈ પહોંતા પાંઉપ્યાદા, ઉન્મત અદ્ભૂત આહીરજદા. ૪
- રથા આણુ ઈર્ષ આંતરી વાટ રોકી, ક્યહાં જાઓ છો ચોરટી નાર ટોકી; ૫
- નંદલાલ સાથે તમે રાઠ માંડી, ક્યહાં જાઓ છો પાધરો પંથ જાંડી. ૬
- આ દાણુ દયાળનું ગોપ માગે, જવા દીજે તો અમારી રીત લાંગે; ૭
- ઘેરી વાટ ગોવાળીયા ગર્વ ભાજે, બોલી બોલ સખિયો કા નવ સાંજે. ૮
- રોકો ત્રેમદાને મહીમાટ માથે, બોલી નાયકા બોલ સખિ સર્વ સાથે; ૯
- એળખ્યા વિના રીઠ મિથ્યા વધારો, ગુણુ હીણુ ગોવાળિયા ગાય ચારો. ૧૦
- કરો વાત મોટાઇની વેર વધારો, બોસો લાજ કે આજે પાછા પધારો; ૧૧
- નહીં દાણુ પામો તમો એક કોડી, હુતી તાત ગીરાંત કે આબ્યા ધ્રોડી. ૧૨
- ધણો લાલ લેશો તમો આજ ખેડી, કાને સાંભળો છે અખૂભાન બેડી; ૧૩
- છઉં ધણિયાતાં નહીં જાઉં હાર્યાં, આજ રાધિકા આંહિ પોતે પધાર્યાં. ૧૪
- સુણી ગોપનો સાથ બહુ ખેદ પામ્યો, આબ્યો કૃષ્ણ પાસે ત્યાં ગોપ સુદામો; ૧૫
- કહે ગોપ ગોવિંદને ગદ્ ગદ્ વાણી, છે એ ગોપીના જુથમાં રાધા રાણી. ૧૬
- બોલાવી ન બોલે અહીં નવ આવે, ધાયે મારવા સર્વ કાને બિહાવે; ૧૭
- આપો આપા તો જઈ જુદા કીજે, અખૂભાનસુતાયકી નવ ખીજે. ૧૮
- કરી આંખ રાતી વડે કૃષ્ણ વાણી, એવી રાધિકા કાણુ રાજની રાણી; ૧૯
- મુને ગોપીએ જણ્યો આહીર બોલો, ફાડો માટ માયાતણાં મહીરે ઢોલો. ૨૦
- આવે ધંદ રાણી તોય દાણુ લેશું, લૂટો ગોરસાં રે અમો જવાખ દેશું; ૨૧
- સુણી ગોપ કોમ્યા ભડ સજળ ધાયા, તાણી તારણીના ત્યાં પાલવ સાલ્યા. ૨૨
- ગેડી આંકડે મોતીની માળા ત્રૂટે, પડે લાકડી પાવરી માટ પુટે; ૨૩
- પીયે જાસ ગોવાળિયા મહીરે લૂટે, નાના ગોપના ગોપીઓ ગાલ યુટે. ૨૪
- બોલ્યા રાધિકા ગોપિકા સર્વ વારી, ચાલો કૃષ્ણ પાસે સહુકો મહિયારી; ૨૫
- પશુપાળ પિંડારિયા દાણુ માગે, ખોટા વાદ વિવાદમાં ખોડ લાગે; ૨૬
- વઢવાડ વણુસાડવા વિવેક લાવી, ત્રેમાનંદ પ્રજ્ઞતણે પાસ આવી. ૨૭

કડવું ૪ શું-રાગ મારુની દેશી

આવી મહોન્મત સહુ નાર, જ્યાં વનમાળી છે;	
છે ઝગઝગ કીધાનેા વિચાર, ગોપે ખાળી છે.	૧
સંભળાય પરસ્પર વાત, એટલે ઉભી છે;	
જેનાં ફોજાં મહીનાં માટ, ગોવાળે દૂભી છે.	૨
છે ક્રોધે રાત્રી આંખ, મનમાં મળવું છે;	
મનમાંહે છે અભિલાખ, જિતીને વળવું છે.	૩
જેણે ફોજાં મહીનાં માટ, તેના કર સાચા છે;	
તેને હોડાવવાને ગોપ, ખીજ સૌ ધાયા છે.	૪
જેહેને થયું છે જાન, તે વઢવા ચાલી છે;	
ભાંગી ટોળા નાખી છે જાચ, ગોળી કર ઝાલી છે.	૫
રાધાએ મોકલી નાર, નામ તેનું રાધ છે;	
છે રૂપે સુંદર બાળ, ધણું એક ડાહી છે.	૬
આવી અલખેલી તત્કાળ, જ્યાં વનમાળી છે;	
છે યૌવનનું અભિમાન, શોભા સહુ ન્યાળી છે.	૭
બેઠા જ્યાં ગોકુળનાથ, કદમની છંયા છે;	
કંઠર્પે કાટિ લાગ્યે, પ્રભુની કાયા છે.	૮
આવી રાધાએ ક્યાં પ્રજ્ઞામ, શું વિનતિ મારી છે;	
ગોકુળની આ સહુ નાર, દારી તમારી છે.	૯
માંહોમાંહે લેવું શું દાણુ, એ લઘુતાર્થ છે;	
જશે નંદરાયની લાજ, જે પ્રભુતાર્થ છે.	૧૦
બોળા ગોકુળની સહુ નાર, જે વાયક સાંખ્યું છે;	
જણુશે કંસાસુર કાળ, નંદને વાંકું છે.	૧૧
ખીજ નારી કને લો દાણુ, તેમાં શી બાધા છે;	
આજ નથી લીધાનેા લાજ, ટોળામાં રાધા છે.	૧૨
વારો ગોવાળિયાને નાથ, ધણું સંતાપે છે;	
પ્રેમાનંદ પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ, ઉત્તર શો આપે છે.	૧૩

કડવું ૫ શું-રાગ કાલરો

અરે રાધ તું ડાહી થઈ આવી, પ્રીતમાં ભય દેખાડેર;
કહે તારી રાધા રાણીને, જે દાણુ અમારું પહોંચાડે. અરે રાધ. ૧

ગોકુળ વૃંદાવન છે મારું, તેમાં કંસતણું શું ચાલેરે;
 ને રધિકાનો પિતા આવે તો, દાણુ અમારું આલેરે. અરે રાઈ. ૨
 ડહાપણુ આણી જોલે છે વાણી, તું રીત અમારી ભાગેરે;
 દાણુ દધીનું આપતાં ગોપી, એવડું દુઃખ શું લાગેરે. અરે રાઈ. ૨
 વૃંદો-અગડો કે સાંજ પડો, પણ દાણુ ગોરસનું લેશુરે;
 એ વાતે જે જન દુઃખાશે, તેહને ઉત્તર દેશું રે. અરે રાઈ. ૪
 આત્મા આપી ગોપ સર્વને, જવા નવ કા પામે રે;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુને ચરણે, રતનાવળી શિર નામે રે. અરે રાઈ. ૫

કડવું ૬ કું-રાગ ખટ

સુંદર શ્યામજારે, આ પ્રીતમ પાતળા રે.-ટેક.
 પ્રાણજીવન પ્રજા હો મારા, નાગર નંદકિશોર;
 અમે મહિયારી પારકી નારી, ન કીજીએ આવડું જોર. સુંદર. ૧
 નંદરાયની આણુ માનું છું, શ્યામ સાંભળ કાન;
 મહી માટે ઉખળશું બાંધ્યો, તોય ન આવી સાન. સુંદર. ૨
 કહણુ રાજ છે કંસનું રે, આવડો ન કરિયે વાદ;
 કાઈ મળશે માયાની નારી, ઉતારશે તારો નાદ. સુંદર. ૩
 લલ્લા ગોપની વહુ બેટીનાં, નિલ લંગાવો માટ;
 દાણુ નોહે પણ બીખ માગવી, લોકમાં કહેશે લાંઠ. સુંદર. ૪
 લાંઠ કહો કે બીખ કહો કે, કોહો કૃષ્ણ અનળ;
 પ્રેમાનંદ પ્રજા કહે ગોપીને, આપો અમારું દાણુ. સુંદર. ૫

કડવું ૭ મું-રાગ કાફી

દાણુ માગે રે, કાનુડો દાણુ માગે રે;
 આજ લગે નહીં સાંભળ્યું, કોણે લીધું આગેરે. કાનુડો. ટેક.
 આજે સવાયાનું ગોરસું, તારે પૈસો નોંધજેરે;
 વૈપાર દીઠો આ મજનો, શું મૂળમાંથી જોષયેરે. કાનુડો. ૧
 મટકીમાં મિરાત આ મોટી, જાચનું પાણીરે;
 તે જત ઉપર નહોતું જાણ્યું, કાઈ બિસશે દાણીરે. કાનુડો. ૨
 દાણુની દોલત નોડતામાં, મૂળશું જોશો રે;
 મહિમા જશે નંદનો તે, લાલજી જોશો રે. કાનુડો. ૩

હાંગી કાઢી ભૂધરા, નહીં આપિયે બ્રહ્મણી રે;
અમો ફરી ભથ્થું ગોકુળ, રાખો છાશની દોણી રે. કાનુડો. ૪
ત્રેમાનંદ પ્રભૂ બોલિયા, શાને આકળીં યાઓ રે;
છાશની દોણી શું કરું, દાણ આપીને ભઓ રે. કાનુડો. ૫

કડવું ૮ મું-રાગ પરજ

શ્યામ સોહામણારે, કહાન કોડામણારે;
સાંભળ અલ્યા શ્યામળિયારે, ગોકુળના સોહામણારે.-ટક.
તું પતિવ્રતાનો ખંધુ કહાવે, તારી કીકીમાંહે કામણુરે. શ્યામ. ૧
તું ચોર ચિત્ત નવનીત તણો, ખુટ્યાં ગૌનાં દામણુરે;
માત જશોદાએ ઢિખળે બાંધ્યો, તોયે ન લાગી શીખામણુરે. શ્યામ. ૨
તેં તો ગોકુળ રાખ્યું રેલતું, ધરિયો ગોવર્ધનરે;
માસી ભારી ધાવતાં, તેં વશ કચ્ચા મળજનરે. શ્યામ. ૩
અલ્પાદિકને ભોળબ્યા, તેં પીધો દાવાનળરે;
ચૌદ ભુવન માતાને દેખાઆં, એવું તારું બળરે. શ્યામ. ૪
કંસરાયતું કોણ ગર્જું, તેં માચ્યો છે દશસ્કંધરે;
મન માને તે કરો પ્રજુજી, કહે ભટ ત્રેમાનંદરે. શ્યામ. ૫

કડવું ૯ મું-રાગ ખટ

મૂકયા પિંડારિયા ત્રેરી, રાધાને લીધી ઘેરી;
હૃદેમાં રાશ આણી, બોલ્યાં પછે ચંકપાણી. ૧
જાએ કમમ દાણુ લોપી, મળી આવી છે ગોપી;
દાણુની રીત ભાંગે, ગોપને લાજ લાગે. ૨
ખળકે વેણુ કાળી, ધૂતારી ધાબળા વાળી;
મહીનાં માટ માથે, સોનેરી ચૂડા હાથે. ૩
હોડે છે કેડ ઘોળી, કસમસ યાથે ચોળી;
લટકે નાકે મોતી, મરકલડે ભય બેતી. ૪
ફેરવે કીકી કાળી, મહિા મહિ દેતી તાળી;
મનમાં ગાળ દેતી, મુખે કંઈ ભય કહેતી. ૫
ચોતાના ગુણને ગાતી, મહિયારી મદમાતી;
છેડો ન આપે શીશે, જોળનનું જોર દીશે. ૬

લટકે પાગ માંડે, પોતાની હઠ ન છોડે;
 એની જો હઠ મૂકાવું, તો દાણી નામ દહાવું. ૭
 વઢતાં વાવ જો વહાણું, સહુને વાજ આણું;
 પ્રજુનો રોશ જાણી, રાધાજી જોત્યાં વાણી. ૮

વલણ

રાધા કહે સહુ નારને, તમે રખે મેલો ટેકરે;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ કૃષ્ણને, નથી આપવી કાડી એકરે. ૯

કંડવું ૧૦ મું-રાગ સોરઠી

લૂટે લૂટેરે મારગમાં ચોર, વસ્તીની વાટે;
 એ તો નાગર નંદકોશોર, જમનાને ધાટે.-ટેક.

કમ જમ્બે મથુરા નગરી, જેઠો દાણી જમના ધાટેરે;
 જોથીજનને ખાળી રાખે, દાણીની કાડી માટેરે. વસ્તી ૦ લૂ ૦ લૂ ૦ ૧
 કંસરાયની આણુ ન માને, એને વાધ્યો ધણો ઉન્માદરે;
 મજનારીનાં દૂધ દહીનો, રયામણિયો લે સ્વાદ. વસ્તી ૦ લૂ ૦ લૂ ૦ ૨
 નંદ સાધુ ને સતી જશોદા, આ કાનુડો કોણુ સરખોરે;
 સર્વાંગે ચંચળ જોટારો, નખ શિખ બાઈ તેને નરખોરે. વસ્તી ૦ લૂ ૦ લૂ ૦ ૩
 એણે ઘેસાં કોધાં ગોપ ગોપીને, વળી વશ કચું મજમામરે;
 જમના ધાટે દાણુ દધીનાં, કાઢ્યું કુળમાં નામરે. વસ્તી ૦ લૂ ૦ લૂ ૦ ૪
 ધરમાંથી મહી માખેણુ ચોરે, વળી માર્ગમાંહી મહી લૂટેરે;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુએ મુખ માગ્યું, દાણુ આપે તે છૂટેરે. વસ્તી ૦ લૂ ૦ લૂ ૦ ૫

કંડવું ૧૧ મું-રાગ કાફી

એની મેં જાત જાણી, નંદનો કુંવર દાણી;
 ચોરીને છાશ પીતો, હાંકતાં ત્યારે ખીતો-ટેક. ૧
 મેં જાણ્યું જો કંસરાયે, જેસાજો છે દાણી;
 ચાલો ચોરને લપને આપણુ, મથુરામાં તાણી. એની મેં. ૨
 મા બાપે બહુ લાડ લડાવ્યાં, તેણે પડી કુટેવ;
 તો નામ મારું રાધિકા, એનો ઉતારું અહમેવ. એની મેં. ૩
 મોરલીમાંહે મારી નાંખે, જોલે મીઠાં વેણુ;
 સાધવી નારીનાં સત્ય ચૂકાવે, કામણુગારાં નેણુ. એની મેં. ૪
 કદમ ઉપર ચઢીને જેઠો, ચોરી આપણું ચીર;
 પરચકી ધૂતારો લંપટ, જોયાં નમ સરીર. એની મેં. ૫

પાંપણ ઉપર પાધ જ લેહેર, લોખરી ઓઢી લાલ;
ઓ આવે આપણી લણી, એની લટકતી છે ચાલ. એની મેં. ૬
મુખે વાણી વઢવાની ને, અંતરમાં આહ્વાદ;
ત્રેમાનંદ ઠહે કૃષ્ણલીલા, રાધા કૃષ્ણનો સંવાદ. એની મેં. ૭

કરતું ૧૨ મું-રાગ ખટ

શ્રીકૃષ્ણ-ધૂતારી ધુમટાવાળારે, આંખ્યા વિના આંખડી કાળારે;
જાઓ કાઠાં આખ્યા પાખીરે, રાધાને રાકી રાખીરે.
વઢતાં વાયે વહાણુંરે, સહુએને વાજ આણુંરે-ટેક.
હંચી ને અલખેલડી રે, મુખ ધણું મુખાન;
જોખનિયાનું જોર જણાવે, હું ઉતારું અભિમાન. ધૂ. આં.
રાધિકા-નાનડી વધમાં નોમ જ કાઢ્યું, લોક કરે વખાણ;
મેં ખાયે આખ જ લાજે, મહિા મોંહે શું દાણ.
ચાલો પાધરી વાટેરે, સાંખું છું નંદને માટે રે.-ટેક.
શ્રીકૃષ્ણ-આ ગોકુળમાં વસે ધણી રે, મોટી જાત આહીર;
વહેવારની વાતે લજ્જા શાની, દીસે વઢકણની પીર. ધૂ. આં.
રાધિકા-પાધરી વાટે તે લડેરે, જેને હોયે બે બાપ;
દાણુની શું તે મહોર કરાવી, કંસે કીધી શું જાપ. ચા. સાં.
શ્રીકૃષ્ણ-જાપ તો તારો બાપ કરાવે, રાંકડો વૃષભાન;
અમો કુંવર નંદજીતણા, કાની નવ માનું આણ. ધૂ. આં.
રાધિકા-સમજ બોલો સ્વામળા વહાલા, લોક સાથે શાં લાડ;
ભીખ માગીને પેટ ભરો તો, પરમેશ્વરનો પાડ. ચા. સાં.
શ્રીકૃષ્ણ-ગોપી માળ દીયો અદેકરી, છે જોરાવરનો પોરો;
ભીખ માગ્યાની પેર ઠહું, તું કાન ધરની ઓરો. ધૂ. આં.
રાધિકા-કાન ધર્યાનું કામકાજ શું છે, સમજ્યાં મનની વાત;
એવો કા દેખતી નથી જે, મુને અડાડે હાથ. ધૂ. આં.
શ્રીકૃષ્ણ-જો આયે રાણી ઈશણી, તો ખૂફી જાએ ખાન;
તારું સર્વસ્વ લેઈ સુંદરી, તો નામ ધરાવું કાન. ધૂ. આં.
રાધિકા-તું જ વરસનો છાકરો ને, ચોરી પીતો જાય;
સર્વસ્વ આપું સ્વામળા, તું આવે જો મુજ પાસ. ચા. સાં.

શ્રીકૃષ્ણ-તું મદમાતી આહીરડી, હું નિપટ નાનું બાળ;
 બાળપણું દેખાડું, થવા દેતી સંધ્યા કાળ. ધ. આં.
 રાધિકા-સંવાદ કરતાં દિવસ વીત્યો, અબળા આકળા યાય;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ જાવા દીજે, ગોપિકા લાગે પાપ, ચા, સાં.
 કડવું ૧૩ મું—રાગ કાફી

સુંદર સ્યામળા રે, અમો હાર્યા ને જિત્યો તુંયરે;
 ત્યારે લેતો તે લેહમણાં, તારે ભેષ્યે શું ? સુંદર સ્યામળારે.—ટેક ૧
 દિવાકર અસ્તાયળ પહોંચ્યો, પડી પ્રભુજી સાંજરે;
 પરપવા પિયુજને ઉત્તર દેવા, ક્યમ તણ્યે ધર માઝ. શું. સ્યામ. ૨
 સાસુ વાધણ નંજુદી નાગણ, જેઠ તે જેવો જમરે;
 સુરભિસુત સરખો સ્વામી, તેને ઉત્તર દીજે કંઈમ. શું. સ્યામ. ૩
 અંતે લ્યો તે લ્યો હમણાંથી, અસુર જામને યાવ રે;
 ગૃહસ્થાશ્રમની બેડી મોટી, જઈ દોવી છે ગાય. શું. સ્યામ. ૪
 તમો પુરુષ ને અમો નારી, દોહલે લોકાચારરે;
 હુંકારા માટે મરવું પડશે, અબળાનો અવતાર. શું. સ્યામ. ૫
 તમો અમ સાથે કૌતક કીધું, અમો કીધું છે હાસરે;
 આજ થકી તમારી ત્રિકમ, મૂવે લીધી દસ. શું. સ્યામ. ૬
 પ્રથમ આવીને તમ સંધાતે, કીધો જે સંવાદરે;
 અધટલું બોલાયું હોય તે, ક્ષમા કરો અપરાધ. શું. સ્યામ. ૭
 અમો આવશું મહી વેચવા, તમો તે લેજો દાણરે;
 ગોરસકેરું શું ગળું છે, અમે તે સોખા પ્રાણ. -શું. સ્યામ. ૮
 અમને તો નવે ગમે દીડું કા, તમ વિષુ ગોકુળનાયરે;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, વેચાયાં તમારે હાય. શું. સ્યામ. ૯

૧૪ પદ ૧૪ મું—રાગ ખટ

જિત્યા જીવણને હારી સુંદરીરે લોલ;
 લોકાચાર ને ધર ગઈ વીસરીરે લોલ. ૧
 વિઠ્ઠલજીએ વાહી વાંસળીરે લોલ;
 ગોપી વિહ્વળ ચર્ષ સહુ બાકુળીરે લોલ. ૨
 અકળ ગતિ તે નવ જાગે કળીરે લોલ;
 ગોકુળ ગઈ તે ગોપની મંડળીરે લોલ. ૩

દાણુ વિવાદ ત્યાં ભાંગી ગયોરે લોલ;	
રસ ઝોધ હૃદયા હર્ષજ થયોરે લોલ.	૪
શ્યામળિયોજી તો ત્યાં સજ થયોરે લોલ;	
ગોપી સાથે તે કુંજભવન ગયોરે લોલ.	૫
ગોરસ ગોળી મેલી તે સહુએ વેગળોરે લોલ;	
સહુ વહાલાજીને વાંટી વળીરે લોલ.	૬
સારે રાધાજીને કહે શ્રીહરિરે લોલ;	
લગ્નન મનથી મૂકે પરહરીરે લોલ.	૭
ઝીલું સુણતામાં રાધા હસીરે લોલ;	
ભાગ્યે ધુંધટ, ચીર ગયું ખસીરે લોલ.	૮
દીધું આલિંગન હેત વ્યાપિયુંરે લોલ;	
કુંજમાંહે રહી રતિ સુખ વ્યાપિયુંરે લોલ.	૯
જેટલી ફૂતી મજ સુંદરીરે લોલ;	
મેટલાં રૂપ ધરિયાં શ્રી હરિરે લોલ.	૧૦
દાણુ મિસે તે લીલા ખીજી થઈરે લોલ;	
રંગવિલાસમાં રજની વહી ગઈરે લોલ.	૧૧
ગયો ચંદ્ર ન જાતુ ઉઝ્યો સહીરે લોલ;	
સારે મજ વનિતાને સાન થઈરે લોલ.	૧૨
પ્રેમાનંદ પ્રભુને પાયે પડીરે લોલ;	
સહુ ગોપીએ વિદાય માગી લળોરે લોલ.	૧૩

પદ ૧૫ મું—રાગ ધન્યાશ્રી

નમેા નારાયણ રાધા રાણી, કુઃખ લંજન દામોદર દાણી;
 ઘેર ગઈ ગોપિકા આનંદ આણી, પ્રભુજીની માયા કોણે ન કળાણી. નમેા. ૧
 પડોરાણુ સાસુ નણુંદ જેઠાણી, કરે વાત પરસ્પર અંગ અંધાણી;
 સુણે ભણે દાણવીલા ધન્ય તે પ્રાણી, જમકંકર ન ચક્રે તેનેરે તાણી. નમેા. ૨
 એ અદ્ભુત લીલા બુદ્ધ સાર વખાણી, જેમ સાગરથી ભર્યું ચંચળ પાણી;
 તેમ પ્રેમાનંદ દાણવીલા-વખાણી, ચરણગત રાખે સારંગપાણી. નમેા. ૩

નળાખ્યાન

૨-૦૦૦૧૩

કડવું ૧ લું-રાગ કેદારો

શંભુસુતનું ધ્યાન જ કરું, સરસ્વતીને પ્રણામ જ કરું;
આદર, રૂડો નૈપધનાય રે.

૧

ઠાળ

- નૈપધનાયની કહું કયા, પુણ્યસ્થાંક જો રાપ;
વેશંપાયન વાણી વદે, અર્ચિક પર્વ મહિમાય. ૨
- રાજ્ય હારી ગયા પાંડવ, વસ્યા દેત વનમોત્તર;
એકલો અર્જુન ગયો કૈલાસે, આરાધ્યા ત્રિપુરાર. ૩
- પશુપતાકાશ્વ પશુપતિયે આપ્યું, પછે ગયો સ્વર્ગમાંહે;
કાલકેતુ પ્રસાદા માયોં, પંચ વર્ષ રહ્યો તાંહે. ૪
- યુધિષ્ઠિરાય અતિ દુઃખ પામ્યા, ઉપન્યો ઉદ્દેગ;
પુનરપિ પારથ નહીં આબ્યો, ભાષ્યે કીધાતાંહાં નવો નેગ. ૫
- એવે સમે એક તપસ આબ્યો, બૃહદ્વ્ય એવું નામ;
પૂજા કીધી પાંડવે, આપ્યો વસવાતો હામ. ૬
- ચાતુર માસ તાંહાં રજા, કુંતીસુત કરે સેવાય;
રાત રાતના વારા ફરતી, પાંડવ ચાપે પાય. ૭
- એક વાર યુધિષ્ઠિર બેઠા, તળાસવાને ચર્ચુ;
તે સમે અર્જુન સાંભર્યો, બરાધું અંતરકર્ષુ. ૮
- ધર્મરાયને ઋષિજી પૂછે, જળે બીના પગ માહારા;
શે દુઃખે સતવાદી રાજ, નેત્રે બરે જળધારા. ૯
- ધર્મ કહે સાંભળીએ સ્વામી, ઉઠી ગયો અર્જુન;
અવળા સવળા સાથે સબ્યસામી, માટે કરું છો રુદન. ૧૦
- ભીમસેનની પાસે જો હું, માયું દાતણ પાણી;
બડબડતો જાએ રીસાવી, લાવે વૃક્ષ મોહોહું તાણી. ૧૧
- પ્રાતઃસામગ્રી નકુળ પાસે, કદાપિ જો મેં માંગી;
એક પોહોર તો વાર લગાડે, એટલી કરે વરણાગી. ૧૨

- સહદેવને જો કામ દેઈ, સાધુ મેન ન આણે રાપ; ૧૩
પણ મધ્યાહને ધરમાંથી નીસરી, જોતો જોતો જોય.
દક્ષિણ દિશાએ જોગણી જો, જાઉં તો દુઃખ પામુ;
પૂર્વ દિશાએ પરવરું તો, ચંદ્રનું ધર છે સાહમું. ૧૪
એવી રીત તો ત્રણે ભાઈની, મુજથી નવ સહેવાય;
દ્રોપદીને મોકલું તો, હરણ કરી કેા જાય. ૧૫
વણ માગે વેળાએ આપે, જે જોઈએ તે આણી;
ફળ જળ મુખ આગળ લેઈ મેહલે, તે તો ગાંજવપાણી. ૧૬
તેહના ગુણ હું નથી વિસરતો, રણો છો હૃદયો રાખી;
સુખ સંતોષ વિના છો સુનો, મુનિ હું પારથ પાખી. ૧૭
નિઃશ્વાસ મૂકી ધર્મ એમ પૂછે, કેાહોને બૃહદશ્વ ઝાખી;
વન વસતું ને વિજેગ પડીઓ, હું સરખો કેા દૂખી. ૧૮
રાજ્યાસન ધન જીવન રિધ, તેહ અમો સર્વ હારી;
એહવું કેાને હવું હશે સ્વામી, પીડા પામે નારી. ૧૯
વળતા વાણી વદે બૃહદશ્વજી, શું આણે વૈરાગ;
નળ દુઃખ પામ્યો અરે પાંડવ, નથી તેહનો સોમો ભાગ. ૨૦
રૂપ રાજ્ય ને ધન બળ તે, ન મળે નળસમાન;
અનેક કષ્ટ તેહના જેવું, કેા ન ભોગવે રાગન. ૨૧
જીમખુમારી નળની નારી, રૂપ શું કહું મુખ માંડી;
તે રાણી જાહાં નહો ફળ પાણી, નજે વનમાં છાંડી. ૨૨
દાસીરૂપ ધર્મ દમયંતી, કુળકું થયું નળગાત્ર;
તેહનાં દુઃખ આગળ મુધિશ્ચિર, તાહરું દુઃખ કેાણ માત્ર. ૨૩
કર જોડીને ધર્મ એમ પૂછે, કેાહો મુજને ઝપિરાય;
ધણું દુઃખ પામ્યો નળરાજ, સા કારણ કહેવાય. ૨૪
કેાણ દેશનો નરેશ કહાવે, કેમ પરણ્યો દમયંતી;
તે રાણી નજે કેમ છાંડી ને, કાંહાં મૂકી ભમવંતી. ૨૫
હિતપત્ય કેાહો નળદમયંતીની, અથ ઇતિ કથાય;
દુખી આનું દુઃખ સાભળતાં માહારી, ભાગે મનની વ્યથાય. ૨૬

વલણ

- બધા ભાગે માહારા મનની, કહે મુધિશ્ચિર રાગનરે;
વદે વિષે પ્રેમાનંદ તે, નળનણ આખ્યાનરે. ૨૭

કંડવું ૨ જી-રાગ ગોડી

- બૃહદ્વજી મુખ વાણી વદે, રાવ મુખિષિર ધરતા હૃદે;
 નૈપથ નામે દેશ વિશાળ, રાજ્ય કરે વીરસેન જીપાળ. ૧
 તેહને સુરસેન બાંધવ જન, તે બેહુને એકાકા તન;
 તે રૂપે પુટડા જેવા કામ, નળ પુષ્કર બન્યોનાં નામ. ૨
 પછે નળને આપી રાજ્યાસન, પિતા કાકા બન્યો ગયા વન;
 ચલાવે રાજ્ય નળ મહામતિ, પુષ્કરને કીધો સેનાપતિ. ૩
 જિત્યા દેશ વધારી ખ્યાત, શત્રુ માત્ર મમાયા શાત;
 ભૂપતિ સર્વ નૈપથને બજે, નર પુષ્કરે કીધો દિગ્વિજે. ૪
 પ્રજા સુએ ઉધાડે બાર, ન કરે ચોરી ચોર ચખાર;
 સત્યે યમપતિ કીધો સાધ, પુરમાહે કેને નહોં બ્યાધ. ૫
 કનકે ભરીઆ છે કાકાર, જેહવાં ધન તેવા દાતાર;
 જાચકનાં દારદ્ર્ય કાપીઆં, નળે મુખ માંગ્યાં દાન આપીયાં. ૬
 ભિક્ષુક કહે બહુ નળનું રાજ, ગયું દુઃખ હોલાણી દાઝ;
 કીર્તિ યદ્ નળની વિસ્તીર્ણ, જેમ સૂરજના પસરે કીર્ણ. ૭
 પુણ્યશ્લોક ધરાવ્યું નામ, વૈષ્ણવ કીધું બાધું મામ;
 ઘેર ઘેર હરિકીર્તન, એકાદશી વ્રત કરે હરિજન. ૮
 ચારે વરણ પાળે નિજધર્મ, ધ્યાયે દેવ વ્યાપક પરિભ્રમ;
 નળે કીધો એટલો નેમ, માગ્યું દાન આપે કરી પ્રેમ. ૯
 જો આવે મસ્તક માગનાર, તો આપતાં ન લગાડે વાર;
 ઉત્તર દક્ષિણ પૂરવ પથ, વીરસેન સુતનો વાળ્યો યશ. ૧૦
 ત્યારે પુષ્કરને યદ્ બદેખાઈ, મુજ થકી વાળ્યો પિતરાઈ;
 નળને નમે પ્રજા સમસ્ત, એ આગળ હું પાળ્યો અસ્ત. ૧૧
 એહવું જાણી મન આણી વૈરાગ્ય, ગયો વન ધર કીધું ત્યાગ;
 નળનો વાળ્યો તે નવ વળ્યો, દારુણ વનમાં પોતે પળ્યો. ૧૨
 જમ્બને સેવ્યું પર્વત શૃંગ, તળે વહે છે નિર્ભળ ગંગ;
 શત્પાનું કીધું આસન, પાંદડાનું કીધું છત્ર રાજન. ૧૩
 માનસી રાજ માંડ્યું વનતણું, કાકિલ જાન કરે છે ધણું;
 આ મૃગ તે અશ્વ માહારે કારણે, દુઃખ પ્રતિહાર ઉભા બારણે. ૧૪
 ભુંડ હરતી પૃથ્વી પરજંગ, એ રાજ કેમે ન પામે લંગ;
 કાલુંદી સેવા આવી નવ ચડે, ઉધાડે બાર ખાતર નવ પડે. ૧૫

એણીપેરે માંડ્યું રાજ્યાસન, અણુચાસતે વશ કીધું મન;
 એ કથા એટલેથી રહી, નળ રાજ્ય શું કરતો તહીં. ૧૬
 ન્યારે પુષ્કર ઊડી વનમાં ગયો, લાઈ વિના ભૂપ એકલો રહ્યો;
 નિર્કટક રાજ્ય એકલો કરે, ધર્મ આણુ રાજની ફરે. ૧૭
 માગાં મોકલેદેશ દેશના ભૂપ, નળ જોવડાવે કન્યાનું રૂપ;
 શરીર કુળમાંહે કહારે ખોડ, કહે ન મળે કા મારી જોડ. ૧૮
 બનીસ હોય લક્ષણ સંપૂર્ણ, તેનું હું કરું પાણીમહણ;
 એમ કરતાં વહી ગયા દિન, એવે આબ્યા નારદ મુંન. ૧૯

વલણુ

નારદ ગુનિ પધારીઆ, મુણુ મુધિધર ભૂપાજર;
 પછે વેણા પાણીએ કમ મેળવ્યું, નળનું વેવીસાજર. ૨૦

કંડવું ડે ભું-રાગ રામગીની દેશી

એણીપેરે બાધ્યા બૃહદ્ધ વાણીજી, નળને ઘેર આબ્યા વેણાપાણીજી;
 વીરસેનમુતે ઊધું માનજી, અર્ધપાલે પૂન્યા ભગવાનજી. ૧

હાળ

પૂન્યા નારદ આદર આણી, હૃદમાં અતિ પ્રેમ;
 અન્યોન્યે પૂજીઆ, સમાચાર કુશળ ક્ષમ. ૨
 રાજ્યાસન મનું નળનું દેખી, નારદ ઋષિ એમ પૂછે;
 પટરાણી દિસતાં નથી એ, કાહોની કારણ શું છે ? ૩
 આસને બેસવું રાણી વિના, તેહનો મોટો દોષ;
 પછે પ્રતિજિતર વિચારી નળ, બોલીઆ ધરી શોષ. ૪
 નળ કહે તમે પ્રજાપતિના, પુત્ર વેણાધારી;
 જાણતા હશે બ્રહ્માજીએ, માહરે નિરમી છે કે નારી ? ૫
 સમઠીપ નવખંડમાંહે, કાંઈ કન્યા કાટા કાટ;
 ઋષિ હું વરું એવી નવ મળે. શરે છે કન્યાની ખોટ ? ૬
 રૂપ તાંહાં કુળ નહીં કુળ તાંહાં નહીં ચાતુરી ચાલ;
 કે સઠળ લક્ષણ હોય પૂરણ, તે હું પરણું તત્કાળ ! ૭
 નારદ ઋષિ તવ આવ્યમાં, કમ ન કાળે ભૂપ;
 તારા સરખું નવ મળે, કે રવામાનું સ્વરૂપ. ૮
 પણ એક કન્યા અતીકિક છે, વેદ જોહેને વરણે;
 તે ઈંદ્રને ઇચ્છે નહીં તો, તુને કાંદાંથી પરણે ! ૯

- નળ કહે જો મહા મુનિ તે, કન્યાનું કોણ નામ ?
 કવણુ રાવની દીકરી ને, કવણુ તેહનું ગામ ? ૧૦
- નારદ કહે સકળ દેશ મધ્યે, ઉત્તમ વિદર્ભ દેશ;
 તાર્હા રાજ્યાસન કરે છે, બીમક નામ નરેશ. ૧૧
- તેહને ઘેર એક તારણી, વજ્રવતી નામ અભિધાન;
 પુણ્યદાન અપાર કીધાં, પણ ચેટે નહીં સંતાન. ૧૨
- એવે સમે એક દમન નામે, આવીઆ તાપસ;
 આતિથ્ય કીધું તેહનું ને, જમાઓ ખટ રસ. ૧૩
- ધણા દિવસની ગઈ ધ્રુધા, ને પામીઆ સંતોષ;
 ત્રિકાળ જ્ઞાને જાણીઆ, રાણીને વંજા દોષ. ૧૪
- પૂછીને ત્યાં ખરું કીધું, નિશ્ચે નહિ સંતાન;
 કરુણા આણી આપિયું, રાય રાણીને વરદાન. ૧૫
- તથા પુત્ર ને એક પુત્રી, હશે રૂપનાં ધામ;
 મોંઘાણી રાખજે એટલી, જે મહારે નામે નામ. ૧૬
- એહેવું કહીને ઋષિજી, પામીઆ અંતરધાન;
 ફટકે દિવસે રાણીને પછે, આવીઆ સંતાન. ૧૭
- દમન દંતુ દુર્દમન, દમયંતી નામ જ ધર્મી;
 હર્ષ પામ્યા ભૂપતિ, બાળક ચારે ઉછર્મી. ૧૮
- દમયંતી જે દીકરી તે, મુખે વરણી ન જાય;
 અંગ તણી તો ઉપમા, નળ કશીએ ન અપાય. ૧૯

પલણુ

- ઉપમા ન અપાય નળ મે, એમ બોલ્યા વેણુધારી રે;
 નળ કહે નારદ પ્રત્યે, તેહનું રૂપ કહો વિસ્તારી રે. ૨૦

કડવું ૪ છંદ-રાગ આશાવરી

- નારદનાં વચન સુણી, બોલ્યા નૈષધધણી;
 બીમક તણી કુંવરી છે, કેહેવી કૂટડીરે. ૧

ઢાળ

- કૂટડી કેહેવી દમયંતી, કહો તેનું વીખાણુ;
 નારદ કહે રે સાંભળો, વીરસેન સુત સુજાણુ. ૨
- શુણુ ચાલ ને ચાતુરી, અદ્ભુત સુંદર મેશ;
 તેહને હું કેમ વર્ણવું, વર્ણવી ન શકે શેષ. ૩

૩૫૫

બુદ્ધિ પ્રમાણે માનનીનું, કરું છું વરણનઃ
 ન્યમ સાગરમાંથી ચાંચ જળની, ભરે પક્ષીજન. ૪
 દમયંતીનો ચોટલો, દેખી અતિ સોહાગ;
 અભિમાન મુઠ્ઠા લજ્જા આણી, પાતાળ પેઠા નાગ. ૫
 ભીમક સુતાનું વદન મુધાકર, દેખીને શોભાય;
 ચંદ્રમા તો ફીણ પામી, આલમાં સંતાય. ૬
 સૃષ્ટિ કરતાં બ્રહ્માજીએ, ભર્યું તેજનું પાત્ર;
 તે તેજનું પ્રજાપતિયે ધડચું, દમયંતીનું ગાત્ર. ૭
 તેમાંથી કાંઈ શેષ વાખ્યું, ધડતાં ઘેરો પડિયો;
 બ્રહ્માજી એકદું કરીને, તેનો ચંદ્રમા ધડિયો. ૮
 નળ કહે નારદને, એ વખાણુ ભાવ ન પહોંતો;
 દમયંતી હમણાં અવતરી, ચંદ્ર પહેલો નહોતો? ૯
 નારદ કહે બ્રહ્માજીએ, સઉ પહેલી ધડીને રાખી;
 પછુ પૃથ્વીમાં અવતારી નહિ, ભરથાર એવા પાખી. ૧૦
 વિરંચિએ વૈદર્ભી નાંખી, ઉદય હવડે પાખી;
 તેજી અહિંયાં અવતરી, તો નિમ્નો હશે કેા સ્વામી. ૧૧
 નળ કહે આગળ વિસ્તારો, એ બેદ મેં સાંભળિયો;
 ચંદ્ર પહેલી ચતુરાં, સંદેહ મનનો ટળિયો. ૧૨
 નારદ કહે સાંભળો રાજ, મીન ને મધુકર;
 નેન જીકુદી દેખિને, જળ કમળ છીધાં ધર. ૧૩
 નાસિકા વેસર દેખીને, કળાધર ને કાર;
 તેણે અરણ્ય પર્વત સેવિયાં, ધારી ચક્ષુ નહિ ધીર. ૧૪
 દમયંતીના અધર દેખી, પેટ વેધું પ્રવાણી;
 એ કામિનીનો કંઠ સાંભળી, કાઠિયા ધર્ષકાળી. ૧૫
 રસના વાણી સાંભળી, સરસ્વતીને આલ્યો વૈરાગ;
 કુંવારી પોતે રહી, સંસાર છીધો ત્યાગ. ૧૬
 દંત દેખી દાડમ ફાટ્યું, કપોત સંતાડે મ્હેને;
 તે નાદ કરતો ફરે વનમાં, કહે દુઃખ કહું હું કોને? ૧૭
 દમયંતીનાં કુચ દેખી, હાર્યું કુંજર કૂળ;
 તે દિડતાં ચાલતાં દાથી, માથે ધાસે ધળ. ૧૮

હસ્તકમળથી કમળ હાર્યું, જળમાં કીધું ધર;
ઉદર દેખી દમયંતીનું, સુકાયું સરોવર.

૧૯

વલણ

સરોવર સુકાયું સાંભળી, નળરાય મનમાં રંભ્યા;
દમયંતીની જંઘા દેખી, કેળ રહી કાક વેઝા.

૨૦

કંડવું ૫ મું-રાગ સામેરી

દમયંતી છે દોષ રહીતા, તેના ગુણની ગાંઠ ગીતા;
નારદજી વાયક એમ બોલે, નહિ ઉપમા તારુણીની તોલે.
દમયંતી દોષ રહીતા, તેના ગુણની ગાંઠ ગીતા. ૧
જોઈ જિમક સુતાની કટી, સિંહની જાત વનમાં ધટી;
હંસને પણ ધર્ષ ચટપટી, ચાલ્ય ગોરીની આગળ મટી. દમયંતી. ૨
રામા અંગની રામાવળી, વનસ્પતી દવે મરે છે બળી;
તેનાં વસ્ત્ર રહ્યાં જળહળી, દેખી આભમાં પેસે વીજળી. દમયંતી. ૩
પગપાનીથી હાપોં અળતો, રહે અબળાને પાગે લળતો;
નેપુરનો નાદ સાંભળતો, રહે ગાંધર્વનો સાથ બળતો. દમયંતી. ૪
વરણ્યથી ચંપક નવ બળિયો, માટે મધુકરે તેને તળિયો;
એવું રૂપ ક્ષણાએ સન્નિધું, બીજું કાઈ નથી તીપળિયું. દમયંતી. ૫
હવે શશુગાર વખાણું સોળ, મંજન ચીર હાર તંબોળ;
ઉઠે સુગંધના કલ્પોલ, અંગે અરુગ્મળના રાજ. દમયંતી. ૬
શીશૂલ રત્નરાખડી, શોભે ભમરમાં ચુતી જડી;
ગોદણો રહ્યો અંગશુ અડી, કટિમેખલાયું પડે વડી. દમયંતી. ૭
ગળાંબધ કંઠે નવરંગ, મુકતાહાર છે બે સંગ;
શકે ગિરિ કરીને ભંગ, સ્તન મધ્યે વહે છે ગંગ. દમયંતી. ૮
વાયે ઓઠણી રહિ છે ઉડી, ખળકે કંકણ ને કર સુડી;
રૂપે રતિ તો સંભમે ભુડી, એવી કાઈ મળે નહિ રુડી. દમયંતી. ૯
વાજે નેપુર ફેરો ઝણકો, અંતુઠે અણવટનો ઠણકો;
અંતુલિયે વીછવાનો રણકો, બેલે મધુર ઝંઝરિનો ઝણકો. દમયંતી. ૧૦
જોણે દમયંતી નવ જોઈ, તેણે ઉમર એજે 'જોઈ;
જાણે કાયા કનકની લોઈ, એવી જગમાં બીજી ન કોઈ. દમયંતી. ૧૧
જેમ નદીમાં ભાગીરથી, તેમ શ્યામામાં શ્રેષ્ઠ સર્વથી;
ત્રણ લોકમાં જોડી નથી, જાણે સાગરથી કાઢી મથી. દમયંતી. ૧૨

ઈદ્રાદિક પરણવા ફરે, મહીલા મનમાં નવ ધરે;
 આશ્વનીકુમાર આગળ પળે, તે ન આવે આખ્ખજ તળે. દમયંતી. ૧૩
 જ્યારથી એ પુતળું અવતરિયું, નારી માત્રનું માન ઉતરિયું;
 દમ્યું જગત સ્વરૂપ ઉદે કરિયું, માટે દમયંતી નામ ધરિયું. દમયંતી. ૧૪
 જોગી ચર્ધ તજ્યું હશે સર્વસ્ત, તીર્થ નાજો હશે સમસ્ત;
 ગાળ્યાં હશે હીમાળે અસ્ત, તે અસશે દમયંતીનો હસ્ત. દમયંતી. ૧૫
 વખાણુ સાંભળિને સખળ, રુધિર અટવાયું પળ પળ;
 નારદ પ્રત્યે જોડ્યો નળ, સ્વામી પરણવાની કહો કંઠ ? દમયંતી. ૧૬
 નારદ કહે મારું કહેણુ ન લાગે, હું નવ જાણી તારે માગે;
 મને મોહનાં બાણુ વાગે, બ્રહ્મચર્યવ્રત મારું ભાગે. દમયંતી. ૧૭
 એહું કહી પામ્યા અંતરધાન, મોહ પામ્યો નળ રાજન;
 લાગ્યું દમયંતીનું ધ્યાન, કામજન્યર થયો વહિ સમાન. દમયંતી. ૧૮
 વેદ મોટા મોટા આવે, વગડાની ઔપધિ લાવે;
 તાપ કાષ્ટયે ન શમાવે, મંત્રી કહે થું ચારો દાવે. દમયંતી. ૧૯

વલ્લભુ

હવે થું ચારો કહે મંત્રી, વિચારે છે મનરે;
 નીલાં વસ્ત્ર પહેરી અરવે બેસી, નળ રામ ચાલ્યો વનરે. ૨૦

કંડવું ૬ હું-રાગ વસંત

અનંગ અનળ તે નળને પ્રગટ્યો, વન ગયો વહિ સમાવા;
 હવે બેઠો ચિંતામાં પેઠો, લાગ્યો આકુળ બ્યાકુળ થાવા. અનંગ. ૧
 નીલાં વસ્ત્ર ને નીલો વાધો, મૃગયાનો શણગાર;
 અધોર વનમાં રાયે હોડું, માનસરોવર સાર. અનંગ. ૨
 સુભટ સાથે ક્રોધ મળે નહિ, એકલો ન પડે ગમ્મ;
 હયથકા હેઠો ઉતરીને, વન જોવા લાગ્યો રમ્મ. અનંગ. ૩
 વૃક્ષ વારુ ચારોણાનાં, ચંદન ચંપા અનંક;
 નાનાવિધનાં પુષ્પને ભારે, વળિ રહ્યાં છે વંક. અનંગ. ૪
 મોગરો મરડાઈ રહ્યો ને, મગી અરણી ને મરેહી;
 આબલિ આવળ ને અગધિયા, એખરા ને અરેહી. અનંગ. ૫
 કદલિ ચંબ શોભે અતિ સુંદર, સાકર સરખી શેલહી;
 લવિંગલતા ને સિંધુ લલિત વળી, વિરાજે વૃક્ષવેલહી. અનંગ. ૬

નાળાએરી નારંગી નૌતમ, નીચાં નમ્યાં બહુ નેત્ર;	અનંગ.	૭
ફેફળિ ફાલસિ મુંદર દીસે, ખલુર ખારેકનાં ક્ષેત્ર.	અનંગ.	૮
પીપળા પીપળિ વડ ને ગુલર, દાડમડી ને પલાસ;	અનંગ.	૯
અશ્વત્થિ ઉતરી નળ રાગયે, વન નિરખ્યું ચોપાસ.	અનંગ.	૧૦
જળ ફળ સખળ દેખી નળ હરખ્યો, ઉત્તમ આંખા સાખ;	અનંગ.	૧૧
બાળચિ બીજેરી ને ચિનિક્યાલા, બુલે બુમખા દ્રાખ.	અનંગ.	૧૨
મુંદર કુમુદનિ સરોવરમાહે, વાયુ પ્રહારે નમંતી;	અનંગ.	૧૩
દેખી અનળ તે બમણો બ્યાખો, સાંભરી દમયંતી.	અનંગ.	૧૪
શીતળ વાયુ વહ્નિ સરખો, લાગે રાયને તંન;	અનંગ.	૧૫
નમે વૃક્ષ છે કદળાનાં, તેને દેતો આલિંગન.	અનંગ.	૧૬
રંભન સુંબન કરે કુળને, ચડથી મરડી પાડે;	અનંગ.	૧૭
મુખથી શબ્દ કરે જેમ કાઈ, મોટો મેગળ ત્રાડે.	અનંગ.	૧૮
એવે સમે બહુ હંસ લાં દીઠા, સુવર્ણનાં છે અંગ;	અનંગ.	૧૯
તે દેખી દમયંતી વિસરી, ટળી ગયો અનંગ.	અનંગ.	૨૦
નહોતું દીડું તે મેં દીડું, આબ્યો દીસ અનુક્રમી;	અનંગ.	૨૧
આવી કનકની જાત પંખીની, ઘણાપે ક્યારે નિરમી ?	અનંગ.	૨૨
એકે હાથ પડે એમાંથી, પાછું પાસે રાખું;	અનંગ.	૨૩
રમાડું જમાડું એને, દુઃખદહાડા જોઈ નાખું.	અનંગ.	૨૪
શરપ્રહાર કરું જો એને, તો એ થાય નિધન;	અનંગ.	૨૫
મદ્ય કરવું જોઈએ જીવતું, ભૂપ વિમાસે મન.	અનંગ.	૨૬
એવે સકળ પંખીનો રાજા, દીઠો પૃથ્વીમાંય;	અનંગ.	૨૭
વૃક્ષતણે થડ નિદ્રા કરીને, ઉભો છે એક પાય.	અનંગ.	૨૮
તેને દેખી નળ મનમાં હરખ્યો, ભેદ કરી પરવરિયો;	અનંગ.	૨૯
અંબર ઓઢી અંગ સંકોડી, શ્વાસ રુંધન કરિયો.	અનંગ.	૩૦
દુમ થડ પુઠે નળ લાડ આબ્યો, બેશી આઘો ચાલ્યો;	અનંગ.	૩૧
લાંબો કર કરી લઘુલાયવીમાં, પંખીનો પગ ઝાલ્યો.	અનંગ.	૩૨

વલણ

જાલ્યો પંખી જાગી ઉઠ્યો, નળને કીધા સંમના પ્રહારરે;
પછે પોતાની વાણીએ કરી, કરવા લાગ્યો પોકારરે.

કડવું ૭ મું-રાગ મારૂ

હંસે માંજોરે વિલાપ, પાપી માણસારે; શું પ્રગટ્યું મારું પાપ. ૫૧૦
 ઓ કાળા માથાના ધણી, પાં જોને નિર્દયતા હોયે ધણી. ૫૧૦
 એ તો જીવને મારે તતજેવ, પાં હવે હું મુઝો અશ્વમેવ. ૫૧૦
 ટુંપી નાખશે માહરી પંખાય, પાં મુને શેકશે અગ્નિમહાંય. ૫૧૦
 જોણુ મૂકાવે કરી પક્ષ, પાં માહારે મરવું ને જોહેને લક્ષ. ૫૧૦
 આ મળ સરખું રતન, પાં તે જોણે યારો નીધન. ૫૧૦
 ટળવળી મરશે માહરી નાર, પાં તે જીવશે કેહેને આધાર. ૫૧૦
 ગ્રહો નારીએ દોઢા નાય, પાં ધાયો સહસ્ર જીનો સાય. ૫૧૦
 નાય હિપર ભમે જીવુંદ, પાં ધણું કરવા લાગ્યા આકુંદ. ૫૧૦
 હંસીએ દીધો શાપ, પાં તારી જી એમ કરજો વિલાપ. ૫૧૦

હંસ નારીને કહે વચન; હંસી સાંભળોરે;

તમે જાઓ સર્વ જીવન, આંહાંથી પાછાં વળોરે.

જે કાંઈ લખ્યું હશે જ્ઞાપ, હં તે અક્ષર નવ ધોવાય. આં

કેમ છૂટીએ કર્મના બંધ, હં આપણે એટલો હશે સંબંધ. આં

જો અણુધટનું કીધું અમે, હં મને વોરી રાખ્યો નહિ તમે. આં

આપણે વસવું વક્ષ ને જોમ, હં આજ મેં નિદ્રા કીધી જોમ. આં

જે યાએ ચાનકબટ, હં તે પામે મહારી પેર કટ. આં

સર્વને દેઉં જો શીખામણ, હં તમે ધરણિ મા મૂકશો અર્થ. આં

એમ કહેતો જીને જાગતાર, હં દેખી નજે કીધો વિચાર. આં

પંખી સર્વ પાખ્યાં છે રાય, હં તે દે છે મુજને દોષ. આં

તમે હંસ ધરો વિશ્વાસ, હં હું નવ કરવાનો નાશ. આં

વલણુ

નવ કરવાનો નાશ જોહેવી, વાણી નજે કહીરે;

વચન સુણી નળરાયનાં, હંસને વાચા થકરે.

કડવું ૮ મું-રાગ મારૂ

મનુષની પેર પંખી જોલ્યો, મુને મુકી જુઓ એક વાર;

પ્રાણદાન તું આપીશ તો, કાંઈ કરીશ ઉપકાર. ૧

મૂક મુજને સર્વથા આ, રૂવે છે સહસ્ર મુંદરી;

જોહેને આસના વાસના કરીને, હું આવીશ તુજ કને ફરી. ૨

વચન સુણી વીર વિરમે પામ્યો, અલ્યા હવે નહિ ચૂકું;	
રૂપ ને વાણી બે ગુણુ તુજમાં, મરતાં હશે નવ મૂકું.	૪
હંસ કહે વિશ્વાસ આણો, અમો ઘણાના વાહન;	
આકાશ અવનિ એક થાયે તો, ભૂકું ન બોલું વચન.	૪
નળ કહે હું વીરસેન સુત છો, નૈષધ માહારું ગામ;	
દેશપતિ ને ક્ષત્રી કેવળ, નળરાય માહારું નામ.	૫
હુથી વિદ્ય થાયે નહીં, પ્રાણની પેરે પાળું;	
અમો રાજવંશીને શુકુ લાગે, તાર્ક બોલવું રહીઆળું.	૬
ખટખટ ટાળો મરણની ને, રમે આણો શોક;	
એમ જાણી રાહો મુજ પાસે, જાવાની આશા ફાક.	૭
પંખી કહેરે પુણ્યશોક માહારી, માતા રાધ રાધ મરશે;	
એકનો એક છો તેહને, માતા કેહેને બેઈ કરશે.	૮
એક સહસ્ર રમે છે નારી, ઘેર તણુ છે પટરાણી;	
માહારું બંધન જાણી સર્વકા, તત્ક્ષણુ તજશે પ્રાણી.	૯
વાહાલી જીએ પુત્ર પ્રસન્ન્યો, મેં તેહનું મુખ નથી જોયું;	
અરે નળરાજા હું રંકનું તો, સુતનું મુખ કાં ખોયું ?	૧૦
આપણુ બન્ન્યો મિત્ર થવા, તેહેનો સુરજ દેવતા સાખી;	
રૌરવ નરકે હું પડું જો, ન પાળું વાચા સાખી.	૧૧
શુભ્રાણી રવામીદોહી, એ પાતિક લાગે મુજને;	
જો નારીને મળી આવી, શીશ ન નમાવું તુજને.	૧૨
ત્રાહે ત્રાહે કરી નળ બોલ્યો, મૂકું છું નિરધાર;	
તું જાણે પરમેશ્વર જાણે, સમતણો વિચાર.	૧૩
પ્રતિજ્ઞા માટે મૂકું છું, મળવાને તારી નાર;	
નહિ આવે તો શું કટક ચઢાવું, કે તુંને કહારું ન્યાત જહાર ?	૧૪
એહવું કહીને પંખી મૂક્યો, હંસ ઉઝો આકાશ;	
રહન મા કરશે એમ કહેતો, આવ્યો પ્રેમદા પાસ.	૧૫
સમાચાર કહો શ્યામાને, સમજાવી સુંદરી;	
વળાવી નારીને પોતે, આવ્યો નળકને ફરી.	૧૬
જેમ કે અંધ આનંદ પામે, ફરી આવે લોચન;	
તેમ રાખવું હંસને દેખી, હરખ્યું અતિસે મન.	૧૭

ભૂપ કહે આ કાળને વિષે, પંખી બહુ સતવંત;
પ્રતિષ્ઠા પાળી પોતાની તુને, વાહલા હશે ભગવંત. ૧૮
હંસ કહે હો ભૂપતિ, સાંભળ માહરા મિત્ર;
ખોલ્યું વાયક પાળીએ નહિ તો, કાગ ને અમો શો અંત ? ૧૯

વડણુ

અંતર શો અમો કાગ કરતાં, મિત્ર જો અમારી પેર રે;
હંસ સાથે અથ ખેસી, નળરાય આલ્યો ઘેર રે. ૨૦

કંડવું ૯ મું-રાગ દેશાખ

નળરાજ મંદિર આવીઓ, સુભટ હંસ સાથે લાવીઓ;
સૈન્ય સઘળું સહામું જામ, હંસને દેખી વિસ્ત્રે થાય. ૧
આ વસ્ત કાંઠાંથી પાખ્યાંરાજન, એણી પેર પૂછે પરધાન;
નળ કહે સરોવર માન, તાંઠાંથી મૂને આપ્યો ભગવાન. ૨
એ 'માહારે થયો છે વીર, એમ કહી આવ્યો મંદીર;
કનકતું કીધું પિંજર, હંસને રહેવાનું ઘર. ૩
એકઠા ખેસી બન્યો જમે, ઘૂત કીડા તે રસિયા રમે;
અન્યોન્ય કાઢી લે તંબોલ, મુખે વાણી કરતા કલ્પોલ. ૪
હંસવિના ન ચાલે ધડી, મેમ રહેણે પ્રીત જો જડી;
અશોક વાટિકામાં એક વાર, બન્યો ખેડા ગુણુ ભંડાર. ૫
હંસે વાત નેહેની' કરી, ત્યારે નળને દમયંતી સાંભરી;
દૂમો જામ્યો અકરમાત, નેત્રે કીધું આંસુપાત. ૬
હંસ પૂછે મારા વીર, તાહારે નયને કાં વહે છે નીર ?
નળ કહે શું પૂછે મૂને, એટલું સૂઝ નહીં પડે તુંને ? ૭
પરપપા કુંવારા ન જુઓ અમો, ઘરમાં બાબી દીડી હશે તમો ?
હંસ બોલે ને કર ધસે, મેં જાણ્યું બાબી પીઢેર હશે. ૮
તમો કુંવારા ન જાણ્યા માટ, શું પૃથ્વીમાં કન્યાનો દહટ ?
પોતાની પાંખે લોહું જળ, ખજે રાતો રાખ્યો નળ. ૯
મરકલકું કરી મહીપતિ, મિત્ર સાથે ખોલ્યો વીનતિ;
જે દહાડે મેં તમને ગ્રહ્યા, તે બોલ શું વિસરી ગયા ? ૧૦
તે કહું નળ મૂક એક વાર, કાંઈ હું એ કરીશ ઉપગાર;
ભાગતે ખોલ્યું કહી એ પાળશો, એ મોહોદું દુઃખ ક્યારે ટાળશો ? ૧૧

વળતો હંસ કહે મહારાજ, હું સરખું કાંઈ સોંપો કાજ;
 મહા કઠણ જે કારજ દશે, તે હું સેવકથી સર્વે યશે. ૧૨
 નળ કહે તમો કરો સર્વથી, પણ મહારી જીભ ઉપકતી નથી;
 કપરું કામ કેમ દેવાય, કદાપિ યાય કે નવ યાય ? ૧૩
 ન થાય તો તમો પામો ખેદ, લાજે ઘેર નાવો વાયક વેદ;
 હંસ કહે અમથો નવ વળું, હું રીસાવાનું નોહું પૂતળું. ૧૪
 યોદ્ધ લોકમાં ગયાની ગત્ય, તાહરું કારજ યાશે સત્ય;
 નળ કહે હો પંખીજન, ચરીર સુનાનું ચંચ રતન. ૧૫
 એહેવી તમારી દીસે દેહ, કાંઠાંથી વર પામ્યા ભાઈ એહ;
 હંસ જણે સાંજળ હો નળ, સગવરમાં છે સોનાનાં કમળ. ૧૬
 નિલ ભોજન કરતુ તેહ, જેવું જમવું તેવી દેહ;
 પાળ પગથીએ જાડાં રતન, ચંચ ધસુ અમો પંખીજન. ૧૭
 તેહેની વળગે છે રેખાય, માટે રતનજડિત ચંચાય;
 હવે માં પૂછશે આડી વાત, કામ શું છે કાહોની જાત ? ૧૮
 નળ કહે એક વિદર્ભ દેશ, કુંદનપુર ભીમક નરેશ;
 તેહને દમયંતી દીકરી, કારણરૂપે તે અવતરી. ૧૯

વલણુ

કારણરૂપે તે અવતરી, વણુ દીઠે મોહ યયો અમને;
 તે નારીસુ વેહેવા મેળવો, એહવું માગું છું તમકને. ૨૦

કડવું ૧૦ મું-રાગ રામઝી

હસીને ખોલ્યો વિહંગમ વાણીજી, જાત શું માગું લલન આણીજી ? ૧

ઠાળ

મોગી માગીને શુરે માગ્યું ? એક દમયંતી નારી ?
 દેવકન્યા આણી આપું તો, કવણુ ભીમક કુમારી ? ૨
 વિદ્યાધરી ને કિન્નરી, જાંઘવી તે રૂપનિધાન;
 તે નારીનાં રૂપ આગળ, દમયંતી મૂકે માન. ૩
 કાટી કન્યા પરણાવું, પદની ગૌર ગાન;
 તેહેની કાંતિ આગળ દમયંતી, તે દીસે દાસી માન. ૪
 અતળ-વિતળ સુતળ તળાતળ, રસાતળ પાતાળ;
 ત્યાં પેસી નાગકન્યા આણી આપું, કોણુ ભીમકની બાળ ? ૫

નળ કહે હું સકળ સ્થામાં, પામ્યો પંખી રાય;
 કોટી કારજ તો કર્યા, મેળવ વૈદર્ભીસું વેહેવાય. ૬
 એક માસનો વાયદો, હંસે કચ્ચો સુખણ;
 ત્યારે નળ કહે ત્રીસ દહાડા, ત્રીસ ભુગ પ્રમાણ. ૭
 ત્યારે દિવસ આઠની અવધ કરી, કહેતો ગયો ગુણનાન;
 પીડી કરજો રાજાજી, તત્પર કરજો જન. ૮
 ભૂપ કહે પ્રવાણુ તે, હંસ મેં ન કહેવાય;
 હું તો તું વિના એકલો, પ્રાણુ વિના જન્મ કાપ. ૯
 હવે એમ જાણી વિલંબ મા કરશે, રમે કરતા કામું સ્નેહ;
 જો અવધ ધટશે આઘ્યાની તો, પડશે માહારો દેહ. ૧૦
 વિશ્વાસ આપ્યો વારને, પછે પરવચ્ચો ખુજેશ;
 થોડે કાળે આવીએ, જાંઠાં વિદર્ભ દેશ. ૧૧
 ભીમક રામના ધરની વાડી, ત્યાં દમયંતીનું ધામ;
 તે વાડી મધ્યે આવી હંસે, લીધું નળનું નામ. ૧૨
 ચંદ્રમા મસ્તકે આબ્યો, પૂર્ણિમા મધ્ય જામની;
 સખી સાથે છૂત રમે છે, દમયંતી જો ભામની. ૧૩
 તેજે સમે તાંહાં હંસલો, વખાણ્યો નળ રાજાન;
 શબ્દ સુંદર સાંભળી, સ્થામાએ ધરિયો કાન. ૧૪
 હરિ વદનીએ હંસ દીઠો, બેઠો ચંપક—છાડ;
 આ શું સુનાનું સાવજું, ચયું જાણવાનું કોડ. ૧૫
 શોભતું ને જોણતું, કરે નળની વિખાણ;
 એ પંખી કર ચડે નહીં તો, તબ્બું માહારો પ્રાણ. ૧૬
 અજળા હેઠી ઉતરી, આંઝર કાઢ્યાં તત્કાળ;
 હંસે દીગી કામની, ત્યારે બેઠો નીચી ડાળ. ૧૭
 દોડે આડી અવળી ઝૂંઝા, કરે જાણવાનો ઉપાય;
 હાથમાંથી હંસ નહાસે, ચપળ નવ અણાય. ૧૮
 પંખી કેહેરે પ્રેમદા, અમો કમળના રહેનાર;
 નળ વિના કેા ન જાણે, તું કાણુ જો એહેનાર ? ૧૯

વલણુ

એહેનાર તું કોણુ મૂર્ખા, તુંને કાંઠાથી નળની શુદ્ધર ?
 વચન સુણીને વામાએ, વિચારી જાણવાની શુદ્ધર. ૨૦

કંઠ્યું ૧૧ મું-રાગ મારુ

ચતુર ભીમકની કુમારી, તેણે અકલીત વાત વિચારી;	૧
નથી હંસ દેતો મુને સાહવા, પણ નવ દેવું એહેને જવા.	૨
પંખી ધીરે કમળને ઠાજે, હાય આખા મને મહારાજે;	૩
જોગવાઈ જગદીશે મેલી, મારી કમળ જેવી હથેલી.	૪
શરીર સધળું ઠહોંએ સંતારું, પાણપંકજ એહેને દેખારું;	૫
પોતાનાં વસ્ત્ર દાસીને પહેરાવી, બેડી એહેજવામાં આવી.	૬
મસ્તક મૂકયું પલાશનું પાન, વિકાસી હથેલી કમલ સમાન;	૭
મધ્ય મૂકયુ જંબુનું ફળ, જણે ભ્રમર લે છે પીમળ.	૮
પોતે નાસિકાએ ગણગણતી, લામા ભ્રમરાની પેરે લણતી;	૯
હંસે હરિવદની જણી, ન હોય પંકજ પ્રેમદાનો પાણી.	૧૦
બેસું જઈ યઈ અજ્ઞાન, પરણાવવો છે નળ રાગન;	૧૧
આનંદ આણી અંબુજલણી ચાલ્યો, એસતાં અબળાએ ઝાલ્યો.	૧૨
દમયંતી કહે રો ન નાઠો, હલ્યા ગાહુઓ યધને ગાઠો ?	૧૩
મુને દોડાવી કીધી દુઃખી, મુઆ પહેલાં હું ન જોળખી ?	૧૪
તારા અવગુણ નહીં સંભારું, મુને બાપના સમજો મારું;	૧૫
હંસ કહે શું જાઓ છો કૂલી ? નથી બેઠો હું ભમે જૂલી.	૧૬
હુંમાં પ્રાક્રમ છે અતિ ધણું, ચંચલદારે તારા હસ્ત હણું;	૧૭
દમયંતી કહે, હંસ લાઈ, તારે મારે યઈ મિત્રાઈ.	૧૮
અન્યોન્યે તે બોલ જ દીધો, હાથેથી મૂકીને બોલે લીધો;	૧૯
તમે વિખાણ કીધું સખળ, તે બીઆ કાણ છે નળ ?	૨૦
તેનાં કાણ માત ને તાત ? મુને વિખાણી કહો વાત;	૨૧
હંસ બોલ્યો મુખે તવ હસી, અબળા દીસે ધેલી કશી.	૨૨
તેના ગુણ ધણસર્જામાં ગવાય, નળ તે વિખ્ય આગળ વખણાય;	૨૩
એ બીઆ મોટા ચતુરસંજા, જે હું નળની કરંરે વિખાણ.	૨૪
નળ દીઠો નંદી તે નર રાજ, સાંભળ્યો નહીં તે મખડો જ;	૨૫
જોયો નહીં તેનાં લોચન કહેવાં ? મોરપીજ ચાંદલીઆ જેવાં.	૨૬
એટલામાં મન વિદલ કીધું, ચિત્ત મહિલાનું આકરશી લીધું;	૨૭
બહુ કરે જોડીને નમયંતી, હંસ પ્રત્યે કહે દમયંતી.	૨૮

હું પૂછું જાં ખીહીતી ખીહીતી, નળની કથા કહો અમ ધતિ;
 હિ બાળક વૃદ્ધ જોળન ધામ, શે અર્થે નળ ધરાવ્યું નામ. ૧૫
 તમે આવડો જીભે વરણ્યો, છે કુંવારો કે પરણ્યો;
 એવાં વચનને સાંભળી, લારે હંસ બોલ્યો કળકળી. ૧૬
 નળ છે કુંવારો નથી કન્યા, છે બ્રહ્માનો મોટો અન્યા;
 અમો કોટાનકોટ નારી નિરખી, ન મળે નળને પરણવા સરખી. ૧૭
 એકવાર બ્રહ્માએ શું કરીઈ, સકળ તેજ એક પાત્રમાં ભરીઈ;
 તે તેજનો ધણો નળરાય, કાષ્ઠએક રજ વાંધી પાત્રમાંય. ૧૮
 તેની એક યપોક્તી હવી, આકાશે ઉપન્ધો રવી;
 વહાણે સાંજે નળ બાહેર નીસરે, તેજવત વનમાં ફરે. ૧૯
 સૂરજ ગ્રાંખી કહાડે કોર, વહાણુ સાંજ તેણે ટહાડો પોહોર;
 અદૃષ્ટ જ્યારે યાપ રાજન, નિશ્ચેત જાનુ તપે મધ્યાહન. ૨૦

વલણુ

મધ્યાહને નળ જાય મંદિરમા, માટે સૂરજ તપે ધણ;
 હંસ કહે હો હરિવદની, શું વિખાણુ કરું તે નળતણુ. ૨૧

કડવું ૧૨ મું-રાગ જોતશ્રી

હંસ ભણે હો જામિની, બ્રહ્માંડ તણુ જોવાં સહી;
 નળની તુલના મેળવું પણ, મહીતળમાં તૂવના કો નહી.-તુલના ૧
 જુગ્મ રવિસુત રૂપ, આગળ જાય નાખી વાટ;
 ગંભીરતાએ વર્ણવુ, પણ અરણ્યવમા ખારાટ.-તુલના ૨
 શીતળતાએ શશિ-હાથો, મૂકી કળા પામે કષ્ટ,
 તેજથી આદિત ફરે નાહો, મેરુ કેરી, પૃથ્વી.-તુલના ૩
 ઐશ્વર્ય યુદ્ધ ધ્વજ હાથો, ઉપાય કીધા લાખ;
 નળ આગળ મહિમા ગયો માટે, મહાદેવ ચોળે રાખ.-તુલના ૪
 નૈપથ રાયના રૂપ આગળ, દેવને યર્ષ ચિંતાય;
 રમે આપણી સ્ત્રિયો વરે નળને, સર્વે માંડી રક્ષાય.-તુલના ૫
 લક્ષ્મીનું મન ચમળ જાણી, વિષણુ મન વિમાસે;
 પ્રેમદાને લઈ પાણીમાં પેઠા, બેઠા શેષને વાંસે.-તુલના ૬
 હીમચુતાને હર લઈ નાહા, ગયા ગુફામાર્ગ;
 સહસ્ર આંખો ધન્દ્રે કરી, કરવા નારીની રક્ષાય.-તુલના ૭

- સિદ્ધિ બુદ્ધિને ધીરે નહીં, રાજે ગણપતિ અહોનિશ પાસ;
 ઋષિપત્નીને ઋષિ લેઈ નાકા, જઈ રજા વનવાસ.-ગુલનાં ૮
 પાતાળમાં લેઈ પદ્મનીને, વસિયા વરુણ તે ભૂપ;
 રવાહાને સાચવવા વદ્નિયે, ધર્યાં અડતાનિશ રૂપ.-ગુલનાં ૯
 યદ્ર ને સૂરજ નાકા ફરે છે, રજે વરતી નારી;
 નારદજી આગળથી ચેત્યા, માટે રજા ધ્વજચારી.-ગુલનાં ૧૦
 હંસ બણે હો ભામિની, એમ સહિએ સ્થામા સંતાડી;
 નળના વપુના નામથી, સર્વે સદિ કદ પમાડી.-ગુલનાં ૧૧
 પુરુષને અદેખાઈતું બળવુ, નારીને દહે કામ;
 અનલ પ્રગટ્યો સર્વને, માટે નળ ધરાબું નામ.-ગુલનાં ૧૨
 જપ તપ વ્રત જોણીએ કર્યા હશે, સેવ્યો હિમપર્વત;
 તે નારી નરને પરણશે જોણે, કાશી મુકાબુ કરવત.-ગુલનાં ૧૩
 બ્રહ્માજીની સદિમા કો, ન મળે ભયક રૂપ;
 નળને દાને દારિદ્ર્ય છેલાં, સિદ્ધક-કીધા ભૂપ.-ગુલનાં ૧૪
 સારે નરમ ચર્ષ દમયંતી યોલી, નિર્મળ નળ ભૂપાળ;
 જેમ તેમ કરતાં બાઈ મારો, ત્યાં મેળાવ વેવિસાળ.-ગુલનાં ૧૫
 હંસ કહે ફેફડે-ફાંફાં જેમ, વામણો ધ્રુવે આંખાફળ;
 તેમ ટુજને ધ્રુવજા ચર્ષ, ભરતાર પામવા નળ.-ગુલનાં ૧૬
 હજાર હંસ હું સરખા ફરે છે, નૈવધપતિના દૂત;
 ખપ કરી પરણાવીએ, તો તું સરખું કંઈ જૂત.-ગુલનાં ૧૭
 વચન સુણી વિહંગમનાં, અબળાએ મુક્યો અહંકાર;
 ભુંડા એમ થું મુને નિબજા, આપણે મિત્રચાર.-ગુલનાં ૧૮
 રનેહ છે સતકર્મનો એમ, વદે વેદ ને ન્યાય;
 એમ ભણી પરણાવ મુજશું, લાગું તારે પાપ.-ગુલનાં ૧૯

વલણુ

પાયે લાગુ ને નળ મારું, હવે આવી તારે સર્વરે;
 નહીંતર પ્રાણુ ભશે મહારા, ને પાંડ પડશે ધરુર. ૨૦

કડવું ૧૩ મું-રાગ વેરાડી ૧. ૧.

હંસ બણે હો ભામિની મારી, ભીમક રાજ કુમારી;
 નિશ્ચય નળ ટુજને પરણાવું, મુને દયા આવે છે તારી. હંસ બણે.

અમો મળતાં ને પ્રાણુ જ આપુ, પુરું મનની આથ;	હંસ બણે. ૨
તારો મોઢ લગાડું નળને, નાખી 'હયા નીચા' પાથ.	હંસ બણે. ૩
એક જડીશુદી સુધાડું મેળને, તત્કાલ યારો પેહેલો;	હંસ બણે. ૪
આફળીએ આંહા આપીને રહેશે, વહેલો સર્વની પેહેલો.	હંસ બણે. ૫
નળને તું નિરધાર પરણશે, એ માહારો સકેત;	હંસ બણે. ૬
રખે સાર પેહેલી કાને વરે, પછે હું ચાલે ફેળેત.	હંસ બણે. ૭
આવશે નળનાં રૂપ લેખને, દેવતા મોટા ધાતી;	હંસ બણે. ૮
વધુ તપાસે વરીશ મા, રખે ડાહી યર્ષ વાહતી.	હંસ બણે. ૯
નળ અમરમાં વેહેરો યુ છે, ઓળખાઓ તે વેસ;	હંસ બણે. ૧૦
દેવ રહેશે અત્રિક્ષ હિલા, નવ મળે નીમેષ.	હંસ બણે. ૧૧
સ્વયંવર તું ધર રચાવે, વળી કરે એક પ્રાનું;	હંસ બણે. ૧૨
તારો પિતા તોહોતરું મોકલે, તું પત્ર લખવો છાનું.	હંસ બણે. ૧૩
હંસરાયનાં વચન સુણીને, વામા કરે વિદાય;	હંસ બણે. ૧૪
જાઓ કહું તો મારી જીભ કાપું, ગયા વિના કામ ન ચાપ.	હંસ બણે. ૧૫
હોરે વિહંગમ હોરે વિહંગમ, મારો વિરહનો બહનિ સમાધા;	હોરે વિ. ૧૬
વીરસેનમુતને વિવાહ અર્થે, વીરા વેહેલા વેહેલા લાવો.	હોરે વિ. ૧૭
તારો વહોણી નળનો વિભેગ છે, હું એ બે દુઃખે કુખાણી;	હોરે વિ. ૧૮
અજ ન લાવે નિદ્રા ન બાવે, મેળાપ તમારા ટાળી.	હોરે વિ. ૧૯
વિશ્વાસ આપીને વાત વેહેવાની, રખે જાતા વીસરી;	હોરે વિ. ૨૦
સ્વયંવરમાં નળ નહીં આવે તો, પ્રાણુ જશે નીસરી.	હોરે વિ. ૨૧
જેતમો નાથ આણી નહિ આપો, તો કાણુ આપશે વળતું ?	હોરે વિ. ૨૨
મોડું પુન્ય છે મનુષ્ય રાખ્યાનું, અનંત અમિયી બળતું.	હોરે વિ. ૨૩
આત તાત ને સગા બાઈ, હું તેને લાણુ કહેલી;	હોરે વિ. ૨૪
કેમ કહું નળને પરણાવો મુને, સર્વે કહે અસેતી.	હોરે વિ. ૨૫
શુભ વાત તે મિત્રને કહીએ, વહાલાની હોય ચોરી;	હોરે વિ. ૨૬
વધુ રાગે આ વપુની વેદના, તું હંસ બણે મોરી.	હોરે વિ. ૨૭
તારી આશા સૂત્રનો તેતુ, પ્રાણુ રહો છે વળગી;	હોરે વિ. ૨૮
વિહવા વાત મિથ્યા સંભળતાં, દેહ યારો પ્રાણુથી અળગી.	હોરે વિ. ૨૯
વિશ્વાસવાતનું પાપ છે મોડું, તમો ડાલાને શુ કહીએ;	હોરે વિ. ૩૦
જુદની વાત કરી જાઓ છો, નથી કીધી નાહાને છેએ.	હોરે વિ. ૩૧

હંસ કહે હો જામિની, નિશ્ચે રહે તું વિશ્વાસે;
 એમ કહીને ખગ તાંહાધડી, ઉડી ગયો આકાશે. હોરે વિં ૧૭
 આવી મળ્યો નળ રાજાને, વાત કહી જે વીતી;
 સમાચાર કહ્યો જઈ હંસે, નળને અથ ધતિ. હોરે વિં ૧૮
 પંખી કહે હો પુણ્યલોકજી, વીતી વાત શું કરું?
 દિન દશ પાંચમાં આજ્યું દેખશે, પરણવાનું નોહોતરું. હોરે વિં ૧૯

વલ્લભ

નોહોતરું આવશે સ્વયંવરનું, હંસે વાત નળને કહીરે;
 વેવિશાળ મળ્યું, ફતત્વ ફળ્યું, તેમાં કાંઈ સંદેહ નહીરે. ૨૦

કંઠવું ૧૪ મું—રાગ મહલારની કેશી

ખન્ધો મિત્ર મળીને બેઠા, પૂછે નળ શૂંપાળજી;
 વીર વિહંગમ કોહોને વારતા, કેમ મેળ્યો વેવિસાળજી. ૧
 નામ કામ ને રૂપ શૂંપ ગુણ, ગોત્ર ને આચરણજી;
 સર્વોંગે સંપૂર્ણ સ્યામા, માન્યું તારું અંતરકર્ણજી. ૨
 કેમ ગયો કેમ હત ગયો, વાત કહો મુને માંડીજી;
 તે કન્યા કેમ બેઠી તુજ સાથે, લલ્લમ મનની છાંડીજી. ૩
 પંખી કહે સાંભળીએ સ્વામી, કન્યા વર્ણન વિવેકજી;
 શેષ છે ન પામે સ્તવતાં, શું કહું જિહ્વા એકજી. ૪
 કુંદનપુર તે કુંદન જેવું, ભેટાં મોહ ઉપમવેશ;
 વૈકુંઠ સાં આપ્યું પૃથ્વીને, અમરંધુરીને લલ્લવેશ! ૫
 ચારે વર્ણ્ય ધર્મને પાળે, જે પોતાનાં કર્મજી;
 સુખનિવૃત્તિ નિરમે પ્રભ ને, આણ બીમકની ધર્મજી. ૬
 આનંદ ભોગ્ય ને હરિસેવા, ઘેર ઘેર વાજંત વાજેજી;
 વાસવ વિધ્યુ વિરંચિ ધ્રુવે, વાસ સુખને કાજેજી. ૭
 વિદ્યા મૂકાવી નિશાચરની, તે શીખ્યા દિશાચાર કામજી;
 લુગમ કમાટ વિભેગપુરમાં, લુખ્યાં રહે અષ્ટ ભમજી. ૮
 કર્મસાગ પારધિએ કીધા, ગુણિકાએ મૂકી લલ્લમજી;
 હિયાટ એક અધર્મને વર્તે, સકંપ એક ધ્વજજી. ૯
 ભુવન બળ્ય શૂંપ બીમકનાં, ભુવન ત્રણ બ્યતિરેકજી;
 ધરની વાડી પરમ મનોહર, મધ્યે અવાસ છે એકજી. ૧૦

સપ્ત ભોમ તે બોમ સમાને, ફરતી બારી બળીજી; ૧૧
 દય સહસ્ર નારી આયુધધારી, કરે કન્યા રખવાળજી.
 ચંદન ચંપક ચારોળી ને, વટ વાળો વેલડીજી; ૧૨
 ફણસી ફાણી ને શ્રીફળા, આંબા સાખ સેલડીજી.
 ખીલી ફાડી દ્રાખ દાડમી, નારંગી ને નેત્રજી; ૧૩
 અખોડ ખજુર ને લવંગલતા, બહુ ખારકના ખેત્રજી.
 શીતળ જળાશય કમળ કેતકી, કુસુમપૂરણ કુંજજી; ૧૪
 અલિયામર મોગરા માલતી, ખટપટ શુભગુજી.
 વેલા વાલોળ પરવળનાવળી, શીતળ વાપ સમીરજી; ૧૫
 વમણ પંખી રમણ બોલે, ડોલે ઘેર ગંભીરજી.
 સાગ સીરામને ચરગચા, સાદડીઆ તાલ તમાલજી; ૧૬
 કરેણ બદામ બાબચી બદ્રિકા, ભવંત્રી ભવફલજી.
 વાડ વાટિકા વંક વોલામણી, કેળવંન ખીન્નેરીજી; ૧૭
 બેલડીએ સાહેલડી વળગી, હોડિ ગુણવંત મોરીજી.
 તે વનમાંહે હું ગયો ને, હવે તે હવે પૂર્ણજી; ૧૮
 વૃક્ષજીવમાં પેસી બેઠા, ગોપવીને ચર્ણજી.
 દાસી સર્વ ઘર્ષ નિદ્રાવશ, ધંકુ આબોધ માથેજી; ૧૯
 હમયંતીએ છુત આરંભ્યું, માધવી સખી સાથેજી.
 તેણે સમે મેં તમે વર્ણુઆ, સ્થામાએ ધરીઆ શ્રવણજી; ૨૦
 ઉડી બાળા અટારીએ આવી, ભેતી નેત્રે તીક્ષ્ણજી.
 પાસે દાસી બંધો રાખી, ચતુરા ચોદસ ભાળેજી; ૨૧
 આ વનમાં કોઈ જન આવ્યો છે, બોલી કરે આ કાળેજી.

વેલણ

આ કાળે બોલી કાણ કરે છે, જુએ વનમાં ફરી ફરીરે; ૨૨
 હંસ કહે હું હવે વિસ્ત્રમ, શું વખાણું એ સુંદરીરે.
 કડવું ૧૫ મું-રાગ ધનાશ્રી

જૂપ મેં દીડી ગર્વવેલડી, સખી એ મધ્ય ઉભી અલબેલડી; ૧
 કંદળીસ્થંભ જુગલ સાહેલડી, વચ્ચે વેદર્થી કનકની વેલડી.

દાળ

વેલ જાણે હેમની, અવેવ ફૂલે ફૂલી; ૨
 ચકિત ચિત થયું મારું, ને ગયો દૂતપત્રે બૂલી.

સામસામા રણાં શોભે, બોમ બોમ બે સોમ;	
ઈંદુમાં ખિંદુ ખિરાજે, જાણે ઉડગણુ બોમ.	૩
ઉભે અભિનિધિ કીરણુ પ્રગટ્યાં, કળા યર્ષ પ્રકાશ;	
જ્યોતેજ્યોતથી રચંભ પ્રગટ્યો, શું એથી યંબ્યો આકાશી	૪
કામિનીનો પરિમળ બેહેકે, કળા શોભે લક્ષ;	
શકે ધરાધર વાસ લેવા, ચણો ચંદનવૃક્ષ.	૫
કુરંગ મીનની ચપળતા, શું ખંજન જાણે પડિયાં!	
નેત્રઅણ્ણિઅગ્રે શ્રવણુ વિધ્યા, સોઈ યર્ષ નીમડિયાં.	૬
શકે નેત્ર ખેત્ર છે મોહનું, ડોડાળાં અંખૂજ;	
જીવ શરાસન દૃષ્ટિ શર, હાવ ભાવ બે ભૂજ.	૭
ગળસ્થળ નારંગ ફળશા, આદિત્ય ઈંદુ અકોટી;	
અધર પ્રવાળી દંત કનકરેખા, જિન્હા જાણે કસોટી.	૮
કીર આનનપર શ્રીખંડ શોભે, કાયલ બોલે અણુછતી;	
વનલતાપર પંખી બેઠો, નવ રહેવાયું મારી વતી.	૯
અધરરસ પર શ્વેત ખિંદુ, મેં જાણ્યું કરું ત્રાસ;	
ઉદર સર આભરણુ અંજુજ, જપને પૂરું વાસ.	૧૦
નાભી નીકટ મેખલા, રહે ગમન સાય અમારો;	
રેખાવળિ દુમ કુચ ટોડા, ઉર મંડળ શું ઉવરો!	૧૧
અંગ રંગ તરંગ ચોવન, જોતાં તૃપ્ત ન અપ્રયે;	
હ્રુદા તૃષા પીડે નહોં, રૂપસુધામાં રહિયે.	૧૨
કુચબુધણુ કદળી પત્ર ઉપર, શબ્દ તેનો જીઠે;	
તાં બોલે પંચાનન પ્રહારથી, શું લાગો મેગલ પૂઠે!	૧૩
કેળશાખાએ જલજ જુગમ ચઢ્યાં, ગજ એથી પામે બેઠ;	
મુગ્ધ અંજુજ તાંહાં મળીયાં, મળ્યા મધુકર વેદ.	૧૪
રકંધ પદના તે કદળી સરખા, ખટ તોયજ તોય પાખે;	
સુદ્ધ જુદ્ધ નવ રહી મારી, હું બોલિ ઉઠ્યો અભિલાખે.	૧૫
વદી વાણી બોમચરની, પજો મૂઝાં ખાઈ;	
હાટકે રૂપ દેખી સંખિ સાથે, મુજને ગ્રહવા ધાઈ.	૧૬
મોહવારણી પી પજો, કન્યાયે ગ્રહો આપી;	
જુજઅંજુજ મેં પણ બેઠાં, તોએ મન ન લાવી.	૧૭

નાત ગાગ ને નામ પૂછ્યું, સ્વામી તારો કૃષ્ણ ?	
રટણ રસનાયે કરે બાધી, એવો વરણ નિપણ.	૧૮
સ્વામી નળ ને 'વર્ણન નળનું, 'હૃત નળનો છુંય;	
ગિરિ તરુવર કે ધાતુ કળ કે, કુસુમ નળ તે શુંય ?	૧૯
પ્રાણ નળ કે ઉદર નળ, કે જળ નળ ઐહનો;	
રહે 'તુજ મળ્યો કાંતિ કમળે, એ વરણ તેની દેહનો.	૨૦
પર અમ વૃથિક આંકડો, ભેદ નિજ જુજતળ;	
શકે તારા નાયની એવી, કાયા છે કામળ.	૨૧
શખ સુંણી સ્યામા તણો, હું સહિ રહ્યો તે કાળે;	
તમ પ્રતાપે તારણીને, એ નાખી મોહજળે.	૨૨
અમૃતધટ થયો બે જિણો, અમર પાન ન્યારે કરે;	
વૈદર્ભીની વાણી સુધા જાણી, લેઈ કુંભ પૂરો ભરે.	૨૩
વિનૃતવિદન વિધિએ, કીધું, સાર ચરીનું લીધું;	
નક્ષત્રનાથને લાંછન ભાસે, કલંક લાગટ કીધું.	૨૪
અદેશ ને સર્વરીપતિ તે, ગોપ્ય ઉભા ફરે;	
વૈદર્ભીના વક્ત્ર આગળ, અમર તે આરતિ ફરે.	૨૫
કમ્પસમૂહની રાવ કરવા, વિધિકને કળાધર ગયો;	
કર અધર ચંદ્ર કાઢ્યો ઠેરો, તે અઘાપિ અંતરિક્ષ રહ્યો.	૨૬
સંસાર સર્વનું સાર લીધું, દિવ્ય દેહડી થવા;	
ધડિ દમયંતી ને જુજ અંખેપાં, તેના તો તારા હવા.	૨૭
જગ જગ ને ધર્મ ધ્યાન તીરથ, કીધાં હશે સમસ્ત;	
તેને પ્રુણે પ્રુણરલોકજી, મહરો દમયંતીનો હસ્ત.	૨૮
ભાગ્ય જૂપ એ તમતણું, જે વથ વેદરબી વળી;	
વેવિશાળ મળ્યું ને દૂત કૃત્યું, નવ શંકે તેનું મનચળી.	૨૯
કાલ આમંત્રણ આવરો, તમે કરો તત્પર જન;	
એ વાત નિએ જાણ્યો, તેના સાક્ષી શ્રીભગવાન.	૩૦
આનંદ નળ પામ્યો ધણો, પણ સ્વમા સરખું ભાસે;	
વિશ્વાસ મન નથી આવતો, જે વિવાહ કર્ષ પેર યારો.	૩૧

વલ્લભ

યારો સંબંધ ભિમકેસુતાનો, એ આશ્ચર્ય મોટું સર્વથા;	
કહે પ્રેમાનંદ કહું હવે, દમયંતીની કથા.	૩૨

૫૯ ૧૬ મું-રાગ ગોડી .

હંસ વળાવીને વળી વનિતા, બંધા પોતાનું ધામ;	
દમવા લાગ્યો દમવંતીને, નળના વિરહનો કામ.	૧
વખાણુખાણુ સ્થામાને વાગ્યાં, પંખી ગયો મોહ મેલી;	
રોમે રોમે વહ્નિ પ્રગટ્યો, લાગી તાલાવેલી.	૨
ધડિયે ધરથી બહાર નિસરે, બેસે જમને અટાળી;	
ચંદ્રકિરણ અગ્નિથી અદકાં, મારશે મુજને બાળી.	૩
વણુ પરણ્યાને બ્યાકુળ કરવા, બોમ વસ્યો છે પાપી;	
શું કહિયે કમળાપતિને રાહનું, મસ્તક નાખ્યું કાપી.	૪
સિંહિકામુતને ચરીર હોત તો, મુજને ચિંતા થોડી;	
સુધાકરને ગળત પેટમાં, બળી થાત રાખોડી.	૫
જળપાત્ર વિષે ઈંદુબિંબ દીકું, સખીને કાંધી સાન;	
લાબ્ય ભોગળ રિપુને મારું, પ્રહારે પિષ્ટ સમાન.	૬
એમ કરતાં પ્રાતઃકાળ થયો, તારુણીને આબ્યો તાવ;	
અજ ન ભાવે નિદ્રા ન આવે, વાતતણા નહિ ભાવ.	૭
અગ્નિના તણુખા સરખા લાગે, ટાંકક ચરચે જોહ;	
વાયુ બાધના બાણ સરીખો, નિસરે સોસરો દેહ.	૮
દુખતું જાણી આવી રાણી, જોયું વરુ ઉધાડી;	
સુંબન કરીને પૂછે માતા, શું દુઃખ છે તને માડી ?	૯
લાડકવાઈ ક્યાં થકિ જીવે ? છે કર્મ અમારાં દોખી;	
અક્ષત હિતારો દષ્ટિ બેડી હોય, કોઇની મેલી ચોખી.	૧૦
પરણ્યાનો ઓરિયો નવ વીત્યો, જાત સાસરે સમોતી;	
રત્ન દીકરી ક્યાંથી જીવે ? તણુ બાઈની બેહેન પતોતી.	૧૧
આવડો તાવ તે તારુણિને શો ! દૈવને ઘેર વળ્યો દાટ;	
કહે કુંવરી અંતરની આપદા, અમને થાય ઉચાટ.	૧૨
મુખ મરડી દમવંતી બોલી, ધરડા માણસ નઠોર;	
પરણ્યા કુંવારાં કાંઈ ન ખીછે, ફોકટ કરવો સોર.	૧૩
હું સમાણી જાય સાસરે, તેના જોને ભોગ;	
તેનીપેરે મારે યાશે, બાપુરો જાશે રોગ.	૧૪
વચન સુણીને સમજ્યા રાણી, પુત્રી થઇ પરણનારી;	
ભામિનીએ કહ્યું બીમકને, પુત્રી કાં લગી રાખશે કુંવારી.	૧૫

વહાણું વાય ને દુઃખવા આવે, જો જીવે આ વારકી; /
 કાહોને લાગ્યેએ કાળથી ઉગરે, પરણાવી કરો પારકી, ૧૬
 દીકરી માણસ મોટી થઈ સારે, પીઠેર નવ સોહાયે;
 સ્વયંવર કરીને પરણાવો, ભંદાં એની ઇચ્છાયે. ૧૭
 રાયે પુત્ર તેડાવ્યા પોતાના, કહ્યું બેનને પરણાવો;
 દેશ દેશના જે રાજા, દૂત મોકલી તેડાવો. ૧૮
 અંન ધન તુણ સામગ્રી, મંડપને રચાવો;
 ધવળ મંગળ ગીત નેરૂં, અપજરા નચાવો. ૧૯
 સ્વયંવરની સામગ્રી માંડી, મોટા મળ્યા રાજાન;
 નળને તેડવા બીમકે મોકલ્યો, સુદેવ નામે પ્રધાન.

વલણુ

પ્રધાનને નેપથ્ય મોકલ્યો, હંસે કીધું હતું વીખાણુરે;
 દમયંતીએ પત્ર પાઠવ્યો, વાંચી નળે દીધાં માનરે. ૨૧

કંઠવું ૧૭ મું-રાગ સારંગ

આવી સુદેવે આપ્યો કાગળ, હૃદય આંખી વાંચે નળ;
 સ્વસ્ત શ્રી નેપથ્યપુર ગામ, પુણ્યવંત પુણ્યસ્થાન નામ. ૧
 ઊં કાલાવાલાની કંકાતરી, લખીતંગ દમયંતી કંકરી;
 આંહાં આવી ગયા અગપત, કહે તે વારતા માનજો સત. ૨
 મેં તમને સમર્પ્યુ ગાત્ર, આ સ્વયંવર તે નિમિત્ત માત્ર;
 મીન નીરંને જેવી પ્રીત, માહારા સરખું રાખજો ચિત્ત. ૩
 વાંચ્યો કાગળને હરખ્યો નળ, તત્પર કીધું જાનનું દળ;
 અતિ શીઘ્રે સાંચરે રાય, શુકને મળી સવચ્છી ગાય. ૪
 કારંગ કારંગીને સાથ, સાહામાં ઉતર્યાં. દક્ષિણ હાથ;
 હંસ લથે લલાં ચકન, હું દમયંતી પામે રાજન. ૫
 વિદર્ભ જઈને સિંધ કીજીએ, મને આગાં હવે દીજીએ;
 વળિ કો સમે આવિશ રાજન, તું છે મારો પ્રાણજીવન. ૬
 લાઈ તુજને કહું વીનતી, દૂત ના રમશે નેપથ્યપતી;
 નવ કરશે સીનો વિશ્વાસ, એ જે થકી થાય વિનાશ. ૭
 આલ્યો અગપતિ વીનતી કરી, નળરાજાએ આંખડી ભરી;
 હંસ કહે સાંભળ રાજન, એમ કરીએ ન કાચું મન. ૮

- માત પિતા સુત બાંધવ જોઈ, સર્વે વેર સંબંધ મળ્યું તેહ;
તારે કાળે મેં રાજા જોઈ, ખગપતિનો ધાર્યો દેહ. ૯
- હું છું બાહ્ય ને તું છે બીજરાય, પૂર્વ જન્મની કહું કથાય;
મારા ધરમાં હું દુષ્ટિયો થયો, કાશી કરવત મૂકાવા ગયો. ૧૦
- એવો સમો મનમાં ધરી, ચાલ્યો વનમાં સમર્પા હરી;
અધોર વનમાં બૂલો પડ્યો, તારે સ્થાનક આવી યજ્ઞો. ૧૧
- તેવામાંહે રજની ધર્મ, દાદશ કોશમાં વસ્તી નહીં;
તેવા વનમાંહે રહેતો તુંય, સાં આવીને ચડિયો હુય. ૧૨
- તારે સ્થાનકે આવી રજો, સાં તું પણ ચિંતાતુર થયો;
મારી આગતા સ્વાગતા કરી, પણ સુવાની ચિંતા ધરી. ૧૩
- નાહાની હતી શુદ્ધ છેક, આબ્યું માણુસ માય ન એક;
તારી સાધવી નારી મુજાણુ, મારું આસન કર્યું નિરવાણુ. ૧૪
- તું તો વીરા બાહર રહિયો, રાક્ષસે આવી તને મારિયો;
માંસ ચરણ હસ્ત હેઠે રહ્યું, નવ જાણું તેનું શું થયું. ૧૫
- તારી સ્ત્રીએ તજ્યો ત્યાં પ્રાણ, કાષ્ઠ ભક્ષ કરી નિરવાણુ;
મરતાં એવું બોલી સતી, એ જ વર દેખે કમળાપતિ. ૧૬
- એવું જ્યારે સ્ત્રી બોલી વચન, સારે મેં વિચાર્યું મન;
શું જીવું હલા ભઈ કરી, એને તું મેળવજો હરી. ૧૭
- એવું કહીને હું તે વાર, પડ્યો બળતા અગ્નિમોજાર;
તે માટે પંખી અવતાર, લીધો નેપથમાં આ વાર. ૧૮
- એવો બાલ ખગપતિયે કહ્યો, શીર નામીને ઉભો રહ્યો;
આત્મા આપો તો તત્પર થાઉં, અમો અમારે સ્થાનક જાઉં. ૧૯
- એવી વિનંતી હંસે કરી, નળરાયે આંખડિ ભરી;
એ શું બોલ્યો તું મારા વીર? તારા વિના ધરું કેમ ધીર? , ૨૦
- આપ્યું તે મને પ્રાણનું દાન, તું છે મારો બંધુ સમાન;
હંસ કહે તે ખરું કહ્યું વીર, પણ સાંભળ પરમ સુધીર. ૨૧
- તારું રૂણ છુટ્યો હું જાત, હવે રહેવાની કરિશ ન પાત;
એમ કહીને ઉડ્યો આકાશ, સારે નજે મૂક્યો નિશાસ. ૨૨
- નળ પોહોતો વિદલ દેશ, તાંહાં મળ્યા મોટા નરેશ;
ચોહોફેર શિખીરનાં ધામ, વસ્યા રાજા તેટલાં ગામ. ૨૩

સાગરમાં નાવ હોયે જેમ, ભીમકનું નગ્ર દીસે તેમ;
 ગજદળ હયદળ ને માનવ, તેણે અંન થયું મોહું સરવ. ૨૪
 રસકસ સાહસુ નવ જોવાય, તૃણ જળ ટકિ તોળાય;
 રાંક લોકની ચાલે અરજના, માર્યા મૂલ આપે ગરજના. ૨૫
 ભીમક લે સર્વેનો તપાસ, જે જોઇયે તે દેરવે દાસ;
 નગર ભરાયું ખચખચી, રાયે મંડપ રચના રચી. ૨૬
 હડિાળા બાંધ્યા ધારણે, કદળીસ્તંભ રાખ્યા બારણે;
 ચિત્રામણ ચિતરિયાં બીત, નાના પ્રકારની કરી રીત. ૨૭
 મંડપ લીધો કનકની ગાર, સાહામાં સાહામી આસનની હાર;
 જેહને જાહાં ખેડાનો ઠામ, તાંહાં રાજનાં લખિયાં નામ. ૨૮
 એ કથા એટલેથી રહી, એક નવીન વારતા થઈ;
 નારદને કલહની દેવ, ગયા સ્વર્ગે જાહાં ઘેડા દેવ. ૨૯
 પૂજ્યા અમ્મી પ્રીત અપાર, તવ ઈન્દ્ર પૂછે સમાચાર;
 કહો ઋષિ પૃથ્વીની પેર, હો પુરુષ ન આવે અમારે ઘેર. ૩૦
 પૃથ્વીમાં પડતી સાધુની કાયે, તે આવતા સ્વર્ગ માંહે;
 અમરાવતીનો સુનો ધાંદ, જમપુરીની વહે છે વાદ. ૩૧
 જમપુર ભરાઈ વસ્યું, આહાં હો નાવે તે કારણ કશું?
 કહે નારદ સાભળીએ સત્ય, હવડાં મનુષ જાયે અવગત્ય. ૩૨
 દમયંતી દમયંતી કરતા મરે, તે સર્વ જમપુરી સાચરે;
 ત્યાં સ્વયંવર મંડાશે આજ, મહ્યા છે પૃથ્વીના રાજ. ૩૩
 શું અપ્સરાનાં વોહો છો વના? દમયંતીની દાસી દેવમના;
 વિદર્ભ દેશ ને કુંદનપૂર, જાઓ જોવા શું યોદ્ધા સૂર? ૩૪
 કહી નારદ થયા અંતરધાન, ચાર દેવ થયા સાવધાન;
 સંભારી રૂપ મનમાં કૃલતા, ચાર દેવને લાગી લૂલતા;
 ઈન્દ્ર અમિ વરણ ને જમ, ઉઠી આલ્યા જે જ્યમ લમ. ૩૫
 વલણ

જ્યમ લમ આલ્યા દેવતા, ધરી જુજવાં રૂપરે;
 વિદર્ભ ગયા મનભંગ થયા, દેખી નગનું રૂપરે. ૩૬

કડવું ૧૮ મું-રાગ સારંગ ।

નળને જોવા ઈન્દ્ર રહ્યા છે, એટલે આઠ્યા જમજ;
 અમિ વરણ પૂઠી આઠ્યા, પૂછે માંહોમાંહે કયમજ ૧

- અન્યોન્યે ચોરી કરતા, બોલે જુજવાં કામજી; ૨
ચારે દેવ મહોમહિ છેતરે, ન લે પરપ્યારું નામજી.
- અગ્નિ કહે, શું અધર્મ બોલવું? સર્વ દમયંતીના લોભીજી; ૩
મનના મનોરથ રાખો મનમાં, નળ આગળ કાંતિ ન શોભીજી.
- પછે તાળી દેધ હસ્યા મોહોમોહિ, કપટ કીધુ ત્યાગજી; ૪
સ્વયંવરમાં ચારે જઈ બેઠાં, કોહોનું બળશે ભાવજી.
- મરુણુ બણે વેદર્થી વર્ધાની, મૂકા મનની આશાજી, ૫
પરજુશે નળ આપણી ફળેતી, છેદારી આપણી નાસાજી.
- અગ્નિ કહે હો વાસવ રાજ, મૂકા હૈયાનો હર્ષજી; ૬
દમયંતીને તમે ન પામે, જો તપો શત વર્ષજી.
- ભીમક સુતાને આલિંગન નહિ દે, અભાગિયાં આપણાં ગાત્રજી; ૭
વીરસેન સુત આગળ વિષ્ણુ ન પામે, તો આપણુ કોણુ માત્રજી.
- જદપિ મનસા નળની મૂકી, આપણી મમતા કરે જી, ૮
ગુણ વોહોણી જો હોય દમયંતી, બલા આપણી વરેજી.
- લક્ષણુ વોહોણી દમયંતી છે, રૂપ યૌવન ઉન્નતજી; ૯
ગોળ મૂકીને ખોળને ખાચે, નોહે ચતુર પશુવતજી.
- બેહુ પ્રકારે બેઠેને ન વરવી, માટે પાછા ફરવુંજી; ૧૦
માણસ વરે ને દેવ ફરે એથી, આપે બહુ મરવુંજી.
- ૧૧ કહે નળરાજને, જમરાજ લો જમલોકજી;
આપણીએ આપણને વરશે, ધરી હંસનુ કીધું ફોકજી.
- ૧૨ વર્ષ બણે જ એ શી લલુતા, વણુ પ્રુટે મરે કયમજી;
એમ ચાલતું હોય તો લઈ દમયંતીને, એમ કહેવાલાખાજમજી.
- ૧૩ અગ્નિ કહેરે બલો શ્રમ કીજે, કદાપિ ધાય સાચોજી;
દમયંતી બણી દૂત ચે જાય, ચારે નળને જાયોજી.
- ૧૪ પછે નળ પાસે આબ્યા સ્વર્ગવાસી, વેશ વિપ્રનો ધારીજી;
ત્રિપુંડ તાણ્યા પ્રસ્તક કરમાં, મહી સુદર ઝારીજી.
- ૧૫ જો નિર્મળ બાહ્ય દીક્ષા, આખ્યાં આદર માનજી;
આસન આપી પૂજા કીધી, પછે પૂછે રાજનજી.
- ૧૬ પ્રમકાજ અમ સરખું કહીએ, હરિ મોહોટા છે કરનારજી;
વેપ્ર કહે અમે આબ્યા છેએ, તુને જાણી ગુણહંકારજી.

નળ કહે જે માગો તે આપું, માનજો અવશ્યમેવજ;
વચન લેઈ વિગ્ર વેશ ચૂકીને, યયા પ્રત્યક્ષ દેવજ. ૧૭
વજ્ર પાશ જ્વાળા ગ્રહી, જમે ગ્રહો જમદંડજ;
જળહળ મંદિર યઈ રહ્યાં, જાણે હિંગ્યા ચાર માર્તંડજ. ૧૮
ચક્રીત રાજા યઈ રહ્યો, કરતો દંડપ્રણામજ;
નળ વિના કો દેખે નહીરે, દેવ રૂપનાં ધામજ. ૧૯

વલણુ

રૂપધામ જે દેવતા, તે વિનતિ નળરાયને કરેરે;
તું દૂત યઈ જા કન્યા કને, જે દમયંતી અમને વરેરે. ૨૦

કડવું ૧૯ મું-રાગ 'ખેહુગગડા

દેવ કહે હો રાજા મિત્ર, પુણ્યસ્થોક પરમ પવિત્ર;
કૃપા કરી કન્યા કને જાઓ, વેવીસાળિયા અમારા યાઓ. ૧
મહિલાને મારો મોહનાં બાણ, ચારે દેવનાં કરજો વખાણ;
ભાગ્ય હોશે તેહને તે વરશે, જેહના કર્મનું પાંદડું ફરશે. ૨
નળ કહે રક્ષક બળીયા હોય, મને પેસવો નવ દે કોય;
દેવ કહે જાઓ જોગીને વેળે, દમયંતી વિના કો નવ દેખે. ૩
ચારે કરે નળને અણસારા, એ શુણ્ણ અદકા બોલજો મારા;
એવું સાંભળી આસ્થો નળરાય, સારે દેવને વિમાસણ યાય. ૪
રૂપવંત નળનેરે જોશે, કન્યાનું સધે મન મોહારો;
વાત કહે નહીં આપણી વરણી, વેવીસાળિયો એસશે પરણી. ૫
દબટે દણ્ણ્યારે મળશે, શુણ્ણ આપણા નવ સાંભળશે;
નળને લેવરાવ્યો જોગીનો વેપ, શીખવ્યું તેમ કરજો વિરોધ. ૬
રૂપ પાલટીને નળ પળાયો, દેવ અનુચર એક મોકલીઓ;
દૂતને દેખે નહીં નળરાય, આગળ પાછળ બંન્ધો જાય. ૭
પેકા ધરમાં પાધરા દોર, કો નવ દેખે દિવસના ચોર;
જ્યાં દમયંતિનું આંતઃપૂર, ત્યાં આંખો નળરાય ચૂર. ૮
દોડી દેવકન્યા જેવી દાસ, જે રમતી રાણીને પાસ;
કોઈ નામકા તો ત્યાં નાહાતી, કોઈ કન્યાના શુણ્ણ ગાતી. ૯
કોઈ રવામળા ને કોઈ ગોરી, કોઈ મુંઝા ને કોઈ છોરી;
કોઈ કામ કરતી હાલે માલે, કોઈ વસ્ત્ર બાધે ધડીવાળે. ૧૦

- રહે આપઆપણે સાજે, હાર ગુંથતી કન્યા કાળે;
એમ જોયો દેહલો માળ, પછે બીજે ચણો ભૂપાળ. ૧૧
- લાં દાસીનું જુથ જોયું, પછે ચણો જ્યાં ત્રીજું બોયું;
વસે છે દમયંતી નારી, સદસ દાસી સેવા કરનારી. ૧૨
- કેટલી ગાન કરે સ્વર ઝીણા, કે નાચે વળડે વીણા;
વાતે રીઝવતી ચતુરસુજાણ, કેટલી કરતી કન્યાનું વિખાણ. ૧૩
- એકાંત લાં છે ઝોરડી, હીડાળે હીર દોરડી;
હરિવંદની બેઠી હોયે, દાસી કેશમાં ધૂપેલ સીયે. ૧૪
- કિકરી પાસે માયું ગુથાવે, કહે સંથો રખે વાંકા આવે;
ભીંત માહે જડીઆ આપ, વણુ ધરે દીસે છે આપ. ૧૫
- આગળ દમયંતી પાછળ દાસી, સાહામાં પ્રતિબિંબ રજાં પ્રકાશી;
મુખકમળ કન્યાનું ઝળકે, સામે ચંદ્ર બીજે જાણે ચળકે. ૧૬
- શોભે નારી જોબનધામ, મુખે નળરાજનું નામ;
એવું ભૂપતિએ રૂપ જોયું, મોહબાણે મનડું પરાયું. ૧૭
- અંગરંગથી આડો આંક, મોઢા દેવતણે શો વાંક;
ચારમાં કેનું લાયક બળશે, રત્ન આ કર કેને ચઢશે. ૧૮
- મુને પરણત મનની રચે, અંત્રાર્ધ યથા દેવ આવી વચે;
જાણુ બાવી પદાર્થ યથો, નજો વિવેક મનમાં ઝલો. ૧૯

વલણ

- અણો વિવેક શોકને તણ, યાન તે હૃદયે ધરેર;
સત્ય પોતાનું પાળવા, દેવનું માયું કરેર. ૨૦

કેડલું ૨૦ મું-૨૧મું સામેરી

- બેઠી દમયંતી શીશ ગુથાવા, સ્વયંવરમાં સાંતરી થાવા;
સામે બીતમાં જડી છે આપ, વણુ ધરે દીસે છે આપ. ૧

ઢાળ

- આપ દીસે વણુ 'ધરે, પ્રતિબિંબ જોતી દૃષ્ટ;
દાસી ને દમયંતી બેઠાં, નળ આવી રહો છે પૃષ્ઠ. ૨
- પ્રતિબિંબ પડ્યું દર્પણમાં, ત્રેમણએ દોઢા પૂર્ણ;
ગર્ધ ખુણે નાહાસી તેડી દાસી, શું બેસી રહી છે મૂર્ખ ? ૩

માધવી વળતી વટે ખાઈ, શા માટે નાહાસી થયાં ?
 મેં કો ન દીધું તમે દેખી, આવડું શું વિસ્મય થયાં ? ૪
 ઘેલી તાહારી મીઠ મસ્તકમાં, મેં દર્પણ રાખ્યું દિષ્ટિમાં;
 સ્વરૂપ દીધું દિવ્ય નળનું, ન મળે બીજે સદિમાં. ૫
 વેશ છે વેરાગીનો જાણે, નાટક કાએક લાભ્યો;
 શકે તો એ પ્રાણજીવન, નળરાય નિશ્ચય આભ્યો. ૬
 સાહેલી કહે પ્રીછો તમે, કાં દીધું છે જે ઝંખના;
 નળ આવીને કેમ શકે જ્યાં, ના આવે પ્રાણી પંખના ? ૭
 કામની કહે તે પ્રીછીયું, તું દાસી માણસનો અવતાર;
 ન માને તો આવ કૌતક, દેખાડું બીજીવાર. ૮
 પુનરપિ બેઠાં પુકાપૂકે, દર્પણમાં મીઠ ભેડ;
 સ્વરૂપ નળનું દેખાડ્યું, જેની કાંતિ કંદર્પ કોડ. ૯
 દાસી રાણી થયાં બેઠાં, ઝખકારે ઝખકી વિજળી;
 હમયંતી કહે દાસીને, કાં માહારી વાત કવી મળી ? ૧૦
 પછે સ્તુતિ માંડી સ્વામાએ, અંતરપટ આડો ધરી;
 દેવસ્વરૂપ થાઓ દેખતા, ત્યારે નજે દેહ પ્રગટ કરી. ૧૧
 આપી આસન કરી પૂજન, પછે પૂછ કિંકરી;
 કહો દેવપુરુષ કાંઈથી આભ્યા, વેશ ભેગીનો ધરી ? ૧૨
 નળ કહે તું નીચ માણસ, કેમ વહું હું કિંકરી ?
 હમયંતી પૂછે તો બેઠું, નહોતર જાઉં પાછો કરી. ૧૩
 હમયંતી કહે દેવ જગમી, પણ થઈ આભ્યા સંન્યાસી;
 કપટ રૂપને કન્યા કેમ પૂછે ? માટે પૂછે છે દાસી. ૧૪

વલણ

દાસી સંન્યાસી ભેગ છે, કેવળ નોહે અતીતર;
 વચન સુણીને નળ મન હરખ્યો, હરી લીધું ચિતરે. ૧૫

કડવું ૨૧ મું-રાગ મારુ

મન મોહ પામ્યો મહિષતી, ધન્ય દેવ જે વરસી સતી;
 ભોગી ભૂપને ભામિનિ ભોગ્ય, ઘટે દેવને જ્યોત્ આયોગ્ય. ૧
 નારિ પ્રત્યે નળ એમ કહે છે, જો તું ભોગીરૂપને લહે છે;
 અમો ન જાઉં વિધવાની વાટે, અદિયાં આખ્યો હું સાધવી માટે. ૨

હું તો દૂત છું દેવતા તણા, પાણું છું આચાર આપણા; ૩
 તારું પૂર્વ જનમનું પૂન્ય, ભાગ્યમાંદિ કાંઈ નથી ન્યૂન.
 જે દેવદૂત ઘેર આવ્યો, મોદવર્ધન વારતા લાવ્યો; ૪
 અળગું કરાને અંતરપટ, કરું વાત આણીને ઉઘટ.
 અમો રૂપ કોટાનકોટ ધરું, તજી સ્વારથ પરમાર્થ કરું; ૫
 સાંભળીને બોલ રસાળા, પટ તજીને નીસરી બાળા.
 પરિસ્વેદ યુક્તા રણાં દબાડી, બહાર નીસરિ વીજળી અબાડી; ૬
 હિંડતાં હાલે જ્યમ દુઃખવેલી, નળ નિકટ ગર્ભ ગર્વધેલી.
 તારુણીનો પ્રતાપ ન માયો, અબકારે નળ અંખવાયો; ૭
 દીડી મદપૂરચુ માતંગી, નળ તકિયે બેઠો ઉઠંગી.
 ધ્રુધરિ ઝાંઝરની અણુઅણુતી, પગને અંગુઠે પૃથ્વી ખણુતી; ૮
 દર દીધો છિ ગળસ્થળે, એવી, નારી દીડી નળે.
 ત્રેમે ત્રેમે થયાં બે બેળાં, મોણો મહીપતિ દેખી મહિલા; ૯
 સલવાદિએ સલ જ રાખ્યું, મનથી પરણું કાઢી નાખ્યું.
 રણે ધન્ન નારીને નરણે, તજી મન પાણું આકરણે; ૧૦
 બેઠો આસને આસન વાળી, માંડી વાત તે સલ સંભાળી.
 પરમારથે દેવની વતી, ગોષ્ઠિ માંડિ છે નૈપથપતી; ૧૧
 અહો ક્ષણિતા અંબુજસોયની, સુખવર્ધનિ દુઃખમાયની.
 બેસો આસને લેજા છાંડી, પૂછું વાત કહો મુખ માંડી; ૧૨
 કન્યા કહે 'કહો' જે કહેવું, મુને ધટે છે ઉભાં રહેવું.
 પર પુરુષ બેઠો કેમ બેસું? 'બણે' નળ 'તો કહેશે એ શું?' ૧૩
 વારુ થયું 'જે' તમે 'મળીયા, શું' નૈપથનાથે મોકલીયા?
 વળી કહેને કહાવ્યું જેહ, 'સાંભળવા ધમ્મું છું તેહ; ૧૪
 વળતા : બોલ્યા વીરસેનસુત, 'નહિ' હું 'નંજને દેવને દૂત.'
 નળ નળ મુખે શું બાળે? તજી સુધા વિષ કાં ચાળે? ૧૫
 તજી સ્વજન સુતને કેમ મળીએ, મુકી ચંદન કાં વળગે બાવળીએ?
 તજી રત્ન કોડી કો આણે, તજી મદગળ મહીષ પલાણે? ૧૬
 તજી ધેતુ અળ કો બાધે, તજી સાળ કુસકા કોણ રાધે?
 માટે હું છૌં તારો વગીયો, દેવ તેજપુંજ નળ આગીયો; ૧૭
 ઘેલી નળ માનવ શા લેખે? અમરને તું કાં બિલેખે?

વાસવ વહ્નિ ને વરુણરાય, જમ આદે વર્ષાની ઇચ્છાય;	
મોકલ્યો છો મળાને ચારે, તો હું આવ્યો છો માનવી દ્વારે.	૧૮
તું ત્રિભોવનપતિને લાજ, નળ અલ્પ જીવને તજ;	
માગ અમરાવતીનો વાસ, અમર પ્રજ્ઞ ને નળ ધાસ.	૧૯
સુર પરશે તુને નહીં મર્ત, નળ વરે દુઃખનું નહીં નિવર્ત;	
સુરસંગે ભોગવવા ભોગ, નળ અલ્પ આયુષ લખ્યો રોગ.	૨૦
મનુષ્યને બ્યાધિ શત-ને આઠ, મરિ મરિ અવતારનો ઠાઠ;	
મનુષ્યને વિભોગ પીડે, આયુષ્ય ઉતાવળું હીડે.	૨૧
મનુષ્યને ધડિયે શત-ધાત, પીડે-જ્વર-શિત સન્નિષાત;	
માનવ ભર્ષા હોય મળ મૂત્ર, ઘેલી તે સાથે શા ધરમૂત ?	૨૨
ગંગાજળ તજી કૃપનું અણાવે, તજી કીર કો કાગ લણાવે ?	
દેવ સુખ સમૂહના દાતા, નવ ઓસરે અમૃત પાતા.	૨૩
ઈંદ્ર મેદિર હીડાળે હીંચ, ત્રુપી દેવાગના વૃંદ નીચ;	
પી સુધા ભોગની વારણી, યા ત્રેલોકપતિની તારણી.	૨૪
ચક્રરા અમર સુધાને પીતી, પરજી ઈંદ્રને જગ જિતી;	
છાસઠ સહસ્ર રૂંઠા આદે, ચર્ષ તુમ વાસવસંગ સ્વાદે.	૨૫
ધન્દ્રાણીને છે તારી ખીક, રખે દમયંતી યાતી અધીક;	
પરણી ઈંદ્ર સાચવ આ તક, જોની કલ્પવૃક્ષ પારિખતક.	૨૬
રથ ઐરાવતનું સુખ લેરે, વરવા વાસવને હા કહેરે;	
ઠરી શણગાર સર્વાંગે, ધટે રહેવું ધન્દ્ર અર્ધાંગે.	૨૭
વર વહ્નિને હો બાળી, નહીં સમો આવે વળી વળી;	
સર્વ દેવતાનું એ વદન, અમિરૂપ તે કાઠી મદન.	૨૮
વળી વરવા ઇચ્છે છે જમ, તેને ના કહેવાશે ક્યમ;	
છે વરુણને ઇચ્છા ધણી, રૂઢ-લાગી છે તમતણી.	૨૯
મૂઢા બાળ અવસ્થાની 'દેવ, ફરી મારું ન મોકલે દેવ;	
હંસ મિથ્યા કરી ગયો લવ, રૂપ હીણુ છે નળ માનવ.	૩૦

વલણુ

નળ માનવ કલ્પરૂપ કાયા, નળ નિર્બંધ્યો નજેરે;
પોતે પોતાનું આપ નિર્બંધ્યું, તે દેવતાનો દૂત સાંભજેરે.

કહ્યું ૨૨ ઝૂ-રાગ રામઝી

નળને નિઘો પ્રેમદા દાધીજી, દૂતત્વ ન સીધું વિહિ ન વાધીજી.
મે દુઃખ દાધી ગુણવંત ગોરીજી, વહ્નિ વિભેગનો મૂક્યો સંકેરીજી.

૧

હાજી

- નિન્દા કીધી નળતણી છે, વિભેગ વહ્નિ પ્રથમ;
કામળ કદળી કુહાડાના, ધાવ સહે કહો કપમ? ૨
- વિરદિણી ધણી વિકળ થઇને, પડી પૃથ્વી માંહે;
સાહેલી ચાપે હદે ને, મુખે વદે ત્રાહે ત્રાહે. ૩
- આત્માસના કરતી કિંકરી, વળી શ્યામાને સાન;
દૂત પ્રત્યે કહે કન્યા, શું કરું સુર રાજાન. ૪
- અપ્રાપ્તિ અમને અમરની ને, અલ્પ માનવ કામ;
જર્ઘ કહો તમો દેવને જો, એ કારણ નવ થાય. ૫
- હિંદુષ્ટ અમર નિકૃષ્ટ નળ મેં, તમથી જાણ્યું આજ;
પણ નૈવધપતિને પિંડ સોંપ્યો, અન્યતણું નવ કાજ. ૬
- અકળ અજ ને અનંગ અરિ જો, વરવા આવે તણુ;
તોહે પણ મહું નહીં, ચિત્ત ચોહોટ્યું નળને અર્ધ. ૭
- વીરસેન સુતનો દૂત હંસ, મેં દીધી તેને આશ;
ના કદું તો લાજે જનુની, જનમાં હોએ હાસ. ૮
- તમો પધાર્યા દૂત થઇને, દેવનું કરવા હેત;
શકે તો નળ વિહિએ આભ્યા, સુરસું કરી સંકેત. ૯
- જથારથ જોલોરે જોળી, જોગી છો જૂપાળ;
મનમાં છો તેવા દેખું જૌં, હસે નાંખી મોહ જાળ. ૧૦
- સન્યાસી કહે સુદરી, કાણ માન નૈવધપત્ય;
દેવ વિના નોહે મનુષ્યને, અગોપ આભ્યાની ગત્ય. ૧૧
- ભુદિ હીણ જાળા દેખાય છે, માનવ ઉપર મોહ;
સ્વર્ગ સદન મૂળીને, કાં ઈચ્છે નળ ધર જોડ. ૧૨
- તું નહીં વરે તો દેવ ચારે, કરશે બલાતકાર;
કદપદ્મ પુને તાણી લેશે, જો જાયશે સુર લગાર. ૧૩
- દમયંતી કહે દેહ પારુ, જળમાં કરું જળશાઈ;
વરણ વસે છે નીરમાં પુને, સદા જાશે સાહી. ૧૪

પાવક પ્રગટી કાષ્ઠ સીંગી, માંહે કરું કંપાપાત;
 નહીં વરવા રહ્યો બેથી, તારુ વિવાહની વાત. ૧૫
 કંઠપાશ કરું કે વિષ પીયું, જેમ તેમ પાડું કાવ;
 તેા અવગતે જમલોક પામે, સઘ વરે જમરાવ. ૧૬
 અનશન મતે તપ કરું, મરું શુક્રમાં પેસી;
 તે પુન્યે તું સ્વર્ગ પામશે, ઇન્દ્ર રહ્યો છે બેસી. ૧૭

વલણુ

બેમી રહ્યો છે સુરપતી, તું મુએ ન છુટશે ઘેલીરે;
 અંતે અમર વરે ખરા માટે, પરણુ પ્રેમદા પહેલીરે. ૧૮

કંડવું ૨૩ મું-રાગ દેશાખ

દૂત કહે સાંભળ મુંદરી, અમર ન મૂકે પરણે ખરી;
 તવ કન્યા કહે બેગી જન, તમારું નળના જેવું રે વદન. ૧
 જેવું હંસે રૂપ વર્ણુબધું, તેવું તમારું દર્શન હવું;
 ને હું નળ, દેવનો દાસ, નારી કહે ન આવે વિશ્વાસ. ૨
 બ્રહ્મા કરે કાટી ઉપાય, નળ જેવો અન્ય નહોં નિરમાય;
 બે સહવાદી હો તો સત્યવદો, તાતના સમ બે મિથ્યા વદો. ૩
 સાંભળી નળને આવ્યુ હારમ, દેખી દમયંતી ગર્ભ પ્રભુ પાસ;
 શીઘ્ર નહાસો છો અરાપરા, પ્રીતયા સ્વામી તમે ખરા. ૪
 તોએ નળ સત્યથી નવ અળે, તે સર્વ દેવનો દૂત સાંભળે;
 ધરી દમયંતી ગર્ભ પ્રભુ પાસ, નળ અંતર્યામીન હવે આકાસ. ૫
 જ્યારે મીટામીટ જ ટળી, સારે ભીમક તનયા ધરણી ઢળી;
 મૂળ સ્વામીની લેહ છે સદા, મળી જાતાં વાધી આપદા. ૬
 દાસી પ્રતિબાધે છે સનળ, બાઈ તમને વરશે નળ;
 વડે બૃહદશ હો ધર્મરામ, નળ પહેલો દૂત શીઘ્રે જાય. ૭
 વડે સેવક ઇન્દ્રને નમી, શે અર્યે રહ્યા છો દમટમી ?
 નળનું કાંઈએ ન લાગ્યું કહેણુ, ન છૂટે હંમે ઝાળ્યું પ્રેમ રેણુ. ૮
 કામિની કુંદન નળ હીરા સાર, જડનારો હંસ સોમણુઘાર;
 નળે દૂતત્વ મન મૂડી કર્યું, પણ કન્યાયે શ્રવણે નવ ધર્યું. ૯
 જેમ ગનિ કરે બળાયો મારુત્ર, તેમ વત્યો વીરસેનનો સત્ર;
 નળને સત્યે મેધ વૃષ્ટિ કરે, નળને સત્યે ધરા શેષ ધરે. ૧૦

- ✓નળનાહે તો મેરુ નિશ્ચે ડગે, ધર્મ રહ્યા છે નળરાય લગે;
તમે ન પરણો તો કર્મનો વાંક, બાકી નજે વાળ્યો આડો આંક. ૧૧
- એવે સમે રાય આઁયા તહીં, અયધંતિ વાર્તા સહુ કહી;
સ્વામી મારું કહ્યું મન ન ધરે, બીજો મોકલ્યા જેનું કહ્યું કરે. ૧૨
- ગારે વિષે લીનતા તો હવી, બીજી ન ગમે વાર્તા નવી;
ત્યારે દેવતા કરે વિચાર, ફરી જાતાં હસે સંસાર. ૧૩
- આપણો શ્રમ કેમ જાએ વૃથા, તે માટે વરવી સર્વથા;
જો કન્યાને ગમ્યો નળ જૂપ, તો આપણુ લીજો નળનાં રૂપ. ૧૪
- દેવ કહે સુણો નૈવધરાય, અમો ખરું તમારી કાય;
પંચ નળ રહિયે એક હાર, ભાગ્ય હોય તેને વરશે નાર. ૧૫
- નળ કહે રે કાં નહીં સ્વામ, મેં આવવું તમારે કામ;
માનવ ક્યાંથી સુરની સંગત, દેવ ચારની પામું પંગત. ૧૬
- બોલ બંધ કીધો નળદેવ, કાલે એમ કરવું અવશ્યમેવ;
એ કથા રહી ધર્મ એટલે, હવે કન્યાની કાણુ યજ્ઞ વલે. ૧૭
- ગર્ધ દમયંતી ન્યાં છે માત, તવ સ્વયંવરની કીધી વાત;
લાડ વચન કન્યાનાં ગમે, ધરમાં બીમક આઁયા તે સમે. ૧૮
- પુત્રીને થીર મૂક્યો જીજ, કાલે વરને વરજો તુંજ;
જંખના તુંને છે જોતણી, તે આઁયો છે નૈવધવણી. ૧૯
- પુત્રી મનમાં પ્રસંન થઈ, પોતાને અંતઃપુર ગઈ;
રાય બીમક સહામાં આઁયા, સત પડાદારને તેડાવ્યા. ૨૦
- આગતા દીધી વેદર્લ રાય, જાએ વળડો પડો સેનામાંહે;
આવજો સહામાં રાજકુમાર, કાલ કન્યા આરોપશે હાર. ૨૧
- પ્રાણી માત્ર આવજો સજ યજ્ઞ, જાએ પડો વળડો એમ કહી;
જેણે શિખર ઉતર્યા હોય ધણા, ત્યાં સેવક ફરે બીમકતણા. ૨૨
- હામ હામ પડા વાજતા, ફત્તી ચણુગારે સાજતા;
મળસ્નાન કરે ને અંગ ઉલટ, ફરી ફરી બાધિ મુગટ. ૨૩
- રાતમાં શીખે ચાતુરી ચાલ, રજે વીસરી જતા કાલ;
આખી રાત થયા સાંતરા, ઢળી ઢળી પડે છે ઉભગરા. ૨૪

વડાણુ

- ઉભગરા આખી રાતના, સણુગાર સજર્તા થયું વહાણર;
સ્વયંવરમાં જૂપતિ મળિયા, કવિ કહે શું વખાણર. ૨૫

કડવું ૨૪ મું-રાગ સોરઠી

- વૈશંપાયન કહે રાજન, સાંભળ સ્વયંવરનું વર્ણન;
પડે વાળ્યો સુણ્યો સર્વ રાતે, ઉઠ્યા ઉજમ થાતે પ્રભાતે. ૧
- શીઘ્રે જન્મ્યે વયોની તકે, તેડાં મોકલ્યાં લાલ્યો ભીમકે;
નોહે અતિ કાળ કીધાનુ કામ, માંડવે નવ મળશે બેસવાનો ઠામ. ૨
- ભીડ ભરાઈ ગામ લાગળથી, રંકે જાયે રાય આગળથી;
મળે શૂકન સામા તેડે, શૂકન વદે ને રથ ખેડે. ૩
- કરે તિરસ્કાર સેવકપર રીસ, પડે મુગટ ઉધાર્ડાં શીશ;
જાયે અસ્વાર બહુ અલબેલા, હય હીડે જાણે જળના રેલા. ૪
- ભરાયે રથ માંહેમાંહે અટકે, ત્રાડે હસ્તી ઘોડા ભડકે;
અસ્વાર પડે છે નીસરી, તે મળે કહીંચે નવ ફરી. ૫
- વાહન પડધાનો ચાલ્યો જળ, ચરણ રેણુએ જાયો નલ;
થઈ રણુ છે અંધારું ધોર, પડી રજો છે શોહોરાશોહોર. ૬
- ખોલે હુંદ્રીના બહુ ડંકે, અકળામણુનો વળ્યો અંકે;
સર્વતે દમયંતીનું ધ્યાન, ગ્રાણી માત્ર વર નહિ કેા જનન. ૭
- સ્વયંવર જોવા કારણે, પ્રજા મળી મંડપ બારણે;
દારે ઉભા છે જ્યેષ્ઠિકાદાર, તેડે જેને જોવા અધિકાર. ૮
- ડાહ્યાં થઈ મંડપમા પેસે, નામ વાંચે ને આસને બેસે;
એક મંત્રી સેવક ખવાસ, ત્રણ ત્રણ મેવક રાયને પાસ. ૯
- કાણુરૂપ મંડપની રચના, વર્ણવી શકે શું એક રસના;
કદલીસ્તંભ રાખ્યા દારે, માઆ આસન દારેા દારે. ૧૦
- મશગીત બંદીજન ખોલે, મહા ઉન્મત્ત મેગલ ડોલે;
નાનાવિધ ચિત્ર ચિતરીયાં, જાણે દેવવૃંદ ઉતરીયા. ૧૧
- ઉડે અખીય શુલાલના ઇંટા, વાળે દોવ ને ધુધરા ધેંટા;
સલા માંહે ખેઠા મહા મુનિ, લાગી વેદશાસ્ત્રની ધુની. ૧૨
- જતિ જોગી ખેઠા પાવન, રાયનાં લાટ બણે લાવન;
રાયને જત્ર આમર દળે, મુગટે મણિ જળહળે. ૧૩
- અગર ધૂપ લાં ઉવેજે, વાજત્ર નાદ આવે અલેજે;
નટુઆ કરે છે નર્ત, ફરે કુદડી કહાડે સર્ત. ૧૪
- ખોલે ધુધરી કરા રણુકા, ગર્વ ઘેલી નાચે શુણિકા,
પગ પાનીએ શોભે ધરા, વાળે કંકણ ને ધુધરા. ૧૫

ગીત ગાએ કાશીધરવરા, અનંગ વધારે અસરા;
 જાણે મંડપ નગરી અમરા, નાચે નારી નરચિત્તહરા. ૧૬
 ભીમક બૂપને દે છે માન, આવી રહ્યા સર્વ રાજન;
 ગાનારી ગાએ ગીત ગાયા, બાંધ્યાં તોરણ દેવાય હાયા. ૧૭
 વચ્ચે કેસરમાંહે ઝકઝોળ, બેસે આસને આરોગે તંબોળ;
 વર થઈ બેઠા પ્રાણી માત્ર, સમાં કર્યાં છે વરવાં ગાત્ર. ૧૮
 શરીર છુદ્ધ કાષ્ઠનાં ખોડ, તેને દમયંતી પરણ્યાનાં કોડ;
 બાળ યોવન ને વળી વૃદ્ધા, તેને દમયંતી પરણ્યાની શ્રદ્ધા. ૧૯
 કો તો મોટા ધરના કુંઝર, કો કહે આઘ અમારું ધર;
 આશા અભિમાને ભર્યા નર, વાંકા મુગટ ધર્યાં શિરપર. ૨૦
 ધરડા થયા નાના વર, વર્તા કરાવતાં વાગ્યા હર;
 તનમન કન્યાને અર્પણ, આગળથી નહીં ટાળે દર્પણ. ૨૧
 કેટલાક કરે તિલકની રેય, કેટલાક કરે માંહોમાંહે દેય;
 કેટલાક કરે પૂછાપૂછ, હું કહેવો કહી મરડે મૂછ. ૨૨
 જેનાં મુખ માંહે નહીં દંત, તેને પરણવાનું ચંત;
 કેવળ વૃદ્ધ ડાચાં ગયાં મળી, તે બેઠા હુંપાવી પળી. ૨૩
 જોશીની પ્રશ્નિપત્ય કરી, દેખાડે હાથ ને જન્મોતરી;
 ને દમયંતી મુને પરણે, તો જોશી હું લાચું ચરણે. ૨૪
 જેનાં બેસી ગયાં ગળચ્ચળ, મુખમાં રાખ્યાં જળ્યે ફોફળ;
 એમ ઉચાં કરી ગલોઠાં, ઘેલા જીએ કાચમાં ફોઠાં;
 પૂરણ આશાએ સર્વ કોય, પણ કન્યા નળની વાટ જોય. ૨૫

વલણુ

વાટ જીએ છે નળતણી, દાસીને કહે છે સતીરે;
 હું મંડપમાં પછે આવું, પ્રથમ આવે નેપથપતીરે. ૨૬

કડવું ૨૫ સું-રાગ રામઘી

મંડપમાંહે જૂપતિ મળિયાળ, અભિમાને ભર્યા રૂપજુદ્ધિ જળીયાળ;
 તેડા કન્યાને ભીમક ઝોચરેળ, વેદર્ભી શણગાર અંગે ધરેળ. ૧

ઢાળ

શણગાર સજતી સુંદરી તે, સોભતી શ્રીકાર;
 નળ નથી આળ્યો મંડપે, માટે લગાડે વાર. ૨

કૃષ્ણાંગર મર્દન વાસવર્ધન, મહીલા કરે મંજન;	
બહુ નાર આવે વધાવે, વરસે મુક્તા પરજન.	૩
શુભ વચન બોલે શકુન વદે, હિંચકે હર્ષ અનંત;	
ભેરી નાદ યાયે ને ગીત ગાયે, બહુ કિંકરી નાર્યત.	૪
માનપૂરણ માનુની, મહીપત મોહવા કાળ;	
સ્વર્ધવરના સુભટ જિતવા, ધરે શ્યામા સાળ.	૫
પ્રેમપાશ લીધા પ્રેમદા, નાંખવા મંડપ ક્ષેત્ર;	
છુકુટીધનુષ આકર્ષિયુ ને, બાણ બંધો નેત્ર.	૬
તારણીને તેડાં મોકલે, રાય ભીમક વારોવાર;	
કુંવરી બાહેર નીસરે, કર્મા ગ્રહીને હાર.	૭
વાણત વાળે ધોપ ગાળે, યાપ કુસુમની વૃષ્ટ;	
રાજા માત્ર જુએ બારણે, કેમ મળે દષ્ટે દષ્ટ.	૮
ઐ કન્યાઆવી ઐ કન્યાઆવી, ધોપએવો યાપ;	
શર શબ્દ વાળે ગાન યાએ, વાંકા વળી જુએ રાય.	૯

વલણ

જુએ રાજા ફરી ફરી, કેવું હશે કન્યાનું રૂપરે;	
એવે સમે દેવ ચાર સાથે, આવિયો નળ ભૂપરે.	૧૦

કડવું ૨૬-મું રાગ મારુ

વાગી સ્વર્ધરમાં હાકે, તે નળ આબ્યોરે;	
ભાંગાં ભૂપ સર્વનાં નાકે, ઐ નળ આબ્યોરે.	૧
ભણે હિંચકે નૈપધભાણુ, તે નળ આબ્યોરે;	
અસ્તથયા સહુ તારાસમાન, ઐ નળ આબ્યોરે.	૨
તેજ અનંત અનંગનું અંગ, તે નળ આબ્યોરે.	
ભણી કનક કાયાનો રંગ, ઐ નળ આબ્યોરે.	૩
ઝળકે ઝળહળ જ્યોત, તે નળ આબ્યોરે;	
મુગટપર ચળકે હિંચોત, ઐ નળ આબ્યોરે.	૪
જ્યોત રવિની પેર કુંડળ લહેકે, તે નળ આબ્યોરે;	
અરગજા અંગે બેહેકે, ઐ નળ આબ્યોરે.	૫
શોભે વદન પુનેમનો ચંદ, તે નળ આબ્યોરે;	
કમળનયન પ્રેમના રૂદ, ઐ નળ આબ્યોરે.	૬

જાણે નાસા કીરની ચંચ, તે નળ આબ્યોરે;	
કાણે ન દેખે સરખા પંચ, ઓ નળ આબ્યોરે.	૭
કઠે મળમુક્તાનો હાર, તે નળ આબ્યોરે;	
કર કુંજર શુંડાકાર, ઓ નળ આબ્યોરે.	૮
હાદે નાલિકમળ શોભાળ, તે નળ આબ્યોરે;	
કદીએ જિલ્યો કુંજરકાળ, ઓ નળ આબ્યોરે.	૯
ચાલતો શાર્દૂલની ગલ, તે નળ આબ્યોરે;	
નિરાશ થયા નરપલ, ઓ નળ આબ્યોરે.	૧૦
એ તો દમયંતીનો પ્રાણ, તે નળ આબ્યોરે;	
હવે એ પરણે નિર્વાણ, ઓ નળ આબ્યોરે.	૧૧
કન્યાને યયું તવ જાણ, એ નળ આબ્યોરે;	
જેનું હંસે કીધું વિખાણ, તે નળ આબ્યોરે.	૧૨
તેજે તો તપે જાણે બાણ, ઓ નળ આબ્યોરે;	
શીતળતાએ સોમ સમાન, તે નળ આબ્યોરે.	૧૩
ગતે કરીને જેવો વાય, એ નળ આબ્યોરે;	
મહીમાએ ચંકર રાય, તે નળ આબ્યોરે.	૧૪
મન સ્થિરતાએ જેમ મેર, એ નળ આબ્યોરે;	
જાણે ધને બીજે કુમેર, તે નળ આબ્યોરે.	૧૫
સલવાદી શિબિ સમાન, એ નળ આબ્યોરે;	
ઐશ્વર્યે નિધાવ રાગન, તે નળ આબ્યોરે.	૧૬
એ તો જીદે જાણે ઈંદ્ર, તે નળ આબ્યોરે;	
ત્યાગી જેવો હરિશ્ચંદ્ર, એ નળ આબ્યોરે.	૧૭
વિદાયે મુરુ શુક જેમ, તે નળ આબ્યોરે;	
દુઃખહર્તા ધન્વંતરિ તેમ, એ નળ આબ્યોરે.	૧૮
દમયંતી ધણું હરખે, એ નળ આબ્યોરે;	
રખે વાર લાગે મન ફેર, એ નળ આબ્યોરે.	૧૯
એક આસને બેઠી નાર, એ નળ આબ્યોરે;	
દાસી ઉચલી ચાલે ચાર, એ નળ આબ્યોરે.	૨૦
શોભે મુદર અતિ સકુમાર, એ નળ આબ્યોરે;	
જઈ પહોંતાં મંડપદાર, એ નળ આબ્યોરે.	૨૧

વલણુ

ખાહેર પધાર્યા ગ્રેમદા, ચતુરાં હયલે ચારરે;
નળ બેઠો સિંહાસન, ચતુરા ચિતતી તેણી વારરે. ૨૨

કડવું રત્ન મું-રાગ સારંગ

મંડપ મધ્યે માતુની, આસન બેઠી જાય;
સ્વયંવર સુભટ ને સુંદરી, વર્ણવુ તે શોભાય. ૧

છંદ હરિગીતની ચાલ

નૃપભિમત તનયા, રૂપ જનયા, રસીલી રંગપૂરણા;
નર અંગના દેવાંગના, માનિની મનમદ ચૂરણા. ૨

દુઃખમોચની મૃગલોચની, છે લલિત લક્ષણવંતિ એ;
નિજ મન ઉલાસી, વેણાવાસી, અલકલટ વિલસંતિ એ. ૩

રાખડિ અમુલ્યે, શીશ પુલે, સેથે સીંદુર શોભિયાં;
શુભ ઝાલ ઝળકિત, રત્ન ચળકિત, ભૂપનાં મન લોભિયાં. ૪

મુખ મુધાસિંધુ, અધર બિંદુ, ભૂકૂટિભર બે મુંજ છે;
બે નેત્ર નિર્મળ, દિસે છે કગળે, ફૂલ ફૂલ્યા કુંજ છે. ૫

આંજલ અંજન, ચપલ ખંજન, મીન મૃગ બે હારિયાં;
(પદ્મા રાય શૂરા, જાય પૂરા, ખાણુ કટાક્ષે ચારિયાં) ૬

જીભે વિવિધ પેરે, નયનધેરે, તિલક બાલે કીધલાં;
દીપક પ્રકાશ, એમ નાસા, કીરનાં મન લીધલાં. ૭

શોભીત દાડમ બીજ રદ જ્યમ, ચિત્રક મધુકર બાળરે;
ગળખંધ જીગતા, હાર મુક્તા, માણિકમય શોભાળરે. ૮

અબળાના અંજુળ, (અમ)જીવમ જુજ, બાળુબંધ પ્રમતા મુલે;
થાય નાદ રણમણ, ચૂરી કંકણ, મુદ્રિકા કરે બહુ મુલે. ૯

દશ આંગળી, મગની ફળી, નખ જોલ જ્યમપુષ્પરાજ છે;
ફૂલના મનોહર, હાર ઉપર, આણુપણુ બહુ સાજરે. ૧૦

પડિ વેણુ કટિપર, જાણે વિષધર, આંલી કરે પદપાનરે;
ગુચ્છ કુસુમ ઉદે, કુચ હદે, હુંગર હુંભસ્યળ માનરે. ૧૧

અલકવલિલલિતા, વહે સલિતા, ઉદર પોષણપાનરે;
છે ચિત્રલંકા, કટી વડી, મેખલા ધુધર ગાનરે. ૧૨

બે જંધા રંભા, તણા ચંભા, હંસગલ પગે છાંડતી;
સુખપાળ ચૂકી, રાય હુકી, જાય પગલાં માંડતી. ૧૩

નેપૂર ઝમકે, અણુતટ ઠમકે, ધુધરિનો ધમકાર છે;	
ધાધરે ધુધર, અમુદ્ય અંબર, પુલેલ હાંટયાં અપાર છે.	૧૪
ત્યાં અગરબત્તિજળે, અમર શિર ઢળે, રસિલિ રામા રાજતી;	
ગાય ગીત કલોલક, ચગ દોળક, મૃદંગ વેણા વાજતી.	૧૫
વણિ કીર્તિ અતિ ધણિ, બોલે બદ્ધણિ, ચાલે જ્યેષ્ઠિકદાર ત્યાં;	
પંચ કામબાણે, કરિ સંધાણે, રાજપુત્રને માર ત્યાં.	૧૬
ભરમાધને જુપ, પગા મોહકુપ, પ્રેમપાણે બાધિયા;	
કામથી ડગિયા, સ્વાર્થ રગિયા, સામી મીટે સાંધિયા.	૧૭
કા આડા ઉતરે, ખુંખારા કરે, ભામિનિ નિચું ભાળેર;	
કા આસને પળ્યા, લડપળા, શકે આવી લીધે કાળેર.	૧૮
બોલી ન શકિના, ચિત્ર લખિયા, કા નમે વારે વારેર;	
કા સમિષ ધસિયા, મુગટ ખસિયા, પુઠ્ઠી સેવક ધારેર.	૧૯
કા કનક કાપે, લાંચ આપે, સાહેલીને સાધેર;	
જોધયે તે લીજે, વખાણુ કીજે, વિવાહ મારે વાધેર.	૨૦
લાંચિ ડોક કરતા, નથી નરતા, કહે દાર આરોપર;	
ફરી મુગટ બાંધે, પ્રેમ સાંધે, પગા નવ ગ્રહ કોપર.	૨૧
રાય ગોરાં ગાત્રે, તૃણ માત્રે, તારણી નવ લેખતી;	
જોઈ મૂખ મરડે, આંખ ધરડે, સર્વને ઉવેખતી.	૨૨

વલણુ

અનેકને ઉવેખતી, આઘી ચાલી નારર;	
ગર્ભએક નળ બણી કરી, દીઠી પંચ નળની દારર.	૨૩

કંડર્ભુ ૨૮ મું-રાગ સારંગ

મન કચ્છા નૈપધ રાય તણી, કન્યા ગર્ભ પંચ નળ બણી;	
જુએ તો ઉભા છે નળ પંચ, કન્યા કહે આ જોટો સંચ.	૧
હંસનું કહ્યું અવસ્થા ગયું, નળનાથનું વરવું રહ્યું;	
એક નળ સંભળાઓ ધરા, આ કપટી કે આબ્યા ખરા.	૨
પાંચે નળ જોટાને કરે, સેવા માળ કંઠ આગળ ધરે;	
ત્યારે દમયંતી થઈ ગાભરી, દીઠું વિપરીત ને પાછી ફરી.	૩
આવી જાંઠાં પિતા બીમક, અરે તાત જુઓ કોતક;	
હું એક નળને આરોપું દાર, દેખી પંચને પૂજો વિચાર.	૪

- ભીમક કહે આશ્ચર્ય જ હોય, તું વિણ પંચ ન દેખે કાચ;
શકે દેવતા તાંહાં નિરધાર, થઈ આબ્યા નળને આકાર. ૫
- એ પરીક્ષા નિમેષ નહીં ચક્ષ, વીરજ વચ્ચે ઉભા અંતરીક્ષ;
વાત સાંભળી ભીમકતણી, કન્યા આવી પંચ નળ ભણી. ૬
- પિતાએ મારમ દેખાજો, નારીએ નળ શોધી કહાજો;
દમયંતી જેમ વરવાને જાયે, ધસી ધંદ નળ આગળ યાયે. ૭
- એક એકને અળગા કરે, લેવા હાર કંઠ આગળ ધરે;
નહીં આવે સંચ ફરી, ત્યારે દમયંતી ચર્મ ગાત્રી. ૮
- ધંદ મનમાં શાખ્યો-હુતાશન, વાંદરના જેવું થયું વદન;
અમિએ જાણ્યું એ ધંદનું કાજ, રીંછમુખ યાને મહારાજ. ૯
- મરુએ શાપ મનમાંહે દીધો, જમને માંજર મુખ કીધો;
ધર્મે અંતર ધમ્મયું એવું, વરુણનું મુખ યાને શાનના જેવું. ૧૦
- રીંછ, વાનર, શાન, માંજર, કન્યા-કહે વર રડા ચાર;
ધંદ રાય વાણી એમ ભણે, આધાવેધ માંજો આપણે. ૧૧
- જમ કહે કાં હસાવો લોક, શાપ કીધો મહિમાહિ ફેક;
દમયંતી વિચારે વળી, સમાન શોભે પંચ નળી. ૧૨
- કાને વરીએ કાને ઉવળીએ, વરમાળ કાને આરોપીએ;
જેવાને મળ્યા રાજકુમાર, તે એક નળ દેખે નિરધાર. ૧૩
- શુદ્ધિમાન નારી છે ધણું, માન મૂકાવે દેવતાતણું;
ચારિત્ર પૂછે કરી પ્રણામ, તમારા તાતનાં શાં શાં નામ. ૧૪
- લોભવિશે નહીં ગણ્યું પાપ, વીરસેન પાંચેનો બાપ;
કન્યા વળતી કરને ધસે, સખી સામુ જોઈ જોઈ હસે. ૧૫
- સખી કહે શું ઘેસાં થયાં, શું કપટરૂપને વળગી રહ્યાં?
ખીજ પુરુષ છે રૂપનાં ધામ, સાંભળો દેશ દેશનાં નામ. ૧૬
- દેશ સકળ નરેશનાં નામ, દાસી કહે વર્ણુની ગુણુગ્રામ;
તોયે કન્યાને ન ગમ્યા કાચ, ફરી ફરી પાંચે નળને જોય. ૧૭
- હું હું નળ પાંચે ઝોચરે, પણ કન્યા કાને નજ વરે;
નારદજી અંતરીક્ષ આવીઆ, ધંદાણી આદે તેહી લાવીઆ. ૧૮
- ચારે દેવતી ચારે નાર, ગગને દીડી ભરતાર;
લળળ પામ્યા લોભી ધણું, એ કારજ તે નારદતણું. ૧૯

- કન્યાએ દીડી દેવાંગના, અમર જાણીને માંડી વંદના;
અમો અદ્ય જીવ કરૂપ, તમો ભારેખમ છો ભૂપ. ૨૦
- અમો જમ જરાથી ત્રાસીએ, પૂજનીક તમને હિપાસીએ;
તમો અમને ભીમક રાજન, હું તમને પુત્રી સમાન. ૨૧
- એમ કહીને ભરીયાં ચક્ષ, લાભ્યા દેવ થયા પ્રત્યક્ષ;
ઈંદ્ર વરુણ વહ્નિ જળરાય, શોભે મંડપે જય જય થાય. ૨૨
- નળને યપા તુષ્ટમાન, દેવ કહે માગે વરદાન;
બુલ્બે વર આપે સુરરાજ, નળનું સહજે સરીયું કાજ. ૨૩
- કમળમાળ આપી ઈંદ્રરાય, લક્ષ વર્ષે નહીં સુકાય;
અશ્વમંત્ર આપ્યો રાજન, દિન એકે હંડિ ચત જોજન. ૨૪
- કહે અગ્નિ નવ દાઝે તુંય, જ્યાં સમરે ત્યાં પ્રગટું હુંય;
ધર્મ કહે ભોગવે રાજભોગ, ત્યાં લગે પુર મધ્યે નહીં રોગ. ૨૫
- જે કરશે તારી કથા વાંછના, તેને નવ હોયે જમજાયના;
વરુણ ભણે સંભળ નળ રાય, સુંદુ વૃક્ષ નવપદ્મવ થાય. ૨૬
- સમચ્છુ જળ હિપજે તત્કાળ, આઠે વર પામ્યો ભૂપાળ;
પછી દમયંતીને આપ્યો વર, અમૃતઆવીયાયજ્ઞે તુંજ કર. ૨૭
- સર્વે રતુતિ કીધી દેવતણી, વિમાને બેસી ગયા સ્વર્ગભણી;
દમયંતી હરખી તત્કાળ, નળને કંઠે આરોપી માળ. ૨૮
- સાધુ રાજા સર્વે બેસી રહ્યા, અદેખિયા હીંતે ગયા;
વરકન્યા પરણ્યાં રીત કરી, ભીમકે પહેરામણી ભલી કરી. ૨૯
- લાડ કેડ પહોંતાં હુંવરીતણા, નળને વાનાં કીધાં ધણાં;
નળ દમયંતી બન્યો જય, વોળાવી વલ્યો ભીમક રાય. ૩૦
- પ્રાજતે-આજતે નળ વલ્યો, એવે કલિયુગ સામે મળ્યો;
વરવા વૈદર્ભી નારદે મોહક્યો, આવે હિતાવજે શ્વાસે હળક્યો. ૩૧
- બેઠો મહીષ બિપર કળીકાળ, કંઠે મનીષનાં શીશની માળ
કરમાં કાતુ લોહશૂંગાર, ચિર સગડી ધીકે અંગાર. ૩૨
- જે વડં દમયંતી રૂપનિધાન, જુએ તો મળી સામી જાન;
જાણ્યો કન્યાને નળ વચ્ચો, કળી કેધે પાછો ફર્યો. ૩૩
- જો નજે પરણવા દીધો નહીં, આજથી લાગું પૂઠે યધ;
નળ રાજા આબ્યા પુરવિષે, કરે રાજ નારી સુંસુએ. ૩૪

ભોગવે ભોગ વિવિધ પેર, સ્વર્ગતણું સુખ પામે ઘેર;
 પ્રભુ પત્નીને વાધ્યો ટ્રેમ, 'સાચવે બહુ સસ ને નેમ. ૩૫
 ચોહો વર્ણ પાળે કુળધર્મ, ચાલે યજ્ઞદિકનાં કર્મ;
 તેણે કળીનું ચાલે નહો, હોડે છિદ્ર જોતો અહીં તહો. ૩૬
 નગર પૂઠે ફેરા બહુ ખાય, સંત આગળ પ્રવેશ ન યાય;
 સદસ વર્ષ વહીને ગયાં, દમયંતીને બે બાળક થયાં. ૩૭
 જુગમ બાળ સાથે પ્રસવ્યાં, પુત્રપુત્રીરૂપે અભિનવાં;
 નળ દમયંતી હરખે ધણું, બાળકવડે શોભે આગણું. ૩૮
 એક દિવસે નળ બૂપાળ, મગાવ્યું જળ થયો સંધ્યાકાળ;
 રહી પાહાની કેરડી ઘેતાં પાગ, કળી પાખો પેહાને લાગ. ૩૯
 સંધ્યાવંદન કીધું રાજન, પ્રવેશ કળીનો થયો તે સ્થાન;
 ન્યાં શ્યામો ચૂતો બૂપાળ, સર્વાંગે વ્યાપ્યો કળીકાળ. ૪૦

વલણુ

કળીકાળ વ્યાપ્યો રાવને, ભટ થયો નૈવધધણીરે;
 હવે વહરાડું 'ખીત્રાધને, કહી ચાલ્યો પુષ્કર ભણીરે. ૪૧
 કંડવું ૨૯ મું-૨૧૦ કહાલેરો.

કળીજુગ દાપર મળીને વ્યાવ્યા, પુષ્કરરેર પાસરે;
 હસ્ત ધસે ને મરતક ધણે, મુખે મૂકે નિઃશ્વાસરે. કળીજુગ. ૧
 વેશ વિપ્રનો ધવ્યો અધર્મો, ને બન્યો મસ્તક ડોસેરે;
 નૈવધપતિ બેઠો તપ કરવા, થઈ તરણાંને તોસેરે. કળીજુગ. ૨
 એક કુળમાં ઉદય બન્યોના, તું જોગી નળ રાણેરે;
 તે ભોગ ભોગવે નાના વિધના, તારે નહીં જળ દાણેરે. કળીજુગ. ૩
 કળિ કહેછે જો જો લાખયો, કર્મે વાલ્યો આડો આંકેરે;
 એક જ બેરડીના બે કાંટા, એક પાધરો એક વાંકેરે. કળીજુગ. ૪
 તારા પિતાસું અમારે મૈત્રી, તે માટે હિત કીજેરે;
 એમ કહી કર મહી ઉઠાવ્યો, આવ આલિંગન દીજેરે. કળીજુગ. ૫
 બેટતામાં પિંડ પુષ્કરનાં મધ્યે, કીર્તી કળીએ પ્રવેશરે;
 તેડી ચાલ્યો નૈવધપુર ભણી, કરવા નળસું કસેશરે. કળીજુગ. ૬
 વાટે જાતાં વારતા પરડી, ન મળવું નાખો જાંશરે;
 કળી કહે તું છૂત રમજો, હું માઉં બે પાચારે. કળીજુગ. ૭

પ્રથમ પોણુ કરજો વૃષભનું, દાપર યાશે પોહીરે;
 સર્વસ્વ હરાવી લેજો નળનું, એ વાત ગમતી ગોહીરે. કળીભુગ. ૮
 જઘપિ પુષ્કર પવિત્ર હુતો, નોહોતી રાજની અભિલાષારે;
 ઉપજી અરિશ્યા નળરાય ઉપર, મહ્યા ભુગ એ અદેખારે. કળીભુગ. ૯
 વૃષભવાહન પાસા કરમાં, આગ્યો રાજસભાપરે;
 બાંધવ બાણી દયા મન આણી, નળ ઉડી બેઠા યાપરે. કળીભુગ. ૧૦
 ભલે પદારથા પુષ્કર ભાઈ, ભેગી વેણને છાંડારે;
 આ ધર રાજ તમારું વીરા, રાજની રીતિ માંડારે. કળીભુગ. ૧૧
 આસન આપી કરે પૂજન, પૂછે કુશળી ક્ષેમરે;
 નળને કહે ખીજી વાતે ન રાચું, છૂત રમવાનો પ્રેમરે. કળીભુગ. ૧૨
 નળ કહે બાંધવ છૂત ન રમીએ, એ અનર્થનું મૂળરે;
 તુ ભેગેશ્વર કા ઉપજાવે, ઉદર ચોળીને શ્વરે. કળીભુગ. ૧૩
 પુષ્કર કહે મારો પાંચ મુદ્રાનો, પોહી જિતું કે હારે;
 એકી પાસે બળદ મારો, એકી પાસે રાજ તારું. કળીભુગ. ૧૪
 કળીને સંગે પુણ્યલોકને, પાપતણી મતિ આવીરે;
 છૂત રમવું અપ્રમાણુ છે પણુ, વાત આગળ લાવીરે. કળીભુગ. ૧૫

વલ્લભ

બાવી પદારથ ભૂપને, વેદવું છે બહુ કષ્ટરે;
 છૂત રમવા બેઠા રાજ, કીધો કળીએ બ્રહ્મરે.

૧૬

કંઠવું ૩૦ મું-રાગ મેવાડો

નળ રાજાએ છૂત આરંભ્યું, સત્ય યથું સર્વ ફેલજી;

નમ્ર મધ્યે વારતા બાણી, ત્રાહે ત્રાહે કરે સોકજી. ૧

દમયંતીએ નળને કહાંયું, બળદ બાણી મા ભેસોજી;

એ વૃષભમાં વેરી છે કારમો, રાજ રમતા ખોસોજી. ૨

ડાહ્યા લોક નગરના વારે, ઘણું વારે પરધાનજી;

કળીભુગે-શુદ્ધ-સ્રષ્ટ જ કીધી, કહ્યું કેનું ન ધરે કાનજી. ૩

બેઠા બાંધવ પોણુ પરહીને, ડોલે પુષ્કર રાયજી;

જે હારે તે રાજ મેલી, ત્રણ વરસ વન બયજી. ૪

ત્રણ વરસ ગુપ્ત જ રહેવું, વેપ અન્ય ધરીજી;

કદાચિત્ત પ્રીજીયું પંડે તો, વન ભોગવે ફરીજી. ૫

મહિમા મોટો કળીલુગ કેરે, નળને મમી તે વાતજ;
 નળ કહેરે નાખ પાસા, ત્યારે વરસ્યો શોણિત વરસાદજ. ૬
 હાહાકાર હવો પુર મધ્યે, વાયુ સામટો વાયજ;
 નાખ્યા પાસા પુષ્કર-જિત્યો, સર્વસ્વ હાથ્યો રામજ. ૭
 હાથ્યો નળ ને પુષ્કર-જિત્યો, જૈ બેઠો સિંહાસનજ;
 આણુ પોતાની વર્તાવી પુરમાં, કહે નળને જાઓ વનજ. ૮
 વનકુળ પહેરી વન વસો ને, કરો વનજી આહારજ;
 એક વસ્ત્ર રાખો શરીરે, બાકી ઉતારો શય્યાગરજ. ૯
 સર્વ તજ એક વસ્ત્ર રાખી, ઉઠ્યો નળ શૂપાળજ;
 દમયંતીને કહાવિયુ તું, પીયેર જાજે આ કાળજ. ૧૦
 રુદન કરતી રાણી આવી, બાળક જાદયાં હાયજ;
 શીશ નામીને સ્વામીને કહે, મુને તેડો સાયજ. ૧૧
 ક્રુપ દુઃખની કહીએ વારતા, એકમાં નવ સીંહાયજ;
 હું સેવાને આવું સહીરે, થાકો તો ચાંપું પાયજ. ૧૨
 કથ કહે હો-કામિની, તું આવે મુજને જંજળજ;
 એ દુઃખ સધળાં વેડીએ પથ, ટળવળી મરે બને બાળજ. ૧૩
 રાત્રી કહે છે કામિનીરે, જેમ છાયા દેહને વળગીજ;
 તેમ હું તમારી તારુણીરે, કેમે ન થાઉં અળગીજ. ૧૪

વસંત

જો અળગી કરશો નાયજ, તો પ્રાણ તજું તત્કાળરે;
 નળ કહે આવો વન વિષે તો, પીયેર વળાવો બાળરે. ૧૫

કંઈકું ૩૧ મું-રાગ મેવાડો

મોસાળ પધારોરે, મોસાળ પધારોરે,—
 મોસાળ પધારો બાકુઆંરે, મારાં લાડવાયાં બે બાળ;
 તમાર્યા ચર્પ વરતણે, સહેણે અમીની આજ.—મોસાળ ૧
 હદયા ચાંપેરે, રાણી હદયા ચાંપે,—
 હદયા ચાંપે પેટનેરે, એ છેલ્લું વહેલું લાડ;
 હવે મળવા દોહવારે, મળીએ તો પ્રજુનો પાડ.—મોસાળ ૨

યર્ષા માત વોહોણારે, યર્ષા માત વોહોણારે,—
 માત વોહોણારે યર્ષા દામણારે, નહીં કે રડો સાથ;
 રુએ રાણી હાથા ફાટે રે, કાણુ માથે ફેરવશે હાથ.—મેાસાળ૦ ૩
 મંદિરના ગુરુજરે, મંદિરના ગુરુજરે,—
 મંદિરના ગુરુજરે સુદેવજરે, તમારે જોળે સોપું બે તંન;
 જઈ કહેજો મારી માતનેરે, જીવની પેરે કરજો જતંન.—મેાસાળ૦ ૪
 પુત્રી જમાઈરે, તમતણાં પુત્રી જમાઈ,—
 પુત્રી જમાઈ તમતણાં, કહેજો વનમાં પૂર્વો વાસ;
 જઈ કહેજો મારા તાતનેરે, અમ જોગીનો લે તપાસ.—મેાસાળ૦ ૫
 યુંબન કરતીરે, માવડી યુંબન કરતી,—
 યુંબન કરતી માવડીરે, ફરી ફરી મુખ જોય;
 હૈયેયકાં નવ ઉતરેરે, એમ કહી દમયંતી રાય.—મેાસાળ૦ ૬

વલણ

રાયે રાણી અતિ ધણું, વત્સ સોંપ્યાં ગુરુકર મહિરે;
 ઋષિ સાથે બે બાળકાં, વેળાબ્યાં નળરાયેરે. ૭

કહ્યું ઉર મું-રાગ વેરાડી.

બાળકાં વેળાબ્યાં ઋષિ સંગાતે, દમયંતી કરે આકંઠ;
 હાહાકાર હવો પુર મધ્યે, મલ્યાં સહિયરના વૃંદ. ૧
 પડો વાગો પુષ્કર પાપીનો, નળને કેા નવ રાખે;
 એક અંજળી જળ ન પામ્યાં, જો લામ્યાં પુર આખે. ૨
 દાર અડકાવે નળને દેખી, જે પોતાનાં લોક;
 તરશી દમયંતી પાણી ન પામી, કંઠે પડીએ શોષ. ૩
 એક રાત રક્ષાં નગરમાં, ચાલ્યાં વાહાણું વાતે;
 પુણ્યલોકની પૂજા લીધી, કળા યથા સંગાતે. ૪
 જ્યાં વાવ સરોવર કુવા આવે, પાકા ફળની વાડી;
 રીપુ કળીજીગ આમળ જામને, સર્વ મેહુલે ઉઠાડી. ૫
 ફળ જળ ને પત્ર ન પામ્યાં, રાણી કરે આંસુપાત;
 વનમાં ફરતાં રુદન કરતાં, વહી ગયા દીન સાત. ૬
 અંકેકું પટકું પહેર્યું, ત્રેમદા કામળ કાયા દાઝે
 પાપ પંકજપત્ર જોવા, ત્રીમ કાંટા ભાંગે. ૭

- એક માન સરોવર આગળ આવ્યું, તેમાં દીકું પાણી;
કળબુગથી તે ફેંક થયું નહિ, જઈ પીધુ રાવરાણી. ૮
- વારંવાર પાણી પીએ ને, જેસે વળી હડિ;
નર નારી વારિએ તૃપ્ત થયાં, પણ કુધા પાપણી પીડે. ૯
- સ્વામી કહે સાંસતા યધ્યે, શ્યામા બેશ યધને સ્વચ્છ;
જે સરોવરમાં શોધી લાવું, જે જડે એક બે મચ્છ. ૧૦
- ચોડા જળમાં પેટો નળ રાગા, ન્હીમરનું આચરણ;
સાધુ રાયને શ્રમ કરતાં, મીન જડીયાં ત્રણ. ૧૧
- આણીને અબળાને આપ્યાં, વામા કહે થયુ વારુ;
નળ કહે આપણુ બે પ્રાણીને, શુ હોશે એટલા સારુ? ૧૨
- ભાયાનાં મુજ—મધ્યે સોંપી, સૂપ ગયો બીજી વરાં;
કળીભુગ સર્પ યધને બીહાવે, મચ્છ નાશે અરંધરાં. ૧૩
- નળે શ્રમ કીધો ધટી બે, મચ્છ ન ચડીયાં હાથ;
પેલાં ત્રણે મચ્છ વહેંચીને લીળે, વિચાર્યું મન સાથ. ૧૪
- નળ આવ્યો નિરાશ યધને, ત્રણ મીનમાં ચિત;
એટલે અંતરમાં દમયંતીને, ચર્ષ આવ્યુ વિપરીત. ૧૫
- અમૃત સવિધા કર અબળાના, સજીવન થયાં મચ્છપણમાં;
હાલ્યાં મહીલા મૂકી દીધાં, ઉડી પડ્યાં જઈ જળમાં. ૧૬
- થેલી સરખી મીનને કાળે, પાણીમાં વેવલાં વીણે;
હવે સ્વામીને શો ઉત્તર આપીશ? રુદન કરે સ્વર જીણે. ૧૭
- વીહીલે મુખ દીડી વૈદરબી, નાથ આવતો નીરબે;
ચોહોદશ બાળે આંસુ ઢાળે, સ્વાતિભિદુ શુ વરધે? ૧૮
- રાતી પતની પતિએ દીડી, ઘાળુ મુખ થયું દીન?
કહેરે પાપિણી શકે મુજ પાબે, ભક્ષ કર્યાં તે મીન. ૧૯
- હું કુધાતુર શરીને આવ્યો, રજબ્યો પાણી માંહે;
દોઢ દોઢ મચ્છ ભોજન કીળે, લાવ પાપિણી કાંહે. ૨૦
- હડે શાટતે બાલી રાણી, આંધુ પડે મેતી દાણુ;
કુધા પાપિણીએ મચ્છ ભખાવ્યાં, મેં ન રહેવાયું રાણા. ૨૧
- નળ કહે હુંસે શીખામણુ દીધી, વિદાય ગયો આકાશ;
એક ઘૂત ન રમીએ બીજું, ન કીળે નારીને વિશ્વાસ. ૨૨

બે વાનાં વાર્યાં તે કીધાં, હાથે દુઃખ લીધું માગી;
 હું ભુખ્યો ને તે મગ્ગ ખાધાં, શું આગ પેટમાં લાગી ? ૨૩
 દમયંતી હા હા કરે, જાણે સમ ખાઈ સાને;
 સજીવન ચયાં ઉડી ગયાં, કહું તો રાખ નવ માને. ૨૪

વલણુ

ન માને રાજાએ આશ્ચર્ય મોહું, ઉડી ચાલ્યો નજ રામરે;
 અણુતેડી રાણી દમયંતી, પતિની પૂઠે ધાયરે. ૨૫

કડવું ૩૩ મું-રાગ વેરાડી

આગળ નજ પૂઠે પ્રેમદા, સતીને અંતર આપદા;
 નજ તિરસ્કાર હોડતા કરે, હદે કાટે અખળા આંખ ભરે. ૧
 ખાધાં મગ્ગ હશે શક્તિ ઘણી, તો હોઠિ-છેરે પાપિણી;
 પીરે પાણી ફરી ફરી, કાં ને મગ્ગ ખાધાં પેટ ભરી. ૨
 બે મારગ આવ્યા આગળે, વિદાય કીધી નારી નજે;
 તું નહોં નારી હું નહોં કંથ, આ તારા પીયરનો પંથ. ૩
 મારો સંગ ટુળને નહોં ગમે, પીયરમાં પેટ ભરીને જમે;
 મુને નાથજી કરજો ક્ષમા, મારે નથી પીયરની તમા. ૪
 ફાકટ કરો મુજપર રીસ, અણુગત આજ ચડાવો શીસ;
 દેવતાનું મુને વરદાન, તે કાં નવ જાણો રાજાન. ૫
 હોતી વાત કામિનીએ કહી, કળીને જોગે નજ માને નહોં;
 આગળ પાછળ બંને જાય, કળીએ કીધી બમની કાય. ૬
 થોડી પાંખ ને માંસજ ઘણું, લોભાણું મન રાજાતણું;
 પંખીમાં દિયે ધણો ભાર, નર નારીનો પૂરણ આહાર. ૭
 કાણુ પ્રકારે બમને હણું, ઉપર વજ નાખું મુજતણું;
 ઉફરાટી કરી સુંદરી, નજ ચાલ્યો દેહ નમ કરી. ૮
 લાભ્યાં પંખી ને લાભ્યું વંન, લાભ્યો સરજ મીઝ્યાં લોચન;
 સ્વાદ છંદ્રિયે પીજો મહારાજ, ચયો નમ લોપીને લાજ. ૯
 પીતાંબર ઝાલી ભૂપાળ, જેમ માછી ગ્રહી નાખે જાળ;
 બગ નિકટ ગયો જવ રાખ, તેમ તેમ કળી આવેરો જાય. ૧૦
 ધાઈ વજનો નાંખ્યો પાસ, કળીજીવ લે ઉજો આકાશ;
 એક વજ પંખી ગયો લઈ, નજ બેઠો કપાળે કર દેઈ. ૧૧

અરે દેવ તે એ શું કર્યું, વચ્ચે જતાં કાંઈ ન હિમર્યું ?
 ગયું રાજા છત્ર મહિમા ધણે, ન રહ્યો અંગે સૂત તાંતણે. ૧૨
 વિહંગમ વચ્ચે ગયોરે હરી, દમયંતી મા જોશે હરી;
 પાછે પગે ગર્ભસ્ત્રીજન, આધુ અધુ વચ્ચે સ્વામી દાંકા તન. ૧૩
 એકેકા છેડા પેચ્યો હિને, - તીરથ નાહે તેવાં શામે;
 અન વિના અડવડીયાં ખાય, સતને આધારે ચાલ્યાં જાય. ૧૪
 મહાવનની આત્રી જાંબરાજા, તે સ્થાનકે થયો સંધ્યાકાળ;
 ખંને બેઠાં દુમને તળે, સુંદી પત્ર પાચર્યાં નળે. ૧૫
 દુઃખની વાત કરી નવ નવી, દમયંતી નિદ્રાવશ હતી;
 હુધા અંગેઅંગ રહી વસી, સુખ જાણે પૂનેમને શશી. ૧૬
 નળે સુતી દીડી સુંદરી, નિઃશ્વાસ મૂક્યો બિનયણાં ભરી;
 કાણુ દિવસ આજે શ્રીહરી, એ દુઃખે પ્રાણુ ન જાય નીસરી. ૧૭
 વૈદરજી વસુધાવશ પડી, દુઃખ નોતું દીધું એક ધડી;
 ધણે દોહેલે વરી એ એક, રુએ રાજા જોધને દેહ. ૧૮
 નખથી નિરખતાં જોયું સુખ, લારે મનમાં લાગું દુઃખ;
 કળિ વળી તેનું ચિત્ત ફેરવે, રાજા મનમાં દેવ મેળવે. ૧૯
 શી સગાઈ પરતન્યાતણી, દુષ્ટ દમયંતી એ પાપિણી; ✓
 પ્રીત છેડે દીધી જોણીએ, હું વિના મનજી ખાધાં એણીએ. ૨૦
 મલીન મન એતું નિર્ધાર, કે સમે મારો કરે આહાર;
 ન કટે એમું રહેવું મળી, રાયને હિપજાવે ભુદિ કળી. ૨૧
 તે સમેની હોદની દાઝ, મૂકું વનમાં એકલી આજ;
 ભુદિ બ્રહ્મ મન રાગતણું, કળીના પ્રેચ્યો કોધે ધણું. ૨૨
 મનમાંહે આશંકા ગણે, એક વચ્ચે પહેર્યું બે જણે;
 મધ્યે ચીર ફાડું બળ કરી, ચાપ ચબ્દ જાગે સુંદરી. ૨૩
 હોય છુરી તો છેડું પટકું, કળી થયો કાતું અનર્થનું મૂળ;
 નળે લીધું છુરીકા શસ્ત્ર, વચ્ચેથી વહેરું અડધું વચ્ચ. ૨૪
 કટકા બે પટકુંના કરી, મૂકી નળ ચાલ્યો સુંદરી;
 ગયો ડગલાં સાત જ ભરી, પ્રીત રપામાની સાલિરી. ૨૫
 નળ વિમાસણ મનમાં કરે, એકલી એ કાટીને મરે;
 વરી મને દેવને પરદરી, વળી વનમાં સાથે નીસરી. ૨૬

ત્રેસોઠ મોહનિ એ માનિની, કેમ વેદના સહેશે રાનની ? ન ધરે મૂકી જાવું મને, નળ આભ્યો દમયંતી કને.	૨૭
દીર્ઘ મુખ અંતર પરજાળ્યો, સંભારી મચ્છ ને પાછો વાળ્યો; કળી તાણે વાટ વનતણી, ત્રેમ તાણે દમયંતી બણી.	૨૮
વિચાર વારિનિધિમાં પડ્યો, આવાગમન હીડાણે ચડ્યો; સાત વાર આભ્યો ફરી ફરી, તજ ન જાયે સાધુ સુંદરી.	૨૯
મળ પ્રજળ કળીનું ચર્ચું, ત્રેમ બંધન જુટીને ચર્ચું; સર્પ કંસુકીને તણે જેમ, મેં દમયંતી તજવી તેમ.	૩૦
દક્ષ પત્રને જેમ પરદરે, પુનરપિ તે અંગી નવ કરે; જિવું હોય વમનનું અંન, તેવી મારે એ સ્ત્રી જન.	૩૧
કા વેળા મુને મારે નેટ, હુપે વઢાણું એને પેટ; એવું કહીને મૂકી દોટ, ઉઠાડે દોડ્યો સાસોટ;	
માં લગે ધાયો જૂપાળ, રણો જ્યાં થતો પ્રાતઃકાળ.	૩૨

વલણ

કાળ ઉદે અરણ્ય તણો, સર્પ લગે ધાયો ધીશરે; જાગ્યો હદે ચર્ચું દુઃખ, ઉદે જ્યારે દીઠા દીશરે.	૩૩
---	----

કડવું ૩૪ મું-રાગ રામઝી

૧જ જળ નયણે ભરે ને, કરે વિવિધ વિલાપ; ખાકુળ અંગ પોતાતણું, અવની પછાડે આપ.	૧
રેંદરની વામા, રેંક રામા, એકલડી વન મધ્ય; મય ધરશે, ને ફાટી મરશે, જીભ્યાની ટળી અવધ્ય;	૨
હોં મળે ફરી, કાકીલા સ્વરી, શો ઉપન્યો વિખવાદ; મનમયંતી, બોલ દમયંતી, નળે માંજ્યો સાદ.	૩
વેશ મોહિની, સૃષ્ટિ દોહિની, સુંદરી સુગણ; પરહિણી વસ્ત્રજ, દર્શન દુર્લભ, બોલ પિયુના પ્રાણ.	૪
નન ફરતો, રુદન કરતો, જોતો આભ્યાની વાટ; કળીએ અરણ્ય ધરણનાં જુંસ્થાં, વન કીધું નિર્વાટ.	૫
મડાણે જૂપાળ વળગ્યો, તે રુએ હૃદય કાટે; મોહ ધારણ, કર્મ કારણ, કહે જૂજ દેઈ લલાટે.	૬

રાય વિલપે, ધણું કળપે, સંભારે સુખ સ્નેહ;
 કષ્ટે આવી, મેન બાવી, અન્યાએ દીધા છે. ૭
 અજગર, વાધ, વરુ નાગ, છે દારુણ વનની હથ;
 કરાડ ક્રોતર, સિંહના સ્વર, શ્યામા કાટી મરચે સઘ. ૮
 દોહલે પામી, ગજગામી, દેવ ગયા નિર્મુખ;
 સ્વયંવર સાથ, સાંભળી વાત, સર્વ પામશે સુખ. ૯
 કાણુ નેત્ર છુદે, રાય રુએ, એવે શબ્દ સાંભળ્યો માટે;
 ભે પ્રેમજળ, મૂકાવ રાય નળ, બળતાને બાહર કાઢો. ૧૦
 સાંભળી વાણી, ભણી રાણી, રાઈ રાઈ બેઠા સ્વર;
 હરખે ભરાયો, સ્વરે ધાયો, વીરસેન કુંવર. ૧૧
 પાડે બરાડા, બળે દવાડા, તરફડે મોટા બાળ;
 કહે દયાસિંધુ, દીનબંધુ, કાઢ નળ ભૂપાળ. ૧૨
 વલ્લિ વરદાન, ગયો સુભણુ, નાગે કીધો નમસ્કાર;
 આપ પ્રાણદાન, હો ગુણવાન, કાંઈ હું એ કરીશ ઉપકાર. ✓ ૧૩
 વિધથી ન બીધા, નાગ લીધા, જોજન દેહ પ્રમાણુ;
 ખાંધે ચઢાવી, મુકયો બહાર લાવી, શાતા પામ્યો પ્રાણુ. ૧૪
 પ્રુણ્યક્ષોક સાચા, પાલી વાચા, મળ્યો વેદર્થીકાંત;
 પૂછે નળ, દાધા સગળ, મુને કહે માંડી વૃત્તાંત. ૧૫

વલણુ

વૃત્તાંત કહે બાઈ કાણુ છે, પામ્યો બહુ પરિતાપરે;
 સર્પ કહે રાય સાંભળો, મુને હવે ઋષિનો શાપરે. ૧૬

કંઠુ ઉપ મું-રાગ દેશાખ

બોલ્યો નાગ કરી પ્રણામ, રાય મારું કરકાટક નામ;
 હું પ્રાચીન કર્મે પામ્યો સંતાપ, સમ ઋષિએ દીધો શાપ. ૧
 વિમાન બહુ હર્ષ સ્વર્ગ લાણી, અચાનતા ભગી મુજ તણી;
 ક્રુતકારી રૂણા નાખી જવાળ, દાધા સમ ઋષિ ચઢ્યો કાળ. ૨
 પતિત તે નાખી વિધની લેહેર, મળે દવમાં અવની ઉપેર;
 બહુ કાળ લગે વસો વલ્લિમાંય, બોગવ દુઃખ છવ નહીં ભય. ૩
 મેં જણ્યું શાપ ટળે નહીં ખરો, મુને શાપનો અનુચ્છ કરો;
 વલ્લિ વેદના દોહલો ગણું, કણું દર્શન યાશે નળતણું. ૪

- પુષ્પશ્લોક બાહેર કહાડશે, તે તુંને શાતા પમાડશે; ૫
 તે દિવસનો વન દાહું છો અહીં, સાત સદસ વરસ ગયાં વહી.
 તે તમે આજ દુઃખ ટાળીયું, પુષ્પશ્લોકપણું પાળીયું; ૬
 મારી દેહને અતિ સુખ થયું, ત્રાપિ વચનનું ફળ લહું.
 એવું કહીને સર્પ જ ધસ્યો, કરકાટક નળને દંઠ ડસ્યો;
 લાગી વિપન્નજાળ દાધો જૂપ, કાળી કાયા થયું કુખડું રૂપ. ૭
 કાળજપે સ્યામતા વિશેષ, વાંકું મુખ પંચવર્ણો ઠેસ;
 છતે દાંતે ડાયાં ગયાં મળી, નીસરી ખુંધ કશી બેવક વળી. ૮
 નળ કહે ધન્ય કદુકુમાર, ધણો રૂડો કસ્યો ઉપકાર;
 તુંને મેં આપ્યું પ્રાણદાન, તે હુંને કીધો સાહી સમાન. ૯
 નાગ કહે રે રમે દુઃખ ધરા, જોતાં એ ઉપકાર છે ખરા;
 ગુપ્ત રહેવું સંવત્સર ત્રણ, કો નવ જાળજે એવું વર્ણ. ૧૦
 ત્રણ વસ્ત્ર આપ્યું છઉં જૂપ, પરિધાને યાશે મૂળશું રૂપ;
 તે જ્યાં પહેરી પરીક્ષા કરી, તત્ક્ષણ કાંતિ જૂપની ફરી. ૧૧
 હરખ્યો નળ થયું દિવ્ય કામ, નાજે બાહુક ધરિયું નામ;
 જૂપાળ બાળ થયા વિદામ, ગયો અયોધ્યા નૈવધરામ. ૧૨
 દેખી માણસ નાદાસે અરાંપરાં, ધાયે બાહુક પૂઠે છોકરાં;
 જે જે મારગ મહિપતિ પળે, લાં માણસ જોવાને મળે. ૧૩
 હસે લોક રૂપે લીલ વાળી, પૂઠે છોકરાં પાડે તાળી;
 રાજસભામાં રાજ ગયો, પ્રતિહાર સાથ ખસીને રહ્યો. ૧૪
 હસી સભા હસ્યો ઋતુપર્ણ, વિધિએ આ કયાં નિર્મ્યું વર્ણ;
 હારે કાળજ ને જંજીરજળ, જાણે રૂપે બીજે નળ. ૧૫
 કહો કોણુ છો સ્વરૂપના ધામ, કેમ આવવું પડયું, શું કામ ?
 નળ કહે મારું બાહુક નામ, આબ્યો ઉદર ભરવા કામ. ૧૬
 અશ્વમંત્ર જાણું રાજન, એક દિવસે એકું શત જોજન;
 કહે ઋતુપર્ણ મોહું કારણ, આ રૂપ ને વિદ્યા અસાધારણ. ૧૭
 નળ ઈંદ્ર વિના કો જાણે નહીં, મંત્રપ્રાપ્તિ તુંને કયાંથી થઈ ?
 મંત્રપાઠ કરતા નળરામ, હું નળનો સેવક શીખ્યો વિદ્યામ. ૧૮
 કો સમે પ્રકાશી જણતા તેહ, ત્યાંથી વિદ્યા હું પામ્યો એહ;
 નૈવધનાથ તે વનમાં ગયો, તે દુઃખે હું આવો થયો. ૧૯

આવ્યો હઉં રહેવા તમકને, અનંવર આપજો મને;
 નહીં કરું હું નીચું કામ, નહીં ધરાવું સેવક નામ. ૨૦
 રાધજી તમને નહીં નમું, સ્વયંપાક કરીને જમું;
 રાગ કહે રહો જેમ તેમ, વિદ્યાવાન જવા દેઉં કેમ. ૨૧
 હયદાસપતિનો અધિકાર, સેવક માત્ર કરે નમસ્કાર;
 જઘપિ માન પામે ધણું, પણ કહેવાયે દાસત્વપણું. ૨૨
 અશ્વપતિ મહારાજ થયો, હયરાજામાં વાસો રહ્યો;
 છે ભજોગની વેદના ધણી, નિત્યે મુખે શ્લોક એક બણી. ૨૩

સ્તોત્ર સ્વાગતાવૃત્તં

આત્મે શ્રુતિમતા સદૃશ્યા યામિનીવિરહિણા વિદ્યેન ।

સેહિરે ન કિરણા હિમરશ્મેદુઃખિતે મનસિ સર્વસન્નમ ॥

ભાવાર્થ-વસંતતિલકા છંદ*

જે ચક્રવાક-દિવસે વહુ સાથ રાખે, તે સંગ રંગ રમતાં રવિતાપ સાખે;
 રાતે વિજેગથકિ ચંદ્રમકાશ ખૂંચે, જો દુઃખ હોય દિલમાં કશુંએ ન રહે.

રાગ આલતો

એવું કહિને કરે રામન, વિરમ્ય થાય પાડોશી જન;
 બાળ બીહાર્યો આવી વસ્યો, કદરૂપને વિજેગ તે કશો.
 તે સ્ત્રીએ સુકૃત શું કશું, જેણે આ સ્વરૂપને વચ્ચું;
 વારુ થયું જે વીપત પડી, આ ભૂતથી છૂટી આપડી.

વસંત

આપડી છૂટી લોક કહે, રહ્યો રામને રીઝવીરે;
 બૃહદશ્વ કહે મુધિધિરને, દમયંતીની શી ગત હવીરે. ૨૪

કંડલું ઉડ-મું-રાગ દોહરો

સ્વામું આવ્યું નારને, મૂકી જાય છે નાથ;
 જાગી ઉઠી અચાનકે, ગ્રેહેવા પ્રભુનો હાથ. ૧
 વેદભાં થઇ ખાભરી, વળી લુએ ચોપાસ;
 અમ અબળાના હોદે કારમા, ખીર્ડ તમારે હાસ.
 જોયું વન ફરી ફરી, સમ દેખ કાષા સાદ;
 પછી રુએ બહુવિધ કરી, પામી અતિ વિપાદ. ૩

રાગ મારુ

અમો અબળા માણસ બીજે નવ કીજે હાસ, હો નજરાય;
 કેમ ધીરજ ધરું હું નારી, તમારી દાસ, હો નળ૦
 રાત્ર અંધારી તો માહરી, વલે દાણ યાશે, હો નળ૦
 તમ ચરણકેરી આણુ, પ્રાણ મુજ બારી, હો નળ૦
 આંહાં તો બોલે સાવજ, નાગ વાધ ને વરુ, હો નળ૦
 બોલો બોલો વાહો છો કમ્મ, સમ હું તો મરું, હો નળ૦
 હાહાંજી જાઓ છો હાડ, રાડ યશે ફાંસુ, હો નળ૦
 અગેષ ૨લા ન આવે દયા, દેખી આંખડીએ આંસુ, હો નળ૦
 તમારાં પગલાં નવ પેચું કંથ, પંથ કેમ લહુરે, હો નળ૦
 નિશા અંધારી ભયાનક, સ્થાનક કેમ રહુરે, હો નળ૦
 નેપથ દેશની રાણી, તાણી અતીસં રોયરે, હો નળ૦
 પ્રભુજી અંગ અવેવ મારા, તારા જોયરે, હો નળ૦
 ઘેલી સરખી આલે, વહાલે વછોડીરે, હો નળ૦
 મોહું વનકું માંડું જોવા રોવું મૂક્યું છોડી, હો નળ૦
 વલવલતી વેદરબી વાટે, ઉચાટે ભરી, હો નળ૦
 કારણુ સ્વામી શુંય, હુંય પરહરી, હો નળ૦
 વહાલા નવ દીજે છેહ, નેહ વિચારો, હો નળ૦
 કમે વાળ્યો આડો આંક, વાંકે શો મારો? હો નળ૦

વલણુ

શી અપરાધ મારો સ્વામી, દારુણ વનમાં મૂળી ગપારે ?
 અદપ ખાંતે હું તજી, અંતર ન ઉપજી દયારે.

કડવું ૩૭ મું-રાગ રામગ્રી

વેદરબી વનમાં-વલવલે, અંધારી રાત; વેદરબી. ૧
 ભામિની ભય પામે ધણું, એકલડી જાત.
 રસનાયે નામજ નળતણું, મુખ જખતી જાય; વેદરબી. ૨
 શુદ્ધ નથી શરીરની, ભાંજે કાંટા પાપ.
 રોઈરોઈ રાતી આંખડી, ખૂટયું આંસુનું નીર; વેદરબી. ૩
 નયણે ધારા બે ઝરે, વહે છે રુધીર.
 હોંડતી તે આખડે, વાગે પાપમાં ફેસ; વેદરબી. ૪
 ચાલંતી ઉભી રહે, ભરાયે કાંટામાં કેસ.

અંગે ઉઠરડા ધણા, વહે શોણિતધાર;
 ઓ નળ ઓ નળ બોલતી, બીજે નહીં વિચાર. વૈદરબી. ૫
 ઉડા કાતરે-ઉતરે, ચઢે ગિરિ કરાડ;
 અશુદ્ધે ઉધડકે નહીં, પાડે વાધ બરાડ. વૈદરબી. ૬
 વાંકી વાટ ટીંબા ટેકરા, ભયાનકે ખોહ;
 રાફ માંહે સાપ ઝુંકવે, ઘણું ધુધવે ઘોહ. વૈદરબી. ૭
 શબ્દ પશુ પંખીતણા, ન પડે કાંઈ ગ્રીછ;
 વરુવણીઅર બીહાવે, પાયે પુઠે રીંછ. વૈદરબી. ૮
 શુકર રોઝ છિકારવાં, ચીતરા દે ફાળ;
 ફાલુ નાદ હોયે ધણા, બહુ બોલે શીઆળ. વૈદરબી. ૯
 આંખા આંખલી લીમડા, એખરાં છે અપાર;
 શીમળ સાદડી સેકડી, ન સૂઝે પંથ વિચાર. વૈદરબી. ૧૦
 ખેર ખાખર ને કાચકી, કંટાળા યુએર;
 બાવળીયા બહુ બોરડી, સરગુવા સમેર. વૈદરબી. ૧૧
 આખડી પડતી સુંદરી, ચરણે વેલા વિંટાય;
 ધૂટા કેશ કામિનીતણા, અંખરે ઝટ્ટીયાં બરાય. વૈદરબી. ૧૨
 વૃક્ષ અથડાએ અંગસું, મૂકે કોટામાં પાય;
 શુદ્ધ નથી રે શરીરની, ભળતી નળરાય. વૈદરબી. ૧૩
 દિવસ નિશા મીછે નહીં, એવું ધાડું અરણ્ય;
 હમયેતી ભૂલી ભમી, લાં દિવસ ત્રણ. વૈદરબી. ૧૪
 અંન ઉદક પામી નહીં, નહિ બેસવું સયન;
 ત્રણ દિવસ એમ વહી ગયા, ભમયેતાં વન. વૈદરબી. ૧૫

વલણ

વન ભયાનકે ભામિની ભમી, દિવસ ત્રણ ગયા વહીરે;
 વાટ ઘાટ ને ગામ ઠામ કાંઈ, ગ્રેમદા પામી નહીરે. ૧૬

કડવું ૩૮ શું-રાગ રામગ્રી

ભૂલી ભામે છે ભામિની, નેપથનાથની નારરે;
 ઓ નળ ઓ નળ બોલતી, બીમકરાજ કુમારરે. ભૂલી. ૧
 ધેલવાયું કાળજા આંસુએ કરી, વેદનાએ વ્યાકુળરે;
 અર્ધ ઉઘાડી દેહડી, નાથે ફાડયું છે પટકુળરે. ભૂલી. ૨

- એવે દીઠો એક ચીતરો, ધાઈ દમયંતી ઉતરે;
 પૂછે ભાળ નળ ભૂપાળની, છે તારા જેવી કટરે. બૂલી. ૨
- શાદૂલ દીઠો વાટમાં, વૈદરબી પૂછે ધરી વહાલરે;
 નૈપધનરેણ વાટે મળ્યા, છે તારા જેવી ચાલરે. બૂલી. ૪
- સાવજ થાયે ગાલરા, લય પામી નાશી જાયરે;
 રખે વનદેવી અમને ઝાલતી, પશુ ધણા કંપાયરે. બૂલી. ૫
- પૂછે ઉંચા દૂમને, તારી ગગને ગઈ ડાળરે;
 તરુવર જે ભારી વતી, કહો દીસે ભૂપાળરે. બૂલી. ૬
- પર ઉપકારી સદા તમો, વળી શીતળ તારી ઝાંપરે;
 નૈપધનાય કપહું દીકટા, જોઈ જો વનમાંયરે. બૂલી. ૭
- તરુ ઉત્તર આપે નહો, તેમ તેમ રાણી રાયરે;
 પુણ્યશ્લોકે જ્યારે પરહરી, શત્રુ થયા સર્વ કોપરે. બૂલી. ૮
- અજગર પજો છે વાટમાં, વીકાશી મુખ ભાગરે;
 દમયંતીએ જાણ્યું નહો, તેના મુખમાં મૂક્યો પાગરે. બૂલી. ૯
- ચરણ ગળ્યો જાનું લગે, વિષ ચઢી ગયું ચરીર રે;
 પડી ભોમ સાદ નળને કરે, મુખે પાડે રીર રે. બૂલી. ૧૦
- અજગર આનંદ પામીએ, લહું જડ્યું બલ રે;
 વૈદરબી ધણું વલવલે, ઉંચા ચઢી ગયાં ચક્ષુ રે. બૂલી. ૧૧
- કંઠે બંધાઈ કાચકી, મુખે પડીએ શોષ રે;
 મરણ સમે મૂકે નહો, હલે રસના પુણ્યશ્લોક રે. બૂલી. ૧૨
- રોતી રાણી સાંભળી, પારધી આવ્યો ધાઈ રે;
 પગ દીઠો અજગર મૂખમાં, તેણે શ્યામાને સાહી રે. બૂલી. ૧૩
- પારધીએ અજગર મારીએ, કાહોવાડાને ધાય રે;
 જલ કરીને મુકાવીએ, નળપત્નીનો પાય રે. બૂલી. ૧૪
- વૈદરબી વિષ ચઢ્યું નહો, છે વાસવનું વરદાન રે;
 કરતળ વાસ સુધાતણે, દેહી રહી પરમ નિધાન રે. બૂલી. ૧૫

વલણ

દેહી રહી પરમ નિધાન, હળાહળ ગયું ઉતરી રે;
 કહે બાટ પ્રેમાનંદ પછે, શુ દુઃખ પામી મુંદરી રે.

કહ્યું ઉઠ મું-રાગ મારું

- વિધધર માલ્યો વ્યાધે આવી, મહીલા મૃત્યુચક્રી મૂકાવી;
વ્યાધે અજગર લીધો હાથે, ચાલ્યો દમયંતી તેડી સાથે. ૧
- પારધી હીંઓ જુગતે જતી, વૈદર્ભી જય બીહીતી બીહીતી;
ગયો એક તળાવની તીર, પ્રક્ષાલન કાધું સર્પ શરીર. ૨
- દેખતો દમયંતી પ્રત્યક્ષ, વ્યાધે અજગર કાધો બક્ષ;
સુખનું પાસું રહેવા દીધું, બાકી શરીરનું બોજન કાધુ. ૩
- દમયંતી વિસ્મય હવી, આ તો વાતો દીડી નથી;
જવાંતક કહે હો નારી, તમે દીડી વિદ્યા અમારી. ૪
- મનની ખટપટ સધળા જાડો, પ્રેમ કટાક્ષ મુજપર માંડો;
હું તો પારધીપતિ છો વ્યાધિ, પટરાણી કરું બસે લાધી. ૫
- કુણ માત તાત કુણ સ્વામી, વન નીસર્યા વૈરાગ પામી;
એકલાં આબ્યાં આણી દરી, કાણુ નામ બોલો રણી રસી. ૬
- કાણે વચન કહ્યું કવરધું, કાં અંબર અંગે અરધું?
શું નળ નળ મુખે જયો? છો ડાહ્યાં ઘેલામાં ખપો. ૭
- જલધિ કુઃખ તમને પડિયું, પણ લાગ્ય મારું ઉધડિયું;
એમ કહિને ગયો સ્પર્શ કરવા, ત્યારે અબલા લાગી એસરવા. ૮
- ધર્યો રાહુ અંદ્રને આંખે, તેમ દમયંતી ચરચર કાંખે;
મા બરિશ એકું ડગ, પુજ પર તૂરી પટરો ખડગ. ૯
- હું તો ભીમકરાયની બાળી, અલ્યા હું નહિ ચૂકવાવાળી;
હું તો દમયંતી નળની નારી, પારધિ કહે બાગ્યદશા મારી. ૧૦
- એવું કહિને પારધિ ધસિયો, અબળાને કોધ મન વસિયો;
મૂર્ખ કહ્યું માનરે મારું, હો જમપુરના વટે સારું. ૧૧
- ઉપકાર તારો હું જાણું, તે માટે હું દયા કાંઈ આણું;
બળ મા કરું મુજ સાથે, મૂર્ખ મરણ ચઢ્યું છો ગાથે. ૧૨
- કેમ જવા દેઉં બોળી ભામ, મુજ વિરહીતણો વિશ્રામ;
હુંમાં શો અવશુણુ જ દેખો, મને શા માટે ઉવેખો. ૧૩
- મારે ગંદિર ઓછું તરણ, તે રહેશે તમારે ચરણ;
આપણુ બે જીવ જીવશું જડિયાં, કાણુ સુકૃતથી સાંપાડ્યાં. ૧૪
- યનાર દરો તે દેખજાયાવા, પણ નહિ દેઉં તમને જવા;
સુખે પારધિ વંશમાં વરતો, હું નળથી નથી કાંઈ નરતો. ૧૫

લક્ષણવંતિ મને લોભાવો, પૂરી વાસ સદન શોભાવો;
 અન્ન વસ્ત્ર વિના ન દુભાવો, સ્થો ગૃહસ્થાત્રમનો લાવો. ૧૬
 ભક્ષ દુઃખ ન ધરશે મિત્ત, શત પશુ વેધું હું નિત્ય;
 ઉચું જોઈ કહે ધન્ય વિધાતા, મને દમવંતીને દાતા. ૧૭
 મારી કર્મ દશા છે ચઢતી, વેદર્થી પામ્યો રડવડતી;
 દેવ નહીં પામ્યા ખપ કરતાં, મને વાર ન લાગી વરતાં. ૧૮
 તૃણનો મેરુ ને મેરુનું તરણ, તારી લીલા અશરણશરણ;
 ભોગવી ન શક્યો નૈપથ સ્વામી, નજો ખોઈ નારી મેં પામી. ૧૯
 શું નળ નળ જંખના લાગી, પહોર નિશાયે ગયો ત્યાગી!
 કો લોભો સ્થો નળનું નામ, જોણે દુખિયાં કીધાં આમ? ૨૦
 ખોલો આધાર પ્રાણજીવન, ધાયો દેવાને આલિંગન;
 કોધે સતિએ સંભાળ્યું સત્ય, રાઈ સમયાં કમળાપલ. ૨૧
 વિવ્રસજી અડજો વારે, હું તો રહી છું તમ આધારે;
 છે વિપત સમેતો સ્થામ, મધુસૂદન રાખો મામ. ૨૨
 આપ્યું પદ પ્રવતે અવિચળ, ગ્રાહ્યી મૂકાળ્યો મદગળ;
 રાખ્યો પ્રહલાદ વસિયા યંભ, રક્ષા કરે ધરે ન વિશંભ. ૨૩
 સલ્લ હોય સદા નિરંતર, અસત્યથી હોઈ સ્વતંતર;
 ન મૂક્યા હોય નળ મનથી, કુદળે ન જોયું હોય અન્યથી. ૨૪
 આપઠાળ રહી હોઈ સત્યે, નળ સમરી રહી હોઈ શુભ મતે;
 પંચ મહાભૂત સાક્ષી બાણ, ન ચૂકી હોઈ નળનું ધ્યાન. ૨૫
 સત્ય બળે દેઈ જો શાપ, ભસ્મ થાજે પારથી આપ;
 વચન નીસર્યું મહિલાનાં મુખથી, અગ્નિ લાગ્યો પગના નખથી. ૨૬
 સ્તવન કીધું બેહુ કર જોડી, નમતામાં થયો રાખોડી;
 પ્રેમદા પામી પરિતાપ, ઉપકારીને દીધો શાપ. ૨૭
 જઘપિ મત ન લાંગું, પણ લૌકિક લાંછન લાંગું;
 લોકને મારફિનો લંદેલ, મારે મારું હું મારી દેલ. ૨૮
 પ્રાણત્યાગે નથી હું ખીલી, શું કરું સ્વામી પાખે જીવી;
 કેશનો પાંગરો ગુંથી ગ્રંથે, લેઈ બરાળ્યો કાંસો કંઠે. ૨૯
 હો વિષ્ણુ એટલું માગતી મરું, નળની દાસી થઈ અવતરું;
 એવે કળજીએ ધાર્યું મંત્ર, કરું કૌતક હું ઉત્પન્ન. ૩૦

મરણથી હંગાસી લીધી, ત્યાં માયા કળીએ કીધી; ✓
 તાપસ આશ્રમ દીઠી વાડી, ગઈ દમયંતી ફસી કાઢાડી. ૩૧
 નગ્ન, દિગંબર છે મહંત, ગઈ પાસે હરખ્યું ચંત;
 ખોલે કળીભુગ નાસા ગ્રહી, અગ્રીત મચ્છ માટ યઈ. ૩૨
 શકે ભીમકસુતા દમયંતી, તણ નાથે હાંડે ભમયંતી;
 અદ્ય અપરાધની ભાતે, કામિની તણ છે કાંતે. ૩૩
 ભીમકસુતા આનંદી અપાર, જોગી જગદીશને અવતાર;
 ફરી ફરીને પાગે નમે, નળનું પ્રશ્ન કરોણ તમે. ૩૪
 મુનિ કહે નળને ॥ હૈમ, પશુ ઉતર્યો તુજથી પ્રેમ;
 નળ નારી શોધે છે અન્ય, તું કરજે જે ઉપજે મન. ૩૫
 તવ હરખ્યો પ્રેમદાનો પ્રાણ, મારા પ્રણને છે કલ્યાણ;
 લક્ષ નારી કરે રાગન, પશુ મારે તો નળનું પ્યાન. ૩૬
 ફરી હામ થયો જાણી નળ, નારીએ લીધાં જળ ફળ;
 પામી વિરામ કીધું શયન, નિદ્રાવશ યઈ સ્ત્રીજન;
 સ્વપ્નાંતર દીઠા નળ રાય, જાગી તો કુઃખ જમણું ચાય. ૩૭

વલણુ

નળની સ્ત્રી નિદ્રામાં, સ્વપ્નવિષે પુણ્યસ્થોકરે;
 ચાર ધડીએ જાગી ચતુરા તો, આશ્રમ વાડી ફોકરે. ૩૮

કંઠજું ૪૦ મું-રાગ મહુલાર

ભીમકસુતા જાગી કરીને, ચારે દિશાએ જોયરે;
 નહીં તાપસ વન ખીહામણું, નળની નારી રાયરે. ૧
 હું પાપિણીને પગલે કરીને, મુનિએ મૂક્યો હામરે;
 મેં કાણુ કૂલ રે આચર્યાં જે, વિપત પડે છે આમરે. ૨
 હાંડે સાદ કરંતી વનમાં, ત્રિભોવનનાયક નરરે;
 ગગને રહ્યા હરખે ધણું, જે ઉવેખ્યા અમરરે. ૩
 લક્ષણવંતે લોક હસાળ્યા, સ્વયંવંરના શત્રુ સર્વરે;
 આજ રિપુને વહી જાય છે, કૌતક કરું પર્વરે. ૪
 એવું જાણી મારા નાયજી, દાસીની લેજે સંભાળરે;
 હો નિહંગમ વેવિશાળિયા, મને મૂઝી નળ ભૂપાળરે. ૫
 હો વજ્રાવતી માવડી ચારું ઢાંકે ઉધાકું ચાતરે;
 હો ભીમક મારા તાતજી, શોધી મનાવજો જામાતરે. ૬

હો નૈષધ દેશના રાજ્યા, અણચિત્તું હો દર્શનરે;
 ભૂપરૂપને જાળી ભામણે, હો સલુણા સ્વામીનરે. ૧૭
 વૈદરખી નાથ વિભેગણી, વિરહે વ્યાકુળ શરીરરે;
 ચતુરાને વન ચાલતાર, આચ્યું સરિતા તીરરે. ૮
 આનંદી અબળા અતિ ધણું, ઉતરતા દીઠા લોકરે;
 ધાધને પૂછે પ્રેમદા ભાઈ, દીઠા કહી પુણ્યમોકરે. ૯

વલણુ

પુણ્યમોક છે એ સાધમાં, પૂછે નળની નારીરે;
 નદી ઉતરતાં આશ્ચર્ય પામ્યા, પરદેશી વેપારીરે. ૧૦

કડવું ૪૧ મું-રાગ મારુ

આસ ભરી પૂછે સતી, વેપારીરે; કપડું દીઠા ૭ નૈષધપતિ, વેપારીરે.
 પ્રભુ ગયા છે પરહરી, વેપારીરે; છે તમમાં વાત કહો ખરી, વેપારીરે.
 કાંઈ દેખાડો નળ નાથને, વેપારીરે; રુકું હજે સઘળા સાથને, વેપારીરે.
 સાચુંબોલો જળ તીર છો, વેપારીરે; તમે વિપત સમેતા વીર છો, વેપારીરે.
 રૂપે બ્રહ્માએ વાળી હથેર, વેપારીરે; મારો સ્વખી ઝોળખીએ સઘરે, વેપારીરે.
 છે અદ્ભુત ગોરું ગાત્રરે, વેપારીરે; દીઠે અડસેઠ વળે જાત્રરે, વેપારીરે.
 ગોરું મુખ મુછ વાંકડી, વેપારીરે; મોટી આંખ ચાલ છે કાંકડી, વેપારીરે.
 ચાલ જોની છે લટકતી, વેપારીરે; કાંતિ મણિ જેવી ચળકતી, વેપારીરે.
 કંઈ મોતીનું લેહેરીયું, વેપારીરે; અરધું પટકુળ પહેરીયું, વેપારીરે.
 મુગટે માણેક ચળકતાં, વેપારીરે; કરણે કુંડળ લળકતાં, વેપારીરે.
 અધર આંખાની કાતળી, વેપારીરે; વિશાળ હરે કટિ પાતળી, વેપારીરે.
 યોલ સાકરરે મીઠડા, વેપારીરે; એવા નૈષધનાથ દીઠડા, વેપારીરે.
 વણુભરા એમ એયરે, સુણુ શ્યામારે, નિર્લજ વનમાં મું ફરે, સુણુ શ્યામારે.
 ઢા કહે ફૂલા વનવસી, સુણુ શ્યામારે; ઢા કહે દીસે રાક્ષસી, સુણુ શ્યામારે.
 ઢા કહે લાં મોટી પાપિણી, સુણુ શ્યામારે; ઢા કહે દીસે શાકિણી, સુણુ શ્યામારે.
 ઢા કહે હું નૈષધપતિ, હો ઘેલીરે; આવ આલિંગન દીજે સતી, હો ઘેલીરે.
 વાંકી દષ્ટે જ્યે ધણા, હો ઘેલીરે; દુઃખ પામ્યામાં નહોં મણા, હો ઘેલીરે.
 રોતી નાવે બેડી સુંદરી, સુણુ રાયરે; લોકમાંહે મળી ઉતરી, ધર્મરાયરે.
 વેપારી લાં વાસો રણા, સુણુ રાયરે; જે પોહાર નિશાના ગયા, ધર્મ
 નયણે આંસુડાં ગળે, સુણુ રાયરે; દમયંતી બેડી ઝાડ તળે, ધર્મ
 ગજજૂથ જળ પીવા આબ્યાં, સુણુ રાયરે; સદૃશ કળીએ બીહાનીઆં, ધર્મ

મડાડી મેગળ મંડળી, સુણ રાયરે; વેપારી માચ્યા મગદળી, ધર્મ
 ૨ સતીને કુત્સિત વાક્ય બોધીયા, સુણ રાયરે; તે પાપી ગજે રગદોળીયા, ધર્મ
 અધિકાતા વેપારીતણા, સુણ રાયરે; તેજો જીવતો સાચ આપણો, ધર્મ
 માધ્યો કુતલક મોઢું હવું, સુણ રાયરે; મુને ઘટે છે વન બીજે જવું, ધર્મ
 જીવે કળીભુગ પાપી આવીયો, સુણ રાયરે; વેષ તે જોશીનો લાવીયો, ધર્મ
 તેયિપત્ર વાંચીને એમ કહે, સુણ રાયરે; ચેતો વેપારી કે જીવતો ન રહે, ધર્મ

વલણ

નહીં રહે કે જીવતા, ઉત્પાત દારુણ હોયરે;
 એ કૃષ્ણ આવી કાલની, તેણીએ ખાધા સર્વ કાયરે.

કડવું ૪૨ મું-રાગ મેવાડો

દેખાડી દીધા હો, કળિયે મુંદરી; ધાંપા વેપારી હો, લાભ્યા બંધન કરી.
 સર્વે હરાવી હો, અબળા શાકિણી; નળને સમરે હો, મધુર ભાષિણી.
 મોથો અધિકારી હો, મારો સર્વે મળી; પચા ઝૂટી હો, અબળાને નાંખી ફળી.
 ગડા ન પાડુ હો, પહાણા ને લાકડી; એણી પેર મારી હો, બાળા ભ ધડી.
 રહ્યું બોલાતું હો, કંઠે કાંઠા પડે, બંધન ઝુટવું હો, નાહાસતી આપડે.
 હું વધુ દેખી હો, પૂર્વજ લાજ્યા; મુજને રાખો હો, નેપથ રાજ્યા.
 ત્રાસે ને નાસે હો, પાછું ફરી જીએ; રાજ માર્ગે હો, દમયંતી રુએ.
 અંજ દીમાં હો, રુધિર ધારા ઝરે; બહુ સળ ઉઠ્યા હો, અવિલોકન કરે.
 ઉંચુ જ રેણુ હો, ચરણે દાઝેરે; કળી પુઠે પડીયો હો, દેવા દુઃખ કાળેરે.
 નમ્ર એક આબું હો, અબળા ઉલ્લાસીરે; રાજ કરે હો, બાનુમતી માસીરે.
 પુરમાં પેડી હો, આપત અવસ્તારે; ઘેલી જાણી હો, લોક સહુ હસતારે.
 બાળક પુઠે હો, તાળી પાડેરે; શે લોક કાપા હો, રેણુ ઉરાડેરે.
 વેદરબી વીહીલી હો, શેરી ચઢે ફરેરે; નાંખે કાંકરા હો, કર આડો ધરેરે.
 જો બેડી હો, મારી બાનુમતીરે; દયા તેને આવી હો, તેડાવી સતીરે.

વલણ

સતી તેડાવી રાણીએ, જો અબળા ઉભી રહીરે;
 લાણેને માસી આજખી પણ, માસીએ લાણેજ આજખી નહીરે.

કડવું ૪૩ મું-રાગ ગોડી

દમયંતી મંદિરમાં પળે, અવાસ ન આવે આંખડી તળે;
 બાનુમતી જોઈ વિરમ્ય હવી, કહે પ્રેમદા કાણે પરજારી ? ૧

પ્રભુતા તારા તનમાં રમે, ભાગ્યવાન દીસે કાં વન ભમે ?
 છો રુદ્રાણી ઇલાણી કે વૈષ્ણવી, કાણુ કારણુ રૂપ ધર્યું માનવી ? ૨
 લૌકિક કષ્ટ વેઠો છો માત, કહો મન મૂકી જયારથ પાત;
 ખાઈ હું માનવી સર્વથા, કર્મ જોગે ભોગવવી વ્યથા. ૩
 નર નારીએ તીર્થ જના માંડી, અંતરિયાળ પ્રભુ ગયા છાંડી;
 ન જાણીએ શુ દુઃખ મનમાં ધરી, નિશાએ નાય ગયો પરહરી. ૪
 કર્મ કયા એ માતા મારી, માસી કહે સાંભળ નારી;
 કહીં એક તું દીઠી છે ખરી, જાણે ભગિનીની દીકરી. ૫
 પણ તેને નોહે અવસ્થા એવી, રૂપે છે તું દમયંતી જેવી;
 મુખે રહે સદનમાં સતી, તું મારે જેવી ઈંદુમતી. ૬
 મુખાહુ મારો સુત જેહ, એન કહીને રાખશે તેહ;
 કહે દમયંતી રાખી મામ, નહીં કરું હું નીચું કામ. ૭
 દહાડી એક વિપ્રને આપું અંન, હવિષ્યાન કરું ભોજન;
 એવું સાંભળી હરખ્યાં રાણી, રાખી ત્રેમદા ઉત્સહ આણી. ૮
 સતી નામ ધરાવી રહી, દમયંતી ઓળખાઈ નહીં;
 રાત દિન કરે નળનું ધ્યાન, વિદેશી વિપ્રને આપે આમાન. ૯
 તેડાવે ટેહેલીઓ વારે જતો, જાણે નળ સ્વામી યાય છતો;
 હવિષ્યાન જમે ને અપની સૂએ, દેહ દમન કરી દિન ખૂએ. ૧૦
 સાંભરે સુખ ભારે તન તપે, રાત દિવસ નળને જપે;
 એમ ધણા દિવસ ગયા વહી, કળાને મન ચિન્તા ધર્ષ. ૧૧
 નળથી મન ચળે નહીં સતી, તો કેમ વશય મારી વતી;
 જો દ્વેષ આણે નળ સાથે, તો દમયંતી આવે હાથે. ૧૨
 કાંઈ વળા વિપત પાડું, એને માસી સાથે વદાડું;
 માસીની કુંવરી ઈંદુમતી, એક દિવસે નહાતી હતી. ૧૩
 દમયંતી પાસે તે સમે, સંગ ઈંદુમતીને ગમે;
 મેતીને હાર દેઢી કાઢાઓ, ભીંતને ટોડશે વળગાઓ. ૧૪
 ડહામાં પેઠા પાપી કળા, મુક્તાકળની માળા ગળા;
 ઈંદુમતીએ માંજો શણગાર, જુએ તો નવ દીઠો હાર. ૧૫
 બરે પરા તે ઓળ્યો ધણું, વિચાર્યું એ કુલ દાસી તણું;
 રૂઝું તેડીને એકાંત, ખાઈ મુજબર આવે છે સાંત. ૧૬

લાવ વહેથી ક્યાં મૂકી માળા, દમવંતીને લાગી નવાળા;
બાઈ બેન મા ચહડાવેા આળ, પૃથ્વી જશે રસાતાળ;
જોઈ બાલવું વદને વાંક, સ્વામીદ્રોહી પડે કુંભીપાક. ૧૭

વલણ

કુંભીપાક પડે સર્વથા, સાચું ન બોલે જોહરે;
ધેર રાખી રંક જાણી, હશે કાં આપો છેહરે.

કડવું ૪૪ મું-રાગ પરજયેા

ઈંદુમતી કહે બાઈ સાંભળ, લોકને કાં સંભળાવે ?
કહે વેદરબી વણ ચોરીએ, શા માટે અકળાવે ? ૧
હાથમાંહેથી હાર લખને, ના કહે કેમ આવે ?
તરફર કરીને તો બાંધે, જો વસ્તુ હાથે ઝાલે. ૨
મિથ્યા હું કહેતી નથી, કેણુ માળા લેતુજ પામે ?
એવી ચોરટી હું હઉં તો, રાજમાતા કેમ રાખે ? ૩
માતા મારીએ માન દીધું, સતી સરખી જાણી;
અસાધવી મુને કેમ બોળખી, શું લેતા ગ્રહો છે પાણી ? ૪
અમે પરીક્ષા તારી કરી, જો જરતારે પરહરી;
બાઈ હું મેણાં જોગ ચર્ધ, તમારા ઘરની પેટહરી. ૫
ચોરી કરવી આખ જરવી, એ તે ક્યાંને ન્યાય !
એવે રાજમાતા પધાચ્યાં, રાઈ બંને કન્યાય. ૬
આપ આપણું દુઃખ કહે માતાને, નયણે દાળી આંસુ;
એક કહે મારો હાર લીધો, એક કહે ચોરી ફાંસુ. ૭
ચતુર શિરોમણિ રાજમાતા, અંતરમાં વિભાસે;
માળા ગઈ તે મોહું અચરજ, સતીને કેમ કહેવાશે ? ૮
[તો દેવી જેવી દીસે, છે નારાયણની દાસ;
આપો હાર કલેશ નિવર્તે, જો કાધું હોય દાસ. ૯
પરમે સરખામાં હોય કૌતર્ક, આપો હાર મોતી તણે;
રાજકુંવર રીસાળ ધણું છે, જાણે ચશે કલેશ ધણે. ૧૦
માળા હોયે આપણા ઘરની, તો ફરી શોધ નવ કાળે;
હું શ્વસુર પક્ષની સર્વે જાણે, તેને ચો ઉત્તર દીજે ? ૧૧
કુદે ફાટતે કહે દમવંતી, અપવાદ દીધો એવો;
કાં કાં બાધજી હાર તમારો, લીધો છે મેં દેવો. ૧૨

ન ઘટે રાજમાતાજી તમને, દુઃખ દેવું ધેર રાખી;
 અમો ન હોઈ ચોરી કરનારાં, છો જશનાં અલિલાખી. ૧૩
 ઇન્દુમતી કહે આપે જુદશો, શો શોહાર કરવો હાલો ?
 માળા મારી કરમાં મૂકા, જો જશ હોયે વહાલો. ૧૪
 સેવક સખીઓ એમ કહે છે, એણીએ માળા લીધી;
 મારો બાધો તાણો પછાડો, અબળા આકળી કીધી. ૧૫

વલણ

કીધી એ નિથે ચોરટી, રાજમાતાએ જણાવી રીસરે;
 દમયંતી દુઃખ પામી ધણું, પછે સમયાં શ્રી ભુગદીશરે. ૧૬

કહ્યું ૪૫ શું-રાગ મારુની દેશી

હો હરિ સતતજી સંઘાતી, હરિ હું કહીએ નથી સમાતી.
 હરિ મારે કાણુ કર્મના કરતું, પ્રભુ ચોરીધકી શું નરતું ? ૧
 હરિ હું શા માટે દુઃખ પામું ? પ્રભુ જુઓ હું રાંકડી સામું;
 હરિ તમે પ્રાહથી ગજ મૂકાઓ, તો હું ઉપર શો રાખ આઓ ? ૨
 હરિ હું નથી દુઃખની ધીર, તમે છો વિપત સમેના વીર;
 હરિ તમે મન અપરાધ ન લાવો, હરિ તમે અનાથ બંધુ કહાવો. ૩
 હરિ હું હરખે હણાર્ધ, હરિ હું ચોરટીમા ગણાઈ;
 હરિ હું કેની ને કાણુતણી, હરિ જુઓ હું રાંકડી બણી. ૪
 હરિ હું તારી સેવા ચૂકી, તો નજે વનમાં મૂકી;
 હરિ મેં વિમ્ર ન પૂજ્યા હાથે, તેથી શું તરછોડી નાથે ? ૫
 હરિ મેં શિવ ન પૂજ્યા જળે, તો શું રોતી મૂકી નજે ?
 હરિ દોહલે ઉદર ભરવું, હરિ મુજને ઘટે છે મરવું. ૬
 હરિ હું ભરતારે છાંડી, હવે દુઃખ કહું કેને માંડી ?
 હરિ મેં કાણુ પાતક કીધાં ? હરિ મેં સાધુને મેણાં દીધાં. ૭
 હરિ મેં રાખ્યું હોય સસ, જો વહાલા હોય નળપસ;
 મારા કાટિક છે અવગુણ, પણ તમે તો છો રે નિર્ગુણ. ૮
 અપરાધ સર્વ વિસારી, અઢો વિકલા વહારે મારી;
 જો નહિ આવો જગદીશ, તો પ્રાણ મારો હું તજીશ. ૯
 એવું કહિને આંખે ભર્યું જળ, અમો અબળાતણું શું બળ;
 એવું મનમાં ધરીયું પ્યાન, સતીની વારે ચઢ્યા ભગવાન. ૧૦

અંતરજામીએ 'યુધ દીધી, સતીએ 'આંખ' રોતડી કીધી;
 કહે 'માસીને' કરી કોષ, ફરી 'કરો' હારની 'શોધ. ૧૧
 સાખી સૂરજ વિષ્ણુ'ને વાપ, જો મેં 'કીધી હોય' અન્યાય;
 બાઈ હાર તમારો 'જડજો, લેનારો 'ફાટી' પડજો. ૧૨
 એવું કહેતામાં 'કળીભુજ નાઈ, સારે તડાક ટોડલો ફાટ્યો;
 માંહે થકો પડ્યો નિસરી હાર, સતીને ત્રુક્યા વિશ્વાધાર. ૧૩
 અંનિક્ષથી અકસ્માત, વરસ્યો હારતણો વરસાદ;
 એક એકપે અદકાં મોતી, રાજમાતા 'ટગટગ' જોતી. ૧૪
 પછે દમયંતીને માગે, રાજમાતા ફરી ફરી લાગે;
 બાઈ તું છે મોટી સાધ, મારો ક્ષમા કરે અપરાધ;
 ઇંદુમતી થઈ ઓશીયાળી, મુખડું ન દેખાડે વાળી. ૧૫

પલણુ

વાળી મુખ દેખાડે નહીં, સત સતીનું રહું રે;
 બૃહદશ્વ કહે યુધિષ્ઠિરને, વેદર્ભ દેશમાં શું થયું રે. ૧૬

દડવું ૪૬ મું—રાગ દેશાખ

બૃહદશ્વજી કહે કયારે, સુણો ધર્મ બુપાળ;
 સુદેવ સાંચ્યોરે, લેખને તે બંને બાળ. ૧
 માધવી કેશવીરે, સખી દમયંતીની જેઠ;
 શોભે સાહેલડીરે, જેમ પ્રાણુ વોહોણી દેઠ. ૨
 કુંદનપુર આવિયારે, ઝપિ સખી ને સત;
 દેખીને દોહેલારે, ભીમકે જાણ્યું થયું અકૃત. ૩
 છોકરું ઉઠ પામીયારે, રાયે હૃદયાસું લીધાં;
 માબાપે મૂઢીયારે, દોસે દામણાં બીધાં. ૪
 સુદેવ શોકે ભયોરે, દુઃખે દાધી દાસીની જોડી;
 મોટ મોટ મળારે, મોટ સ્વર રુદન મૂક્યાં છોડી. ૫
 જાતાં જામાનનેરે, જાણ્યું જોગી થમને જાવું;
 સજન સાંભર્યું રે, માંડ્યું મેળના ગુણનું ગાવું. ૬
 પૂછે વળ્લુવતીરે, બોલો 'સત સાહેલી;
 દીકરી ક્યાં ગંધરે, જો બાળકડાને મેલી. ૭
 નાય 'નેષધતણારે, ગયો માવા ઉતારી;
 સુદેવે 'વાતારે, બૂપને કહી વિસ્તારી. ૮

વિલપે વિલ્લપતીરે, નિઃશ્વાસે સાગર સુકે;
 ભીમકની ભામિનીરે, બાળક હૃદયી નવ મૂકે, ૯
 કુટુંબ ટેળે ગળીરે, શ્રમિ સ્વયંવરની નીરખે;
 દમયંતીએ લાં નળ વાયોરે, હીઝાનાં પગલાં પરખે. ૧૦
 રાણી કહે રાયજીરે, ફરી શોધ પૂજ્યની કીજે;
 જમાધંજી નવ જડેરે, તો આપણુ જોગવટો લીજે. ૧૧
 શોધી કહાડો સર્વધારે, જો મારું જીવનું જાણો;
 દીકરી મળ્યા વિનારે, મુખે નવ મૂકું જળ દાણો. ૧૨
 ભીમકે મોકલ્યારે, સેવક સહસ્ર એક;
 ખપ કરી જોળજોરે, કહાડજો ક્ષિતિ કરો છેક. ૧૩
 છાતી વાતોરે, ભીમકે સાંભળી કાન;
 દમયંતી એકલીરે, નળે રોતી મૂઝી રાન. ૧૪
 વણુજીરે કહુરે, અમે દીડી સરિતાને તીર;
 રૂપ ધણું હણુરે, જળ્યું સકિતનું શરીર. ૧૫
 કેશ છૂટા હતારે, વચ્ચે તે આડું અંગ જાણુ;
 વાત ખરી મળીરે, વદતી હતી નળ નળ વાણુ. ૧૬
 માતા વિલપે ધણુરે, દુઃખે દાધું અંતઃકર્ણુ;
 મેળાવો ક્યાં હશેરે, દીકરી રવડી પામશે મર્ણુ. ૧૭
 વજ્રવતી માતનેરે, નીર આવે નેણુ અવાડ;
 પુત્રીને શોધવારે, સુદેવને ચહડાવ્યો પાડ. ૧૮

વલણુ

પાડ ચહડાવ્યો સુદેવને, કહે રાણીને રાયરે;
 ગુરુજી તમ વિના અર્થ ન સરે, એમ કહી લાગ્યાં પાયરે. ૧૯

કડવું ૪૭ સું-રાગ રામખી

આજણુ ચાલ્યો અતુચર વેસજી, અટણુ કરતો દેશદેશજી;
 કળા પાડી વરસું ગાનજી, જીર્ણુ વચ્ચે મહું તુંખીપાનજી. ૧

હાળ

પાત્ર કરમાં રહિત જોખમ, જ્યેષ્ઠિકા જીર્ણુ વસન;
 દુઃખી દરિદ્રી સરખો દેખીએ, જઘપિ છે સંપન. ૨
 નિરખે ઓવારા નવાણુના, જ્યાં નીર બરતી નાર;
 જોયાં જીય જીવતીતણાં, પણ ન જડી ભીમકકુમાર. ૩

તીર્થ જાત્રા જગન જાગ્રણ, જ્યાં' સ્ત્રીઓનો સંવાય;	
અનવયો થઈ જુએ બ્રાહ્મણ, શીશ ધુણીને જાય.	૪
પગે અટણ રસનાએ રટણ, મુખે દમયંતીનું નામ;	
એમ કરતાં સુદેવ આળ્યો, રાજમાતાને ગામ.	૫
વિપ્ર પુરમાં આવિયો, વધામણી પામ્યો તર્ત;	
સાંભળ્યું ને રાજમાતા, ઉજવે છે વર્ત.	૬
પૂર્ણાહુતિ વેળા હુતી, જોવા મળ્યાં બહુ જન;	
દાસી સાથે દમયંતી, કરે પંથીનું દર્શન.	૭
અપૂર્વ મનુષ્યનું કરે દર્શન, નીરખે નરની કાય;	
વિચાર એવો વૈદર્ભને, આવી મળે નળરાય.	૮
વેદ અધ્યયન કરે વાડવ, અભિષેક આશીર્વાદ;	
ક્રિકરી બહુ ગીત ગાયે, હોય ભેરી નાદ.	૯
દીક્ષા લેઈ સુખાહુ, બેઠા તેજસ્વી જન;	
હુતદ્રવ્ય હોમાએ વિવિધ પેરે, ધુમ્ર ગયોરે ગર્ગન.	૧૦
દાન આપે ગાય સવચ્છી, રાય ભર્યો અહમેવ;	
જગન કરા કુંડની આગળ, આવી રહ્યો સુદેવ.	૧૧
દેહ દુર્બળ રેણુએ ભર્યો, ન્યેષ્ટિકાએ તુંળી ભરાવ્યું;	
સભા સર્વ ખડખડ હસી, આ રત્ન ક્યાંથી આણ્યું.	૧૨
જગનમંડપ જોયો નહીં, નહીં જોયો દિક્ષિત નરેશ;	
ધેલો જસો આળ્યો ધર્યો, સર્વને મારે ઠેસ.	૧૩
લોક કહે હો ઘેલીયા, ટેહેલીયા અંતરના અંધ;	
ભિક્ષુક બ્રહ્મ વિકળ દષ્ટ, શો સ્ત્રી સાથે સંબંધ.	૧૪
કહ્યું કેાનું નવ સાંભળે, છે કલેવરમાં કષ્ટ;	
એવે સુદેવ ને દમયંતીની, મળી દષ્ટે દષ્ટ.	૧૫
નિમેષ થાતી રહી નયણે, વિચારમાં પડ્યાં બેહ;	
મારે પિયરથી પધારિયો, સુદેવ સાચો એહ.	૧૬
વિપ્ર કેા વિદર્ભનો એ, નહાનપણ મધ્ય નેહ;	
માહિમાહે જોયાં કરે, સર્વને યયો સંદેહ.	૧૭
ગુરુએ ગોરી ઝોળખી, જડ્યું અગળાનું ઝંધાણ;	
ભામિનીના ભાલ ઉપર, વિધિએ નિમ્નો બાણ.	૧૮

અગોપ રાખતી માસી મંદિર, કેશકેરી લટ;
ખસી વેણી સૂરજ ઝળક્યો, હાલે બરાયું ઉલટ. ૧૮
સમીપ આબ્યાં સામસામાં, નેત્ર જળ જેમ નેવ;
સાથે બંન્નો બોલિયાં, હો દમયંતી સુદેવ. ૨૦

વલણ

સુદેવ દમયંતી મળ્યાં, ધરણી ઢળ્યાં મૂઝ્યાં હવીરે;
સભા સર્વ વિસ્મય થઈ, આ તો વાર્તા દીસે નવીરે. ૨૧

કડવું ૪૮ ચું-રાગ વેરાડી

મૂઝ્યાંથી મહીલા જાગી, પૂછ્યું ગેરને પાગે લાગી;
શકે છે ધરના સુની, હા દીકરી કાં તું સુની ? ૧
દુર્બળ કાણુ કારણે, દાસી માસીને બારણે;
ઝાળખી નહીં તુને માડી, મેં દેહીની કળા પાડી. ૨
શું માસીએ દુઃખ દીધું ? નાજી વાજળું કીધું;
નાથજીએ તને કાં મૂકી, હું નેટ કાંઈ એક ચૂકી. ૩
નથી બાઈતું ચુકવાવાળી, નહીં તને અન્યા ટાળી;
માતા પિતા જે તારાં, રાતાં હશે તે ચોધારાં. ૪
પીયરથી આબ્યો સતી, શું પ્રગટ્યા નેપથપતી ?
હા નળની થઈ છે શોધ, મુજને ઘો છે પ્રતિએધ. ૫
હા નિશ્ચય નળ પ્રગટ, છે વાણીમાંહે કપટ;
છારુને છેહ કાં આખ્યાં ? જતે બાપે થયાં નખાપાં ? ૬
રાજમાતાજીએમ પૂછે, ઝડપિ તારે ને એને શું છે ?
એ કાણુ કેને જણેજી, એ તો તમારી બાણેજી. ૭
કેઈ બાણેજી એ મારી ! દમયંતી નળની નારી !
એ વાત તે કેમ નીપજી, ભરવારે એને કાં તજી ? ૮
ઘૂત રમીને નેપથ હાચ્યા, તે માટે વન પધાર્યા;
શું જાણીએ શા કાળે, ત્યાજ કરી મદારાળે ? ૯
તું દમયંતી દીકરી, હા થઈ રહી કિકરી;
સુણી માસી ધરણી ઢળી, સભા થઈ વ્યાકુળી. ૧૦
સુદેવ કહે છે નાટ, એમ જુલ્યાં તે શ્યામાટ ?
જે પોતાનું પેટ, તેને કેમ વિસરીએ નેટ ? ૧૧

હું વરસી રે બાપ, એમ માસી કરે વિલાપ;
ત્યાં થઈ રહ્યો હાહાકાર, સુદેવ કહે સૌને ધિક્કાર. ૧૨

પદ્મજ

સુદેવ કહે ધિક્કાર રે, ઓળખી નહીં સુંદરી સતીરે;
રાજકુંવર લાગ્યો ધણું, રુએ અતિસે ઇંદુમતીરે. ૧૩

કંઠવું ૪૯ સું-રાગ ગોડીની દેશી

કાયા કુસુમરૂપે કિંકરીને, દેખી દાધો 'સુદેવ;
અળપ્યાં થઇને ઇંદાં રહ્યાં, થઈ દાસી કીધી સેવ. ૧
અન્યોન્યે વાત પૂછી ને, હૃદયે પામ્યાં શોક;
રાજમાતા સુખાકુને, સુદેવે દીધો દોષ. ૨
માસી મૂર્છા પામિયાં રે, હવે હાહાકાર;
દમયંતી પરદાસત્વ ભોગવ્યું, ગ્રીહ્યો નહિ પરિવાર. ૩
રાજમાતા લગ્ન પામ્યારે, આભ્યાં દમયંતી પાસ;
દીકરી દુઃખે દહાડા નિર્ગમ્યારે, વરત્યાં થઇને દાસ. ૪
અધર્મે આળ ચહડાવિયુંરે, આપું આપ્યું અજ;
ભોજન પેટ ભરી નવ પામિયારે, વસતું લેખ્યું વન. ૫
છપ્પીલી તું મુજને છાતું કહેત, તો નિશ્ચય ન પ્રગટત નેટ;
પરાધીન પિંડ પોખિયારે, -પરવશ ભરિયું પેટ. ૬
નલન મારી દીકરી, મેં ગણી દીકરી સમાન;
વેદરબી વિપત વેઠી ધણીરે, જોયું વપુનું વાન. ૭
દાસપણે રહી બાપડીરે, તેણે દુઃખે હું બાળી;
દુર્ભણ દારિદ્ર્ય જણાવિયુંરે, નહીં વાલની વાળી. ૮
સુવાને કાળે સાચરારે, વચ્ચે પહેરવાને બાકું.
શીતળ નીરે નાહી દીકરી ને, નહીં નહેરી ને નાકું. ૯
દાધું કલેવર મારે, ચીરી કાપલા કહાકું;
પુલકુલી મારી દીકરી રે, અજ જમી દીધું દહાકું. ૧૦
હવે જીવીને શું કરે, વિધ આપને પહોંકું;
યઈ ગોઝારી બેન આગબેરે, શું દેખાડીશ મહોંકું? ૧૧
ઇંદુમતી મુખ સંતાપતીરે, હું યઈ છેક જીજારી;
હું બુંડી ભવોભવ વાતારે, ચહડાવી હારની ચોરી. ૧૨

લજ્જા સાગરમાં ઘૂસી ગયોરે, મસીઆઈ ને સુઆહુ;
 સુત સૂરજને આવી ઝરયોરે, અપરાધ રૂપીઓ રાહુ. ૧૩
 એમ ઓશિયાળાં સર્વ થયારે, બોલી દમયંતી વાણુ;
 માસી તમ ઘેર સુખ પામી ધણુરે, સાખી સારંગપાણુ. ૧૪
 દોહેલા દહાડા ઉતર્યારે, રહી મારી લાજ;
 પુત્રી સરખી હું ગણીરે, ન દીધું નીચું કાજ. ૧૫
 માસી લાણેજ બન્યો મળ્યારે, ઓળખ્યાનાં આલિંગન;
 શત સહસ્ર સ્વાગત માંડી પછેરે, માન્યો ધણું મુનિજન. ૧૬
 વઝ વાદન આપિયારે, વિનવિયો વિપ્રરાય;
 ધણુએક દમયંતીને આપ્યુરે, માસી લાગી પાય. ૧૭
 સુઆહુ સાથે મોકલ્યોરે, વળાવ્યા કુન્દનપૂર;
 સુખ શોભાએ જાયે મુંઝરીરે, પંથ ધણા છે દૂર. ૧૮
 બાનુમતી ભેટી ધણુરે, દીકરી મારી સાધ;
 તું છે છત્રપતીની અંગનારે, મારો ક્ષમા કરો અપરાધ. ૧૯
 પગે લાગી માગી આસારે, એસી એડી સુખપાલ;
 બેન માસી જાતાં માગીયુરે, વૈદરબી રાખે વહાલ. ૨૦

વલણ

વહાલ રાખે વૈદરબી, ક્ષેમે મળજો નૈવધધણીરે;
 થોડે કાળે પહોંતી પ્રેમદા, પીયર ગઈ વધામણીરે. ૨૧

કડવું ૫૦ મું-રાગ મેવાડો

હરખ બધાં સુદેવ વાણી બણી, હો દમયંતી.
 ઓ આવી નગરી ભીમકતણી, હો દમયંતી.
 કહો તો લઈ જાઉં વધામણી, હો દમયંતી.
 પીયર પુરી બુઝો, નળની વિભેગણી, હો દમયંતી.
 ઓ દીસે ગઢકેરા કાંગરા, હો દમયંતી.
 ઓ હસ્તી સકિળ લાંગર્યાં, હો દમયંતી.
 ઓ પેલાં ધર વાડી ઝાડુઆં, હો મુનિજ.
 મું કરતાં હશે મારાં બાહુઆં, હો ગુરુજ.
 કેમ જીવી હશે બે સાહેલડી, હો મુનિજ.
 મુને દેખીને માતા યાશે ઘેલડી, હો ગુરુજ.
 ઓ જય સીનાં જોડલાં, હો મુનિજ.
 ઓ હણુહણુ આપજી ફેરાં ઘોડલાં, હો ગુરુજ.

યો દીસે સ્થળ સ્વયંવરતણું, હો મુનિજ.
 જ્યાં હાથું દેવે દેવતાપણું, હો ગુરુજ.
 મુને ન વિસરે અવસ્થા રાનની, હો મુનિજ.
 ક્યારે દેખું જાત જન્મમાનની, હો ગુરુજ.
 પિયુ વિના પિયરિયું ત્રસે, હો મુનિજ.
 નળ વિના ઉજ્જડ કે નવ વસે, હો ગુરુજ.
 સ્વાસ લયોં સુદેવ પુરમાં સંચરયો, સુણ રાયજ.
 વધામણી વધામણી એમ ઓચયોં, સુણ રાયજ.
 સલા સર્વ વિસ્મય હવી, સુણ રાયજ.
 જાણે પ્રગટયો નૈપધ રવી, સુણ રાયજ.
 હરખે ભીમક પૂછે ફરી ફરી, હો મુનિજ.
 ઓ આવે રાય તમારી દીકરી, કહે મુનિજ.
 ચાલ્યો ભીમક કુંવરી બણી, ક્યાં દમયંતી.
 વળુવતી જાતી હરખે ધણી, ક્યાં દમયંતી.
 ધાયાં બાઈને બોળઈલજ્જા વિસરી, ક્યાં દમયંતી.
 હરખે બચ્યાં ઝાંઝર પડે નિસરી, ક્યાં દમયંતી.
 ઘેલી સરખી સાહેલી મળવા ધસી, ક્યાં દમયંતી.
 શીશ ઉધાડાં પાલકિયાં જામ ખસી, ક્યાં દમયંતી.
 વાયુ બચ્યા કેશ શોભે મોકળા, ક્યાં દમયંતી.
 અંખર છૂટે તુટે કટિએખલા, ક્યાં દમયંતી.
 આવીરે પીયર પ્રજા સોહામણી, હો દમયંતી.
 દીઠીરે દીકરી દુઃખે દામણી, હો દમયંતી.
 જૂજ બરી મહિયરીયાંને મળે, હો દમયંતી.
 જુએ માવડી જુજ મૂકી ગળે, હો દમયંતી.
 મારી માવડી આવડી શે દુર્બળી, હો દમયંતી.
 શું પૂછે માતપ્રીત પીયુની ટળી, કહે દમયંતી.
 આંસુ ફેડી તેડી મંદિરમાં ગયાં, સુણ રાયજ.
 દાસી વેપનાં વજ્ર મૂકાવિયાં, સુણ રાયજ.

વલણુ

મૂકાવ્યો વેપ માત તાતે, બાળક મૂક્યાં ખોળેરે;
 જે વરસે બાળકાં તે, માતાને મળ્યાં ટોળેરે.

કડવું ૫૧ શું—રાગ આશાવરી

વેશંપાવન વાણી વદે, સુણ જનમેજ્ય બૂપાળરે;	
બૃહદ્ધ કહે યુદ્ધિરિરને, મળ્યાં બન્યો બાળરે.	૧
સાય ભાત ને મોભઈ મળ્યાં, માતા ને વળી તાતરે;	
દમયંતીને નાથ વિયોગે, અંતર માંહે અશાતરે.	૨
કુટુંબ સર્વે પૂછે પ્રેમે, શી શી વાર્તા વીતિરે;	
ધટે તેવો સમાચાર સતીએ, કહ્યો અથ ઇતિરે.	૩
ફરી શોધ નળની મંડાવી, બીમકે મોઢલ્યા દાસરે;	
પ્રભુ પાછે દમયંતી, પાળવા લાગી સંન્યાસરે.	૪
અલવણ અંન અશન કરવું, અવનીપર શયનરે;	
આબૂવણ રહિત અંગ અખળાનું, ઠાજળ વિના નયનરે.	૫
નિયમ રાખ્યો નાનાવિધનો, ઉગ્ર આખડી પાળેરે;	
પતિવ્રતા તો પિયુને બળે ને, અન્ય પુરુષ નવ બાળેરે.	૬
નામ નળનું, ધ્યાન નળનું, સખીશું નળની વાતરે;	
દુઃખે જાયે દિવસ ને રમણી, નયણે વરસે વરસાદરે.	૭
પરદેશી પંચ વિગ્રને, નિત્ય આપે આમાનરે;	
વૈદરબી જાણે વાડવ વેષે, આવી મળે રાજનરે.	૮
એવે આવી ઝડપ વર્ષાની, વૈદરબી વિરહ વધારણુરે;	
ગાળે મેહ ઉધડકે દેહ, સખી આપે હૈયાધારણુરે.	૯
વિનતા હોડિ વાડી માંહે, દુઃખ લતાને તળેરે;	
સુગંધ સંધાતે બિન્દુ શીતળ, ગોરી ઉપર ગળેરે.	૧૦
કાકિલા બપૈયા બોલે, તે શબ્દ બેઠે અંગરે;	
વિરહિણી તે વીજળી જાણે, બેઠે હૃદય સંગરે.	૧૧
વર્ષાકાળે વિન્નગ પીડે, માનિનીને મન લાલોરે;	
વૈદરબીને વર્ષાકાળ વીત્યો, આભ્યો સત્તુ શિયાળોરે.	૧૨
આકાશ અંગિયા અંબુજ ઉધર્જા, નિર્મળ ઇંદુ સરદેરે;	
પતિવિન્નગ પીડે છે પાપી, સતિ રહે છે સલ્લ બરદેરે.	૧૩
દુઃખે દિવસ નાંખે દમયંતી, એક વરસ ગયું વહીરે;	
ત્રણ સંવત્સરની અવધ વીતી, નાથ આભ્યો નહારિ.	૧૪
સુદેવની તેડી સ્તુતિ કીધી, આંસુ નયણે દાળારે;	
નેપથનાયને કાણુ મેળવે, હો ગુરુ તમ ટાળોરે ?	૧૫

- જન્મના તમે છે હેતસ્તી, કારજ મનથી કરવું;
ન ધટે કલ્યાની વાટ જોવી, શોધના નિસરવું. ૧૬
- ધીરજ આપી નૈવધનારને, વેશ નાનાવિધ, ધરતોરે;
દમચેતીએ શીખવ્યો હાડે, ટેહેલ સધળે કરતોરે. ૧૭
- રથે ખેઠા ફરે મુનિવર, સેવક સેવા કરેરે;
જ્યાં ગામ આવે ત્યાં કળા પાડી, વેશ ટેહેલીઆનો ધરેરે. ૧૮
- ડોઢ માસ ગયો અટણ કરતાં, આંખો અથોધ્યા માંધરે;
સભા માંહે ટેહેલ નાખી, જ્યાં ખેઠા ઋતુપર્ણ રાધરે! ૧૯
- “અલભ્ય વસ્તુની પ્રાપ્તિ યષ્ઠ, પરિત્યાજ તેનો કાધોરે;
ધર્મધારિધર ધિક્ક તુજને, ફરી તપાસ ન લીધોરે. ૨૦
- ફેરે રત્નનું જલ ન થાયે, જાત નીવડી નેટરે;
વિલપે છે વસ્તુ વોહોરતીઆ વિના, કાં ભરે પરધેર પેટરે? ૨૧
- કુળ લજબુ કરમી માણસે, કીર્તિ કાધી કાંખીરે;
દાની પુરુષ વિચારી જો જો, ટેહેલ સુદેવ નાખીરે” ૨૨
- સભા સહુ વિશ્વય ધર્મ કાંઈ, ટેહેલ છે મરમાળીરે;
ગેહેલીયો ટેહેલીયો કરીને કહાજો, કાંઈ ઉત્તર નાપે વાળીરે. ૨૩
- સુદેવ ગયો હયશાળા મધ્યે, ટેહેલ નાખી તેણે કારરે;
મહીલાનાં કહાંબાં વચન સુણીને, બાહુક નિસર્થો બહારરે. ૨૪
- કદુપ કાયા કામળ ઝોઢી, કરમોંહે ખરેરોરે;
પ્રગટ ખારે ખંખારીને બોલ્યો, તીખો ને તરેરોરે. ૨૫
- કારમો સરખો કપોળ ચહાવે, દુકડા કર નચાવેરે;
નાસિકાએ સડકા તાણે ને, નયણાં મથમચાવેરે. ૨૬
- “ભારે વચન કહ્યાં તે બ્રાહ્મણ, નિસર્થો મેહેણાં દેવારે;
વસ્તુને વિપત, તો વોહોરતીઆ કરતો હશે પરધેર સેવારે. ૨૭
- વોહોર્યું તે કાંઈ રત્ન જાણીને, કાચ ધર્મ નીવડીયુંરે;
તત્ત્વ રહિત માટે તજ્યુ છે, નથી છૂટી પડીયુંરે. ૨૮
- તેહ મિત્રને તજ્યો જોનું, મળવું મન વિના કાલુંરે;
તે સ્ત્રીને પરહરિએ જોનું, ધિયુ કરતાં પેટ વહાલુંરે. ૨૯
- ચાંક નહીં હોયે વોહોરતીઆનો, રહ્યો હોશે નિબંધમેરે;
વસ્તુ વિપત પામતી હશે, તે, પોતે પોતાને કમરે.” ૩૦

ગૃહ વચન કહી ઘોડારમાં, બાહુક જમીને ઘેટારે;	
સુદેવ તો સાંસાંમાં પળો, પ્રાણ વિચારમાં પેટારે.	૩૧
ઐ બોલી તો નેપથનાયની, હારદ અનાહુતરે;	
નળ ભૂષ એને કમ કરી માનું, રૂપે બીજે ભૂતરે ।	૩૨
જદરબરણ કોરીસનું જળૂં, ફરી ન જાય બોલાબોરે;	
પડોશીને પૂછી કહાડયું, તણુ વરસ યયાં આબોરે.	૩૩
રાગએ પ્રીત કરીને રાખ્યો, અશ્વવિદ્યા કાંઈ જાણેરે;	
પવિત્ર નેવેઘને પાળે, વિભેગનુ દુઃખ આણેરે.	૩૪
એતું સંભળી સુદેવ આપ્યો, આબો વિદલ દેશરે;	
વેદર્થી તવ આનંદ પામી, વિપ્ર પૂજ્યો વિશેષરે.	૩૫
શ્યામાએ સમાચાર પૂછ્યો, કહી સ્વામીની ભાળરે ?	
સુદેવ કહે નિસાસો મૂકી, જશ્યો નહીં મૂપાળરે.	૩૬
દેશ વિદેશ ગામ ઉપગામ, અવની બોળી બાધીરે;	
અટણ કરતાં અયોધ્યામાં, શોધ કાંઈ એક લાધીરે.	૩૭
સલા નવ સમજી ઝાતુપણીની, રણાં મસ્તક ડોલીરે;	
બાળબીહામણો ઘોડાર માંહેથી, બાહુક ઉઠ્યો બોલીરે.	૩૮
સ્વરૂપ જોઈ હું જાણ્યો જઈ, સ્વમામાં બીહાવેરે;	
નાઠો આબો જઈ ફરી ફરી જોતો, રખે પૂઠથી આવેરે.	૩૯
ભૂત પિશાચ કે જમ્બુકેર, પ્રેત અથવા રાહુરે;	
અયોધ્યામાં રાતાં રાખવા, બાળકને તે હાઉરે.	૪૦
તેણે દેહલનો ઉતર આપ્યો, કાંઈ સ્વાદ ધન્વિને વાંકરે;	
કહે વસ્ત બોલી યઈ નીવડી, શું કરે વાહરતીઓ રાંકરે ?	૪૧
પિયુજનથી પેટ જ વહાણું, તેનો સંગ તે માઠારે;	
બેઠુને દુઃખ સરખાં હોશે, કહી ઘોડારમાં નાઠારે.	૪૨
ઐ બોલી તો બાહુકીઆની, ભુજ્યો વિચારી બાધરે;	
મર્મ વચન સુણી મહિલાનું, હટે આબું ભરાઈ .	૪૩

વલણ

ભરાયું હટે રાણીતણું, ને આંસુ મૂક્યાં રેડીરે;
બાહુક નોહે એ નેપથપતી, સુદેવ લાવો તેડીરે.

કંઠવું ૫૨ મું-રાગ સોરઠી મારુ

આંસુ ભરીને કામિની કરે, વાણીનો વિચાર, ગુરુજ.
 એ નોહે બાહુકના બોલડા, હોયે વીરસેન કુમાર, ગુરુજ.
 એ જીવન પ્રાણધાર, ગુરુજ, જાઓ મા લગાડો વાર, ગુરુજ. ૧
 ભ્રાત પડે છે રૂપની, તે પ્રગટયાં મારાં પાપ, ગુરુજ.
 રૂપ ખોયું કહીં રાયજી, એ કાણે દીધો હશે શાપ, ગુરુજ.
 મારા જાએ તનના તાપ, ગુરુજ, તમવડે યાય મેળાપ, ગુરુજ. ૨
 અશ્વરક્ષકનો નોહે આશરોરે, જાણે અંતરની વાત, ગુરુજ.
 બોલે બોલ જ મારીઓરે, નોહે ઘોડારીઆની ધાત, ગુરુજ.
 હું જાણું બોલ્યાની જાત, ગુરુજ, હોય પુષ્કરજનો ભાત, ગુરુજ. ૩
 પુનરપિ જાઓ તેડવારે, જીવન વસે છે જાંહે, ગુરુજ.
 પરીક્ષા એ પુણ્યસ્ત્રોતની, એકે દિવસે આવે આંહે, ગુરુજ.
 જાઓ અયોધ્યામાંહે, ગુરુજ, હવે બેસી રહ્યા તે કાંહે, ગુરુજ. ૪
 જઈ કહો ઋતુપર્ણ રાયને, તજી વેદર્થી નળ મહારાજ, ગુરુજ.
 સ્વયંવર ફરી માંડિયોરે, છે લખનો દહાડો આજ, ગુરુજ.
 એ વાતે નથી લાજ, ગુરુજ જેમ તેમ કરવું કાજ, ગુરુજ. ૫
 કપટે લખી કંઠાતરીરે, ઋતુપર્ણને નિમંત્રણ, ગુરુજ.
 સુદેવ તેડી લાવજો, જોઇએ બાહુકીઆનાં આચરણ, ગુરુજ.
 એનું કેવું છે અંતઃકર્ણ, ગુરુજ, એનાં જોઇએ વધુ ને વર્ણ, ગુરુજ. ૬

વલણ

આચરણ અશ્વપાલકતણાં, જ્યાં આવે ઝોળખાધરે;
 પત્ર લેષ પરપંચનો સુદેવ, આઘ્યો અયોધ્યા માંધરે.

કંઠવું ૫૩ મું-રાગ સામેરી

સુદેવ સભામાં આવિયો જ્યાં, ખેઠો છે ઋતુપર્ણ;
 કરમહિ આપી કંઠાતરી, ઉપર લખ્યું નિમંત્રણ. ૧
 પ્રીત વિશેષે પત્ર લીધું, કાણું અવિલોકન;
 સ્વસ્તિ શ્રી અયોધ્યાપુરી, ઋતુપર્ણ રાય પાવન. ૨
 વિદર્ભ દેશથી લખીતંત્ર ભીમક, નળે દમયંતી પરહરી;
 એને દેવનું વરદાન છે માટે, સ્વયંવર કીજે ફરી. ૩
 પૃથ્વીના ભૂપતિ આવશે, તમે આવજો અપ કરી;
 સૂરજ વંશીને વરવો નિશ્ચે, કુંવરીએ ક્ષિપ્રા ધરી. ૪

જૂપતિ આનંદે ભયો, સભામાંહે ઝિમ ભાખે;	
ભાઈ વેદવાણી દમયંતી, કાને નહીં વરે મુજ પાખે.	૫
અધર ડસે કર ધસે, વિપ્ર ઉપર આખ કઢાડે;	
નોહોતરીયો નિર્મોલ્ય દીસે, આવ્યો લમને દહાડે.	૬
સુદેવ કહે હું કયમ કરું, વેગળું તમારું આમ;	
રાત ઠામ થાતાં આવડું, કંકાતરીનું કામ.	૭
ધાઈ ગયા સર્વ જૂપ જે, પ્રથમ રૂપના પળકા;	
ઋતુપર્ણ આસનથી ઉઠેમેસે, થાય પરણવાના સગકા.	૮
આહા ગર્હ દમયંતી હાથથી, કંકાતરી આવી મોડી;	
એક નિરાનો આંતરો હોત તો, જાત જેમ તેમ દોડી.	૯
ત્રાહે ત્રાહે બોલે મસ્તક ડાસે, નિસાસા મૂકે જોડા;	
વૈદરબી વરતાં વેર વાળ્યું, અરે બ્રાહ્મણ લુંડા.	૧૦
સાંઢ તો સાંપડી નહો, નહો પવનવેગી—લોડા;	
કંસાર દમયંતીના કરનો, નહીં જમે આ મોહોડાં.	૧૧
સભામાં બેઠો નિરાશ યર્ષ, પ્રધાન બોલ્યો વચન;	
પેલો બાહુકીઓ શો અર્થ આવશે, બેઠો વણસાડે અંન?	૧૨
ઋતુપર્ણ આનંદ પામ્યો, મોકલ્યો સેવક;	
લાવ તેડી બાહુકીઆને, જે જાણે ગયાની તક.	૧૩
આસ ભરાયો દાસ આવ્યો, અશ્વપાલકની પાસ;	
ઉઠો ભાઈ જૂપ તેડે છે, મહેલ પરાણો રાસ.	૧૪
બાહુક આલ્યો ચાબક આલ્યો, મુખે તે બડબડતો;	
આવ્યો નીચી નાડે નરખતો, નાકે તે સરડકાં ભરતો.	૧૫
સભા મધ્યે સર્વ હસ્યા, આ રત્ન રથખેડણ;	
ઋતુપર્ણ બોલ્યો માન દેઈ, આવો કુખફેડણ.	૧૬
ધણે દિવસે કારજ પજું છે, રાખો અમારી લાજ;	
તમે પરણાવો વૈદરબીને, વિદ્રભા જનું આજ.	૧૭
સમુદ્ર સેવ્યો રત્ન આપે, મેં સેવ્યા એમ જાણી;	
આજ વિદલો લેઈ જાઓ, મહું દમયંતીના પાણી.	૧૮
બાહુક વળતો બોલિયો, કૂડાવિને નાસા;	
આ લિયા પરણશે દમયંતીને, અરે પાપિણી આસા.	૧૯

- હંસ કન્યા કેમ । કરે, વાયસસું સંકેતા ?
નિર્લજ્જની સાથે અમે આવું, તો પછે થાઉં ફળેત. ૨૦
- છછારા ન ચંદ્રએ રાયજી, પરપત્નીસું તલખાં;
કેમ વરે વર જીવતે તો, મિથ્યા મારવાં પ્રલખાં ? ૨૧
- પુણ્યપ્રલોકની પ્રેમદા ને, ભીમક રાજકુમારી;
તમેા વિધયીને લજ્જા શાની, ચાપ ફળેતી મારી. ૨૨
- રાય કહે હયપતિ, મારીવતી હયને હકિત;
મારે તો સર્વસ્વ ગયુરે, તમેા જેવારે ના કાહો. ૨૩
- બાહુક વળતો બોલિયો, જ્યાં હોયે સ્વયંવર;
અંતર નહીં સેવક સ્વામીમાં, આપણુ બન્યો વર. ૨૪
- હાસ્ય કરીને કહે રાય, વર તમેા પરચમ;
ભાગ્ય ભળશે કન્યા જડશે, આ જન્મએ જન્મ લમ. ૨૫
- કુબળા ઘોડા ચાર જોડ્યા, રથ ઠયો સાવધાન;
શીઘ્રે આ શણગાર સજવા, સાંચયો રાજાન. ૨૬
- રાણી કહે ઝગપર્ણને, પરહરી હુંપર પ્રેમ;
ક્ષત્રી ચંદ્રને કરો ધધરણું, નવ હોયે અંતે સ્તેમ. ૨૭
- પતિએ તજી તે અણછતી, કાંઈ એક ગોરી ગૂંધ;
બાહુક વડે પરણવી રાય, થયું ઉજળુ દૂધ. ૨૮
- સૂરજ વેશતણી એ શોભા, તમથી ઝાંખી હોય;
રીસ ચડી ઝગપર્ણને, પછી ધણીઆણીને ધોય. ૨૯
- અમા ભ્રમર કાટિ કુસુમ સેવુ, તું શું ચલાવીશ ચાલ ?
વીજળી સરખી લાવું વેદરબી, કરું સોમ્યતું સાલ. ૩૦
- એમ કહી સભામાં આબો, દુંદુભિ રહ્યાં છે ગાંજ;
રીસ કરી કહ્યું બાહુકને, કાં જોડ્યા કુબળ વાજ. ૩૧
- કરણુ લૂલા-ને ચરણુ રાંટા, બગાઈ બહુ ગણગણે;
અસ્થિ નિસર્યાં ત્વચા ગાદી, ભયાનક હણહણે. ૩૨
- ચારે નોહું ચાલવાના, આગળ નીચા પાછળ ઊંચા;
ખુધા ને ખોડે ભચ્યા, બે કરડકણા બે ખૂચા. ૩૩
- ઝગપર્ણુ જોઈ શીશ ધુણાવીને, બોલ્યો વળતી ખીજ;
એ જોડી શું કુરૂપ લાભ્યા, જોડે ધણી છે ખીજ. ૩૪

- પવન વેગે પાણીપંચા, રાત જોજન હાડે ઠંડ;
 એવા ઘોડા મૂકીને કા, જોઆ દૈવની વેઠ. ૩૫
 બાહુક કહે શી ચેષ્ટા માંડી? શું જોળખો અશ્વની ભત?
- જો પુષ્ટ હયને જોડશો તો, હું ન આવું સાથ. ૩૬
 એ અશ્વ રાખવો ને રથ હાંકવો, ચડી બેઠા બૂપાળ;
 રાસ પરાણો પજાડીઓ, બાહુકને અજો કાળ. ૩૭
 આટલીવાર લગે લગજ રાખી, બોલ્યો નહીં મા મૂચ;
 તું આગળથી રથે કેમ બેઠો, હુંપે તું શું ઉચ? ૩૮
 ઋતુપર્ણુ હેઠો છતયો, વિવિધ વિનય કરતો;
 ભય રાય પાસે બાહુક નાસે, તે રથ પૂંઠે ફરતો. ૩૯
 પ્રણિપત્ય કીધું ઋતુપર્ણુ, હયપતિ હઠ મૂકો;
 ઉપકારી જન અપરાધ મારો, બેઠો તે હું ચૂકો. ૪૦
 બાહુક કહે યદ્યાપ રાસ ઝાલું, બેસીએ બન્યો જોડે;
 તુંને હરખ પરણા તણો લમ, હુંએ ભચ્યો જોં દોડે. ૪૧
 સામસામા ચક્ર ધરીને, બંને સાથે ચઢ્યા;
 એડી દીધી બાહુકે સારે, અશ્વ ઢળીને પગા. ૪૨
 મુગટ ખસી ગયો રાયજનો, માન શુકન હુઆ;
 બાહુકે અશ્વ ઉઠાડિયા, હાંકે ને કહે ધણીમુઆ. ૪૩
 અંત એવા અશ્વ નિર્બળ, ખાંચે ખીજ ખીજ;
 રાય કહે લોક સાંભળે, એ વિના ગાળ લો ખીજ. ૪૪
 સુદેવ તાણી બેસાડીઓ, રાય કહાડે છે ડોળા;
 શેરીએ શેરીએ જન જોવા, ઉભાં લોકનાં ટોળા. ૪૫
 નિર્બળ ઘોડા દરિદ્ર આજણુ, જોગ સારયિતો જોડો;
 ત્રેદરબીને વરવા આલ્યા, ભલો ભજ્યો વરઘોડો. ૪૬
 હાંકે ને હાડે પાછા પાછા, સુંસરી કહાડી નાંખે;
 તાણી દોડે ધરભણી, ઉભા રહે વણુ રાખે. ૪૭
 પૂજ ઉપર પડે પરાણા, 'કરડવા પાછા ફરે;
 પોહોળે પગે રહે ઉભા, વારે વારે મળ મૂવ કરે. ૪૮
 રાય કહે હો હયપતિ, નથી વાત એકા સરવી;
 બાહુક કહે ચિંતા ધણી છે, મારે દમધંતી વરવી. ૪૯

ધણે દોહલે ગામ મુકયું, રાયે નિસાસા મુકયા;
 પુણ્યલોકે હેઠાં ઉતરી, કાન અથના મુકયા. ૫૦
 અથમેન ભણ્યો ભૂપતિએ, ઈંદ્રનું ધણું ધ્યાન;
 અથ ચારે ઉતપત્યા, ઉચ્ચઃશ્રવા સમાન. ૫૧
 અવ નએ આડકે નહીં, રથ અંતરિક્ષે જાય;
 દોટ મુકી બેઠા બાહુક, રખે પડતા રાય. ૫૨
 માહોમાંહે વળગીને બેઠા, ભૂપ ને પ્રાણશુ;
 રાય વિમાસે વરે કન્યા, વરુઆમાં વરીકણે. ૫૩
 કામણગારો કાળિયો, એના ગુણ રસાળા;
 તણ કાડીનાં ટટુઆં, એણે કયો પંખાળા. ૫૪
 હસી રાજ બોલિયા, થાબડી બાહુકની અંધ
 તારે પુણ્યે મારે યાશે, વેદર્થીસું સંબંધ. ૫૫
 વાજવિઘા વાસવની, તુજ કને પરિપૂર્ણ;
 નાની વાત નોહે ભાઈ, રહે વિદ્યાનું સ્મરણ. ૫૬
 ઔરાવત ને ઉચ્ચઃશ્રવા, હાથ્યો ગરુડનો વેગ;
 તારે હાંકવે હમણાં થઈશું, વિદર્ભ ભેગાભેગ. ૫૭
 વિખાણે પાતાના ભાગ્યને, ભૂપ કહાડે ઘેલાં;
 જો દમયંતી મુજને વરે તો, બાહુક પૂજું પહેલાં. ૫૮
 ભીમકસુતાસું હરતમેળાપક, જો યાશે હયપતિ;
 બાહુક કહે વિલંબ શો છે, પ્રબળ તારી રતિ. ૫૯
 વાટ એસરે વાત કરતાં, ઉડતા ચાલે અશ્વ;
 રાય વિદ્યાને વખાણે, ન જાણે મંત્રનું રહસ્ય. ૬૦
 તાણ્યા ન રહે ત્રેહકતા, દે દોટ ઉપર દોટો;
 એક ઝાંખરે વળગી રજો, રાયની પામરીનો જોટો. ૬૧
 હાં હાં રાજ કહેતાં હય દોઝા, રથ ગયો જોજન;
 બાહુકે રથ રાખ્યો, કહે લખ આવો રાજન. ૬૨
 રાય વળતો બોલિયો, શ્રમ મંત્ર વિચારી;
 દમયંતીના નામ ઉપર, નાખી પામરી ઓવારી. ૬૩
 જા લાવ બાહુક તુંને આપી, પામરી બેઠું જોડ;
 બાહુક કહે દમયંતી ઉપર, તું સરખાં ઓવારું કોડ. ૬૪

રાય મોટા દાનેશવરી બોલ્યા, બાહુક જાયક તું થા;	
પરણુવા જાઉં દમવંતી, લેઉં તારી પામરીના ચુંથા.	૬૫
એવું કહી રથ ખેડીઆ ને, રાય મન વિમાસે;	
રંક હોય તોં સઘ લાવે, મોટો ક્રમ વરાસે.	૬૬
હથપતિ તમમાં વિદ્યા મોટી, ગુણે વળિયો છેક;	
તારે પ્રતાપે મુજ કને છે, વિદ્યા અનુપમ એક.	૬૭
ગણિત શાસ્ત્રને હું જાણું છઉં, કહો તો દેખાડું કરી;	
ઔટસે બેહેડાનું વૃક્ષ આજ્યું, ખન્યો પથ્થા ઉતરી.	૬૮
રાય પ્રત્યે કહેરે બાહુક, ગર્વ વચન શાં આવડાં ?	
બેહેડાંની જમણી ડાળે, ફેટલાં છે પાંદડાં ?	૬૯
રાયે વિચારીને કહ્યું, સહસ્ર ત્રણ ને શત ત્રણ;	
બાહુકે જઈ વૃક્ષ છેદી, ડાળ પાડી ધરણ.	૭૦
ગણી જોયાં બાહુકે, ઉતર્યાં તંતોતંત;	
ઉત્કૃષ્ટ વિદ્યા દેખીને, હરખ્યું નળનું ચંત.	૭૧
ફરી આવ્યો રથ પાસે, કહ્યું રાય તમે ધન્ય;	
ખૂપ કહે જો મન મળે તો, વિદ્યા લીજે અન્યોન્ય.	૭૨
માંહોમાંહે મંત્ર આધ્યા, મને મન ગયાં મળી;	
પરીક્ષા કરવા વિદ્યાની, નજે ડાળ છેદી વળી.	૭૩
કુદ્યાં તેટલાં પત્ર ઉતર્યાં, ગણિતસંખ્યા મળી;	
ખીજ વિદ્યાને પ્રતાપે, દેહમાથી નિસર્ગો કળી.	૭૪
પાડાનું ચર્મ પહેરીયું, ઉંટ ચર્મના ઉપરણાં;	
ટુંકડા ચરણ ને શ્યામ વરણ, કેશ છે પંચવરણ.	૭૫
કરમાં કાતી આંખ રાતી, મુખે રુધિરના આધરાણા;	
ભર્યો રીસે સગડી શીસે, ઉડે અમિની જવાળા.	૭૬
નિસરી નાઠો ભયે ત્રાઠો, ઉઠ્યો નળ નરેશ;	
લપડાક મારી સગડી પાડી, મલ્લા કળીના ફેથ.	૭૭
વીજળી સરખું ખડ્ગ કહાણું, ન જાય જીવતો પાપી;	
રાજભ્રષ્ટ કાધો દુઃખ દીધું, રણો દેહમાં વ્યાપી.	૭૮
રગદોળ્યો રેલું માંહે રોળ્યો, ક્રમ પગો હુતો પૂડે ?	
આંખ તરડે દાંત કરડે, મારે ખડ્ગની મંઠે.	૭૯

ઉઠે અડવડે' અવની પડે, અકળાઓ અલેખે;
 બાહુકના હસ્ત કળીનાં અસ્ય, ત્રસતુપર્ણ નવ લેખે. ૮૦
 રદન કરતો આંખ બરતો, કળી પામે લાગે;
 પુણ્યસૈકંથ હિગારીએ, નવ મારીએ ધણું વાગે. ૮૧
 અરે અધર્મનાં મૂળિયાં, તુંને જીવનો કેમ ચૂકું?
 અમો ધણું તે રવડાવ્યા, નથી નેત્રનું જળ સૂકયું. ૮૨
 અરે પાપી ધર્મછેદન, વિશ્વ વેદનાકારી;
 વિન્નૈગદાતા છેદન શાતા, તે તળવી નારી. ૮૩
 અવગુણ એવા કરાવી સેવા, પારકે મંદિર;
 વઢે દીન વાણી મરણુ ભણી, નેત્રે ભરિયાં નીર. ૮૪
 મહારાજ વળતી મારગે, ગુણ અવગુણ બે ભેદ;
 નળ કહે અવગુણ ભાજન, તે સૃષ્ટિ સર્વ વગોઈ. ૮૫
 સ્વામી બે ગુણ મોટા મુજમાં, અવગુણના છેદન;
 નળ કહે ગુણ અવગુણ તું, બેઉનું કર વર્ણન ? ૮૬
 સ્વામી પ્રથમ અવગુણ વરણું, મારું જે આચરણ;
 જ્યાં હું ગયો ત્યાં ધર્મ નહીં, ને બહુ ચારે વર્ણ. ૮૭
 દંભી લોભી ને લલૂતા, બ્રાહ્મણને કરું બહુ;
 અલ્પ આપુષ ને અલ્પ વિદ્યા, અલ્પ મેધની વહ. ૮૮
 અનાચાર ને અપરાધ બહુ, અનંત આભડછેટ;
 સિદ્ધ હોય સંવાસી શીળિયો, બહુ કરું હું નેટ. ૮૯
 મર્યાદા ભાજને મૂકાવું, ઉન્માર્ગ મંડાવું;
 જપ તપ તીરથ ને જાત્રા, દાન દયા ઇંડાવું. ૯૦
 ધ્વંસ કરું હું ધ્યાનમાં, તાપસને ડોલાવું;
 અભક્ષાબ્રક્ષ-અસ્પર્શસ્પર્શ, અસલ વાચક બોલાવું. ૯૧
 સ્વજન વેર ને પરશુ મેત્રી, હોય નીચ સંગત્ય;
 વૈભવતા દેડી વિપવ સ્થાપું, એવી મારી મત્ય. ૯૨
 માત પિતાને પુત્ર ભવે, દેવે સ્વામ્યાર્યા સાર;
 ક્રીડા કામે આઠે ભમે, રૂઝીમાં તદ્દકાર. ૯૩
 વિખરાદ કરતાં જન્મ જાય, ગામ ગોરીના ગુણગ્રામ;
 સંપદ નિર્લેજ ચર્ચ અતિ, જમે નારીનું નામ. ૯૪

હેલામાં પ્રહાર્ય મૂકાવું, જાતિ પડે મોહમાન;	
પાખંડી લાંઠે સુખે શ્રવે, એવું મારું રાજ.	૯૫
હું બ્યાપું ત્યાં હરિહર નહીં, નહિ દેવ દેવસ્થળ;	
માન ગોષ્ઠિ કયા નહીં, એવું મારું બળ.	૯૬
સ્વામીદ્રોષી ને મિત્રદ્રોષી, શુરુદ્રોષી નર ઘણા;	
વચનદ્રોષી ને પ્રહારદ્રોષી, એ સહિ શુણ્ણ આપણા.	૯૭
મ્રળ ખોટી રાજ લોભી, નિરંકુશ લંપટ નાર;	
બલિચારિણી, દ્રોહકારિણી, ભમતી હોડે બહાર.	૯૮
ભરથાર પહેલી કરે ભોજન, સચ્ચે સ્વામી પહેલી;	
થાકે નહીં તે વાત કરતાં, વઢકણી મન મેલી.	૯૯
કોષમુખી ને ચોરટી, લોભણી ને લઢતી;	
સાચી વાત મળે નહીં ને, આઠે પહેર બડબડતી.	૧૦૦
થોડા બોલી સાધુમુખી તે, સુતો સ્વામીને વેચે;	
પૂછ્યો ઉત્તર આપે નહિ ને, બોલે પેચે પેચે.	૧૦૧
બલહાવે રસોષ અજ ચાખે, જણાય પરમ પવિત્ર;	
કળી કહે છે મારે પ્રતાપે, એવાં સીના ચરિત્ર.	૧૦૨
પંડિત દુષ્ણિયા ને મૂર્ખ સુષ્ણિયા, બોળી રાગે ભરિયા;	
અસાધુ સુખે અજ પામે, સાધુ ધડિયે નહિ દરિયા.	૧૦૩
દાતાર ત્યાં ધન નહીં, દાતાર નહીં ત્યાં ધન;	
ખાનાર ત્યાં અજ નહીં, ખાનાર નહીં ત્યાં અજ.	૧૦૪
રૂપ હોય ત્યાં શુણ્ણ નહીં, ને શુણ્ણ ત્યાં નહીં રૂપ;	
શા શા અવશુણ્ણ વરણું, છે પ્રતાપ મારો અનૂપ.	૧૦૫
શિષ્યની સેવા શરુ કરે, સાધુઅસાધુનું આચરણ;	
સીની સેવા કરે સ્વામી, શૂદ્રને સેવે બ્રાહ્મણ.	૧૦૬
છળ છળબેદ અધિક અધિકારી, અધટિત કરે અન્યાય;	
અજ વિક્રય હય વિક્રય, કરે વિક્રય ગાય.	૧૦૭
પરપત્નિસંગ ને પરનિદા, કપ્યો અપવિત્રણ;	
ઉપવીત અજ સીમંત અજ, ક્રિયા અજ ભક્ષણ.	૧૦૮
કન્યા વિક્રય ભૂમિવિક્રય, કરે અકરાળું કામ;	
શય્યા લે ને ગોદાન લે, ને બોળે આપનું નામ.	૧૦૯

વાટ પડાવે વિશ્વાસઘાતી, મહિમામાંહે વેર સાંધે;
 પથ દેવનું પૂજન તજીને, અસુરને આરાધે. ૧૧૦
 વેરાગી વિપત્તિ ને ભોગી તે ભોગી, ખોટા વણજ વેપારી;
 વિષય સેવન કરે ને ગર્ભ ધરે, નવ વરસની નારી. ૧૧૧
 સુરભિ દૂધ ચોરું કરે ને, દુઃખ ને દુર્ભક્ષ;
 શોક રોગ વિભોગ ઘેર ઘેર, સદા ભરે જળ યક્ષ. ૧૧૨
 કોનું રુદ્ધ નવ દેખી શકું, મારે ક્રોધ સાથે નહિ રનેહ;
 કળિ કહે નળ રાયજી, છે અવગુણ મારા એહ. ૧૧૩
 વિશેષ કેશ આમળી ઝાલ્યો, ચડી રાયને રીસ;
 હવે ન મૂકું અધર્મી, હું છેહું તારું શીય. ૧૧૪
 અધર્મી અવનિ વિષે, આવડો તારો હિન્માહ;
 તારો વધ જાણી મને, સહિ દેશે આશીર્વાદ. ૧૧૫
 ભયને ધરતો રુદન કરતો, રાયને કહે કળિ;
 પછે મુજને મારજો, એ ગુણ મારા સાંભળી. ૧૧૬
 કૃત ત્રેતા દ્વાપરે, શત વર્ષ તાપસ તાપે;
 તોય તેને હરિહર બ્રહ્મા, હર્ષન કાંઈ ન આપે. ૧૧૭
 કળી કહે મારા રાજ્યમાંહે, ધ્યાન ધરે વિશ્વાસે;
 તો તેને ઇષ્ટદેવતા તે, આવી મળે ખટ માસે, ૧૧૮
 એ ગુણ છે એક માહરો, હવે બીજો કહું વિસ્તારી;
 શતવાર દાન કરે ત્રણ મુગે, એકવાર પામે ફરી. ૧૧૯
 ભાવે કલાવે મારા વારામાં, જે હેતે નર નાર;
 પુણ્ય કરે જો એક વારે, તો પામે શતવાર. ૧૨૦
 નળ કહે જા નહિ હવું, ઉપજી મુજને માયા;
 અનંત અવગુણ તાહરા, તે જે ગુણે દંકાયા. ૧૨૧
 મારા રાજ્યમાં તું નહિ, જો હોય જીવ્યાનું કામ;
 કળિ કહે હું ક્યાં વસું, વસવાનો આપો ઠામ. ૧૨૨
 જ્યાં જઈ ત્યાં નામ તમારું, તો ક્યાં રહું હું દાસ;
 નળ કહે બેઝના—દુઃખમાંહે, સદા તારો વાસ. ૧૨૪
 જ્યાં કયા હોય મહારી, અથવા હરિધીર્તન;
 એવે સ્થાનક તું નહો, તેનું લીધું વચન. ૧૨૩

રાય બેઠો રથ ઉપર, ઋતુપર્ણ સમન્વેષો નહોં;
હર્ષ પૂર્ણસું હય હાંક્યા, જાણે પ્રેમસરિતા વહી. ૧૨૫

વલ્લણુ

વહી ચાલ્યો પ્રેમરસ, રથ ગાજતો ગડગડાટરે;
ઠહે ભાટ પ્રેમાનંદ નાયની, વૈદરબી જુએ વાટરે. ૧૨૬

કંઈયું ૫૪ મું-રાગ ગોલી

દમયંતી ઠહે દાસીને, સુણ સાધવી;	
છે વિપ્રનો વાયદો આજ, મહિલા માધવી.	૧
ટૂંકથી ઋતુપર્ણ આવશે, સુણ સાધવી;	
જો હોશે નળ મહારાજ, મહિલા માધવી.	૨
અવધ પહોંતી આવ્યા તણી, સુણ સાધવી;	
થયા નથુ સંવત્સર, મહિલા માધવી.	૩
એવડા અવિનય ચા વસ્યા, સુણ સાધવી;	
પ્રભુ ફરી ન તપાસ્યું ધર, મહિલા માધવી.	૪
ન સંભાર્યા બાળક બાહુઆં, સુણ સાધવી;	
કંઈયું પુરપનાં મન, મહિલા માધવી.	૫
હું મોઈ જીવી જોઈ નહોં, સુણ સાધવી;	
વેઠયું હશે કેમ વન, મહિલા માધવી.	૬
એ વાયસ યોસે બારણે, સુણ સાધવી;	
મન ઉપજે હરખ તરંગ, મહિલા માધવી.	૭
આજ ફરકે ડાખી આંખડી, સુણ સાધવી;	
વળી ફરકે ડાખું અંગ, મહિલા માધવી.	૮
શું મનતો માન્યો આવશે, સુણ સાધવી;	
ચાગી શુકનકેર ફળ, મહિલા માધવી.	૯
અવણે વધામણી સાંભળું, સુણ સાધવી;	
કા કહે ચંદાચારી નજ, મહિલા માધવી.	૧૦
વધ ચાશે વેરી વિયોગનો, સુણ સાધવી;	
ગયો જડશે સન્નેગ, મહિલા માધવી.	૧૧
વીરસેન સુત આવશે, સુણ સાધવી;	
ત્યારે ટળશે સધજો રોગ, મહિલા માધવી.	૧૨

કેા ખાશે આવી વધામણી, સુણ સાધવી;	
નથી આપવા સરખી વસ્ત, મહિલા માધવી.	૧૩
અર્પીશ હાર હૃદયા તણો, સુણ સાધવી;	
પ્રણમીય જોડીને હસ્ત, મહિલા માધવી.	૧૪
બારીએ બેસી નિહાળીએ, સુણ સાધવી;	
એવે ઉડતી દીઠી રજ, મહિલા માધવી.	૧૫
આ રથ આવે છે ગરજતો, સુણ સાધવી;	
વળી ફરકે ગગને ધ્વજ, મહિલા માધવી.	૧૬
એા પડવી પડે અશ્વચરણની, સુણ સાધવી;	
એ હાંકણીમાં છે ત્રિચાર, મહિલા માધવી.	૧૭
એા પરાણો ઉડ્યો છિછળે, સુણ સાધવી;	
હોય નળ મુખનો ડચકાર, મહિલા માધવી.	૧૮
રથ આઁયો ગામને ગોદરે, સુણ સાધવી;	
હા હા હોય અયોધ્યાજીય મહિલા માધવી.	૧૯
દીસે સુદેવ મેલે લુગડે, સુણ સાધવી;	
પણ હાંકણુહાર કદરૂપ, મહિલા માધવી,	૨૦

વલણ

કદરૂપ એડણ રથ તણો, કયમ કહીએ એ નળરાયરે;	
અવસ્થા જોઇ ગામની, ઝગપણુ દુઃખિયો ચાયરે.	૨૧

કડવું ૫૫ મું-રાગ કેહારો

ઝગપણુ કહે વિપ્રને, એ શું કારણ સુદેવર?	
બ્રાંત પડે છે મુજને, નથી સ્વયંવરનો અવેવર.	૧
મુનિ મુને મિથ્યા લાલિયો, કાંઈ દીસે છે કપટરે;	
રિપુલોક હસાવીયા, ફેરો પજો ફેગટરે.	૨
વિવાહકર્મ નથી દીસતું, નથી રચ્યો માંડવરે;	
દુંદભિ શે નથી યોલતાં, નથી ચતું તાંડવરે?	૩
સુદેવ વળતો બોલિયો, છે છાતું વિવાહતું કર્મરે;	
કંકાતરીકાને લખી નથી, નહોં બાંજવો બીમકને ભર્મરે.	૪
ક્ષણુએક રહી આવજો, પુઠેથી મહારાજરે;	
આગળથી તે સાંચ્યો, વધામણી લેવા કાજરે.	૫

વેદરબી જુએ વાટડી, વિપ્ર આબો ઘરમાયરે;
 દરખે બરી તવ મુંદરી, મુનિને લાગી પાયરે. ૬
 રૂડી કહેજો વધામણી, શું પધારે પ્રાણનાથરે ?
 બાઈરૂડીપેરે નથી ઓળખ્યો, સતજેજનકામી સાથરે. ૭
 છે રૂપ તેહનું બીદામણું, જણે બીજો નળરે;
 બાહુકને પરીક્ષાને તેડજો, એકાંત વાડી સ્થળરે. ૮
 દમયંતી દરખે ધણું, જો આવ્યા છે ઋતુપર્ણરે;
 નગર લોક હસે ધણું, જોઈ સારથિકરે વર્ણરે. ૯
 બીમક રામ સામા ગયા, રથથી ઉતર્યા રાયરે;
 તણે રાજકુંવર આવી ગળ્યા, ઉડી સર્વ સભાયરે. ૧૦

વલણુ

સભા સર્વ ખેડી થઈ, આસને ઘેરો બૂપરે;
 બીમક આદે સર્વ કા, જુએ સારથિનું રૂપરે. ૧૧

કંડનું ૫૬ મું-રાગ કેદારે

બૂપબીમકસ્તુતિ કરે ધણીરે, ભણે પધાર્યા અથોખ્યા ધણીરે;
 યાકા અવેવ દીસે દેહેનારે, એકલા શું નથી સેનારે ? ૧
 હપ કુર્ખજો વળાયો છેકરે, સારથિ સંસાર વત્રેકરે;
 ઈ અટપડું સરખું દીસેરે, એહવે બાહુક બોલ્યો રીસેરે. ૨
 તુપર્ણ મુકા રથ તાણીરે, ઉઠો ઘોડાને કરો ચારપાણીરે;
 ખ્યો પરાણેને રાસરે, જઈ ઘટ્ટા ઋતુપર્ણ પાસરે. ૩
 એ વળગતો રામ આધો ખસેરે, સભા મુખે વચ દઈ હસેરે;
 મ મયમચાવે આખડીરે, ખોળામાં વચની ગાંડીરે. ૪
 તુપર્ણને બાહુક પૂછેરે, કાં વેહવાનો વિલંબ શું છેરે ?
 જ રાખે સાને વારીરે, તેમ બાહુક બોલે ખંખારીરે. ૫
 તુપર્ણને પૂછે બીમકરે, આ શું સખા કરે છે જકરે ?
 મિત્ર ક્યાંથી ઉપજ્યોરે, નથી કામ હીડે છે લાજ્યોરે ? ૬
 હો કાંઈથી આવ્યા રાણારે, ધણું યાકા રેણુ બરાણારે ?
 તુપર્ણ કહે આ બીધા ગુણીરે, નથી એકુ વિદ્યા ઉણીરે. ૭
 વિદ્યાએ ન જાય વાધીરે, તે માટે મૌની બાધીરે;
 રથહાંકણી વિદ્યા હાથેરે, મેં મૃગયા તેજા સાથેરે. ૮

વન લમતાં થયો અતિકાળરે, આંહાં આવી અહ્યા ભૂપાળરે;
ભીમક કહે કીધી કરુણારે, આજ સહેજે સ્વામી પહરણારે. ૯
ભૂપ ભીમકે હલમલ કીધીરે, રસોઇની આગા લીધીરે;
ભૂપ બાહુક છે તે ભેદીરે, આ ભીષા છે આત્મનિવેદીરે. ૧૦

વલણ

આત્મનિવેદી છે સારથી, હરયો ભીમક ભૂપાળરે;
અંન વમન થાય દર્શને તો, આવડો શો સુમાળરે. ૧૧

કડવું ૫૭ મું-રાગ નટ

બાહુક મોકલ્યો વાડીમાંહે, રસોઇસ્થળ એકાંત;
કહે વૈદરબી કીજે પરીક્ષા, પ્રુણ્યક્ષીકની પડે ભાત. ૧
ભીમક રાયે આગા આપી, અન્નનો લ્યો તપાસ;
ઋતુપર્ણ ઉતર્યા ભવ્ય જીવને, કરે સેવા દાસ. ૨
દમયંતીયે ભીમકને કહાવ્યું, આગા તમારી લીજે;
બાહુકમાં છે શુણુ નળરામના, અમે પરીક્ષા કીજે. ૩
એકાંત વાડી દમયંતીની, કીધું રસોઇનું સ્થળ;
ઠાલો કુંભ આણીને મુક્યો, મુક્યાં કાષ્ટ નહીં અનળ. ૪
બીજાં પાન મુક્યાં નાનાવિધ, મુક્યું નહીં મેક્ષણુ;
મધવી કેશવી મુકી સેવાને, જાણે સર્વ લક્ષણ. ૫
દમયંતી બેઠી ઝરખે, અંતરપટ આડો બાંધી;
તેડી લાવો રૂપાળાને, જીએ કેમ જમે છે રાંધી. ૬
દાસી એક તેડવાને આવી, ચાલો કંઈપણ કોડ;
અમારી વાડીને શોભાવો, ચાલો અંપક છોડ. ૭
ઉઠ્યો નળ ચાલ્યો અંતઃપુરમાં, આનંદ અંતર આણી;
સખી સાહેલી આશ્ચર્ય પામે, હસે તે સજીગટ તાણી. ૮
જીએ હેરીને દમયંતી, વિસ્ત્રો થઈ મનમાંહે;
આ સ્વરૂપની ન મળે જોડી, જોતાં ત્રણ જીવનમાંહે. ૯
ચરીર દિસે દવડું દિહું, રડ્યે જોડા પ્યે ચાલેલ;
કુંકડા કર ને નાસા નીસરી, મોટો પેટનો નળો. ૧૦
કાંહા નળ કાંહા બાહુક, કાંહા સુરજ રાહુ મડળ !
વાંકું મુખ ને મસ્તક મોઢું, પાધડી હંડળ મુંડળ. ૧૧

- એ સાથે શી ગોઠડી, ઋતુપર્ણને ભાવેટ લાગી ભવની; ૧૨
 દીડતાં પગને સ્પર્શે કરીને, કાળી ચાપ છે અવની.
 પણ એટલેને વિદ્યા હપ ઢાંકવાની, આશ્ચર્ય સરખું દીસે;
 કતરાતો આવે નાક પુલાવે, ધુકુંડી ભરી છે રીસે. ૧૩
 દમપંતી પાસે હસતી હસતી, ભાભી આવી ત્રણુ;
 બાઈ આ પુતળું ક્યમ પધરાવ્યું, વારુ રૂપ ને વર્ણુ? ૧૪
 કદાચિત નળજી નીવડશે, ન રહેશે એહેલું અંગ
 કેહો બાઈ તમે એ પુરુષને, કહી પેરે કરશે સંગ? ૧૫
 શાપ હશે કેઈ તાપસનો, તો રહેશે એવો સર્વોંગ;
 આ બીયા આસન બેસશે, તમે કેમ રહેશો વામાંંગ? ૧૬
 જાંઠાં હશે તાંઠાંથી કાલ આવશે, બાઈ તમારો સ્વામી;
 એમ વલખાં શું મારો છો? કાંઈ ધીરજ ધરો ગજગામી. ૧૭
 વેદરબી કહે કૌતુક મુકા, બેસી કરે પરીક્ષા;
 જાઓ સેવા કરે બાહુકની, દાસીને દીધી શિક્ષા. ૧૮
 કેશવી માધવી બંને આવી, બાહુકજીની પાસ;
 હરે ભરાયું નળરાજનું, જોળખી બંને દાસ. ૧૯
 સુકાં વૃક્ષને સ્પર્શે ક્યોં તે, તે થયું નવપલ્લવ;
 દાસી તવ આનંદ પામી, હોય વેદરબીનો વલ્લભ. ૨૦
 કહે સહીયારી હો આચારી, મન ન આજુશે ધોડા.
 દુમ તળે સ્થળ પવિત્ર કીધું, અમે દીધો છે ચોડા. ૨૧
 નહાવાનું તાંઠાં વજ્ર પહેરે, પાગડી પહેડી વરને;
 જંઘાયે ગુંઝળાં કેશતણાં ને, શરીર ભર્યું છે ખરને. ૨૨
 નિચું ઉચું ભાળે શરીર ખંજવાળે, દાસીયે અવિલોકન કીધો;
 રોટે પાયે હાડે બડબડતો, કાલો કુંભ જઈ લીધો. ૨૩
 વરુણમંત્ર બણ્યો નળરાયે, તલ્લણ કુંભ ભરાયે;
 વીસ ધડા રેખા શીર ઉપર, ઉભો રહીને નાહાયો. ૨૪
 દાસી અતિ આનંદ પામી, કૌતુક દીકું વળતું;
 સુહલા મધ્યે કાષ્ટ મુક્યાં, અગ્નિવિણુ થયું બળતું. ૨૫
 ઉભરાતું અંન કરે હલાવે, કડકીનું નહીં કામ;
 દાસી ગર્ભ દમપંતી પાસે, બોલી કરી પ્રણામ. ૨૬

વાજી વૃક્ષ ને જળ અનળ, એ ચાર પરીક્ષા મળી;
અંનલાવે અભડાવી એહેતું, વેદરણી કહે ભઓ વળી. ૨૭
રમતી રમતી નેહે નમતી, નિરખતી નિજ ગાત્ર;
એકે બાહુક વાતે વળગાડી, એક લેઈ નાડી અંનપાત્ર. ૨૮
અરે પાપિણી કહી બાહુક ઉઠ્યો, દાસીયે મૂકી દોટ;
માધવી કહે ફરી કરો રસોઈ, હું દેઈ આપું અઘોટ. ૨૯
ફરી પાક નીપાળ્યો નળરાય, બેઠો કરવા ભોજન;
પછે દમયંતીયે જોયું આખી, અણાળું જે અંન. ૩૦
સ્વાદ એળખ્યો એ નળ નિશ્ચે, પાક છે પરમરસાળ;
ઠિકરી ફરીને મોકલી સારે, સાથે બંને બાળ. ૩૧

વંદન

સાથે બંને બાળ લેઈ, નળ કને આવી ઠિકરી;
બાહુકે દીઠાં બાહુકે તાહરે, આંખડી જળે ભરીરે. ૩૨

કડવું ૫૮ સું-રાગ રામમી

બાહુકે દીઠાં બાહુકાં, ઉલટયું અંતઃકર્ણ;
દામણાં મહારાં બાળકાં, દેખીને આવે મર્ણ. બાહુકે ૧
કળણમે કલ્પાંત જ કીધું, બાળક વરત્યાં મેસાળ;
કેણુ કૃત્ય મેં આચર્યાં, તજી અબળા અંતરિયાળ. બાહુકે ૨
સંનેગ સાગર ઉલટ્યો, નયણાં વધાં સમાન;
આલિંગન દેવા કારણે, સુતને કીધી સાન. બાહુકે ૩
મળવાને તેઝાં મીઠડાં, કર લાંબા કીધા ધીસ;
જાળ્યાં બીનાં બાળકાં તે, પાડે ચીસે ચીસ. બાહુકે ૪
દાસીએ ચાંપ્યાં હટે સાથે, કીધો બાહુકનો તિરસ્કાર;
રહેવા દે તારું રમાડવું ભાઈ, રુચે છે રાજકુંમાર. બાહુકે ૫
બાહુક કહે બાળકને મુને, સાંઈ દેવાનો સ્નેહ;
નારે ભાઈડા બેટતાં થાયે, કાળી કુંવરની દેહ. બાહુકે ૬
છે ઇર્ષપતિનાં છોકરાં, તુંને મળવાનું કેમ મન;
શે કુળે થાય છે ગળગળો, રોતાં કૂટરો લોચન. બાહુકે ૭
બાહુક વળતો બેલિયો મારે, એવાં બાળકની બેડ;
આ દેખીને તે સાંભર્યાં, થયુ રમાડવાનું કાડ. બાહુકે ૮

દારીએ ઠણું દમયંતીને, બોલ્યો બાહુક જે વાત;	બાહુકે	૯
બાઈ આશ્રય દીધું અતિધણું, કાળો કરે આંસુપાત.	બાહુકે	૧૦
દમયંતીએ પૂછ્યું લીમકને, નળની પડે છે શાંત;	બાહુકે	૧૧
આત્મા હોય તે બાહુકને, પૂછું તેડી એકાંત.	બાહુકે	૧૨
લીમક કહે સતી સુતા, ટુંને શું દેઈ શીક્ષા;	બાહુકે	૧૩
સુખે બોલાવો બાહુકિઆને, કરો નળની પરીક્ષા.	બાહુકે	૧૪
વેદરબી આબ્યાં અંતઃપુરમાં, જ્યાં પોતાની મેડી;	બાહુકે	૧૫
આત્મા આપી દારીને, લાવો બાહુકને તેડી.	બાહુકે	૧૬
શીઘ્ર આવી સાહેલડી, અંતરમાંથી ઉલ્લાસ;	બાહુકે	૧૭
ઉઠો બાહુકજી ઉતાવળા, દમયંતીની પાસ.	બાહુકે	૧૮
રાયજી વળતો બોલ્યો, હું છું દીન કંગાલ;	બાહુકે	૧૯
વારુવા સાથે વેદર્ભીને, વાત કર્યાંનું શું વદાલ?	બાહુકે	૨૦
સોમવદની સુદરી, સારંગનયની સુખલુ;	બાહુકે	૨૧
વાત કરતાં બ્રહ્મચર્ય ભાંગે, વાગે મોહના બાથ.	બાહુકે	૨૨
પરધરમહિ અમો નવ પેયું, સીનાં અંચળ મન;	બાહુકે	૨૩
સાધુ પુરુષને સઘ પાડે, આવીને દે આભિંગન.	બાહુકે	૨૪
દારીને તવ હાસ્ય આબ્યું, દેવના કૌતુક જોય;	બાહુકે	૨૫
વિશ્વ મોહિની દમયંતી તે, આભિવાને કયમ નહિ મોહોય.	બાહુકે	૨૬
બોર ન ખાય કા કરતણ્યાં, વિપરીત વપુનું વાન;	બાહુકે	૨૭
એવા ઉપર વળી કર્મ લક્ષ્યાં, વળી રૂપનું અભિમાન.	બાહુકે	૨૮
ખલાતકારે તેજો બાહુક, દારી યઈ બાહિષ્કર;	બાહુકે	૨૯
નીચી નાડે નળ આલીયો, જ્યાં ગૃહણીનું ધર.	બાહુકે	૩૦
જતાં કહે છે કિંકરીને, બ્રહ્મચર્યને છે ધાત;	બાહુકે	૩૧
વેદરબી વિકારે જરી, મને વશ કરવાની વાત.	બાહુકે	૩૨
માધરી કહે બોલ વિચારી, કાણ ભાંગે છે ધર્મ;	બાહુકે	૩૩
વેદરબી તને કયમ નહિ વરે, કરે અમિ કર્મ ?	બાહુકે	૩૪
નથી આશરો ગયા તણો, કહિ લીડાબ્યાં કપાટ;	બાહુકે	૩૫
દારીએદેખાડી આંખડી, સારે ચાલ્યો પાધરી વાટ.	બાહુકે	૩૬
બાહુકને બારણે બેસાજો, ટાંગિ રૂપાનો બાજક;	બાહુકે	૩૭
દમયંતી ઉમરા ઉપર બેઠી, આડું ધરિ અંતરપટ.	બાહુકે	૩૮

બાહુક ખુંખારે આળસ મોડે, માંઝાં વિપચિનાં ચિહ્ન;
ચિત્ત મળ્યું ત્યાં ચક્ર કરોરે, જો નથી લિખાલિખ બાહુકે ૦ ૨૪

વલ્લભ

જો નથી લિખાલિખ તો, મધ્યે અંતરપટ કશું;
નહિ મોસો જો મન મૂકી, તો અમો હડીને જશું. ૨૫

કુડવું ૫૦ મું-રાગ કાફી

વિયન સંગાથે બોલ્યાં, વૈદરબી સુંદરી;
શા માટે ઉઠી જાઓ છો, તેડાબ્યા ખપ કરી. ૧
અમને રહેવું ધટે, બાંધી અંતરપટે;
બાહુ ક્રમ પ્રમટે, પરપુરુષ નિકટે. ૨
બેસોજી બાજે, બોસોજી ઉઘટે;
ન પૂછું કપટે, બોલવું નિર્મળ ધટે. ૩
પુરુષ છેડાયો હટે, ચાલે પોતાની ચટે;
હાંડિ નારીને નટે, લાજે નહીં રાજવટે. ૪
જે નર મન કાળા, મુખે વિપતી જવાળા;
મૂકે વિજેગનાં બાલાં, કેમ કહી શકે બાળા? ૫
બાહુકજી છો આચારી, મુલો વિનતિ મારી;
કાં મૂકિયે વિચારી, દોહલે પાળી નારી. ૬
નવનવા નેહ હટે, વહાવાનાં વાયક વટે;
ભરી હોય જો મહે, પુરુષનાં કંઠજી હટે. ૭
વળગી હાંડિ કાંડે, નવનવી પ્રીત માંડે;
જથામ દુઃખને ટાંડે, સ્નેહીને નિશ્ચે છાંડે. ૮
જાણિયે મળિયે વહેલા, દેખીને ચક્રયે ઘેલાં;
નારી ન પ્રીછે પહેલાં, પુરુષનાં મન મેલાં. ૯
વહાલપણાં કહીએ ગયાં, મુખે કહેતા આલેખા;
વજ્રપે કંઠજી હૈયાં, તરછોડ્યાં નાનાં હૈયાં. ૧૦
બ્રહ્માએ પુરુષ ધડિયા, નારિને જીવે જડિયા;
દુઃખના દહાડા પડિયા, વેરડા ચર્ધ નિમડિયા. ૧૧
પ્રીતડી જની બ્યાપિ, તેને મારે અઘાપિ;
કળ જો રૂડાં આપે, વૃક્ષને ચડથી કાપે. ૧૨

રખે મારી વેત શૂકે, અવાસ જળ વહેતુ મૂકે;	
તે જાણી ચતુરા શું ચૂકે, ફરી આવી ન દૂકે.	૧૩
જે સ્થળનું જળ પીજે, શલ્યા ત્યાં ક્રમ દીજે;	
જેપર દયા ધરીજે, તેના જીવડો નવ લીજે.	૧૪
જેનો હાથ ગ્રહીએ, તેને મૂકી નવ જમ્યાએ;	
અમો અવળા છપ્યાએ, વેદના કોને કહીએ.	૧૫
જેને પામી માનવ જને, દેવતા ન આપ્યા મને;	
તેને ન મૂકીએ વને, રાખીએ પોતાકને.	૧૬
બેસી એક પાટે, કામિની કનકપાટે;	
થોડા અન્ધાપ માટે, ન મૂકીએ ઉજડ વાટે.	૧૭
અવળાનાં કાણુ બળ, કદળીપે કામળ;	
નયણે ભરે જળ, કડવાં કર્મનાં ફળ.	૧૮
વનમાં વાઘ ગાજે, પાવલીએ કાંટા ભાંજે;	
ખીજ લોકને દાડે, શઠ સ્વામી નવ લાજે.	૧૯
વનમાં રામા રુવે, કાણુ આંસુડાં લોએ;	
ફરી તપાસી ન જીએ, પોતાનું કુળ વગોએ.	૨૦
આધી ધરે અવેજે, વગડામાં બિવેજે;	
સ્વામી ન આવે લેજે, વેરીડા દેવ દેજે.	૨૧
ન જાણે નાર ચોરી, છે જનપતિની છોરી;	
અજગરે ગળી ગોરી, ચતુરાની શી ચોરી.	૨૨
નયણે આંસુ રેડે, પારધિ લાગે ફેડે;	
તારુંણીને તેડે, જખીવીને છંટેડે.	૨૩
મળ્યા લંપટ લોકો કામી, ક્રમ જીવે ગજગામી;	
કુળને લાગે ખામી, ન જાણે શઠ સ્વામી.	૨૪
નીચપણું નફેટ, કુળ લળવ્યું નેટ;	
કરી માસીની વેઠ, પ્રેમદાએ બચ્યું પેટ.	૨૫
કર્મની લાંબી દોરી, ચઢી ચિર હારની ચોરી;	
ન જાણે નાથ અયોરી, ભાંગે શીર ધંધણીસી.	૨૬
ન કરે પ્રેમદાની મીટ, વળી હવે આડી લીટ;	
પુરુષ હૈયાના ધીટ, મન જેહવાં વજડીટ.	૨૭

કહેતાં નહીં આવડે, દુઃખે હૈયા ધડધડે;
ખોદું આળ ચહડે, ગગન તુટી પડે. ૨૮
પૃથ્વી જાય પાતાળે, સતીને જૂઠું આળે;
વિચાર ભણી ન ભાળે, ન જાણે કૂડી ગાળે. ૨૯
જે કા વિશ્વાસ કરે, પુરુષનો આધાર ધરે;
તે ઘેલી શીઠ ઠરે, રાધરાધની મરે. ૩૦
ખપ કરીને વરી, દુઃખણી અંતે કરી;
ખાહુક કહોવાત એ ખરી, તેને કાંઈ પૂછશે હરિ. ૩૧
છે કર્મની વસમી ગતિ, ભૂંચી નવ-જાયે રતિ;
શત્રુ થયો પ્રજાપતિ, જાણાને દયા નથી. ૩૨
ભાણોનો વેરી જાણા, કઠણુ તે કૃતવર્મા;
ભણે ભેખ કર્મોધર્મો, કલેશને ધાસે ધરમાં. ૩૩

વલણુ

કલેશ ધાસે ધરવિષે, પ્રજાપતિ કઠણુ ધણું;
ખાહુકજીને પ્રજા પૂછે, જોયું કહાપણુ તમતણરે. ૩૪

કંડણું ૬૦ મું-રાગ છંદ ભુજંગીની ચાલ

હકિ દેહ વિજેગની મેહજનાળી, મારે મર્મના બાણુ પૂછે પ્રશ્ન બાળી;
તારી બુદ્ધ ખાહુક જળવંત દીસે, કાંઈ જાણુવા ભેદ ગમ મન હીસે. ૧
દિસે શારદા વાસ તમ જીભ અગ્રે, ભણું કાણું પધાર્યા બીમક નગ્રે;
વિનય યુક્ત દિસો સર્વ સિદ્ધિવાન, ભૂત ભવિષ્ય જાણો તમે વર્તમાન. ૨
એક શોભિતા પુરુષ તે મૂર્ખ મોટા, જેવા સીપમાં મોતીના દાણા ખોટા;
એક રૂપહીણુ પુરુષ બહુ ગુણુ ભરિયા, જેમ હીરા સાચા સુવર્ણ જડીયા. ૩
ખાહુક આપના સમ જો વૃથા ભાણું, તમ ઉપર વિશ્વ જોવારી નાંખું;
ઇંદ્રવારુણીનાં કૂળ કરમાં સાથે, પણ ભક્ષ કરતાં તેના પ્રાણુ જાયે. ૪
એક રૂપવંત નારી કા નર નીરખ્યો, તેજવંત શોભે કાટિ કંદર્પ સરખો;
ધરે છત્ર સર્વત્ર જેની આણુ વરતે, કરે નવનવા ભોજનો નિલ પ્રત્યે. ૫
એવા પુરુષને મોહી કાઈ નાર પહેલી, તપ તેજ સરખી જીવે ગર્વ ઘેલી;
વરં અમર મુનિવરતણી આશ ત્રોડી, પંખીરાજનાં વચનપર પ્રીત જોડી. ૬
તજ્યાં માત ને તાત પિયર પડોશી, નવ જાણું જે નાયજી સદોશી;
સોખ્યા તન મન પ્રાણુ નિર્દોષ જાણી, સુણો ખાહુકજી કહું કર્મ કહાણી. ૭

જેમ પારધિ કપટના કણ ચણાવી, પાડે પંખીને ફંદમાં સ્નેહ જણાવી;
 વેધ મૃગને જેમ ઘંટા વગડી, તેમ પ્રેમદા પ્રેમને પાશ પાડી.
 બહુ રંગ વિલાસનાં મુખ દેખાડી, ગયા હાડ અંતે તે વિપત્ત પાડી;
 જ્યાં કંદ ને મૂળ નહોં ફળ પાણી, તેવે કામ મૂકી કરી અનાય રાણી.
 ન કાંઈ કરે એવું કર્મ કીધું, અપરાધ પાળે ધણું દુઃખ દીધું;
 શત ખંડ કીધી તે વિન્નેગ શસ્ત્રે, ફરી વનમાં તારણી અર્ધ વસ્ત્રે.
 ત્રણ દિવસ ત્રણ રમણી વનમહિભટકી, નિર્દય નાયને વાત નવ મંન અટકી;
 મહી અજગરે સુદરી દુઃખી કીધી, મળ્યો પારધી ઈશ્વરે રાખી લીધી.
 મળ્યા વાટમાં વાટ જતા વેપારી કહી ડાકિણી સાકિણી માર મારી;
 ચહડી ચોરી માથે મોતી માળકેરી, કરતાં પ્રીત વહાલાં થયાં સર્વ વેરી.
 પરાધીન થઇને નીચું કામ કરિયું, ધરી દાસી નામે પેટ ભરિયું
 ત્રણ વર્ષ નાખ્યાં શ્વેત વસ્ત્ર પહેરી, નહોં કુંક કાળજી નહોં નાકું લહેરી.
 હવિધ્યાજી પરાધીન અજ પામી, તોય તેણીએ ન તળ્યો નિજ સ્વામી;
 તપ નિયમ રાખી નિજ દેહ બાળ્યો, ગૃહસ્થરાજની નારે સંન્યાસ પાળ્યો.
 કહો બાહુક રાય એ ધર્મ કેવો, ઘટે નાયને એવો છેહ દેવો ?
 સર્વ પાપમાં શ્રેષ્ઠ વિશ્વાસઘાત, તેને પૂછશે કહો કાંઈ વૈકુંઠનાથ.
 બાહુક એહ પ્રશ્નનો ઉત્તર દીજે, એવા કપડી પુરુષને શુંય કીજે ?
 સુણી નર્મવાણી નળનાથ રીઝ્યો, જોવા પ્રિત વિશેષ મહારાજ ખીન્ન્યો.
 સુણો પ્રશ્નના ઉત્તર ભીમક બાળા, તે પુરુષને પ્રભવી પ્રેમજ્વાળા;
 વરી સુંદરી પ્રેમદા સાધુ જાણી, મોહ્યો નાય તેને કીધી પટ્ટરાણી.
 ખીજી નારીના સાચુ સ્વપ્ને ન જોયું, ગુણહીન સ્ત્રીસાથ આકુષ્ઠ્ય ખોયું;
 સગાં મિત્રની પ્રીત તે નાથે દેડી, ગયો પુરુષ વનમાં નારી સાથ તેડી.
 વને સાત અપવાસ ભમતાંરે કીધાં, મચ્છ રાખવા નારને ત્રણ દીધા;
 કીધો શ્રમ ખીજાં મચ્છ નવ લાખ્યાં, પેલી પાપિણી નારે તે મચ્છ ખાધાં.
 કહો ભીમકબાળા યદ્ય વાત એવી, પૂછે બાહુક પ્રશ્ન તે નાર કેવી ?
 જોતાં છે અપરાધ એ નહિ નહાનો, તેને મૂકતાં નાયનો વાંક શાનો ?
 મહી અજગરે સુંદરી આંસુ ઢાળે, તેમ કંથ ડસ્યો હશે સર્પ કાળે;
 યયું સાકિનિ નામ અપવાદ એવો, કહ્યો હશે ભરતારને ભૂત જેવો.
 જેમ સ્ત્રીએ કીધી પરધેર વેઠ, તેમ તેણે ભરયું હશે પરધેર પેટ;
 કાણ કાનાં દુઃખને કહીને રાશે, છુદ્ધિવાન પ્રાણી કર્મ સાચુ જોશે.

ધોળો સાળ પહેરી સ્ત્રીએ પિંડ પીજો, કાળો કાંબળો ઓઢીતે કંથ હીંજો;
એ પ્રશ્ન ઉત્તર રહ્યા મેં વિચારી, વળી પૂછવું હોય તો પૂછ નારી. ૨૩
કહી મર્મની વાત નિજ નાથ જાણ્યો, ભાંજ્યો ભેદ મનમાહે ઉત્સાહ આણ્યો;
એવી ગુણ વાણી બીજો કોણુ જાણે, એવું કોણુ બોલે નળ નાથ પાણે. ૨૪
ચથું ભેટવા મન મર્યાદ નાહી, અંતરપટનું વસ્ત્ર ગયુરે ફાટી;
ગજગામિની ભામિની મદમાતી, આવી નાથ પાસે ગુણમામ માતી. ૨૫
કરી પ્રદક્ષિણા પછે પાય લાગી, બોલો નૈપથનાથ કહું માન માગી,
અપરાધ અખળાતણા કોટિ હોયે, પરિવ્રજા તો કરુણા મીટ જોયે. ૨૬
વન માહે મૂકી અપરાધ પાખી, છે મન્દ આહારના વિજ્ય સાખી;
તમ ચરણ વિષે મમ મન રાખું, તમ પાણે હું પેટમાં ધૂળ નાંખું. ૨૭
અમે અખળા નારીમાં ભુદ્ધિ થોડી, કરે વિનતિ પ્રેમદા પાણુ જોડી;
નથી રૂપનું કામરે ભૂપ મારા, ચર્ધ કિંકરી અનુસરું ચરણ તારાં. ૨૮
સુણી વિનતિ નારની દીન વાણી, ઉઘો બાહુક અંતરે પ્રીત આણી;
કરકાટક નાગનો મંત્ર જાખી, જીર્ણ કામળુ દૂર દીધુરે નાંખી. ૨૯
જણે નાગનાં વસ્ત્ર પરિધાન કીર્ધાં, હરખી સુંદરી કારજ સર્વ સિધ્ધાં;
જવ મૂળગું રૂપ મહારાજે ધરિયું, જસુર ધામનું તિમિર તે સઘ હરિયું.
જેમ તરવર પુઠે વિટલાય વેલી, તેમ કંથને વળગી રહી હર્ષધેલી. ૩૦

વસણ

✓ હર્ષ ધેવી સુંદરી, બેઠી બીડી બાયરે;
જયજયકાર ધરમાં થયો, દેખી નૈપથનાથરે. ૩૧

કડવું ૬૧ મું-રાગ સારંગ

વરત્યો જયજયકાર હો, નૈપથ નાથને નિરખીજ;
ફરી ફરી લાગે પાય હો, સાહેલી હૃદયા હરખીજ. ૧
નળ દમયંતી જોડી હો, જોષ દોડી દાસજ;
સાસ ભરી સાહેલી હો, આવી બીમકની પાસજ. ૨
રાયજ વધામણી દીજે હો, અદ્ભુત હર્ષની વાતજ;
ઝડપણેનાં સેવક હો, નિવડિયો નળનાયજ. ૩
બાહુક રૂપ પરહર્યું હો, ધરતું મૂળગ રૂપરૂપજ;
સુણી સૈરદ્રિની વાણી હો, હરખ્યો બીમક ભૂપજ. ૪

વાળે પંચશબ્દ નિશાન હો, ગુણીજન વધાર્થ;	
પુણ્યલોકને મળવા હો, વર્ણ અઢારે ધાર્થ.	૫
નાના ભાતની બેટ હો, પ્રભ ભૂપને લાવે;	
કરે પૂજા વિવિધ પ્રકારે હો, મુક્તાશ્રણ કુસુમ વધારે.	૬
તોરણ દાઘા દેવાએ હો, માનુની મંગળ ગાએ;	
દે મુનિવર આશિષ હો, અભિષેક બહુ થાએ.	૭
વાળે ઢોલ નિશાન હો, મૃદંગ ભેર નેરી;	
સમગ્ર નગરે આનંદ વરત્યો હો, શણગાર્યા ચૌટાં શેરી.	૮
મન ઈત્સાહ પૂરણ વ્યાપ્યો હો, ભીમક દીધે બહુ દાન;	
ગયા અંતઃપુરમાં રાવ હો, દીર્ઘ રૂપનિધાન.	૯
કાંતિ તપે ચંદ્ર ભાતુ હો, વિલસે શક સમાન;	
કંદર્પ કાટિ લાવણ્ય હો, દીઠો જમાઈ જાળવલ્યમાન.	૧૦
પગો ભીમક પૂજ્યને પાયે હો, હસી આલિંગન દીધું.	૧૧
આપ્યું આસન આદરમાન હો, ગ્રીતે પૂજન કાધું.	
અર્ધ આરતિ ધૂપ હો, ભૂપતિને પૂજે ભૂપ;	૧૨
નખ શિખ લગે ફરી નિરજે હો, ભેઈ ભેઈ રૂપ.	
શ્વસુર શ્વસુરપત્ની હો, શાલક શાળાહેલી;	૧૩
દમયંતીને ધણું પૂજે હો, ગાયે દાસી સાહેલી.	
લક્ષ્મીનારાયણ શિવભિમયા હો, તેવાં દંપતિ દીસે;	૧૪
દીધુ માન શ્વસુરવર્ગે હો, પૂજ્યું નૈપથ ધશે.	

વલણ

નૈપથનાથને પૂજ્યું, કુશળ ક્ષેમની વાતરે;	
સમાચાર પરસ્પર જાણ્યો, હરખ્યો સધળો સાથરે.	૧૫

કડવું ૬૨ મું-રાગ સામેરી

હાં હાં કહીને હાય જાણ્યો, મળ્યા નળ ઋતુપર્ણરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 ઓશિયાળો અયોધ્યાપતિ, જઈ પડ્યો નળને ચરણ. હાવાં હું શું કરુંરે.
 પુણ્ય સ્ત્રીક પાવન સત્ય સાધુ, જળ પાતિક લેતાં નામરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 તેવા પુરુષને મેં કરાવ્યું, અશ્વત્થ નીચું કામ. હાવાં હું શું કરુંરે.
 જેનું દર્શન દેવ ઈચ્છે, સેવે સહુ નરનાથરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 તે યજ્ઞ બ્રહ્મા મમ સારથિ, ગ્રહી પરાણે હાય. હાવાં હું શું કરુંરે.
 શત સદસ્ય જેણે જન્મ કીધો, મેરુતુલ્ય અરવ્યા ધનરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 તે પેટભરી નવ પામિયા, હું પાપીને ઘેર અંન. હાવાં હું શું કરુંરે.
 જેનાં વસ્ત્રથી લાજે વિભૂષિતતા, સ્ફાટિક મૂકે માનરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 તે મહારાજ મારે ઘેર વસ્યા, કરી કાંબળું પરિધાન. હાવાં હું શું કરુંરે.
 મેં હુંકારે તિરસ્કાર કીધો, હસ્યાં પુરનાં લોકરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 ત્રણ વરસ દોહલે બોગબ્યાં, મેં ન જાણ્યા પુણ્યસ્ત્રીક. હાવાં હું શું કરુંરે.
 આજસુને ઘેર ગંગા આવ્યાં, ઉઠી નહીં નાચો મૂર્ખરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 તે ગતિ મારે આજ યજ્ઞ, મેં જાણ્યા નહીં મહા પુરુષ. હાવાં હું શું કરુંરે.
 શ્રાવણકીટને ઘેર જાયે, જેમ ધરાધર શેષરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 જેમ નીચ મનુષ્યને ઘેર જાયે, બિક્ષાને મહેશ. હાવાં હું શું કરુંરે.
 જેમ ચકલીને માળે આવે, ગરુડ ગુણભંજારે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 તેમ મારે ઘેર આવી વસ્યા, વીરસેનકુમાર. હાવાં હું શું કરુંરે.
 જેમ કૃપણને ઘેર કમળા વસિયાં, પેર ન પ્રીછે વ્યવતણીરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 તેમ મારે ઘેર નળ વસ્યા જેમ, બીલને ઘેર પારસમણી. હાવાં હું શું કરુંરે.
 જેમ અંધ પત્નીતણાં આજુબજુ તે, વૃથા જાયે સંસારરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 જેમ તીવ્ર આયુષ કાપરને કર, મર્કટ મુક્તાહાર. હાવાં હું શું કરુંરે.
 કળચ અમૃતનો ભચ્ચો કો, મુરખને પ્રાપ્તિ યથરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 છે ભૂર બોગી વારુણીનો, સુધાપાન પ્રીછે નહીં. હાવાં હું શું કરુંરે.
 નિઃશ્વાસ મૂકે ને કંઠ સૂકે, યજ્ઞ ભૂપને વેદનાથરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 અપરાધ વિચારી પેતાનો, ઋતુપર્ણ દુઃખિયો યાવ. હાવાં હું શું કરુંરે.
 પુણ્યસ્ત્રીકને પાયે લાગે, ફરીફરી કરે વિનતિરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 એ કૃતકર્મનાં કાણુ પ્રાપ્તિ, ભચ્ચાં લોચન ભૂપતિ. હાવાં હું શું કરુંરે.
 પાવકમાંહે પરજળું કે, હાળાહળ ભાદા કરુંરે; હાવાં હું શું કરુંરે.
 જીવતું મારું ધિક્ષ્ણ છે, દેહ હું નિશ્ચે પરહરું. હાવાં હું શું કરુંરે.

વલણુ

પરહરું દેહ માહરો, ગોળરો શુભીને શું કરુંરે;
ઋતુપર્ણનું પરમ દુઃખ દેખી, સમાધાન નજે કર્યુંરે.

હકનું ફડ મું-રાગ મારુ

- ઋતુપર્ણની પીડા જાણી, નૈષઠ નાથ બોલ્યા ત્યાં વાણી;
નયધ્યે કાયર આંસુ આણી, એમ કહી લોભાં લોચન પાણી. ૧
- આપતકાળ કર્મ શું કહીએ, જે જે દુઃખ પડે તે સહીએ;
કેને આસરે નિજે જઈએ, ધંચ રાત્રિ સેવક યઈ રહીએ. ૨
- ગુપ્ત રહ્યાનું કારજ સીધું, મારુ દુઃખ તમે દરી લીધું;
જે જનુનીનું પય મેં પીધું, તેણે એવડું સુખ નથી દીધું. ૩
- દય માસ તે પેટમાં રાખે, અધિક યાય તો એણું બાખે;
ત્રણ વરસ લગીકોણુ રાખે, બસાઈ તમારી યઈ ભુગ આખે. ૪
- જ્યાં લગે સંપત્તિ હોય, ત્યાં લગે ગ્રીત કરે સર્વ ક્રોધ;
કર્યો સમે ત્યારે સઘ વિયોગ, નમતાં તે સામું ન જોય. ૫
- જે લોકના લીધા માયા માડે, યાય પરીક્ષા દુઃખને દહાડે;
ક્ષત્રી જણાએ ઉધાડે ખાંડે, જુડા મિત્ર તે બીડે છાંડે. ૬
- કર્મકથા મેં મારી જાણી, ચોદો વર્ણનાં પોખ્યાં પ્રાણી;
જ્યારે વન નીસર્યાં હું ને રાણી, પ્રભએ ન પાર્યું પાણી. ૭
- યયો પુઠકર બાધવ વેરી, અકેકું અંબર નીકળ્યાં પહેરી;
કીર્ધા કૌતક લોકે શેરી શેરી, તે દુઃખસાગરની આવે છે લહેરી. ૮
- મને બાઈપ્રભએ કહાડીનાખ્યો, સ્વાદ સંસાર સગાઈનો આખ્યો;
ઋતુપર્ણ તમે શરણુ રાખ્યો, તે ઉપકાર ન જાયે બાખ્યો. ૯
- શત કલ્પ કરે કે ગંગાસ્નાન, કરે કાઢી જગન દે દાન;
કુરક્ષેત્ર કરે જયધ્યાન, નહિ ફળ શરણુદાન સમાન. ૧૦
- દુઃખ દેખી દરે પુરના લોક, શુભ સમે આંસુ ભરો તે દોક;
એમ કહી બેઠ્યા પુણ્યશ્લોક, ટાળ્યો ઋતુપર્ણનો શોક. ૧૧
- ત્યારે ઋતુપર્ણ કહે છે શીશ નામી, અપકીર્તિ મેં બહુ પામી;
તમે સઠળ નરપતિ સ્વામી, સ્વારય અંધ યયો હુ કામી. ૧૨
- ભીમકતનયા જન્તા જેવી, પતિવ્રતા સાધવી દેવી;
તે ઉપર કુદૃષ્ટિ એવી, એથી અન્યાય વાત બીજી કેવી. ૧૩

વલણુ

- કેવી વારતા અધર્મ છે, શું કરું હું દેહ ધારીરે ?
વૈદરબી મુજમાતા જેવી, વરવાની મેં શુધ કરીરે. ૧૪
- કડવું ફટ મું-રાગ ધવલ ધન્યાશ્રી
લજ્જાપ્રપન્ન ભૂપતિ પડિયો, ઉચું, નશકે ભાળીજી; ૧
અતુરશિરોમણિ નૈવધનાથે, વેળા વાત સંભાળીજી. ૨
ભીમકરાયના પુત્રની પુત્રી, સુસોયના શિવું નામજી;
દમનકુંવરતણી તે કુંવરી, શુભ લક્ષણ ગુણધામજી. ૩
અનંગ અંગના સરખી સુંદર, દમયંતી શું બીજીજી;
ઋતુપર્ણને તે પરણાવી, દમયંતીની ભત્રીજીજી. ૪
પહેરામણી ઘણું પ્રીતે આપી, સંતોષ્યો ઋતુપર્ણજી;
અયોધ્યાપતિ આલ્યો અયોધ્યા, નમી નળને ચર્ણજી. ૫
પરસ્પરે આલિંગન દીધાં, નળે આપી અરવવિદાયજી;
પંચરાત્રી રહ્યાં સ્ત્રીપુત્ર સાથે, પછે વિદાય થયા નળરાયજી. ૬
પ્રજ્ઞ સર્વ સંગાથે લઇને, ભેટી નૈવધ ભયજી;
નાના વિધના વાજીત વાજે, શોભા ન વર્ણી શકાયજી. ૭
અતુરંગ સૈન્ય બહુ ભીમકે આપ્યું, સાથે થયો નરેસજી;
નળ રાજા ધણી ભેદા સંગાથે, આબ્યા નૈવધ દેસજી. ૮
તે સમાચાર પુષ્કરને પોહોતો, તેમ જ ઉઠ્યો રાપજી;
પ્રજ્ઞસંગાથે સામે મળવા, પ્રીતે પાળો પળાયજી. ૯
હયદળ પ્રાપ્તદળ ગજદળ રથદળ, કળ ન પડે કેદાયજી;
પ્રમિલદળ સકળ પુરવાસી, નિરખવા નળ તરસે પ્રાણજી. ૧૦
વાહન કુંજર ધન અંબાડી, મેધાડંબર છત્રજી;
કનક કળસ મંદા બહુ ધમકે, શોભે સુરીયા પત્રજી. ૧૧
ભેરી ભેર મૃદંગ દુંદુબી, પટલ ઢોલ બહુ ગાજેજી;
વેણા વેણુ ચરણાર્ધ ચંપકુની, તાળ ઝાંઝ ઘણું વાજેજી. ૧૨
ઉદયિ પર્વણી ભણે ઉલટ્યો, ચંદ્ર પૂર્ણ નગ માટજી;
શ્રવણ પડ્યું સંભળાય નહીં, ચંદ્ર ભારે બીડ પુરવાટજી. ૧૩
ભીમકનંદન દહે નળ પ્રત્યે, સૈન્યને આજ્ઞા દીજેજી;
પુષ્કર આબ્યો ક્રોધ ધરીને, સજ ચાચ્યો લુદ્ધ કીજેજી.

- નળ કહે તણે શાલક પ્રત્યે, મિથ્યા વિરોધ વિચારજી; ૧૪
 પુષ્કરનું મન થયું નિર્મળ, નારા પામ્યો કળી વિકારજી,
 સાધુ પુરુષને કુણ્દિ આવે તે તો પૂર્વકધર્મનો દોષજી; ૧૫
 પુષ્કરે કીધું કળીનું પ્રેમું, કહે વિચારી પુણ્યલોકજી.
 ધ્રુવ ચળે રવિ પશ્ચિમ પ્રગટે, પાવક શીતળ યાયજી; ૧૬
 વિધિ જૂલે નિધિ સાતે સૂકે, પુષ્કર ધનુષ ન સાહેજી,
 એમ ગોષ્ઠિ કરતાં પુષ્કર આબ્યો, બંધનકરી નિજ હાયજી; ૧૭
 દંડવત્ કરતો ડગલાં ભરતો, ધણું લાજતો મન સાથજી.
 નળ ઉઠ્યો બાંધવને દેખી, ગ્રહી કર બેઠા કીધોજી; ૧૮
 મસ્તક સુંધી પ્રશંસા કીધી, ભુજ ભરી હૃદયા લીધોજી.
 એક આસને બેઠા બંને બાંધવ, શોભે કામ વસંતજી; ૧૯
 સારે પ્રજાએ ધણી પૂજા કીધી, આપી બેઠ અનંતજી.
 પુષ્કરે ધણું દીન જ લાખ્યું, યયાં સજળ લોચનજી; ૨૦
 હું કૃતકી કઠણુ ગોઝારો, મેં દંપતી કહાણ્યાં વંનજી.
 વણુ અપરાધે વિપરીત કીધું, દીધુ દારણુ દુઃખજી;
 સાત સમુદ્ર ન જાય સ્થામતા, ધોતાં મારું મુખજી. ૨૧
 પુષ્કર વીરને નજે સમજાવ્યો, કહીને આતમજ્ઞાનજી;
 એક ગળે બેઠા બેહુ બાંધવ, આબ્યા પુરનિધાનજી. ૨૨
 ધવળ પતાકા તોરણુ બાંધ્યાં, ચિત્ર સાધિયા શેરીજી;
 અગર ધૂપ આરતિ યાયે, વાળે બેરી નફેરીજી. ૨૩
 ધવળ મંગળ કીર્તન ગાયા, હાથા કુંકુમરોળજી;
 ચહુટાં ચોક રસ્તાને નાકે, પ્રજા ઉભી ટોળે ટોળજી. ૨૪
 કુસુમ મુકતાફળે વધાવે, ગોખ ચહડી નર નારીજી;
 નૈપથ નગરીની શોભા સુંદર, શું અમરાપુરી ઉતારીજી; ૨૫
 અભિજિત લગ્ન મુહૂર્ત સાધી, નળ બેઠો સિદ્ધાસનજી;
 મળવા સર્વ સર્ગા આબ્યાં તે, વોળાબ્યાં રાજનજી; ૨૬
 સેનાપતિ પુષ્કરને કીધો, નજે કીધા જગ્ન અનંતજી;
 ધર્મેરાજ કીધું નજારાયે, વરસ સહસ્ર છત્રીય પર્વતજી. ૨૭
 નળના રાજ્યમાં બંધન નામે, એક પુસ્તકને બંધનજી;
 દંડ એક શ્રીપાતને* હાથે, ધન્ય વીરસેનનંદનજી. ૨૮

- કંપારવ ધનને વરતે, પવન રહે આકાશજી;
 કુળકર્મ પારધિયે મૂક્યાં, જીવનો ન કરે નાશજી. ૨૯
- ભય એક તરફરને વરતે, કમાડને વિભ્રમેજી;
 છૂત રમે દંપતિ લગ્ન દિન, સાગ વ્યસનનો ભોગજી. ૩૦
- ચતુરવર્ણુ તો સર્વે શરી, જ્ઞાનખડ્ગ તીવ્ર ધારેજી;
 દેહ જેહ મધ્યે ખટ તરફર, પીડી ન શકે લગારેજી. ૩૧
- શૌચ ધર્મ દયા તત્પરી, આપે તે ગુપ્ત દાનજી;
 યાજન અધ્યાપન અધ્યયન, સેવામાં સાવધાનજી. ૩૨
- હરિભક્તિ નથી તેનું નામ દરિદ્રી, જેને ભક્તિ તેરાજનજી,
 તેહ મુઝા જેની અપકાર્તિ પુઠે, અકાળ મૃત્યુ ન થાયજી. ૩૩
- માગ્યા મેહ વરસે વસુધામાં, દૂધ ધણું કરે ગાયજી;
 માતપિતા ગુરુ પ્રિય વિજીની, સેવા કરે સર્વ કાયજી. ૩૪
- પર નિંદા પરધન પરનારી, કુદબે નવ જોયજી;
 એનું રાજ નળનાથે કીધું, પુણ્યભોજ ધરાવ્યું નામજી. ૩૫
- પછે પુત્રને રાજ આપી ગયા, તપ કરવા ગુણભ્રામજી;
 અનશન મત લેષ દેહ મૂક્યો, આલ્યું દિવ્ય વિમાનજી. ૩૬
- વૈકુંઠ નળ દમયંતી પહોંતાં, પાખ્યાં પદ અવિધાનજી;
 બૃહદશ કહે હો રામ યુધિષ્ઠિર, એવા દવા ન હોયજી. ૩૭
- એ દુઃખ આગળ તારાં દુઃખને, યુધિષ્ઠિર શું રાયજી;
 કાલે અર્જુન આવશે રાયજી, કરીને હિતમ કાજજી. ૩૮
- કથા સાંભળી પાથે લાગ્યો, મુનિવરને મહારાજજી;
 યુધિષ્ઠિર કહે પરિતપ ગયો મનનો, સાંભળી સાધુ ચરિતજી. ૩૯
- અવિચળ વાણી ઋષિ તમારી, સુણી હું થયો પવિત્રજી;
 થોડે દિવસે અર્જુન આઘ્યા, રીજ્યા ધર્મરાજનજી. ૪૦
- વૈસંપાયન કહે જનમેજય, પૂર્ણ થયું આખ્યાનજી;
 શિષ્યે શુણે કે આપે પુસ્તક, સર્વ તીર્થ દ્વંજ રનાનજી. ૪૧
- કરકોટક ને નળ દમયંતી, સુદેવ ઋતુપર્ણુ રાયજી;
 એ પાંચેનાં નામ લેતાં, કળલુગ લાંથી ભાયજી. ૪૨
- પુત્ર પૌત્ર ધન ધાન્ય સમૃદ્ધિ, પામે વળી નર નારજી;
 બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ દબે ને, હિતરે ભવજળ પારજી. ૪૩

વીરક્ષેત્ર વડોદર કહાવે, ગરવો દેશ ગુજરાતજી;	
કૃષ્ણસુત કવિ ભટ્ટ પ્રેમાનંદ, વાડવ ચોવીસા ન્યાતજી.	૪૪
ગુરુપ્રતાપે પદબંધ કીધો, કાલાવાદા ભાખીજી;	
આરણ્યક પર્વની મૂળ કથામાં, નૈષધ લીલા દાખીજી.	૪૫
મુહૂર્ત કીધું સુરતમાંહે, થયું પૂર્ણ નંદરખારજી;	
કથા એ નળ દમયંતી ફેરી, સારમાંહે સારજી.	૪૬
સંવત સત્તર... એતાળો-વર્ષે, પોષ-સુદિ ગુરુવારજી;	
દ્વિતીયા ચંદ્ર દર્શનની વેળા, થઈ કથા પૂર્ણ વિસ્તારજી.	૪૭
તે દિવસે પરિપૂરણ કીધો, ગ્રંથ પ્રુનિત પદબંધજી;	
શ્રોતા વક્તા સહુને યારો, શીહરિકેરો સંબંધજી.	૪૮

નળાખ્યાન સંપૂર્ણ

મામેરું

૧૭૭૭૭૭

કડવું ૧ હું-રાગ આશાવરી

શ્રીગુરુ ગણપતિ ચારદા, હું સમરું સુખે સર્વદા;

મનમુદા કહું મામેરું, મહેતાતણુંરે.

૧

ઢાળ

મામેરું મહેતાતણું, પદબંધ કરવા આશ;
નરસિંહ મહેતો બક્ત બ્રાહ્મણ, જુનાગઢમાં વાસ. ૨
ભાભીએ એક વચન કહ્યું, મહેતાને લાગી દાઝ;
પરિત્યાગ કીધો ધરતણે, મહેતો વન ગયા તપકાજ. ૩
તે વનવિષે એક દહેરું દીધું, અપૂજ્ય શિવનું લિંગ;
નરસૈયે તેની પૂજા કીધી, અંતરમાંથી હિમંગ. ૪
ઉપવાસ સાત મહેતે કર્યા, તવ રીઝયા શ્રીમહાદેવ;
કમળની પેરે લિંગ વિકાશ્યું, પ્રભુ પ્રગટ થયા તતખેવ. ૫
કર્પૂર ગીર સ્વરૂપ શોભા, ધર્મ ઉમયા ડાળે પાસ;
બિરાજે જટામાં જાદુનવી, નિલવટ ચંદ્ર પ્રકાશ. ૬
છે દેંદ્રમાળા સર્પશૂયણ, વાદાંજર ગુણમર્મ;
વાળે ડાક-ડમરું શંખ શંગી, મહેતે દીકા પરીક્ષણ. ૭
તવ નરસૈયો જઈ પામે લાગ્યો, ત્યારે મસ્તક મૂક્યો હાથ;
માગ્ય માગ્ય હું કૃપાળ હું, એમ બોલ્યા ઉમિયા નાથ. ૮
મહેતો કહે મહાદેવજી, એક માણું હું સ્વામીન;
તમતણું દર્શન પામિયો, હવે વિષ્ણુનું દર્શન. ૯
ધન્ય ધન્ય સાંધુ શિવ કહે, તને ભક્તિની છે આશ;
અખંડ મજામાં ગયા તેડી જ્યાં, હરિ રમે છે રાસ. ૧૦

વલણ

રાસમંડળતણી રચના, લીલા શી વખાણે કવી;
નરસૈયો કૃતારવ વચો, તે કૃષ્ણ શ્રીહરનાં હાસી. ૧૧

કડવું ૨ હું-રાગ ધન્યાશ્રી

દ્રુત લીલા રાસ વિરાજેજી, દર્શન કીધે ભવદુઃખ ભાજેજી;
પિકા ગાય વાજિત્ર વાજેજી, મહા મુખ દીધું શિવ મહારાજેજી. ૧

ઢાળ

મહારાજ શિવ મહારાજજીએ, ગ્રહો મહેતાનો હાથ;	
તે સદાશિવને દેખીને, સામા આબ્યા વૈકુંઠનાથ.	૨
હરિ હર હરખીને મળ્યા, નમી ગોપી શિવને પાય;	
નરસૈયો જઈ નચ્યો નાચને, તવ પૂછે ગોકુળરાય.	૩
કહો સદાશિવ આ કાણુ છે, તમે દેખાજો આ ઠામ;	
મહાદેવ કહે એ દાસ તમારો, વિપ્ર નરસિંહ નામ.	૪
ભક્તિ ઇચ્છે તમારી, કીર્તન કરે ગુણુ ગાય;	
કરુણા કરો શ્રીકૃષ્ણજી, તવ બોલ્યા વૈકુંઠરાય.	૫
હાથ મહી તમે તેડી લાબ્યા, સદાશિવ ભગવાન;	
એ નરસૈયો મેં ભક્ત કીધી, ઉદ્ધવ વિદુર સમાન.	૬
મસ્તક ઉપર હાથ મૂકી, કહે શ્રીગોપાળજે;	
દુઃખ વેળા મને સંભારજે, હું ધાર્ધ આવીશ તત્કાળ.	૭
કરજે તું કીર્તન ભક્તિ મારી, તરીશ ભવસંસાર;	
આ દીડી તેવી લીલા ગાજે, કેવળ રસ સજ્જગાર.	૮
પછી રાસમંડળતણી રચના, દેખાડી તેણીવાર;	
નરસિંહ મહેતા પ્રયે બોલ્યા, સ્વામી શ્રીત્રિપુરારીરે.	૯
રખે લોકાચાર મનમાહિ ગણુનો, મસ્તક સાટે ભક્તિ;	
રાધાકૃષ્ણનો વિહાર ગાજે, જુએ તેવી જુક્તિ.	૧૦
અંતર્ધ્યાન ધયા એમ કહિને, ભોળા શંકર દેવ;	
પળ માત્રમા નરસૈને મૂક્યો જુનેમઠ તતખેવ.	૧૧
થઈ નરસૈયાની નિર્મળ વાણિ, કવિ શક્તિ ભક્તિ અપાર;	
રાધાકૃષ્ણ શું રંગ લાગ્યો, ગણે તુલ્યવત સંસાર.	૧૨
પછી તાલ વાતા ગીત ગાતા, પધાર્યા પુરમાય;	
નરસિંહ મહેતા જઈને નગિયા, લાભીકરે પાય.	૧૩
તમને ગોરાણી મેં પ્રગાણી, હંને કરું કહણુ વચન;	
હરિ હર બંને મુજને મળ્યા, તે લાભી તમારું પુણ્ય.	૧૪

વક્ષણ

પુણ્ય તમારું માત મારી, મને મળ્યા શ્રીપરિવ્રજારે;	
છે સાધવી સ્ત્રી મહેતાતણી, પછી માંસો ગૃહસ્થાશ્રમરે.	૧૫

કહ્યું ૩ લું-રાગ વેરાડી

- મહેતે માંજો ગૃહસ્થાશ્રમ, પતિવ્રતા ઘેર નારી પર્મ;
દામોદરની સેવા કરે, માળા તિલક ને મુદ્રા ધરે. ૧
- સાધુ વેરાગી વૈષ્ણવ સંગ, સંખ તાળ ને વાળે ચંગ;
ચોક માંહી તુળસીનાં વંન, અહર્નિશ યાયે કિર્તન. ૨
- નહિ એતી લિખ વેપાર, હરિભક્તિમાં મહેતો તદાકાર;
જે આવે તે વૈષ્ણવ જમે, ગુણુ ગાઇને દહાડા નિર્ગમે. ૩
- વિશ્વંભર પૂરું પાડે અન્ન, વિશ્વાસ ધણો મહેતાને મંન;
એ સંતાન આશ્યાં ગોપાળ, એક પુત્રી ને એક જ બાળ. ૪
- શામળદાસ કુંવરનું નામ, તે પરણ્યાંયો રૂડે ઠામ;
કુંવરબાઈ નામે દીકરી, પરણ્યાંયો રૂડો વિવાહ કરી. ૫
- પાંચાં મરણ પત્ની ને પુત્ર, મહેતાનું ભાંચું ધરસૂત્ર;
પતિવ્રતા વહુ વિધવા થઇ, કુંવરબાઈ તે કુશળી રહી. ૬
- સ્ત્રી પુત્ર મરતે રાયાં લોક, મહેતાને તલ માત્ર ન શોક;
ભણું થયું ભાંચો જંગલ, સુખે-ભજયું-શ્રીગોપાળ. ૭
- કુંવર બાઈ પછે મોટી થઇ, આણું આણું ને સાસરે ગઇ;
સસરો શ્રીરંગમહેતો નામ, મોટું ધર કહાવે બહુ દામ. ૮
- છે સાસારિયાને ધણું અભિમાન, ધનનું તે અતિ કરે ગુમાન;
નણુંદ જેઠાણી વાંકું બણે, કુંવર બાઈને દુખળી ગણે. ૯
- આવે વૈષ્ણવની દીકરી, સાસરવેલ સૌ પાવન કરી;
એટા કરે સાસુ ગવેંબરી, કુંવર બાઈ નવ બોલે ફરી. ૧૦
- છે લઘુવેષ નહાને ભરથાર, તે નવ મીછે વિવેક વિચાર;
કુંવરબાઈનું આણું સીમંત, સાદર વાત ન પૂછે કંથ. ૧૧
- રૂપ દેખી અતિ વહુવરતણું, સાસરિયાં મન હરખે ધણું;
કહે મહેતો હરિનો છે દાસ, મોસાળાંની શી કરવી આશ? ૧૨
- વહુનો ઓરિયો વીતે ખરો, કાંઈક મોસાળું ધરથી કરો;
દુખળની દિકરી રાંકડી, આચાર કરી બાધો રાખડી. ૧૩
- ન કહાણું પિયર ન કોને કહ્યું, પંચમાસી તો એજે ગયું;
શીમંતની રણી થોડા દેન, કુંવરબાઈને થઇ ચિંતા મેન. ૧૪
- ઓશિયાળા દીસે દામણી, વહુવર આવી સાસુ બણી;
બોલી અબળા નામી શીશ, બાઈજી રખે કરતાં રીશ. ૧૫

- આપણો ગાર પંજો જોખણો, જુનાગઢ સ્થી મોકલો;
મોકલો લખાવી કંઠાતરી, તપ સામ્ર જોલી ગવે ભરી. ૧૬
- કાં વહુવર તને ઘેલું લાગ્યું? મા મુર્ખ લારે મહિયર બાંગ્યું;
તાળ વળગે કીર્તન કરે, નાચી ખુંદીને જીદર ભરે. ૧૭
- દરિદ્ર ઘરમાં ફેરા ફેરે, તે મોસાળું ક્યાંથી કરે?
જે સગાંથી અર્થ નવ સરે, શું થાયે તેને નોતર્યે? ૧૮
- મહેતાને વહાલું હરિનું નામ, જોવા મળશે બાધું ગામ;
તમને ડોસો મળવાનું હેત, અમો નાતમાં થઇએ ફજેત. ૧૯
- તમારો સસરો લાજે બાધ, વણુ આવે સરશે વેવાધ;
કુંવરબાધ તવ આંસુ ભરી, સામ્ર પ્રત્યે જોલી ફરી. ૨૦
- બાધજી એમ જોલતાં શું ફજો? દુર્ભગ પણ પોતાનો સગો;
અહિં આવી પાછા જશે ફરી, એ મિથે મળશું બાપ દિકરી. ૨૧
- સાસુને મન કરુણા થઈ, પોતાના સ્વામીને પૂછ્યું જઈ;
રજા સીમંતના થોડા દહાડા કુંવર વહુ લે છે આડા. ૨૨
- લખી મોકલો કંઠાતરી, મળવા ઘોને બાપ દીકરી;
વેવાધને લખીએ એક પત્ર, જેમ તેમ કરતાં આવજો અત્ર. ૨૩
- શ્રીરંગ મહેતા પરમ દયાળ, કામળ એક લખ્યો તત્કાળ;
સ્વસ્તિથી જુનાગઢ ગામ, જે હરિ વૈષ્ણવનો વિગ્રામ. ૨૪
- નાગરી નાતતણા શણગાર, સાધુ શિરોમણિ પરમ ઉદાર;
ભક્ત નામક વૈષ્ણવના ધણી, સદા કૃપા હોય ડેશવતણી. ૨૫
- સર્વોપમા જોગ કરુણા ધામ, મહેતા શ્રીપંચ નરસૈ નામ;
અહિં સહુને છે કુશળ ક્ષેમ, લખજો પત્ર તમે આણી પ્રેમ. ૨૬
- એક વધામણિતણો સમાચાર, અમારાં લાગ્યતણો નહિ પાર;
કુંવર વહુને આજ્યું સીમંત, અમ ઉપર ત્રુણ ભગવંત. ૨૭
- માધ શુદ્ધિ સપ્તમી રવિવાર, મુહૂર્ત અમે લીધું નિર્ધાર;
તમે તે દિન નિશ્ચય આવજો, સગાં મિત્ર સાથે લાવજો. ૨૮
- ન આણુસો મનમાં આરાંક, તમ આવે પામ્યા લખટંક;
ઉજળો સગો આળ્યો બારણે, સોનાનો મેરુડીજો વારણે. ૨૯
- જો મહેતાજી નહિ આવો તમે, ખરેખરા દુભાઈશું અમે;
આખું પત્ર ગુરુના કરમાં, પંજો જોખણો ક્યો વિદાય. ૩૦

કુંવર બાઇએ તેજા ઝાપિરાય, એકાંતે બેસાડી લાગી પાય;
ત્યાં બે દહાડા પરુણા રહેજો, મહેતાને સમજાવી કહેજો. ૩૧
કાંઈ મોસાણું સારું લાવજો, સંપત્ત હોય તો હાં આપજો;
કાંઈ નામ થાય જો પૃથ્વી તળે, સાસરિયાનું મેલું ટળે. ૩૨
જો અવસર આ સૂતો જશે, લવનું મેલું મુજને થશે;
બોલબાણ નહુંદી મારશે, શત્રુનું કામ દિવર સારશે. ૩૩
રખે નાગરી નાતે કૌતક થાય, તમારે માથે છે વૈકુંઠરાય;
પંજો ખોખલો કીધો વિદાય, સઘ પોહોતો જુનાગઢ માંય. ૩૪

વસણ

જુનાગઢમાં આવ્યા, મહેતો લાગ્યા પાય રે;
સ્તવનરુતિ પૂજા કરી, પછે માંડી પાટ મુખદાયરે. ૩૫

કડવું ૪ થું-રાગ ધનાઝી

ખોખલે પંડે પત્રજ આપ્યું, મહેતાજીને હાથજ;
વધામણી કાગળમાં વાંચી, સમયો વૈકુંઠનાથજ. ૧
મામેરું પુત્રીને કરવું, ધરમાં નથી ખોટો દામજ;
ત્રીકમજ ત્રેવડમાં રહેજો, દ્રવ્યતણું છે કામજ. ૨
ભોજન કરાવી દક્ષિણા આપી, મહેતો લાગ્યા પાયજ;
મોસાણું લેઈ અમે આવિશું, પંજો કીધો વિદાયજ. ૩
નરસં મહેતે ઘેર તેડાવ્યા, સગા તે વૈષ્ણવ સંતજ;
મોસાણું લઈ આપણે જાવું, છે કુંવર બાઈનું શ્રીમંતજ. ૪
જુની વેણને ધૂંસરિ વાંકી, સાંગી સોટા બાગીજ;
કાનાતળાયાને કાની પિજલિયો, બળદ આણ્યાએ માગીજ. ૫
મેહેતાજી મામેરે આપ્યા, સમયો શ્રી જગદીસજ;
ત્રણ સખિયો સંઘાતે ચાલી, વેરાગી દશ વીરજ. ૬
સંપુટ ત્રાંબાની ડાબલીનો, તેમાં બાળમુકુંદજ;
કંઠે હાર કરીને નાખ્યા, દામોદર નંદનનેદજ. ૭
બલની પંડે કાચલો બાંધ્યો, માંડી ભર્યા વાન્નિતજ;
ગાંઠડી એક ગોપીચંદનની, તુળશી કાજ પવિત્રજ. ૮
મોસાળાની સામઝીમાં, તિલક ને તુળસી માળજ;
નરસંવાને નિર્ભય છે જો, ભોગવશે ગોપાળજ. ૯

બળ દીણ બળદો શું દાડે, ઠેલે વૈષ્ણવ સાધણ;
 સોર પાડે ને દાળ ચઢાવે, જે જે વૈકુંઠ નાથણ. ૧૦
 એક બળદ ગળિયો યધ બેસે, આખલો તાણી જાયણ;
 પજાને પુંછ ગ્રહી ઉઠાડે, કોતુક કોટી યાયણ. ૧૧
 સાલે સાલ જૂજવાં દીસે, રથતણાં બહુ ચક્રણ;
 સાંગીનો શબ્દ જ હો, ચંચલે છે બહુ છકણ. ૧૨
 ચડે બેસે ને વળિ ઉતરે, લે રામકૃષ્ણનું નામણ;
 મધ્યાહને મહેતાણ આબ્યા, જોવા મળ્યું ઉંઠા ગામણ. ૧૩
 શું જાણે વૈષ્ણવનો મહિમા, વિપત્તીપુરનાં લોકણ;
 કાડ પહોંતા હુંવર વહુના, મામેરું છે રાકણ. ૧૪

વલ્લણ

રાક મામેરું મહેતો લાબ્યા, જુઓ વૈષ્ણવની વસાતરે;
 અઢેકી માળા આપશે તો, પહેરશે નાગરી નાતરે. ૧૫

કડવું ૫ મું-રાગ મારુ

સુણી શીર્ષ મહેતો આબ્યા ધાર્ધ, લાવે બેઠ્યા બંને વેવાઈ;
 મળ્યો જમાઈ જમાઈનો ભાત, મળ્યો સહુ નાગરનો સાય. ૧
 કપટે બેઠી પાછા ખસે, જોઈ જોઈ સામગ્રીને હસે;
 ઉતરવા ધર આપ્યું એક, ઝાઝાં ચાંચર મચ્છ વિશેક. ૨
 ખાડા ટેકરા વસમો ઠામ, ઉપર નળિયાંનું નહિ નામ;
 કાણું છાજ ને જૂની વળી, લીંત્યો દોદશ જીવડ વળી. ૩
 ઝાઝા માંકણ ઝાઝા જૂઝા, ત્યાં મહેતાના ઉતારા હૂવા;
 વેવાઈ ગયા ઉતારો કરી, બોલે હસણી નાત નાગરી. ૪
 હુંવર વહુનો વૈષ્ણવ બાપ, દર્શન કરીને ખોઈએ પાપ;
 મહેતાને જોવા હરખે લરી, ઘેર ઘેરથી આલી સુંદરી. ૫
 મન વિના મહેતાને નમે, સારું થયું જે આબ્યા તમે;
 માંહો માંહિ કહે સુંદરી, મહેતો દોઢ દોઢા હરિ. ૬
 જુઓ સાય કેવો ફૂટડો, એને પરમેશ્વર ફૂટડો,
 હુંવર વહુનું બાપ્યું દુઃખ, એવું કહીને મરડે મુખ. ૭
 જુઓ બળદ મહેતાણ તણા, બગાઈઓ શબ્દ કરે છે ધણા;
 વળડશે મંડપમાં ચંગ, નાગરી નાતમાં રહેશે રંગ. ૮

- આ ગાંઠડી વળગાડી લટકે, તારના બેડા બાંધ્યા પટકે;
તુલસી કાપ્પતણે એ બારો, હવે મામેરાનો શો ઉધારો. ૯
- છાબમાં તુલસી દળ મૂકશે, ઉભો રહીને સંખ ફૂંકશે;
વેરાગી હરિના ગુણુ માશે, એટલે મોસાળું પૂરું થાશે. ૧૦
- એમ નાગરી કોતુક કર, ટાળ કરીને પાછી ફરે;
કુંવર બાઈએ બાણી વાત, મોસાળું લઈ આવ્યા તાત. ૧૧
- ઉતાવળી મળવાને ધરી, બોલી નહુંદી મમ્મે હરી;
આ શું પિતા પુત્રિનું હેત, શાને કરવા આવ્યો ફળેત? ૧૨
- લળબુંધું સાત પેઢીનું નામ, સાથે વેરાગીનું શું કામ?
શું મળવા આવ્યાં એકલાં? એ બાપથી નબાપાં ભલાં. ૧૩
- કઠણુ બોલ એવો સાંભળી, કુંવર બાઈ બોલી પાછી વળી;
નહુંદી શું મચ્છર આવડો, પુંડળથી બાઈ શું બડબડો? ૧૪
- સુખી પિતા હશે જે તણે, તે પુત્રિને લાભ જ થણે;
કોનો પિતા લખેશરિ કહાવે, તે તો મારે શે ખપ આવે? ૧૫
- રાંક પિતા આવ્યો મુજ ઘેર, એક કાપડું સૈનાનો મેર;
તમે મન માને તે કહો, એ પિતા મારે જીવતો રહો. ૧૬
- મમ્મે વચન નહુંદીને કહી, પછે પિતા પાસે પુત્રી ગઈ;
હરથકી દીઠી દીકરી, મહેતાએ સમચ્યા શ્રીહરિ. ૧૭
- અન્યોન્ય નયણાં ભરી, બેઠ્યાં બેઠિઓ આદર કરી;
મહેતે મસ્તક મૂકી હાથ, પાસે બેસાડી પૂજી વાત. ૧૮
- કુંવર બાઈ કહો કુશળ ક્ષેમ, સાસરિયાં કાંઈ આણે છે પ્રેમ;
રુડો દિવસ આવ્યો દીકરી, તો મોસાળું કરશે શ્રીહરિ. ૧૯
- કુંવરબાઈ બોલી વીનતિ, મોસાળું કાંઈ લાવ્યા નથી;
નાગરી નાતે રહેશે કેમ લાજ, વિના દ્રવ્ય આવ્યા શે કાજ? ૨૦
- નિર્માલ્ય નિર્ધનનો અવતાર, નિર્ધનનું જીવ્યું ધિકાર;
નિર્ધનને કોઈ નવ ગણે, નવ રાખે ભોગો આંગણે. ૨૧
- ચતુરપણું નિર્ધનનું જેહ, ચેલાંમાંથી ગણ્યાએ તેહ;
લોક બોલાવે કુર્બળ કહી, એથી મારું કાંઈ બીજું નહીં. ૨૨
- પિતાજી કાંઈ ઉદમ નવ કરો, ધનનો નવ રાખો સંધરો;
આ અવસર સચવાશે કેમ, પિતાજી તમે વિચારો એમ. ૨૩

- નથી લાભ્યા કંકુની પડી, નથી લાભ્યા મોડ નાકાજડી;
 નથી માટલી ચોરી ને ઘાટ, એમ શું આભ્યા બારેવાટ? ૨૪
- દમ કરી લજ્જા રહેશે તાત, હું શે ન મુર્ખ મરતે માત;
 માતા વિના સુનો સંસાર, માતા વિના તે શો અવતાર! ૨૫
- જે બાળકની માતા ગર્ભ મરી, બાપની સગાઈ સાથે ઉતરી;
 જેવું આયમતા રવિનું તેજ, મા વિના એવું બાપનું હેત. ૨૬
- સુરભિ મરતા જેવું વચ્ચ, જળ વિષુ જેવું તલદે મરઠ;
 ટાળાં વછોઈ જેવી મૃગલી, મા વિના દીકરી એકલી. ૨૭
- લવણ વિના જેવું ફીકું અન્ન, ભાપ વિના જેવું મોગનન;
 કીધી વિના જેવું લોચન, મા વિના તેવું બાપનું મન. ૨૮
- ધૂડો ફૂટે રઝળે દીકરી, મા વિના એવી દીકરી;
 જોળિ વિના મોળો કંસાર, માતા વિના સુનો સંસાર. ૨૯
- શીદ કરવા આભ્યા ઉપહાસ, સાથે વેરાગી પાંચ પચાસ ?
 શંખ તાળ ને માળા ચંગ, એ મોસાળું કરવાના ઢંગ. ૩૦
- ન હોય તો પિતા જાઓ પાછા ફરી, એવું કહીને રોઈ દીકરી;
 મહેતે મરતક મૂકયો દાય, કરશે મોસાળું વેકુંનાય. ૩૧
- પહુરામણી કરવી હોય જોટલી, આસામે લખી લાવો તેટલી;
 લખજો સાસરિયાં સમસ્ત, વિસારશે મા એક વસ્ત. ૩૨
- વચન મહેતાજીનાં સુણી, હુંવર બાઈ આભ્યાં સામુલણી;
 મારે પિતાએ મોકલી હંય, લખો કાગળમાં જોઈએ શંય. ૩૩
- મુખ મરડીને બોલી સાસુ, શો કાગળ ચીતરવો ફાંસુ;
 છાબમાં છુણસીદળ મૂકશે, જિભો રહીને શંખ ફૂંકશે. ૩૪

વલણ

- ફૂંકશે શંખ જિભો રહી, નરસેયો મોસાળું શું કરે ?
 સંવાદવહુઅરનો સાંભળી, પછેવડ સાસુ એમ આચરે. ૩૫

કડવું ૬ કું-રાગ સામેરી

- સાસુ, લણું બારે માણસ, મોહ્યાં પરમ વચન; વહુજ;
 ૧ વહુઅર તમે કાંઈ નવ જાણો, છે મહેતો વૈષ્ણવજન. વહુજ. ૧
- તે રનેહ શ્યામળિયા સાથે, તેને શાની ખોટ; વહુજ;
 પહુરામણી મન ગમતી માગો, કરો નાગરી ગોહ. વહુજ. ૨

કુંવરબાઇને કાગળ આપ્યો, લખો લખાવું જેમ; વહુજ; ૩
 રુડો વેવાઈ આંગણે આવે, કાઠ ન પહોંચે કેમ. વહુજ.
 લખો પાંચ શેર કંકુ નોંધજે, શ્રીફળ લખો સે સાત; વહુજ; ૪
 વીશ મધુ વાંકડિયાં ફેફળ, મળશે મોટી નાત. વહુજ.
 પાંચ વચ્ચના પંચવિશ વાધા, ચાર ચોકડી તાસ; વહુજ; ૫
 લખો પછેડી પંદર કોડી, પટોળાં પચાસ. વહુજ.
 સાઠેક મુગટા ને સાએક સણિયા, ચીર લખો ચાક્ષીસ; વહુજ;
 પોતિયાં તો બ્રાહ્મણને નોંધજે, તે લખો કોડી સાર. વહુજ. ૬
 બે કોડી જરકશીની સાડી, રેશમી કોડી બાર; વહુજ;
 સાદિ સાડિયો લખો ત્રણસે, જાયલ લખો સે ચાર. વહુજ. ૭
 ધરસાડી લખો દશ ત્રિશ કોડી, સોળ કોડી લખો ધાટ; વહુજ;
 છોટ મોરવી હુંકડી સોએક, નવ કોડી લખો નાટ. વહુજ. ૮
 મશરુ ગળિયાણી દરિયાઈ, લખો ચાન પંચાસ; વહુજ;
 હળર બારસે લખો કાપડાં, લોકે કરે બહુ આશ. વહુજ. ૯
 સોલસે લખો શેલા સાળી, તેજપાનના શા આંક; વહુજ;
 આશરા પડતું મેં લખાવ્યું, બાપ તમારો રાંક. વહુજ ૧૦
 તમને સોળ શણગાર ધડાવે, બાપ લડાવે લાડ; વહુજ;
 ધટે જમાઇને સોનાનાં સાંકળાં, તેમાં અમને શો પાડ. વહુજ. ૧૧
 સહજ મહેર સોનાની રોકડી, કહેતાં પાસુ લોભ; વહુજ;
 ધરડાં અમે માટે ધર્મે લખાવ્યું, ન મળે ઝાઝો લોભ. વહુજ. ૧૨
 એ લખાયાં અદકું કરો તો, તમારા ધરની લાજ; વહુજ,
 તવ મુખ મરડી નથુદી બોલી, સિદ્ધ થયાં સર્વ કાજ. વહુજ. ૧૩
 બારે મોટા બે પહાણુ લખોની, જે મહેતાથી અપાય; વહુજ;
 ડોશી કહે શો શોર કરો છો, લખતાં તારું શું બાય. વહુજ. ૧૪

વલણુ

શું બાય લખતાં તાહરું, વડ સાસુ વિકરાળ રે;
 કાગળ આપ્યો હાયમા, પડી પેટડિયામાં ફાળ રે. ૧૫

કડતું ૭ સું-રાગ મારુ

ડાટ વાળ્યોરે, ડોસીએ ડાટ વાળ્યો રે;
 વડ સાસુ વેરણુ યઈ મારી, હરખ હૈયાનો ટાળ્યો રે. ડોસીએ. ૧

મીઠા વચની ને થોડા બોલી, હીડે હરિગુણ ગાતી રે; ડાસીએ. ૨
 પરમારથી થઈ પત્ર લખાવ્યું, મનમાં મોટી કાતી. ડાસીએ. ૩
 કાગળ લખને કુંવર બાઈ આવ્યાં, પિતા કરે પાસે રે; ડાસીએ. ૪
 વડ સાસુએ વિપરીત લખાવ્યું, કહો હવે શું યાશે. ડાસીએ. ૫
 લખેશ્વરીથી ન પડે પૂરું, એવું માંડી લખાવ્યું રે; ડાસીએ. ૬
 સાધુ પિતાને મહા દુઃખ દેવા, મુને સિમંત યાને આવ્યું ? ડાસીએ. ૭
 સદસ મહેર સોનાની રોકડી, વચ્ચતણું નહિ લેખું રે; ડાસીએ. ૮
 તાતજી હું તમારી પાસે, કોડી એક ન દેખું. ડાસીએ. ૯
 પિતાજી તમે પાછા પધારો, અહિં રહે ધનજીત જાશે રે; ડાસીએ. ૧૦
 મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, રહો તમે વિશ્વાસે; ડાસીએ. ૧૧
 ડાસીએ રુઠું છાધું, આપણું કારજ સિધું રે. ડાસીએ. ૧૨
 શ્યામળિયો અવસર નહિ ભૂલે, હું કાં આસુડા પાડે રે; ડાસીએ. ૧૩
 હામોદર કાંધ નથી દોહલો, નહિ કરને કાઢે. ડાસીએ. ૧૪
 કુંવરબાઈ તમે ઘેર પધારો, આપણું એમાં શું જાશે રે; ડાસીએ. ૧૫
 જો મામેરું હરિ નહિ કરે તો, ઉપહાસ એના યાશે. ડાસીએ. ૧૬
 પંચાળીનાં પટકુળ પૂર્વા, નવસે ને નવાણું રે; ડાસીએ. ૧૭
 તે રીતે મામેરું કરશે, હું થાવા દેને વહાણું. ડાસીએ. ૧૮
 વિશ્વાસ હૃદમાં રાખો તમે, છો વેણુવની બાળ રે; ડાસીએ. ૧૯
 આપણું એ પ્રતિપાલન કરશે, શ્યામળિયો ગોપાળ. ડાસીએ. ૨૦
 હેડે હેત દીકરીને આવ્યું, મુણી તાતની વાણી રે; ડાસીએ. ૨૧
 કુંવરબાઈ ફરી મંદિર આવ્યાં, વિશ્વાસ ઉરમાં આણી. ડાસીએ. ૨૨

કડવું ૮ મું-રાગ ગોડી

જો જો રે કૌતક કહીલુગનાં, વેણુવની ચેષ્ટા યાચરે; કૌતક. ૧
 વાંકા બોલી નાત નાગરી, સહેજે બોલે અન્યાયરે. કૌતક. ૨
 ભોજન કરવા મહેતાજી તેજા, સાથે બહુ વેરાગીરે; કૌતક. ૩
 ટાળે મજે સહુ નાત નાગરી, જોઈ જોઈ હસવા લાગીરે. કૌતક. ૪
 સ્ત્રીયો તિલક ને તુળસીની માળા, જાપા અંગ બીરાજેરે; કૌતક. ૫
 વેવાઈનાં રૂપ જુઓરે બાઈએ, કાટિક કંદર્પ લાગેરે. કૌતક. ૬
 મહાર ગાશે નહાતી વેળા, વરસશે વરસાદરે; કૌતક. ૭
 પ્રસાદ કરતાં થાળા ગાશે, જમશે જાલવનાથરે. કૌતક. ૮

સ્નાન કરી સહિ નાગર બેઠા, જેને જેથું મળતુંરે;
 મહેતાજીને નાહવા અથે, જળ મેલ્યું કળકળતુંરે. કીતક. ૫
 જેમ તેહ કહા તાતી ઉકાળી, મુધનવાને તળવારે;
 તેમ વેવાણે જળ ઉકાળ્યું, મહેતાજીને ઇળવારે. કીતક. ૬
 ઉણોદક ઉકળતું દેખીને મહેતે, માગ્યું ટાહું પાણીરે;
 મર્મ વચન મુખ મરડીને બાલી, કુંવરબાઈની જાણી. કીતક. ૭
 માગ્યા મેહ વરસે મહેતાજી, તે અમ પાસે શું માગોરે ?
 બાજઠે બેઠાં તાળ મંગાવી, બાલ હદેમાં વાગ્યો. કીતક. ૮
 સ્મરણ કીધું શ્યામળિયાનું, આલાખો રાગ મહારરે;
 નાગર લોક જોવાને મળિયા, બોલે બંગ ઉચ્ચાર. કીતક. ૯

કડવું ૯ મું-રાગ સૌરઠ મહાર

મહેતાજી બેઠા બાજઠે, સમર્પી શ્રીગોપાલ;
 મહાર ગાયો પ્રીતયું, મેધ ગળ્યો વળડી તાળ. મહેતાજી. ૧
 ઉપહાસ થાય તારા દાસનો, શ્યામળા કરો સહાય;
 નાંખ્યું ઉણોદક અતિ ઉકળ્યું, શ્રીફળ ફાટી જાય. મહેતાજી. ૨
 જેમ કહા ઉકાળી તેલની, કોપો હંસધ્વજરાય;
 તારી કૃપાએ ટાહું યથું, ઉગાયો મુધન્વાય. મહેતાજી. ૩
 હુંડી શીકારી તે શ્યામળા, આખા રૂપેયા સે સાત;
 તે વિશ્વાસે વળગી રહો, વિકૃત મોકલજે વરસાદ. મહેતાજી. ૪
 સમોવણ નહિ આપો શ્યામળા, કરશે મામેરું ક્યમ ?
 વિનતિ નરસેયાની સાંભળી, પ્રેયો ધન પરિચલ. મહેતાજી. ૫
 પળમાહિ આબે ધટા ઘર્ષ, એદશ મટ્યો અંધકાર;
 ગગન વિધે ધન ગડગડે, થાય વીજતણા ચમકાર. મહેતાજી. ૬
 ઉડે જોરણુ બહુ કાંકરા, વરસે મૂશળધોર;
 વહેવાઈના ધરમાં જળ ધસ્યું, કરે લોક પેકાર. મહેતાજી. ૭
 સર્વ નાગરીઓ પાયે પડે, ક્ષમા કરો અપરાધ;
 અમે અત્રાને ન ઓળખ્યા, તમે શિરોમણી સાધ. મહેતાજી. ૮
 શ્રીરંગ મહેતો સ્તુતિ કરે, વહેવાણો માગે ગાન;
 વરસાદ વિસર્જન થયો, કીધું મહેતાજી સ્નાન. મહેતાજી. ૯
 હગ નાગર કહે યથું માવડું, એમ થાય છે બહુ વાર;
 પ્રતીત ન પ્રત્યક્ષ પારખે, કલિયુગનો પ્રકાર. મહેતાજી. ૧૦

વલણ

મહેતોજી ભોજને બેઠા, કર્મા લીધી તાળરે;

ટાળું વેરાગી તણું, તેણે ગાવા માંડી થાળરે.

૧૧

કંકરું ૧૮ મું-રાગ સામેરી

મહેતે ગાઈ પ્રસાદની યાળી, આરોગાબ્યા શ્રીવનમાળી;

લીધા પ્રસાદ પૂરણુ ગ્રીતે, પછે શું થયું રજની વીતે.

૧

ઢાળ

વીતી રજની કીર્તન કરતાં, યયો પ્રાતઃકાળરે;

હુંવરખાઈ આબ્યાં પિતા પાસે, હવે મોસાળાંની કરો આસરે.

૨

મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, જઈ ન્યાતને તેડાં કરો;

વિશ્વાસ આણી મંડપમાંહી, એક જાળ ઠાલી જઈ ધરો.

૩

જ્ઞાતિ સગાં સહિત પધરાવો, સર્વ કુટુંબ પરિવારજી;

છે વાર જ્ઞાતિ મળ્યાતણી, નથી મોસાળાંની વારજી.

૪

હુંવરખાઈ કહે તાતજી મને, કેમ આવે વિશ્વાસરે;

ઠાલી જાળ હું કેમ ધરું, યામ લોકમાં ઉપહાસરે.

૫

મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, છો વૈષ્ણવની દીકરી;

તારે મારે ચિંતા જ્ઞાની, મોસાળું કરશે શ્રીહરિ.

૬

મર્મ વચન સુણી તાતજી, સાસુ કને આવી વહુ;

મારો પિતા મોસાળું કરે છે, સગાં મિત્ર તેડો સહુ.

૭

ખોખલે પંજે તેડાં કીધાં, મેળબું બધુ ગામ;

વહેવાઈ વરગ એણીપેરે બોલે, મહેતો મૂકીને જાશે મામ.

૮

મંડપમાં મહેતોજી આબ્યા, હાથ મઢી છે તાળરે;

નાગર સહિ ઉભા થઈ, કહે પ્રેમે જોગોપાળરે.

૯

મંગાવી એક જાળ ઠાલી, તે ચોકમાં આણી ધરી;

મહેતાજીએ સંખ પૂર્વો, વિનિતિ શ્રીહરિની કરી.

૧૦

કંકરું ૧૧ મું-રાગ મારુ

મહેતે વળજો સંખ, સમયાં વનમાળી;

લાગી હસવા ચારે વર્ણ, માંહોમાંહિ દે તાળી.

૧

જુઓ મોસાળાના દંઝ, વહેવાઈએ માંજ્યા;

નામરના વહેવાર, એણે સર્વ જાંજ્યા.

૨

છાપાં તિલક ને તાળ, બુઝો તુળશી માળા;	
નરસૈયો કરશે વૃત્ત, ગારો ટોપીવાળા.	૩
જોવા મળી નાગરી નાત્ય, બહુ ટોળે ટોળાં;	
મુખ મરડી કરે વાત, આપશે ધરયોળાં.	૪
બહુ નહાની મોટી નાર, મંડમાં જ મળા;	
કરે વાંકી છાની વાત, સાકરપે જ ગળા.	૫
મહેતાને કરે જોત્રીકૃષ્ણ, હરી પરં જોતી;	
મુખ ઉપર લળકે સાર, વેસરનાં મોતી.	૬
સળ્યા સોલ શણગાર, ચરણને ચોળી;	
જોખન મદભરી નાર, કરે બહુ ઠીંગળા.	૭
માળા મોતી હાર, ગિરપર લળકે છે;	
જડાવ ચૂડા હાથ, કંકણ ખળકે છે.	૮
સમી રહી ઓઢે ચીર, શણગટ વાળે છે;	
અણિયાળાં લોચન, કટાક્ષે બાળે છે.	૯
ધૂટે અંબોડે નાર, વેણી લાંબી છે;	
ઝાંઝર ઝમકે પાપ, ઠડલાં કાંબી છે.	૧૦
કેસર તિલક વિશાળ, બાલે કીધાં છે;	
કોમળે નાહાનાં બાળ, ફેડે લીધાં છે	૧૧
કોમળ જોવા ઠાલી છાપ, અબળા હો છે;	
કોમળ વહુવાઈ લજવાળ, નણદી પુડે છે.	૧૨
કો શીખવી જોલાવે બાળ, વારી રાખે છે;	
કો વાંકા જોલી નાર, વાંકું બાખે છે.	૧૩
એવાં કીતક અનેક, સહુકો રૂખે છે;	
સહેજે જોલે અન્યાય, હરિને લેખે છે.	૧૪
બાર્ધ કુંવર વહુનો બાપ, કરશે મામેરું;	
લઈશ પટોળી સાર, સાડી નહિ પહેરું.	૧૫
વૈશ્યવને શી યોદ્ધ, કાટે મળ્યા છે;	
વહેવારિયા દશ વીર, ટોપીવાળા છે.	૧૬
કુંવર વહુ ધન્ય ધન્ય, પિયર પનોતી છે;	
બાપે વગાઓ શંખ, સાદર પોતી છે.	૧૭

વાંકા બોલા વિગ્ર, બોલે ઉપહાસે;
 મૂકે છાજમાં પાણુ, નાચે ઉડી જશે. ૧૮
 મૂક્યો દીકરીએ નિઃશ્વાસ, આવી પિતા પાસે;
 મહેતે કીધી સાન, રહેજે વિશ્વાસે. ૧૯

વલણુ

વિશ્વાસ રાખો દીકરી, કંઈમાં લીધી તાળરે;
 કાગળ મૂક્યો છાજમાં, મહેતે સમર્થા શ્રીગોપાળરે. ૨૦

કડવું ૧૨ મું-રાગ સારંગ

હાલિ છાજમાં કાગળ ધરિ, નરસિંહ મહેતે સમર્થા હરિ;
 વેરાગી સર્વ ખુંડે ગાય, નાગરને મન કૌતક ધાય. ૧
 વાંકા વચન બોલે વેદિયા, મહેતો માધવમાં બેદિયા;
 જીએ છાજમાં મૂક્યું સાર, એ દિસે કમખાની હાર. ૨
 તે બોલ અંતર નવ ધરે, મહેતો સ્તુતિ માધવની કરે;
 જપ દામોદર બાલમુકુન્દ, નરકનિવારણુ નંદાનંદ. ૩
 વિશ્વેશ્વર વૃન્દાવનચંદ, દેવકિનંદન આનંદકંદ;
 ગોપનાથ ગોવિંદ ગોપાળ, અનાથબધુ દીનદયાળ. ૪
 હું સેવકની લેજે સંભાળ, મોસાળાંની કરજો આલ;
 મુખે કીર્તન હાથે તાળ, નાલ નાગરી બોલે આળ. ૫
 છે દોહલો-લોકાન્વાર, લજ્જા રાખજો આણીવાર;
 મારો શેઠ તું નંદકુમાર, શું કરશે પોપી સંસાર ? ૬
 તમે પ્રતિપાળો પોતાના દાસ, માટે મુજને છે વિશ્વાસ;
 અંબરીષને નિવાર્યો ત્રાસ, તમે બોગબ્યા છે ગર્ભવાસ. ૭
 લીધો મચ્છતંત્રો અવતાર, સંખાસુરનો કીધો સંહાર;
 કૃષ્ણપરૂષ ધર્યું મોરાર, ચૌદ રત્ન મથી કાદવ્ય બહાર. ૮
 માયો હિરણ્યાક્ષ મહા પાપી, ધરણી સ્થિર કરીને સ્થાપી;
 અજમેલ સરખો મહાપાપી, પુત્રને નામે પદવી આપી. ૯
 પ્રહ્લાદની દોહલી જાણી વેળા, પરમેશ્વર પ્રગટ થયા વહેલા;
 દુવનો જન્મમરણુ ભય હયો, અવિચળ પોતા સરખો કર્યો. ૧૦
 પોપટ પહાવતી ખુંઝલી, વૈમાને બેસી વૈદું પળી;
 તમે ઉચ્છિષ્ટ આરોગ્યાબદરી, તો પરમગતિ પામિ શબરી. ૧૧

- લગાર ચરણ નમાવ્યું શીશ, વિભીષણ કીધો લંકાધીશ;
તાર્યો કુટુંબ સહિત તે, માછી, નવ પાખો જન્મ પીડા પાછી. ૧૨
- છો દોહેલી વેળાના સાથી, તમે ગ્રાહ્યો મૂકાવ્યો હાથી;
બહુ વેષ થયા વામન, જાતું રાખ્યું - ઈંદ્રાસન. ૧૩
- પ્રભુ પાંચાલિનું દુઃખ જાણ્યું, પૂર્યા ચીર નવસો નવાણું;
કૌરવથી જિતાવ્યો પારથ, કુરુક્ષેત્રમાં હાંક્યો રથ. ૧૪
- રુદ્રમાંગદ તાર્યો સંસાર, - હરિશ્ચંદ્રની કીધી વાર;
શંખ પૂજતો રાજકુમાર, ચંદ્રહાસ રાખ્યો ત્રણ વાર. ૧૫
- તમે સુધ-ના બળતો રાખ્યો, જો પિતાએ કઠામાં નાંખ્યો;
વહેરાતા નવ રાયો રજ, મુક્તિ પાખ્યો મોરધ્વજ. ૧૬
- ખાંડવ વન ખગ લીધાં રાખી, ગજધંટા તે ઉપર નાંખી;
વિદુરની આરોગ્યા બાજી, તેની પ્રીતે થયા તમો રાજી. ૧૭
- સુદામાના લેઈ તાંદુલ, નવનિધ આપી તે અમૃત્ય;
મદ મધવાના મનનો હર્ષો, લીલાએ ગ્રાવર્ધન ધર્યો. ૧૮
- દાવાનળ પીધો જહુરાય, બળતાં રાખ્યાં ગોપી ગાય;
કુબ્જની તમે લીધી અચાં, તમે લોકતણી સહિ ચચાં. ૧૯
- અનાથબંધુ દીનદયાળ, હું સેવકની લેજે સંભાળ;
તમે છો દામોદર દક્ષ, હું સરખા સેવક છે લક્ષ. ૨૦
- મારે એક તમારી પક્ષ, પરમેશ્વર થાજે પ્રત્યક્ષ;
મારે માથે દુઃખનાં વૃક્ષ, તેથી લાજે તમારો પક્ષ. ૨૧
- ધનવંત છે નાગરી નાલ, તેમાં દુર્બળ મારી જાલ;
દુઃખે દુહાએ તેનીસ કોડ, કલ્પવૃક્ષને લાગે ખોડ. ૨૨
- શોભા વૈષ્ણવની જો ગઈ, કળા તમારી અંખી થઈ;
સુને સગાં થઈ લાગ્યાં જમ, તમને નિદ્રા આવે કયમ ? ૨૩
- સગાં સૌ એસાં આણી, પુત્રીના કરમાંહિ પિંગાણી;
છે કંકુવાણી કંકાવટી, પુત્રીને થાએ ચટપટી. ૨૪
- મધ્યાહ્ન ઉપર થઈ થે ધરી, વહેલા આવો વેળા વરી;
હંવરખાઈ તારે આશરે, હું દુર્બળથી અર્થ ન સરે. ૨૫
- શું સૂતો વૃંદાવન માંય, લાં શું રાધાજી ચાંપે પાંય ?
લલિતા વિશાખા ચંદ્રાવળી, તને ઉત્તમ નારી કો મળી. ૨૬
- રંગમાં જાએ સર્વરી, તેણે ભક્ત ગયો વિસરી;
જાગી જોરે જાદવપતિ, સાંભળ સેવકની વીનતિ. ૨૭

કળીરને જેમ કરુણા કરી, સમયે દર્શન દીધું હાર; ૨૮
 ભક્ત એક દામોદરજી, તેનું પય પીધું તમે હરજી.
 ત્રિલોચનનું મહા દુઃખ હતું, સેવક યથાને પાણી ભર્યું; ૨૯
 અભયદાન કાળીને દીધું, મીરજાર્ધ તણું વિષ પીધું.
 શેના માટે નાપિક થયા, વપન કરવાને પ્રભુજી ગયા; ૩૦
 હું તમને કદી નવ સંભારતો, લાવતો ધાસ મહિષી ચારતો.
 નવ જાણતો ધોળાપર કાળો, લાભીએ મને કીધો જોનાળો;
 સદાશિવે મને કીધો દાસ, દેખાજ્યો મને અખંડ રાસ. ૩૧
 મેં જોયો તમારો વિલાસ, તેવા મેં કીધો અભ્યાસ;
 લોક જોલે મને ઉપહાસ, મારે મન તારો વિશ્વાસ. ૩૨
 ઘાલાવિએ પોતાનો કહી, તેને ત્રિકમ તનિએ નહોં;
 ખીચડો જમાડવા આવ્યા નાય, હું માટે કીધા પંચ હાય. ૩૩
 હું મધ્ય રાતે તરશ્યો જાણી, ઝારી લઈ પાણું પાણી;
 મને સાચો કીધો કેટી વાર, હુંડી ચિકારી શ્રીમેરાર. ૩૪
 તમે તે રીતે મોસાળું કરો, ઠાલી છાજ સોનૈએ ભરે;
 જો નહિ આવો સુંદરશ્યામ, તો નાગર સાથે છે કામ. ૩૫

વલણ

નાગર સાથે કામ છે, સમજી લેજો વાતરે;
 સુણી નરસૈની વિનતિ, ઉઠી ધાયા વેકુંડનાથરે. ૩૬

કડવું ૧૩ મું-રાગ પ્રભાતી*

ઉઘડકી જાડિયો, વેગે વેકુંડપતિ, ગરુડ ક્યાં ગરુડ ક્યાં વદત વાણી;
 ચાલ્ય ચતુરાં ચતુર્ભુજ ભણે ભામિની, નષ્ટ નાગરે મારી ગત્ય જાણી. ઉ. ૧
 નરસૈયો નાગરો, ભક્ત તે માહરો, છાજ ભરો તેહની શીઘ્ર થાઓ;
 જન ધણા હઠ કરે, ગયા વિના નવ સરે, રિદ્ધિ સિદ્ધિ લેઈ સખી જાઓ. ઉ. ૨
 હાય હેમ સાંકળાં, નંગ બહુ નિર્મળાં, શુભ શણગાર જઈ અંગ સારો;
 રીત ને ભાસ, રોકડ રમે વિસરી, દીન યઈ કરગરે દાસ મારો. ઉ. ૩
 ચીર ચરણાં ધણાં, હોય ચતુરે વણ્યાં, અધિક એક એકથી અમૂલ્ય જાણો;
 સ્વપ્ને કેા નવ પડે, નામે કેા નવ જડે, અંગ આજીસ તજી તેહ આણો. ઉ. ૪

* પ્રભાત રાગના આ પદના શ્રવાસા માટે બૃહત્કાવ્યદોહન જામ આકમાની પ્રસ્તાવના તથા એ જ ભાગમાં પ્રકટ થયેલું વિશ્વનાથ જનનીકૃત નરસિંહ મહેતાનું અજિત તેમજ નરસિંહ મહેતા કૃત કાવ્ય-સંગ્રહ જુવો.

ઈંદ્ર ધક્કા જેનો, પાર પામે નહીં, માગે મુખપોલતાં વદત વાણી;
નાય લક્ષ્મીતણો, એણીપેરે આનિયો, અગણિત ગાંઠડી સંગ આણી. ઉ. ૫

રાગ મારુ

- લક્ત નરસૈયાનું દુઃખ જાણીરે, ઉઠી પાયા પુરુષપુરાણીરે;
થયા શે, તે સારંગપાણીરે, સાથે લક્ષ્મી થયાં શેઠાણીરે. ૧
- નંદ સુનંદ ગરુડ સાથેરે, વચ્ચે ગાંઠડિયો તેને માથેરે;
રથે ખેડા શ્રીગોપાળરે, ધમકે ધોરીને ધુધરમાળરે. ૨
- લોહ આળખ્યા નહિ જગદીશરે, સાથે વાણોતર દસ વીસરે;
સર્વે જોઈ જોઈ ત્રિસ્તંભ યાયરે, પ્રભુ આળ્યા મંડપમાંયરે. ૩
- છડીદારે વાડ મૂકવીરે, નાગરી નાત જોવાને આવીરે;
આવહેવારિયો કાઈ આળ્યોરે, સાથે ગાંઠડિયો વણી લાળ્યોરે. ૪
- કાઈ જાણે ન ત્રિભુવન બૂપરે, વહાવે લીધું વણિકનું રૂપરે;
રથ ઉપરથી ઉતરિયારે, હરિ સભામાંથી સાંચરિયારે. ૫
- ખટ દર્શને ખોળ્યો ન લાધેરે, જોને ઉમિયાવર આરધેરે;
ન જડે ધ્યાને દાને બહુ જાગેરે, તે હરિ અણુવાણે પાગેરે. ૬
- જે ચૌદ લોકનો મહારાજરે, મહેતા માટે થયા બળજરે;
વાધો શોભે કશર છાંટેરે, માંધી પાણી અવળે આંટેરે. ૭
- કાને હુંડળ હીર જડિયારે, નેત્ર પ્રદીપ શ્રવણે અડિયારે;
એક લેખણુ કાને ખોશીરે, નામ ધર્મ દામોદર દોશીરે. ૮
- ઝીણા જામા ને પટકા ભારેરે, હરિ હળવે હળવે પધારેરે;
ખાધે પછેડી ઝોડી નાથેરે, બેઠે છડા મલા છ હાથેરે. ૯
- વિંટી વેઠ દશે આંગળીએરે, સાદાં મોઝાં પહેર્યા સામળીએરે;
ધણા વાણોતર છે સાથેરે, કાણે ઝોળા મલા છ હાથેરે. ૧૦
- ધણા સેવક સેવામાં સજરે, ઉદવના હાથમાં મજરે;
પ્રભુ પુઠિ કમળા રાણીરે, સભા મોહી જોઈ શેઠાણીરે. ૧૧
- ઉત્તરો નાગરીએના અભિમાનરે, જાણે ઉચ્ચ શશિચરભાણરે;
લહું ભાલ લમર રુડી રાજેરે, રત્ન જડિત રાખડી છાજેરે. ૧૨
- વિશાળ લોચન ચંચળ ચાલેરે, કે શું ખજન પડિયાં ગાલેરે !
ઉ અધર બિંબપર વાળીરે, મસ્તક ઉપર વેણુ વિશાળીરે. ૧૩
- બાણબંધ મણુબંધ માળરે, નાક વેસર ઝાકઝમાળરે;
કટી ધમકે કુદધંટાળીરે, પહેરણુ ચંપકવરણી સાડીરે. ૧૪

ઝમકે ઝાંઝરે ઇચ્છવલ પાગેરે, વિહુંવા અણવટ બહુ વાગેરે;
 જડાવ ચૂડા દંકણ ખળકાવેરે, માયા મહેતી રૂપે આવેરે. ૧૫
 મોહી સભા લક્ષ્મીને નિરખીરે, દેવી દીસે વાણિયણુ સરખીરે;
 ક્ષણિતા વિશાખા બે ખવાસીરે, છે ભક્તિ મુક્તિ ચારે દાસીરે. ૧૬
 આંખ્યા સળેડે દેવાધિદેવરે, મહેતે હરિ ઝોળખ્યા તતખેવરે;
 ભલે આંખ્યા શેઠ શ્યામળિયારે, મહેતો માધવજીયું મળિયારે. ૧૭
 મળતાં બોલ્યા સુંદરશ્યામરે, મારું પ્રગટ ન લેશો નામરે;
 રખે વાત અમારી ચરચોરે, તમારે જે જોઇએ તે ખરચોરે. ૧૮
 હુંવર બાઈનાં પૂરો કાડરે, એમ કહી બેઠા રણુછાડરે;
 પછે સભા સહુ સાંભળતાંરે, હરિ વચન બોલ્યા છે વળતાંરે. ૧૯
 જાઓ શેઠાણી દુઃખ કાપોરે, હુંવર બાઈને હૃદિયાયું ચાંપોરે;
 એવું કહેતામાં કમળા હાંભારે, હુંવર બાઈને હૃદિયાયું બીજારે. ૨૦
 મારી મીઠી ન ભરીએ આંસુરે, તેડો ક્યાં છે તમારી સાસુરે;
 મળી નાગરીઓ સેં બેચારે, જોઈ રૂપ મેલ્યો અહંકારે. ૨૧
 વેવાણુ કમળાને એમ પૂછેરે, મહેતા સાથે સગપણ શું છેરે ?
 કાકિલા સ્વરે અમૃત વાણીરે ? સારે હસીને બોલ્યાં શેઠાણીરે. ૨૨
 વેવાણુ તમેએ શું નવ જાણિયાંરે, તમે બ્રાહ્મણ ને અમા વાણિયાંરે;
 વેપાર દોશીનો ઘેર કાઢીરે, અમારે આય નરસંધાની મોટીરે. ૨૩
 અમે ધન મહેતાજીનું લીજેરે, વેપાર કાપડનો કીજેરે;
 અમે આંખ્યાં મોસાણું કરવારે, કાલી જાળ સોનેએ ભરવારે. ૨૪
 મહેતે જે જે વસ્ત્ર ઝંગાળ્યાંરે, અમે લખ્યા પ્રમાણે લાંબાંરે;
 એવું કહીને બેઠાં શેઠાણીરે, સહુ નાગરી સાંસે ભરાણીરે. ૨૫
 તેડ્યા શ્રીરંગ મહેતો વહેવાઇરે, ભાવે ભેટ્યાં શ્રીજંદુરાઇરે;
 ત્યારે વિસ્મય થયા સહુ નાગરે, જાળ ભરી તે કરુણા સાગરે;
 મહેતાને કહે વનમાળીરે, કરો પહેરામણી સંભાળીરે. ૨૬

વલણુ

સંભાળી કરો પહેરામણી, એવું કહે સુંદરશ્યામરે;

વળી ઘટે તે માગજે, અમે વાણીતર સરખું કામરે. ૨૭

દડડું ૧૪ મું-રાગ મારુ

મહેતે તેડાવી દીકરી, આ જાળ જીવો સોનેએ ભરી;
 પહેરાવો સહુ નાત નાગરી, આવો અવસર નહિ આવે ફરી. ૧

કંકાવટીને કરમાં ધરી, સાસુ પાસે વહુ સંચરી;	
હાંકીને ગવેં ઓચરી, જુઓ છાજ સોનેચી ભરી.	૨
વૃંધ્યુવ કહીને દેતાં માળ, એ શું મોસાણું કરશે કપાળ;	
તમે નિદતાં ઘુળસી ને 'તાળ', તેણે વરા કીધા મોપાળ.	૩
જુઓ કમાઈ દુર્ગળતણી, જીવે છે હરિના મુણુ ભણી;	
એ સખ્યાથી આશા હોય ધણી, તો માગી લેજો પહેરામણી.	૪
સાંભળી કુંવર વહુની વાણી, સાસુએ તેજાં મેર ગોરાણી;	
પૂજ્યા પાગ કરમાં પિંગાણી, આઠ વજ્ર આપ્યાં તેને આણી.	૫
પછે નાગરની બીડ ધણી ભાળી, પછેડીની પલવટ વાળી;	
આવ્યા છાજ પાસે વનમાળી, છોડે માંઠ આપ વજ્ર ટાળી.	૬
મહેતાજી કહે થ્યો દીકરી, સસરાને આપો પામરી;	
ગડી જરકશી વાધાની કરી, હેમ સાંકળી ઉપર ધરી.	૭
એ વરના મુખ આગળ ધરા, નીચું જોઇને પાછાં ફરા;	
પહેરામણી મન ગમતી કરો, રખે પગહું પાહું ભરો.	૮
સળેડે તેજાં જેઠ જેઠાણી, આઠે વજ્ર લાં આપ્યાં આણી;	
મીતે પૂજ્યા દીવર દેરાણી, ખૂસદિયો તવ બોલ્યાં વાણી.	૯
જ્યાં નરસૈયો લાં નવ નીધ, દીવરિયો બેઠો હઠ કીધ;	
પંચ મેર સોનાની લીધી, પછી પહેરામણી ચાલતી કીધી.	૧૦
પહેરામણી નણદીએ અટકાવી, કુંવરખાઈ પિતા કને આવી;	
એ તોલાની રાખડી લાવી, દશ તોલા આપી સમજાવી.	૧૧
આપ્યા સાસુને સોળ શણગાર, પહેરાવી કીધો નમસ્કાર;	
તવ કાપ્યાં વડ સાસુ અપાર, સર્વ કુટુંબનો કીધો તિરસ્કાર.	૧૨

વલણ

તિરસ્કાર કીધો ડોસીએ, હવે પહેરામણી પહેરું નહીર;
વડી વહુઅર આગળ યઈ, ને હું ધરડી બેશી રહીરે. ૧૩

કડવું ૧૫ મું-રાગ મેવાડો

વડી વહેવાણી રીસાયાં ભણી, લક્ષ્મીજી પાસે આવ્યાંજ;	
સારું ખીરાદક ખાંધે મૂઝી, ડોસીને સમજાવ્યાંજ.	૧
જે જેકાર થયો મંડપમાં, ગીત ગાય છે રામાજ;	
મોસાણું તે મહેતાજીનું, બીજા સર્વે ભામાજ.	૨
પોતે પોતાનાં સર્ગાં તેજાં, જેનો જ્યાં સચવેડજ;	
મનવાંચિત પહેરામણી દેખી, માંડી તેડાતેડજ.	૩

- ઘેર ઘેર વાત થઇ નાગરમાં, મહેતો કરે મામેરુંથ;
 વિચાર કરતી અનળા દોડી, મનમાની સાડી પહેરુંથ. ૪
 ચાર વરણુ સહ ચરણે ચાલી, આબ્યાં મંડપમાંવથ;
 પલવટ વાળી ત્રીવનમાળી, તતક્ષણુ આબ્યા સાંવથ. ૫
 મહેતોથ હિભા તાળ વગાડે, ગાય વેરાગી ગીતથ;
 વડસાસું કુંવર વહુને કહે, પહેરામણીની રીતથ. ૬
 શ્રીરંગથને શામળ મહેતો, પામ્યાં ઘેળાં શેઠાંથ;
 હેમથ એમથ મહેતાને, દશેક ખાંધે મેઘ્યાંથ. ૭
 કલાય કેને પામરી પટકા, નામ ન જાયે મણિયાંથ;
 કેને મુગટા કેને પિતાંજર, કેને શેલાં ચણિયાંથ. ૮
 મગિયાં દોરિયા અસાવળી કેને, શેઠાં પદુ સાલથ;
 ગુચ્છ પેચ પાધડીઓ તોરા, દીસે ઝાક ઝમાલથ. ૯
 પામળમા નીમા પછેડી, જમા અવળા બંધથ;
 વસ્ત્રતણોતો વરસાદવરસે, બ્યાંદોશી કરુણાસિંધથ. ૧૦
 બાણુબંધ ઘેરખા અતિ સુંદર, વેઠ વીંટીયો જાપથ;
 દુગદુગી માળા ને માદળિયાં, આખ્યાં મોતી અમાપથ. ૧૧
 કેને કંદોરા ને કંડી પોહચી, કેને સાંકળી માળથ;
 કનક કડાં ને કાને કુંકળ; જડાવ ઝાક ઝમાળથ. ૧૨
 પહેરામણી પુરુષાને પહોંતી, તેઓ અનળા સાંચથ;
 પિયળ કાઢીને ખાંધે મૂક્યાં, પટકુલ નાના ભાપથ. ૧૩
 ગંગા વહુને ગણમાણી સાડી, સુંદર વહુને સાળથ;
 ગારે અંગે સુંદર શોભે, માંહે કાપડું કાળથ. ૧૪
 જખીલી વહુને જામલ ભારે, બાલ તે રાતી ઘેળાંથ;
 કોઠ વહુને કલગેર આપી, પ્રેમ વહુને પટાળીથ. ૧૫
 રામકુંવર ને કૃષ્ણ કુંવરને, આખ્યા ઉત્તમ ધાટથ;
 ઈલ વહુને ઝોટ જ આપી, નહાતી વહુને નાટથ. ૧૬
 પાંન વહુ તો પીતાંજર પહેરે, તાકે જમ્ચીજાઈથ;
 રૂપકુંવરને રાતો સાળુ. દેવકુંવર દરિયાઈથ. ૧૭
 સ્યામકુંવરને સોનેરી સાળુ, ગુણકુંવરને ધરચોળુંથ;
 લક્ષ્મી વહુને, લાજા વહુને, લાલ વહુને પટોળુંથ. ૧૮

જશમદિ જશોદા જીવી, જમુના જનકી વહુજ;
 ચરણા ચોળી ને ધર સાડી, પહેરી ઉભા વહુજ. ૧૯
 માનખાધને વેલ વહુ ને, રંભાવતી ને રૈયાંજ;
 જૂના કાઢીને નવાં પહેરાવ્યાં, હેઠાં મૂકી હૈયાંજ. ૨૦
 છાખની પાસે છખીલો બેઠા, જે બેઠાએ તે આપેજ;
 મશરુ ગળિયાં ને ગળિયાંણી, ગજ ભરીને કાપેજ. ૨૧
 પાટ પીતાંબર અતલસ અંબર, ચોળે રંજે ચીરજ;
 શોભે સુંદર ભાત્ય નવરંગી, પુતળાઓને છીરજ. ૨૨
 સાડી જરકશીની ઝોઢણી, ચળકે સુંદર જોરજ;
 કેસર છાંટયાં ધોળા સાળુ, ફરતી કસળી ફારજ. ૨૩
 ચંદ્રકળા ને મોરવી શોભે, દરિયાઇમાં દોરજ;
 અતલસ પાંચ પટા આશુવણ, સોનારૂપાની મહોરજ. ૨૪
 કોને અકોટી કોને ટોટી, ગળુબંધ બહુ મૂલજ;
 કોને ભમરી કોને સંથો, ત્રસેયિયાં થીસ ફૂલજ. ૨૫
 કો મહેતા પાસે માળા માગે, ઉભી રહી કર જોડેજ;
 કેટલીએક પોતાના બાળક, મહેતા આગળ ઝોડેજ. ૨૬

વલણુ

ઝોડે બાળક જલે આપે, મનવાંછિત પામ્યાં સહુ;
 સાસરિયાનું મહેલું ટબું, પિયર પનોતી કુંવર વહુ. ૨૭

કડવું ૧૬ સું-રાગ ધનાઝી

કાઠ પહોંલા કુંવર વહુનાં, ભાગ્યું ભવનું મહેલુંજ;
 મનવાંછિત પહેરામણી પામ્યાં, જેને જેવું લેલુંજ. ૧
 નાગરી નાત્ય કુંબળ પાડોશી, ચાકર કોળી માળીજ;
 પહેરામણી સહુ કોને પહોંતી, વાચા પ્રભુએ પાળીજ. ૨
 સોળે શણગાર કુંવર બાધને, આપી દીધું માનજ;
 કનક પહાણુબે છાખમાં મૂક્યા, હરિયા અંતઃપ્રાનજ. ૩
 સલા સહુકો વિસ્મય પામી, અલોકિક શોશોહાણિજ;
 મહેતાને સહુકો પાપે લાગે, લક્ષિત સાચી જાણીજ. ૪
 કુંવર બાધની નણદી આવી, બડબડતી મુખ મોડેજ;
 પહેરામણી કોધને નવ પહોંતી, વેવાધને અવખોડેજ. ૫
 પહેરામણી પરનાતિ પામ્યાં, ધરનાં માણસ ગર્વા લૂલીજ;
 એક કટકો કાપડું નવ પામી, પુત્રી મારી કુલકુલીજ. ૬

મને આપ્યું તે હ્યો બાબી પાણું, રાખડી બંધામણી; ૭
 નામ મહેતો પણ નોહે નાગર, દીસે દુર્બળ બ્રાહ્મણી. ૭
 કુંવરબાઈ પિતા કને આવી, તાત હવે શું યાશે ? ૮
 પ્યાટણું ખરચતે મેલું રહ્યું તે, હવે કયમ જવાશે ? ૮
 પિસરી દિકરી નણદિ ફેરી, નાનખાઈ તેનું નામણ; ૯
 છ મહિનાની છે તે છાકરી, એક કાપડાનું કામણ. ૯
 મહેતાજી કહે પુત્રી મહારી, સમરો શ્રીગેપાળજી; ૧૦
 એક તાંતણો મુજથી ન પામો, ખેટો વળકું તાળજી. ૧૦
 ફરી ધ્યાન ધર્યું માધવનું, ત્રિકમ રાખજો ટેકજી; ૧૧
 પચરંગી ત્યાં કાપડું સુંદર, આકાશથી પડ્યું એકજી. ૧૧
 નણદી સંતોડી કુંવર બાઈની, મહેતાજી માગે વિદાયજી; ૧૨
 મહસ મહોર સોનાના પહાણા, મૂક્યા તે જાખમાંજી. ૧૨
 રાંગર લોક સહ પાયે લાગે, પ્રભ કરે વખાણજી; ૧૩
 નાગરી ન્યાતે મોટો નરસિંહ, માથે સારંગપાણજી. ૧૩
 ધન્ય મહેતાજી તમ સમોવડ, આ કલીયુગમાં નોયજી; ૧૪
 નાગરી નાત્યનો મહિમા રાખ્યો, ઉજણું કીધું સહુ કોપજી. ૧૪
 અમને તો વિશ્વાસ નોતો જે, મહેતો કરે મામેકંજી; ૧૫
 સર્વની લજ્જા પ્રભુએ રાખી, મેલું ટલ્યું ભવકંજી. ૧૫
 પછે મહેતાજી વિદાય માગે, બોલે બેઠે કરે બોડીજી; ૧૬
 કુંવર બાઈને વોળાવો, વેલ્ય આણી છે જોડીજી. ૧૬
 પછે કુંવરબાઈ વેલે બેસી, જીનેગઢ તે જાપજી; ૧૭
 સહુકો વોળાવી પાછાં વળિયાં, ધન્ય ધન્ય વૈકુંઠરાયજી. ૧૭
 વીરક્ષેત્ર વડોદરે, જીજરાત મધ્યે ગામજી; ૧૮
 ચાતુર્વંશી યાત્રિ બ્રાહ્મણ, બટ પ્રેમાનંદજી નામજી. ૧૮
 સંવત સત્તર ઐગણ્યાલો, અસોશુદ્ધિ નવમી રવિવારજી; ૧૯
 પૂરણ અંચ થયો તે દિવસે, થયા જીદિ વિસ્તારજી. ૧૯
 પ્રીતે કરી જે ગાય સાંભળે, દારિદ્ર્ય તેનું જાપજી; ૨૦
 એવું જાણી ભક્તિ કરે તેને, સન્મુખ વૈકુંઠ રાયજી. ૨૦

વલણ

વૈકુંઠ નાય સન્મુખ હોય, જે નિર્મળ મને સાંભળે; ૨૧
 બટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, તેને માધવજી નિશ્ચે મળે. ૨૧

સુદામા ચરિત્ર

૧૭૭૭૭૭

કડવું ૧ હું-રાગ કેદારે

શ્રીગુરુદેવ ને ગણપતિ, સમરું અંખા ને સરસ્વતી;
પ્રબળ ગતિ, વિમળ મતિ, અતિ પામીએરે. ૧
રમારમણ હૃદેમાં રાખું, ભગવદ્લીલા ભાખું;
ભક્તિ રસ ચાખું, જે ચાખ્યો શુકસ્વામીએરે. ૨

ઠાળ

શુક સ્વામી કહે સાંભળ રાજ, પરિક્ષિત પુણ્ય પવિત્ર;
દશમસ્કંધ અધ્યાય અંશીયે, કહું સુદામાચરિત્ર. ૩
સાંદીપતિ ઋષિ સુરગુરુ સરખા, વિદ્યાવંત અનંત;
તેને મહં ભણવાને આળ્યા, હળધર ને ભગવંત. ૪
તેની નિશાળે વડો વિદ્યાર્થી, ઋષિ સુદામો કહાવે;
પાટી લખી દેખાડવા રામ કૃષ્ણ, સુદામા પાસે આવે. ૫
સુદામો, શ્યામ, સંકર્ષણ, અજ જિહ્વા માગી લાવે;
એકઠા બેસી અશન કરે તે, બૃધરને મન લાવે. ૬
સાથે સ્વર બાંધીને ભણતા, ચામ વેદની ધુન્ય;
એક સાથે શમન કરતા, મોરલિધર, બળ મુન્ય. ૭
ચોસઠ દહાડે ચૌદ વિદ્યા, શીખ્યા બેઉ ભાઈ;
ગુરુસુત ગુરુદક્ષિણામાં આપી, નિઠૂલ થયા વિદાર્ષ. ૮
શ્રીકૃષ્ણ સુદામો ભેટી રાખા, બોલ્યા વિશ્વાધાર;
માતુભાવ ફરીને મળાને, માશું હું એકવાર. ૯
ગદગદ કંઠ કહે સુદામો, માશું કેવ મોરારી;
સદૈવ તમારા ચરણ વિષે, મનસા રહેજે મારી. ૧૦
મથુરાથી કૃષ્ણ પધાર્યા, પૂરી દારિકાવાસી;
સુદામે ગૃહસ્થાશ્રમ માંજો, મન જેતું મંન્યાસો. ૧૧
પતિમતા પત્ની છે પાવન, પતિને પ્રભુ કરી પ્રીછે;
સ્વામી સેવાતું સુખ વાંછે, માયામુખ નવ છગ્ગે. ૧૨
દશ બાળક યયાં સુદામાને, દુઃખ દરિદ્રે ભરીયાં;
શીતળાએ અમીછોટો નાંખ્યો, થોડે અન્ને ઉછરિયાં. ૧૩

અજાયક પ્રત પાળે સુદામા, હરિ વિના હાથ ન ઓડે;
આવી મળ્યું તો અશન કરે, નહિ તો જીખ્યાં સાથરે પોટે.

૧૪

વલાણુ

પોટે ઋષિ સંતોષ આણી, સુખ ન ધ્રુવે ધરસૂત્રનું;
ઋષિપત્ની લિક્ષા માગીને લાવે, પૂરું પાડે પતિ પુત્રનું.

૧૫

કડવું ૨ ભું-રાગ વેરાડી

શુકલ કહે સાંભળ નરપતિ, છે સુદામાની નિર્ભળ મતિ;
માયાસુખ નવ ધ્રુવે રતિ, સદા મન છે જેનું જતિ. ૧
મુનિનો મર્મ કાઈ નવ લહે, સભિ વેલો ઘેલો દરિદ્રી કહે;
જામ્યા વિના કાઈ કેમ આપે, ધણે દુઃખે ઠરી દિન કાપે. ૨

લિક્ષાનું કામ કામિની કરે, કાનાં વચ્ચે ધ્રુવે ને પાણી ભરે;
જેમ તેમ કરીને લાવે અન્ન, નિજ કુર્કમ પેસે ઓળંગ. ૩

ધણા દિવસ દુઃખ ધરનું સહું, પછે પુરમાં અન્ન જડતું રહું;
બાળકને થયા બે હિપવાસ, તવ સ્ત્રી આવી સુદામા પાસ. ૪

હું વિનવું જોડી બે હાથ, અબળા કહે સાંભળીએ નાથ;
બાળક જીખ્યાં કરે રહેન, નગરમાં નથી મળતું અન્ન. ૫

ન મળે કંદ મળ કે ફળ, બે દિવસ થયાં ભેઈ રહે જળ;
સુખશયા બુધણ પટકૂળ, તે કયાંથી? હરી નથી સાનકૂળ. ૬

જીખ્યાં બાળક જીએ મારું મુખ, સ્ત્રી કહે સ્વામીને દુઃખ;
કહેતામાં લાગીશ અળખામણી, સ્વામી જીએ આપણા ધરભણી. ૭

ધાતુપાત્ર નહોં કરે સહાવા, સાળું વચ્ચે નથી સમ ખાવા;
જેમ જળવિષ્ટુ વાડી ઝાકુવાં, તેમ અન્નવિષ્ટુ બાળક બાહુવાં. ૮

વાયે ટાઢ બાળકડાં રુએ, ભરમમાંહિ પેસીને સૂએ;
હું તે ધીરજ કાષ્ઠપેરે ધરું, છોકરાનું દુઃખ દેખીને મરું. ૯

નીચાં ધર ભોંતડિયો પડી, શ્યામ માંજર આવે છે ચડી;
અતિથિ ફરી નિર્મુખ જાય, ગર્વાનક નવ પામે ગાય. ૧૦

કરો છો મંત્ર લણીને સેવ, નેવેલ વિના પૂજો છો દેવ;
પૂન્ય પર્વણી કા નવ જમે, જેવો ભગે તેવો આયમે. ૧૧

આ બાળક પરણાવવાં પડશે, સતકૂળની કન્યા કયાંથી જડશે?
શ્રાદ્ધ સંવત્સરી સહુકા કરે, આપણા પિત્રી નિર્મુખ ફરે. ૧૨

અર્જુન વિના પુત્ર મારે વાગલાં, તો ક્યાંથી ટેપી આંગલાં;
અભોદિયું ધોતિયું નવ ગળે, સ્નાન કરો છો શીતળ જળે. ૧૩
વાધ્યા નખ ને વાધી જટા, માંદિ ઉડે રક્ષાની ધટા;
દર્ભતણી-તૂટી સાદડી, નાયજી તે પર રહો છો પડી. ૧૪
ખીજે ત્રીજે પામો છો આહાર, તે મુજને દહે છે અંગાર;
હું તો દરિદ્રસમુદ્રમાં ખૂડી, હેવાતણુમાં અકેકી ચૂડી. ૧૫
સૌભાગ્યના નથી સજ્જગાર, નહિ કાજળ નહિ ડિડિયાં હાર;
નહિ લક્ષાટે દેવા કંકુ, અજ વિના ચરીર રહું સુંકુ. ૧૬
હું પૂછું છું લાગી પાય, આણું દુઃખ ક્યાં સુધી સેવાય ?
દહાડી તમે કહો છો ભરધાર, માધવ સાથે છે મિત્રાચાર. ૧૭
જે રહે કલ્પલક્ષ્મી તળે, તેને શી વસ્તુ નવ મળે ?
જે જીવ જળમાં ફીડા કરે, તે પ્રાણી ક્યમ તરશે મરે ? ૧૮
પ્રગટ કરી સેવે હુતાચ, તેને શીત આવે ક્યમ પાસ ?
અમૃત પાન કાપું જે નરે, જમઠિકરનો ભય ક્યમ ધરે ? ૧૯
જેને સરસ્વતી જીભે વશી, તેને અધ્યયન ચિંતા કશી ?
સદ્ગુરનાં જેણે સેવ્યાં ચરણ, તેને શાનું માયાવરણ ? ૨૦
જે જન સેવે હરિને સદા, તેને જન્મ મરણ શી આપદા ?
જેનું મન દરિયરણે વસ્યું, તે પ્રાણીને પાતક કશું ? ૨૧
જેને સ્નેહ શામળિયા સાથ, તેનું ધર નવ હોય અનાથ;
છેલી વિનતિ દરસીતણી, પ્રભુ પધારો જૂધર ભણી. ૨૨
તે છે ચૌદ સોકના મહારાજ, આલણુને બીખતાં શી લાજ ? ૨૩

વલણુ

લાજ નં કીજે નાય મારા, માધવ મનવાંછિત આપશેર;
દીન ભણીને દયા આણી, દરિદ્રનો દુમ કાપશેર. ૨૪

કરવું કે જનું-રાગ ગોડી

જમને જમ્યા ભદ્રવરાય, ભાવક ભાંગશેર;
હું તો કરું છું લાગીને પાય, ભાવક ભાંગશેર. ।
ધન નહિ જડે તો ગોમતિમાં મજ્જન દર્શન રૂળ નહિ ભય; ભાવક-ટેક.
સુદામા કહે સ્ત્રીને, નથી માગતાં પ્રતિવાય;
પણ મિત્ર આગળ મમ મૂકી, માગતાં જીવ ભય. મામન મૂકીએ રે.

ઉદર કારણે નીચ કને જઈ, કાળે વિનય પ્રણામ;
 તો આ સ્થાનક છે મળવાતણું, મામે વધુએ કામ. ભાવક.
 જાલવ સધળા દેખતાં કમ, ઝોડું જમણો હાય ?
 હું દુર્ગાનું રૂપ દેખીને, લાગે લક્ષ્મીનાથ. મામ ન.
 જે પુરુષ તે ઉઘમીર, જઈ કરે પોતાનું કાજ;
 બાલણું કુળકર્મ છે, તેમાં બીખતા શી લાજ ? ભાવક.
 અંતર્ધામી અજાણુ નથીરે, સી તમને કહું વારંવાર;
 દશ માસ ગર્ભવાસ પ્રાણીની, રક્ષા કરે મોરાર. મામ ન.
 શો ઉઘમ કરિયે એવું જાણી, સંતોષ આણિયે મન;
 સુખલીલામાં હરિ વિસરે, ભાવ યાવ આપણો બિન. મામ ન.
 જાનવા ન જાણે ને પડિ રહિયે તો, ક્યમ જીવે પરિવાર;
 એકવાર જાણો જાલવા, તમને નહિ કહું ખીજવાર. ભાવક.
 રાજ યર્ષ વિભીષણુ જાણ્યા, મહાવીર ધીર જગદીશ;
 અખંડ પદવી પામીયા, ધર્યું મેઘાડંબર શીય. ભાવક.
 જોડવા પાણી ને દીન વાણી, યાવ વદન પીણું વરણુ;
 એ ચિહ્ન છે જાનકતણાં, જાનવાથી રુડું મરણુ. મામ ન.
 જગતના મનની વાતો જાણે, અંતરજામી રામ;
 છતાં બ્રિહાં નવનીલ આપશે, સાં ગયાનું શું કામ ? મામ ન.
 સુદામો કહે નારને, ક્યમ આવે મારા પાપ ?
 મિત્ર આગળ મામ મૂકિયે, ધિક્ક પડે મારી કાપ. મામ ન.
 કહેવું નહિ પડે કૃષ્ણજીને, નથી અંતરજામી અજાણુ;
 ઘટ ઘટમાં વ્યાપી રહ્યો છે, પૂરણુ પુરુષ પુરાણુ. ભાવક.
 દશ માસ ગર્ભવાસ પ્રાણી, શો કરે ઉઘમ ?
 એવું જાણી સંતોષ આણો, હરિ વિસારશે ક્યમ ? મામ ન.
 તમો જાનિ વૈરાગીત્યાગી યર્ષબ્રહ્મા, પંડિત ગુણભંડાર;
 હું જીગતે જાણું ક્યમ કરી, અજાણો અવતાર. ભાવક ભાંગશે રે.

વલણુ

અવતાર સીનો અધમ કહિને, ઋષિપત્ની આસુ ભરે;
 દુઃખ પામતી જાણી પ્રેમદા, પછે સુદામોજી ઉચરે.

કડવું ૪ થું-રાગ રામઝી

પછી સુદામોજી જોલિયા, સુણ સુંદરી રે;
 હું કહું તે સિખ માન, ઘેલી કાણે કરી રે.

જે નિર્મ્યું છે તે પામિયે, સુણ સુંદરી રે;	
વિધિયે લખી વૃદ્ધિ હાણુ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૨
સુકૃત દુકૃત બેઉ મિત્ર છે, સુણ સુંદરી રે;	
તે જાન આત્માને સાચ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૩
દીધા વિના ક્યાંથી પામિયે, સુણ સુંદરી રે;	
નથી આપ્યું જમણે હાથ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૪
જે-ખડધાન ખેડી વાવિયે, સુણ સુંદરી રે;	
તો ક્યાંથી નિપજે શાળ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૫
જાગ વહી ગયે શી શેત્ર્યના, સુણ સુંદરી રે;	
જે પ્રથમ ન બાંધી પાળ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૬
એકાદશી વ્રત નવ કર્યા, સુણ સુંદરી રે;	
નવ કીધા તીર્થોપવાસ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૭
અમિ તૂમ કીધા નહોં, સુણ સુંદરી રે;	
નહિ જ્ઞાન વાપસ ગૌત્રાસ, ઘેલી કાણે કરી રે.	૮
બ્રહ્મભોજન કીધાં નહોં, સુણ સુંદરી રે;	
નથી કીધાં હોમ હવન, ઘેલી કાણે કરી રે.	૯
અતિથિ નિમ્નુખ વાળિયાં, સુણ સુંદરી રે;	
તો ક્યાંથી પામિયે અન્ન, ઘેલી કાણે કરી રે.	૧૦
પ્રીતે હરિપ્રસાદ લીધો નહોં, સુણ સુંદરી રે;	
નિત્ય અશુદ્ધ કીધો આહાર, ઘેલી કાણે કરી રે.	૧૧
આપ ઉદર આપે પાપે બહું, સુણ સુંદરી રે;	
છૂટયાં પશુતણો અવતાર, ઘેલી કાણે કરી રે.	૧૨
સંતોષ અમૃત આપિયે, સુણ સુંદરી રે;	
હરિચરણે સોંપી મંન, ઘેલી કાણે કરી રે.	૧૩
ભક્તિયે નવનિષ્ઠ પામીયે, સુણ સુંદરી રે;	
ધરો ધીર તમે સ્ત્રીજન, ઘેલી કાણે કરી રે.	૧૪
આખ્ય ભરી અબુળા કહે, ઋષિરાયજી રે;	
મારું જડ થયું છે મંન, લાગું પાવજી રે.	૧૫
એ તો જ્ઞાન મને ગમતું નથી, ઋષિરાયજી રે;	
રુએ બાળક લાવો અન્ન, લાગું પાવજી રે.	૧૬

અન વિના ચાલે નહીં, ઋપિરાયણ રે;	
મોટા જોગેશ્વર દરિભક્ત, લાગું પાપણ રે.	૧૭
અનવિષ્ણુ ભજન સૂઝે નહીં, ઋપિરાયણ રે;	
હવે અન્ને આપું જગત, લાગું પાપણ રે.	૧૮
શિવે અનપૂર્ણા ઘેર રાખિયાં, ઋપિરાયણ રે;	
સૂર્યે રાખ્યું અક્ષયપાત્ર, લાગું પાપણ રે.	૧૯
સમ ઋપિ સેવે કામધેનુને, ઋપિરાયણ રે;	
તો આપણે તે કાણ માત્ર, લાગું પાપણ રે.	૨૦
શ્વર સેવે કલ્પવૃક્ષને, ઋપિરાયણ રે;	
નનવાંછિત પામે આદાર, લાગું પાપણ રે.	૨૧
ધર્મ પ્રાણ અન વિના નહીં, ઋપિરાયણ રે;	
ઉભો અન્ને સકળ સંસાર, લાગું પાપણ રે.	૨૨
ફેરાતું ફળ જાશે નહીં, ઋપિરાયણ રે;	
જઈ જાયો કૃષ્ણ બળદેવ, લાગું પાપણ રે.	૨૩
વિધિયે લખ્યા અક્ષર દરિદ્રતા, ઋપિરાયણ રે;	
ધોશે ધરણીધર તતખેવ, લાગું પાપણ રે.	૨૪

વક્ષણ

તતક્ષણ ત્રિકમ છેદશે, દરિદ્રેરોં જાડ રે;	
નાથ પધારો દારિકા, હું માનું તમારો પાડ રે.	૨૫

કડવું ૫ મું-રાગ રામઘી

કહે શુક જોગી સાંભળો રાપણ, ફરી ફરી પ્રેમદા લાગે પાપણ;
વિષ્ણુ સુદામો આપ વિચારેણ, નિથે જાયવા જવું પડશે મારેણ. ૧

ઢાળ

જવું પડશે સર્વથા, ધણું રુએ અબળા રકિ;	
અન વિના જાગરકાળવળે, એમાં માતતણે શે રકિ	૨
પત્નીપ્રત્યે કહે સુદામો, તમો જીત્યાં ને દાર્યો દુય;	
કહો ભામિની ભગવંત આગળ, જઈ ભેટ આપું મુય ?	૩
કાકા કહીને નિકટ આવે, કૃષ્ણસુત સમુદાય;	
આવા માગે મુજકને, તારે શું મેલું કરમાંય ?	૪

સુણી હરખ પામી પ્રેમદા, ગર્હ પાડોશણી પાસ;	
બાઈ આજ કામકરો મારું, જણે વણમૂલે લીધી દાસ.	૫
દ્વારામતી મમ પતિ જાય છે, જયવા જાદવરાય;	
અમો અમણું કરીને આપણું, કાંઈ આપો ઉછીનું માય.	૬
પાડોશણને દયા આવી, જો દુર્બળ આવી માંગવા;	
સુપડું ભરીને કાંગ આપ્યા, આ બાઈ તમારે દેવા.	૭
ઉખળે કાલી ઓખણવા, તેને કીધા 'સ્વેત;	
'તગતગતો કરી' કર્મ આપ્યા, ઋષિજી પામ્યા 'હેત.	૮
'મારગમાં હોવાય નહીં, છે ત્રિકમના તાંદૂળ;	
લેઈ જવા છે જીગતે કરી, નથી બધિવા પટદૂળ.	૯
ઉપરાઉપરી બંધન બાંધ્યાં, ચીથરાં દસ વીરા;	
રતનની પેરે જલન કીધું, જ્યમ થડે હોડતાં રીસ.	૧૦
ઋષિ સુદામાને કહે બાળકડાં, કરીને રાતાં મુખ;	
પિતાજી એવું લાવજો, જેણે જાય આપણી ભૂખ.	૧૧
દીન વાણી સાંભળીને, મુનિએ મૂક્યો નિઃશ્વાસ;	
સુદામા કહે પુત્રને, પરિણત પૂરશે આશ.	૧૨
ઋષિ સુદામા સંચર્યો, વેળાવી વલ્યો પરિવાર;	
લાગી વેરાગી વિમ્ર છે, ને ભક્તના શણગાર.	૧૩
ભાલ તિલક ને માળા કંઠે, રસનાએ લણતો જાય;	
મુખ કુખનું* જાણું વાંધું, કદુપ દીસે કાય.	૧૪
પવન જટામાંથી ભસ્મ ઊડાડે, ધૂત્ર ગોટાગોટ;	
ઉપાનરેણુંએ અજ્ર હાથે, જોજન કોટાન કોટ.	૧૫
ધસમસે ને ધાય મુનિવર, મુખે શ્વાસ ન માપ;	
જે મારગમાં સામું મળે તે, દેખી વિરમય થાય.	૧૬
તૈલાભંગ સ્વપ્ને ન ઇચ્છે, છે લૂણું ઋષિનું ગાત્ર;	
એક હાથમાં યહી જોણિકા, બીજે હાથે તુલિપાન.	૧૭
કૌપીન જીરણ વસ્ત્રનું, વનકૂળ છે પરિધાન;	
પણ ભાગ્ય ભાનું ઉદે થયો, હરિ કરશે આપ સમાન.	૧૮

* કુખનું-કરાતું; કરાતું જાણું વાંધું અર્થાત્ કાબનાં સોપાની માફક ઉગેલા અને ઓળખાતા વગર જાળાની માફક લાગતા મોપરના વાળ વધેલા તે.

વલણ

આપ સમાન કરશે કૃષ્ણજી, શુકજી કહે સુણેા નરપતિ;
ચોડે શ્રમે ઋષિ સુદામે, પહોંતા પુરી દારામતિ, ૧૯

કડવું ૬ કું-રાગ સારંગ

- ઋષિ કહે સાંભળ નરપતિ, સુદામે દીઠી દારામતિ;
કનક કોટ ચળકારા કરે, મણિમય રત્ન જ્યાં કાંગરે. ૧
- કાઠા કાચિસાં શોભે ખર્મ, જેવું વિશ્વકર્માનું કર્મ;
દુર્ગે ધળા ધણી ફરફરે, દુંદુભિ દોલ લાં ગડગડે. ૨
- સુદર્શન ફરતું લાં શોહે, ગંભીર નાદ સાગર મન મોહે;
ગોમતી-સાગર સંગમ થાય, ચારે વર્ણ ત્યાં આવી નહાય. ૩
- પરમ ગતિ પ્રાણી પામે ધણા, નથી મુક્તિપુરીમાં મણા;
ઋષિ સુદામે કીધું સ્નાન, પછી પુરમાં પેઠા ભગવાન. ૪
- રૂપ ભેદ ભેવા સૌ મળે, ખીજવે બાળક પુંડળ પળે;
જાદવશ્રી તાળી દેઈ હસે, ધન્ય નગર આવેા નર વસે. ૫
- કીધાં હશે મત તપ અપાર, તે સ્ત્રી પામી હશે આ ભરધાર;
કાઈ કહે ઈંદુ, કાઈ કહે કામ, એને રૂપે દારશે કેશવ રામ. ૬
- પતિવ્રતાનાં મોહશે મન, મર્મ વચન બોલે સ્ત્રીજન;
કાઈ કહે હાથ આંખો વિકાળ, દેખાડે રાતાં રહેશે બાળ. ૭
- ધણી એટા પુંડળથી થાય, સુણી સુદામે હસતા જાય;
પુંડે બાળક કાંકરા નાખે, ઋષિજી રામકૃષ્ણ મુખથી બાખે. ૮
- પાડે તાળી વજાડે ગાલ, પુંડે ફરિ વળ્યાં નહાનાં બાળ;
કાઈ જદ્દ જાદવે દીઠા ઋષી, સાધુની દષ્ટિ તેણે ઓળખી. ૯
- તેણે બાળક સહુ કાઝાં હાંકી, પૂછ્યા સમાચાર બિલા રાખી;
કહો કૃપાનાથ ક્યાંથી આવિયા, આ પુરને ક્યમ કીધી મયા? ૧૦
- તવ પ્રીત વચન બોલ્યા ઋષિજન, મને હરિ દર્શનનું મન;
તે જાદવે કીધો ઉપકાર, દેખાડી દીધું રાજદાર. ૧૧
- હરિ મંદિર આવ્યા ઋષિ રાય, રહ્યા ઉભા નવ ચાલે પાય;
દારપાળ દિગ્પાળ સમાન, ધામ જ્યોત શું દાદરા બાણ. ૧૨
- શોભે હાટ ચોટાં ને ચોક, જળાં ઝરખાં બારી ગોખ;
અટારી જાળી મેડી માળ, જડિત કોડા ઝાકેઝમાળ. ૧૩

ચળકે કામ ત્યાં ગીનાકારી, શું અમરાપુરી નાખું જોવારી?	૧૪
સભામાં રક્ષાટિકામણિના ચંબ, ઘર્ષે રજો છે નાટારંભ.	
ચૂંદંગ ઉપાંગ મધુરા તાળ, ગાયે ગુણીજન ગીત રસાળ;	૧૫
રમકે હમકે ત્યાં ધુધરી ચાપ, તે સુદામોજી જોતા જાપ.	
મર્મ પતાકા કળશ બિરાજે, જંગમ જંગમ દુંદુભિ વાજે;	૧૬
ખેલે શરણાર્થ બેર નફેરી, ઉત્સવ મગજ શેરિએ શેરિ.	
હરતા ફરતા હરિ ઘોડા, બાંધ્યા હેમતણા અછોડા;	૧૭
ડોલે મદગળતા માતંગ, ગજચાળાનો નવલો રંગ.	
હેમકળસ ભરી લાવે પાણી, તે દાસી જાણે ઇંદ્રાણી;	૧૮
છાપન ક્રોડી જાદવની સભા, નવ રાખે દાનવની પ્રભા.	
અનંત યોદ્ધા ઉભા પ્રતિહાર, સાચવે શામળિયાનું દાર;	૧૯
ત્યાં સુદામો ફેરા ફેરે, સંકલ્પ વિકલ્પ મનમાં કરે.	
ગહન દિસે છે કર્મની ગતિ, એક શુરના વિદ્યારથી;	૨૦
એ ધર્ષ બેઠા પૃથ્વીપતિ, મારા ધરમાં ખાવા રજ નથી.	
રમાડતો ગોકુલમાં માકડાં, શુરને ઘેર લાવતો લાકડાં;	૨૧
તે આજ બેઠો સિંહાસન ચડી, મારે તુંબડી ને લાકડી.	
વળી ઋષિને આબુ જ્ઞાન, અલ્પ જીવ હું એ ભગવાન;	૨૨
એકવાર પામું દર્શન, તો હું જાણે પામ્યો ઈંદ્રાસન.	
છે વિવેક હરિના છડિદાર, પૂછ્યા સુદામાને સમાચાર;	૨૩
માતુભાવ કેમ કરુણા કરી? તવ સુદામે વાણી આચરી.	
હું દુર્બલ બ્રાહ્મણ અવતાર, માધવ સાથે છે મિત્રાચાર;	૨૪
પ્રભુને જઈ કહો મારો પ્રભુમ, આબો છે વિષ્ર સુદામો નામ.	

વલણુ

નામ સુદામો જઈ કહો, ગયો ધરમાં પ્રતિહાર રે;
એક દાસી સાથે કહાવિયો, શ્રીકૃષ્ણને સમાચાર રે. ૨૫

કડવું ૭ મું-રાગ મારુની દેશી

સૂતા શય્યાએ શ્રી અવિનાશ રે, અષ્ટ પટરાણીઓ છે બે માસરે;	૧
રુક્મિણી તળાંસે પાપ રે, મિત્રવિન્દા ઢોળે છે વાપ રે.	
ધર્મ દર્પણુ ભદ્રા નારીએ રે, જાંજીવતિયે ગદી જળ ઝારી રે;	૨
યક્ષ કર્દમ સત્યા સેવે રે, કાલિદીપ અગર હસેવે રે.	

લક્ષ્મણ તાંબુલ લાવે રે, સત્યભામા છીડી ખવરાવે રે;	
હરિ પોહ્યા હિડોળા ખાટે રે, પાસે પટરાણી છે બાંઠે રે.	૩
બીજસોળ સહસ્ર શત સ્વામા રે, કાઈ હંસગતિ ગજગામા રે;	
મૃગાનેણી કા એક ચક્રેરી રે, કાઈ સ્વામલડી કાઈ ગોરી રે.	૪
કાઈ મુગધા બાળકાશોરી રે, બળકાવે કંકણ મોરી રે;	
ચપળાક્ષી ચિતકું લે ચોરી રે, કાટે હાર કંચુકી કારી રે.	૫
કાઈ ચતુરા સંગિત નાચે રે, કાઈ રીઝવે ને ધણું રાચે રે;	
એક બીજને વાત વાસે રે, સરખા સરખા ઉભી પાસે રે.	૬
હરિ આગળ હરિચણુ ગાતી રે, વચ્ચે વિરાજે નાનાભાતી રે;	
ચંગ ઉપંગ મૃદંગ ધણું ગાજે રે, શ્રીમંડળ વેણુ વાજે રે.	૭
ગાંધર્વી કળા કાઈ કરતી રે, શુભ વાયક મુખ ઉચરતી રે;	
ચતુરા નવ ચૂકે તાળી રે, બોલે મર્મવચન મરમાળી રે.	૮
તેના પોંહયે વાંછિત કાડ રે, જેથી રીઝે શ્રીરણુછાડ રે;	
એમ થઈ રહ્યો થેઈ થેઈકાર રે, રસમમ છે વિશ્વાધાર રે.	૯
એવે દાસી ધાતી આવી રે, જોઈ નાથે પાસે બોલાવી રે;	
બાલી સાહેલી શિર નામી રે, દારે દ્વિજ આબેા કાઈ સ્વામી રે.	૧૦
ન હોય નારદ અવશ્યમેવ રે, નહીં વસિષ્ઠ ને વામદેવ રે;	
ન હોય દુર્વાસા ને અગસ્ત્ય રે, મેં તો ઋષિ જોયા છે સમસ્ત રે.	૧૧
નહીં વિશ્વામિત્ર કે અત્રી રે, નથી લાબેા મિટ્ટિ કે પત્રી રે;	
દુઃખી દરિદ્ર સરખો બાસે રે, એક તુંબીપાત્ર છે પાસે રે.	૧૨
પિંગળ જટા બરમે બરિયો રે, ક્રુધારૂપી નારીએ વરિયો રે;	
શરિયે ઉભા છે થોડાથોડ રે, તેને જોવા મળ્યા સહુ લોક રે.	૧૩
તેણે કહાંચું કરી પ્રજ્ઞામ રે, મારું વિપ્ર સુદામો છે નામ રે;	
એમ દાસી કહે કર જોડ રે, ખરો ખરો કહે રણુછાડ રે.	૧૪
મારો બાળ સ્નેહી સુદામો રે, હું દુઃખિયાનો વિસામો રે;	
ઉઠી લાખા જાલ્પરાખ રે, નવ થહેયો મોળાં વાવ રે.	૧૫
પીતાંબર ભૂમિ બરાય રે, રાણી રૂઝિણી ઉંચાં સાય રે;	
અતિ આનંદે ફૂલી કાપ રે, હરિ દોડે ને શ્વાસે બરાય રે.	૧૬
પડે આખડે બેઠા થાય રે, એક પળ તે જુગ જેની જાય રે;	
સ્રીઓને કહી ગયા ભગવાન રે, પૂજા થાળ કરો સાવધાન રે.	૧૭

- હું જે બોગવું રાજ્યાસનરે, તે તો એ બ્રાહ્મણનું પુત્ર- રે; ૧૮
જે કાઈ નમશે એનાં ચરણ આધી રે, તે નારી સહુપે મને વહાલી રે.
તવ સ્ત્રી સહુ પાછી કરતી રે, સામગ્રી પૂજની કરતી રે;
સહુ કહે માંહોમાંહી બાધ રે, કેમ હશે શ્રીકૃષ્ણના બાધ રે. ૧૯
જેને સ્વામિણિયાશું રનેહ રે, હશે કંદર્પ સરખો દેહ રે;
લઈ પૂજના ઉપહાર રે, રહી ઉભી સોળ હમર રે. ૨૦
બાઈ સોચનનું સુખ લીજે રે, આજ જેહનું દર્શન કીજે રે;
ઋષિ શુકજી કહે સુણ રામ રે, સ્વામિણિયોજી મળવા જાય રે. ૨૧
જીમીસોજી છૂટી આસે રે, દીધી દોટ તે- દીનદયાળે રે;
સુદામે દીઠા કૃષ્ણ દેવ રે, છૂટ્યા આંસુ આવણુ નેવ રે. ૨૨
જૂએ કોતક ચારે વર્ણુ રે, ક્યાં આ વિપ્ર ક્યાં અશરણુશર્ણુ રે;
જૂએ દેવ વિમાને ચડિયા રે, પ્રભુ ઋષિને પાપ પડિયા રે. ૨૩
હરિ ઉઠાયા ગ્રહી હાય રે, ઋષિજી લીધા હેડા સાય રે;
મલ્યા જલદવ જોવા પુંઠે રે, પ્રેમનાં આલિંગન નવ છૂટે રે. ૨૪
સુખ અન્યોન્યે જોયાં રે, હરિનાં આંસુ સુદામે લોપાં રે;
તુભિપાત્ર ઉલાળિને લીધું રે, દાસત્વ દયાળે કીધું રે. ૨૫
ઋષિ પાવન કર્યું મુજ ગામ રે, તમે પવિત્ર કર્યો રંક ધામ રે;
તેડી આલ્યા વિશ્વાધાર રે, મંદિરમાં હરખથી અપાર રે. ૨૬
હસ્ત આધી હરખે મુરારી રે, જોઈ હાસ્ય કરે સહુ નારી રે;
ધણું વાંકાં ખોલાં સત્યબામા રે, આવા દુટ્ટડા મિત્ર સુદામા રે. ૨૭
હરિ તેને ઉડીને શું ધાયા રે, ભલી નહાનપણાંની માયા રે;
ભલી જોવા સરખી જોડી રે, હરિને સોંધા એને રાખેડી રે. ૨૮
જે કાઈ બાળક બાર નિસરશે રે, તે તો કાકાને દેખી જળશે રે;
તવ બોલ્યાં રુક્મિણી રાણી રે, તમે બોલો છો શું જણી રે ? ૨૯

વલણુ

શું બોલો વિસ્મય થઈ, હરિબક્તને ઝોળખો નહીં;
મેસાબા મિત્રને સચ્ચા ઉપર, ઢોળે વાચુ હરિ ઉભા રહી. ૩૦

કડવું ૮ મું-રાગ સૌરઠી

ભક્તાધીન દીનને પૂજે, દાસ પેતાનો જણી;
સુખ સચ્ચાપર ઋષિને મેસાડી, ચમર કરે ચક્રપાણીરે. ભક્તા. ૧

નેત્રમન્દ્યા નાથે કીધી, આવી અષ્ટ પટરાણી;
 મંદ મંદ હસે સત્યભામા, આઘેા ધુંધટ તાણી રે. બકતા.
 કનકની યાળા હેઠળ મેહેલી, રૂઢિમણિ નાંખે પાણી;
 સુદામાના પાગ પખાળે, હાથે સારંગ પાણી રે. બકતા.
 જોના નાલિકમળથી ધલા પ્રગટ્યા, આ જગ પળમાં કીધું;
 જેણે સુખમાં જગત દેખાડ્યું, માતાનું મન ખીધું રે. બકતા.
 વિશ્વામિત્ર સરખા તાપસને, દોહેલે દર્શન કીધું;
 તેણે સુદામાના પગ પખાળા, પ્રીતે પાદોદક ખીધું રે. બકતા.
 પેડશોપચારે પૂજા કીધી, અગર ધૂપ ધૂમાધ;
 કર જોડી પ્રદક્ષિણા કીધી, હરિને હરખ આંસુ થાય. બકતા.
 પોતાને આઠવાની પીત પછેડીએ, લોહા ઋષિના પાપ;
 જાંભા રહી કર વિંઝણો ઋષીને, વિટલ દોળે વાય રે. બકતા.
 યાળ ભરી વૈદર્ભી લાભ્યાં, ધૂત શાક પાક પકવાન;
 સર્કરા સંયુક્ત ઋષિને, કરાભ્યાં પવપાન રે. બકતા.
 શુદ્ધાચમન કરીને ઉઠયા, પ્રીતે ખવરાભ્યાં પાન;
 વાધ્યું તે પ્રસાદ પ્રમાણે, આરોગ્યા સામળવાન રે. બકતા.
 જે સુખ આપ્યું સુદામાને, તે હર ધ્વજાદિકને નાપે;
 ફરી ફરી સુખ જૂએ મુનિનું, આનંદ સુકુંદને વ્યારે રે. બકતા.
 સુદામાને ચિંતા ગોઠી, રખે દેખે કાયા કંપિ;
 પેલી ગાંઠડી તાંદુલતણી તે, જંઘા નીચે લેધ આંપે રે. બકતા.

વલણ

જંઘા નીચે—આંપે ઋષિ, ગાંઠડી તાંદુલતણી રે;
 ત્રેમાનંદ પ્રજુ પરમેશ્વરને, જાણ્યાતણી ગલ છે ઘણી રે.

કડવું ૯ મું—રાગ મંત્રાર

ગોવિંદે માંડી ગોઠડી, કહોને મિત્ર ખમારા;
 સાંભળવા આતુર છું, સમાચાર તમારા. ગોવિંદે. ૧
 શે દુઃખે તમેા દૂખળા, એવી ચિંતા કેહી ?
 મન મૂકીને કહો મને, મારા જાળ સનેહી. ગોવિંદે. ૨
 કાઈ સદ્ગુરુ તમને મળ્યો, તેણે કાન શું કૂંક્યો ?
 વેરાગી ત્યાગી થયા, સંસાર શું મૂક્યો ? ગોવિંદે. ૩

- શરીર પ્રબળ્યું ભેગથી, તપે દુઃખે દેહી;
શું દુઃખે તમે દુબળા, મારા પૂર્વ સનેહી ? ગોવિંદે. ૪
- કે શત્રુ કોઈ માથે થયો, ધણી દુઃખનો દાતા ?
કે કાંઈ ચોરીએ ગયું, તેણે નહિ સુખચાતા ? ગોવિંદે. ૫
- કાંઈ ધાતુપાત્ર કને નહીં, આવ્યા તુંબડું લેઈ;
વસ્ત્ર નથી શું પહેરવા ? મારા બાળસનેહી. ગોવિંદે. ૬
- કે સુખ નથી સંસારનું, કાંઈ કર્મને દોષે ?
ભાભી અમારાં વઢકણી, તે શું લોહિડું શોષે ? ગોવિંદે. ૭
- કે શું ઉદર ભરાતું નથી, તેણે સુકી દેહી ?
એ દુઃખમાં છૂટું દુઃખ છે, મારા પૂર્વ સનેહી ? ગોવિંદે. ૮
- પછી સુદામોજી બોલિયા, પ્રભુને શીય નામી;
તમારું અબળપ્યું કાંઈ નથી, હો અંતરજામી. ગોવિંદે. ૯
- અમને તો દુઃખ વિજેગનું, નહીં પ્રભુજી પાસે;
આજ દરિ દૂને જો મળ્યા, પિંડ પુષ્ટ જ થાશે. ગોવિંદે. ૧૦
- જેને તમારું રમરણુ છે, તેને ચિતા કેવી ?
સુખ દુઃખ બેઉ સમાન છે, મારા અતિરે સનેહી. ગોવિંદે. ૧૧
- ગાંઠ સુણી ગોવિંદની, સુખ પામ્યો દેહી;
એ સુખ નથી સ્વર્ગ વૈકુંઠમાં, મારા બાળ સનેહી. ગોવિંદે. ૧૨

કંડવું ૧૦ ચું-રામ રામમી

- ✓ પછી શામળિયોજી બોલિયા, તુને સાંભરે રે;
હાજી નહાનપણાંને નેહ, મુને કેમ વિસરે રે.

આપણુ બે મહિના પાસે રહ્યા, તુને. હાજી સાંદીપની ઋપિને ઘેર; મુને.
અન્નભિક્ષા માગી લાવતા, તુને. હાજી જમતા ત્રણે ભાત. મુને.
આપણુ સુતા એક સાથરે, તુને. સુખ દુઃખની કરતા વાત; મુને.
પાછલી રાતના જાગતા, તુને. હાજી કરતા વેદની ધુન્ય. મુને.
ગુરુ આપણા ગામે ગયા, તુને. હાજી જાગવા કોષક બૂપ; મુને.
કામ દીધું ગોરાણિયે, તુને. કહ્યું લેઈ આવોને કાષ. મુને.
ગોરાણીએ ખાતું બંધાવીયું, તુને. ચણા પોચા વળી સાર; મુને.
તમે જાના આરોગીયા, તુને. તમે કલો દરિદ્રી મદારાજ. મુને.
શરીર આપણા ઊકલ્યાં, તુને. હાજી માથે તખો અરીષ્ટ; મુને.
રંધે કહોવાડા ધર્મો, તુને. ઘણું દૂર ગયા રણુછાડ. મુને.

આપણે વાદ વદા ત્રણે બાંધવા, તુને. હાજી કાડ્યું મોહું ખોડ; મુને.
 ત્રણે ભારા બાંધ્યા દોરડે, તુને. હાજી આવ્યા બારે મેંદ. મુને.
 શીતળ વાસુ વાયો ધણે, તુને. ટાઢે ચરચર મુજે દેહ; મુને.
 નદિયે પૂર આવ્યું ધણું, તુને. ધન વરસ્યો મૂશળધાર. મુને.
 એક દિશા સુઝે નહીં, તુને. થયા વીજતણા ચમકાર; મુને.
 શુરુજી ખોળવા નીસપાં, તુને. કશું જીને કીધો તેં ડર. મુને.
 આપણને હૃદિયાશું ચાંપિયા, તુને. પછે તેડાને લાભ્યા ઘેર; મુને.
 ગોરાણી ગો દોતાં હતાં, તુને. હતી દોણી માગ્યાની ટેવ. મુને.
 મેં નિશાળેથી કર વધારિયો, તુને. હાજી દીધી દોણી તતખેવ; મુને.
 જ્ઞાન થયું શુરુપત્નીને, તુને. તમને જાણ્યા જગદાધાર. મુને.
 શુરુદક્ષિણામાં માગિયું, તુને. હાજી મૃત્યુ પામ્યો જે કુમાર; મુને.
 મેં સાગરમાં અંપાવિયું, તુને. તમે શોધ્યાં સમ પાતાળ. મુને.
 હું પાંચજન્ય શંખ લાવિયો, તુને. હાજી દેવને આવડ્યો કાળ; મુને.
 સંયમની પુરી હું ગયો, તુને. પછે આવી મલ્યો જમરાય. મુને.
 પુત્ર ગોરાણીને આપિયો, તુને. હાજી પછે ચયા વિદાય; મુને.
 આપણે તે દિનથી જૂદા પડ્યા, તુને. હાજી ફરિને મળિયા આજ. મુને.
 હું તુજ પાસે વિદ્યા ભડ્યો, તુને. હાજી મોટો કર્યો મહારાજ. મુને.

વલણ

મહારાજ લાજ નિજ દાસની, વધારો છો શ્રીહરી;
 પછિ દરિદ્ર ખોવા દાસનાં, સૌમ્ય દષ્ટિ શ્યામે કરી.

કડવું ૧૧ મું-રાગ વસંત

અઢળક ઢળિયોરે સ્થામળિયો, મુષ્ટિ તાંબુલ માટે;
 ઈંદ્રનો વેલવ સેજમાં આપ્યો, સ્વદ્ય સુખડી સાટે. અઢળક. ટેક.
 સકળ સુંદરીઓ દેખતાં, ગોષ્ઠિ ગોવિંદે કીધી;
 પછે દરિદ્ર ખોવા દાસનાં, માંઠડી દષ્ટિમાં લીધી. અઢળક.
 મનવાંછિત ફળ આજ હું પામ્યો, મિત્રજી મળવા આવ્યા;
 કાંઈ ચતુર ભાભીએ ભેટ મોકલી, કહો સખા શું લાભ્યા? અઢળક.
 ચરણ તજે ચાંપી રહ્યો સુદામો, કૃષ્ણજી કહે છે કહાડો;
 અમન્નેગ જો ભેટ ન હોય તો, દૂરથકી દેખાડો. અઢળક.
 એ દેવતાને દુર્લભ દીસે, જાયે જાદવરાય;
 ને પવિત્ર સુખડી પ્રેમે આપો, તો ભવની ભાવટ જાય. અઢળક.

ભગવાનની સ્ત્રીઓ ભર્મમાં ભૂલી, જૂએ મળી સમસ્ત;
 અમૃત ક્ષણ કે સંજીવન મણિ, હરિ ઓડે છે હસ્ત. અટળક. ૬
 આમ હરિ ન્યારે દાઘ લગાડે, ઋષિ ખસેડે આમ;
 ભક્તહેતુ પોતે દેખાડે, સહને સુંદરશ્યામ. અટળક. ૭
 અવસોડવા ઊભી સહિ નારી, કર ધરી કનકનો પાત્ર;
 જદુપતિને જાએ સહિ નારી, અમને આપજો તિલ માત્ર. અટળક. ૮
 સુદામા ચિંતામાં પડ્યો, લજ્જા મારી જાશે;
 ભર્મ ભાંગશે તાંદુલ દેખી, કૌતક સરખું ધાશે. અટળક. ૯
 સ્ત્રીને કલેષી હું થયો લોભી, તુચ્છ ભેટ અર્ધિયાં આણી;
 લજ્જા લાખ ટકાની ખોઈ, ધર ધાત્યું ધણિયાણી. અટળક. ૧૦
 સુદામાના મનની શોચના, સ્વામણીએ સહિ જાણી;
 હસતાં ખસતાં પાસે આવી, તાંદુલ લીધા તાણી. અટળક. ૧૧
 હેઠળ હેમની યાળી મેલી, વસ્ત્ર લેવા જગદીશ;
 છાડે છપ્પીલો પાર ન આવે, છે ચીયરાં દશ વીશ. અટળક. ૧૨
 પટરાણિઓ જોઈ અચરજ પામી, છે પારશ કે રતન;

ઋષિપત્ની યયાં રૂઢિભણી સરખાં, સામ્ય સરીખા પુત્ર;
 એ વૈભવને કવિ શું વખાણે, જેવું કૃષ્ણનું ધર સૂત. અટળક. ૨૧
 બીજી મુઠી ન્યારે મુખમાં ચૂકે, અલો રૂઢિભણીએ પાણુ;
 એમાં શું ઝોણું છે સ્વામી, કે અમને આપો ચતુરસુખણુ. અટળક. ૨૨
 અષ્ટ મહાસિદ્ધિ ને નવ નિધી, તે મોઢલી વણુ માગી;
 તે સુદામો નથી જાણતા, જે ભવની ભાવઠ ભાંગી. અટળક. ૨૩
 હાથી ડાલે ને હુંદુભિ ખોલે, શુષ્કિજન ગાયે સાખી;
 જડિત દ્વિડોળો હેમનો બાંધી, હાંચે છે હરિણાક્ષી. અટળક. ૨૪
 હીરા રત્ન કનકમય ઢાટી, હાયાં દબ્યે કુબિર;
 કાટિકવજ લાખેણાં વાજે, હપ્પન ઉપર ભેર. અટળક. ૨૫

લવણુ

વાજે ભેર અશ્વટ લંડારની, તુઠા શ્રીગોપાળ રે;
 એમ રાત વાતમાં વહી ગઈ, યથો પ્રાતઃકાળ રે.

કડવું ૧૨ મું-રાગ મેવાડો

શુકજી કહે સાંભળ રાજન, પરમ કથા ઔઠી પાવન;
 વળી વિચારે કમળાપતી, મેં સુદામા સરખું આપું નથી.
 એકેકો કણ જે તાંદુલતણો, ધંદાસનપે મોંધો ધણો;
 દુર્બળ દાસના ભાવની ભેટ, પ્રેમ વિધિએ ભરણું પેટ.
 હું એ સરખો ચર્ષ વનમાં તાપું, વેકુંકની રિદ્ધિ એને આપું;
 સોળ સહસ્ર સાથે રૂઢિભણી, સેવા કરે સુદામાતણી.
 દારિકા આપવા ઇચ્છા કરી, વળિ મુઠી શ્રીનાથે ભરી;
 ત્યારે રૂઢિભણીએ સહાયોહાય, અમે અપરાધ શો કીધો નાય ?
 સામું જોઈ રહ્યાં દંપતી, સોળ સહસ્રમાં પ્રીતતી નથી;
 સકળ નારીને કરુણા કરી, તાંદુલ વહેંચી આપ્યા હરિ.
 તેમાં મૂક્યો સ્વાદ અપાર, ઓ આગળ રાખ્યો મિત્રનો ભાર;
 હાસ્યવિનોદ કરતાં વહી શર્વરી, યથો પ્રાત સુદામે જાન્યા હરિ.
 મને વિદાય આપો જગજીવન, હરિ કહે પધારિયે સ્વામીન;
 વળી કૃપા કરજો કાઈ સમે, ઠાલે હાથે નરહરિ નમે.
 પ્રભુ પોળ લગી વોળાવા જાય, કોડી એક ન મૂકી કર માય;
 સલભામા કહે સુણો જાંશુવતી, કૃપણ યયા કેમ કમળાપતિ ?

આહણુ વળિ મિત્ર પોતાતણો, દરિદ્ર દુઃખે પીડેલો ધણો; તેને વાળ્યો નિર્મુખ કરી, રુમિણી કહે શું સમજે સુંદરી ?	૯
બેલડિયે વળગ્યા વિશ્વાધાર, સુદામે જાતાં કયો વિચાર; એના વૈભવ આગળ વળિયો છેક, પણ મને ન આપી કાઢી એક.	૧૦
ઓની ચોરી મનમાં ધરી, પણ કાંઈક ગુપ્ત વાટમાં આપશે હરિ; પામ લાગી નારી સહુ ગર્ભ, હશે તોએ પણ કાંઈ આપ્યું નહિ.	૧૧
માધવ માર્ગે વોળાવા ગયા, પછી સુદામોજી જિભા રલા; વિઠ્ઠલજી હવે પાછા વળો, તવ બેટીને રાખા શ્યામજો.	૧૨
વલ્યા કૃષ્ણ દરિ મળજે કહી, પણ કરમાં કાંઈ મૂક્યું નહીં; ઋષિ સુદામે મૂક્યો નિઃશ્વાસ, ચાહ્યો આહણુ યદનિ નિરાશ.	૧૩
ઋષિ પામ્યો મનમાં સંતાપ, નિંદા કરવા લાગ્યો આપ; હું માગવા આવ્યો મિત્ર કને, તેણે મૃત્યુ શે નાભ્યું મને ?	૧૪
અનિજિત નર તે શબ સમાન, રૂંડાયે ઉપજાવ્યું અપમાન; એકાંતરા જે મળે જે અજ, વારકંદમૂળ કીજે પ્રાશન.	૧૫
જૂએ મરે બાળક નહાનડાં, અવરાવિયે સૂકાં પાંદડાં; વા પવન પ્રાશને ભરીએ પેટ, કે નીચ પુરુષની કરીએ વેઠ.	૧૬
કાઠ કે તુણુને વિક્રય કરી, અથવા પર ઘેર પાણી ભરી; અથવા વિષ પીને પોઢીએ, પણ મિત્ર કને કર નવ બોડિયે.	૧૭
અજાયક મત મૂક્યું આજ, ખોઈ લાખ ટકાની લાજ; દામોદર મને કીધી દયા, મૂળમા મારા તાંદુલ ગયા.	૧૮
કૃપણને ઘેર ધન હોયે ધણું, માટે નગર છે સોનાતણું; બાંધી મુઠી ને મિત્રાચાર, મોટો નિર્દય નંદકુમાર.	૧૯
એને આપતાં શું બોલું થાત ? હું દુર્બળની ભાવક જાત; સામા મળી મને બેટયા હરિ, પામ પખાળીને પૂજ કરી.	૨૦
આસન વ્યજન બોજન બહું, મુંજ રાંકને કાણુ કરે એટલું; એ સર્વ ધૂર્ત કપટની સેવા, લટપટ કરી મારા તાંદુલ લેવા.	૨૧
જેનું લે તેના નવ રાખે જાર, હરિને નિંદુ તો મને ધિસ્તાર; જો ગોપીનાં મન લીધાં હરી, તો કમળાનું મુખ પામ્યાં સુંદરી.	૨૨
ઋષિપત્નીનાં આધાં અજ, તો સામુજ્ય મુકિત પામ્યાં ઓર્જન; જો ચંદન કુખજાણું લીધ, સ્વરૂપ લક્ષ્મી સમાણું કીધ.	૨૩

જો બાણપત્રનો કીધો આહાર, તો વિદુર તાર્યો સંસાર;	
કૃપા કરી મને જગદાધાર, પણ મારું કર્મ કઠોર અપાર.	૨૪
વિવેક જ્ઞાન સુદામે મહું, ધન નાખું તો સારું થયું;	
ધને કરી મદ મુજને થાત, ભક્તિ પ્રભુની બૂલી જાત.	૨૫
કૃષ્ણે મુજને કરણી કરી, દારિદ્ર્ય દુઃખ નવ લીધું હરિ;	
સુખમાં બ્યાપે કોઈ ને કામ, દુઃખમાં સાંભરે કેશવ રામ.	૨૬

વલણ

રામ સાંભરે દુઃખ વૈરાગ્યથી, ઋષિ જ્ઞાન ઘોડે ચઢ્યા;	
વિચાર કરતાં ગામ આવ્યું, ધામ દેખી બૂલા પડ્યા.	૨૭

કડવું ૧૩ મું-રાગ રામઝી

શુકળ બાપે હરિગુણ મામળ, દીર્ઘ સુંદર કંચન ધામળ;	
મેડી અટારી અદ્ભુત કામળ, ઋષિ વિચારે શું બૂલ્યો હામળ ?	૧

ઠાળ

હામ બૂલ્યો પણ ગ્રામ નિઝે, ધામ કાઈ ધનવંતનાં;	
એ જીવનમાં વસતા હશે, જોણે સેવ્યા ચરણ ભગવંતનાં.	૨
એવું વિચારી વિમ્બ વળિયો, બધું નગર અવલોકન કરી;	
ઋષિ એધાણી સર્વજ્ઞતા, તે જીવન પાછળ ફેરા કરી.	૩
પછી સુદામે પડ્યા સાંસામાં, વિચાર કરે વેગળા જર્ષ;	
આ જીવન કાણે કર્યા હશે, પર્ણકુટી મારી કર્યા મર્ષ ?	૪
એ વિશ્વકર્મા રચી રચના, મનુષ્ય પામર શું કરે !	
કુટુંબ મારું કર્યા મયું ? ઋષિ વામ દક્ષિણ ફેરા ફેરે.	૫
કાઈ કીર્તિ બોલે હસ્તી ડોલે, હયશાળામાં હય હણહણે;	
દાસી કેનક કલશે પાણી લાવે, હિભા અમૃત સેવક આંગણે.	૬
હુંદુભિ ગાળે ઢાલ ગાળે, મંડપ તાંડવ થાય છે;	
મૃદંગ ધમકે ધ્રુમરી ધમકે, ગીત ગુણિજન ગાય છે.	૭
જોઈ સુદામે નિઃશ્વાસ મૂક્યો, કાઈ જત્રપતિનાં ઘર થયાં;	
આશ્રમ ગયાતું દુઃખ નથી, પણ બાળક મારાં કર્યાં મયાં.	૮
હોમશાળા રદ્રાક્ષમાળા, મારી પવિત્ર કુશની સાદડી;	
ગોપીચંદન સન્માર્જની મર્ષ, વિપત્તિ આવડી ક્યમ પડી !	૯
દેવની ગત્ય ગહન દીસે, પડ્યો આણુ કર્મ આધીન;	
કુટુંબ વિજેગની વેદના, હુંને દેવે દંડ્યો દીન.	૧૦

- ૧૧
 ૧૨
 ૧૩
 ૧૪
 ૧૫
 ૧૬
 ૧૭
 ૧૮
 ૧૯
 ૨૦
 ૨૧
 ૨૨

વલણુ

- ૨૩

કડવું ૧૪ મું-રાગ ધનાશ્રી

૧

ઢાળ

દોહલેલાં ગયાં ને શોહેલાં ચર્ચા, ભર્યાં ભવન લક્ષ્મીવડે;	
એક મુદ્ધિ તાંદુલે જે વિશુતિ આપી, તે લક્ષ જગે નવ જડે.	૨
વસન, વાહન, બોજન, ભૂષણુ ભવ્ય ભંડાર;	
આમર, આસન, છત્ર બિરાજે, ઇન્દ્રનો અધિકાર.	૩
મેડી અટારી છત્રં ભળી, કળકે મીણાકારી કામ;	
સ્થાપિક મણિએ સ્થંભ જગ્યા છે, કેલાસ સરખું ધામ.	૪
વિશ્વકર્મા ભૂલો ભમ્યો, ભેઈ ભવનનો ભાવ;	
માણક મુક્તા રત્ન હીરા, અવેર ભેલ જડાવ.	૫
ગોળી ગોળા ધડા ગાગર, સર્વ કનકનાં પાત્ર;	
સુદામાના વેભવ આગળ, કુબેર તે કોણુ માત્ર.	૬
લાં ભયકનાં બહુ ભુય આવે, નિર્મુખ કાર્ધ નવ ભપ;	
જેને સુદામો દાન આપે, લક્ષપતિ તે થાપ.	૭
ઋષિ સુદામાના પુર વિષે, ન મળે દરિદ્રી કાપ;	
કાર્તિકેશ્વર ને લક્ષદીપક, અઠાળ મૃત્યુ ન હોપ.	૮
મઘાપ વેભવ ઇન્દ્રનો પશુ, ઋષિ રહે છે ઉદાસ;	
વિભ્રમ રાખે ભ્રમનો, યર્ષ ગૃહસ્થ થાળે સંન્યાસ.	૯
વેદાધ્યયન અમિહોત્ર હોમે. રાખે પ્રશ્નનું ધ્યાન;	
માળા ન ચૂકે ભકિત ન ચૂકે, એવા વેષણુ ઋષિ ભગવાન.	૧૦
સુદામાનું ચરિત્ર સાંભળે, તેનું દુઃખ દારીદ્ર્ય ભપ;	
ભવ દુઃખ વામે મુક્તિ પામે, મળે માધવરાય.	૧૧
વીરક્ષેત્ર વડોદરં, ગુજરાત મધ્યે ગામ;	
ચતુર્વેંશી સાતિ ખાલણુ, ભટ ત્રેમાનંદ નામ.	૧૨
સંવત સત્તર આડત્રીચમાં, આવણુ શુદી નિદાન;	
તથા તૃતીયા ને ભૃગુવારે, પદ્મંધ કીધું આખ્યાન.	૧૩
ઉદર નિમિત્તે સુરત સેવ્યું, ને ગામ નંદરનાર;	
નેદાપુરામાં કીધી કથા, જયા યુદ્ધ અનુસાર.	૧૪

વક્ત્રણુ

યુદ્ધમાને કથા કીધી, કરનારે લીલા કરી;	
ભટ ત્રેમાનંદ નામ મિથ્યા, શ્રોતા બોલો જે હરિ.	૧૫

સુદામા ચરિત્ર સંપૂર્ણ

અખો*

અમદાવાદનો સોની તથા સહુથી શ્રેષ્ઠ વેદાંતી કવિ

વિ. સં. ૧૭૦૦ ના વર્ષમાં એ હયાત હતો

છાંપા

વેપનિકા અંગ

- સતર આવે લગ્ન તું રહે, જ્યમ ત્યમ દરિને દરિને લહે;
વેપ ટેક છે આડી ગધી, પેટો તે ન ચડે નિકળી;
અખા કૃષ્ણનો ચડશે કપાય, રળે તું કાંઈ કરવા જાય. ૧
- રંગ ચઢે તે જાણેા મેલ, પોત રહે તે સાચું સેહેલ;
આપે આતમ સ્વયંમકારા, કર્મધર્મના કાઢી પાશ;
અખા એવી સદ્ગુણી કયા, સમજે નહીં તો વાધે બલા. ૨
- ખદ્દશનના જુજવા મતા, માંહેામાંહી ખાધા ખતા;
એકનું ચાપું ખીજે હણે, અન્યથી આપને અધિકા જણે;
અખા એ જ અંધારો કુવો, ઝગડો લાંગી કાપ ન મુવો. ૩
- ‘સમજ રહે’ તો સધળો લાભ, કાયકલેશે વાધે ગામ;
‘હું માને’ તો હોય સંતાન, આતમતાનું ચાએ જન;
અખા હરિ જણી હું ટાળ, જન્મ કાટિની ઉતરે ગાળ. ૪
- માની લાં માયાનો લાગ, માને માયા પામે લાગ;
કેવળમાં જે ખીજું લગે, કલ્પિત જમ ટાળ્યો નવ ટળે;
અખા નિજ આતમને સાધ્ય, ઓપધ વોણી જાયે વ્યાધ્ય. ૫
- હું ટાળી અજોતો યજ્ઞ રહે, હરિ . પ્રલા માંહેયો વહે;
પોતાપણથી જે નર ટળે, અણુઆયાસે હરિમાં લગે;
અખા વાત સમજ લે વિષ્ણે, જ્યાં છે ત્યાં આકાશ જ મધ્યે. ૬
- પડે નહીં જે પૃથ્વી સુવે, કને નહીં તે કહો શું ખુવે ?
ટાકું ઉતું નોહો આકાશ, પાણીમાં નોહો માંખણ છાશ;
ખલગાન એવું છે અખા, જ્યાં નહિ સ્વામીસેવક સખા. ૭

* અખા કવિના જીવન ચરિત્ર માટે જુદાકાવ્યનોકલ જાગ ૩ ને જુવો † હું=હુંપણ.

એક નહીં ત્યાં બીજું કશું, જાણું નહીં શું વાસો વસું;
પંચ નહીં ત્યાં કેની શાખ્ય, વણુ રસના અચળો રસ આખ્ય;
અખા સમજે તો સમજી જીવે, બાપના બાપને ઘેલાં રહે.

આભડછેટ અંગ

આભડછેટ અંસજની જણી, ઘાઘણુવૈષ્ણવ કીધા ધણી;
બારે માસ ભોગવે એ બેય, સૌને ઘેર આવી ગઈ રેય;
અખા હરિ જણે જડ જાય, નહીં તો મનસાવાયા પેશીરે કયાંય. ૯
પોતાનાં પડખા નવ જીવે, હાડ આમડાં મૂરખ ધ્રુવે;
શુદ્ધ કેમ થાય જો આમડું, મોટું માંહે એ વાંકડું;
હરિ જણ્યા વિના જૂદ્યા ભમે, અખા પાર ન પામે કયમે. ૧૦
ધન્ય જણે તે આચાર, એ તો છે ઉપલો ઉપચાર;
મીઠાં મહુડાં માન્યા દ્રાખ, અત્ત નાય અત્તમાની રાખ;
સોનામુખીસોનું નવ થાય, અખા અંધળાને પાપરતાં વાળું વાય. ૧૧

શુરુ અંગ

શુરુ થઈ બેઠો હૌશે કરી, કંઠે પહાણુ શકે કયમ તરી;
(ન્યમ) નાર નાનડી હવું પ્રસૂત, વળતી વાધે નહીં અદ્ભુત;*
શિષ્યને ભારે ભારે રહ્યો, અખા એમ મૂળગ્રેથો ગયો. ૧૨
પોતે હરિ નહીં જણે લેશ, કાઢી બેઠો શુરુનો વેશ;
—સાપને ઘેર પરાણો સાપ, મુખ ચાટી ચાલ્યો ઘેર આપ;
એવા શુરુ ધણા સંસાર, તે અખા શું મૂકે ભવ પાર! ૧૩
તું તારું સમજીને બેશ, કાં ચોળે દિલે ખારી† મેશ?
તુંબડું ન્યમ માંહેયું મરે, જે લઈ પેશે તે સૌ તરે;
તરુવરે કળ દેવા નવ જાય, અખા આવી જાયે તે ખાય. ૧૪
પહેલો તું પરમારય મીછ, પછે શુરુ થાવાને ધન્ય;
પારો મુલો તે રાગ નિર્ગમે, પછે બોજન બોલું તે જમે;
લમ નિરાશે મળે નારાયણુ, અખા તું પહેલે એવું જાણુ. ૧૫
તું તારા મનમાંથી મીછ, શાને મોટપ લે છે શીશ?
ઝીણું મળતાં મોટું થાય, મોટું કણકા ચઢને જાય;
અખા તાત વિચારે વિધ્યે, રિધ્ય ધણી તો રહે સાંનિધ્યે. ૧૬

આપે આપ પૂરણ બ્રહ્મ હરિ, પોત પસાર્યુ રચના કરી;
ચેતન્ય બ્રહ્મશલાનું ચિત્ર, ઋષિ જક્ષ માનવ પશુ પિત્ર;
થાય જન્ય એ માયાભેદ, અખા ચેતન્ય નોહે ઉચ્છેદ. ૧૭

સહજ અંગ

ધર્મ સતવાદી બીમ બળવંત, સહદેવ જોશી જાણે તંત;
અર્જુન બાણાવળી નકુળ ચતૂર, સહાય જેને શ્રીકૃષ્ણ હજૂર;
વન ભોગવતા દુઃખિયા થયા, પામી રાજ્ય અધૂરા ગયા;
સહેજે જે થાયે તે થાય, કર્તવ્યનું બળ અખો ન ગાય. ૧૮
શુદ્ધ સમજ સુખિયો યા, મૂઢી આપ* ઇશ્વરમાં જ;
ધર્મ અર્થ મોક્ષ ને કામ, એ માયા પગ મૂક્યા કામ;
નિઃસ્પૃહી તે નિરાજો રહે, અખા લાલચિયો લીધે વહે. ૧૯
સમજે લાં અવળું છે તાન, ખીલું ઇચ્છે એહ જ જાન;†
સોના માંહે ખીલું બળે, મૂળ રૂપ તેનું જ્યમ ટળે;
જ્યમ છે લમ એ છે આત્મા, અખા ફની એવી છે ક્ષમા ‡ ૨૦

કવિ અંગ

કવિતા ધણા કવિ કવી ગયા, અઘાપિ કવે પ્રત્યક્ષ રહ્યા;
વળી આમળ કવસે બહુ કવિ, મનની વૃત્ત જે જે અનુભવિ;
અખા મનાતીત ત્યમનું ત્યમ, મનની વૃત્તિમાં મનની ગમ. ૨૧
જ્ઞાનીની કવિતા ન ગણીશ, કિરણ સૂર્યનાં કેમ વરણીશ †
શબ્દ તણો છેડો કેમ થાય, આકાશને કેમ તોલ્યું જાય ‡
એવું વચન અલિંગીતણું, અખા નહિ કોઈ પર આપણું. ૨૨
સ્થિતિ નહીં આપાપર† તણી, પિંડ બ્રહ્માંડનો થાએ ધણી;
અચળ સરખુ દીસે આપ, ભૂત ભવિષ્યનો નોહે થાય;
અખા જોતાં ચિદઆકાશ, આવિર્ભાવ વિના રયો નાશ. ૨૩

વૈરાગ્ય અંગ

જો ઉપજે તો ભલો વૈરાગ્ય, ખીલું કૃત્યનો ન છોડ્યું પાગ;
હેલામાં હરિ પામે વેદ,|| જો ઉપજે સાચો નિવેદ;
જ્યમ પુલ પાછળથી જળનિદાન, અખા વૈરાગ્ય તે પરમ નિદાન. ૨૪

* હું પણ † જન-સુકશાન ‡ આપાપર=પોતાપણ અને પારકાપણ † જો=જો, લાગ
‡ વેદ-વેદાન્તાની

વૈરાગ્ય વિના તે ઉપજે એક, મારું તારું બેદાબેદ;
 એ સત્ય વૈરાગ્ય જોળીની જોડ, લાગે તો થાએ લોટપોટ;
 જો ભાગે અખા પરકે પાગ, તોય તળે તે ઉડવા લાગ. ૨૫
 સત્ય વૈરાગ્ય શામીનું* હૃદે, મહા પુરુષ સર્વે એમ વહે;
 જે વૈરાગ્ય દેખાડે કરી, એ તો મન ફેરી મશકરી;
 પલકે પલકે પલકે ઢંગ, એ તો અખા માયાના રંગ. ૨૬
 સૂરજ તેમ સાચો વૈરાગ્ય, પડતાં ન જીએ જાગ્ય કુળગ્ય;
 સહુને તેજ કરે તે સહી, પડજાયો પોતામાં નહીં;
 જ્યાં ઉપજે સાચો નિર્વેદ, તોહું અખા ત્યાં બેદાબેદ. ૨૭
 સત્ય વૈરાગ્ય સ્વયં જાણો હરિ, ત્યાં માયાને શું ગ્રહિયે, આદરી;
 જેમ નવ ગ્રહનાં રત્ન મૂલવાય, પથ્થુ પારસનું મૂલ કાએ નવ થાય;
 અખા તે વૈરાગ્ય વિચાર, વેશ ટુને નહિ મૂકે પાર. ૨૮
 પતિ કહાવે તો મનને જિત્ય, બાકી જે કરશે તે રીત્ય;
 ચાર વર્ણુ ને આશ્રમ ચાર, જ્યાં અવતરે ત્યાં વેષ વહેવાર;
 અખા વાત પામ્યો શી નવી, એ લાગું તે છૂટ્યો ભોગવી. ૨૯
 એમ સમજે નર પામે પાર, જે હું પ્રથમ હતો કર્તાર;
 મુજ જાતે જે રે છે હરિ, વચ્ચે હું રહ્યો માથે કરી;
 અખા એમ વિચારી રહે, શીશ પોટલો નાખી વહે. ૩૦
 ગોળે મરે કાં શીધે વખ, તપી ભમી કાં પામે દખ;
 ફરતા ફરતા દીસે ધણા, જેમ તાતી વેળામાંહે ચણા;
 અખા છઠી જો અળગો પડે, વસ્તુ વિચાર સદૃશરૂપી જડે. ૩૧
 હેત વિના પ્રવૃત્તિ વધે, હોંસે કુશુદ્ધિ એસે ગધે;
 દેખાદેખી સહુ કાઈ કરે, કાણુ જીવે જે શું છે સરે;†
 અખા જો વિચારી જીવે, રાતા દેખી સહુ કાઈ રહે. ૩૨
 ધરમાં ધાયલ મન કામના, કરે કર્મ મોજા દામચામનાં;
 કુલે શેકે કેમ નિર્વાણ, જો નહીં ઉપજે આતમ યાન;
 સૌનામાં સૌ ઉપજે મરે, અખા સમજ તે મોટી શરે. ૩૩
 ભૂનાં ભાડ એક ભોતાં શરુ,‡ લાગ્યો અગ્નિ કહાળ્યું ઠીકરું;
 તેમ જીવ શિવ વસ્તુગત એક, અહંતા ફેરી લાગી ટેક;
 અખા જીવ અહંતા ભાગ, ઉજ્જવલમાં જેમ કાળો દાઘ. ૩૪

* શામી=પટ્ટસાધનસંપત્ત. † સરે=અતે. ‡ શરુ=માટીનું કાચું સાબણું.

અમમ પંચમાં મોટો ભલ્લ,* ચાલી શકે કાય જોકલ મલ્લ;
સામે મળે નવ વાંકો જાય, નિજ બળ બળિયો લાં ઠેરાય;
બાકી અખા હોકારા કરે, ભૂમિ વિના પગ કોઈક ધરે. ૩૫
વધુ ખાંડે જગતીમાં જિલ, જે કોઈ સમજે આતમ રીલ;
જામશ મા ખોવા પામવા, ઇચ્છિશ મા ટળવા ને ચવા;
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ દાસી છે જે, જે અખા તો એ ઘેર રહે. ૩૬

વિચાર અંગ

આપ વિચારે મળશે રામ, વધુ સમજ્યો લે કાનું નામ;
બાલે ચાલે જેવડે સુણે, તેને જીવ લેજે નવ ગણે;
કેમ અખા હરિ મળશે તને, કંડે દાર પાછળ પડ્યો કને † ૩૭
પૂરે તે જે પૂરણુ લહે, ખીજ વેહતાકડે વહે;
જે નર દેખે સધળે હરિ, પૂર્ણુ ભક્તિ તો તેણે કરી;
જ્યાં જેવા લાં તેવા રામ, અખા સધળાં એનાં નામ. ૩૮
ધીર ધીર મન ધસતું રાખ્ય, કર્મ શાસ્ત્રની ન પૂછે સાખ્ય;
આગળ મને વિષયે લાલચી, તેને બ્રહ્મ દેખાડે રચી;
અખા મોહું છે એ વાંકડું, જેમ કરજું વિછીએ માકડું. ૬૬
સાચું કહેતાં જુદું સમે, ‡ પશુ સુધી વાત સીને નવ ગમે;
જેમ દીવે અંધારું ટળે, તેમ બ્રહ્મજ્ઞાને પરપંચ પળે;
જગતતણી જુગતીયું પ્રીત, અખા ન સમજે આતમ રીત. ૪૦
ત્રણુ ગુણનો સધળો સંસાર, ગુણવડે ચાલે દેહબાપાર;
કાલ ભરાયો ચાલે ગાંઠ, મન આદિ સધળો આ ઠાંઠ;
અખા વસ્તુની ચૈતન શક્તિ, જે સમજ્યા તે ખામ્યા સુક્તિ. ૪૧
હું નહોં ગુણ ઇદિ દેહવાન, પ્રકૃતિ પ્રરૂપનું નહિ મુજ માન;
મુજમાં સહુ, હું સર્વાતીત, હું છું લાં નહોં દ્રેતાદ્રેત;
અખા એમ સમજ રહે જેહ, જિવન્મુક્ત ચોગેશ્વર તેહ. ૪૨
પ્રીછે તો ગુણ પારે રહે, ગુણમાં આવે તેને દહે;
જે ઉઝો જાયે આકાશ, તે નોહે પૃથ્વીની પાસ;
અખા એમ સમજ્યો તે હરિ, તેને સરખી દરી ‡ સુંદરી. ૪૩

* બલ્લ રીંછ. † સમે=લાગે. ‡ દરી=પ્રકાશ.

અહં બ્રહ્મ જાણીને રહે, શબ્દપ્રવાહમાં શેને વહે;
વસ્તુવિચાર વિના અન્ય અભ્યસે, જેમ કંચન તે કથીરે ધસે;
અખા સમજીરે તું મનમાંલ, બીજની નવ ઝાલીશ બાંલ.

૪૪

દોષ અંગ

દોષ ન જોઈશ કેના જીર, તો હરિ દેખીશ બહુ ભરપૂર;
મેલી આંખે કમમ દીસે વસ્ત, જેણે જોયાં આગિય ને અસ્ત;
અખા તો જ દીસે આતમા, જો નાવે રસના તાસમાં. ૪૫
હરિજન સ્વેહરિ, નહિ માનવી, જેમ સરિતામાં ભલી જાહની;
તેની નિંદા કરતાં દૂર, નિજ આતમથી પડશે દૂર;
હરિજન સર્વોંગે હરિવડે, અખા વેસો તાણ્યો આવે થડે. ૪૬
પુરુષાકારે પૂરણુ બ્રહ્મ, જેણે સમજ્યો મુળગો મર્મ;
કર્મવાક્ય જીવજુદિ ગાય, સ્વયં વિના સિદ્ધાંત ન થાય;
નિજનું જ્ઞાન નિજરૂપે હોય, પાળો* અખા જ્યમ થાયે તોય. ૪૭
પૂરણુતામાં સર્વ સમાય, નદીવડે સાગર ન ભરાય;
જેમ દાવાનળ બાળે સર્વ, તેમ જ્ઞાન દોષ દહે સર્વ;
દેહવિકાર હરિજનને કશા, અખા જેહની મોટી દશા. ૪૮
અણુલિંગ હરિજનની કળા, કર્મ ન બાધે આવી બસા;
અહંતા પેત વિના નોહે બાલ, દિવસ વિના તે શેની રાત્ય;
લૌકિક ક્ષેત્રું રહે લોકમાં, અખા જિત નહિ ફેલેફેલમાં. ૪૯
રૂઢુ જાણી નથી રાખવા, રૂઢુ જાણી નથી ત્યાગવા;
તન તપાથી મુજને સોધ્ય, બાલ ઉપચાર મૂઝી બુધ્ય બોધ્ય;
તજ્યા ભજ્યા વણુ તે યોગેશ, અખા જો માને ઉપદેશ. ૫૦
તજતાં ભજતાં નહિ પૂરવે, જૂનું તજ્યે મન લાગે નવે;
જ્યાં જેવો જીવ કાઢે વેશ, તે સાથે મન કરે પ્રવેશ;
મનની રીત્ય જો ગુંથે જળ, કાઢ્ય અખા આતમની ભાજ્ય. ૫૧
હરિ જાણીને સુવે નચંત્ય, સુલભ મારગ સમજ્યા સંત;
સનકાદિકે ન ભજ્યો પ્રપંચ, જનકાદિકે ન તજિયો રંચ;
તજવું ભજવું તે સંસાર, અખા સમજતાં આવે પાર. ૫૨

સર્વોત્તીત શ્રુતિ કહેતા હવા, માયા રંગ ખીજ નવનવા;
મનને જોડ માયાશું ધણો, કરે ઉપાય તે લજવાતણો;
વસ્તુ વિષે છે મનનો અંત, તેહ અખા લહે વિરલા સંત. ૫૩
હું નહીં, તું નહીં, તે ન કહેવાય, જે જોતાં જોનારો જાય;
તથા પ્રકાર વિના જેમ તેમ, તેથી હેઠા મનનો વેમ;
નહીં પદાર્થ જોવા ઝાલવા, અખા સરખું છે નહિ પ્રીછવા. ૫૪
વસ્તુ અનોપમ છે તે માંય, તો તે કહીએ કેમ ઉપાય?
ઉપમા સર્વ છે માયાવડે, તે સાં કેવલ્યે નહિ અડે;
અખા વસ્તુ શુભાનો ગોળ, ત્યાં ઉપમા તે માયાની ટોળ. ૫૫
સશુભને ઉપમા સર્વે ધરે, જે ઉપમા ને શુભ બને વડે;
જ્યાં થાવા ને જાવા નથી, સાં વાણી શું કાઢે કથી?
અખા તેવડે સર્વે જાણ્ય, તો તેને કથી શકે ક્યમ વાણ્ય? ૫૬

માયા અંગ

માયાના શુભ કર્મ રૂપ નામ, માયાના શુભ સ્વેત ને સ્વામ;
માયાને મારા પારકા, દેવ દાનવ જે માયા થકા;
માયાના શુભ જ્યાં નવ છે, તેને અખા તે કાણુ આલેમે. ૫૭
વસ્તુ નથી ઇન્દ્રિયને આજ, થાથી જંત દળે શું બાજ;
બાજ મધ્ય અંતરપટવડે, અંતરપટ માયા રહી ધડે;
માયાનાં કૃલ માયા લગે, અખા વિચારે પડશે વગે. ૫૮
ક્ષર પિંડ ને અક્ષર આતમા, જે સમચ્ચો સરજ્યો વાતમાં;
તત્ત્વ ચોવીશતણો સમુદાય, મુજવડે સહુ આવે જાય;
હું પૂરણુ ચૈતનધન એક, નામ રૂપ શુભ કર્મ અનેક;
અખા જે સમજ્યો તે આવ્યો, જેણે એ માર્ગ અનુભવ્યો. ૫૯
મનશું વાત વિચારી અખે, જ્ઞાની તે જે માયા લખે;
નાઠો ધૂટે નહીં એયડી, અળગી નહીં છાયા દેહયડી;
જે આત્રમ દર્શનને ગ્રહે, રસજસ થઈ માયા ત્યાં રહે. ૬૦
બેદુ માયા સમૂળી ગણે, સામું દળે ને આપે દળે;
આપાપર દળતે ઉગરે, સેજ લક્ષ તેમાં સ્થિત કરે;
જા જિહાસું ન ધરે માન, જિત્યો હારે આલે કાન. ૬૧

મહા વળગણી માયા પાપિણી, જેમ સેવતાં ડસે સાપણી;
 સિદ્ધિ કાળે યોગી જન, થાવા અજર કરે છે જતન;
 મંત્ર અધોર* ખવાડે નર્ક, અખા ન દેખાડે આતમ અર્ક. ૬૨
 દેહ ઇન્દ્રિય ગુણનાં સવ કૃત્ય, દીસે માયા કરતી તર્ત;
 તે ક્યાંથી તાણી લે અખા, માન વિના પણ રહેશે કખા;
 સર્વે જાણે જૂતવિકાર, સમજે સેજે પામે પાર. ૬૩
 અખા શ્રવતણી એ વળ, અજને કામે પૂજે અજન;
 ઇન્દ્રિય ગ્રાહ નહીં હરિલિંગ, શ્રવને જોધએ નાના રંગ;
 રંગ ટંગ માયામાં ધણા, સૌકા સેવક માયાતણા. ૬૪
 સૌકાની માયા ॥ માત, મળવા ન દીએ કેને તાત;
 પિતાતણું વદન જે જુવે, માતાને ખોળે નવ સુવે;
 તાત જજતાં આડી થાય, અખા સહુ માયાગુણ ગાય. ૬૫
 મુક્તિ વાંચવી એ જ બંધન નામ, (જેમ) ધડી માપતાં પ્રગટ્યો જામ;
 વસ્તુ અમોઘ ઇન્દ્રિયગુણવર્ત,† માયાની જાણે સંસૃત્ય,‡
 અખા વિચારે ત્યમનું ત્યમ, તો સમજે જો હોય ગુરુગમ. ૬૬
 જ્યેમ સર્વે નર સમણે ડરયો, તે દેખે વેળે મસ્તક જશે;
 મણિમંત્ર મેલી ઔપધિ, મૃત્યુ પામ્યો કરતાં વિધિ;
 સર્વ મંત્ર ઔપધિ જીપચાર, જાગે અખા દબ્યો સંસાર. ૬૭
 અખા સર્વ માને ત્યાં ભેદ, માને તેને વિધિ નિષેધ;
 બંધ મોક્ષ ચૈતનને કથા, જોતાં જડની જડશે દશા;
 એ તો વિચાર વિના ઉધરે, દીસે ફરતું ફરતાં ફરે. ૬૮
 માનજીહાર શોધે નવ જડે, વણુશોધે નવ લમવું પડે;
 પડછંદો નર માન્યો નરે, જેમ બાલે તેમ ઉત્તર કરે;
 મૂળ તપાસી જોયું અજે, મારો ભ્રમ પૂર્વો મુજ વિખે.‡ ૬૯
 અણુલિંગી કરતાની કથી, ગાંધી બહાર ચસમાને નથી;
 તો તેજ જળ પોષે આંખ્યને, જો જો ભેદ યોગસાંખ્યને;
 કહેતાંમાં તે સમજી જશે, અખા ગુરુનો કર સિર દશે. ૭૦

* અધોર=અધોરી લાગે. † વર્ત=અભીવ. ‡ સંસૃત્ય=સૃતિ=સંસાર. § વિખે=વિધે.

ક્ષમા અંગ

કિંચિદપિ જન્મ કાલનાં જાય, જેનાં નામતણા મહિમાય;
એવાં નામતણા જે ધણી, તેની મોટપ જેતાં ધણી;
તેની ભક્તિ કરે ઓળખી, એ સગરેથી અખા નર સુખી. ૭૧

જે બોલે ચાલે સાંભળે, કરતાયકા કેમાં નવ ભળે;
નર નારી તે નપુંસકલિંગ, જળચર યજળચર ખેચર અંગ;
કર્તા ભર્તા હર્તા જેહ, અખા ભક્ત જે જાણે એહ. ૭૨

પૂજ્ય તેને સમજી ઓળખી, જે વચને વચને ટાળે દુઃખી;
નરવેશે હરિ પૂરણુ બ્રહ્મ, સૂકતે* કરી સમજાવે મર્મ;
શુણ્ણાતીત શુણુ અંગી કરી, આપે આપ સમજાવે હરી. ૭૩

પૂજતાં પ્રતિમા શુણુ સેજ, પણ બોલતી મૂર્તિમાં હરિ છેજ;
જડ મૂર્તિ મુખ બોલે નહીં, ચેતન કે તુજ સેવા સહી;
પિંડ ન ભેદશ જેજે વસ્ત, અખા મળે હર હસ્તેહસ્ત. ૭૪

અખિલ જગત્ મૂર્તિ રામની, મહા જ્ઞાનીની મૂરત કામની;
જડથી ચેતન મૂરત બધી, જ્ઞાની મૂરત સર્વોપરી;
કારણ તેનું એક વિશેષ, અખા હું ન મળે જ્યાં શેષ. ૭૫

કાટિ વર્ષ પ્રતિમા પૂજિયે, પણ જ્ઞાની મૂરત પામી સેવિયે;
પોતા સરખો હરિજન કરે, મોહું માહતમ યાતા ધરે;
જડ ચેતન્ય ગમે તે પૂજ, અખા સેવન તેની સૂજ. ૭૬

પૂજાને એ ભાળે ભેવ,† જે પૂજી નિપન્યા શુકદેવ;
જનક વિદેહી સેવા દિજે, તે બ્રહ્મા જ્ઞાનીને ખવજે;
અખા જ્ઞાનીને મહિમા ધણી, ધરે ધરે રખે કાર્ધ ગણી. ૭૭

દીસે સૌ સરખાં વરતાં, ખાતાં પીતાં મરતાં જંત;
એક અધિકતા જ્ઞાની ધરે, હરિશું વૃત્તિ સ્વતંત્ર જ કરે;
અખા તે વૃત્તિમાં બહુ ભાવ, જળને ભારે તર્યું જાય નાવ. ૭૮

ભક્તિ એકાસી પૂરી ચપ્પ, બપાસીમી શુદ્ધિ અધાવી રહી;
તેવે ભક્ત જ્ઞાનીને ભજે, નવની‡ કારણું નહીં રહે રજે;
પંચ કરે તે સૌકા કરે, અખા એવું વિરલા મન ધરે. ૭૯

* સૂકત=વેદમંત્ર. † ભેવ=ભેદ. ‡ નવની=નવધાભક્તિ. § કારણ=પીડા.

સોળે અંશે હરિ જાણી હૃદે, જેની વાંછી ખીનું નવ વદે;
જેમ અગ્નિથી દિવે થયો, દીવામાં દાવાનલ રહ્યો;
તે માટે હરિજન સ્વે હરી, અખા રખે કો પૂછો ફરી.

૮૦

તીર્થ અંગ

તીર્થ કાઠિ હરિજનને ચરણ, કૃપા હશે તે જાશે શરણ;
ખારે કાળે હરિજનને હૃદે, હરિ બોલાવે તે જન વદે;
મહા મોટા જનનો પ્રતાપ, અખા થાય હરિ આપેઆપ.

૮૧

જો મુક્તિ વાંછે માનવી, તો એ કાશી એ જાદવી;
પ્રગટ મુક્તિ આપે હરિદાસ, હરિ દેખાડે સર્વાવાસ;
અખા નહોં ઉધારે પડી, હરિજન મુક્તિ આપે રાકડી.

૮૨

રામ રડવડતાં કેહેને મળ્યો, ઘેઝો તે ધર સુખથી ટળ્યો;
હું મારું ખોયાશું કામ, મળે અખા ધર બેઠાં રામ;
હરિવંશ જાણે ક્ષેપણ કાળ, ધાવે હીર ન થાયે વાળ.

૮૩

છળ નિંદા જો નહોં વિસરે, ખડિયો કાંધે શું નિસરે;
મન જાણે હું પાવન થયો, પણ રેખ દોષ પેસો નવ ગયો;
અખા પડી એ સધળી વેઠ, જો નહોં લાધી હરિની પેઠ.

૮૪

હેતેશું હરિજનને મળે, મૂંઝી માન માર્ગમાં ભળે;
હરિની તું મીઠી લે પેર, પછી ફર કે બેસી રહે ઘેર;
અખા આ તંન જોને હાડ, દહી મથી ઘી અળગું કાઢ.

૮૫

એમ સમજે તે પામે પાર, હરિથી ખીજે તે સંસાર;
તપ ત્યાગે કરી તીરથ ફેર, વને તપે બેસી રહેને ઘેર;
કાળા ધોળા સધળા કેસ, અખા હરિ જાણીને બેસ.

૮૬

લોભે લોભ્યાઘાતણો, ઊંદર કાળે ડુંગર ખણો;
આગળ એક રીઝવતું મન, તેને કાળે બહુ જતન;
અખા શું છે કાંધે મવા, બ્યસની ચાલ્યો ખાવા દવા.

૮૭

જે કરતવ મોટા આદરે, કરતાં દેખી સૌ કો કરે;
માયા મન નિરંતર સાવ, સૌ બેઠા પણ એક જ નાવ;
અખો તેહને મોટો વદે, જેને રામ રમે છે હૃદે.

૮૮

ધન્ય તને કાંઈ મોટો કુળે, કાંઈ વિદ્યા કાંઈ ખાંડા બળે;
એ મોટમ સધળી જાય ટળી, આતસબાણ પલકે બળી;
અખા કારણ વિના વડપણ વડું, જેમ અલ્પ મૂંઝે તારે તુબડું.

૮૯

કૃત્યે ન મળે વસ્તુ અમૂલ, મટે જાજ તો લાગે મૂલ;
 કાચ શૂર કાચ દાતા દયા, કાચ તપસી સતવાદી યવા;
 સૌને જોડ અધિક થઇ મળે, અખા વસ્તુથી સૌ કેા ટળે. ૯૦
 સાચી વાત ન માને રંગે, સૌ લાગ્યા માયાની ઢગે;
 પ્રત્યક્ષ દેવ પોતામાં વસે, મૂરખ સામે જાણી ધસે;
 જેમ ૩ તેમ ન થકે ઝોળખી, અખા થી પેરે યાશે સુખી. ૯૧
 મુસે અરિય જ્ઞાન મહા દુઃખે, નિસરે રૂધિર પોતાને મુખે;
 રાતો રંગ દેખી મલકાય, પશુ કારણ પશું પોતામાંય;
 સધળે રચાણું તારું મન, અખા ગમે તેમ કરે જતન. ૯૨
 શબ્દતણી માંડી ૩ જાળ, ચાળા કરે છે માયા કાળ;
 ચણુ મૂકે માંહી ફળકામના, મોહા પશુ પડે દામચામના;
 તણુ જીવનમાં એક પારથી, અખા કોક ગિરે સારથી.* ૯૩
 જ્યારે જીવની મન કામના, ત્યારે ફેર પજા ગામના;
 મને નર થાયે નિષ્કામ, તો નથી લેવા જાવો રામ;
 જેમ સૂર ઉગેથી વાદળ ટળ્યું, અખા ધામ દિસે નિર્મળું. ૯૪
 અર્થ સમજે છૂટે અનર્થ, જ્યમ અજાણો છોડી નાંખ્યો રથ;
 કટકે નામ જીજ્ઞાસી સહી, પશુ વેલ વચ્ચેથી દિસે નહીં;
 અખા દેહ ગુણના વ્યાપાર, વાસ્તે રું રાખે નિર્ધાર. ૯૫
 સ્વામીનું પદ સર્વાતીત, જે કાચ સમજે આતમ રીત,
 મુમક દેખી લોહ ચેતન થાય, મુંબક તેમનો તેમ છે પ્રાય;
 તણુ ગુણ તેમ ૩ દેહ વ્યાપાર, અખા આતમા આપ વિચાર. ૯૬

સ્વાતીત અંગ

દેશ કાલનો મહિમા કમ, લાવ ભેદ નહીં પદ પરમ;
 સત્ય જીગ ત્રેતા દ્વાપર કળી, લઘુ દીર્ઘ હસ્તે આંગળી;
 અખા હાથ ચેતન તેમ એક, એમ સમજવો વસ્તુવિવેક. ૯૭
 હીસે મન જીગ મહિમા સુણી, અદકે ઝોછે નહીં કાચ ધણી;
 જીગ જીગના વર્તમાન, ક્યાં રે જપ તપ યજ્ઞ ને ધ્યાન;
 અખા એ માયા વિસ્તાર, ચારેના બેદરગી ચાર. ૯૮

મુક્તિઅંધ નહીં જીમ માટ, અણુજાણવા જીવ જાંધે ધાટ;
 સાઠ સદસ સાગરના તન, થયા અવગતિયા પામ્યા પતન;
 ત્યારે અખા કસિલુગ ક્યાં હતો, એ બારે કાળ માયાનો મતો. ૯૯
 અચાનક જ્ઞાન ઉપજે એમ જાણ્યું, કાંઈ દેશ કાળનું નહીં પ્રમાણ્યું;
 જેમ અકસ્માત પડે પર્જન્ય, ઝડપ કુઝડપ નહીં મેધને મન્ય;
 વય વર્ણ દેશ કાળ જ કયા, અખા જ્ઞાનની મોટી દયા. ૧૦૦
 ધર્મ અવતાર ચોવિશે વિધ્યું, તેમાં પૂરણ જ્ઞાના કહાન્યા કૂળ્યું;
 તેથી બળિયા ખીજ હતી, માનવ દાનવ બહુ દેવતા;
 છતે પિંડે કેવળ કૂળ્યું રહ્યા, અખા અધિક તે તેણે કહ્યા. ૧૦૧
 કેવલ્યને આધારે સહુ, જ્ઞાના વિધ્યું મહેશ જ બહુ;
 સહુ તેમાં થઈ રહે જાય, અદકી ઓછી વસ્તુ ન થાય;
 તું તદ્વપ વિચારે અખા, બાકી શબ્દ સધળાં મોં રખા. ૧૦૨

ચેતના અંગ

વારંવાર માનવદેહ નથી, પામ્યો તે ચેતે ધરથી;
 જ્યારે જર્જર થાશે અંગ, ઈદ્રિય મુકી જશે સંગ;
 ત્યારે અખા જપમાલા ગ્રહે, ભાંગ્યે ધડે પાણી કેમ રહે. ૧૦૩
 તાપ મેલે જેમ લોહાતણો, વાયે અગ્નિ કાંઈ થોડો ધણો;
 તકેતક થઈ આવે કાજ, હાજર રાખે સધળો સાજ;
 એમ અખા પરમેશ્વર બને, પડે મને કાંઈ નહીં નીપજે. ૧૦૪
 અવસર ચેતે તે નર બસો, શૂરો જેમ યુગે એકસો;
 મહારથી તેમ સાચા હરિજન, મનમાં નાણે તન કે ધન;
 જેમ તેમ કરી સારે નિજ કાજ, અખા જાઓ કે રેન્ને લાજ. ૧૦૫
 વૃદ્ધ થયો વંદ્યું મન તન, ઉપાય ટળ્યો ને ખુટ્યું ધન;
 ત્યારે ધર્મ સાધવા જાય, કાણું કાપડ સોદો થાય;
 અખો ભજી નહીં જાણ્યો નાય, ભોંયે પાડ્યા ચારે દાય. ૧૦૬
 હરિ ભજતાં જોઈએ હેત પ્રીત, માંહિ આતુરતા સંતની રીત;
 સદ્ગુરુનું શરણુ ગ્રહેવું ખરે,* હરિને કાળે મન બહુ તપે;
 તે નર હરિને પામે નિર્વેદ, અખા એ જ ભજવાનો બેદ. ૧૦૭

આરત વિના લગે શું યશે, પીતળ સોનામાં કેમ જશે;
 દુઃખિયો દુઃખ નિગમવા કાજ, નવરો રૂડી ચલાવા જાજ;
 કયા કિર્તન બહુ કરતા ફરે, અખા હરિ પ્રાપ્ત લેખે સરે. ૧૦૮
 આતુરતા આણી આરાધ, સન્મુખ થઈ સદ્ગુરુને સાધ્ય;
 સદ્ગુરુ મળે તો સંજો તરે, સમજ વિના સો ફેરા ફરે;
 હરિ વિના ફોકટ ફાફાં જાણુ, અખા રામ નાહે પાણી પહાણુ. ૧૦૯

‘કૃપા અંગ’

પૂરણ બ્રહ્મ પ્રીતિવા કાજ, નવધા લક્ષિત વૈભવ સાજ;
 જેમ કરી વસ્ત કનેથી પડી, આદર કરતાં પાછી ‘જડી;
 અદ્ય આદરે જે આવે હાથ, તો અખા ‘કાજ શું શોધ્યા સાથ. ૧૧૦
 હરિમણિ કંઠે પોતાને અમૂલ્ય, તે પઓ જણી બહાર ખોળે ધૂળ;
 ત્યાં કર્મ કાચની કણિકા જડી, તેને બસને લાગ્યો કાઢે હડી;
 અદ્ય પ્રાપ્ત ને અતિ આપાસ, અખા ન જાણે આતમ પાસ. ૧૧૧
 હરિની ઇચ્છાએ હરિ મળે, તે તો અખા અંતરમાં ગળે;
 જનક ખટ્વાળે ક્યાં નવધા કરી, વિચાર કરતાં પાખ્યા હરી;
 કૃપા હરિ હસ્તિથીશું કાજ, ઢોળે કળય તો પામે રાજ. ૧૧૨
 સાત દને પરીક્ષિત રાજન, ભ્રમ ગયો બેટ્યા ભગવાન;
 ખીજ બહુ ત્યાં બેઠા હતા, શુકના મુખની મુશ્મતા કયા;
 તે તેવાના તેવા રણા, અખા હરિની જોષએ મયા. ૧૧૩
 અખા કામ છે સમજ્યા સાથ, પણ કૃપા રૂપિણી જોષએ આથ્ય*
 ખીજે સધળો દેહબાપાર, જન્મ મરણ ન ટળે સંસાર;
 કૃપા સમજ અર્થ સર્વે કૃત્ય, જે ઉપજે તો પામે તર્ત. ૧૧૪
 પણ સમજે સખળો સંસાર, સમજે જાયે સધળો ભાર;
 જેમ જેમ સાચું માને જન, તેમ તેમ વાધે દંને દંન;
 અખા પ્રેત ખીહીનાને ખાય, (પણ) ધીરજવાન તે કુચળો જાય. ૧૧૫
 એક અરીણ ખીજે સંસારી રસ, અધિક કરે તેમ આપે કસ;
 જેમ જેમ અધિકું ખાતો જાય, અંજે અકલે હીસે થાય;
 ને મૂકે તો મુલે સરે, નહીં તો અખા તે ખાતો મરે. ૧૧૬

ત્યમ એ ભોગતણો સંસાર, જીર્ણ થયો તો પડિયો આદાર;
 નવો નીપજો તેમ લાગે સ્વાદ, તો કેમ જાએ લેવની બાધ;
 અખા ખસજેમ સંસારજેથાથ, (અને) ધરી ફેદી તો સમૂળી જાય. ૧૧૭
 જાય સમૂળો તેમ સંસાર, કરતાં આત્માતત્ત્વવિચાર;
 અન્ય ઉપાય નથી એ જવા, સામા બંધ બંધાએ નવા;
 કર્મ કરતાં નાવે છેક, અખા વિચારે ન મળે શેષ. ૧૧૮

ધીરજ અંગ

બ્રહ્માદિક નવ પાખ્યા પાર, એમ જાણીને ખાશો માર;
 અગમ અગોચર સોને હરિ, બ્રહ્મા કીટ લગી માયા આવરી;
 અખા હરિ જો મળનારા યાય, ન ગણે હિંચનીય રંકરાય. ૧૧૯
 કુળ અધિકાર અધ્યયન ચાતુરી, પાપી મૂર્ખ સાં ન જીવે હરિ;
 જેમ વામની વલણે લાગે લાય, પણ કાણું જમણું ન ગણે વાય;
 લમ ઊંચ નીચ ન ગણે નારાયણ, અખા એમ ખરાખરી જાણ. ૧૨૦

સુજ અંગ

સમી સુજ સુજે તે પામ, સુજ વિના સૌ ચાંખ્યા ચામ;
 સુજે દુઃખ તે સુખ નીવડે, સુખ્યા વિના જ્યાં સાં આથડે;
 અખા સુજ આલે નરહરિ, અણુલિંગી સુજ આવી ખરી. ૧૨૧
 સુજે ભજવા તજવા નથી, રાજ કરે કે બીજે ઘેરથી;
 દુઃખ સુખ કાળે આવે જાય, પણ સુખજો તે ધણી ન યાય;
 અખા સુજ વોહોણી તે હાણ્ય, રાજે બીજે ન ટળે તાણ્ય. ૧૨૨
 સુખજાને સરખું સદા, કારણ વિના તે પામ્યો મુદા;
 ચારે જુગ સુજ આગળ ફરે, (પણ) જુગ બળતે તે નવ આવરે;
 સુજે વસ્તુ નિરતર બળે, અખા અચાનક જો ઉપજે. ૧૨૩
 જ્યારે હવી અણુલિંગી સુજ, આપપર વિનાની જે જીજ;
 એકલમલ અણુલિંગી એજ, ચિદ અચાનક પામી એજ;
 તે સ્થળનો સાક્ષી ત્યાં તેજ, ધારવું જેનું ગુણ પારે હેજ.* ૧૨૪
 નિર્ગુણમાં ગુણની ઉપાધ્ય, જીવપણાની લાગી વાધ્ય;
 ગુણી જીવ નિર્ગુણ સાચા હ્રદે, તે ધ્યેય ખ્યાતા સત્ય જાણી વદે;
 દ્વૈત રોગ લાગ્યો મન વિષે, અખા અદ્વૈતપણું સમજ્યા પહે. ૧૨૫

સાધન લખિએ વેદ પુરાણ, અદ્વૈતની ઉપજવા જાણ;	
ધ્યે ધ્યાતા જણવાં એક, નવધા ભક્તિનો ણીધા વિવેક;	
સાધુ ખારે પટ ઉજાવળયાય, અખા ભક્તિ વેરાગ્યે દ્વૈત પળાય.	૧૨૬
ચૈતન્ય બ્રહ્મ સદોદિત સદા, સૈજ કલ્પોલ કરે છે ચિદા;	
નાટક ચાલ્યું જાય સદાય, કો કહે કર્મ કો કહે માય;	
પણ એવાનું એવું અખા, વચે અણુછતી કરે પખપખા.	૧૨૭
અંત જુઓ જેની નહીં આઘ, કોયે કાળ પડે નહીં આધ્ય;	
નિત નિત ચાતું જાય નવું, (પણ) કો ન કહે મુજ આગળ હવું;	
અખા વિચારી જો એહને, પણ વળગીય નહીં તું દેહને.	૧૨૮
જ્યારે જગત વિચાર્યું જને, તે ઉઠાં હાથને ન રહે તને;	
હિસે સ્વતંત્ર ભૂતમાં ભૂત, અદકું આહું નહીં અદ્ભૂત;	
અખા વિચાર વિના સંસાર, જો સમજે તો ધરમાં પાર.	૧૨૯
જન કાય ભૂખ્યો ઊઘી ગયો, કરે આહાર સ્વપ્રવશ થયો;	
ભક્ષ કરે પણ માંહે ભૂખ, ઠાલીને ઠાલી રહે કુખ;	
તેમ અખા સધળો સંસાર, ત્રિશુલ ભોગનો કરતો આહાર.	૧૩૦
મલક મુકી છુવે પરાક્ષ, કર્તવ્યને સિર મુકે દોષ;	
સભર ભરાઈ રહ્યા છે નાથ, હિડતાં લાગે હરિને હાથ;	
અખો કહે દેરવડું મન, જો જાણો તો જાણો જન.	૧૩૧
એમ જાણે તે હરિનો જન, મારે પોતે કયાંયું મન;	
દેહ હરિ ઇન્દ્રિયે થયો, અણુછતો હું તે આવી ગયો.	
તારું કર્યું ને હું જી નાથ, એમ જાણી અખે ઝાટકયા હાથ.	૧૩૨
અહંકાર વિચારે કયો નિરધાર, હરિસાગરનો જોષ્યે પાર;	
અહંકાર પાર કાઢવા ગયો, વિચાર વિચારી બેસી રહ્યો;	
પાર કાઢતાં અહંકાર ટળ્યો, વિચાર અખા વલ્યો હરિ બલો.	૧૩૩
મજે વિચારે હરિ તે ખરો, બીજાં સરોડાં કાં સાંમરો;	
કૃષ્ણ ઉદ્ધવનો એ નિરધાર, સ્વરૂપ મારું લહે સદિચાર;	
શુણુ શુણુને કાળે અવતરે, અખા દ્વૈત નોહે માદર.	૧૩૪
જોને જગત માને હરિ કરી, તે કૃષ્ણ ગીતા ઊચરી;	
અર્જુન મહારે નહીં અવતાર, શુણુ શુણુ શું વરતે નિર્ધાર;	
મારું ને હું બે જ્યાં નહીં, તે જ શકે અખા મુજ લહી.	૧૩૫

* આખ્ય-ટોટા, ખાટ, કમતી.

† ઊઠ-સાદાતણ.

‡ વલ્યો-પાર ઉતર્યો.

સરોડાં-નકામી કાંખજો.

હરિના હોય તે હરિને લહે, ખીજા હરિની મોટમ કહે;
 સાગર ઉદર માંહેલો મર્મ, માલમ* જાણે જે કુળધર્મ;
 ખીજા જળવડે કરે બાપાર, અખા ઝાનિજન લે નિર્ધાર. ૧૭૬
 હરિ સેવકને ઠા હરિપુત્ર, કુંવરનું બાંધ્યું ધરસૂત્ર;
 સેવક તે જાણે નિજ દાસ, આપ અન્યને રાખે પાસ;
 આત્મ જ તો છે એક આત્મા, લાં અખા કેની શી તમા. ૧૭૭
 તાત્પર્યમાં તાણાતાણુ, સેજમાં† નહિ વૃદ્ધિ ને હાણુ;
 સેજ તે જ રહે હરિનું રૂપ, તાત્પર્ય તે જીવ સ્વરૂપ;
 અખા તે માટે સેજ જ સાર, ચૈતન્ય તે પરમેશ્વર નિર્ધાર. ૧૭૮
 માયા મૂઝાસ મા તું અખા, નવરો યધને સુધને જા;
 મરતા પહેલો જાને મરી, અણહાણું જળ રહે નીતરી;
 લાં કર્મરૂપિયાં ધાણાં ઢોર, મેલું મન અંધારું ધોર. ૧૭૯
 અખા જીવનો અવળો ન્યાય, મેલું વેલું ફાટી જાય;
 ઉન્મત્ત મનને યોગ સાધવો, જો કર્મ ઓધ કરે નહીં નવો;
 જેમ છુટી ધનુ મારતી ફરે, અંધારે બાંધે ટેવ વિસરે;
 અખા તે જાણી કયો ઉપાય, લાં સિદ્ધિરૂપી લાગી બગાય. ૧૮૦
 એક ઝાની ખીજા સાધનવંત, બેનો લક્ષ મળે નહીં તંત;
 સ્થિતિ બાધી સૌ સાધન કરે, અચબ્યું આપતજગદ‡ જ ઉચ્ચરે;
 જેમ અનલ અવનિપર નાવે કયમે, અખા જૂયર તે જૂયર શમે. ૧૮૧

મહાસાક્ષ્ય અંગ

તત્ત્વમસિ પદ કહાવે ત્રણ, વેદે જેનું કર્યું વિવર્ણ;
 કેવલ્ય ઈશ્વર ત્રીજો જંત, તેને જાણે પંડિત સંત;
 જુક્ત બલી સમજવા મન, એ જ અખા અધ્યારોપણુ અન્ય. ૧૮૨
 જેમ છે તેમ રહી શકતો નથી, જીવને ટેવ પડી ધરથી;
 અંતર્ભૂતને ગ્રેરે માય, સંકલ્પ વિકલ્પ મન કરતું જાય;
 અખા એ ખીજો અહંકાર, આપ નહીં તો નહીં સંસાર. ૧૮૩
 ચયું નોતું હમણાં નથી થવા, રણા સંકલ્પ ઉપજતા નવા;
 નિર્પતા ઈશ્વર હું નિમિત્ત જીવ, મારે પુરાતન કર્મ સદેવ;
 એમ કેવાને કા નવ રણો, જ્યારે અખા શ્રમ મૂળગો ગયો. ૧૮૪

* માલમ=વહાણનો ઝુખી, કપતાન. † સેજ=સહજ સ્વરૂપ આત્મામા. ‡ તનુ/સૂ=તે
 યદનો શાતા.

- અંતર ઉપજી મોટી બહા, હું સુડો ને હરિ તે બહા;
 બે આરોપણુ બેને વિયે, એને વેદ આપા કરી લયે;
 અખા ઉપજતું રહે જો એહ, પ્રાપ્તે જાણે કૈવલ્ય તેહ. ૧૪૫
- અદબદમાં ઉપજે તે જીવ, જીવના કલ્યા ધર્મર સિવ;
 જ્યારે જંતે તપાસ્યું આપ, રજ્યું નહિ તો શેના શાપ;
 અખા તેમનું તેમ સદાય, બંધ મોક્ષ વણસમજ્યા ગાય. ૧૪૬
- વાત અસૌક્રિકે અનુભવતણી, પ્રપંચ પારે રહેણુ આપણી;
 પંખી ઓછાયો પડિયો જાળ, પણ પોતે ઉડે અલમ નિરાળ;
 અખા માનીની એવી કળા, વત્યો જાય તે ઉપરજાળા. ૧૪૭
- અખા સમજ તે સાધન રાજ, બેઠાં જેસાપી શીઝે કાજ;
 નર નીકામાં આસન કરે, બેઠો બાધી પૃથ્વી ફરે;
 કાયકવેશ કરવો નવ પડે, સૂજ સમજમાં સર્વે જડે. ૧૪૮
- સૂજ વિના સધળાં સાધન, વાધે અદકાં ફનેદન;
 ઘાણીનો બળદ ધરમાં ફરે, દય ડગમહિ ચાકી મરે;
 એમ અખા સધળો સંસાર, સમજવિના નહોં પામે પાર. ૧૪૯

વિશ્વરૂપ અંગ

- આળાં ચર્મ ફરાં બહુ રૂપ, નટ દેખાડે ભાલ અનૂપ;
 ચામ જેડામાં બેઠો છપી, રમી રૂપ છપાવી લે ખપી;
 એલ ચાલે જે દીપકવડે, તેને અખા કયે નવ નડે. ૧૫૦
- લક્ષ ચોરાશી ખાણે જંત, પડતાં ન મળે ધર્મર અંત;
 દીપક તે પર્મ ચૈતન બ્રહ્મ, જેવડે ચાલે ધર્મર કર્મ;
 અખા એમ સમજ રે જેહ, તેને નથી કાય કાળે દેહ. ૧૫૧
- પ્રભુ પામવા મારગ એક, સદ્ગુરુ શરણે જ્ઞાન વિવેક;
 ખીજી મારગ કોટાનકોટ, રહે આવયાં ગુણની ઓટવ;*
 અખા નૌકાના મુખક જયા, વાર પાર ન જાણે કયા. ૧૫૨
- વસ્ત્ર જાણવા સાધન કાજ, આરોપી બોલ્યા કવિરાજ;
 ફળ તેનું તે જ્ઞાનવિવેક, જેમ તેમ કરિ હરિ જાણે એક;
 સમગ્રી અખા સર્વ ધોઈ કાઢવ, નહોં તો હરિ માર્ગમાં ચારો આજ. ૧૫૩

સ્વભાવ અંગ

સ્વયં ભાવે નભ ઉલ્લસે સદા, જેમ હેમ પર્વત અદબદા;
 ધન ધટા વિના યાયે વૃષ્ટ, એમ ગાની તે હોખે પુષ્ટ;
 ગળી પાલો ગંગા ચર્ધ વહે, લાં અખો શું સાધન કહે? ૧૫૪
 નિરાધાર નાટક અટુપડું, સ્વતઃ સિદ્ધ દીસે સામડું;
 ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય સેજે યાય, પ્રવાહતણી પેરે આદ્યું જાય;
 તેમાં આચાર્યે કીધી જુક્તિ, કલ્પ્યો બંધ ને માની મુક્તિ. ૧૫૫
 દર્શન ભેદ દાવા મત ધણા, ગઢ બાંધી રહ્યા આપ આપણા;
 એક એકપેં હુંકી રહ્યા, અમે પામ્યા બીજા વહેતા ગયા;
 અખા નાટકની એવી રીત, મન લાગે છે દેતાદેત. ૧૫૬
 જે છે તે લાં આપોઆપ, બીજો તે નારાયણ થાપ;
 સમી સમજ સમજ્યાવિના સૌ, આપાપણા મત ટાણે બૌ;
 અખા આલ્યો મત માયાતણો, દેત અધ્યાસ સૌને છે ધણો. ૧૫૭
 પંડિત ડાહ્યા વિચારો સાત, પણ સાત વાતની એક જ વાત;
 ને પ્રગટ હરિ વસનારા થાય, લાં સાધન ધર્મ ન જીવે કાય;
 અખા સાધન બીજાં જે બૌ, કાળ કર્મ કર સૌખ્યાં સૌ. ૧૫૮
 ભણે ગણે હરિ નાવે હાથ, દાન તપસ્યા કાળને સાથ;
 બ્યાકરણુ વેદ સમાધિ અભંગ, જોતાં સર્વ માયાનું અંગ;
 અખા અજુલિંગી પદ અનુપ, જ્યાં ધ્યેય ધ્યાતા ન રહે રૂપ. ૧૫૯
 પૂર્વજન્મ કર્મ અનુસાર, ઉત્તમ મધ્યમ ભોગ સંસાર;
 જોણે હું મમતા સત્ય માન્યો દેહ, ત્રિવિધ કર્મ કલ્પે છે તેહ;
 પ્રાય અખા જ્યાં દેત અભાવ, ત્યાં પૂર્વ જન્મનો સિયો કરાવ. ૧૬૦
 મહાવિચાર વિચાર્યો અખે, જે ગગનચંદ નાવે જલવિષે;
 વચ્ચે લહરી તરંગ જીલ્લુદા, બિંદુ વિકાર ઈંદુને નહિ કદા;
 એમ પરમાત્મા જાણે પિંડ, તે પરમાત્મા જાણે ભૂમંડ.* ૧૬૧

પ્રપંચ અંગ

પ્રાય પ્રપંચ આળ પંપાળ, પંડિતે તનાં ગુંથ્યાં જાળ;
 સ્લોક શુભાષિત મીઠી વાણ્ય, તેણે મોહ્યા કવિ અજાણ્ય;
 'કહે અખો મર્મ સમજ્યા પખે, સંસ્કૃતનું પ્રાકૃત કરી લખે. ૧૬૨

કવિએ શક્ય જણાવા કાજ, ગાજે જેમ રાહેણીનો ગાજ;
 વૃષ્ટિ થવાને નવ ગડગડે, સામે અવધ્યથો પાછો પડે;
 મિથ્યા સંસાર સાચો કરિ કવે, રખે અખા તું એવું લવે. ૧૬૩

પૂજવા મનમાં બહુ કોડ, શબ્દતણા જોડે છે જોડ;
 ભૂખ્યો નર બહુ તક જ પિયે, જાણે ઉદર ભરીને પુષ્ટિ પામિયે;
 તેણે ધરાય નહીં ને વાધે રોગ, એમ અખા નોહે આતમભોગ. ૧૬૪

કવિ યજ્ઞને અધિકું શું કંચું, જોતાં નહીં ઘણા અણુચંચું;
 રાગ દેવની પૂજી કરી, કવી વ્યાપાર બેઠા આદરી;
 તેમાં અખા શું પામે લાભ, વાએ ગયો જેમ સ્ત્રીને ગાભ, ૧૬૫

કહે અખો હું ધણુંએ રટ્યો, હરિને કાજે મન આવટ્યો;
 ધણું કૃત્ય કર્યાં મેં બાણ, તોય ન ભાંગી મનની દાઝ;
 દર્શન વેષ જોઈ બહુ રહ્યો, પછે શુરુ કરવાને ગોઠુળ ગયો. ૧૬૬

શુરુ કર્યાં મેં ગોઠુળનાથ, શુરુએ મુજને ધાલી નાથ;
 મન ન મનાવી સદ્ગુરુ થયો, પણ વિચાર નગરાનો રહ્યો;
 વિચાર કહે પામ્યો શું અખા, જન્મ જન્મનો કર્યાં છે સખા ? ૧૬૭

બહુ કાળ હું રોતો રહ્યો, આવી અચાનક હરિ પ્રગટ થયો;
 ત્રણ મહા પુરુષ ને યોયો આપ, જેનો ન થાયે વેદ ઉચાપ;
 અખે ઉર અંતર લીધો જાણ, ત્યાર પછી ઉધડી મુજ વાણ. ૧૬૮

પરાતપરબ્રહ્મ પ્રગટ થયા, શુણ્ણ દોષો તે દિનના ગયા;
 અચ્યુત આબ્યાનું એ અંધાણ, ચંચું ન ચાવે અખો અજાણ;
 જે નરને આત્મા શુરુ થશે, કહ્યું અખાનું તે પ્રીતશે. ૧૬૯

જ્ઞાની અંગ

સહજ લોક ત્યમ યાતા પુરુષ, એમ જાણે તે નર છે મૂરખ;
 દેહ વિષે સૌ સરખાં ગણે, જેમ કંચન તાર ત્રાપડમાં વણે;
 અખા અમૃત તે પાણી નોય, રસ જાણી ગણુશો મા તોય. ૧૭૦

જ્ઞાનીનો લક્ષ પરપંચપાર, જેમ નાવ ચાલે કુવને આધાર;
 વણુવાળી જેમ વહે છે નદી, આવી મેલાણુ કરે ઉદધી;
 જેમ દીપક ફેરી ગલ ગગન, એમ પરબ્રહ્મમાં અખાનું ગણુ. ૧૭૧

સહજ સ્વભાવે સર્વોત્તીત, દ્રેત તેજ ભાસ્તું અદ્રેત;
 જેમ દુમાસ વિષે બહુ દીસે ભાત, પણ પોત યજી નહિ અગગી ભાત;
 અખા યાતા દેખે અશું, અદ્વૈત કારણ, બ્યાં ઉલ્લસ્યું. ૧૭૨

સમજ્યો સમજ્યાની ગત લહે, જેમ સ્વપ્નસાધ્યખીને નવ કહે;
 નિજ પિંડ બાદે ચોદે લોક, વસતાં રહે તે દેખે ફેક;
 સમજણદાર વિના સમજવું, કહે અખો હું એવું કવું. ૧૭૩
 ભવન ત્રણ સ્તુર્ણ મનતણું, જેમ સૂર્ય કારણ રેણી દિનતણું;
 સૂરજ વિના નોહે દિન રાત, તેમ તે ભવના કાણ દેખે ભાત;
 અખા તેમ જો મનને લહે, ત્યારે સેજે પરમ કારણ રહે. ૧૭૪
 પરાપાર પરમેશ્વર વસે, સેજે સહજ ત્યાંથો ઉલ્લસે;
 આપે આપની પામે ભાળ, ત્યારે જાય જગતજંગળ;
 અખા વાત એ સાચી જાય, તેહ વિના મનરખતી વાણ. ૧૭૫

જીવ ઈશ્વર અંગ

કામ સકળ હરિથી નીપજે, પણ હરિ સિર પોતે નવ લે રજે;
 જીવચક્રી કાંઈ નવ થાય, હું હું થૈ ફેગટ બંધાય;
 શકટ તળે જેમ ચાલે શ્વાન, એમ અખા ધરવું સૌ માન. ૧૭૬
 બહું જાય તો હરિમાં ભળ, વાકા જાતો વાટે વળ;
 કર્મ કરે ને ફળની આશ, એ તો હરિમાર્ગમાં મેવાસ*
 લોભે લાગો ચાલે ગામ, અખા સુવાનું નાવે ઠામ. ૧૭૭
 ખરા વચુતા પંડિત જાય, કર્મતણું બાંધ્યું બંધાય;
 બણી ગણી ધર્મ બેઠા પૂજ, પણ અળગું રહ્યું આત્માનું શુભ;
 ભેદ ન લક્ષી વાંચ્યા ફાંકડાં, કાળે અખા ફેરવ્યા માંકડાં. ૧૭૮
 હરિજન તો હરિલક્ષણે રહે, બાલ ઈદ્રિય વિષય સર્વ ગ્રહે;
 અંતર રહે અકર્તા યદ, ત્યારે કર્મ કરતાં લાગે નહીં;
 તેમ બાળે લડે સેજે સંસાર, પણ અકર્તા રહે કિરતાર. ૧૭૯
 દેહદમન મુગડું કર્મ, મૂરખ જાણે માંડયો ધર્મ;
 પીડે પિંડ તે પેટને કાજ, કાપા કશી જાયે મહારાજ;
 વિષે વળુંધો બસની ચયો, અખા આત્મપરિચય ગયો. ૧૮૦
 ભક્ત જન્મને વેર સદાય, હરિજન આપ્યું હરિનું ખાય;
 દ્રવ્ય હરિ ને હરિ દાતાર, વચ્ચે વેહેતાગરોઈ જીવ વહે ઉપકાર;
 એ તો હરિનો ચત્રકાર, સ્થાવરજંગમ પામે આહાર;
 એમ જાણે દીધે હરિ ફળે, અખા અહંકારે આણું વળે. ૧૮૧

* મેવાસ=અધાર વનમાં છુટારાનું ઠેકાણું. † વેહેતાગરોઈ=ગાર ઉપાડનરિા.

- આપોપું ગાળે અર્થ સરે, મન મૂકી અણુછતું ઊંચું કરે;
મિથ્યા હુપણું માને સત્ય, કર્મ સંધાયે તેને રત્ય;
પમ્પા વિના બહુ કાચાં મરે, અખા સદ્ગુરુ ન મળ્યો શું સરે. ૧૮૨
- શિર ફેરે શિવ જાણ્યા માટ્ય, છવતે ચત તે બેઠું નહીં ધાટ;
કાળ કર્મ ને પિતૃ ગ્રહ દેવ, કેડે યઈ વહેતો અહમેવ;
હરિ અણુજાણ્ય સર્વે ખરું, અખા પ્રભુ પ્રીછે પાધરું. ૧૮૩
- હરિજન હોય તો હીશી ખોલ, રાજપુત્રને શેની દોલ્ય;*
ચાલ મલપતો નહિ ચાસંધ,† જર્મ કર્મના જાગ્યા બંધ;
અર્કથકો નાશે અંધકાર, અખા હરિજનને ચો સંસાર. ૧૮૪
- હરિજન જન્મની અળગી દશા, જળચર સ્થળચર એકઠા વસ્યા;
અવની ઉપર લાગી લાય, જળચર હોય તે જળમર્મ જાય;
બૂચરની કાંઈ બીજી પેર, એમ જાણી અખા આદર. ૧૮૫
- હરિના હો તો હરિ ઓળખો, વણ્યાબુંધું બીડું કાં જાખો ?
સ્વાદ ન આવે રંગ ન થાય, તેમ ભક્ત ભક્ત કહિ લોકો ગાય;
જ્યાં હું હુવે લાં હરિ તો ખરો, વંદો તેની નિંદા કાં કરો ? ૧૮૬
- જેમ મગ્ગ પ્રત્યે માછી દે દાન, તેમ દમે ભક્ત દુલાય લગવાન;
લોક લોભ ઉપાય બહુ કરે, જેમ જન્મતાં રમતાં મુખ સરે;
તે દેખી ન શકે સંસાર, કરે નિંદા અખા લે શિર ભાર. ૧૮૭
- ભક્ત તો તે જે પ્રીછી બળે, ફેતરાં બાંધે નહીં તાંદુળ તળે;
સર્વોવાસ લહે હરિ મળે, નહીં તો બેઠો કંદારી દળે;
એક સ્વામી સધળે વિસ્તરો, એમ અખા જાણો તે કરો. ૧૮૮
- ખટપટને ખટપટવા દે, તું અળગો આવી પ્રીછી લે;
જંગી ટોલ ધણી ગડગડે, ત્યાં ઝીણી વાત કાને નવ પડે;
નિરદાવાના જનને ખોળ, તે અખા બેસાડે બોલે બોલ. ૧૮૯
- પાને પોયે લખિયા હરિ, જેમ વેણુમાં ખાડિ વિખરી;
સંતે ખાધી ઝાડી ચઈ, અને વંચકે તો સજીવિ વહી;
તે માટે તે તેવા રહ્યા, અખા સંગ પારંગત થયા. ૧૯૦
- ભણ્યું ગણ્યું તે ઝાટણું કરે, જેમ બેસે વાયુ સુકઝાં વેતરે;
તેણે ફળે કરી પંડિત પૂજ્ય, સતને સુકઝની પડે સૂજ્ય;
સંત તે જ હરિધનના ધણી, અખા ગત્ય આપે આપણી. ૧૯૧

* દોલ્ય=દુખ. † ચાસંધ=અહર-ચાસન. ‡ સુકઝ વેતર=વાયુ સુખઝની ગધ લઈ નય છ.

પંડિત તે વિદ્યા કર્યણી, સંત તો છે ફળના ધણી;	
ખી પાણી હરિનું નિર્ધાર, ઉપાય કરાવી આપે આદાર;	
અખા ભોગી ભોગીને કાજ, વઢે સેવક રાજને રાજ.	૧૯૨
પ્રુલિશ મા નામ વેળુવ ધરે, શું ચું ઘેર ઘેર ખાતો ફરે;	
કાંઈરાજ નામ ધર્યો નોખ રાજ, નરપતિ થયે નરપતિનું કાજ;	
અખા અર્થ ઇચ્છિય મા કથા, અખા તેજ મોટાની દશા.	૧૯૩
કાપ આજસ કાપ કોષે યયો, વારે વેધ પહેરીને ગયો;	
નહિ મહેનત વેઠે નહિ સાય, વંદે વિશ્વ એ ફળ મદિમાય;	
હરિને અર્થે અખા એક વિચાર, પછે સમું પડે તેમ રહે સંસાર.	૧૯૪
વિશ્વ વિચારે કાંઈ નવ લહે, વહેતા સાથે સૌ ઠા વહે;	
આડંબર કરે મોહે કરી, જે જ્યાં ત્યાં બેઠા કરી;	
અખા પશુ જેમ યવનને હળે, મહાજન મૂકી તે સંગે પળે.	૧૯૫
અણુસમજ્યો જીવ ને બીજું અંખરું, જ્યાં દેખે ત્યાં વળગે ખરું;	
પ્રકૃતિ મળે તો ત્યાં તે અડે, નહીં તો પાછું વારે પડે;	
એમ અખા સધળો સંસાર, ઝામર ઝાળે* કરે બ્યાપાર.	૧૯૬
ભહું ભણે તો પાછો ભાજ, પય ટળે જેમ પ્રગટે આજ;†	
દુઃખ રહે તો થાય નહીં નવું, ધૃત સહિત પડે ડાટવું;	
એમ અખા વિશ્વ કાચું શમે, જમણુ વિના બહુ ધૃત નિર્ગમે.	૧૯૭
વિશ્વ વસ્તુમાં શાનો ફેર, જે મણુ એકના ચાલીસ શેર;	
નાના કાટલે સધળા પિંડ, મણુ કહિયે વેરાટ બ્રહ્માંડ;	
હરિમાં વિશ્વ ને વિશ્વમાં હરિ, એમ અખા સૌ ધરનું ધર કરી.	૧૯૮
વિશ્વ ભજંતાં વસ્તુ ભળાય, નીર નદીનાં સાગરે ભાય;	
દોષ સકળ હરિ વેદજ વઢે, બ્રાહ્મણુ મુખ ને સંતને હઢે;	
મુખે જમે વાણી ઉચ્ચરે, પણ હરી હેયામાં હોય તે કરે;	
તે માટે હરિ ભજવા સંત, અખા ભવનો આણે અંત.	૧૯૯
મોટપ દીધી હરિજન ખમે, હરિશું બોલે હરિશું રમે;	
જનને દીઠે હરિ સાંભરે, તે જો હરિજન સાથે ફરે;	
જેમ દીવે સમરસ ઉજાસ, એમ અખા હરિ ને હરિદાસ.	૨૦૦

હરિજનને ગ્રહ કહો શું કરે ? જે ગ્રહ બાપડા પરવશા હરે;
 રવિ ભમતો ને શશિનો ખે, રાહુ તો ધડવોલો વહે;
 કાલો શુક્ર ને લુલો ચનિ, બૃહસ્પતિએ સ્ત્રી ખોઈ આપણી;
 ગ્રહે નહિ ગ્રહ હરિ મુજ હદે, અખા દીન વચન કાલુ વદે. ૨૦૧

એક પરમેશ્વર ને સધળા પંથ, એ તો અળશું ચાલ્યું જીવ;
 જેમ અગ્નિ અગ્નિને સ્થાનક રહ્યો, અને ધુવાડો આકાશે ગયો;
 અળગો ચાલ્યો તે કેમ મળે, એમ અખા સૌ આવળા વળે. ૨૦૨

જાજરો જીવ જીવત શું કરે, પ્રકૃતિ પાપિણી પૂંઠે ફરે;
 જે જે સાધન સાધે સહાય, તેજ વાતના મળ બંધાય;
 અખા અમર થયાનું કામ, રાખવા હાંડે સૌ કે નામ. ૨૦૩

કાંઈ સર્વ, હરિનું થાય, મૂરખ કર્મતણા મુણ માય;
 નૃગ રાજ કાઢિડો કપોં, વિભીષણને શિર કર ધસ્યો;
 સત્ય-પાળતો-હરિચંદ્ર કુખી થયો, જરાસુત વેરી તે વેકુંડ ગયો;
 એવો અસંભાળ્ય હરિ મન વસ્યો, એમ જાણી અખો આજણ્યો. ૨૦૪

કય વિક્રમ બાળત શોભવા, સ્વામી સેવક રંગ નવનવા;
 વચ્ચે દોભની વીટણા કરી, રસથી જીવ કરે આદરી;
 આપે લે નિશ્ચે નારાયણ, અખા તું તે એવું જાણ્યું. ૨૦૫

કર્મ નામ તે હરિના વર્તા, તુંમા પ્રથમ સકળ ક્યાં હતું ?
 મતુ જીવજર્તા ક્ષત્રી થયા, સનકાદિક તે યોગી રહ્યા;
 જગત નોતું ત્યાં ક્યાંથી-કર્મ ? અખા હરિનો મોટો મર્મ. ૨૦૬

જીવ ભક્તિ કરે સ્થાવરે, સામગ્રી હરિની નીવડે;
 તેનું લાવી તેને સજે, પોતાને તો મળે નહીં રજે;
 જાણ્યું આપ સમર્પું હસ્ત, તે તો નીવડી તેની વસ્ત;
 અખો જે જે કરવા ગયો, ત્યાં એમ અણખોલ્યો રહ્યો. ૨૦૭

સમજી રહિયે તો સમું પડે, નહિ તો કાંઈનું કાંઈ નીવડે;
 જે જે કરવું તે અહંકાર, તે ત્યાં હરિને લાગે ભાર;
 ભાર ચઢ્યો નિશ્ચે ઉતરે, એમ જાણી અખો શું કરે ? ૨૦૮

ધામધૂમ તે ધનના ધગા, મોહ અહંકાર મહેલીને ગા;
 આવડે મેહ વરસે ગડગડે, ફળ ન ઉમટે ને લાગાં પડે;
 રત વિના કર્ણલ ક્યાંથી ફળે, એમ અખા હરિ ક્યાંથી મળે. ૨૦૯

મર્મ ન સમજે જામે પડ્યા, કરે અહંકાર હોડિ ઉચળા;
 દીલાં ટપકાં કાઢે ખાસ, જાણ્યો મારમ પશુ છે મેવાસ;
 વંદે ચરણ ને નંદે પિંડ, ભક્તિ નામે અખા પાખંડ. ૨૧૦
 પોતે પરતક્ષ દેવ ઉપાસ્ય, અન્ય ઉપાસન માપાહાસ;
 જેમ જેમ મેલ ચઢે લૂગડે, તેટલું ધીમે પોત ઉધડે;
 આદરવો આતમઅભ્યાસ, અખા સંભાળે આપણુ પાસ, ૨૧૧
 કુશુદ્ધિ જીવ અને કપાસ, તે પીટ્યા વોણા નામે રાસ;
 તે માટે કહે છે ભગવાન, જાણે દેહદમને આવે સાન;
 ધન ઉછળતી ને ડોહરે* ગળે, અખા જો હરિ વળજે વળે. ૨૧૨

આનંદ અંગ

હાં હરિ નહિ ઓળખ્યા હરી, કાચો જીવ જાશે નિસરી;
 જેમ નિભાડે ભાજન કાચું રજું, ન સચું કામ માટીયું ગચું;
 છતી છુપ્યે હરિ નહિ અવ્યસ્યો, તો ડાલા યતા ઠંકાણે થશે. ૨૧૩
 ભણ્યા ગણ્યા જાલ પાંદે પંચ, ન્યાય ઉઠેલે જાણે સંચ;
 સલાપતિ યર્ષ બેસે મધ્ય, આતમની ન જાણે વિધ્ય;
 અખા ક્યાંય ન કુંવારિ ગાય, ઠાલા આબ્યા ને બૂલા જાય. ૨૧૪
 મૂક્ય મચ્છર ને પરહર માન, ચતુર્ધ સામું છે જાન;
 કરકરો† થયે કાળ નવ બિયે, જોરે જમ જિત્યો છે કિયે;
 ગણિત થયે ઉતરશે ગાળ, અખા હરિ મળવાનો એ કાળ. ૨૧૫
 નિત્ય નિમિત્ત બે માથે પડ્યા, જેમ બાળક હોડિ કાંધે ચડ્યા;
 પુન્ય ન લાગે પાડ ન થાય, પેટ પડ્યાં કેમ નાખ્યાં જાય;
 નિષ્કર્મ યર્ષ નર હરિને જાણ્ય, તોજ અખા ટળશે તું જ તાણ્ય. ૨૧૬

ભક્તિ અંગ

ભણું ભંડું કહે પૂરવતું નથી, પેરે પેરે મેં જોયું મથી;
 એક પિંડ અવેરતા‡ જહુ, નામ રૂપ શુણુ કર્મ તેમ સહુ;
 એક શરીર અવેવ તે ધણા, ઉત્તમ મધ્યમ ઈંદ્રિય હરિતણા. ૨૧૭
 જે ઈંદ્રિયે જે કપાય કર્યું, તેથી કામ ત્યાં તેવું સર્યું;
 મુખે બોલે બોલે છે જહુ, અને ગુદે બોલે તો નંદે સહુ;
 કુશુદ્ધિ એ જીવ છે હરિવડે, અખા એ હામે જોડ નવ પડે. ૨૧૮

* ડોહરો=હરેલી તોફાની ગાયને ગળે બાંધવાનું લાકડું. † કરકરો=નડો. ‡ અવેરતું
 એકડું કરતું, સંભાળી લેવું.

સલવાદી ને સૂર્ય એ બે, બોધ પ્રકાશ સૌ કાને દે;
જેમ અકે ઉદેલું કમળ શમે, તેમ કુણ્દિને સાચું નવ ગમે;
અખા અદ્રોહી જુદે બોલે સમ, રવિની રીત જે ટાળે તમ, ૨૧૯
જ્ઞાની થઈ કહિ મારે ગાલ, મુક્ત થઈ વઢવાનો ખ્યાલ;
ભક્તિ જ્ઞાન ત્યાં ઠામે હશે, એ તો બેઉ લઢે છે રસે;
અખા એ જ નિઃકારણ વેર, જેમ ચીટે ભેંસ ને વઢવાડ ઘેર. ૨૨૦
ભક્ત દેખે સધળે ભગવંત, તેને દુભે તો શાના સત;
જ્ઞાનીને નિર્દોષો ધટે, તે નિત્યે બેશીને આપડે;
ભક્તિ જ્ઞાન નાહે એ ખેદ, વંદા જીવ અખો કહે વેદ. ૨૨૧

દોષ અંગ

નહિ પાપી ને નહીં પુન્યવંત, એકલમલ તે સાચા સંત;
કાળચક્ર તે સ્વભાવે ફરે, સંજે ઉપજે સંજે મરે;
એમ જાણીને અખા જ ભણી, પુનરપિની કચકચ ગઈ ટળી. ૨૨૨
ગ્રંથમાંથી જેમ હોય તેમ હો, પણ તરી નીસરે તેને શેનો બો;
તું જાને જીવતો મરી, પછી દેલું લેલું રશે ફરી;
તાણ્યો જીવ અખા ગયો ટળી, હવે શાંશો વાણી રશે મળી. ૨૨૩
સદ્ગુરુ મારગ સદા અજગ, જેમ પંખીને ગત્ય સળંગ;
પગ નહિ ઢીસે પંથ કપાય, તેમ સદ્ગુરુ મારગ ઉપર જાય;
ઉપાય અખા નહિ લક્ષ શું કામ, કર્મ ધર્મ તો જ્યાં રૂપ નામ. ૨૨૪

આણકય-કુટીલતા અંગ

ડાંડી પાધઠાં કર ને ઠામ, જો નહીં જાણો આતમરામ;
મરહી મૂઝ મુખ વાંકા બોલ, કાલ વળગશે ઢીલા ઢોલ;
અખા વરણાગી વણુશી જશે, શુંકા ભગળ ઉપાડાં થશે. ૨૨૫
ખાટા ધણે નહિ ખટી વળો, કાં ધાટા* થઈ ગોવિંદયા ટળો;
એક મેલો મંત્ર ને બીજો કુતર્ક, સાધક ને મુખે મૂકે નર્ક;
અખા ઈશ્વરને નહીં છેતરે, લાંબો દાંતો વેલો ખરે. ૨૨૬
કળ વકળ કાળ મન કશી, શું બાળક છે, જે છેતરશે હશી;
હિરણ્યકશ્યપે વર માગ્યો છળે, હરિયે તે ધાટ ધાટ્યું કળે;
તો અખા તે હરિયું શી હોડ, હથેલીથી ઉજળો તે કોડ. ૨૨૭

- અણુછતો છવતું કાં યાય છતો, જોને વિચારિ પહેલો કયાં હતો;
જે કાળયા નિરખ્યા છવ, સાર પહેલો ત્યાં હતો શિવ;
વચ્ચે ખીજું કયાંથી વળી, એમ જાણી અખા જા ટળી. ૨૨૮
- વા પાણી સમજો સંસાર, તેનો શું આણે ધતખાર;
માસ્ત માટીને લપ ઝડે, તેનું નામ તે પિંડ જ પડે;
વંટોળે તે વધુ વાવડે, અખા આત્મને 'કાંઈ' નવ અડે. ૨૨૯
- વડપણુ મેલી વસ્તુ વિચાર, તંન તપાસી રહે સંસાર;
કોઈ વર્ણુ વેષ અહંકારે મરે, વહાણુ સોનાનું તે નવ તરે;
એક મીસાલે બ્રહ્મા કીટ, જોઈ વિચારી અખા ગુરુ મીટ.* ૨૩૦
- ભૂત પંચનો આ સંસાર, મુરખ વહે તે વરણુ અહંકાર;
ભાત ચમવા વર્ણાવર્ણુ, કોહી મસ્તક હસ્ત કટી ચર્ણુ;
બ્રાહ્મણુ ક્ષત્રિય વૈશ્ય ને શૂદ્ર, હરિનો પિંડ અખા કેણુ ક્ષૂદ્ર. ૨૩૧
- જાણુપણુ મેલીને જાણુ, આદ્યુષે રે'શે નિરવાણુ;
જાણુ થયે જાણુ નહિ જાય, જાણુલહારો ખીજો યાય;
ઓછાપો નરને શું કળે, સ્વયં યાય અખા જો પોતે ટળે. ૨૩૨
- પિંડ બ્રહ્માંડે ને બ્રહ્માંડ પિંડે, વસ્તુ વિચારે જોને અખંડ;
શું શાપી કો અજાણુ પડે, જો સમરસ પિંડ બ્રહ્માંડ જ વડે;
જેમ વૃક્ષને પત્ર આવે ને ખરે, તો સ્વર્ગ નર્ક અખા શું કરે ? ૨૩૩
- ભ્રમે લાવના ખીજી ચર્ધ, જેમ જાગત અવસ્થા, સ્વપ્ને ગર્ધ;
તેજ મન શુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર, સ્થૂલ ચર્ધ પસર્ધો સંસાર;
સ્વપ્ન સંસાર જાગતમાં ટળે, એમ અખા વિશ્વ બ્રહ્મમાં મળે. ૨૩૪
- જારે આશ્રમે મન જેતણુ, તેને નિદ્રા ઘેરે ધણુ;
નિજ રૂપે ત્યાં રહી નવ શકે, નાના કર્મે ધર્મે બહુ બકે;
મધ્યે વ્યસન લાગે કરી છવ, અખા આદિ અંત્યે તે શિવ. ૨૩૫
- કોઈ એક ઉત્તમ વ્યસની યયા, કોઈ એક મધ્યમ વ્યસનમાં વહ્યા;
ઉત્તમ મધ્યમ બેએ વ્યસન, જેમ મલ કપુર બે ઘેરે તન;
સત્કર્મે વિકર્મે બેએ વિકાર, અખા નિજરૂપ રહે નિરધાર. ૨૩૬

પ્રાપ્તિ અંગ

- બાણું બોલે આબુ રાજ, બેઠાં બેસાર્યા સીધું કાજ;
વણુ કોષે હરિ લેખે લલો, પ્રીતે કરી પારંગત થયો;
હવે મારે સમજે સુખરાસ, અખા સ્વપ્નંતર દીઠો વાસ. ૨૩૭

* મીટ=દૃષ્ટિ, જણવું તે.

- કામ સકળ મુજ પૂરણ થયું, બહા સાગરમાંહિ મળી ગયું;
બોલું ચાલું હરિની સાથ, અતિ પોતે જે રૈને આથ; ૨૩૮
- હું હરિમાં અને મુજમાં હરિ, એમ અખા નખશિખ રહ્યો ભરી.
આવતું જાતું જે અળગો હોય, જેમ વેંધ્યું માર ન ભૂલે કાય;
બ્યાપકની વ્યક્તિ કેમ થાય, કહેા આકાશે કેમ વહેયું જાય;
સલંગ જાણ્યું ત્યાં તો તું અળગ, પાંખ આવી પડતું રહ્યું ખગ. ૨૩૯
- મારે એમ પશું પાધરું, હુંપણું મટયું એ જ આદ્યું;
કર્મે અહંકારતણું ગયું મૂળ, જેમ આકાશનાં ઉડે તૂલ;* ૨૪૦
- ન લલા સરખું મેં ત્યાં લહ્યું, એમ અખા જયારય થયું.
વાંકું સમું જાણું ત્યાં હરી, હું તો મારે જેઠા હરી;
ભલા ગૃહસ્થને વાડે ગાય, એમ આપ સોંપું હરિમાંય;
હીંદુ બોળતાં ભાષી પોળ, હવે અખા કર કાકમજોળ. ૨૪૧
- ખાવનથી છુધ આઘી વટી, ભડયા ગડયાથી રહિ ઉધટી;
ઉધડ ભાંગ્યું ટાળ્યું આપ, સેને ટળિયો દેતનો થાપ;
હવે રહ્યો તે હું કે હરી, વિગત કરે અખો રપે કરી. ૨૪૨
- મારે મોટો હુજર જાઓ, જે ઈશ્વરરૂપી જહાજે ચઓ;
પંચ સહિત ઉતરિયો પાર, પગ નહીં બોલું જળ સંસાર;
હું હસ્તો રમતો હરિમાં ભળ્યો, અખો જાણે તે વળણે વળ્યો. ૨૪૩
- એ સુખમારગ મેલીને શક, કાયકલેશ કરે કાં હક;
ગીતામાં ગોવિંદ સુખ કહે, જે મારું સરણ મહિને રહે;
મુજ વાવક જે માને અખા, તેને રક્ષ લહિ ઉતારું સખા. ૨૪૪
- પરમ ગુણ હરિનું એ હદે, મહા પુરુષ મુનિ એમ વહે;
જે અહંબ્રહ્મા જાણીને રહે, સરણ જાતું સિવ, એને કહે;
અળયું નથી અખા શું કળો, આકાશને કેમ લાગે:શયો. ૨૪૫

ભાષા અંગ

- ભાષાને શું વળજે જર, જે રણમાં જિતે તે શર;
સંસ્કૃત બોલે તે શું થયું, કાંઈ પ્રાકૃતમાંથી નાથી ગયું;
ખાવનનો સધજો વિસ્તાર, અખા ત્રેપનમો જાણે પાર. ૨૪૬

* તૂલ=રના પૂમડાં જેવા હલકા પદાર્થ.

સંસ્કૃત પ્રાકૃત જે વડે ભણે, જેમ કાઠ વિષે રહ્યો ભાયા કણે;
 તે છોડ્યાં બાણો નાવે અર્થ, તેમ પ્રાકૃત વિના સંસ્કૃત તે વ્યર્થ;
 બધા દામ વેપારી લખે, અખા બ્યાજ નોપ છુટા પખે. ૨૪૭
 દરખે કરખે અનુભવ કશા, આકાશ ઉદરમાં વરતે દરો દિશા;
 જ્યારે જેનું રાજ જ જાણ્યું, ત્યારે માનવી તેની આણ્યું;
 જ્ઞાન ગગનમાં નોહો દેશ કાળ, એ તો અખા અનુભવા બોલે આળ, ૨૪૮
 જ્ઞાનાધિક નોપ સિદ્ધિ વડે, સિદ્ધિ નામ શયુગારે પડે;
 એકમની કદાવે સાધવી, તેમ સહજ ન ઇચ્છે સિધિ વાધવી;
 અખા અશુભિંગી નાવે સંસાર, એ તો ફેકટ માયા ઉડાવે વાર. ૨૪૯
 અષ્ટ મહાસિદ્ધિ ઈશ્વરને વિખે, તેને વેદ માયા કરિ લખે;
 તેની કણીકા તે આ જીવ, તો સિદ્ધિ સહિત કેમ થાએ સિવ;
 લોક પત્ની જે તે સિદ્ધિ વડે, અખા અનુભવને કાંઈ ન બડે. ૨૫૦
 મૂળગો અહરોગ નહીં ટળ્યો, તેમાં સિદ્ધિરૂપી ભરમજ ભળ્યો;
 જેમ પેલો ઘેલો હોય છુદ્ધિવિખે, વળી બ્યસને લાગ્યો માદક બખે;
 અખા અહંકારને ટાળી જોય, તું ન રહેતો સિદ્ધિ સાથે સિદ્ધ મો'ય. ૨૫૧
 પોત ન લાહ્યું છે પોતે યયા, ઉત્તમ મધ્યમ બ્યસને વધ્યા;
 માયાકૃતનો નાવે અંત, માને નહીં તો જો વેદાંત;
 અખા ઉપનું ન માને આશ, ક્ય વિક્ય વિના શી પ્રાપ્ય.* ૨૫૨
 પ્રપંચ પ્રીતી જોયો ખરો, નહીં ઉપજ ને નહીં તો વરો;
 જ્યાંયું ઉપનું નવ ધટે, શદ ન વળે જ્યાં જઈ આવટે;
 જાતું મરતું દીસે ખરું, અંતે અખા ભચ્યાનું ભચ્યું. ૨૫૩
 જેમ કુષે ફીણ ફીસોટા થાય, તોલ ન વધે આકાશ ફંધાય;
 જેમ અગ્નિ જોજે જળ ઉભરે, તેમ તત્ત્વે તત્ત્વ જગત અવતરે;
 વક્રમાં તત્ત્વ ધરે રૂપ નામ, અખા ઉત્પત્ત લે દામનું દામ. ૨૫૪
 પંચતણા પંચવીસે તત્ત્વ, વાસનાલિંગ તે તેનું સત્ત્વ;
 ભૂત ભૂત પ્રત્યે વિચરે, શ્રુત્ય નામ પરપોટો મરે;
 શ્રુતકલ્પેણ સદા સર્વદા, ચિદ્રિલાસ અખા મન સુદા. ૨૫૫
 ચલન વલન તે ચેતનતણી, પંચરૂપે આપે યથો ધણી;
 આપ આપમાંથી વિસ્તર્યું, ન ક્યો સરખું તે ત્યાં કચ્યું;
 જેમ છે તેમનું તેમ છે જાણું, સમજે સાન અખા નિર્વાણું. ૨૫૬

પ્રતીતિ અંગ

હરિ પામવા સૌ તપ કરે, અખો હરિમાં મેળે ફરે;
મારે સમરસ સેજ સંજોગ, સાવ સ્વતંત્ર પામ્યો ભોગ;
જેમ ભર સાગરે તીર્થિંગલ* રમે, હું હરિમાં તો દેહ કાણુ દમે ? ૨૫૭
પેર પેર મેં જોયું મથી, જે હરિવિના પદારથ નથી;
તો આક વેતને હું જે ધડ્યો, તે તે ક્યાં અળગો જઈ પડ્યો;
એમ જોતાં હરિ લાગ્યો હાથ, ટલ્યો અખો ને એ રહી આય.† ૨૫૮
કેમેરણુ જે ઉસરણુ કર્મ, હરિમારગમાં જાણું શ્રમ;
ત્યાં લઇને શ્યામાં ભરું, અખંડ ઘણની ખંડણુ કરું;
અખા એ ત્યાં છે અદબદ, અહંપણુની ચૂકી હલ. ૨૫૯
અનુભવી માન† ત્યાં જોવું કયે, કર્મધર્મ બાજુ કરે જથે;
આતમર્ત્ત્વ મહિથી ધરે, નામ રૂપ કુચા શું કરે;
એમ અખા ત્યા કીધી આય, હવે કામ શું જાણે હાથ. ૨૬૦
છાછળ માંછળની નહીં વાત, એ તો રમવી વાત અધાત;
ખોલું મનને લેવી વસ્ત, નાખ્ય નસંક લાધે નહીં અસ્ત;
કે તુટે કે અડે ન આજ, અખા હરિ અર્થે હડિયું કાઢય. ૨૬૧
ક્યાંથી અવસર પામ્યો વળી, મોતી વેહે પરાવા વીજળી;
મરે ત્યાં તો સૌ કા મરે, પણ મુરતે જે સ્વામી† અર્થ કરે;
અખા પામુ હરિ કે ખોજી સંસાર, સર્વ નિમમું કે પાકુ બાર. ૨૬૨
તપ તીરથ શ્યાં વડે હથિપાર, પુરુષ ચીર્ષરાનો એ સંસાર;
તે ઉપર આયુષ શ્યાં વહે, મારિશ ક્રેને તે તું કહે;
પેસ ખેતરમાં ધાલી હામ, જમ કરી ન અખા રૂપ નામ. ૨૬૩

ખળજ્ઞાની અંગ

માન કથી શું કીધુ ઘાટ, અંતર અવિદ્યાયે વેધ્યા હાડ;
અનુભવ કરે ત્યારે એક આતમા, મુખ નિંદા દીસે નહીં ક્ષમા;
અખા કથ્યુ પણ ન લઈ માન, શું ગુરુ આગળ માડ્યાંતાં કાન. ૨૬૪
ભલો કહાળ્યો પણ ભલપણુ ક્યાં, જેમ ગોખર‡ દિડે ગોધણુમાં;
વેધ પેરે વીટબના વધી, વંઠયું દૂધ ચણુ નહિ દધી;
કવિતા ચયે ન કાઢયું કર્મ, અખા ન સમજે મૂળજો મર્મ. ૨૬૫

* તિર્થિંગલ=મગર † આય=પૂજ. ‡ ગોખર=આવેમાં હલરેલો ગધેડો.

મહા પુરુષ કહાવે માંધવલી, વેપ પેયોં પણુ ટેવ ન ટળી; સ્તુતિનિદા અદેખાઈ આઘ, પેરે ખાવ પણુ વાધી માધ્ય;	
અખા કૃપા વિના જીવ કુણધી, પાર્કુ ઈદ્રવારણું ને કટુતા વધી.	૨૬૬
કયાં સુણી શ્રોતા શું ખટ્યો, ગુણુ માંધને ગાનારો વટ્યો;	
ધયા ગયા પોયે લખ્યા, પણુ વણુ થવાની લહો પારખ્યા;	
રણુ થયો વગત સર્વે કરે, તેને લહે અખા અર્થ સરે.	૨૬૭
ખાણુ બાંધ્યાં ને સૌ કા મોલો, પણુ બાણુવળીને કાછા જ્ઞેય;	
શ્રોતાવક્તા બિન્નું બાણુ, ટળે જે ને રહે નિવારણુ;	
નામ રૂપ વચકને સભા, અખા સહુ વહે કાળની પ્રભા.	૨૬૮
સાયો જૂઠાના ગુણુ ગાય, જૂઠે સાયો નવ લેવાય;	
દર્પણુ તો મુખ સુખને મહે, પ્રતિબિંબ કેમ બિંબને લહે;	
આદર્શસ્થાની* જે નામ રૂપ, અખા શું તે લહે સત્ય હરિમૂપ.	૨૬૯
અખે વિચાર વિચાર્યો ખરો, જે વાંક સર્વ આપણમાં ભયોં;	
બુદ્ધિ વોણો જીવ લે નવ શકે, પહે જકત દોષ મુખ બકે;	
સદ્ગુરુ જે ઉધાડે ખાર, અખા હરિ દીસે સંસાર.	૨૭૦
કામ કોષ જે જકન આચરે, તે દેખી જીવ નિંદા કરે;	
અ તો પાંચે રૂપ માયા રમે, કળ ભરાવિને ભવમાં ભમે;	
વિચાર વિચારી હરિને જાણુ, નિંદા કરે અખા છે હાણુ.	૨૭૧
જાંચ નીચ દેખે તે ભર્મ, ભર્મે ચાખ્યા કર્તાકર્મ;	
વળી ડાહ્યો ભ્રમ કર્તા રહી, પણુ વસ્તુ વિચાર ગયો વિસરી;	
ધર્મ કર્મ નહીં કર્તા કાંય, અખા પોત વિચારી જ્ઞેય.	૨૭૨
શબ્દ રૂપ રસ ગંધ, બ્યસને જીવ પમાણો ધંધ;	
લોભ મોહ પાંચે થયાં છતાં, પ્રાયઃ પ્રકૃતિ ઉદરમાં હતાં;	
તેણે મોલો જીવ રોગિલો ચયો, ત્યારે અખા વસ્તુવિચારજ ગયો.	૨૭૩
વર્ણધર્મ તું રહે મૂળજે, જેણે સર્વ પડે ત્યાં વગે;	
જાત વિચારે તે આતમા, અને આશ્રમ તો તારો પુજમાં;	
તે જાણ્યો છે તે નોહે ધર્મ, અખા કુસકા કુટ્યે. શ્રમ,	૨૭૪
ધરે પિંડ પણુ કાંઈ એકતા કરે, તેમાં જીવ આપોણું ધરે;	
જડ દેહ સંગે જડતા મહે, ચૈતન પક્ષ મૂકીને દહે;	
અખા કુણુકે પ્રીછે પિંડ, પણુ આતમા પ્રીછે છે અખંડ.	૨૭૫

શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ, પંચ ભૂતનો એ સંબંધ;
 પ્રાપ્તઃ પ્રકૃતિ સંસાર, વિચરે જૂત ધરે અવતાર;
 અખા તન તપાસી જીવે, કાં જીવણે જન્મારો ખુવે. ૨૭૬
 યાની સુર સૌ કા થઈ ફરે, સુભટ તે જે અવસરે મરે;
 સુખે ઘેર બેઠા સૌ જાણુ, પણ વરતે જેથો બે* ધમસાણુ†
 અખા કથણીથી અનુભવ તે અલગ, ઉચાચડે આકાશે જ સલંગ. ૨૭૭
 અપંચ આધારે પરબ્રહ્મને કથે, મહી વિના પાણી જેમ મથે;
 ભ્રમ કરે પણ નાવે સાર, જેમ નપુંસક વહે હથિયાર;
 એમ અખા નોહે સદ્ગાન, માદક કેમ કરે જળપાન. ૨૭૮
 કર્મ કર્મ એ ભર્ષને ભલાં, અકે ન રહે એક એકલાં;
 પ્રુધ વાણી ધેતુ ચાટે ચર્મ, કર્મ લાં ભર્મ, ભર્મ લાં કર્મ;
 વસ્તુવિચાર પશુને કરો, અખા ભર્મે ભર્મ અભ્યસો. ૨૭૯
 મરતું દીસે તે નોવ મર્ત્ય, ચાલે સચરાચર કાળનું કૃત્ય;
 વેતું કરવત કાઢે ગાર, તેમ શનેઃ શનેઃ મરે સંસાર;
 તો અખા પરને ક્યાં રહે, આપ વિચારી શે નવ જીવે. ૨૮૦
 નહીં ઉપજ ને નહીં લાં વરો, ક્યાં આકાશને બેળું કરો;
 એ ભર્મે ભ્રમ માન્યો ઉપનયો, પ્રાપ્તઃ સુવર્ણને ક્યાંથો બન્યો;
 અખો નહીં તો કેને કવે, થાશે માપ માપણુહાર સુવે. ૨૮૧

જડભક્તિ અંગ

પંક પખાળે પૂજે પાણુ, મનમાં જાણે હું ત્રિ જાણુ;
 આપે આતમ બારે ભમે, મુરખ સાચું માંડી નમે;
 ડાહ્યો પંડિત ધર્મ આદરે, તે અખા ધાર્યું કેમ કરે. ૨૮૨
 શુણુ ભેદએ તો ગુરુને શીધ, જે ગુરુ આપે તત્ત્વનો બોધ;
 પરને વળગ્યો હોડિ અંધ, આંખ્યાળો નવ વળગે અંધ;
 સદ્ગુરુ વિના મળે બાંધી શલા, એમ અખા ભગ્યાં ભલભલા. ૨૮૩
 હરિ કહે છે તે કહે ક્યાં વસે, તેને જાણુ કાપા કાં કરે;
 બ્રહ્મચાનમાં સર્વે વળે, જેમ જહુ મહેર સોનું એકલે;
 તથા માવે કેમ પાડો મરે, એમ અખા સૌ સાધન કરે. ૨૮૪

* ભે-ભય. † ધમસાણુ=સોરબકાર, ઘોંઘાટ.

ગુણુ ગાવા તે ગુણિનું કર્મ, ધારણા ધ્યાન યોગીનેા ધર્મ;
 ભક્તિ વૈરાગ્ય વૈધ્યુવ કહે કથી, પણ વસ્તુપણામાં કર્તવ્ય નથી;
 અખા પ્રપંચ હોય વિધવિધે, જ્ઞાન પિધું સાધક જે હીધું સદે. ૨૮૫
 સુધ માંહી સાધન તે કશું, તેજમાં રૂપ કાંઈ વાસો વસ્યું;
 જેમ મીનને તરવું તે સહેજ, પંખી જેમ આકાશે રહે જ;
 તેમ જ્ઞાતાને સાધન તે સુઝ, એમ અખા સતિ કરી છુઝ. ૨૮૬
 બોલે આસે તે હરિ વડે, પણ પથ્યરને લાગી પડે;
 કાપ પત્ર સેવે કાને વસપૂજ, એમ ગઈ આતમની સૂઝ;
 મોદ ભયો માને નહો વાત, અખા અણુજાણે આતમધાત. ૨૮૭
 હરિમાં રહે તે ગુણુ શું ગાય, પાપી પાવન યાવા જાય;
 કુંવારી છે વરતું નામ, સદા શોહાગણુ સંગે રવામ;
 પોતે પોતાને કરવો સાદ, એ તો અખા ઘેલાંનો વાદ. ૨૮૮
 હરિ મળે જન રસજસ યાય, જે અળગો તે લેવા જાય;
 કાંઈ તરે શું કહેતું ફરે, કહેાને બ્યંડળ કેને વરે;
 દૂત નહો લાં રીત જ કથી, એમ અખા જોજો અભ્યસી. ૨૮૯
 કર્તા કાણુ ને સાધન કશું, સુણિ માની મન કરવા ધસ્યું;
 વાતે વાત વાધ્યો વિસ્તાર, જેમ હુંવાડો ચયો નવસાર;
 અખા વિચારી જોતાં ફેક, જેમ છાંડો કુવો ને ફાટી ધોખ.* ૨૯૦
 ઉઘો કહે ઉઘો સાંભળે, તેણે જડપણું બેનું નવ રળે;
 જેમ ચિત્રામણુના દીવા વડે, જેમ રાત અંધાની દબે પડે;
 શું સાંભળે ને અખો શું કહે, જો માયા લાલચથી ખીઢે. ૨૯૧
 પ્રપંચ પારે રહે છે રામ, સદા સર્વદા ન્યારું ધામ;
 તેવડે આસે આ સંસાર, આગમાપાઈતી તે નીરધાર;
 અખે રામ ઓળખિયો તેહ, ઉદર અભ્યંતર નાવે જેહ. ૨૯૨
 શબ્દજળ કર્મના મન્ય, એમાં સાર ન લાધે અંત;
 સાચું સાધન જે કા કરે, વાગવિલાસ સકળ પરહરે;
 શબ્દાતીતને જાણે જેહ, અખા સાચું સાધન એહ. ૨૯૩
 સાચું સાધન શુદ્ધ વિચાર, જે હુંમારનો કાઢે પાર;
 એ મૂંઝી અન્ય સાધન કરે, જેમ બમરોગી વિજયા વાવરે;
 નિજ આત્મ જાણ્યા વિન ભર્મ, અખા નહિ છૂટે કર્તા કર્મ. ૨૯૪

* જોખન્ડુવામાંથી પાણી કાઢવાની ચામડાની પગાલ તે. † આગમાપાઈ=ઉપતિ નાશપાણું

શબ્દભંગ માયાનું કુંડ, લાં નર. પશુ પડે મતિ મૂઠ;
 શલુગારી વાણી સો ગાય, મોહા જીવ સાંભળવા નય;
 અખા શું વાચ્યું સમજ્યો કર્યું, જેમ આંખનું કાજળ ગાલે ધસ્યું. ૨૯૫
 અગાની ને ઈડા અચકું, અદ્યું મૂકે નહિ અમયકું;
 અખા અલુભણે પેઠું કાન, આલ્યો પંથ દર્શન ને માન;
 કને કર્તા ન જાણ્યો, જડે, પડે લોકે ને કટારી કડે. ૨૯૬
 જલે ગલે થી સાધી વાત, અવળાં પડ વળ્યાં વળી સાત;
 હાંચ નીચ હુદિયામાં હતાં, અખા ચાપીને કીધાં જતાં;
 પાડિલ કરતાં લાચું પાપ, પાછ દૂધ ઉછેર્યો સાપ. ૨૯૭
 શું સમજ્યો શુરુ શરણે જઈ, એ જાંલ હોલ ધર વાસે રહી;
 અગાન તો રંગે નવ ગયું, વાધ્યો લર્મ એ અદકું થયું;
 અખા હસાવ્યો ઠાસો હળ્યો, એ સગુરાથી નગુરો ભસો. ૨૯૮
 પ્રાપત રામ કરે તે શુરુ, ખીજ શુરુ તે લાખ્યાં વરુ;
 ધન હરે ધોખો નહિ હરે, સંબધ સંસારી સાચો કરે;
 અખા શું સમજ્યો શુરુ કરી, સચરાચર દીઠા નહોં હરી. ૨૯૯
 કર્મ કરી શું હરખે હળ્યો, એ તો દામ ઉલેખે પળ્યા;
 જેને લેખે જીવ જ ટળે, તે જ સમજતાં નામુ વળે;
 તત્પરાન વિષુ ખીજું અખા, તે રમતું જેમ કાચ કાંચકા. ૩૦૦
 કહે અખો મુજ આવે હસું, એ કાચું ટીખળ મનમાં વસ્યું;
 હિરણ્યગર્ભ* હાર આપોઆપ, ત્યાં દેત અચાનક લાગ્યું પાપ;
 કોણ સુણે ને અખા કોણ કહે, હરિની વાત તો એહજ લહે. ૩૦૧
 હું હું થે બોલ્યા એ ખરું, તે હું જ નહોં, તો શું ઉચરું;
 જેમ મોઝરમાં વાજે સાદ, એકસો ગારુડી પૂરે નાદ;
 એહ અખા એવો શો ભેદ, તો હું માને શો વિધિ નિષેધ. ૩૦૨
 આપે આપમાં ઉડી બલા, એક કહે રામ તે એક કહે અદલા;
 અદલા રામ તે કેતું નામ, કોણ સંભાળે તે નિજ ધામ;
 કહે અખો હિપળવ્યો કળો, કળકલે બાળ રમે એકસો. ૩૦૩

સગુણભક્તિ અંગ

સગુણ ભક્તિ મોતી ધુધરી, મનમોહન દીસે તે ખરી;
 અંતર તાપ ક્રુધા નવ સમે, સામા નનોરથ પેર દમે;
 એ અખા સમજ દેહ વેહવાર, જન્મ મરણ ન ટળે સંસાર. ૩૦૪

* હિરણ્યગર્ભ=૧ બ્રહ્મા, ૨ સૂર્ય, ૩ ઉશ્વર.

પડતું સુવર્ણ ને ખીજું મન, તેનું ધાતું ધાતું નાથ જતન;
 જે મરેખાર અમિને મળે, તો થાય ચોદું મન પાહું વળે;
 મનની ઠીધી સર્વ ઉપાધ્ય, મનાતીત અખા આરાધ્ય. ૩૦૫
 અણુભવ્યે જ્યાં ગુરુ કરી પડે, ભાત્ય પટોળેથી* કેમ ખડે;
 અવળા શબ્દ પેઠા કાનમાં, વાખ્યો રોગ નાથે માનમાં;
 અખા આત્મ વિન અવળી વળ, ફરે-કાજ પણુન ફરે કળ. ૩૦૬
 બહુ વિષ છે શાસ્ત્રનું જળ, ઉર્ણનાભિ† મૂકે નિજ લાળ;
 જીવ ભુદ્ધ્યે કરી ગુંથા ગ્રંથ, મમતે સહુ વધારે પંથ;
 પણ જ્ઞાન તો જે આતમસૂત્ર, અખા અનુભવ હોય તો બૂઝ. ૩૦૭
 મુક્તિ ભક્તિ એ વાંછે ભ્રમ, પણ જેઉથી અળગો આતમધર્મ;
 જીવ યદ્યથાપે ભક્તિ ભગવંત, જીવ યદ્યથ મુક્તિ મન માનેજંત;
 એ તો તેમનું તેમ છે અખા, દ્વેત વિના નોહે પખપખા. ૩૦૮
 આત્મ લક્ષમાં નહિ પર આપ, વણુ સંતાને કેનો બાપ;
 વણુ જોનારે દર્પણુ જયા, બિંબ પ્રતિબિંબની કાણુ કહે કયા;
 અખા દ્વેત થયે ઉપાધ્ય, તન મન વિના એ સાધન સાધ્ય. ૩૦૯

દંભભક્તિ અંગ

જે હરિ માર્ગે ચાલે જંત, વેપ અભિમાન શું કાઢ્યા દંત;
 જેમ તેમ પંથ કાખાસું કામ, તો આવે હરિકૃપી ગામ;
 અખા મોહો પંથે ભમ્યો, વાદ કરતાં આયુ નિર્ગમ્યો. ૩૧૦
 વેપતણું રાખે અભિમાન, સામું તેણે થાયે જન;
 સસારી મળ ધોવા કાજ, સાણુ મેલને દીધે વાજ;
 અખા મેલ જે નવ નીકળે, તો મેલું તે કષ્ટ પેરે ટળે. ૩૧૧
 નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિ સમણાનું ધન, ઉઘ્યો નર તેનું કરે જતન;
 જાગ્યે રૂઢું કુડું ટળે, જાની તે જે પાછો વળે;
 અખા પ્રપંચ નહીં પરમાણુ, કાલો શું યદ્યથે જોસે જાણુ. ૩૧૨
 તપ તીરથ દેહ દમવા કાજ, જાણી ઉન્નમત આવે વાજઃ†
 ફળ સંભળાવી ઠીધું ખરું, હરિ મળવાનું કારણુ પરદ્યુ;
 અખા એ સર્વ મનનો તોર, કાઢી વટાવે નાથ મોહોર. ૩૧૩

* પટાણુ=પણા રંગની ભાતવાણુ રેશમી કપડું; ચીર. † ઉર્ણનાભિ=રોળાળો.

† વાજ=વારડું, કુલું.

હાર જણીજે તે હરિવડે, મન જનથી જે અગળે પડે;
ખીજાં કર્મ મનથી નીપજે, મન સૂષ જે તેને ભજે;
અખા તે માટે ત્યાં રહી ચેત, જ્યાં રહીને નિગમ કહે નેત. ૩૧૪
અખા તેજ નર ચેત્યો ખરો, જે ચાલ્યો માથે ઉદ્ધરો;*
છાંક હાથમાં સૌ કા રમે, જાગ જોગ એટલામાં ભમે;
મુક્તિ ચતુર્ધા એટલા લગે, પણ પદ રહી જોતાં પડશે વગે. ૩૧૫
અણલિંગી મોહોટો ઉપદેશ, જે ઈચ્છે અજ વિષ્ણુ મહેશ;
લિંગ ચતુષ્પદથી પર યથા, જ્યાં ન મળે જક્ત સંબંધી કથા;
અખા એ ત્યાં ચિદ આકાશ, પણ પ્રાય: શબ્દ નોહે સમાશ. ૩૧૬
ભક્તિ કરતા, ભરમે બહુ, પણ ભજનભેદ ન જણે સૌ;
જ્યાં શુભિ અમ રહેવા નહોં ઠામ, એમ ભરી પૂરણ રહ્યો રામ;
ત્યાં તો કરતા દીસે ધાત, તો એમ અખા કેમ ધાતે વાત. ૩૧૭
પેલે ઝોળખ્ય હરિ પછી ભજે, કાં વેરે જોયા વિના વજે;
ચેતન્ય બ્રહ્મ કહે વેદ વાણ, તું તો માને પીતળ પાણ;
આતમની અવગણના કરે, અખા ભક્તિ કેમ પડશે વરે. ૩૧૮
જ્ઞાન વિના ભક્તિ તે અશી, ભસતે જ્ઞાન જેમ ઉઠે નશી;
હારે હાર જેમ ચાલ્યો સોર, ત્યાં કોણે દીઠો તો ચોર;
જે જણે દીઠું સાંભળ્યું, અખા તે તે વળણે વળ્યું. ૩૧૯
જેવી શાસ્ત્ર સંત વાણી વહે, તેવું નરને આવે હહે;
હું મમતા દેહ જે ઝોળખાય, સર્વોવાસ હરિ ત્યારે જણાય;
સચરાચર જાણવાવિણ હરિ, અખા દ્રોહભુદ્ધિ જ્યાં ત્યાં કરી. ૩૨૦
જ્ઞાન વિના ભક્તિ નવ યાય, જેમ ચક્ષુ દીણો જ્યાં ત્યાં અથડાય;
તે મટે જ્ઞાની ગુરુ કરો, હરિ દેખાડે સંભરો ભયો;
ગુરુજ અખા નવ જણે રામ, તે શિષ્યને શું આપે નામ. ૩૨૧
જોતાં વિચારી રવે નિજધામ, ઉપાધિ આવવા જોતું ઠામ;
આવી અચાનક ઉડી બસા, સુખી દુઃખી નર સુંડા ભસા;
પંડિત જણ યાપે જીવ કર્મ, અખે માયાનો પ્રીછ્યો મર્મ. ૩૨૨
નિજ શક્તિએ કર્યું આકાશ, તત્ત્વે તત્ત્વ હવો પ્રકાશ;
અંશે અંશ ભૌતિક પિંડ યથા, સત્તા બળવડે ચાલી ગયા;
જેમ ખડક્યાં પાત્ર અમિથી ઉણ્ય, એમ અખા બળ બ્યાપ્યું વિણ્ય. ૩૨૩

પાત્ર માત્રમાં હોય વરાળ, પિંડ સાથે હોય મનની જાળ;
 મનને જોધયે સર્વે વિષય, પણ મૂળ અગ્નિને નવ લખેય;
 વિષયિને મન તે આ સંસાર, અગ્ને જોવી વિષ્યે કાઢ્યો પાર. ૩૨૪

મુજ જોતાં એ મન મુખી દુઃખી, પણ મનાતીત ન શકે પારખી;
 મનના માર્યા જાએ એક, એમ સમજણ નહિ સમજે તેક;
 એક લોક રૂપે મન થયું, અખા મનાતીત જેમનું તેમ રહ્યું. ૩૨૫

પ્રપંચપાર પરમેશ્વર રહે, કાં ગુણનાં કૃતને તે સાચાં કહે;
 ગુણ તે જાય મરે અવતરે, તેને સત્ય જાણે તે ફેરા ફરે;
 ગુણ પારે જેનો અધ્યાસ, અખા તે નોહે સ્વામી દાસ. ૩૨૬

અગ્ને જગતથી અવળું કર્યું, શ્રવત મુકી મૃતક આદ્યું;
 મૃતક શમું મીઠું કાંઈ નથી, સારમાંથી સાર કાઢ્યું મથી;
 પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ શ્રવતાને જાય, પણ અખા મુલો તે નિર્ભય રહે. ૩૨૭

રામ નામ પ્રીછે ગુણ ધણો, જેમ અમૃતમાં ગુણ પીવાતણો;
 વણ સમજ્યો સુડો નિત્ય કહે, રામ કંઠ પંજરમાં રહે;
 ક્યાં પૂજ્યો ગાયો પરીક્ષિતે, અખા મુક્તિ પામ્યો પ્રીછતે. ૩૨૮

આત્મલક્ષ અંગ

આકાશ આધેરી જાણો વસ્ત, ત્યાં નહિ મળે ઉદય ને અસ્ત;
 ઉદય અસ્ત તો જ્યાં આકાર, તે જાણો સધળો સંસાર;
 તે સંસાર-સ્થાને છે શૂન્ય, આદિ અખા રાખે જો મૂન્ય. ૩૨૯

જે આકારને માને સત્ય, તે શૂન્યવાદી તેમાં નેહિ વત;
 આકાર નિરાકારને જે કે નથી, મિથ્યાવાદ કરતાં મરે એ મથી;
 શૂન્યવાદી એ બેનું નામ નામ, અખા બેથી પર દરિનું ધામ. ૩૩૦

ગુણવાદી ગુણને કહે હરિ, તે માયા રચિત જાય ઉસરી;
 તે માટે ગુણને રચણ શૂન્ય, ખટ દર્શન મત પાપ ને મુન્ય;
 કુટલાની* કહે સત્ય આકાશ, અખા એ મિથ્યા અધ્યાસ. ૩૩૧

વસ્તુને ઉપમા શૂન્યતણી, તે માટે વસ્તુ તે શૂન્ય જ ધણી;
 તે માટે શૂન્યવાદી નામ, શૂન્ય કને લણું, મૂળગું ધામ;
 તે માટે તે તેવા અખા, પ્રપંચ પાર નવ ગયા લખા. ૩૩૨

* કુટલાની=ખેટા જાની.

અતિ ધણો આધો પરમેશ, મન તણો ત્યાં નોહે પ્રવેશ;
 જામન તે નર આધેરો જાય, ત્યાં શબ્દ પહોંચે નહિ કાય;
 સદુ જીપાસે મનની વૃત્ત, અખા ન લાધે દુરિની નર્ત્ય.* ૩૩૩
 શૂન્યવાદિ શૂન્ય કુચા લાખે, પણ શૂન્ય તત્ત્વને નવ ઓળખે;
 સાકારી આકારને ગાય, તે ત્યાં કાળે શીડી જાય;
 તે માટે તત્ત્વદર્શી ખરો, અખા જે સર્વે ઉદરો. ૩૩૪
 સાચો અંતરજાગી જોર, ખીજો ગુરુ - બાજગર મોહોર;
 તેનો અર્થ કહેવા શોભવા, સંસારીનું મન - લોભવા;
 પણ રીધાવે જેમ રૂપૈયાવડે, તેમ અખા આતમથી આતમજડે. ૩૩૫
 શ્યાપર પરપંચ બેસે ધાટ, જેનું મૂળ મિથ્યા છે નાટ;†
 જગત થયુ તે ત્રણ ગુણ વડે, ત્રણ ગુણને તે માયા ધડે;
 તે ગાયા તો નહીં પ્રમાણ, તો અખા શું થાએ જાણ. ૩૩૬
 ઉધ્યા બરશે પંડિત કવી, જે મનની વૃત્તિ રવા અનુભવી;
 એક એકનું બોલ્યું નવ મળે, ખટ દર્શન જીજ્ઞાસા આફળે;
 સોને હુમારનો થાપ, અખા ન સમજે આપો આપ. ૩૩૭
 દષ્ટ પદારથ થાએ ફોક, ચર અચર ન ચીદે લોક;
 ગુંથે મથ વાંચે સાંભળે, તે ત્યાં કાળે સધળા ટળે;
 અખો શો રાખે નિરધાર, જે બોલું તે થાય સંસાર. ૩૩૮
 મનવા કરતાં મનશું અખે, પ્રપંચ દીઠો ચૈતન વિષે;
 નિર્મળ દર્પણ હોય અતિ સાર, તેમાં જાસે બહુ આકાર;
 જેમ તે તેમ જાણે આત્મા, તે નર કહિયે સર્વોત્તમા. ૩૩૯
 આતમ સમજ્યો તે નર જતી, શું થયું ધાળાં ભગવાંવતી;
 બોડે તોડે જોડે વાળ, એ તો સર્વ જીપસો જંજળ;
 પ્રીછાને સંકોડે વ્યાપ, તો અખા રહે આપે આપ. ૩૪૦
 વણ સમજે દાવાગિર ધણા, વેપ વખાણે આપ આપણા;
 ટળવું ધટે ત્યાં સામો થાય, વણ સમજે એમ વાંકો જાય;
 પેચો વેપ ને વાધી ઠેક, એમ અખા કેમ થાએ એક. ૩૪૧
 અખો શું કવિતાપણુ કરે, જે વાત કશી ન પહોંચે શરે;
 કે લેવું કે મૂકવું કહે, તે તો સાં આધેરું રહે;
 એવું કવતાં આવે લાજ, સમજ્યા સરખો છે મહારાજ. ૩૪૨

* નર્ત્ય=ક્રિયા. † નાટ=નાટક. ‡ બરશે=બરડાનું, બરડું ઉધના માણસ બન્યું તે ક્રિયા.

જિહ્વા પડે તે જોડ્યું ખરું, જેણે જીવપણું જાણે પરું;
 બાકી સધળો મોહ જોડાય, મનનું ગમનું સૌ કો માય;
 અખા અર્થ સહિત કહે જો સાત, નાચે પૂત તવ લાજે માત. ૩૪૩
 આપ ઇચ્છાએ સગુણ જ થયો, લાં કાણુચિ ખામણુ દેવા ગયો;
 પસર્યું પોત તે અકસ્માત, કાળ કર્મ ઈશ્વર મૂકે વાત;
 અખા તે ઇચ્છા હિ સદા, કૃત સલ માનીજે જદા. ૩૪૪
 જકતભાવ નહીં જ્યાં લેય, લાં સલ મિથ્યાનો શું ઉપદેય;
 કેનાં જન્મ કર્મ રૂપ નામ, સીમ કરી, જ્યાં ન મળે ગામ;
 અખા નહીં જ્યાં પ્રાપ્ત: પિંડ, એ તો જેમનું તેમ અખંડ. ૩૪૫
 કેવલ્યને કો કેમ કરી કવે, પોતે પોતાને શું મૂચવે;
 દ્વેત વિના નહીં ખેસે ઘાટ, એકલો લાં નવ ખોલે નાટ;
 અખા લક્ષ સહિત જે દ્વેત, તે કહેતે કવતે છે અદ્વેત. ૩૪૬
 કોઈક સલ થાપે સંસાર, કોઈક સલ કહે નિરાકાર;
 બેના થાપણુદારા ટળે, જેમ છે તેમ લાં કો નવ કળે;
 અખે મૂળ વિચાર્યું આપ, થાપણુદારનો રાખ્યો થાપ. ૩૪૭
 સગુણ નિર્ગુણ કયવો રહ્યો, બાંધ્યો રુંધ્યો સ્વામી લહ્યો;
 સદા હરિ ખોલતો ચાલતો, ખાતો ખીતો ને માલતો;
 અખો કહે વેદાંતનો સાર, કેવલ્ય ધ્વજ પ્રભા આકાર. ૩૪૮
 જોગ ધ્યાન તપ તીરથ ભાગ, ભક્તિ કર્મ ને વૃક્ષ વૈરાગ;
 વિષમ વાર્ય નાના વિધ ભોગ, ચાલ્યો જામ છે ચેતન જોગ;
 અખા સર્વ સ્વામીના રંગ, સદા સર્વદા આપ અભંગ. ૩૪૯
 અખા જોતાં લાં વસ્તુ વડે, બીજું આપોરું નવ જડે;
 એમ જોતાં કાણુ કેને ભજે, પામણુદાર ન લાધે રજે;
 અદબદસ્વામી* અટલ અનાદ્ય, એ સમજ્યા વિના સધળો વાદ. ૩૫૦
 હાય પગાળો સુંદર શ્યામ, એવો અટકલ્યો લોકે રામ;
 એવા પ્રભુતણા અગે દાસ, જેનો હશે વૈકુંઠમાં વાસ;
 ક્યારે કહે તે સિ અવતાર, તો એમ અખા કેમ પામે પાર. ૩૫૧
 સકળ ચરણુ શિર કર અવેવ, સકળ ચન્દ્ર જે ખોલે દેવ;
 તેમાં ઊગી નીકળ્યું સહુ, નિલ ખરે નિલ વાધે બહુ;
 કેમ કહું કો કાળે અવતાર, જો તે વડે ચાલે સંસાર. ૩૫૨

પૃથ્વી અપ તેજ વાય આકાશ, એ જાણુજો પોતે અવિનાશ;
કદલીરથેભ* ધણું પડ વળે, વચમાંથી હુબોઈ નીકળે;
જકત કાતરોઈ ફેલ મહાજૂત, જેવડે રંભાઈ તે અદ્ભુત;
અખા અરૂપી ઉગ્યો જોઈ, પૂર્વપક્ષ ન કરશે કોઈ. ૩૫૩
એમ અખાને હરિ સાં જગો, કાયકલેશ કરવો નવ પજો;
સાં લગે ધૂપ પૂજાપર વાહાલ, જ્યાં નહિ લાધી હરિની ભાળ;
અચાન સહુને ખૂસળ માય, અળગા અળગા સૌ કો ધાય. ૩૫૪
તરણા બોલે ડુંગર રહે, એવો ઉખાલો સર્વે કહે;
તરણું તે જીવનો અહંકાર, તે પાછળે રહ્યો કતાર;
અખા અહંકાર, વધાર્યો ગમે, તે માટે જીવ ભવમાં ભમે. ૩૫૫
કર્મ ગ્રહે એવું શું સદા, સુખમાંથી આવે આપદા;
જેમ વગડામાં કીજે તાપણું, તેણે સજે ન સજે થોડું ધણું;
કર્મતણી એવી ચકચુંધ,|| અખા ન ભાગે મનની રુંધ.¶ ૩૫૬

જ્ઞાનદગ્ધ અંગ

જ્ઞાનદગ્ધ તે બળ્યા બોગણા,કે કયતાં વધતાં દીસે ધણા;
વળિયાં ન ઉગે અજ ન થાય, તેમ થલ કર્મ બેઠિયાં જાય;
કહે અખો નર વંઢ્યા ચરે, નર નારીની નિદા કરે. ૩૫૭
થલ કર્મ ઉભેયા* સદા, જેમ અધભેલાં કુકટને કદા;
સંપ્રદાય શુદ્ધ નાભ્યું જ્ઞાન, મનમાં તે જ્ઞાનીનું માન;
કહે અખો નર મુકતા ફરે, નગર છૂટી ઘેનુ બોખર** ચરે. ૩૫૮
દોષદષ્ટિ દુર્મતિ નવ દળી, તો શું સાધ્યું કયા સાંભળી;
શુરવચન પાળે તે સંત, —ઘાટ ઘણેરા કાઢે કંત;
કહે અખો હરિની નહિ મયા, સાંભળીને સામા ચક થયા. ૩૫૯
એક સુકું જ્ઞાન કયે દામણા,†† તે હરિ ફળ પામે વામણા;†††
પાપ પુણ્યના બેદ અખો લલા, જે હતું તે સમજી રહ્યા;
કરે આપે મૂકે વાધે માન, અખા એહ તે સુકું જ્ઞાન. ૩૬૦

ક દલી=લેળ. † હુબોઈ=સુખબો. ‡ કાતરો=સુખબો. § રંભા=જન રૂપાળી સો.

|| ચક ચુંધ=ચોળાચોળી, ખાંચચુંચ. ¶ રુંધ=ચાંદ, ચુચવાડો. § બોગણા=બળેલો પલ્લ
ચોકાણને કુલેલો નહિ એવો દાણો. * ઉભેયા=બેઠિયા (સં. ઉભયત) ** બોખર=નરક ખાતું
તે. †† દામણા=દોરડાં. ††† વામણા=ઝીંગણા.

સુકું જ્ઞાન ને વ્યંડળ મૂઝ, કરપી* ધન, કૂતરાનું પૂછ;
 એ ચારેથી અર્થ ન થાય, સામું એજ ઉધાડે કાય;
 અખા અમલવિન હાકમ જશે, કથ્યું જ્ઞાન પણ દરિ નવ ધમે. ૩૬૧
 જ્ઞાનીનાં નોયે ટોળાં ટોળ, મુકતા નોયે સર્વ ગજકપોળ;
 શબ્દવેધિ બેઠા કોય તંત, શંખ સકળ નોય દક્ષણાવંત;
 બહુમાં નિપજે કે એક જન, બાકી અખા રમાડે મન. ૩૬૨

વિભ્રમ અંગ

કાને ક્યાં થઈ બેસે જત, બેતાં સૌને આવે અંત;
 જેનું જેનું વાંછે ચરણ, તે ત્યાં સધળા પામે મરણ;
 જેમ નાળગોળે તું મડીની વ્યાજ્ય, અખા એમ ન બાંગે મનની વ્યાજ્ય. ૩૬૩
 ન્યારે મન પામ્યું નિજ ભાન, ન્યારે થઈ રહ્યું સર્વ સમાન;
 સમ પુરી મન્ય મારું વ્યાજ્ય,† સવે સરખું જ્યારે બાંગી જાજ્ય;
 જેમ કરીઈ કવાય રાગીને વિષે, અખા અરોગી સર્વે બખે. ૩૬૪
 હોંશે છત્ર કર્મીધીન ચાપ, બસને બસની માદક ખાપ;
 પોતે બેતાં પૂરણ બલ, બ્રાંતે બેતાં સર્વે ચર્મ;
 ચૌદે લોક અખા એક ઠાઠ, ત્યાં ઉંચ નીચ તે મનનેા ધાટ. ૩૬૫
 અખા શોધીને ચળઈ બેસાર, સદ્ગુરુ સંગે જામશ પાર;
 ધંદિય ત્રાલ પરમેશ્વર નથી, ભર્મે કોઈ ન મરશો મથી,
 દહ પદારથ માન્યે સિધે, તારો સંકલ્પ જાણુ તે વિધે. ૩૬૬
 સ્વય પરમેશ્વર બાપી રહો, અનંત કાટિ રૂપે એક થયો,
 જેમ જનર છોડ સહિત પાનેાદય,‡ તેમ એક બલ સધળે આઠોઠય;
 એમ બેતાં તું બીજો નથી, ફેાકટ અખા તું ન મરીશ મથી. ૩૬૭
 મૂળ કાળ પત્ર ફળ ફલ, સુવર્ણ કાઠ જેમ એક જ મૂલ;
 રૂપ રંગ શોભા એકાંત, તેમાં બીજું દેખે બ્રાત;
 અન્ય નથી અખા કે કાળ, આપ આદે દર્ષ એવું ભાળ. ૩૬૮
 જ્ઞાન સ્વપ્ન ગો બ્રાહ્મણ જેઘ, રામ ચક્રી અળગો નહીં કોય;
 તત્ત્વ એક ને ચૈતન એક, નામ રૂપ ગુણ કર્મ અનેક;
 આપે અખા ચલાવે બેલ, એમ સમજતાં પડે ઉકેલ. ૩૬૯

* કરપી=(સં કપણ) કબુલ † વ્યાજ્ય=આડી રીધેલી વસ્તુ ‡ કરી=પથ.

§ રાજ=બરાબર || પાનેાદય=કાઠ ઉપર નવી પાદડી થાય તે

ઉચ ખરા તે ઉચ ન જાણુ, નીચ તે નાહે નીચ નિર્વાણુ;
 ઉચમાં રામ જમણો નથી ભયો, નીચ પિંડ ઠાલો નથી કયો;
 કહે અગ્નિ સ્વભામાં જડયો, જેમ છે તેમ જોઈ નવ શક્યો. ૩૭૦
 મૂલ સુજ જેને ઉપજે, તે નર કાંઈ જાણે ન કે તજે;
 માલ જોઈને વેરે ધાટ, અધિકું ન ગણે નખસિખ માટ;
 અખા સધજો મોહબ્યાપાર, જોતાં વસ્તુ વિચારે પાર. ૩૭૧
 એક ઝાની ને ખીજું નાવ, તપાં તપાંનાં જોને ભાવ;
 જૂપતિ ભીખારી ગર્દભ ગાય, ચૈતન જણી તપાં જાય;
 આઘ અંત ન ગણે ને વહે, અખા વસ્તુવિચારે રહે. ૩૭૨
 સર્વાતીત સર્વ રૂપે સદા, એવું ચૈતન સમજે જડા;
 તેમાં આબ્યા ચાંદે લોક, અદકું એધું યઈ મયું ફોક;
 અખા મોટા તે અનુભવવડે, હૈમે ઉપાધ્ય કરવી નવ પડે. ૩૭૩
 કાં પરોક્ષ જુવે પરમેશ, તે રહેશે આપોયું શેષ,
 જાવાંતરનો પડિયો ફેર, અહંભાવ મોડું અધર;
 અહં બ્રહ્મ સત્ય માનો જાવ, ત્યારે અખા સ્વતંત્ર જ સાવ. ૩૭૪
 અહં બ્રહ્મ રોપી રહે ચંમ, પ્રાપ્ત પરમેશ્વર ઉગ્યો સંભ;*
 સદા સર્વદા આધ્યું જાય, તું અણુછતો ઉભો શાને થાય;
 અખા તપાસી જો તું તુને, 'તને જડે બાર જે જુલ્યો કને. ૩૭૫
 વેદ વચન માને સત્ય કરી, અપોયું સંભાળે ફરી;
 એ મૂકીને ચંદ્ર મા લલો, તો વલોજે પડશે વલો,†
 નહોં પામે આતમ નરનીત, અખા આપ્યું નિજ પરતીત. ૩૭૬
 પુણ્ય રાખ્યે નવ જાણે પાપ, અગ્નિ રાખ્યો તો રાખ્યો તાપ;
 જોત્ય કરે પણુ લાગે જાળ, શોભે તેમ વધે જંજળ;
 અખા તે માટે વસ્તુ વિચાર, જે હસતો રમતો પામે પાર. ૩૭૭
 વસ્તુ વિચારે એટલો લાભ, નિર્વિકાર સદા રહે આત્મ;
 કોટિ બ્રહ્માંડ ઉદરમાં રમે, આપ આપાસ નહીં કો સમે;
 અચળો લક્ષ એવો છે સદા, અખા નોહે દ્રેત આપદા. ૩૭૮
 સર્વે સુખની સીમા જ્ઞાન, જે સકળ તેજનું આપે જ્ઞાન;
 રવિ રથ બેઠું જે નર ફરે, તેને વિમિર કેમ આવરે;
 લક્ષાલક્ષ વિના જે લક્ષ, અખા ન મળે પદ્માપદ. ૩૭૯

જ્યાં પ્રાણી ત્યાં છે પ્રાણેશ, તું જોતો હોડિ પરદેશ;
 પેહું ત્યાં ઐક વાંકું થયું, અખા અપોયું વિસરી ગયું;
 વિસર્યું તો સંતને જઈ પૂછ, તોડે જોડે કાં ડાહી મૂંછ. ૩૮૦
 જીવતણી છે અવળી મૂજ, ધામ ધૂપે કા પાટલ પૂજ;
 બાલ્ય કર્મ કરતાં ધુંચાઈ, મતદર્શનના મળ બંધાઈ;
 અખા જાઓ છે અહંતા કાટ, ત્યાં બીજાં છે કર્મકપાટ. ૩૮૧
 પટદર્શન કરતા વિખવાદ, મધ્યે માયા પોપે સ્વાદ;
 દાન દમા શીળ કહેતાં જામ, મંત્ર જાપ તીરથ મહિમામ;
 અખા બાળકની પેરે થયું, બેારાં સાટે ધરેણું ગયું. ૩૮૨
 ખરાબ થયો જીવ બસને કરી, કર્મ વોહર્યાં ને જોયા હરિ;
 આગલ્યા બવને સારું કરે, ધન તન મન ત્યાં બહુ વાવરે;
 મને જાણે એ હરિ બજન, વાધે વેળ અખા એ અવતરણ. ૩૮૩
 અતિ જુની મહા મોહની જાળ, કંઠે પડ્યાં થયા બહુ ઠાળ;
 અળગાં ઉપાસન અળગા દેવ, કરી હિમ્મત બાંધે અહમેવ;
 અખા એહ મોટો ઉત્પાત, ધણા પરમેશ્વર કપાંતી વાત. ૩૮૪
 સાર હતું તે કયમિ રહ્યું, બસની મન કયાંયે વહી ગયું;
 ચોર બોલાબ્યા સાથે ધણા, તે ઠગતા જામ થઈ આપણા;
 પરબ્રહ્મ મૂળગું ધર અખા, કેમ પામે જેને એવા સખા. ૩૮૫
 કામ કહે મોટો શિવદેવ, કામ કહે વિષ્ણુ મોટો અહમેવ;
 કામ કહે આઘ બવાની સદા, શુધ્ધ કલ્કીના કરે વાપદા;
 જેન કર્મની સદા દે શીખ, થવન માને કલમે સરીક;
 અખા સૌ બાંધે બાકરી, કામ ન જીવે હરિ પાછો કરી. ૩૮૬
 ધણા શબ્દ પડ્યા જે કાન, તેને તેનું લાગ્યું બ્યાન;
 કામ મુશળ પરવાહે વલા, કાઈ શબ્દને માહે મલા;
 એમ ગોયાં ખાતો સંસાર, અખા વિના વસ્તુ વિચાર. ૩૮૭
 લોક ચોદ ચૈતનનો ઠાઠ, નિપજતાં જામ ઘાટ ઘાટ;
 સુર અસુર થયું નર નાગ, સેજે પડતા જાએ ભાગ;
 પિંડ પહેલો ત્યાં નોતો જીવ, અખા પરવા છે એમ જ સદૈવ. ૩૮૮
 પ્રવાહ પુરાતન આલ્યો જામ, આગળ દીસે ને પાછળ જુંસાય;
 મોટે કૂદ ને પાછળ અહીં, ખપે ખરું ને રહે અનીક;*
 અખા જો બેસે એ ઘાટ, એ સમજ્યા વિના સર્વ અટાટ.† ૩૮૯

* અનીક=પરાણ-જોડથી ન બને તે. † અટાટ=સાર વગરનું.

પોતામાં વીઝે વીખણું, નહી સંભાળે ધર આપણું;
 યદ્ય ગયું ને વળિ આગળ યશે, તેની વાત કરે સૌ રસે;
 એમ ચાલ્યો અવળો સંસાર, અખા ધરમાં ખોયો સાર. ૩૯૦
 વેલ ન દીસે, દીસે' પાન, દીસે કીરણ, ન દીસે બાન;
 પ્રવાહ ન દીસે, દીસે તરંગ, તેમ ચિદ્ ન દીસે, દીસે અંગ;
 અખા દેખણુહારો દેત, ટળતે રહે તે સર્વાતીત. ૩૯૧
 સર્વાતીતમાં ઉત્પત્તિ અંત, શેષનાગ વેકુંઠ પરજંત;
 ચેતન કારણ, કાર્ય જૂત, પટ કાર્ય, ને કારણ સૂત;
 અખા જાણુ અરૂપી વડે, તે જોતાં અનુભવ નીવડે. ૩૯૨
 એમ જાણ્યા 'વિષુ ઠાલા સફ્ફ, ધણા આચરણુ આચરે બહુ;
 સર્વે સ્વમાંતરના ભોગ, જપ તપ સંયમ સાધન જોગ;
 કહે અખો જે ખરો જાગશે, તેને એવો અનુભવ હશે. ૩૯૩
 લોહનાં ખાર ને રૂપાના દેવ, એક દિરાસરમાં થાતી સેવ;
 તેમાં આવી પારસ રણો, સર્વ સાજ સોનાનો થયો;
 ઉત્તમ મધ્યમ કર્મ જ્ઞાનવડે, અખા સર્વે હરિ નીવડે. ૩૯૪
 અખા સ્મરયા સરખી ખરી, જો સમજે તો નીપજે હરી;
 હડા જળમાં રત્ન જ પડ્યું, કેમ ડબકી ખાય કને તુંબકું;
 છોડ તુંબીફળ જડશે રત્ન, અખા સમજ તો મોડું જલ. ૩૯૫
 હડાપણુ ભોળપણુ છાંડી રહે, આજ કરે હરિ મારગ બે;
 ભોળાંને અસુજની આજ, વિચક્ષણુ પખો ચતુરાધની ખાજ;
 અખા તરડું તેને માથે ભાર, હીરા છાર બે નાખે પાર. ૩૯૬
 ધણું પડિત ડાલા ગુણવાન, ન્યાય પારખું સંગિત ગાન;
 અષ્ટાવધાની પિંગળ કવી, મંત્રબેદ આપધ અનુભવી;
 અખા એટલે જો હરિ નવ ખટ્યો, તો ભોળાપણુથો આધો શું વટ્યો? ૩૯૭
 જેમ શિલા એક ટાંકી ચીતરી, અણુધડી બીજી મેલે ભરી;
 બે નાખી હડા જળ વિષે, પણુ સરખી બેઉ તરવા વિષે;
 પડિત મૂરખ સરખા નીવડે, અખા દેતને રૂપક ચડે. ૩૯૮
 સતુર તે જો ચતુરાઈ વમે, વર્તન માત્ર જગતમાં રમે;
 લક્ષ સદા રહે ત્રિગુણાતીત, વહનિને લાગે નહીં શીત;
 ભવજલથી કોરો નીસરે, અખા એવો ચતુર તે તરે. ૩૯૯

અખા રામ સ્વતંત્ર ભાવ્ય, જેણે જાણ સર્વ જંગલ; ૪૦૦
 ઉઠ દાપતું મણીતાં આપ, તે નર જાણે નહીં અમાપ;
 ઉત્પત્તિ-લય કહેવા માત્ર, રામરસે ભરવાનું પાત્ર. ૪૦૧
 તે તારાની વિદ્યા સરે, સામે પ્રવાહે જે કાષ્ઠ તરે;
 કર્મ ધર્મનો વહે છે પ્રભા, તેમાં તણાતા ઢોકે સઉ ખલા;
 અખા જે બહા સામેા જાય, તેવા ભક્તને ગીતા ગાય. ૪૦૨
 પરબલ પ્રાય પોતામાં વસે, સદ્ગુણમે તે જો અવ્યસે;
 ત્રાણાં, પીતળ નિપજે ધાત, પ્રાય છે શુભર્ષની જાત;
 કાષ્ઠ પાપાણુ ન થાયે હેમ, અખા જ્ઞાનવણુ ખીનું તેમ. ૪૦૩
 તું તીરથ કાં સાસું જીવે, કાં પોતાને પ્રતિબિંબે રવે;
 એવી શુધ્ધ જેણે આદરી, તેણે આપયા ખીલે કાષ્ઠ દરિ;
 તું કંપદુઃખ કાં કંપી રમે, અખા એમ પ્રીછે અર્થ રમે. ૪૦૪

આત્મા અગ

તન તીરથ તું આત્મ દેવ, સદા સનાતન જાણે ભેવ;
 અકસહનું આધદેવત સદા, તે જાણે દળે કાટી આપદા;
 તીરથ માર્ગન કાપું અખે, જન્મ મરણ નહીં તેને વિષે. ૪૦૫
 જન્મસો છે જોજો જન્મદીશ, તું પડછંદા ને તે ઇશ;
 ઉત્કટ ભેદ પામે આરામ, જો તારું મૂળગું નિજ ધામ;
 અખા અક્ષર તું ક્ષર નામ, પ્રતીત તુંને જો તારી હોય. ૪૦૬
 સુધું કહેતાં ન માનો દુઃખ, વેહેતે જોજો ન દીસે મુખ;
 ઠેરાણે* ભાસે જેવું મયા, વણુ ઠેરાણે પામ્યો બપયા;
 જ્ઞાન એક સધળે પિંડ વસે, અખા કૃત્તની પૂજા હશે. ૪૦૭
 અહંમાયા બહુ રૂપે કરી, આપોપે સહુએ આદરી;
 કાચ કહે દેખું પંચરંગ, કાચ શેષશાળી દેખે સુચંગ;
 કોને મુક્તાશ્ન દષ્ટે પડે, કાચ કહે મારે જ્યોતિ જળહણ;
 મનના મત સર્વ આદ્યો, અખેપદથી સધળા ખર્ચો. ૪૦૮
 દીકાને કાં વળગે ભૂર, અણુદીર્ઘ વેધ તે શૂર;
 દષ્ટ પદારથ જીઠા યશો, પેકુંદાદિ સર્વે જશે;
 ધ્યાન ધરે દીસે જંગલ, અખા નામ એ દરિની ભાળ. ૪૦૯

* ઠેરાણે=સ્થિર થયેલા પાણીમાં.

ધ્યાને, દીક્ષે તે જાગ્યે જાય, જોડાનો શો કરો ઉપાય;
 ઈન્દ્રજાળની વિદ્યા કાં મોહાય, એ તો! કર્તવ્ય છેકરું ભેધ;
 ભરમીશ માં એ, દેખી જાત, અખા કૃત્ય રહિત છે વાત. ૪૦૯
 કર્તવ્ય, સધણું મનનું જાણુ, મન ઉભેથી ટળે નહિ તાણુ;
 મન ઉભે, ઉભો સંસાર, ફેકટ કેમ વહે છે ભાર;
 અર્થ અખા તો થાએ ખરો, જો ઉપાય મન અમનનો કરો. ૪૧૦
 કદપે જલપે કચતે જ્ઞાન, વળી નવરો યમન ધરશે ધ્યાન;
 મફટ રાજ બેસાડયું જેમ, ફળ દીઠ વળિ હું તું તેમ;
 અખા એમ નહિ રીઝે રામ અંતરના સાક્ષીથી કામ. ૪૧૧
 નિગમે ગાયો સમ્રાટ નવ લલો, નવ આંખો તે નવ તે ગયો;
 સદા સનાતન છે અવિકાર, છતે અહંકારે ન લહે પાર;
 અખા વસ્તુ સરીખા થાય, તો હીર હીરા વેંધાય. ૪૧૨
 વણીશ્રમ શું વળગે અંધ, જાણે એ માયાનો દુંદ;
 લેહેરે વળગ્યો કા નવ તથો, નિજ જાળ આંખુ તે ઊગયો;
 હાડ ચર્મ કાં દેખે ભૂર, અખા બ્રહ્મ રહ્યો ભરપૂર. ૪૧૩
 અણુજોતો બોલ સો કાને ચડ્યો, પણ કાણુ કીયાંથો અળગો પડ્યો;
 પાંચતણી સધળી માંડણી, આપે બોલે માંહે ધણી;
 આપોપાથી છુધ્ય જ પડી, અખા દેતની કાળપ ચડી. ૪૧૪
 મીછીને હરિભક્તિ આદરે, તો અંત્યે પડે સહુ વરે;
 હું તે કાણુ હરિ રી વરત, જે જાણી મહું જઈ હસ્ત;
 એમ જાણી જપે મળે ભગવાન, નહિ તો અખા વરવોણી જાન. ૪૧૫
 સદ્વિચાર તે સાચિ ભક્તિ, જેણે જીવ શિવની લહિયે વ્યક્તિ;*
 જીવશિવતણું લીધું હેત, તે પાંહત્યો જ્યાં વેઠ કહે નેત;
 એમ ભક્તિ આવે કણસડે, નહિ તો અખા જુગજુગ રડવડે. ૪૧૬
 એક મૂળ મંત્ર સાંભળજો સત્ય, જેણે પદાર્થ લહિયે નિત્ય;
 જીવતણું જે જીવજપણું, અને એશ્વરી જે ઈશ્વરતણું;
 એ બેના બે વિકાર જો તજે, તો શેષ ભાગ અખા નીપજે. ૪૧૭
 જીવપણું વિચારે વળગે, સદ્યુરુચ્યને પડશે વગે;
 રજજી સુજંગ જેમ દીપવડે ટળે, વણુ વિચારે ભર્મ જ ફળે;
 ભર્મ કર્મના વ્યસની થયો, ત્યારે અખા ઈશ્વર સાક્ષી રહ્યો; ૪૧૮

જીવ દળવા સો જતન જ કરે, તેમ તેમ તે બોહોળો વિસ્તરે;
 જેમ મૂર્ખ ખસ ખણી નિર્ગમે, તેમ તેમ તે ધણું ધણું દમે; ૪૧૯
 ઔપચ્યે કંડુ થાએ સાંત, તેમ સદ્વિચારે અખા જીવ સાંત.
 ભક્તિ જ્ઞાન કથે વૈરાગ, દેહદર્શન તે ન કરે ત્યાગ;
 ત્યાં લગે એક નવ ફળે, શુદ્ધ સૂરો* ઉપરથો બળે;
 અંતર અગ્નિ ન લાગે કયમે, ફેલકટ દંત અખા નિર્ગમે. ૪૨૦
 વિચારે ભક્તિ થાય વણુ કરી, જ્ઞાન કથ્યા વિણુ પામે હરિ;
 વણુ ત્યાગે જ ફળે વૈરાગ્ય, સદ્વિચાર જ્યારે આલ્યો ભાગ્ય;
 હરિ ભણ્યા વિણુ જે જે કરે, તેને અખા કલેશ ઉગરે. ૪૨૧
 તપ તીર્થ દાન વ્રત નેમ, ધર બેઠા તે પામે ખેમ;
 સદ્વિચાર થક જેણે મૂઠ્યું, તેને શાખા પત્ર બારું નવ રૂઠ્યું;
 સદ્વિચાર વિણુ કરે જે ધણું, તે ધુજ ઉપર અખા લીપણું. ૪૨૨
 રહેણી વિના કહેણી જે કથે, મહિ વિના પાણી જે મથે;
 જેમ કાપલસુતને પાળે કાગ, વસંત ઋતુએ ઉડિ જાએ ભાગ;
 લક્ષ વિના કહેણી જોઈ અખે, ભક્તિ દંભ કુતર્ક જ્ઞાન લખે. ૪૨૩
 જ્ઞાની છે હરિનું નિજ રૂપ, ચિદ્દન વિના કેમ કહિયે ભૂપ;
 રાજપૂત્ર દળણું નવ દળે, કાળ માયા જેને દારે રળે;
 શેષ શંકરનું જીવન જ્ઞાન, એવી નિધિ ઝોઈ અખા વિણુ જ્ઞાન. ૪૨૪
 કુણ્ડિક કુતર્ક ને જ્ઞાનજ કહે, વિષય દંભ ભક્તિ કરી મહે;
 કોપિ કોધને કહે વૈરાગ, હંસ આસને બેસાજો કાગ;
 તથુને નાલ્યો અખા હરિ હાથ, જેમ રૂપા ભરેંસે શીપની આથ. ૪૨૫
 જ્ઞાનતણો મહિમા અતિ ધણો, તે જાણે જે વિરસો જણ્યો;
 ધ્યે ખ્યાતા તેણે પદ નથી, નિરાલંબ પદ એટલા વતી;
 કથ્યા ભણ્યાનું નહોં ત્યાં કામ, જે પ્રીછે અખા નિજ ધામ. ૪૨૬
 ઉઠ હાથ તરુ ચંદનતણો, ઉગે વણુ વાલ્યો હોય નહોં ધણો;
 અજ્ઞાવેજ્ઞાનું એ દષ્ટાંત, કૃત્ય રહિત જો હોય મહાંત;
 એકે ચિદ્દ ન હોય તે વિષે, તે સરખો અખા તેને લખે. ૪૨૭
 જાપા તરુએ તરુ નવ કરે, તેમ અજ્ઞવેતા કાંઈએ નવ કરે;
 કૃત્ય એક નાહો તે વિષે, અચિત તરુ ફેરાં ફળ ભખે;
 નિજપદ બેઠા રહે તે વીર, નિત્યાનંદ અખા છે ધીર. ૪૨૮

જેમ કલ્પદ્રુમથી રિધ નીપજે, પોતે કાંઈ બળે નવ તળે;
 સામાનો સંકલ્પ જ રૂળે, પોતાનો અનુભવ ન ચળે;
 વિદેહી તણી હોય એવી રીત, અહે અખા બે ધમ્મે જીત. ૪૨૯
 બહારસ જેને ધટ ઠરે, તે ત્રિલોકની સ્થિતિ નવ કરે;
 નવ દિસે તેને પદ રહે, દિસે તેને જાણી ખહે;
 ચાતાં પહેલો જેવો હતો, તે એવો અખા છે છતો. ૪૩૦
 ખ્યાતા ને ધ્યેય બે બે રહેય, તો કૃલ નખુડે ન ટળે બેય;
 ખ્યાતા ધ્યેયન બ્યારે થાય, તો દ્વૈત ઉપાધિ સર્વે રહી જાય;
 કથે રહે સ્વસ્વરૂપ જ વિષે, તેને જ્ઞાનવંત અખા વેદ લખે. ૪૩૧

વેપવિચાર અંગ

દર્શન વેપતણી કહું વાત, પંથ પુરાતન સધળી ધાત;
 સ્વેચ્છાએ અવધૂત જ રહ્યા, પછે ચાલ્યા આબ્યા કયાં તેને ગદ્યા;
 શિવે વેપ ધર્મો અભિનવો, તે પહેલો અખા ફેણે અનુભવ્યો? ૪૩૨
 રાજવેપ ધરે નોય રાજ, પંથ રહે કાંઈ ન સરે કાજ;
 અંતકારણુ એનું કાંઈ નથી, નિર્દોષે વર્તે તે જતી;
 સેજમાહે મહાપુરુષ જ રહે, બાહ્ય દષ્ટિ અખા વેપને ગ્રહે. ૪૩૩
 શેષ શંકર મુનિ જે પદ રમે, તે પદ પ્રીછ અખા કાં બમે;
 શુક મોડા કહાંબ્યા જે વડે, રખે કલ્પુષ તુંને આશા નડે;
 જ્ઞાન બ્રહ્મ તે આશા કરે, સત્ત્વ છાંડી અખો નહીં ગ્રહે. ૪૩૪
 જીવ કલંક અખા ટાળે ટળે, આશાએ જીવ ભ્રમમાં ભળે;
 આશાવાનતાણું નામ જીવ, પદ નિરાશ બેઠો તે શિવ;
 મર્કટ મન તે આશા લગે, બેષ વિચારે અખા તું વગે. ૪૩૫
 જક્તાનામ જગદીશજ તણું, જોયામાં કારણુ છે ધણું;
 ચિત્ત સહિત જોતાં તો જક્ત, ચિત્ત રહિત હરિ છે અબ્યક્ત;
 શાર્દૂલસુત માતાને મળે, અન્ય અખા રિપુ જાણી પળે. ૪૩૬
 મોહું વૈશ્યવ્ય ચિત્તનું પડયું, વસ્તુ વિષે દ્વૈત પડ ચડયું;
 પડે ભાત નાનાવિધતણી, ચિત્ત ઉપાધ્ય વાધી અંલ ઘણી;
 માદક પુરુષને ઘેલો કરે, સ્વસ્વરૂપ અખા તેને વીસરે. ૪૩૭
 ચિત્ત સમતે નિશ્ચળ મન થાય, નિશ્ચળ મન તે શિવ સદાય;
 શિવતણે પદ દ્વૈત જ નથી, ચિત્ત ઉપાધિ વાધી અણુજતી;
 ચિત્ત કલ્પિત અખા અવતાર, એ સત્તાએ જાણો નિર્ધાર. ૪૩૮

તિય માદક પુરુષે લક્ષ દર્શો, તારે ભુધ નેત્રે લર્મ જ સ્તુવો;
 ભ્રમ પડતે હરિ દષ્ટિ ગર્ભ, નેત્રે માયા આવી રહી;
 માયાબળ છે અખા પ્રયંડ, તેનાં દર્શન છનું પાખંડ. ૪૪૯
 સર્વ વિકાર એ મનનો જાણુ, ચોર્યોશી લક્ષ ને ચારે ખાણુ;
 દષ્ટ પદારથ ચિત્તનો ધજો, ચિત્તવત એને ચિત્તમું જાણો;
 ચિત્તરૂપી રાગ મનને થયો, અખા આપોપું ભૂતી ગયો. ૪૫૦
 મેહું મન તે સામું ધસ્યું, જઈ માયા કેરે ચિત્ત વસ્યું;
 માયા તણે ત્યાં બહુ વિસ્તાર, હરિને પરઠયા દય અવતાર;
 ચિત્ત અંગી કરતે બ્રહ્મ થયો, અખા દોષ હરિનો ગણો. ૪૫૧
 અખિલ બ્રહ્મનો શું અવતાર, ચિત્ત ઉપાધિતણે વિસ્તાર;
 કહી જાય તો ફરી અમતરે, વણુ સમજે દોષ સ્થાપન કરે;
 ચિદ અર્ણવ* સદા ભરપૂર, અખા ઉત્પત્ત્ય લય લહેરે પૂર. ૪૫૨
 ચિદાનંદ કેરો સૌ રૂપ, દષ્ટ પદારથ આપે ભૂપ;
 અખિલ ભુવનમાં રહ્યો પરવરી, નિલાનંદ આપે કરે હરી;
 સદા સર્વદા છે અવિનાશ, અખા નિરંતર સર્વોવાસ. ૪૫૩
 વણુ વિચારે વિશ્વનું જ્ઞાન, જ્યાં લગે નવ કાઠ્યું માન;
 વસ્તુ વિચારે વિશ્વ જ નથી, હરિને કતો કહું રચાવતી;
 હરિ કતાને કહો રચાતણો, જો કલિપત ભ્રમ અખા આપણો. ૪૫૪
 ગુરુ મારે એમ જ પ્રીત્યો, હરિ દેખાજો તે અણુચળ્યો;
 વિશ્વનિર્ધતા જો કહેવાય, અખંડ બ્રહ્મની ખંડણા થાય;
 ગુરુ ગોવિંદ જને ત્યાં હશે, અખા અપોપું દેખાડશે. ૪૫૫
 સાચો ગુરુ કેને નવ ભજે, જુદાથી કાંઈ નવ નીપજે;
 રસાયન કેને નવ મજે, ધૂર્ત વિત્ત લઈને પજે;
 એ જે યેની સદાએ ખોટ, અખા નહોં મજે કાટાનકાટ. ૪૫૬
 સાચો ગુરુ જાણી જે જક્ત, કનક કામની નોહું આસક્ત;
 ખીખ સધળા આળપંપાળ, ધનને અર્થે માંડે જાળ;
 તેથી કહો તે શું નીપજે, અખા અંતર માયાને ભજે. ૪૫૭
 ગુરુ શિષ્યની ત્યાં એવી વાત, શુદ્ધ પારસને સધળી ધાત;
 શુદ્ધ પારસને જે જે અડે, તે તે કંચન થઈ નીવડે;
 તે આદર કેનો નવ કરે, સંજ અર્થ અખા તે ધરે. ૪૫૮

- સદ્ગુરુ શિષ્યને વચન જ કહે, જિજ્ઞાસુ શિષ્ય તત્ક્ષણ ગ્રહે;
મેરપતિ પડતું બિંદુ ધરે, તેનો તદ્દત બરહી* યષ્ઠ પરવરે;
પડતું ગ્રહે તેની, યાય દેલ, ગુરુ શિષ્યનો અખા આ ખેલ. ૪૪૯
- ગુરુ શિષ્ય ફેરી સાંભળ ભુક્ત, સ્વાતિશુંદે જેમ જામે સુક્ત;
જેવે આદરે કરીને ગ્રહે, તેવું સુક્તા જામી રહે;
આદરવંત તે વચન જ ફેરે, જો અખા સદ્ગુરુ આદરે. ૪૫૦
- ગુરુ શિષ્યની સાંભળ તંત્ર, એકે પોહોરે મુદ્રા જંત્ર;
કર્તા ધર્તા હોય સાવધાન, ઉઠે મુદ્રા સઘળા સમાન;
ચત ચળે જો એકતણું, મિથ્યા કાર્ય હોય અખા ધણું. ૪૫૧
- ભક્તિ જ્ઞાન અને વેરાગ, પદાર્થ એક ત્રણ નામ વિભાગ;
તેને અખાણ્યો કહે ભુજવા, સમજ્યાને તે એક જ હુવા;
અનુભવતાં જાણીજે ભેદ, ભક્તિ જ્ઞાન અખા નિર્વેદ. ૪૫૨
- જક્તભાવ હોયી ગયો, ત્યારે ત્યાં વેરાગ જ થયો;
જ્યાં ભુવે હરિ દષ્ટે પડે, ત્યારે ભક્તિ સરાણે ચડે;
દૃઢભાવ અખા જ્યારે ગયું, ત્રણ પ્રકારે જ્ઞાન જ થયું. ૪૫૩
- જો ભક્તિ કરે ને નંદે જ્ઞાન, તો ભક્તિ નંદી આણે અભિમાન;
વેરાગી કહે ભુક્ષા જોય, સાચો સંસાર મૂકી રેય;
એ દેવે હરિ કહિએ રહિ ગયો, અખા અહંકાર આગળ થયો. ૪૫૪
- હરિમય સર્વ દેખે તે ભક્ત, જ્ઞાની આપે છે અવ્યક્ત;
અહર્નિશ મન જો વેધ્યું રહે, તો કાણ નંદે ને કાને કહે;
વશુ પામે બકવાદ જ કરે, ગળે ગળેના અખા ઉગરે. ૪૫૫
- કુળવધૂ તે પરને નવ ભળે, તેમ સાધવી તે ત્યાં તીપળે;
આપ છુપાડે પોતાતણું, કંથમાન હોયે ત્યાં ધણું;
તે ભક્તની ભાં એવી રીત, નમ્રપણે અખા છે જીત. ૪૫૬
- જ્ઞાનીને પર કાંયે નથી, મન અમન થયું તે વતી;
ઉત્તમ મધ્યમ સઘળું ગયું, મન જાતે સર્વે લીન થયું;
ગત દિવસનું સ્વપ્ન જ જેમ, હું તું ભાવ અખા થયો તેમ. ૪૫૭

જીવ અંગ

સ્થાવર જંગમ ફેરી વાત, નિકટ દેખાડ્યું છે સાક્ષાત;
પંચ મહાભૂત તે સ્થાવર જાણ, જંગમ ચેતન્ય એ વેદ વાણ;
એક પિંડમાં વરતે બે, હિમ બુદ્ધે અખા જોઈ લે. ૪૫૮

સ્થાવર જંમમ ફેરા ભેદ, બુદ્ધિમાને કહું માને વેદ;
 બહાર જોતાં નાવે પાર, પંચભૂતમાંહિ વિસ્તાર;
 જંગમ પવન નીર ને તેજ, સ્થાવર આકાશ મહિં એજ. ૪૫૯
 પિડને લેજે છે બ્રહ્માંડ, બ્રહ્મા આદિ કીટ ને અંડ;
 પ્રાકૃત વિષે અધિકું ન્યૂન હોય, કારણુ પ્રત્યે સમતા સોય;
 અખા એ અનુભવ હટે રાખ, જેની ભાગવત ગીતા પૂરે સાખ. ૪૬૦
 એમ જોતાં ભાસે નહીં ભિન્ન, માયાચિત્રથી ઉતરે મન;
 કારણવેધી બુદ્ધિ જ રહે, કારણકરું ચિત્ત ન લહે;
 ચિત્તવિચિત્ર દષ્ટ્યું ગયું, ત્યારે અખા ધામ મૂળગું રહ્યું. ૪૬૧
 મૂળગે પદ તો દેત જ નથી, સ્વમ ઉપાધ્ય જામત નહીં રતી;
 ઉત્તમ મધ્યમ કર્મકાંડ જોગ, નિદ્રાવાનને સધજો ભોગ;
 જાગતાને સ્વપ્નનાં કૃત્ય, મૂલગી વૃત્યે અખા છે વૃત્ય. ૪૬૨
 આપ થાતે બ્યાપે સત્ય થયો, બ્યાપ્યો આપોયું ભૂલી ગયો;
 ચતુર પુરુષ જેમ શિયિલ થયો, સ્વસ્વરૂપ તેને વિસરી ગયો;
 અખા નિજ બુદ્ધે અંગી કરે, શિયિલપણું સમ્યક વિસ્તરે. ૪૬૩
 ચિદ્ અર્જુવકેરા બુદ્ધબુદ્ધા, ઉપજે ખપે સ્વભાવે સદા;
 અસ્તિ નાસ્તિ એની ન કેવાય, નરછાયા જેમ સાથે થાય;
 સૂરજધામ કેવાને બે, એમ શુવ શિવ અખા જોઈ લે. ૪૬૪
 નવ દીસે તેને સત્ય જાણુ, દીસે તેને નાશ પ્રમાણુ;
 દષ્ટ પદારથ જુઠો થાય, ઘાટ દષ્ટ હેમે ઠરાય;
 પસરયું આપ સચરાચર વિષે, એમ જોતાં પદ પામ્યું અખે. ૪૬૫
 અંશુછતે છતાનો ભ્રમ, પશુ બ્રહ્મવેત્તા જાણે એ મર્મ;
 વાગ્વિલાસ તે સાચો થયો, જૂઠું સાચું ભૂલી ગયો;
 માયા ઇચ્છા નારદને યઈ, ત્યારે પૂર્વ બુદ્ધિ અખા ભૂલી ગઈ. ૪૬૬
 અરૂપીને પંચ આવાસ, પંચે પસર્થો સર્વાવાસ;
 ઉદ્દાનજી અવિદ્યાનું જાળ, દીસે સલ ને આળ પંપાળ;
 અણુચાપિયું આચારું લખે, એટલા ઉંચર શું કહે અખો. ૪૬૭

સંત અંગ

દશરથ પહેલો હતો જે રામ, નંદ વસુદેવ પહેલું કૃષ્ણ નામ;
 ચોવીસે તેમાંથી થાય, પણ તે કાંઈ આવે ન કે જાય;
 અવિનાશી લેશે તે સંત, ત્યાં કારણુ નહિ દર્શન ને પંથ. ૪૬૮

દેતભાસી તે નાહે સંત, જેમ જે બાબુના હસ્તીદંત;
 મનમાં આશા માયાતણી, કીરત બહાર ચલાવે ધણી;
 બ્રહ્મભરોસે આવ્યો શ્રમ, અખા સરાડે ઉગર્યો શ્રમ. ૪૬૯
 અગમ પંથને જઈ નવ શકે, જૂઠું અન્ન આન જ લાખે;
 પરાધીન રહે દેહવાન, શુદ્ધિવોણાને નહિ ત્યાં સાન;
 અખા અણુભણ્યું રહ્યું આપ, જન્મ ધરે સાથે પુણ્ય પાપ. ૪૭૦
 જો ભુંગ તું છે ચિદ્ર અંશ, જોને વિચારી તારા વંશ;
 તું રાજપુત્ર કાં દીનમાં ભળે, કાં વિચારવોણા ધરધર ફરે;
 નિજ પદ ખેસ ટળી જા જંત, એમ અખા પદ પામ્યા સંત. ૪૭૧
 હંસ ભણે કમળના તંત, તેમ આપ વિચાર કરે મહંત;
 કલણારહિત કોઈ નિર્બંધ, નર આકારે અખા ગોવિંદ. ૪૭૨
 નિર્દોષ અંતર્ગત મુદા, કૃપાવાન ધીરજવંત સદા;
 રાગ વિરાગ નહિ તે વિષે, અહંકાર નિરહંકાર કો નવ લખે;
 નિરાધાર અખો કે વીર, જગત તૃણવત્ સહિત શરીર. ૪૭૩
 બ્રહ્મવેત્તા રહે તુષાર, તો બાલદષ્ટિ શો કરે નિર્ધાર;
 ત્રણ અવસ્થા સોને વિષે, તુષારી બ્રહ્મધીને કોણુ લખે;*
 જેહ લખે તેવો તે થાય, જયારથ અખા રહીને જાય. ૪૭૪
 બ્રહ્મવેત્તાને જીવ નવ કળે, રાત દિવસ એકઠાં નવ મળે;
 સાં કળણુ નહીં ને જીવ અચેત, શિવપદ બેઠાં સર્વ લે હેત;
 ઉચે આસન ખેસે કાપ, નીચી ભૂમિકા દેખે સોય. ૪૭૫
 જગતદષ્ટિ તે ચર્મને વિષે, બેલનારાને કાપ નવ લખે;
 પાંચ તત્ત્વની સ્થાથે રહે, હાથોહાથ અખા બોલે લહે;
 દશ્યો હોય તો કહેજો હા, વિનદર્શન મન વાપો વા. ૪૭૬
 સુવર્ણગર સોનીને ભોગ, ખીજા લોકને ન મળે ભોગ;
 તે સસલાં જાણી મૂકી જાય, અનુભવી હોય તે કરે ઉપાય;
 અનાયાસે થાય એક લવી, રિદ્ધ પામે અખા અભિનવી. ૪૭૭
 અણુપામી રિદ્ધિતું ધર લહ્યું, ચિત્ર વિચિત્ર જોને વિષે રહ્યું;
 શુદ્ધ શુદ્ધ વિચાર જ કર્યો, ખીજો ઉપાય નથી ઉદ્ધરો;
 ઉત્તમ મધ્યમ સ્વમનાં કૃત, જાગે અખા થાય સર્વે અર્થ. ૪૭૮

દેહ સૌ એની દષ્ટે પડે, દેહી કાય ન મીટે ચડે;
 ભાત પડે છે પોતજ વિષે, રચન ધાટ ધાલે પારખે;
 કૃંવામાં પ્રીછે જે સાન, અખા અગમનું આવે માન. ૪૭૮
 ખીજે ઉપાયે હરિ નવ મળે, કાટી જન્મ લગે આફળે;
 કમળ ઉપર જળ ઝાકળ પડે, તેમ તેમ તે સૂકે કે સડે;
 જેથી ઉપ-યો તેજ હજૂર, ખીજે ઉપાય અખા પડે દૂર. ૪૮૦
 જેને તું જાણે આકાશ, તે તુંજ વિચારી જોને પાસ;
 તે નોહે ખૂણે ખાંચરે, પ્રલક્ષ મુખે મુખ વાતો કરે;
 સંકલ્પ ચઢયા ન દીસે દેહ, તેમ અખા રહ્યો છે તેહ. ૪૮૧
 ભોગ કાજ ઉદ્ધમ કાં કરે, તુજને ભોગ ખોળતો દરે;
 વધુ વાંછ્યો આવે જેમ રોગ, એણે લેજે જાણે ભોગ;
 કર્તાએ કીધું તુજ કાજ, નવ મૂકે અખા મહારાજ. ૪૮૨
 કાળે કુમ વિષુ વાંછા ફળે, ઝતુવિના ફળ શોખાં નવ મળે;
 જેમ મૂર્ખ સૂર્યને લેવા જાય, વાણે ઉદય આફળીએ* થાય;
 અખા એમ કાં લેવાને ધસે, અવધ વેણો તે કેમ આવશે. ૪૮૩
 એમ જાણી ધીરજ મન ધરે, અજગર પ્રત મહાપુરુષ આદરે;
 જે જાણે મધ્યે કિર્તાર, ફોકટ હું ચર્ધ કાં વહે ભાર;
 ચક્રચૂડામણ તારો તાત, ધીરજ ધરે અખા સાક્ષાત. ૪૮૪
 આહાર આશાએ જીવ સૌ થાય, આશાએ દેવદીરસાગર જાય;
 આશાએ તપિયા દેહને દમે, આશાએ પ્રત તીર્થ સૌ ભમે;
 રાય રંક આશાના દાસ, આશા અખા માયાનો પાસ. ૪૮૫
 જ્યારે પદ ઘેઠો નૈરાશ્ય,† સારે સ્વયં જ્યોતિ હોય પ્રકાશ;
 કૃતકૃલ કહીએ મહાપુરુષ, જેનો આશાપાસ ગયો અમ્રખ;‡
 જેમ વાદળ દળે નિરાળો સૂર્ય, અખા પ્રકાશ તો આશા દૂર. ૪૮૬
 જીવશિવમાં અંતર કાંઈ નથી, જેમ રૂપું તરુ કહાવે જળવંતી;
 જળે નાસે રૂપું સત તેમ, આશા છુટે શિવ અવ્યક્ત જેમ;
 સદ્વિચારે આશા જાય, અનાયાસે અખા વસ્તુ થાય. ૪૮૭

* આફળીએ=પેત:ની મેળે; વિના મહેનતે.

† નૈરાશ્ય=કેવળ આશાથી રહિત

‡ અમ્રખ=અમર્ય-હર્ષ.

સદ્વિચાર વડે હરિ મળે, ખીજે ઉપાયે કલેશ નવ ટળે;
જેમ જેમ તેનો કરે ઉપાય, તેમ જીવપણું જાડું થાય;
જ્યારે પદ બેસે નૈરાશ્ય, સારે સ્વે અખા સચરાચર વાસ. ૪૮૮

દશવિધ જ્ઞાની અંગ

દશવિધ જ્ઞાનિ લક્ષણ લક્ષ, તેનાં કહું આચરણો મુખ્ય;
નામ એક પણ લક્ષણ જીજ્ઞવા, મૃદ્ધી એક ને બિત્તાભવકુવા;
રૂપ રૂપ જીજ્ઞવા નિઃસ્વાદ, એમ અખા મન વાણિયાવાદ. ૪૮૯
શુષ્કજ્ઞાની કહાવે કેટલા, જ્ઞાનદગ્ધ બેતાં એકલા;
કે વિતંડા કહાવે નરા, જ્ઞાનખળ કેટલાએક ખરા;
નિંદક જ્ઞાની નિખજે ધણા, કે ભ્રમજ્ઞાની અખા મનતણા. ૪૯૦

હુંજ્ઞાની ધણા મન વિષે, શકજ્ઞાની સૂઝું નવ લખે;
શૂન્યવાદી તે નવમો જાણ્ય, શુદ્ધ જ્ઞાની દશમો પરમાણ્ય;
એ દશી નામ જ્ઞાનીનાં કહાં, હવે લક્ષણ કહું અખા જે રહ્યાં. ૪૯૧

(૧) શુષ્કજ્ઞાની નીરસ હોય હંદે, વાણી જાણી લુપ્ત વંદે;
હિંસે નહિ તે સર્વાવાસ, ચેતન જાણી નોય ઉદ્ધાસ;
એ લક્ષણ શુષ્કજ્ઞાનીતણું, જ્ઞાનદગ્ધ અખા હવે બાણું. ૪૯૨

(૨) જ્ઞાનદગ્ધ હોયે અવખળ્યો, સંત સમાગમે રહે તે મળ્યો;
ખાલ્ય કમં જલાણી ભકલ, મહિ આપોણું હંતા સલ;
અનુભવ અંકૂર ન ફૂટે લાંઘા, જેમાં અખા દગ્ધ છે રપ્પહા. ૪૯૩

(૩) વિતંડ નર હોયે તે અસો, પોતાને નિશ્ચય નહી કરો;
વાદ કર્યા ઉપર બહુ હામ, લક્ષ વિના વિદ્યાની મામ;*
કહેથ કરતાં કાપે કાળ, અખે વિતંડની કાઢી ભાળ. ૪૯૪

(૪) જ્ઞાનખળને ખળતાનો થાય, કુટિલ જીકિત ઉપજે બહુ આપ;
જ્ઞાનવચનને આગળ કરે, એથે રહિ વિક્રમ આચરે;
વંદે ખરો પણ ખળતા કાળ, અખા તે સરખો અંતર્બાહ. ૪૯૫

(૫) હવે નિંદકજ્ઞાની કહિયે સોય, પહેલું દોષનું દર્શન હોય;
સંત સમાગમર્ગા તે ફરે, લાંછન ભેદને હદિયે ધરે;
આત્મજ્ઞાનતણી કરે વાત, પણ નિંદકની અખા એવી ધાત. ૪૯૬

- (૬) ભમતાનીને અંતર ભર્મ, ઉદે વસ્તું પણ ન સમજે મર્મ;
અંતર અન્ય ઉપાસન કરે, કર્તા દર્તા આપ ઉચ્ચરે;
અખા તે ન સમજે સાંગ ઉપાંગ, અમે ન દળે વાસના લિંગ. ૪૯૭
- (૭) હંડાની સિદ્ધિને વસ્તુ લખે, કહે બ્રહ્મજ્ઞાન નોહે સિદ્ધિ પખે;
કહે ચૈતન્યે ભણું બ્રહ્માંડ, સિદ્ધિ વિના પણ કાચો પિંડ;
અખા લક્ષ હંડાની તણે, સિદ્ધિ ત્યાં પૂર્ણ બદા ગણ્યો. ૪૯૮
- (૮) શંકાની તે અન્ય બહુ સુણે, બહુ વાંચે બહુ પાઠે ભણે;
અન્ય પ્રતીતે માને વાત, સમ્યક ભાસે નહીં શાક્ષાત;
શકપણે ન દળે ચક્રચૂંધ્ય,* અખા અંતરથી ન દળે રૂંધ્ય. ૪૯૯
- (૯) શૂન્યવાદીને શૂન્યે શૂન્ય, વિશ્વ નહીં, નહીં પાપ ને પુન્ય;
ઉત્પત્તિ નહીં, નહીં સમાસ, સ્વપર નહીં, નહીં સ્વામી દાસ;
એમ વર્તે શૂન્યવાદી ખરો, પણ અખા ન ચાલે શૂન્ય ઉકરો. ૫૦૦
- (૧૦) શુદ્ધતાની તે રૂપ અરૂપ, માંહિ નિધ આશે છે તદ્દૂપ;
સર્વ સહિત છે સર્વાતીત, જે પોપક આઘે બદ્ધગીત;†
અખા અનિર્વચનીય તે આપ, લક્ષ લાગે તે લહે અમાપ. ૫૦૧
- દશ પ્રકારના જ્ઞાની લખ્યા, પણ નવે તે દશમા વિષ્ણુ મથ્યા;
નવેનો લક્ષ ત્યારે શુદ્ધ યાચ, જ્યારે અનુભવ દશમા ધેર જાય;
અખા જે હિ સદા અવાચ્ય, જે સમજે તો સમજી રાખ્ય. ૫૦૨

વેદ અંગ

- વેદ વિચારી જોયો બ્રહ્મ, વિશ્વ તે શું ને જુનો કયો મર્મ;
વિચાર કરતાં ખેડું ધાટ, એમ ચાલ્યો જાય સત મિથ્યા ઠાંઠ;
સત ચૈતન્ય ને મિથ્યા માય, અખા એમ દીઠો પરવાહ. ૫૦૩
- ઠેરાવીને લખિયો લેખ, પંચમૂલને તેનું શેષ;
તરવે તરવની ઉપજ ગણી, માંચ ચૈતન્યના ચૈતન ખણી;
લક્ષ ચોરાશી ખીજે ભાત, એ અખા વેદના મનની વાત. ૫૦૪
- પ્રવાહ ચાલ્યો જાય એણે મર્મ, જીવાપતિ આજેખ્યાં કર્મ;
તેર કાંડ ધ્રુમ મારગ લખ્યો, છેલ્લી વારે અર્ચી ઓળખ્યો;
ઉપન્યા કરો કર્યો નિષેધ, અખા ઉપનિષદ માયું વેદ. ૫૦૫
- નતિ નેતિના એહ જ અર્થ, ઉપન્યું ગયું તે જાણ્યું બર્થ;
શેષ લહી કહ્યું નેતિ નેત, હાય અંજેયો એણે હેત;
અખા ચોદ્યું પ્રિયવા પખે, જીવ શુંથાણો તેરને વિષે. ૫૦૬

* ચક્રચૂંધ્ય=ખાંચ ખોંચ.

† હૃદગીત=વેદમાં હૃદ સ્વરે ગાયેલું.

તેર કાંડ માયાનું જાળ, કર્મજાળ જીવ ઈશ્વર કાળ,
એ-સર્વ ઘાટ બેસાડ્યું વેદ, ત્રિપદ કલ્પિ કૃષો બેદ;
અખા ખટકે નહિ જે તેર, ચૌદ વાળિ તે ચાલી શેર. ૫૦૭

વેદની ભુક્તિ પુરાણે ગ્રહિ, તેણે ઈશ્વરપદ રાખ્યું સહિ;
મોટાં ચરિત્ર ત્યાં ઈશ્વર કહ્યાં, સાધારણ તે જીવમાં ગયાં;
સામર્થ્ય દેખી બાંધ્યું માન, અખા એ પુરાણતણું નિદાન. ૫૦૮

વેદનો લક્ષ તે કેવલ્ય* રણો, ઈશ્વર લક્ષ તે પુરાણે ગણો;
ઈશ્વરના ચોવીસ અવતાર, તે માંહે વળી સાર ઉદ્ધાર;
તેને રચળ વળી પ્રતિમા કરી, એમ અખા માયા વિસ્તરી. ૫૦૯

ચારે ભુગનું એ વર્તમાન, પરંપરા જોતાં અનુમાન;
જ્ઞાનતણી નિરંતર સૂજ્ય, પ્રવાહ પડે કર્મ પ્રતિમા પૂજ્ય;
અખા ન ટળે દેહ અધ્યાસ, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળે વાસ. ૫૧૦

છે પોતે પરમેશ્વર આપ, રાખ્યો ત્યારે દૈત્યો યાપ;
એ આશ્ચર્ય તે કોને કહ્યું, જે પોતા સરખું સોને લધ્યું;
અખા વિચાર્યા સરખી વાત, પૂછ્યું ત્યાં પરંતર ભાત. ૫૧૧

જ્યાં જેમ થાય તેમ સેજે થાય, કર્તવ્ય ને શિર તે દેવાય;
અટક્યું ન રહે કાંઈ કાજ, આગળ આગળયો થાયે સાજ;
કરણદાર ન દીસે કોય, અખા સૌ એ કર્તા હોય. ૫૧૨

અખા પરમેશ્વર જોતાં અશો, કલો ન જાણે કોયે કશો;
કાણુ કળે ને ફને કળે, એકવડે સધળા ચળવળે;
જેમ, જેમ બહુ ભુંદે કરી, જિંદુ મેઘને ભુવે કેમ ફરી. ૫૧૩

માહિ બહાર ન જાયે કલો, બાંધ્યો રંધ્યો પોતે લલો;
સહેજ સદળ પ્રુદ્યું આકાશ, ઉપજ સાથે અખા સમાસ;
આગળ સગુણ નિખળતું જાય, પાછળ નિર્ગુણ યથ ભૂસાય. ૫૧૪

પ્રસક્ત પ્રમાણુ ચાલ્યું જાય સદા, કોઈ સંભાળી ભુવે જદા;
નિવેદા વિના સર્વે અવિવેદ, મદાનિધિમાંથી સર્વે ભેવ;
રમી રમી પાછે રસ થાય, અખો રામ એવરને ગાય. ૫૧૫

જે ઉપજે તે પાછું વળે, ચૌદ લોક લોકપાળે ટળે;
સર્વ ન રહે શીટયા માટ, તેમનું તે બેઠું રહે ઘાટ;
દદ પદાર્થ તે દદમાન, અખા તેમનું તેમ નિધાન. ૫૧૬

* કેવલ્ય=મુક્તિ-મોક્ષ.

† નિવેદ=ઉપજા-આપણા ૨ વેરાગ્ય.

એમ જોતાં અખો તે કરી, બાધા મેઘમાં એક શુંદ જશેા;
 ફેરાનું તે શું પ્રમાણ, સાવ નિરંતર પાણી જાણુ;
 જેમ છે તેમ તે છે જ નિદાન, અળખું જાણ્યું એહ જ જાન. ૫૧૭
 અખો રામ એવો આગળ્યો, કાગળ મશે ન જાયે લખ્યો;
 ફરતે એકે તે નવ મળે, નખશિખ લગે તે નવ ચળે;
 સહેજે સહેજે ધલાણી હામ, અખા નિરંતર ફાળ્યો રામ. ૫૧૮
 વસ્તે અસ્ત પામ્યું મન જદા, દરિદ્ર હો કે હો સંપદા;
 દરિદ્ર નવ ધન સુખનું માન, જ્યારે પામ્યું મૂળ નિધાર;
 આઘ કર્મ કીધે જીવ યથા, કારણ આઘ શાના પર રથા. ૫૧૯
 અખા વિચારે બેઠું ઘાટ, આપેઆપ ચેતનનો કાઠ;
 પંડિત યાની કહો એ મર્મ, અણુજાણે શું સાધન ધર્મ;
 વ્યક્ત કરે તે વક્તા ખરો, અખા અણુજાણે જૂલા ફરો. ૫૨૦
 કરતો રહે તો ખૂટે કર્મ, એ આશય જાણ્યાનો મર્મ;
 જો તું જીવતો કર્તા હરી, જો તું સિવ તો વસ્તુ ખરી;
 અખા એમ જાણે તે આપોઆપ, ગીતા વિષે હરિરાખ્યો યાપ. ૫૨૧
 ગીતાને અધ્યાય સાતમે, જાકત ચાર કલા તે સમે;
 તેમાં ત્રણતણો હરિ કહેહું જૂપ, પશુ યાતા તે મારું નિજરૂપ;
 કાર્ય પ્રત્યે બહારે રમું, અખા અંતે ત્યાં વિસમું. ૫૨૨
 સાને સમજે તે નર ખરો, જણ્યે ગણ્યે માણે આફરો;
 જાણ્યા બહુ જમતા જાવમાં, જાત ઉજાત વચ્ચે ન રહેવાય;
 રહપથી વાત કરે હરિતણી, અખા અક્ષર મતિ નહિ આપણી. ૫૨૩
 જે ચિરલા રસિયા હરિતણી, કેસરિસિંહ કીસે નહિ ધણી;
 સુજાટના સૈન્ય મધ્યે વિચાર, તેમ માળા મુદા સારોહાર;
 અનળ પંખી અતિ ઉંચો ચડે, અખા કોય દર્શન નવ કરે. ૫૨૪
 અખા અક્ષરપદ તું ત્યાં રમે, જ્યાં ચલે નહિ ત્યાં વિસમે;
 નિત્ય નિવેદન એહ જ જાણ્ય, આત્મતત્ત્વ સધળે પરમાણુ;
 ત્યારે સર્વ પડે પાધરું, જ્યારે હુંપણાનું આવે ચરું. ૫૨૫
 જોળખ આપ હવડાં હરિ મળે, બાલ્યકેદા અંતર્ગત વળે;
 અન્વય વ્યતિરેકે હરિ જાળ, તુષને ત્યાજે રહે તે સાળ;
 અક્ષર આપ અવસ્થા ફરે, અખા તુંજ આઘે મધ્યે સરે. ૫૨૬

પહેલી હરિશું લાગી પ્રીત, તેણે ભાગી લૌકિક રીત;
 એમ કરતાં સગપણુ નીકળ્યું, તેણે ત્યાં કંઈ કહેવું ટલ્યું;
 સ્વામી સેવક પ્રીતે હતો ભાવ, સગપણુ અખા સ્વતંત્ર સાવ. ૫૨૭
 માતા તન સધળો સંસાર, પિતા પુત્રનો એક નિર્ધાર;
 પિતા પુત્રને શરીર જ નથી, બારો તે જમની મોરથી;
 માતા તન ને ધ્યાતા ધ્યેય, પિતા પુત્ર અખા નિઃશ્રેય. ૫૨૮
 કાંઈ ન જાણ્યે જાણ્યો રામ, જાણપણે જૂલો નિજ ધામ;
 જેમ જેમ અદકું જાણ્યો જાય, તેમ તેમ દુના મળ બંધાય;
 યદ્યપિ કથે જીવ અજ્ઞાન, તોય અખા નહીં મૂકે માન. ૫૨૯
 જાણુ યાય બહુ વિદ્યાવડે, તેમ તેમ આવરણુ અદકાં ચડે;
 નિત્ય ધોતાં પટ રાતું ચાય, પાણીનું પડ ચડતું જાય;
 મૂળશું પટ જોતાં તે મેલ, અખા અણ્ઞિગીપણુ અમેલ.* ૫૩૦
 નિજ પણુની જૂથ્યે કરિ જીવ, જૂલ ટળી તો સદા એ શિવ;
 તે શિવ તો પોતે છે સદા, વિદ્યાના મળ નોહે કદા;
 અખા વસ્તુ તો સહેજે સહેજ, જીવ રહે તો પ્રાયઃ મળ રહેજ. ૫૩૧
 સમજ્યો નર સો બાંધે ઘાટ, આપાપર ટળી ગયો છે નાટ;
 અકસ્માત ઉપન્યો વિચાર, અસત્ય નિત્ય બાંધો સંસાર;
 અનંત અજ્ઞાંડનો દ્રષ્ટા આપ, અજો કહે શરીર આદે દષ્ટવ્યાપ. ૫૩૨
 અખા વિચાર્યાં સરખી વાત, વિચાર્યાં વિના થાય ઉત્પાત;
 વેદ ચાર અજ્ઞાના કલા, સ્મૃતિ પુરાણુ ઋષિ ઉચ્ચત્યા;
 ચબ્યો પદારથ સર્વે કલો, અચબ્યો ત્યાં અભોગત રલો. ૫૩૩
 જે રહિયો બ્યાપી વિરતરી, તેની ત્યાં કથા નવ કરી;
 ધર્મે ઈર્મે લાગ્યા બહુ લોક, સોદો ન ધ્રુવો રોકારોક;
 નગદ માલ ઉધારે પડ્યો, એમ અખા જીવ તો રડવડ્યો. ૫૩૪
 ધ્યાં અખા કાંઈ શું કરે, જો માયા આડિ પરપંચ ધરે;
 જેમ અથ અસ્તિત્વનીને જોગવે, નેત્રે પટ બાંધ્યો જોગવે;
 પટ છોડી દેખાડે તુરિ, અખા એવી નિપજે ખરી. ૫૩૫
 એણી પેરે એ ત્યાં ચાય, જે વડે પરવાહ ચાલ્યો જાય;
 તેનો કાય ન જાણે મર્મ, દેખે જીવને જીવનાં કર્મ;
 અદૃષ્ટ પદારથ ચાય દૃષ્ટમાન. અખા સમજ તો સમજે સાન. ૫૩૬

અમૃતિની મૃતિ આ સહુ, અણુનામીનાં નામજ બહુ;
 અકર્તા કર્મ સર્વે કરે, અનિર્વચનીય વચન ઉચ્ચરે;
 અખા એમ ખરા તે માન, ખીજી વાત ન ધાલીશ કાન. ૫૮૭
 પરશ્વહા જોવાને મંત્ર, બહુ ભાતનાં કરે જતંત્ર;
 પૂતળિને કેમ જીવે ચક્ષુ, દેખણુદાર પૂતળિ છે મુખ્ય;
 દર્પણુ માંડિ જોવા જાય, તેહ અખા નિજ છાયા પ્રાય. ૫૮૮
 રૂપધારિ રામ જોવા કાજ, શરીર કૃત કરતા બહુ બાજ;
 દ્યે પ્યાતા યઈ આવે સેજ, એ તો એતનમાં ગુણુ છે જ;
 જીવ જ્ઞાને બાથે સાય, એ અખા હોય જ નહિ પ્રાય. ૫૮૯
 વિચાર અણુસિંગી કેમ ઉપજે, જેમ કાપ નરને ઘેસા ભજે;
 શિથિલ થઈ જાય તેની વૃત્ત, તેમ કેવળપણું પામે તર્ત;
 ભાવના ફેર પડે છે મન, અખા નહીં ફા સાક્ષી અન્ય. ૫૯૦
 પ્રાયે સર્વ એતન્મનો ઠાઠ, સત્ય મિથ્યા રૂપ આઠ કાઠ;
 શેષનાગ વૈકુંઠ પર્યંત, મણિગણુ બહુ ને એક જ તંત;
 દેવ નર નાગરૂપ સિદ્ધમાં ફેર, સમજે અખા ટળે અંધેર. ૫૯૧
 સર્વ એક કારજનાં રૂપ, કારણુ સમજવું તે જ અનૂપ;
 કારજ છીટ પતંગ જ્ઞાપાય, કારણુવડે સૌ ચાલ્યું જાય;
 જે ઘટ અખા કારણુ ઉલ્લસે, તે તો સ્વયં થઈ વિસ્લસે. ૫૯૨
 લોક ચૌદ હીરાની ખાણુ, ઓપાણે તે થયો નિર્વાણુ;
 વણુ ઓપાણે સૌ કાંકરા, જાત વિષે સર્વે આકરા;
 જે ઘટ હુવો પોત પ્રકાશ, તે અખા નામ સ્વામી દાસ. ૫૯૩
 આજ અવિદ્યા સૌને વિષે, તેણે આપોયું નવ ઝોળખે;
 ભરમે દેહ અધ્યાસી થયો, કર્મ કરી ચૌદ લોકે વહો;
 તેહ જૂલ ટાળવા માટ, અખા ભક્તિ ધાલી છે ધાટ. ૫૯૪
 જાણ્યું જીવ નવધા આદરે, ભક્તિરસે કર્મરસ વિસરે;
 ધૈર્ય સાથે રતિ બંધાય, તો કાંઈ સુરત એતનમય થાય;
 ત્યાં સગુણભક્તિ ગાયો સાકાર, અખા મંડાણે મોહબ્યાપાર. ૫૯૫
 ભક્તિ દેખાડી એટલા માટ, કર્મ ગહનમાં પાડી વાટય;
 જાણ્યું સુધે મારગ જશે, સર્વાવાસ દરિને જાણુશે;
 અખા અવતારી ધોયને બકે, પોતાથી છૂટી કેમ શકે. ૫૯૬

સર્વાવાસ જાણ્યા વિષુ રામ, અખા ચર્ચુ નથી કેનું કામ;
 ખીજી ભક્તિ તે મોહનો ઘાટ, રાજમાર્ગમાં પડે છે વાંટ;
 પુષ્પિત વાણી તે મેવાસ, સુખ સરખું પણ મહા આવાસ. ૫૪૭
 એક વસ્તુવિચાર વિચાર્યો મને, પરબ્રહ્મ જાણવો જને;
 આપ આગે દે ચોદે લોક, ખંચણત કરો સૌ થોક;
 લોક લોક પ્રત્યે લોકપાળ, એવું ધર છે અખા વિશાળ. ૫૪૮
 વેદુકાદિ ઉચા માળ, નીચા જોતાં આદિ પાતાળ;
 તેમાં બળિયા બળિયા બહુ, એક અધિપતિને પ્રભ સહુ;
 અખા જોતાં એક માંડણી, મહા કારણ તે અળગો ધણી. ૫૪૯
 તેમાં નિધ સધળે પોષાય, અવિરલ પ્રવાહ ચાલ્યો જાય;
 વિષ્ણુ બ્રહ્મા શિવ ને શેષનાગ, ઐશ્વર્ય જોઈતાં અદકાં ભાગ;
 ત્રિશુલાતીતવડે એ સહુ, અખા સમજે તો સારું બહુ. ૫૫૦
 લોક ચોદ ત્રણ ગુણના કર્યા, અષ્ટાદશ વર્ણ આવયાં;
 એણે લેખે બહુ બ્રહ્માંડ, બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડે સહુ વિધિ માંડ;
 લૌકિક લેખું એ ત્યાં કહ્યું, અખા અલૌકિક અળગું રહ્યું. ૫૫૧
 જેમ ચિતારો ચિત્રશાળા કરે, અનંત ભાતવનાં રૂપ ચિતરે;
 અનંત અવયવ ભાવ ભેદ નામ, જોતાં ચિતારાનાં કામ;
 દીઠી સુધી વાત બહુ લખે, અખા ન નિપજે જોયા પખે. ૫૫૨
 એ ચિતારાની પેરે નથી, જે સર્વ કાઢ્યું અપામાદીથી;
 રૂપે રૂપે સંચાર્યું આપ, તેણે ચોદે વ્યાપો વ્યાપ;
 કળને ભરાવી ચૈતનવિષે, માટે તે નાટક છે અખે. ૫૫૩
 અદ્વૈત કળા ચિતારાતણી, આપે આપની નીપજ ધણી;
 ખીખે ખીખું ભરાતું જાય, ચોદ લોકની નીપજ થાય;
 થાય ભાત પણ સામર્થ્ય પોત, એમ અખા જો આત પ્રેત. ૫૫૪
 અરૂપી તે રૂપે બહુ થયો, સ્વસ્વરૂપે જેમ હોતો તેમ રહ્યો;
 જેમ અમિથી દીપક થાય, પછે દીવા ચાલ્યા જાય;
 હતાશન તેમનો તેમ અખે, હાણુ વૃદ્ધિ નહોં ચૈતન વિષે. ૫૫૫
 નાટકનો એમ નિપજે ભેદ, હું નથી કહેતો કહે છે વેદ;
 જેને સ્વસ્વરૂપ પામ્યાનો અર્થ, માયા મોહ કરવો હોય વ્યર્થ;
 પ્રગટ પ્રમાણ કહે છે અખો, જાણો તે એ પેરે લખો. ૫૫૬

સુખિયા દુઃખિયા દીસે બહુ, પણ માયાના કીધા છે સહુ;
 સુખિયા પલમાં દુખિયા થાય, ધન તન લગ્ન ફીટી જાય;
 રંક હોય તે યાએ રાય, અખા એહ માયામહિમાય. ૫૫૭
 માયાના મર્કટ સહુ લોક, પલકે સુખ ને પલકે શોક;
 કપિને જેમ શણગાર્યો નટે, બીખ મગાવે રહ્યો ચોવટે;
 અખા લે સર્વે ઉદાત્ત,* કંઠે દોરડી પૂંછે કાળ. ૫૫૮
 પલે રિધ સિધ આવે ધણી, જીવ જણે હું સૌનો ધણી;
 જેમ વરઘોડે મળિ બહુ બિના, પલકે રહીને યાએ ફના;
 અખા માયા કરે ફજેત, ખાતા ખાંડ ને ચાવતાં રેત. ૫૫૯
 બાળકે ધરડો તે શૂન્ય, સત્ય માન્યું સ્વમાનું ધન;
 બાળક રમતને માને ફોક, ધરડો સત્ય માને હવે શોક;
 પશુ મુવો કે જૂત ન થાય, માણસ અખા અવગત કહેવાય. ૫૬૦
 પંચ ઇન્દ્રિયનું અતિશય જ્ઞાન, એ માણસને આપ્યું માન;
 સામું તેને અજ્ઞો અહંકાર, કયો મૂકયાનો રાએ ભાર;
 અવળી મુજબ અખા જીવની, અંતર માયા અતિ પ્રિય બની. ૫૬૧
 કાંઈ ન દીસે જીવને હાથ, થઈ બેસે તે સૌનો નાથ;
 ધન તન દોલત ઉડી જાય, રહ્યો રુવે પણ કાંઈ ન થાય;
 મરડે મૂછ પણ માંહે કલેખ, અખા એહનું લક્ષણ જીવ. ૫૬૨
 નાટક ચાસે માયાતણું, સકળ જીવ શણગારી ધણું;
 કાળ દેરવે આદ ચોવટે, એકને આપે એકનું જટે;
 અખા વગેરે માયા કાળ, જાણુ પંડિત શ્રીમંત ભૂપાળ. ૫૬૩
 બાળક જેમ રમાડે જ્ઞાન, દૂરથકી દેખાડે ધાન;
 મુંજ હલાવે ચાટે લાળ, હંચું કરી ભરાવે ફાળ;
 લલચાવ્યો દેશાંતર જાય, અખા એમ રમાડે માય. ૫૬૪
 આશા જનને બહુ પરભવે, દેવ આગળ જઈ દુઃખ દાખવે;
 દશે આંગળાં મુખમાં ધરે, દીન વચન નેત્રે નિર ભરે;
 ત્યાંથી ટાંક ન પામે ધૂળ, અખા લાલચે ન મળે મૂળ. ૫૬૫
 કહે અમને કાણ શકે ઉતરી, એવું બાંધે બરદ આદરી;
 કણે કણે છુટાતો જાય, ધન તન સજ્જન સૌને ખાય;
 જાનો નહીં પ્રગટે ઠગે કાળ, પંડિત જાણુ શ્રીમંત ભૂપાળ. ૫૬૬

ઝોટી છે રાજનાં રાજ, તપસીનાં તપ કરે અકાજ;
 શ્રીમંત કરાં ધનને હરે, પુંડિતની વિદ્યા લક્ષ કરે;
 યુવતીનાં યૌવન હરે કાળ, તોય અખા નવ જાગે બાળ. ૫૬૭
 ડાગળમાંથી જાય કપૂર, શેઠે સૌને એનું નર;
 ગર્વ ગાંઠથી મોઢે અજાણ, સૌને પીલે એક જ ધાણ;
 ખોખાં કરી નાંખે તત્કાળ, અખા એવો કરડો કાળ. ૫૬૮
 ઘોડાપૂર આવે જેમ નદી, ક્ષણમાં સંપત દીસે વધી;
 પર્ણમાં તેનો થાયે વરો, જેવો જાસતણો આફરો;
 એમ સંસાર આવે ને જાય, અખા તેને કયાં પ્રતિભાય ? ૫૬૯
 સહિત દેશ વેકુંઠ ગયા ગમ, કુળ લઈ કૃષ્ણ પહોંતા નિજ ધામ;
 પ્રાકૃત જીવ તણી શી વાત, મોટે ઠામે ઘાલ્યો ધાટ;
 થયો પદારથ ટાળે કાળ, વળગ અખા નિર્ગુણની ચાલ. ૫૭૦
 પુન્ય પાપ લખિયા ઋષિ જને, જેણે જેવું માન્યું મને;
 બ્રાહ્મણ કહે સત્ય કરવા યગ, પરુવધ કીધે હોય પુન્ય;
 જૈન કહે એ હિંસા પાપ, અખા ધર્મ પણ જુજવા થાપ. ૫૭૧
 લખ્યા પ્રમાણે સહુ કો વહે, ધર્મ રાખવો સૌને હોય;
 ખોટું ન મળે જેનું એક, આપ આપણી રાખે ટેક;
 જાંગડ રાખી સૌ ઓચરે, અખા સહુ કો વહતા મરે. ૫૭૨
 માણસપે દેવ ઉત્તમ લખે, ત્યાં મઘ માંસને લખે;
 તેને માથે ન ગણે પાપ, બળી આપીને સૌ કહે બાપ;
 અખા ગદન એ ચાલ્યું જાય, રામ જાણે નિસ્તારો થાય. ૫૭૩
 બહુ સામર્થ્ય હોય છે જ્યાં, યુધનું બળ નહિ ચાલે ત્યાં;
 દેવી દેવ રાક્ષસ સિદ્ધિવંત, તેના ચરિત્ર ન સમજે જાંત;
 તેને શિર ન ગણાએ પાપ, અખા બુધ્ધ લગણુ આલાપ. ૫૭૪
 બુદ્ધિ પ્રમાણે લખી લખી ગયા, બુદ્ધિ પ્રમાણે વાંચે રહ્યા;
 બુદ્ધિ પ્રમાણે સૌ સાંભળે, બુધ્ધાતીતથી સૌ ચળવળે;
 તેને અખા સમજે તે કાવ, જે પરાવીતથી પોષણ હોય. ૫૭૫
 જેમ અરૂપ અગ્નિ રહે ચક્રમઠ વિષે, પ્રગટ થયા પછિ સહુ લખે;
 રૂપ ધરી બહુ પરાક્રમ કરે, બુદ્ધિ વિલાસ સહુ કો આફરે;
 પણ પ્રગટયાને કાળની દધા, અરૂપ અખા સદોદિત સદા. ૫૭૬

અરૂપી અગોચરથી બળ કરે, દુઃખ વિષે જેમ નિર પરવરે;
 યડ મૂળ શાખા પત્રને ફૂલ, રંગોરંગે નીર ચડ્યું અમૂલ;
 પાણિ સદા અખા અવિનાશ, પણ યદ્ય આબ્યું તે યાએ નાશ. ૫૭૭
 ફળ જોવા હીડે નીરને, પણ કેમ દેખે અંતરથી હીરને;
 ફળ સ્થાનક દેહાદિક રૂપ, અને જળસ્થાની તે વસ્ત અરૂપ;
 અખા જોતાં તો સર્વે રાત, પણ ઉપન્યું તે ટળે રૂપ નામ. ૫૭૮
 અખા એમ જ ધરજો ધ્યાન, આશ્ચર્યે જડશે સ્વસ્થાન;
 બીજું તે મનની રોચના, અંતર જાણ ન ટળે રોચના;
 પરાપાર પ્રાણેશ્વર નાથ, નહિ સમજે તે ધસસે હાથ. ૫૭૯
 પિડ શોધે પ્રાણેશ્વર જડે, બીજું તેને રૂપક ચડે;
 પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ સેવક બહુ સ્વાદ, પરોક્ષ ઉમેદ કરે બહુ વાદ;
 ગળા ચોપડી સધળી વાત, હુખો રામ અખા શાક્ષાત. ૫૮૦
 રામ તોહે પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ, સ્વયં રહેજે આપોપું શોષ;
 ત્રિગુણુ ધુવાડે આંખ બહુ ભરી, ચોદ લોક રહ્યા આવરી;
 આતમ અખા સદોદિત સદા, જીવને ત્રિગુણુની લાગી દધા. ૫૮૧
 સૂઝ પડે તે સમજે સાર, અન્ય કલ્પે ઉપલો વહેવાર;
 વાદળ ખોપું શોષે નીર, કાદવમાંથી પીએ હીર;
 એમ પ્રપંચ પરમેશ્વર લહે, અખો દેખી આખી કહે. ૫૮૨
 સ્વામી અખાનો સધળે મળે, લોક ચોદે તેમાં આશ્ને;
 ક્ષણા આયુષ પંથમાં જાય, રામરૂપ પૂરું ન મપાય;
 એવું અદબદ એજે જડ્યું, તે માવહું સર્વે ધારે ધડ્યું. ૫૮૩
 અખા અદ્ભુત મોટી વાત, પ્રાકૃત જીવ કહે ઉત્પાત;
 લબ્ધ જીવ કહે એ લહું, સિદ્ધનું બાળ રમે એકહું;
 કશરીકરી મોટી ફાળ, પ્રાકૃત જીવો ગિયે શિયાળ. ૫૮૪
 પ્રાય: પરમેશ્વર છે મનાતીત, પાણીથી અળજેરું શીત;
 શીત યોગે જેમ નીર જમાય, તે ઉપર સૌ હીડી જાય;
 વસ્તુ પડે એમ જાણો મન, એમ અખા સમજે દરિજન. ૫૮૫
 જળ જામે ને જળ વિધરે, તે બાધી અવની પરવરે;
 હીમ ન દીસે તેમાં રંચ, તેમ એ જાણો મનના સંચ;
 ત્યાં હીમ તેમ છાં રામ, અખા મન સત્તાનાં કામ. ૫૮૬

અખા લાધવ 'સમઝવા માંયં, જે અંતર્યામી યાજી સહાય;
 સામે હોય તો સાહે હાય, પોતે 'પોતામાં લેખો નાય;
 છે હુમાયુ* પંખીની પટે, કાય હેતુ વાદ કરશે મા હટે. ૫૮૭
 અગ્નિ કાષ્ટ મેલીને પંખ, ઉપર ઉડી નાખે નિઃસંક;
 નિજ ઇચ્છાયે બાળે કાય, સ્વાંત શુંદ ફરિ પરગટ થાય;
 એમ અખા હોય બ્રહ્મવિચાર, ઉત્પન્ન લય જ્યા હું તું સાર. ૫૮૮
 અખે વિચાર્યું મનની સાથ, જે કાંઈ ન દીસે તારે હાય;
 તો 'દ્રાશી શિદ રાખે મામ, કર્યું ન નિપજે તો શું કામ;
 શરીર તારું તારે વશ નહિ, તો બહાર બળ દેખાડે કદી. ૫૮૯
 ઈદ્રિય વણશે વણશે કાય, ગમે નહિ વાળ ધોળા થાય;
 સ્વર્ગ સૂધી તે ધાલે હામ, પોતાનું નિર્ખાયે ચામ;
 ફોકટ ગાડાં લૂટી પડે, અખા ન કાયે પારે પડે. ૫૯૦
 અખા ઇચ્છે જે આતમભોગ, નિવૃત્તિ વિના તે ન મળે ભોગ;
 કથે જ્ઞાન પણ બાંધ્યો વાધ તેને મુક્ત ન પામે જામ;
 મુવે મુક્ત હશે તેમ હશે, જીવતે વાધ જે પાંજર વસે. ૫૯૧
 ધટ્ટા છો પણ બાંધ્યાં હેઠ, જેમ શકરાને દોરો પેટ;
 ઉડે ખરો પણ નાવે જામ, પેટે બાંધ્યો દોર તણાય;
 અખા એમ નિવૃત્તિ વિના, જીવને તે ન દળે જોમના. ૫૯૨
 અજ્ઞાનીથી જ્ઞાની બલો, જે મન વડે મુકાબ્યો કરો;
 પણ વર્તવા પ્રવૃત્તિમાં ધાંખ જેમ પોપટની કાઢી પાંખ;
 કદાચ અખા તે ઉડી જાય, પાછો તેને પ્રવૃત્તિ સાલ. ૫૯૩

અજ્ઞાન અંગ

અજ્ઞાને જે પહેરે વેષ, બહાર નીકળે દેખાદેખ;
 જેમ વાધ ગીધણુને હલ્યો, વર્તી તે માંહી રે લલ્યો;
 તેને છે આભિષેનો† આહાર, પ્રસંગ મળે અખા પ્રતિકાર. ૫૯૪
 પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિની અળગી વાત, વિચાર વિના નવ આવે ધાત;
 જેમ કા ભાડે રથ બેઠો જાય, બળદ મરે રથ કટકા ચાય;
 નાહે 'ચિતા તેને પ્રતિકાર, અખા જેને સલ વિચાર. ૫૯૫

* હુમાયુ=એ જાતના જે પક્ષિઓ કે જેને એક માથા, એક પગ, એક પાંખ હોય છે તે
 † આભિષે=માસ.

પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિને બેઠા વરી, જેમ વેશ્યા રાખી ગૃહિણી કરી;
 પ્રસંગ મળે કરતી તે કરે, વિચાર વિના સૌ એમ આચરે; ૫૬૬
 મન ધન્દ્રિય ત્યાં ન કરે કશું, અખા એમ એક વાંકું વશું.
 યથારથ વર્તે તો જ્ઞાન, જેમ કો રંક ચપો રાજાન;
 જેમ કરતો તેમ વળતું કરે, જૂઠું છળ વિક્રમ આચરે; ૫૬૭
 અખા કરી ન જાણ્યું રાજ, શું થયું જો તે પામ્યો સાજ.
 જો અખા ઓળખે આતમા, તો સર્વ વાતની ભાજે તમા; ૫૬૮
 લાલચ લોભ જૂઠો પ્રતિકાર, સૂર્ય ધામમાં નોહો અંધકાર;
 શીખી સાંભળી વાતો કરે, પોતે અમિ કમ ટાઢે મરે.
 જ્ઞાનતણો છે સત્ય ઉપદેશ, ત્યાં તો જૂઠું ન રહે લેશ;
 સાચી કથણી કથતા જાય, ઉદર અર્થે કરે અન્યાય;
 કહે અખો એનું શું બણ્યું, ગુંજતાપ વાનરતાપણું. ૫૬૯
 જ્યારે જ્ઞાનનો ઉગ્યો રવી, રાત ગર્ધ રત પ્રગટી નવી;
 કૃત્ય જાશે અંધારાતણાં, મોહ નિશામાં ફરતા ધણા;
 અખા નોય દરિદ્રની વાત, અમૃત ભોગ કે લાંધણુ સાત. ૬૦૦
 આતમાનું તે કરે અકાજ, સંસારની તે રાખે લાજ;
 દેહસુખને આતમસુખ કહે, જેમાંનું કાંઈએ નવ રહે;
 જીવને મૃત્યુ છે જેવડે, એક સત્ય વાક્યે તે શું તૂટી પડે! ૬૦૧
 ધન આયુઃ વિદ્યા બળ રૂપ, સ્વર ચાતુરી ન્યાય સિદ્ધ ભૂપ;
 જ્ઞાન ભક્તિ વિવેક વૈરાગ્ય, ચારે મત તપ તીરથ ત્યાગ;
 અખો કહે સર્વે એ બાલ, જોતાં આપે આપનો માલ. ૬૦૨
 જીવ જીવને રે અનમાન. તાર્થ/ ધનુષ આવીરે કાન;

કહે અખો મૂકી નિઃશ્વાસ, હું તો છું તારો આભાસ;
તારી વાત કરે છે તું, ઝોઝાંવા મધ્યે વત્યોં હું;
બહુ તેજ મધ્યે હું રહ્યો, ત્યારે શેષ ઝોઝાંગો ગયો. ૬૦૬
અખા સધળો આ વસ્તુવિનોદ, હાંસી કહો કે તત્ત્વનો બોધ;
પોતાની ઠગ પોતા સાથ, ઇચ્છા અમલ ખાધો તે હાથ;
તારુ ઘેલપણુ તે હું, સાને તે ત્યાં ઘુનો તું. ૬૦૭
એમ અખા સહીયારી વ્રત, હાથોહાથ દીસે છે તત્ત્વ;
નટતણી હાસે આંગળી, હું હાલું જાણે પૂતળી;
તેના બાધ પોતે નટ કહે, ઉડે વિચારે અમથું રહે. ૬૦૮

મુક્તિ અંગ

મુક્તિ પામવા મુખ્ય વૈરાગ્ય, જે જેહ પાસથો છૂટે રાગ;
ધ્યેય ખાતાથી બાધો વટે, તે અનુભવતાં ચોક ચોવટે;
બીજી અખા રસાળી વાત, સર્વાતીત નોહે સાક્ષાત. ૬૦૯
જે કીજે તે સર્વે રાગ, રાગ વિના નવ ઉપડે પાગ;
રાગ જેવારે પાછો વળે, ત્યારે નિજ આતમને મળે;
દૃષ્ટ પદારથસું વૈરાગ, ત્યાં અખા જડે ટુજ ત્યાગ. ૬૧૦
જન જાણે છે જે વૈરાગ, તે ત્યાં સામે ઉપજે રાગ;
વૈરાગ હોય ત્યા નોહે દ્રેષ, તે ત્યાં સામે બાધે ક્યેશ;
આપોપાનો થાયે ત્યાગ, ત્યારે અખા સાચો વૈરાગ. ૬૧૧
જેહ વડે તપ તીરથ કરે, વિષય ભોગ કે સુખ આદરે;
જણે કરી નિપજે બહુ કામ, તે શોધી કાઢવો આ કામ;
તે વિષુ જાણે રાગ વિરાગ, અખા ઉછળી લાંગવો પાગ. ૬૧૨
જેમ તેમ કરી સમજવો મર્મ, હું તે શું ચૈતન કે અર્મ;
એ જ સમજવું પરચમ જને, પછે ઘેર રહેજે કે જાજે વને;
એ સમજ્યા વિષુ ગૃહસ્થ અતીત, વર વિવાહ વિષુ ગાવાં ગીત. ૬૧૩
સમજણમાં નથી રાગ વિરાગ, જેમ વાણુ હીડે વિના પરાગ;
લોક ચૌદ લગી પરવરે, સમજણથી અર્થ સધળો સરે;
અખા રામ નથી ઘેર કે વને, જ્યાં જાશે ત્યાં પોતા કને. ૬૧૪
પાદ પાણી નેત્ર મુખ નાક, સકળ અંગનો સમજો તાક;
એમાંનું એકે જો જામ, ધણી માટે જીવે ન રખાય;
અખા ન દીસે તારો લાગ, પર સાથે શો રાગવિરાગ. ૬૧૫

સમજી તે અણુસમજી ચાય, અણુસમજી સરખું સમજાય;
એની કાચે દીપ્તે નહિ સાખ્ય, અનુભવ જે ઉપનયો તે દાખ્ય;
નિજ ધર-વરતી જે કો હશે, અખા તે એહમાં પહોંચશે. ૬૨૬

કુટકળ અંગ

તિલક કરતાં ત્રેપન વલાં, જપમાળાનાં નાકાં ગપાં;
તીર્થ ફરી ફરી થાક્યા અર્થ, તોય ન પહોંતા હરિને ચર્થ;
કયા સુણી સુણી કૃત્યા કાન, અખા તોય નાબુ બહાતાન. ૬૨૭

એક મૂર્ખને એવી દેવ, પાતર એટલા પૂજે દેવ;
પાણીને દેખી કરે સ્નાન, તુળશી દેખી તોડે પાન;
એ તો અખા બહુ ઉપાત, ઘણા પરમેશ્વર એ કયાતી વાન. ૬૨૮

મુક્તિ બધ પૂછે મતિમંદ, શોધી જોતાં રવે ગોવિંદ;
પ્રાણ પિંડમાં હું કે હરિ, જો જીવે અખા વૃત્તિ કરી;
બધ મોક્ષ ન કરે ઉચ્ચાર, આકાશ કુસુમનો નોહે હાર. ૬૨૯

પિંડ જોતાં કો મુકતો નથી, ત્રિવિધ તાપ ભોગવે ધરથી;
સકળ ધંદિયર્થે ધૂરો રમે, રાગ દ્રેષ કાએ નવ દમે;
સલ સંકલ્પ ને અમર કાય, સર્વ રૂપ જાણે મહિમાય;
ભારે અખા મુમુક્ષુ મન, જાણે તે જાણી લે જન. ૬૩૦

જે ધરિ આવ્યો ભૌતિક કાય, દેવ નર નાગ કલો નવ જાય;
કાળ સત્તામાં તે ત્યાં ખરો, એ તો મન કાઢો કંકરો;
મન વચન કર્મ હરિમાં ઢોળ, અખા સમજ્યો સંશે સોળ. ૬૩૧

ગહન ગતિ શ્રે કાળજતણી, તેણે જે જે વાતો જાણી;
તે તેનાં પાખા પરમાણુ, પડછંદાની પેરે જાણી;
માંઢોમાંઢે દુર્ધર્મ અગાધ્ય, અખા જીવને નાવે સાધ્ય. ૬૩૨

અનુભવી આગળ વાદ જ વદે, ઉંટ આગળ જેમ પાળો ખદે;
ઉંટતણાં આર્ધાં મેલાંજી, પાળાના તો છંડે પ્રાણ;
અખા અનુભવી ધંધર રૂપ, સાચર આગળ શું કુદે કૂપ? ૬૩૩

આવી નગરીમાં લાગી લાય, પંખીને શ્યો ધોખો ચાય;
ઉંદર બિચારા કરતા સોર, જેને નહીં ઉચ્ચાનું જોર;
અખાતાની ભવથી કયમ ડરે, જેની અનુભવ પાંખ આકાશે ફરે. ૬૩૪

ને ને રે મહોટાના બોલ, ઉજ્જડ ખેડે વાગ્યો ટોલ;
 અંધ અંધ અંધારે મળ્યા, જેમ તલમાંદિ કોદરા બળ્યા;
 ધેસ ન થાય ન થાયે ધાણી, કહે અખો એ વાતો જાણી. ૬૩૫
 આંધળો સસરો ને ચણગટ વહુ, એમ કયા સુણવા ચાલ્યું સહુ;
 કહ્યું કાંઈ ને સમજ્યા કશું, આંખ્યનું કાજળ ગાલે ધસ્યું;
 ઉડો કુવો ને ફાટી બોખ, શિખ્યું સાંભળ્યું સર્વે ફોક. ૬૩૬
 વ્યાસ વેશ્યાની એક જ પેર, વિદ્યા ખેટી ઉછેરી ઘેર;
 વ્યાસ કયા કરે ને રડે, જાણે દ્રવ્ય અદકરું જડે;
 ને જાણે વાંચ્યાની પેર, અખા કાં ન વાંચે પોતે ઘેર? ૬૩૭
 ગજ પ્રમાણે પ્રખોષે જીવ, બંધનમાંથી રાખે સદૈવ;
 સાચી વાતને સંત જ વહે, તેને મૂર્ખ ઉઘટો નિન્દે;
 અખા આંધળે હુટ્યો બજાર, સંત ગુરુનો એવો વિચાર. ૬૩૮
 જગત્રમોહી દાઝ ન ટલે, કુવાડામાંથી કાઢે જલે;
 સમજીને છે સરખો ભાવ, તે ગુરુના મનમાંથી અભાવ;
 એમ જાણીને રીશે બળે, અખા ઝાનીની નિંદા કરે. ૬૩૯
 વિપત્તિ જીવથી પ્રીત જ કરે, તત્ત્વદર્શી ઉપર અભાવ જ ધરે;
 ખાન પાન વિપયાદિક ભોગ, તત્ત્વદર્શનિ સર્વે રોગ;
 અખા તે ગુરુના મનમાં ખરા, જીવ આવકાર દર્ષિએસાડે અરા. ૬૪૦
 ગુરુ યદ્ય ખેટો સેનો સાધ, સ્વામીપણી વળગી બ્યાધ;
 તે પિડાથી દુઃખિયો થયો, રોગ કરાર અનુભવથી ગયો;
 વાયક જાળમાં ઘુમવી મરે, અખા ઝાનીનું કહ્યું કેમ કરે. ૬૪૧
 ઝાનીને તો સર્વે ફોક, અહાદિ લગી કદખ્યા લોક;
 ત્રણ કાંડ કાળની માંડણી, તત્ત્વવેત્તાએ એવી ગણી;
 તેની વાત ન જાણે ગૂઢ, અખા ગુરુ યદ્ય ખેટો મૂઢ. ૬૪૨
 સ્વામી યદ્યને ખેટો આપ, એ તો મનને વળગ્યું પાપ;
 શિષ્ય રાખ્યાને શિરપર ભાર, ઉપર ત્યાગ ને અંતર ખ્યાર;
 આશા રજીને ખાંધ્યો પાશ, અખા શું જાણે ઝાનીની આશ. ૬૪૩
 ઝાની ગુરુ ન થાયે કેનો, અહા વિષ્ણુ મહેશ્વર તેનો;
 અન્ય જીવની તેને શી પડી, જે તેને ઘેર નિલ કાઢે હડી;
 સેજ સુભાવે વાત જ કરે, અખા ગુરુપણું મનમાં નવ ધરે. ૬૪૪

ગુરુ યર્ધ મૂરખ જગમાં ફરે, ઘણવેતાની નિંદા કરે;
 ભૂત કાળમાં જે યર્ધ ગયા, તેની મનમાં ધ્રુજે મયા; ૬૪૫
 અખા વેલી કેમ ટાળે વ્યથા, જે નિલ વાંચે મહાંની કથા.
 જે પગલાં અગ્નિમાં જળે, તેને શરણે કાળ કેમ ટળે;
 પડતું પક્ષી રાખે આકાશ, એમ પગલાં તે આપે વાસ; ૬૪૬
 નહીં પગલાંને શરણે જા, સારે અખા ભવની મટે અજા.
 ચરણ ચરણ તો ખોટી કરી, વણ ચરણોને દીઠો હરી;
 ચરણ જળે કે ભૂમાં દાટ, કે જ્ઞાન શિયાળિયાં કરડે કાટ; ૬૪૭
 તેની શરણું અખો શું મહે, જે સમજે તે એવું લહે.
 જો જો રે ભાઈ વાતનું મૂળ, પેટ ચોળી ઉપાડ્યું શૂળ;
 એક સમે ખર જાડે ગયો, કાંદા દેખી ગળિયો યથો;
 ખરે આપી તેજને પેર, એવું જાણી અખા ભુતો ઘેર. ૬૪૮
 કથા કરી તે શુકળ ખરી, પરીક્ષિતને મેળાવ્યા વરી;
 શીખ યર્ધ ત્યારે આપ્યું શું, નમ યર્ધ ગયા વનમાં પશુ;
 નિરુપહિની એવી છે કથા, અખા ખીજ પેટ ભયોની વ્યથા. ૬૪૯
 રધુ જદુરાજની વાત જ કહે, દત્ત ભરથનું આદુ લહે;
 અજગર વરતી વનમાં પજા, તે ક્યાંધથી આવી ચઝા;
 તેને પોતા સરખા કર્યા, અખા ઘેર ઘેર ઉપદેશ ન કલા. ૬૫૦
 દેહાભિમાન હતું પારોર, વિદ્યા ભણતાં વાંધું શેર;
 ચરયા વદતાં તોહું થયો, ગુરુ થયો લાં મણુમાં ગયો;
 અખા એમ હલકાથી ભારે હોય, આત્મજ્ઞાન તે મૂળનું ખાવ. ૬૫૧
 શશશ્ચંદ્રનું વહાણુ જ કહ્યું, મૃગતુષ્ણામાં જમ્બને તર્ક;
 વંઝયાસુત બે વહાણે ચઝા, ખપુળપતા વશાણું ભયાં;
 જેવી શીખસલીની કથા, અખા હમણું આગળ એવા હતા. ૬૫૨
 જ્યાં જોઈએ લાં કૂડે કૂડ, સામે સામા જોડાં ધૂડ;
 કોય આવી વાત સૂરજની કરે, તે આગળ જમ્બ ચાંચ જ ધરે;
 અમારે હજાર વર્ષ અંધારે ગયાં, તમે આવા કાલા ક્યાંથી થયા;
 અખા મોટાની તો એવી જાણ્ય, મૂઢી હીરો ઉપાજો પાણુ. ૬૫૩
 લીલાં દક્ષને આથે રહે, જેમ ખારધી પશુને મહે;
 એમ હરિને આથે ધૂતાસ લણા, ઉપાય કરે કનક કામની તણાં;
 અખા ગુરુ શું મૂકે પાર, જેના શિષ્ય ગર્દભ ને ગુરુ કુંભાર. ૬૫૪

અંગ આજસ ને તપશી થયો, ધર મેલીને વનમાં મયો;
 દામખાણુ ન શક્યો જાળવી, રડવડતી એક આણી નવી;
 શ્વાન લસાવે હાંડે છડ્યો, અખા હમ્યો નહોં ને ધર નવ રખ્યો. ૬૫૫
 ગોરીના થાવા વડ ભાગ, માતા પાસે આસા માગ;
 બળદની તે કેમ થાય ગાય, મૂરખ મિથ્યા કરે ઉપાય;
 જ્ઞાન વિના તે સાધન એવાં, અખા તેમાં ન લેવા દેવા. ૬૫૬
 સો અંધામાં કાણો રાવ, આંધળાને કાણાંપર ભાવ;
 સૌનાં નેત્રો ફૂટી ગયાં, શુરુ આચાર્ય જ કાણાં થયા;
 શાસ્ત્રતણી છે એક જ આંખ, અખા અનુભવની ઉધાડી નહિ આંખ. ૬૫૭
 મુંડ મુંડાવી હરિને કાજ, લોક પૂજે ને કહે મહારાજ;
 મન જાણે હરિએ કૃપા કરી, માયામાં લપટાણો ફરી;
 સૌને મન તે કરે કલ્યાણુ, અખા એને હરિ મલ્યાની હાણુ. ૬૫૮
 જ્ઞાતાનો એવો ઉપદેશ, પંચના શુરુ તે સધજો વેશ;
 ધર ધર માહાત્મ્ય વધારતા ફરે, દામ આમનાં જતન જ કરે;
 અખા જ્ઞાતાની ન માને વાત, સાચું કહેતાં ખીજે સાત. ૬૫૯
 હરિને કાજે ઘાટ જ ધડે, નિજ સ્વરૂપથી પાછો પડે;
 પાણી કહે હું પર્વત લહું, એ આશ્ચર્ય તે દેને કહું;
 અખાથકી તે ખીજો હરી, જેમ પર્વતમાંથી પાણી જ ખરી. ૬૬૦
 જાણુપણામાં જાડા થયા, ડહાપણુ ડોળી ઝુલકે રલા;
 નીર હતું તે કીચમાં ગયું, આત્મ થકી તે અજાણું રહ્યું;
 છે તો કણો નવ દીસે મંદ, કહે અખો ગાયાનો દંદ. ૬૬૧
 અનંત કળામાં અદકા ખરા, બ્રહ્મવેતા એ સૌથી પરા;
 વેદ બ્રહ્મએ પૂજ્યા હરિ, તેથી લક્ષ જગનો ફરી;
 ભૂત ભવિષ્ય ને અજપા જાપ, અખો નહોં તો શેનો થાપ. ૬૬૨
 વૈષ્ણવ બેખ ધારીને ફરે, પ્રસાદ ટાંણે પત્રાંવળા ભરે;
 રાધ્યા ધાન વખાણુતા જાપ, જેમ પીરશે તેમ જાઝાં ખાય;
 કીર્તન ગાધને તોડે તોડ, અખો કહે જીવાનીનું જોર. ૬૬૩
 જ્યારે મન પામ્યું નિજ જ્ઞાન, સારે સર્વે થયું સમાન;
 સપ્ત પુરી અખમ મારું આજ, સર્વસ્વ હાથે ભાંગે જાજ;
 જેમ કરી કવાય રોગીને વિષે, પણ અખા અરોગી સર્વે ભાજે. ૬૬૪

કે આજસ કે કોષે થયો, વાટે વેષ પહેરીને ગયો;
 નહિ મહેતત વેઠે નહિ શાય, વંદે વિશ્વ એ ક્ષણ મહિમાય;
 હરિને અર્થે એક વિચાર, અખા સમુ પડે તેમ રહે સંસાર. ૬૬૫
 જાપ સમૂળો સઘ સંસાર, કરતા આત્મતત્ત્વ વિચાર;
 અન્ય ઉપાયે નથી એ જવા, સામા બધ બંધાએ નવા;
 કર્મ કરતાં નાવે છેક, અખા વિચારે ન મળે શેષ. ૬૬૬
 અખા વસ્તુ વિચારે જ્ઞાન, અતરભૂત જાણવાં કર્મ;
 જેમ પ્રસક્ત પોગર દિશે લોહ માંય, ગાળે સારે શીટી જાપ;
 પાછો વળી ધડાએ ધાટ, લમનો તેમ પોગરનો ઠાઠ. ૬૬૭
 તે જ લોહનું જ્યારે દર્પણ કરે, શિક્વ કરીને મસકલો* ફરે;
 તેજ નીકળે પોગર ઢંકાય, આપોપુ દીસે તે માહે;
 અખા જ્ઞાનની એવી પેર, કાટી જુગે કાં આજ આદેર્ષ. ૬૬૮
 લોહ ગળતે દીસે પોગર ગલ્યા, ધાટ યાતાં તે પાછા વળ્યા;
 અહંતારૂપી લોહ છે સદા, ધાટ થયા વિના રહે કદા;
 અખા અહંતા લોહું માર, મર્યા પછી તે તરશે વાર. ૬૬૯
 જે જળમાં લોહ બૂડી જતું, તે ઉપર દીસે રમણ;
 તેમ ભવસાગર હરિસાગર થયો, જ્યારે આપોપાનો કારજ ગયો;
 અખા મધ્યથો જા તું ટળી, બંધ ને મોક્ષ કથીસ મા વળી. ૬૭૦
 અખા જ્ઞાન છે બાધુ નામ, તે મધે અજગાં અજગાં ગામ;
 જેમ બાધુ જોતાં એક જ ઝાડ, વિગતે જોતાં ભાંગે જામ;
 રંગ સ્વાદ પત્ર રૂણ ફૂલ, સદ્ગુરુ મળે તો ભાંગે જૂલ. ૬૭૧
 જાગ જોગ મંત્ર રૂણ ને સિદ્ધિ, એ જ્ઞાન ઉદરમાંહેલી રિદ્ધિ;
 અંશી નર હૃદ્યો આપમાંહી, સ્વપ્ને ભોગવે ત્રણ તાપ ત્યાંહી;
 વિધિ સહિત પરજ્ઞાને જાણુ, ત્યારે અખા રૂણે ભવતાણુ. ૬૭૨
 આત્મલક્ષમાં નહિ પર આપ, વણુ સંતાને કેનો આપ;
 વણુ જોનારે દર્પણુ જથા, બિળ પ્રતિબિંબની કાણુ કહે કથા;
 અખા દ્રેત થયે ઉપાધ્ય, તન મન વિના એ સાધન સાધ્ય. ૬૭૩
 જ્ઞાનજ્ઞાની બહુ જોના થઈ, બહુના દેશની વાત જ કહી;
 અજ્ઞાનવિદ્યા રહી જ્ઞાને દેશ, પોતામાં નવ આવ્યો લેશ;
 થઈ થઈ વાતો સહુ કાઈ કહે, અખા અણુઅણુ કાક જ રહે. ૬૭૪

અણુચવિયાનાં એ અંધાણુ, જે સારાં માઠાં ઝીલે બાણુ,
 અધ્યાત્મ ન જાણે આત્મ યજ્ઞી, નોખો નોખો કહે છે બજી;
 પોતે જાણે હું આત્મવેત્તા થયો, તે યાવામાં દેહભાગ જ રહ્યો. ૬૭૧
 પોતે ટળીને સધળું ગ્રીષ્ઠ, વાટે ચાલતાં આંખ મ વીચ;
 અદ્વૈત દ્વૈતનાં કરે છે કામ, સચણુ નિર્ગુણ કાર્યા નામ;
 સચણુ નિર્ગુણ એ બે છે જોગ, પોતે ટળશે તેને પડશે ભોગ. ૬૭૨
 પોતે ટળ્યા તે પ્રિય્યા જાણુ, તેને શોભે સધળી વાણુ;
 પોતે ટળ્યા વિન્યા શા કામના, એ તો અકૃતે વધારી કામના;
 કહે અખો કાં ફોકડ પુલ, બણ્યાગણ્યા પણુ ન ટળી ભૂલ. ૬૭૩
 બણ્યાગણ્યા તો તે પરમાણુ, જે જાણુપણું ટાળીને જાણુ;
 મૂળ સ્વરૂપે જે દાઢ થયો, તેને બણ્યાનો સ્વભાવ ગયો;
 અખા એમ સમજ્યા તે મહંત, તેને સત્યચિત્ આનંદ વડે વેદાંત. ૬૭૪
 વેદાંતે વાત વિચારી અશી, ને ત્રોતા વક્તા સમજ્યા જશી;
 વેદાંત વાચક મોટો ભેદ, આસુરીનો ક્યાં ઉચ્છેદ;
 દેવી તો છે ધણીનું રૂપ, અખા અસુરી ઉડા કૂપ. ૬૭૫
 આસુરી દેવીને ગડબડ થઈ, હીસે દેવી તેમાં આસુરી રહી;
 માટે યાની ટળતા ફરે, જેમ રૂડે ઘેર જાતાં જાનથી ડરે;
 અખા જ્ઞાન જે પ્રદેશે થાય, તો રડાને ઘેર રૂડો જાય. ૬૭૬
 ધર તો સધળાં રડાં ક્યાં, ત્યાં આસુરી રૂપે બસે કૃતરાં;
 સમજી ધણા પણુ જ્ઞાનનો સંગ, વણુ ટેવે જેમ વણુશે રંગ;
 અખા આસુરી કૃતરાં જાણુ, આશાની બકિત મોટી હાણુ. ૬૭૭
 નિરાશી બકિત જે કોઈ કરે, તેનું સહેજે કારજ સરે;
 સ્વરૂપ તે અરૂપે અદ્વૈત થાય, દ્વૈતાદ્વૈતનો લેશ જ જાય;
 આત્મ અનુભવે હોય પ્રકાશ, અખા અહંકાર તે પામે નાશ. ૬૭૮
 અહંકૃતિ તણુ સ્મરણુ કરો, મન ક્રમ વચન હરિવડે આદરો;
 ચપરાબ્યા જશ હરિના ગાએ, હરિના છે ને હરિના યાએ;
 અહંતે અણુજતા ન થયા, જતા ધણીથી છેટા રહ્યા. ૬૭૯
 જતો ધણી તું જમીલો જાણુ, જેની શોભે સધળે વાણુ;
 જતો ધણી છે વાણી રહિત, જતો ધણી છે સજ્જાતીત;
 એમ વાચ્યઅવાચ્ય જેને સળળું ઠર્યું, અખા તેહનું કારજ સર્યું. ૬૮૦

સાચો મારગ જે કાઈ લિયે, મિથ્યા મારગ મૂકી દિયે;
 અટળ વસ્તુને અહોનિશ ધાય, ટળણે બાંધણે બાંધ્યો ન જાય;
 ટળમાં રહે અટળશું પ્રીત, અખા એવા પુરુષની યાશે જીત. ૬૮૫
 જાણી વસ્તુને ઉપનો વૈરાગ, અણુજીવું આત્મજી ન પામે લાગ;
 ઝાળખ્યા ચોર ને સાવચેત થયા, વળતા તે તો કુસળ રહ્યા;
 અચેતને ચોર છુટી ગયા લાઈ, સાવચેતને ઘેર આનંદ વધાઈ. ૬૮૬
 આનંદ વધાઈ અનુભવથી થાય, અજ્ઞાન ગાંઠો છૂટી જાય;
 અનેક જીવનું આત્મજી જેઠ, જ્ઞાનવજીથી ભાંગે તેઠ;
 ધન ધન જ્ઞાની જનનું ગાત્ર, જગત જાણ્યું જેણે તૃપ્તમાત્ર. ૬૮૭
 જ્ઞાની તે જે કરે વિચાર, પરપંચ તજે ને સંધરે સાર;
 સકળ કામના સવળી કરે, વાસના વપુ ઠેકાણે ઠરે;
 ટાળે આપ ને ભાળે ઈશ, અખા એવા પુરુષને મળે જગદીશ. ૬૮૮
 મોટી તાણ છે પંથજતણી, નહી જીજવા એક છે ધણી;
 પોતાના ઇશની પાળવી ટેક, સકળ ઇશનો અધિપતિ એક;
 જેમ રાજાએક ને પ્રજા જીજવી, અખો એ રીતે જીવે અનુભવી. ૬૮૯
 રાજાનું જેમ શહેર જ એક, પ્રજા જીજવી વર્ણવિવેક;
 દંભી હોય તે રહ્યા અજાણે, તેનું નામ તે ખરડે પડે;
 સર્વેને મળતો થઈ જાય, અખા આખું શહેર તેના ગુણ ગાય. ૬૯૦
 એ દૃષ્ટાંત ન સમજે કામ, સહુનું બળ સહુમાંહે હોય;
 જ્ઞાની જ્ઞાને કરીને કહે, મતિયો મતના મતમાં રહે;
 જાવા ઘો જાણે તેમ ચાઓ, આપણ આપણા અવશ્ય જાઓ. ૬૯૧
 અવશ્ય મ જ્ઞેશ પ્રભુ મહારાજ, તમારા બાનાની તમને લાજ;
 જેમ કાઈ કેના ચધને કરે, તે તો તેની પક્ષ જ કરે;
 તમે તમારાની પ્રભુ કરો સાર, અખા કરું વિનતિ તજી અહંકાર. ૬૯૨
 અહંકાર તજીને આશે રહ્યો, મન કર્મ વચને તમારે થયો;
 જેમ કાષ્ઠની પુતળી નાચે નરી, તે કળ સુતારે તમારે કરી;
 વાળું વળડો તો વાળે તદા, વેણ વળડું ન વાળે કદા. ૬૯૩
 વાળું હું તમો વળવણહાર, તે વાળું શ્યામે ધરે અહંકાર;
 તે જ્ઞેતાં સર્વ તમારાં કામ, આ અજ્ઞતાનું અજીવું નામ;
 ધણધણ વાળું ધ્વનિકર થવે, અખા આસુરી કર્તવ્ય અવળું લવે. ૬૯૪

આમુરીના ફેરા ફેરે છે જન, તે નવ જાણે વસ્તુ તન;
 મૂળ આમુરી નવ ઝોળખે અંધ, તો દેવીનો ક્યાં મળે સંબંધ;
 ચોર શાહની ચિંતા કરે, અખા વળતો શાહ ચોરથી કરે. ૬૯૫
 ડર્યા શાહ તે પારે થયા, જખ્ય મારીને ચોર જ રહ્યા;
 દાદી મુક્યાં કોઈ ન લોભ, સાથી કીધા શીળ સંતાપ
 જ્ઞાનેન્દ્રિય ક્રમેન્દ્રિય જોઈ, સર્વે સવળી થઈ છે તેહ;
 અંતઃકરણ કહિયે જે ચાર, થાય અદર્શિય જ્ઞાનવિહાર. ૬૯૬
 જ્ઞાની વિહારી ગોપી જયા, તેજ જ્ઞાની જેને ગોપીની દયા;
 ગોપી ભૂલી ધર ને બાર, ગોપી ભૂલી કુટુમ્બ પરીવાર;
 પોતાની દેહ પણ ભૂલી ગઈ, અખા કામની કુળવંત થઈ. ૬૯૭
 પ્રસન્ન થઈ પ્રભુ પ્રેમે મળ્યો, ભોગ ભોગારથ કરવે દબ્યો;
 વિધિ નિષેધ ને થાપ ઉથાપ, સંકલ્પ વિકલ્પ દબ્યો સંતાપ;
 પ્રગટ્યો ઉરમાં પ્રેમાનંદ, પિયે સુધારસ પ્રેમદા મુંદ;
 સખી સમાગમ સદા નિજધામ, અખા અખેરસ તેનું નામ. ૬૯૮
 અખેરસની ચાલે છે નદી, તે બ્રહ્મવેત્તા પીએ ભગવદી;
 આળપંપાળ જેને આળસ્યું, સમ દષ્ટિ સમજ્યા તે સમું;
 કંઈ કંઈ કહેણી કથતા ફેરે, અખા બ્રહ્મવેત્તા ભાગ્યે નીસરે. ૬૯૯
 બ્રહ્મવેત્તા કેમ દર્શે ભાઈ, જે બ્રહ્મ કળામાં રહ્યા સમાઈ;
 મેલી આંખે જે કોઈ ધાત્ર, બ્રહ્મવેત્તા કેમ દર્શ્યાં બપ;
 અખા આંખ જે ઉપજે નવી, તો બ્રહ્મવેત્તા દર્શે અનુભવી. ૭૦૦
 મેલી આંખને બેસે મળો, કયા કીર્તન કરે થઈ ભલો;
 પછી સામસામા થઈ કરે જખાપ, અહંકૃતિ જ્ઞાને વાધે આપ;
 કેટલાકને જીવ કથ્યાનું જોર, અખા સિદ્ધાંત ન સમજે કરે બકાર. ૭૦૧
 સમજીને સમજીને સંગ, અણુસમજીને આપે અંગ;
 સમજી અણુસમજી મર બેળા ભમે, બેળા બેસે ને બેળા જમે;
 અણુસમજી તે આંધળા કુવા, સમજી સજ્જન સરસો ગો જીવા. ૭૦૨
 વસે વેગળા મર સમજી સજ્જન, તોયે ત્યાંથી અર્પે મન;
 પ્રપંચ રીતે ન રાયો ભાઈ, એવી પરાપરની છે સગાઈ;
 એમ અનુભવી અનુભવીને લખે, અળગો રહે વિંધાણા પખે. ૭૦૩
 વેહે વેંધ્યો તે જાણે આપ, સાજને શ્યો વેહેના સંતાપ;

સાળે તે સાળને ગાય, મેહની વેદના વેધ્યાને યાય;
 સાળ તો શાક્ટને* જાણુ, મેહનો વેધો તે યાત્રી વખાણુ. ૭૦૪
 શાક્ટને તો અનીતિ સાર, જેમ કાગને અશુભનો આહાર;
 તે તો તેનું માને સુખ, કાળો કાળનાં ભોગવે દુઃખ;
 શાક્ટને લાગે સુધારસ જાણુ, પણ યાત્રીના તો વેધે પ્રાણુ. ૭૦૫
 યાત્રી વળેને સુધા કરિ ગણે, શાક્ટ તો સુધાને વિધ લણે;
 શાક્ટ યાત્રી બેઠે જાણુવા માંય, અળગા કોઈ મ કહેશે ક્યાંય;
 શાક્ટને પ્રવૃત્તિ પરિવાર, યાત્રીનો તો નિવૃત્તિ કુમાર. ૭૦૬
 એ બહને કરિયે એક, તો ગાદિયે બેસે યાત્રી વિવેક;
 યાત્રી વિવેકી ઠેરાળ્યા રાય, ત્યારે આસુરીનાં ચાણાં ઉડી જાય;
 અદલ થયું ત્યારે સંવાસેર, વિષ્ટિ કરતાં ચૂક્યું વેર. ૭૦૭
 આનંદ મેગળ આગ્રહ યાય, હરિનાં જન તે હરિજન યાય;
 હરિજન ગાય તે શું કહે, આપ ટાળી ભજનનાં રહે;
 પછી અખા શહેરની શોભા નવી, જેમ વીતી રજની પ્રગટયે રવી. ૭૦૮
 હું હું રૂપી વીતે રાત, તેને ટળતાં યાય પ્રભાત;
 જેને પુરુષોત્તમ યાય પસાય, તેને સર્વે સવળું યાય;
 અખા વસ્ત્રુ આકરડી નવ મળે, આરત રાખી ધણીને બળે. ૭૦૯
 આરત વિના ન ઉપજે હેત, આરત વિના પૂજારો પ્રેત;
 મુંચ્યલી ભેંસ ન માટે પગ, ભેર કરીને યાત્ર્યા હગ;
 ઉપાડે ધણી પણ ઉભી ન યાય, અખા ભેર કરતાં પાછા જાય. ૭૧૦
 નથી વાંક વિશ્વંભર તણો, જે કહિયે તે વાંક આપણો;
 જેમ કોઈ ભોજન જમાવવા કરે, ત્યાં રિશાણો તે રિશે કરે;
 પૂર્ણાનંદ પીરસતારો રહે, અખા અભાગિયાને કોણુ કહે. ૭૧૧
 પૂર્ણાનંદ તો પૂર્ણ દયાળ, સર્વ જીવની કરે સંભાળ;
 દયા સારુ હે દશ અવતાર, અસુર નિકન્દન ભક્ત ઉદ્ધાર;
 દયાએ કીધું ગીતા ભાગવત, દયા કરી સરભળ્યા સંત;
 દયા સારુ દાખળ્યા ધર્મ, અખા હરિને મોટો મર્મ. ૭૧૨
 આત્મ ઉપકાર કઈ પેર કરે, કોણુ ઉપકારે આત્મા ઠેર;
 ભક્ત યથારથ જે કોઈ હોય, આત્મા સહિત સમર્પે સૌય;
 કરી સમરણ નિર્મળા યાય, અખા ધણીના મંડા ઠેરાય. ૭૧૩

દેહ કાળ દેત પદને નડે, જેમ સજીવન સાથે સજીવન લડે;
 પશુ જીવન્મૃતક જે વિરલા ભમે, તેને તે સજીવન શું દમે;
 જડ ચૈતન્યતે શબની સમાન, અખાતેજ સજીવનજેને વસ્તુગાન. ૭૧૪
 જગત પ્રપંચ એમ ચાલ્યો જાય, જીવપણે જીવે તે સજીવ કહેવાય;
 જડવત્ જીવનો એવો મતો, જીવન્મૃત ગાની ગણવો અણુજીતો;
 મૃતકગાની તે સજીવન સહી, અખા જીવપણે જીવે તે જીવતો નહી. ૭૧૫
 મૂળ સ્વરૂપ કહ્યું નવ જાય, એક સ્વરૂપ તે કેમ કહેવાય;
 પ્રભુ આકાશથી ઉડ્યા ધણી, ઉડાપણની નહિ કંઈ મણી;
 દશે દિશામાં વ્યાપક અનૂપ, એ ઉદયે થાય કેમ અકળ સ્વરૂપ;
 પૂર્ણાંદે કરી વિચાર, સ્વરૂપ ધારણ કયો ઉપકાર. ૭૧૬
 જેને જડયું તેને સમું ફળ્યું, જેમ બીધે રૂપ ઢોલેવણુ ધડ્યું;
 વણુ ધણો જેમ ઉપજે ધાટ, અહંકૃત ગાન એ મોટો ઉચ્ચાટ;
 નિત્ય અનિત્ય સમજાયું ખરું, અખા પ્રપંચને મેલે પરું. ૭૧૭
 સમજી શાખી અર્ધી ઓચરે, તેની તરોવડ શું પંડિત કરે;
 પંડિતને પંડિતાઈનું જોર, પણ અંતઃકરણમાં અંધારું ધોર;
 અખા તેયકી પ્રાકૃત ભલા, જો આવે સમજવાની કળા. ૭૧૮
 શબરી સંસ્કૃત શું ભણી હતી ભાઈ, ક્યા વેદ વાંચ્યા કરમાખાઈ;
 વ્યાધ તે શું ભણ્યો તો વેદ, ગણુકા શું સમજતી ભેદ;
 વળી સ્વપચની સમજ્યોરીન, અખાહરિ તેના જેની સાચી પ્રીત. ૭૧૯
 જીણી માયા તે જાની જરી, મીઠી યધને મારે ખરી;
 વળગી પછી અજગી નવ થાય, ગાની પંડિતને માંદિથી ખાય;
 પણ જીણો યધને જીણી હણે, અખો સાચી પ્રીત તેની ગણે. ૭૨૦
 ઝાઢાયા ઘાયા ફેરે પુટડા, ખાઈ ખીને થયા ખુંટડા;
 જગત પ્રમોદે જડા યઈ, પણ જીણી માયા તે માંદી રઈ;
 કાય કરે તે જીણીની પક્ષ, તે જીણી જડાને કરશે ભક્ષ. ૭૨૧
 જીતી આંખને જઈ આવડે, જેમ પતંગિયો દોવામાં પડે;
 જો કદાપિ ઉપજે દેરામ, તો મીઠી માંદિથી ન દીએ માગ;
 કાઈ કમાય ને કાઈ ખાય, કહે અખો મુડી કયાંથી થાય. ૭૨૨
 મુડી વણુ કંઈ મહીર્જત વણા, મુડી વણુ કંઈ સોડજ રણા;
 મુડી વણુ કંઈ કહાવે મહંત, મુડી વણુ કંઈ ભેખ અનંત;

સુડી વણ કંઈ ધનવંત ધણા, હીરા માણિકની નહીં કંઈ મણા;
 અખા રહેણી આંક લખ્યે નહિ એક, એમ એકડાવોણાં મીઠાં અનેક. ૭૨૪
 અનેક સ્ત્રે માયા રમે, ત્યાં, તેવી જ્યાં જેવું મમે;
 વળી જો કાંઈને જ્ઞાન ઉપજે, તો જ્ઞાની થઈને બેળી બજે;
 જે કર્મ હોય મૂકવા જોગ, અખા તેનો જ પડાવે જોગ. ૭૨૪
 એવા માયાના ધણા છે ઘાટ, જ્યાં જોઈયે ત્યાં માયાનાં દાટ;
 હાટે હાટે વહોરતા હોય, કોય ખાટે કોય મૂળશું ખોય;
 ધન વોહોરતિયાજેણે વસ્તુ જોઈ, અખા પ્રેમનાં પાત્ર વડા નર સોઈ. ૭૨૫
 મોહ માયા નરમાઈને શું કરે, બળતી અગ્નિ પણ જળમાં કરે;
 તૃણ તરુવરને અગ્નિનો ભેવ, આકાશ દાઝયું તે કોય ન કહેવ;
 એમ અસ્થ અનાંદિ સદા અસ્થાય, અખા પ્રેમાનંદનો પ્રલય ન થાય. ૭૨૬
 પ્રેમાનંદની ભક્તિ આકરી, વસમી વાટ મહા ખરે ખરી;
 કામ રહિત તે કામનો વેશ, તેનો જ્ઞાની પંડિતને ન લાધે દેશ;
 પ્રેમાનંદી જ્યાં ગાય ને વાય, અસ્થાનંદીને અટપડું જણાય. ૭૨૭
 અસ્થાનંદી પોતાને પ્રેમાનંદી બણે, જેમ વાંઝણી પુત્ર જોળામાં ગણે;
 વાંઝણી પુત્ર તે શોભા અભિમાન, પણ હિરમાં નથી ઉપન્યું ગણે સંતાન;
 એમ અસ્થાનંદી પોતાને ગણે ભલ, અખા પ્રેમાનંદી ઉપન્યો પલ. ૭૨૮
 એમ ગાય વળેડે ગુણિજન ધણા, રંગે રૂપાળા નહિ કાંઈ મણા;
 કંઈ સુર તાળી ને તાન, ગમે ગંધર્વને પાતરનું જ્ઞાન;
 પણ અખા એ તો કસબણ કહેવાયે, પ્રતિવ્રતા પૂર્વે તેમ ગાય. ૭૨૯
 પ્રતિવ્રતા તે જે પિયુને બજે, અનાયાસે અવરને તજે;
 તેનાં વસ્ત્ર સાંધ્યાં જેમ તેમ, તેની બરાબરી વેરયા કરશે કેમ;
 અખા પ્રતિવ્રતા કરૂપણી હોય, પણ મોટો ગુણમાંહે પ્રતિવ્રત જોય. ૭૩૦
 પ્રતિવ્રતા તે જે સાચું વદે, સાચું જોઈયું કેને ન સદે;
 સાચું જેમ લીંબડાંનું પાન, તેમ કડવું લાગે સર્વે જ્ઞાન;
 કડવે રાગ કાયાનો જાય, અખા મીઠાણે રાગ બમણો થાય. ૭૩૧
 રાગીને તો કડવું ઘટે, લીંબડો પીધે લોક માંહિથી મટે;
 નિર્ગુણ લીંબડો જે રાગ નિર્ગમે, તો સગુણ જોળન સુખે જમે;
 નિર્ગુણ ચર્મ સગુણમાં મજે, તો અખા દૂધમાં સાકર બજે. ૭૩૨
 વિષય સગુણ તે વિષનું રૂપ, હરિ લીલા સગુણ તે અમૃત રૂપ;

વિપ અમૃત જો ભેળાં થાય, તો વળતું સર્વે વિપ થઈ જાય;
 નિર્વિપપણે કરે પ્રેમકદંબોલ, અખા સર્વે મીઠું જેમ ઘી ને ગોળ. ૭૩૮
 નિર્વિપપણું તે સજીવન દશા, વિકાર સહિત તે મુદદાં જશા;
 મુદદાંની આભડશેઠ ધણી, તે આભડશેઠ કાષ્ટએ નવ ગણી;
 અળગી આભડશેઠ જોવા જાય, પોતાની આભડશેઠ પદ્મે ન થાય. ૭૩૯
 પોતાનું કાંઈ ન જીવે મૂળ, કાણુ છે જીવ ને કાણુ છે સ્વયં;
 કયો જીવ ને કયો એ દેશ, કયાંથી આવી ક્યાં પ્રવેશ;
 જાતો ક્યાં તે સમાસે જઈ, અખા એ અજાણપણુ સર્વ માંહી. ૭૪૦
 અજાણી વસ્તુ મહા અનૂપ, ધણીના અંશ ને ધણીનું રૂપ,
 જેમ અર્જુન જળ રણમાં પરવરે, જામે ત્યારે નામ તેનું નોખું કરે;
 તેમ ધણીના અંશમાં પરવર્યાં બાઈ, આસુરી રણમાં રહી સમાઈ. ૭૪૧
 અગ્નિની કહે હરિ એમ કેમ હોય, નોખો નોખો ધણું વગોય;
 સુખિયો દુઃખિયો થઈને દળાય, એવી મડબડ કહેર કેમ કળાય;
 અખા તેનો આજ જવાળ, જે સુખદુઃખથી હરિ અળગા આપ. ૭૪૨
 જેમ લુણુ આવી આંધ્રણમાં ઉડે, તો અર્જુન તેથી શેન બળે;
 તેમ સુખ દુઃખ સધળાં જીવને, તેમાંથી કાંઈ નથી શિવને;
 લુણુજળ થઈ જળમાં બળે, એમ સુખદુઃખ અખા દાસ થયે ટળે. ૭૪૩
 લુણુ તો જળમાં જઈ જળ થયું, ત્યારે લુણુપણું નખોદ મયું;
 ધણા કહે જ્યોતમાં જ્યોત સમાઈ, એમ દાસનું નખોદન હોય બાઈ;
 જળનું લુણુ તે જળમાં ખપે, અખા હરિના દાસ તે હજુરમાં જપે. ૭૪૪
 નકલ એમ ઉરમાં નહિ આણુ, હરિજન રૂપ અસલ કરી જાણુ;
 એ દિઠે આપણો સરશે અર્થ, જોયા કરે મર જીવવા પ્રથ;
 ચડચડી તો ડાળે ચઢકામ, અખા ડાળેથી થડે ઉતરાય. ૭૪૫
 ચડને ઝહો એમ સધળા કહે, પણ ડાળ વિના ફળ કયાથી લહે;
 એકલું ચડનું ચડ જો હોત, તો કાણુ કહેનાર ને કાણુ આ જોત;
 અખા ડાળ પત્ર પુષ્પફળ ચડમાં, તેમ લીલા અવતાર નામ સર્વે અટલમાં. ૭૪૬
 ઉપમા સહિત જે આત્મા કયે, તે મહી વિના જેમ પાણી મયે;
 પાણી વિના જે મહી ડોળવું, તે બગિ ધણું પણ થાય ધોળવું;
 જીવતી જાણ્યાવિના જો એકલુ ધાય, તો અખા એકલે નવનીત થાય. ૭૪૭
 તેમ આપ ટાળી જો જીવ આચરે, તો શુભવડે શુભાતીતને વરે;

ગોરસને જળ ભેગાં મળે, મથે તો રૂપ મહી જળનું ટળે; મથતાં માખણુ યાચ પ્રકાશ, અખા પછી રહી તે પરથી છાશ.	૭૪૩
નવનીત કમાયો જુગતેકરી, જેમ દેહઆત્માવડિયે જોળખ્યા હરી; તે વિવેકી સદ્ગુરુએ વલોંચું જદા, નવનીત નિરાળું પામ્યો તદા;	૭૪૪
અનુભવ અગ્નિએ કિધું તૂપ, અખા ભાળ એ અઘસવરૂપ. મન મૂકી જેણે ભક્તિ કરી, તેણે દીઠા નિરંતર હરી;	૭૪૫
જૈની પેરે ધરમાં વસ્યો, તે શેઠિ ન રાયો ન હવે હસ્યો; અખા તે જ નર સુખિયો થયો, દ્વંદ્વાતીત નર સુખમાં રહ્યો.	૭૪૬
આદિ કર્મ કીધે જીવ યાય, જેને કારણુ અહંતા પરહાય; પંડિત જાણે કરિના મર્મ, અખો જાણે જીવ સાથે ધર્મ;	૭૪૭
એ વિગત કરે તે વક્તા ખરો, અણુમપયે ભૂતાં કાં ફરો.	૭૪૮

છરખા સંપૂર્ણ

સામળાસુ

સાંસારિક વાર્તાઓ રચનાર એક મહાકવિ*

(આં કવિ સંવત ૧૭૪૦ થી ૧૮૨૩ સુધીમાં વિદ્યમાન હતા.)

નંદખત્રીશી

ઓપાઈ

- શ્રી શારદાને નમાવું શિવ, આરાધુ ઉભવાપતિ ઈશ;
શ્રી ગણપતિના પૂજું માય, જેથી કામ સકલ સિદ્ધ થાય. ૧
- શ્રી ધિંગડમળ શ્રી રણછોડ, આરાધુ બેહુ કર્નેડ;
બટુકનાય મોટો મહારાજ, લક્ષ્મણા એ રાખે લાજ. ૨
- નોધારાની વાહારે ચહે, સંકટ સમયે આવી અડે;
બહુચર માતની કરુણા ધણી, કહું કયા નંદખત્રીશીતણી. ૩
- કવિતા સહુતણે પરતાપ, વરધ ખોટ સહુ કરને માધ;
બ્રાહ્મણ ભાટ ચારણ સહુ વરણ, વંદુ શ્રીગુરુનાથાં તે ચરણ;
પદમંથ ચાતુરી લીલવિલાસ, કહે કર્નેડી સામળદાસ. ૪

હોહુરા

- પશ્ચિમ દિશાએ નંદનગર, નંદસેન રાગન;
રાજ્યકાજ અધિકાર છે, વેલોચન પરધાન. ૫
- તે રાજ્ય ધણો શિળગુણી, ભોજસભો હાતાર;
ઠાકસમાને રૂપ છે, કામતણો અવતાર. ૬
- સંકલશાસ્ત્ર જાણે જુકિતમું, ચતુર સિરોમણિ સ્થોય;
હાસ્ય નાદ નાટક વિષે, નહિ સમોવડ કૈય. ૭
- (મહાભક્ત ભગવાનનો, કામ સમાને રૂપ;
અવિદ્યા એકે નહીં, શિશવંત ભડ ભૂપ.) ૮
- મકર પચીસે મલપતો, છે ઈશ્વર સમ તેજ;
પ્રજા પાળે પ્રીતથેં, સહુથી રાખે હેજ. ૯

સામળાસુના જીવન ચરિત્ર વિષે “ઉચ્ચ કર્મ સંવાદ”નું છુટું છાપેલું પુસ્તક જુઓ.

દાન દયા કરે ધણું, લાવક સકલ શુભ ધામ;	
ધીર વીર કવિ ચાતુરી, કરે પરમારય કામ.	૧૦
સ્ત્રી શોભે બલી ભાતશું, ચતુરશિરોમણિ હોય;	
નવરસ શુણ્ણ જાણે નવલ, જોગ વાત મન જોય.	૧૧
પ્રતાપવંત પ્રધાન છે, રાજ્યતણો સૌ ભાર;	
અઘાદશ સહુ વર્ણુ જે, દક્ષ અને દાતાર.	૧૨
નગર અતિ રણિયામણું, ધંધુપુરી નિર્વાણ;	
રાજ પંડિત પ્રધાન સૌ, નીતિ સકલના જાણ.	૧૩
ઘેર ઘેર મંડપ દ્રાક્ષના, વારુ એલચી વન;	
પાન ફેણ લીલા ધણી, કદલી આમ્રનાં વન.	૧૪
કમળ ખીલ્યાં સરોવર વિષે, બોલે ચાતક મોર;	
વેલ ફૂલી વાડિયો બલી, શુક મેના ચક્રાર.	૧૫
ઘેર ઘેર દદામાં ગડગડે, આચ્છવ અધિકા હોય;	
વર્ણુન કરીએ કેટલાં, સાચું કહુંહું સાચ.	૧૬
રામરાજ સરીખડું, કેાધને ન ગાંજે કેાધ;	
રાજ અને રંજન, ધર્મ રાજે સૌ સ્થોળ.	૧૭
ભાર અદાર ફળે સદા, સુખ પામે સહુ લોક;	
બાધિ ગામ બાધે નહિ, નહિ સંકટ નહિ શોક.	૧૮

ચોપાઈ

એક સમે પોને રાજન, મહિપતિયે વિચારયું મન;	
તેહ સમે ગઈ છે મધરાત, રાધ વિચારે હૃદિયા સાથ.	૧૯
ખધા નગરની અર્ચા જોઈ, મારા મનનો સંદેહ ખોઈ;	
અનેક વાર તે કેમ બોલાય, ન્યાય અન્યાય કેવો તોળાય.	૨૦
સુણી વાત બધી બહુમુખી, જોઈ પ્રજા સુખી કે દુઃખી;	
નિશા અર્ચા જોવા યયો તૈયાર, અંગે ધર્યાં ધનુષ હથીયાર.	૨૧
વારુ ઘર મંડપ જોઈ વળ્યો, આપ એકલો પંચે પળ્યો;	
જોયું ચોટું આવડિ ને ચોક, જોયાં મ્હેલ મેડિ ને જોખ.	૨૨
ગલી કુંચી શેરી ને પોળ, જોઈ દુકાન દોશીની આળ;	
જોયાં વેપારી કેરાં હાટ, જોઈ દસ દરવાજા વાટ.	૨૩
જોયું નગર પછિ આવ્યો જહાર, દીઠું સરોવર બરીયું વાર;	
તે વળા એક ધાળી ધૂવે, તે તો રાજા દબે જૂવે.	૨૪

કરે વિચાર નગરનો ધણી, આ વેળા કાણુ ધોધાતણી;
 ભૂત પ્રેત કે વ્યંતર હશે, બોલાવતામાં નાથી જશે. ૨૫
 છાનોમાનો પાસે ગયો, એટલે ધોળી ધોતો રહ્યો;
 સંગાથે બોલ્યા બેહુ જણા, લય પામ્યા તે મનમાં ધણા. ૨૬
 કાણુ કાણુ, કહીને દીધો સાદ, માંહેમાંહે લાગ્યો વાદ;
 રાજા જાણે કાઈ ધોળી મુવો, અવગત જીવે ભૂત જ થયો. ૨૭
 પરિચટ જાણે કાઈ આળ્યો પ્રેત, કપટે કરવા મુજશું હેત;
 એવો મનમાં સંદેહ પડ્યો, રાજાને મન કોધ જ ચડ્યો. ૨૮

દાહુરા

રાજા કહે તું કુણુ છે, આ વેળા આ દિશ;
 બોલ સાચું ઉતાવળો, નહિ તો છેડું શીથ. ૨૯
 ભૂત ભેગો ખિતો નથી, ડાકણુ કહાડું દર;
 રાક્ષસને રાણું અમો, તુજને કરું ચકચૂર. ૩૦
 ત્યારે પરિચટ બોલિયો, આણી મનમાં તાપ;
 તુજથકી ખિદિતો નથી, શું છે ભૂતના બાપ? ૩૧
 રાજા કહે પ્રથમ કહું, હું તો મારું નામ;
 ત્યાર પછી કહે તાહરું, ચાપ આપણું કામ. ૩૨

છપ્પો-સમસ્યા

કરું રંકને રાવ, રાવને રંક કરીજો,
 મારે વશ સહુ કાવ, કાઈ વશ અમો ન રહીજો;
 અનમી ને' હંકારિ, સાર વાત દિલમાં દાણું,
 પુત્ર મિત્ર સહુ જન, તેમને લેખે રાણું;
 મારણુ પાલણુ માનવ અમો, પરદેહી જીવ ધાણું નદ્રો,
 લક્ષ જીવ સાથે નિત નિસરું, તે એકલો આળ્યો અહો. (રાજા) ૩૩

ચોપાઈ

તે પરિચટે વિચાર્યું મન, એ તો મારો નંદરાજન;
 ચતુરશિરોમણિ એ છે રાવ, હું છું પણ એની પ્રજાવ. ૩૪
 એણે નામ સમસ્યામાં કહ્યું, લક્ષણ જોતામાં મેં લખ્યું;
 મારા મનની રાણું મામ, કહું પટંતરે મારું નામ. ૩૫

છપ્પો-સમસ્યા

ધરે અંગ રાવ ને રંક, રંક રાજાશો દીસે,
 શોખે દાહ સુલતાન, માન પામે મન હીસે;

એક વસાનો જન, કરું હું લક્ષ વસાનો,
મૂળ રીસથી બને, માનવી અર્થ ટકાનો;
જે ઢાંકણ સહુ જગ વિષે, રૂપ સમારે તાહરું;
અમો સમારું તેહને, નામ સમજી લ્યો માહરું. (ધોળી) ૩૬

ચોપાઈ

અરસ પરસ ઝાળખિયા બેય, લાગ્યો મનતલો સંદેહ;
હરખ બેઢના મનમાં ચયો, રાજ પરિચટ પાસે ગયો. ૩૭
આ વેળા તે શું છે કાજ, એકલા કેમ આવ્યા મહારાજ ?
નહિ સાથે હસ્તી ધોડલા, નહિ સાથે પાપક જોડલા. ૩૮
રૂપ અનૂપમ કેમળ જાત, કાળી અંધારી માજૂરરાત;
સુણ રે પરિચટ, રાજ કહે, કહું સંજોષે તે મનમાં લહે. ૩૯
નગરચર્યા જોવા આવિયો, માટે સાથે નયિ કે લાવિયો;
સંદેહ એક ઉપન્યો છે મુને, તે માટે પૂછું છું તુને. ૪૦
(મધ્ય નિશાએ કેમ આવિયો, શા કાળે કાનાં લાવિયો ?)
મધરાતે તું બેઠો ધૂવે, બીક કેની મનમાં નવ જૂવે. ૪૧
સાચી વાત કહેને આજ, લેશ માત્ર નવ રાખિશ લાજ;
પરિચટ કહે સાંભળીએ રાય, એ સમજી લેજો સમસ્યાય;
કહું સમસ્યા તે મનમાં ધરો, સુણી વાત ને પાછા ફરો. ૪૨

છાપો-સમસ્યા

✓ લિયે લંક લપટેણુ, ઠેઠ નહિ રામ જ રાવણુ,
હરણુ શીતને નાગ, કામ નહિ પતિત રાવણુ;
હણ્યા દૌરવ જે વીર, પેર જો જો મન વિચારી,
કામિનીને મન નેહ, ન શોભે તેવણુ નારી;

એક દંતધાવનની બે ફરો, તેના નામે નામ,
તેહ સમારણુ કારણે, આવ્યો છું આ ઠામ. (ચીર) ૪૩

ચોપાઈ

નવસે નવાણું-પૂર્વો શ્રીહરી, સમસ્યા પરિચટે પૂરી કરી;

નંદરાય—

દિવસે સમારે નહિ શામાટ, અરધી રાતે કેમ આવ્યો ઘાટ. ૪૪
એ અચરત તો મુજને ધણું, સાચું વચન સુણવા તુજતણું;
એણી પેર બોલ્યો રાજન, લારે પરિચટે કહું વચન. ૪૫

છાપો—સમરયા

દો લોચન, ખટ ચરણ, વરણ તો શ્યામ સરખો,
 ઘોર નાહ, મુખ પીત, સ્વાદિયો તે પુરુષ રસિઓ;
 પીએ પ્રેમ નિશદિન, શીઘ્ર મોટો સહુ અંગે,
 રસિક મધુર કરિ માન, રહે મુર્ગધી સંગે;
 મુઘડ નારીના સ્વદનો, મદ પરિમલ છે અતિ ધણું,
 તેથી આંખો છું આ સમે, મુજને લાય છે. તે તણું. (ભમરો) ૪૬

ચોપાઈ

રાજ મનમાં રીઝ્યો ધણું, વચન સુણીને પરિવટતણું;
 અરે લાઈ એવી કુણ નાર, મેં તો નવ દીડી સંસાર. ૪૭
 જેના પરિમલ પટફૂલ પાસ, દેખી ભમર ઉતરે આકાશ;
 એવી રામા રાણી કેા તણી, પૂછે એમ નગરનો ધણી. ૪૮
 દેવાંગના એવી નવ હોય, શીઘ્ર મહીપતિ બોલ્યો સોય;
 તે સંભળાવો મારા વીર, મારે દેડે નવ રહે ધીર. ૪૯
 કહે પરિવટ, સાંભળો હો રાય, મારા મુખથી કેમ બોલાય;
 સતી નિંદા કેમ કરીએ આપ, થાએ ઊહાવાનું પાપ. ૫૦
 ઐનિદાથી બાધએ પ્રાણ, સમજે કાંઈ ચતુરસુખણ;
 નારીના નેહ થોડો કરે, તો ભવસાગર સહેજે તરે. ૫૧

શ્લોક—અહિકીઢા વણિદ્મિત્રં લીલયા વિપમોજનમ્ ॥

ત્યજેચ યોપિતાં સંગં યદિ કલ્યાણમિચ્છતિ ॥ ૫૨ ॥

ચોપાઈ

નંદ રાજ એમ પૂછે ફરી, પ્રણાધ શિક્ષા પરિવટે કરી;
 રાજ કહે શું દેહે, શાખ, એવી હું જાણું છું લાખ. ૫૩
 સાંભળજે નરપતિ શ્રી નાય, આખર તારો ઉપર હાય;
 જે સમરયા અમો કીજીએ, તે અંધારૂં આજળી લીજીએ. ૫૪

છાપો—સમરયા

વર્ણ સહુથી રંક, અંક રાજથી ઝાઝો,
 વરતે અધિકી આણ, લોક માને જશ આઝો;
 તમને જીતે તેહ, તે તમથી ન જિતાયે,
 તેહ વચન તમને કહું, એ નર જિતો હો રાય;

ભોગી તથ સરખો મલો, આઘ અધિકાર અતિ ધણે,
પરખો જાત પ્રમદાતણી, પશિની નાર ધર તે તણે. (વણિક પ્રધાન) ૫૫

ચોપાઈ

આપ ઘેર આવે જે કામ, તેનું જે કહેવાએ નામ; (૫૨)
રાંધ્યુ અંન જેને કહેવાય, તેનું નામ વિચારો રાય. (ધાન) ૫૬
એ બેનો કરો એક વિચાર, મેં કહ્યું તે નરધેર નાર;
પંખી ઉડે જેને જોર, એ વાતનો એટલો અંકાર. (૫૨) ૫૭
જેને આધારે રહે છે પ્રાણ, એતો નામરે ચતુરસુગણ; (ધાન)
એ બે પ્રીછી કરીએ પેર, મેં કહી આ છી તેને ઘેર. ૫૮
એતો રાજ સર્વે લહ્યું, પરિષ્ટે જે વચન જ કહ્યું;
પ્રીત કરીને લીધો પાર, જુગતે તેને કરિયો જુહાર. ૫૯
જીનું નામ સમજ્યો સાનમાં, યુથુવંત રાય ગયો ગામમાં;
થયા અંગ ને ચિત્ત પરવશ, જીવ થયો તે જીને હરત. ૬૦
થયું મન ચિત્તાતુર અંગ, લાગ્યો તે રામાસું રંગ; ૬૧
મોહ પામ્યો મન વ્યાકુળ થયો, રંગ મહોલમાં રાજ ગયો;
ન આવે નિદ્રા ન ભાવે અંન, મેહે વ્યાકુળ રાજાનું મન. ૬૨

શ્લોક—દર્શનાદ્ધરતે ચિત્તં સ્પર્શનાદ્ધરતે ચલમ્ ॥

સંમોગાદ્ધરતે કીર્યં નારી પ્રત્યક્ષરાક્ષસી ॥ ૬૨ ॥

છપો

કાને સુણી તથ કોડ, લાખ જખ નયણે નરખી,
ખોલી તથ હજાર, સોએક વાત દિલમાં પેખી;
નજર ભઈ રસળસ, દશ મૂલ પાલવમ્બી.
અલિંગન તથ એક, અધેલી યુગ્મન ઘટ જોઈ;
જી ભાર પટંતરે, અમૂલખ કોડી દામકી,
ચાખી તથ ચિત્તસે ગઈ, નહિ કોડી કામકી. ૬૩

ચોપાઈ

કાને સુણી તથ લાખ કરોડ, માટે મહિપતિને લાગી હોડ;
દુઃખે પાપે વીતી જામિની, વિચાર કરે જોષ્ઠું કામિની. ૬૪
જે જાણે મારો પરધાન, એ વાતે ઘટે મુજ માન;
આપ હેયે રચ્યો અપંચ, જીને મળવા કીધો સંચ. ૬૫

પ્રાતરકાને ઉઠ્યો રાય, સંપૂર્ણ કીધી સલાય;	
તે વેળા આબો પરધાન, મેન થકી દીધાં બહુ માન.	૬૬
કહે રાજા હું કહું તે કરો, કચ્છ દેશમાં જઈ પરવરો;	
હ્યો ટકા દશ વીસ કરોડ, લાવો ઘોડા મનગમતી જોડ.	૬૭
સર્વ સૈન્ય મુંઠાડો સાથ, દ્રવ્ય અનંત રાખોતી હાથ;	
જે જોઈએ તે લેજો સહી, કરી વાતની ન્યૂનતા નહીં.	૬૮
ખીજ વાત મા કહેશો વળી, ઉઠો શંકા કરો આ ધડી;	
જો મુજને ઉપજવો સુખ, એ વાતનું ન ધરશો દુઃખ.	૬૯
કહે પ્રધાન સાંભળો મહારાજ, શુ ઘોડાનું હમથાં કાજ;	
રિક્તા તિથિ વિદિ વ્યતિપાત, આજ જતાં યાએ ઉત્પાત.	૭૦
કાલ પરમ માહે ચાલશુ, અથ તમને આણી આલશું;	
કહે રાજા સાંભળરે બ્રાત, મારા મનની ન લહે વાત.	૭૧
જે વાતનો કેડો લીજીએ, સિદ્ધ પાર તેનો કીજીએ;	
સલા મધ્ય જો જાય દયન, સારે હું શાનો રાજન ?	૭૨
અવજોગ તે તો પહેલો મુને, સાર પછી તો નડશે તુને;	
હમથાં જવાનું ન કરો સહી, આજયકી પરધાન જ નહીં.	૭૩
ચાકર તે જે પાળે બોલ, માણસ તે જે પાળે કોલ;	
ત્રી જે પાળે પતિવ્રત ધર્મ, બ્રાહ્મણ જે પાળે ખટકર્મ.	૭૪
પવિત્ર તે પાળે આચાર, હરિજન જે મૂકે સંસાર;	
રાજા જેહ પ્રજાપ્રતિપાળ, સલવાદી નવ બોલે આળ.	૭૫
પંડિત જે પરખે પુરાણ, સાહસિક જે હોએ સુભણ;	
જોગી તે જે પાળે જોગ, વૈદ જે પારખે રોગ.	૭૬
વર્તિક તે જે પ્રત આચરે, દુઃખભંજન તે સૌ દુઃખ હરે;	
પુત્ર તે જે ગયાએ જાય, જિત્યો તે જે ગંગા નદાય.	૭૭
ધનપતિ તે જે ધારે ધરમ, સંન્યાસી જે જાણે થલ;	
રહ્યો તે જે ખર્યે હાથ, સારી ત્રી જે સ્વર્ગે સાથ.	૭૮
જ્ઞાની તે જે જ્ઞાને સજે, ભક્ત હોય તે ભગવાનને ભજે;	
વેલવ તે જે વિશૂતિ ધરે, આશા લાગી તે આશ ન કરે.	૭૯
મહિપતિનું જે રાખે માન, તેનું નામ પૂરો પરધાન;	
મારો વજર ખાસો છે તું, જા આ વેળા કહું છું હું.	૮૦

કહે પ્રધાન સુણે પુરપતિ, રીપ મા કરશે રાજ રતિ;	
જે પામે પડે તે દાય, જે રાજ બોલે તે ન્યાય.	૮૧
જે નિર્ધન બોલે તે નાય, બોલ પાળે તે શાહ જ હેય;	
પંચ પ્રમાણ કરે તે ન્યાય, જે મારે મરે તે ધાય.	૮૨
નાઠો રાહ જડે લાં જાય, આચાર બ્રહ્મ તે તેા અન્યાય;	
સુખ્યો તે જે જડે તે ખાય, વંદ્યો તે જે ગમે તે ગાય.	૮૩
અણુચાલે યધુ તે થાય, બહેકયો મન ગમે લાં જાય;	
ધનવતી ચિતવે તે યાય, અતિ બળિયો જે વળજરકાય.	૮૪
આંવળો જાર જે ધરમાં રમે, બેલા નાર ગમે તે કરે;	
આંચળ મુખ આપે તે ગાય, ઓસડ તે જે રાગ મુકાય.	૮૫
જે પૃથ્વી પાળે તે રાય, પયઃપ્રાન કરાવે તે સત માય;	
કાયા ચિત્ત વશ કરે તે મુન્ય, અતિ બળિયો જેનું બહુ પુન્ય.	૮૬
દુખિઓ જેહ વિદેશે જાય, ગૃહસ્થ તે જે દહાણું લાય;	
પૂજ્ય તે જે પરમારથિ થાય, સુખિયો જે નીરાગી કાય.	૮૭
ભહુ કરે તે જૂપત રાય, વાંકે વિના કોપે અન્યાય;	
ચતુર તે જે કીર્તિ ચાહે, વિવેકી જે વિચારે મનમઢિ.	૮૮
રાજ કહે તે સારો આદેશ, ચાકર બોલ ચડાવે શીથ;	
એમ કહી ઉઠ્યો તે ધડી, સેના સુંદરી પોતા તણી.	૮૯
લક્ષ્મી અનર્ગળ-લીધી ધણી, આજા માગી મદિપતતણી;	
પ્રધાન ચાલી કચ્છમાં ગયો, રાજને મન એજીવ થયો.	૯૦
અરુણ આગ્રયો ને પડી છિરાત, રાયે વિચાર્યું હૃદિયા સાથ;	
બીજા કાષ્ઠને નવ કહિ વાત, આપે એકલો ચાલ્યો જાતો જાત.	૯૧
ક્યાંદાં નર ને વળિ કહિયે નાર, જારને મન ચાતો વિચાર;	
પહોંચે કે નવ પહોંચે દામ, કરે મનનું મમતું કામ.	૯૨

શ્લોક—કામાતુરાણાં ન મયં ન લજ્જા હર્ષાતુરાણાં ન ચ વંધુમિત્રમ્ ॥

ચિત્તાતુરાણાં ન સુર્લ ન નિદ્રા છુષ્તાતુરાણાં ન વલં ન તેજઃ ॥ ૯૩ ॥

ચોપાઈ

જાર શુદ્ધિ જેને મન વસી, લાજ મર્પાદા તેને કરી;	
શુષ્કાને મન શેની લાજ, આજસુને મન શેનું-કાજ.	૯૪
લિક્ષા તેને ચાતો ભોગ, જોરાવરી તે ચાતો ભોગ;	
લંગીને મન ચાતી નાત, બસનીને મન ચાતી જાત.	૯૫

- મલપાન પીએ તે શાનો પવિત્ર, ભુંકું તાકે તે શાનો મિત્ર; ૯૬
 અકરમીને મન ઉઘમ કશે, સૂમ હોય તો શાનો દશે. ૯૬
 શેઠાઈમાં તે શાનું સત્ય, પટેલાઈમાં શાની પત્ય; ૯૭
 પરમારથમાં શાનું પાપ, સિદ્ધાર્થ ત્યારે શાનો શાપ. ૯૭
 પ્રત્ય વિના તે શાની સતી, પીડા દે તે શાનો પતિ; ૯૮
 સંતોષીને શાનું દુઃખ, ધન વિના તે શાનું સુખ. ૯૮
 શતાને મન શાનું ધન, શૂરાને મન શાનું તન; ૯૯
 મામિની ભાલી વિના શો ભોગ, શુદ્ધ ચિત વણુ શાનો ભોગ. ૯૯
 દરિદ્રી હોય ત્યાં ડહાપણુ કથું, પુત્ર વિના ધર સૂત્ર જ કથું; ૧૦૦
 નાત નહિ ત્યાં શાની રીત, હેત વિના તે શાની પ્રીત. ૧૦૦
 શુશુ વિના તે શાનું રૂપ, પ્રજા પીડે તે શાનો ભૂપ; ૧૦૧
 વિવેક વિના તે શી વિદ્યાય, નિર્લજને મન શી નિંદાય. ૧૦૧
 કંઠ વિના તે શાનું ગાન, તાલ વિના તે શાનું તાન; ૧૦૨
 દયા વિના તે શાનું દાન, મોટમ પાએ શાનું માન. ૧૦૨
 દુરિજનને શાનો સંસાર, ખરી વાતમાં શાનો ખાર; ૧૦૩
 કહું કથે તે શાનો કવિ, શીખી વાત તે શાની નવી. ૧૦૩
 ચોરું કહે તે શાનો ચાડ, પરકથું લે તે શાનો પાડ; ૧૦૪
 વેઠવાર નહિ તો શો વેપાર, કમાઈ નહિ તો શાનો કાર. ૧૦૪
 જર જનને ભય નહિ મન, નિર્ભય થઈ ચાલ્યો રાજન; ૧૦૫
 દરબાર પરધાનનો દોઢીનો ડોર, આંખો રાત ગઈ એક પ્હોર. ૧૦૫
 વછર મહોલે છે લોહનાં બાર, કીધા રાયે કરનો પ્રહાર; ૧૦૬
 ધીર પ્રતિહાર ત્યાં જાગિયો, મનમાંથી બિહિવા લાગિયો. ૧૦૬
 જાગે જે કાઈ ધનનો ધણી, જાગે જેને ચિન્તા ધણી; ૧૦૭
 જાગે રાત અંધારી ચોર, જાગે ધન વરસતે મોર. ૧૦૭
 જાગે જેના ધરમાં સાપ, જાગે દીકરીઓનો આપ; ૧૦૮
 જાગે જેને માથે વેર, જાગે જેહ કરે બહુ કેર. ૧૦૮
 જાગે જે જપતો જુગદીસ, જાગે જેને દેવું શીસ; ૧૦૯
 જાગે જે કાઈ હોયે જર, જાગે કુલ સકુલની નાર. ૧૦૯
 જાગે જેના દેહમાં રાગ, જાગે જે કાઈ સાથે ભોગ; ૧૧૦
 જાગે જે કાઈ ચોડી કરે, જાગે જે પ્રતિહારું કરે. ૧૧૦

કાણુ છે રે બાઈ માઝમરાત, જે હોય તે વ્યાવજો પ્રભાત;
 નહિ ઉધાડું મારું બાર, ખોટી યશો ને લાગશે વાર. ૧૧૧
 તેવારે ખોદયો નન્દરાય, મનમાં ધરતો બહુ લજ્જાય;
 લાજે જે કોઈ હોયે જાર, લાજે જે સુકલની નાર. ૧૧૨
 લાજે ચૂરખ બ્રાહ્મણ બાટ, લાજે મોટા માનભંગ માટ;
 વચનભંગથી લાજે રાય, તપભંગથી યોગી લજવાય. ૧૧૩
 લાજે પંડિત ચૂકે ભોલ, લાજે ત્રિયા ઉતરે જ્યાં તોલ;
 નીચ કામે નરપતિ ગયો, લજ્જા પામીને ભોલ જ કલો. ૧૧૪
 ઉધાડ બાઈ હું નંદ નરેશ, પ્રધાન ઘેર કરવો છે પ્રવેશ;
 ધણું જરૂરનું મારે કામ, તે માટે આવ્યો આ ઠામ;
 શીઘ્ર ઉધાડી ચરણે લાગ, જે જોયે તે ચૂજપાસે માગ. ૧૧૫

દોહરા

૪/ રાય પ્રત્યે કહે પોળાઓ, સાલજિયે રાજન;
 બાર તો નહિ ઉધાડીએ, વરતું ત્યાં મન. ૧૧૬
 આ વેળાતરકર નીસરે, (કે) રમવા નિસરે જર;
 માટે જાઓ પાછા ફરી, રાખી આપનો બાર. ૧૧૭
 પ્રધાન ઘેર નહિ માહરો, સી સાથે શું કામ ?
 અરધી રાતે એકલા, કમ આબ્યા આ ઠામ ? ૧૧૮

ચોપાઈ

હંદર બિલાડીને શાનો મેળ, અજા વાધતણે શો ખેલ;
 સિંહ ગજ એકઠાં કેમ રમે, ગરુડ સર્પ એકઠાં કેમ ગમે. ૧૧૯
 અમિ ધુન-કેમ થાએ એક, વિપરીત એ દિસે છે વિવેક;
 ॥ તમે રાય પુરુષની જાત, વિનતાયુ શી કરવી વાત ? ૧૨૦
 રાજા કહે, ધડે શા ધાટ, ઉધાડ બાર જવા દે વાટ;
 હું જેમ જેમ રાખુ છું બાર, તેમ તેમ તું લગાડે વાર. ૧૨૧
 હમણાં વાત કરું છું મહેલ, નહિ તો ચીરાવું છું મહેલ;
 પ્રધાનના તો પ્રાણ જ લેઈ, બારે દડ તો તુજને દેઈ. ૧૨૨
 સારે તારું શું છે જોર ? નગર વિષે તું મારો ચોર;
 રૂઝ ચિતવ જો સ્વામિતણું, આપ માન મુજને તો ધણું. ૧૨૩
 જો રાખે દોહોણી ને દૂધ, તો તું કાંઈ વિચારની શુદ્ધ;
 મારે મન તો નથી કાઈ ખેદ, તુ મનમાં આવે કાં ખેદ. ૧૨૪

મૂરખ મિત્ર વેરીને ઠામ, વથુસાડે રવામીનું કામ;
મનમાં હઠાપણ હોયે આજ, ઉધાડ તુળનાં સરસે કાજ;
આવડો શો રાખે છે અંક, આખર હું રાજા તું રંક. ૧૨૫

દોહરા

કહે પ્રતિહાર રાજા મુશો, હું નિવરાળો નહિ જાઉં;
મન સમજી લાલચ દિયો, કાંઈક પ્રસન્ન થાઉં. ૧૨૬
રાય એક જેને કમળ, ખીન્ને તક જે રાય;
ત્રીન્ને રાજા ગરજીઓ, ચોથો આશિયાળો થાય. ૧૨૭
હુંડળ કાઢ્યાં કાનથી, મૂલ જેનું નવ ફોડ;
આપ્યાં રાયે પ્રતિહારને, જેહ અમૂલ્ય જોડ. ૧૨૮

ચોપાઈ

દ્રવ્ય દેખી સહુ કરે પ્રીત, દ્રવ્ય દેખીને કરે વિપરીત;
દ્રવ્ય દેખીને નારી ચળે, દ્રવ્ય દેખી મન લોભે ભળે. ૧૨૯
દ્રવ્યે લાલ ને દ્રવ્યે હાણુ, દ્રવ્યે આસવાસના જાણુ;
દ્રવ્યે જીવ જાએ ને રહે, દ્રવ્યે ઘેલાને કાલા કહે. ૧૩૦
દ્રવ્યે કાપર ને દ્રવ્યે ચર, દ્રવ્યે મેલો ને દ્રવ્યે વર;
દ્રવ્યે ચોર ને દ્રવ્યે શાહ, દ્રવ્યે રંક ને દ્રવ્યે રાહ. ૧૩૧
દ્રવ્યે કરપી (ને) દ્રવ્યે દાતાર, દ્રવ્યે ઉગારે ને દ્રવ્યે માર;
દ્રવ્યે શત્રુ ને દ્રવ્યે મિત્ર, દ્રવ્યે નીચ ને દ્રવ્યે પવિત્ર. ૧૩૨
પૃથ્વીનું કારણુ તે દ્રવ્ય, દ્રવ્ય ચક્રી તે શોભે સર્વ;
હુંડળ જવ દીઠાં પ્રતિહાર, તવ તેણે ઉધાણ્યાં આર. ૧૩૩
ગયો મહેલ મધ્યે રાજન, દીર્ઘ જેવું ઇંદ્રાસન;
દીઠો પ્રધાનઠેરો મહેલ, તે આગળ શોભા સહુ સહેલ. ૧૩૪
દીર્ઘ પાંજરું પોપટતણું, પંચરંગે રંગેલું ધણું;
તે હુંડળ માંજો છે પાટ, રાજા ચાલી આળ્યો પાટ. ૧૩૫
બેઠી દીઠી લાં કામિની, એવી નહિ મૂતળ બામિની;
ચંદ્રવદની મૃગનેણી શુભ વાંક, સિંહાકારે કટિનો લાંક. ૧૩૬
હંસાગામની ગજગામિની, ચરદયંદ્ર શોભે જામિની;
જેવી પુષ્પ લતાની વેલ, જેવી વાડીમાંની કેળ. ૧૩૭
જેવી ચંપાકેરી કળી, જેવી વીજળી ઝળકે બલી;
જેવી રતનાકરકુંવરી, જેવી શોભે સુરસુંદરી. ૧૩૮

જેવી કાઈ દીપે નાગણી, નહિ યામા એની સામણી;
(જેવી રત્નકમળ દીવડી, જેવી કાશ્મીરી પુતળી.) ૧૩૯
જેવી ઈંદ્રતણી અપ્સરા, એવી એ માનુની મનહરા;
કામિની તેહ કમળનો-વૃન્દ, મુખ જાણે ઘરદનો ચંદ્ર. ૧૪૦
અંબુજદલ આકારે નેણ, અમૃત જેવા ખોલે વેણ;
પોયણપાન સરીખા પામ, કણેરકાંબ સરખીથી કામ. ૧૪૧
લાયક તેમાં લક્ષણ ધણા, જે કહીએ તે સોહામણા;
રામા રૂપતણે ભંડાર, નવ દીડી એવી કાઈ નાર. ૧૪૨

દોહરા

ચપળ નેન ખંજન સમાં, ચક્રવાક જુગ બેડ;
કનકકળશ ઉર ઓપતાં, ક્ષણમાન નહિ ખેડ. ૧૪૩
ઉદર ઉપર ત્રિવલી પડી, પેટ તે પોયણ પાન;
ત્રીવા કપોત સરીખડી, ઉજ્જવળ ઓપિત વાન. ૧૪૪
નખશિખ શોભા નિરખતાં, ચતુરા ચતુરસુખણ;
મહે વ્યાપિક રાજા થયે, વાગ્યાં મોહનાં બાણ. ૧૪૫
પાપાણુ ધર્મજે અગ્નિ ઝરે, અગ્નિથી જેમ ધૂત;
અંગ અંગ અગ્નિ વધ્યે, આકળો થયો તર્ત. ૧૪૬
ધર્મ કર્મ સહુ વિસર્જ્યો, થયું કામવશ અંગ;
બીજું કાંઈ સહે નહિ, રામાયું લાગ્યે રંગ. ૧૪૭
વિસર્જ્યો ઇષ્ટ શુર દેવતા, વિસર્જ્યો કુળ મરજદ;
વિસર્જ્યો મહેલ ને મેડિઓ, પ્રેમદા શુ લાગ્યે વાદ. ૧૪૮
આબ્યો નિકટ તે નિરખતાં, ભયભીત તે ધનધોર;
દષ્ટિ ન થૂકે તે મકી, જામ ચન્દ્રથી ચકોર. ૧૪૯

ઓપાઈ

પોપટ પત્તિની બેડાં જ્યાંય, મહોલે મહિપતિ આબ્યો લાય;
સમજ્યો પોપટ સગજ નાર, ચતુર મગી બે કરે નિયાર. ૧૫૦
આવતાં વરતું છે મંન, કામ આકળો છે રાજન;
ઈંધર નાર પણી રાખશે લાજ, કામિની કહે શું કરવું કાજ ? ૧૫૧
કહે જે થઈ નવ ધરશે બીક, દેહો છું નંદ રાજાને સીખ;
એમ જ તે બોલ્યો વાણિ, અધિક ચાતુરી મનમાં આણિ;
તું મુખ જાણે છે અજાણ, આજ ચાઉં હું ચતુરસુખણ. ૧૫૨

દોહરા

કહે પોપટ ભલે આવિયા, પૃથ્વીપતિ ભૂપાળ;	૧૫૦
આનંદકંઠ નંદરાવજી, પ્રભતણા પ્રતિપાળ.	૧૫૧
તાત તમે છે જગતના, પ્રધાન તમારો પુત્ર;	૧૫૨
હું જાણું છું નિહાળના, આવ્યા છે ધરસૂત્ર.	૧૫૩
તંન નથી ઘેર તાહરો, હાજર છે સુતનાર;	૧૫૪
પણુ તે તારે આસરે, તમ પુત્રોને કાર.	૧૫૫
ખખર લેવી તમને ઘટે, ઘેર નથી જવ તંન;	૧૫૬
પુત્ર પ્રભ સૌ તાહરી, પિતા નંદ રાજન.	૧૫૭
રાજ તે તો તાત છે, પ્રભ તે તો પુત્ર;	૧૫૮
શાસ્ત્ર સાખ પૂરે સદા, સાચો અક્ષર સૂત્ર.	૧૫૯
આઈ આવો બેસો બારણે, આવ્યા છે તમ તાત;	૧૬૦
પિતા પાસે બેસો જઈ, કરો સુખદુઃખની વાત.	૧૬૧
આઈ આવોની બારણે, એહ તાત નંદરાવ;	૧૬૨
સાસરવાસો લેઈ આવિયા, તેની શી લજ્જત ?	૧૬૩
આપણુ એનાં છોકરો, એહ આપણો તાત;	૧૬૪
પિતા પાસ બેસો સુખે, કહો મનની સૌ વાત.	૧૬૫

ચોપાઈ

મારી બોલી આણી ધીર, સામળ પોપટ મારા વીર;	૧૬૬
અધિક બોલ તુ ના બોલીશ, ચંદ્રી નંદ રાજને રીશ.	૧૬૭
કુકમ રાજજીનો લીજીએ, પછી ઉતર તેનો દીજીએ;	૧૬૮
એ છે ધર્મતણો અતાર, જણે સકલ વિવેક વિચાર.	૧૬૯
એ છે ચૈદ્ર વિદ્યાગુણુ જણુ, માટે ધણું શું કરું વખાણુ ?	૧૭૦
ચતુર પુરુષ માટે સાંખશે, મૂરખ કોઈ મારી નાંખશે.	૧૭૧
તે માટે છાનો રહે જ્ઞાત, અધિક જ્ઞાને કરે છે વાત ?	૧૭૨
વિવેક વાત માહારે દિલ વસી, નંદરાવને શિખામણુ કરી.	૧૭૩
નિશાળગરણું સરસ્વતીને કળું, કંચન આગળ તે શું અ	૧૭૪
હનુમાન આગળ શા ફેકડા, કરોડ આગળ શા ચોપ	૧૭૫
ચૈદ્ર જાણે તેને શા ચાર, સસવાદીને જ્ઞાનો રત	૧૭૬
પુત્ર આગળ ખીજી શી પ્રીત, વેદ આગળ ખીજી સાંજને	૧૭૭

પરશ્વત્તા આગળ શી પાખંડ, દૈવગત આગળ તે શો દંડ;
દારિદ્ર આગળ ખીલું શું દુઃખ, સ્ત્રી સતીથી ખીલું શું સુખ. ૧૬૭
વિમ્બ આગળ ખીલું શી નાત, ખરો કહેવાય તેની શી ખ્યાત;
ભાર આગળ સ્ત્રીનું નવ ભેર, હેમગિરિ આગળ નવ હોય ચેર. ૧૬૮
✓ ગંગા આગળ ખીલું શી નદી, યુગલ આગળ ખીલું શી બદી;
✓ શિવપૂજન આગળ શી સિદ્ધ, રાજરસોર્ધ આગળ શી રિદ્ધ. ૧૬૯
ભીખારી તે ભુંકું કશું, રૂકું સુખ સંતોષી જશું;
ચન્દ્ર આગળ તે તારો કરો, રવિ આગળ આગીઓ જશે. ૧૭૦
મૂરખ આગળ શી દુઃખની વાત, મર્ણ્યકાળે ખીલું શી ધાત;
પુણ્ય આગળ ખીલું શું કામ, રામ આગળ ખીલું શું નામ. ૧૭૧
કાશી આગળ ખીલો શો વાસ, સુર્ગધમાં જેવો બરાસ;
નંદરાયને શિખ દે જેહ, ધક્કાએ સળ્યો નથી તેહ. ૧૭૨
સ્વર્ગતણું તે સુખ જ ધણું, વખાણું કરી શકે કેમ તેતણું;
તેને વશ વરતે સહુ સોક, તે આગળ ડહાપણું સહુ ફોક;
નારી કહે સુણ પોપટ સહી, એ સરખો કેા જૂનળમાં નહિ. ૧૭૩
દોહર

ત્યારે પોપટ બોલીઓ, સાંભળ મારી બેન;
માખાપ આગળ ચાસે સહી, જે કરીએ તે ચેન. ૧૭૪
બાળક બનિ અન્યા કરે, મન ન ધારે માખાપ;
એવું જાણીને હું કહું, વેદ પૂરાણે જાપ. ૧૭૫
ગાંડુ ઘેલું બાલવું, મનમાં ન આવે સોય;
તેમ હું રાખતે કહું, ખેદ મ ધરશે કોય. ૧૭૬

ચોપાઈ

✓ વાક યદને—ચિત્તાં ગળે, સૌંધી વસ્તુ ક્યાંથી મળે ?
ખણું ખાતું હોય જો અજ, તો જીવે નહિ એકે જન. ૧૭૭
કલ્પવૃક્ષ જો ફેરી ખાપ, તેના ચેર ક્યાં પેદા થાય;
નવાણુ પીતું હોયે નીર, જીવજંતુ કયમ ધરે સરીર ? ૧૭૮
મા મારે પય પીતાં બાળ, સત્યવાદી જો બોલે આળ;
✓ રાજ યદને લૂટી લેય, પ્રજા કોણ આગળ જઈ કહેય ? ૧૭૯
✓ (રામ જપંના નકે જશે, કહો કલ્યાણુ જ કોનું યશે ?
પિતા પુત્રીશું રમશે ભર, તે વાતનો કેા ખીલે પાર ?) ૧૮૦

- ગંગા નદાતાં પાપી થશે, વેદવચન કેમ સાચાં હશે;
વાહાર ત્યાંથી આવે ધાડ, તો પછી ક્યાંની કરશું આડ ? ૧૮૧
- મેઘ વરસતા પથ્થર પડે, તેનો વાંક કેને ચિર ચડે ?
ધણીને વિખ દે ધરની નાર, કાણુ સાચવે તેણે ઠાર ? ૧૮૨
- પુખ્તદાર યર્ધ વળગે સાપ, ત્યાં તે કાણુ જળવશે આપ ?
અમૃત જાણી આપે પીછાએ, વિખ થાય દોષ કેને દીછાએ ? ૧૮૩
- કુંડળ કરડી ખાએ કાન, કાણુ આગળ જઈ કરિયે જાણ ?
ચંદન જાણી ધરીએ આપ, થાય અગ્નિ તો પૂરણુ પાપ. ૧૮૪
- મોટા જાણી જઈએ ચરણ, દે ધાત તો પામિયે મરણ;
ધરનો દિવાન ચાડી ખાય, તો તે દુઃખ કેને કહેવાય ? ૧૮૫
- જ્ઞે રણનારો ચોરી કરે, તો લંડાર શી પેરે ભરે ?
છાતી થાપણુ લોભે દે, તો સાખ આપી કુચુ દે ? ૧૮૬
- કોઈ જાણી દુઃખ દિયે પ્રચણ્ડ, તેને તો રાજા દે દંડ;
(પણ) રાજા યર્ધ લૂટી લે આપ, તો પરજાનું પૂરણુ પાપ. ૧૮૭
- રમ્યત ઉપર કોપે રાય, રાંક માણસ શો કરે ઉપાય ?
તેને પુછનારો ઈશ્વર એક, વેદવચન કરિ જીવો વિવેક. ૧૮૮
- રાજા પ્રજાને દુઃખ જ દે, તો તે આગળ નહિ મુખ લે;
મોટા જો કરે દૂડાં કામ, તો નહિ પામે રૂડાં રાજ. ૧૮૯
- સાંભળ સ્યામા તુજને કહું, એહતણું હેતારથ લહું;
જોવા કારણુ આવ્યા એહ, આપણે ઘેર દૂધે લુડા મેહ. ૧૯૦
- આજસુને ઘેર પધાર્યા ગંગ, ઉચ્છવ આપણે રૂડો રંગ;
દોતે માન સળઈ પેર, ભલે પધાર્યા આપણે ઘેર. ૧૯૧
- ર્યામા શુક બે વાતો કરે, રાજા નન્દ રૂઢેમાં ધરે;
ભયભીત યધને જ આવિઓ, કાંઈક જ્ઞાન રૂઢે લાવિઓ. ૧૯૨
- એ કહે છે પુત્રો ને જ્ઞેન, તે આગળ ક્યમ થાએ જ્ઞેન;
એક વાતનો ન સૂઝે ધાટ, રાજા જઈને બેઠો પાટ. ૧૯૩
- આગતાસ્વાગતા દીધાં માન, આગળ મહેલ્યા ફેડણપાન;
જોલ્યા શુક, સૂણુ તું મુંદરી, જોલો તાતસું હેત જ કરી. ૧૯૪
- પુત્રી ધર્મ કરી થાપશે, મનંવાંછિત માગ્યું આપશે;
લાભ્યા પસલી આપણે ઘેર, રાજા આવ્યા રડી પેર. ૧૯૫

ભાત તાત ને એ મોશાળ, આપણ ઉપર અદકું વ્હાલ;
એ છે નોધારા આધાર, એને શિર પૃથ્વીનો ભાર. ૧૯૬
બેટી બહેન ને તું બાણેજ, તુજ ઉપર અદકું છે હેજ;
હેત કરીને દગો નો દેય, નરકતણાં ફળ તે તો લેય;
નાનાં મોટાં વ્યાપક જન, સરણાગતનું એ છે ધન. ૧૯૭

કાહુરા

માનિની યુખ સનયુખ કરી, શુકસું કીધી વાત;
કામભયોં ને કાપશે, તો કરશે બેઢીની ધાત. ૧૯૮
કામી કામે આંધળો, ન જોયું બહેન ને બાઈ;
માટે તુજને મારશે, છાનો રહેને બાઈ. ૧૯૯

ચોપાઈ

જોનમદ પહેલો આંધળો, બીજો અંધ કામે આકળો,
ત્રીજો અંધ ધનમદ, જેહને, ચોથો મદ જેની દેહને ૨૦૦
પચમ અંધ જે જીવ આદરે, 'જુલો અંધ જે કાપે ભરે;
સાતમો અંધ દમાણો જેહ, આઠમો અંધ વ્યસનીની દેહ,
એટલા અંધ વિચાર ન કરે, ના કહિયે તો નિશ્ચે મરે. ૨૦૧

કાહુરા

વચન સુણી વનિતાતણું, શુક કહે સાંભળ વાત;
કામમદ જોખન શું કરે, જગતપિતા સાક્ષાત. ૨૦૨
અજ્ઞાન અબળા તું સમી, મેં નવ દીકી કાપ;
કહું વાત પડતરે, મનમાં સમજી જોય. ૨૦૩

ચોપાઈ

રાજા આવે કપટે કરી, તો કોણ પૂછે એને ફરી ?
ગામ પ્રધાનને શિદ મોકલ્યો, આપ કેમ આવે એકલો ? ૨૦૪
એને કરવું સઘળું સહેલ, ખરે જપોરે ચિરાવે મહેલ;
પ્રધાનને રાખે કારાગૃહ વિષે, કોણુ જોરાવર એ પખે ? ૨૦૫
એને માયે બળિયો ધર્મ, તો કૂડાં કપમ કરશે કર્મ ?
નંદરાયનું જાશે સલ, શી ચાશે પંરજની ગલ ? ૨૦૬
જો ચૂકે રાજની દેહ, તો વૃષ્ટિ કેમ કરશે મેહ ?
વધુ વાક રાજા દે દંડ, નિશ્ચે તુટી પડે બલાડ. ૨૦૭

- જે નંદરાય ચડાવે આળ, નિથે પૃથ્વી જાપ પાતાળ;
જાણો એમને રૂડા તાત, જાણો માઠી જાપા બ્રાત. ૨૦૮
- દિયો માન સમજી બહુ પેર, બાંધે પધાર્યો આપણે ઘેર;
પોપટે જેહ વચન જ કહ્યું, સુણતાં જ્ઞાન રાજાને થયું. ૨૦૯
- બેઠા આસન હેત જ કરી, પાસે ઉભી છે સુંદરી;
માનિની કહે સુણિયે મહારાજ, કાંઈક કહો અમ સરખું કાજ. ૨૧૦
- દર્શન થયું પિતા તાહરું, પવિત્ર મંદિર થયું માહરું;
અમો આશરે છું તમતણે, અમપર હેત રાખો છો ધણે. ૨૧૧
- (પછે) પ્રમદા મંદિરમાં પરવરી, શાક પાક સામગ્રી કરી;
કરવા માંડ્યા ઉત્તમ પાક, રસોઈ બનિશી સુંદર શાક. ૨૧૨
- મીઠાં મધુરાં ને ખાવરાં, ખાટાં તીખાં ને તુપરાં;
વાર ન લાગી એકે ધડી, જુગતે કરી રસોઈ ત્રેવડી. ૨૧૩
- કસ્તૂરી લેપન કર્યું શરીર, નહાવા કારણ મૂક્યું નીર;
મર્દન કીધું રાધે શરીર, લુછી પીતાંબર પહેર્યું ચીર. ૨૧૪
- જ્ઞાનધારી થયો નરેશ, પછે રસોડે ક્યો પ્રવેશ;
માંડી યાજ જે કંચનતણી, પીરથી માંહે સામગ્રી ધણી. ૨૧૫
- ભાવયજી કીધું ભોજન, રિઝયો ધણો મનમાં રાજન;
ભાત વેળા થઈ જાહરે, જી સામું જોયું તાહરે. ૨૧૬
- માનિનીએ વરત્યું છે મંત્ર, (હજી) કામ આકળો ॥ રાજન;
વનિતાએ ત્યાં ક્યો વિવેક, દેખાડ્યું દૃષ્ટાંત જ એક. ૨૧૭
- ત્રાંખા પાત્રથી કાઢ્યો ભાત, તેનો રંગ ઉજ્જવળ આક્ષાત;
ખીંતે પીરસ્યો રૂપાયજી, દીધો રંગ પીળો નવલખી. ૨૧૮
- ત્રીંતે પીરસ્યો સોનાને પાત્ર, લીસો રંગ દીધો તે ભાત;
ચોથો પીતળ ને પાત્ર સુરંગ, દીધો કસુંબીતણો રંગ. ૨૧૯
- પાંચમો પીરસ્યો માટીને કામ, ત્યાં પણ રંગ જ દીધો સ્વામ;
જીવે ભાત પચરંગીતણો, રાજા અચરત પામ્યો ધણો. ૨૨૦
- રંગ જુજવા ખુબી અનુષ, હૃદયે વિસ્મય પામ્યો ભૂપ;
ભરે કાળિયો આણી બેદ, મુખમાં જાતાં એક જ સ્વાદ. ૨૨૧
- જમે કાળિયો રંગ વિશેક, મુખમાં સ્વાદ આવે છે એક;
સ્વામ શ્વેત કસુંબી ખાપ, મુખમાં એક અમીએ જાપ. ૨૨૨

માત્ર દિહાનું છે તે સૂખ, ગળે ગયું તવ મોણું મૂખ;
 દેખતામાં શોભા ઠી ધણી, મુખમાં એક મળ તે તણી. ૨૨૩
 રાત્રીમાં લક્ષણ બતીય, હેડમાં નવ આણી રીય;
 સમજ્યો શીખામણ છે એહ, ભાંગ્યો મનતણો સંદેહ. ૨૨૪
 અચાન હલુ તે સર્વે ખોયું, યુવતીનાં મુખ સામું તવ ભયું;
 કામિની કહે કરવો અન્ય ઉપાય, રખે મન કાગો રહે રાય. ૨૨૫
 મનમાંહે વિચારી બુદ્ધ, ધોળા ધનનું દોહું દૂધ;
 કાળી રાત્રી ધનુ કાળરી, મૂક્યા દૂધના પ્યાલા ભરી. ૨૨૬
 વિવિધ પ્રકારે ક્યો વિવેક, સ્વાદ દૂધનો સર્વે એક;
 પામ્યો શીખામણ સધળાં તેહ, ભાંગ્યો મનતણો સંદેહ. ૨૨૭
 અર્ધું મન પોપટથી પળ્યું, અર્ધું નારી ચુચુથી ગળ્યું;
 ઉઠ્યો ભોજન સંપૂર્ણ કરી, આપ્યું બીકું યુગ સુંદરી. ૨૨૮
 અમૂલ્ય અંગુડી જેહ, પામિની કરમાં સોંપી તેહ;
 મનમાં ન આણ્યો બીજો મૂર્ખ, ઈશ્વરે રાખ્યો બેઠનો ધર્મ. ૨૨૯
 કરી પ્રણામ તે પાછો વળ્યો, પ્રતિહારને જપ્તને મળ્યો;
 ઉઘાડ રે મંદિર તાહરું, કુંડળ આપ પાછું માહરું. ૨૩૦
 તે પ્રતિહારે કહ્યું વચન, સાંભળ હો રૂડા રાજન;
 સત્યવાદી મોટો છે રાય, તારી શોભા કહી નવ ભય. ૨૩૧

દોહરો

કહે પ્રતિહાર સુણ નરપતિ, કહાવો ચતુરસુળણ;
 સધળાં ડહાપણ યુગમાં, કાં બિલો યર્ષ અબળણ. ૨૩૨
 આપી કુંડળ ને ગયા, રાય મંદિર મોભર;
 પાછું આગો છો વળી, તે ક્યાંનો વહેવાર? ૨૩૩
 રાયવચન-જે કામે કુંડળ આપિયાં, ક્યો કરમાં પ્રવેશ;
 તે કામ ક્યાં વિણ આવિયો, માટે કુંડળ લેશ. ૨૩૪

ત્રોપાઈ

કહે પ્રતિહાર સાંભળો રાય, યુગ આગળ અન્યા નહિ ચાય;
 ખોલ્યું અખોલ્યું કરશો તમે, કુંડળ પાછું આપશું અમે. ૨૩૫
 વળી કહું બીજાં દર્શાત, જે રામજી છો એકાંત;
 જ્યારે પશુને તરયા યર્ષ, ધાણાં ઢોર હવાડે જર્ષ. ૨૩૬

- કાઈ પીએ ને કાઈ નદિ પીએ, કાશિયો પીયાવો ભરિ લીએ; ૨૦૭
 ધેનુ હાંટી ગોવાળો જાય, કાઈ બેરો કાઈ તરણું ખાય. ૨૦૮
 ગામ જમાડે રૂડી પેર, દિયે નાતરું ઘેરે ઘેર. ૨૦૯
 કાઈના અંગમાં હોયે દુઃખ, કાઈકિને નવ લાગે જૂખ; ૨૧૦
 જમાડનારો તે શું કરે? ચતુર હોય તે મનમાં ધરે. ૨૧૧
 ખેતર વાવવાને આપિયું, તે ગણવત કરીને ચાપિયું; ૨૧૨
 પડતર રાખ કે બમણું વાવ, પરક્યા પ્રમાણે બરણું લાવ. ૨૧૩
 લીધો બળદિયો ધરને દામ, પતીજ જોઇને આપ્યા દામ; ૨૧૪
 ગાંજ્યો યામ કે મોતે મરે, વેચનાર તેમાં શું કરે? ૨૧૫
 રાખે આકર ઇચ્છા ધરી, રહ્યો કબૂલ કરી નોકરી; ૨૧૬
 બેસાડી મેલે કે દે દામ, માસ થયો કે લે તે દામ. ૨૧૭
 ગૃહસ્થતણે ઘેર આબ્યો પુત્ર, શોભાબ્યું બધું ધર સુત્ર; ૨૧૮
 વધામણીએ બોલજ કલો, પામ્યો દામ ને ન્યાસજ થયો. ૨૧૯
 રાજક દેવક તેને યાચ'છે, પાછું લેવા કાણુ જાય'છે? ૨૨૦
 વિવિશાળીએ વિવાહ' કરે, 'વર રૂડો' કન્યાને વરે. ૨૨૧
 મોજ કરે કે જૂએ મરે, વિવિશાળીએ તે શું કરે? ૨૨૨
 બાપે સમૃદ્ધિ મૂકી ધણી, 'યેયો પુત્ર સવેનો ધણી. ૨૨૩
 રમ્યો જૂગટું હાપો સર્વ, ધરબાર સદિત ખોયું દ્રવ્ય; ૨૨૪
 તેમાં શું કરે મા ને બાપ? જીવું કર્મ કુંવરનું આપ. ૨૨૫
 નહાનો પુત્ર મૂકે નિશાળ, ગુરુએ બણાબ્યો આણી વહાલ; ૨૨૬
 બત્રીસ લક્ષણો કીધો ધણો, સંગ થયો પછી ગુણિકાતણો. ૨૨૭
 વિસરી વિદ્યા આડે આંક, તેમાં બણાવનારનો શો વાંક? ૨૨૮
 એવાં કૌતિક લાખ કરોડ, કહું તમ આગળ બેઠું કર જોડ. ૨૨૯
 શું જાણું શા કામે ગયા, સરથો અર્થ કે અમયા રહ્યા? ૨૩૦
 તે વાતનો હું નહીં જમાનું, હું બેઠો રહું મારે સ્થાન. ૨૩૧
 બધાડીને જવા દેઈ, તેટલા મારે કુંડળ લેજી; ૨૩૨
 રાખું બહાર તો પાછા ફરો, બીજે દહાડે જાણો તે કરો. ૨૩૩
 મેં તો મારો ધર્મ મૂકીએ, કુંડળને લોભે ચૂકીએ; ૨૩૪
 તે કુંડળ કેમ આપ્યું જાય, ઘેર જાઓ સમજને રાય. ૨૩૫

તમે નહિ કર્યું હોય કુંડુ કર્મ, આગળ જાતાં રહેશે ધર્મ;
 તરે સત્ય ને ખૂડે પાપ, તેની વેદ પુરાણે જાપ. ૨૫૨
 ઉપજ્યું રાજાને મન વહાલ, કુંડળ ઉપર આપી શાલ;
 સાબાશ કહ્યું તે રૂડી પેર, મહીપતિ આંખો પોતાને ઘેર. ૨૫૩
 જરાળ પોપટ ત્રીજી નાર, ચોથો એક જાણે પ્રતિહાર;
 સમજી સહુ રહ્યું છે મન, કોઈ વાત નવ જાણે અન્ય. ૨૫૪
 એ વાત એટલેથી રહી, પ્રધાનની ત્યાં શી મત યઈ;
 કવિ કહે કુંડાઈ નવ લહું, પ્રભુ પ્રતાપે આગળ કહું. ૨૫૫

દોહરા

પંચ માસ પૂરણ ચયા, વૈલોચન પરધાન;
 રાજસભામાં આવિયો, મહીપતિ દીધાં માન. ૨૫૬
 લાભ્યો ઘોડા અતિ બલા, હરખ્યું સહુનું મન;
 વજર વાસ પધારિયો, હુકમ કર્યો રાજન. ૨૫૭
 મલપતો મોહોલે આવિયો, પ્રતિહારે દીધાં માન;
 કુંડળ જે નવ કોટીનાં, દીધાં તેને કાન. ૨૫૮
 શાલ દીધી સવા લાખની, જે આદી પ્રતિહાર;
 બળીને પ્રદેશ યઈ ગયો, કોષ બ્યાખ્યો અપાર. ૨૫૯

ચોપાઈ

પ્રતિહાર ઉપર કીધી રીસ, લમર આપ ચઢાવી શીસ;
 મેં સોંપ્યું હવું ઘુજને કામ, કેમ સૂનો મૂક્યો તે કામ? ૨૬૦
 કાણુ આજ્યું ને કાણુ જ ગયું, લોભે મન તારું વસ થયું;
 રેદો મૂકે નહિ જે કામ, પ્રતિહારનું તે પૂરણ કામ. ૨૬૧
 સીપી દ્રવ્યમયી ચિત્ત ચળ્યું, કટ કટ તારું જીવ્યું જળ્યું;
 અરે પાપી તું ફરતો ફરે, એમ કહીને કોષ જ કરે. ૨૬૨
 સાચું બોલ રે, કહેને વાત, નહિ તો તારી કરીશ ધાત;
 પ્રતિહાર કહે સુણો વજર, આપ હદેમાં રાજો ધીર. ૨૬૩
 જુદા સાય દાવો તાહરો, તલ માત્ર વાંક નથી માહરો;
 જે દિવસના ગયા છો ગામ, સૂનો નથી મૂક્યો મેં કામ. ૨૬૪
 રાંક માણસ નહિ જાણે કામ, આપ મન વિચારી જોય;
 જે પ્રત્યે નવ ચાલે તમો, વારી કેમ સહિએજી અમો. ૨૬૫

અમા તોડ રોક્યો નવ જાય, મૂકું દામ તો માવો જાય;
તરકર હોય પ્રકટ ક્યમ કરે, ધરને ખૂણે જઈને ધરે. ૨૬૬
દેડામાં અન્યા ન સમાઈ, તમ આગળ સુગંધી ક્યમ ખાઈ;
સુગંધક્રાંતી કુંડળ ને શાલ, સમજે મનમાં જોઈ માલ. ૨૬૭
મેં જાણ્યું હું પામીશ વહાલ, વધામણીમાં પામ્યો ગાળ;
પ્રતિદારનાં વચન સાંભળી, પ્રધાન રહ્યો મનમાંડે બળી;
બની વાત તે પ્રતિદારે કરી, મેહલે ગયો તે તેની ધડી. ૨૬૮

દોહરા

રાખી રીસ હૃદયે વિષે, આંખો મંદિર માંય;
પોપટ પંચિની બે જણાં, વાટ જુવે છે સાંપ. ૨૬૯
વૈભાવન ત્યાં નિરખ્યો, કૃતાંત સરીખો દાળ;
રીશે ભરત ચંદ્રવિયું, અતિ રાતો વિકાળ. ૨૭૦
પોપટ પંચિની સમજ્યાં, પગે નમાવ્યું શીશ;
ક્ષેમ કુશળ છે આપને, જાંડો હૃદયે રીશ. ૨૭૧
કહે પોપટ આ અવસરે, રખે કરો મન ભર્મ;
તારા પ્રુણ પ્રતાપથી, પ્રભુએ રાખ્યો ધર્મ. ૨૭૨
પ્રણામ કરીને પંચિની, બોલી પતિની સાથ;
વિંટી સાં નંદરાયની, દોડી જમણે હાથ. ૨૭૩
અમિ જાળ અદકી હતી, તેમાં રેડ્યું ધૂત;
અમિ રાજ ગંધક ધણો, ભડકે ઉઠ્યો તર્ત. ૨૭૪
નવ ખાંચે નવ જળ પીએ, મુખે નિદ્રા નવ યાપ;
એકે વાત ઉઠે નહીં, ચિત્ત લાગી ચિંતાપ. ૨૭૫
તે તો ટાળી નહિ દળે, લાગી હૃદય સાથ;
જ્યમ અક્ષર હૃદયે, (ન) પડી પટાળે ભાત. ૨૭૬

ચોપાઈ

કહે છે શુક નામીને શીશ, તજે રાજ હૃદયે રીશ;
સમજે મનમાં આણી પેર, નથી ખાપણુ આવી તમ ઘેર. ૨૭૭
તે વાતે પ્રતિજ્ઞા કરું, દેઉં વાચા સત્ય ધીરજ હું કરું;
વાત વીતી તે માંડી કહી, વિસ્વારીને સઘળી સહી. ૨૭૮
હૃદયે તો રાખ્યું છે આપ, જૂઠું બોલતાં બેશે પાપ;
સમજાવ્યો વજર બહુ રીત, કહે પાણુ બેડી બહુ પ્રીત. ૨૭૯

જાન આઝો તે જનક જ થયો, પસલી આપી મંદિર ગયો;	
ઠહી બહેન મુખ આણી વહાલ, આપી વિંટી આપી શાલ.	૨૮૦
તે વાતે સૂરજ સાખિયો, સતિનો ધર્મ રામે રાખિયો:	
સાચી વાત કહું તમ સાચ, કહો તો અગિમાં ધાણ હાથ.	૨૮૧
પગિની પોપટ કલા બહુ ભેદ, તેણે તો નવ મૂક્યો ખેદ;	
જેમ જેમ બે જણ વાતો કરે, તેમ તેમ રોશ અદકરો ધરે.	૨૮૨
એને મારું કે હું મરું, બારે દુઃખ હૃદયમાં કેમ ધરું ?	
એને મારું તો કાપે રાય, પ્રધાનપણું તો મારું જાય.	૨૮૩
હળવે હળવે વેર લપ્પશું, રાજને ધણું દુઃખ દેખશું;	
એવો મનમાં રાખ્યો કોષ, માને નહિ કોઈના પ્રતિબોધ.	૨૮૪
વૈદોઅનવચન-મૂરખ પોપટ ગુણહિણ ગૂઢ, શું મુખથી બોલે છે મૂઢ;	
મુજને કાઢી મૂક્યો જે દંન, તે દહાડે મેં વરણું મંન.	૨૮૫
કાને સાંભળા તારી ખ્યાત, આપી કુંડળ રહી ગયો રાત;	
કામમદ ભરી જેની દેહ, દણિ પડી કેમ મૂકે તેહ ?	૨૮૬
ભાઈ બાપની વાતો ધણી, તે તો મુજને કહેવાતણી;	
મૂરખ નારે એ જિલ્યો રાય, તેના ગુણ મુજ આગળ ગાય.	૨૮૭
શ્રી ચરિત્ર વખાણો તમો, તે કહાપણુ કેમ માનું અમો ?	
હું શ્રી ચરિત્ર લખ્યો છું ધણું, જાણું એન ચતુરાતણું.	૨૮૮
કાઈ કાહી ચર્ષ કૂડી નવ થાય, શૂરી થઇને બાળે કાય;	
સમ પ્રતિષ્ઠા ઝાઝી કરે, દેહ બાધો અગિમાં ધરે.	૨૮૯
વળી દુઃખિણી થઇને રાય, એણે જીવ પોતાનો બોય;	
કાઠી લાખ કરે ઉપાય, તેહ આપે જૂઠી નવ થાય;	
ભામિની સ્નેહ માને ભરથાર, ગુણ હીણો ને હોય ગુમાર.	૨૯૦

દોહરા

પ્રતિષ્ઠા હું માનું નહીં, જે જે બોલો બોલ;	
કામાતુરની વારતા, ગણવી મૂરખ તોલ.	૨૯૧
જેમ લી લોહા ઉપરે, પડી પટોળે ભાત;	
જેમ અક્ષર છૂટીતણા, જેમ બીણું તેમ જાત.	૨૯૨
અનેક ઉપાય તમો કરો, પથ્થર-ઉપર નીર;	
સંદેહ ટળે નહિ માહરો, કમ કરી રાખું ધીર.	૨૯૩

એ પાણીએ મગ નવ ચડે, સો મણુ બાળો કાઠ;	
ઈશ્વર આણુ માનું નહોં, પડી હેડે જે ગાંઠ.	૨૯૪
પડી ભાત શીટ નહોં, સી ચરિતના કાઠ;	
છોડી પણ ધૂટે નહોં, પડી હદેમાં આંટ.	૨૯૫

ચોપાઈ

સીના સમ બ્યસનીની પ્રીત, ઘૂત સાચું, લાંગીની રીત;	
ચોરમાઇનું હેત, ગુણીકાની લાજ, દુશ્મન દુઃખ, વંઠયું કાજ.	૨૯૬
મઘપાની ડાહ્યો, કામ પવિત્ર, વિપધર અશ્રુત, રાજા મિત્ર;	
સ્વદેહે ઓલગ, પાલક પુત્ર, ઇચ્છે સ્વર્ગ ઉપાસે ભૂત.	૨૯૭
સોની સાહ, ભિક્ષુક શો ભોમ, નાગર રનેહ, જતિનો જોગ;	
ભરિણુ જાત, લંપટનો દ્રાહ, સીના સમ ફાગડના ખોલ.	૨૯૮
મોંઢે મુછ, નપુંસકનું ત્રર, વેરી વિશ્વાસ, કુચકાનો દર;	
વિમ્બ હિમત, કણુખી કુલ રૂપ, ધર ગોઝારો, ભિક્ષુક-ભૂપ.	૨૯૯
નિલોંબી, નાતરાનું પુન્ય, જોગીનું ગાણું, નાપિકનું મુન્ય;	
કવિ સાચો, ભોળો જન ભાટ, વાળંદ વેશ્યા તે કૃત્રિમ કાઠ.	૩૦૦
ચૂગલ સાચો તે ચોરનું ચિત, અસુર આચાર, રજપૂતની પ્રીત;	
આચારે અન્યા, ગુણીકા સતી, બીખ માગતો દોઢો નરપતી.	૩૦૧
એટલાં વાનાં માને જેહ, મૂરખનો મહીપતિ કહીએ તેહ;	
શુક કહે એ સાચું કહ્યું, લક્ષણુ જોતામાં મેં લહ્યું.	૩૦૨
હું નહોં પક્ષીની જાત, મારી સાચી માનો વાત;	
અધિક રાજાનો શો વિશ્વાસ, દૂડ રાખે હેડાની સાથ.	૩૦૩
સર્વ સરખું નથી ત્યાં કાપ, કહું પટંતર તે તું જોય;	
એક શંખ નદિમાં પડ્યો, બીજો વિષજીને કર ચડ્યો.	૩૦૪
એક શીપ શંખલા સમતુલ્ય, બીજામાં મોટી અણુમૂલ્ય;	
એક પથ્થર દેવળ પૂજાય, બીજો પરિવટ સંસ્થા યાય.	૩૦૫
એક કવિ પાખંડ જ લણે, બીજો ગુણુ શ્રીહરિના ગણે;	
એક માણનું કોડે કામ, બીજા મણિનું દોઢે દામ.	૩૦૬
એક નારિ હોયે સંખિણી, બીજી પચિતી કે ચિત્રિણી;	
એક પુત્રથી પરિચા—તરે, બીજો કુળ સંહારણુ કરે.	૩૦૭
એક પુત્ર ગયા શ્રાદ્ધે જાય, બીજો કુળ હુબાડવા જાય;	
એક કણુખી પસાયતું કરે, બીજા ચોરી ચાડીએ ધન હરે.	૩૦૮

એક વિપ્ર તે ખેતી કરે, ખીજે ચાર વેદ ઉચ્ચરે;	
એક નીર સરોવર તીર, ખીજું ગંગા કેરું નીર.	૩૦૯
એક બંધુ દુર્બલ હવાલ, ખીજે તે બેરો સુખપાલ;	
એક કાષ્ઠતણાં ઈધણાં, ખીજાં બાવનાં ચંદનતણાં.	૩૧૦
એક સૂત્ર સવાયે શેર, ખીજું બેસે મોંઘું મેર;	
એક તિલ કાણી પીલાય, ખીજે શિવચંકર પૂજાય.	૩૧૧
એક ડાબો કર અશુદ્ધ ગણાય, ખીજે જમણે બોજન યાય;	
એક અમિ હૃતદ્રવ્ય હોમાય, ખીજે કામ કુકામે ભાય.	૩૧૨
એક ઘોરી તે હળને વહે, ખીજે રાજ દરબારે રહે;	
એક જળ તે ખાળનું નીર, ખીજું, ગંગોદક સુચીર.	૩૧૩
એકને પાંચ પુત્ર જ હોય, ખીજે વાંઝીયો સુતજિન રોય;	
એકને વઢાણુ તણો વેપાર, ખીજે શીર ઉપાડે ભાર.	૩૧૪
એક તો નાગરવેલનું પાન, ખીજાં રખડે આડે રાન;	
એક અમરે પુલ શ્રીકાર, ખીજું પુલ આવળનો હાર.	૩૧૫
એક નારી સ્વામીનું બળી, ખીજી ભર પુરુષનું હળી;	
એક ધર ધર બીજે નેડલાં, ખીજે લે ધણાં ઘોડલાં.	૩૧૬
એકને ગામ પોતાનું ભય, ખીજે રામ પૃથ્વીપતિ યાય;	
એક તુખીએ નેગી બિહા બરે, ખીજી જંત્રદરબારે ઉચ્ચરે.	૩૧૭
એક લોહું શેર ચેસે ધણું, ખીજું અમૂલ્ય સમશેરતણું;	
એક વસ્તુ તે દોકડે ગજ, ખીજી વસ્તુ અમૂલ્ય ધજ.	૩૧૮
એક નર શૂરાતણુ ભણે, ખીજે કાયર પોખારાં ગણે;	
એક શાળ અમૂલ્ય પ્રમાણુ, ખીજે સામે કણકી ભણુ.	૩૧૯
એક આદન બહું બોજન, ખીજું કુશકાકેરું અન;	
એક જંત પંરમારય કરે, ખીજે પ્રાણુ લોકાના હરે.	૩૨૦
એક સદામત આપે શીખ, ખીજે ધર ધર માગે બીખ;	
એક ભાઈ હસ્તીપર ચઢે, ખીજે અણુવાણો રડવડે.	૩૨૧
એક શાસ્ત્ર નવ નિત્યે ભણે, ખીજે ભૂલી ફરી સ્વર ભણે;	
એક અનેરાં વાસે ગામ, ખીજે ઉદવસ્ત ટાળે કામ.	૩૨૨
એક રોપાવે વૃક્ષો આજ, ખીજે કાપે સર્પણુ કાજ;	
એક ડુંગમાં મહાલે રાજ, ખીજે રણમાં ઉપાડે ભોજ.	૩૨૩

એવાં કદ્દ દર્શાત અનેક, જો જો મનમાં કરી વિવેક;
નામ એક પણ ગુણ છે ધણા, એક રાખ ખી રજપુતતણા;
સોને સરખાં ગણો ન આપ, તે વાતે લાગે મહા પાપ. ૩૨૪

દોહરા

કહે પ્રધાન તું શું કહે, એ તલમાં નહીં તેલ;
મારું મન માને નહીં, ગિચ્છા લુપરી મેલ. ૩૨૫
પ્રધાને પરદરી પકિણી, તે જર્ઝ રહી પિયેર;
અનેક દિવસ એમ વહી ગયા, કાઈ ન જાણે પેર. ૩૨૬
રાજા તો બોળવાઈ ગયો, વજરતણે મન વેર;
હૃદયે વેર જવ બ્યાપિયું, રાખ્યું હૃદમાં ઝેર. ૩૨૭
એક વરસ એમ વહી ગયું, ચયું રાયને જાણ;
મુજ માટે તો પરદરી, ચતુરા ચતુરસુજાણ. ૩૨૮
પેર પેર બહુ ગ્રીહબો, વૈદોચન પરધાન;
હેત દેખાડે અતિ ધણું, દેભારી સભામાં માન. ૩૨૯
તેણે તો માન્યું નહીં, તેડી નહીં ઘેર નાર;
એક દિવસ નંદ રાખજી, કીધા મંન વિચાર. ૩૩૦
રાય પ્રધાન બે નીસરયા, રમવા શુભ શિકાર-
સૈન્ય સાથે બીજું નહીં, પ્રધાન રાજકુમાર. ૩૩૧
રમી શિકાર પાછા ફર્યા, નખનાવતી શુભ ગામ;
નેનકમલશા વહેવારીયો, આબ્યો તેણે ઠામ. ૩૩૨
તે સસરો પ્રધાનતો, આવી લાગ્યો પાપ;
આદરભાવ અદકા કચ્યો, બહુ વિધિ કરી પસાપ. ૩૩૩
ધન્ય ગામ ધન્ય ગોદરું, ધન્ય આજનો દીસ;
રાય પ્રધાન પધારિયા, પ્રસન્ન થયો મુજ ઈશ. ૩૩૪
ઢાબ્યો પાટ કનકતણો, વેચ્યાં પુષ્પ ચોપાસ;
કુંમકુંમ જાંટા દેવડાવિયા, રંગમહોલ અવાસ. ૬૩૫
તરિયાં તોરણ બાંધિયાં, મોતિયે પુરાબ્યા ચોક;
દૂધે ઉમર ધોવડાવિયા, અલુવાબ્યા બહુ ગોખ. ૩૩૬
ચંદન ને વણિ અરગજ, મર્દન કચ્યું શરીર;
પુલેલ અંગે સારિયાં, ઉત્તમ ગંગોદક નીર. ૩૩૭

ભાવતાં ભોજન કરાવિયાં, વિવિધ મેવા પકવાન;
 મુખવાસ લવિજ એલચી, ખીડલે બાસઠ પાન. ૩૩૮
 ભોજન કરીને ઉઠિયા, ઢાલ્યો ઢોલિયો એકાંત;
 આપ્યા પાસાં સોગઠાં, ભાંગવા મનની બ્રાંત. ૩૩૯
 વહેવારીયો કરે ચાકરી, દીપક સ્ત્રીને હાથ;
 રાય પ્રધાન લાં બેઠો છે, અન્ય નહીં કો સાથ. ૩૪૦
 રાય વનિતાની વાત જો, જાણે છે સાહ આપ;
 સતી કન્યા સલક્ષ્ણી, એ વેદપુરાણે જાપ. ૩૪૧
 વાર્ત કહાડી રમવાતણી, પવિત્ર વાત વિચાર;
 ચાર વિના રમતું કપૂં, બેનો શો વહેવાર. ૩૪૨
 રાય પ્રધાન લિધું ચવા, જોવા સરખી વાત;
 એક મેર તો પગિની, સામે તેનો તાત. ૩૪૩
 ચારે જણ બહુ ચતુર છે, જોવા સરખી વાત;
 લાગી ઝડ પાસાતણી, સહુ હરખે મન સાથ. ૩૪૪
 પહેલી વાત સસરો કહે, ભાંગવા મનનો બેદ;
 હવે પોખાર પડે જોડના, તે સલ સાચો વેદ. ૩૪૫
 ન પડે (તો) જૂડો બચુવો, બેદ ન કરશે કાંધ;
 એમ કહીને ઢાળિયા, ચોપટ પાસાં લાંબ. ૩૪૬
 પ્રધાન કહે અરજ કશી, નાખો પાસાં સત્ય;
 પડશે તેને પાધરું, નહિતર જશે પત્ય. ૩૪૭
 સાહ કહે સાખી સત્યનો, ઈશ્વર આપોઆપ;
 સાચું જૂઠું સહેજમાં, પરડે મૂલ્ય ને પાપ. ૩૪૮
 વચમાં ઈશ્વર આણિયા, સત્ય સાક્ષી કહેવાય;
 રમત ત્યાં હાજર કરી, ન્યાય અન્યાય તોળાય. ૩૪૯

શીઠ—જંગોદક નિર્મળ જસું, સદા પવિત્ર જ સાર;
 તેડું કુળ હોય માહરું, પડ પાસાં જોખાર. ૩૫૦

રાજા—હુંસ ગયો સરોવર વિષે, દીર્ઘ અમૃત વાર;
 પિધા વિના પાછો વળ્યો, પડ પાસાં પોખાર. ૩૫૧

પગિની—સિદ્ધ મૂળ, બોરિંગમણી, કરખી મન, સતિ નાર;
 જીવતાં પર કર જાણ નહિ, પડ પાસાં પોખાર. ૩૫૨

વૈભોચન—જે માંગે સિદ્ધ સાંચર્ષો, જિમાં તરણ અપાર;
તે તૃણ જિમાં સૂકશે, પડ પાસા પોખાર.

૩૫૩

ચોપાઈ

પ્રથમ નાંખ્યા સસરે તે કાર, ખરા પજ્યા તેના પોખાર;
નંદરાયને હાથે ચઢ્યા, તેના તરત પોખાર જ પડ્યા. ૩૫૪
દાબ્યા કામિની ત્રીજી વાર, બહુ વિધથી પડિયા પોખાર;
ચોથી વાર નાંખ્યા પરધાન, ન પજ્યા પોખાર ઉતર્યું માન. ૩૫૫
હરતી પજ્યા માંહોમાંહિ સાથ, પરસ્પરે તાળી દર્ઈ હાથ;
ત્યારે વજર વાણિ બોલિયો, મંનતલો પડેા બોલિયો. ૩૫૬
બીજી વારના જોટા પડે, મારે મન અચરત તો અડે;
એક વાર પાધરું આવે સૌથ, તે સાચું નવ માને જાય. ૩૫૭
સારે સસરો બોલ્યો વાણ, સાંભળો સર્વે ચતુરમુખજી;
સાચો ઈશ્વર પૂરો સાખ, નાંખો વાર હજારો લાખ. ૩૫૮
ઉઠાં તેલ તે ટાઢાં કરે, દુઃખ પડે માણસનાં હરે;
એમ કહી હસિયા સાથમાં, લીધા પાસા સસરે હાથમાં. ૩૫૯

દોહરા

શેઠ—આંખે અંબજીળ નીપજે, કેળાં કદળી સાર;
ખરાસ વાસ તજે નહીં, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૦
રાજા—દેવળ દેખીને ગયો, દર્શન કરવા દાર;
દર્શન પણ સ્પર્શન નહીં, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૧
પદ્મિની—તેજ ન સહે તાજલો, શરો ન સહે માર;
કુવચન સતી સહે નહીં, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૨
પ્રધાન—શ્યામા સેજે સંચર્ષો, સઘ દેખિ વળી નાર;
રમવાને મન ગમ્યું નહીં, તો પડ પાસા પોખાર.* ૩૬૩

ચોપાઈ

સસરો રાજા ત્રીજી નાર, ત્રણ જણુના પડિયા પોખાર;
ન પજ્યા પ્રધાનના ઝાંખો થયો, ક્ષણ એક રહી બોલ જ કહ્યો. ૩૬૪
ત્રીજી વાર પડે પોખાર, તો હું વાત માનું નિરધાર;
કહેતામાં અથા તે વાર, નાંખે છે લેઈ તેણી વાર. ૩૬૫

* પાકાંતર-સમારજ જે સંચરે, તે કમારજ કેમ નય;
એકુ અત્ર મારો નહીં, તો પડ પાસા પોખાર.

દોહરા

- શેઠ—સીતા સરિખી સુંદરી, કીધા ધર્મવિચાર;
સોને રથામ અડે નહીં, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૬
- રાજા—અમૃત પિરરયું થાળમાં, આપે કરવા આહાર;
દીર્ઘ પશુ આખ્યું નહીં, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૭
- પદ્મિની—ઈશ્વર ભેલી સર્વનો, નોધારા આધાર;
સસ રાખે સતીતણું, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૮
- પ્રધાન—મીની આગળ પય રહે, અમિ આગળ ધૂત સાર;
ભૂખ્યા આગળ ભોજન રહે, પડ પાસા પોખાર. ૩૬૯

ચોપાઈ

- પદ્મા પોખાર હરખ્યા જણુ નણુ, વજર વાત સંભળાવે કરણુ;
વેદ વચન કહેવાયે આર, તો તે વાત માનું નિરધાર. ૩૭૦
- સસરો હરખ્યો તત્ક્ષણુ લીધ, નાખ્યા દાવ કરીને સિદ્ધ;
રાખ્યું સસ જે વેદતણું, તે તણુ મનમાં હરખ્યાં ધણુ. ૩૭૧

દોહરા

- શેઠ—સત્યે બાંધી એદિની, સત્યે બાંધ્યો સંસાર;
હોય સસ જે આ સમે, પડ પાસા પોખાર. ૩૭૨
- રાજા—રત્ન અમૃત સાહામણું, લોકો ગયો તે ઠાર;
દીર્ઘ પશુ લીધુ નહીં, પડ પાસા પોખાર. ૩૭૩
- પદ્મિની—સસ ચુકે જે સાધવી, ધરા ન ઝીલે ભાર;*
તે ચણુ હોયે મૂળમાં, પડ પાસા પોખાર. ૩૭૪
- પ્રધાન—અરુણ આગળ આગિયો, ઈંદુ આગળ અંધકાર,†
જાર આગળ જીવતી રહે, પડ પાસા પોખાર. ૩૭૫

ચોપાઈ

- પદ્મા પોખાર તણે જણુ તણા, ન પદ્મા પ્રધાન નાંખ્યા ધણા;
વજર અપમાન ગયો બહુ પેર, તેણે રાખ્યું હૃદિયામાં ઝેર. ૩૭૬
- પંચમાં ભૂડો કહે છે સહુ, મનમાં એદ પામે છે બહુ;
પય પ્રમાણુ કરે છે ખરું, બાકી સર્વ જુદું તાહરું. ૩૭૭

* પાડાન્તર:—નવસે નવાણુ પૂરિયાં, દ્રોપદીને જે સાર;
તે ચણુ હોય જે આપમા, પડ પાસા પોખાર.

† પાડાન્તર:—અધ્યા આગળ આરસી, અરુણ આગળ અંધકાર.

પંચ કહે તે જ નવ કરે, તે સુકૃત પોતાનું હરે;
એકવાર સહુ નાથો આપ, ફરિ બોલે તેને ઘિર પાપ. ૩૭૮
પંચવારથી પાછો જાય, તે હીણો ફૂડો કહેવાય;
એવાં વાયક સુણીને કરણ, હરખ્યાં પેલાં જે જણ તરણ;
હીધા પાસા તણે હાથમાં, નાંખ્યા સત્યવાદી સાથમાં. ૩૭૯

દોહરો

ગ્રોઃ—અહલ્યા તારા દ્રૌપદી, સીતા મંદોદરી નાર;
તેનું કુળ હોય માહરું, પડ પાસા પોખાર. ૩૮૦
રાજા—રત્ન અમૂલ્યક અતિધણું, શોભા નિરખી સાર;
લેવા લાલચ નવ કરી, પડ પાસા પોખાર. ૩૮૧
પદ્મિની—પાપ રહે કાશી ગયે, બ્રહ્મ નિંદે બ્રાહ્મણ સાર;
સ્વામી વિયોગે સતી રહે, તો પડ પાસા પોખાર. ૩૮૨
પ્રધાન—અહીંમુખે અમૃત ઝરે, ચોર આગળ ભંડાર;
કામી આગળ રહે કામિની, તો પડ પાસા પોખાર. ૩૮૩

ચોપાઈ

ન પડ્યા બાર ને ઝાંખો થયો, બોલ્યાને ભારમ નવ રહ્યો;
પ્રધાન કષ્ટ પામ્યો બહુ પેર, હુદિયામાંહે રાખ્યું ઝેર. ૩૮૪
હસી વાત હુદિયામાં સહી, નારી વેર સહેવાએ નહીં;
શઞ્જતણો ધા રહે સહી, કુપત્તી વેર પીસરે નહીં. ૩૮૫
કાકરને મુખે નવ કહેવાય, પટાંતરે તે પારખી જાય;
હસતે રમતે પીતી રાત, પોહો કાકરો ને થયું પ્રભાત. ૩૮૬
પ્રધાનનું નવ માન્યું મન, અશ્વ ચડી ચાલ્યા બે વન;
વનિતાને કરિયો વાયદો, કાપામાં રાખ્યો કાપદો. ૩૮૭
ઝેર રાખી ચાલ્યો પરધાન, સતીવચન નવ સુણિયું કાન;
મહા ભયાનક વનમાં જાય, નથી બીજો કાઈ સાથ સહાય. ૩૮૮
સુદર વાળ ને શીતળ નીર, ઝાડ ચંપાનું તેને તીર;
જઈ ઉતરિયા તેની જાંય, જળ પીવા નૃપ પેઠા માંય;
પીધું નીર ને સાતા ચર્ષ, લખ્યો દોહરો લીતે જઈ. ૩૮૯

દોહરો

રાય-(૧) હણે વાધ સહુ જીવને, માંસાહારિ ગણાય;
દંડ વિશ્વાસ કરે સહુ, આપ બચ્યાં ન ખાય. ૩૯૦

એમ લખી પાછો વળ્યો, આબ્યો જળથી બહાર;	
પછી પ્રધાન પીવા ગયો, લખ્યા આંક જે કાર.	૩૯૧
વાંચી અક્ષર ખીજ્યો ધણું, પોતે લખ્યો અંક;	
આપે કહાપણ શું કરે, પરનો કહાડે વંક.	૩૯૨
પ્રતિઉત્તર પોતે લખ્યો, સૂઝે જેવી પેર;	
સાચો હોય શિદ્ધ પરવરે, કપટ કરી મુજ ઘેર.	૩૯૩
પ્રધાન-ભૂખ્યાને મન લાવ શો, અનાથની થી આથ;	
ભરને મન શી દીકરી, વણશે કાઠની સાથ.	૩૯૪
ખીજી વાર જળમાં ગયો, રાચે વાંચ્યો લેખ;	
ખોટો આણે ખરખરો, દુઃખ ન ધરતો રખ.	૩૯૫
રાય-(૨) ગજેન્દ્ર વશ અંકુશને, નારી તે વશ શર્મ;	
આણુંવ વશ મરજદને, રાજા તે વશ ધર્મ.	૩૯૬

ચોપાઈ

એહ લખી આબ્યો રાજન, જળ પીવા પેટા પરધાન;	
તે વાંચી ઉત્તર આપે લખ્યો, કોધ અતિશે મનમાં રખ્યો.	૩૯૭
હોહુરો	
પ્રધાન-તરસ્યો જાય તળાવમાં, રેખી અચૂત તોય;	
જોયે તરસ છિપે નહીં, પાછો ન વળે કાય.	૩૯૮

ચોપાઈ

એમ લખીને આબ્યો બહાર, પછી રાજ ગયો તે કાર;	
વાંચ્યા અક્ષર ચેત્યો ચિત્ત, કાપ તજીને લખ્યું કવિત.	૩૯૯
હોહુરો	
રાય-(૩) ઘેર બેઠાં મોતી નવ હોરીએ, પ્રમાણ કરીએ બહુ પેર;	
કણુલ સૌ (તે) ખોટું કરે, (જો) મરજે જાએ ઘેર.	૪૦૦

ચોપાઈ

વજરે આપે વિચાર્યું ચિત્ત, જોવા આલ્યો વાલ્મીકી ભીત;	
વાંચી વિચાર્યું મનડા સાથ, લીધા રાજને આડે હાથ.	૪૦૧
હોહુરો	
પ્રધાન-મન વશ હોયે જેહનું, સત્ય તજે ન નિર્વાણ;	
કપટ કરી નવ મોકલે, લેવાને કહાણ.	૪૦૨

ચોપાઈ

એમ લખી બાહેર આવીયો, ખાર હદેમાં અધિક લાવીયો;
વળી રાયે લખ્યો એક મર્મ, રાખવા સ્થામા ફેરી સર્મ. ૪૦૩

દોહરા

રાય-(૪) નીચ દષ્ટિ તે નવ કરે, જે મોટા કહેવાય;
સત લાંબણુ ને સિદ્ધ કરે, તોએ તૃણ નવ ખાય. ૪૦૪

રત્ન જડિત હોય મોજડી, શીશ ન બાંધે નેટ;
કનક છરી હાથે ધરી, કાપ ન મારે પેટ. ૪૦૫

ચોપાઈ

વળા પ્રધાને તો વાંચિયુ, અદકું વેર દિલમાં સાંચિયુ;
ફરી લખ્યું દિલ આણી દુ ખ, ને મુજને ઉપજાવે શુખ. ૪૦૬

દોહરા

પ્રધાન-હેતે શું વિખ પિછાએ, સૌ અમૃતને ખાય;
ખેટ પાળી ન મારીએ, વેળા તેવી રક્ષાય. ૪૦૭

તે વાંચી રાજ લખે, હેલ્યો અદાર આંક;
ચતુર ચિત્ત ક્ષમા કરે, પરનો હોય ને વાંક. ૪૦૮

રાય-(૫) મૂરખ તો માને ' નહીં, ' માને ચતુરસુખણ;
સસ' ગયું સર્વે ગયું, બોલે વેદ પુરાણ. ૪૦૯

સત્ય આધારે મેદની, સત્ય દિવાકર સૂર;
તે સત્ય જેણે મૂકિયું, તેને હત્યા પૂર. ૪૧૦

રાખી પ્રીત પટાંતરે, તે વારું વહેવાર;
જેણે પડદો બાગિયો, ત્યારે બાગ્યો બાર. ૪૧૧

તેહ વશરે વાંચિયુ, લખિયો હેલ્યો બેદ;
પ્રધાન-અર્જ બાપડી' શું કરે, સિદ્ધસું રાખી ખેદ. ૪૧૨

પુત્ર મિત્ર વાહાલા નહીં, નહીં સ્વારથ કે દામ;
પંડિત પ્રિય વહાલા નહીં, ન્યારે પ્રગટ્યો કામ. ૪૧૩

સત્ય શીલ હહાપણુ ગયું, જામે નિર્મળ નામ;
સત્ય પાણી વહેતું રહ્યું, ન્યારે પ્રગટ્યો કામ. ૪૧૪

નાત જાતનો ભય નહીં, ગોત્ર નહીં મુણગામ;
રાજ પ્રજાનો ભય નહીં, ન્યારે પ્રગટ્યો કામ. ૪૧૫

અળખામણી આખી મેદિની, અળખામણા સિવ સ્થામ;
આત્માનાત્મા નવ ભુએ, જ્યારે પ્રગટયો કામ. ૪૧૬
સુખ નહિ સૂતાંસેજડી, સુખ નહિ આઠે જામ;
જળ બેજન નિદ્રા નહીં, જ્યારે પ્રગટયો કામ. ૪૧૭
ગમે ન ધર પુર મેડિઆ, ગમે ન ઉઘમ હામ;
ગમે ન વાત વિઘાતણી, જ્યારે પ્રગટયો કામ. ૪૧૮

ચોપાઈ

એવાં લખ્યાં પ્રધાન વચન, તે રાગને લાગ્યાં મંત;
કાઈ કાઈને સુખે નવ કહે, લખી પટાંતરે ડાના રહે;
રાગ કહે લખું એક વાર, જો મૂરખ મૂકે અહંકાર. ૪૧૯

દોહરા

રાય-(૧) કમળ જળમાં નિત્ય રહે, નિમેષ ન બેઢે નીર; *
કામ ન બેઢે તેહને, જેનું શુદ્ધ શરીર. ૪૨૦
છલને ચિકટ અડે નહીં, સોને અડે ન સ્થામ;
ગુણને અવગુણ નવ અડે, ઝાનીને ન અડે કામ. ૪૨૧
નીરને અગ્નિ નવ અડે, કુદ છે નહિ રામ;
સોજને લાજ અડે નહીં, ઝાનીને ન અડે કામ. ૪૨૨
બ્રહ્મને કર્મ અડે નહીં, સંતોષીને ન અડે દુઃખ;
જોગીને ભોગ અડે નહીં, રોગીને ન અડે સુખ. ૪૨૩
અરુણને તિમિર નવ અડે, સિદ્ધને નવ અડે શાપ;
સિદ્ધને શિયાળ અડે નહીં, પરિબ્રહ્મને ન અડે પાપ. ૪૨૪
વેદને ભેદ અડે નહીં, ખળને ન અડે સત્ય;
સાચાને જૂઠું અડે નહીં, જો પ્રભુ રાખે પત્ય. ૪૨૫
અગ્નિ બાળે સર્વેને, છવ બાળ્યો નવ જાપ;
મન્મથ જિતે સર્વને, ઝાની નવ જિતાપ. ૪૨૬
વહાલાં પાર્ષદ અજળુને, દરિજનને વહાલા રામ;
સત્યને વહાલો ધર્મ છે, પાપીને વહાલો કામ. ૪૨૭

ચોપાઈ

રાય લખી આલ્યો ખારણે, પ્રતિત પ્રધાનતણે કારણે;
પ્રધાને લખ્યો એક જ બોલ, ઉતારવા રાગને તોલ. ૪૨૮

દોહરા

પ્રધાન-કિમયા ધંશે નવ જિત્યો, જિત્યો નહિ શ્રીરામ;	
અહાદિકે જિત્યો નહિ, એવો અજિત છે કામ.	૪૨૯
જિત્યો નહિ મહા યુનિવરે, નવ જિત્યો રવિ ચંદ્ર;	
જિત્યો નહિ વ્યાસ વિચક્ષણે, જિત્યો નહિ સુરેન્દ્ર.	૪૩૦
જિત્યો નહિ પાંચ પાંડવે, જિત્યો ન રાવણ રામ;	
જિત્યો નહિ જોરાવરે, કામ અજિત કહેવાય.	૪૩૧
જિત્યો નહિ કા દેવતા, જિત્યો નહિ કા લોક;	
જિત્યો કાઈ કહે કામને, તે તો જાણવો ફોક.	૪૩૨
વેદ પઠન કવિ ચાતુરી, સધળા વાત છે સહેલ;	
કામદહન મન વચકરણ, ગગનચઢણ મુરકેલ.	૪૩૩
મૂર્ખ જિત્યો કહે કામને, માને તેનાં પાપ;	
સહુને હટે વ્યાપી રહ્યો, કામ અજિત છે આપ,	૪૩૪
કાઈ ડાહ્યો થઈ ખોલશે, રાખી પોતાનો ભાર;	
તેને લેજો ઓળખી, મૂરખનો સરદાર.	૪૩૫
પંચ કણ પ્રાણે અંનના, ચિત્ત લંગ થાયે નેણ;	
હી એકુ થવાય નહિ, (પણ) કામ ન મેલે એન.	૪૩૬
કાં નારી કાં નર પશુ, વૃદ્ધ જોખન ને જાળ;	
કાં મૂરખ પંડિત વડા, કામતણે વશ કાળ.	૪૩૭
મર્યાદાથી માન રહે, અણુસમર્થ રહે આપ;	
એકાંતે આરાધન રહે, વેદ પુરાણે છાપ.	૪૩૮
કાં મ-દોદરિ દ્રૌપદી, અહલ્યા સીતા ચરીર;	
રાખ્યું આપ જ ધર્મિરે, કામને વશ છે હીર.	૪૩૯
નહુપ સરખો સાધવી, શત મચનો કરનાર;	
કામ અર્થે વિગ્ર જોડિયા, ગ્રીછી લેજો પાર.	૪૪૦
પારાશર પંડિત ઘણો, નવ ખંડ જોનું નામ;	
મએછગન્ધા મનમાં વસી, કર્તવ્ય કહિયે કામ,	૪૪૧
ધંદ્ર સરીખો અધિપતિ, ધંદાસન સુખ ધામ;	
ગોતમ નારી સંગે રમ્યો, કર્તવ્ય કહિયે કામ.	૪૪૨
ચતુર ચંદ્ર સરીખડો, રાહિણી-સરખી રાણ;	
ગુરુની નારી બોળવી, કર્તવ્ય કહિયે કામ.	૪૪૩

કહેતાં પાર ન પામિયે, પ્રકાશિયે સિદ્ધ પાપ;	
ગરુડારૂઢની સાખ છે, જાણો આપોઆપ.	૪૪૪
હવે અક્ષર રખે લખો, ડાહ્યા યમને આપ;	
મને સિદ્ધ માન્યું અમો, (લખે) અઘહત્યાદિક પાપ.	૪૪૫

ચોપાઈ

બેઠા બેઠે જણુ સ્થાનક કરી, હેત પ્રીતશું વાતો કરી;	
વીસારી મૂડી તે વાત, સ્નેહ વધાર્યો મનડાં સાચ.	૪૪૬
ઉપજી કાળ અમિની જ્વાળ, ખરા યયા મધ્યાહ્ન જ કાળ;	
પ્રધાન ખેળે મૂકયું શીશ, સૂતો રાત્ર તેણે દીશ.	૪૪૭
ભર નિદ્રા થઈ જ્યાહરે, વજરે વિચાર કર્યો લાહરે;	.
જેના હેડામહિ છે ડાઘ, આવો કયાંથી પામીશ લાગ.	૪૪૮
અર્થાં દોષ મનમાં કેમ ગણે, જોગી જોગીને કેમ બને;	
શરા કાપરનો ન મળે મેળ, પાપી ધર્મીને ન હોય બેલ.	૪૪૯
સતી ગુણિકાને ન હોય પ્રીત, રાય રંકની ન હોય એક રીત;	
મૂર્ખ પંડિતને ન હે માન, સાચ જુઠું ન એક તાન.	૪૫૦
રાત્ર સાચો વહેમી પ્રધાન, ત્રીજું નહિ તેમાં અનુમાન;	
અરુંપરું ચોપાસે જોય, માનવી માત્ર મળે નહિ કોય.	૪૫૧
કહાડી ખડગ ને રાખ્યું તળે, પાપીએ વાહી રાજાને ગળે;	
થયો દુષ્ટ અવમ. અજણુ, તરત ગયા રાજાના પ્રાણુ.	૪૫૨
ન ગણી હસા પોને મન, મૂક્યો અશ્વ છોડીને વન;	
ધાહ્યો રાખને જોમી ખણી, પાપ ચંકા મનમાં નવ ગણી.	૪૫૩
ચંપે બેઠેતો માળી ચડી, દીર્ઘ અચરત નજરે અડી;	
મનમાંહે થરથર ધ્રુજિયો, સધળી વાતે મનમાં બૂઝિયો.	૪૫૪
નિશા સમે તળિયો તે ઠામ, આંખ્યા વજર પોતાને આમ;	
પ્રથમ ઘેર રાજાને ગયો, વાત જાણી સપરાણો થયો.	૪૫૫
સૂતા છે કે બેઠા રાય, ગયા વાડી કે છે ધરમાંય ?	
ગયા એકઠા જુજવા કેમ વળ્યા? પાંચ દિવસ યયા નથી મળ્યા.	૪૫૬
મળ્યા વર્ણ અઢરે-લોક, સહુ કાને મન પ્રગટ્યો શોક;	
આંખો અશ્વ વનથી રડવજો, ધાસ્કો પ્રજા સહુ કાને પજો.	૪૫૭

રાણી પુત્રે દુઃખ બહુ ધર્યું, જે કરવું ઘટતું તે કપ્યું;	
ચિત્તમાં ચિંતા વાધી ઘણી, આશા મૂકી રાજાતણી.	૪૫૮
વાટ જોતાં થયો એક માસ, મનસા સિદ્ધ થી મૂકી આશ;	
કાંઈક શોક કર્યો મન સાજ, પછી પુત્ર બેસાજો રાજ.	૪૫૯
મોટો વજર ને નાનો રાય, કારભાર એમ આલ્યો જાય;	
માળા આંચો પોતાને ઘેર, નિરખી પાપી પ્રધાનની પેર.	૪૬૦
સમજીને રહ્યો હૃદિયા સાથ, વાત ન સોંપી પરને હાથ;	
મોટા જનની વાતો કયમ કરું, શનિ વણુ ખૂટે હું મરું.	૪૬૧
*એલ્યો પોપટ પોતે મન, પાપીએ માર્યો રાજન;	
શું કરું જે લૂણ જ ખાઉં, નહિ તો હમણા ચેતાવા જાઉં.	૪૬૨
અનેક પાપ બીજાં છે ઘણાં, નથી કો લૂણ હરામી તણાં !	
એનું કર્યું ભોગવશે એહ, એહ વાતનો નહિ સંદેહ.	૪૬૩
એમ કરતાં સંવત્સર થયું, ત્યાર સુધી સૌ છાનું રહ્યું;	
કો કોને મોઢે નવ કહે, પાપ કર્યું કેમ છાનું રહે ?	૪૬૪
છાનો ન રહે થયો પ્રભાત, છાની ન રહે પડી જે રાત;	
છાનો ન રહે 'ખોલો' કૂપ, છાનો ન રહે પાપી ભૂપ.	૪૬૫
છાનું ન રહે દેહમાં દુઃખ, છાની ન રહે લાગી ભૂખ;	
છાની ન રહે સીની પ્રીત, ઉત્તમ મધ્યમની એ રીત.	૪૬૬
છાનું ન રહે જે અમલ પીએ, છાનું ન રહે જે દાન જ દીએ;	
છાની ન રહે બસનીની જાત, છાની ન રહે જોતરની દાઝ.	૪૬૭
છાની ન રહે કીર્તિ કાર્ષતણી, છાની ન રહે વિદ્યા ભણી;	
છાનો ન રહે દાતાર ક્રુદાર, છાનો ન રહે રાગ મહાર.	૪૬૮
છાની ન રહે વાતો જે નવી, છાનો ન રહે કહેવાયો કવિ;	
છાનો ન રહે અશબોધ જેહ, રૂડી કે પછી ભુંડી તેહ.	૪૬૯
છાનો ન રહે વૃક્ષો મેહ, છાનો ન રહે દુઃખિયો દેહ.	
અની ઉદરમાં ન રહે ખીર, છાનું ન રહે નયુંસકનું નીર.	૪૭૦
પારો પડે તેમાં ન રહે કુકડો, છાનો ન રહે બહુચરનો કુકડો;	
છાનું ન રહે કોઈનું આપ, છાનું ન રહે કયું જે પાપ;	
ધંધરને ધર્મ વહાલો સહી, માટે માળીએ દીકું તહી.	૪૭૧

પારાની લીટી. પાઠાંતર:-એમ વિચારી છાનો રહ્યો, પરંપચ હતો તે કને નવ કહ્યો.

દોહરા

અંધો લાકને ચાલિયો, વજર તણે તે ઘેર;
કાં તું અમુરો આવીયો, વજરે કહી બહુ પેર. ૪૭૨
કયો પ્રહાર લાં દંડનો, હુદે ધરીન રીય;
આજ્યકી તક ચૂકશે, છેદીશ તારું શીય. ૪૭૩

ચોપાઈ

ઘેર આબો! માળી વન તણો, બાપો કોય હુદેમાં ધણો;
પેલી વાત યર્ધ જેટલી, તારુણી આગળ કહી તેટલી. ૪૭૪
એ વજર યાપી કહેવાય, માર્યો આપણો એણે રાય;
અંધા ઉપરથી મેં લહું, આજ મેં તુંજ આગળ તો કહું. ૪૭૫
માલણુ કહે રાણી પાસે બાઈ, તે વાતની વધામણી ખાઈ;
રાજાનું લેવડાનું વેર, કેમ સાધું હું એવડું ઝેર? ૪૭૬
હારે માળાએ ધસીયા હાથ, મેં સીદ કરી સીંધી વાત;
ત્યારે માળી બોલ્યો અંક, એ મોટા ને આપણુ રંક. ૪૭૭
રંક વર્ણ ના જીરવે ધંન, ન જીરવે લાંઘણુ કરીને અંન;
કાપરને મન ના રહે ધીર, બિલ્વી પેટમાં ન રહે ખીર. ૪૭૮
વનિતા પેટમાં ન રહે વાત, રુડી કે લુંડી સાક્ષાત;
માલણુ માળાની વારી ન રહી, ચેતાવા રાણી પાસે ગર્હ. ૪૭૯
કહું સર્વ પેલું વૃત્તાંત, સુણી વાત લાંગી મનની ભાંત;
અંધા હેઠળ માર્યો રાય, હજી અરિય પડ્યાં છે ત્યાંય. ૪૮૦
માન્યું રાણીએ સાચું સૂત્ર, પાસે તેડાબો પોતાનો પૂત્ર;
સર્વ વાત સમજાવી કહી, નિશા કુંવરને પૂરી યર્ધ. ૪૮૧
અંતઃકરણમાં બાપી રીય, પગની જ્વાળે બેલું શીય;
તેઓ વજર પાસે ત્યાંહાં, કહે, તાત માર્યો છે ક્યાંહાં? ૪૮૨
રમે વજર જૂઠું ઓચરે, આબો કાળ વણુ ખૂટે મરે;
નહિ મુંડું ટુજને આ દીશ, નીચ પાસે છેદાવું શીય. ૪૮૩
પ્રધાન ત્યાંહાં નામુકર ગયો, બાણી વાત સપરણો યયો;
તેને સાચે તેડી પૂર પળે, ગયો વૃક્ષ અંધાને તળે. ૪૮૪
દાટયાં હતાં તે કહાં અરય, નીકળી સાચે સાચી વસ્ત;
નગર લોકે તે દીકું દષ્ટ, કાટિ પ્રકારે પાખ્યાં કષ્ટ. ૪૮૫

નાખ્યાં અરથ ગંગાને તીર, ઘેર આવ્યાં મન રાખી ધીર;
 પ્રધાનને બાંધી આણિયો, પિતા તણો ખૂતી જાણિયો. ૪૮૬
 ખોલ સાચું ઉભો રહી ધાટ, મહીપતિને માર્યો યા માટ ?
 જૂહી વાત રખે તું કરે, આવ્યે કાળ ખૂટે તું મરે. ૪૮૭
 કહે વજર સુણ નૃપના પુત્ર, સાચું કહું તમ આમળ સૂત;
 મુજને હથ લેવા મોકલ્યો, રાતે મહોલે આવ્યો એકલો. ૪૮૮
 પ્રતિહાર કર કુંડળ દીધ, પ્રવેશ ધર મારામાં કીધ;
 મુવતી સાથે ભોજન જમ્યો, વીંટી આપી રંગે રમ્યો. ૪૮૯
 કામ આધિજો થયો તે જાનર, તે માટે મુજને લાગ્યો ખાર;
 નારી પોપટ ત્રીજે રાય, મારે મુખે નામુકકર જાય. ૪૯૦
 તે તો ખાર હાડે ધારિયો, તારો તાત તેથી મારિયો;
 કામ વાસના એણે કરી, પાપ ભુદિ મેં હેડે ધરી. ૪૯૧
 માયો મહીપતિ મેં નિઃશંક, સાચો અક્ષર એ છે વાંક;
 જૂહી વાત રખે મન ધરો, પછે જે જાણો તે કરો. ૪૯૨

કોહર

કહે કુંવર વજરને, એવો નહિ મુજ આપ;
 પતીજ પાડો મુજને, તો ખૂન કરું હું માફ. ૪૯૩
 જાનભુદિ યર્ષ જનકને, તે જો સાચું હોય;
 મુખે મંદિર પરવરા, પૂજી ન શકે કોય. ૪૯૪
 પોપટ આપ્યો પાંજરે યાત્રી, હાથ દીધી ચાર;
 કોઈની પક્ષ રાખીશ મા, કહેજે સત્ય વહેવાર. ૪૯૫
 શુક કહે મેં પહેલું કહ્યું, માન્યું નહિ પરધાન;
 શું કહિયે એ મૂઠને, હૃદયે રહી નહિ સાન. ૪૯૬

ચોપાઈ

કહું સંક્ષેપે શુક કહે વાણ, જૂઠું જોણું તો ધંધર આણ;
 સ્ત્રી ઉજર રાખે મન ધરણું, કહાણો પ્રધાનને તે પણ ખરું. ૪૯૭
 જાનભુદિ કે જેવા કાજ, તે તો જાણે શ્રીમહારાજ;
 કુંડળ જે આખ્યાં પ્રતિહાર, મધરાતે આવ્યો તે ઠાર. ૪૯૮
 કહ્યો મેં અતિશય પ્રતિજોધ, નવ આપ્યો નંદરાયે કોધ;
 પત્રિનીએ કીધી જહુ પેર, ભલે પધાર્યા મારે ઘેર. ૪૯૯

દેખાજું પટાંતરે ધણું, ગળ્યું મન નંદ રાજતણું;	
રાજ સત્યવાદી તે ગળ્યો, પસલી આપી પાછો વળ્યો.	૫૦૦
કુંડળ સાલ પોળીઆને આપીયાં, વજરાણી બેન કરી ચાપીયાં;	
તે વાતે સુરજ સાખીયો, સતિ ધર્મ રામે રાખીયો.	૫૦૧
ઘેર વજર આળ્યો જ્યારે, સાચાં દર્જાંત દીધાં ત્યારે;	
મેં ત્યારે સમજાવ્યો મર્મ, રાખ્યો ઈશ્વર બેઠેના ધર્મ.	૫૦૨
એ મૂર્ખતણો શો વાંક, દીઠા સાચા અક્ષર આંક;	
મારું કહ્યું તે એ કયમ કરે, સહુ કેને તો વેરીજ ધરે.	૫૦૩
એને તો મન માન્યું ખરું, જેનું હેડું કપટે બરચું;	
દુર્બળ પરાણો કાણુ રાંધે ખીર, કાંચળીએ કા ન ધીરે ચીર.	૫૦૪
એ તો સાચું બોલ્યા અમો, મન માણો તે કરજો તમો;	
એવી વાત પોપટ કહી રણો, ફટ ફટ પ્રધાનને સહુએ કહ્યો.	
બહુ અન્યા તો કીધો ખરો, માટે સહુ કહે તે ચિત્ત ધરો.	૫૦૫

દોહરા

કહે વજર મેં મારીયો, પોપટને બહુ માર;	
માટે મુજને મરાવવા, રાખે છે બહુ ખાર;	૫૦૬
આજ હું સંકટમાં પડ્યો, જે કરશે તે રહેશ;	
વણુ વાંકે જો મારશે, પેલે ભવ વેર લેશ.	૫૦૭
ઈશ્વર આગળ અરજ કરું, પ્રભુમ કરું બહુ પેર;	
પેલે ભવ તારી કને, લેછશ મારું વેર.	૫૦૮

ચોપાઈ

કહે કુંવર સાંભળ રે તું, ખરા વિના નહિ મારું હું;	
તેડી આણી વજરની નાર, તેને હત્યા દીધી ચાર.	૫૦૯
સાચું બોલ જે હોય વહેવાર, ઉગરશે તારો ભરથાર;	
નહિ તો એને મારું આ દીશ, તે હત્યા બેસે તુંજ શીશ.	૫૧૦
વળતી બોલી જો નાર, સહુ કેને કરીને નમસ્કાર;	
સતી જૂઠું બોલે જ્યાહરે, અહાંડ તૂટી પડે ત્યાહરે.	૫૧૧
સતી નાર જો બોલે આજ, તો પૃથ્વી જાએ પાતાજ;	
સતી સત્ય જો મૂકે આજ, તો વિશ્વાસનું કાણુ રહે કાજ;	
અસલ નવ બોલુ નિધીર, સતનો દુરણીને આધાર.	૫૧૨

દોહરા

સતી સલ જો ચૂકશે, શેષ ન ઝીલે ભાર;	૫૧૩
બ્રહ્માંડ બધું ભાંગી પડે, રહે તે 'સલ આધાર.	
સતીનો સૂરજ સાખીઓ, સલનો બેલી સહુ કાપ;	૫૧૪
સતી સલ ચૂકે નહીં, જો કુળ ઉજ્જવલ હોય.	
કહો તો અગ્નિ ઉપાસિયે, કહો તો રાંધું ખીર;	૫૧૫
હસ્તી બાંધું (કાચે) તાંતણે, એટલી રાખું ધીર.	
કહો તો જળ બાંધું ગાંઠડે, કહો તે કરું ઉપાય;	૫૧૬
પૂરણ દેખાડું પારખું, જેમ પતિજ તમારી થાય.	

ચોપાઈ

કહે પ્રધાન જેને માથે પડે, તે વણ પામે મેરુ ચડે;	૫૧૭
રાંધે ખીર અગ્નિમાં જળ, સતી નહીં ચરી કહેવાય.	
કાચે તાંતણે ગાંધે ગજ, તે સ્ત્રીચરિત્ર ઉપાસન ધન;	૫૧૮
તે માટે જૂઠી છે નાર, જો ગમે તો વણ વાંકે માર.	
એક વાત ન પહોંચે સાખ, જોઈ સતી કરોડાં લાખ;	૫૧૯
અન્યોન્ય લાં વાતો કરે, દ્વિધા ચિત્ત કોનું નવ ઠરે.	
કા જુડું કા સાચું કહે, જેવું જેના મનમાં લહે;	૫૨૦
કાઈ કહે નારી જૂઠી એહ, કાઈ કહે સાચી સતી નિઃસંદેહ.	
કાઈ કહે સાચો પરધાન, કાઈ કહે જૂઠો છે રાજાન;	૫૨૧
સાચા જુઠાની પરીક્ષા થાય, ન્યાય અન્યાય ત્યાં તોળાય.	
કાઈ કહે સતવાદી એ ભૂપ, એવી વાતો થાય અનૂપ;	૫૨૨
હાલે જીભ જેમ પીપળ પાન, કામિનીએ સાંભળિયું કાન.	
વિપરીત વાત લોકોની સુણી, સ્ત્રી આલી તે સરિતાભણી;	૫૨૩
કોતુક જેવા મળિયાં લોક, સાથે ધાર્ધ આલ્યા સહુ થોક.	
નદીમાંથી જઈ નદાવણ કર્યું, ઈશ્વરનું તે ધ્યાન જ ધર્યું;	૫૨૪
રેતતણે કાંધે અંબાર, તે ઉપર જઈ ખેડી નાર.	
અગ્નિ ઈંધણ નહીં કંઈ પાસ, સકળ લોક કરે ઉપહાસ;	૫૨૫
રતુતિ કરે છે સૂરજતણી, "તું છે નોધારાનો ધણી.	
મહારાજ રાજ મોટા સુરપતિ, રાખો લાજ હું ખું સતિ;	૫૨૬
જૂઠી લોક કરે છે આજ, ઉતાર મુજ માથેથી ગાજ;	
જૂઠી હોઈ તો નમ્યુંખ મેલ, નહિ તો સહુ સતીમાં મેળ.	

વિના અગ્નિ બાળે મૂળને, પ્રત્યક્ષ દેવ જાણું તુજને;
 સ્તુતિ કીધી ઘટિકા જ્યાહરે, આપ આદિત્ય આગ્યા લાહરે. ૫૨૭
 પ્રત્યક્ષ દેવનું પ્રગટ્યું રૂપ, ભામિનીએ દીઠો તે બૂંપ;
 સાક્ષાત્કાર જગતનો નાથ, આવી અણા દીધા હાથ. ૫૨૮
 તે તો અન્ય ન જાણે કાપ, નારી એકલી દુષ્ટે જોય;
 કહે પદિણી સુણ હે સ્વામ, મહેસ તું મનથી અભિમાન. ૫૨૯
 અગ્નિ વિના બાળું હું દેહ, તો તારા મનનો ભાંગે સંદેહ;
 એમ કહીને નારી નખી, તેહ વાત સહુ કાને ગમી. ૫૩૦
 જો સલવાદી હશે પુરપતિ, વિના અગ્નિ બળશે એ સતી;
 સાચું સાચું કહે સહુ કાપ, વજર તે તો દુષ્ટે જોય. ૫૩૧
 એહ વાત માની સહુ મંન, સારે બોલ્યો રામનો તંન;
 પ્રધાન પાપી સાંભળ વાત, તારે મુખે કહે સાક્ષાત. ૫૩૨
 વિના અગ્નિ સતી બાળે દેહ, તું જૂઠો ને સાચી એહ;
 રખે હવે કાઈ સાથે વઢો, લોક દેખતાં યજી ચઢો. ૫૩૩
 તારે મોઢે નક્કી વાંક, ચઢાવીશ શૂળી આડે આંક;
 કુંવર કહે સાંભળરે તું, ધણું વિચારી મારીશ હું. ૫૩૪

દોહરો

કહે વજર સુણ રામજી, સાચો માનો મર્મ;
 મુખે મને તું મારજો, નવ ચૂકિશ તુંજ ધર્મ. ૫૩૫
 માનિની માયા ઉપરે, વરસે અગ્નિદેહ;
 બાધી એહ બળી રહી, શું બળશે હવે દેહ. ૫૩૬
 ઉદરમાં અગ્નિ ભર્યો, તે બાળે જળ અજ;
 તેને એહ પ્રગટ કરે, તેથી બાળે તંન. ૫૩૭
 નિશા જળ નારી લહે, જાણે નોળી કર્મ;
 તેથી દેહ બાળી શકે, તેમાં રાનો ધર્મ ? ૫૩૮
 એક ચૂરાપણું એહમાં, બીજે દેહમાં કોધ;
 ત્રીજું કલંક ઉતારવા, દે છે બહુ પ્રતિબોધ. ૫૩૯
 જૂઠો રાજા મેં હણ્યો, જૂઠી બળશે નાર;
 જૂઠો તું મારિશ મુને, એમાં શો વહેવાર ? ૫૪૦

ચોપાઈ

અબળા બળતી હતી જોડલે, કાને વચન સુણ્યું તેટલે;
 ને અગ્નિમાં દેહ બાળીને મરું, તોએ ઠલંક નવ ઉતર્યું. ૫૪૧
 અગ્નિમાંથી ઉભી થઈ, કર જોડીને વાણી કહી;
 સાબળો સહુ નગરના લોક, વજરનો સમે જેમ શોક. ૫૪૨
 શી વાતે એ માને મદ, પૂછો એ પાપીને પ્રોઠ;
 મહેલી મામ જેમ શૂળી ચઢે, એને મન જેમ અચરજ અડે. ૫૪૩
 એની જેમ હોલાએ દાઝ, તે પ્રતીત દેખાડું આજ;
 સાચું તેમાં સધળું જોર, જુદું તે તો માનવે ચોર. ૫૪૪
 *સહુકાએ પૂછ્યું પ્રધાન, ઉતારીએ માનિનીનું માન;
 તું કહે તે સર્વે કરે એહ, તો સાચી નારીની દેહ. ૫૪૫
 પછે વાત માનો નહિ તમે, પંચ ઇંટાળી કરશું અમે;
 સાચાનો પરમેશ્વર ખેલ, જૂઠાંતણો વળી શો મેળ. ૫૪૬
 એહ વાતનો પાર જ લઉં, પછે શૂળીએ તમને દઉં. ૫૪૬

કોહર

વૈભાચન કહે સહુ સુણો, સાચી હોય નો આપ;
 સતી જાણું હું એહને, જીવે કુંવરનો બાપ. ૫૪૭
 સાચી હશે તો ઉઠશે, સજીવન રાપજ થાય;
 તો મન માંને માહરું, એ સતવાદી કહેવાય. ૫૪૮
 ટાઢાં તેલ ઉનાં કરે, ઉનાં શીતળ હોય;
 જળને સ્થાનક સ્થાળ કરે, પાર ન પામે કોય. ૫૪૯
 બ્રહ્માંડ રામ ભાગે ઘડે, આપ છે અકળ સ્વરૂપ;
 પતિત મુજને સાચી પડે, એ એ જીવે જૂપ. ૫૫૦
 ત્યાર વિના માનું નહિ, સાચો અક્ષર અંક;
 એ રાજ થાય જીવતો, તો માનું મુજ વંક. ૫૫૧
 (પછે) પંચ ઇંટાળી સહુ કરો, મારો મુજને દાર;
 એને વધાવજો મોતીએ, છે સાચો વહેવાર. ૫૫૨
 બાકી પતિત દેખાડવી, એ તો આળપંપાળ;
 કરે મુવાને જીવતો, એવો દીનદયાળ. ૫૫૩

* વધારાની લીટી-લોક આચ્યા પ્રધાનની પાસ, કહે બાઈ તાહરે શી છે આરા.

ચોપાઈ

સહુ સાંભળીને છાના રહ્યા, પ્રતિષ્ઠિતર તેના નવ થયા;	
અચરજ વાત અનેરી હોય, સ્ત્રી સામુ ત્યાં સહુકો જોય.	૫૫૪
તાળી પાડી લોક જ હસ્યા, મર્મ જોય વનિતાને વસ્યા;	
કાગળીને મન ભેદું કષ્ટ, પ્રત્યક્ષ દેવ દેખાડે દષ્ટ.	૫૫૫
મહારાજ મોટો મહીપતિ, રત્નતિ કરવા તવ મંડી સતી;	
મુધન્વા તેલ તલ્યો ન્યારે, શીતળ તેલ કરચું તારે.	૫૫૬
કષ્ટ ભાંગવા સતિયાં તણું, શેષાદિક નાગે કારણ કર;	
પચાળીના પૂત્યા ચીર, અનેક ભક્તની રાખી ધીર.	૫૫૭
સીતાજીની વાહરે ચઢ્યાં, રાણા રાવણ સાથે વઢ્યા;	
મદુલાદની વારે ધર્યાં, લક્ષ્મીવર લાકડમાં વસ્યા.	૫૫૮
ચંદ્રહાસ રાખ્યો શ્રીહરિ, વિષ ફેડી વિષયા કરી;	
૧ ભક્ત બહુના કીધાં કાબ, તે માટે મુજને છે વિશ્વાસ.	૫૫૯
મહારાજ સંકટ અતિશે પડ્યું, કલંક વણવાંકે શિર ચડ્યું;	
એમ કહીને જોડ્યા હાથ, ધરતી વેહેર દેને મુજ માત.	૫૬૦
દીધો વેહેર માતાએ માગ, સ્ત્રીએ જાવાનો જોયો લાજ;	
સ્ત્રી ધરતીમાં જાય જટલે, કૌતુક એક થયું તેટલે.	૫૬૧
થયો કડાકો મહા ધનધોર, અંધકાર અધિક જુગજોગ;	
પ્રલય કાળમાં યાય છે જેમ, આ વેળામાં થયું છે તેમ.	૫૬૨
૧ ધરતીએ જ્યાં દીધો માગ, સાક્ષાત ત્યાં આળ્યો શેષનાગ;	
મહાજોગેશ્વરકેરું રૂપ, અમૃતકૃપ હાથે અકળ સ્વરૂપ.	૫૬૩
નારી ઉપર આણે સ્નેહ, મનુષ્યાકાર દેવાંશી દેહ;	
પ્રમદાએ જોડ્યા બેઉ પાણુ, મોત્યા જોગેશ્વર સહા વાણુ	૫૬૪
કહે જોગી સાંભળ રે સતી, જીવતો થશે નગરનો પતિ;	
અંપા તમે દાટ્યો રાય જ્યાં, પડ્યો છે અસ્થિનો કકડો ત્યાં.	૫૬૫
અંપા ઝાડ તમે તું જા, આશા તુમ કરવાને ધા;	
અમરત છાંટજો જીવશે રાય, સા માટે પાતાળે જાય.	૫૬૬
નહ નરેસ સાં જીવતો થશે, સહુના મનના સદેહ જશે,	
દુ શેષનાગ આળ્યો તુજ સહાય, તારો વધારવા મદિમાય.	૫૬૭
હદિયા માંહે રાખી ધીર, અસ્ય ઉપરે સંચિત્તે નીર;	
તારાં દુઃખનો લલો મેં ભર્મ, ઇશ્વર રાખશે સૌનો ધર્મ.	૫૬૮

આશા દીધી શ્રીશેષનાગ, નારી પામી નવલો લાગ;	
પછી નાગ અલોપ જ હોય, તે તો અન્ય ન દેખે કાલ.	૫૬૯
પ્રકાશ રવિતલો લાં યથો, રાવના પુત્રે બોલ જ કલો:	
કારે બાઈ સતી છે તું, તે તો એકલો જાણું હું.	૫૭૦
કુડાં આળ બોલે સહુ લોક, આળપંપાળ બોલે છે ફોક;	
આ જન માને તેવું કરે, નહિ તો મંદિર પાળાં પરવરે.	૫૭૧
મુવે કલંક તારું નવ જાય, મેળું તારા શિરપર યાય;	
સતી નારી પાછી કયમ વળે, ગર્ભ ઝાડ ચંપાના તળે.	૫૭૨
નિકળ્યો અસ્થિતો કકડો એક, જ્યેષ્ઠ દુષ્ટે કરી વિવેક;	
વિશ્વનાથનું દેહરું જ્યાંય, નાખ્યું અરથ જઈને ત્યાંય.	૫૭૩
તે ઉપર તવ ઢાંકયું ચીર, સિંચ્યું અમૃતકેરું નીર;	
ધટ્ટિકા તથા ધર્મ જ્યારે, સજ્જન પુરુષ યથો ત્યારે.	૫૭૪
સાચાનો બેલી ઈશ્વર એહ, એ વાતનો નહીં સંદેહ;	
સાચી વાતે દેવ પ્રગટ હોય, પ્રત્યક્ષ જાણો સહુ કાલ.	૫૭૫
અંતરિક્ષથી ઉતર્યો ધર્મ, જો હોય સાચો મહિમાં મર્મ;	
સાચી સતી કહે સહુ કાલ, સાચી સતીને સૌ જન જોય.	૫૭૬
અધવસો સત્યનો છે સાર, તેણે બધા ચાલે સંસાર;	
પાપે ખૂડે સત્યે તરે, સત્ય થકી સૌ સંકટ હરે.	૫૭૭
સત્ય સ્વર્ગ ને સત્યે મોક્ષ, સત્ય થકી જાયે સૌ દોષ;	
સત્ય આધારે રહે છે આકાશ, સત્ય તેજ પૂરણ પ્રકાશ.	૫૭૮
સત્ય જળમાં પૃથ્વી રહે, સત્યે તરે તે સહુકો કહે;	
સત્યે સાક્ષી બોલે સહુ વેદ, સાચું સત્ય તેમાં નહિ બેદ.	૫૭૯
સત્ય ત્યાં ઈશ્વરકરે વાસ, સત્ય તણો દીવાકર દાસ;	
સત્યે કાટી જલાંડ જ જોહ, સત્ય આધારે વરસે મેહ.	૫૮૦
સત્યે બાંધ્યું પકિ અંન, સત્ય વસે જ્યાં નહિ અભિમાન;	
ક્ષણ માન સૂધી મુણે સૌ ધર્મ, એ વાતનો જાણ્યો સહુએ મર્મ.	૫૮૧
સત્યનું મૂળ ગયું જ્યારે, પ્રલય કાળ યથો ત્યારે,	
સૃષ્ટિ પહેલું સરજ્યું સત્ય, મોટા પુરુષ વિચારો મત્ય.	૫૮૨
સત્ય હોનાર હોય તે હોય, સત્ય વિના બીજું નહિ કાલ;	
આઘ પુરુષ જેનું છે કૂળ, સતી સત્ય કેરું છે મૂળ.	૫૮૩

✓અસત્યથકી ઈશ્વર છે દૂર, સત્ય તે નારાયણનું નરઃ
 સ્તજનાર તે સત્ય જ હોય, સત્ય વિના ખીજું નવ કોય. ૫૮૪
 સત્ય તે ઈશ્વર દેરા અંસ, સત્યે સત્ય પૂરણ પ્રસંસ;
 આદિ નિરંજન કરતા કામ, સત્ય સ્વરૂપ તે તેનું નામ. ૫૮૫
 સત્ય ધરા ધરે નાગેન્દ્ર, સત્યે તપે દિવાકર ચંદ્ર;
 અસત્ય ત્યાં અદેકરું દુઃખ, સત્ય વાતમાં સધળું સુખ. ૫૮૬
 જિત્યો જગ જેનું સત્ય રહ્યું, સત્ય મૂક્યું તેનું સર્વસ્વ ગયું;
 સ્વર્ગે જવાની વાટ જ જેહ, સત્ય નામે ઝોળખાયે તેહ. ૫૮૭
 બ્રહ્મ પદમાં મોટેરી માય, તેનું તત્ત્વ સાચું તે સત્ય;
 સત્ય ઉપર જેની હોડ, તે આગળ ઈશ્વર રહે કર્મોડ. ૫૮૮
 સત્ય સાથે જેનો વહેવાર, તે જાણુવો ઈશ્વર અવતાર;
 સત્ય ઉપરે નિર્મળ સ્નેહ, તે જાણુવો દેવાંશી દેહ. ૫૮૯

✓સત્ય આધારે સજીવન થાય, આજસ મરડી ઉડ્યો રાય;
 રાય જીવતો યથો-સહી, સાક્ષાત સતી સહુ લોકે કહી. ✓ ૫૯૦
 જેનેકાર જુગ બાધે યથો, પાપી પ્રધાનને સોએ કહો;
 પુણ્યવૃષ્ટિ થઈ અવશ્યમેવ, સાક્ષાત કારણ રાજની દેહ. ૫૯૧
 નથી નંદ રાજને જ્ઞાન, કે શા કારણે બાંધ્યો પ્રધાન ?
 શા માટે બાંધ્યો પ્રધાનને, શા માટે મારો એ રાંકને ? ૫૯૨
 કહો મુજને એના વાંકને, ત્યારે ખબર થાયે મને;
 ✓પૂર્વ વૃત્તાત રાજને કહ્યું, ત્યારે જ્ઞાન પોતાને થયું. ૫૯૩
 રાજાજી બોલ્યા તેણીવાર, સાંભળરે કુંવર નિરધાર;
 જોતામાં છે મારો વાંક, શું કરે એ બાપડો રાંક ? ૫૯૪
 અતિ અધદિત મેં આચરણ કર્યું, એને તેથી દુઃખસાગર ભર્યું;
 સ્ત્રી વેર દ્રવ નવ થાય, કામ અજિત તે નવ જિતાય. ૫૯૫
 એ શું જાણે સતિ ને રાય, નિસ્સંશય મન કેમ એનું થાય ?
 ભલે એણે માયોં છે મને, ભલો ન્યાય તો સૂઝ્યો તને. ૫૯૬
 એમ કરતાં સતિપણું સિદ્ધ થયું, કલંક એ નારીનું ગયું;
 હવે એને મારશો માં કોય, હોનાર વસ્તુ તે મિથ્યા નવ હોય. ૫૯૭
 છાંડો વશર સરપાવ જ દીયો, જીભાચક્રી તે બહાલો કીયો;
 તે પર નવ રાખી દાઝ, પોતાના કુંવરને બેસાજો રાજ. ૫૯૮

ભંલિ ભાત રાખી માનિની, કંધને સોંપી કામિની;
 જોઆ તેહ વજીરે હાથ, સ્તુતિ કરી રાજની સાથ. ૫૯૯
 હું છઉં અપરાધી તાહરો, હવે સંદેહ ભાંગ્યો માહરો;
 મોતીપુષ્પે વધાવી નાર, ગયા સહુ પોતાને ઠાર. ૬૦૦
 નિથે નિષ્કલંક નારી દેહ, સત્યવાદી નંદરાયનો સ્નેહ;
 માનતા નારીની આવી ધણી, સાચી શક્તિ તે દેવી તણી. ૬૦૧

દોહરા

પ્રીત કરે પરનારની, કાષ્ઠક વેલા જોશે પ્રાણ;
 દેશે અંત પરનારનો, તે નર જાણે અમણ. ૬૦૨
 નારી કહેશે ફૂટડી, તેને રૂઝો દેવ;
 પરનારીની પ્રીતથી, જોશે સુખ સદેવ. ૬૦૩
 ચતુર હોય તે ચેતજે, એક ધડીનું સુખ;
 પરનારીના ભોગથી, લક્ષ કાઢિયા દુઃખ. ૬૦૪
 પરનારી પાળીયકી, શુંડી જાણે એક;
 કાણું કાણું કામા કાપશે, સદેવ દમરો દેહ. ૬૦૫
 પરજી દોઢે દુઃખ છે, ખોય છે ખેદે જીવ;
 પરજી કરી પ્રીત કરે, જાણે રૂઝો શિવ. ૬૦૬
 આ લોકે અતિ દુઃખ છે, પરલોકે બહુ પીડ;
 પરનારી નરકની ખાણ છે, કાઢિ લક્ષ્યા કીડ. ૬૦૭
 પરનારી નિરખી નહો, તે જિત્યો સંસાર;
 જોગી જન તે તો ખરો, ઉતર્યો તે ભવપાર. ૬૦૮

ચોપાઈ

રાવણે દશમુખ કીધાં લાજ, ખોયું લંકાગઢનું રાજ;
 સ્ત્રીથી ખાપણુ લાગી ચંદ્ર, સદસ લગ પામ્યો આપે ઈંદ્ર. ૬૦૯
 સ્ત્રીથી દોરવો સોએ શમ્યા, સ્ત્રીથી પાંડવ વનમાં ભમ્યા;
 સ્ત્રીથી કીચક હોડે હણ્યા, સ્ત્રીથી દુઃખ-પામ્યા નર ધણ્યા. ૬૧૦
 સ્ત્રીસંગથી ચયા એ હાલ, સ્ત્રીસંગથી આવેરે કાળ;
 પરનારી તે જીવનો કાળ, માથે મૂકે બૂઝું આજ. ૬૧૧
 પરનારીને તો પગે લાગીએ, માતા સમાન તેને જાણીએ;
 સ્ત્રી તે આઘશક્તિ કહેવાય, અજિત એ જિતી નવ જાય. ૬૧૨

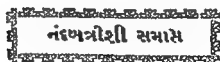
સ્ત્રી ખાણુ-રનાકરતણી, સ્ત્રી જળવંત અતીશે ધણી; *
 સજિનું મંગાણુ સ્ત્રીથી હોય, તેમાં સંદેહ ન રાખો કાપ. ૬૧૩
 ધણક ગુણુ સ્ત્રીમાંહે હોય, નારી જિતી થકે ન કાપ;
 નિરધોય ને વિક્રમ રાય, તે પરદુઃખલંબન કહેવાય. ૬૧૪
 મોજરાજ જેવો બહુ શૂપ, સકળ સજિ રામાથી રૂપ;
 કણુ વિકર્ણુ યુધિધિર જોય, જનક સરખા જુગતેથી હોય. ૬૧૫
 વ્યાસ વસિષ્ઠ માર્કંડેય મુની, લાગી વેદતણી લાં ધુની;
 અનમી અહંકારી જે યર, નારીથી પ્રગટ્યાં એ નર. ૬૧૬
 જોગી મોગી સિદ્ધ સુભણુ, સૌનાં વનિતા યજી વખાણુ;
 પંડિત ન્યાયી ડાહ્યા ધણુ, તે સૌ તન છે તરણીતણાં. ૬૧૭
 નારી મોટી નરથી ધણુ, સર્વે તેજ તે નારી તણુ;
 સ્ત્રી અંખે આરાસુરતણી, તેશું પ્રીત કાળે અતિ ધણી. ૬૧૮
 તે આગળ રહીએ કર જોડ, જુગમાં સ્ત્રીકિરી નહિ જોડ;
 તેથી જશ જગમાં પામિયે, વેદના દુઃખ સર્વે વામિયે. ૬૧૯
 પરનારીપર ન ધરો કામ, રાખે પ્રીત તો રૂઝો રામ;
 પરનારી તે વિધની શૂળ, ડાહ્યા નર તે રહેજો દૂર. ✓ ૬૨૦
 પરનારીપર ધરે જે રોહ, તેના તો વાંકા નવ રોહ;
 કામિનીને જિતી જોહણે, જુગ બાધેા જિત્યો તેહણે;
 છેલ્લો અક્ષર કહું છું સહી, પરનારી સંગ કરવો નહીં. ✓ ૬૨૧

દોહર

નંદરાયતણી કયા, કવિત ચાતુરી બેદ;
 શ્રીતા વકતા સાંભળો, કાપ ન ધરશે ખેદ. ૬૨૨
 કયા પુનિત નંદરાયની, સુણે શીખે કે ગાય;
 વિજેગ લાંગે તેહનો, આશા પૂરણુ થાય. ૬૨૩
 જ્ઞાન હૃદમાં ઉપજે, કુણુદિ ન બાપે દેહ;
 સલ ઉપર મનસા રહે, નારાયણસું રોહ. ✓ ૬૨૪
 સલ રાખ્યું સતીતણું, રાખ્યું જગમાં નામ;
 લાજ રાખો સહુ લોકની, કરજો રુકું કામ. ૬૨૫
 *શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, અમદાવાદમાં વાસ;
 સુત શ્રી વીરશ્વરતણેા, વારુ જુદિવિલાસ. ૬૨૬

* પાઠાંતર-શ્રીગોડ બ્રાહ્મણ સામળી, અમદાવાદમાં વાસ,
 નંદકયા તેણે કરી, કહે કવિ સામળદાસ.

સેવક સહુ કવિઓતણો, શિવપૂજન પરતાપ;	
સામળબટ કવિ કહે, ઇષ્ટ કૃપાએ આપ.	૬૨૭
માતર પ્રગણામાં રવિ, સિંહુજ સકળ શુભ ગામ;	
કલુખી કરજી સમો વસે, રખીયલ રૂઝુ નામ.	૬૨૮
તેણે કાને સાંભળી, સામળબટની શાખ;	
તેડું તેણે મોકલ્યું, પસાપ કરી લક્ષ લાલ.	૬૨૯
કવિ રાખ્યો કાડે કરી, સંતોખ્યો દર્ધ માન;	
વસ્ત્રાભૂષણ આપ્યાં બધાં, ભાવે ભૂમિ દાન.	૬૩૦
ધન કલુખી કુળ કાઢિજી, માવજી સુત મેરાજી;	
રખીદાસ છે ભોજ સમો, સકળ શાસ્ત્રનો જાણ.	૬૩૧
(નંદરાયતણી કયા, સુણી જે સંસ્કૃત માહે;	
કરો પ્રાકૃત તમો પ્રીતયુ, ઇષ્ટ ઉપાસી આહે.)	૬૩૨
શ્રીગોઠ માળવી શામડી, વેગજીપુરમાં વાસ;	
શ્રીનંદરાય તણી કયા, કહી કવિ સામળદાસ.	૬૩૩
સામળબટે શુભ કહ્યું, નંદતણું આખ્યાન;	
સુણે શીખે ને સાંભળે, તેને ગંગા સ્નાન.	૬૩૪
ચોતા વક્તા સહુ સાંભળો, કરે કવિ કરબેડ;	
સામળબટ મુખથી કહે, બોલો જે જે શ્રીરજીએડ.	૬૩૫



પંચદંડ

દોહરા

- શ્રી સરસ્વતિને હું નમું, પ્રીતે પૂજું પાપ;
કરુણા દષ્ટે જુઓ તમે, સદ્ગુણ મનોરથ યાપ. ૧
- આઘશક્તિ તું ધધિરી, આરાસુરપતિ જેહ;
મને ખંડ બ્યાપી રહી, સ્યાવર નગમ તેહ. ૨
- જેને તુજ કિરપા હવી, હવું તેને કલ્યાણ;
ન્યૂનતા એકે નવ રહી, જોતાં એહ પ્રમાણ. ૩
- દયરથનંદન હું સ્તવું, નરકનિવારણ નામ;
મહારાજ રાજરાજેશ્વર, રાજવલ્લભ રામ. ૪
- ભોજરાજ મન હરખિયો, લાયક સુહૃદ સીધ;
સિદ્ધાસન શુદ્ધ કરાણું, શોભા વિધવિધ કાપ. ૫
- પંડિત પુરાણિક વેદિયા, મળિયા વિપ્ર સુભણ;
કાધી શોભા અવમવી, જાણે જળકચે ભાણ. ૬
- સિદ્ધાસનપર પગ ધરે, ભૂપતિ ભોજ રાજધ;
બોલી હંસા પૂતળી, હાં હાં ન ધરશો પાપ. ૭
- એ સિદ્ધાસન ઈંદ્રનું, અગ્રથ તેજ મહામુલ્ય;
એ ઉપર બેસો તમે, યાવો વિક્રમ વૃલ્ય. ૮
- એ આસન છિ દેવનું, ઈંદ્રાસનનું સાર;
આબૂપણ એ સ્વર્ગનું, તેજતણે અંજાર. ૯
- પાળક, ગૌધાદાણુતણે, પરનાર સહોદર જેહ;
એવો જે ઉત્પન્ન થશે, આસન બેશે તેહ. ૧૦
- કહે ભોજ સુણ પૂતળી, આસન એ અણુમુલ્ય;
વિક્રમ હાય કેમ આવિયું, સ્વર્ગસ્થ સમવૃલ્ય. ૧૧
- પંચદંડ એને જાણા, તેણે તે શું યાપ ?
તે કયમ જિતી લાવિયો, પોતે વિક્રમરાય ? ૧૨
- હું દંડે પરાક્રમ કરું, પ્રતાપ કયોથી પેર ?
જિલ્લા દંડ આ પરાક્રમે, હતા કાણુને ઘેર ? ૧૩

પરાક્રમ તેણે શું કર્યું? શું કર્યું પરાક્રમ ?
તેવાં પરાક્રમ હું કરું, તો બેશું એ કામ.

૧૪

ચોપાઈ

હંસા પુતળી બોલી વાણ, સાંભળ રાજ ચતુરસુળથ;
ઉજળેણીનું કરતો રાજ, અસલ અન્યા તેને લાજ.

૧૫

તેણે પરાક્રમ કીધું ધણું, ચક્રવે રાજ તે વિક્રમતણું;
ધર્મવંત સહુ પુરના લોક, નહીં કાને બ્યાધિ કે શોક.

૧૬

સિંહાસન સોનાનું પત્ર, મસ્તક કૃદે પંચદંડ છત્ર;
ઉત્પત તે સિંહાસનતણી, વિસ્તારી કહી શોભા ધણી.

૧૭

કહી વાત તેની વિસ્તરી, શુણ મહારાજ હેતે કરી;
નગર ઉજળેણી અતિ અનૂપ, રાજ કદે વિક્રમ નર બૂપ.

૧૮

અતિ પવિત્ર અષ્ટાદશ વર્ણ, કૃષ્ણકથા શુણે નિલ કર્ણ;
સહુકો પ્રાપ્તોતરી, વેદપાઠી ને અગ્નોતરી.

૧૯

દાત્રી રણવદ કૂદી પડે, ગૌ સાંભળુની વહારે ચડે;
વેશ્ય કદે વેપારી હાટ, ધર્મતણી ચલાવે વાટ.

૨૦

શીલમત સહુ લોક જ અતિ, પતિમતા ધર્મ પાળે સતી;
એવો રાજ ચતુરસુળથ, કાઈ કાઈની નવ લોપેહઆથ.

૨૧

ઢોલુરો

એક સમે રાજ ચઢ્યો, દેઈ દેહમે ઠોર;
ધમકારે પૃથ્વી ગડગડે, વાળે વાળાં ધોર.

૨૨

આગળ હાર હસ્તીતણી, મદ ઝરતા માતંગ;
અબાડી કંચન તણી, સિદ્ધર આપિત રંગ.

૨૩

ધન નેળ અતિ ફરકતાં, ઐરાવત આકાર;
ખીજ ગજ તો અતિ ધણા, એવા સહસ્રજ ખાર.

૨૪

હય અરખી કચ્છી બલા, પુરાસાની કારમીર;
કુંતલ કાળા કાળરા, ચૂરપૂર રણધીર.

૨૫

ઉજળવલ અળવલ બૂખરા, નીલા ખીળા રંગ;
જડિત પલાણુદીરે જાયાં, અતિ અતણી બળઅમ.

૨૬

ગંગાજલા ને હરમણ, પાણી પથા અમલ;
સોરંગી સોરઠા સુળાણપત્ય, તેણ મુરંગી અરખ.

૨૭

અનેક રથ ને પાલખી, અનખી ઉપરિ અસવાર;	
ચઢ્યા વેડાંગ બહુ વાંકડા, ઝાઝા મહા હુઝાર.	૨૮
વાઢાણા દાઢાણા ભલા, ઘાડે જોડે પૂર;	
રમઝમ કરતો નીસર્યો, સિદ્ધ શિરોમણી સૂર.	૨૯
કંઈ પાળા કંઈ પાખર્યા, કંઈ વાળં ચેહેચાટ.	
કંઈ નાટક ચેટકે ભલા, ભણતા શૂપતભાટ.	૩૦
જશવંતોના જશ લાણે, પિંગળા પાઠ પુરાણ;	
ગુણ બેદ ગણ બહુ ગણે, દે અનગમતાં દાન.	૩૧
વિક્રમ વાડી સંચર્યો, રમવા કારણ આપ;	
શેષનામ લાગ્યો સળકવા, દુસ્મન લાગ્યો તાપ.	૩૨
સામદ સાથે સંચર્યા, તેથી શોભે દેહ;	
ચઢ્યા રાય દેઈ હુંદુલિ, જેમ અપાડો મેહ.	૩૩
જેમ જાળે સિંહ વન વિષે, જેમ પરાઠી પૂર.	
વિક્રમ સંગ સેના ચઢી, સામદ સધળા સૂર.	૩૪
જેમ ચઢે લંકાપતિ, જેમ અવનવો ઈંદ્ર;	
જેવો ગાંડીવધર ચઢે, તારામાં જેમ ચંદ્ર.	૩૫
સૂરજ સરીખો ઉજળો પદાતા જેવો કરણ;	
રૂપે કાળ સરીખડો, ચંપા જેવું વરણ.	૩૬
પુણ્ય તણે પરતાપ છે, જેવો ઉગતો ભાણ;	
એહ પ્રકારે નિસર્યો, વિક્રમ વિર સુખણ.	૩૭
આબ્યો વાડિએ મલપતો, દિવસ ચણો ધડી ચા;	
નૃલ કરે છે નામિકા, શોભા અપરમ પાર.	૩૮
રંગ ઓછવ અહો કર્યો, સજ્જનને સન્માન;	
પુણ્ય કર્યા બહુ પ્રીતશું, દાનપાત્રને દાન.	૩૯
તે શોભા સુખ નિર્ભતા, દાતા હરખે મન;	
રૂપી કળાઈ ખાઈ મરે, ને મૂઝ ખરે તન.	૪૦
દિવસ મોહેર રણો પાછલો, ફરી અસવારી પેર;	
કંચન મેહ વરસાવતે, જાળવા માણ્યું ઘેર.	૪૧
ગણુ ઉજેણુ મધ્યે થયું, આવે રૂડો રાય;	
શોભા જેવા કારણે, નર નારી સૌ ધાય.	૪૨

કામ અધવચ કાના કલાં, અધવચ મહેલાં અંન;	
વેપાર મૂક્યો વેપારીએ, તરુણી મહેલાં તંન.	૪૩
વશિષ્ઠ તોળતા લાં રહ્યા, કર્યો લાભ તે લાજ;	
ધાણજી ભણુતા ઉઠિયા, નરપત એવા કાજ.	૪૪
કાઈ મહેલે કાઈ માળિએ, કાઈ ધરમાં કાઈ બહાર;	
અટારિયે નારી મહે, ન્હાનાં મોટાં નરનાર.	૪૫
રાજનું મુખ નિરખવા, ઉલટ અંમ અપાર;	
પ્રમરને વહાસો ધણો, દાતાને જૂઠાર.	૪૬
અમ વિચારી સંચરે, ન્હાના મોટા લાજ;	
મળી અસંખ્ય મેદનિ તહીં, નહિ પગમેલજી માગ.	૪૭
કાન પશું સંભળાય નહિ, વાળે ઘેર નિશાન;	
એ રીતે આબ્યો નગરમાં, વિક્રમ વીર મુળજી.	૪૮
ગજ ઉપર વાહન કચ્છું, છત રૂરે શીશ;	
સ્નેહ સાથ બહુ સચચ્યા, ચોહોર પાછલે દીશ.	૪૯
પુર અધવચમાં આવિયું, જ્યાં ધાયજીનું બાર;	
ત્યાં એક કોતુક નિપજ્યું, કહું સંઘેરે સાર.	૫૦

(અલેદ દંડની વાત)

ચોપાઈ

દેવદમની ધાયજીનું નામે, એ સ્ત્રી રહે તેણે કામ;	
મહિપત આગ્યો મોહોલા પાસ, તેણે ઘેર જોલાવી દાસ.	૫૧
જાએ માળિએ વાળો બાર, કરો અજવાળું ધર ધર બાર;	
દહે દાસી કાંઈ આણો લાજ, આવે છે વિક્રમ મહારાજ.	૫૨
હવડાં બાર તે ક્યમ વાળિયે? બિડે રજ મોહેલે માળિયે;	
તો આપણે સિર દંડ જાયાય, ધરબાર ખુંચી લે રાય.	૫૩
વચન સાંભળ્યું દાસીતણું, દમની મનમાં કોપી ધણું;	
બાર વાળ રે જુંદી રંડ, મોટો રાય શું દેશે દંડ?	૫૪
તને મારે તો દંડ જ દહી, કહે તો સર્વસ્વ ખુંચી લઈ;	
કહે તો ઉઝાડું આકાશ, એટલું જોર રાખું હું પાસ.	૫૫
તારો રાજ ક્યમ કહું હું, મારું વચન ક્યમ લોપે તું?	
જા ઉતાવળી વાળજ બાર, રાજ જાય ને લાગે વાર.	૫૬

સુણી વાત વિમાસણ પડી, તત્કાણુ દાસી મેડે ચડી;
 ઉડાડી રજ દશોદશ ધણી, આવી અસ્વારી રાયજીતણી. ૫૭
 ઉડતી દીડી, અદકા ખેદ, રજે બારાણી નૃપની દેહ;
 ઉડાડે રીસે બહુ છાર, છાર જવાઈ થયો અંધકાર. ૫૮
 રૂંટ રૂંટરે એ રંડ ગુમાર, શું ઉડાડે છે હમણું છાર ?
 અધિપતિ આવે બિડ્યો લાણુ, કયમ રંડા છાંટે અણુગણુ ? ૫૯
 તે વારી કોની નવ રહી, જ્યમ વારે ત્યમ જમણી વહી;
 ત્યાં ધૂટ્યા દશ વીસક ભેધ, અંતઃકરણમાં આણી કોધ. ૬૦
 કોણે મુકી, કોણે લાત, કોણે કુંદકેરી ધાત;
 ધૂટી હાથથી નાઠી ત્યાંહ, આવી ખેડી દમની, બ્યાંદ. ૬૧
 તમારે કલે હું તો ગર્ભ, અર્ધમુર્ધ મારયકા હું ગર્ભ;
 મારી લકુ ને ભાંભાં હાડ, તુજમાં જળ હોય તે દેખાડ. ૬૨
 મુજને મારી મહોકમધંણુ, તેથી પાણી ગયું તિમ તણુ;
 કોપી દમની શુર્યતાં વાત, લીધા દંડ ધરમાંથી હાથ. ૬૩
 આગળ જ્યાં હાથીની હાર, રથામે આવી તેણે ઠાર;
 કોપી વાત શુણીને કરણુ, મારગ રેખા કીધી તરણુ. ૬૪
 રસ્તા વચ રેખા ત્રણ કરી, ઘેર પોતાને પાછી ફરી;
 અકરમાત ભીતો ત્રણ યર્ષ, અસ્વારી યંભી ત્યાં રહી. ૬૫
 રોક્યા મારગ કંધી વાટ, જઈ ન શકે કા આગળ ધાટ;
 સૈન્ય સહકો યંભી રહ્યું, જાણુ રાય વિક્રમને થયું. ૬૬
 કોક કામિનિયે કીધો કોપ, મારગ વાટ યથ છે લોપ;
 કંધી વાટ જાવાની માપ, રાજા આગ્યો આપોઆપ. ૬૭
 ન ખેડી ખોદાય, ન પાડી પડે, અધિપતને મન અચરજ અડે;
 અનેક પેરે કીધા બહુ ભેદ, તોયે પાર ન પામ્યા ખેદ. ૬૮
 અડાબા હાથી તે સાથ, બેલદાર વળગાયા હાથ;
 ટાંકે ટાંકી નવ ટંકાય, ખુણો એક ઓછો નવ યાય. ૬૯
 આવી દમની દંડ લઈ હાય, ખેલી રાય વિક્રમની સાથ;
 જળતણું નહીં રાજ કામ, અભેદ ભીત છે એનું નામ. ૭૦
 પંચદંડ (છત્ર) ધરાવે જેહ, પાછી ભીત કરે જન તેહ;
 એ ભીત પાછી નહિ યાય, જીજે મારગ જઈએ રાય. ૭૧

દોહરાં

સુંઠ તણો એક માંઠિયો, નથી ખાધો કે માખ;	
નથી મૂંછ મુખ કે તણે, જે બીત પાછી હડાય.	૭૨
વચન સાંભળ્યું તે તણું, મનમાં યયો હિચાટ;	
પાછો ફરિયો રાયજી, બીજી લીધી વાટ.	૭૩
ઘેર બાળ્યો મહા દુઃખમાં, નવ કીધું ભોજન;	
પ્રાતઃકાળ સભા કરી, જેઠા ત્યા રાજન.	૭૪
અચરત પામ્યા લોક સહુ, દીર્ઘ પ્રાક્રમ પ્રેલ;	
કાને કામ સુઝે નહિ, યર્ષ રણા દીગમૂલ.	૭૫
હામ હામ વાતો કરે, ટોળે ટોળાં લોક;	
શત્રુને સુખ ઊપન્ધું, રાયજીને મન શોક.	૭૬
રાયે તેડું મોકલ્યું, માનથી દમની ઘેર;	
મહેણું દીધું પંચદંડનું, પ્રીતે કહો તે પેર.	૭૭
પંચદંડ એ નામ યું? તે છે કાને દાર?	
કેવું છે કારણ વડું? હું જાઉં તેણે કાર.	૭૮
તે મુજ શુ બાલો તમો, સાચી જે શુભવાણ;	
તેમાં ખેદ ધર અમો, તો ધંધરની આણ.	૭૯

ચોપાઈ

દમની કહે સમ ન વદો તમો, હવડાં નવ કહીએ તે અમો;	
વગર સમજે કહું જો વાણુ, પૃથ્વીપત ખોશો કંઈ આણુ.	૮૦
કન્યા અમારે ઘેર અનૂપ, પ્રથમ તેહને જિતો બૂપ;	
રમત સહુ કરો એકઠી, સેવંજ મંજીકો સોકઠી.	૮૧
રમો તમો જે હિપર હોડ, મારી પુત્રી ફરી જોડ;	
એ જિત્યાનો જશ કહાવશો, પંચદંડ જિતી લાવશો;	
નહિ જિતો પુત્રીની પાસ, પંચદંડ જિત્યાની મૂકો આશ.	૮૨

દોહરા

તેને જો તમો જિતશો, તો મુજને વિશ્વાસ;	
નહિ તો કામ સરે નહીં, મૂકો દંડની આશ.	૮૩
એવું કહી પાછી વળી, મદિર તે તર્કાળ;	
કુંવરી તેડું મોકલ્યું, રાજાએ સુખપાલ.	૮૪

શણુમાર અંગ સોજે સન્યા; મોતી પરોળ્યા વાળ;
 પીતાંબર પટ પહેરિયાં, બહુ તિલક છે, બાલ. ૮૫
 હાવ : બાવ મૃગલોચની, સિંહલંકી સુગળ;
 વનિતા સોલજ વરસની, જુગુટી કામનું બાલ. ૮૬
 દેવદમનીની ? દીકરી, નિર્મળ, દમની નામ;
 શશિવદની મૃગલોચની, રૂપતણું કંઈ ધામ. ૮૭
 પ્રાન સરિખું પેટડું, અધર નણે પરવાલ;
 પોપટવરણી નાસિકા, ગળના સરખી ચાલ. ૮૮
 નામદેણી, ચોટસો, જુકુટી ધનુષાકાર;
 પયોધર પદ્ય સરીખડાં, સોલ કળા વિસ્તાર. ૮૯
 શીખ લેઈ, માતાતણી, ચાલી ચતુરસુગળ;
 અહંકાર અતિ મનઃધર્મો, રાજ તરણા સમાન. ૯૦
 સુખપાલેથી ઉતરી, રાયે દીધાં માન;
 આદરભાવ જ કરી ધણો, મહેલ્યાં ફાણ પાન. ૯૧
 શી શી રમતાનણો તમે, તે ઝોચરીએ જાળ;
 તમે કહો તે સાંભળ, કરિયે રૂડા કાજ. ૯૨
 દમની કહે તમને ગમે, રમત મરિડા જે નેડ;
 હું કહું તે પછે પરદિયે, હારજિતની હેડ. ૯૩

ચોપાઈ

હરખો રાજ મનમાં બાદ, માંજો ત્રણ પાસાનો પાટ;
 રાજ કહે જે તારે કાડ, તેની મુખથી ખોલો હોડ;
 તુ કહે તે મારે મન ખરું, કાઠિ ઉપાય કર્યે નવ ફેડ;
 રાજ એમ વચારે મન, સ્ત્રી હવે કહે છે વચન. ૯૪

દોહરા

દમની કહે હારું અમે, મૂલ ખરીદી દાસ;
 પરણું તમને પ્રીતથી, રહું તમારી પાસ. ૯૫
 ને તમે હારો રાવળ, દેસ કરાવું લાજ;
 સેવક કરિ રાખું અમે, બોમલુ ઉજેણી રાજ. ૯૬
 ચાર દિવસનો વાપદો, થોડે અદા, માટ;
 તેનો સુરજ સાંખિયો, કરિ ખોલો જે વાત. ૯૭

૫૫

ચોપાઈ

- રાજા બાંધેલાં કાલે કરી, રમત રાજ સભામાં ધરી;
વાયુવેગે વાતજ યઈ, બધા નગરમાં ચર્ચા યઈ. ૯૮
- પ્રધાન પંડિત જોઈને રહ્યાં, સુણી વાત સહુ અચરજ થયા;
રમત રમે જે પહોરજા હોય, નવ હારે નવ જિતે કાપ. ૯૯
- રાજાને નવ સૂઝે વાટ, અંતરમાં ઉપજ્યા હુઆટ;
તે દિવસ રમત એમ રહી, દમની ઘેર પોતાને ગઈ. ૧૦૦
- દેવતાએ ન કીધું રાજન, આવતાં કીધાં ભોજન;
બીજે દિવસ વહાણે જોડે, ગઈ રાજસભામાં તેડે. ૧૦૧
- પહેલે દિવસે હુતિ જેમ, રમત બીજે દિન માંડી તેમ;
કાઈ કાંઈથી નવ પામે હાર, હાજે પાસા વારંવાર. ૧૦૨
- જે પહોર મધ્યાહ્ન જ ચર્ચા, રાજમહોલમાં રાજ ગયા;
ગઈ ભુવતી પોતાને ઘેર, કરે કામ મન વાંછિત પેર. ૧૦૩
- કુરાચાર જોલે સહુ લોક, રાજાને મન પ્રગટ્યો શોક;
ત્રીજે દિવસ ચર્ચુ પ્રભાત, નગર વિશે ચાલી વિખ્યાત. ૧૦૪
- રાજસભામાં નારી ગઈ, રમત હતી તે નારી યઈ;
અનેક ઉપાય રાખજી કરે, તેણે અર્થ એકે નવ સૂઝે;
ખરા મધ્યાહ્ન ચર્ચા જ્યારે, રમત હાંકિ મૂકી નહિર. ૧૦૫

હાહુરા

- રાજાને દમની તવ કહે, રહ્યાં કાલે હીસ;
કાંલે પહેલાં જિતશે, પાગ નમાડું શીસ. ૧૦૬
- ચેતાવું કું અતુર નર, સભા શુભલે પરમાણુ;
વળતી કહેશે કહ્યું નહિ, પાણી પરઠણું વાણુ. ૧૦૭
- કાલે પહેલાં જિતો નહીં, તો પાણે મારું મત;
સેવક સહુ દેખતાં કરું, રાજ તમણું તરત. ૧૦૮
- વિક્રમ કહે વનિતા સુણો, રહેશે હુંસ તમ પાસ;
ગુજ સરખી ઘાણો કરી, મૂલ વિનાની દાસ. ૧૦૯

૧૦

૫૫

ચોપાઈ

- એવું કહી રવચારીકે ગઈ, રાજાને મન ચિતી યઈ;
રમે રાંડ જિતીને નાંખ, તેનો કાંઈક કરું ઉપાય. ૧૧૦

નિશા ત્યારે જોઈ બાધે ગામ, દોક વેહવાર બોલે તે કામ;
અદમ્ય વિદ્યા આપે કરી, જોવા આજો બાધે કરી. ૧૧૧
મલી કુંચીને હાટેહાટ, ચોરે ચકલે વાટેવાટ;
માનવી ટોળે મળિયાં બહુ, કરે વાત મુખેથી સહુ. ૧૧૨
જિતે કાલ ધાંચણની બાળ, લેશે રાજજીનો માલ;
કાઈ કહે એ માહું ચયું, રામરાજ વિક્રમનું મયું. ૧૧૩
કાઈ કહે એ તે વિપરીત, નીચ સંગાયે ચાની પ્રીત!
કાઈ કહે રાજ ઘેલો થયો, મમતે બોલે કામિનીને કલો. ૧૧૪
કા કહે યારે બીજી વાત, એને આયે હરસિદ્ધ માત;
કા કહે એ વાચા ચૂકરી, કામિનીને કહાડી ચૂકરી. ૧૧૫
કાઈ કહે માઠો કરશે મરમ, કેમ ચૂકરી રાજ ધરમ ?
કાઈ કહે દાયદર્પણ શું કરે ? જે તે કાલ વદાણમાં કરે. ૧૧૬
એક સોભજે વિક્રમ પીર, સ્ત્રીઓ ભરે ન્યાં નિર્મળ નીર;
બુદ્ધ મંત્રાંતાં બુવતીતણાં, વર્ણન થાય રાજનાં ઘણાં. ૧૧૭
એક કહે એ રુંડુ થયું, માન મોટમ રાજનું મયું;
દહાડી જોઈ ચર્યા બુવે, સૌ લોકાની નિંદા કરે. ૧૧૮
કાઈએ જાની વાત ન થાય, ઘેર રાજને હુંકે રાય;
કાઈએ હસી ન ગવાએ ગીત, કાઈએ કાઈનું ન થાયે પ્રીત. ૧૧૯
સખી સખીમાં મુખ કે દુઃખ, બોલી ન શકે કાઈએ મુખ;
જાણે રાજ સુચસે કાન, એમ સ્ત્રીનાં ઉતર્પા માન. ૧૨૦
ધાંચણને પાયે લાગીએ, એની જાવી આપણુ માંગીએ;
શાઆશ રાજશુ કીધા વાદ, જિતરશે નરપતનો નાદ. ૧૨૧
બહુ મુખે બહુ વાતો કરે, હસે તાણી હાંપાણી ભરે;
કાઈ માહું કાઈ રુંડુ કહે, લક્ષણવંતો મનમાં લહે. ૧૨૨
ન્યાં ન્યાં રાજ દષ્ટે જોય, બીજી વાત કરે નહિ કાય;
લીધો ગામ બધાનો પાર, નવ સુઝે એકે વિચાર. ૧૨૩
પડી પૂર નિશા ન્યાહરે, મન વિચાર કરે સાહરે;
મોટા જન માન લંજ જ થાય, પ્રાણુ તજે કે વિરશે જાય. ૧૨૪
માટે પ્રાણુ તજું સર્વથી, ઉપાય બીજો એકે નથી;
કાઈને વાત જણાવી નહીં, વાત આપ હદમાં લઈ. ૧૨૫

ભરી પૂજન સામગ્રી સાથ, વૈતાળ વીર લીધા છે હાથ;
 જ્યાં છે હરસિદ્ધ મોટી માથ, પાળો પંથ ગયો છે રાપ. ૧૨૬
 ચાચર દેવી નગરજતણી, ચાલ્યો મહિપતિ માતા ભણી;
 લાં ધરણીપતે ધરિયું ધ્યાન, ધૂપ દીપ ને ફેફળપાન. ૧૨૭
 કુમકુમ ચંદન અક્ષત ધણા, પૂજા બહુ વિધ કરિ નહિ મણા;
 પ્રથમ પહેર એક નિચા ગર્ભ, પૂજા પૂરણ ત્યારે ચર્ધ. ૧૨૮
 ખડમ પોતાની ફાટે ધણું, આવાહન ચંદીનું કર્યું;
 પ્રસન્ન ચર્ધ છે મોટી માત, મા માં કહિને જાલ્યો હાથ. ૧૨૯
 શા માટે તને છે ગ્રાણુ, માગ માગ ર વીર મુજણુ;
 માતા સર્વે જણો તમે, મુખથી શું કહું આળે અમે ? ૧૩૦
 અંતરમાં પેઠી છે લાજ, પાળો લાજ ને સારો કાજ;
 નીચ જાત ધાંચણુ છોકરી, મહેલું દીધુ તે ડોકરી. ૧૩૧
 પંચદંડ ધરાવે જેહ, રમે ઘૂત દમનીયું તેહ;
 તે સંગાથે પાડી હોડ, જિતાડો તો પહોંચે હોડ;
 દિગ્વિજય તે સાથે કરું, પંચદંડ સિર છત્ર જ ધરું. ૧૩૨

દોહરા

ત્યારે હરસત બાલિયાં, એની ઉત્તમ જાત;
 એમાં પ્રાક્રમ છે ધણું, આગળ જોશો ખ્યાત. ૧૩૩
 પ્રપંચ એ જિત્યાતણો, તે તમને કહું આજ;
 તમે જાઓ ઈંદ્રાસને, ત્યાં રહેશે તમ લાજ. ૧૩૪
 વૈતાળ સંગાથે પરવરો, મારો તુંજ શિર હાથ;
 ઈંદ્રાસન ગામા ધણી, ત્યાં મળશે સહિ વાત, ૧૩૫
 કામ કરી ઘેર આવશે, પહોંચશે મનનાં હોડ;
 એ ભુવતીને જિતશે, દંડ કરીને હોડ. ૧૩૬
 છત્ર મળે પંચદંડનું, ચારો જુગજુગ નામ;
 તુજને જિતી નવ શકે, એ નહિ સહેલું કામ. ૧૩૭
 પુણ્યે ગ્રહ પીડે નહીં, પુણ્યે નાસે પાપ;
 ત્રિદશ વચ એક પુણ્યને, તૂટે ઈશ્વર આપ. ૧૩૮
 વચન શીશ ચડાવિયું, તેઓ વીર અનૂપ;
 પવન પહેલો પરવર્યો, વીર તે વિક્રમ બૂપ. ૧૩૯

ચોપાઈ

- બેઠી સુખપાસે તે નાર, આવી રાજને દરબાર;
મહિપતિએ મુંઝ નાંખ્યો દાથ, વઘો વચન દમનીની સાથ. ૧૫૩
- ત્રણ દિવસ રમાયાં તમે, તેમાં ચરાકમ બેઠ્યો અમે;
છેલ્લે દહાડે જિતે હોડ, પહોંચે તેના મનના કોડ. ૧૫૪
- ત્યારે દમની બેઠી વાણ, સાંભળ રાજ ચતુર સુળણ;
મારાથી કંઈ દારી ગવા, તે તો મારા સેવક થયા. ૧૫૫
- મૂક્યો વાદ બેઠા તે ઠરી, રમત હતી તે જુરી કરી;
જેવા મળ્યું છે બાધું ગામ, અચરજ બોલે ઠામે ઠામ. ૧૫૬
- બેમાં કામું પાણી જાય, જોરવારિની જિત જ થાય;
ધડી એક બે રમત જ યઈ, (રાયે) દમની પ્રત્યે વાણી કહી. ૧૫૭
- સ્વમાફેરી કહું એક વાત, દીકુ ગઈ રાતે સાક્ષાત;
જોયો 'ઈન્દ્રાસનના તાજ, નારી તું કરતીતી' નાચ. ૧૫૮
- રીઝ્યો નરપત 'ગુજરા' સાર, હેતે આપ્યો એકાવંશ દોર;
તે સાચી કે જૂઠી વાણ? સાચું 'કહે' જો 'હોય' પ્રમાણ. ૧૫૯
- ત્યારે 'જીવતી' ઝાંખી યઈ, જૂઠી વાત રાજ 'તે' કહી;
આજપંપાજ જૂઠું એ 'હોય', 'સ્વપ્ન' સાચું કહી ન 'હોય'. ૧૬૦
- પ્રત્યક્ષ ત્યાં કેખાઓ દાર, ઝાંખી દમની નવ લાગી વાર;
માનભંગ યઈ જેટલે, ચુકી દાવ દેતા તેટલે. ૧૬૧
- ચટકી 'અદકી' પેઠી 'ચિત', એક ભાગ રાજની જિત,
ખીજ વાર બોલ્યા છે જૂપ, 'સાંભળ નારી' વાત અનૂપ. ૧૬૨
- (હું) પામે બેઠા તો 'ઈન્દ્રતણે', નૃત્ય કરતીતી હેતે ધણે;
માનિની ગુજને દીધાં માન, ગુજને 'ઈન્દ્ર' આપ્યાં પાન. ૧૬૩
- તે દમની કહે 'સર્વ' જૂઠ, તમે વાત લઈ આખ્યાં હિં,
(રાયે) પ્રત્યક્ષ ખીડાં ચાપીલાં, ખીસેથી કાંઠી આપીલાં. ૧૬૪
- દીઠાં પાન ઝાંખી યઈ ગઈ, એકબાકળી જોતામાં યઈ,
બે ભાગે જિત્યો, તે રાય, વિમાસણ વનિતાને યાય. ૧૬૫
- ત્રીજ ધડિયે બોલ્યો રાજને, 'કહું' વાતે તે 'ધરંજી' મન;
હું ગયો તો 'ઈન્દ્રાસન' બણી, ત્યાં 'બેઠા' સુરનાથક ધણી. ૧૬૬
- તારી રમત દીઠી 'તે' ધડી, ઝાંખ 'કાં' નેની 'તારી' પડી;
તે આવી 'મારા' હાથમાં, મેં લીધી તે સદુ સાથમાં. ૧૬૭

દમની કહે એ જૂહી પેર, ઝાલ ઉતારી મૂકી ઘેર;
રાજા કહે તું સાચી હોય, આપી ઝાલ પ્રગટ તું જોય;
જ્યાં, જાંખી, યઈ તે નાર, ત્રીજા હાર યઈ તે, હાર. ૧૬૮

કોહર.

એ ક્યાથી, ઇંદ્રાસને, લાગ્યો, ખરાં એંધાણ;
પડી વિભાસણુ માનિની, પરવજ પડિયો પ્રાણ. ૧૬૯
કહે રાજા સુણ કામિની, જૂહી જાતે ફેર;
કહો નારી તે ક્યાં ગયું, પગ તારાનું ઝેર? ૧૭૦
ત્રી કહે મૂકયુ, ઘર વિષે, પડી પેટમા ફાળ;
મનથકી મહિપત વટે, તરુણીયું તાકાળ. ૧૭૧
તું ત્યાં કરતી ઇન્દ્રાસને, અમો દ્રષ્ટે જોઈ,
ત્યાં નેપૂર લીધુ અમો, અન્ય ન જાણે કોઈ. ૧૭૨
મૂકયું ઝેર તે આગળે, નરમ યઈ તે નાર;
પાણીથી યઈ પાતળી, ચૂકી ગઈ તે હાર. ૧૭૩
પછિ તે, પાસા ઢાળતાં, થર થર ધૂળે હાથ;
હારી હારી સફ કહે, હસી પગો સફ સાથ. ૧૭૪
વાગી હાકે હાથાતણી, જિત્યો વડલય વીર;
પ્રતાપ પુન્ય પોતાતણો, રાખ્યુ પ્રજાએ નીર. ૧૭૫
વાઘ્યા વાળ જિતનાં, ગડગડિયાં નીસાન;
હારી દમની હોડયું, જિત્યો વીર સુળણ. ૧૭૬
આપર્વ વિવાહ સહિ ક્યોં, સહ્યું ન લાગી વાર;
તે વનિતા વિક્રમ વર્ચો, શોભા અપરંપાર. ૧૭૭
સાસુને વિક્રમ કહે, જોડીને બે હાથ;
વાત કહે પચ્છાની, જે બોલ્યાં મુજ સાથ. ૧૭૮
સુણો આપે સજ યઈ, ધીર વીર સજ યાવ;
પ્રથમ કહું છું એટલું, કુંકણ દેશે જાવ. ૧૭૯
ખ્યાન ધરો પરશુરામનું, સોપારાધા ગામ;
તેમા વિપ્ર એક વેદિઓ, સિવશર્મા છે નામ. ૧૮૦
રહેજો વાસો ઘેર તે, જો જો એ એંધાણ;
ત્રી ઉમાટે તેહની, ચતુરા ચતુર સુળણ. ૧૮૧

ચર્ચા જોઇને આવજો, ગામ-ઠામ-ધર એહ;

જાગશે 'તો તો જીવશે, જાધે જાશે દેહ. ૧૮૨

૧ ઉમયાદે નારિ પાસેથી ઉડણું દંડની પ્રાસિની વાત

ચાપોઈ

રાયે મન માન્યું તે સાચ, માની દમની સાસુ વાત;
વડા વજરને સાંધું રાજ, ચાલ્યો કુંકણુ જોવા કાજ. ૧૮૩

વૈતાળ સાથે તેઓ વીર, ચાલ્યો મન ધરીને ધીર;
અનેક દિવસ દિડતાં યયા, કોડ ધરી કુંકણુમાં ગયા. ૧૮૪

દીકું નગર યયો આહવાદ, દીઠો શિવ સુંદર પ્રાસાદ;
હરખ્યો મહીપતિ પોતે મન, પ્રીતે કાપું છે પૂજન, ૧૮૫

પામ્યો મોહાર પુનરો સાત, કર જોડીને પૂછી વાત;
'શિવશર્મા છે વિપ્રજ નામ, કાને ભાઈ વસે કુણું ઠામ ? ૧૮૬

કહે પુનરો બ્રાહ્મણુ ધણુ, શિવશર્માની શી છે મણુ;
જાયા નીચા ને વામણા, કો ગેરા દેહે દામણા. ૧૮૭

કાંઈ તેનું અંધાણુ જ હોય, તેહ વિના પ્રીછે નહિ કોય;
શુભ અંધાણુ રાખ્યું છે સાર, ઉમાદે જોને ઘેર નાર. ૧૮૮

જાઓ ડાબી પોળ નિશાળ, બેઠો વિપ્ર ભણાવે બાળ;
શીતળ જાંવાને કારણે, વૃક્ષ આંબલીનું બારણે. ૧૮૯

તેનું વચન હેડામાં ધરી, લણુલાધવી વિલા કરી;
રાજવંશી રહ્યાંણું રૂપ, શિવશર્મા ઘેર આંબો 'બૂપ. ૧૯૦

દંડવત પ્રણામ કર્યો, અરજીમૂત લઈ મુખમાં ધર્યો;
વિદ્યા ભણુવા આંબ્યા અંમો, કૃપા કરી રાખોજી તમો. ૧૯૧

ગોરાણી બાહેરે નીસરી, જોઈ વિક્રમને દષ્ટે ભરી;
'આનંદ અદકો મેનમો' યયો, રીઝીને રાજ ત્યાં રહ્યો. ૧૯૨

ઘેર વિદ્યાર્થી મારે ધણુ, સુખે રહ્યો અધિયા શી મણુ;
માનુભાવ મોટો જે મુખી, વિદ્યાર્થી યયો ત્યાં સુખી. ૧૯૩

કરે ગોરાણી હેતજ ધણુ, આપે સાકરિયાં ધાણી ચણુ;
'ઉદરતણુ' જોવા હોય તંન, અથી અદકું રાખે મન. ૧૯૪

બાસક પહેલા નાના તંન, ત્રેસઠમો વિક્રમ રાજન;
'રમે જમે ભણે મન મોજ, રાત દિવસ તે ચર્ચા જોય. ૧૯૫

એક દિવસ મધ્ય મધરાત, સુતા માનવી જાતો જાત;
 સહુ કોને છે ધારણુ ધણુ, જાગે રાજ્ય વિક્રમ/ભણુ. ૧૯૬
 ભડી ભમાદે પ્રયડ, લીધા હાથમાં ભડણુ દંડ;
 નિકળી બહાર રાખી મન ધીર, તે તો દીકું વિક્રમ વીર. ૧૯૭
 માઝમ રાત ને જાતે નાર, કેમ નીકળી એકલી બહાર;
 અરૂંપરું જોયું અર્ધધડી, વૃક્ષ આંખથી દોચે ચડી. ૧૯૮
 આંખલિ થડ પોલી ચુકાવ, અદૃષ્ટ ચર્ધ સાં જોડો રાય;
 ચડી ઝાડ ઉમાદે નાર, કીધા દંડના ત્રણ પ્રહાર. ૧૯૯
 ભડ ભડ કહ્યું મુખથી વળી, મયું વૃક્ષ બાધું ઉચળા;
 ઉપર ઉમાદે હેઠો રાય, સો જોજન સૂધી તે જાય. ૨૦૦
 સાં એક પ્રીકું છે મરાણુ, સધણુ જૂતળનું રાણુ;
 જૂત પ્રેત અમિ દવ બળે, સિદ્ધ લક્ષ ચોરાથી મળે. ૨૦૧
 બાવન વીર ચોસઠ જોગણી, ભારે ભોગતણી ભોગણી;
 ચોસઠ ખેડી આમુંડા જ્યાં, દેવ કુંડુલિ વાળે ત્યાં. ૨૦૨
 તે ઠેકણે શોભા હોય, વર્ણન કરી ચક્રે નહિ કાય,
 જુહાર જુહાર ઉમાદે કહે, જોગણી સહુ સાંભળવા રહે. ૨૦૩
 જૂડી જૂડી સહુકો કરે, ઉમાદે હેડી જાતરે;
 તું સાચી ન પડી એક ઢીસ, આવે કુઃખવા હહાડી શીશ ૨૦૪

જોહાર

ઉમાદે કહે જોગણી, સાચી હું હું આજ;
 ચોસઠમો આવી બળે, યાય આપણું કાજ. ૨૦૫
 બાસઠ ઘેર પહેલા હતા, ત્રેસઠમો મુજ કંથ;
 ચોસઠમો આવી મળ્યો, આનંદ વિપન્યો મન. ૨૦૬
 બગીસ લક્ષણે મળ્યા નહી, તો શી કરિયે પેર;
 ભોગ આપવા ભવાનીને, યયા ચોસઠ મુજ ઘેર. ૨૦૭
 તમો કહો તેમ હું કરું, ટાળે આપણો રોગ;
 મને કરો તમો જોગણી, ભરુ ભરપૂરણુ ભોગ. ૨૦૮

ચોપાઈ

હરખ્યા જોગણી પ્રીતે પાસ, ઉમાદે તુજને ચાખાસ;
 અમો કહું તે મનમાં પરા, ચોદસ દિન નેવેદજ કરો. ૨૦૯

વડા બાકળા લાકુ ખીર, કરો પાક મન આણી ધીર;	
ચોસઠને સનાન કરાવળે, હાર કરેણુના ધરાવળે.	૨૧૦
સિંદુર તીલક કરળે લાલ, પાસપાસે બેસાડી બાળ;	
લાણા માંહે ભરળે ખંડ, હાથથી હેઠા મૂકળે દડ.	૨૧૧
તે પાછળ પ્રદક્ષણ કરો, ઉડો ઉડો મુખથી ઓચરો;	
હિંદ મંજલી સરવી હાય, લેળે ભોમ ભવાની માત.	૨૧૨
અમેા હુકારો ત્યારે દેખશું, "અકેકા વેહ્યી લેખશું;	
આવ્યાં અમેા પાછાં નહિ ફરે, નહિ તો તુંજને ભક્ષ જ કરે.	૨૧૩
એવી તેણે દીધી શીખ, વિદાય ચર્ધ મન આણી ખીક;	
માત્યા દડ તેણે પ્રત્યક્ષ, ચઢી આબલીકરે જક્ષ.	૨૧૪
એક ધડીમાં આવી ધેર, નરપત નિરખે સખળી પેર;	
ઉતરી હેઠી ધરમાં ગધ, રાજાને મન ચિંતા ચર્ધ.	૨૧૫
દેખાડી સામુએ વાટ, મોકલ્યો ધડવા મારો ધાટ;	
વેડું દુઃખ મારી દેહને, ઉમારુ ત્રેસઠ એહને.	૨૧૬
પરાક્રમ એમાં છ પ્રયંડ, કરામત સખળી તે દંડ;	
આવે હાય તો જિતીલઉં, નહિ તો પ્રાણ આ સ્થાનક દઉં.	૨૧૭
કપો વિચાર પોતાને મન, પ્રાતઃકાળે ઉગ્યો દન;	
શિષ્ય સર્વ સૂતા જાગિયા, ગુરુજને પાયે લાગિયા.	૨૧૮
સર્વે નહાવણ કરવા ગયા, વિગ્રહ કરી સુખિયા થયા;	
નરપત કહે જોડીને હાય, ગુરુસંગે બેઠા સહ સાય.	૨૧૯
એક પ્રગ્ન જુઓ ઋષિજન, આપણે માથે કાંઈ વિધન;	
જુઓ યાન વિચાર જ કરી, સ્વપ્નામાં લાય મન ધરી.	૨૨૦
ત્યારે સહકા બોલ્યા બાળ, સ્વપ્ન એ તો આળ પપાળ;	
આજ કાલનો તું આવિયો, ડાહ્યો ચર્ધ ડિંગ જ સાવિયો.	૨૨૧

દોહરો

ત્યારે ગુરુજ બોલિયા, તમેા ન સમજે કાય;	
હા બાઈ કહે તું મુજને, સ્વપ્ન શું તુંજને હોય ?	૨૨૨
આજયકી ચોથે દિવસ, છ ચોદસનો દન;	
ઉમાદે નૈવેદ્ય વહેંચશે, કરશે ચંડીપૂજન.	૨૨૩
બેસાડી ખંડ પૂરશે, કંઠ આરોપશે માળ;	૨૨૪
ભોમ આપશે ભવાનીને, ચોસઠ ખૂટ્યો કાળ.	

બત્રિશ લક્ષણા સર્વ છે, તેણે માન્યું સત્ય;	
ગુરુ સમેત કળે સહુ, કહે તે કરિયે ગત્ય.	૨૨૫
બિહિને નાશી નવ જરો, નહિ દેવા દેઉં નામ;	
કહું તે મારગ ચાલજો, થશે તમારું કામ.	૨૨૬
દંડ સર્ધ નાથું અમો, કહે આવજો તરત;	
પાછું જોવા જે રહે, તે તો પામે મરત.	૨૨૭
ધિરજ રાખી સહુ કો રહ્યા, ચારો શુભ કલ્યાણ;	
જો એ સાચું માનજો, નહિતો કહેજો અજ્ઞાણ.	૨૨૮
કો કહે જુઠું બિલિયો, કો કહે સાચું ખાસ;	
સાચું માન્યું ગુરુજીએ, કીધો દંડ વિશ્વાસ.	૨૨૯
પ્રતિજ્ઞા કરી આવીઆ, કોઈનું ન બિહુ મન;	
ત્રણ દિવસ એમ વહિ ગયા, આંખો તેરથ દંન.	૨૩૦
ત્યારે ઉમાદે જીયરી, સાંભળો મારાં સ્વામ;	
મારે બાધા નેવેદની, કહો તો કરું સિરનામ.	૨૩૧

ચોપાઈ

વારુ કહીને દીધી આરા, સૌને આંખો દંડ વિશ્વાસ;	
દાજ પસાળી અડદ જ તણી, સામગ્રી તે કીધી ધણી.	૨૩૨
નોતયાં સર્વ વિપ્રના તન, વહાણામાં ચોદયને દંન;	
રસોષ સર્વે કીધી સાર, તેડી વિપ્રતથા કુમાર	૨૩૩
તમો બેસજો સર્વે સાર, સંકલ્પ કરવો મારે દાય;	
ચોસઠ જોગણી સંતોખવી, પૂરણ પ્રીતે તે પોખવી.	૨૩૪
સમજાવ્યા પોતે રાજન, કોઈ જીક ધરશે મા મન;	
નાણા સર્વ તે કુધારથી, છે પરવશ સૌ વિદારથી.	૨૩૫
શુભપત્નીનું વચન જ જાણ, વિદા બણી તે મિથ્યા યાણ;	
કુમકુમ ચંદન સિદ્ધર સાર, ઘાલ્યા કંઠ કુમુદના હાર.	૨૩૬
બાણમાં પીરસ્યા જોજન, સ્વામી સદિત બેઠા સૌ જન;	
પચામૃત લાડૂ ને ધૂત, પીરસી પાક સામગ્રી તરત.	૨૩૭
કહાડીકુડ વચ્ચે આજિયા, બત્રિશ લક્ષણુ જુગતે જાણિયા;	
ઉમાદે વચમાં આલિયાં, ઉડણ દંડ કરમાં લાલિયાં.	૨૩૮
મેત્ર દતો તે સુજમાં લીધ, જોગણીનું આવાદન કીધ;	

મહેશ્વો દંડ ને નીચી વળી, પ્રદક્ષિણા કરવાને ફરી;
ઉડે ભવાની લેજો ભોગ, મનવાંછિત ટાળો મુજ રોગ. ૨૩૯

દોહરો

એટલે વિક્રમ ઉડીઓ, મારી હાક પરચંડ;
નાહો ચેતાવી સર્વને, લીધા બેડથુ દંડ. ૨૪૦
શુર સહિત તે દોડિયા, પાછું ન જુવે કામ;
એટલે આવી જોગણી, કારમું કૌતુક હોય. ૨૪૧
ખાઉ ખાઉ કરતી ઉતરી, નર ન દોહા તે કાર;
વેઢંચી ભાગ ચોસઠ કર્યા, બક્ષ કરી તે નાર. ૨૪૨
હાહાકાર સધળે ચયો, કાખ્યા લાંબા લોક;
ચોસઠ ખાધા ભવાનિએ, સજ્જન પામ્યા ગોક. ૨૪૩
નાહો ચોસઠ એકલા, કર્યો મન વિચાર;
વહાણું વાતે નીસર્યા, ત્યાંથી જોજન ખાર. ૨૪૪

ચોપાઈ

ધાકયા ધણી લાગી છે જૂખ, સહુ કણી વેઠ મહા દુઃખ;
નગર સીમાડે આંખો એક, રાજા બાલ્યો કરી વિવેક. ૨૪૫
સહુ બેસો ફરીને આ હામ, હું જઈને જોઈ આવું ગામ;
રહો અહિયા ન તજશે આ કાર, બક્ષ જોજન લાવું આહાર. ૨૪૬

(૨-રાક્ષસ પાસેથી અજિત દંડની પ્રાપ્તિની વાર્તા)

રણા ત્રેસઠ ફરી તે હામ, રાજા ચાલ્યો જોવા ગામ;
વળ્યો નગર બણી તે વાટ, નહિ માનવી ઉધારાં હાટ. ૨૪૭
બચ્યા માલ ખજાના દ્રવ્ય, મનુષ્ય વિનાં સર્વ છે સર્વ;
હાટ ઉધારાં દોસીતણી, બર્ચા વજ્ર અચૂલક ધણી. ૨૪૮
પારખ સુખડીઆ સોનાર, દુકાન હાટ છે અપરમપાર;
પોળ પાડો થરાં ને કાટ, નહિ પશુ પંખી માનવી ઘોટ. ૨૪૯
અચરત પામ્યો અદકું રાય, જોતો જોતો આધો જાય;
રાય ધીર મનથી નવ ડરે, કાયર નિશ્ચે બિહિતે મરે. ૨૫૦
જોયું નગર ને લીધા પાર, એટલે આવ્યો રાજદરબાર;
પેઠા મોહોલા ઉપર અજો, જાતી અટારી ઉપર ચઢ્યો. ૨૫૧
પાયરી છે કંધ્યા એક ત્યાં, બેઠી બિલાડી એક માંહે;
જાંઘ રણો છે તેને જૂખ, નહીં બિલાડી કારણરૂપ. ૨૫૨

સુના મંદિરમાં ગેશી રહ્યાં, નગરતણાં માણસ ક્યાં ગયાં ?
 હું ઉજ્જયપતિ વિક્રમ રાય, આંચો તારા ખોલ જ માંવ. ૨૫૩
 બિહી ખોલ શું છે રે દુઃખ ? ઈશ્વર તારી ભાંગે બૂખ;
 ખીલાડીએ સાન જ કરી, કાળળ ડાળલી આગળ ધરી. ૨
 અંજન કાધું છે જેટલે, નવજોખના ચર્ષ તેટલે;
 રાજા કહે તારું શું નામ, ઉજ્જડ થયું ક્યમ તારું ગામ. ૨
 સારે સી ત્યાં ખોલી વાત, ચંદ્ર શેખર તે મારો તાત;
 દેવે માર્યા માણસ ધણાં, નગર ઉજ્જડ કાધાં અમતણાં. ૨
 સોઠ સહુ તો દુઃખિયા થયા, કોઈ ખાધા કોઈ નાશી ગયા;
 મને એકલી ઝાલી ત્યાંહ, રાખી છે કારાગૃહમાંહ. ૨
 અંજન કરી બિલાડી કરે, ચારા અર્થે વનમાં ફરે;
 આવે છે રાતે આ ઠાર, બીજે અંજનથી ફરે છે નાર. ૨
 મુજ પર રાખે છે બહુ મન, જેવી પેટની હોયે તન;
 હવડાં આવશે કરતાં વાત, જોતાં કરશે તુજની ધાત. ૨
 તારો ડરાંચો તે નહિ ડરે, કોઈને માર્યો તે નહિ મરે;
 એવું બળ છે; મહા અચંક, અનિત એની પાસે દંડ. ૨
 તે દંડ જ્યારે વાગે શીશ, એ પાપી મરશે તે દીશ;
 તે દંડની નિલ પૂજા કરે, તે પાછળ અદક્ષિણા ફરે. ૨
 હેઠો મૂકે એટલી વાર, તેનો છે એને આધાર;
 લીધી વાત એનાં મનતણી, વળતી ખોલ્યો ઉજેણી ધણી. ૨
 છાનો રાખ મને તું ઘેર, હું જ કરું પાપીની પેર;
 સીએ જોઇ તેની સજ, ઠામ એક દેખાડી ગૂંજ. ૨

દોહરા

અંજન આંજયું એહને, કરી બિલાડી ત્યાંહ;
 રાજા જઈ છાનો રહ્યો, તેનાં મંદિર માંહ. ૨૬૪
 એટલે પાપી આવિયો, સેજ હતી જ્યાં ઠાર;
 અંજન આંજયું તેહને, તત્ક્ષણ થઇ તે નાર. ૨૬૫
 સ્નાનકર્મ તેણે કર્યું, પછે કર્યું સ્મરણ;
 દંડ હતો જે હાથમાં, તેને મેલ્યો ધરણ. ૨૬૬

પ્રદક્ષિણા પોતે કરી નખીને લાગ્યો પાય;
 નિરખીને પછે નિસયો, મહા બળિયો તે રાય. ૨૬૭
 ચેત ચેત રાજ કહે, ચઢાવીને બહુ રીસ;
 દંડ દતો તે આપટ્યો, તે પાખીને શીય. ૨૬૮

ચોપાઈ

તરફડી પઓ દૈત્ય ત્યાં તરત, પામ્યો એક પલકમાં મરત;
 વાયુ વેગે વાત જ ચર્ષ, ખબર દશ દિશા ફરી ગર્ષ. ૨૬૯
 તરત સોઠ આવી ત્યાં વસ્ત્રાં, સુખ પામ્યાં સહુ હેતે દુસ્ત્રાં;
 ઝીને ઘેર આબ્યા માળાપ, ટાળ્યા સહુ લેઢિના તાપ. ૨૭૦
 ન રહ્યું દુઃખ કોને મન કશું, તરત આવીને ગામ જ વસ્તું;
 ત્રેસઠ જે પોતાના જન, મનવાંછિત પામ્યા બોજન. ૨૭૧
 રાયે જાણ્યા વિક્રમ રાય, તત્કાલ જામને પડિયા પાય;
 મુજને આશીર્વાદ કીજાએ, એ કન્યા રાયજી લીજાએ. ૨૭૨
 તે કન્યાને પ્રીતે વરી, હુંકણમાં તે આબ્યા ફરી;
 પ્રકાશ થયુ પોતાનું નામ, મળવા આબ્યું બાધું ગામ. ૨૭૩
 હુંકણ રાયે વિનતિ કરી, પરણાવી પોતે દીકરી;
 પુરોહિતને ઘેર કન્યા એક, ગુરુને પરણાવી વિવેક. ૨૭૪
 વિદ્યાર્થીને ઘેર મોકલ્યા, રાય ઉજેણ આબ્યા એકલા;
 ત્રેસઠનાં ત્યાં ટાળ્યા દુઃખ, ભાંગી જન્મ જન્મની બૂખ. ૨૭૫
 બેપ દંડ બે કન્યા રૂપ, લઈ આબ્યો ઉજેણીબૂપ;
 ચતુરાં લાબ્યા ચતુરસુબળ, હરખે મડમડિયાં નિશાન;
 મહેલે ઉતર્યાં તે નર નાર, સુંદર શોભા તેણે કાર. ૨૭૬

હોહુરાં

જઈ દમની ચરણે નખ્યો, પોતે વિક્રમ રાય;
 દંડ જિત્યા દેખાડિયા, મહેલ્યા જામને પાય. ૨૭૭

(૩) રતનમંજરી પાસેથી અલાયદંડની પ્રાસિની વાર્તા

ધન્ય અજિત ધરણીપતી, ત્રંજાવટીએ જાઓ;
 જો જો ચર્ચા મહોલની, મહિસાગરમાં નહાઓ. ૨૭૮
 કરે રાજ ત્રંજાવટી, ત્રંજક તેનું નામ;
 ત્રંજકસેન તો બહુ થયા, પણ એ સાચું નામ. ૨૭૯

વચન લઈ તે સંચર્યો, સામુએ દીધી શીખ;
 સાથે વીર વૈતાળ છે, મન નવ આણી બીક. ૨૮૦
 પહોંત્યો ગઢ ત્રંખાવટી, નિશા સમે તે જૂપ;
 અદૃષ્ટ વિઘ્નાએ કરી, દીકું નગર અનૂપ. ૨૮૧
 મહિસાગર નાણાં જઈ, જોયા ધાટે ધાટ;
 નગર જ નિરખ્યુ સ્નેહયુ, ગયા રાજની વાટ. ૨૮૨
 જોયાં ધર પુર મેડીઓ, જોયા મહેલ અવાસ;
 અદ્યો ઉચિ અટારીએ, સી દીડી તે પાસ. ૨૮૩
 ત્રિયા તેર વરસતણી, લક્ષણ શુભ શુભ રૂપ;
 તે ઠામે, હરિને રહ્યો, પોતે વિક્રમ જૂપ. ૨૮૪
 ચત્રો જુએ, તેહની, નિશા ગઈ છે પડોર; ૨૮૫
 સાંઢ ઉપર વાહન કરી, આબો દ્વતદતે ઠોર.
 મેલી ઉટને ખારણે, આબો ધરમાં તેહ; ૨૮૬
 વાટ જોતીતી માનિની, જેમ જુપેયો મેહ.
 તારી સાથે આકું છુ, બેસો અહાર જ ઠામ; ૨૮૭
 એટલે પોપટ આવિયો, દામોદર શુભ નામ.
 કાગળ કોટે ખાંધિયો, આબો સીની પાસ; ૨૮૮
 પ્રણામ કીધો પોપટે, સીએ દીધી આશ.
 રાજ વિક્રમ તે જુવે, પરાક્રમ તેનાં પ્રોહ; ૨૮૯
 પોપટ દીડો પોતાતણો, થઈ રહ્યો દિગ્મુદ.
 કાગળ ઉડેલ્યો કામિની, તે વાંચીને જોય; ૨૯૦
 પાછળ રાજ ઉભો રહ્યો, તે નવ જાણે ઠાપ.
 સ્વસ્તિશ્રી ત્રંખાવટી, રતનમંજરી નામ; ૨૯૧
 લખિતંગ ધોયજી દમની, વાસ ઉજેણી ગામ
 સમાચાર એક પ્રીછએ, પાડી વિક્રમયું હોડ; ૨૯૨
 મુજને જિતી તે વરયો, લાગી મુજને જોડ.
 હુંશ ન પોહોતી આપણી, જ ધારીતી પેર; ૨૯૩
 કાળાગૃહે પડી કામિની, વિક્રમસેનને ઘેર.
 ભણુ દુઃખ દારિદ્ર્યનું, ભલી વેઠવી જૂખ; ૨૯૪
 તેથી બંકુ જૂપ ધર, સી ગાણુસને દુઃખ,

વાત કાપશું થાય નહિ, બહાર નવ જવામ;
 રડું ભુંડું જણાય નહિ, રહિ કાળાગૃહમાંય. ૨૯૫
 વચને બાધી દું રહી, જોડીને જે હાય;
 આપણુ રહિયે એકઠાં, વાત કરું તમ સાથ. ૨૯૬
 તમ ભણી રાગ મોકલ્યા, આબ્યા છે છુજ પાસ;
 તેને તો વરજો તમે, પહોંચે મનની આસ. ૨૯૭
 લખનાર નાર પોતાતણી, અચરત મોઢું એહ;
 પોષટ ધર પોતાવણો, મહિપત મન સંદેહ. ૨૯૮

ચોપાઈ

રતનમંજરિયે વાંચ્યો પત્ર, રાય વિક્રમે વાંચ્યો તત્ર;
 તેનો ઉત્તર લખિયો ઝોટ, બાંધ્યો તે પોષટની કોટ. ૨૯૯
 ત્યાં જઈને તો કેજો નામ, રતનમંજરી વરે કાઈ રાય;
 મુણી શુક આપ્યો જેટલે, કાગળ ફાડી નાંખ્યો તેટલે. ૩૦૦
 ધેલી રાંડ માંચણ દોઢરી, તારું પાપ જે એને વરી;
 મારું રતનમંજરી નામ, નવ રહું વિક્રમ ગુલામ. ૩૦૧
 એવા કંઈ આવે કંઈ જાય, વિક્રમ તો છુજને ગંધાય;
 દશી પડી તે સેવર-સાથ, જો આવે વિક્રમ મુજ હાય. ૩૦૨
 મહિપત બાંધું મારે ઘેર, કાઈ ન જાણે તેવી પેર;
 દાસીને હેઠી મોકલી, ઉપર રહી રાણી એકલી. ૩૦૩
 આબ્યો'તો જે પેસો દૂત, તેજો ધરમાં ભંગડશૂત;
 કહો તમે ક્યાંથી આવિયા, સમાચાર શા શા લાવિયા ? ૩૦૪
 ધણું સંભારે વિરભમ રાય, ધડી ધડી વડસાસો થાય;
 તમને નરપત તેડે આજ, સત્યાં સર્વ આપણનાં કાજ. ૩૦૫
 શાને વાર લગાડો વડી ? યાઓ શીઘ્ર ઊઠો આ ધડી;
 લીધા ધરમાંથી શણગાર, બીજો માલ તો અપરમપાર. ૩૦૬
 રતન પેટી લીધા અભેદડ, આખા દૂતને તે પરચંડ;
 જાઓ મૂકો ઊંટ ઉપર જઈ, પછી આપણ બે જઈએ વડી. ૩૦૭
 સાંઘણી ઉપર તે તો ધરથું, પછે વિક્રમે મન વિચારથું;
 દંડ પ્રતાપે નાશી જશે, હાથ ન રહી તો શી ગત થશે ? ૩૦૮
 દડ પેટી ઉંટપર ચૂક્યો, ચૂરણ મન તે તો ચૂકિયો;
 વેતાળ ગયો તે વસ્તુ જ હરી, બેઠો રાય ધીરજ મન ધરી. ૩૦૯

ચેતવ્યા વણુ તો નવ મારિયે, ક્ષત્રી ધર્મ તે . કયમ હારિયે;
 પૂછે રાપ, કાણુ કરે જોર ? દૂત જોર કે સીનો ચોર ? ૩૧૦
 સારે દૂતને ચઢી છે રીચ, ગાળો દીધી ત્યાં દશ વીચ;
 મારયું ખુડમ દીધા છે પ્રાણ, પજો વાટમાં તેહ અજાણ. ૩૧૧
 પછે દૂતનું લીધું, રૂપ, સ્ત્રી પાસે આવ્યો છે શૂપ.
 ને ગમે તો આવો તમો, ચાલો ખોટી ચાલે છે અમો. ૩૧૨
 ઉઠી નાર તે આગળ ચર્ધ, ઉઠ ઉપર ભેડી તે જર્ધ;
 ખીક ન આણી કાની ચંત, ખેડી સાંઢણી લીધો પંચ. ૩૧૩
 પૂર્વ દિશા હાંકયો જોડે, નારી તે બોલી તેડે;
 આપણે જવું પશ્ચિમ દેશ, કેમ કરેા પૂર્વમાં પ્રવેશ ? ૩૧૪
 મારે શું પશ્ચિમનું કામ, તેડી જાઉં પૂરવ મારે ગામ;
 વાંકું વચન તે સાથે કરયું, રૂપ પોતાનું પ્રગટ જ કરયું. ૩૧૫
 દંડ અને પેટી તો ગર્ધ, તે નારી તો નરવચ ચર્ધ;
 પેટી દંડનું ભાંગ્યું જોર, ચર્ધ ગર્ધ નારી ત્યાં તો ચોર. ૩૧૬
 શું નામ તહાકું ક્યાં રહે, ક્યાં લર્ધ જાઓ મુજને કહે ?
 મારું તો જુગારી નામ, વસવું મારે માળવ ગામ;
 કરું કામ અણુચિત્યાં ઘોર, સીમાણુસનો હું છું ચોર. ૩૧૭

હોહુરો

નિઃશ્વાસ મુકયો નારીએ, દેવ ન પહોંતી આશ;
 મનનો માન્યો મુડીએ, પાંખા જુગારી પાસ. ૩૧૮
 જુગારી હાથે સાંકળ, મર્કટ કંઠે હાર;
 ઘેલી સ્ત્રી સિર બેડનું, રહે કેટલી વાર ? ૩૧૯
 ભંગી વ્યસની આજણ, લંચટ જુગારી આપ;
 એવો કંથ જે કામિની, તેનાં પૂરણ પાપ. ૩૨૦
 નમરો નિદ્રાણુઓ, દીન દયાહિન રોગ;
 એવો કંથ જે કામિની, તે કામિનીના ભોગ. ૩૨૧
 કાગળ પોપટ લાવિયો, મુજ સહિયરનો મર્મ;
 તે વિક્રમને નવ વરી, ત્યાં ફૂટયું મુજ, કર્મ. ૩૨૨
 પરકુઃખલંજન સુખકરણ, અજિત અભેદી આપ;
 એવો પુરુષ મેં પરભળ્યો, ભોગવું તેનાં પાપ. ૩૨૩

નવ ખંડ જેની નામના, પવિત્ર જેનો દેહ;
 તેવો પુરુષ મેં પરભવ્યો, તેનું કૃણ આ તેહ. ૩૨૪
 સુરજ દેવ સાક્ષી તમો, નિર્મળ તારું નામ;
 મેળો કરજો મહીપતિ, કરો કામિનીનું કામ. ૩૨૫
 અત્યા શાપ દેઉં છું તને, હું અબળા સ્ત્રી જાત;
 ક્યમ લાવ્યો મને છેતરી, છાધી મોટી ધાત ? ૩૨૬

ચોપાઈ

સારે તે બોલ્યો રાજનં, તારું કાના ઉપર મન ?
 સાં પહોંચાડી ગૂઠું તને, શાને રીસ કરે છે મને ?
 તારા મનમાં જે હોય આપ, સલ ન કહે તો વ્રજને પાપ. ૩૨૭

દોહરા

સારે નારી બોલિ સહિ, વિક્રમ ઉજેણુ બૂપ;
 સકળ કળા શુભ જાણુ છે, શીળવંત સ્વરૂપ. ૩૨૮
 રાજ રાજેશ્વર છે શુણી, હરસત માત હજૂર;
 તેને મળવા મન ધણું, જે નારાયણુ નર. ૩૨૯
 વચન પાળ તું તહારું, મેળવ 'વિક્રમ રાય;
 સરે અર્થ તવ માહરો, હેઠું સિતળ ચાપ. ૩૩૦
 ત્યારે જુગારી બોલિયો, કંઈ નિકમ ઓંધાણુ ?
 તેને તું ક્યમ ઓળખે, બોલ ચતુર સુજાણુ ? ૩૩૧
 પગે પદ્મ છે તેહને, દીસણુ સુધી હાથ;
 જમણે હાથે ચક્ર છે, તે પૃથ્વીનો નાય. ૩૩૨
 કમળપત્રમાં નેત્ર છે, અરુણવત છે તેજ;
 ચંદ્રવદન ચંચળ ચતિ, નારાયણુનું હેજ. ૩૩૩
 છાઓ મણિ માઠે ચક્રી, આપ્યો સ્ત્રીને હાથ;
 જણે દિનકર ઉગીઓ, દીઠો તે નરનાથ. ૩૩૪
 પાગે લાગી પદ્મિની, શું છે તમારું નામ ?
 વીસ વશા વિક્રમ તમો, તેજપુંજ મહા કામ. ૩૩૫
 કર જોડીને ઉભી રહી, નમીને લાગી પાપ;
 મહારાજ મેં તમને ઓળખ્યા, તમો તે વિક્રમરાય. ૩૩૬

ચોપાઈ

સાખાશ સ્વામા ડાહ્યા તમે, જોયા વિક્રમ તે તે અમે; નમર ચર્ચા જોવા આવિયો પોપટ કાગળ ત્યાં લાવિયો. ૩૩૭
તે પૂઠથી મેં વાંચિયો, પેટી દંડ મેં તે સચિયો; ફૂત ફૂતો તે મેં મારિયો, ચેતાવ્યો જુદે દારિયો. ૩૩૮
તમને બેસાડી સઢિ કરી, લાવ્યો પંચે તમને હું હરી; મારા સમ તમને હોય મન, ત્યાં પહોંચાડું આણે દન. ૩૩૯
વચન સાંભળ્યું વિક્રમતણું, હરખી નાર તે મનમાં ધણ; માંધર્વવિવાહ હેતે કરી, રતનમેજરી વિક્રમશું વરી. ૩૪૦
ચાલ્યાં ચાલે ૩૩ તે વાટ, મટ્યા મનતણા-ઉચ્ચાટ; એક વાત અહિંયાંથી રહી, પેલા પોપટની સી ગત યર્ષ. ૩૪૧

હાહુરા

કાગળ રતનમેજરીતણો, લેધને ચાલ્યો પંથ; તેણે વિચાર્યું આવતાં, યર્ષ વિમાસણ ચત. ૩૪૨
દીડું રતનપુર વાટમાં, જુગતે જોતો જાઈ; મળે જો મારો બંધવો, સહેજે સુખિયો યાઈ. ૩૪૩
મળવાને પરદેશડે, બાંધવકેરે કાજ; તે રહે છે આ ગામમાં, લાંબુ મારી દાજ. ૩૪૪
એમ કહિ વળિયો ગામમાં, મળવા મિત્ર જ પેર; બાંધ્યો રહે તે પાંજરે, નીચી ગુણીકા ઘેર. ૩૪૫
બાંધ્યુ પાંજરું બારણે, ગંગારામ છે નામ; ત્યાં દામોદર આવિયો, બંધવકેરે હામ. ૩૪૬
દહટે દહ મળ્યા બેહુ, પહોંત્યાં મનનાં કોડ; ગુજ કરવા માંડી ત્યહાં, બાંધવ જુગતે જોડ. ૩૪૭
કહો બાંધવ કયમ આવિયો ? ગયા હતા કુણુ દેશ ? સુખ દુઃખ કહો તમતણું, કાં વેઠા પરદેશ ? ૩૪૮
ઉજેણીપત રાજ્યો, પવિત્ર મનશું પેર; પરણ્યો ધાંચણ દીકરી, હું છું તેને ઘેર. ૩૪૯
કામળ લઇને નીસપોં, ગયો ત્રેમાવટી ગામ; તે રાજાની બેટડી, રતનમેજરી નામ. ૩૫૦

મહારાજ વિક્રમ આવિયા, ચર્ચા જોવા કાજ;
 કરે રાજ શ્રી રામનું, મોટા જે મહારાજ, ૩૫૧
 રતનમેજરી પરણી, મારા કાગળ માટ;
 વહાણું વાતે આવશે, આજ ગામની વાટ. ૩૫૨
 શુભ અસ્વારી સાંઢિ તે, રતન પેટી પરચંડ;
 કન્યા છે તે પસિની, પાસે અભેજિત દંડ. ૩૫૩
 તે પહેલાં હું નિસર્ચો, ખાઉં વધાઈ વરત;
 તે દમની મને આપશે, હાર અમુલક તરત. ૩૫૪
 મુખસાતા છે અતિ ધણી, આનંદ અદેકા ચંત;
 મળ્યા ભેટ્યા શીખ છો, જાઉં મારે પંથ. ૩૫૫

ચોપાઈ

વારુ કહી તે યયો વિદાય, એક એકની કહી કથાપ;
 પેસે પોપટે વચન જ કહ્યું, તે ગુણિકાએ સર્વે લહ્યું. ૩૫૬
 સુણ્યું વચન એ મારું બાળ્ય, એવો હું પામું ક્યાં લાગ!
 પ્રપંચ કરું હવે રૂડી પેર, પેટી પસિની આણું ઘેર. ૩૫૭
 એવો મનમાં ધડિયો માટ, જઈએડી રાજીને વાટ;
 પ્રાતઃકાળ યયો જેટલે, આવી સાંઢિ નિકટ તેટલે. ૩૫૮
 હેઠાં ઉતર્યા નર ને નાર, તેણે મનમાં કર્યો વિચાર;
 ભક્ષ ભોજન અદ્વિધી લીજીએ, પછે પંથ આપણુ કીજીએ. ૩૫૯
 ગયા રાય તો ગામજ મહિ, નાર સાંઢિ રહી રથમાંપ;
 એટલે આવી ગુણિકા પાસ, મળા ભેટીને દીધી આશ. ૩૬૦
 મુજને વૃજ્યું અદકું હેત, તું તો મારી સગી બાણેજ;
 તું સગી ભગિનીની દીકરી, વારું ધર્મ વિક્રમશું વરી. ૩૬૧
 વિક્રમ ઉતર્યો મારે ઘેર, તેડવા મેલેલી તમને ઘેર;
 તેતું કપટ તો નવ જાણિયું, યાન હૃદેમાં નવ આણિયું. ૩૬૨
 મળ્યા વળગ્યાં જાંહે હાય, ગઈ નારી તે ગુણિકા સાથ;
 રતન પેટી ને સાંઢિ જ લીધ, કારજ ગુણિકાનું તો સીધ. ૩૬૩
 રતનમેજરી ગઈ ધરમાંહ, ચર્ચા શુંડી દીડી લાંહ;
 ક્યાં ગયો મારો ભરચાર, જે મારો હૃદયને હાર. ૩૬૪
 તે નર પાણે દેહ ન ધરું, કરડી જીભને હવડાં મરું;
 તારા મુળમાં સો વહેવાર, મુજને કયમ લાવી આ દાર ! ૩૬૫

દોહરો	
ચારે શુશ્રુકા ઉચરી, સળે રડા સણુગાર;	૩૬૬
જેવા મન તારે ગમે, ભોગવી સે ભરચાર.	૩૬૭
શુશ્રુકા ભત છે આપણી, મોટા જનશુ પ્રીત;	૩૬૮
નિત્ય દિવાળી આપણે, નવલા રંગ નિતનિત.	૩૬૯
પલંગ પાન ને હારડા, શુભ સંક્રામણ સેજ;	૩૭૦
નર રડા નિત્યે નવા, ભોગવ આણી હેજ.	૩૭૧
ભાળને તો સી ધણી, સંભવે નહિ સંભોમ;	૩૭૨
સારો ન આવે વરસમાં, ત્યાં તો પૂરા ભોગ.	૩૭૩
ત્રીય વાત નારે સુણી, અંજે ઉઠી ઝાળ;	૩૭૪
કે મારું કે હું મરું, આણું મારો કાળ.	૩૭૫
પરવશ પડી તે શુ કરે, ધારણ રાખી મન;	૩૭૬
મોટા મંદિર માળિયાં, ભામિની રહી બૂવન.	૩૭૭
સોદો લીધો વિક્રમે, આબ્યો તેવો આપ;	૩૭૮
ચિત્તા ન દીઠી વાટમાં, તનમાં પ્રગટયો તાપ.	૩૭૯
રહ્યો ગામમાં વીર તે, દંડ પોતાને હાથ;	૩૮૦
ગલીકુચીએ ખાજતો, વિચાર કરે મન સાથ.	૩૮૧
એમ કરતાં નિશા યદ્ય, દુઃખ પામી તે નાર;	૩૮૨
તે નાહી ધરમાં યદ્ય, બૂગ મારતી બહાર.	૩૮૩
મળી બહાર બહુ મેદની, માનવ એતાં વાટ;	૩૮૪
તે નગરના નરપતિયે, ભણી સગળી વાત.	૩૮૫
કહે બાઈ તું કયા રહે, શું દુઃખ નિરથે દેહ ?	૩૮૬
વિભેગ પડ્યો પરસ્પાનણે, સાચુ માનો એહ.	૩૮૭
કાળે લક્ષિને હું મરું, એટલું મારે કામ;	૩૮૮
ખીખ શુ બોલું નહીં, કાલ ન લેશે નામ.	૩૮૯
કાલ ભરાબ્યા શકટ ભરી, ચાલી સરિતા તીર;	૩૯૦
એટલે જોવા ત્યાં ગયો, પોતે વિક્રમ વીર.	૩૯૧

ચોપાઈ

પોતાનો પતિ દીઠો દષ્ટ, ગયું મન યદ્ય સધણું કષ્ટ;	૩૯૨
દીઠી પ્રીત બે બજુની ધણી, પૂછ્યું ગામકરે તે ધણી.	૩૯૩

દાઢને વાત ન કહી તે રાય, જાના વીર ધીર બે જાય;
 અદૃષ્ટિવા મનમાં ધરી, ધર ચર્ચા જૂએ તે ફરી. ૪૦૬
 ધટિકા જેમ નિશા વિસ્તરી, ખાલણુની પુત્રી નીસરી;
 સકલ કળા શુભ જોખન સાર, લક્ષણ શુદ્ધિવંત છે ખાળ. ૪૦૭
 તેની પાસે દંડ જ એક, તેની શોભા વિવિધ વિશેક;
 નિકળી ધર મેલી બારણે, રાય નિકળ્યો જોવા કારણે. ૪૦૮
 ચોટે જઈને જોમી રહી, પ્રધાનપુત્રી તે સ્થાનક ગર્હ;
 ત્રીજી તનયા વણિકજવણી, તે સકુની શોભા છે ધણી. ૪૦૯
 ચોથી છે ક્ષત્રીની નાર, મળ્યાં એકઠાં ટોળે ચાર;
 મળી સહુ વિચાર જ કરે, અરાંપરા ચોટામાં ફરે. ૪૧૦
 લીધાં પાન ફાળ જ હાર, લીધાં મેવા અપરમપાર;
 લીધી સામગ્રી પરપયાતણી, લીધી ચૂડા ચુંદડી ધણી. ૪૧૧
 વજાળે લીધો અંબાર, થયો મણુ ઝાઝેરો બાર;
 આપ માથે દાઢ નવ ધરે, તું સે તું સે, એમ સૌ કરે. ૪૧૨
 લાવો મળુરને આણે હીસ, આપે લઈ ઉપાડે શીસ;
 એક આધી તેડવાને ગર્હ, જોમો રાય મળુર જ ધર્મ. ૪૧૩
 બાર ઉપાડવાનું છે મન, પેટ ભરી જમાડો અંન;
 ઉપાડ ગાંસડી તું અમતણી, આપશું અંન સામગ્રી ધણી. ૪૧૪
 કંગાળ સરખું હીકું રૂપ, નવ જોળખાણો બારે ભૂપ;
 પોતાના મદમાં ચાલી જાય, ન ગણે કોને લેખામાંય. ૪૧૫
 અસ્થા તું રહે છે કુણુ ગામ, તારું શું કહે છે સકુ નામ ?
 માટકો મળુર જ નામ માહરું, કામ કરું નિત્યે તાહરું. ૪૧૬
 બાલ્યો બાલ ગરીબ કંગાળ, હસે સકુ લાગે છે વહાલ;
 રાજાને શિર મેલ્યો બાર, નિકળ્યાં નગરથકી તે બહાર. ૪૧૭
 વહેળા પર્વત નદી ને પહાડ, જે દેખીને મુજે હાડ;
 વિપ્રપ્રર દંડ જે હાથે લીએ, તે દામથી નવ બીએ. ૪૧૮
 ચાલે ચારે ચપ્પરસુમણુ, જ્યાં હતું ગાંધિયું મસાણુ;
 જ્યાં હરસત તણો પરસાદ, તેમાં ગયાં આણી આદાદ. ૪૧૯
 ભૂત પ્રેત ને વ્યંતર ધણાં, ટોળાં જક્ષ કિન્નર તે તણાં;
 અનેક જોગણી આકાશે લમે, તે આપીને ચરણે નમે. ૪૨૦

જઈ હરસતની પૂજા કરી, નેવેઘતણી તે યાજી ભરી;	
સંતુષ્ટ કરીને અંબે ગાત, પછે તેહને પૂજી વાત.	૪૨૧
મળ્યાં એકઠાં આપે ચાર, ક્યમ આવ્યાં છે આવે હાર ?	
ત્યારે બાકી ચારે જણી, પરણે છે સધપર અમતણી.	૪૨૨
પાતાળે વસે છે તેહ, હુંમકુમ વરણી તેની દેહ;	
પરણવા આવી હશે લાં જન, અમને દેશે ઝાઝા માન.	૪૨૩
હુંમકુમવતી પરણે જોહને, અમ ચારે પરણું તેહને;	
અમને જવા આપેા માગ, આજે વર વરવાનેા લાગ.	૪૨૪
દંડતણી ત્રણ રેખા કરો, સુખે તે સ્થાનક પરવરો;	
માટકા તું બેસી રહે આંહ, અમો આવશું વહાણાંમાંહ.	૪૨૫
ત્યારે માટકા અહકું રોય, મુજને મારી નાંખે કાય;	
હું તો નહિ જવા દઉં તને, હતો લાં મૂઝી આવો મને.	૪૨૬
અનેક ચરિત્ર એવાં બહુ ઠણાં, સજની ચારે મનમાં લણાં;	
એક કહે એને મા છેડ, સુખે આપણી સાથે તેડ.	૪૨૭
ખાશે પેટ ભરીને ધાન, કહીશું તે કરશે નિદાન:	
તે સ્થાનક માર્યો એક દંડ, પડી ચુહા એક મહા પ્રયંડ;	
પેઠાં મહુકા વળગી હાય, તેજો માટકા પેતા સાથ.	૪૨૮

દોહરો

નગર સમીપે જઈ રહ્યાં, દોહું સરોવર નીર,	
નહાવા કરે કારણે, જઈ ઉભી તે તીર.	૪૨૯
દંડ વચ્ચે ને ગાંડડી, ખીજા શુભ સણુમાર;	
તે સોધું મળુરને, દણું ન લાગી વાર.	૪૩૦
ઘઈ નમ નહાવા મઈ, જળમાં ઝાકમઝોળ;	
છાંટે નીર એક એકને, કરે આપ કલોલ.	૪૩૧
સમયો વીર વૈતાળને, પ્રત્યક્ષ પ્રગટ હોય;	
વચ્ચે દંડ હરી ગયો, પાર ન પ્રીછે કાય.	૪૩૨
વર આળ્યો લાં પરણવા, તિલક કર્યું તું બાલ;	
તેને વીર હરી ગયો, જનમાંથી તત્કાળ.	૪૩૩
જળમાં રહીને માગિયાં, માટકા લાવ સણુમાર;	
હાય ખંખેરી બીડીઓ, બોલ્યો મુખ ઉચ્ચાર.	૪૩૪

એ તો કાષ્ઠક લેઈ ગયું, ન રહ્યું મારી પાસ;
 માતા હવે હું શું કરું? બાલ્યો મૂકી આસ. ૪૩૫
 ફટ શુંડા જા ગામમાં, કુમકુમવતીની પાસ;
 જળમાં સૌ ઉભાં રહ્યાં, યઈ મોટી ઉપદાસ. ૪૩૬
 કર્યું જાણુ જઈ માટે, મોકલાવ્યા સણગાર;
 યઈ પાંચે ઘેર એકઠી, ફાળું ન લાગી વાર. ૪૩૭
 લક્ષ્મી વેળા તતપર યઈ, હું જોતીતી વાટ;
 ભલે આભ્યાં તમે આ તક, મનનો દબ્યો ઉચ્ચાટ. ૪૩૮
 લાવો વર ઉતાવળો, લગન જ વેળા જાય;
 વર તો ક્યાંય જડે નહીં, આકુળબાકુળ યાય. ૪૩૯
 વિક્રમ રૂપ પોતે ધર્યું, ગયો આવી ન્યાં જાન;
 દીઠો સુંદર મહિપતિ, દીધાં ઝઝાં માન. ૪૪૦
 હવડાં એ પરજીવિયે, રીતભાત કરી પેર;
 પછે હાંડી કહાડ્યું, કન્યા લઈયું ઘેર. ૪૪૧

ચોપાઈ

પીઠી ચોળી રાય શરીર, અચરંગી પહેરાવ્યાં ચીર;
 લક્ષ્મી તો વેળા યઈ, બેસાડ્યો ચોરીમાં જઈ. ૪૪૨
 દીઠો વર શરદનો ચન્દ્ર, દીઠો અવનવો જેવો ધન્દ્ર;
 દીઠો જેમ ઉગમતો બાણ, તેવો વિક્રમ વીર સુબાણ. ૪૪૩
 હેત મીત નારીને કરી, પાંચે કન્યા તે વર વરી;
 મંગળ વત્યાં ખાધો કંસાર, સજ્જન કહે જિલ્લો સંસાર; ૪૪૪
 યાયકને બહુ દીધાં દાન, સૌ કાચે દીધાં બહુ માન;
 ગોત્રજાતણી જઈ પૂજા કરી, વરજોઈ સહુની આંખડી કરી. ૪૪૫

દોહરા

રાજા કહે તમે બાલિયાં, પાળો તેહ વચન;
 હું તે પેલો માટેકા, આપોને બોજન. ૪૪૬
 મુજને ભાડે મોકલ્યો, જે આવી છે જાન;
 તેને ઘેર જશે તમે, શું દો છો મુજ માન? ૪૪૭
 હું તો સમજી આવ્યો, પેટ ભરવાને કાજ;
 શિખ ઘો તો અચો સંચરું, તમે કરોજી કાજ. ૪૪૮

મુણીને સહુ વિરમે થયું, ન હોય માટકાનું કામ;
એ તો ઉજોણપત ખરો, વિક્રમસેન જેનું નામ. ૪૪૯
પ્રદક્ષિણ કરી પાંચે નમ્યાં, કીધાં શિવપૂજન;
અળણે અધિપત વયો, સફળ થયો એ દંત. ૪૫૦

ચોપાઈ

વીર દરી ગયો જેટલું, તરત જ આપ્તું છે તેટલું;
વિક્રમે ત્યાં સાધી ગતી, નાની બહેન એક તેની હતી. ૪૫૧
જનવાળો વર ત્યાં આણિયો, રાંક આપ હૃદયે જાણિયો;
ખીજી કન્યા પરણ્યો અનૂપ, માન દેઈ બોલાવ્યો ભૂપ. ૪૫૨
ઓળખ્યો રૂઠો તે રાજનં, નગર હરખ પામ્યું સહુ મેન;
ધન્ય ભાગ્ય આ ધરતી તણું, આવાગમન થયું તમતણું. ૪૫૩
કન્યા પાંચ ને લાવ્યો દંડ, કસ્યું કામ ભારે પરચંડ;
ધેર આંખો ઉજોણી રાખ, જઈ સામુને લાગ્યો પામ;
વળી કહો તે હું આચરું, વચન તમારું મસ્તક ધરું. ૪૫૪

(૫. કોચી કંદોયણ પાસેથી પ્રતાપ કે જ્ઞાનદંડની પ્રાપ્તિની વાર્તા)

ઢાહરો

કહે દમની મુથુ રાયજી, ભુઓ ઉજોણી ગામ;
એક વૃદ્ધ વહેવારીઓ, ધનવંત શેઠ છે નામ. ૪૫૫
ચચાં ભુઓ ધેર તેહને, જાળવજો શુભ પેર;
લાથી કામ સધણું થશે, બેશી રહો પછી ધેર. ૪૫૬

ચોપાઈ

સળા ભરીને બેઠો રાય, સૌ કોને પૂછે છે ત્યાં;
ધનવંત શેઠ તે કોનું નામ, વસે આપ ઉજોણી ગામ. ૪૫૭
એક વજર કહે છે વાત, એ નામે વસે છે સાત;
એક કહે નવ કરશે રીયા, ધનવંત શેઠ તો છે દશવીચ. ૪૫૮
ખીજે એક કલો વિચાર, મારી પાસે છે દશમાર;
નવ તેરી ઉજોણી ગામ, ધનવંત શેઠ હજારો નામ. ૪૫૯
નાત અડક કાંઈ છે અંધાણુ? શી છે પેર તેની પરમાણુ?
સર્વતણી વાતો સાંભળી, નાંખો મનમાં એકે વળી. ૪૬૦

આબો બેઠજન પ્રીતે પાસ, કર જોડીને કીડું દાસ;
મારી પાસે ધનવંતો સાર, યયાં વરસ જોડે ગો ને બાર;
૪૬૧

દોહરા

ધન અલેખે તેહને, પેટ નથી કાંઈ તન;
સેવા કારણે ઇચ્છતો, પરપયા ઉપર મન. ૪૬૨
તેને કુણુ દે દીકરી, કાણો ૪૬૩
દીપક હાથે લેધને, કાણુ પડે જઈ કૂપ.
(વળી) સોળ વરસની બેટડી, રયામ કુંવર ઊ નામ;
બર જોખનમાં બામિની, રહે ઉજ્જેણી ગામ. ૪૬૪
મહાસત્યવંતી સાધવી, સતીતણે અવતાર;
મત કુંવારું આચરે, રૂપ તણે બંડાર. ૪૬૫
મા બાપ પરણવા કહે, એહ ધરે નહિ મન;
ધર સૂત્ર માંડું નહીં, જીવે નહીં નર જન. ૪૬૬
વિધ આવીને વિનવે, તોય ધરે નહિ કાન;
શું કરું હું જોખના, નહિતર ભલે રાન. ૪૬૭
નરનું મુખ જોવું નહીં, નરથું ન કરું પ્રીત;
કુંવારી યધને રહું, રાત્રી એણી રીત. ૪૬૮
પેડિતે એને બહુ પ્રીતવી, વિખાણુ કરીને વેદ;
શાસ્ત્ર વચન તમને કહું, ખરી વાતે શી ખેદ? ૪૬૯
ધર્મ શાસ્ત્ર એવું કહે, કુંવારી ધિર પાપ;
ખાપણુ માથે તેહને, સતી તણે છે સાપ. ૪૭૦
કુંવારી અબળા રહી, મૂકે પૃથ્વી પાપ;
અઘણલા એક ડગ ભરે, નિત્ય પોકારે ન્યાય. ૪૭૧
બકિત કરે જે ભરથારની, નિત નિત ગંગાસ્નાન;
પ્રદક્ષિણા પૃથ્વી તણી, ડગે ડગે ગૌદાન. ૪૭૨
શાસ્ત્ર નારીએ સાંભળ્યું, મુખ કર્યું સૌ તાજ;
તેહ વરી ધનવંતને, સેવા કરવા કાજ. ૪૭૩
ચરણ તળાંસે તેહનાં, પીરસે તે ભોજન;
બકિત કરે બહી બાતમું, માનિની નિર્ભળ મન. ૪૭૪

અવિદ્યા એક નહીં, સતી ચિરોમણુ નાર;
દર્શન કરવા કારણે, આવે લોક અપાર. ૪૭૫
આબૂખણુ આ દેશમાં, દર્શન દિવ્ય સ્વરૂપ;
એક ધનવંત તો એક છે, માન્યો ભારે ભૂપ. ૪૭૬
પોળને મોઢે પીંપળો, તેની રૂડી છાંય;
ત્રીજું ધર તો તે યકી, ધનવંત રહે છે ત્યાંય. ૪૭૭
ચોપાઈ

વાર કહી તે રાગ હસ્યો, તેનો બોલ હૃદયમાં વસ્યો;
શાને જોઈ હું બાધુ ગામ? યારો મારું એથી કામ. ૪૭૮
રાગ છડી બેઠા ચયા, સહુ સહુને ઠેકણે ગયા;
પડી ઘોર નિશા જમાહરે, જોવા સજ્જ થયો ત્યાહરે. ૪૭૯
વાળ્યો કાછડો ઘાટડી ધણી, ચાલ્યો વીર ધુરંધર ધણી;
સાંભળ્યુંતું ધરનું ઔધાણુ, લાં જઈ બેઠો અતુરસુગળુ. ૪૮૦
બેઠો બારણે સ્થાનક ઠરી, વિપરીત વેગ પોતાનો ધરી;
અદૃષ્ટ વિદ્યા આપ હોમ, નવ દેએ તે માનવી કામ. ૪૮૧
જેવી કહીતી તેવી સતી, ચર્ચા જૂએ પૃથ્વીપતી;
કરે ભરુચારની આપે સેવ, જેવી દયાળુ દેવી દેવ. ૪૮૨
કંથ કરી ચાંપે છે ચરણુ, પછે આપ પોંઢે છે ધરણુ;
દીન બે ચારેક જોયું રાય, ચિત્તમાં લાવે છે ચર્ચાય. ૪૮૩
એક દિવસ જૂએ જોડલે, કૌતક એક ચર્ચું તેડલે;
મખરાત ગર્ભ છે ધનધોર, એટલે એક લાં આળ્યો ચોર. ૪૮૪
પાડી ખાતર પેઠા ધરમાંહ, બળે દીપક જોત જ લાંહ;
દીલે જાડો ને ફૂટડો, તેવો જીની દુષ્ટે પજો. ૪૮૫
રક્ત ફેટો બાધ્યો છે શીથ, સુંદર ઘાટડી બીડી દીથ;
રૂડો કાજ પહેલ્યો છે પાય, બળવંત છે વળી તેની કાય. ૪૮૬
જ્યા પોડીતી ધરણે નાર, આળ્યો તરકર તેણે કાર;
તરકર તે નારીએ દીક, અમૃતથી લાગ્યો તે મીક. ૪૮૭
સમા રૂદેમાં તે કામ, તતક્ષણુ પ્રગટ્યો તેને કામ;
અમિયકી ગળે જોય ધૂત, ગળી નાર તરકરથી તૂત. ૪૮૮
વચાર તેના મનમાં ચર્ચો, જન્મારો એથે મૂજ ચર્ચો;
ભાંગળ્યો નહીં સંપૂરણુ બોગ, વાત કરી ના સાધ્યો એજ. ૪૮૯

કંથસ્વાદ કાયા નવ અજો, એ જન્મારો ફૂટી પડ્યો;
એવો ધડીઓ મનમાં ધાટ, દોઢા તસ્કરનો બહુ ઠાક. ૪૯૦
નિરખ્યું રૂપ તે તસ્કરતાણું, દરખી નારિ હૈડામાં ઘણું;
ક્યમ આબ્યો છે અડધી રાત ? સાચી કહે તું મૂળને વાત. ૪૯૧
ભારે તસ્કર બોલ્યો વળી, દોડી નારી ચિત્તે ચળી;
મારે મન છે એટલો અર્થ, આબ્યો ચોરવા ધરથી ગરથ. ૪૯૨
શિર માટે આબ્યો અહીં હું, પુછે છે તો સાંભળ તું;
પાડે બૂમ કે બોલે વાણ, મારી ખડ્ગ કાઢું તુંજ પ્રાણ. ૪૯૩

દોહરા

તરુણી તસ્કરને કહે, પ્રીતિ અમથું જોડ;
હેતે ધર આપું તને, પહોંચાડું મનકોડ. ૪૯૪
મુજશું મન કરી રમે, ટાલ્ય મેહેની આગ;
નિત્યે દહાડી આવજે, જેહ ગમે તે માગ. ૪૯૫
ભારે તસ્કર બોલિયો, માનિની સાંભળ મર્મ;
દેખે કંથ આ તાહરૈ, તે નહીં મારો ધર્મ. ૪૯૬
લોપું લાજ નહિ એહની, જે નવ દેખે દષ્ટ;
એ સન્નિધિ તુજશું રમું, તો યાઉં હું ભષ્ટ. ૪૯૭

ચોપાઈ

કામિની કહે કંથ મારું હું, ફરીફરી શું કહે છે તું;
તસ્કર કહે મારો એહને, સંગ કરું તાહારી દેહને. ૪૯૮
દીયણ મુકી પાસા તળે, અંગુઠો દીધો જઈ ગળે;
પલક એકમાં નીકળ્યો પ્રાણ, જીવે વિક્રમ વીર સુગળ. ૪૯૯
દરખ ઉપન્યો બેહુને ધણે, સંગ ક્યોં પછે તસ્કર તણો;
તેને આપું અદકું ધન, અમ્રત જેવાં કલાં વચન. ૫૦૦
નીત નીત રમવા આવજે, સામગ્રી સાથે લાવજે;
ચોર કાઢી મૂક્યો જાસણે, રજો રમ્ય એવર કારણે. ૫૦૧
દોઢા તે તસ્કરને દષ્ટ, મહિપતિ મનમાં પામ્યો કષ્ટ;
પ્રુની તસ્કર ને ત્રિજે જાર, એને માચ્યાનો વહેવાર. ૫૦૨
મહેશ્યું ખડ્ગ કરીને રીસ, છેલું તે તસ્કરનું શીશ;
પડતાં ચીસ નાંખી તે કાર, લાં ઓએ ઉઘાડ્યાં ખાર. ૫૦૩

દીડો બારણે તરકર પડ્યો, સીને મન અચરત અજો;
 દીડી રાત અંધારી ઘેર, માચ્યો ચોટીવાળે ચેર. ૫૦૪
 નારી મનથી મુકી મામ, મેં તો કુકુ કીધું કામ;
 કંથની દહ્યા માથે લીધ, કારજ એકે નવ પામુ સીધ. ૫૦૫
 હેંદુ મેં નવ રાખું દાથ, કાયા વટાળી તરકર સાથ;
 અરે રાયના લોક જ ધાઓ, મારી જનારાને તો સાઓ. ૫૦૬
 મળ્યા એકઠા લાએકે લોક, શેઠ માચ્યો તે પામ્યા શેઠ;
 પૃથ્વીપતે જોઈ છે પેર, આઘ્યો રાપ પોતાને ઘેર. ૫૦૭

કોહરો

પ્રાતઃકાલ જ્યારે યયો, સીએ વિચાર્યું મન;
 દાનપાત્ર મળ્યા ધણા, છુટાવી દીધું ધન ૫૦૮
 મહેલ મેડિ તે માળિયાં, વળી ને કણ કોહર;
 કૂણાપણ સર્વે કચું, અજ વસ રણગાર. ૫૦૯
 ચાલ્યો ફેલ એ નગરમાં, ફોગટ બાધે દેશ;
 સતી યાપ છે સાધવી, જોળન બાળાવેશ. ૫૧૦
 સતી મુંદરી નીસરી, સભ્યા સોજ રણગાર;
 ચોખા વેર ચોદશા, અધિનીએ અધાર. ૫૧૧
 વાળ વાળે અતિ ધણું, ચરણાધરો ચોદ્યાટ;
 જોવા નગર બાધું મળ્યું, જશ કહે ભારે ભાટ. ૫૧૨
 માગણ જાએ માગવા, દક્ષણા લેવા દેવ;
 નમ્રે લોક સહુ નગરના, બહુ કરે છે સેવ. ૫૧૩
 મળ્યા દુઃખિયા રોગિયા, જીવન જીવનથી ધાય;
 નાના મોટા નગરનાં, જીવતી જોવા જાય. ૫૧૪
 થાપા દે કુમકુમતણા, ઉડે અભિલ શુવાલ;
 જે જે ઘાલે મુખ ધણું, ભરી ફૂલની થાળ. ૫૧૫
 કોને કહે સુત આવશે, કોને આપે ધન;
 કોને કહે જશ પામશે, એમ મનાવે મન. ૫૧૬
 લોક મળિને આવીયાં, જ્યાં બેઠાં છે રાજ;
 સતી યાપ છે સાધવી, દુકમ કરે મહારાજ. ૫૧૭
 રાજ કહે ક્યાં છે સતી, મારું મન પરસન;
 છડી અસ્વારી આવ્યું, કરવા સતી દરસન. ૫૧૮

શુભ કામે સતી સંચરે, દેહે વેઠે દુઃખ;	
ક્ષિત્રા તીરે આવશું, જોવા તેનું મૂખ.	૫૧૫
પ્રધાન રાયે સાંભળી, કામ કચ્ચાં છે તાજ;	
મયા મચાણે મહિપતિ, સતિ સત જોવા કાજ.	૫૨૦
મણિ છે ત્યાં બહુ મેદની, ચાપ ધણા કલેતાલ;	
ચાપા દે છે હૌશથી, કરે છે કુમકુમ રોળ.	૫૨૧
રાખ્યા સહુને વેગળા, રાપ જોબો સતિ પાસ;	
પ્રણામ કરીને પ્રેમશું, દીધી તેણે આસ.	૫૨૨
રાજા કહે પાછાં વળો, જાઓ તમારે ઘેર;	
ખાઓ પીઓ ખેસો જર્થ, રમો જમો શુભ પેર.	૫૨૦

ઝોપાઈ

કાપ કરીને તે યોતી નાર, હુકમ આપ લાગે છે વાર;	
મારે કંધને છેડું પડે, દેવ સતીને તે તો નડે.	૫૨૪
રીછું તો પ્રસંન ચંદ્ર આપ, જો કાપું તો દેષ આપ;	
રીછું તો ચાલે વૃજ રાજ, કાપું તો જમ હોયે તાજ.	૫૨૫
ડાલાને શુ કહિએ કથી, તુ સતિને ઝોળખતો નથી;	
માટે લાગ્ય તુ મારે પામ, વરદાન જોઈ મમે તે મામ.	૫૨૬
દે હુકમ યોતી યાઉં છુ, સ્વર્ગજીવન પ્રત્યક્ષ જાઉં છુ;	
કદાચિત કોષ હું હોડે ધરું, તુજને જાણી ભરમ જ કરું.	૫૨૭
પુષ્પ વૈમાન યોતી માપ છે, દેવ દરશન મારું વ્હાપ છે;	
સતવાદી માટે સાંખિયે, નિકર હવડાં ઉપો નાંખિયે.	૫૨૮
કદાચ કોપ દેડામાં ધરું, તો તુજને હું પ્રાણે કરું;	
સાંભળ્યો તેહ સતીનો જોલ, દીકા પુલ રાયે અતોલ.	૫૨૯

દોહરો

કહે વિક્રમ સાંભળ સતિ, જાણુ સધળો મર્મ;	
કાલતણી સમી સાંજનો, જોઈ છુ તારું કર્મ.	૫૩૦
ફોગટ પુલ કરે ધણી, દેખે જાણુ મામ;	
જ તું ગંદિર તાહરે, રાખી મનની મામ.	૫૩૧
અંગુઠો દીધો મળે, પ્રથમ જ માચ્યો કંચ;	
પછે જરવિદ્યા રમી, તે જ વિચારો મન.	૫૩૨

પછી તેને ધન આપિયુ, કાઠી મૂક્યો બહાર;
 એ ત્યાં મારી નાખિયો, જાણ્યો તસ્કર જાર. ૫૨૩
 તે દીઠા તસ્કર પગો, સાંભળી જ્યારે ચીસ;
 ઘરમાં જઈને હેઠિયું, ધનવંત ફેરું શીશ. ૫૨૪
 પછે માલ હુટાવિયો, સતી ધરાબંધું નામ;
 ફેલ કરે છે તુ ધણું, દેખે બાધું ગામ. ૫૨૫
 શિશ મુઝણ ત્હારું કરુ, યુનો ચોપડું તાંહ;
 ખરવાઈને કરી ફેરવું, જધા નગરની માંહ. ૫૨૬
 કાન નાક હેઠાવશું, હેં પગ ને હાથ;
 મારું માથે મોજડાં, જો બોલે મુજ સાથ. ૫૨૭
 અડધી કટાણું બેટમાં, પંચષ્ટાળી માર;
 જીભ કઠાણું તાળવે, દેખે સહુ સંસાર. ૫૨૮
 માનિની સમજી મન વિધે, સાચાં સરવ અંધાણુ;
 બાધુ એશું બાકરી, યાય હસારથ દાણુ. ૫૨૯

ચોપાઈ

સારે વળતી બોલી સતી, મહારાજ સૂણો મહિપતિ;
 ફેલ કર્યાંતા તે જાણિયાં, મારા મનમાં પરમાણુયાં. ૫૩૦
 જાણી સારીપરે અને, રાખજી ફરી શું કહિયે તને!
 કરવા દો મુજને મુજ કાજ, લોક દેખતાં રાખો લાજ. ૫૩૧
 જાણું હહાપણુ નવ કીજીએ, કેડો નારીનો નવ લિજીએ;
 ઘેર ઘેર નારી છે એહ, તેમાં રાખશે મા સંદેહ. ૫૩૨
 સર્વ સૃષ્ટમાં સરખી નાર, અંતર આણો નાજ લગાર;
 લાખે એક કોઈ નારી નરી, કોટી વાર શુ કહિયે ફરી! ૫૩૩
 મસ્તક મારે ચરણે ધરો, જમત દેખતાં મોટી કરો;
 સહુ સરખી તે ક્યમ કહેવાય, રાજા કહે ક્યમ સંદેહ જાય. ૫૩૪
 નારી કહે પ્રીછો તે પેર, જાણો કુંચી કરાવણુ ઘેર;
 ત્યાં જતાં સંદેહ જાંજશે, કામ કરી પાગે લાગશે. ૫૩૫
 રાધે તેનું માન્યું વરત, સ્ત્રીને જળવા દીધી તરત;
 રાખ્યો તે નારીનો ભાર, વળ્યો રાય આપે દરબાર. ૫૩૬
 રાખ્યો જશ સતી તે ચર્ધ, મળી મેદની તે ઘેર ગર્ધ;
 એ મ કરતાં વિતી ગર્ધ રાત, રાધે વિચાણું હેઠવા સાથ. ૫૩૭

કુંચી કંદાયણ રહે બ્યા, ગયો એકલો રાજ સાં;
 અદરશવિદ્યા આપે કરી, રહ્યો કુંચીના ઘરમાં કરી. ૫૪૮
 કુંચીને મન અહંતું યાન, મહિપતને દીધાં બહુ માન;
 ધન્ય ભાગ્ય અમારું આજ, આવ્યા છો નરપત સા કાજ ? ૫૪૯
 અદરશવિદ્યા મનમાં ધરે, તેથી અરથ એકે નવ સરે;
 કપટકાજ આવ્યા છો તમે, તે સરવે જાણું છું અમે. ૫૫૦
 રાજાએ બે ભેજા દાય, બાલ્યો તે રવામાની સાથ;
 મોટી વિદ્યા જે માહરી, તે ક્યમ દર પડી તાહરી ? ૫૫૧
 પૃથ્વીમાં નવ પ્રીછે કાય, તે કારણુ તુજમાં ક્યમ હોય ?
 કુંચી કહે જાણું હું પેર, યાનદંડ છે મારે ધેર. ૫૫૨
 મજ આગળ ચાલે નહીં ચોર, ભૂત પ્રેત કરે નહીં ભેર;
 ધડી એકમાં બાધે કરું, કામ ચિતબ્યા કોડે કરું. ૫૫૩
 આવ્યા છો મારે ધરખાર, મોકલ્યા ધનવન્તની નાર;
 પ્રથમ નારી નરને નમી, તરકર સાથે રંગે રમી. ૫૫૪
 પછે તેણિએ માત્યો પતિ, સવારે થવા ગઈ સતી;
 કોતક તે સધળાં તે લણાં, કામિની આગળ માંડી કલાં. ૫૫૫
 સરખી નારી સરવે કહી, સાંથી ચાનક તમને થઈ;
 તેણે પારખું જોવા કાજ, મોકલ્યા છે મહિપત મહારાજ. ૫૫૬

દોહરા

સારે વિક્રમ બોલિયો, ખરી તમારી ખ્યાત;
 આગળથી તમે આજખી, વીગતકરી વાત. ૫૫૭
 અદરશવિદ્યા કેમ પારખી, ક્યમ હોઠો મૂજ દેહ ?
 મોકલ્યા તુજ શીર છે, બાંગ મૂજ સંદેહ. ૫૫૮
 કંદાયણ તવ ઉચરી, કહું એક તુજને મુંજ;
 તપાસું તણુ લોકને, એવી મારી સૂજ. ૫૫૯
 પ્રતાપદંડ મુજ પાસ છે, જે દુર્લભ છે દેવ;
 તેથી જાણુ જય છે મને, સદા કરું છું સેવ. ૫૬૦
 રાજા કહે તું જી બલી, પ્રથમ સંદેહ લાંજ;
 શ્રીઓ સરવે એક છે, તેની મોટી દાજ. ૫૬૧
 દેખાડો તે પારખું, માને મહારું મન;
 સંદેહ બાંગવા મનતણો, આવ્યો આણે દન. ૫૬૨

વચન સાત પરિયાતણું, આપો મુજને હાય;
દેખીને દાઝો નહીં, તો ઉચરૂં તમ સાથ. ૫૬૩
વચન દીધું ત્યાં વિક્રમે, કુંચી કરમાં આપ;
ને કાપે કા ઉપર, સ્ત્રીહત્યાદિક પાપ. ૫૬૪

ચોપાઈ

કુંચી કહે સાંભળ રે રાય, કૌતક ને મમ મંદિર માંય;
ધરમાં બેઠા ખાઓ પાન, એટલે ત્યાં આબ્યો પ્રધાન. ૫૬૫
ગુપ્ત મણુસમાં ધાવ્યો રાય, પ્રધાનને દીધા પસાય;
આવેા બેસા સુખે રહો, કામ હોય તો મુજને કહો. ૫૬૬
સાંભળ કુંચી મહારી વાત, આજ રાણિએ કરાવી વાત;
સ્ત્રીહત્યાદિક ખાધા સમ, માટે મહોલ જાઉં નહિ ક્યમ ? ૫૬૭
મહિપતકરો મહોલ જ ન્યાંહ, હવડાં મુજને મોકલ ત્યાંહ;
વડી રાણી જે વિક્રમતણી, તે શું પ્રીત મારે છે ધણી. ૫૬૮
જવાનો નવ પામુ લાગ, મનુષ્ય આગળ કા નથી માગ;
મોકલ્યાં તેડા રાત જ સાત, મેળવવાની કરને વાત. ૫૬૯

દોહરો

કહે કુંચી મણુસપર, આપ અસ્વારી ચાઓ;
કરો પ્રહાર તણુ દડના, સુખે મહોલમાં જાઓ. ૫૭૦
તાણું દીધું પેટિએ, પોતે રાજ પાસ;
પ્રધાન બેઠો ઉપર, રાણી મળવા આશ. ૫૭૧

ચોપાઈ

ઉડી મણુસ તે પ્રીતે કરી, જઈ રાણીને મહોલે ચઢી;
મનસા સિધ દીધાં બહુ માન, આધુ બેસણું પૂરણુ પાન. ૫૭૨
આજ તાપ હેડાને મયો, સફલ જન્મ અમારો થયો;
દહાડી ઉડી નેતી વાટ, આજમઢી ભાગ્યો હિચાટ. ૫૭૩
પ્રધાન રાણી પાસે રહ્યો, પ્રીતથી પ્રભાત જ યયો;
વનિતા કહે વહેલા આવજો, વધારા આગળથી કહાવજો. ૫૭૪
વજર જઈ મણુસે કહ્યો, પ્રહાર દંડનો ઉપર કર્યો;
આબ્યો પ્રધાન કુંચીને ઘેર, નિરખી રાજાએ સહ પેર. ૫૭૫
વાટ નેરો શ્રી વિક્રમ રાય, એવું કહીને યયો વિદાય;
નિકળ્યો નરપત સાંથી તેહ, મેન તણો ભાગ્યો સંદેહ. ૫૭૬

સતવાદી તે સાંખી રહ્યો, પ્રતિહતર કાને નવ કણો;
 કુંચી કહે સાંભળરે રાજ, સફળ થયા તારા મનકાજ. ૫૭૭
 પ્રતાપદંડ છે મારે ઘેર, તુજને આપું પ્રીતે પેર;
 બીજા દંડ જિતે જેહને, પ્રતાપદંડ આપું તેહને. ૫૭૮
 શત્રુ લોકમાં શોભા જેહ, પંચદંડમાં વથી છે તેહ;
 મારે મન હતું એક વરત, તે મેં તમને આપ્યું તરત;
 રાય દુઃખ દેહનાં વામિયો, પંચદંડ પુણ્યે પામિયો. ૫૭૯

દોહરા

માન જ દીધાં મદિપતે, કહિ હમનીને વાત;
 જિત્યો જશ પૃથ્વીતણે, વાધી છે જુગ ખ્યાત. ૫૮૦
 વાઝાં જંજીર છતનાં, ભારે ફૂતી ભીંત;
 કરી નાંખી તે કરકડા, આપે યયો નયિત. ૫૮૧
 અખિલ રાજ તેણે કણું, અજિત રણો નહિ કાય;
 શક ચાલ્યો છે શાસ્ત્રમાં, ભેતીક લખિયો ભય. ૫૮૨
 પંચદંડ પરતાપથી, થયું ઈંદ્રને જાણ્યું;
 કરામત બાધા કલ્પની, પામ્યો એ પરમાણ્ય. ૫૮૩
 ઉણી એકે નવ રહી, યયો ઈંદ્રવત તેહ;
 માનવરૂપે મદિપતિ, યયો દેવરૂપ દેહ. ૫૮૪
 દેવત ઈંદ્રાસનતણું, ઈંદ્રતણું આસનું;
 મન રીત્રીને મોકલ્યું, જૂપતને ભોવન. ૫૮૫
 અંતરિક્ષ વિમાન ઉતર્યું, શુભ સભા મધ્ય સાર;
 પાછળ જડિત પૂતળી, પૂરણ વિશ્વ ને બાર. ૫૮૬
 સાક્ષાત્કાર કંચનતણું, જડિત રત્ન અમૂલ;
 વરગુલ આકાર તેહનો, જેણું કમળનું ફલ. ૫૮૭
 ફરતું ગજ બતરીસનું, અતુલ્ય તેજ અપાર;
 હાથ હાથ છેડે પુતળિ, ચણુમાર સહિત તે સાર. ૫૮૮
 વાળં તેના હાથમાં, વસ્ત્ર વિવેક અંગ;
 શોભા કાણુ કહી શકે, રાજસ રહે રંગ. ૫૮૯
 પંચદંડ તેણે જાણા, પુંકળ શોભા પત્ર;
 રક્ષાટિક મણિ હીર જહું, સિર સોહાબું જન. ૫૯૦

૧૬	મહા પુણ્યથી પામિયો, દેવને દુર્લભ જોહઃ સ્વર્ગપુરીથી ઉતર્યું, શુભ આસન તો તેહ.	૫૯૧
	અધિપતિ આસન ભોગવ્યું, બેઠો એ આસન; પછે સ્વર્ગ રાજા ગયો, મહિપતિ મોટે મન.	૫૯૨
	શાલિવાહન શક કર્યો, સ્વર્ગ ગયો ભડ બૂપ; પૃથ્વીમાં આસન ઉતર્યું, જેનું રડું રૂપ.	૫૯૩
	કહે પુતળી ભોજ સુખ, એવો થયો તે રાય; તેવાં એ પરાક્રમ કરો, ધરો સિંહાસન પાય.	૫૯૪
	વિક્રમ* મહિમા સાંભળે, આણીને મન લાવ; વ્યાધિ શોક પીડે નહીં, સ્વપ્ને નાવે તાવ.	૫૯૫
	હરસત કિરપા કરે, મહાકાળેશ્વર નાય; ગાય શિખે ને સાંભળે, નવનિધ ઉપર હાય.	૫૯૬

* કાર્તિક સમાની પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે પાઠાવરવાળી કરીએ છે.

એહવાં પરાક્રમ જે કરે, તે ધરે સિંહાસન પાય;
મન નિભાસીને જીવો, અધિક પ્રુધ્ધ ભોજરાય!
એહ કયા જ સાંભળે, કરે વિવધ પેરે દાન,
આ લોકે જરા પામશે, પર લોકે સનમાન.
દુશ્મન તો અંજે નહી, નહી પીડા, દેહ રોગ,
ધર્મ સખા હવે જોહને, તે પામે અજ ભોગ.
સહુથી મોટા ધર્મ છે, કરો વિચારી આપ,
વિક્રમે દિગ્વિજય કર્યો, (તે) પુણ્ય તણે પ્રતાપ.
ધર્મ યજી લક્ષ્મી મળે; ધર્મ યજી વશ લોક;
જોહને પુણ્ય મનમાં વસ્યું, એકે દીન નહિ રોક.
એક ગણુ અહીં આપશે, લક્ષ ગણુ તિહા ધરય;
પુણ્ય કરજો બહુ સગતે, સર્વે રક ને રાય.
રામકયા નવુ ચરિત્ર, સંજો નરનારી જન;
એક એક અક્ષર સાંભલે, દેવાનું દરસન.
એહવાં પરાક્રમ છે કરે, તે બેસે આસન,
કહી કયા જે પુતલી, સુણી ભોજ રાજન.
એહવૂં કહીને પુતલી, દસા મઈ આકાશ,
અજ કયા પૂરજુ મઈ, હો કવિ સામલદાસ

પરમારથપર પ્રીતડી, સાદસિક ને શૂર;	
દાતા જનને દીલ વમે, નિર્ગુણ જનને નૂર.	૫૬૭
ચરિત્ર એ ચિત્તમાં ધરે, કરે ધુણ મહા દાન;	
આ લોકે સુખ ભોગવે, પરલોકે જરા માન.	૫૬૮
એવું કહીને પૂતળી, આપે ગર્ભ આકાશ;	
એહ કપા પૂરણ ચર્ષ, કહે કવિ સામળ દાસ.	૫૬૯
પ્રેતા વક્તા સાંભળો, કહે કવિતા કરજોડ;	
સામળબટ કહે ખોલજો, જે જે શ્રી રણછોડ.	૬૦૦

૧
 પંચદંડની વાર્તા સંપૂર્ણ

અંગદવિષ્ટિ

—***—

શ્રીપતિ ગણપતિ સરસ્વતિ, કર કાટિ શુભ કામ;
કવિ સામળ કર જોડી કહે, ચરિત્ર હૃદે ધરી રામ.

૧

કુલાણા છંદ

એક છે રદન વર, વદન ગજગુહ શુભ ચિંતામણી શીર છત્ર જાળે,
મદનકદનનો પુત્ર પુણ્ય પરાક્રમી, રિદ્ધિ સિદ્ધિ નિધિ રહે રામ રાજ;
આઘ આ શક્તિએ જગત જનુની ઉમા, ભક્ત વત્સલ મોટી માત માજ,
ત્રિવ્યરે સેવ્યરે દેવના દેવ જો, ગુણ નિધ્ય ગરજો ગણપત્ય ગાજ;
આશરું અનપૂરણા ચિંતા કર ચૂરણા, કરુણા કર તું ધણું કામ યારો,
પૂજ્ય પરુષ્ણને ધારીએ ધરમને, કરમ ને ચરમથી ધરધાસ;
લંકાર અંબરે ભરે સુખસાગર તરે, સકળ સંકટ હરે ગંગ નદારો,
કહે કવિરાજ રાખે લખ લાજ, જો કોઈ બહુચરી ચરણ રહારો.
ધરમ ને અરથ ને કામ સદૃશ ફળે, મોક્ષ મદિમા મળે ધરમ ધામે,
સૂત્ર ને પુત્ર સપુત્ર સુખસાગરે, દિવ્ય દાવાર કાર કામ કામે;
સત્ય ને શીળ સંતોષ શ્રીવંતસુખ, કોટિક જનમથી કીધ કામે,
કદન સામળ સળે તાપ વિવિધ તળે, રિદ્ધિ ને સિદ્ધિ શ્રીરામનામે.

૨

૩

૪

(રામ-અંગદ સંવાદ) દોહરા

શ્રી રાજરાજેશ્વર રામજી, જગત પાવન જયરૂપ;
લંકામદ કોશીસવડે, પોતા ભારે બૂપ.
સેતુપાજ બાંધી સખલ, ઉતરીયા ત્રઠ તીર;
દયાવંત દાતા નિધિ, શ્રીરાજેશ્વર રઘુવીર.
શ્રીરામે હૃદે વિચારિયું, પૂરણ આણી પ્રીત;
બુદ્ધ બેર થાએ નહીં, તો તો રૂડી રીત.
વિચારયું ત્રિષ્ટિ કારણે, નર કાણુ નિભે હોય;
એમ વિચારી આપથી, સેના સાચું જોય.

૫

૬

૭

૮

છરપય

હતુમાન હઠિલો હોય, જોતાં રાડજ મડિ,
તુંકારો નવ સહે તંન, મનથી રાપ ન છડિ;

સુગ્રીવ સિંહાસન ઠામ, કામ કયમ એવું કહિયે?
 નવ નીલ જંજીવાન, ચિત્ત વિશ્વાસ ન લહિયે;
 શરપૂર દઢ ધીર મહા, સાહસીક લાયક લહું;
 માન સન્માન સુભટ સહિત, કયન અંગદ પ્રત્યે કરું.

કુહા

નિર્ભજ નજર નિશ્રજ કરી, આતુર નર ચિત્ત ચઢાય,
 પ્રીછયો અંગદ પ્રેરીને, પ્રીતે પ્રજુખ્યો પાપ. ૧૦
 અંગદ-મહારાજ મુને શી આગન્યા, હુકમ ચડાવું શીજ;
 વાત તમારા મનતણી, ધારી મેં જગદીશ. ૧૧

કાવ્ય છંદ (હિન્દી)

રામ-અંગદકું કહે રામ, કામ કર્યોકું જાઓ;
 રાવનસેં કર જાત, વિદિ કર બેગે આઓ. ૧૨ (ફ)
 જ્યૌં બાઢે નહિ બેર, પેર ઐસી તુમ કીજે;
 રાજ કરો મદલંક, સીત લછમનકું દીજે. ૧૩ (ગ)
 તકસિર બકસિર તોય, કાપ નહિ બેર હમારે;
 પાછી દીજે સીત, ચિત્ત ક્યો આહ તુમારે? ૧૪ (ઢ)

છપય

નતરુ ચઢે કપિરાજ, લાજ લોપે મદ બેલે,
 બંહાં સુખસજ્જન ઠામ, મામમેં જાંદર બેલે;
 બંસ વિમકિા તંન, મનસુ રાદ ન સાધે,
 નતરુ હરે સજ બેર, ચોર કર પલમેં બાંધે;
 પુનિ રાવનકું રીઝાવ જ્યો, કહેા સીત દેવે સહી,
 સામળ કહે ઐસી જાતમે, કા રોષ દોષ દેવે નહીં. ૧૫ (લ)

કુહા

અ-કહે અંગદ કર જોરકે, નિર્જનસો કહા નેહા!
 કહા અગર ખર કાકું, જોસા ઉખર મેહા! ૧૬
 રામ-સ્વભાવ વહ સત જાતકો, અકલ બડીકો અંક;
 રામ કહે અપનો પ્રીછે, બડા ન કાહે અંક. ૧૭

છપય

અંગદ-કહા કપૂતકું ધન! મન કહા મૂરખ સંગા!
 કહા કાકું કનક! કહા મદલકું ગંગા!

કહા ખરકું અમર ! કહા નિર્જનસો નેહા !
કહા સુમધી સેવ ! કહા ધરુની બિન ગેહા !
પુનિ કહા બહેરેયું માન ! કહા ગોરસો ચાતરી !
કહા રાવનકું રીઝબન ! જૈસે દેવ ઐસી યાતરી ! ૧૮

હુહો

રામ-અઘરાક્ષય એ બૂપતિ, ખરી રતનાકર ખાણ;
દશે શીશ રણ રાજતાં, હણતાં મોટી હાણ. ૧૯

છપય (હિન્દી)

અં-કહા મૂરખસે મેલ ! કહા કાયાબિન માયા !
કહા રંકસે રઠ ! કહા સેના બિન રાયા !
કહા નપુંસકસું નાર ! અપંગસું કહા અટારી !
કહા દરિદ્રકો દામ ! કહા પરભીસે યારી !
પુનિ કહા કુદસકો કૂટનો ! કહા પેડિતસો પારસી !
કહા રાવનકો રીઝબન ! જ્યો અંધે આગે ચારસી ! ૨૦

હુહો

રામ-ઈશકો ચિખ દશકંધ એ, રિધ સિધ રૂડે રાજ;
સીતા દે તો સોતિએ, કોધ કરું કુણ કાજ ? ૨૧

છપય (હિન્દી)

અં-કહા લંડકું લાજ ! કહા આડીસું ચાતર !
કહા બીખમે ભોગ ! કહા જસબિન ઝુંઝા નર !
કહા જૂઠેકો જીત ! કહા ગોવિંદબિન માનો !
કહા ડાપણુ દારિદ્ર ! કહા સતબિને જ્યુ શાનો !
પુનિ કહા મરકટ કંઠે મનિ ! જુહારી ધર ધોડલા !
કહા રાવનકું રીઝબન ! જ્યો બાવરીકે ચિર ખેડલા ! ૨૨

હુહો

રામ-ગુન કેડે અવગુણ કરે, એ પાપીની પ્રીત;
અવગુણ કેડે ગુણ કરે, તે જ રુડાની રીત. ૨૩

છપય

અં-કહા ખલકે સંગ ખ્યાલ ! કહા કુસિખકું બિલા !
કહા ભ્રમસો બેર ! કહા નિર્ભલકા નિંદા !

કહા બેદસો બેદ, કહા નિર્જનસો નેહા,
 કહા બેરી ખિસવાસ, કહા બિન રતકો મેહા;
 પુનિ કહા કીરત કહો સુમકી, કહા રામનામ બિન બોલનો,
 રાવનકું કહા રીઝબન, જ્યો કોવચકો ફળ ફોલનો. ૨૪

રામ-સો ખાતનકી ખાતયે, મોકું સીત મીલાઓ;
 તો અંગદ તુમ લંકમેં, જિહ્મિ કર બેગે જાગે. ૨૫

રામ* કહે અંગદ સુનો, વિહ્મિ કરને જાઓ;
 રાવનસો ખાતાં કરો, મિલ સીતા ફિર આઓ. ૨૬

રાવનકું ધતનો કહો, સીતા દે ગૂમાર;
 નતર હમસે જુધ કરો, ધડી મેં લ્યાઓ ખાર. ૨૭

જુલણા છંદ

અં-આજ મહારાજ કરુણા કરો તો કહું, પ્રીતશું દીછએ પાણુ જોકું,
 ગડગડે નાદ નિશાણુ નિર્ધોષના, તે તણા રેક જમ તર્ત તોકું;
 કોડશું જોડ બેઠો દયાનનતણો, કોટિ બાણુતણાં માન મોકું,
 દુષ્ટની સેવથી દેવ મૂકાવીને, અઢ છપ તણુતણા તોકું. ૨૮

સોરઠા (હિન્દી)

રામ-રામ કહે સુન ખીર, ધીર ખડે જ્યો હારીએ
 જો લો મરે-શુડ ખીર, તો લો વિધ ન મારીએ. ૨૯

અં-કહો લ્માઈ દશ શીશ, બાધી લ્માઈ સખ ધીરમું
 કહો તોકું ગઢ બંક, નાખું લંક સખ નીરસું. ૩૦

રામ-સુન અંગદ કહે રામ, કહો વચન જો તુમ ધરે;
 અખ તો એહી કામ, જિહ્મિ કરવે ખાતસું. ૩૧

જુલણા છંદ

અં-કથન અંગદ કહે શીશ નામી પ્રજા, કોડ મુજને અતિ હોડ હાસું,
 આગન્યા હોય તો જાઈ એ ગામમાં, નામ પ્રતાપથી નહિ જ નાસું;
 શીશ દશ છેરીને જુજ વીસ બેદિને, દુર્ગ પાડી કરું ક્ષેત્ર ખાસું,
 રાવણો રંક રજ ચરણ પ્રતાપથી, લંક ઉદવસ્ત કરી હરણ વાસું! ૩૨

* વિ. સં. ૧૮૦૨ માં ઉતારેલી પ્રતમાં અંગદવિહિનો આરંભ ૨૬ માં કરીધો છે. છાપે
 અને ખીજ લખેલી પ્રતોમાં મળી આવતું મંગળાચરણ એમાં નથી.

હુહો

રામ-કરુનાનિધ કહે કા કહું ? અંગદ જો મુન આજ;
વચન ન માને બાવરો, કરવો ધસ બિધ કાજ.

૩૩ (૧૧)

કવિત

અં-કહો તો બલવંત બાનું કોઠું મેં બાંધે ત્યાઈ,
કહો તો આકાશમેં, ઉડાઈ છેક છેકમેં,
કહો તો સાઠ લાખ, કામનિકે કેસ મહું,
કહો તો નગર ઝધર, નિર્બંધ કરું નેકમેં;
કહો તો દશકધકે, દસકધકું નિકદ કરું,
કહો તો કર બીસકે, ચાળીસ કરું ટેકમેં;
કહો તો લંકે અંકે ભરી, નાખુ હો નિસક નીર,
પાઈ હુકમ લાઈ સીત, આઈ ધડી એકમેં.

૩૪

હુહો

રામ-ડાપણ છે દસ કાટિયા, અંગદ તુજમાં મેન;
એ વિદ્યાએ નિષ્ઠિ કરો, ચિત્ત અતુરાધ મ્હેન.

૩૫

સોરઠો

અં-અંગદ કહે મહારાજ, કામા કરો મોયે બકું;
બિશ્વપતિકો બચન, કા કહું રાવન રંકું ?

૩૬ (૧૦)

હુહો

રામ-બેર બેર મેં કા કહું, અંગદ તુજસે આપ ?
ગુ-હો, તકસિર દસકધકો, મેલ કરો મુમ માફ

૩૭

(હુલસા, હંક)

[અં-એ પાપીનો વધ કરતાંમાં, પાપ પુણ્યતણ શુ માપ ?
દુષ્ટ દાનવને દંડ જ દેવા, (જ શાસ્ત્રતણું છે જાણુ;
તમો કહો તો શીશ વઢાવુ, ફરી ઉતાર એહનો ન આપુ,
જો હુકમ કરે શામળનો સ્વામી, દસકધના દસકદ કાપુ.

રામ-રામચંદ્ર કહે સાંભળ અંગદ, રાહ રોષ ન કરશો રીસે,
એક ચૌદ ચોકડીનું રાજ્ય પામો તો, એવુ પરદાન આપ્યું તું મરો.
સીતા ત્રાપ પરતાપીક પડે, દેહવટ ચારો દિન દસ વીરો,
હુકમ કહે શામળનો સ્વામી, કરો કહ્યું તો માઠ મન-હીસે]*

* આ જો હો એક પ્રતમા વધારે હોવાથી અત્રે આપેલા છે

અં-ધોડલા જોડલા ટોડલા એહના, પોળિયા પોળ પરચંડ પાળા,
 મેડિયાં ડેડિયાં માળિયાં જાળિયાં, રાવણા ફેરલા રખવાળા;
 રાળિયે ઢાળિયે નીરમાં ઘાળિયે, ચોળિયે એહના ચિત્ત ચાળા,
 પ્રતાપ એ નામનો હુકમ હોય રામનો, લક બાળી કરે સ્તંભકાળા. ૩૮

હુહો

રામ-લંક બાળવી નવ પડે, રેપત નવ લૂટાય;

શત ગાયોનાં સિંમડા, તેથી ઠાઠા થાય. ૩૯

છપય

અં-કહો તો ઉદયામળ ધંદ્ર, સહિત અસ્તામળ ઓપુ,

કહો તો મેરુ મંડાણુ, રીત આચીદિશ રોપુ;

કહો તો જૂ જાલાડ, તોલ તરતીયે તોણું,

કહો તો લક પરલંક, બહુ જલનિધમાં બોણું;

રજ માત્ર સેવક હું રામનો, કયમ જઈ કાસદ કારણે ?

સિંહની વાત સિયાળવાં ધરે, બને ન બહુ સ્તુત બારણે. ૪૦

રામ-સાબાથ કહે શ્રી રામ, અંમદ પચાયત પૂરા,

વીરધિવીર દદ ધીર, પૂર સામદ શુભ શૂરો;

ભુદ્ધિનિધાન બત્રીશ, બાબત બોતેરી બૂઝે,

સોળકળા સંપૂર્ણ, શાસ્ત્રગત સધળી સૂઝે;

ડહાપણુ તત્વ ત્રિસોકનું, કોડવાર શુ કહું કથી !

સકળ સૈન્ય મેં નિરખ્યુ, નર બીજો નિર્ભય નથી. ૪૧

અં-મહારાજ રાજઅધિરાજ, તનુ તનુ સેવક તારો,

વાક ચુન્હો તકસીર, ક્ષમા કરોજ મારો;

એક કરે છુ અર્જ, રીસ ન કરો તો બોલું,

કિંકરનો કિંકર કહેણ, 'પ્રીત પદ'તર બોલું;

કાને સોપો છો મોરચા, (કાને) ચર સામદ બુણુ સહિએ ?

કયમ મુજને સોધ્યુ કાસદુ, જે વાત વિખણો વિષ્ણિએ. ૪૨

હુહો /

રામ-પદ્મ અઢાર પ્લવંગમાં, બહુ રીછ બોતેર કોડ;

વિષ્ટિ કામ વાલી સુતવિણુ, જડે ન બીજી બેડ. ૪૩

સવેચો

અંગદ-હુકમ હોય હજુરી કરો, સોપી નાંખુ બાધો સાવર,

હુકમ હોય હજુરી કરો, મહાકામ કરવા છુ માવર;

હુકમ હોય હજુરી કરે, જુધે ભરે કરું ત્યાં બહર,
કાસદ કામ સોંપું ક્યમ મુજને, છેક મુને કેમ કીધો કાપર ? ૪૪
હુહો

રામ-કાપર તુજને ક્યમ કહું ? સાપર શુર સરદાર;
બહર છે મહા બેદમાં, અપરંપાર અપાર. ૪૫
સવેચો

અં-અંગદ કહે આચા દો મુજને, ભરે જુદ કરું ત્યાં ઝાંડું,
હાથી બાંધી સાચી એના, દેખી મારા દિલમાં દાંડું;
મંત્ર રામનો મુખ છે મારે, બડતાં બૂપતથી નહિ ભાળું,
નીચ કામ કાસદનું કરવા, લંકામાં ભતાં હું લાળું. ૪૬
હુહો

રામ-કાસદ કામ એ તો નહિ, એ મોટમ પદ મેર;
લંકપત શું છત દાખવે, તેજ સવાયો શેર. ૪૭
જુલણા છંદ

અં-કાતો ગઢ લંકના સહસ્ર કટકા કરું, ઢંટોળિને કરું ધૂળધાણી,
કાતો હું સાત સાગરજળ સોષિને, આળ પંપાળ કરું પૂરપાણી;
કાતો રાક્ષસ બધા રાણીનાં ખું વળી, બે વહો મહારાજ વદનવાણી,
કાતો દશકંધનું દેહવટ વાળિને, રાવરાવ બધી રાવરાણી. ૪૮
સવેચો*

રામ-રામ કહે સાંભળે અંગદ, ધર્મજુદિ' હમણાં તો ધારા,
કહું કરશે નહીં એ હંકારી, બારે સર્પતણે છે બારા;
સોગટિ' નામે મારે કહું નહિ, મોટા વાંક ન કાઢે મારો,
પાપી પ્હેલ કાઢે આગળથી, પૂઠે રાજ તમારો વારો. ૪૯

અં-કાતો બાંધી સાહુ બળવંતો, લંકાપતી લંકાથી લાવું,
કાતો અરોઠ વાડીને સોણ, કાપર નામ ક્યમે નહિ કહાવું;
કાતો પુત્ર એના' પરજણું, જરૂર એકે નવ પામે ભવું,
હુકમ દિયો સામળના સ્વામી, એકે ધડીમાં શરણે આવું. ૫૦

રામ-અરોઠાક્ષસ એ બૂપત જુડે, સંધારવો ન પડે તો સારું,
હુટાપ નહિ લકાની લક્ષ્મી, ધર્મજુદિ' તો આટે ધારું;

* એક મતમા સવેચાને ઠેકાણે લાવણી એમ લખેલ છે.

ઈંદ્રજીત સરખું રતન રાજારો, માટે મન માને નહિ મારું,
 વિષ્ટિ કરે માને નહિ ચૂરખ, કામ પડશેજ તારું.
 અં-વિષ્ટિ કામ કરવું તે યાને, કરમરિ બોલ શા માટે કહિયે ?
 નગર ઝંખર કરવું નિરવંશી, શત્રુવચન શા માટે સહિયે ?
 મૃત પરિવાર સંધારું એના, હવે રાજ બેસી ક્યમ રહીયે ?
 લક્ષવસા સીતા અહીં લાવું, જરૂરપણે અયોધ્યા જમણે. ૫૨

રામ-અધિકા બોલ કહો છો અંગદ, ચૂરખણું જાણે છે સૃષ્ટિ,
 મારું મન તેથી નવ માને, રાડચકી નવ થકએ રહિ;
 શિવસેવકને માયાં ઉપર, નથી ચાલતી મારી દષ્ટિ,
 મુજને મુખ ઉપજાવો અંગદ, વિવેકવાત કરો ત્યાં વિષ્ટિ. ૫૩

અં-રાજ તમારે મુખ ક્યમ બોલુ, જાણે દુકમ થયો તે જવાયું,
 ગુણુલીણો દેશે મુખ ગાળો, લાડ બોલશે એક ભવાયું;
 શત્રુવચન ક્યમ સાંખી રહિશું ? તેહ દુઃખે મુજ તંત સવાયું,
 સામળ સ્વામી કહો તે કહિયે, લક્ષવસા એ વચન સવાયું. ૫૪

છરખા

રામ-સામદ ચર સાબાસ વખાણુ કરું યાં વાતે ?
 હેતે મૂક્યો ચિર હાથ, રીઝચકી રઘુનાથે;
 મમત ન મૂકશે માન, નૃપતિને ન કરો નમણાં,
 ગુણુલીણો દે ગાળ, બોલ કહેજો લાં બમણાં;
 વળિ સામ દામ બેઠે કરી, વિષ્ટિ વધારી વાધજો,
 ચૂરખનું મન માને નહીં, ચરખણું લાં સાધજો. ૫૫

અંગદ હરખ્યો મન, હવે મન માન્યું મારું,
 મમતી કરશું લાં ગોઠ, ધીરજ મનમાં ધારું;
 સવાયો દોઢો સત સહસ, વાદ કરતાં વાધે,
 રઠિયાળો રાવણુ રામ, શત્રુવટ શોભિત સાધે;
 પછે પરાક્રમથી આજે કરું, અંગદે વિચારું અંકમાં,
 સામળ કહે સેવક રામનો, જઈ લૂટ પડાવું લંકમાં. ૫૬

કવિત

બચન ચઢાયો શીશ, ધાયો મહા ધીરધીસ,
 દિસ ધડી ચાર ચઢે, ગયો ગુન ગાય કે:

* રામ કહે અંગદ સુણીયે, જઈ કામ આપણુ સાધજો.

લંકા સૌ અતિ અનૂપ, દેખતહી રીઝયો ભૂપ,
કૂપ બાગ પુલ ફલ, ચેત્યો ચિત્ત ચઢાયકે;
મહીપત મહેલ આગે, ભેર ચેલ બેલ દેખ,
પહેલ પ્રતિહાર ઠાડો, વજ્ર કર સહાયકે;
બિઠત બાત ટેડી ડેડી, પર સાત માલ મેડી,
ગહેલા પર રહ્યો ઉભો, અંગદ ભયો આયકે.

૫૭ (૧૨)

છરપા (લંકાવર્ણન)

સરૌવર સમુદ્રકાર, પંકજ સહસ્ર ખીલે,
સ્ફાટિક મણિની પાળ, ગોપ ગુણવંતા ઝીલે;
કસ્તુરી બહેક બરાસ, વેર્ષા ફસર બહુ વાટે,
હીરાનખિત ધણી ઘેડ, ધુમર ધણી ઘાટે ઘાટે;
ધંદ્રપુરીની ઉપમા, કહેતાં વિભાસણ કરે કવિ,
લંકલીલા લખ કાટિધા, નિરખે અંગદ નવનવી.
[લવિંગ તણીલીલાસ, અધિક એલચીવનબુમે,
બોલે ચાતુર મોર, ભમર ગુંજરવ વન ધુમે;
ઉપર વનીતા જાજંત, વનસ્પતિ બાર અઢારી,
નારગર વેલ્ય વસત, સ્વર્ગથી શોભા સારી;
વળી માગ્યોમેહ વસુધા વહે, અધિક ઉપમા શી અંકમાં,
સુખસાગર સમરધ ધરી, લીલા લહી લક્ષ્મી લક્ષમાં.
પુરમાં સિવપ્રસાદ, જન જખીતાં જાળે,
કનકેશ્વર મહાદેવ, ઈશીશિવ આપ બિરાળે;
નિજ કુળની માતા, રાવણી નિરમળ નામે,
વસે સૌ, શુભ ઠામ, શોભિત નિજ કામે;
ઈન્દ્ર જીત્યો ઈન્દ્રજીતે, સમૃદ્ધિ લૂટી લાભ્યો ધણી,
મૈકુંઠ વાસ્યું વસુધાપરે, એ લીલા લહેર લકાતણી.]
નક્ષત્ર સરખી નાર, ઝવેરની જ્યોતો સરખી,
ચંપક વરણાં ચીંગ, ધણિની પૂરણ પરખી;
કનક મણિમય કુંભ, ત્રેમદા પરવરી પાણી,
આભૂષણ ઉપમાય, ધંદ્રકેરી ધંદ્રાણી;
એ લખ ગિદ્દાએ કવિ કહે, ભાટ ભાત ન શકે બણી,
સામળ કહે હું કેમ કહી શકું, લીલા લહેર લંકાતણી.

૫૮

૫૯

૬૦

૬૧

દુહા

ચાલ્યો અંગદ ચોંખથી, મુખ જપતો શ્રી રામ;
 વેગે આળ્યો પાંસરો, ન્યાં રાવણનું ધામ. ૬૨
 રિદ્ધિ સિદ્ધ ઉપમા રાવણતણી, કૃત્તિ કહે કવિરાજ;
 મહિપત મહેલ મધવા સમા, લંક દેશકે લાજ. ૬૩
 પ્રતિહાર બેઠા પોળપર, બોલ્યો મુખથી વાણ;
 કહાં જાધરે વાંદરા, મૂરખ મહા અજાણ. ૬૪

છાંપા

જળહળ જ્યોત ઉઘોત, મણિ જળહળતા જડિયા,
 ચિતામણિ બરબીત, નવે ગ્રહ આવી અડિયા;
 પરવાળા પર પોળ, રક્ષાટિક સ્તંભ ઠપાં છે,
 સુગ્રુમણિ ચોપાસ, કનક કોઠાર કર્યા છે;
 અષ્ટમાસિદ્ધિ નવનિધિ રિધિ, મહાલક્ષ્મિ વાસે વસી,
 શિવની આપી સમૃદ્ધિ ન્યાં, ત્યાં ઉપમા કરવી કથી. ૬૫
 બોળગ કરે ન્યાં ઇંદ્ર, ચંદ્ર ન્યાં હનુ ધરે છે,
 દિવાકર કરે દીપ, વરુણ ન્યાં તીર બરે છે;
 ચાર વદનથી વેદ, અક્ષાણ પાઠ બણે છે,
 ધલહલ તણ ધર્મરાય, ગાનગુણ એહ ગણે છે;
 રતન ખાણ રતનાવળી, કલ્પદ્રુમ મોટાં મણી,
 રિદ્ધિ ધણી રાવણુ ધરે, અલખત રામચંદ્રતણી. ૬૬
 સાત સોનેરી કોટ, એક એકપે અતિ ઉંચા,
 પાંચસે પાંસઠ પોળ, બોળ ખરી ન્યાં ખાંચા;
 દરવાજા દશ વીણ, બસે બાસક છે બારી,
 ત્યાં બેઠા બળવંત, ધીર નર ધનુષો ધારી;
 વણુ આગ્રાએ વિચરે નહીં, વાયુ સરળો પણુ જિહ્વાં,
 એ અતઃજિજ્ઞાસુ અંગદ અધિક, ચલક એક ચોંદાચોં તિહાં. ૬૭
 કરે ગાન સહસ્ર સંગીત, વિવિધ પેર વાજાં વાજે,
 ઘંટ ધડિયાળા ઘેર, ધણાં નિધાન જ ગાજે;
 નવ લખ નવે હજાર, નવિન નૃસ કિન્નર નાચે,
 નાટક એટલે નવરંગ, રાય દેખી મન રાચે;

વળી દેવકુંદુભિ ગડગડે, શૌભા સુરનાયકતણી,
 ખાણું કોડ સામદ સદિત, લાખક બેઠો લંકાધણી. ૧ ૬૮
 પુખરાજ અવાળાં પાટ, ઝવેરની બનેતે બડિયા,
 ચોરાશી જોજનચોક, મહેલ મણિમાણુક મડિયાં;
 જોજન સોલ સભાય, સિંહાસન શૌભા સોહિયે,
 મધવાથી મોટમ માન, મહેલ દેખી મન મોહિએ;
 વૈમાન દેવ વૈકુંઠનાં, સિવ આપી સમૃદ્ધિ ધણી,
 બહો સમૃદ્ધ વિધ બારણે, લાખક બેઠો લંકાધણી ૧૯
 સત્તર અક્ષૌણી સેન્ય, શૌભે રાવણની સાથે,
 મંદરાચળ મંડાણુ, હેતે ધરે એક હાથે;
 સાઠ લાખ સરદાર, પ્રેમદા પ્રીતે પરણી,
 અણુવરી એંશી લાખ, વિવિધ રૂપાણી વરણી;
 ઉ સાત લાખ સીતેર સૂત, ઈદ્રજિત આદે અતિ,
 અનખી અહંકારી અંશપતિ, રાવણુ મોટો મહિપતિ ૭૦
 એક છત્ર ધર રાજ, પ્રતાપ પામ્યો તે પ્રોટે,
 દેવ દાનવ નર નાગ, કિકરો સહુ કર જોડે;
 દશ મસ્તક જુજ પીસ, ઈશ વરદાન જ દીધુ,
 ચૌદ ચોકડી રાજ, કણુલ એ કમ્બે કીધુ,
 કાઈ થયો નથી યારો નહીં, બળવંત રાવણુ સારખો,
 રામ વણુ કાઈ જિતે નહીં, પંડિત રહે પારખ્યો. ૭૧
 પાંચ લાખ પરધાન, પાંચ અયુનો પાગેરી,
 છે દશ લાખ દિવાન, વીસ હજાર વજીરી;
 સામદ સોલ હજાર, લાખ બહોતેર રાજ,
 મગનિક છત્રીશ લાખ, મુગટધર જોદા ઝાઝા;
 ખાણું કરોડ બેઠા રહે, આઠ જામ હરનિશ જિહા,
 સામળ કહે અંગદળળ અધિક, પલક એકે પહોંત્યો તિહા. ૭૨

(અંગદ પ્રતિહાર સંવાદ)

હોહો

પ્રતિહાર અચરજ પામિયો, લેખી લીલા લંગૂર;
 રહે રહે ઉભો વનચરા, સામદ બોલ્યો ચૂર-

૭૩ (૧૩)

છાપો .

પ્રતિ-પેથી ન શકે પવન, બવન ઉભો રહે ઈંદર,

સુર સહુ સેવા કાજ, ચાકરીમાં રહે ચંદર;

સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, આણુ અવનીમાં જેની,

ઈશ સરીખા ધીચ, રહે આજ્ઞામાં જેની;

તું પશુ પોળે ક્યમ પરવરે, હજી લગણુ ધીરજ ધરે,

ભરે જ્યાંથી આંખો તિહાં, નહિતર કાટી કટકા કરે.

૭૪

હુંહો.

અણુસમજ્યો આણું ચલે, દેખત ઘેળે દીચ;

મારું મુદ્ગર જોરયે, તોડે તેરો શીથ.

૭૫ (૧૪) (૧૭)

ઝુલણા છંદ

અં-કહે અંગદ પ્રતિહાર સુણુ પુરતણા, રાત દહાડો બેઠો દેહ દાખે,

ઘોળખે નહિ અલ્યા મૂઠ મૂરખ મને, બાર ખોવા બલો ખૂર બાખે;

હાય દીકા નથી હોંસણું માહરા, ચોરટા તેહનો સ્વાદ ચાખે,

સસ કહેરે અલ્યા કેમ બેઠો અહીં, કાતણાં ઝુંપડાં રીઝી રાખે ? ૭૬ (૧૫)

હુંહો.

પ્ર-જો મંદિર રાવણુતણાં, હીરા કનક જડાવ;

તું જાવા સમરથ નહીં, બહારહીં પહિ ટીકાવ.

૭૭ (૧૬)

અં-પ્રતિહારકું કહે પુકારકે, કેસી તેરી લેક ?

રાવણુની સમૃદ્ધિ કહે, રાવણુ રાખ કે રંક ?

૭૮

ઝુલણા છંદ

પ્ર-લંક શોભા તે લંગૂર તું થું લહે, ચિતામણિ ચંદ્ર ચોપાસ ચળકે,

ઇંદ્રજિત ઉપમા પૂછ તું ઇંદ્રને, ચરપણું સાંભળી શેષ સળકે;

દશકંધ ડરથી દિગપાળ ડોલે દશે, કોડ પચાસ પ્રતિ પ્રાણુ પલકે,

યોગિયો કહે પશુ પેર ઝીછે નહીં, ફુંભકર્ણુ દેખા તુજ ફુંભ ટળકે.

૭૯

અં-લંકલીલા લંગૂર લખ લૂટશે, મેલ મૂરખ મન માન મટકાં,

ઇંદ્રજિત ઉપમા પુણ્ય પરવારિયું, ચાર દિવસતણાં ચોળ ચટકાં;

દશકંધશીશ દશરથસુતરોળશે, લૂંટિ લેશે તાહારાં લાખ લટકાં,

શીરામ પરતાપથી કામ જ્યે તો કરે, ફુંભકર્ણુકાયાતણા કોડ કટકાં.

૮૦

પ્ર-લાજ ને કાજ લોપે ક્યમ માહરી, બહરી જોખમાં કેમ જાઉં,

કેમ જાવ દારિયે માનશું મેડિયે, મારશું મેડિયે પૂછ સાહું;

પ્રાણે કરું પિંડ આકાશ હિડાડિય હું, ચંચળપણું તારું ચિત્ત ચઢાઉં;
પ્રતિહારકે પશુતણી ગાળ કયમ સાંપુંહું, લંકપતિનું અમો લુણ ખાગી? ૮૧
અં-કપિવર કાપિયો લાજ લખ લોપિયો, કાપિયો આપથી ક્રોધ દૂડી,
રણજંગ શેપિયો ચોદિશ ચોપિયો, લમર ચઢાવિયાં હજિ હુંડી;
ગેલશું ખેલશું રેલશું નગરમાં, દેશ બાધામાં તે દાણું હુંડી,
તારે મન અદ્યા લંકપતિ 'જનપતિ, મારે મન લંકપતિ એક હુંડી. ૮૨

હુહા

જનપતિ તો એક છે, રિદ્ધિપતિ 'રઘુનાથ;
એમ કહી પ્રતિહારનો, હોડે સહાયો 'હાથ. ૮૩
પ્ર-વણ આગાએ વાંદરા, પાગ ધરે પુરંભાય; *
કાપા-કોક-કટકા કરું, રહે રહે ઉમો ત્યાં. ૮૪
અં-અંગદ દસીને બોલિયો, રાવણ કેટલે જહુ દૂર ?
જાવાને અટકાવ કયમ, દશકધની હજૂર ? ૮૫ (૧૮)
પ્ર-વડો મુરખ તું વાંદરા, વડિ વડિ કરે શું વાત ?
ખિરકી ખીજએ પાકતું, દિન ઉમો રહે સાત. ૮૬ (૧૯)
એવી ખિરકી સાત છે, દિન જાયે પચાસ;
અરજ સુણે જો રાવણ, મનની પહોંએ આસ. ૮૭ (૨૦)
કહાં મળવા તું આવિયો, શું લાભો છે ભેટ ?
શું આપે છે મૂજને, વાત પહોંચાડું ઠઠ ? ૮૮ (૨૧)
અંગદે મન વિચારિયું, મળવા ન દે આ દિસ;
કાપ કરીને કર અહો, પ્રતિહાર ચઢી રીસ. ૮૯ (૨૨)

છપ્પો

પોકારી પ્રતિહાર, ધીર ઉપર તે ધાયો,
દીધી ગાળ દસ વીસ, પૂજ ચતુનો સહાયો;
અંગદપર એક પ્રહાર, કાપ કરીને કાપો,
કયમ લોપે મુજ લાજ, દાવ દોપીએ દીધો;

* પાકાંતર - પ્રતિહાર ઠાડો પોલપર, બોલ્યો મુખયે વાણ,
કિત જવા ઈત આંદર; મુરખ તુહી અજાણ
અંગદ દસકર બોલિયો, રાવણ કેતિક દૂર;
મોડું મદિપત્ય કળ મિલે, એકહી કાજ અધ.

પછિ અંગદ ખીજ્યો અંગમાં, ઘાટ પ્રથમ એનો ધડુ,
સામળ કહે સેવક રામનો, નરપતિને વળતે નડુ. ૯૦

કવિત

પ્રતિહારે દીધી ગાળ, અંગદને હડી ઝાળ,
ઉઠ્યો ત્યાંથી તતકાળ, દાવે હાંત કરડીને;
ખે ચારેક ભરી ફાળ, કૃતાંત સરીખો ફાળ,
અધિક કરંતો આળ, ઘણી રીસ ધરડીને;
સવાયો ગવાયો વાળ, ભલેકં તિલક ભાળ,
બુદ્ધિનિધિતણો બાળ, બાઝ્યો વધુ વરડીને;
પકડ્યો ત્યાં પ્રતિહાર, મહોકમ દીધા માર,
કહ્યું કેતી વાર? લીધાં પાંચે શીર મરડીને. ૯૧

દુહો

દુસરી ખિડકી સંચયોં, ખીલક નહીં કછુ મંન;
વે પાંચુકા છૂતં હને, યે બાનરકા તંન. ૯૨ (૨૩)

કવિત

દપટાવીને દીધી દોટ, ચાતુરીથી કીધી ચોટ,
ક્યો દોટપોટ સહુ, ધીરપણે ધાધને;
મરતકની માણી મોટ, કુદિયો કનક કોટ,
અધિક જોરની ચોટ, ચઢ્યો ચિત ચાલીને;
હમાવતો હાથ હોઠ, પૂછતો પ્રહાર પોટ,
ધણી ગુણતણો ગોટ, ગયો રામ ગુણ ગાધને;
ખેઠા જિહ્વા લંકાધીશ, હદેમાંહે રાખી રીસ,
પાંતરીશ શીશ હમો, સભામાંહે સાલીને. ૯૩

કૃતણા છંદ

યતુર નગર ચાલિયો, મન સમો ચાલિયો, પાળિયો બોલ અધિક એથું,
નગર શુભ નરખતો, હૃદયમાં હરખનો, વરખતો એહેરનો વરખવેથું;
દશકંધયું ડોલયું, બહુ વિધ બોલયું, બોલશે લંક તો દંડ દેયું,
ચરવીરપણું સાધયું, વિઠિયે વાધયું, રામની પાસથી લાણ લેયું. ૯૪

(અંગદનો ત્રાસ) છંપા

હાલક હલક ત્રાસ, પડ્યો ડોઢી ને ડોઢી,
બૂબારવ ચોપાસ, વિકટ વાટો બ્યાં ટેઢી;

પ્રાળે કીધા પ્રતિહાર, દ્વાર ઉઘાડી / ધાયો,
 પાંત્રીશ શીશ કરમાંવ, અતિ અહંકારી આયો;
 તે જોદા સહુ જોઈ રહ્યા, કર જાયો કા નવ થયો,
 સામળ કહે સેવક રામનો, તે લાહડ મલ ધરમાં ગયો. ૯૫

ધાયો અંગદ ધીર, નીર ઉતાર્યા નરનાં,
 દેહવટ કીધા દરબાર, વખાણુ શાં કહું વાનરનાં !
 પુરમાં પજો પુકાર, છેક હિમ્મત છુટાણી,
 વાયે ચાલી વાત, લંકા બાધી લૂટાણી;
 સાં ખસક બાધિ ખળલળા, નાસવા લાગી નારિયો,
 કાઈ ઉઘી ચઢે અટારિયે, બધ કરે કાઈ બારિયો. ૯૬

લપેટી વાટે લાખ, અપેટી કીધા / જોરો,
 અટપટી કરતો બાળ, ટેક દેખાજો તોરો;
 કરતો હુકાહુક, જાડતો એ આકાશે,
 કુડતો કરતો મહાર, વખાણુ મજુરાં વાસે;
 પ્રતિહાર પ્રાળે કરી પરવયો, લાટ લથા જલજોરે ધજો,
 પછી રાવ થઈ ત્યાં રાવશે, રાવણુ પણ રાવે ચઢ્યો. ૯૭

ગદલંકા ઘેર ઘેર, વાત વાયવત વાધી,
 ચઢ્યું રામનું સેન, લંકા લૂટાણી બાધી;
 (કા) કહે માયો હુંભકર્ણ, કહે રાવણુ રણ રાજ્યો,
 (કા) કહે ઉદ્ગનિત અનિત, તે ચાંચડવત ચોળ્યો;
 શુભખાન ધણું ગણિ હુંગીએ, લાખ કરોડ લોકે લલો,
 કહે રુઝ્યો રામ રાવણુપર, ઉલ્કાપાત એવો થયો. ૯૮

દેશ બધે ડમડોલ, થયો લંકા ગુણ ગામે,
 લટયા મહીપના મહેલ, કીધી અસ્વારી રામે;
 માથે લીધાં માંટ, રેપત નાઠી દસ દેશે,
 બહાંચે લીધાં બાળ, કામિની છૂટે કરો;
 કહે ફટ ફટરે તું રાવણુ, સતિ સીતા શાને કરી ?
 સામળનો સ્વાગી કાપિયો, કનકલંક લોહની કરી. ૯૯
 થયું રાવણુને જાણ, દેશમાં ફુંડી વાઢી,
 પ્રતાપવંત પ્રધાન, ચઢ્યો ચોખુંટે ચાઢી;

દીધિ રેયતને ધીર, વીર હંકારી વાટે,
જોરાળા મહા જોદ્ધ, મૂંઝા બહુ ઘાટે ઘાટે;
તાપ લાગ્યો સહુ તરફના, ધૈર્ય કાઢનું નવ રહ્યું,
સામળ કહે સેવક રામનો, અંગદ જાતાં એટલું યયું. ૧૦૦

પ્રતિહાર પરાક્રમી પાંચ, આજે કીધા પળ પાંચે,
ખીજ તેથી બળવંત, અંગદે લીધા અંચે;
સાત પાંચ પાંત્રીશ, શીશ કરમાં શોભેતો,
રામ રામ કરતો માગ, લાજ સહુની લોપંતો;
હલકો હોલ હલહલ થયો, ડર નવ આવ્યો દશકંધનો,
વાળ વાંકો નવ થયો વાલિસૂત, બંધન છોડાવ્યો બંધનો. ૧૦૧

પાંત્રીશ હણી પ્રતિહાર, શીશ અઘાં છે હાથે,
જોરાળા વડ જોદ્ધ, બહુ વળગ્યા છે બાથે;
હનુમેંત ચક્રી હજાર, ધણો જોરાવર જાતે,
આવ્યો સભામાં શૂર, આજે કરતો પ્રજાતે;
કપાંત કોલાહલ કૂદતો, કોદ્દ એનો શું કહું કથી,
કાઢને ગણતીમાં નવ ગણે, નિમિષ માત્ર નમતો નથી. ૧૦૨

પુરમાં પળો પુકાર, ઢોલ ઢમકાવ્યાં ધીર,
બહુ બણગાં રણપુર, વિપરીત વળગાવ્યાં વીર;
ભારે ફૂંકી ભેર, ઇંમારવ ખૂમ પડાવી,
દરવાજો દીવાન, ચોપાળે નાળ ચઢાવી;
વળી હલહલ કરી હજુરિયે, હલકારો દિત હામનો,
મહારાજ રાજ સુણ મહિપતિ, કાઈ સેવક આવ્યો રામનો. ૧૦૩

(અંગદ રાવણસભા પ્રવેશ)

હુંહા

વાત ગઈ બહુ વેગથી, રાવણ રાય' હજુર;
પ્રતિહાર પાંત્રીશ મારિને, આવ્યો વાંદર શૂર. ૧૦૪ (૨૪)
અધિપતે મન વિચારિયું, આવ્યો એ હનુમાન;
કનકપુરીઃ ધડી એકમાં, બાળા કાધું રાન. ૧૦૫ (૨૫)
મનમાંહે વિચારીને, કીધી વિપરિત વાત;
છેલ્લો સિંહાસનચક્રી, ધડવા તેનો ઘાટ. ૧૦૬ (૨૬)
સભા મધ્ય બંધન કરી, કોટ રચ્યો તે દીશ;
નીચો થઈને આવશે, નમાવશે પછી શીશ. ૧૦૭ (૨૭)

અંગદ જ્યાં આગળ ગયો, ખિડકી જોઈ દણ્ડ
રામ અરિને શુ નમું ? મનમાં પામ્યો કણ.
કોષ કરીને કુદિયો, કરી જોર અપાર;
કોટ ઝાળંગી હુલકિયો, ગયો સલાને ઠાર.
આલ અવનિ એકત્ર કરી, ઠીપી હુલકાપાત;
અંગદ ઉતર્યો આકાશથી, જાન્યો કડકડાટ.
દીગૂમ્ફ થયા સહુ દેખતાં, દીઠો કૃતાંત કાલ;
પવેત સરખો પ્રચડ નર, ફરિને દીધી ફાલ.
છરખો

૧૦૮ (૨૮)

૧૦૯

૧૧૦

૧૧૧

અંગદ ઉઝો આકાશ, કોટ ફૂદી નાંહે પડિયો,
બાણું કોઠ બળવંત, આપ તે મધ્યે અડિયો;
પ્રલય કાળની આંચ, કોધિલો જમહૂત સરખો,
પજો ત્રાસ ચોપાસ, નરેન્દ્રાદે સહુ નરખ્યો;
સંભાળી શક કો નવ શકયા, શુભ શુધ સર્વ બૂલી ગયા !
સામળ કહે સેવક રામનો, ઠીઠે જોધ ઝાંખા થયા !
ઝુલણુ છંદ

૧૧૨

કોધે હંત કરડિયો, મુખ મૂઝ મરડિયો, આપ આધકાર અધિપત એઠો,
હીસે બહો હાથિયા, શોભિતા સાથિયા, ભાથિયા બીડી રીસાળ રેઠો;
શર મહા પૂર એ ફર કોપે બપોં, નર નરપતિ બળવંત બેઠો,
શુભ સભા સાયમાં પાંત્રીશ હાથમાં, પોકાર બહુ કરતો બહુ પલંગ પેઠો.
છરખો

૧૧૩

લંકપતિ એક લક્ષ, બેઠા બળવંતા એ બહુને,
સિંહાસન છત્ર ને ચામર, શોભે સુખ સાગર સહુને,
એક એક કંઠે બાણું કરોડ, ધીર રણ ધનુષો ધારી,
કૃતાંત સરીખા કાળ, અતલિબળ અપરંપારી;
જઈ અંગદ તે મધ્યે અજો, સલા દેખી દિલમાં હસ્યો,
મહિમા દેખાડું માહરો, વિચાર બેવો મનમાં વસ્યો.
મરડતો મૂઝ ને મૂંઝ, દીગ જઈ પોત્યો ઠંઠ,
પાંત્રીશ શીશ જે પાણુમ, બૂપતને કરશુ બેટ;
કો સાથ કરશું વાત, કો સાથ બોલજ બોલ.
મુજ પરાક્રમ બળબુદ્ધ, તે કો અગળ જઈ બોલું.

૧૧૪

વાંકા વેણ વઘા વિના, એ જૂઠો જાદર નહીં જડે,
અંગદ એમ વિચાર કરી, નરપતને વચને નડે. ૧૧૫

હુહો

દશકંધને દુઃખ મનાવવા, અધિપત ઓળખવા એન;
ધૃતસંભારી અંગદો તિહાં, વઘો વિપરીત વેણ. ૧૧૬

(અંગદ-સામદ સંવાદ)

કવિત

અં-બહોતંસે બેઠ તેસે, દેખે જવ અંગદને,
બૂપકો હું રૂપ દેાન, બોલ્યો કોધ કરકે;
લંકાપત એક સુ-યો, બાલીકી કક્ષમાંકો,
માસ ખટ પાસ રજો, જાગ્યો પાછું પરકે;
દુન્ને કાર્તવીર્ય હર, બાંધ સિયો પારણેમે,
બાલકકી પીઝાડીસે, પડી ટાલ સિરકે;
નંગાશીર કરે જો તો, એધાનીસે ઓલખુંદે,
લંપટ હરાક ચોર, લાયો રતન હરકે. ૧૧૭ (૨૮)

સા-સામદ એક સભાકો, બોલ્યો બલ જોર આપ,
ત્રિલોક સકલ માને, લંકાપત સાજકો;
બોલી 'તું' જાને નહીં, મહીપકે મુખ આગે,
જંગલી જટીલ જેસો, કાસદ કે કાજકો!
તતુ દુક દુક કરે, તારો અળ શાયત મે,
ગુહતાંહો ગુ-હો તેરા, ધૃષ્ટ બલી આજકો;
અકલસે ઓળખ લે, બૂપ 'રૂપ' રાવનકો,
નતર અવસાન આયો, તેરી દેહ તાજકો. ૧૧૮ (૩૦)

કુલેણા હંદ

અં-બોલિયો બળ કરી શુદ્ધિ નિધાન લાં, અંગદ કહે સાંભળો ધર્મધૂતી,
કોણ રંડાએ રાવણો જનમિયો, દૃષ્ટિકી સર્પણી હરણિ કુતિ;
કરકટી મંકટી કે અળ અર્લકી, જુઠું જુએ તે તો ખાવ જૂતી,
સંદેહ લાગો અલ્યા સેવકા માહરો, રાવણની માત તે કવણ હૂતી? ૧૧૯

સા-લંબ પૂછા અલ્યા લંક લવરી કરે, ગુરખા મન ગમી મોજ માણે,
કાસદા કાસડા લેખ લખી લાવિયો, નીચ નિર્માલ્ય શુણ્ણ ગાન નાણે.

કોડ તેનીશ કર જોડી ઘેલા રહે; -હોડ હારે જોડા તેડ તાણે,
 જશતણે કમ એ / શૂપ શૂમંડળે, લંકપતને તણ સોડ જાણે. ૧૨૦
 અં—એળખાવ અનણ અલ્પબુદ્ધઅધિપતિને, તો પાડ કોડ માનીશ તારે,
 ગાળ હુંકાર તારો નહી સાંખીએ, પેર પાંત્રીશ ત્યમ તારો વારો;
 રિદ્ધિ રાવણ તણી પુણ્ય પરવારિયું, આવી રહ્યો એહને આધુઆરો,
 દશકથ એ અંધ એ ધંધ ધાયે ધણે, ચિત્તમાં ચેત એ ચોર મારો. ૧૨૧
 સા—ઉધકમાં અલ્યા અભાગિયા વાનરા, ચેતરે ચેત ચોપક્ષ ચિતે,
 કાણુ ગળું તાહરું કિકરા કામઠા, બાલી ન જાણે નરપતિ નીતે ।
 પાગ લાગ પરજામ કરે જોડીને, પામીશ, લલાણુ પુરપત પ્રીતે,
 રાજ મહારાજ રાજેદ્રનો રાજ્યએ, રાજસભાતણી બાલ રીતે. ૧૨૨

છપ્પા

અં—રામચંદ્રની નાર, સતિ સિતા માતા મોરી,
 દેવ દાનવ કો દુષ્ટ, ચંડાળ કરી લાબ્યો ચોરી;
 દયાનિધિ દાતાર, ધર્મ હજુ મનમાં ધારે,
 પાછી આપે જો સીત, તો એને નવ મારે;
 નહિતર દેશ દેહવટ કરે, એવી આઠા આપી મુને,
 અગુર હોય તો ચેતજે, ચેતાવા આબ્યો તુને. ૧૨૩
 સા—મરદ મુછાળો વીર, રામની રામાં લાબ્યો,
 શૂર પૂર દદ ધીર, કોડ કંદર્પવત કલાબ્યો;
 દશકંધ નામ દરિયાવ, તરવાર તાતી ત્રિસોઠે,
 જોર-હોય-તો જુઓ, સિતા મુખી બરોઠે;
 પાછી સેતામાં પ્રીછો, અદકુ બોલે અનર્થ યશે,
 લાડ કરતા આવે છો લંકમાં, જરૂર જીવ સહુના જશે. ૧૨૪

હુહા

અં—જનની કુણ રાવણ તણી, બહુ ઉપજાવ્યાં બાળ;
 જાત યાત કે સુવરી, જુડણ કે ચિયાળ. ૧૨૫ (૩૨)
 કે વીંછણુ કે નાગણી, કે કરકટની નાર;
 કે આજ એ કાણુ છે, બોલત નહોં ગમાર. ૧૨૬
 બોલત નહિ કછુ નીચ હો, કે મુગ્રા કે દોર;
 કે અમારો દીન હો, કે જાતિકે ચોર. ૧૨૭
 પૂજત હું બહિ બેરકો, ફેર ન પાઉં આન;
 કે ફરીહ આંખડી, કે સુનતે નહિ કાન ? ૧૨૮

હુલ્હા હંદ

પોકાર કરતાં ઘડી પાંચ પૂરણ ચર્મ, બોલતાં શે નથી કર્મ કૃત્યા,
રીસ, ચંદશે મુને શીશ તમ તોડશું, કૃતાં કાપતાં કાળ ખૂટ્યા;
ચોર માટે બીહો છો સહુ ચિત્તમાં, તોલ અહંકારના ટેક દૃટ્યા,
અંગદ કહે ઉત્તર શે નથી આપતા, સર્વની આંખ કે કાન કૃટ્યા ? ૧૨૯
(અંગદ-રાવણ સંવાદ)

હુલ્હા

વાંકાં વચન શ્રવણે સુણી, ચડિ રાવણને રીશ;
પગથી જાળા પ્રગટિ તે, જમને બેઠી શીશ. ૧૩૦
વાલને વળી વકારિયો, શુભ છછેજો સાપ;
સિંહ પંખાળો પાખરો, અતલીબળ એ આપ. ૧૩૧

હુલ્હા હંદ

દેહ દાઝ્યો દશાનન ધણું દિલ વિપે, એક આપે થયો તેહ તાથે,
ઉછળ્યો એક કર આપ આસન થકી, મુખ મૂઝ મરડિ હીત હોડ હાથે;
રા-કાણુ વુજ નામ ને ગામ ને ઠામ કહે, કામ કશું છે પશુ ભૂપ સાથે ?
કે તણો મોકલ્યો હાં લગી આવિયો, આલ બાધા બરે બાંધ બાથે ? ૧૩૨ (૩૧)
અં-વાળીનો પુત્ર ધરણ્ય શુભ પવંતે, નામ અમદ મારુ હરખ એવા,
શરણે રહું છું રધુનાથના ચરણમાં, દેવનો દેવ અધિદેવ દેવા;
ધુમ્રપાને કરી ધ્યાન જોગી ધરે, ઈંદ્ર બહા કરે ઈશ સેવા,
તે તણી નારને તરકરી લાવિયો, લંકે લગિ આવિયો સુધ સેવા. ૧૩૩ (૩૨)

હુલ્હા

રાવણ-કહેરે અમદ કોન હો, વાળી બહેરો બંદ ?
મુખસે બોલ સમાસકે, જાતુ બરિયો ઘટ ? ૧૩૪ (૩૩)

કવિત

અં-તાતકી નિશાની એહ, દેહ પરચંક બકો,
મેઘ ધન ગાજે એમો, તોર રહે તનમ;
શૂર મહા સુમટ હે, પૂરહે પ્રતાપનકો,
નારાનકો નર આપ, પશુ જાત જનમે;
સુગ્રીવકો સહોદર, મિત્ર હનુમાન જુકો,
નામ નવ ખડ જાને, બાલી ગિકટ જનમે;

કક્ષિપટ રાખ્યો પાસ, પૂરે ખટમાસ તોફાન,
જ્ઞાનપને જ્ઞાન જ્ઞાન, સમજ મૂઠ મનમેં.

૧૩૫ ૨૭)

ફુલો

રાવણુ—અંજ તેરો આદર લયો, અંગદ આયો અંત;
સાચો બાલ બતાવ તું, કાનહિ હે હનુમંત ?

૧૩૬

કવિત

અં—પુજ્યો હનુમાનજી જો, સેવક શ્રી રામજીકો,
અજની કુમાર હે, આધાર યહ રંકકો;
પવનકો પુત્ર, અવતાર મહારુદ્રજીકો,
મહેરાણીકો તારન, મારન કુબટ બંકકો;
જનમકો જતિ આપ, સતીકો શોક હરન,
કરન બંન ખંડનમેં, કરત નાદ હંકકો;
અક્ષયકું માર કાયો, સંધાયો પ્રધાન તેરો,
અંગદ કહે રાવનસું, સુણ બે લૂટનહાર લંકાકો.

૧૩૭

ફુલો

શત ચોજન સાચર તયો, સિરકર લજમન હોય;
અગન ઉડાધ લંકમેં, વે હનુમંતો જોય.
રાવણુ—સુગ્રીવમેં કયા સાનપન, કહા સુગ્રીવમેં શૂર;
—જાનર જાનરકી ઉપમા, નીચ ગમાવે નર.

૧૩૮

૧૩૯

છાંપા

અં—શું (પૂછે) સુગ્રીવનું શૂર, ચતુરપણે લે ચાહી,
વાળી સરખા વડદય, શુપ બારે શુણ બાધ;
હનુમંત સરખો બળવંત, હરોલ હડીલો હાથી,
લૂટી લીધી લંક, તેહ સુગ્રીવના સાથી;
અનમી નરો નમાવિયા, બળિયાશું બાંધે બાકરી,
અઢાર પદ્મ બોતેર કોડ નર, તે કરે સુગ્રીવની ચાકરી.

૧૪૦

ફુલો

પ્રાણે કરે પલ એકમા, કરે જે ઉપર કોધ;
શૂર સામદ સુગ્રીવનો, જાણવાન છે જોધ.
રાવણુ—અધિક બાલે કયમ અંગદા, જાણવાન તેકાણુ ?
નથી દીઠો નથી સંબલ્યો, કયમ પેદા થયો બોણુ ?

૧૪૧

૧૪૨

છરપો

અં—એળનવંત જશવંત, અધિક પરાક્રમ આપો,
કરે સુગ્રીવ જે રાજ, તેહ એને પરતાપે;
નલ નીલ જેનાં નામ, તેહ કિંકર છો જેના,
અદાર પદનો પ્રધાન, તોલ ત્રહો પક્ષે તેના;
જિતે જંબુવાનને, સરજ્યો નથી કાઈ સૃષ્ટિમાં,
સામળ કહે અધિક પરાક્રમી, નથી વધ્યાં કાઈ વૃષ્ટિમાં.

૧૪૩

હુંહો

રાવણુ—નલ વાનર તે કાણુ નર, વાનર કરે વખાણુ ?
નીચ ઉપમા કરે જિંચ તું, અંગદ નામ અજાણુ.

૧૪૪

છરપો

અં—નલ વાનર નર તેહ, હોડ કરી તે હાથો,
નલ વાનર નર તેહ, પાણુ પાણી પર તાથો;
નલ વાનર નર તેહ, સાગર ખાખડ કીધો,
નલ વાનર નર તેહ, પયોધિ પયવત પીધો;
જળ ઉપર જેણે સ્થળ કર્યો, વિકટ વાટ જળવંકમાં,
સામળ કહે નર તે નીલ નલ, લશ્કર લાગ્યો લંકમાં.

૧૪૫

હુંહો

રાવણુ—કિંકર ઉપમા સિદ્ધ કરે, નીચ જાત કાણુ નીલ ?
મારે મન તો પિપીલિકા, તારે મન તો શીલ.

૧૪૬

કવિત

અં—સહસ્રાર્જુન સુર બડો, નવ ખંડકો નરેંદ્ર,
જાકે દરબાર ઠાઠો, રાવણુ તું રણોહો;
રમાઓ જમાઓ રીત, પશુ જન પ્રીત કીની,
દીની શીખ દોડ આપે, લખન સજ્જ લલો દે;
એક દીસ નીલ ગયો, નરેન્દ્રકે નગરમે,
પકરી પૂરપાતકું, આકાશ ખીર બલો હે;
કર જોરકે પ્રનામ કિયો, નીલમનિ બેટ દિયો,
લિયો જજ ઘેર આપો, નીલ નામ કલો હે.

૧૪૭

કહા

નીલ નરકું નહિ જાનીયો, તકા નામ અગ્નન;
દશકંધ જન તું દિલ મિખે, બાનરકા બિખાન. ૧૪૮
સહસાર્જુનકી પેશકશ, લ્યાયો નીલ ગુનગ્રામ;
નિરખ્યો નિલમનિ નગ્રમે, નીલ ધરાયો નામ. ૧૪૯
લાયક લજમન સારખો, પ્રીતે રખે જો પાસ;
ઝોલખ લો તુમ આપસે, બસસે તોરે બાસ. ૧૫૦
રાવણુ-કહેરે લજમન કાન હે, જાકો કરે બિખાન ?
જૂડી બાત જલપે યહાં, તો પરઠે તુજ પ્રાન. ૧૫૧

કવિત

અ-સુમિત્રાજીકો નંદન, જગતકો હે બંદન,
કુદ્દકો નિકંદન, ચંદનતરુ શિદ્ધ કો;
રધુબરકો ખીર, ધર્મકો ધુરંધર ધીર,
શુદ્ધ હે શરીર સત્ય, જાતિ જોગ દહાકો;
નરપતકો નાયક, સખ ગુનમે લાયક,
સાદક કવિ સામલજીકો, પૂર્ન પ્રીત પછાકો;
આપ ઘેર જાપ પૂજ, બૂઝવે લજમનજીકો,
કાન નાક છેડે તેરી, બેન સૂર્યનજીકો. ૧૫૨

કહા

(તેરી) ભગિનીકું જનો મેટિયો, હોડસું બાંધી હાય;
કાન નાક હો છદિયે, સોઈ રામકો બાત. ૧૫૩
રાવણુ-કેસો તેરો રામ હે, કિસબિધ કોનો કામ ?
કેર કેર બકે બહો, રસનામે શ્રી રામ. ૧૫૪

કવિત

અ-પુછે કહા શ્રીરામનકું, જગતકો સર્જનાર,
પ્રસ જોસે ખ્યાન ધરે, જ્યાકો તું ચોરહો;
ગરીબનકો નિવાજ, નાય હે અનાથ નરકો,
પતિતકો પાવન, પ્રતિપાલ ભગ્ત કરોહો;
તાટકાકો પ્રાન લિયો, ખર દુખર દર કિયો,
ત્રિશિરાકું તોળો અબ, આદર તો તેરો હો;

સામળ કહે સધારે, પાનીપર પદાન તારે,
પલકમેં સિલ્યા તારી, સોલી મેરા રામ હે.

૧૫૫ (૩૮)

હુહો!

અંગક ત્રોડ સીતા વયો, નીચે આયે પાન;
તોડું છોડાયો તિહાં, સોલી રધુગર જાન.

૧૫૬ (૩૯)

હુહો છંદ

રાવણુ-વખાણુ કરે અલ્યા વાનરા રામનું, કેટલું સાંભળું જુદું જેવું!

સીત સાટે કરી લંક લાગિ આવિયો, સોગિયું લામનું યુજ જેવું!

દેહ માનવતણી એહમાં બળ કયું, સિદ્ધ શ્રી જાણીને શીઃ સેવું!

જાણતો હોય તો કહે અલ્યા વાનરા, જેર કરવત પ્રાક્રમ કેહેવું! ૧૫૭ (૪૦)

છાંપા

અં-હણ્યો જેણે દિરણ્યાક્ષ, સાક્ષ પ્રહલાદાં દીધી,

ફરશીધર ફરશુરામ, નેક નક્ષત્રી કીધી;

બસિ આંખો પાતાળ, સહજેમાં અહલ્યા તારી,

હુજનો દેઓ કામ, વાળિને નાંખ્યો મારી;

પાપાણુ તાર્યા પયોનિધિ, સેતુયાજ બાંધ્યો સળ,

મમત મૂઢ મૂરખ કરે, એ નર ઓળખશે અબે. ૧૫૮ (૪૧)

રાવણુ-મૂરખ મૂઢ અજાણુ, પહાણુથી દોસે પોદો,

ચક તણો સરદાર, જમતમાં નહિ કેા જોડો;

બાપડિયાં કાપડિયાં, જટાળ જોડાં જોગી,

જુખ દુઃખ બિખારી બૂર, કહે તેને એ જોગી;

એવા અસંખ્ય અલેખધા, ચરણ આંપે નિલ માહરા,

મુજ* સાથે જુદું એ શું કરે, રામ લક્ષ્મણુ જે તાહરા! ૧૫૯ (૪૨)

અં-રિક્કિ દિરો રધુનાથ, પથ્થર રાવણુ પરિવટનો,

તે શું જાણે તોલ, રાજસભા નિવટનો!

રિક્કિ અમૃત રધુનાથ, એરથી રાવણુ કડુઓ,

દાતાને દુઃખ દેનાર, બુદ્ધિહીણુ બુદ્ધિ બડુઓ;

વળિ ઉપાસક તું ધસનો, જેવડે તું જોરા કરે,

અંગદ કહે ઇષ્ટ મારાતણું, અહનિશ ધ્યાન ધર્મે ધરે. ૧૬૦ (૪૩)

* પાડાંતર:-તેનો કિર હં કહાવિયો તોલ જણ્યાં મેં તાહરા

જુલણા છંદ

રાવણુ-ગ અધ્યા જીવતો કહે તારા રામને, ગામ કેમ આવિયો ધામ ધાતો,
 દેહ દીઠી નથી તે દયાનન તણી, કાન સુણી નથી વેણ વાતો;
 કુંભકર્ણ આળસ તણ ઉઠશે, લાખ સવા મધ્ય ખીચ ખાતો,
 કોડ બોતેર ને પદ અદારમાં, ઝાંખશો નહિ કોણ એક જતો. ૧૬૧ (૪૪)
 અં-અધ્યા રામ આગળ કરી વાત તે તાહરી, શ્યાનની વાત શી સિદ્ધ સાથે,
 રક કીરત કરી રાજ રાજેદ્રને, લાલ શો લીજીએ તેહ ત્યાંથે !
 દેખાડ તાહરો ડાહરો દળપતિ, માહરો બળ સહે બાંધ બાથે,
 કોડ કુંભાતણા માર્ગ મોડુ અમે, એવી હોંસ રાખું ધણી એક હાથે. ૧૬૨ (૪૫)

હુંહા

રાવણુ-વદવા આળ્યો વાંદરા, તો તે કરીએ પેર;
 જ મુકું હું જીવતો, ધણા હેતથી ઘેર. ૧૬૩ (૪૬)
 અં-નહી લહેને મેં આયો હું, કહેને આયો બાત;
 જો સુતો તો મેં કહું, જો કહાવી રઘુનાથ. ૧૬૪ (૪૭)
 રાવણુ-દેશ દુહાર્ધ રામકી, જો મુખ બોલે જૂઠું;
 એક બાત એસી કહે, પ્રતિ ઉત્તર સે ઉઠ. ૧૬૫ (૪૭)

(૧૬૬) કવિત

અંગદ-સુતો યું લંકાધીસ, દસહી ધરાયો શીસ,
 ઇસકે પ્રતાપ આપ, બેઠે હો જી પાંચમે;
 રામજી સીત દીજે, રાજ બેઠે લંક કીજે,
 ખીજે નહીં કોઈ સિદ્ધ, પામોગે સાંચમે;
 ન તો મદ લંક લૂટ્યો, જનો આપ કાલ ખુટ્યો,
 રૂઠ્યો જળ રામ નામ, કાસે લિયો આંચમે;
 સામળકી પેહિ બાત, અંગદ જ્યું કહે સાચ,
 મન રાય નાય કરે, થયે આપએ આંચમે. ૧૬૬ (૪૮)

રાવણુ-બાનરા બિપ્રીત બાત, કહા કહે રામજી,
 તેરે કહુ ચાહીએ, મનમેં કા મોર હે;
 જ તું તેરે રામ આગું, શીશહિ પછાર કે,
 બેજે આગે લંકમેં જ્યો, લરનેકા કેર હે;
 જંગલી પ્રધાન બંદા, મહિમામેં જોકે દેખા,
 દેખા હે તું દૂત જોસા, એસા તેરા જોર હે;

✓ એકલી ગુલામ મેરા, મારી ચકચૂર કરે,
રામ જેસે સેવકહિ, લાખહિ કરાર હે.

૧૬૭ (૫૯)

અં-સુન બે દશકંધ અંધ, આરતકા તું હૈ ચોર,
જન્મમાતા જનકી, કિંકર હર લાયો હે;
અજ તેરી સમૃદ્ધ ગર્ભ, ગર્ભ લંકા આર જન,
નવ ગ્રહ છોર ડારે, દેવ સૂખ પાયો હે;
વાહું તું નવ શુએ, સુએ નહીં તોય જાએ,
તું પ્રતીત જાકે ગુન, બેદ જેસે ગાયો હે;
પ્રથંક દંડ તોહું દેગો, અબે કલો મેરા માન,
તેરો ધાટ ધડનેહું, આપ રામ આયો હૈ.

૧૬૮ (૫૦)

રાવણુ-મરતકમેં જટાધારી, કહાવત હૈ બ્રહ્મચારી,
બનફલ બહારી સારી, આયુષ ધરી કરતા હે;
કહા જાને જ્ઞાન કાજ, ગામ લોક કિયે તાજ,
સંગ નહીં કોઈ સાજ, રાજ કાંકે કરતા હે ?
દેખનેમે ખીર દોષ, એસે નહિ ધીર કોઈ,
અપની આરત બોઈ, બાનર મેં કરતા હે;
સામલ કહે સુવેખી, સેના મેં બહોત પેખી,
મોકડે અલેખે દેખી, રાવણુ કા કરતા હૈ ?

૧૬૯ (૫૧)

—
હુહો

લખમણિયા ધોવા ગડગડે, પોદા જેની પીક;
મેરાડે મણિ મણિધરતણી, ક્યાં ડરે દેડક દીક ?

૧૭૦

અંગક-ધકેટેમેં ધર મુજે, બેહમેં ન દિન સુએ,
શુએ નહિ તોય માન, મરફૂકે મારેગો;
નાલ ગોલ જાન છુટે, ગામ કોટ લંક ભૂટે,
રહેગો રામ દાઓ, દેખકે ગ્રહ છોરેગો;
હનુમાનહું હકારે, ડરેગો તું કચકારે,
નગારે સળ, ફૂટ ફૂટ, પીટફાટ ફેરેગો;
સામલ કહે બેર બેર, આયો હૈ અજીત શેર,
મેર લેગો કરી રીશ, અજ રામ તોરેગો.

૧૭૧ (૫૨)

સુસલા છંદ

- રા-અંગદા અંગમાં શે તું સમઝે નહીં, કૂખ કાચરતણી તું જ આભ્યો !
કપુત વાળીતણા કુળ વિષે અવતર્યો, કે સકે નીચું ચાલુ ધાભ્યો !
શતખંડ કટકા કર્યો તાત તારાતણા, તેતણી ભક્તિમાં ભૂર બાભ્યો !
વાનરા સર્વેનો ધાટ ધડાવવા, લખવસા લક્ષ્યમણો આહીં લાભ્યો ! ૧૭૨ (૫૩)
- અં-પાપાણુ અગ્ને પ્રીતવું કેટલું, જેહમાં ગુણ નહિ જ્ઞાન જ્ઞાતા !
પીસ છે તેજ પણુ અંધ વધુએ ચયો, રોધવો શે નથી ચિત-ચહાતા ?
જે કરે જેટલું ભોગ તે ભોગવે, તે તમે દેખશે ધંધ ધાતા,
વળી વૈકુંઠ પદ પામિયો પ્રીતથી, શ્રીરામજી મુક્તિપદ દિવ્ય દાતા. ૧૭૩ (૫૪)
- રા-કાપડી વેષ લઈ વન વિષે જે કરે, શીશ જટા ધરે સંગ સારો,
સીતની શુદ્ધ નવમાસ નિરખી નહીં, આજ સાગર તણો દીક આરો;
લાવિયો રીંછ લંગૂર લખ કોટિધા, માનવી મૂળ મુખવાસ મારો,
લંકપતિ હનપતિ રાધ રાવણુ સાથે, રાહમાં જીતશે રામ-તારો ! ૧૭૪ (૫૫)
- અં-એક કિંકર અહીં આવશે રામનો, તે નહીં તાહરો બાલ સાંખે,
તાત મારાતણી કીર્તિના કવિ તમે, હું ખમું બોલ જે શુંક બાખે,
અન્ય જણને આશિઆળ શી તાહરી, જે ધડી એકમાં જોર જાંખે,
લંક પરલંક એ અંક એકે ભરી, નિમિષમાં નિધિતણે નીર નાંખે ! ૧૭૫-(૫૬)
- રા-કહે દશાનુન સુણો વાળીના દીકરા, પ્રીત સંભાર તું પેર પૂરી,
રામ ઉપર તને હેત કેમ ઉપજે, (જેને) તાતને મારિયો કાળ દુડી;
પિંડ પાળે તારું વેર વાળે નહીં, પેટની વેઠમાં વાટ ઉડી,
કર અહિં આકરી બાંધ લાં બાકરી, રામશું રાહ કર આભ્ય રૂઠી. ૧૭૬ (૫૭)
- અં-બુદ્ધિબળહીણ તું ક્ષીણ આચુષ થયો, રાવણુ મૂઠ મુખ શુ જ બાપુ ?
રાજમહારાજ અધિરાજજી કેરડાં, દર્શનો નિલ હું દિવ્ય દાખું-
એહ અમૃત રસખાણુ પૂર પ્રેમની, તે તજી એર નીરવત ચાખું,
સ્વામી સામળતણા ચરણ પ્રતાપથી, તુજ સમા કિંકરા કોડ રાખું ! ૧૭૭ (૫૮)
- રા-વેદ અવસાન આભ્યો હવે વાનરા, પશુષ જાણી નોતા દંડ દેતા,
પંડ તારો શતખંડ કટકા કરે, કોધથી ઉઠશે જોધ જેતા,
ખાલ નખ નખ લઈ દુઃખ દર્ષને દમે, લંકથી છુટશે લાભ લેતા !
શ્રીરામની આણુ જો સલ તું કહે નહીં, જે તું સમા સેનમાં સુભટ કેતા ? ૧૭૮ (૫૯)
- અં-શુભ સુભટ ધણા જુગત જોડે જમા, તે ચકી લક્ષ્મણ હરખ હેમે,
રૂપાતણા રાયમાં ભોજ્ય ભાવે કરે, કાંસની યાજ કંઈ પત્ર પ્રેમે;

મૃત્તિકામાંથી અશન કંઈ કાઢિયા, એમ મરમદ સહુ નરત નેમે,
તેતણી જુઠ વીણી અમે જીતીએ, હું હનુમંત જે ખાંસ એમે. ૧૭૯ (૬૦)

છપ્પી

૨૧૦—મૂરખ મૂઢ અગણ, જૂઠું ખોલે કયમ ઝાઝું ?
કાણુ ગણતીમાં રામ ? લવરી સુણતાં હું લાગું;
કાઠ ખીલાં ખાનાર, લુંગૂં કાટિક લાભો,
વાધણ કેરું દૂધ, મણિધર મણિ લેવા આભો;
વળી તારણી મારી તાટિકા, તે પરાક્રમ દીઠું તમે,
વળી હોય પરાક્રમ રામનું, કહે કિંકર મુણિયે અમે. ૧૮૦

જુલણા હંદ

અં—કરતૂક પૂઠે કર્યાં એહ કરતારનાં, જેદમાં જેરના જુગત ઝાઝા,
કાટિક બહાડ મંગણ સૃષ્ટિતણે, મોક્ષ મહીમાતણે મૂળ માઝા;
અવતાર અંશે કરી વંચ દિલીપ કુળ, કીધ પરામાર્ય કાટિક કાળ,
ગરવરાગુણિનિષિ તારીયાં તુંજ જ્યમ, શીય રણ રાજશે રામ રાજ. ૧૮૧ (૬૨)

૨૧—વધતું વેણુ વહે અલ્યા વનુસરા, ફટલી જુદિ તરતીય તારી !
પ્રાશન કરે પિલવાં વાલિઓ વાનરો, મોટાર્ધજીઓ એને નાખ્યો મારી !
તાટકા તારણી રાંકડી રંડ એ, જીતિયો નીચ નિર્માલ્ય નારી,
રામનાં કામ જાણે બધા જગતમાં, ધીર એ વીર જે ધર્મધારી ! ૧૮૨

અં—પંખક ત્રોડિયું માન તુજ ત્રોડિયું, છોડિયો લાં તુને ધર્મ ધાયો,
દશ મસ્તક (જે) દક્ષમાં રાખિયો કક્ષમાં, પલક એક પક્ષમાં હોડ હાયો,
કાટિક રાક્ષસ હણ્યા, બચતેના નર મર્યા, વેદ બહિષ્યાહવે તુજ વારો,
મારવો રંકને લૂટવી લંકને, પાપથી ઓસરે રામ મારો ! ૧૮૩
રાવણુ-માનવી માનવી સંગ રહે છે સહુ, માકડાં સાથ મન એનું મોહું,
નાનપણા માંદિયી નામ કાઢ્યું જુઓ, પરવર્ષા પુરયડી રાજ ખોયું;
ક્ષત્રીવટ ખોપને જોગ જટા ધરી, યરમ ને કરમ ને ધરમ ધોયું,
મંત્રી તુજ સારખા પ્રાક્રમી પારખ્યા, દસકંધ કહે રામનું જેર જોયું. ૧૮૪

ચોખોલો

અંગદ—મંત્રી તે પુણ્યવંતા પૂરણ, ઘર ખેઠા લખ લૂટે છે,
શ્રી દસરચના નંદન સાથે, ધારા વેદની છૂટે છે;

લાવક લીલા લક્ષ્મણ સાથે, અમૃતના ધન ઉઠે છે,
અભાગિયો અકરમી અંગદ, રત્ન પથ્થરશું ફૂટે છે ! ૧૮૫

છાપા

રાવણ-બોલે વધતા બોલ, તોલ ખુલે છે તારું,
રવિ સામા નાંખે રેણું, માન ઘટે નહિ મારું;
આયુષ તારું અદ્ય, એક ધડીમાં આબું,
તાતનું લેતાં વેર, ભાગ્ય તુજ શુંકું બાબું;
અવતાર અક્ષય તારો ગયો, વેર ન વાળું વેઠમાં,
શત્રુને જઈ સરણે રહ્યો, પાવક ઉઠો તુજ પેટમાં ! ૧૮૬

અંગદ-અન્યાઈ બોલે આજ, માળ ગુણ હીણા દે છે,
અધર્મી અવતાર, ભાર શું માથે લે છે !
મુજને તુજપર હેત, ખેદ રાખી નહી ખીજું,
આપણુ બન્ને ભ્રાત, બતાવું કારણ ખીજું;
જો વાળિ તાત છે આપણો, ઊંચે સહોદર સુખમાં,
તુજને રાખ્યો તો કાખમાં, મુજને રાખ્યો તો કૂખમાં ! ૧૮૭

રાવણ-વાળી સરખા કેકોડ, ચરણ મારાં આપે છે,
સુગ્રીવ સરખા લાખ, ફૂલ દેખી કપિ છે;
ઈંદ્ર આદિ સુર સાથ, હાથ જોડે જણુ ઝાઝા,
નથી સાંભળ્યો કાન, ત્રિદિપતિ રાવણુ રાજ;
ડોલાવુ, દશ દિક્ષાળને, સળકાવું રોવ ધામને,
તુ અદ્ય શુદ્ધિ સમજે નહીં, રહ્યો વખાણે રામને. ૧૮૮

અંગદ-રોષતણો અવતાર, તેહ લક્ષ્મણુ લાવક,
ફરદીધર ફરશુરામ, રામ નરપતનો નાવક;
મહાલક્ષ્મી અવતાર, ભ્રાત જે સીત સતી છે,
એકાદશમે જો રુદ્ર, જોગ હતુમાન જતી છે;
ખસબોઈ કેસરતણી, બહો ગુણ બહેક બરાસનો,
તરણ તારણ ત્રેલોક્યું, તે સ્વામી સામળદાસનો. ૧૮૯

સવૈયો

રાવણ-મીડીથી કુંજર કયમ ખીહીશે ? ડકેર કરી દેખાડે ડકરી,
સ્વખામાં સીતા નહીં આપું, પકર અમે પકરી તે પકરી;

જીવનન તુજ જોખમ યારો, મેલ જનાવર ઝાઝી જકરી,
શાર્દૂલ શેર સિંહસો રાવણ, બીજા બળવંતા તે બકરી ।

૧૯૦

કુલણા છન્દ

અં-જોડિને કર કહું વાત તુજ કામની, નરપતિ ગર્વ તુજ એ બે જારો,
સીત શું પ્રીત તે મોતની રીત છે, ચાંચડવત યોગશે ચિત્ત ચઢારો;
ઈશદેવતા તૂજ શીશ પર ગાજતા, તે સાથે સત્વતા બહુજ યારો,
સામળતણા સ્વામીની નીચ નિંદા કરે, ચોકડી ચોંટતું રાજ જારો.

૧૯૧

સચૈયો

રા-રાકની જાત તે રત્ન શું ઓળખે, આખર ચૈતન ચાકરનો ?
ગરીબતલે ઘેર પેટ ભરે તે, ઠાઠ શું જાણે ઠાકરનો ?
મેઠતણો મહિમા નવ પ્રીછે, કરે વખાણુ તે ઠાકરનો,
“ખાખરની ખીલોડી” અંગદ, સ્વાદ શું જાણે સાકરનો ?

૧૯૨

કુલણા છન્દ

અં-આરોગિયાં અમૃત ફળ જેણે અતિ ધણું, તેહને ઝેર તે કુણુ લેખે ।
હાર પહેપો જેણે હેમ મોતીતણા, કાચ કપીર કુણુ પૂઠ પેખે ।
પંચિની પારખી જેમણે પ્રેમદા, શંખણી દાખું તે લાભ લેખે,
રામ હૃદે વસ્યો ભાંચ રાવણુ કર્યો ? માન સાચું નહીં મીનમેખે.

૧૯૩

રા-કપુત ઉઠ્યો અસ્થા પેટ વાળીતલે, તાતની દાઝ તો તે ન જાણી,
તાત જેણે હણ્યો, ભય તેનો નવ ગણી, પેટ ભરે તેના ગુણુ વખાણી;
મુખ શું લેઈ મુજ સાથ બોલે બહે ? એહ પ્રતીતથી જોર જાણી,
એ જીવ્યાપે મળ્યું મોત માથે બહું, શુક બારિ ઢાંકણી પૂર પાણી.

૧૯૪

અં-મંદોદરી શુભ સતી તેહનો તું પતિ, તેટલા માટે હું બોલ્યું સાચું,
દિવસ દશ બારમાં મોત હવે આવિયું, સંભાર કોઈ છંદને સલ બાપું;
કુંજરતલે આગળે કોટ શું કોપશે ? એ વિષે તાહરું જોર ઝાંખું,
રામ કે આઘા હવડાં હું કરું, લંકા બાંધી તુને નીરે નાખું

૧૯૫

રા-કરગરે કોડ દહાડા ચર્ષ કિંકરો, કામિની કાળથી દીન દાસ,
લેતો નથી પ્રાકમ લંકપતિ, કરડાં, દેવ દાવન રહે ઘેર વાસ;
આપ અસ્વાર આસન થકી ઉઠશું, બાંધશું નરપતિ નાગ પાસ,
કારાગૃહ નાંખીને કોડ પહોંચાડશું, આજ અયોધ્યાતણી મેલ આરા. ૧૯૬ (૧૭)

કવિત

અંગદ--કહા જાને મૂરખ, તુ દશરથકે નંદનકું,
 સનકાદિ જોગી જેસે, પીર ધ્યાન ધરત હે;
 પતિતકો પાવન એ, ખાવન હે ખલકકો,
 ભક્તનકો અગ્રણ્ય, કામ કરના કરત હે;
 શશિ શેષ શારદ જુ, નારદ બસિધ ખર,
 ભૂપર જીવા જો ન વાકું, ભરતપુર ભરત હે;
 સામળ જ્યુકે સ્વામીકી, પ્રતિત તું પર્ય દેખ,
 મિરિવર ગંભીર ધીર, નીર પર તરત હે!

૧૯૭

કુલણા છંદ

રા-સીત લેતાં ધણું સમજશેા સો વસા, વાટ વાંકી ધણી વિકટ વાંટા,
 બિભુક સૂકાં બળે લક્ષ લાગે નહીં, ચોદ પથ્થર પડે છે છેક છાંટા;
 રેત પીસ્યા થકી તેલ તે કયાં થકી, અધિક અંતર વિષે આડ આંટા,
 રામને કામ છે સાથ રાવણુતણે, ખાવો છે શુંદ મહિ કોડ કાંટા। ૧૯૮ (૯૩)

છપ્પો

અંગદ-અંધ થયો દશકંધ, ધન્ધ ધારી શું બેઠો!

કુળ અંગારો આપ, પાપરૂપી થઈ પેઠો;

દશ છેદારો શીશ, દીસ થયા તુજ વંકા,

ઈશ થયા ઉદ્ધરાંટ, લક્ષ લૂંટારો લંકા;

પુત્ર તારા પ્રાજે થશે, વિધવા નાર તારી થશે,

સમઝ મૂઢ મન મૂરખ મને, ચોદ ચોંકડી ચોવટ જશે.

૧૯૯

(રાવણુનો કોપ-ગર્વ)-કુલણા છંદ

રા-શર સામદ છે સુભટ કો હાજરે, વાનરો મૂરખો મોજામાલે,

પૂછે અહીં ફેરવો શીશ પાછળથકે, વખાણુનાં નામની લાણુ આલે।

કોડ પહોંચાડો કરતૂક એના તણાં, જીલ ઝાલી કરી ચિત આલે,

મેન એનું જીવે તેમ કટકો કરો, પેસવા લંકમાં ન કો હામ ધાલે. ૨૦૦ (૬૮)

અં-સૃષ્ટિ બહાતણી સરજિયો કો નથી, રાગ સેવક તણે મુખ બોલે;

ત્રિલોકના નાથનાં ચરણ સેવું અમો, લેહ પ્રતાપ તું કાણુ તોલે;

રાવણુ રંક જાણી તને મુજરું, લેક ઉદવસ્ત કરું ખાંત ખાલે,

સામળતણા સ્વામીની રેણુ વંદનથકી, લેહ વંચાતી હું માન મોલે. ૨૦૧ (૬૯)

કવિત

રાવણુ-અર્ધવેદો નીર આટે, કનકકો દુર્ગ કાટ,
 ખાટ એકે નહીં લંક, દેખનેછી ભત્રેહ;
 એલગ કરત ઈદ્ર, અહનિશ દશ દીશ,
 ભુજ બીજ ધીય ધીય, પૂજવેદો પાત્રેહ;
 સામલકે સદા ભેર, સાત લાખ પુત્ર કાર,
 તોર ટેક દેખ મેરો, ઝોલ ગુન ગાત્ર હે;
 ખાલ સૂત વાલકેરે, ઉતારું અંકાર તેરે,
 મેરે આગુ રામ લક્ષ્મન, માનવી કુન માત્ર હે ?

૨૦૨ (૭૦)

અંગદ-રઘુવંશી રઘુપત, નિર્ભળે ભણી મત,
 સેનાપત સુગ્રીવ જેસે, ભુક્ત ભોડ ભોડ હે;
 યુદ્ધકે સુભટ સિંધુ, લક્ષ્મનકે ખાંધ બંધુ,
 ઈંદુપત અન્નેધાકે, બંદી છોડ છોડ હે;
 સેવકકું સાધારન, દુષ્ટનકું નિવારન,
 તારક કવિ સામલકો, હિત હોડ હોડ હે;
 પતિતકો પાવન ગુની, જન જય ગાવન,
 રાવન જેસે રામ અંગે, રામ કોડ કોડહે.

૨૦૩ (૭૧)

છપો

રાવણુ-દશે શીશ ભુજ વીશ, ધસનો આલ ઉપાસી,
 ધરે છત્ર ચિર ચંદ્ર, ઈંદ્ર ધેર ખાસ ખવાસી;
 વરુણુ ભરે નિત નીર, વીર કુંભકર્ણુ અભીતો,
 અમિ નિપાવે અજ, તન જેણે ચક્રકું નિત્યો;
 બ્રહ્મા ભણે ધેર વેદ, ખેદ કરે નહીં કાઈ,
 વિધ્વ માને શરમ, કરમ ભેરાવર હોઈ;
 રઘુપતિ જમરાય, વાયુ મુજ મહેલ સમારે,
 નવ ગ્રહ કરે સખ સેવ, દેવ ભુલસે હારે;
 કહે સામળ સમૃધ્ધ ધણી, ચશિલંક ધેર ગામડાં,
 રાવન કહે અંગદ સુનો, કાન માત્ર હે રામડા ?
 અંગદ-માનકે આગે મોહોર, મેર આગુ ભયો કંકર,
 રાયકે આગુ રંક, લંક આગુ ભયો છપર;

૨૦૪ (૭૨)

પડિત આણું બેદ, બેદ આણું જ્યૌં જોનો,
 ડુંજર આણું છીટ, ગીત આણું જ્યૌં રોનો;
 લખમન આગે કુંભ, કોર્બલ આગે જ્યૌં કગ્ગા,
 સિંહકે આણું શ્વાન, હંસ આણું જ્યૌં બગ્ગા;
 અમૃત આણું બિખ જ્યૌં, ધસિ આણું જ્યૌં (ખડ) ખાવના,
 અંગદ કહે એહી પટંતરે, રામકે આણું રાવના. ૨૦૫ (૭૩)

હૃલ્લુ છંદ

રા-કોડ તેત્રીસ તો દેવ સેવે સદા, સાત સાગરતણી ખાડ ખાઈ,
 ધરસૂત્ર કંચનતણા પુત્ર શત લખસવા, કુંભકો પ્રાકંભી ભરત ભાઈ;
 દશશીશ વીસ જુજ બાહુબળ બળ ધણું, જગત જીવે મારા ગુણુ માર્છ;
 અંગદ અંગ શતખંડ તારાં કરું, કરે રામની વાતરા શી બડાઈ? ૨૦૬ (૭૪)
 અ-શેષની આગળે અજશિયાં જમમ રૂંદે, સિંહને આગળે શ્વાન સોનું,
 કંચન કથીર જમમ કેળ ને કાચકીને, અમૃતરસ આગળે વિખબોણું;
 વેદ જોડે જમમ બેદ પાખંડના, (દેવ) દર્શન આગળ જોષ જોણું,
 રામજી આગળે રાવણુ લમ તમો, જાનગુણુ આગળે રાંડરોણું. ૨૦૭ (૭૫)

કવિત

રા-ચલતી હે આણું આણું બનચર જીભ તેરી,
 શુદ્ધતાં હું શુદ્ધના તેરા, પશુ જાત જાની મેં;
 બહાવરે આણું કહે, ખાત તો બનાય બડી,
 મેરે આણું સ્વરૂપ સબે, પથર જ્યું પાનીમેં;
 અનમિ અહંકારી નૃપ, નવખંડ જૂમિ મેં કે,
 બલમેં બતા કે દેઈ, યુજ સમેા માની હેં?
 તેરી તે રસનાહિ મેં, તાણુસે નીકાલ કાણું,
 બાંધારેલ તેલ કાહું, પીણું ધમ્મર ખાનીમેં! ૨૦૮ (૭૬)

અ-મેરી તો બલાય બોલે, મૂરખકે જૂપ આણું,
 ચલતા ચેતાય તોફું, જે તું ચિત્ત ચહાયગો;
 ખાવન હુકમ નહિ, તેરે સાય લઠનેકો,
 નતરુ સમજાણું તોયે, આપ દુઃખ પાયગો;
 બતાઈ ઉપાય એક, રાવન તું ઊગરે તો,
 મીત દેકે શીશ નામ, રોષ યુન જાયગો;

સામળકે સ્વામી સાથ, રાવન તું રહી રહે,

અંગદ કહે અંધ તુંહી, ખાત માર ખાવગો. ૨૦૯ (૭૭)

હુંકણા છંદ

રા-હેવ દાનવ સહુ જિતિયા જગતપત, આણુ તણુ લોક અહંકાર મારો,
સૂર્ય ને ચંદ્રમા ઈંદ્ર તે જિતિયા, શેષથી આઘ સંસાર સારો;
પશુ પંખી માનવી દેવ ને દાનવી, ચેતરે ચિત્ત ચિતવ્યો ચારો,
રાવણુ કહે અંગદા એક છે જિતવો, ભૂપતિ નરપતિ રામ તારો. ૨૧૦ (૭૮)

અં-રામ અજિત એ કાણે નથી જિતિયો, વેદ વચનયત્રી થીર ચાપી,
તમે કલા જેટલા તેટલા કિકરા, અલખત ભોગવે એની આપી;
બકતવતસલ એહ નાથ અનાયનો, નાંખે કાટિક કલિ કષ્ટ કાપી,
સામળતણુ સ્વામીને સાધુજન ઓળખે, પ્રીછે નહીં રાવણુ કુદ પાપી. ૨૧૧ (૭૯)

રા-ખડખડ હરથો હથાનન દશ વદનયત્રી, તારા તનતું તોલ તોલ્યું,
તાતના વેરથી તન વધાર્યું તુંએ, શુણ્ણુપણું તારું ઘેર ધોલ્યું;
મોકડતણુ મહિપતિ કહે તું તે નરપતિ, જોગ લીધો જેણે રાજ રાલ્યું,
ખાળશુદ્ધિ ડહાપણુ અલ્યા તાહરું, તાત વાળીતણું નામ ખોલ્યું. ૨૧૨ (૮૦)

અં-લંક બાધી બળી તોય સમજ્યો નહિ, અશોક વારીતણુ શોક કીધો,
આળપંપાળ ક્યોં નીર અર્જુનતણું, પ્રોહ પયોનિધિ પાજ પીધો;
કુંવર મુજ રતનરથો રણમાં રાણિયો, સીત આપ્યાથી શો લાભ લીધો ?
ના વિભીષણુ મળ્યો (તારો) ભાત રઘુનાથને, દેશ લંકાતણુ દાન દીધો. ૨૧૩ (૮૧)

રા-કહો એક પુત્રથી આંહિ ઓણું કશું, જેમ-પટ આગળે એક ધાગો,
સમૃદ્ધ ધણીબાઈની ભોમ લીધી અમે, એક એકાકીએ શુર બાગ્યો;
રત્નચિંતામણી ખાણુ કંઈ કાટિકા, નાગા નર જેવાને એક વાગો,
સિંધુમાં જિંદુ મુંડામાંવ મુઠડી, “એક ખજુરાતણુ-ચરણુ ભાંગ્યો !” ૨૧૪ (૮૨)

અં-કુદ કુર્જનને સજ્જન તે કર્યો, કષ્ટ પાપિષ્ઠ આચાર કહાવ્યો,
નર જન જીવતીને જનેતા કહે ભ્યાં, નર તે શું કરે ચિત્ત ચહાયો ?
અધર્મી અધર્મી ધર્મ ધારે નહિ, પાપની શુદ્ધિનો પાય પાયો,
નકટ પૂઠે વૃક્ષ બાવળ-ઉગીઓ, “તો કહે-મારે ઠીક ડાયો !” ૨૧૫ (૮૩)

રા-બાપતું નામ ખોલ્યું શુદ્ધિહીણુ તે, સેવક યદ્ય શત્રૂને રહે છે શરણે,
પેટને કાજ પ્રપંચ એ રથો કરે ? વખાણુ કરે વેરીનાં વિવિધ વરણે;
લાજરે લાજ કંઈ માલ હોય મૂળમાં, તાત હણુનારનાં ચાંપ ચરણે,
અંગદ તુજ સમો અખિલ અવનિ વિષે, કપૂત નયિ સાંભળ્યો કાઈ કરણે. ૨૧૬

છાપય

- અંગદ-કપૂત નામ તો તેહ, સંતાડે સીત સતીને,
કપૂત નામ તો તેહ, જપે નહીં જોગ જતીને;
કપૂત નામ તો તેહ, રામ શું રાઠે રીઝે,
કપૂત નામ તો તેહ, ખરું કહેતામાં ખીજે;
અહંકારી વિચારે એ આપમાં, મોત લાગા મનમાં બિયો,
સામળ કહે સેવક રામનો, કપૂત રાવણુથી ખીજો કિયો ? ૨૧૭
- રાવણુ-એલે ખીજો બળવંત, મુછાળો હોયે મારું,
પૂછાળો મારે પાપ, હોડ તે માટે હારું;
વાનર વનચર જાત, જનાવરપર શો જોરો ?
શત્રુને રહે શરણુ, તેહ ઉપર શો તોરો ?
કાન કાસદીઆ તણા, છેદ્યા મોટમ નહિ મૂને,
લકષ્મિ કહે રે લંચુરિયા, તેથી જીવતો મુકું તુંને । ૨૧૮
- અંગદ-જોનાર મુજ સામું કાપ, નથી જન્મ્યો કા જાતે,
જોનાર મુજ સામું કાપ, મુંક નથી ખાધી કા માતે;
જોનાર મુજ સામું કાપ, નથી સરખ્યો બ્રહ્મચર્યે,
જોનાર મુજ સામું કાપ, નથી વધ્યાં કા વૃષ્ટે;
મુજ સામું નથી બોલતો, જીવ રહ્યો લાં જડી,
એલે આયુષ આપિ રહ્યું, જમલોક પહોંચાડું તે ધડી. ૨૧૯
- રાવણુ-જમ ચોક્કી કરનાર, લંક કૂડે હરનીશે,
ગ્રહે નવ દે કોઈ નામ, વરદાન એ આપું પ્રશે;
આપે પનોતી ચરણુ, કરમ કર જોડી રહે છે,
અઘોરાર સત વ્યાધ, ખમા ખમા નિલ કહેછે;
નિકટ મોત નહીં નગરમાં, માઝા કુણુ લોપે મારી,
જસવંતા રાવણુ જીને જેસ, જુગ બાધામાં જારી. ૨૨૦
- અંગદ-ઈય હતા તુજ શીશ, તે ગુણુ ધાટ ઘોળાણું,
ચૌદ ચોકડી રાજ, રિદ્ધ સિધ સર્વ રેળાણું;
આયુષ ચર્ષ ગયું અદ્ય, સતી સીતાને સાપે,
પરવાર્યુ જપ તપ પુણ્ય, પ્રેમદા હરિ તે પાપે;
દિવસ બે ચાર દશ બારમાં, લંકાગદ તારું ગયું,
હજુર મોત આપું હવે, રાજ વિભીષણુનું થયું. ૨૨૧

રાવણુ-વિભીષણુ કેરી ભોમ, લક્ષ્મી મેં લીધી લૂટી,
 ત્રેમદા સહિત પરિવાર, કદાલ્યાં લંકાથી ફૂટી;
 પોઠી પંચાલુ કોટ, ઝવેરખાનું જે ભણ્યું,
 એ કેડે અશ્વને રિદ્ધ, અલખત સર્વે ઘેર આણ્યું;
 સજ્જન દીધા એના શૂળાએ, જમ્લોલકને તે જઈ મળ્યા,
 મૂરખ મન વિચાર કર, પ્રથમ રામ તેને ફળ્યા. ૨૨૨

અંગદ-સોભીને શી લાજ, નિર્લજ્જને શી નરનારી !
 પાપીને શું પુણ્ય, અધર્મિને શો ધર્મધારી !
 બ્યભિચારી શો વિવેક, શી ભગિની શી માતા !
 ચંડાળતણું શું ચિત્ત, કાં પિતા કાં ભ્રાતા !
 લોભી લંપટ નીચ નર, કુળમાં અંગારા અતિ,
 સહજ સજ્જન સંહારવા, મોટા અવતર્યા મહીપતિ. ૨૨૩

રાવણુ-લંકાની લીલા લહર, મૂર્ખ ત્યાં તું નહિ માપર,
 કનકકીરમય કોટ, શોભિત તે પેઠે સાયર;
 વરણુ વાયુ કુબેર, અધિક ભેટો તે આપે,
 દિવાકર દયા દિક્ષાળ, વચન મારું થીર થાપે;
 છત્તુ કોટિના છત્રપતિ, કિંકર કર ભેડી રહે,
 રિદ્ધ સમૃદ્ધિ રાવણુનણી, લંગુર ભતે તે શું લહે ? ૨૨૪

અંગદ-સાત લાખ સીન્તેર, પુત્ર તારા છે પ્રોઠા,
 ઈન્દ્રનિત કુંભકરણુ, જુગ જાણીતા જોડા;
 બાણુ કોડ બળવંત, શોભિતા સામદ સાથી,
 છત્તુ કોટિ છત્રપતિ, ભારે જુમિપતિ બાથી;
 એ સર્વેને સંધારવા, પાપે કુંભ ભારે ભયોં,
 હો વિચાર રે રાવણુ, કાળરૂપે તું અવતર્યોં. ૨૨૫

હુંલણુ હંદ

૧૨-આખલાં ઓઢવા હંજરાં વીણતાં, લાવિયો વાનરાં વેર લેવા !
 મીંકડાં રાંકડાં રીંછડાં પીંછડાં, સિદ્ધ જાણી કરે એહ સેવા !
 હુકતાં કુદતાં હુકતાં પુદતાં, જિતવા આવિયા ભેષ જેવા !
 નરપતિ છત્રપતિ ઈન્દ્રપતિ પાસથી, સીતને પામશે તર્ત તેવા ! ૨૨૬

અં-સોઠ કહે લંકપતિ ફેંક મારે મને, અશોક શોકવત નગર નરખું !
 લંકનો વંદ તે અંક રજ રંકવત, નિરંકજે પૂરો પંખ પરખું !

ઈદ્રજીત કુંભકાં તુળકાં તોલવત, કુંભકાં દેખીને હિત હરખું ।
ચરવણું ચાવણું બૂખનું ભાવણું, રાવણું ધાવણું બાળ સરખું । ૨૨૭

છરખા

રાવણુ-જુહુ બોલ્યાનું જોર, તોર દીસે છે તારો,
રખે વખાણો રામ, મેળ નહિ આવે મારો;
એવા લક્ષ કરોડ, હોડ કરંતાં હાર્યા,
નમ્યા તે જીબ્યા જન, માન કર્યું તે માર્યા;
કહાપણુ કીમ માર્યાતણું, ગાઠ ગુણુ તુજમાં ધણું,
શુ વિખ્યાણુ કરે વાનરા, રામતણું મોટમપણું । ૨૨૮

અંગદ-કુબેર તણાં વિમાન, સુખસાગર સુખ સેજે,
ઝવેર જડિત મહેલ, તપે તરણીવત તેજે;
સાઠ લાખ સ્થામા સહિત, હોચિ હોચીળા ખાટે,
અલખત અપરંપાર, પુખરાજ પરવાળાં પાટે;
દયાનન તુજપર દયા, અંગદ કહે આવે મૂને,
લંચુર લંકા લખ લટશે, તે માટે કહું છું વતે. ૨૨૯

કવિત

રાવણુ-આબ્યા છે અનેક જન, વાનર વિવેક વિના,
ખાસો મોકમ માર સૌ, જસો જીવ ખોધને;
સેવો છે શું જણી એને, રાજ બ્રહ્મ ધયો રામ,
મામ ધામ કામ કુળ, રણો ધર્મ ધોધને;
સિદ્ધિપણું રિદ્ધિપણું, નિધિપણું નેક નહો,
સેવક કે સહાનેકી, કર નહિ કાધને;
સતી સીત હરી જ્યારે, તોલ અમો કર્યું લારે,
જીવતા મેલ્યા તે દીસ, શીઘ્ર જટા જોધને. ૨૩૦

અંગદ-રક્ષપતિ તારા તે, મારા લેખામાં કુણુ,
મરોડીને લેઉં મામ, દેઉં માર માર માર;
કનકના કાટ ઝોટ, દપેટી દેવટ કરું,
કરું દરું, ફેળ માંચ, ભાંચુ ભાર ભાર ભાર;
ચેતાવું અચેત તુને, ચેત ચેત ચેત ચિત,
આયુષનો આરો તારો, પામ્યો પાર પાર પાર;
રામચંદ્ર રાજ રુઢ્યો, કામી તારો કાળ ખુટ્યો,
લંકાસરખી લાખ તારી, લૂંટ લાખ લાખ વાર. ૨૩૧

છપા

રાવણુ-રામના દંતમાં દેઈ, સિતાજી હું દરી લાવ્યો,
 રેતો ફરતો રાત, દશ માસે અહિં આવીયો;
 પામરકેરી પેર, બીખારી ભાવે ભગતો,
 માંકડ કુકડમાં, રહ્યો રાજી યઈ રમતો;
 મરદ મૂછાળા પાસથી, કઠણુ લેવી છીં કામિની,
 જાઓ જાઓ મુકું જીવતા, જરૂર આજની જામિની. ૨૭૨

અંગદ-મરદ મૂછાળો હોય, તેહ સિદ્ધ થાય બિખારી!
 નરપતિ હોય નરેંદ્ર, ચોરે તે કાં પરનારી!
 સામદ હોયે ચૂર, રિદ્ધિપતિ રાવ કે રાણા,
 તે સિદ્ધ પાડે જીમ, કાર્તુકે કર અંપાણા?
 ઉંચા અધર્મ નવ આચરે, ઊંડા બોલે ભાંડમાં,
 તોલ ધટે તુંને મારતાં, રામને મન તું રાંડમાં. ૨૭૩

રાવણુ-સાત લાખ છે પુત્ર, એક મારે શું થશે!
 લાખ એંથી હજાર, જામાત્ર પ્રોંદ છે પાસે;
 એક વિભીષણ ભાત, જૂર લૂંટો યઈ લાગ્યો,
 જ્યમ ચુડેલનો પામ, યદ આગે એક ધાગો;
 લંગુર મૂંઢ લવરી કરે, મમત ન મૂકે મનમાં,
 કાસદ કિકર કમમ મારિયે । તોલ વિચારું તનમાં. ૨૭૪

હુંલણા છંદ

અંગદ-કુંવર લાખ તારાકેરી કામિની કરું, વાંઝણી એટલી ધીર ધારું,
 રમામા સાઠ લક્ષ તરુણુ ધર તાહરે, ગર્ભ ગાળું રડે તુળ સારું;
 કોડ બળવંતનો અંત આણું અલ્પા, હોડ હક કોડથી નબ્બ હારું,
 રામ(ચરણ) રજ અંશ એ પુણ્ય પ્રશંસાએ, કરું હુંય નિર્વશ એ નમ્રતારું. ૨૭૫ (૮૬)

રાવણુ-માંકડાં રાંકડાં જા ધેર જીવતો, વાંકડા હાંકડા બોલ કેવા?
 કાપાતણા દટકડા કોડ કરાવશે, વનચરા પાસથી લાણુ લેવા;
 મૂખતણા મટકડા લાવ બૂલી જશે, ચટકડા સેવશે સિદ્ધ સેવા,
 લટકતાં શીશ-રેશે ધડ લુજવાં, રામ નહોં આવશે હાથ દેવા. ૨૭૬ (૮૭)

અંગદ-રાંકડો જાણિ કહે તું મને માંકડો, આંકડો મેલશે તોજ જીવો,
 સંકટ ધણું સાંકડો પાપ પૂરણુ ધડો, ચોર ચિત્તે ચઢ્યો કાજ કાવો;

પાપ પાસે પડ્યો ઘાટ તારો ધણો, સીત હરવા અણો ઝેર પીવો,
માન મોટમ મોટ્યો આણુધ્ય અવસ્થ ધટ્યો, વંશ વત્યો નહિ સાખ દીવો. ૨૩૭ (૮૪)
રાવણુ-કોવ પૂરણુ કરી રાવ બોલ્યો ફરી, હઠ કરી તું હરી ધીર, ધારી,
દષ્ટિ જો મેં કરી, જાશે તું સહજ મરી, શું જાતું નયિ ફરી પુઠ પારી;
ખાત રાખે ખરી તો રહે નહિ ઠરી, રીસ છુંડી ભરી માન માફ,
વાત તારી સૂણી બાંત નહોતી કરી, જાન જોખમ કરું તતં તારું. ૨૩૮ (૮૫)

છંદપદ્ય

અંગદ-શ્રીરામચંદ્ર પરતાપ, કાણુ મુજ સાચુ જોશે ?
શ્રીરામચંદ્ર પરતાપ, જીવ નિજ દુરમન જોશે;
શ્રીરામચંદ્ર પરતાપ, કાણુ મને સજીવ મારે ?
શ્રીરામચંદ્ર પરતાપ, કોડ ગુજ સરખા હારે;
શ્રીરામચંદ્ર પરતાપથી, જળને સ્થાનક સ્થલ કરું,
કવિ સામળ અંગદ કહે, કહે તો આલ ઉડળ ભરું. ૨૩૯

બુલણુ છંદ

રાવણુ-હવણું તો વંશ ગયું અદમા વાલીનું, મરત છે હુંકરું તરત તારું,
તાળવે જીભ કાહું તજી તાહરી, હજી લગી દીલમાં ધર્મ ધારું;
ચરણ મહી ફેરવું તરણુવત ગુજને, રામ ગુણ ગાય તો નિથે મારું,
આકાશ ઉડાડ્યું પવનવત પલકમાં, દેખશે દળ કપિસેન સારું. ૨૪૦ (૮૭)

કવિત

અંગદ-ગયો તેરો તેજ સખે, હેજ હેતકારી કાવ,
ગયો દમ નામ કામ, ગયી કીર્ત કેહેનેકી;
ગયો ધરસૂત પૂત, અરથ ગરથ ગયો,
તખત અલખ ગર્ભ, તર્તીખ જ્યો તાનકી;
ઘોડે જોડે ગયે પોઢે, ગયે પરતાપ તેરે,
હાથી સાથી ભાથી જૂપ, મમત ગર્ભ માનકી;
જાન ગર્ભ જોખમ ગર્ભ, રાજરિક્ષિ રાખ ગર્ભ,
જ્યા દિનતે દયાયો મૂઢ, જસ્તમાત જાનકી. ૨૪૧ (૮૮)

છંદપદ્ય

રાવણુ-રામતણા ગુણુ ગાય, છેક તે ક્યમ રે જાનું ?
રામતણા ગુણુ ગાય, મૂઢ તે ક્યમ હું જાનું ?

રામતણા ગુણ ગાય, વચન માનું કિમ તારું ?
 રામતણા ગુણ ગાય, ડમે કિમ મનકું મારું ?
 અલ્યા રામતણા ગુણ ગાયા થકી, બેખમ તારે જાને થશે,
 ઉઝાડી દેઉં આકાશમાં, એટલે રામચરણે જશે ! ૨૪૨-
 અંગદ-ગયું રાજ ધરસૂત્ર, પુત્ર સહોદર સાથી,
 ઘોડા બેટા બેખ, રાખરિદ્ધ ત્રિષ દિત દાથી;
 ગયું તેજ દિત હેજ, સિંહાસન વિમાનવાસી,
 દેવ કરતાતા સેવ, ગયા દિવાન ને દાસી;
 પુષ્પ સર્વે પરવારિયું, મમત ગયું મૂઢ માનકી,
 વળી ઈશ ગયા તૂજ શીશથી, જે દિન લાભે જાનકી. ૨૪૩

સુલણા છંદ

રાવણુ-પૂત કપૂત તું કૂળ લજમણો, ભૂપ સાથે બિડે બળ લારી,
 દેશપતિ દીકરો દૂત થઈ આવિયો, ટેક તરતીજ એ બેઈ તારી !
 કોડ બોતેર તે પક્ષ અઢારમાં, રામ ને લક્ષ્મણુ કારભારી,
 એ સર્વ ગર્વ તે સેલ મારે મને, ચિંતવું તે દિન ચાર મારી. ૨૪૪ (૮૯)
 અંગદ-ઈશના ઈશને શીશ નામ્યું હશે, રીસ ખમ્યું તારી તેહ માટે,
 જગદીશ એ શીશ છેદશે તાહરાં, વેદ વલાં જશે સ્વર્ગ વાટે;
 હરનિશ દિનેશ જે દીપ દેખાડતો, તે ટળ્યું આજથી યાન ધારે,
 વીશ વસાએ જીવ તારો જશે, સીત હરી તેહ પાપ સારે. ૨૪૫ (૯૦)

છરપો

રાવણુ-રાંક ઉપર શી રીશ ! કરવી તે ન ઘટે મુજને !
 દેઉં છું જીવતદાન, જીવતો મૂકું મુજને;
 કાસદેરા કાન, વાદતામાં હું લાભું,
 તરણાપર શો ટેક ? દીલ મારામાં દાણું;
 તું બુદ્ધિહીણ બકતો રહે, કૂચથી શી ઝાઝી કરે ?
 ગમાર જાણી નહિ ચુંદરું, ફરી બોલે નિથે મરે. ૨૪૬

સુલણા છંદ

અં-વૈષ્ણવ વિપ્રના વંશમાંહે તમો, ચિતા તાહરી ધણી ચિત ચ્હાણું,
 કરતાં ઉપદેશ કદાચ તું ઉગરે, સહજના સંધમાં ગંગ ન્હાણું;
 મૂરખને મન તે શીખ શોભે નહીં, બેહેરા આગળે કાણુ ગાણું ?
 શીખની રીત શી રાવણુ આંગણે, “ગાંઠનું ખાઈ ઘેલા સાથે જાણું.” ૨૪૭ (૯૨)

છપ્પા

રાવણુ-ઓ પેલી મહેલી સીત, અશોક વન વારું વાડી,
 સાં છે અટપટી જાગ, એલ રતનાકર ખાડી;
 સદ્મર્ણુ સરખા કોટ, રામ સરખા બહુ રાજ,
 જાતું ન પામે કોય, જન જોરાવર આગ;
 તું ક્રિકર યદને કરગર, કર ઓઢે બીખારી યદ,
 જો બળ હોય બુદ્ધિ હીણુમાં, તો તું તેડી જા તહો. ૨૪૮

કવિત

અંગદ-પૂર્વ જન્મ પાપ યકી, સીતાના સાપ યકી,
 અક્ષય ઓછી આપ યકી, સેજ પડો રૂળમાં;
 અક્ષરના બંકયકી, વિધાતાના વંકયકી,
 રંજાના કો રંકયકી, ધન મેળું ધૂળમાં;
 અહંકાર અતિ આપ્યાયકી, મમત મૂઢ માપ્યાયકી,
 નિરગુણ નાપ્યાયકી, તણાવો તું પૂરમાં;
 છેક બુદ્ધિ છોછી યકી, અક્ષય આપ ઓછી યકી,
 રાવણુ તે દામ પાડ્યો, ગોખરના મૂળમાં. ૨૪૯ (૬૪)

(અંગદ બંધન)

હૃદયણા છંદ

કવિ-દિદિ જુડી કરી રીસથી રાવણે, રાજમદ જોસથી રાજ રૂઠ્યો,
 જાતું ન પામે હવે જીવતો વાનરો; એમ કહી, આપ અધિપત્ત લેધો;
 ગુરજ ગુપ્તિ મહી સામદો સંચર્યા, કોટ કોટયાન જેમ રાદ હુટ્યો,
 પુત્ર વાળીતણા વોડીઓ વિધ વિધે, બાણનો શિર વરસાદ લુઠ્યો. ૨૫૦ (૬૫)

હાલક કુલક દલકાર, દળ દળ યયો, મારો મારો કરી શું બક્ષા,
 અધિપતિ આગા કાણુ લોપી શકે ? શર સામદતણી દીધ શિક્ષા;
 વોડીઓ વાળી સૂત ઘેર પુખ્તર ધણે, રીસ તે દનતણી કોપુક્ષા,
 લખવસા લાજ કાણુ લઈ શકે એદની, જેદને શીર શ્રીરામરક્ષા. ૨૫૧ (૬૬)

એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, જન્મ કોટિતણા તાપ ત્રાસે,
 એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, અષ્ટ મહાસિદ્ધિ નવનિધ વામે;
 એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, નિમિષમાં પાપના ઓપ નાસે,
 એક શ્રીરામનું નામ રસના જપે, બેસી વેમાન વૈકુંઠ જાસે. ૨૫૨ (૬૭)

અવજો સુજો રામનું નામ જો સ્વપ્નમાં, તેહને ભવતણી બીડ જાળે,
 ઇંદ્ર કંઈ કાઠિયા તેહ નરને નમે, છત્ર ચિતામણિ છાંય જાળે;
 અચળ તે અમર વૈભવ વૈકુંઠના, અનહદ નાદની વેણ વાળે,
 ઉણમ કશી તેહને દેહમાં દુઃખ કશું સામળતણો સ્વામીજે શીશ ગાળે. ૨૫૩ (૬૮)

અં-રીજ કે ખીજથી રામ હૃદે રહે, જપ જપ કે તપને મૂળ માને,
 દેહ દાતાર નવ રામ કોડે કહે, સમજ્યો તે ધણું શાસ્ત્ર જ્ઞાને;
 ઐધારિયા આપ ઇકાતરાં તે નરે, પોખિયો દેહ અમૃત પાને,
 મરણ સમયાંતરે કરણ કિંચિત સુજો, યમદૂત નાસે જ્યમ હરણ રાને. ૨૫૪

રા-શી જીત કિડિ પરે, કટક તે શું ચહે, ઝૂલિના ઊપર તે શા કૂવાડા !
 રંકપર રંકતું રાજની રીત જો, તુચ્છ પેટે કશી તાન તાડા !
 ગુદર્ક છું ગુહનો વાર ધણી યર્ષ, શુદ્ધિહીણા બંદે જોલ આડા,
 લાજ ને કાજથી મૂકું છું જીવતો, કહેશે કાસદ તણા કાન વાઢ્યાં. ૨૫૫

છરપો

અંગદ-જપે રામનું નામ, દૂત લખ જોજન નાસે,
 જપે રામનું નામ, વાસ વૈકુંઠે વાસે;
 જપે રામનું નામ, દોહલાં દેહવટ જાયે,
 જપે રામનું નામ, અમર જળ શીતળ થાયે;
 રામનામ જપતા જેહજન, લજ્જા કોણ લોપી શકે ?
 શસ્ત્ર ધાવ વાગે નહીં, રામ નામ જો હૃદે રખે. ૨૫૬

(અંગદને શિક્ષા)

કવિત

રાવણ-દાવે જોલ્યો દશકંધ, ધાકડો કરે છે ધંધ,
 બાંધી લ્યોને એને બંધ, મારી નાંખો મૂઢને;
 ફેડી નાંખો-એના-ફંદ, છંછેડીને કરો છંદ,
 મોટમ એની કરો મંદ, કહાડી નાંખો ફૂડને;
 મૂછ પૂછ ફૂછ કાપો, તન એનું તાપે તાપો,
 અધિક એ લાણ આપો, પ્રાણે કરો ઔડને;
 વાનરો આવ્યો છિ વાસે, પોકાર કરે છે પાસે,
 ઉડાવી નાંખો આકાશે, આકડાના તૂરને. ૨૫૭

જુલણા છંદ

અં-નામ નર કોઇનું રામ હોય રીતમાં, બોલાવતે કોટિ કલ્યાણ કાચે,
રામ કહી નહાય કો છેક જર્ષાંહિમાં, સહેજ ફળ ગંગ તરંગ યાચે;
અન્નણ કે મૂર્ખ રસનાથકિ રામ કહે, પંચ પદારથ પ્રીતે પાચે,
સામગી કહે રામ અક્ષર એક બોલતે, દુઃખ દરિદ્ર દેહવટ જાચે. ૨૫૮

રા-આપ અન્નણ અન્નણના કિંકરા, પુત્ર અન્નણના ફૂડકારી,
બાંધિયા નવ ગ્રહ જો અલ્યા બારણે, વેદ બણે ઘેર બલ્યાચારી;
અહર્નિશા ઓળંગે ઇંદ્ર ઉભો રહે, ધર્મ ધલહલ રથો ધર્મધારી,
દિલીપકુલ દશરથ દેહનો દીકરો, ભૂપ સાથે ભિડે બલ્યાચારી. ૨૫૯ (૧૦૦)

અં-દેખ અલ્યા દાનવી, એ નહીં માનવી, એણે સૃષ્ટિ આ સ્થિરસ્થાપી,
એકવીસવાર નક્ષત્રી, અવની કરી, કોટિધા ભક્તનાં કષ્ટ કાપી;
બળીને પૂછ બળ પ્રાક્રમ એહનું, તણ ડગે લીધી ત્રિજોમ માપી,
અંગદ કહે કહું અન્નણને કેટલું, પ્રીતિ નહિ રાવણા મૂઢ પાપી. ૨૬૦ (૫૯)

છરપો

કવિ-તરકસતિ તલવાર, બાણ વરસાદ જ વરસે,
કરડંતા કરે કોપ, ધીર ધસમસતા ધરસે;
નાળ ગોળા રણવૂર, માર બહુ દેતે દીધો,
વીંટ્યો વાળીનો પુત્ર, મુગ્ધરમાં ઘેરી લીધો;
લાં માર માર સહુકો કરે, મહાર પગે પાટુતણા,
બહુ અંગદ કીધો આકળો, એહા આબ્યા અતિધણા.* ૨૬૧

કવિત

અં-અંગદ કહે એહિ સભામે, હું કોઈ બુદ્ધનિધ,
લૂત લખ લાજ રખે, સામદ સિદ્ધારસી;
બુઝવે વે બાવરેકું, જીવ જાન રખો ચહે,
ભોગવે ધરસત પૂત, કર કોઈ કારસી;
રાનીકો જાઓ ભહિ, કોઈ રાજબીજ નહિ,
સખીદિ સરિખ ખર, ખરી નીતિ ખારસી;
ગ્યાન કહો ગુમારનકું, કોકું કપૂર કહો !
મર્દકું માનક કહો, કો અંધેકું આરસી ! ૨૬૨

(અંગદ પુનઃ અંધન)

કુલણા છંદ

- ૨૧-એક વાર સીતાહરી, જો તું હવે ફરી, જઈ અયોધ્યા ભણી ધીર ધાયો,
ઉદવરત કરું એકની આજીવ્યાં લગી ફરે, જણજો બ્રાતને ખાંચ સહાયો;
નરનાર લખ કોટિધા લંક લગી લાવશું, ચિત્તતું તે ધડી ચિત્ત ચદાયો,
અંગદા સહિત બોણું સહુ અરણ્યવે, જણજો કેકસી કૃપ જાયો । ૨૬૩ (૧૦૧)
- ૬-એ વિધિ વાક્ય સુણ્યાં જવ અંગદે, ચિત્તથી કોપ ચોપાસ ચડિયો,
નિકટ નરપતિતણે વિકટ બહુ બોલિયો, અટપટી અંકથી આપ અડિયો;
અટપટી જાલિયો કર દયાનનતણો, ચટપટી જીભની જલ્પ જડિયો ।
અં-બોળિયું કુળ અલ્યા બાપના બાપનું, કેકસીપેટ તું પદાણુ પડિયો । ૨૬૪ (૧૦૨)
- ૬-તુચ્છકારો કરી લાંધકી છીડિયો, રીસ ઝાઝી કરી રિદ્ધ રાજ
ગુદરો કયમ ગુદનો, એક ગુણહિણનો, મટે મહિપતતણી એક માઝા;
ફેરવી નહર ચોપાસ એ નરપતે, ધસમસ્થા ધીર તરતીબ તાજ,
મોઠ આયુધ પડે અંગદા ઉપરે, માર જોરાવરી જોધ ઝાઝા. ૨૬૫ (૧૦૩)
- બાંધવા માડિયો બળ કરી બહુ જણે, ચોગમાં બાણુની ચોટ નાંખી,
વકારે વિમાનેધકો રામ રાવણુ ધણું, શૂર સામદ કેમ રહે સાંખી ?
હડબડાંબો ધણું કહી હો હો કરી, તરવયાં જોધ જ્યમ મધમાખી,
રામનું નામ અંગદતણે અંતરે, પડે જ્યમ શૂર અંગદૂલ પાખા. ૨૬૬ (૧૦૪)
- આપ જોરે કરી છિછળ્યો અંગદો, કારમો કોપ આકાશે કીધો,
વળી મયા હાય તે તો રણા હીચતા, દોષી દેહવટ કરી દાવ દીધો;
બહાડ બાગી પડે એમ જૂપર ચણું, મધ્ય પર્માં જ્યાં શૂર સીધા,
નાઠા નૃપતિ સહિત દાનવો દશદિશા, પાંચ કોટિતણા પ્રાણુ પીધા. ૨૬૭ (૧૦૫)
- ભુમ પાડી બધા દેશમાં બહોવિધે, રેવત ધણું નાસવા છેક ધૂરી,
પ્રાણે કરી પૂજવડે કંધક પરાક્રમી, હિમ્મત હડીલાતણી ટેક ત્રૂટી;
વિદાયો ધણું વાનરે નખ વડે નરધણા, આયુષ અયુતાંતણી ખાંત ખૂટી,
બાપી વાત વીપરીત સૌ વિશ્વમાં, વાનરે એકલે લંક લૂટી. ૨૬૮ (૧૦૬)
- નાસતા નર દીઠા ધણા નરપતે, વાંસ બાધા માંહે ત્રાસ પેટો,
લંગૂરનું જોર લેજો લખધા લણું, અહંકાર તજે કયમ એહ એટો ?
હુકાર ને હોડ એ ગોડ કોડે કરી, ફરી જૂપ સજા ભરી ધાટ પેટો,
દંત કરડી મહા ગૂઝ મરડી પછી, આસને રામ બળવત જોડો. ૨૬૯ (૧૦૭)

નાગપાશ અણ્ણાવિયું જોર જણાવિયું, તાણિયું બાણુ ટંકાર કાધો,
 ગાળ દશ વીસ લાં દીધી રીસે કરી, વાળીસત યુગ્મરે ઘેરી લીધો;
 રા-સંભાર કોઈ ઇંદને આ સમે અંગદા, પલક એકમા તૂજ પ્રાણુ પીધો,
 નામ દાખ્યું તારું રામ ગુજ ચતુષ્વે, દાદો લખ દીકરો દાવ દીધો. ૨૭૦ (૧૦૮)
 અં-કુક બોલે અલ્યા કુંવર કૈકસીતણા, નાક છેદન કરું નિમિષ નાથે,
 જીવતાં જોર દેખાડવા માંડિયું, જોર હોતે તો વળગ્યા બાંધ બાથે;
 પ્રીતથી પ્રત્યુત્તર કરે તો હું પરવરું, હુકમ નથી રાદનો ગુજ સાથે,
 લેખ લખ્યા બ્રહ્મતણા લક્ષવસા, રાવણુ તણું મોત શ્રીરામ હાથે. ૨૭૧ (૧૦૯)
 (અંગદ રાવણુ વિવાદ)

કાવત

રાવણુ-રાવ કહો રાવણુની, રામ આગે રીસ કરી,
 પરવરે પુરમાંથી, પેર કહું પ્રીતની;
 જોર દોષ જુદા કરો, રાદ રણજંગમાં,
 લક્ષ્મી સહિત લંક લીજે, જંગીર વાહો ઝીતની;
 કાવર હો સાવરથી, નાસો નિરમાલ્ય ચપ,
 નાસતાને મારું નહીં, રંક જેવી રીતની;
 લખ કોટિ વીસ વસા, ઉત્તર કહે અંગદ તું,
 દેહ જીમે આપું નહીં, આથ મૂક રીતની. ૨૭૨ (૧૧૦)

અંગદ-જાણી છું જરૂર હવે, પ્રીજ્યો પૂરો પાર તારો,
 આવી રહી રેખા તારા, આયુષના અંકની;
 બારમો છે રાદ તુંને, પનોતી હજુર દેવે,
 વાંકા એક આઠ ઈશ, સિંધાતાના વંકની;
 એ તો વાત રહી અહીં, કેવી નથી કાચે તહીં,
 રાવ કશી રામ આગે, રાવણુ તું રંકની;
 વરદાન ધરો દીધું, ગુજ પાસે લાંચ લીધું,
 સામળ કહે કાર્ય સિધ્યું, લાલચ મેલ લંકની. - ૨૭૩ (૧૧૧)

રાવણુ-તરુણી દણી તાટકા, રાબો રાક્ષસ રંક જેવો,
 જે જે કીધું કામ રામે, હર્ષ હેત હાથનો;
 બાપડો બચારો પેલો, ત્રિશિરાને તર્ત દણ્યો,
 દાખ્યું અને દેવત મેં, શોભા સમરધને;
 જંબુ જમનારો પેલો, વાંદરીનો વાળ બેટો,

જેર તો જણાયું એનું, દિકરો દશરથનો;
દેખાડે દેહ દુળ, દશ શીશ વીશ ભુળ,
જિતવો અજિત રાય, રાવણ દશ મત્યનો.

૨૭૪ (૧૧૨)

અંગદ-ચોડવું તરણુ તુચ્છ, જમવું ઘી ખીચડીનું,
કીડી સાથે ફુંજરનું, હોડે જેવું હારવું;
છિંચુ ઠાળે નીર પીવું, પાપ ધન લેતા ખીલીવું,
રહેજ દિને આદ્ય જેવું, સોદરનું સારવું;
સૂમને નકારો ઈ'વું, દાતા પાસે ધન રેવું,
કહેવું કથન કંથ આગે, નીર તુંબ તારવું;
સામળ કહે સલ માન, અંગદ કહે માન આણુ,
રામ હોય ધરે એમ, રાવણને મારવું.

૨૭૫ (૧૧૩)

છાપે!

રાવણ-નથી મારતાં વાર, રંજકમાં રણ રાણું,
અંગદ તારું અંગ, ચિત્ત ચાંચડવત ચોણું;
કાઠું તાળવે જીભ, વહે જો વેર વાણીમાં,
વાંદુરેલ કઠાવું તેલ, પીલાવું હું ધાણીમાં;
જેર હોય તો જીવ કરે, મુજ દિકરના સાથમાં,
એમ કહી અંગદને તિહાં, લીધા બળવંતે બાયમાં.

૨૭૬

સુલક્ષ્ણા છંદ

દશકંધ કેમે માર્યો મરશે, ચંદ્રશેખર ચરમ્યા છે વંદન,
દશકંધ કેમે માર્યો મરશે, વેદનાથનાં કીધાં છે વંદન;
દશકંધ કેમે માર્યો મરશે, નવ નાકનું કર્યું નિકંદન,
અંગદ-ધંધર ગત ધંધર સૌ જણે, દશકંધ હણશે દશરથ નંદન. ૨૭૭ (૧૧૪)

કવિત

રાવણ-બાંધે છે સમશેર સહુ, સુઝવાને જાય રણુ,
શોભા તેમાં ચર કેરી, ધાઓ મુખ આપ છે;
રયામ કહે સહિસતી, પતિ માને આપ પતિ,
રતિવંત રામ જેવો, પાવકે પળાય છે;
દાતા દાતા કહે સહુ, બોલે ન અદાતા બહુ,
બો લખણ લાખ જર, દેતામાં જણાય છે.

- કાટિ કાટિ કરે કામ, દુઃખથી જોડાવે દામ,
ચાડિયાની જીભ માંહે, જર તો ગણાય છે. ૨૭૮ (૧૧૫)
- અંગદ-ચાડિ ચતુરાઇ કહે, ચિત્ત તારા મહિ ચહે,
સે તો કહું વાત અર્થ, પરમાર્થ કામનું;
કેવું પડશે સ્ત્રી સાચું, કામ યાશે તારું કાચું,
રાચે રાચ રાવણુ તું, દેખી જોર દામનું;
ગંગા કદિ ઉલટી વહે, નેવે નીર મોભે ચહે,
પડે ધ્રુવ પલકમાં, મેરુ ડગે મામનું;
પૂર્વ રવિ પ્રાચી જાય, જોટલું કદાપિ ચાય,
અક્ષય ન જાય એક, બિલ બાણુ રામનું. ૨૭૯ (૧૧૬)
- રાવણુ-ઉગ્યો તે આયગ્યો દીસ, દુઃખવાને આબ્યું શીસ,
રીસ કરું કેતી તુંને, ડગવાનો ઠાઠ છે !
આવરદા દીસે તારું, મન કામળ થયું મારુ,
હારું એક વચન મૂઢ, કાસદા તું માટ છે !
જા જામને કહે તહીં, શું બકે છે ઉભો અહીં,
નહો જશે જીવ તારો, લખ્યું એ લલાટ છે;
મોઢ્યો છે શીખ દેઈ, સોભે લાભ લાંચ લઈ,
એ લલાઈ બોલે શકે, ભૂપતનો ભાટ છે. ૨૮૦ (૧૧૭)
- અંગદ-કીરત કરે રામની, રોષ રવી ચારદા જી,
મહા રુદ્ર ઈંદ્ર ચંદ્ર, જખ્યા જોગ જાપ છે;
વરુણ વાયુ વિશ્વેદેવ, નગ નાગ નદી નદ,
નક્ષત્ર જોતા ગ્રહ તારા, હથે ઋષિ હાપ છે;
ત્રણ દેવ ત્રણ જોમ, ત્રણ નાદ ત્રણ વેદ,
ત્રણ કાળ ત્રણ રૂપ, અલખ એ આપ છે;
સામળ કહે અહર્નિશ, પુણ્યવંત રામ જયે,
રામ જને નહિ હદે, તેનાં પૂર્ણ પાપ છે. ૨૮૧ (૧૧૮)
- રાવણુ-રામ જપ રામ ભજ, રામ સાથે સ્નેહ કર,
રામજીને રીઝવીને, રામ રાખ્ય મનમાં;
રામ કેરું કર કામ, રામ કેરે વશ ધામ,
રામ રામ રાતે કહે, રામ કહે દનમાં;

રામપે મરાબો તાત, રામ સાથે કરી વાત,
જાત જશે રામ ક્રતા, તેહ લાભ તનમાં;
ખયો બાવ રામ કલો, અંગદ શુ ન્યાલ યયો ?
ખીલાં કાકાં વીણી ખાઈ, વશે જઈ વનમાં.

૨૮૨ (૧૧૬)

અંગદ-કાટી કાટી ધ્રુવદ, કાટિક કેલાસ સૂખ,
કાટિ રવિ તેજ જેહ, બુદ્ધ લેહેર ધામમાં;
કાટિ કાટિ વેદવાણુ, કાટિ ચિંતામણી ખાણુ,
કાટિક કલ્યાણુ વિધ, વૈકુંઠના વામમાં;
કાટિ કાટિ કામધન, કાટિ કલ્પવૃક્ષ ફળ,
કાટિક અમૃત અંત, કરુણા એ કામમાં;
કાટિ જપ કાટિ તપ, કાટિ તિર્થ કાટિ દાન,
સામળ કહે સર્વ સુખ, વસે રામ નામમાં

૨૮૩ (૧૨૦)

રાવણુ-જેને મન જેશું નેહ, તેને મન મોટો તેહ,
એહ તારે દિલ વચ્ચુ, ચિત્ત ચોટ ચાખ્યું છે;
પૂજ્ય પદ પાગે લાગ્ય, તેહ પાસે વર માગ્ય,
જાઓ માગી ખાઓ સર્વ, ભાગ્ય એહ ભાગ્યું છે;
કહે લાખ લાખ વાર, મારું હદે રહે ઠાર,
ભાગ્યું મન ભાર કહેતે, હદે માંહે રાખ્યું છે,
ખીછે મન માંહે પેર, મુણુ જાણે ઘેર ઘેર,
જન્મ જન્મ વેર રામ, રાવણુને લખ્યું છે.

૨૮૪ (૧૨૧)

છમ્પા

રાવણુ પૂજ્યા ઈશ, ત્યારે એ અજિત કહાબો,
રાવણુ પૂજ્યા ઈશ, ત્યારે સીતા એ લાબો;
રાવણુ પૂજ્યા ઈશ, દશ મસ્તક એ પામ્યો,
રાવણુ પૂજ્યા ઈશ, દુઃખ સધળું તે વામ્યો;

ઈશ પૂજ્યા તે પરતાપથી, રામચંદ્રને જિતયું,

✓ દીકા મુડ્યા છે જીવતા, એહ ધર્મની રીતયું.

૨૮૫

અંગદ-કનકેશ્વર મહાદેવ, કનકપૂરીપર કાખ્યો,

સીતા રૂપિયું વૃક્ષ, એર તે રાવણુ રાખ્યો;

ખાંતે ફળ તે ખાઓ, એર પીધે કેમ જીવો,

રૂઝો રઘુપતિ રામ, દેશમાં નહિ રહે દીવો;

નિશકુંભલા નારાયણી, જનક જનેતા જાણજે,
માતા હરવા તે મન કચું, મોત અખુટે આણજે. ૨૮૬

હૃદયણા છંદ

૨૧-વાત વિવેકની તે તું સઠ શું લહે, જંગલી જટ કુડાં કર્મ ફૂટે,
આકના તૂરની પેર ઉડી જશે, જે દિવસ માહરાં બાણ છૂટે;
જાનવર જાણીને મૃધીએ જીવતો, લાજ લંગૂરની કાણ લૂટે,
પ્રાણે કરી નાખશે પલકની પલકમાં, એકલો ઈદ્રજિત આપ બીટે. ૨૮૭

કવિત

અંગદ-માન કહ્યું મૂઢ ગતિ, યાનહીણુ ગૂઢ ગતિ,
શાપ દીધો સીતા સતી, પંજો પાપ પાશમાં;
મોકલ્યો કાસદ કામે, હુકમ ન દીધો રામે,
નહિ તો વાસું કામ કામે, વાનરાં અવાસમાં;
હદે નથી રહેતી રીશ, ત્રોડી નાખું તારું શીશ,
ભાણું છુજ પીસ હણુ, હેત રાખું હાસમાં;
ભલપણુ ભાણું ભાખ, શાન્તિતણી દેઈ સાખ,
ઈદ્રજિત જેવા લાખ, બિડાકું આકાશમાં. ૨૮૮

હૃદયણા છંદ

૨૧-ડેડરાં દાકુરાં ખેલતાં ખાખડે, તેહને હોંસ ધર્ષ સિંધુ તરવા,
કાગલાં બગલાં મેકડાં માણતાં, ચાલ તે ચિત્ત મોતી જ ચરવા;
કાપડાં બાપડિયાં કાબડાં પહેરતાં, આવિયાં બીડળે આલ ભરવા,
ડીકને પાંખ આવી તે તો તરફડે, મરણુ આબ્યુ માથે મેલ ચરવા. ૨૮૯

કવિન

અંગદ-લાખવરાં દૂધવડે, કાલવીએ કાળજને,
શામતા ન સમે તેની, કાલવતાં કાપરી;
બહેકની બરાસ માંધ, લસણ લોટાઓ લાખ,
ગંધ ગુણુ ધણી ધણી, શોમે નહીં સાવરી;
કાટિ કદપ કોમ વસે, માનહિ સરોવરમાં,
માખ નહિ હંસ હેત, ભુગમાંહે જાહરી;
દશદંધ ધંધ ધાયે, ચતુર ન ચિત્ત ચાયે,
અંમદ કહે ટેવ તેવી, કર્મ ફૂટયા તાહરી. ૨૯૦

(રાવણનો ક્રોધ)

ક-રીય ચઢી રાવણને, ક્રોધિયો કૃતાંત કાળ,
 હુકમ કર્યો હાથ વડે, હડીલે હજારમાં;
 રાવણ-મારી નાંખો મૂરખને, મત કરે માન માટ,
 શું જુઓ છો સભા સહુ, શોક ભાર શૂરમાં ?
 શીઘ્ર એનું મોલ્યું સાંખો! બિડાડી આકાશે નાંખો,
 કાપો પૂજ કિંકરનું, નાક છેદો નૂરમાં;
 વડા શું વિવાદવડે, ફરી ન કે આવી ચઢે,
 પ્રાણે કરો લાંબ પડે, લાખીણા લંગૂરમાં ।

૨૬૧

ક-સિંગાળા ધોંગાળા ધાયા, અંગદના પાણુ સહાયા,
 દેખે રાય રાણા શૂર, શોભા પામે સાયમાં;
 ઝળકે તલવાર તીર, વીંટીઓ વાનર વીર,
 અંગ શતઅંગ કરો, વકારે બો વાતમાં;
 મારો મારો દહે મૂઠ, પ્રાકમ દેખાડે પ્રોઠ,
 ગૂઠ ધણા ધાવ કરે, હથિવારો હાથમાં;
 જીવતો ન પામે જાનું, ખરે દિલે આપો ખાનું,
 કીધો કોડ જોધ, બળવંત લીધો બાયમાં.

૨૬૨

નાસે નરપતિ નાર, રાય રાવણની રાણી,
માર માર સંભળાય, વિધરીત બોલાએ વાણી;
શેરીમાં રેયાં ચાન, કાગણ કળકળવા લાગી,
ભગ્યો ધ્રુવડ ગંભીર, ભયભિત થઈ રેયત ભાગી;
મંદોદરિએ માણસ મોકલ્યા, જરૂરપણે જમને જુઓ,
બૂમ પડી રી નગરમાં, ઉલ્કાપાત એ શો હુઓ ? ૨૯૫

ઈદ્રજિત થઈ જાણ, અધિક કાપેથી ચડિયો,
સન્માં અંગ હથિયાર, આપ પોતે જઈ અડિયો;
ભમર ચઢાવ્યાં શીય, શૂર સામંદ શુભ સાધ્યો,
પૂછ ચરણ પ્લવંગ, બહો ભેરેથી બાધ્યો;
ન્યમ મેઠ શુંગર મેઠ પડે, લમ માર અંગદ ઉપર પહો,
તવ કાયા ભાગિ કંપવા, ચતુર નર કોપે ચઢ્યો. ૨૯૬

હદે સમયાં શ્રીરામ, કામ કીધું તે વેળા,
ઉઠ્યો લાંધી આકાશ, બૂપત સહ કીધા ભેળા;
તૂટ્યા બંધ તરતીય, કાચર કોટિ કંપાણા,
પહો સભામાં ચર, ચંડાળ ચરણો ચંપાણા;
અં—જે ભેર હોય તો જીવ કરો, નહિતર આઘા દો મુને,
તું ચેત ચેતરે ચતુર નર, તરતીયવત નણ્યો તુને. ૨૯૭

રાવણ—નવ ગજ જેને નાક, દંત ગજ દશ દીસંતા,
ચાર હજાર ગજ ચણું, હજાર હાય દિસંતા;
પંચાણ ગજની પુઠ, પ્રતાપ પંચાયણ ગ્રોઠો,
ત્રણ હજાર તન ટેક, જગતમાં નહિ કો ભેટો;
છે કાય કારમી ફૂલકર્ણની, કારણ કોયે નવ કળો,
ભાઓ જંગલિયો જીવતા, ધડી બેકમાં સોને ગળે. ૨૯૮

અંગદ—વાનર ઝેરી વછનાગ, ખાનારો કાણુમાં ખૂટે,
રીંછ સાપનો રાફ, તેને અડતાં તન તૂટે;
રામ કાગનો કાળ, ચતુવટ શોભા સાટે,
તન અતલિબળ આપ, અવતાર લીધાતમ માટે;
છે ભેગણીરૂપ એ જાનકી, ખાંત થકી ખાપર ભરે,
રણજંગ રાવણ નમારે રોપશે, બૂપ માંસ ભક્ષણ કરે. ૨૯૯

રાવણુ-બધિ બહુ શમશેર, ઝુઝવા કારણ બાયે,
 શૂરાતણાં વિખાણુ, ધાઓ જે સિરપર ખાયે;
 સ્ત્રીઓ સહુ કહેવાય, કાષ્ઠ એક સતી નિકળશે,
 પોતાના સ્વામી સાય, સહુ અમિમાં બળશે;
 વિખાણુ કરે તું વાનરા, તેણે મન મારું કહે,
 મરદ મૂછાળા બલ્યું, જે ઈદ્રજિત સામે વટે.

૩૦૦

અંગદ-અંગદ કહે સાખાશ, મૂળ મન માન્યું મારું,
 રણસંઘર્ષે શૂર, દૃઢ મન રાખે તારું;
 હિરણ્યકશિપુ હિરણ્યાક્ષ, વેર ઝાઝેથી વઢિયા,
 સાક્ષાત્કાર વેકુંઠ, સ્વર્ગ સમીપે અઢિયા;
 આઘ અંત ને મધ્ય લગણુ, રિયરતા મન એવું હશે,
 અંગદ કહેરે સુણુ રાવણુ, કોટિ કલ્યાણુ તારું થશે.

૩૦૧ (૧૨૨)

રાવણુ-રામ સરખા રણમાંય, રાખું હું હનરા,
 અટવાશે જીવ અનેક, વાનર તે રીંછ બચારા;
 ઈદ્રજિતની આણુ, હાક દરશે રણ માહે,
 દૃઢતા થઈને પાગ, કોણુ ટકાવે ત્યાહિ ?
 હુંભકર્ણુ ભૂપ ભૂખાળુવો, દેખે તે પ્રાશન કરે,
 મૂરખ મન વિચાર કરે, વાનર દેખી તે કયમ કરે ?

૩૦૨ (૧૨૩)

અંગદ-વાનર તે તો વાળિ, કક્ષમાં રાખ્યો ઘુબને,
 એકસો સિતેર દિન, મૂર્ખ કહેવડાવે મુબને;
 વાનર તે હનુમાન, અશોક વન બાળ્યું જેણે,
 વાનર તે નળ નામ, પહાણુ તાર્યા બળ તેણે;
 એ વાનર અંગદ સારખા, રંક કિંકર શું કહું કથી ?
 સુગ્રીવ સુલટ નર સારખા, નરપત તે દીઠા નથી.

૩૦૩ (૧૨૪)

રાવણુ-રાજા કહેવાય રણમાંય, રાતે જે ધ્રુવડ બોલે,
 રાણુ ગ્રેલા કહેવાય, કરે વાહન જે ખેલે;
 રાજા કહેવાયે ભાટ, હાડિ કવિ દીરતન કરતા,
 રાજા સર્વ કોકિલ, વસ્ત્ર લોકોનાં હરતા;
 અઠેક ગામના અધિપતિ, એમ રાજાઓ અનેક છે,
 પણ આણુ સ્વર્ગ પાતાળમાં, રાજા રાવણુ એક છે.

૩૦૪ (૧૨૫)

- અંગદ-સકળ જનાવર માંય, ઔઠ ગુણ સિંહ પરવરિયો,
 નવ કુળમાંય નરેંદ્ર, શેષ અવનિ શીર ધરિયો;
 આઠ અધિપત માંય, મેરુ ગઢ મોટો કહે છે,
 પંખી માંહે ઔઠ, ગરુડ હરિ શરણે રહે છે;
 રાક્ષસમાં મોટો રાવણો, દેશમાં લંકા ગુણગ્રામ છે,
 અંગદ કહે ઉત્પત કારણ, સામળનો સ્વામી રામ છે. ૩૦૫ (૧૨૬)
- રાવણ-રામ અયોધ્યામાંય, કાલ અવતરિયો આપે,
 શ્રવણ હણ્યો તો વિગ્ર, બાણથી ઝીને બાપે;
 ખાવા પીવા ભેજ, યથા ભેરાવર ભેટા,
 કાઢી મૂક્યા વનવાસ, પ્રતાપ એ ભે ભે ઔઠા;
 કનક કુરંગ નવ ઓળખ્યો, ધાયો કરમાં ધનુષાં લિયે,
 અંગદ અક્ષલ ગદતાહરી, એ બળથી રાવણ કયમ બિહિયે? ૩૦૬ (૧૨૭)
- અંગદ-દશ અવતારીક રામ, નામ તે સર્વે ઝેનાં,
 પાણી પવન આકાશ, પંચમહાભૂત જન જેનાં;
 રસ ગંધ સ્વર સ્વાદ, જાત ત સ્વપ્ન મન માને,
 મનસા વાચા કર્મ, વાત જન્મની ભણે;
 સરજિત પાલક સંહારમાં, ભારે કરમી ભૂપ છે,
 સમજ રામ રાવણ હુદે, સ્વામી સામળનાં રૂપ છે. ૩૦૭ (૧૨૮)
- રાવણ-મન માનીતો તુંય, હુંય કયમ માનું સાચું?
 તું કરે તરણનો મેર, મારે મન સર્વે કાચું;
 સ્તુતિ કર જઈ તું ભાંય, તેગ શો ઝાઝો તાડો !
 બાહુ માંયે બળ હોય, તો ધર્હા આવી દેખાડો;
 નાચે પૂત પોતા તણો, માતપિતા લે ભામણાં,
 બારવાટ વાળાં દલે, પુત્ર વચન ત્યમ પુજ તણાં. ૩૦૮ (૧૨૯)
- અંગદ-માનીતો સુગ્રીવ, સન્મુખં ઉમો કર ભેડી,
 માનીતો પ્રહ્લાદ, પદ્મી પામ્યો જે ઔઠી;
 માનીતો બળિરાય, ચતુર્ભુજ સાંધ્યો ચરણે,
 માનીતો કુવ ધીર, અચળ કરી રાખ્યો ચરણે;
 માનીતા મહારાજના, દર્શનથી તો દિલ કરે,
 અણુમાનીતો અંગદો, માયાકૃત પુણ્યું કરે. ૩૦૯ (૧૩૦)

રાવણ-રાવણ કહે રે મૂઢ, પહાણથી દીસે પ્રીતો,
 મૂરખના મહિપતિ, જગતમાં નહીં ટુંગ જોડો;
 નકટતણે નરેદ, અધિક દીસે છે અનાદી,
 વખાણીને વાત, કરે ઠરવી હોય ચાડી;
 જે ગણો હોય તે દલ ધરે, સંસ્થેપે શિક્ષા લહે,
 અંગદ સાં વગદાં કરે, આટલું કહે કમ ઉભો રહે ?

૩૧૦ (૧૦૧)

અંગદ-ઉગરે કાએક જીવ, ત્યાંવ બોલીએ જૂઠું,
 ઉગરે કાએક જીવ, કરિએ દીડું અદીડું;
 ઉગરે કાએક જીવ, અછત ફેલાવું આડી,
 ઉગરે કાએક જીવ, કરિએ ચોરી કે ચાડી;
 હાંકી કાઢે છે હડ કરી, તોય ઉભો છું ખારણે,
 અંગદ કહે રાવણ રંક મુચ, જીવ જીવાવણ કારણે.

૩૧૧ (૧૦૨)

રાવણ-ઉગારવા આળો દેહે, ઉગારવાં વાનર રીંછાં,
 તે ઉડશે આઠાશ, કાગ તણાં જ્યમ પીંછાં;
 કાપ સતી નવ થાય, પતિકો અવર મરંતે,
 આપ ન ભાળે ભૂખ, પારકું બેટ ભરંતે;
 પ્રાકમ પરમારથ તાહરું, કુડ કપટ કરવા કામનું,
 પિતા માયોં તે પ્રીતથી, રુકું ચિતશે રામનું.

૩૧૨ (૧૦૩)

અંગદ-ઈંદ્રજિત સરખો તંન, તેહ ઘુજ રણ રાજાશે,
 કુંભકર્ણ સરખો ભેષ, ચાંચવત ાજાશે;
 સાત લાખ પ્રોહા પુત્ર, કાપર ચર્ષ ફૂટાયો,
 રત્ન ખાણની રીહ, લંક લક્ષ્મી હૂંટાયો;
 તું શિવ વરદાનથી શૂર છે, માન મમ છે મનચકી,
 ઘુજ શીશથી ધસ અળગાયયા, સીતાહરી તે દિનચકી.

૩૧૩ (૧૦૪)

રાવણ-પૂછ ઈંદ્રને વાત, હાય દીઠા મુજ તનના,
 રે'શે કામના કામ, મનોરથ તારા મનના;
 ખાર વર્ષ જળ અંન, તજે નિદ્રા ને નારી,
 ઈંદ્રજિતને જિતે તેહ, શૂપ ભડે એહ એવો ભારી;
 એકાએક કાળ હોયે નહીં, ભાવ અક્ષર તું શું બણે ?
 મુજ સાથે સંગામે મળે, નથી જગમાં જનુની જણે.

૩૧૪ (૧૦૫)

- અંગદ-ઈશતણે એ ઈશ, એ જ બહાનો બહા,
 અવતારિક એ અંચ, કંઈ મનમાં તું શરમા;
 હોટે લકડ દિનરાત, હિરણ્યકશિપુ નવ મરતો,
 વરદાન હતાં વિપ્રીત, અહંકાર તુજ પેરે ધરતો;
 તે નૃસિંહ ચઈ નખે હણ્યો, તે પેરે તુજને યશે,
 સામળ કહે તારા મોતની, પ્રભુએ જાગ રાખી હશે. ૩૧૫ (૧૩૬)
- રાવણુ-રાવણુ કહે રામકુવાઈ, દેહ હું અંગદ તુજને,
 પક્ષક ટકાવે ખાગ, ફરી ઉત્તર દે મુજને;
 શરમ નવ રાખીશ, જરૂર કહેણ ત્યાં જઈને,
 વધારજે મુજ વેર, પ્રીતથી તેનો ચઈને;
 જો મૂંઝ ધરાવે મુખ પર, નીર વધારો નામનું,
 રાવણુ કહે બાવો અહીં, મારે કામ છે રામનું. ૩૧૬ (૧૩૭)
- અંગદ-અંગદ કહે સાળાચ, હોડ હઠ હિંમત તારી,
 તુજમાં પ્રાક્રમ ઓઢ, ખરી નીશા યઈ મારી;
 બહુ રામનું વેર, બહુ જંગામાં મરતું,
 બહુ ગયામત માંવ, દંડ જે બારે ભરતું;
 બહુ પત્ર શિખ્ય ને વિપ્રથી, હોડે કેડે હારતું,
 બહુ મોત રાવણુતણું, જો રામને હાથે મરતું. ૩૧૭ (૧૩૮)
- રાવણુ-મૂરખનો સરદાર, વિના બોલાબો બોલે,
 મૂરખનો સરદાર, આપથી અધિક અમોલે;
 મૂરખનો સરદાર, કરે લવરી જે ઝાઝી,
 મૂરખનો સરદાર, ઓઢ સાથે હઠ પાછ;
 આપ્ય ન માને રામની, જાવા મન નહિ જાણિયો,
 કહે રાવણુ તું મૂર્ખપતિ, પૂરણુ જ પરમાણિયો. ૩૧૮ (૧૩૯)
- અંગદ-રામકુવાઈ ખાઈ, જો મુખ બોલું જૂઠું,
 રામકુવાઈ ખાઈ, રીશે જો તુજપર રૂઠું;
 રામકુવાઈ ખાઈ, વાત કહું પૂરણુ પ્રીતે,
 રામકુવાઈ ખાઈ, રાવણુપર રીડું રીતે;
 છે રામકુવાઈ શ્રીરામની, ચિતવી જે દિન રણ ચઢે,
 મુજને નિશ્ચે છે એટલું, દશ મસ્તક પૃથ્વી પડે. ૩૧૯ (૧૪૦)

કવિત

રાવણુ—નવ મળે જોટો દામ, કામ વિવાહનું મડિ,
 ઉછીનું ઉધાર કરી, ધંધે ધણું ધાય છે;
 ચાર કો ચોક્કીમાં પજો, અજો સંકટમાં આવી,
 છળ કરે છૂટવાનો; ચિત્ત ધણું ચઢાય છે;
 કુંવારો કુંવર ઘેર, ઘેર નહીં પહ્લા તણી,
 કન્યાતણે કાજ, વેવિચારિણીએ વઢાય છે;
 અકરમી નર નેટ, પૂરું ન ભરાય પેટ,
 અંગદની પેરે પાતી, જોટા સમ ખાય છે.

૩૨૦ (૧૪૧)

સવૈયો

અં—અકવર્તી રામ ચૌદ લોકનમે, ચિત્તવું દશકંધકું આકરિયાં,
 સિંહકો સિંહ સુરપતકો સુર, દશકંધ બાંધી તુમ બાકરિયાં;
 મહારાજધિરાજ શ્રીરામ મેરુપત, કિંકર ગવન કાકરિયાં,
 કલ્પવૃક્ષ કોટિ રામ, કરુણાનિધિ લંકપતિ લખ લાકરિયાં.

૩૨૧

છરયો

રાવણુ—અભાગી અંગદ અભણુ, રામની આણુજ દોષે,
 વિદાય થતો કરે વાત, કિંકર ઘર્ષ તું ક્યમ કાપે?
 મારી કાઢતાં મદ, વણુ તેજો ક્યમ આવે?
 શીદ ખુવે છે જીવ, કિંકરનો કિંકર કઢાવે?
 લવરી કરે છે લક્ષ્મણી, બહુ સ્તુતિ કરે છે બારણે,
 બળ્યા અવતાર ભુદ્ધિહીણુ તુજ, દૂડા પેટને કારણે.

૩૨૨

અંગદ—જઈ છું હવે જરૂર, વચન કહું છું એક છેલ્લું,
 ખમું છું તારી ગાળ, મમત તુજ સાથે મેલું;
 પૂછ ઘેર તારી નાર, મદોદરી શુભ સતીયું,
 કહો તો માંડું રાઠ, લક્ષ્મણુ ભોગ જતીયું;
 પૂછી આવો તમે પુરપતિ, સારસૂધી ઉભો રહું,
 એમ કરતાં તમે ઉગરો, ઉપદેશ સહ સાચો કહું.

૩૨૩ (૧૪૨)

રાવણુ—અંગદ અક્કલના હીણુ, વચન તું બે વિચારી,
 નવ ખંડતણો નરેંદ્ર, શીખ શી દેશે નારી?
 રામા વશ તે રામ, કોડ વસાએ કઢાવે,
 પરવશ પડી તે પાશ, ઇર્હા અથડાતો આવે;

- નારનાં કહ્યાં તે નર કરે, નપુંસક નારે જીતિયાં,
રામાને રાવણ પૂછે નહીં, તે રામતણે ઘેર રીતિયાં. ૩૨૪ (૧૪૩)
- અંગદ-રામતણી એ રીત, અધમતણે ઉદારણ,
રામતણી એ રીત, દુષ્ટ દાનવ સંધારણ;
રામતણી એ રીત, સોમટી નાંમે ન મારે,
રામતણી એ રીત, હેતુ જનથી એ હારે;
રામતણી એ રીત છે, ભોગવે જે જેવું કરે,
એટલું કેતાં નવ ઝોળખે, પાપે રાવણ તું મરે. ૩૨૫ (૧૪૪)
- રાવણ-રામતણી તુને આણુ, વદે અંગદ તું વાણી,
રામતણી તુને આણુ, પલક પીવા રહે પાણી;
રામતણી તુને આણુ, હવે જે જીલ હલાવે,
રામતણી તુને આણુ, જે તું ચરણ ન ચલાવે;
રામ આણુથી કહે જઈતહિં, જહિં સેન સકળ છે તમતણું,
રાવણે કહાવ્યું રામથી, મહિમા દેખાડ મોટમપણું. ૩૨૬ (૧૪૫)

(સીતા મેલાપ)

- કવિ-ઉશ્વો સુણી આકાશ, અંગદ અતલીમળ આપે,
મહિમા વધારી માન, રામચરણરજ પ્રતાપે;
આવ્યો જિહાં અશોક, અલોકિકે ન્યાં છે વાડી,
દુઃખ નવ વ્યાપે દેહ, ખરી રત્નાકર ખાડી;
બેડી સીત રવરૂપ તિહાં, રૂપ રદિયાળી શુભ સતી,
અદક્ષિણા દેઈ પાગે નખો, મેઠકથો છે લદમણુ જતિ. ૩૨૭ (૧૪૬)
- અંગદ-સાંભળજે મુજ માત, વાતમાં એહ વધાર્ધ,
લદમણુ સહિત શ્રીરામ, પધાર્યો જૂવત ભાર્ધ;
વાનર પદ અઢાર, બોતેર કોટીક સાંધી,
મળ્યો વિમીષણુ બ્રાત, પાંજ સમુદ્રે બાંધી;
મેં વિવિધ પ્રકાર વિષ્ટિ કરી, તેવ એહની ટોડિયો,
સીતા પ્રત્યે અંગદ કહે, ગદ લોક વાનરે વીંટિયો. ૩૨૮ (૧૪૭)
- સીતા-સીતા કહે સુણુ વીર, ધીર ચર્ધ ધીરજ ધરજો,
જેરાન જન એહ, કામ ધણું પાર્કું કરજો;
લલોપતો નહીં લાગ, શોભે નહીં ચરા સાથે,

- મંદ્રચળ શો મેર, ઉપાડે છે એક હાથે;
 કુંભકર્ણુ કહેવાય છે કારમો, દેખે તેટલું ખાય છે,
 એવું જાણી ઈહાં આવજો, રામ તો મોટા રાય છે. ૩૨૯ (૧૪૮)
- અંગદ-(માણ)કહો તો મેરુ સહિત, ઉદયાચળ હું ઉપારું,
 કહો તો લંકપર લંક, અધિક અવનિમાં ગારું;
 કહો તો જાણું કોડ, ભેધને બાંધી જાઉં,
 કહો તો ઈંદ્રજિત કુંભકર્ણુ, દેલ સર્વેને સાઉં;
 મા કહો તો લંકને લૂટિયે, વસુધા વિપરીત નાંખિયે,
 પણ હુકમ નથી હજુરનો, માટે સર્વે સાંખિયે. ૩૩૦ (૧૪૯)
- સીતા-છાંને રે ભડ જાત, વાત શી કરવી ઝાઝી,
 કરે કહું તે કામ, રામ જે વાતે રાજ;
 કરતા હો જે કાલ, આજ સવેળા સાધો,
 દેખશે કેા એક દુષ્ટ, વાયુવત્ વેગે વાધો;
 જ્યાં આગ-આ માગી અંગદે, ભેધ જાવા લાગ્યો જવે,
 રાક્ષસીએ જીમ પાડી ધણી, ભેધ તરવરી રલા તવે. ૩૩૧ (૧૫૦)
- (અંગદ સહ સુદ)

- કવિ-માર માર કરતા મૂઠ, ધીર ધસમસતા ધાયા,
 અંગદેશં ચરણ, પૂછ ચત્રએ સહાયા;
 સહસ લાખ કરોડ, હકીલે હોડે હકાર્યા,
 તીકાન તીડનો રાફ, વાનરપર વેદ વકાર્યા;
 ત્રાસ પડ્યા ત્રહોવિધતણો, દાવાદળ બહુ દેશમાં,
 હાખું લોકો દશકંધને, લંગુર આબ્યો એક દેશમાં. ૩૩૨
- મોકલ્યો એક મહીપત, ઓસી લખ ભેધા આદે,
 બહુ વિધ મેલતો બાણ, વખાણ કરું શાં વાદે!
 ગ્રાકમ કીધું ગ્રોહ, અંગદને મારવાં મંજો,
 રૂકપો તેને રામ, દુષ્ટને દેવે દંડ્યો;
 જીવતો મૂક્યો એક જન, કથન રાવણને કહ્યો,
 લંકા લૂંટી તારી લંગુરે, બળવંત શું બેશી રહ્યો. ૩૩૩
- કરડતો દંત દશકંધ, અરવારી આપે કીધી ?
 એક પલકે અશોક, વાડી તો વીંટી લીધી;

પકજો પૂછ પ્લવંગ, આપટી ઝાંક્યો બપારે,
 સમયા મન આરામ, તરત છુટ્યો કર લારે;
 સાં લુદ્ધ ભેર, અઝું ચયું, હઠીલો હોડે હારિયો,
 એ વાત લંકામાં વિસ્તરી, મહીષત મોટો એ મારિયો. ૩૩૪
 ધરતી ડાહ્યાં ખાય, કાય વદે નહીં વાણી,
 ખબર પોણી જઈ સાંધ, રાય રાવણની રાણી;
 ઉઠી ફૂટતી શીશ, પૂતને તેજો પાસે,
 ડોહરી-ક્યમ બેઠો બળવંત, વિપરીત થયું છે વાસે;
 લસકર પેદું સર્વ લંકમાં, લાય તારો તે નવ ગણ્યો,
 ઉઠ્ય ઉઠ્ય આળસ તજી, કહે છે તાત તારો હણ્યો. ૩૩૫
 કવિ-મેધરાવણ* મહારાજ, ધન દરકાની તેણે,
 ઈંદ્રજિત જશ રૂપ, ઈંદ્ર જિત્યો તો જેણે;
 હમકાવતો ઢોલ નિશાન, કૃતાંત સરીખો કહાળ્યો,
 પિતા પાસ તે પુત્ર, એક પલકમાં આવ્યો;
 એક પહોર રણજંગ મચ્યો, કહી ન શકે કાયે કવી,
 સંહાર થાય સૃષ્ટિ તણો, શોભા લંક એવી હવી. ૩૩૬

(શ્રીરામની ચિંતા)

પઠી લંકમાં ખૂમ, મમત મૂક્યો સૌ માને,
 રામચંદ્રે તે તણો, કાલાહલ સુણિયો કાને;
 રામ-રામે તેજો હનુમેંત, અંગદ લંકામાં અડિયો,
 કાખો દીશે દશકંધ, ઔઠ સંકટમાં હશે પડિયો;
 બાળક બણી ખીવરાવશે, હાલક ફૂલક હલહલ હુવો,
 કલેવર કળ પડતી નથી, જરૂર ખબર તેની લુવો. ૩૩૭
 બહુ વિધ પડે છે શુભ, બહુ વિધ બણુમાં વાળે,
 બહુ છૂટે છે બાણ, ધણી નિશાન જ ગાળે;
 ચોવિધ પડે પી ચીસ, રીશયી રણવટ ખોલે,
 ધુળે સર્વ ધરણ, દિશાળ દિશા દસ ડાલે;
 રખે અંગદ માયોં જતો, રામજી રાશ ધરી રટે,
 હનુમેંત તમે બેસી રજા, એ તો ગુણગણ નવ ધટે. ૩૩૮

હનુમંત-રઘુનાથ પ્રત્યે હાથ જોડી, બલવંતો બોલ્યો,
 અંગદ આક્રમી અનંત, ખરો પટંતર બોલ્યો;
 અંગદ સામું જે જુએ, અધિક દૃષ્ટિએ આડી,
 શેર નથી ખાધી મુંડ, નથી જન્મ્યો ફેા માડી;
 શ્રીરામચંદ્ર અતાપથી, એ શર પડાવે સાખને,
 દાનવ સઘળા દેહવટ કરે, દશકંધ સરખા દશ લાખને. ૩૮૯

દશરથ તણા કુળ દીપ, સુણો તો કહું એક સાચું,
 મુઝે મુજને સસ, કિયિત માત્ર નહિ કાચું;
 અંગદ ને દશકંધ, વિવાદ કરંતે વદિયા,
 જોરાળા મહા જોદ, પરાક્રમી પ્રાજે પડિયા;
 હશે પૂમ પડાવી બહાદુરે, ખાતર નીશે તેની ખરી,
 જિત નગારા દેખને, અંગદ આવે ફોળે ફરી. ૩૯૦

કવિ-મહોક્તમ દીધા માર, અંગદને રાચે આપે,
 ન ગુણે લેખા માંખ, હાથ શ્રીરામ અતાપે;
 લાખ બોતેર હજાર, તણા તો હંસ જ હરિયા,
 વાડીમાં ફૂપ વિશાળ, ભૂપ સહુ તેમાં બરિયા;
 બાકી પૂમ પાડી ગયા, ગઢ લંકા ગુણ આમને,
 ઉત્પાત કરીને આવિયો, શરણાંગત શ્રીરામને. ૩૯૧ (૧૫૧)

(અંગદ પ્રત્યાગમન)

હંવત કીધા દશ વીશ, શીશ નમાવ્યું નેહે,
 મુખનું સાગર સર્વ, દેવત પામ્યા સહુ દેહે;
 શીશપર મૂક્યો હાથ, વાતો પૂછી રઘુનાથે,
 રામ-વિષ્ટિની કહો વાત, રીઝ ધર્મ રાવણ સાથે;
 સીતાને સહજે આપશે, કે કરવી પડશે ધણી,
 અંગદને એમ પૂછિયું, કાટિ બ્રહ્માંડ કરા ધણી. ૩૯૨ (૧૫૨)

અંગદ-વાલીસૂત કહે વાત, એની મેં કેમ કહેવાયે,
 નથી સમજ્યો નરેન્દ્ર, અહંકારી એવો રાચે;
 સામ દામ ને બેદ, ક્યાં તે જુગતે ઝાઝા,
 જેમ પથ્થરપર નીર, માને નહિ રાવણ રાજ;
 કરગરી કહ્યું મેં કાટિધા, આંચ દેખાડી આત ધણી,
 પેર પેર મેં પ્રીછબોદ, ડગ્યો નહોં એ લંકા ધણી. ૩૯૩ (૧૫૩)

એક કહિએ તો આઠ, ઠાઠમાં બેલ જ બાલે,
કહે વાનરને વનચર, આપ બળ કરે અતોલે;
લચ્યા બોજન માંવ, ચાર કણુ ભોયા ચાંપી,
અનેક દલા ઉપદેશ, મન મેં ભોયું માપી;
સોદા ઉપર લીધ જમમ, પટકૂળ ગાંઠ જેવી પડે,
રાઠ વિના રાવણુ રીઝે નહિ, માંગી સીતા તો નહિ જડે. ૪૪૪ (૧૫૪)

કવિત

છત્રપતિકો છત્રપતિ, નરેન્દ્રકો નરપતિ,
રૂડી કર્મરેખા રતિ, ભુપતિ મન ભાવનહો;
નમે નિત્ય નાગપતિ, સેવે સિન્ધુ સાધુ સતી,
ખગપતિ સર્વે, શુનીજન જશ ગાવનહો;
જમનગ કરે જતિ, આશિશ નિત્ય દે અતિ,
રતિપતિ જેસો રંગ, લંકપતિ (કી) લાવનહો;
જિતે નહિ કોય વાકુ, દશરથ કે નંદન પાખી,
પંચાશ કોટકેરો પતિ, રાજેન્દ્ર એ રાવન હે.

૪૪૫ (૧૫૫)

(રામ-રાવણુ યુદ્ધ)

છપા

સુખે ન બોલ્યા રામ, વિશ્વાસ મૂક્યો મન સાથે,
રાવણુ સરખું રતન, હણવું પડશે મુજ હાથે;
આબ્યો વિભીષણબૂપ, આબ્યો જશ બંશુવંનો,
આબ્યા નલ નીલ મુખીવ, આબ્યો હડ કર દનુમંતો;
મહારાજ વિચાર મનમાં કર્યો, જે ચિત્ત લહે નહીં ચાતુરી,
સૌ સેવક કહે સ્વામી સુણો, “દેવ તેવી કરો પાતરી.” ૪૪૬ (૧૫૬)

દીધા દદામેં ધાવ, દેવ. દાનવપર કોપ્યો,
લંકા ગઢ દરબાર, રામે રણસ્તંભજ રોપ્યો;
યદિ પુષ્પની વૃષ્ટ, દેવ અમૃત ધન વૃક્ષા,
રાવણુ રોળાશે રણ, નવ ગ્રહ બંધથી છૂટ્યા;
લંકા ગઢ વાનરે પીટિઓ, પોઠાર પુર બંધે પડ્યો,
રાવણુ તે હોડે દરખિયો, રણજંગ રચી ભુદ્ધે ચડ્યો.

૪૪૭

હાલકે દુલકે દલદાર, લંકાગઢ ભેરે ઝાઝા,
અનખી અહંકારી અજિત, ચંદયા મહીપતની માઝા;
સુભગ સુધર્મ સુભુદ્ધ, વીર જે ભુખતે બોડા,

રામ લક્ષ્મણ લઘુવેશ, પૂર્ણ પ્રતાપિક મોંઘા;
શેષ નામ લાગ્યો સળકવા, દિષ્ટાળ દશ ડોલી પડ્યા,
અભાંડ ગડગડ્યું કુચ ધરા, રામ રાવણ ભુલે ચઢ્યા. ૩૪૮ (૧૫૭)

યથો જવ ઉલ્કાપાત, વાત મંદોદરીએ જાણી,
સતી શિરોમણિ નાર, રાવ રાવણની રાણી;
આવી ત્યાં કર જોડ, કથન કંથ આગળ કહેવા,
મંદોદરી-જોયો જ્યારે રઘુનાથ, કામ કીયો પછી રહેવા ?
ભૂલો છો કેમ ભૂપત યર્ષ ? રાવ વિચારો રીતને,
રાણી કહે રીઝવો રામને, સંપો માત સતી સીતને. ૩૪૯ (૧૫૮)

રાવણુ-રાણીને કહે રાવ, દીસે ગતિ તારી યેથી,
અંગદ વિષ્ટ કાજ, પ્રીત કરવાને પેથી;
શીશ માટે એ સીત, લાગ્યો છું લક્ષવસા એ,
વગર રાડ વડવાડ, આપું ક્યમ એહ દસાએ ?
બોલ બોલ્યા જો છે રાવણે, અદ્વજ જતે અનરથ યથો,
નિશ્ચે નાર નમવું નથી, હોનાર હશે તેવું યથો. ૩૫૦ (૧૫૯)

મંદોદરી-ધેલા કંથ કુબુદ્ધ, યકી તે એ શું કીધું !
સૂતો જગાઓ સિંહ, મોત વધુ માગ્યું લીધું;
અનિત રામ નનિતાવ, અનિત લક્ષ્મણ કહેવાયે,
દશ શીશ ભૂજ વીસ, રાજારો રાવણ રાયે;
લોક વિભીષણ સ્થાપરો, એટલું ક્યને કામ છે,
રાજ રાવણ તારું ગયું, સ્વામી સામળ રામ છે. ૩૫૧

રાવણુ-ફટ ફટ રાવણુનાર, વાત કહું છેલ્લી જાની,
આપણે બે એકાંત, મારે મન મનની માની;
પૂર્વ જન્મની વાત, 'સારી પેરે મુજ સમે,
કોય ન જાણે અન્ય, ભુદિવંતા નર જુએ;
દાનવ શ્રીરી દેવતા યથું, ધાવ દલામે દેષયું,
નિતયું તો જશ યથો, નહિતર વેકુંડ લેષયું. ૩૫૨

મંદો-સાળાસ રાવણુરાવ, સાળાસ એ ભુદિ તારી,
સાળાસ હઠ દિમ્મત હોડ, હવે નિશા યર્ષ મારી;
આઘ અંત એવું મન, રામ હદેર્મા રહેજો,
અહંકાર એથી લક્ષ કોડ, નરેન્દ્ર નકારો કહેજો;

- માનુની કહે બેઠું માળિયે, જુદાં જોડું છું તાહરું.
કાયર થશે મા કંચડા, વચન માનો એ માહરું. ૩૫૩
- કવિ-વચન ચઢાવ્યું શીશ, ઇશ સમર્થ એક ચિત્તે,
રાવણે પેરિ માળ, રાજ રાજેશ્વર રીતે;
દાવે મોકલ્યો હત, પૂત દશરથના સાથે,
કાયર બેઠાછ કયમ ? લડો હેતે મુજ હાથે;
લાવ્યા લંગૂર રીંછ વાનરાં, કોડવાર શું કહું કયી ?
જિભાં છે આપે અળસિયાં, શેષનાગ દીઠા નથી. ૩૫૪
- સામસામાં રણુદર, શૂર સંગ્રામે અદિયા,
નેતું દિવસ નિઃશંક, વીર વિવાદે વદિયા;
વરણુવે શત યુગ શેષ, તોય પૂરું નવ થાયે,
એક પાસે શ્રીરામ, બીજે શ્રીરાવણ રાયે;
રામે જાણ્યો રણુજિત એ, જુનુની એક રાવણુ જણ્યો,
એકાણું દિવસે એક બાણુથી, રામ હાથે રાવણુ હણ્યો. ૩૫૫
- અનભિયે મૂક્યો અહંકાર, રામ રાવણુને જોઈ,
નથી જાણ્યો કે સૃષ્ટ, નિશા સર્વની હોઈ;
રાવણુનો રણુજંગ, દીઠો તે અચરત અડિયો,
એ માટે અવતાર, અણુને લેવો પડિયો;
ભગત શૂર ભૂમિ પતિ, બળિયો બહાદુર ધણો,
સામળ કહે શ્રીરામજી, હઠીલો દિમ્મતે હણ્યો. ૩૫૬
- રાવણુ પામ્યા રાજ, અવિચળ પદવી આપે,
વિભીષણુ પામ્યો લંક, પૂર્ણ તે પુણ્ય અતાપે;
મળ્યાં રામને સીત, નિજોગ ભાગ્યા તે તનના,
હુંદુભિ વાગ્યાં દેવ, મનેદરથ પહોંચ્યા મનના;
સીતે લેઈ સિધારિઆ, દર્શન અયોધ્યા ગામનુ,
જય જયકાર જગમાં થયું, રાજ થયું શ્રીરામનુ. ૩૫૭
- મળ્યાં માત ને બાત, મળ્યા ભરત ભાવિક ભાઈ,
વિતક વર્ષો બે બાર, તણાં તે કલાં માઈ;
હનુમાન તણી દિમ્મત, સુણીને મોટમ મેલી,
વૂંઠ્યા અમૃત મેહ, રંગ રૂડાની રેલી;
છત ધરાવ્યું રામજી, લક્ષ્મણુ ચમર કરે જિહાં,
સામળ કહે શોભા ધણી, મેહ માગ્યા વરસે તિહાં. ૩૫૮

રામચરિત્ર પવિત્ર ગાય, જે નર ને નારી,
 ઇકાતેર પત્યા સહિત, અધિક પામે ઉદારી;
 દૂધ પુત્ર ધરસૂત્ર, પુરંદર પદવી પામે,
 જન્મ મરણ જન્મજ, વેદના સધળી વામે;
 શ્રીરામચંદ્ર કૃપા કરે, ઇશ્વર પદવી આપે અતી,
 સામળ કહે સેવો સદુ, રામ લક્ષ્મણ સીતા સતી. ૩૫૯

દોહરો

શ્રીતા વક્તા સાંભળો, કહે કવિ કર જોડ;
 સામળ કહે જોડો સજ્જન, જેને શ્રીરણુજોડ. ૩૬૦

અંગદ વિદિની પૂર્તી

વિ. સં. ૧૮૦૨ માં લખાયેલી એક પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે કાવ્યો છે. તે ઉપરથી જણા-
 યાથી અને આપેલાં છે. એમાં અંગદ વિદિના દુહા, ચોપાઈ, કવિત, છંપા, હ્રસ્વશ્લોક વગેરે
 મળીને ૧૬૪ નો આંકડો થાય છે. મળખાણમાં રચેલો ભાગ બહુ થોડો છે. તે ઉપરથી એમ
 જણાય છે કે સામળબટ્ટે અંગદવિદિ પહેલાં નાની અને ગુજરાતી ભાષામાં રચેલી હોવી નેહ્યે.
 તે પછી રખીદાસને ઘર ભાટ ચારણના સમાગમમાં આવ્યા પછી વીર રસના અંશ તરીકે
 તેમાં મળખાણમાં કાવ્યો ઉમેરેલાં હોવાં જોઈએ; તેમ જ લૂટી લૂટી પ્રતોમાં દૂધ પદો-કાવ્યોનો
 આંક લૂટો લૂટો મળી આવે છે. તે ઉપરથી એમ સમજાય છે કે પાછળના લેખકોએ પણ
 તેમાં ધણે ઉમેરો કરેલો હોવો જોઈએ. અંચનું પૂર એટલું બહુ વધી ગયું કે મૂળ કેટલું, સામળનું
 પોતાનું ઉમેરણ કેટલું, અને બીજાઓનું ઉમેરણ કેટલું તેનો તોલ કાઢવાનું અશક્ય બને છે.

આ વિષય ઉપર સાહિત્યના અભ્યાસીઓએ લઘુ આપણું જોઈએ. સં. ૧૮૦૨ ની પ્રતમાં
 અંગદ વિદિનું રમ્યા વર્ષ સં. ૧૭૬૬ નું છે, એટલે કાવ્ય રચાયા પછી ૩ વર્ષના અંતરમાં
 લખાયેલી મળદૂર પ્રત છે; મટિ તે વિશેષ વિશ્વાસ લાયક ગણાય. આ કાવ્યમાં ફોંસમાં જે
 આંકો મૂકેલા છે તે ૧૮૦૨ ની પ્રત પ્રમાણે છે. તેમાં ઉપસંહારનાં પદો નીચે પ્રમાણે છે.

તે જ પ્રમાણે મંદોદરી સંવાદ અથવા રાવણ-મંદોદરી સંવાદ સંબંધમાં પણ ધણે પાઠ-
 ભેદ જોવામાં આવે છે, અને લૂટી લૂટી પ્રતો વપાસતાં તેમાંનો થોડો ભાગ તો મૂળ અંગદ-
 વિદિના ભાગ હોવાં જોઈએ એવું માટે માનવું છે; અને પાછળથી તેમાં કવિ સામળે કે અથવા
 બીજા કોઈએ થોડો ઉમેરો કરીને તેટલો ભાગ છુટો પાડેલો હોવો જોઈએ. ૧૭૯૬ માં રચેલી
 ૧૬૪ કડીવાળી અંગદવિદિમાંની ૧૬૦ માં કડીમાં “મંદોદરી સંવાદ” એટલા શબ્દો આવેલા છે.
 તે ઉપરથી કવિએ પોતે એ નામનો સંવાદ રચી પ્રથમ અંગદવિદિમાં ઉમેરેલો હોવો જોઈએ,
 અને તે પછી તેણે પોતે કે અન્ય કોઈ સિંધ કવિએ અથવા અનુયાયીએ તેમાંથી મળદૂર સંવાદ
 છુટો પાડી તેમાં પણ વધારો કરેલો હોવો જોઈએ; એવાં અનુમાન થઈ શકે છે. “મંદોદરી
 સંવાદ” એ નામ બાદી “રાવણ મંદોદરી સંવાદ” એ નામ કોઈએ પાછળથી પાડેલું લાગે
 છે. આ આખો મક્ક વિચારણીય છે.

મોહની સંવાદ બી મહિપત્યસું યાત્રી,
રીઝયો નહિ કોહ રાય, ઘેર જેને મન પાણી;
રણ અદિયા શીરામ, સંધ હરો રાવણના કાપ્યા,
વાસ વસ્યો વૈકુંઠ, અનિયજ પદવી આપ્યા;
રાત્ર્ય વિનિયયલુંકું દીધો, સંકટ તેહનાં ભાંજ્યાં,
પુષ્પવૃદ્ધિ વસુધા યઈ, દેવ કુંડુબી વાજ્યાં. ૧૬૦

સીતા વાળી શીરામ, આપ અયોધ્યા આપ્યા,
ભાવે ભેટયા ભરત, મુકતાવળ વેદ વધાવ્યા;
હરી વિનોદે વાત, માત તણુ હેતે મળિયાં,
આનેહ કોષ અપાર, સંકટ સહુનાં ટળિયાં;
ઘેર ઘેર વધાઈ વધાંમણાં, કોહ દીવાળી કામનાં,
સામળ કહે સુખ સાગર અધિક, ન્યાં રડાં રાત્ર્ય શીરામના. ૧૬૧

શીરામચરિત્ર પવિત્ર, સંભળે નરવર નારી,
મનવાંચિત ફળ પામે, ઉતરે જન્મ જળ પારી;
ભક્તિ મુક્તિ ભરપુર, ચતુર્ધા ફળ સુખ પામે,
જન્મ મરણ જાંતળ, વેદના સધળી વામે;
અથ મહા સિદ્ધ નવ નિદ્ધ, રિધવિધ વિદ્યાસ મુખસંપતિ,
સામળભટ કહે સેગ્યમાં, કોહ દુખ વામે કંપતિ. ૧૬૨

સંવત સત્તર શુભસાર, નેત્ર ભેટાં નવાણું,
વૈરાગ્ય માસ મહા મુદય, શુદ્ધ પંચમી પરમાણું;
આર્દ્રા રવિવાર, મન્ય પૂરણ એ દીધો,
શીરામચંદ્ર પરવાપ, સિદ્ધ સારદાએ દીધો;
શ્રીશુરચરણ પરવાપથી, શ્રી શિવ રાત્રિ રહે રહે,
મીંગાઠ માણવી વિમ શુભ, વિદેશર મુત સામળ કહે. ૧૬૩

શ્રી શુભ શુભ રામ, નામ નવખંડે ભણે,
શ્રી શુભ સાગર તીર, મુનિવર મહિમા માણે;
વેંગણપુરમાં વાસ, હાસ સહુ કવિતા જાન્યો,
નાનાબટનો શિરા, સેવક શ્રી શિવ મનને;
ભક્ત સૌ બ્રાહ્મણ તણો, સુસુધિ સદગુરુ સેવનો,
કવ સામળ કહે કરગરી, એ મહિમા શ્રી મહાદેવનો. ૧૬૪

(૨)

એક બીજા મત જેમાં પદની સંખ્યા ૩૮૪ ની છે, તેમાં છેવટનો ઉપસંદારવાનો ભાગ નીચે પ્રમાણે છે. તેમાં અંગદવિહિ રચ્યાનું વર્ષ સંવત ૧૮૦૮ આપેલું છે. અંગદવિહિ ૧૭૨૯ માં રચાઈ ભારે તેની પદસંખ્યા ૧૬૪ ની છે જ્યારે ૧૮૦૮ માં રચાઈ ભારે તેની પદસંખ્યા વધીને ૩૮૪ થઈ છે. આ બેઝાથી પણ વધારે ઉમેરણ કેળ્પે કર્યું હશે કે ૩૮૪ પદો (કડીઓ) વાળી અંગદવિહિની મત સંવત ૧૬૪૨ માં છપાઈ છે. આમાં રાવણમરોતરી સંવાદની ૨૦-૨૨ કડીઓ મૂળમાં હાજર થયેલી છે.

છાપો

શ્રી ગુર્જર શુભ દેશ, પવિત્ર પુર સાગર તીર,
ભરતખંડ નંબુ દ્વિપ, નિર્મળ શુભ ગંગા નીચે;
શ્રી ગોડ માળવી વિપ્ર, વિરમ્બર શુભ ધામે,
લાધાછનો બાંધવ, સામળછ નિર્મળ નામે;
(વળી) પિતા પુરપોત્તમ વણો, સેવક શ્રી રામનો,
કર્તા દર્તા શ્રી રામછ, હું તો કિંકર કવિ કામનો. ૩૮૩
સંવત્ અદ્વારસો ને આઠ, આસો શુદ્ધ દશમી દીસે,
રૂઝોવાર રવિવાર, અદ્વલ આપી શ્રી ધરો;
રામચરિત્ર રસ રૂપ, મોક્ષ વણો એ મદિમા,
મૌદ વિષા ચાર વેદ, સાત તણી એ સિદ્ધા;
ત્રણસે ચોરાગી કવિત રસ, કહે સામળબટ કવિ,
(ન) રામચરિત્ર રૂઢે ધરે, નવ નિહ પામે નવી નવી. ૩૮૪
(દોહરો)

ઓતા વક્તા સાંભળો, કહે કવિ કર નેડ;
સામળબટ કહે જાતને, ને ને શ્રીચલુષડ.

(૩)

આ અંગદવિધિનું કાન્ય છાપટી વખતે નીચે લખેલી પ્રતો મારા નેવામાં આવી હતી. તેમાંથી યોગ્ય લાગ્યા તે સુધારો કરી લીધો છે. પાંચમે પછા હોવાથી તે સર્વ નોંધ્યા નથી. નીચે દર્શાવેલી વિગત ઉપરથી કાન્યમાં કેમ વધારો થયો ગયો તેનો કંઈક ખ્યાલ વાંચનારને આવશે એમ ધારીને તે આપી છે.

	૨મ્વા વર્ષ	૬મ્વા વર્ષ	૫૬ સખ્યા
(૧)	૧૭૬૯	૧૮૦૨	૧૬૪
(૨)	૧૭૮૯	૧૮૭૩(૧)	૩૧૧
(૩)	૧૮૦૮	૧૮૭૩	૩૨૭
(૪)	૧૮૦૮	નથી	૩૪૪
છપાયા વર્ષ			
(૫)	નથી	૧૯૪૧	૩૫૪-૫૬
(૬)	૧૮૦૮	૧૯૪૨	૩૮૪

અંક બે વાળી પ્રતમાં ૫૬ સખ્યા ૩૧૧ છે. તેમાં નીચે પ્રમાણે હલ્કેબ છે. ૩૮૪ આંકવાળી પ્રતમાં પછુ શબ્દો તે જ છે, માત્ર સંખ્યાદર્શક શબ્દો બદલાયલા છે.

ત્રણસે અગિયાર કવિત રસ, કહે સામળબટ કવિ;
શ્રીરામચરિત્ર રૂઢે ધરે, તે નવ નિધ પામે નવી.

ઉમેરખુ કેમ થતું આલ્યું હશે તે આ ઉપરથી વંચનારને સંકેતમાં સમજશે. (ન. ઈ. દેશાઈ

રાવણ મંદોદરી સંવાદ



મંગલાચરણ

હાહરો

શ્રીસરસ્વતિ મતિ દેવણી, ઉત્પત્ત ગત રતિ પલ;
મૃતિ રમૃતિ અદ્ભુત ધૃતિ, દે મા રુડી મલ.

૧

ચોખરો

માત મયા કરો બરદ બાહે ધરો, સવં સંકટ હરો ઈશ આતા,
ભોજ્યભાવે ભરો ખેલ રાજો ખરો, ઠેઠ ઠામે ઠરો સુખસાતા;
નેહ આણો નરો પલક નહિ તે પરો, એહ છે આશરો માન માતા,
સાય સામળ બણે વેદ વાયક તણે, આપણે એક એ દેવી દાતા. ૨
પ્રેમથી પૂજ્યે રનેહથી સુઝિયે, જોરથી ઝુજ્યે દેત દોટી,
મેરથી માણિયે અંતરે આણિયે, જુગતથી જાણિયે ચિત્ત ચોટી;
મીત પરમાણિયે વિશ્વ વખાણિયે, આણિયે નહિ દલે ખાંત ખોટી,
સામળ કહે સેવિયે દેવની દેવી એ, મો શીર ગાજતી માત મોટી. ૩
ધર્મ દહ ધીર તું નિર્મળો નીર તું, વીરનો વીર તું ભોગ્ય ભારી,
શાસ્ત્રનો સાર તું તેજ અંબાર તું, જગતનું જોર તું સિદ્ધ સારી;
વાણીમાં વેદ તું ધ્યાંતમાં બેદ તું, મૂળમાં મેદ તું વૃષ્ટિ વારી,
કુટવાળ કાશી તણો ભાવે સામળ બણ્યો, જે લૈરવાનંદ આનંદકારી. ૪

છપ્પા

શિવ સરીખો તાત, માત હમિયા છે જેની,
લક્ષ લાભ શુભ સુત, રિદ્ધ સિદ્ધ તનયા તેની;
ક્ષેમ કલ્યાણ જમાત, પાત્ર અષ્ટ સિદ્ધિ દલ દાસો,
ત્રિદશ આદે દેવ, શેવ નવ નિધ ધરવાસી;
પિતા પંચાનન પ્રભુ, પદાનન વર્ણ અધવ બણું,
ગમનન ગુણ આગળો, પ્રથમ ધ્યાન ધરું તે તણું. ૫

શ્રીગુરુ વંદુ ચરણ, ચરણ રહું શુભ રીતે,
 બ્રહ્મા વિષ્ણુ ઇશ, દિગપત્ય પૂર્ણ પ્રીતે;
 • શ્રીપત્ય ગુરુપત્ય સત્ય, મલયી માન જ માણું,
 આઘશક્તિ હિમયાય, પાય લક્ષ્મિવર લાણું;
 —કવિ કીધા લક્ષ કાટીધા, મયા કરો માણું મતી,
 સામળ કહે સિદ્ધ પામીએ, જો કરે કરુણા સરસ્વતી.

૬

ચોખરો

તીર સરયૂ તણાં નિર શોભે નિર્મળાં, દિવ્ય દીક્ષિપ ગુણ ગાન ગાયો,
 રઘુરાજ મહારાજ અનરાજ અનિતએ, પ્રાકમી પુણ્ય પ્રતાપ પાયો;
 અજોધ્યાપતિ ભૂપતિ દેવ એ દશરથી, કાટિધા કાટિ કલ્યાણ કહાયો,
 ત્રીલોક જન તારવા અધમ ઉદારવા, જનેતા ધન્ય જુગનાથ જાયો. ૭
 ઇશનો ઇશ જગદીશ એ જગતનો, ભક્ત બ્રહ્મા સમા રંગ રાતા,
 કાટિ બ્રહ્માંડ મંડાણ સૃષ્ટિ તણો, વેદ વરણવિ ગુણ ગાન ગાતા;
 લાયક લઘુ લક્ષમણો સલ સુલક્ષણો, માન મહા મૂલ્ય કૌશલ્ય માતા,
 સ્વામિ સામળ તણો નામ મહિમા ધણો, રામજી મુક્તિપદ દિવ્ય દાતા. ૮
 કાટિ કંદર્પ તો માન મૂકી રણા, ઇશ ઉપર જાય વિશ્વ વારી,
 શેષ મહેશ કો લેશ લહે નહીં, વેદ ભેદે નહીં ભરમ ભારી;
 જનક ઘેર જાગમાં માગ મૂકાવિયો, પરણિયા નિર્મળાં સીત નારી,
 નવ ખંડના નરપતિ છેક જે છત્રપતિ, પત્ય મૂકી ગયા હોડ હારી. ૯

કાહુરો

આગના અપર માતકી, ગુણનિધ છાજો ગામ;
 સંગ સીત લક્ષમણ લિયે, રણમાં નિકસો રામ.

૧૦

કવિત

શ્રી સાહેબ બડે સિધુ, બોહો ગુણશે બંધુ,
 અવની પલ ઇંદુ આપ, સતી સીત સંગકું;
 ધનુષળાણ પાણુ લીયે, જટાળુટ મુગટ કિયે,
 દિવ્ય ભક્ત દાન દિયે, આણુણુ અંગકું;
 જગતમે લાયક જોટે, વળ લંગોટ કછોટે,
 મોટે છોટે વીર દો, રાજસ ગુણ રંગકું;
 સામળ કહે સાદક, લક્ષમણસે લાયક,
 નરપલસે નાયક, આયે ગૌતમજી ગંગકું.

૧૧

છરપો

કબહુક તીરથ નાથ, કબહુક જાતર જોણે,
 કબહુક તપસુ રીઝ, ખીજ બૃહ્મ પુન્ય કે જોણે;
 કબહુક મૃગ્યા દોરે, ઘેર આનંદ આવે,
 કબહુક વાદે વરત, અમૃતકૃણ જનમે પાવે;
 અતિ અતિ આનંદ અહનિશા, સુખસાગર શોભિત સહ,
 મહારાજ મૂળ એ મોક્ષકા, ઇસબિધ દિન ખીતે બહ. ૧૨

(સૂર્યનખાતું નાક છેદન)

દોહરો

ખાંત બડીસે ઝેચરી, સૂર્યનખા શુભ રૂપ;
 દેખી દિવ્ય દાતા બડે, લાગ્ય નિધિસે ભૂપ. ૧૩
 આઈ રૂપ સખ દેરકા, લજનકું રધુરાજ;
 નાક કટાયો પ્રેમસુ, લજમન ખીરકે હાય. ૧૪

ચોખરો

રૂપ અનુપ સોહામણું નીરખીને, લામણાં લેતી એ લામિની ભેદી,
 સૂર્ય-વેદ મુજને વરો નાર નિથે કરો, તો કરો કામ આ સુખ દહાડી;
 રામ-રામ કહે રાંડ એ કામ મારું નહોં, લક્ષમણા સાથ વર વાદ વેદી,
 કવિ-કહે સ્ત્રી દેખતાં પ્રીછવ્યો પેખતાં, નાખ્યાં નાક ને કાન બે છેદી. ૧૫
 ચિત્તામાં ચળચળી કાપતાં કળકળી, ગળગળી આત્રમાં ત્રાસ પેઠા,
 રીલની રકમાં નાર નિઃશંકમાં, લાજતી લંકમાં દેતી, દોટો;
 સૂર્ય-કામનિ વુજ કારણે બળ કરી બારણે, લાવતાં એહ અધિપલ એટો,
 તોલ વુજ શુ રહું નાક નિથે ગચું, રાવણો રાંડવો થઇને બેટો. ૧૬

દોહરો

કવિ-દેખી દયાનન કુખે કુવો, કિયો આપસે કાપ;
 રાવણ-કાણે કામ એસો કિયો, લાજ શરમકું લોપ. ૧૭

ચોખરો

સૂર્ય-કંદર્પ કોહામણા નંદ બે નાનડા, દેવ દશરથ તણા પુત્ર ઔદા,
 ધનુર્ધર ધીરમાં વીર અધિ વીરમાં, રામ શ્રી લક્ષમણો જુગલ જોદા;
 સુંદરી સંગમાં રીઝતા રંગમાં, અંગે અતિ ઉજળા કાઠે થોયા,
 નાર એ લિજિયે બાતને દિજીયે, તે ચક્રી તેમણે ટેક તોડા. ૧૮

દોહરો

મરદ મુઝ હોય મુખ પર, તો મરદામી માંણ;
 સીત સ્વરૂપ સોદામણી, માનિની મંદિર આણ. ૧૯

નારી જાણે નેહથી, આપઘાત કરું એન;
 જાણું મુજ જનુની જવયો, તું ખંધવ હું બેન. ૨૦

ચોખરો

કવિ-છેકથી નાગ જેમ હોય ઇંછેડિયો, વાઘ વકારિયો ચિત્ત મહાવું,
 હટે જેમ હાથિયો સાંઢિયો સામિયો, બામિયો બીડિયો ધીર ધાવું;
 રીસ બોહો રાખતો ભૂકું મુખ જાખતો, વેહને તાકતો જોરે જાવું,
 પ્રતિષ્ઠા પાંકતો બળ ધણું પાંકતો, નાર તે લંકમાં કાળ લાવું. ૨૧

(સીતા હરણ)

છાંપા

માવલો એક મરિય, લક્ષ્મી સાથે લીધો,
 કૂડ કપટ ને કર્મ, કુરંગ કનકતો કીધો;
 મહિમા જો એ મૂખ, મુખ અતિ રૂપ અનેર,
 તણ અરણ્ય એક વદન, સદન એક સન્મુખ સારે;
 જ્યાં સીતા સારે પાસે રમે, સારંગ સગીપ આવી અઓ,
 મોહન રૂપ મકરંદ મૃગ, પ્રેમદાની દૃષ્ટે પઓ. ૨૨

સીતા-રહો રદિયાળા રામ, કામ કહું તે કીજે,
 ધનુષ જાણુ ગ્રહો પાણુ, પ્રાણુ કુરંગના લીંગે;
 ત્વચા તણી તરતીબ, પાંગરણુ પેરું પ્રીત્યે,
 કવિ-હક લાઇ બેઠાં હોડ, કોડ રામાની રીત્યે;
 તવ રાજવસોવન રામજી, કોડ વાર કહે કથી,
 રામ-કુરંગ કનકતો કામિની, બહાએ સરબ્યો નથી. ૨૩

દોહરો

કવિ-રામા રાયણુ રીસથી, નવણે બરિયાં નીર;
 રામ હદે રીઝ્યા ધણું, ધનુષ ચડાવું ધીર. ૨૪

છાંપા

મારી આણું એ મૃગ, કામિની પર કરણા કીધી,
 સોખ્યાં લક્ષમણને સીત, આણુ અવની પર દીધી;

આત્મા ચતુરસુખણુ, બાણ સાંધી અતિ રીસે,
મૃગે ક્યો પોકાર, ચિત્ત અતિ નાંખી ચીસે;
મૃગ-ધાઓ ધાઓરે લક્ષમણા, નિકટ મોત આવી મળ્યું,
કવિ-શૂળા સમુ સંકટ થયું, જવ સ્વર સીતાએ સાંભળ્યું.

૨૫

હોહરા

સીતા-દેવર! દીનપણું કર્યું કે, સત્વર શૂરા ધાઓ;
હદે નામ લઇ રામનું, વીરા વારે ધાઓ,
લક્ષમણુ-સીતા શે સમજે નહિ, એહ વાત નવ હોય;
રંભડે જે રામને, જુગમાં જન્મ્યો ન કાય.
કવિ-ઝી છુદે સીતા થયાં, પરઠી પાપે પેર;
સીતા-રામ રહે જો રણ વિષે, તો ધરુણી રાખું ઘેર.

૨૬

૨૭

૨૮

ચોખરો

બોલ વાગ્યા બહુ બાણ બિહામણા, દિલ થકી દુઃખ અતિ આણી કાવો,
ધનુષ ગ્રહી ધીર ધાયો ધણું ધસમસ્યો, કામિની વાત થકી ક્રોધ કહાળ્યો;
હુદ રાવણ તવ દિલ થકી રીઝ્યો, લાગ પામ્યો પોતે ફેર ફાળ્યો,
કુઠથી કાપડી વેષ વપુએ ધર્મો, માંગવા મધુકરી તરત આળ્યો.

૨૯

હોહરા

રાવણુ-આપ હે ધ્વિરી આ સમે, મધુકરી બર ધરી પ્રેમ;
જુખ્યો તરસ્યો વન ભયું, ધ્વિરનો ધરુ નેમ.
સીતા-સતી કહે જતી સુણો, પતિએ પરઠી આણુ;
રતિ રવિ ચરણ ચાલે નહિ, જોગી મનમાં જાણુ.

૩૦

૩૧

ચોખરો

કહે પછી કાપડી છુદ કરી બાપડી, પાવડી ઉપર પાગ મેલો,
રા-જુખ લાગી મણી આનિયો તમ બણી, સીત સતિ શાણી તુજ વાસ વેલો;
કવિ-બાધ્યે તોરણે આવવા કારણે, પારણે પોષવા પાગ મેલ્યો,
જેરથી ગલિયાં અંધપર ધાણિયાં, રાણિયાં રાષે ને રણે રેલ્યો.

૩૨

છરેયો

સીતા-હાહાકાર કરી પડી, રે પાપી રે દુષ્ટ,
સતીપર કુદ્દષ્ટિ કરી, ધિક્ક ધિક્ક તારી છુદ;

વંશ વિદારણ તું સમો, નથી જન્મ્યો અણુધ,
જશે નિકંદન તાહરું, વાણી બોલ્યાં મૃદુ;
વલવલે વિનતા વેન, મનમાં દુઃખ ધરે છે,
ચાલ્યો લેઈ પાપિષ્ઠ ત્યાં, કામ કુર્કુજ કરે છે.
કવિ-પિશાચ સંચ પરપંચ, કરી પર નાર દરે છે,
ખાંધે બેઠી બાળ, અતિ આહંક કરે છે;

* * * * *

રેતી સતી રહે નહીં, મંદ મતિએ હેત દર્પા,
વંક વાત અંકે કરી, જઈ લંકામાં લાયક ધર્પા.

(લંકામાં સીતાજી)

કવિત-દોહ

રાવણુ-સીતાજી મયાણી, રામજીની રાણી, અધિક જોર આણી,
માનિની મંદોદરી માન, કામ જોર કીનો હે;
જોરાવર જાણી, મહિપલ મેં માની, એસીદલ આની,
પાત્રી મમાયો વાકે, મુખ સમે લીનો હે;
ઠાક એ કરાની, બાટ મેં બિરાની, ભાગ્યસેં જરાની,
સરાની સાતા સખ, ચિત્ત એહ ચિન્થો હે;
ભગિનીકું ભયાની, પેર મ પહેઆની, અંતરમે આની,
તાનલી મલાયો તહાં, ધાયો ધાયો દીનો હે.

ચોખરો

મંદોદરી-ત્રેમદા પેખતા પરખ પામે ધણો, ચેતના આણુર ચિત્ત ચાડે,
સીતા સાટે ધણું સાલ તું લાવિયો, પરહિયું પાપ તે જોર જાડે;
ત્રલોકપતિ નાયની સાચ શત્રુ યયો, કનકનો કોટ એ સત્ય પાડે,
કહે છે મંદોદરી કંચ કુર્કુ કલ્પ, માનિની મૂળ સમૂળ કાંડે.

દોહરા

રાવણુ-ત્રેમદા તુજ શુધ પાનિયે, કર કર કામિની કામ;
સત જોજન સાયર તરી, રેષ ન આવે રામ.

કવિ-શોક તળવા સીતનો, હરખ ચવા મન હામ;
મૂકયાં આપ અશોકમાં, નિર્મળ જેનું નામ.

કરૂપ ધણું કલક્ષણી, બોહો બિહામણી બેલિ;
રાક્ષસિયો રંજાડવા, માનિની ચોકા મેલી.

(રામ વિલાપ)

છાપો

કારમે જે કુરંગ, અસોપ થયો તે અંગે,
શ્રીલક્ષ્મણ શ્રીરામ, રચાનક આવ્યા બે સંગે;
કળકળતા દીકા કાગ, જગ શોભ્યા રચામ સાને,
દુઃખ દાવાનલ દેહ, રમા નવ દીકી રાને;
આકુળ બ્યાકુળ અતિ ધણું, પગલાં ભેતા પંથે પળ્યા,
ચિત એતન ચંચળ થયું, ધરણીપત્ય ધરણી ઢળ્યા. ૪૦

ઢાહરો

ડગમગ કરતા ડગ ભરે, રામ લક્ષ્મણ ભડ વીર;
વિલાપ કરતા વલવલે, ધારણુ ન રહે ધીર. ૪૧

ચોખરો

હા-જોગથી કહે જતી માનિયે મહિપતિ, માન મેલ્યે ક્યમ કામ યાશે ?
પાતાળમાં પરવરું સ્વર્ગમાં સાંચરું, શોધશું સર્વ વિશ્વ વાસે;
મુરજાદમાં માનવી દેવ ને દાનવી, ત્રિલોકમાં તરુકરો સર્વ ત્રાસે,
દુષ્ટ પાપિષ્ઠને દંડ બોહો દેખશું, નાર હરી કુણુ નર સુખિ યાશે ? ૪૨

(સીતાની શોધ)

છાપો

કવિ-ધારી દહ મન ધીર, ચીર બેએ પથ લીધો,
રૂપિમુખ પર્વત તરત, સુગ્રીવ સહોદર કીધો;
વાણિ હણ્યો તત્કાળ, નાર સોંપી નર નેટે,
અતુર નર આતુર માસ, કરી રચા ત્યાં ઠેક;
શોધ કરવા સીતાતણી, સુગ્રીવ સુભટ તે સજ થયો,
હનુમંત આદિ નળ નીલને, કથન ક્રિપાએ કરિ રચો. ૪૩

ઢાહરો

સુગ્રીવ-પંચાસ કોડ પૃથ્વી તણી, બોલો પૃથ્વી પીઠ;
રવિ ઉગ્યો ઢાંક્યો ન રહે, દેવ આપણી એ દીઠ. ૪૪

ચોખરો

કવિ-હૈતર દસા થત એક પ્રાક્રમી પરક્રિયા, પશ્ચિમે પાંચ થત જાત ભાવા,
દશ દસા દેશ વિદેશ જહુ બ્યાપરી, દક્ષણ દસાએ ધણા દીધ દાવા;
સુક્રતા બ્રહ્મતા પૂજતા પરવરે, મંત્ર સુખ રામના કોડ કદાબ્યા,
કામ કરું હોડશું કહિન જહુ કોડશું, લોક જળવંત હનુમંત આવ્યા. ૪૫

દોહરા

દેખ્યો ગઢ લંકા તણો, મેહેજીત લાયે બોહો મન;
 કીસ બિધ દેખે દેશકું, આપ શકે નહીં અન્ય. ૪૬

ઝોર અરણ્ય જ્યું ઉગિયો, પુંજ તેજ પ્રકાશ;
 કનક કોટ કો કારમો, ઉચો અતિ આકાશ. ૪૭

કવિત

સૂક્ષ્મ શરીર કિયો, રામ નામ હદે લિયો,
 બાકો બલવંત બડો, ઝુકાપ દિયો ઝોકમેં;
 (દર)નાર દરીયાન ઘેરે, અદકી અટારી હેરે,
 ગોખ જોખ ફેર ફેરે, લલો સખ લોકમેં;
 પેર પેર પ્રિય પેખે, દિવ્ય રૂપ નબ્ય દેખે,
 લલો લક વંક અંકે, ઠીકે ઠેકુ થોકમેં;
 નીસ(બાસ)આસ છાંડ રહ્યો, કાયામાંહિ કોષ બપોં,
 ચોહો પાસે દેખી અંતે, આથો હે અશોકમેં. ૪૮

(સીતાજીનો ટેક)

છપ્પા

બેઠાં લાં સીતા માત, કષ્ટ ધણેથી કરણી,
 ટાળા વિછાહિ રણમાંહિ, દીસે જેમ એકિલી હરણી;
 વણુ આપ્યું જેમ રત્ન, જલન ઝાઝમાં દીઠી,
 અતિ દુઃખ અર્ણવ માંહિ, અગન હોય જેમ અંગીઠી,
 વધૂ જોઈ તે વિરમે થયો, શકે હોય સીતા સતી,
 આલોચ કરતો તે સમે, પરકથો છાં લંકાપતિ. ૪૯

સાઠ સહસ્ર સંગીત, કરંતી સ્વામા સંગે,
 ઉડે અખીલ ગુલાલ, રાવ્યતો હૃદયા રંગે;
 તાતા થેઈ થેઈ તાન, ગાન ગુણુ શૂપત બીનો,
 પગો ધ્રુવકો સીત, બીત ચિત લાગ્યો ચીનો;
 પંચ ધનુષ પરો રહ્યો, કથન કૂડ કામિની કલ્પો,
 સિતા નામ ગ્રવણે સુણી, લક્ષણુ બજરંગે લલ્પો. ૫૦

કવિત-દોહરિયું

રાવણુ-રાખન કહે સુનો સીત, ગાયસો મેલાવો ચિત, છાંડ દૂર સખે બીત,
 પ્રીત નીત કહા તેરે રામ જેસે રંકકા;

તિન લોક કરે આણ, ચિતામણિ રત્ન ખાણ, બોહોલોક માન ખાણ,
જાને સુખ ખાત મેરે, વૈભવ નિઃશંકકા;
વાકી તું છાંડ આશ, બોગવો બિલાસખાસ, સમૃદ્ધિ સખ તરે પાસ,
દાસી સખ દાસ તરે, ફર્યો કર્મ અંકકા;
તને મન આપ લાજ, સુખકે સખ કરો કાજ, સંતાપ શોક સખે ભાજ,
તાજ કરું મદોદરી, રાજ્ય સૌપું લંકકા. ૫૧

સીતા-સુપ રહે મૂઢ અંધ, મેં જાણ્યું તું પરોળંધ, લંકમેં તો હુવે ધધ,
કંધ દશ છેદવા હું, એસી મન હોડ હે;
હુદી તેરી રમણસેજ, પરવાયોં તેરો તપ તેજ, સખ ઉપરસં છાંડ હેજ,
રેજ કરો રાક્ષસહું, મહેલાં એ મન મોડ હે;
શ્રીરામ જી આધાર મેરો, ઉતારે અહંકાર તેરો, કરે રંક એ અનરો,
હેરો કરહી કે હદ, એસો બંદી છોડ હે;
સામળ કે માન મૂઢ, પ્રજ્ઞકો પ્રતાપ પ્રોઢ, ગુણ જાણે નહિ ગૂઢ,
રાખન જોસે રંક, રામ સંગ કોડ કોડ હે. ૫૨
હોહુરો

રાવણ-અમીય તેરો આવરું, પ્રીછે નહિ જો પેર;
કવિ-એસી કહે કર અધિપતિ, ગયો આપકે ઘેર.
(સીતાજીનો ભરહું)

૫૩

કવિત

સીતા-સીત મન ભીત લગે, ચિતા કર ચિત માંહે,
આંહિ અખ ના'યે રામ, કહો કહા કીજયે;
એસી કહે આપ માંહે, કેસી બીધ જીવ જાયે,
પાયે કહાં પ્રીતશું તો, ખીખ બાટ પિજયે;
પાપી કેરે પાસ પડી, દુર દેશ આપ અડી,
ધડી ધડી દુઃખ બોહો, લાલ કાહા લીજિયે;
કેશ પાસ માત ગહે, કેતે બોલ ખાણ સહે,
ગલે કાંસિ ધાલ અજે, પ્રાન દાન દિજિયે.
હોહુરો

૫૪

કવિ-નિદ્રા જસ નારી સખે, સીત કરે દેહ અત;
એસો અચરત દેખ કે, કહે ખાત હનુમંત.
(સીતા હનુમાન મેળાપ)

૫૫

કવિત હોહિયું

હનુમંત કહે માત, મત કરો આત્મધાત, આયે અખ રઘુનાથ,
હાય દોઉ જોર કહું, દુહાઈ રામ આણકી;

મેં હું અંજનિકો તંન, જુગત પતિકો જન, વાંકે ચરણે સદા મંન,

અરણ્ય કે નીર તિરે, સુરત ધરે કાનકી;

રાક્ષસિ સખ ઝોર નર, નદિ મોયે કોકો ડર, દેખી લંક ધર ધર,

ગામ હામ દેખ આયો, બાડી બંન પાનકી;

સામળ કહે સુયેખી, રાક્ષસીમેં સીત પેખી, લાજમેં અદેખી દેખી,

મેરી દુમ માત તાત, જનક જાયા જાનકી. ૫૬

રામ નામ સુની સિત, ચિત્તા તાજ ધરી ચિત્ત, ભામિની હુધ બાયબીત,

રીત એ કાદાકી, માનવ બનચારી હે;

હનુ-બાત મન આપ ચીની, મુદ્રિકા લે હાથ દિનિ, પ્રણામ કર શીશલિનિ,

ખીતી હે માત એ, બાત તો ભારી હે;

સી-તબ બચન જોલે બાધ, દુમ સુનો જુ મેરે બાધ, ઉત્તમ બસ્ત કદાસિ પાઈ,

આધ જો હાથ તેરે, મેરે આશુ ડારી હે;

હનુ-રાવણુ દરણુ કરી લાયે, બોલતે દોખીર આયે, બેઠતે હમ પાંચ બાયે,

દીની નીસાની જાણી, અતિ શુભ સારી હે. ૫૭

કવિ-બાનરકો બચન સુનો, સત બોલ આપ ખીના, તાયે પ્રતિ ઉત્તર દીનો,

સીતા- બ-યો સખે કામ, રામ આયે છોટે શીરસુ;

કપી જુ સુનો બાત, કઠીન બયે દોનું બાત, નાયો કાય તેરે સાથ,

તાયે મેં કહું માન, આણુ જાણુ વીરસુ;

હનુ-હનુમેંત કહે સુનો બાની, મનમેં ખીનાન આની, સતિ સુદ નાહિ જાની,

પાનીવલ પલકમેં, આવે સખ ધીરસુ;

કો તો સખ લંક જરું, રાજનકું ચીર ડરું, શૂરખીર ધીર મારું,

સારું કહે સામળજી, નાખું લંક નીરસુ. ૫૮

કહો તો રાક્ષસીકું રાણું, વાંકે આકર સખ ઝોણું, ધડ દુર્ભકું ઢંઢોણું,

બોલું મેં માત બાત, વચન માનો કામકો;

કહો તો દશ શીશ તોડું, સરકે સખ બંધ છોડું, વાંકે નિશાન ફેડું,

મોડું મહા મંત્ર હામ, દાણું લંક ગામકો;

કહો તો મેં રાડ સાંધું, જીવતે સખ લોક બાંધું, રાવણુ જાન ખીચ રાંધું,

બાંધ્યો ન જાઉં ગાંભ્યો, પ્રતાપ એકે નામકો;

સામળ કહે કામ સારું, બન બાડી બાગ ચારું, નીરકે નવાણુ પૂરું,

તેરો બચન પાણું, તો સેવક શ્રી રામકો. ૫૯

કવિત

કવિ-જનક જાણ્યા બાત કહે, ધાત આપ મન લહે,
સીતા-સહ પરચંડ ફંક, એકુને ના દીજયે;
રામકો જયન નાહિ, દુઃખ સહુ દેહ માહિ,
આંહી જળ આવે તાહિ, રેખકું ન દીજયે;
મણિકા નિશાની લીની, જાઓ બેગા શિખદીની,
ખિની ફળ, બાગમેસે, ખરે, પરે લીજયે;
સામળ કહે ખબર એસી, હનુમાન દષ્ટ પડી તેસી,
ધસી જાઓ રામ, આશુ, બાત સખે કીજયે.

૬૦

છપા

કવિ-ગર્ધવિદ્યાનાં, સેન, મહિ એક ગાય મર્ધ છે,
કાગડી કંઈ કોટીક, હંસી એક હાર રહી છે;
ઘોવમ કેરાં વન, તુગથીદળ તહાં પડી છે,
છીપો સંખ્ય અસંખ્ય, ઝવેર મણિ જુગત જડી છે;
તેમ રાક્ષસીઓ મહિ તપિ જણી, કચિર મધ્યે કાંચન કથી,
સામળ કહે શ્રીરમુનાય વિષુ, ત્યારું કરવા કો નર નથી.
ઝાઝા લસણની ખાંણ, છુદ બરાસ તણી છે,
મૂરખ કેરી મોટ, લલે એક બાવ બણી છે;
રેણું તણો છે રાક્ષ, કિંતુ કસુરી ભેળી,
ઝેર તણી છે ઝાળ, સીયેક માહિ સાકર ભેળી;
વાડ શૂળ કાંટા તણી, ઉગી ફળ કષ્ટે થકી,
સામળ કહે શ્રી રમુનાય વિષુ, ત્યારું કરવા કો નર નથી.

૬૧

૬૨

(હનુમાનનો ઉત્પાત)

કવિત

ખીર છલ્યો પાઉં પરા, ધીર મનમાંહિ ધરા,
ક્યો સખ બાગ માહિ, એસો ધાટ મનકા;
ફૂર્ગ પાડી ફૂપ પૂરે, બેલ પુલ ઝાડ ચૂરે,
સુરે કીએ કામ, પ્રાન, હરો ચોડી જનકા;
ચંપકિરે ઝાડ ચણો, સળનકું ત્રાસ પંચો,
એસો ક્રિયો નાદ જોસો, કાટકા જુ ધનકા;
સામળ કહે બડાધ, રાખનકું રાવ ચાઈ,
લયો એસો કામ નામ, ટાયો અસોક વનકા.

૬૩

દશકંધ રીશે ભયો, ક્રોધ બોત મન ધયો,
 કપો મહા ક્રોધ, બાસી નીસીવે ભયગો;
 ધાયે સૂર સીખ દિયો, કપિવર ઘેર લિયો,
 કિયો ધન ઘોર સાર, બોત માર ખાપગો;
 અક્ષયકુમાર રાધ તંન, ઓરહી પ્રધાન જન,
 તન દુક દુક કરે, કોન સદાય યાયગો;
 સામળ કહે સીખ થોડી, બાળાએ લુ બાગ તોડી,
 કાઠ પહોંચાય તેરા, કીયો એસા પાપગો. ૬૪
 હસી હનુમેત ઉકપો, ગાજતો ગયંદ છૂટ્યો,
 ઉઠો બત્રાડી સૂરપુર, લીયો સખ અંકકું;
 કોટિકું વણુર મારે, કેતે એક ચીર કારે,
 કારે સખ ધરનકું, કિના ઉક રંકકું;
 સખકો સિરદાર જાનિ, ધસી ગહે ચર્ણુ પાની,
 પદ્માણુપે પિછાર છાર, ગીક નિઃચકકું;
 સામળ કહે એક ગયો, નાસીને જો જિતો રજો,
 ધાર્ધ મળ્યો રાજનસે, બેઠો ધડ લંકકું. ૬૫
 પ્રધાન પુત્ર પ્રજાળ્યો, આપ ક્રોધ ચિત આપ્યો,
 માનો મહા તાપ આપ, હાથ મૂછ ધાલિયો;
 કહેતે ધાયે કોટી નેધ, અંતર મે આનિ ક્રોધ,
 શોધ લેકે ધાયે જાઓ, જીવતેકું જાલિયો;
 નાલ ગોલા બાન છુટે, રીચ કરી સુર રહે,
 ઉઠે હે હનુમાન જાન, સીખ સખ આલિયો;
 કહેતેમે પકક લીયો, રાખન હાય જાધ દિયો,
 કીયો એલો કર વેર, આપનકો વાળિયો. ૬૬
 દેખકે મહેજીત હુવો, કપિવરકો રૂપ દેખો,
 રાવણુ-સત બોલ બાત કપિ, કોનકો પઠાયો હૈ ?

ગામ નામ કામ કહો, જાત બાત બાત લહો ?

લાભ કહા લેનેકું તું, લંક લગી આયો હૈ ?

હનુ-હું રામકો શુભામ-ખાસો, આયો દેખનેતમાસો,

નાઠો કો પતિત પાપી, સીત લેકે ધાયો હૈ ;

સામળ કહે ધાટ ધડુ, અન્યકી મેં જોટ અડુ,
પાડુ દોઈ શીંગ વાકે, આજ ચોર પાયો હે.

૬૭

(લંકા દહન)

દોહરો

કવિ-જીલમ કિયો હતુમાનકું, ધાયો શીંગ બોહો તીર;
ન અડે ચીમટ આપકું, જાકે શીર રધ્વીર.

૬૮

રાવણ-લંકાપતિ બાણી કહત, કિસબિધ મરણો તોય;
જો આહે સુખ આપનો, તો બાત બતાવો મોય.

૬૯

હતુ-શુદ્ધ હિતે બિચાર મન, બાંદર કહે મોય બાનિ;
પાવક જાહે સખનકું, ચિત ચતુરાર્થ આનિ.

૭૦

કવિ-કપિકી બાત મનમેં જસી, અબહી મીલ્યો મેલ;
આણી વજા બોહો ઢગ કિયો, ઉપર જટકયો તેલ.

૭૧

લિયો પૂછ લપેટકે, બાંધ્યો બંધ અપાર;
પાવકસે પરજલિયો, ઉપર દીતો માર.

૭૨

જ્યું ધટે દારુ દરખસે, ગગન ગર્ધ ઉસ ઝાલ;
ચઝો અટારી હુંકકે, ફક કરેતો કાલ.

૭૩

ઘેર ઘેર લેકો કરત, દોર દોર ફેર ફેર;
ભડકે ભડકે બૂવન જલે, જલી જય ઘેર ઘેર.

૭૪

(હતુમાનતું પાછું ફરવું)

કવિત

ખરાબ કરી લંક સબે, વાલ્યો આડો અંક અબે,
તબે ધાયો આયો પાયો, મન બહોત સુખકું;

રખે માત સીત જરે, એસો શાય આપ કરે,
દેખ દષ્ટ પુંઠ ફરે, ઝાળ લાગી મૂખકું;

સીતાકું કીયો જીહાર, કુદ ગયો ઝોર પાર,
આયો રામ કે દરબાર, મેટ મયો દુઃખકું;

રામજી બધાર્થ સુની, તબહી આશિષ દીની,
રામ-નિશાનીકું સત ગની, ધન માત (તેરી) કુખકું;

૭૫.

છર્યો

હતુ-શ્રી લંકાગઢ મંગ, તહાં બહાં સિત માતા,
કિબ દીકું દર્શન, અસંન સુખ પામ્યો સાતા;

દુઃખ દાવાનંદ દેહ, તેહનું મન દુઃખ ચરણે,
 નારાયણનું નેહ, તેહને અશરણુ ચરણે;
 મણિ મૂક્યો મુખ આગળે, કારણ કપી માંડી કન્યું.
 કવિ-મણિ ચિત્ત રામ લક્ષ્મણતણું, સીત ચક્રી શીતળચયું. ૭૬

કવિત

હનુ-ઉઠીએ મહારાજ, કપિનાથ સળે સાથ,
 કહું વાત જોડી હાથ, કામ સિદ્ધ સિદ્ધ કીજિયે;
 રામકો પ્રતાપ પ્રોટો, ચડો ચર સખ આપ,
 કીજે લંકાનું ખરાગ, છાપ દેકે મન રીજિયે;
 ઉઠીએ અખ આજ, બાપો અર્ધુવહું પાજ,
 રાજો પાપી કરો રાજ, કાજ કરી સીત લીજિયે;
 કહે સામળ જું જોર, કુષ્ટ સિતાજીકો ચોર,
 હનુમાન કહે મોર, (તોર) શિશ દંડ દીજિયે. ૭૭

દોહરો

કવિ-અચન મુખ્યો હનુમાનકો, પ્રસંન ભવે શ્રીરામ;
 સુગ્રીવ સહિત ઉઠે સળે, કર્યો હસનિધ કામ. ૭૮

(લંકાપર અઢાઈ)

છાપા કુપટ

દિયો દહામે પોર, ઠોરે ચડે રધુ નંદન,
 જે જે કરે સખ દેવ, બરખે કુસુમ જોર ચંદન;
 કપિવર પદ્મ અઢાર, રીંછ ભોહોતેર કોઠ જાની,
 સુગ્રીવ આદિ સખસર, સેના બડી બહોત બીજાની;
 અંબર છાપો ખેહ, ગગનમેં ધન જ્યું દીસે,
 ધસે બરાડી પૂર, સુર સામદ સહુ હીસે;
 ગાજે અર્ધુવ ગંભીર, ધીર સગ તીરે આપે,
 પડાવ કિયો હનુમાન, તહાં પરમ સુખ પાપે;
 હુકમ કિયો કપિરાય, ચલો સજ દોહર જાયો,
 ગિરિવર અષ્ટ સુજાન, પહાંન ઉઠાકર લાયો;
 આપો બેગા પલકમેં, સેતુ પાળ્ય બાંધ્યો સહી,
 સામળ જુંકે ચિર રામ જોર, ચોર રાવણુ જાયે કહી. ૭૯

કો ઉદયાયલ જાય, કો અસ્તાયલ ધાયો,
 કો જંધાયલ ખીર, તીર હિમાયલ ધાયો;
 કોવિ ગોમે ગિરિ ઘેર, કો કંઠાગિરિ પહેચો,
 કો સુવેલુ શીંગ, કો મીનકાયલ એહેચો;
 દુર્ગ અનેક ગિરિ જેહ, તેહકું ચિરપર લાયે,
 રમત જુએ શ્રીરામ, કામ કર જીલુમે ખાલે;
 આઘ ઋષિયનકો શાપ, શીખ કવિયનકું દીનો,
 તાયે તારે પાહણુ, કામ કાપર યહ કીનો;
 રામ નામ પરતાપ, ગિરિ સખ નાંખે પળમાં,
 તુંબર તરે જ્યું નીર, પાણુ તરે ત્યું જલમાં;
 બાંધી પાજ વિલાસિ સખ; વિષ્ટ અર્જુવ કે નીરકું,
 કહે સામલ કવિ સીખ કું, બિભિષણુ બડે ખીરકું.

૮૦

(વિભિષણુ પ્રવોધ)

કવિત

વિભિષણુ-બિભિષણુ કહે સુણો ભાત, આવે હે શ્રીરધનાથ,
 લક્ષ્મણુ અનુજ ભાત, જનમકો જતી હૈ;
 આપ મન યાન ખાનો, વાંકો તો ગુણુ બિખાનો,
 દેવનકો દેવ જાણો, ત્રિલોકકો પતિ હું;
 જાકે નામ મુકિત પાવે, જઠર ફરી ન આવે,
 દર્શને અધ કાટિ જાવે, અતલિબલ અતિ હું;
 સામળ કહે કામ કીજે, રંક કરો કલો કીજે,
 કર જેર સીત દીજે, શુભ ચિરામણુ સતી હૈ.

૮૧

કવિ-દહતા કર બોલ્યો ધીર, મનમાં બોલો આવે ખીર,
 રાવણુ-મેરો તુમ નાહી ખીર, (પર) કીરત બિખાની હૈ;
 મોયકું કહા કરાવે, દોનું શીશ વે ધરાવે,
 જાવેગે કહા વહાં આવે, બનચર પિજાની હૈ;
 સખકું સત ખેડ કરું, લેગુરસિ નાહિ કરું,
 હરું વાકો જેર વાકી, ચોહની નિયાની હૈ;
 સામળ કહે માન મેલ, આ તલમે નાહિ તેલ,
 ખેજ નાહિ શિખ મેરે, પથ્થરપે પાની હૈ.

૮૨

દોહરા

કવિ-બચન સુણ્યો લઘુવિરહો, રાવનકું બોહો રીય;
ઝોઠ બચન ઝેસો ટ્રિયો, જિનમેં છેદે શીય. ૮૦

વિલી-મેં કહું રાવન રંક હુઝો, મત કાદો ગમ બંક;
અખ તેરી સમૃદ્ધિ ગર્ષ, જિન મેં છુટી લંક. ૮૪

(વિલીપણુ શ્રીરામને સારણે)

કવિત

કવિ-બિલિપન આપ મલ્યો, દુઃખ શોક સખ ટલ્યો,
પાપ પરો સમજુ કે, ચરણ શીશ નામિયો;
લંકની ખબર કહી, આઘ અંત જોહી લર્ષ,

વિલી-ગર્ષ વાકી સાન મૂઠ, રાવન હે કામિયો;
મહારાજ મોયે શીખ દીજે, લંકકુ લપેટ લીજે,
કીજે એહ કામ રામ, દેખ દુઃખ વામિયો. ૮૫

કવિ-સામળ કહે ભક્ત લલો, આપ લંકધીસ કલો,
હુઝો હે ખુસાલ નાલ, બોત સુખ પામિયો;
પલકમેં પાજ બાંધી, રાવનસે રાડ સાંધી,
વહાસે નીર પાર સખ, હિતરે હે બેટકું;
બંદર વુંદ કુંદે હૂકે, દોડાદોડ કરી હૂકે,
ચુકે નાહિ ફાલ આલ, કરે નર નેટકું;
રાવનકું ભયે જાણુ, પાણી માંહિ તારે પાણુ,
રામજી સુજાણુ જાણુ, આયે લંક ઠેઠકું;
બિલિપન મલ્યો જાણ્યો, સામળ કહે સાન આણ્યો,
માનો તખ તાપ આપ, (હોર) પઓ પૂર પેટકું. ૮૬

દોહરો

નિકટ આયે શ્રીરામજી, ભયો મંદોદરી જન;
જાકે રહી દશકંધપે, બોલી સુખસે જાન. ૮૭

(મંદોદરીની વિનતિ)

કવિત

મંદોદરી-મંદોદરી કહે કર, જોરકે સુનો હો પિયા,
જિયા જો યાહો તો આપ, મલો જાકે રામકુ; .

આપકા અવચુલ જાતે, માનો તુમ કલો મેરો,
તેરો તન હે આકુલ, મેં જાણ્યું મહા કામકું;
દેખ એક આયો દૂત, પ્રોઠ હે અચુત જુત,
અસલ અપાર માર, ગયો લંક ગામકું;
સામળ કહે એહિ કરો, રામજીકે પાય પરો,
ડરો આપ મોતસેં, જો રખા મહો નામકું. ૮૮

કવિત-દોહિયું ફેર

ચડેગો શ્રી રામ, લુટેગો ગામ, ફેડે સબે હામ,
કરે બહુ કામ, ફેડેગો નામ, મટે હામ સબ હરેગો;
આપગો નિરાંક, જાની તુજવંક, રાખેગો છક,
વાદ્યો હે અંક, લુટેગો લંક, રંક તોડું કરેગો;
હુંદુલિ બજાડે, ધડ દુર્ગે તોડ પાડે, ખેડેગો 'અખાડે,
સખડું રમાડે, મન કોડકું પહોંચાડે, આડે હાથે ફરેગો;
કહત કવિ સામળ બાની, મનમેં તો દયા આની, તોડુ તો રંક જાની,
હોયેગી તોયે હાની, રાની સીત કયુ ન દિનિ, રાવણુ તું મરેગો. ૮૯

કવિત

આથે હે દોતુ વીર, લછમનજી બડે ધીર,
સાયરકે નીર તીર, નિરંતર ચડેગો;
બાત હે એહિ સુમન, તેજકે કાટિક જાન,
ખોલ સુન દોનું કાન, નિશાન વાકે હોગો;
સેનકે બાયે સપેટે, લંક ગામકું લપેટે,
તોરે ચાકરકું ચપેટે, ઝપટ દેવ બડેગો;
સામળ કવિ કહે બોલ, બાંદરકી લગી બોલ,
બોલગે લંકાકો કોલ, તેરો ધાટ ધડેગો. ૯૦

રાવણુ-સુન મંદોદરી બોલ, નાહિ કાપ મેરે તોલ,
વાકું તો મેં લેલિ મોલ, તુજે જૂલ પરી હૈ;
દેખ જો સખર્ષ, તોડું તો કાંને વાઈ,
હુંબકર્ણ જેસે લાઈ, ખાઈ સાગરસી બરી હૈ;
અગન્ય નિપાયે અંન, ધંદજિત અનોપમ તંન,
અક્ષર શ્રુતિ કરે ધન, જન સેવ કામ કરી હૈ;

આપણી તો એદિ રીત, હોવેગી અમારી જિત,
 બીતિ મન નાહિ ચિત્ત, જાની સીત હરી દે.
 દશ તો હે મેરે શીશ, બુજ તો હે બીસ,
 સહાય કરનેકું પ્રશ, રીશ કોષ અતિ ભર હે;
 ખિરંચી તો ગુન ગાય, નવ ગ્રહ બાધિ પાય,
 વજ્રકી તો મેરી કાય, સર મન કર હે;
 કાહુ ન જાને મરમ, ચોકી કરતે ધરમ,
 ખિજણુ તો માને ચરમ, કરમ પાયે પરે હે;
 કનક કે ધર સુત, સવા લક્ષ મેરે પૂત,
 દુત જેસે રામ જીય, મોકુ કાઢા કરે દે.

૯૧

૯૨

મંદોદરી-કહે કંથ એ સુભન, લયો કીયું તું અભણ,
 પૂછ દેખ આપ પ્રાન, પાણુ પાણિ તપ્યો હે;
 દેવનંદા કારન એ, દૈત્યનંદા મારન એ,
 કારણ પ્રહલાદ કેરે, હિરણ્યકું માર્યો હે;
 વાકી કોન છુએ ખાત, તીચે આયે દોષ હાય,
 ખાત કે કુરુકેમ્, ત્રંબક તોર ડાપ્યો હે;
 આયો તો એક લગૂર, રામજીકો દેખો નર,
 સામળ કહે સદા શૂર, લંક છુને જાપ્યો હે.

૯૩

હુસણા છંદ

મં-ધીર મહા વીર બે, નીર અરણ્ય તણ્યાં, તીર દળ ઉતપાં દેષ ડંકા,
 કહે સતી સુષુ પતિ, દુર્ભતિ આહરા, બોમ્બ બારે ધણી બયે ભંકા;
 સીત સંતાપ મહા, પાપની છાપ છે, ત્રણુ તાહરે સિરે વેદ વંકા,
 પ્રશ અવળા હવે, શિશ તારે યકી, લક્ષમણે હુડી લક્ષ જણે લંકા. ૯૪
 રા-વેક ઉઠી વનિતા તણી વાતમાં, પાનિએ છુદ્ધ એ જોર તારું,
 શું કરું પ્રિય છે, છું લણી પ્રેમદા, અન્ય કો હોય તેહરે કાર મારું;
 રીછડાં વાંદરાં માંકડાં ગોલયાં, જુદાં જિત્યાતણું સૈન્ય સારું,
 સુરજ ને ચંદ્રમા દેવ સેવે સદા, છેક છાકર યકિ હું ન હારું. ૯૫

મં-ખીજ કે રીજ પણુ, કેહું છું કંથજી, આપ એ વિનતા માન માટે,
 વૈમાનની સેજમાં, તેજ ત્રિલોકનું, હુશયું હોયિએ ખાત ખાટે;
 માળિયાં જાળિયાં, ગોખ અટારિયાં, દ્રવ્ય જાશે સર્વ ખારે વાટે,
 સાહ સહસ્ર, સુંગાર રથામાતણા, ઉતરે એક હરિ સીત સાટે. ૯૬

- રા-અનેધ્યા લગે, શ્રુમિ ઉદવરત કરું, આપ રાખું ધણું જોર ઝાઝું,
દુઃખ કાયર તણી, નારી તું અવતરી, મેલ્ય લવરી પરી હુંજ લાભું; ૧૮
પાતાળ ઉપર કરું, સ્વર્ગઆણું તળે, ખંડ નવ ભોમ્યનો ભાર ભાળું,
રામ લક્ષ્મણ લણુ, બાળ બે બળ કણું, દળપશુ દેખતાં દેહ દાઝું. ૯૭
- મં-વિનાશ કાળે તુંને, શુધ્ધ વિપરીત થઈ, સીત સામી કુદજે જોયું,
હુંશ થઈ વાધનાં દૂધ ને દહિં તણી, મોતની ઘુઘરી ધ્યાન ધોયું;
રસ અમૃત તણી ખાણુ જાણી હરી, વિષ હવાહલ ખીજ ઘોયું,
કહત મંદોદરી, લાલ શો કહાડિયો? ચોકડી ચોદનું રાજ ઘોયું. ૯૮
- રા-કોડ તેનિયને હોડ હાહું અમો, કહે તો ત્રિલોક આ એક કાળે,
દિગ્પાળ દશે દિશા વશ કરું વાતમા, નાગ નગ તે તણિ લક્ષ્મી લીજે;
સાત અરણ્ય તણાં નીર શોયું કહો, ભૂમિ નવ ખંડનો ભાર લંજે,
ખંડ નવ નૃપતણાં માન મોહું અમો, રામની ભીતિથી સીત લીજે. ૯૯
- મં-સીત હરી આવિયો ખંધરોગ લાવિયો, ભાવિયો નહીં ભસો ચિત્ત આજો,
કામી અપિ અંધ દશકંધ આપે થયો, ધંધમાં ધ્યાન એ શુદ્ધિ બાજો;
સીત ઘો તો પછે ભીત કશિ રીતની, પ્રીતયું પરવરો પંથ પાજો,
કંથ તુજ કારણે જાઉં વિષ વારણે, બારણે કળકળે કાગ કાજો. ૧૦૦
- રા-લુણુ હરામ કરે તું કથમ માહરું, રામ લક્ષ્મણ તણા શું જોર જાણો?
માંકડાં રાંકડાં રીછડાં વન તણાં, તે તણાં સૈન્યને શું વિખાણો?
દશાનન તણા હાથ દીકા નથી, લાંલગી મોજ મન સાથે માણો,
કુક મારી' થકી પાણુ ફાટે ધણા, એહ અહંકાર અતિ શુજ આણો? ૧૦૧
- મં-લંકપુર પરવરી સીત એ સુંદરી, લારથી પાપ વરસાદ ઉઠ્યો,
તે તણાં કરસણાં ઉગશે તે જુઓ, નાકા થકી નરપતિ નહરિ ધૂટો;
વાત વિપરીત થઈ સર્વ સમૃદ્ધિ ગઈ, રાજમહારાજ રઘુનાથ રૂઠ્યો,
કહત મંદોદરી સૌંધ્ય એ સુંદરી, ન તો જાણુરે કંથડા કાળ ખૂટ્યો. ૧૦૨
- રા-કામિની કહું કરગરી સાન આણે નહિ, કુણુ વનિતા તુંને વેદ વારે,
સાત સાગર તણી ખાઈ શોભે સદા, હોડ હરામ થકી કામ હારે;
વિભિષણુ જઈ રહ્યો તેહ દુરમન થયો, તેવું કરજો મમે મન તારે,
નેહ કરી દેહ આ શિશ નાચું નહિ, એહ પ્રતિજ્ઞા છે મન મારે. ૧૦૩
ભાઈ ભુંડો થયો તેમ તું ભામિની, કથન સંભળાવિયાં કુડ કણે,
માર ખાઈ મારા હાથનો તે ગયો, લાગિયો ચડુને ચિત્ત ચણે;

લડતું લંકમાં તે ધણું દોહણું, આપ હિડયો જશે તુચ્છ તરણે,
મહિપતિ કહે જો મંદોદરી તુ બિહે, સામળ તણા સ્વામીને જાને શરણે. ૧૦૪
મં-સ્વામિ તમ આગળે સસ બોલું અમો, ગાળ દેશો ધણી વાંધ વાંશે,
વિભિષણ બ્રાત મળ્યો રઘુનાથને, નાથ અનાથનો ચિત્ત ચઢાશે;
લંક હુટાવશે એહ આગળ રહી, ખાંત અમૃત તણી એહ ખાશે,
ગૃહ સમ તેહના વાંકા તમ દેહના, લંકનો અધિપતિ એહ ધાશે. ૧૦૫

છપા

રાવણુ-શી મુરખને શીખ, શી ઘેલાયું જાણિ !
શી અદાતાની કિરત, શી વેરીયું વિણિ !
શી સજ્જનશું રાડ, શી રાંકશું રૂઠી !
શું નગરાને જ્ઞાન, ખીત લાં ચાની પુઠી !
શી વાત વનિતા તણી, મોટા જન કેમ માનિયે;
સામળ કહે શાણી ધણું, પણ પ્રમદા શુદ્ધિ પાનિયે. ૧૦૬

મંદોદરી-ગોખરૂ મૂળે હાથ, હેત ધણેથી ધાસ્યો,
મણિધર કરી મણિ, સેવા મહિપત તું માસ્યો;
દાવાનલ ધરી દેહ, તાડથી પાડને જીવવું,
શીંગીયો સામલ વચ્છનાગ, એર હળાહળ પીવું;
રાણા રાવણુ ત્યમ રામશું, અકલ દેલાવે આડિયો,
માયું મોત સામળ કહે, મૂલો સિંહ જગાડિયો. ૧૦૭

રાવણુ-જાય કેા પર્વત મેર, કે પાતાળે જઈ પેસે,
રહે સમુદ્રને શરણુ, મુરજ મંડળ જઈ બેસે;
છેક ધાયે તન રંક, કે લક્ષ લોકોને લૂટે,
આયુર્ધા ધરી એક, નબ્બ વધે નબ્બ ખૂટે;
લલાટે લખ્યું મટે નહિ, તો નીચ થઈ નમવું કશું,
ગુણવંતી તુજને નહીં, એક હાથ બીજું હસું. ૧૦૮

મંદોદરી-જોનનમદ જરમદ, અહંકાર રાખે અલેખે,
કામાતુર નર અંધ, તેહ આંખે નબ્બ દેખે;
સ્વજન મદ ને મદ ચૂર, મુરખજન મમતી મોટા,
સાચા જે પ્રતિજોષ, તેહને મન સહુ ખોટા;
જે આખર આબ્યો આંકનો, તે કહો ટાબ્યો ક્યમ ટળે,
અંધો નિત્યે અચડાય છે, ત્યારપછી પાછો વળે. ૧૦૯

રાવણ-કહે તું વાર કરોડ, શીખ માનું નહિ માહી,
કાંઈકું કણુ ન રંધાય, સો મણુ બાળા જો કાઠી;
માંખણુ ન આવે મેલ, વરસ સો વલોવે પાણી,
પત્થર ઊપર જેમ નીર, અધિક શી કહું ઝંધાણી;
તને કામની કોડ વસા કહું, મૂક તું વનિતા વારવું,
રાવણને રાડ રણજંગમાં, રામ થકી નથી હારવું.

૧૧૦

મંદોદરી-સુમન તણી સુખ સેજ, હેમ હિચોળા ખાટે,
ચિતામણીની ખાણ, રત્ન પરવાળી પાટે;
માગ્યા વરસે મેહ, છયે ઝગતુની છાપે,
અશોક સરિખા વંન, અલખત ભોગવિયે આપે;
નવ નિહ ને રિહ સિહ, સમૃદ્ધિ સહુ જોતાં જશે,
મંદોદરી કહે માને નહિ, ધન તારું ધૂળધાણી થશે.

૧૧૧

રાવણ-નિત્યે નિદે જો વિમ્ર, વંશ જરૂરી જાયે,
દ્રવ્ય વિના વ્યાપાર, ત્યાં દેવાણું થાયે;
કાપરમાં રહે ચર, તેહ કો વેળા નાશે,
રૂડી ભુંડી ખસખાઈ, પટ બેશી રહે પાસે;
જો ઘેર આલ ગૃહિણી તણો, કંથ કામિનીનું કહું કરે,
ગર્ભવ જાણવો તે ગૃહસ્થને, આખર અર્થ તો નવ સરે.

૧૧૨

મંદોદરી-પ્રમદા તે જ પ્રધાન, પ્રીત પ્રમદાની પ્રોડી,
પ્રમદાથી શોભે પુરુષ, કહેવાય નરનારી જોડી;
પ્રમદા વડે ધર સૂત્ર, પુત્ર પ્રમદાથી પામે,
અર્ધાંગ પુન્ય વિભાગ, દુઃખ વનિતાથી વામે;
ધરછિદ્ર ઢંકાય ગૃહિણી થકી, માન સન્માન મહિમા મળે,
શુભ ક્ષણે તે સ્વામિતણું, અંત કાળે અગ્નિમાં બળે.

૧૧૩

રાવણ-કૂળ રૂડે કન્યાય, ખીજો ધણી નહીં ધારે,
સિદ્ધ તણિ સોખવત, ન દોષે યારે યારે;
ચાહો પુરુષોના બોલ, એક બોલ્યા તે બોલ્યા,
દંતુસર ગજરાજ તણા, બોલ્યા તે બોલ્યા;
મહિપત કહે સુણ મંદોદરી, રાવણે રાડ લોધી સરી,
નવ આપું નારી જો હરી, હરીલો હો મૂક નહીં.

૧૧૪

મંદોદરી—નમે સકુળની નાર, નમે ક્ષણ પુલે વેલી,
 નમે સત્પુરુષ કે સાધ, નમે સરિતા રસ રેલી;
 કદિ નમે નદિ કાઠ, નમે નદિ કુલટા કામી; =
 નમે નદિ કે નીચ, દહીસો જેદ દરામી;

નમે શ્રીરામ સરીખડા, જેવો ધર્મ મન ધારિયું,
 ન નમે રાવણ નરપતિ, જેનું મુખ પરવારિયું.

૧૧૫

રાવણ—બેશી રહે ભુદ્ધિ હીણ, લુણ મારું તું લગવે,
 પ્રગટી કાપરની દૃખ, તોલ મારું તું તળવે;
 વેરીનાં કરે વખાણ, વપુ કરે છે વાલો,
 લવરી કરે લખ વાર, કુંવર દંધ જાણી કાલો;

તુજને પૂછી લાગ્યો નથી, જીવતી તુજ કહે તો નહીં જડે,
 ખેસ માનિનીને જઈ માગિયે, જો કંથ તારો કેવો વડે.

૧૧૬

મંદોદરી—રામ સંગાથે રાડ, કરવા નહી સમરથ કાષ્ઠ,
 નરવર તે શ્રીરામ, જોરાવરમાં કહું જોઈ;
 ધનુષ જે દંઢ ધીર, વળગ્યા જોહો બળિયા બાથે,
 ટચલી આગળિયે તરત, બાંચું દરિ એકે હાથે;
 એવાં પરાક્રમ અનેકધા, રામ જોશે ધણું રામનાં,
 કંથ કેટલું કહું કરગરી, કથન કામિનીનાં કામનાં.

૧૧૭

રાવણ—અણુ બાલી રહે અજાણ, જક મુક તારી ઝાઝી,
 નરમપણું કાં કહેનાર, રાવણુ તેથી નહીં રાણ;
 બહું ચિતવે લાગ્ય, બોલ ભલાઈ ભાતે,
 લક્ષમણ સરિખા લાખ, જિતવા જોર છે જાતે;
 બાણ કેવા બળવંતરું, બાણગર થઈ આવિયો,
 રાવણુ ખીશે કેમ રામથી, લંગુર ધણેરાં લાવિયો.

૧૧૮

ચોખરો

મં—લંકના પૂરપતિ સાબળો કહે સતિ, મહિપતિ છો ધણું મેટ માઝા,
 લોક કહેશે કાષ્ઠ પાસે હતું નહીં, કરગરીને કહું દંધ કાળ;
 સ્વજનને દુઃખ પમાડશે સહેજમાં, શત્રુ યાશે તારા તરત તાળ,
 આન રુએ ધણું શેરિયે સામટાં, મેડિયે બોલિયો રાત રાત. ૧૧૯

રા-શુકન અપશુકન એ સરવ છે રંકને, જેહ બિએ તેને એહ ભરખે,
જગતમાં જિતનું ભેર બહુ ગડગડે, હોડ હડે કરી કુણુ હરખે;
અપશુકન ધણાં છે તું જો એ રામને, નાર ખોઈ રાન વન વન ફરવે,
રાય રાવણુ રામાશું કહે રીચથી, શુકન મેં બાંધિયાં પાથે સરવે. ૧૨૦

મં-શીખ લાગે નહીં તેહને કો તણી, જેહને મહારાજધિરાજ રુઠ્યો,
મુપ્પ ક્રે પ્રીતની પેર પ્રીછે નહીં, જે શીરે પાપ વરસાદ લુક્યો;
હું હું કરી ગર્વ અહંકાર અદ્ધકા કરે, તેહ છત્રપતિ છેક છૂટ્યો,
નિમેષ માને નહીં કયન કહે કામિની, લખવસા કંથ તુજ કાળ ખૂટ્યો. ૧૨૧
રા-મોદે અઢાવી લમ માન માને ચડી, બોલવા માંડિયા ભાવ ભારી,
હેત દેખાડિયે છે હરી વાળિયે, બાણિયે છે ધણું એહ નારી;
વાધના બોલ બોલે મુજ વેરીના, ટેવ બાણે નહિ મૂળ મારી,
આગન્યા ઇછતી કાડવસાં કહું, લખવસાં લોપશું લાજ તારી. ૧૨૨

મં-એમ અહંકાર કરતો દિરપ્પ હહડે, તાહરી પેરથી તે ધટાડો,
બળરાય બળ રાખતો વારાહ પણ વાધતો, મોઝો તેનો પૂર પાડો;
સહસ્રાર્જુન સારખો પ્રોઢ જન પારખો, ધાટ ધજો તેનો ભેર ઝાડો,
એ રામ રણુ રાજશે અચ્ચવત ચોળશે, કંચળ દેખશે તેહ ઠાડો. ૧૨૩

રા-ફટરે પાપિણી અકલ જો આપણી, ચતુ શોભાવતે હરખ હીસે,
અળશિયાં સાપથી અહિ કયમ એસરે, આગિયા તેજે આદિલ ખીસે !
અરણુવ તણાં નીર લાં બીહર કુણુ બાપડું, રાય ઉમરાવશું રંક રીશે,
વિચાર કરજે તું વનિતા વપુ વિષે, શું લંગુરા દેખી લંકપલ ખીશે ? ૧૨૪

મં-શ્રીરામ મહારાજધિરાજ ધરણીપતિ, લક્ષ્મણ કાટિધા લક્ષ લહેરે,
સમુદ્ર સુધા તણો નામ મહિમા ધણો, મુક્તિ દાતા મહાપુણ્ય પેર;
તેહશું રાડ રણજંગ ક્રમ જિતીયે, ભેર આસે ક્રમ જિત ઝેર,
વિશ્વપતિ સાથ જો વેર વધારશે, ઉઝા જશે આકના તુર પેર. ૧૨૫

મં-(આપ મત પાપથી કાપ ગાયે થયો, જાપ પડી તારું છેક ભવા,
કામની માટે તુંને કહું છું કરમરી, દેવના દેવશું મેલ દાવા;
બુદ્ધ બે બાળ છે, કાળના કાળ છે, સીત સોંપિયે એના ચુલુ ગાવા,
રામ ઋષિ ઋશે લંક ગઢ હુટશે, નહીં રહે પંડકા પાણિ પાવા.) ૧૨૬

રા-કામિની એક તું કહે તેણે શું થશે, પાનિયે બુદ્ધ ને રાત બાણે, ૧૧
પૂછ તું તોહરા તંનને તરતીએ, પૂછ તું કુંભને મિત આહે;

- પૂજી તું વરણુ અદારના લોકને, રામના ગુણુ તે કુણુ ગાયે ?
લાવિયો સીત નચિત નર બીતરથી, જોર દશે આંગમાં આપ માંહે. ૧૨૭
- ઈ-ઈન્નિત કહે કાટિયા ઈન્ને જિતીયો, આઠાય ઉડાડિયે બોમ્મ બારી,
પિતાતણું પાણી જાવા નહીં દીજિયે, આપિયે નહીં ફરી એહ નારી;
બાપડાં વાંદરાંથી કેમ બીજિયે, આજળાં ઉચરા એ જ આદારી,
ચોખુંટમાં વાત ચાલે એહ આપણી, કે રીંછથી રાવણ્યે હોડ દારી. ૧૨૮
- મં-પત સપૂત હુંતો તુંને જાણતી, પાપ શુદ્ધિ તુંને આજ પરખ્યો,
ઓળખ્યો નહિ હરે રામ રઘુનાયને, નીચ દહિયી નરનેહ નરખ્યો;
બારે અલખત જેઈ જૂર જૂલો બલા, હાંણુ હાંણુ ધરો દેત દરખો,
કૂખ કપૂત લગ્નવણો મેં લલો, બીજ જેવું તેવો બાપ સરખો. ૧૨૯
- કુંભ-કહે પછી કુંભકા દાપ અદેકા કરી, ડાહ્યાં ઘણું દલ વિયે શું જ થાવું,
ભક્ષ કરું સર્વની દેહ ધડી એકમાં, ધાલી લઉં શુંજલે ખાંતે ખાઉં;
આજની રાતમાં બો પમાડું ઘણું, મૂળ માંકડ તણાં કોડ કાડું,
જીવતા ઝાલીને વીંધયું બહુ જણા, નેટ ભાબી તણી કાલ લાલુ. ૧૩૦
- મં-કંથેરના ઝાડે કેળાં નવ ઉતરે, એહ શિરકટે નહિ ઈંજુ સાંકો,
બરાસ બહેકે દરી લસણુ બોધ્યે બોહો, ગંધ તજે નહિ એજ ગંકો;
અન્યથાને બાધિયે અથમમાંહે જઈ, ભંકૂતા કાઠશે દાપ કંકો,
કહેત મંદોદરી સરવ સરીખડા, કડવી તુંગડીનો વેલો વંકયો. ૧૩૧
- રા-રયામા તમો શું બિહો દાપ કારણુ ક્રિયો, બીકનો બોલ એ તોલ તે શું,
નામનો નાશ એ નિલ સર્વે કહે, જગત બાધો જીવા જ્યોત જેથું;
આવવા દે ઇંદાં તું અભોદાપતિ, જોગ જગદીશને જળાપ દેશું,
રામની આણુ જ રામચિ રીજિયે, લંક સાટે ધણો લાભ લેશું. ૧૩૨
- મં-નાર કહે નરપતિ છગ કરે છત્રપતિ, કથન કહું કેડથી કંથ કાળ,
ભય ધણો બીતમાં ચેત તું ચિત્તમાં, મેટશે માન મરજદ માઝા;
અપશુકન થાય અતિમહની અવળિ ગતિ, જીલમ તું શા કરે જીગત ઝાઝા,
સ્વાન રૂવે ધણાં સામટાં શેરિયે, મેડિયે બોલિયો રાતરાજ. ૧૩૩
- રા-આજ એકાંત છે ભાંત બાણું બલી, વાત વનિતા પ્રત્યે વેણુ વાણું,
દશરથ તણા નંદને આલ ઓળખું અમો, નેહશું દેહ નહિ શીશ નાણું;
નેટ નિઃશંકશું લંક લગિ આવશે, સૂર સજી સહુ સેન્ય સાણું,
આજ ઇચ્છું ધણું કામ હું એટલું, વેરભાવેથી વેકુંડ પાણું. ૧૩૪

મ-સાબાશ રે સ્વામિજી સસ સ્થામા કહે, રખે હવે દીલ યજી દીન યાતો,
યર મહા પૂરથી સુભટ સંત્રામમાં, મમત કરી માંડ રણજંગ માતો;
અંતર છુધ એ હશે કામ નિરમે થશે, તો ટળે લોહનો પાશ તાતો,
અધિક કહું અંકમાં વાળિને વંકમાં, ચિત્ત માંહે રખે લંક ચડાતો. ૧૩૫

દોહરા

રાવણ-પૂછે અઢારે વરણને, કહેને સાચી વાત;
સીતા આપવી કે નહીં, ખરી બતાવો ખાત. ૧૩૬
કોની ન રગતી રાખશે, બોલી રૂડી વાણ;
સત પ્રકારે સાચું કહો, ન યાચે હાંસુ કે હાણ. ૧૩૭
વેવાર વાત સહુને ગમે, એહ અક્ષર એહ આંક;
રૂડી કહો એ વારતા, કાય ન કાઢે વાંક. ૧૩૮
મન ગમતું કરજો તમે, એ વાતે નહિ રીશ;
ખરી વાતે નહિ ખરખરો, તે જાણે જગદીશ. ૧૩૯
કવિ-અઢારે વરણ હવે બોલશે, પોતાને સૂઝતી પેર;
પોતે બેઠા સાંભળે, તેહ કામ તે ટૂર. ૧૪૦
સંવાદ આ જે સાંભળે, તેને પરમેશ્વર પ્રસન્ન;
ગાય શીખે હેતે કરી, છે રેવાનાં દસન. ૧૪૧
મન માન્યાં માગ્યાં મળે, વિધવિધ પેર વિલાસ;
પિતા પુરુષોત્તમ તણો, કહે કવિ સામળદાસ. ૧૪૨
શ્રોતા વક્તા સમજતા, કહે કવિતા કર જોડ;
સામળ કહે સહુ બોલજો, જયજય શ્રીરણીડ. ૧૪૩

વર્ણ અઢાર વખાણે છે

ચોખરો

રા-વિચાર પૂછ્યો એક વિપ્રને વિધવિધ, મહારાજ મહિમા કહો મન માની,
આપવી એ ઘટે કે નહિ આપિયે, છેક મુજને કહેવ વાત છાની;
વિપ્ર-મહિપતિ માન તે મૂકિયે કમ કરી, લાજ પણ જોષએ હોડ હાની,
પાછી આપતામાં પરાક્રમ તે કશું, શીખ તેને પછે શૂળ સાની ? ૧૪૪

સવૈયા

વૈશ્ય-વૈશ્ય કહે વેહેવાર એ પાખી છે, આપતે લાજ છે પરિયામાં,
અયગવા ઘો દહાડા દશ વિશેક, હાલ બકાલ ઇ કરિયામાં;
રાડ ભુઓ એ સીંછડાં ફેરી, કણ એક લાજન ભરિયામાં,
કાયર કયમ યજએ આગળથી, શું વહાણ મૂક્યું છે દરિયામાં ? ૧૪૫

કણ્ઠી-કહે કણ્ઠી કેમ કામિની દીને, જોત જોરાવર શું એની જાણી,
પાછા જશે અયકાધને પોતે, કે હાલેર સમુદ્રની લેશે તાણી;
લંકા સરિખડો ઢાટ લેશે કયમ, રાવણ રાવ દેખિતો જે દાણી,
પૃથિવીપતિ એ પત ગૂં કેમ, હેલે ક્યારે શું મયું છેજ પાણી ? ૧૪૬

ચોખરે

સમ-ગજધર કહે હાલડા પાધરા દેલના, શિવ વરદાનની છાપ છેરે,
સાત સમુદ્રની આડ છે ઝોટે, અધીપત રાજોજી આપ છેરે;
દેવ હાડે છે દરો દશ નાસતા, ત્રણ લોકમાં જોનો તાપ છેરે,
બહુ લાભ્યા છે તો જૂપતિ ભામિની, ગમે તસુ તો માફ છેરે. ૧૪૭

સવેચે

કુંભાર-કહે કુંભાર કરો શી વાતો, એહ તો મારગ ઝોડા છે,
વઢતાં કુણુ જિતે કુણુ હારે, મહીપતિ માની મેંડા છે;
લેવો ગઢ લંકાનેા ફુલેજ, વંક વેળામણુ વેડા છે,
શું ધડો કે ઘેડ ઉતરશે, ચાક ઉપર હણુ પડો છે. ૧૪૮

લવાર-કહે લવાર મોકલો એ કુંભક, બક્ષ કરે તો એ વાંદર ખૂટે,
નહિતર જોર કરો જાનજનું, આપ અરાખા અનેકધા છૂટે;
રાક્ષસ મોકલો રીંછડાં સામા, રણ વિષે વરખા જેમ પૂટે,
ખળવંત રાણા બેઠા જુઓ ખારણે, હુહાર ને લોહુ આદિણિયે ફૂટે. ૧૪૯

સોની-સોની કહે લાભ્યા છે સીતાને, પ્રીતે વચન એ પળવું છે,
ચોટ નાંખી છે તો ચંતા શી, રાખ્ય પહવીમાં રળવું છે;
આમે કરમ લેલાટ લખાણું, તે શું ટાળ્યું ટળવું છે,
સોનું પહેરે જો કાનજ હૂટે, જતરડા વચ્ચે નીકળવું છે. ૧૫૦

ધાંચી-ધાંચી કહે ધણું શું જોર એમાં, માંકડાં કરો એ માર જોરે,
બાળક બેઠુમાં જુધ છે કેટલી, જૂપ લારેનો એ લાર જોરે;
નહિ ઘોડલા જોડલા હાથિયા સાથિયા, કટક કરો તો કાર જોરે,
હડખડું નહીં હિમ્મત રાખવી, તેલ જો તેલની ધાર જોરે. ૧૫૧

મોચી-મોચી કહે મેં તો માંકડાં દીઠડાં, નારો જેમ રણમાં રાજડારે,
ઢાંકાં બિલાંને કાજે વઢે ધણું, દુચ્છ તરણાવત તોજડાં રે;
હુકતાં કુદતાં હુકતાં જુકતાં, ફાજ નહિ એ તો ફાજડાં રે,
હીમત રાખીએ દલ એ દાખિયે, પાણી પહેલાં શાં મોજડારે ? ૧૫૨

- હુજામ-નાઈ કહે છે નાત સધળી અમને, રૈયતમાં સહુ કહેછેજી રંકા,
ગત જાણે કુણુ ગોવિંદ ફરી, અકલિત અક્ષર એહના અંકા;
સુઝ વિચારતાં તો નથી સુઝતું, લંગુર કેમ લેઈ શકશેજી લંકા,
કાયળામાંથી સાપ જ નીસરે, વાળેદના દંન હોય જો વંકા. ૧૫૩
- રખારી-રખારી કહે શ્રીરામ આબ્યા છે, કેટલા દહડિા ધંધા બેસી રહેશે,
ખાવા પીવા ન પામશે પૂરણુ, સુખ દુઃખ ઠા આગળ એ કહેશે;
દશાનન સરખો દુરમન છે શીર, લંકામાં આવતાં ભેખાં બોહો લેશે,
ઢોર ને ચોર યશે એકઠાં જુઓ, ઉટડો કુણુ કિનારે બેશે? ૧૫૪
- દરજી-કહે દરજી દલ જાણું છું હું, ભૂપ આપણો બોળો છે,
પહાણુ તારી આબ્યા પરપંચે, જનાવર સંધાતે જોરો છે;
બાળી ગયો બળવંતો કાયક, ટેક ધણેરો તોરો છે,
આરા કેડે વારો આવે, જ્યમ સોયની કેડે દોરો છે. ૧૫૫
- ધોબી-પરિપટ કહે હું પ્રીજ્યો પારખું, હાથ તારે શિર હરનો છે,
નવ ગ્રહે બાંધ્યા છે નરપત, તો બાર શો અંના ડરનો છે;
હારીને જો હોંમત મૂકો, તો નામોશી નરનો છે,
ધોબી કેરો કુતરો નહિ, ધાટ તણો નહિ ધરનો છે. ૧૫૬
- બોઈ-બોઈ કહે જૂપત કહું ઘુજને, સીત હરી તે સાંખી છે,
જોરાવર જન દીસે ઝાઝા, બાગ્ય નિધિ શી બાંખી છે;
પચવાની નથી એહની પ્રમદા, જોવી જીવતી માંખી છે,
અંગદ વિહિયે આબ્યા તો તે, કણુક મઝજને નાંખી છે. ૧૫૭
- સલાટ-સલાટ કહે શાણા હો સહિકા, વેદ વચનની વાણી છે,
સીતાજીને આ જાણો પણ, રામ તણી તો રાણી છે;
એહના શાપથી ઉદવરત યાશે, હુંથ ચક્રી બહુ હાણી છે,
રંકતું કહું રાવણુ કમ માને, પત્થર ઉપર પાણી છે. ૧૫૮
- સાબળિયો-સાબળિયો કહે સહ જાણો છો, જીવતી એહ લાંબો છે જાણી,
એહને ગમતું આપણુ બોલો, વિખાણુ કરો વિધવિધની વાણી;
શીખામણુ દેખને યાકી છે, રાવણુની મંદોદરી રાણી,
ધરમ વાતે ધીરજથી યાશે, દૂધનું દૂધ ને પાણીનું પાણી. ૧૫૯
- ભરવાડ-ભરવાડ કહે જૂપત પૂછે છે, સાચી વાત કહો મન માની,
દેશ ભંગ થાએ દેખતાં, પરચમ તો પરજને પાણી;

- લંગુરાએ લંકા બાળી, જાન સડુને પહેલી જોણી,
વઢવાડ ન થાય તો સડુને રુડું, દૂર રહે ને રહે વળી દોણી. ૧૬૦
- જતી-જતી કહે સડુકા સાંભળજે, લુંગ લોક તો ભૂર ભમાડે,
રામચંદ્ર મોટે રિદ્ધપત રાગ, પ્રીદે દાટ પશુ વાંદર પાડે;
આપણે રામજી અતિ બળિયો, જિત્યા છે મલ્લ અધિક અખાડે,
એક સાથે વઢતાં નદિ વાધે, વેચવો કાંશકો વરતિયા વાડે. ૧૬૧
- ગોસો-ગોસો કહે ગુણવંતા આગળ, માદરી તે શી ચાલે મતી,
નવ ગ્રહે જિતી બાંધ્યા નરપત, રાવણુ રાયની મોટી રતી;
જે જિતે તો કામ જ થાશે, નહિતર પાછી આપશે સતી,
હાર જિત છે હોડે રમવુ, ક્યાં ગોલાને ઘેર ગાયો હતી? ૧૬૨
- કોળી-કોળી કહે કંટું કર ભેડી, દેશપતિ આળ્યો છે દાવે,
થરો થઈ સીતાને લાગ્યો, તે ક્યમ કુડો કાપર કાવે;
જિતવું ને વળી જશ લેવે, નીચ નિમોલ્ય થયે તે નાવે,
કુણ જણે કિરતાર શું કરશે, બીલનું લાસીડ જો પાધરું આવે. ૧૬૩
- ખતરી-ખતરી કહે હું ખડતલ કંટું છું, લલલલ કરવા દોને હેલાં,
મોટા સાથે વઢશે તે મરશે, શું ખાવાં છે સાકર કેળાં;
જોર હીમત જણાશે બેનાં, ભૂપતને કહો કરને બેળાં,
એક ધડીમાં રંગ જ હોય, તણિા વાણેા મળશે તે વેળા. ૧૬૪
- ચિતારો-ચિતારો કહે ચંતા મુજને, અધિક વાંદરાં આવી અડશે,
ધણાક જોજન છે ધડ ઉચો, પશુ ચઢાય તે વેળા ઉપર ચડશે;
દેહવટ કરશે દેશ લંકના, નિશ્ચે એ નરપતને નડશે,
શ્રીરામચંદ્ર સમજે છે સર્વે, શું મોરનાં ઈંડા ચીતરવાં પડશે? ૧૬૫
- ખારોટ-ખારોટ કહે બળવંતો રાવણુ, ગુણ હીણે કાંધી માંડાઈ,
રામ સંધાતે રાડ સાંધવી, ખોટી જણો એ ખાટાઈ;
એક ધડીમાં ઉદવસ્ત થાશે, ઔદું રાખ્ય ને પૂર પાટાઈ,
લિખાણુ કરિયે તે વાટ જ હો, બહી કેવી શી ભાટભટાઈ? ૧૬૬
- કુંભાર-કહે પરબપત મુણુ રે ભૂપત, અતિશે વાંક તમારો છે આડો,
ચતુરા કેરા ચોર કહેવાણા, તેની સાથે કરો છોજ તાડો;
હઠાવે હનમંતને જોહ હંડોલ્યે, એવો કેા તમ દાસ દેખાડો,
જમજીવન સાથે જિત કશી તમો, કાકી ધામને શું કાદવ કાઢો? ૧૬૭

તંબોલી-તંબોલી કહે તમો વિચારો, ખરું લખાણું અક્ષર ખાતું,
ચૌદ ચૌકડીનું રાજ પામ્યાતા, શિવ પરતાપ હતું સુખ સાતું;
અયુત ઈંદ્ર તણિ અલખત તે, ભુવન કરેથી દેખશે જાતું,
સહુકો જાણે છે સુખ ભોગવિયું, પાન ખાઈ સુખ કરિયે રાતું. ૧૬૮

સોની વાણિયો—

સોની વાણિયો કહે છે સાચું, અધિપત છે તારા મનમાં આટો,
જોરાવરમું ભુલ કરવાં છે, તલપદ નહીં એ વિપરીત વાટો;
કાળના કાળ પરબ્રહ્મ પોતે, એની સાથે વઢી શું ખાટો,
કર્પા કરમ ભોગવશે કુડાં, રામ હાથે રધા સોનીનો કાટો. ૧૬૯
વૈદ-વૈદ કહે વેરી શું વઢીએ, તો તો એક કહું તે કાળે,
સામ દામ ને ભેદ કરો બહુ, ખરી વાતમાં કાપ ન ખાળે;
આમે જે લખ્યું તે યાશે, ધડિયે લાવો લાખેલો લીળે,
બળ દેખાડી ભુલ્યો એ ખીલે છે, પ્રથમ રેય પછે નેપાળના દીળે. ૧૭૦

વેદિયો-વેદિયો કહે એ વેદે લખાણું, મહા રાપે સતીના સુલુવા છે,
લંચુરને જે લંકા લેવી, તે કુંગરા શું ખલુવા છે;
જેવું વાવિએ તેવું ઉગે, તેવા કણુ પછે લલુવા છે,
રામ રાણી નાંખે રાવણને, એમાં વેદ શું ભલુવા છે? ૧૭૧

ભાડણુંજો-ભાડણુંજો કહે બહુ મનાવો, વિખાણુ કરીને ઘોલો વાણી,
ખાકી તો બળ એનું શું ચાલે, જિહ્વાં કાપી છે સીતા રાણી;
પ્રજાળી પ્લવંગે લંકા, ભુમ બાધામાં વાત તે જાણી,
ખંડાશે પુવાની પેરે, રાજરિક્ક થશે ધુળધાણી. ૧૭૨

જોશી-જોશી કહે જોશો સહુ લેકો, કરુણાનિધે કરુણા કીધી,
રાણાશે રાવણુ રણુ માંહી, જો નબ્બ પાછી સીતા દીધી;
ભાઈ વિભીષણુ બૂપત થાશે, ધડી એકમાં લંકા લીધી,
રામ રાજ કરશે અતિ રુડાં, આગળથી જનમોતરી કીધી. ૧૭૩

પંડિત-પંડિત કહે પ્રીછ્યા આગળથી, ગુણુ હીણુ મારે છે ગોયાં,
જો વેળા લક્ષ્મણુ ચડશે, લંકાનો ગઢ લેશે જોતા;
રાઠ વઢવાડ માંડે છે રાવણુ, એ તો સર્વે જાણો થોયાં,
શ્રીરામને હાથે મોત રાવણુનું, એ તો પુરાણુ લખાણું પોયાં. ૧૭૪

કવિ-કવિ કહે કર્મ લખ્યું તે યાશે, નિશ્ચે વાત ન થાયે નવી,
વેરભાવે અધિપત અવતરિયો, તો સીતા હરવા બુધ હવી;

- જહુપતિ સાચ જિતે નહિ કાઈ, જો પશ્ચિમમાં ઉગે રવી,
જ્યાં ગત નહિ સુરજ ચંદ્રની, ત્યાંસુધી ગત કરવા કવી. ૧૭૫
- મહેતો-મહેતો કહે સુરખ એ રાવણ, જક્ષણી કેરો એક જણ્યો છે,
હજી હાય દીઠા નથી દરિના, કરુણાનિધિને કાન મુણ્યો છે;
જ્યમ ખર દૂપણ ત્રિચિરા તાજાં, તેય લેખામાં એક ગણ્યો છે,
નાદે નહિ મૂકે નરપતને, કાની નિશાળે એક ભણ્યો છે ? ૧૭૬
- રુઢ્યો-રુઢ્યો કહે હવે રુકું જણો, જધડો કરતાં જશ જોડાશે,
અહંકારી અહંકાર ન છોડે, અભિમાની કેરાં માન મોડાશે;
દેવ સહુની દાઝ હોવાશે, ને નવગ્રહ બંધનથી છોડાશે,
દેવતને તો કાપ ન મારે, જ્યાં ત્યાંથી કપાસ લોડાશે. ૧૭૭
- ભવાયો-ભવાઈઓ કહે શુંકું માનશે પણ, તોલ વાત કહીશું તાંતો,
સીતા આપીને પાગે લાગે, જો દયાનન હોયે દાનો;
હુંટાશે સમરથ ને રિદિ બાધી, પાવેને શું ચક્રો પાનો,
સાર્યું કહેતા રીજો કે ખીજો, નાચવા બેઠા ત્યાં ધુંધટો ધાતો ? ૧૭૮
- આંધળો-અંધા કહે આગળથી સૂઝે, કુડાં ફરી શી કારસી,
રુઢ્યો રામ રધુનંદન જેને, તેને વળતો કાણુ વારસી;
દેવ આગળ ડહાપણુ તે કોતું, પંડિત આગળ શી પારસી,
રુડી રીત રાવણને કહેવી, તે આંધળા આગળ શી આરસી ? ૧૭૯
- બહેરો-બધીર કહે મારી છુદ્ધ થોડી, તોય કહું એક રડા કાળે,
રંકતું કહું રાજા નવ માંતે, જેને છત્ર કનકનાં છાળે;
અહંકાર મહા લાભ્યો અતિ બળ, લક્ષવસા તે આપતાં લાળે,
એક આગળ કહેશે તે મિથ્યા, જ્યમ બેરા આગળ રાંખ જ વાળે. ૧૮૦
- ખોડો-ખોડો કહે ખડતલ છે વાતો, એને આંગણે બોલ્યા કાગા,
સ્નાન રોયા શેરીમાં શતધા, ધાવ હટે તે વેળા વાગા;
હીમત ખોઈ બેઈ હાલુમતને, લંકા સહિત મહેલ જવ લાગા,
દેવત એકમાં શું દેખો છો, બૂપત કેરા છે પથ જાંગા ? ૧૮૧
- દાણો-એક ચક્ષુ તણો નર કહે છે, અંધિપત છે હજી આડામાં,
ઝીરાવત એણે નથી દીઠા, પ્રાક્રમ કીધું છે પાડામાં;
એ હરીલા હિમ્મત નહિ મૂકે, ટેક રાખે છે તાડામાં,
કપટ કોટિધા એના મનમાં, જ્યમ બોતેર વિઘા બાડામાં. ૧૮૨

- પાવૈ-પાવૈયો કહે પેર હું પ્રીધું, એ રીંછ વાંદરા ક્યમ વડશે,
ઉઠ જોજન છે કાટ કનકનો, તેહનો પાઓ કેમ પડશે;
રામ રાજા ને રાવણ રાક્ષસ, નિર્બળ ક્યમ નરપતને નડશે,
રીસાવી રહેશે રાવણથી તો, શું પાવધને પાનો ચડશે ? ૧૮૩
- લુગારી-લુગારીયો કહે જાણું છું હું, સહુકા વાત માનો એ સાચી,
સુંદર કામ કર્યું છે ભૂપત, લાભ્યો રામની રામા રાચી;
મહારાજ રાજ રાજેશ્વર રૂડા, હજુ જુએ પગ સામું નાચી;
આખર તો જીવતો નહિ મૂકે, સોજ સોગડી એહની કાચી. ૧૮૪
- કાછીઓ-કાછીઓ કહે કહ્યું મેં કાડે, દળ અતિશે હું એનું દેખું,
વાંદર રીંછ બળવંતાં છે બહુ, પેર ધણીથી હું મન પેખું;
રૂડો વખાણો છે રાવણને, એકલો તે હું ક્યમ ઉવેખું,
શ્રીરામજીની આગળ રાવણ, તે તો મૂળાપણી શું ઝાડમાં લેખું ? ૧૮૫
- વણઝારો-વણઝારો કહે વારો છે એને, ગુણ વાત કહેા છે તે ધેલી,
અગનીની આંચમાં આભ્યો અધિપતિ, પ્રીત્યો પ્રીત નદીએ પહેલી;
વદતાં વાત થશે એ વિપરીત, સીતા આપવી તે છે સહેલી,
આપણુ શિદ્ધ આગળથી કહિયે, શું ગુણ કૂદશે બળદ પહેલી ? ૧૮૬
- રોગી-રોગી એક બચારો બોલ્યો, વિખાણુ કરીને કાણું વડો,
સૈન્ય સજ કરાવે રાવણ, પૂર બાધે વજગાભ્યો પડો;
કુણુ જાણે કુણુ હારે જિતે, દેશ બધા વળશે હડો,
દિગ્મત કાં મૂકાવો એની, કુણુ તાવને કહેશે ચડો ? ૧૮૭
- દંતારો-દંતારો કહે દેશપતિને, દુનિયાં બાધી તો હસશે,
રંજડ મણો રેખતને ચારો, પૂર બાધું તે પીડારો;
દેહ પડશે દયાનન કરો, નિર્મોત્તમ યર્ધ આપે નાસશે,
ધરડાંની કહેવત તે સાચી, જે વધતો દાંતો તે ધાસશે. ૧૮૮
- નેરતી-નેસ્તી એક બોલ્યો નરપતનો, સુરતા મને તો એક યર્ધ છે,
સીતાને લાભ્યો છે રાવણ, રીરવ રોગ ખરો એ ખર્ધ છે;
ઈશ શિશથી રજા વેગળા, લંકા કર્મ એનથી મર્ધ છે;
વિચાર કરતાં વાણું વારો, નેસ્તીની મા ખાટલે મુર્ધ છે. ૧૮૯
- પસાયતો-પટેલ એક કહે પાપી એ રાવણ, એનું મોત થોડે દિન મળશે,
સુખ સાગરમાં જીવતે ઝીલતો, વૈભવ તે વેળા તો ટળશે;

સીતા સતિનો શાપ થયો છે, તેહનું યજ્ઞ દહે તા ફળશે,
સાચું નબ્બ કહિયે શા માટે, શું પસાવતાં ચાંપી કળશે ? ૧૯૦

માણી-માણી કહે છે મુને ગમે નહિ, વાત કરેા છો જે જે મોટી,
રાવણુ રાજા છે એ ડાલો, લક્ષ વસા પડશે એ લોટી;
જે કહું છું તે સાચું માનો, તમેા સદુ કહો છો તે ખોટી,
ઝાંઝું કરશે તો સીતા લેશે, માણી રૂઝવો પુલ લેશે શું લેશે ચોટી ? ૧૯૧

બ્રાહ્મણુ-બ્રાહ્મણુ કહે બાવિક સરન્યું છે, રામ રાવણુ વેરથી વઢશે,
દાય દેખાયા વિના હઠશે નહિ, ન્યમત્યમ જાનકીજી ન જડશે;
જે વેળા લક્ષમણુજી દાપે, ધડી એકમાં ઘાટ જ પડશે,
ત્રેણી ધાડ બેઠો છે મહીપતિ, બિખનાં ભાંડાં ક્યમ સીકે ચડશે ? ૧૯૨

કણુખી-કણુખી એક બેઠો તો માલે, તે કહે છે મુજને એ ભાસે,
રાવણુ રાઠ કરી શકશે નહિ, નીચ નિર્મોલ્ય યધને નારો;
એક વાત ઉકલતી છે નહીં, પગો પાપ તણે એ પાસે,
સીતા માટે સર્વે સમરધ, ગોળો ગોદણુ જોતામાં જાશે. ૧૯૩

ચોપટિયો-પટેલ એક પાદરડે બોલ્યો, રાવણુની નબ્બ પોતી રળી,
સીતા વેલ એ ઝેર તણિ છે, તે એહને લાગે છે ગળી;
ઈંદ્ર તણી અલખત બોગવતો, તેહ ટેક એહની તો ટળી,
જાનકી જોખ એની લેઈ જાશે, ન્યમ પુંખ ન ખાધો, દાયેલી બળી. ૧૯૪

જોગી-જોગી કહે જરૂરી જણો, દસાનન આબ્યો છે દાવે,
કુંભકરણુ કુમતિ દેનારો, કૂક કપટ જેને મન કાવે;
ઈંદ્રજિત પણ અન્યા બોલે, ભૂપતના મનમાં તે ભાવે,
સૂર્યનખા સિખની દેનારી, જોગી પ્રધાન તે પુંખડાં વાવે. ૧૯૫

પોટલ-પટેલ એક ચોરેથી ચોતો, બાળ પરી રાવણુની ખુદિ,
બહેને કહ્યું લાંપી છે બહેક્યો, તે છે ગુણુહિણી ને ગદ્દી;
સુખ સચ્ચા વેમાન તળ્યાં છે, રાજ પદવીની રીત્યો રંધી,
લાંકામાં એ લાડકવાયો, પટેલની ઘોડી પાદર સૂધી. ૧૯૬

છીપો-છીપો કહે જાન્યું નહિ એને, જતનો એને જાક ચઢે છે,
જગત જનેતાને એ લાબ્યો, સામો વેરી યધને વઢે છે;
જેરાવર ઝાડ વાળ્યાં છે ઝેરનાં, તેનાં એને ફળ જડે છે,
રાવણુ આખર રાક્ષસીનો તંન, જાત વના શું જાત પડે છે ? ૧૯૭

- કંસારો-કંસારો કહે કહું કેટલું, રાવણથી શુ રામ કરે છે ?
 પુત્રો કરે છે તે સર્વે ફેકટ, પોતાને હાથે હીમત હરે છે;
 ચોદ ચોકડીનું રાજ્ય તજીને, વણ મોતેથી એ તો મરે છે,
 ત્રાખા ડાળ કરે નહિ છૂટે, ફેકટ કાંસાફટ કરે છે. ૧૯૮
- કંદોષ-કંદોષ કહે કુડો એહ કપટી, છુદ્ધિહીન થયો બાહુઓ,
 એહ જાણે છે ખાખ સાગરની, રામને મન તો છે ખાહુઓ;
 રાવણ જાણે લંકા કપમ લેશે, વાદરને મન ઘીનો બાહુઓ,
 લપટ લોભી સીતાને લાભ્યો, જાણે બાપનો છે લાહુઓ. ૧૯૯
- શ્રીઓ-વાતો કરે વનિતા લંકામાં, સખિયો સખિયોમા સાચલી;
 કહો ખાખ કુણુ હારે જિતે, ધણીક આવી છે ધાયલી,
 એક કહે એમાં શુ કહેતુ, અદકી બોલી હુ આચલી,
 એકાએક હઠે કેમ અધિપતિ, શુ પેરી બેઠો છે કાચલી ? ૨૦૦
- વિધવા-એક વિધવા કહે વિખાણે છે શુ, તારો બોલ ગમે નહીં ગાંડો,
 વાર્યુ નહીં કરે તે હાર્યુ કરશે, કહિયે સુખે રાડજ માડો;
 ધડી બેચારેક લંકે લૂટારો, જેને ગમે તે ગામ જ છડો,
 સુખે રાજ કપમ રાવણ કરશે, શુ જિતવી છે રાડીરાડો ? ૨૦૧
- પંચ-પંચ મળી પરમાણુ કર્યું છે, રાવણ કાજળ શ્રીરામજી કેશર,
 રાવણ ખાખડો રામ ગજોદક, રામ ઔરાવત રાવણ બેસર;
 શ્રીરામ ધર્મી રાવણ અધર્મી, શ્રી સામળલટ કહે કવેશ્વર,
 જિતે રામ ને રાવણ હારે, પંચ તિહાં પોતે પરમેશ્વર. ૨૦૨
- કવિ-બ્રાહ્મણ લાટ ચારણ કો કવિતા, ખોડ ન દેશે રક કે રાણો,
 એક તો નામ શ્રીરામજી ફેરુ, ખીજે અક્ષય થકી ઉખાણો;
 જેને જેહ વણજ તે સુખે, પ્રીત થકી સહુ પંચ પરમાણો,
 નિશા ચર્ચા બોધ નરપતિએ, સામળલટ કહે સગને શાણો. ૨૦૩
- શ્રીગુર્જર દેશ ગુરુવો ગુણુનિધિ, વિષ્ણુ શ્રીગોડ વેંગણુપુર વાસી,
 પિતા તે પ્રરોધાતમ ફેરો, વીરેશ્વરનો પુત્ર તે વિલાસી;
 સામળલટ શિવજીનો સેવક, આઘ શકિત ફેરો ઉપાસી,
 રામ ચરિત્ર ગાતાં સુણુતાં, નિલ પગવગ કોડવચાએ કાથી. ૨૦૪

કાળિદાસ-વસાવડનો

જો કવિતાં આખ્યાન સ્ત્રીઓમાં ઘણું પ્રિય છે

—સમગ્ર સમગ્ર—

પ્રહ્લાદાખ્યાન

કડવું ૧ હ—આશ ચોપાયા ઇંદની

સગરં શ્રોગણ્યપતિને, ચરણે તે નામી શીથ;	
સુધણ્યધદાયક સુધણ્યધનાયક, નંદન ઉમિયા ધ્રુષ.	૧
કુંજરમુખ પ્રણ કૃપાસાગર, સમસ્ત સુર કરે સેવ;	
લમ્બોદર અતિરૂપ સુંદર, નામ દુંદાળો દેવ.	૨
અરણ્ય અંબર અરણ્ય ભક્ષણ, અરણ્ય કુસુમની માલ;	
અરણ્ય તન સિદુર લેપન, અરણ્ય ચંદન ભાલ.	૩
કર કર્ગડલ ચક્ર દૂરથી, અખેપાન અનૂપ;	
ચરણે નેપૂર કનક ધૂધર, મહા મનોહર રૂપ.	૪
મૂષકવાહન ગદન ગ્રણ, ગંભીર કાર્તિકસ્વામી વીર;	
મોદકભક્ષણ જગતરક્ષણ, વિચક્ષણ રણધીર.	૫
વિમલતા સિદ્ધકર્તા, વક્ર તુંડ વિધેય;	
વિશ્વવલ્લભ દેવ દુર્લભ, અક્રુષ્ણ અદ્ભુત વેશ.	૬
સર્વ પહેલો સર્વ પૂજે, ગુણ વખાણો આપ;	
મુનિ માનવ ને દેવ દાનવ, જપે નિશદિન જાપ.	૭
પ્રણમું હું તે માટ પહેલો, ગણ્યપતિ ગુણવંત;	
પ્રહ્લાદનું આખ્યાન કહેવા, ઉપની મનમાં ખંત.	૮
શ્રી સારદાકેરે પ્રતાપે, પ્રહ્લાદનું આખ્યાન;	
સંક્ષેપ માત્રે કરું વર્ણન, ભક્તિ શ્રીભંગવાન.	૯
કરી નવવિધ ભક્તિ જોણે, ધરી મનમાં ધીર;	
દુષ્ટ દેવનો દેવ દેખી, સર્ણું દુઃખ સરીર.	૧૦
અર્પિયું ચિત્ત પ્રણયરણે, કર્યું સમરણ આપ;	
ગુપ્તચક્રી હરિ નામકેરે, જપે નિશદિન જાપ.	૧૧

તે સુણીને તાત કાપિયો, જેને વિષ્ણુ સાથે વેર;	
મહેલ મારા વેરીનું સ્મરણુ, શીખવે લાથી પેર.	૧૨
ધણી ભાતે બોળવીને, લણાવે ભાવે કરી;	
પણ ન મૂકે મનચકી, નિલ સમરે શ્રીહરી.	૧૩
તાતને તવ ક્રોધ વ્યાપ્યો, દુષ્ટે કીધા દંડ;	
તેતણા બહુ માર દેખી, ભેદે રે બ્રહ્માંડ.	૧૪
તે જ વેળા કષ્ટભંજન, દુષ્ટ કરવા ભંગ;	
સ્થંભ ફેાડી નાથ અગટયા, સ્વામી શ્રીનરસિંગ.	૧૫
તે કથાનો અતિ મહિમા, સર્વથા યોલે સ્તુતિ;	
સાંભળ્યા વણુ વૃથા કાપા, તે જ્યારથ વિનતિ.	૧૬
તે જ ગાન શ્રીવેદવ્યાસે, કહ્યું શ્રીશુકદેવને;	
પરીક્ષિતને કહે શુકજી, જે ધરે કરુણા દેવને.	૧૭
પુરાણી સુતે સૂણ્યું તે, કહ્યું નૈમિષારણ્યને વિષ્ણુ;	
ઋષિ સધળા સુણી હરખ્યા, થયું તન પાતકપણે.	૧૮
સ્કંધ દ્વાદશ ભાગવતે, અન્ય કેવળ ગાન;	
માંડી નિર્ણયુ ગુણુ ભાવે, ભક્તિ શ્રીભગવાન.	૧૯
તે માંડી વળી તત્ત્વ ભક્તિ, અહ્યાદ્યું આખ્યાન;	
સાંભળે દદ ભક્તિ પામે, મળે મોક્ષ નિદાન.	૨૦
તે જ માટે, સરસ્વતીની, સ્તુતિ કરું કર જોડ;	
સંરક્ષે પ્રાકૃતે કહેવા, ઉપન્યો મનમાં દેડ.	૨૧
સદાય થાવો સરસ્વતી મુને, માત્ર મોટી આશ;	
અરણ્યપંકજ ક્ષિપા નામી, કહે કવિ કાળિદાસ.	૨૨

પૂર્વછાયા

કહે કાળિદાસરે, શ્રીસરસ્વતીની સ્તુતિ કરી;	
કરો કરુણા માતા મુજને, નમો નમો ત્રિપુરેશ્વરી.	૨૩

કડવું ૨ છંદ—રાગ દેવ ગંધાર

હવે કરો-કૃપા ત્રિપુરેશ્વરી, મુને માત્ર પોતાનો કરી;	
નિલ આપ વાણી વૈખરી, ત્રેલોકતારણુ મુંદરી.	૧
માતા મૂળપ્રણયનો મેત્ર તું, બાધા તેજગની જન તું;	
નવ કોટી મોસટ તંત્ર તું, ત્રેલોકતારણુ મુંદરી.	૨

ધટમાં કમલ ખટ ધરણું, પંચાસ ચાતુર વરણું;	
અસાન તામસ હરણું, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૩
શુણ્ય સત્વ રાજસ તામસી, મુણ્નરદિતપાવનપદ્મચ્છી;	
સંપૂર્ણ સદૃમાં તું વસી, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૪
તું સત્વ સોદંભ હંસમાં, વ્યાપી સુરાસુર-વંશમાં;	
અવ્યક્ત પદના અંશમાં, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૫
આ વિશ્વમાં અવિનાશ તું, પૃથ્વી પવન આકાશ તું;	
જળ જ્યોતિ પીઠ પ્રકાશ તું, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૬
નિર્ગુણ સ્વશુભમાં સત્ય તું, આદ્યમંત્યની ઉત્પત્તિ તું;	
મોહોટા મુનિની મત્ય તું, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૭
તનરૂપ તારું રસભર્યું, અદ્ભુત હંસ આસન કર્યું;	
જપમાળ કર પુસ્તક ધર્યું, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૮
મસ્તક મુગટ મેડિત તણી, ગળકે કલા કુંડળતણી;	
રવી કોટિથી શોભા ધણી, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૯
મુખ ચંદ્રની કલા જેવું, સ્વરૂપ સુંદર વર્ણવું;	
ન આવે કલ્પમાં એવું, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૧૦
દલકમળલોચન કામિની, છોભકુતવત્સલ ભામિની;	
તન ગળહળે જ્યમ દામિની, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૧૧
નવનવાં જૂપણ ધારણી, નખદીપ શોભા તુજતણી;	
નવ'જાએ વાણીએ ગણી, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૧૨
તું કમળનંદનનંદિની, વિદ્યા સકળ સુરવંદિની;	
મહાં કુષ્ટ દેત્રનિકંદિની, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૧૩
જેને કૃપા તારી હશે, તે પરમ પદને પામશે;	
તુજથી સકળ દુઃખ વામશે, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૧૪
તુજ. દયાએ દુરિત બળે, સધળા પદારથ તે મળે;	
સંસાર દુઃખ તુજથી ટળે, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૧૫
તણ કાંડ વિદ્યા વેદની, ઉત્પત્તિ બેદાબેદની;	
તુજથી પ્રગટ યર્ષ મેદિની, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૧૬
તું સર્વઆપક સરસ્વતી, વાણી વિશ્વરૂપે યર્ષછતી;	
સુણ માત મોરી વિનતિ, ત્રેલોકતારણું સુંદરી.	૧૭

છઈ ચરણ તારે સ્વામની, તું પુરતલ મનની હામની;	
મને આશા તારા મામની, ત્રેલોકતારણ સુંદરી.	૧૮
તે મારે સુંદરી ચારદા, કહું વિષ્ણુ લીલા સર્વદા;	
કષ્ટ કાપી કર તું મન મુદા, ત્રેલોકતારણ સુંદરી.	૧૯
પ્રહ્લાદની કહેવા કયા, અભિલાષ મુજ મન યવો યયા;	
હવે સરસ્વતી તું સહાય યા, ત્રેલોકતારણ સુંદરી.	૨૦
તારે પ્રતાપે પ્રેમદા, બોલું પ્રભુ ગુણ સર્વદા;	
અવગુણ ન ધરશે મન કદા, ત્રેલોકતારણ સુંદરી.	૨૧
મુજ નામ કાળિદાસ છે, તન માંહે તારા વાસ છે;	
તેને એવો અભ્યાસ છે, ત્રેલોકતારણ સુંદરી.	૨૨
તારી કૃપા એથી હવે, કહું કયા પદ નવેનવે;	
ખહુ રાગ કડવે જીજવે, ત્રેલોકતારણ સુંદરી.	૨૩
જગદંબ એણી પેરે વિનવી, કર જોડીને બોલે કવી;	
સાંધી કયા ચાલી નવી, ત્રેલોકતારણ સુંદરી.	૨૪

પૂર્વછાયા

હવે કયા કહું અતિ ઉત્તમ, નવનવી માંહે વાણ;	
સંવાદ નારદ ધર્મના, તે વદે વેદ પુરાણ.	૨૫

કડવું ૩ ભું-વલણ

વદ પુરાણે જે જે આખ્યાનજી, હરિજન સુશ્રુએ તે સહ કાનજી;
નૌતમ જેમાં તે પ્રભુજીનું ખ્યાનજી.

રાગ કાફી

હવે કયા કહું ઉત્તમ નવી, જેને સુણે તે મોટા માનવી;	
સહુને શિર નાચું કર ભેડ, કવિજન કામ મા દેશો ખોડ.	૧
સદ્ગુરુનું મનમાં ધરી ધ્યાન, ઓચરું પ્રહ્લાદનું આખ્યાન;	
જેને સુણે સંચિત દુઃખ ટળે, પૂર્વ જન્મનાં પાતિક બળે.	૨
ગંગાદિક તીર્થનું સ્નાન, તે પુણ્ય હરિગુણ સુભુતાં કાન;	
પાપી જન તન પાવન થાય, સત એવો ન અન્ય ઉપાય.	૩
જેમ જાતાં પાવકની પાસ, સદ્ય શીતનો યાએ નાચ;	
જેમ રજની દિનકરથી દૂર, તેમ પાતિક હરિ ધરતાં જીર.	૪

દંરિયુષ્ણો મોટો મહિમાય, લાગ્ય વિના પ્રાપ્ત નવ યાય;
 તે માટે નિશ્ચે મન કરી, સાંભળજો ગુણ શ્રીનરહરી. ૫
 એક સમે પાંડુસુત ધર્મ, માંડ્યું રાજસૂય યજ્ઞનું કર્મ;
 જેને શ્રીકૃષ્ણની કૃપાય, મારી જરાસંધ મેલાવ્યા રાય. ૬
 તેડી લાવ્યા પોતાને ઘેર, આદરભાવ દીધો ભલી પેર;
 વળતું વચન બોલ્યા શ્રીકૃષ્ણ, પાંડવ તમને કહું છું પ્રજ. ૭
 વેગે કરો રાજસૂયનું કાજ, સર્વ ભૂપતિ તમે જિત્યા આજ;
 તેડી પંડિત નૃપ મંડપ કરો, ધણો હુતદ્રવ્ય વાવરો. ૮
 ધર્મ કહે પ્રજા તમને નયું, યાય કારણ જે તમને ગમ્યું;
 શ્રીકૃષ્ણનું જાણ્યું હેત, માંજો યજ્ઞ રાયે કહેતાં વેત. ૯
 તેડાવ્યા દેશોદેશના અધીશ, જેને મુગટ મંડિત મણિ શીશ;
 રાજસભા મળી સખળી સર્વ, કોઈ ન અભિમાની કોઈને નહીં ગર્વ. ૧૦
 રાજા યુધિષ્ઠિર જોડી હાથ, આર્યના કીધી સર્વ સાથ;
 વેદવ્યાસ ઋષિ હતા પાસ, પૂછી વાત ધરી વિશ્વાસ. ૧૧
 કહો તેને પ્રથમ કરું અર્ધપાદ, ભૂપતિ કાએ ન કરે વિવાદ;
 વ્યાસ મુનિ મુખ બોલ્યા વાણ્ય, પહેલા પૂજો સારંગપાણ્ય. ૧૨
 ધર્મે વચન તો શિરપર મણ્યું, વહાણું ને વળી વેદે કણ્યું;
 વાખ્યો હરખ મન પુલ્યા રાય, પ્રજા પૂજાની સામગ્રી થાય. ૧૩
 કનકપાટ ઢાળ્યા તત્કાલ, ત્રેમે પધરાવ્યા શ્રીગોપાલ;
 કેસર ચંદન પુષ્પ અનૂપ, અગરતણા ઉવેખ્યા ધૂપ. ૧૪
 કીધી આરતી અગર કપૂર, વાળે વાજિત્ર હુંદુલિ વર;
 બ્રાહ્મણ સર્વે ભણે રતુતિ સાર, જે જે સજ્જ વાંછે સંસાર. ૧૫
 એવું દેખી ડાલ્યો શિશુપતિ, થયો મન કોપાતુર અતિ;
 બોલ્યો મંદ મતિ ધન્ય ધન્ય ધર્મ, શી સુદ્ધિએ માંજું યજ્ઞનું કર્મ! ૧૬
 ધન્ય ધન્ય રાજા આંહી એકઠા મળ્યા, કૃષ્ણ આગળ સહુના ગર્દ ગળ્યા;
 ધિક્ ધિક્ જીવ્યું જાણો સંસાર, જેણે પ્રથમ પૂજ્યો પિંડાર. ૧૭
 યુધિષ્ઠિરની જો જો ગર્હ મત, રાજા પહેલો પૂજ્યો પશુપત;
 એવું કહી વળિએ પ્રભૂભણી, કૃષ્ણ વડાઈ નવ કીજે ધણી;
 જાણું છજી તારાં સધળાં કર્મ, સંભાળાવું તેનો સહુને મર્મ. ૧૮

પૂર્વછાંયો

મર્મ સુણાવું સર્વને, તું ગર્વ મેલ જોવાળ;
અમ સમોવડ થાય કવમ, વન આહિર પશુપાળ. ૧૯
એ સર્વને ઝોશીઆળ તારી, સહુ રાખે મન;
હું કહું કર્તવ્ય તુજતણાં, તે સુણે સહુ રાજન. ૨૦

ઉચ્ચે

રાજા સહુ અવણે સુણે, હું કહું તારી ખ્યાત;
ભેગા મંડપમાં થયા, બેઠાં હારથું હાર. ૨૧
અધિકાર જેને જેવો, તેને તે કરવું કાજ;
તું જોવાળિઓ નહિ ચકવર્તિ, થયો મોટો આજ. ૨૨
પાંડુમુતની પક્ષ રાખી, હલવછલની ગત ધણી;
મંત્ર કે મોહભળ નાંખી, હરી લીધી તે રુદ્રમિણી. ૨૩
તેણે તુજને સહુ નમે, પણ હું નમું નહીં નરપતી;
આ ભૂપ સધળા છે સલામાં, તે બીહે તુજથી અતી. ૨૪
હું બીહું નહીં તુજચક્રી, તે ભલા ભડ ભાળ્યા નથી;
ભુલ્લ ભેઈ હિંડે છે નાસતો, કહું તે તણી કરણી કથી. ૨૫

કરવું ૪ થું-વલણ

એણે પેર કાપ્યો તે મન સિશુપાલજી, દેવા માંડી તે પ્રભુજીને ગાળજી;
કપડી કહીને બોલ્યો આળજી, લાગી રાય સૌને આળજી.

રાગ મારુ

અલ્યા કૃષ્ણ તું જન્મનો કપડી, તુને ચતુરાં વળડે ચપડી;
તારું બળીઆપણું મેં તો જાણ્યું, જેને સાધુએ સખળ વખાણ્યું. ૧
આલ્યો માત પિતાથી તું નાસી, પય પિતાં મારી તે માસી;
વને નંદની ધેતુ ચરાવી, ગાય દોહીને ચોરે બેલાવી. ૨
કાંધે દુધની કાવડ લીધી, ચોરી છાચ જોવાળાંની પીધી;
માથે મુકટ ધર્યો મોર પીંછ, રાખી તનયા તે ધરમાં રીંછ. ૩
ગળે માળ ચુંબની ધાલી, વનમાળા પણી તુંને વાહાલી;
તારે અખળાનો રે આસંગ, નોએ પુરુષ સમાગમ રંગ. ૪
રચી રાસ નારીમાં નાચ્યો, વળી લુવતીને જઈ જાચ્યો;
કાંઈ કામણ મોહન જણે, તેણે વિશ્વમાં તુજને વખાણે. ૫

નાઠો કાલયવનને ત્રાશે, ઉગચ્ચો ગયો મુચકંદ પાસે;
 તું નિત નિત દરતો વનમાં, હવે મોટમ આણેજ મનમાં. ૬
 રાખ જાશ આદિરમાં જન્મતો, કાંધે લાઠડી વનમાં ભમતો;
 તુંને તે વાત વિસરી ભાઈ, હવે મળવા લાગીરે મીકાઈ. ૭
 પહેલાં રાખતો ધાળળી કાંધે, થયો બળીએ પીતાંબર બાંધે;
 માથ્યા અધ બક વનની વાટે, રેણી જીવતી જન્મના ધાટે. ૮
 ગિરિવર ગોપ મળીને ઉપાજો, જળમાંથી કાળીને કાઢ્યો;
 એવા ગાઠડી કૈંક નિહાળ્યા, અલી સર્પને ચેખવાવાળા. ૯
 વળી માથ્યો મછાસૂર મલ, કાઢ્યા હસ્તીના દંતોશલ;
 ખાઈ માખણને થયો માતો, તેણે હિંડે છે સળળ પુલાતો. ૧૦
 મારી કંસને સળળ કમાણો, મામે મારી થયો તું રાણો;
 એવો જર્વ ધરે શાને માટે? તુંને ઠાણે બેસાજોરે પાટે? ૧૧
 મોટા રાજા જે કેશવ જિત્યા, કયા ચક્રવર્તી તેં જિત્યા?
 રાખ ન થવાએ લક્ષ્મી લાધે, બળ પામે વડાઈ ન વાધે. ૧૨
 એવી સૌ માળો સંભળાવી, પછે પ્રભુજીએ જીકડી ચડાવી;
 રીસે રાતાં થયાં છિ નેણ, કૃષ્ણે સાંભળ્યાં વસમા વેણ. ૧૩
 નાંખ્યું ચક્ર કાખ્યા અવિનાશી, છઠું મસ્તક ચચ્ચો નિરાશી;
 આબ્યું ચૈતન તનથી જે બહાર, બળે દિનકરનો અળકાર. ૧૪
 આબ્યું પાહું વેકુંડ જોઈ, તે તો હીકું સલા સહ કાઈ;
 વળી નિર્ભતા સર્વ નરેશ, કીધો પ્રભુજીના મનમાં પ્રવેશ. ૧૫
 ત્યારે વિરમે થયા રાજા ધર્મ, તેનો કાઈ ન બળે મર્મ;
 થયા આશ્ચર્ય મન અપાર, દેખી અકલ લીલા કિરતાર. ૧૬
 ત્યાં નારદ મુનિ હતા પાસે, રાજા મુધિજિર વચન પ્રકાશે;
 શિશ નામી તે અગ્નિને પાએ, એમ-બોલ્યા મુધિજિર રાએ. ૧૭
 સ્વામી કારણ કહો મહારાજ, અમો વિરમય પામિયા આજ;
 મહાપાપી હતો બૂધાલ, કેમ મોક્ષ પામ્યો શિશુપાલ. ૧૮
 તમે સઠળ વિદ્વાના વેદુ, સર્વ અગમ નિગમના ભેદુ;
 તેનું કારણ કહો દ્વિજ દેવ, કુષ્ઠ બોધાપોને અશ્વમેવ. ૧૯
 એવું સાંભળી બોલ્યા મુન્ય, રાજા પુરણ તારું પુન્ય;
 પછી પવિત્ર કથાની વાત, મારું મનકું ચર્ચું રળીઆત. ૨૦

સંભળાવું તે સાંભળ રાય, જન્મો જન્મના પાતક જાય;
 યાય પાવન સર્વ શરીર, જીવ ભક્તિ પામે જદુવીર. ૨૧
 જેમાં પ્રગટયા પ્રભુ સાક્ષાત, જ્યારે પુત્રને પ્રભવ્યો તાત;
 લીધું તૃસિદ્ધ રૂપ વિશાલ, કાષો દિરણ્યકશિપુનો કાલ. ૨૨
 દિરણ્યકશિપુ ને દિરણ્યાક્ષ પાપી, બે ભાષ્યે પૃથ્વી સંતાપી;
 શિશુપાલ તેનો અવતાર, હવે સંભળાવું કરી વિસ્તાર. ૨૩

પૂર્વછાયા

સંભળાવું વિસ્તાર તેનો, સાંભળ રાય સુભણ;
 મૂળ કથા માંડી કહું, જેનાં વેદ કરે વખાણ. ૨૪

કંઠ્યું ૫ મું-વલણ

વેદ પુરાણે તે હરિગુણ જાઝાજી, જેને સુષુતાં તે થાએ પ્રાગજી;
 નારદ બ્રાહ્મણ તે ધન ધન રાગજી, સુણ હરિજય ગુણનાં વાગંજી.

રાગ માલવ

રાગ ધન તારો અવતાર રે, તુને વહાલા છે વિશ્વાધાર રે;
 પૂછી પવિત્ર કથાની વાત રે, મારું મનહું થયું રળીઆત રે. ૧
 શિશુપાલ પરમ ગતિ પામ્યો રે, જરા મરણતણો બે વામ્યોરે;
 આમે રાગ તે કૃષ્ણનો દેખીરે, કેમ સાયુજ્ય પદવી પેખીરે. ૨
 તેનો માંડીને કહું મરંમરે, તમે સાંભળો રાય ધરંમરે;
 એને આદિ અનાદિ હું જાણુંરે, તેનો માંડીને મહિમા વખાણુંરે. ૩
 એક સમે શ્રીકમળાર્કચરે, સુખસખ્યાએ પોઢયા ભગવંતરે;
 બળ બાહુતણું થયું ભારીરે, જીદ કરવાની ધમ્મજા ધારીરે. ૪
 એવે સમે શ્રીકમળા રાણીરે, આબ્યાં જીમદીશ પોઢયા જાણીરે;
 દ્વારે જય વિજય હતા બંનેરે, તેણે વાત વિચારી મંનેરે. ૫
 જાણ્યું માતાને રાખીએ વારીરે, અમે ધમ્મજા માગું મેરાારીરે;
 જેઈ માતાનું તેજ અપારરે, બોલી નવ શક્યા મૂખ છડીદારરે. ૬
 વિષ્ણુ પત્નિએ પ્રીછી વાતરે, આડી નજરે જોતાં ગયાં માતરે;
 એ દુર્ભતિ ન ધટે આંહીરે, જેને જિજ્ઞાસા છે મનમાંહીરે. ૭
 મુજ વિષ્ણુ વચ્ચે જણે બેઠરે, એ તો પૃથ્વીમાં પડશે વેઠરે;
 એને હરિ સાથે થાશે વેરરે, અવતરશે અસુરને ઘેરરે. ૮

એમ માતાજી મનમાં વિમાસેરે, પછી આભ્યાં પ્રભુજીની પાસેરે;
 જાતાં વેત બોલ્યા વનમાળીરે, મુખથી પીતાંબર પરં ટાળીરે. ૬
 હથી પૂછે છે દેવ મોરારીરે, આજ વર્તી મેં વાત તમારીરે;
 આભ્યાં દ્વારપાળકને પાડીરે, અણસમજીને શિક્ષા પમાડીરે. ૧૦
 એ તો ધ્રુવજી તમારી યાશેરે, બંને પાર્ષદ પૃથ્વીમાં જાશેરે;
 એવું સાંભળી કમળાજી બાબેરે, સ્વામી ક્રોધુ જાણે તમ પાબેરે. ૧૧
 જેવું સરજ્યું હશે તેવું યાશેરે, બંને પારસ્વદ પૃથ્વીમાં જાશેરે;
 તેમાં ન મળે કાંઈ ઉપાયરે, વિધિ અંક મિથ્યા નવ થાયરે. ૧૨
 એવી રીતે પરસ્પર જાણીરે, આદિ વિષ્ણુ ને કમળા રાણીરે;
 ધ્રુવજી ઉપની તેહરિની માયારે, તે તો કળી ન શકે ઋષિ મુનિ ડાહ્યારે. ૧૩
પૂર્વછાયા

એમ ધ્રુવજી ઉપની, જીર્ણવતી એકવાર;
 આગતાની અણુખતી, પૃથ્વી પદ્મા પ્રતિહાર. ૧૪

કડવું ૬ કું-વલણુ

એણીપેરે બોલ્યા તે નારદ સારજી, સનક સનાતન બાંધવ ચારજી;
 દર્શને આભ્યા તે પ્રભુજીને દારજી, ત્યારે હવો તો હાહાકારજી. ૧

ઉપલો

પ્રભુજીને દાર આભ્યા, એક સમે મુનિ ચાર;
 સંકામલ વપુ કમલસીમન, કમલપુત્ર કુમાર. ૨

રાગ ધોળા

એક સમે શ્રી સનતકુમારે, જ્યાં વિષ્ણુ વસે છે;
 આભ્યા બ્રહ્માના સુત ચારે, જ્યાં વિષ્ણુ વસે છે;
 જોતો પંચ વરસનો વેષરે, જ્યાં; જોતો ચૈદ્યુવનમાં પ્રવેશરે, જ્યાં. ૩
 તે તો ક્રીડા કરે દિન રાતરે, જ્યાં; નિત ગાયે ગોવિંદની ખ્યાતરે, જ્યાં;
 એના મનમાં ધણો છે મોહરે, જ્યાં; માંહોમાંહે કરે છે વિનોદરે, જ્યાં. ૪
 મૂખે ઝાંચરે ચારે વેદરે, જ્યાં; મનમાં નહીં ભેદાભેદરે, જ્યાં;
 યયા કલ્પ કહેતાં કર્ષ કાળરે, જ્યાં; દીસે પંચ વરસના બાળરે, જ્યાં. ૫
 આવે વેગ ધરી વૈકુંઠરે, જ્યાં; હરિ મુખ જોવા ઉત્કંઠરે, જ્યાં;
 હતા જય વિજય છડીદારરે, જ્યાં; દિવ દોડીને આભ્યા દ્વારરે, જ્યાં. ૬

તેણે રોક્યા છે ઋષિજનરે, જ્યાં; ત્યારેશ્વોભ પામ્યા મુનિ મંનરે, જ્યાં;
તેણે દીઠી નહીં દુરમીટરે, જ્યાં; કાણે નવ દુષ્ટા પુલની દીંટરે, જ્યાં. ૭
મન હિપન્યું દુઃખ અપારરે, જ્યાં; જેને અતિ ધણો અધિકારરે, જ્યાં;
જેને શંકર નમાવે શીશરે, જ્યાં; જેને આદર દીએ છે ઈશરે, જ્યાં. ૮
જેને ઘેસાડે અજ હિછગરે, જ્યાં; જેનું કદી નહીં મન લંગરે, જ્યાં;
જેનું સદા હરિસું ચિત્તરે, જ્યાં; જપે કમળાકાંતને નિત્યરે, જ્યાં. ૯
જેનું મન રહે દીન રાતરે, જ્યાં; નિત્ય યોસે પ્રભુજની ખ્યાતરે, જ્યાં,
તેણે પોળીઆનાં સુંણી વેણુરે, જ્યાં; રીસે રાતાં થયાં છે નેણુરે, જ્યાં. ૧૦
લાગ્યું મુનિતણે મન દુઃખરે, જ્યાં; ઋષિ કોષ્ઠથી બોલીઆ મુખરે, જ્યાં;
તેને શાપ દીધો મુનિએ ત્યાંહરે, જ્યાં; તમે દુષ્ટ મા રહેશો આહિરે, જ્યાં;
અમ આચર્યા અહાકુમારરે, જ્યાં; કીધો પોળીઆને તિરસ્કારરે, જ્યાં. ૧૧

પૂર્વછાયા

પાળિયાનો તિરસ્કાર કીધો, ઋષિએ તતખેવ;
પણ પુત્ર અહ્માતણા, તેને રજોગુણની ટેવ. ૧૨

ઉત્થલો

રજોગુણની ટેવ તેને, રાય સાંભળ સર્વથા;
જયવિજયને શાપ હવે, તેહની કહું હવે કથા. ૧૩

કડવું ૭ મું-વલણુ

વળતા બોલ્યા તે નારદ મુન્યજી, સાંભળ પાવન કથા રાજનજી;
ત્રણ જીવન જેથી થાય પાવનજી. ૧

રાગ રામગ્રી

ત્રણે જીવન જેથી થાય પાવન, ટળે ત્રિવિધના તાપ;
જયવિજયનો કર્યો અનુગ્રહ, જે સનકકરે શાપ. ૨
સનકે શિર શાપ દીધો, દારકેરા દાસ;
નેત્ર ભરતા દુઃખ ધરતા, આબ્યા પ્રભુજની પાસ. ૩
નિમિત્ત લેખે નિપન્યું, તે જાણિયું જગદીશ;
ધાધ પ્રભુજ દાર આબ્યા, સર્વ નામે શીઘ. ૪
પારસ્વદ વળતું બોલિયો, તમે સાંભળો મહારાજ
સનકે સનકાદિક ચાર મુન્યે, શાપ દીધો આજ. ૫

વિપ્રને અમે વારિયા, તમ આગાને અર્થ;	
વારુ કહેતાં થયું વસનું, ઉપન્યો અનર્થ.	૬
અદાયાપે પ્રજાનું ને, દુઃખ પામે દેહ;	
સ્વામી તમે ઠરણા કરો, તાપ નિવારો તેહ.	૭
સ્તુતિ કરીને શિર નમાવે, આંગળાઓ લીધી દંત;	
શાપકરે તાપથી, ઉગારીએ ભગવંત.	૮
પૂર્વે તપ જપ ધ્યાન માંહે, નાય રાખી ન્યૂત;	
તે પુણ્યે પૃથ્વી પડું, અવતર્યાં એણે પૂન્ય.	૯
વૈકુંઠમાં જે આવીયા, તે જીવ ખીજી ધામ;	
જાએ નહીં પાછો કદા, કદ્યે ન લોપે કામ.	૧૦
શરણુ આવ્યા તણો મદિમા, યાઓ અશરણુશરણુ;	
જન્મનું જોખમ દળે, માથે મળે નહીં મરણુ.	૧૧
પરમ પદ છે પ્રાણીને, વૈકુંઠ કરો વાસ;	
જિહાં અજરામરપણું, યમદંતનો નહિ ત્રાસ.	૧૨
તો અમે કેમ પડું પૃથ્વી, કહો કમલા નાય;	
વૈકુંઠવાસી શરણુ સેવક, શિર તમારો હાય.	૧૩
અવિનાશી કરો દુઃખથી, દૂર જાતાં દેવ;	
નેત્રમાંથી જળ ઝરે, જેમ મેઘ મસ્તક નેવ.	૧૪
મહારાજની પ્રજા વિના, એ નિપળે કેમ કામ;	
અનુમદ એવો કરો, જે શીઘ્ર આવીએ હામ.	૧૫
અધક્ષણુ અળગા મા રહેજો, હદેથી શીરણુછોડ;	
એ જ માણું તમ કને, સ્વામીને બેહુ કરજોડ.	૧૬
જિહાં વસુ તિહાં રાત દિવસ, ચિત્તમાં રહે ચંત;	
ખીનું અવર માણું નહીં, અજ્ઞાંડમાં ભગવંત.	૧૭
વળતા તે વિષ્ણુ બોલિયા, તમે મા ધરો ચિંતાય;	
કરશે અનુમદ તમતણો, ન્યારે સનકજ યાશે સહાય.	૧૮
પૂર્વછાયો	
સનક યાશે સહાયરે, શ્રીવિષ્ણુ વાણી વંદે;	
નિમિત્ત લેખએ નીપન્યું, ઉચાટ મા ધરશે હદે.	૧૯
પારસ્વદ્યું બોલિયા, પરિષદ એણિપેરે વાણુ;	
પછે આદર કીધો ઋષિનો, સ્વયં સારંગપાણુ.	૨૦

ઉથલો.

સ્વયં સારંગપાણુરે, આદર દીધો અતિ ધણો;
નારદ મુનિ કહે સંણો રાજ, કહું મહિમા તે તણો.

૨૧

કડવું ૮ મું-રાગ તોટકની દશી

મહિમા સાંભળ રાજાં અવણે ધરી, સંભળાવું બોલ્યા જે દેવ હરી. ૧
આબ્યા સનક કુમારસું આદિકૃષ્ણ, જેના વદનમાં સારદા સહસ્ર મુખી. ૨
દીક્ષા કમળાવરે ઋષિ ક્રોધ ધર્મા, સ્તુતિ કરી શ્રીવરે હાથ ધર્મા. ૩
ઋષિ આવો પધારો જિરાણે સુખે, મારું મન દુઃખ પામે તમારે દુઃખે. ૪
એવું કાણુ જે દુભી શકે તમને, જેણે તમને દુભાવ્યા તેણે દુભાવ્યા અમને. ૫
મુને વિષ્ર વહાલા ઘણું પ્રાણુયકી, તે તો પ્રીછજે વિષ્ણુ પુરાણુયકી. ૬
હું તો વિષ્રને વેકુંડમાંથી બળું, દુભે વિષ્રને તો કમળાને તળું. ૭
મારું સર્વસ્વ વિષ્ર છે મુજ હૃદે, જેની સાક્ષ બ્રહ્માંડમાં વેદ વદે. ૮
મેં તો વિષ્ર પ્રસાદે ધરણી ધરી, મારી વિષ્ર પ્રસાદે માયા પસરી. ૯
મેં તો લક્ષ્મી વિષ્ર પ્રસાદે વરી, મેં તો વિષ્ર પ્રસાદે સૃષ્ટિ કરી. ૧૦
જય વિષ્ર પ્રસાદથી મારે સદા, બપ પ્રસાદે વિષ્ર ન લાગે કદા. ૧૧
અદ્વૈત લીલા મારે આદિ યકી, તે તો વિષ્રના આશિર્વાદ યકી. ૧૨
દ્વિજ નિયમ ધરી જપતપ સાધે, મુજ મંત્રને દેવતે મુને બધિ. ૧૩
નિલ કામદૂષા વિષે ઈંદ્ર ધરે, ઋષિએ મુને રાખીએ એણીપરે. ૧૪
જેમ શીતલ જલે કરી સ્નાન કરે, શુચિભૂત યર્ષ મારું ધ્યાન ધરે. ૧૫
જપ તપ ક્રિયા કરી દેહ દમે, પંચ અક્ષ હોમી હવિધ્યાન જમે. ૧૬
દેવ પિત્રિ ત્રિલોક તે તૃપ્ત કરે, શાલિગ્રામ શિલાશિર તુલસી ધરે. ૧૭
ત્યારે ઈંદ્ર પ્રસન્નતા મેંન પામે, પૃથ્વીપર મેષનું નીર નામે. ૧૮
યાએ ઔષધિ અલ અપાર તેથી, પામે તૃપ્ત ઘણું સંસાર એથી. ૧૯
એમ સૃષ્ટિ સદા ઉત્પત્ત યાએ, કરે વિષ્ર દુઃખ ક્રિયા વિશ્વ જાએ. ૨૦
તેણે વિષ્ર વહાલા મુજ પ્રાણુ યકી, તે તો પ્રીછજે વિષ્ણુ પુરાણુ યકી. ૨૧
ઘણું વિષ્ર વહાલા મુને મનમાંહે, જેને યજ્ઞે જગત તૃપ્ત યાએ. ૨૨
ત્રિલોકના સંબલ તે વિષ્ર બાણું, કેટલોક મહિમા હું મન આણું. ૨૩
નહિ ભિન્નતા વિષ્ર ને વિષ્ણુ વિષ્ણે, કાઈ જાણુતો જુદે રૂપે ૨૪
ભુગમહિ જે દ્રેષ કરે દ્વિજનો, તે તો વેરી યાએ બાલા મૂળનો. ૨૫
એમ વિષ્ણુ બોલે વિષ્ર બણી, ત્યારે સ્તુતિ કરે છે કુમાર ધણી. ૨૬

કર જોડીને શિશ નમાવી રહ્યા, ગુણ સ્વામી તમારા નવ જાએ દલા. ૨૭
 મુખ વાણી બોલે ગદગદ ગીરા, મુનિ કોણ પામ્યા મનમાંહે ખરા. ૨૮
 અમે પશ્ચિમ યુદ્ધિયા વિપ્ર દહાણું, દાણમાં ગુણ રાજસી મન લાણું. ૨૯
 તમ સેવકને અમે સાથ દીધા, રમનાથ હમણ કરી તેજ લીધા. ૩૦
 તે માટે મહારાજ અમે આજ માણું, કર જોડી કૃપાનાથ પામી લાણું. ૩૧
 અભિલાષ થયો ગુણ કીર્તિ ગાવા, ગુણ આપજો હંદ પ્રબંધ યાવા, ૩૨

પૂર્વછાંયો

ધરી બહા કૃપાએ કરી, નિરચે વર્ણવું લુગદીરા;
 અક્ષણ લીલા આચરે, ચરણે નમાવું શીશ. ૩૩
 એમ સુત બહાતણા, વરસ પંચને અનુમાન;
 ભક્તિ માણું ભક્તવચ્છલ, ભૂવનપતિ ભગવાન. ૩૪

કંઠવું ૯ સું-વક્ષણ

વળતા બોલ્યા તે નારદ વાણુજી, સાંભળ રાજ ચતુર સુખણુજી;
 સ્તુતિ કરે છે ગત્ય ગીરવાણુજી. ૧

રાગ સામેરી

સ્તુતિ કરે મુનિ સનક મનોહર, સાર સુંદર વાણુ;
 વેદાકત સ્વર્ગ પદ અગોચર, ગીત ગત્ય ગીરવાણુ. ૨
 સનક સનકાદિક સ્તવે, જયકૃત તમે અવિનાશરે;
 બહા પુરણ નંદ માધવ, નિવારણુ ભવ ત્રાશરે. ૩
 જગત મંગલ કરણુ કેશવ, પ્રણત જન પ્રતિપાલરે;
 પરમ કરુણાસિંધુ સાગર, શ્રીવર દીનદયાળરે. ૪
 સર્વવ્યાપક સર્વથાપક, સુરાસુર સંસારરે;
 રૂપ નિર્ગુણ ત્રિગુણાતીત, ત્રિગુણાકારરે. ૫
 નિરંજન ભવત્રાસભંજન, દુષ્ટગંજન દેવરે;
 ભક્તવાસલ પદ અવિચલ, કુશલ કરુણા દેવ રે. ૬
 સનકસદાપક વિશ્વનાથક, અકલ વાયક વેદરે;
 ગુણ સ્તવે મુખ ચારથી, બહા ન જાણે બેદરે. ૭
 મરક ગામી જગતસ્વામી, અલખ નામી આઘરે;
 ત્રિલોકવાસી રૂપરાશી, પ્રકાશી સ્વયંવર નાદરે. ૮

વરણ મેઘશ્યામ મુંદર, પીત પટ પરિધાનરે;	
કંઠે કૌસ્તુભ ઝળહળે, તેજ કોટિ સુરજ સમાનરે.	૯
રત્ન સ્ફટિક જડિત મસ્તક, મુગટ કુંડલ કાનરે;	
મદન કોટી મદન શોભા, ધરણુ શ્રી ભગવાનરે.	૧૦
પતુરભુજ ગજ સુંદ સરિખા, દીસે શોભિત શ્રીકારરે;	
પેરખા મણિ કનક વેલિયાં, સુનીના ઝલકારરે.	૧૧
કેર વિધે શ્રીવત્સલાંછન, કમળનાભ મોરારરે;	
મધ્ય હમકે ગોફણી, નેપૂર ચરણુ ઝમકારરે.	૧૨
દરત કમળાસંગ ફશવ, લલિત લીલા વિલાસરે;	
નેગમ અગોચર ગુણુ ગોવિંદ, જગતના તમે ઈશરે.	૧૩
તમે માતા તમે પિતા, મહાવર ભગિની ભાતરે;	
તમે સ્વામી તમે નાથક, વિશ્વપતિ વિખ્યાતરે.	૧૪
તમચક્રી બ્રહ્મા, એકાદશ-રૂદ્ર ને ત્રપિ જનરે;	
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ પણુ, તમ ચક્રી થયા ઉત્પત્તરે.	૧૫
તમ ચક્રી આ વિશ્વ બાધું, ભુવન ચૌદ તરી અંકરે;	
વર્ણુ બાવન વિસ્તર્મા, અધિકૈ નથી કાઈ અંકરે.	૧૬
વર્ણુ ત્રેપનમો તમે, બાવનથી જે બહારરે;	
પચાસ ને બે પરવધાં, તેના તમે આધારરે.	૧૭
પામશે જે પ્રભુ તમને, વામશે દુઃખ દેહરે;	
આપથી અભિમાન જશે, મૂલ મારગ એહરે.	૧૮
તેજ માટે નાથજી, અમે માગું નિરધારરે;	
ચરણુ ચરણે રહું સદા, આપો એવો અધિકારરે.	૧૯
અમે તમથી ઉપન્યા, આ જગત ભેલાં જંતરે;	
અજણે અપરાધ કીધો, ભૂલ પડી ભગવંતરે.	૨૦
પારસ્વદને અમે પાડીઆ, સાપ દીધો શીશરે;	
હવે તેનું જે કહો તે, કીજીએ જગદીશરે.	૨૧
ધન્યજીએ સૃષ્ટિ રચો, બેડા ફરો કાંઈ ભાતરે;	
શ્રુતિને સૂઝે નહીં, વિધણુ તમારી વાતરે.	૨૨
સુરામુર સરળ્યા તમે, જુગતે તે કહાવો જીધરે;	
જગદીશ કીધી જીજવી, ભેતાં તે બેહુની જીધરે.	૨૩

અમને ઋષિ ક્રીધા તમે, જપ તપ કરવા કાજરે;	
અધિકાર આપો અતિ ધણો, મૂનચણી મહારાજરે.	૨૪
વાયકસિદ્ધિ અથલ આપી, તે તમે નર્વાણુરે;	
વિગ્ર વાયક નવ કરે, તમ પ્રતાપે પ્રમાણુરે.	૨૫
શાપ આશીર્વાદ કરાં, વિગ્ર બોલે વેણુરે;	
જે ઉપર ઇચ્છા તમારી, જેવી પંકજનેણુરે.	૨૬
એવાં વાયક વિગ્રનાં, તે સાંભળ્યાં શ્રીનાથરે;	
ઋષિ પ્રત્યે બોલિયા, મનમાં યથા રણિઆતરે.	૨૭
મહારાજ માણું તમ કને, કરુણા કરો મનમાંહેરે;	
જપવિજયનો કરો અનુગ્રહ, જે શીઘ્ર આવે ઇંદ્રાપરે.	૨૮
વળતા તે વાડવ બોલિયા, તમે સાંભળો શ્રીપત્યરે;	
ભક્તિભાવે અહીં આવે, સાત જન્મે સત્યરે.	૨૯
વેરભાવે આવે અહીં, તથા જન્મે બેહુ જનરે;	
બે વચનમાંથી જે ગમે તે, વાત ધરવી મનરે.	૩૦
વળતા તે પારસ્વદ બોલિયા, મસ્તક નામી ચરણુરે;	
વેરભાવે અમે ભણું, શિઘ્ર આવિશું શરણુરે.	૩૧

પૂર્વછાંયો

શિઘ્ર જઈ આવિએ શરણુ, અમે વસાવશું જઈ વેરરે;	
એમ કહી અવતાર લીધા, કરયપ ઋષિને ઘેરરે.	૩૨
હવે તેની કહું કથા, તે સાંભળ લુપત્યરે;	
જપવિજયનો જન્મ યથો, સુણુ તે તણી ઉતપત્યરે.	૩૩

કંડર્પ ૧૦ મું-વલ્લણ

પાઉ વળી બાહ્યા તે મુનિવરસલણ, સાંભળ રાગ પ્રણીની મલણ;	
દેવે ક્રીધા તે દેત્ય ઉત્પત્યણ, શાપ પામી પચા પૃથ્વીપત્યણ.	૧

ઉત્થલો

દેવે 'ક્રીધા' દેત્ય ઉત્પન્ન, જુદા કરવાને કાજ;	
અવનિમાંહે અવતાર લેવા, મન ધર્મ મહારાજ.	૨
કરયપ ઘેર કુવર પ્રગટિયા, દિતિસુત દુરણુદ;	
સમે વનની સંતતિએ, સુર સાથ ક્રીધું જુદ.	૩

રાગ સામેરી

એક સમે કશ્યપ ઋષિ પોતે, તે તો બ્રહ્માના પૂત્રરે;	
જેને ઈદ્ર, રવિ, મારુત સુત, મોહું ઘણું ધરસૂતરે.	૪
ધર્મ કર્મ પાળે પરિપૂરણ, ચૂકે નહીં કાઈ કાળરે;	
શિશ જટા પંચકેશ વધારી, પ્રજાતણા અતિપાળરે.	૫
ધર્મધુરંધર દેવ દવાનિધિ, જ્ઞાનપણે ગંભીરરે;	
સ્નાન સંધ્યા ખટકર્મ ઉપાસી, ધ્યાન ધરે મન ધીરરે.	૬
અગ સદા શુચિભૂત રહે, સત્ય વાયક પરમ પવિત્રરે;	
ત્રેમશું પૂરણ બ્રહ્માને પ્રથુવે, વર્ણવે વેદચરિત્રરે.	૭
વેદ પુરાણ નેયક જે જે તપ, મંત્ર ભણે સ્તુતિ સ્તોત્રરે;	
પાવકકુંડ પ્રદીપ કરીને, હોમે અગ્નિહોત્રરે.	૮
દ્વાદશ નાર તેના ધરમાંહે, કામિની મહા કુલવંતરે;	
તે થકી સૃષ્ટિ સુરાસુર ઉપની, નિપન્યા રૂપ અનંતરે.	૯
રાક્ષસ જલ્દા મિથ્યાચ ને પતંગ, વાઘ વરાહ તે વૈતાળરે;	
મેધ આરુત ને ભયંકર દુષ્ટો, ચેટક તે ચાંડાલરે.	૧૦
દ્વાદશ કામિની કશ્યપ ઢેરી, જોગમાયાનું જીયરે;	
એકથી ઉપજે દુષ્ટ ને દુસ્તર, એકથી ઉપજે શુદ્ધરે.	૧૧
તે માટે ઠહું સાંભળે રાજ, વિસ્તારીને વાતરે;	
એક સમે ઋષિ કશ્યપ પોતે, સંધ્યા સમે વિખ્યાતરે.	૧૨
પાવડીએ ચઢી દાર પધાર્યા, માર્જન કરના કાળરે;	
દ્વિતિએ ત્યાંસ્વામી નિહાળ્યા, આવી માગ્યું મહારાજરે.	૧૩
પુત્રનું દાન આપી હુંને સ્વામી, ઇચ્છા ઉપની આજરે;	
તે માટે તમને આ વેળા, ઠહું હૈં લોપી લાજરે.	૧૪
એવું સુણી કશ્યપ બ્રાહ્મણ, સાંભળે નિર્લજ નારરે;	
સમે વના નવ માગિએ મુખે, મનમાં વાત વિચારરે.	૧૫
સમે સંધ્યા પણ થવા આવી, અગ્નિહોત્રમાં દેવો હોમરે;	
યામ અસુર જો આથમે સૂરજ, આવજે ઉગમતે સોમરે.	૧૬
એવું સુણીને સુંદરી બોલી, સાંભળો સ્વામી વાતરે;	
પ્રાણ પાડું અંગીકૃત કાપા વણ, નાથ ન પડે રાતરે.	૧૭
તે સાંભળી મુનિ કશ્યપ બોલ્યા, તું કામિનિકવેશ મૂળરે;	
શા માટે ઉપજાવેજ સુંદરી, પેટ વલેરીને શૂળરે?	૧૮

ઉપજશે અતિ જલવંત તારા, પુત્ર વડા દુર્લ્ભદરે;
 મહોટા કુટુંબકલેશ લગાડશે, જોરે જગાડશે જીવદરે. ૧૯
 રુદ્રતણી છે પ્રદોષ વેળા, મને રોષ ધરે જટાધારીરે;
 તેમાંથી ઉત્પાત જ યારો, નિશ્ચે તે નિરધારીરે. ૨૦
 સમજવી સમજે નહીં મુંદરી, ચડ્યું અંગ અભિમાનરે;
 પછે ઋષિજીએ પરવશ થઈને, આપ્યું પુત્રનું દાનરે. ૨૧

પૂર્વછાયા

આપ્યું પુત્રનું દાનરે, અજલા મન હરખી ધણું;
 થયા પુત્ર બે તેહને, કહું સાંભળ પ્રાક્રમ તે તણું. ૨૨
 જે દહાડાના ઓદર અવતર્યા, જય વિજય બે વીર;
 તે દહાડાનું મેઘ મહીપર, પૂરું ન મૂકે નીર. ૨૩
 મંદિરમાંથી ભાંભરે, અર્ધ નિશાએ યેન;
 સ્વાન મુખ ઉંચે રહે, એમ યાપ છે અપચેન. ૨૪
 ધણુધણે ધરણી એક વાયક, પડે ભાંગી ભાંગ;
 શેલ વાણુ ભોમ ગાજે, ખળખળે છલાંગ. ૨૫
 વૃક્ષ સૂકે કાને પુકે, ધરણ ધણુધણે શુન;
 રુધિર વરસે સર્પ સરખું, રણા મહાજન મુન્ય. ૨૬
 મધ્ય રાતે વાયસ બોલે, કરે કાગારોળ;
 આતરકાલે સ્વાન બોલે, હોય હાલકસોલ. ૨૭
 અકાલે વરસાદ વરસે, ચડી અકસ્માત;
 પડે પહાણા બોમથી, એમ થાએ ઉત્કાપાત. ૨૮
 ઓદરમાંહે આવિઆ, લઈ વિષ્ણુ સાથે વેર;
 એની પેરે અવનિ વિષે, થાય આગમજથી એ પેર. ૨૯
 દિતિ મનમાં મોદ વાખ્યો, પતિએ પૂરી આશ;
 સદાશિવને લોપિયા તે, કાપિયા અવિનાશ. ૩૦

કડવું ૧૧ મું-રાગ વેરાડી

દિતિ જિતી કળ પુત્રનું સ્વામી, પામી પરમાર્નદ નારી;
 દહાડે દહાડે ચડતી કળા કામિની, મુખ પુનમનો અંદ નારી. ૧
 નેત્ર વિશાળ બે વાંકી ભમરો, પ્રાણી ન આવે પાસ નારી;
 મુખ જીએ તે જીહે મનમાં, એમ પમાડે ત્રાસ નારી. ૨

- જેરે ઝણુકે લલાટની લાવણુ, દામિની કાટ કપોલ નારી; ૩
અંગ વાધ્યો ઉછરંગ ધણેરો, તન દિસતી ઝકમઝોલ નારી.
મચ્છર મનમાં ધણો ધરે માનિની, બોલે બલબચ્ચા બોલ નારી;
ત્રણ જીવનમાં કાઈ નવ દેખે, પોતાને સમતોલ નારી. ૪
ધર્મની વાતમાં દ્રેષ કરે, નહીં ભૂદરજીવર લાવ નારી;
જીની પ્રકૃતિ ટળી ગઈ કામિની, નવો બન્યો દેખાવ નારી. ૫
સાસરિયામાં સહુને વઢે, રઢ લીચે તે ન મેલે વાત નારી;
જેમ ધણો ધરમાંહે જગાડે, રીથ કરે દિન રાત નારી. ૬
અદિતિની અણખત કરે, તે ઉપર આણે રોષ નારી;
ભૂયણ વચ્ચે નવાં નવાં જોમચે, રાખે નહીં સંતોષ નારી. ૭
સન્મુખ કાઈ નિહાળી શકે નહીં, તેવું ચયું છે સ્વરૂપ નારી;
બોલાવે તે ખીલે મનમાં, જણે હમણાં કરશે કોપ નારી. ૮
ગલ ધરે ગજગામિની ગર્વે, આવે આંગણાં બહાર નારી;
ચરણે ચાલે ને ધરણી હાલે, શિર રોષ ન ઝીલે ભાર નારી. ૯
એમ કરતાં ખટ માસ જ થયા, સાતમે સંકટ થાય નારી;
આદરમાં ઉત્પાત જ મારે, અતિ ધણું અકળાય નારી. ૧૦
દોહલા દિન પૂરા કરે કામિની, રહ્યું ક્ષણ નવ જાય નારી;
માંડ કરી દિન રાત જ કાઢે, પણ પૂરું અજ ન ખાય નારી. ૧૧
ત્યાં ધણા જોશી ડાઈ ડોસી, મળી મંત્રનાં પાણી પાય નારી;
અકાવાની નિધિ સંભળાવે, ગર્ભખીડા જેથી જાય નારી. ૧૨
ગીત કયા ને કૌતક વાર્તા, સંભળાવે ઋષિ જન નારી;
પંડિત પુરોહિત રક્ષા બાંધે, ઋષિ કરે હવન નારી. ૧૩
એમ કંઈ દુઃખમાં દિન નિર્જમ્યા, પૂરા થયા દશ માસ નારી;
તેવે સમે ચતુરાનન આબ્યા, કીધી વાત પ્રકાશ નારી. ૧૪
કુખ વધૂતે બહુ દુઃખદાયક, ઉપન્યા ઉગ્ર અસૂર નારી;
ચૌદ બોવનને ચાક અડાવશે, કહાવશે કેવલ કૂર નારી. ૧૫
ખીડશે પુત્ર પ્રજા સધળીને, આદરશે બહુ પાપ નારી;
જય વિજયનો અવતાર થયો છે, સનક ઋષિને થાપ નારી. ૧૬
એવું સુણી અબલા ભય લાગે, ભાગે તે મનનો દરબ નારી;
ગર્ભ વિષે સ્ત રાખી રહી છે, સંકટથી સત વર્ષ નારી. ૧૭

જાણે રખે મૃત જન્મ ધરે તો, પૃથ્વી પીડા થાય નારી;
 મેદિનીનું દુઃખ મનમાં જાણી, પ્રસવે નહીં જીવમાંદ નારી. ૧૮
 સુંદરી સંકષ્ટ ભોગવે ભારી, તે વાત જાણી ત્રિપુરા નારી;
 વેશ ધરી અબધુતજ કરે, સંકર આવ્યા હાર નારી. ૧૯
 ચરણે લાગી ચતુરા પરિણામે, મહાદેવ બોલ્યા વાણુ નારી;
 ગર્ભ હવે પ્રસવ સતી શિશ્યથી, વર આપું તે જાણુ નારી. ૨૦
 વિધ્યુતણા એ વેરી યાશે, જિતશે બાધું જગત નારી;
 પણુ એને ઘેર પુત્રરૂપે, અવતરશે એક ભક્ત નારી. ૨૧
 એમ કહી તતકાલ થયા, ઉભયાવર અદૃષ્ટ નારી;
 માતૃનીએ મન માંહે વિચારિયું, સરજું ત્યારે સૃષ્ટ નારી. ૨૨
 દિતિએ પછી પુત્ર પ્રસવ્યા, બેલડીએ બેલુ બાલ નારી;
 રૂપ ભયંકર ઉગ્ર મહા બલ, જૂ અને મુખ કરાલ નારી. ૨૩
 વાળે ઢોલ નિશાન ને કુંદુલિ, નાદતણુ નિર્ધોષ નારી;
 ગંધર્વ ચારણુ લુપ્ત બંદીજન, મોતીએ પૂત્યા ઓક નારી. ૨૪
 હીસતી કંચન જેવી કાયા, પુત્ર નિહાળે માત નારી;
 વહાલ કરી બોલાવે બેને, મહા બળિયા વિખ્યાત નારી. ૨૫
 હરખ ધરી ધરી લાડ લડાવે, જળવે જીવની પેર નારી;
 આજીવીતા ઉછાંછળા કુંવર, મોકલે નહીં પરધેર નારી. ૨૬
 એમ કરતાં એક સંવત્સર, પુત્ર રહ્યા વશ માત નારી;
 પછે આગણ્યા બહાર કરે, તે મહા બળિયા વિખ્યાત નારી. ૨૭

પૂર્વછાયા

મહા બળિયા વિખ્યાતરે, બાળક બે ઉત્પન્ન થયા;
 મુનિવરને માને નહીં, તેણે અધર્મી અસુર કહ્યા. ૨૮
 દિતિ ઓદર અવતર્યા, તેણે કહેવાણુ દેત;
 અચ્યુતશું અણુચિતપણું, નહીં પ્રભુજી પર પ્રીત. ૨૯

ઉત્થલો

નહીં પ્રભુ પર પ્રીતરે, નારદ મુનિ વાણી વહે;
 બળિયા બાંધવ ઉત્પન્ન, (થયા) તે વાત ધરજે હદે. ૩૦

કડવું ૧૨ મું-વલણુ

વળી વળી બોલ્યા તે નારદ વાણુજી, સાંભળ રાજ્ય તે ચતુરસુજાણુજી;
 દાનવ પ્રગટ્યા તે મહા જોરાણુજી.

ઉથલો

ભેરાવર ભુગમાંહે પ્રગટયા, કરે અસુર ઉન્માદ;
બળિયા બંધવ બે થયા, સુર સાથે કાપો વાદ.

૨

રાગ સારંગ

- કરવપને ઘેર અવતર્યા, તે દૂર રૂપે કુમારરે; બલવંત બહુ ૩
હિરણ્યાક્ષ હિરણ્યકશિપુ, નામ પાજ્યાં નિર્ધારરે. બલવંત બહુ ૩
આવી પીડે આંગણે, વર્ષ એકને અનુમાનરે; બલવંત બહુ ૪
સાહી લાવે ગગનમાંથી, સૂરજ સહિત નિમાનરે. બલવંત બહુ ૪
ઉઠી વળગે આભને, તારાને પમાડે ત્રાસરે; બલવંત બહુ ૫
ચંદ્રમાને કર ધરે, ને દૂરે હરિ આકાશરે. બલવંત બહુ ૫
નિર્ભતાં દિગ્પાલ ડાલે, પાડે પર્વતમુંગરે; બલવંત બહુ ૬
ભોમ ઉપર ભાર લાગે, બળભળે નવ ખંડરે. બલવંત બહુ ૬
બાલપણમાં બળ એધું ને, મહી મેલે માનરે; બલવંત બહુ ૭
તેવા દાનવ થયા પ્રોઢા, ઘરઘરે પ્રહાંડરે. બલવંત બહુ ૭
પાતાળમાંહે પરવરે, દાનવ વધારે દેવરે; બલવંત બહુ ૮
પુછ તાણે પત્રગનું, સુતો જમાડે શેવરે. બલવંત બહુ ૮
વ્રુણ સાથે વઢવા માંગે, ઉડાડે જલ અધોરરે; બલવંત બહુ ૯
નીરકેરા નાથ પાસે, અસુર માગે ભોગરે. બલવંત બહુ ૯
અમર સાથે આયડે ને, કરે સખળો કોધરે; બલવંત બહુ ૧૦
જગનમાંહે ભાગ માંગે, શીખવે પ્રભોધરે. બલવંત બહુ ૧૦
કરે અદાવત ઈંદ્રની સાથે, સુરશું રાખે વેરરે; બલવંત બહુ ૧૧
ચૌદ ભુવનમાં ગદા ઝલીને, ફેરવે ચારે મેરરે. બલવંત બહુ ૧૧
કાપવાન કુબેરશું ઘઈને, રત્ન માંગે રોકરે; બલવંત બહુ ૧૨
વાજ આણ્યું વિંથ બાધું, ત્રાહે ત્રાહે ત્રિલોકરે. બલવંત બહુ ૧૨
દિગ્પાલકેરા ગજકેરા જઈ, દંત તાણી સહાધરે; બલવંત બહુ ૧૩
શુદ્ધ સાહીને ફેરવે, વારી ન શકે કાધરે. બલવંત બહુ ૧૩
કરે ક્રીડા સિંધુમાંહે, રમે લાતોલાતરે; બલવંત બહુ ૧૪
સાત સાગર ભેળાવે ભેળા, ઉલટે ઉત્પાતરે. બલવંત બહુ ૧૪
ઋષિ સાથે વેર રાખે, દુર્ભતિ મહાદુષ્ટરે; બલવંત બહુ ૧૫
વાધીઆ પ્રહાંડ સુધી, થયા પ્રોઢા પુષ્ટરે. બલવંત બહુ ૧૫

અચલ મોટા કરે ઉચા, ચાલવે ચોખુંદરે; બલવંત બહુ
 આકાશ ચાટે જલથું, જેમ જલને વળગે ઉટરે. બલવંત બહુ ૧૬
 લયધરે નહિ મન વિષે, અલવે વખાણે આપરે; બલવંત બહુ
 પુણ્યનો મારમ પરદરીને, પંડે આચરે પાપરે. બલવંત બહુ ૧૭
 નારદ મુનિ સંધ્યા કરે, એક સમે ગંગાતીરરે; બલવંત બહુ
 દૈત્ય દિરણ્યકશિપુ બંધુ, હિમો રણો છે વીરરે. બલવંત બહુ ૧૮
 નીર નાંખે છે ઋષિ સામું, હસે મુખથી મંદરે; બલવંત બહુ
 સારે નારદ બોલિયા, તુને મારશે ગોવિંદરે. બલવંત બહુ ૧૯
 પછે દાનવ કહે ઋષિજી, કાણુ છે એ ભૂપરે; બલવંત બહુ
 એને મારું કાં મરું, તે દાખવાની ભૂપરે. બલવંત બહુ ૨૦
 સારે નારદ બોલિયા, એ છે દેવનો દેવરે; બલવંત બહુ
 પીડા કરીશ જો અમરને, તો આવી મળે તતખેવરે. બલવંત બહુ ૨૧
 ત્રણુ જીવનનો ભૂપ કહાવે, સર્વનો સ્વામીનરે; બલવંત બહુ
 મુરારુર બ્રહ્માંડમાંહે, એ જોવા નહીં અન્યરે. બલવંત બહુ ૨૨
 એવું સુધીને કાપિયા, દેત થયા કોષાંતરે; બલવંત બહુ
 ગોવિંદજી વેર માંડિયું, આજીવા તેનો અંતરે. બલવંત બહુ ૨૩

પૂર્વછાંયો

હું કરું કલ્પાંતરે, દેત મન કોષ ભર્ષો;
 તે તણો વિસ્તારરે, શ્રીવારાહ પુરાણે વિસ્તર્યો. ૨૪
 વળી તેની છે કથા, શ્રી ભાગવત મોજર;
 સંક્ષેપ માત્રે કહી વ્યાસે, પરીક્ષિતને સાર. ૨૫
 રાય સાંભળ સંત્યવાદી, તે તણું આખ્યાન;
 દિરણ્યાક્ષ મલ મારવા, વરાહ થયા ભગવાન. ૨૬

કડવું ૧૩ મું-વલણ

વળી વળી બાલ્યા તે મુનિવર શુદ્ધજી, મનમાં કાપ્યો તે મહા દુર્લભજી;
 દાનવ ચાલ્યો તે જોવા જોદ્ધજી. ૧

ઉચ્છલો

જોદ્ધ જોવા ચાલ્યો દાનવ, દેવને દેવા દંડ;
 કીદાં મુજને મળે માધવ, ખોળું તે ખંડોખંડ. ૨

રાગ વેરાડી

હિરવપાક્ષ હઠે ભરાણેરે, બીજે કાણુ છે મુજ સમાણેરે;
 કાણુ દેવનો દેવ કહાવેરે, દેત મારવા હામ ધરાવેરે. ૩
 એને યોળા કહાડું. કાણુ માંહેરે, જઈ જિતું રહેતો જ્યાંહેરે;
 જાએ નાશી તો જિવતો ઝાણુરે, લાવી કારાગૃહમાં બાણુરે. ૪
 એમ કહી મૂછે કર બાલ્યેરે, ચૌદ લોકમાં યોળતો ચાલ્યેરે;
 જઈ ઇંદ્રપુરીમાં પોતોરે, દેત હાડિ ધરધર જોતોરે. ૫
 કાઈ માધવ મુજને દેખાડોરે, પુરુષોત્તમ દષ્ટે પાડોરે;
 એશું ખડગ વિદ્યાએ ખેલુરે, દષ્ટે દેખું તો જાતો ન મેલુરે. ૬
 તમે સાંભળો અમર મેરેરે, રાખે દાનવ સાથે વેરેરે;
 કરે દેવ તમારી સારેરે, તેને યોળા કાડું નિર્ધારેરે. ૭
 એ તો મૃત્યુ અમરનું આણુરે, તેની ત્રેવડ કરવી આ ટાણુરે;
 જોને મુનિજન સર્વ સંભારેરે, તેનું મુખ જોતું છે મહારેરે. ૮
 કહાવે અમરતણો એ સ્વામીરે, બહુ વેશ ધરે બહુ નામીરે;
 તમે દેખાડો એનું ઠેકાણુરે, નહિતર અંત તમારા આણુરે. ૯
 વળતા યોગ્યા તે સર્વે સુરેરે, તું તો કાઈ નવ જાણે અમરેરે;
 એ તો અખિલ જગતના વાસીરે, તું તો જોની સઘળે તપાસીરે. ૧૦
 એ તો કાપયધી નવ છેડેરે, પણ યોગ્યા વિના નવ બેડેરે;
 ધર મૂકી વનમાં જાયરે, તેને સન્મુખ દર્શન થાયરે. ૧૧
 મોટા સદૃશ્ય શિર થાપેરે, તે પણ એનું ઉપાસન આપેરે;
 જે કાઈ નિશદિન સ્મરણુ રાખેરે, તેને રૂપ રમાવર દાખેરે. ૧૨
 તુંને વેરભાવે લાગ્યો લક્ષરે, તોએ પ્રભુ થાશે પ્રલક્ષરે;
 એની વાત જાણા જાણેરે, મુખથી આરે વેદ વખાણેરે. ૧૩
 તું તો જાણાને પૂછની ખ્યાતરે, જે જાણે છે એની વાતરે;
 એનું સાંભળી જાણા પાસેરે, દેત આગ્યો છે એક શ્વાસેરે. ૧૪
 આવી ઉભો તે શિશુ નમાવીરે, જાણા પૂછે છે પ્રેમ જણાવીરે;
 કહે પ્રુત આગ્યો છે કેમરે, કાંઈ માંજો છે ઉન્માદ એમરે. ૧૫
 આગ્યો દેત તે જોડી હાથરે, મારી વિનતિ સાંભળો નાયરે;
 મુને નારદે જે કંઈ કહ્યુંરે, તે તો વચન હદે મેં ગ્રહ્યુંરે. ૧૬
 તુંને મારશે માધવ રાયરે, જોના મોટા ધણો મહિમાયરે;
 જોણે મધુકેટબને માચ્યારે, મોટા જળવંત એથી હાચ્યારે. ૧૭

- તને જાણે તમે મદારાજરે, તેને દેખાડી દેતી આજરે;
 કરી લુહ ને એને ગાળુંરે, દૈત સધળાનું દુઃખડું ટાળુંરે. ૧૮
- એનું સાંભળી બ્રહ્મા બોલેરે, દાઈ પુરુષ નહોં એને તોલેરે;
 એ તો આઘપુરુષ અવિનાશીરે, એની જ્ઞેત જગતમાં પ્રદારીરે. ૧૯
- એ તો દાહનો માચ્છો નવ મરેરે, એ તો તૃણનો મેરુ ઠરેરે;
 એને ખોળીએ જો લુગ બાધેરે, તો અદૈત બાવે નવ લાધેરે. ૨૦
- ધણા દિવસ લગે તપ સાધેરે, એક ચિત્ત કરીને આરાધેરે;
 એને ચરણે જો તન મન અપેરે, રહી ચરણને સર્વે સમપેરે. ૨૧
- તેને મળે મધુસુદન પોતેરે, મન હંકાર સર્વે ખોતેરે;
 તમે દાનવ કાઈ નવ જાણેરે, બોસો હંકારે આપ વખાણેરે. ૨૨
- શુભ વેપાર કરે આણેએરે, તે પણ દેવ અંત્રીક્ષથી દેખેરે;
 તેણે તમ ઉપર નિર્ધારે, મન દાપ કરે કીર્તારે. ૨૩
- શુર સધળા મેલી અભિમાનરે, બાવે ભક્તિ કરે ભગવાનરે;
 શુશ્રુ ગોવિંદના નિલ ગાયેરે, તેને શ્રીહરિ યાશે સદાયેરે. ૨૪
- તમે શુશ્રુ જો ગોવિંદના ગાયોરે, કાલુમાં સુર સરીખા યાઓરે;
 એને સુર અસુર બે સરખારે, જેમ સધળે વરસે વરખારે. ૨૫
- તમે દુઃખ છો છા સુરની દેહરે, કરે સ્તુતિ પ્રભુજની તેહરે;
 સ્તુતિ સાંભળી શ્રીવર રીઝેરે, મુણી ગોવિંદ તમપર ખાજેરે. ૨૬
- તેણે શ્રીહરિ તમને સંધારેરે, દેવ પોતાના કરિને જિગરેરે;
 તમે દૈત પોતાને પાપેરે, વળી વેર કરે છા આપેરે. ૨૭
- તમે સહજે કરે છા કીડારે, તેમાં પૃથ્વી પામે પીડારે;
 તેણે તમને વિષ્ણુ વિદારેરે, તેમાં કાણુ પ્રભુને વારેરે. ૨૮
- તમને સરજળ્યા શીનાથેરે, વળી વેર કરે છા તમે દાથેરે;
 વેર વિષ્ણુ સાથે જો કરશેરે, એના મામાં તે નિથે મરશેરે. ૨૯
- એનું સાંભળી દાનવ હુકેરે, એના સમજે માચ્છા વણુ મૂકેરે;
 એણે પક્ષ જો દેવની રાખારે, અમે લુહ કરવા અલિસાખીરે. ૩૦
- એથી બીહીજીએ નવ નિર્વાણરે, પાડું પૃથ્વીમાં ભંગાણરે;
 એ તો કહાવે વિપ્રનો પતિરે, વઢે અમ સાથે અમરની વતીરે. ૩૧
- બધી પૃથ્વી જળમાં ઝમ્મોળુંરે, વિષ્ણુ સંધાતે નિથે બોળુંરે;
 એમ કહીને અસુર પાછો વળિયેરે, આવ્યો અવનિ ઉપર અતિ બળિયેરે. ૩૨

અવનિ બળે કરીને ચાંપીરે, બાધી પૃથ્વી તે ચરચર કાંપીરે;
નવ ખંડ ધરા તત્કાળરે, શેષ સહિત ચાલી રસાતાળરે;
સારે સુરપતિ બેડી હાથરે, સહુ સંભારે વૈકુંઠનાથરે. ૩૩

પૂર્વછાયા

પૃથ્વી ચાંપી ચરણશું, ડાલ્યા દશ દિગ્પાળ;
સુર બ્રહ્માદિક રતુતિ કરે, સર્વે દેવ દયાળ. ૩૪
વહાર કરો વૈકુંઠપતિ, કમળાનાથ કૃપાળ;
સુરસહાયક જગતનાયક, તણુ ભુવન પ્રતિપાળ. ૩૫

કંઠશું ૧૪ મું-વલણુ

વળતા બોલ્યા તે નારદ સારજી, સાંભળ રાગ તે ધર્મ કુમારજી;
રતુતિ કરે છે ઈંદ્ર અપારજી, નેતિ નેતિ તે વહે વારંવારજી. ૧

ઉથલો

સાંભળ રાગ વચન પાવન, રતુતિ કરે છે ઈંદ્ર;
તે સુણીને શિદ્ધે મગધ્યા, વારાહ રૂપે ઉપેંદ્ર. ૨

રાગ રામગ્રી અથવા છંદ તોટકની દેશી

ભણે ઈંદ્ર સુનીંદ્ર ઉપેંદ્ર નમો, કરુણાવર શ્રીહરિચંદ્ર નમો;
સચ્ચિદાનંદ શ્રીઅવિનાશી નમો, કમળાવર વૈકુંઠવાસી નમો. ૩
પુરુષોત્તમ પંકજનેત્ર નમો, પરિપૂરણ બ્રહ્મ પવિત્ર નમો;
રવિ કોટિકલાવર રૂપ નમો, ભગવાન સુરાસુર ભૂપ નમો. ૪
પરમેશ્વર પૂજ્યગયાધી નમો, સ્થાવરાચર સંપદદાયી નમો;
શિર ચરણ કરાંજીજ સહસ્ર નમો, પરિધાન ખીતાંબર વસ્ત્ર નમો. ૫
હારિટાદિક અલંકૃત ધારી નમો, મધુસૂદન દેવ મોરારી નમો;
શંખ ચક્ર મદાંજીજ પાણી નમો, પ્રગવાહનપુરુષ પુરાણી નમો. ૬
તટ નિર્ધનપાવન ચરણ નમો, જય માધવ મંગલકરણ નમો;
સુરવલ્લભ સુંદરસ્થાન નમો, જનદાયક દુર્લભ ધામ નમો. ૭
નભ વાયુ હુતાશ પ્રકાશ નમો, પૃથ્વી જલજંતુ નિવાસ નમો;
ગુણવંત અચિત્ત અનંત નમો, ભયભાંજન શ્રીભગવંત નમો. ૮
નિરાકાર નિરંબન દેવ નમો, શિવશેકર શાયક શૈવ નમો;
શરણાગત વત્સલ નાથ નમો, નિજ ભક્ત તણા સદાતાત નમો. ૯

ભૂવનેશ્વર ભૂધર વીર નમો, શુભ ધર્મધુરંધર ધીર નમો;
 દ્વીજપાલક દીનદયાળ નમો, જગદીશ જગતકૃપાળ નમો. ૧૦
 બહુ વેશ મહા બળવંત નમો, ઋષિકેશ મહેશ મુકુંદ નમો;
 કરે વારાહ દયાનિધિ વેગે કરી, સુષુતાં પ્રગટ્યા તતખેવ હરી. ૧૧

પૂર્વછાયા

સુષુતાં પ્રગટ થયા હરિ, સુરકારણ તત્કાળ;
 વરાહરૂપ ધર્મ પ્રભુજી, જે ત્રણ ભુવનપ્રતિપાળ. ૧૨
 રસાતાલ જાતી ધરા, દાદાપ્રહર ધરણ;
 વિશ્વતણી વહારે ચંદ્રા, સ્વામી અશરણશરણ. ૧૩
 દાનવ સાથે જુદ રચું, લીધે વરાહવેશ;
 પ્રભુજીએ પૃથ્વી ધરી, જલમાં કચ્ચો પ્રવેશ. ૧૪
 હવે તેતણી કહું કથા, તે સ્ખલિતો રાજન;
 વ્યાસમુત શુકદેવકેરો, સુણે સત્ય વચન. ૧૫
 હરિ હિરણ્યાક્ષ વટે, ત્યાં ચયું દારુણ મુદ્ધ;
 દિગ્પાળ દશે ખળભળ્યા, ને શેષ બૂદ્યો શુદ્ધ. ૧૬
 સાત સાગર ભેળા ભળ્યા, પડ્યા પર્વત શૃંગ;
 ખળભળે બ્રહ્માંડ બાધું, અસુર કેરે અંગ. ૧૭

ઉત્પલો

અસુરકેરે અંગરે, બ્રહ્માંડ બાધું ચરચરે;
 કોઈ રૂપ થયા હરિ, તે સાથ સખજું જુદ કરે. ૧૮

કડવું ૧૫ શું-રાગ સિંધુડો

માંજું જુદ તે દુસ્તર દારુણ હો, જેમ વડવાનલ કંપ વારુણ હો;
 વિશ્વ ઠેલે વારાહ બલ સાગર હો, નિરખી નર થયા બહુ કાવર હો. ૧
 કર ગદા પરસ્પર ધારી હો, તન પ્રહાર પજાડે ભારી હો;
 આયુધશું આયુધ ઉઠાળે હો, ધુરમ દધને ધા સંભાળે હો. ૨
 આયુધશું આયુધ છેદે હો, નાખતાં અંગ નવ ભેદે હો;
 વળગીને વીર વણ્ણે હો, ખેલતાં તે કાર્ધ નવ ખૂટે હો. ૩
 નાંખી બાયને જુગતે ઝાલે હો, કાપીને કંઠે કર ધાલે હો;
 રણમાંહે પરસ્પર રાળે હો, જલમાંહે પડ્યા જલ ડાલે હો. ૪

શત પંચ સંવત્સર પૂરા હો, જલમાંહે વહે બેહુ શર હો;
 દીયણુ દાલ બરછી કેણી હો, નર દીએ છે અન્ધોન્ધ બેાંણી હો. ૫
 વળતા પૃથ્વીપર આવ્યા હો, ઇંદ્રાદિકને ધણું અકળાવ્યા હો;
 પડધા પ્રચંડ વાળે હો, નવ ખંડ મગનમાં ગાળે હો. ૬
 ધમકારે ધરણી ધ્રુવે હો, મહા દૈત્ય દેવશું ઝુઝે હો;
 જમદીશ કરે જલક્રીડા હો, પૃથ્વીમાં પ્રગટી પીડા હો. ૭
 દશ સહસ્ર વર્ષ વરાહ લગ્યા હો, પથુ કોઈ જુદે નહિ પડ્યા હો;
 મનમાંહે મહારાજ વિચારે હો, જુદા કરતાં દાનવ હારે હો. ૮
 વળતું હરિ વદન વિકારયું હો, તન તીક્ષ્ણ તેજ પ્રકાશ્યું હો;
 મુખ દાદ કરાળ વધારી હો, રૂઝ્યા મનમાંહે મોરારી હો. ૯
 દર્ધ દોઢ પ્રબળને પાજો હો, જર્ધ દાનવ પ્રોઢ પછાજો હો;
 હિરણ્યાક્ષનું શિશ તો હાથે હો, મહી છેહું તે કમળાનાથે હો. ૧૦
 અંતરિક્ષથી સુર નર નિરખી હો, મનમાંહે રજા છે હરખી હો;
 મુખ જય જય શબ્દ સુણાવે હો, બહુ પુષ્પની વૃષ્ટિ કરાવે હો. ૧૧

પૂર્વછાંયે

પુષ્પવૃષ્ટિ સુર નર કરે, દેખી દાનવ નાશ;
 ઇંદ્રાદિક મુખ ઓચરે, જય જય જગનિવાસ. ૧૨

ઉથલો

જયજય જગનિવાસરે, ઇંદ્રાદિક એણીપેર સ્તવે;
 રાજ સાંભળ વાતરે, શુક પરીક્ષિત પ્રીતવે. ૧૩
 સુત સુણાવે વિપ્રને, નૈમિષારણ્યમાં તેહ;
 હિરણ્યાક્ષ માત્યા પછે, નિમિત્ત નિપન્યું જેહ. ૧૪

કંડુ ૧૬ મું-વલણુ

વળતા બોલ્યા તે ઋષિરાયજી, સાંભળ રાજ તે કહું મહિમાયજી;
 જોના જુગમાં તે સહુ જશ ગાયજી, સાંભળે અથ દૂર પલાયજી. ૧

ઉથલો

સાંભળ રાજ કહું મહિમા, હિરણ્યાક્ષને મારિયો;
 તે સુણીને હિરણ્યકશિપુ, ભ્રાત કોધાતુર થયો. ૨
 તેણે તપ અતિ ઉમ્ર કીધું, દુઃખ દીધું દેવને;
 તે કારણ નૃસિંહ પ્રગટ્યા, સુણાવું તે આવેવરે. ૩

રાગ ટોડી

હિરણ્યાક્ષ માયો મહારાજે, મલ્લ મદા બળવીર,	દાનવ;	
હિરણ્યક્રોશપુ નાનેરો બાંધવ, દશપનો કુમાર,	દાનવ.	૪
તેતણાં પુત્ર કલત્ર સહોદર, સર્વ કરે કલ્યાંત,	દાનવ;	
જ્ઞાન પ્રબોધ કરી સમજાવે, કંઈક દીધાં દણ્ડાંત,	દાનવ.	૫
પછે હિરણ્યક્રોશિપુ હોકાચ્ચો, ક્રીધો મનમાં ક્રોધ,	દાનવ;	
દેશે દેશથી દૈત્ય તેડાવ્યા, જૂથ મળ્યા બહુ સમસ્ત,	દાનવ.	૬
પૂરી સભામાં પરીચાણ કર્યું, યથા એકઠા ભૂપ સમસ્ત,	દાનવ;	
દંત પીશે કરપૃષ્ઠ ધરે, વળી હેઠા પછાડે હસ્ત,	દાનવ.	૭
કાણ એવો મદવંનમાં આવી, જે વરાહ વેશ વિશાલ,	દાનવ;	
જેણે હણ્યો મુજ બ્રાતલધુને, હું નિમ્ને આણ તેનો કાલ,	દાનવ.	૮
વળતો વિચાર ક્યો મનમાંહે, ઇંદ્ર તણો ઉપકાર,	દાનવ;	
વેંકુનાથે હણ્યો મુજ બાંધવ, નિમ્ને ને નિર્ધાર,	દાનવ.	૯
તે માટે હવે નિમ્ને મારે, દેવને દેવો દંડ,	દાનવ;	
જેર કરે તો જીવથી મારું, જોણું ખંડો ખંડ,	દાનવ.	૧૦
શત્રુ મારાને શોધી કહાડું, જેણે વિડાચ્ચો વીર,	દાનવ;	
બ્રાતનું વેર વાળું જુગ માંહે, સારપછે પીજી નીર,	દાનવ.	૧૧
એમ વિચાર ક્રીધો મનમાંહે, ધર્મના ક્રીજે ધ્વંશ,	દાનવ;	
તો સહેજે શત્રુ ક્ષય પામશે, પુણ્ય પ્રભુનો અંશ,	દાનવ.	૧૨
ધર્મ ધરાપર જાણીએ જુગમાં, એ વિધ્યનું મૂળ,	દાનવ;	
ધર્મ લોપે ધરણી પર નાશે, દૈત્યનું જાશે શૂળ,	દાનવ.	૧૩
એમ કરીને આજ્ઞા આપી, દોષા દૈત્ય અપાર,	દાનવ;	
પુણ્યનો મારગ પાલટી નાંખી, દેવનો ક્રીધો સંહાર,	દાનવ.	૧૪
ભૂપતી ઇચ્છા ઉપતી જાણી, ચાલીઆ ચારે મેર,	દાનવ;	
મેદિની માંહે કાલાહલ માંડ્યું, ક્રીધું હલાહલ વેર,	દાનવ.	૧૫
વેદની ધૂત સૂણે ત્યાં સામટા, ધૂમ કરીને ધાય,	દાનવ;	
વાડવને સિર વેદના ચાડે, અદ્ય જીધાડે જાય,	દાનવ.	૧૬
યજ્ઞશાળા મઠશાળા સધળી, પાડી ક્રીધા પડ્યાર,	દાનવ;	
કુંડ સરોવર દેવનાં દેવળ, ટાળી નાંખ્યાં તેણી વાર,	દાનવ.	૧૭-
શ્રાદ્ધ સમાગમ સૌર પડાવે, ગર્ધર્વને દીએ ગાળ,	દાનવ;	
ગીત કયા હરિવાતી હોએ, ત્યાં આવી કરે આળ,	દાનવ.	૧૮

દેવા ન દે મુખે મેદિનીમાંદે, નારાયણનું નામ, દાનવ;
 વૈષ્ણવવેળ ધરી ન શકે કાલ, ગોતે ગામોગામ, દાનવ. ૧૯
 સંધ્યા સ્નાન કરી ન શકે દ્વિજ, કરવા ન હોયે કર્મ, દાનવ;
 બ્રાહ્મણને શિર ભય ઉપજાવે, ધરી નાંખે ધર્મ, દાનવ. ૨૦
 ભક્તિ મારમ જૂનળમાંથી, ટાળી નાંખ્યો તતખેવ, દાનવ;
 હિરણ્યકશિપુએ સ્વર્ગે જઈને, ગિત્યા સર્વે દેવ, દાનવ. ૨૧
 ઈંદ્ર પોતાનું આસન છાંડી, નાકા દેખી દુર્લ્લભ, દાનવ;
 પર્વતમાં જઈ દેવતા પેઠા, આવતો જોઈ અશુભ, દાનવ. ૨૨
 પછે તિલ્લાથી દેત ઉતાવળો, જઈ પોતો વૈકુંઠ, દાનવ;
 શ્રીહરિ સાથે જોમ ધરીને, જુદ કરવા ઉત્કંઠ, દાનવ. ૨૩
 વળતા વિષ્ણુએ વાત વિચારી, દેત આબ્યોછે આકાળ, દાનવ;
 જુદ નથી કરતું એ સાથે, મારવો જઈ જવાળ, દાનવ. ૨૪
 એમ વિમાસી શ્રીઅવિનાશી, દેખે જોમ નહોં રૂપ, દાનવ;
 વાસુદેવ ધર્મો મહારાજે, ભેદમાં જુલાબ્યો ભૂપ, દાનવ. ૨૫
 શ્રીવરે સુક્ષ્મ રૂપ ધરીને, પ્રવેશ કર્યો જઈ પેઠ, દાનવ;
 ખોળી વબ્યો પછે ભૂપતિ આધું, ક્ષીર સમુદ્રનું ક્ષેત્ર, દાનવ. ૨૬

પૂર્વછાયા

ખોળી વબ્યો વૈકુંઠ બાધું, જજા નહોં જગદીશ;
 ફરી પાછો ઘેર આબ્યો, રહી મનમાં રીસ. ૨૭

ઉપસૌ

રહી મનમાં રીસરે, મતિમેદ એમ ત્રેવડે;
 વેરી મુજને નવ મળે, તે કો દિવસ આવી નડે. ૨૮
 તે માટે જઈ તપ કરું, જે બ્રહ્મા ભય પામે ઘણું;
 ઈંદ્ર ઉપર અચક્ષુ યાપે, આપે અજરામરપણું. ૨૯

કડવું ૧૭ મું-વડણ

ઋષિજી બોધ્યા તે વચન પ્રમાણજી, મહાત પમાડું તે દાનવ રાણજી;
 સાંભળો રાયે ચતુરશુભણજી, અમુરે તપ આરંભ્યું નિર્વાણજી. ૧

ઉપસૌ

સાંભળ રાજા તે ચતુર ચેત, અમુરનું તપ તેજ;
 વાધિયું થઈાંડ સુધી, મુખ વખાણું એજ. ૨

મંદરાચળમાં માંડિયું, તપ અસુર આસન એક;
ધક્ષાને મનમાં ભળે, તજે નહીં તે રેક. ૩

રાગ પૂર્વી

- તન રેક ન મૂકે રાજરે, મનમાંથી ન ચૂકે માજરે;
એક અંગુષ્ઠને આધારરે, ઉભો રહ્યો છે વન મોજરે. ૪
- રણો તરુવરની પેર સ્થંભીરે, એમ ધણા દિવસ દેહ દંભીરે;
મુખ મુન્ય મહી મદવંતરે, જલે સુતો તે સર્થ સ્પર્કાંતરે. ૫
- અંન ઉદક દીધાં છે મેલીરે, ભોષણે જીવને વસ્તુ જે પહેલીરે;
નેત્ર દાળીને ધણું ધ્યાનરે, કીધું સિદ્ધ પુરુષને સમાનરે. ૬
- ધંચ કેશ જટા શિર વાધીરે, ધણું શોભે તે ભેગ સમાધીરે;
રૂંધા શ્વાસ ચડાવી છે તાળીરે, લીધી દક્ષિણકર જપમાળીરે. ૭
- એક શત સંવત્સર માંડીરે, અસુરે પ્રચંડ કાપા રૂંધીરે;
યથો રાહ ફરી વળી માટીરે, નવ દીપ્તે ત્વચા ને નાડીરે. ૮
- હિગ્મા દર્ભ તે કર્ણને દ્વારરે, કીધાં સુગરીએ ધર હારોહારરે;
જ્યારે યજ્ઞ છે અવસ્થા એમરે, ઈંદ્રે જાણ્યું રીપુ ધરી ક્ષમરે. ૯
- મનમાંહે વિચારે વાતરે, દેવ ડાહ્યો ધણું વિખ્યાતરે;
એવા દુષ્ટને વર ક્રમ આપેરે, જે કાર્ધ સુર નરને સન્તાપેરે. ૧૦
- પછે ઈંદ્રે સખળ બળ કીધુરે, જઈ દાનવનું પૂર લીધુરે;
તિહાં અસુર તે કેક વિદ્યાચારે, દ્વિરણ્યકશિપુ તેણે ઠારરે. ૧૧
- પછે દ્વિરણ્યકશિપુની નારીરે, માતા પ્રહ્લાદની સુખકારીરે;
તેને મેધ મરુતને નાથેરે, વળી શાહી લીધી છે સાથેરે. ૧૨
- કીધી ઐરાવતની આગેરે, ચાલે ભુવંતી સક્રામલ પાગેરે;
જાણી ભક્ત જનેતા માટેરે, આભ્યા નારદ અંત્રિદાવાટેરે. ૧૩
- જ્યારે સુરપતિએ સુનિજન દીધારે, ત્યારે આભ્યા વાહન યજ્ઞ હેઠારે;
કર એડી દંડવત્ કીધેરે, ઋષિએ આસિર્વાદ દીધેરે. ૧૪
- સુનિખાલ્યા તે મુખયજ્ઞીવાણીરે, એક આ સુંદરી ક્યાંથી આણીરે;
કાર્ધ ભૂપતિ મનમાં કાપેરે, પણ અળખાની લાજ ન લોપેરે. ૧૫
- તું તો સ્વર્ગ અમરનો ઈશ્વરે, તને આવડી નવ ઘટે રીપરે;
પછે ઈંદ્રે ખોલ્યા શિર નામીરે, તમે વાત વિચારો સ્વામીરે. ૧૬
- એને માર્ગે આદરમાં ભાસેરે, કાર્ધ દાનવ ઔદ પ્રકાશેરે;
ઠાણે મર્જ છેદન કરું એનોરે, પછે નહીં પરાભવ ક્રેનોરે. ૧૭

એવી સાંભળી વાત જે વારેરે, હસી બાલ્યા તે મુનિ તે વારેરે;
 એના ઓદરમાં અગટે બાળરે, તે તો પૂર્ણ ભગવંત ગોપાળરે. ૧૮
 ભય દિરણ્યકશિપુનો મધરશેરે, એની ભક્તિએ તમે ઉગરશેરે;
 પછે ઇંદ્ર તે આશ્વર્થ પામેરે, ઋષિજીને ચરણુ સિર નામેરે. ૧૯
 મુંદરીને નમાવ્યું સિચરે, તમે મનમાં ન ધરશે રીચરે;
 અનલે ચયો અપરાધરે, ક્ષમા કરજો જનેતા સાધરે. ૨૦
 કર જોડીને સરપતિ માંગેરે, ઉભા સ્તુતિ કરે ઋષિ આગેરે;
 એ મુંદર સ્વામીને ધામેરે, રાખો ચરણુ રખે દુઃખ પામેરે. ૨૧
 પછે માનુનિ મુનિવર વાળીરે, તેને પુત્રી કરીને પાળીરે;
 આપ્યો મુનિવરે વર અતિભાવેરે, તું તો ગર્ભ પ્રસવ પતિ આવેરે. ૨૨
 ધણી જ્ઞાનની વાત સુણાવીરે, તેણે દુઃખની દાઝ સમાવીરે;
 તે ગર્ભવાસમાં પ્રહ્લાદરે, રસ પીધો સ્તુતિ કરી સ્વાદરે;
 તેનો મર્મ મુનિજન જાણેરે, રસપાન કરે તે વખાણેરે. ૨૩

પૂર્વજાયો

તે વખાણે જશ પ્રભુનો, જે કરે રસપાન;
 પશુ દુષ્ટ દાનવ નવ લહે, જેને અટલ છે અગ્નિ. ૨૪

ઉત્થલો

અટલ છે અગ્નિ, તે નવ લહે રસ હરિતલો;
 દિરણ્યકશિપુ તેમ કરે, જેમ વિષે સર્પ વાધે ધણો. ૨૫

કડવું ૧૮ મું-રાગ ધોળ

પછે વાધ્યો અસુર તપ તાપરે, બાધા વિશ્વ વિષે;

ચયો મુનિવરને સંતાપરે, બાધા વિશ્વ વિષે. ૧

કપે સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળરે, બાધા; વળી રાહ્યા દશે દિગ્ગાળરે, બાધા. ૨

દેવ મેલી પોતાનું ધામેરે, બાધા; રહેવા ઝાળતા હિંડે કામરે, બાધા. ૩

ચૌદ સોઠ ચણાં ચક્રડોળરે, બાધા; અહાલોકમાં હાલકહાલરે, બાધા. ૪

વાધ્યું તપતણું બહુ તેજરે, બાધા; મન ભાગવી ચારે એજરે, બાધા. ૫

ચયો દાનવ મહા બળવાનરે, બાધા; વર આપવો જોઈએ નિદાનરે, બાધા. ૬

કહિએ ચુક્યો નહીં તપતાલરે, બાધા; વર આપવામાં જંગલરે, બાધા. ૭

એ તો તામરી છે દુર્લ્લહે, બાધા; જુગ માંહે જગાડશે જુદરે, બાધા. ૮

એ તો દેવને દેશે દંડરે, બાધા; એ તો આચરે પાપ પ્રચંડરે, બાધા. ૯

એમ બ્રહ્મા વિચારે વાતરે, બાધા; વર આપવા આગ્યા ખ્યાતરે, બાધા. ૧૦
 આવી ઉતર્યા પર્વત અંહિરે, બાધા; તપ દાનવ સાધે છે જ્યાંહેરે, બાધા. ૧૧
 કર મૂકી કર્યો સાવધાનરે, બાધા; મુખ બોલ્યા બ્રહ્મા ભગવાનરે, બાધા. ૧૨
 બહુ પુત્ર તપસ્થાથી જાગરે, બાધા; મન ગમતો બીડી વર માગરે, બાધા. ૧૩
 એવું સાંભળી જાગ્યો ભૂપરે, બાધા; દીધું દેવ વિધાતાનું રૂપરે, બાધા. ૧૪
 કર જોડીને લાગ્યો પાયરે, બાધા; સ્વામી યાગે હુંને સહાયરે, બાધા. ૧૫
 જેટલા વર માગું આજરે, બાધા; તેટલાજ આપો મહારાજરે, બાધા. ૧૬
 જેટલા સૃષ્ટિ તમારીના જંતરે, બાધા; મારો આણી ન શકે અંતરે, બાધા. ૧૭
 જળ ભૂતળ વાયુ પ્રકાશરે, બાધા; મારો તે ન કરી શકે નાશરે, બાધા. ૧૮
 શસ્ત્રો શુભ કાષ્ટ કે દંડરે, બાધા; તેણે પડે નહીં મુજ પંડરે બાધા, ૧૯
 મંત્ર જંત્રને આમુધ અઝરે, બાધા; મુને હેદ નહોં કે શસ્ત્રરે, બાધા. ૨૦
 સાત ધાતુના ધાટ અનેકરે, બાધા; મારું અંગ ન બેદે એકરે, બાધા. ૨૧
 વનૌપધિ ભાર અઢારરે, બાધા; મારો તેથી ન થાયે સંહારરે, બાધા. ૨૨
 ગિરિશિખર પહાણ કાઠાણરે, બાધા; મારો પડે ન નિશ્ચે પ્રાણરે, બાધા. ૨૩
 ધર ગોખલો ને ધરખારરે, બાધા; મારો પંડ પડે ન કા ઠારરે, બાધા. ૨૪
 અવનિપર અંબર હેઠપરે, બાધા; મુજ મૃત્યુ તે નાવે નેટરે, બાધા. ૨૫
 દિન રેણુ સમસ્ત મોઝારરે, બાધા; મુને મારે ન મારણહારરે, બાધા. ૨૬
 જીવ યોતી જે ચારે ખાણરે, બાધા; તેથી નવ મરું નિવૌણરે, બાધા. ૨૭
 એટલું માગું કર જોડરે, બાધા; પહોંચે મારા મનનો કાંડરે, બાધા. ૨૮
 પછે બોલ્યા 'બ્રહ્મા' બોલરે, બાધા; તે તો વર માંગ્યા અણુતોલરે, બાધા. ૨૯
 નથી આપવા જેવા નિર્ધારરે, બાધા; વર દુર્લભ એજ અપારરે, બાધા. ૩૦
 આજલગે એવા નથી કાયરે, બાધા; જેને તારા જેવો વર હોયરે, બાધા. ૩૧
 પણ જ તારા તપને ત્રાશરે, બાધા; વર આપીને પૂરું આશરે, બાધા. ૩૨
 મુખે માગ્યું તે યાશે સત્યરે, બાધા; પણ દૈત્ય તારી છે દુર્મત્યરે, બાધા. ૩૩

પૂર્વછાયા

દૈત્યતણી દુર્મત્યરે, વિશ્વ વિષે નિર્ધાર;

અહંકારી ઉન્મત્ત ધણું, કરે ભોમને ભાર.

૪૪

ઉત્થલો

કરે ભોમને ભારરે, દાનવ દળ મેલી ધણું;

અમ્યુત લે અવતારરે, તો દુઃખ ભાંગે સુરતણું.

૩૫

કડવું ૧૯ મું-વલણુ

વળી વળી બોલ્યા તે બ્રહ્મકુમારજી, લઈ વર વાધ્યો તે અસુર અહંકારજી;
સાંભળ રાજ્ય તે કહું વિસ્તારજી.

૧

ઉથલો

સાંભળ કહું વિસ્તારજી તેના, પાંડુ સુત પુણ્યવંત;
પામી વર દાનવ વલ્યો, તે ખ્યાત સુણુ મન ખંત.

૨

રાગ ગાડી ગુજરી

વર આપી વળ્યા અંતુરાનન જો, પછે ભૂપર્તુ કૂલ્યુ તન મન જો;

પામ્યો વાંચિત વસ્તુ પદારથ જો, જાણે મન થયો કૃતારથ જો.

૩

આગે દેહ ને વરદાન લીધું જો, જેમ મેગળ ને મદ પીધુ જો;

પહેલો બળિયો ને વળિ વર લીધો જો, જેમ પત્રગ પાંખાળો છીધો જો.

૪

હતો અસુર અતુલ બળ બળિયો જો, વર વાંચિત પામીને વળિયો જો;

આવ્યો અસુર પોતાને મદિર જો, તિહાં પ્રાકય દીધું પુરી ધંદ્ર જો.

૫

બાધું નગર કર્યું છે સત્તુ જો, કાઈ ધામ જડે નહીં જૂનું જો;

દેખી કોઈ ચલ્યો મનમાહે જો, પછે તેડાવ્યા દાનવ ડાલા જો.

૬

દેશદેશના દાનવ બળિયા આવી જો, બેઠા કોધમાં ભુકુટી ચઢાવી જો;

પ્રજા સહજીને સિદ્ધ તેડાવી જો, આપ આપને સ્થાનક આવી જો.

૭

બહુ કોડ અસુર થયા ભેળા જો, દૈત્ય જાણે હવે વળી વેળા જો;

દળવાદળ સેના દીસે જો, ભુલ કરવાને મન નહોં હીસે જો.

૮

વાળે દશ વીશ કોડ દદામાં જો, તે સુરપતિનાં પૂર સામાં જો;

વાળે વાર્જિતના નિર્બોધ જો, કાને પશું સુણે ન ત્રેસોક જો.

૯

ઉછાંછળા દૈત્ય અલેખે જો, મદમાતા યઈ મન મહાલે જો;

અળવિતરા અવળા ચાલે જો, જાણી જોછને ઝખડો ધાલે જો.

૧૦

અવળી આળ કરે માંહોમાંહે જો, ખેલે ખડગવિદ્યાને ધાએ જો;

અજ્ઞશસ્ત્રની વિદ્યા સાંને જો, એક બીજને બધન બાધે જો.

૧૧

એવું સૈન્ય મળ્યું સર્વ રાણુ જો, બોલે હિરણ્યકશિપુ બહુ માન જો;

સુજ આગળ અમર કોણુ માત્ર જો, ગમ વના છીધું છે ગાત્ર જો.

૧૨

એમ ઠહીને મુંઝ કર ધાલ્યો જો, દગ સજ્જ કરી દાનવ ચાલ્યો જો;

આજ સ્વર્ગે જઈ વેર વાળું જો, મારા હદિયાતણું દુઃખ લાળું જો.

૧૩

- મળે ઇંદ્ર તો માન ઉતારું જો, ત્યારે હિરણ્યકશિપુ નામ મારું જો; ૧૪
 પછે દળ લઈ દાનવ ધાયો જો, ધરા ધ્રુજ ને અંતર સદાયો જો.
 દીધો સ્વર્ગ નિકટ જઈ ઊરો જો, મણિ સ્ફટિકનો ગઢ ઘેયો જો;
 ઇંદ્રે જાણ્યું જે દૈત્ય અલોંગી જો, વર પામી આવ્યો છે ઉમંગી જો. ૧૫-
 એથું ભુદ્ર કાંધું નવ જાય જો, વૃથા કરવો તે ચાને લપાય જો;
 શલ્યા લોહ ઉપર કર દણીએ જો, દુઃખ પોતે પોતાનું ગણીએ જો. ૧૬
 ક્રોધ કાળી પાણુને ડશીએ જો, દંત લાગે પછે કર ધશીએ જો;
 એમ અમરપતિ મન ધારી જો, નાહા લઈને પોતાની નારી જો. ૧૭
 બીજા દેવતાઓ દોદશ પળિયા જો, તજી જીવન ને શિશ્ય ઉચ્છિયા જો;
 ગયા અમર સ્વર્ગથી નાશી જો, જોયું દૈત્યે સ્થળ તે તપાસી જો. ૧૮
 પછે અસુર પુરીમાં પેઠા જો, સુરસ્વામીને સ્થાનકે બેઠા જો;
 આવ્યો હિરણ્યકશિપુ નર ત્યાંહે જો, ચડી બેઠો ઇંદ્રાસનમાંહે જો. ૧૯
 રાજ રંગ ધણો મન જાગ્યો જો, સુર ઇંદ્રતણું સુખ પાગ્યો જો;
 કર જોડીને શિશ નમાવી જો, ધણા દૈત્ય ઉભા નિજ આવી જો. ૨૦
 શોભા દાનવ તેજ અપાર જો, જાણે દિનકરનો ઝળકાર જો;
 માથે મુગટ કનક મણિ ઓપે જો, તે તો ઇંદ્રશુણ્ણ છખી લોપે જો. ૨૧
 કાને કુંડળ ઉર મણિ માળા જો, નેત્ર જાણે અગ્નિની જ્વાળા જો;
 ધરે નવનવાં વસ્ત્ર વિભાગી જો, કરે ખડ્ગ ચંચર શોહાગી જો. ૨૨
 ક્રોધ દબે જે સામું નિહાળે જો, તેનાં શરીરની શુદ્ધભુદ્ર ટાળે જો;
 શોહે સ્વર્ગ જીવનની ધરણી જો, હેમ રત્ન વિદુમની વરણી જો. ૨૩
 પેઠા મણિમય મંડપ મધ્ય જો, ભરે હંકારી લિધ રિદ્ધસિદ્ધ જો;
 ખેતા પૃથ્વીમાં પ્રતિબિંબ દીસે જો, જેમ ભાસે તે વદન અરીસે જો. ૨૪
 દારે મોતીનાં તોરણ લહેકે જો, ચરખ્યાં કુંકુમ કરતૂરી બહેકે જો;
 ફરતી કલ્પ વૃક્ષની વાડી જો, વચ્ચે અમરચંદનની ઝાડી જો. ૨૫
 વીટિ વેલ તિહાં બહુ ફૂલી જો, રણાં કુસમ કુસુમ મધુ ઝૂલી જો;
 તિહાં ગાન્ધર્વ અપ્સરા નાચે જો, ઉભા અનેક બંદીજન જાચે જો. ૨૬
 દોડે જૂથ દાનવનાં જોમી જો, ભોગવે મોટા ભૂપતની જોમી જો;
 દૈત્ય હિરણ્યકશિપુની હાકે જો, ચોદ લોક ચજા છે ચાકે જો. ૨૭
 બીજા નવ દિગ્પાળ ત્યાં આવ્યા જો, તે તો ભેટ લલી લલી લાવ્યા જો;
 હમ હરતી શિખીઠા સારી જો, સિદ્ધિ લાવ્યો કૂબેર લંડારી જો. ૨૮

વળી રથ રેવંત ગજ ઝાઝા જો, લાવે લાખો લેખે સર્વે રાજા જો;
પોત પોતાની ભોખીની ભેટ જો, ભૂપ આવી પહોંચાડે ઠેક જો. ૨૯
એને સેનાતણી નહીં સંખ્યા જો, એથી અવનિ ને આલતે ચમક્યાં જો;
એના તનમાં ત્રિશુલ નીરાગી જો, પ્રજા શુરુ હરિ શિવ જોગી જો. ૩૦
એવી સંપતિ પામ્યો અસુર જો, તેણે શશિ રવિ જિત્યા સુર જો;
પછે નારદ અપિ તેડી રાણી જો, આખા તત્પર તુલજ પાણી જો. ૩૧
હરી પુત્રીને સાસરવાસો જો, સોંપી ભૂપને ટાળ્યો વરાંસો જો;
પેર પ્રીછવી શ્રી અપિરાય જો, રાજા મનમાં તે હરખ ન માય જો. ૩૨

પૂર્વછાયા

રાજા મનમાં હરખિયો, પામે પરમ ઉદાસ;
અમરાપુરી પોતે રહ્યો, દેવ રહ્યા વનવાસ. ૩૩

ઉત્પલો

દેવ રહ્યા વનવાસરે, શ્રીપતિનું સ્મરણ કરે;
ગગનચક્રી વાયક થયું, તે સુરનર અવળે સુળે. ૩૪
અવતરે છે ઘેર અસુરને, કુંવર ભગત ભગવાન;
તે દુઃખ ટાળે વ્રતભણાં, લેતાં નામ નિદાન. ૩૫

કડવું ૨૦ મું-વદણ

વળતા મોહ્યા તે મુનિવર વાતજી, સાંભળ રાજા તે ભક્તની ખ્યાતજી;
બાળક પ્રગટ્યો તે શુભ વિખ્યાતજી. ૧

ઉત્પલો

સાંભળ રાજા શ્રવણ સર્વે, ભક્તશુભ વિખ્યાત;
અસુરને કુળ અવતર્યો, પણ ભળે વેકુંડનાથ. ૨

રાગ માલવ ગુજરી

યયો અસુર તણે ઘેર બાળ, રૂપ મનોહર છે;
એને વહાલા ધણ ગોપાળ, રૂપ મનોહર છે. ૩

વાળે ટોલ નિશાન ને નાદ, રૂપ; એનું નામ ધરાબ્ય પ્રહ્લાદ, રૂપ. ૪
વહેંચે છે શ્રીફળ ફાફળ પાન, રૂપ; ગાએ માનુની મધુરાં ગાન, રૂપ. ૫
મન દરખ ધણો ઘેર ભૂપ, રૂપ; એ શોભે તે સજ્યા સ્વરૂપ, રૂપ. ૬
એમ મન વિચારે માત, રૂપ, એક પુત્રથી વાધસો ખ્યાત, રૂપ. ૭

જેતા જન્માક્ષરની વાત, રૂપ;	એને પ્રભુ મળે સાક્ષાત, રૂપ.	૮
માતા લાડ લડાવે દિન રેણુ, રૂપ;	જેમ પાંપણ પાળે નેણુ, રૂપ.	૯
માથે ટાપીમાં મોતીનો હાર, રૂપ;	મહિ ધુધરનો ધમકાર, રૂપ.	૧૦
પહેરી ઝુલડી ઝળકતી જોત, રૂપ;	જાણે અર્કતણી ઉઘોત, રૂપ.	૧૧
કટિ મેખલા ધુધરમાળ, રૂપ;	યથા પાંચ વરસનો જાળ, રૂપ.	૧૨
પછે પિતાએ આશી પ્રીત, રૂપ;	મેલ્યો શીખવા રાજની રીત, રૂપ.	૧૩
જોઈ ઉત્તમ દિવસ નિર્ધાર, રૂપ;	જવા નિશાળે સજીવો કુમાર, રૂપ.	૧૪
શોહ જરકસી પાલડી શિશ્ન, રૂપ;	જોઈ મોહી રહે અજ ધૃશ, રૂપ.	૧૫
કંઠ ઝળકે મોતીના હાર, રૂપ;	ધર્યાં વચ્ચે તે ઝાઝમાળ, રૂપ.	૧૬
કાઘો મેગલપર અસ્વાર, રૂપ;	સાથે વાજતનો નહિ પાર, રૂપ.	૧૭
સુત એણીપેર મેલ્યો નિશાળ, રૂપ;	સાથે સહસ્ર પાળા અસ્વાર, રૂપ.	૧૮
સોંધ્યો ભૃગુ ગુરુને હાથ, રૂપ;	ત્યાં જોલ્યો અસુરનો નાથ, રૂપ.	૧૯
એને જળવજ્રે ભલી જાત, રૂપ;	રૂડી વિદ્યા બહુવો દિનરાત, રૂપ.	૨૦
પછે નિશાળિયામાં નરેશ, રૂપ;	વહેંચ્યાં સાકર દ્રાક્ષ વિશેષ, રૂપ.	૨૧
આખ્યા અડિયા કનકના અપાર, રૂપ;	સહુને દીધી બલામણુ સાર, રૂપ.	૨૨
પછે ગુરુજીએ જાણ્યું મન, રૂપ;	પાસે બેસાજો દાનવર્તાન, રૂપ.	૨૩
રૂપ મનોહર તે રઢીઆળું, રૂપ;	લાગે સર્વને શોભતું સારું, રૂપ.	૨૪

પર્યંતાયે

રાગ મંગલાચરણ

પછે શુરુજીએ તેજો, રંગીલા કુંવર રે;

લઈ મસ્તક ચૂક્યો હાથ, રંગીલા કુંવર રે;

એવી વિદ્યા તુંને શિખવું,	રંગી;	જેમ જિતે સલાનો સાથ,	રંગી.	૩
હાથ પાટી દ્યો હેમની,	રંગી;	માહિ લખ્યા મોટા મંત્ર,	રંગી.	
શુરુતણું મન તું રાખજે,	રંગી;	તુંને શીખવું ઝાઝા જંન,	રંગી.	૪
પહેલી વેળા શિખો શિખવું,	રંગી;	પછે ભણ્યાનો જે ભેદ,	રંગી.	
બાવન અક્ષર એ વિષે,	રંગી;	ચૌદ વિદ્યા ને ચારે વેદ,	રંગી.	૫
દીપતાં આંક દશે લખો,	રંગી;	લેખું કરવાને કાજ,	રંગી.	
સર્વ વિદ્યા તુંને શિખવું,	રંગી;	જેમ રડું ચલાવે રાજ,	રંગી.	૬
તાતતણું માન રાખજે,	રંગી;	માતાને લાગજે પાપ,	રંગી.	
દુર્ભળ દુઃખ દેધશ મા,	રંગી;	રખે રાખે વેરીની સહાય,	રંગી.	૭
શત્રુનો સંગ ન કીજીએ,	રંગી;	મિત્રને ન દેશે છેદ,	રંગી.	
ચોરે ચોરે જાઈશ મા,	રંગી;	શક સાથે ન કરીએ રનેદ,	રંગી.	૮
રાજદારે કા દહાડલે,	રંગી;	કાંએ કરીશ મા હાંસ,	રંગી.	
પંથતણા પરીજ્ઞાણુમાં,	રંગી;	વણુ તેજે મા જાણે પાસ,	રંગી.	૯
છૂતવિદ્યા નવ ખેલીએ,	રંગી;	હુકી ન કીજીએ હોડ,	રંગી.	
અણુજણે નીર ન પેશીએ,	રંગી;	નવ બીજીએ નીચની ભેડ,	રંગી.	૧૦
ગીત કથા સંવાદમાં,	રંગી;	વચ્ચે ન કરીએ વાત,	રંગી.	
અહર્નિશ ઉઘમ કીજીએ,	રંગી;	કાંધક દાન દીજે વિખ્યાત,	રંગી.	૧૧
રમતાં રીસ નવ કીજીએ,	રંગી;	દીન રેણુ રહિયે રણિઆત,	રંગી.	
જમતાં જોર નવ કીજીએ,	રંગી;	ભાવતું લીજીએ ભાત,	રંગી.	૧૨
મુક્તા તે સર્પ ન છેડીએ,	રંગી;	વિષ સાથે ન કીજીએ વાદ,	રંગી.	
વાપી કૂપ ન ઠેકાએ,	રંગી;	ઉપાત ન કરો ઉન્માદ,	રંગી.	૧૩
માવક હાથ ન ધાલીએ,	રંગી;	નવ ચાલીએ સાંકડી વાટ,	રંગી.	
અજાણુ વસ્તુ ન પ્રાણીએ,	રંગી;	નવ કુદીએ અવધડ ધાટ,	રંગી.	૧૪
એકલા ગામ નવ ચાલીએ,	રંગી;	કામ પડે જો કાટ,	રંગી.	
લીધું દીધું લખાવીએ,	રંગી;	ખાંતે ન પડે ખોટ,	રંગી.	૧૫
મોટ વડાઈ નવ લોખીએ,	રંગી;	પાણિએ ધરમાં ધર્મ,	રંગી.	
દોષ કેને નવ દીજીએ,	રંગી;	કીજીએ આપણું કર્મ,	રંગી.	૧૬

પંડને પાવન રાખીએ, રંગી; નાદીએ નિર્મળ નીર, રંગી.	
મેલાં વણ નવ પહેરીએ, રંગી; રાખીએ શુદ્ધ શરીર, રંગી.	૧૭
ચાંપીને પાક નવ ખાંધીએ, રંગી; નખે ન ખણિએ ધરણ, રંગી.	
પ્રભાતે નવ પોદીએ, રંગી; હસ્તે ન ત્રાડીએ તરણ, રંગી.	૧૮
છાર વિના નવ છારીએ, રંગી; કુડી ન પૂરીએ સાખ, રંગી.	
એવી વિદ્યા મેં શીખવી, રંગી; તે વાત હદેમાં રાખ, રંગી.	૧૯

પૂર્વછાયા

વાત હદેમાં રાખજે, રૂઝા રાજકુમાર;	
જન્મતમાં જસ પેરવે, કૃપા કરે કિરતાર.	૨૦

ઉત્પલો

કૃપા કરે કિરતારે, એવું મન નિશ્ચે મણે;	
જે વિદ્યા સંકટ હરે, તે વિદ્યા ભાવે ભણે.	૨૧

કડવું ૨૨ મું-વલણ

વળતા બોલ્યા તે મુનિવર વાણુછ, સાંભળ રાજ તે ચતુર સુભણુછ;	
કહું હરિજનની વાત વખાણુછ.	૧

ઉત્પલો

વાત વખાણું ભક્તની, તે સાંભળ ધર્મ નરેંદ્ર;	
શુભચન મસ્તક ધર્મ, પણ અનુભવ ઓપેદ્ર.	૨

રાગ ધનાશ્રી

શુરજને શિક્ષા નમાવી કરી, કર જોડીને બોલિયો બાળ; કૃતાર્થ મને કયો;	
સ્વામી સકળ વિદ્યા મને શીખવી, મને કરુણા કરી તત્કાળ; કૃતાર્થ.	૩
હું તો સિદ્ધો વરણ સિદ્ધ શીખિયો, તેમાં શણ નવ લાગી વાર; કૃતાર્થ;	
જેના અર્થ વિચારતાં એ યયો, માંહિ કીડા કરે કિરતાર; કૃતાર્થ.	૪
મેં તો અક્ષર સધળા ઝોળખ્યા, મને લાધ્યો ભવધાનો ભેદ; કૃતાર્થ;	
એથી રાત્ર સકળ મંત જૈન કળા, ચૌદ વિદ્યા ને ચારે વેદ; કૃતાર્થ.	૫
એના બાવન અક્ષર ખીજ સદા, માંહિ પૂરી રહ્યો પરિભ્રમ; કૃતાર્થ;	
તેને સમજે તે સુખ પામે ધણું, બાણસમણને પહોંચે શ્રમ; કૃતાર્થ.	૬
મેં તો કહ્યો તે કેશવ બાણિયો, ખખખો ખગવાહન નિરધાર; કૃતાર્થ;	
મેં તો ગંગો તે ગોવિંદ બાણિયો, ધધ્યા ધનરથામ મોરાર; કૃતાર્થ.	૭

- મેં તો નન્નો નારાયણ લેખિયો, વળી ચચ્યો લખિયો ચક્રપાણ; કૃતાર્થ; ૮
- મેં તો જીજો જિજિસો જ લેખિયો, લખ્યો જજજો તે જીવનપ્રાણ; કૃતાર્થ. ૮
- મેં તો ઝઝો ઝખકારી લખ્યો, નન્ને નિર્ઝુણ નિરાકાર; કૃતાર્થ; ૯
- મેં તો ટટો તે ટેકધારી લખ્યો, લખ્યો ઠઠો તે ઠારણહાર; કૃતાર્થ. ૯
- મેં તો ડડો તે ડંખરધારી લખ્યો, મેં તો ઢઢો લખ્યો જગદાલ; કૃતાર્થ; ૧૦
- મેં તો ધુધુનો નિરંજન જાણિયો, તત્તો ત્રિભુવનનો પ્રતિપાળ; કૃતાર્થ. ૧૦
- મેં તો ધથો તે સ્થિરસ્થાવર લખ્યો, મેં તો દદો લખ્યો છે દેવેશ; કૃતાર્થ; ૧૧
- મેં તો ધદો તે ધરણીધર લખ્યો, મેં તો નનો લખ્યો છે નરેશ; કૃતાર્થ. ૧૧
- મેં તો પપો તે પુરુષોત્તમ લખ્યો, લખ્યો ફફફો તે ફળદાતા; કૃતાર્થ; ૧૨
- મેં તો બબો તો બહુ નામી લખ્યો, મેં તો ભભો લખ્યો ભવતાર; કૃતાર્થ. ૧૨
- મેં તો મમો તે મધુસૂદન લખ્યો, મેં તો વવ્યો લખ્યો વમુનેશ; કૃતાર્થ; ૧૩
- મેં તો રરો તે રામ કરી લખ્યો, લખ્યો લલ્લો લીલાધર વેશ; કૃતાર્થ. ૧૩
- મેં તો વવો તે વિષ્ણુ કરી જાણિયો, લખ્યો શરશો શંકર્યણુ બૂપ; કૃતાર્થ; ૧૪
- મેં તો ધધો તે યદ્યશન લખ્યો, સસ્સો તે સસ સ્વરૂપ; કૃતાર્થ. ૧૪
- મેં તો હહો હરિ કરી જાણિયો, મેં તો શ્રી લખ્યો શ્રીપતિ નામ; કૃતાર્થ; ૧૫
- મેં તો જ જ લખ્યો રૂપ હમાકારી, જ લખ્યો લક્ષ્મીપતિ ધામ; કૃતાર્થ. ૧૫
- મેં તો બ્બશરે બ્બાર બોળખ્યો, એવો આઘ પુરુષ અવિનાશ; કૃતાર્થ; ૧૬
- મને કઈ બીજું કહ્યું નવ ગમે, ગુરુ સાચું કહું તમ પાસ; કૃતાર્થ. ૧૬
- હું તો હરિ હરિ મુખમાંથી જનું, દિન રેણુ રહું રણિયાત; કૃતાર્થ; ૧૭
- મારા મનમાં ગોવિંદ મુકુંદ વસે, નહિ ઉચરું અવર કાંઈ વાત; કૃતાર્થ. ૧૭
- મારે નામ નારાયણુ રામ હૃદે, કમળાવર વૈકુંઠરાય; કૃતાર્થ; ૧૮
- સચ્ચિદાનંદ માધવ પ્રાણુ પ્રભુ, તેનો ગાઉ મુખે મહિમાય; કૃતાર્થ. ૧૮
- હું તો વંદુ સુંદર નારાયણને, દામોદર દીન દયાળ; કૃતાર્થ; ૧૯
- અવિનાશિ અનંત અમોઘ અતિ, વળી પૂરણુ બ્રહ્મ ગોપાળ; કૃતાર્થ. ૧૯
- એનું નામ ન મેલું એકે ધડી, પિંડ માંહે છે જ્યાં લગે પ્રાણ; કૃતાર્થ; ૨૦
- મારે તન મન ધન છે તેહ સદા, જગજીવન સ્થામ સુખજી; કૃતાર્થ. ૨૦
- એનાં ભજનનો રસ જેણે અનુભવ્યો, તેને બીજી રુચે નહીં વાત; કૃતાર્થ; ૨૧
- તે તો ગીત કથા ગદ્ય પદ્ય કથે, દિન રેણુ રહે રણિયાત; કૃતાર્થ. ૨૧
- જગદીશ પરમેશ્વર જગતપતિ, વળિ ઈશ્વર સત્ય સ્વરૂપ; કૃતાર્થ; ૨૨
- કહાવે ભક્તવત્સલ ભવસિંહુ ત્રિષે, ભગવાન સુરાસુર બૂપ; કૃતાર્થ. ૨૨

હવે એક અધક્ષણ નહીરે તનું, લગ્નું ભાવ ધરી મન માંય; કૃતાર્થ; -
મારે પ્રીતડી જે પેલા ભવ તણી, તેણે શ્રીવર યાશે સદાય; કૃતાર્થ. ૨૩

પૂર્વછાયા

શ્રીવર યાશે સદાયરે, મને મોટા વિઆસ;
કરુણાસાગર શ્રીહરિ, તે પૂરે મનની આસ. ૨૪
જેણે લગ્નયા નહિ શ્રીહરિ, લક્ષ્મણસલ ભગવાન;
અમૃતને અળગું કરી, વિપમ ઠર્યું વિપપાન. ૨૫

કડવું ૨૩ મું-વલ્લણુ

વળતા યોદ્ધા તે મુનિવર સારણ, સાંભળ રાગ તે ધર્મ કુમારણ;
શુરએ વાપ્યો તે રાગકુમારણ, હરિ ન કરીશ એવો ઉચ્ચારણ. ૧

ઉચ્ચાર

શુરએ વાપ્યો અસુરસુતને, સુણી વિષ્ણુનાં વખાણ;
તુજ તાત વેરીને શું બળે, સુણ કુંવર ચતુરસુભણ. ૨

રાગ-વલ્લભરાગ

અધ્યાર વળતું યોદ્ધા, તને વારરે,
એવું વળી મ યોદ્ધીશ વેણ, કુંવર નહિ સારરે;
એશું તાત તારાને વેર છે, તને; સુણી રીસે રાતાં યાચ નેણ; કુંવર. ૩
એ તને કાણે શીખવ્યું, તને; રામ સુણતાં યાશે વિનાશ; કુંવર;
દેહને દેવશું વેર છે, તને; નામ લેતામાં લાગે કુતાસ; કુંવર. ૪
જાણ્યું અજાણ્યું બડીશ મા, તને; કોષ કરશે તારો તાત, કુંવર;
આગળથી એટલું કહી, તને; ફરી મુખથી મ કાઢીશ વાત; કુંવર. ૫
અસુરતણે કુળ ઉપચો, તને; કહેને ક્યાંથી શિખ્યો પર પક્ષ; કુંવર;
તાતને ચત્રુ શ્રીરામ છે, તને; તેનાં નામનો લીધો લક્ષ; કુંવર. ૬
વેરીનું નામ ન લીજિયે, તને; ચત્રુને ન નમાવવું શીશ; કુંવર;
તારો પિતા જે જાણશે, તને; તો તે રોરવ કરશે રીશ; કુંવર. ૭
અજાણ્યું કામ ન કાજિયે, તને; એથી કારમો યાશે કલેશ; કુંવર;
ખાપથી મનમાં ખીજિયે, તને; જેથી સાંભળશે સર્વ દેસ; કુંવર. ૮
આગળથી આદર કરી, તને; હવે એનું ન લેશો નામ; કુંવર;
તાતને કાણે કહેવાય નહીં, તને; જે સાંભળે તો મારે કામ; કુંવર. ૯

તું તો બાળક જાણે નહીં, તને; શા છે દેસતણા કુળધર્મ; કુંવર; ૧૦
 બુદ્ધિ વિના શુદ્ધિ શી પડે, તને; વણુ જાણે ન કાળિયે કર્મ; કુંવર.
 એકા તે શત્રુને શું બળે, તને; તું તો ઉપન્યો કુળ અંગાર; કુંવર; ૧૧
 કાષ્ઠ કપટિયે તને શિખળું, તને; રહ્યો એ જ કરેછ ઉચ્ચાર; કુંવર.
 કાષ્ઠક પાખંડિયે પ્રીછળ્યો, તને; કાણુ મળિયો તે લોભી લાંઠ; કુંવર; ૧૨
 દૂરથી કુંગર દાખવ્યા, તને; તેની ઝરડીને બાંધી ગાંઠ; કુંવર.
 તાતથી કો અદકું નથી, તને; બીજું બળન કરે રથાને માટ; કુંવર; ૧૩
 એની ઝદ્ધિ સિદ્ધિ ત્રેલોકની, તને; એથી અદ્ધરી ખોળછ ખાટ; કુંવર.
 એ મૂકી વિભળુને વળગ મા, તને; જેણુ માર્યો બાંધવ વુજ તાત; કુંવર; ૧૪
 તે સાથે સ્નેહ તારે ક્યમ ધટે, તને; તને હસશે દાનવ નાત; કુંવર.
 એવું જાણી એને ખોળજે, તને; બધો વંશ લળવણુ વીર; કુંવર; ૧૫
 વુજ તાત વુજપર કોપશે, તને; તારી માતા નયણે બરે નીર; કુંવર.
 વેરીશું વહાલ ન કાળિયે, તને; તેથી ચુરુજને સિર પડે દોષ; કુંવર; ૧૬
 બાળક જાણી વહાલ કરું, તને; ફરી રામ કહે તો કરું રોપ; કુંવર.
 પેરે પેરે કરી પ્રીછું, તને; એના ફરી કરીશ મા કોડ; કુંવર; ૧૭
 અમે કુળશુર તારા તાતના, તને; હવે ફરી વઢીશ મા હોડ; કુંવર.

પૂર્વછાયા

વિત્રે વાયો કુંવરને, બજતાં શીભગવાન;
 વળતાં વચન બાળક કહે, સુધા સુધારસપાન.

કંડવું ૨૪ મું-વલણુ

પછે બોલ્યા તે યુનિવર વાતજી, સાંભળ રાજા તે પ્રજાજની ખ્યાતજી;
 બાળક બોલ્યો તે ચુરુજ સંધાતજી, હરિ બજતાં ન વારે મહારાજજી. ૧

ઉથલો

ચુરુ સાથે બાળક બોલ્યો, વચન વાર્યું નવ કરે;
 અસુરને કુળ ઉપન્યો, પણ પ્રીત પ્રજાજ સાથે ધરે. ૨

રાગ સારંગ

એણીપેરે ચુરુજ વિધવિધ બાતે, વચન કહીને વારે રે;
 તો પણ શિષ્યના મનમાં ન આવે, કાણુ કાણુ હરિ સંભારે;
 પ્રજાપર પ્રેમ ધરે છે રે, અસુર કુળ બકત બણે હે રે-ટેક. ૩

- ભણે ભણાવે કક્કા કિકી, બારાખડી બાલાવે રે;
જેટલા અક્ષર રામ વિના તે, દેખી શિશ ડાલાવે.-પ્રભુ. ૪
- રામ નામ વણુ અવર સુણાવે, તે ઉપર રહે રૂડી રે;
નારાયણુ વિના રાખ્દ અવણુ પડે, કુંવર જાણ છે છડી.-પ્રભુ. ૫
- એક ધડી મેલે નહીં મુખથી, રંગરંગ રામસું લાગે રે;
અસુર રાવની ખીક ન આણે, મરણુ તણે ભય લાગે.-પ્રભુ. ૬
- રાત દિવસ શ્રીવરને સમરે, રામ નામ એક જાણે રે;
અખ્યાનની અવળી વિદ્યા, ટળતી મેલી ટાંણે.-પ્રભુ. ૭
- વળતો ગુરુજ મનમાં કાપ્યો, આ બાળક મત ચોડી રે;
લંપટ લીધી વાત ન મૂકે, શું કરીએ શિર ફોડી.-પ્રભુ. ૮
- છડી ચીમટીથી નવ છળીઓ, રામતણે રંગ બીનો રે;
ભમર ચઢાવી ભય દેખાજો, તોય બાળક નવ ખીનો.-પ્રભુ. ૯
- ક્ષણ ખીલીને રીએ નહીં જઈને, સો વાતે સમજાવેરે;
અસુરતણા ગુરુની અર્લકને, મનમાં વાત ન ભાવે.-પ્રભુ. ૧૦
- કર્ષ કર્ષ વાતે ભય ઉપજાવે, બાળક બિરદ ન ચૂકે રે;
દેહ ઉપર સુખ દુઃખ દેખે પણુ, મુખથી રામ ન મૂકે.-પ્રભુ. ૧૧
- એમ કરતાં કેટલા દિન વિત્યા, દેવપતિએ તવ જાણ્યુંરે;
કુંવર નિશાળે વિદ્યા શિખ્યો, સાંભળવા ચિત્ત આપ્યું.-પ્રભુ. ૧૨
- વળતો અનુચર એક અચાનક, આંખો ગુરુને દારે રે;
ભરી સહામાં ભૂપતિ બેઠો, તેડી પુત્ર પધારે.-પ્રભુ. ૧૩
- તવ પ્રહ્લાદ પ્રત્યે ગુરુજ બોલ્યા, સુણુ શિખામણુ મારી રે;
ચાલ પિતા તેડે છે તુજને, બોલજે વાત વિચારી.-પ્રભુ. ૧૪
- ટાંણે કહું છું તિહાં છે બાળક, સ્થાનક ચતુર થયાનું રે;
જે વિદ્યા મુજને સંભળાવી, તે નહીં કામ કલાનું.-પ્રભુ. ૧૫
- પછિ બાળક ગુરુ સાથે બોલ્યો, સ્વામી કહું છું સાચું રે;
મારે પ્રીત પ્રભુસું બાપી, જણુ જણુને નહીં જાણું.-પ્રભુ. ૧૬
- ત્યાર પછી મારગ પરવરીઆ, ગુરુજ શિષ્ય બે સાથે રે;
રાજકુંવર વિચારી મનમાં, હરિજન ધરીઓ દાથે.-પ્રભુ. ૧૭
- ધંધ વિધે પ્રહ્લાદે પળતાં, કીર્તન કંઠપ્રકાશે રે;
કેવળ નામ જપે કેશવનું, જે સુણી અંધક નારો.-પ્રભુ. ૧૮

ગરુડાન્દ ગદાધર શ્રીવર, શંખ ચક્ર ગદાધારી રે;
 દામોદર સુંદર ગુણ મંદિર, રવજન સંકટહારી.-પ્રભુ. ૧૯
 માધવ મધુસૂદન મનમોહન, નારાયણ અવિનાશી રે;
 જય જગદીશ જનાર્દન અગ્ર્યુત, ત્રિલોકવેદકવાસી.-પ્રભુ. ૨૦
 વાસુદેવ વિશંભર વિષ્ણુ, સંકર્ષણ શુભકારી રે;
 કમલાનાથ કમલદસલોચન, પૂર્ણાન્દ મોરારી.-પ્રભુ. ૨૧
 એમ રતવન દુલસીવરકરે, પંચ વિષે પ્રકાશે રે;
 સારે પ્રથમ ગુરુ તેહી ગયા, બાળક માતા પાસે.-પ્રભુ. ૨૨
 જઈ ગુરુજી બોલ્યા મુખ વાણી, રાણી પુત્ર તમારો રે;
 ભણ્યું અભણ્યું મુખથી બોલે, કાંઈક વાતે વારે.-પ્રભુ. ૨૩
 ને રાજા એ વેણુ સુણે તો, હણે અચાનક ઝિને રે;
 અમને અલલે અપજશ બેશે, કહ્યું દુઃખ કહીએ કેને.-પ્રભુ. ૨૪
 વિધવિધ વાતે વારી રહિયે, કુંવર કહ્યું નવ માને રે;
 સુતને કાંઈક દીઘો શિખામણ, માતા મારગ છાંડે.-પ્રભુ. ૨૫
 ખીન્તું કામ કરે નહિ કાંઈ, રામતણી રહ લાગી રે;
 પરમારથને પંથે ચાલ્યો, ત્રણે પદાર્થો ત્યાગી રે.-પ્રભુ. ૨૬

પૂર્વછાયા

પરમારથના પંથમાં, પરવચ્ચો પ્રહલાદ;
 રહ લાગી શ્રીરામચંદ્ર, તે કરે સાર સંવાદ. ૨૭

ઉત્પત્તો

કરે સાર સંવાદે, શ્રીશુકજી વાણી વરે;
 તે ઘડને માંડી કહું, રાજા તે ધરજે હરે. ૨૮

કંઠવું ૨૫ મું-વલણ

પછે બોલ્યા તે ઋષિરામજી, સાંભળ રાજા તે કહું મહિમાવજી;
 જેને સુણતાં તે સંકટ ભાવજી. ૧

ઉત્પત્તો

જેને સુણતાં ભય સંકટ, ચાપ દુઃખનો નાશ;
 માતા વારે કુંવરને, તે કહું વચન પ્રકાશ. ૨
 કુંવર રૂપે કેડામણા, લાડકડા લધુ વેશ;
 તેને માતા પ્રીતિવે, રડ મેલવા ઉપદેશ. ૩

રાગ પૂર્વ

પછે પુત્રને માતા પ્રીછવે, તું તો યત્ર સમરણ શું લવે;
 એવું વળીને બાલીશ મા હવે, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૪
 તુંને કાણે એવું તે શિખબું, નામ વેરીનું વળને વહાલું હતું;
 નથી અસુરના કુળમાં કચ્છા જેવું, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૫
 તારે હાથે ધાલું હેમસાંકળાં, તુંને જામા પહેરાવું જળહળા;
 તારાં વિદ્ય રહેજે વીરા વેગળાં, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૬
 તારે ભૂપણ નિલ નવી ભાતનાં, જાણે રત્ન ઝમ્કે રાતનાં;
 તારે અંબર જુજવી જાતનાં, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૭
 તુંને જમાડું ખાનું જલેળી, આપું ખાવા તે શાકર શેલડી;
 તારે તંબાલ નાગરવેલડી, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૮
 તારે ધુંજે તે ધાલું લાડવા, લીલો પોંખ મગાવું બાકુવા;
 તુંને પાલખી મેલું પહોંચાડવા, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૯
 તારે ચઢવાને તેજી તરવરા, રાતા ધાળા ને કાળા કાખરા;
 મેલવણી પવનુવેગી પાખરા, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૧૦
 તારે બેસવા મેગલ મેલપતા, મેધાંચર શિરપર ઢળકતા;
 તારે તોરણ રત્ન માતિલતા, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૧૧
 તારે સેના તણી સંખ્યા નથી, હું તો અબળા શું જાણું કથી;
 શત કોટિક રથના સારથિ, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૧૨
 તારે ચક્રચક્રી ઋદ્ધિ સિદ્ધિ ધણી, તારે ન્યૂન નથી નવનિધિતણી;
 તાત તારો છે સહુમાં શિરોમણી, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૧૩
 તારે રહેવાને મંદિર માળિયાં, રૂડાં રત્ન કરે અજવાળિયાં;
 ચોક બારી જાળ ગોખ જાળિયાં, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૧૪
 તારે બારણે પરજન્ય પાણી બારે, વાયુ વાય ને વાસીદાં કરે;
 અંન શીજવી અગ્નિ આગળ ધરે, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૧૫
 તારે વાઘ અનોપમ આંગણે, જેને કદપ તરુવર શોભણે;
 એવી સુખસંપત ઘેર આપણે, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૧૬
 તારે ત્રણ ભુવનનું રાજ છે, તારે ઘેર ઘણેરાં કાજ છે;
 ચૌદ લોકમાં તારી લાજ છે, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૧૭
 તારા તાતનો સખળો ત્રાસ છે, દિગ્પાલ તો જાણીએ દાસ છે;
 તારે ત્રિભુવન ગામ ને ગ્રાસ છે, રઢ મેલોની કુંવર કાડામણા. ૧૮

તારા તાતથી દેવ નાશી છુપ્યા, ગિરિ ગહવર પર્વતમાં લખ્યા; કેક ભૂપતિ અદ્વૈતગતો ખખ્યા, ૨૯ મેલોની હુંવર કાડામણ્યા.	૧૯
૨૯ વૈકુંઠપતિ પશુ વેગલો, ગયો બ્રાહ્મણ ત્યારે નવ મળ્યો; ક્ષીરસાગરમાં નાશી પડ્યો, ૨૯ મેલોની હુંવર કાડામણ્યા.	૨૦
એને બ્રહ્મા ન વારી શકે મુખે, તપ કરવા ગયા તેને દુઃખે; શંભુ કૈલાસે સુષ્પ રક્ષા સુખે, ૨૯ મેલોની હુંવર કાડામણ્યા.	૨૧
આજસુધી તું પોદતો પારણે, હમણા જવા માંજું છે બારણે; ૨૯ મેલોની રાજા ઉવારણે, ૨૯ મેલોની હુંવર કાડામણ્યા.	૨૨
માતા મુખ ઉપર કર ફેરવે, અજ રક્ષા કરે તારી ટેરવે; માથે મુઠી માંતિડાની વેરવે, ૨૯ મેલોની હુંવર કાડામણ્યા.	૨૩
તારા તાતની હજી લગે હાક છે, શેષ ધરણુ ગગન લગે ધાક છે; તારે આદકરે શું અભિલાષ છે, ૨૯ મેલોની હુંવર કાડામણ્યા.	૨૪
તારે જેરે ભ્રમણે તે માગની, પશુ નામ નારાયણુ ત્યાગની; તું તો ચુરુજીને ચરણે લાગની, ૨૯ મેલોની હુંવર કાડામણ્યા.	૨૫
તારો તાત બે વાયક સાંભળે, તો પાવકની પેરે પરજળે; ત્યારે હુંવર તમારું કારણુ ટળે, ૨૯ મેલોની હુંવર કાડામણ્યા.	૨૬
જેને વૈકુંઠનાથસું વેર છે, તેની આંખે હળાહળ ઝેર છે; તારે ઝહિ સિદ્ધિ સધળા ઘેર છે, ૨૯ મેલોની હુંવર કાડામણ્યા.	૨૭
તુંને વારે વારે સુત વિનવું, ફરી મુખ થકી બોલીશ મા એવું; રામ કહેતામાં નીપજશે નવું, ૨૯ મેલોની હુંવર કાડામણ્યા.	૨૮

પૂર્વછાયા

૨૯ મેલો કાલા હુંવર, માતા કહે તું માન; દેસરાય શ્રવણે સુણે તો, કાપે શત્રુ સમાન.	૨૯
--	----

કંડવું ૨૬ મું-વલણુ

વળા વળા બોલ્યા તે મુનિવર દેવજી, સાંભળ રાજા તે પરમ અવેવજી;
માત વિનવે નારાયણુ ન સેવજી, ભક્ત ન મૂકે ભજનની દેવજી. ૧

ઉપલો

ભક્ત ન મૂકે દેવ ભજનની, એટલો લાખ્યો લક્ષ; માતા સાથે પુત્ર બોલ્યો, વર્ણવે પ્રજ્ઞજીની પક્ષ.	૨
---	---

રાગ સામગ્રી

પછે પુત્ર કહે દર નેડીરે મા, આગે માનુનીને મત થોડીરે મા; ૮
 એવાં કડવાં વચન કેમ બોલારે મા, ખીજું કાણુ શ્રીરામની તોલેરે મા; ૯
 હુંને વિષ્ણુજેવું કાઈ નથી વહાણુરે મા, ખીજું બોલવું ગમે નહીં હાણુરે મા; ૧૦
 હુંને તાતના ત્રાસ દેખાડોરે મા, તેનું સરજ્યું તે યાશે શરાડોરે મા; ૧૧
 હું તો જીમમાં જિહ્વા લગે જીતુરે મા, મારે મરણચક્રી નથી ખીલીતુરે મા; ૧૨
 હુંને રામતણો રંગ લાગ્યોરે મા, મારે મરણતણો બે લાગ્યોરે મા; ૧૩
 હુંતોલીધાકર્કશમનામનિર્મળારે મા, મારેએજ હીરો ને હેમસાંકળારે મા; ૧૪
 મારે શ્રીહરી હૃદિયામારે મા, મારે એજ જળહળતા જનમારે મા; ૧૫
 હું રામ રામ સમકું ધડીરે મા, મારે એજ પછેડી ને પામરીરે મા; ૧૬
 હુંતોલક્ષ્મીપતિસું હોંડું લેભતોરે મા, મારે એજ મુગટશિર શોભતોરે મા; ૧૭
 હુંતોચુણગાઊગોવિદગોપાલનારે મા, મારે એ જ માતીડાંની માળારે મા; ૧૮
 મારે દીનબંધુ બાધી બેલડીરે મા, મારે એ જ શાકર ને શેલડીરે મા; ૧૯
 મારે નામ નારાયણ ગાતુંરે મા, મારે એ જ અનોપમ ખાવુંરે મા; ૨૦
 હું તો રામ નામ જપું ઝાઝારે મા, મારે એ જ ઘેવર ને ખાજંરે મા; ૨૧
 હું તો ભજનમાં બૂલ ન પાડુંરે મા, મારે એ જ જલેશી ને લાડુંરે મા; ૨૨
 મેંતોપ્રભુજનાંનામલીધાંલખીરે મા, મારે એ જ કનક રથ પાલખીરે મા; ૨૩
 મારે જ્યાં લગે શ્રીવર સાથીરે મા, મારે એજ હેમર ને હાથીરે મા; ૨૪
 હું તો રામ નામ હૃદયે નવ ટાળુંરે મા, મારે એજ મેડી ગોખ જાણીયુંરે મા; ૨૫
 હું તો રામજીનું નામ જપું હહાડીરે મા, મારે એજ અનોપમ વાટીરે મા; ૨૬
 વાટે જતાંં વેહેવાપાંને હાટેરે મા, વજ માણુકે ક્રોણુ ખુવે કાચ સાટેરે મા; ૨૭
 રસ અમૃતને હાથમાં દોળીરે મા, ક્રોણુ પીએ હળાહળ ઘોળીરે મા; ૨૮
 રૂડા રામજીનું નામ વિસારીરે મા, ખીજી વાત ગમે નહીં સારીરે મા; ૨૯
 હુંને રામ સંધાતે રઠ લાગીરે મા, મારો ત્રાસ ગયો છે સર્વ લાગીરે મા; ૩૦
 હુંને રામ સ્વરૂપી રતન લાડુંરે મા, તેમાં નિશ્ચળ યર્ષ મન ખાંડુંરે મા; ૩૧
 હુંને નારાયણ મન લાગે ખ્યારોરે મા, જેથી ભવજળનો આવે ઝટ આરોરે મા; ૩૨
 હું તો રામજીનું નામ ન મેણુરે મા, મારું એ જ વચન છે છેણુરે મા; ૩૩

પૂર્વછાંયો

એજ વચન છે છેણુંરે, માતા કહું સાચી વાણુ;

મેણું નહીં લાગવત ભજન, અવર સુણું નહીં કાન.

તે રસના વિષ વેલડી, જેણે ન ભજિયા રામ;
કરણુ ધરણુ પરસપર ધરી, વિના શ્રવણુ હરિ નામ.

૧૭

કડવું ૨૭ મું-વલણુ

વળતા ખોલ્યા તે તુંબરુ પાણુજી, સાંભળ રાગ તે ચતુરસુખણુજી;
પ્રહ્લાદ રટે શ્રીભગવાનજી, કહું હરિ ભજનનાં વચન વખાણુજી. ૧

ઉથલો

સાંભળ રાગ વચન સુંદર, જે ચવે હરિ જનન;
તે જ માડી કહું તુજને, યાય પ્રપુલ્લિત મન. ૨
એતું કહેતાં બૂપત આબ્યો, મંદિરમાં તતકાલ;
દાર સન્મુખ નિકટ બેઠા, દુષ્ટે દીઠા બાળ. ૩
પાસે તેડીને હાથે ભિજ્યો, શિશ મેલ્યો હાથ;
વહાલી વિદ્યા શી ભણ્યો, કહે પુત્ર પૂછે તાત. ૪

રાગ ચોપાઈ

પછી ખોલ્યો બાળ લુપાળ ભણી, કહું વાત તે વાલેરી વિદ્યા તણી;
મેં તો થાપિયો શિશ શ્રિરામ ધણી, બીજે નહિ ભણું વેકુંઠનાથ વિના. ૫
મને અધ્યારુ વિદ્યા અનેક કહે, મારું તે ભણવામાં ન ચિત્ત રહે;
મારું ચિત્ત ગોવિંદના ચરણુ ચહે, બીજે નહીં ભણું વેકુંઠનાથ વિના. ૬
મારે શરણે રહેવું ઋષિ કેશવતણે, તરવો ભવસાગર ભક્તિપણે;
પ્રપંચ વિદ્યા ભારે કાણુ ભણે, બીજે નહિ ભણું વેકુંઠનાથ વિના. ૭
ભણ્યામાંહિ હું તો પંચભૂત ગણું, વાણું ત્રિદુ તે આગળ માયાતણું;
અવર ભણતાં ભય લાગે ધણું, બીજે નહિ ભણું વેકુંઠનાથ વિના. ૮
કહું આગણુ પડાયાનું કર્મ કયી, જેને થાક્યા મુનિવર મોટા મયી;
એનો અસુરને કુળ અધિકાર નથી, બીજે નહિ ભણું વેકુંઠનાથ વિના. ૯
જે કાષ્ટ નમે વિટાળે વિટાઈ રહ્યા, મમ્મા મોળના મોદિક તેણે સહ્યા;
તેના વેદ પુરાણુમાં અર્થ કહ્યા, બીજે નહિ ભણું વેકુંઠનાથ વિના. ૧૦
હું તો સૈરાણી રનેહ ન રાખું કદા, પાછી વાળી દુઝાળિ ન લોપું તદા;
હાણે દોકળે ત્રાહી રહ્યો છુ સદા, બીજે નહિ ભણું વેકુંઠનાથ વિના. ૧૧
મેં તો એન બેનભાયા અનેક ભણ્યા, બિન્ન ભયનાશુણુ ન જાય કહ્યા;
યાય શત્રુ ને મિત્ર બે માય જણ્યા, બીજે નહિ ભણું વેકુંઠનાથ વિના. ૧૨

- મેં તો એ મેં કે કે વાર લખ્યા, મેં તો આજુ વગડને હવે આજખ્યા;
એમ હરિ રજા મારી કરશે રક્ષા, ખીજે નહિ લજુ વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૩
- લક્ષિતર વિષ કાટેલું જેહેર લહું, લલિ સૂતાં સાપાલાંથી દૂર રહું;
શાને અંગ સદા સિર ભાર વહું, ખીજે નહિ લજુ વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૪
- આદિ ક્ષાંત વરણમાંહિ એ જ વસે, વળગ્યો નથી ને અળગો ન ખસે;
એની વાત ન જાણે તે હાથ ધસે, ખીજે નહિ લજુ વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૫
- સંસારમાં સાર છે નામ હરિ, નરદેહ વિના ન જપાય ફરી;
તેણે વાત હોદમાંહિ નિશ્ચે કરી, ખીજે નહિ લજુ વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૬
- મારું જીવનપ્રાણ ગોપાળ સહી, જગમાંહિ જીવું જગદીશ કહી;
નિશ્ચે તે વિષુ અન્ય ગમે જ નહીં, ખીજે નહિ લજુ વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૭
- હરિનામ જપું દિન રાત મુખે, અહિ લોક કૃતારથ યાઉં મુખે;
અવતાર દળે નહિ તેને દુઃખે, ખીજે નહિ લજુ વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૮
- પ્રભુનામતણે રસપાન કરે, અન્ય વાતમાં જીવ તેનો ન કરે;
તેણે ચિત્ત મારું હરિચરણે કરે, ખીજે નહિ લજુ વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૯
- મને ખોલ્યું ગોવિંદ વિના ન ગમે, મારું ચિત્ત મુકુંદને ચરણે નમે;
મન મુદરસ્થામને શરણે ભમે, ખીજે નહિ લજુ વૈકુંઠનાથ વિના. ૨૦
- પરિબ્રહ્મણું પૂરણ પ્રીત કરી, સમરું પુરુષોત્તમ પ્રેમ ધરી;
પડવું ન પડે ભવમાંહિ ફરી, ખીજે નહિ લજુ વૈકુંઠનાથ વિના. ૨૧
- સન્નિધદાનંદ દેવ સમસ્ત પતિ, જેને શક વિરંચિ ન જાણે રતિ;
તેનાં ચરણને શરણ છ મારી મતિ, ખીજે નહિ લજુ વૈકુંઠનાથ વિના. ૨૨
- શુર તાત તમારે હું લાગ્યું પાગે, ન તણું પ્રભુને અવસાન લગે;
મારે વાતો એ જ પડી છે વગે, ખીજે નહિ લજુ વૈકુંઠનાથ વિના. ૨૩

પૂર્વછાયા

ન લજુ વૈકુંઠ નાથ વિષુ, અવર પુરુષનું નામ;
એ વિષુ વિદ્યા સકળ તે, કાંઈ ન આવે કામ. ૨૪

કડવું ૨૮ ચું-વલણ

વળા બોલ્યા તે મુનિવર પાંતજી, સાંભળ ધર્મકુંવર વિખ્યાતજી;
કાપ્યો સુતપર અસુર અધાતજી, મારવા મમતે ધરી વાતજી. ૧

ઢાળ

કાપ્યો સુતપર અસુર અદ્ભુત, સુણી વિધ્વનાં વખાણ;
રક્ત લોચન થયો જૂપતિ, વચન લાગ્યાં બાણ.

અધ્યારુપર કાપ કીધો, હેઠે પછાડા હરત; ૩
કોણે મારા કુંવરને, આ કદાવી વસ્ત સમરત.
મળ્યો કોઈએક દુષ્ટ દુરિજન, જેને મુજપર દ્વેષ; ૪
શિખવી આ અપંચ વિદ્યા, ધરી બ્રાહ્મ વેશ.
મૂળ એ જ સ્વભાવ બાળક, જે સુણે તે નિત્ય ગાય; ૫
પેર કથી પ્રીછે નહીં, શો તેતણો અન્યાય.
વાંકે વાડવ તમતણો, જરૂર નહીં જુગતે જતન; ૬
જુઓ વિમાશી મન વિષે, રેહું તે કેમ રહે રતન.
હવે નિશાળે જાઓ તેડી, બહુઓ બહુ ભાત; ૭
પુત્ર સૌંપું હાથ રાખી, રખોપું દીન રાત.
શીખવો વિદ્યા એહવી, જે પ્રાણ થાય પ્રસન્ન; ૮
વિસારે હમણાં કહ્યું, જે વજ્રવેણુ વચન.

ઉથલો

વજ્ર સરખાં વેણુરે, આ બાળક જોલ્યો મુખયકી; ૯
વળતું વૈકુંઠનાથનું, નામ ન જપે શિખવો નકી.
વળતા ગુરુજી હાથ ઝાલી, સાથ રાખ્યો બાળ; ૧૦
આવિધા તેડી તરત, નિજ, જીવન મધ્ય નિશાળ.
કોધ આણી વદે વાણી, ખેસ મારી પાસ; ૧૧
બજીશ મા જૂલ્યો થકા, હવે આજથી અવિનાશ.

ઉથલો

આજથી અવિનાશરે, બજીશ મા જૂલ્યો ફરી; ૧૨
પછે ગુરુજીએ બાળ જોલ્યો, આગળ કર જોડી કરી.

રાગ ચોપાઇ

પેરે પેરે વિષે વારયો, પ્રીછવીઓ પ્રહ્લાદ; ૧૩
બહુ કર જોડી બાળક જોલ્યો, ગુરુજી સંગાથે વાહ;
રૂડા રામજીને મૂકીરે, ખીજીને કેમ બજીએરે.-ટેક.
આ જગમાં અવતરવું મરવું, કરવું પ્રુણ ને પાપ; ૧૪
નવા નવા દેહ નિથે ધરવા, કિયાં મૂળ માખાપ. રૂડા.
ગુરુજી વચન કરો વેગળું, હું પરજીનું તે દુઃખયકી;
રામ નામની રહ મને, લાગી મનમાં દહ નકી. રૂડા. ૧૫

જોતાં જીવતણી નવ લાધે, આદિ અંત્ય ને મધ્ય;	રૂડા.	૧૬
લક્ષ ચોરાશી ફેરા ફરતા, જુગમાં જુના જંત.	રૂડા.	૧૭
નાદાનાં મોટાં રૂપ રંગનાં, પશુ પક્ષી નર નાર;	રૂડા.	૧૮
જરા મરણને કોઈ નવ જિતે, દેવતણે દરજાર.	રૂડા.	૧૯
અદ્વાદિકને જીવને પહોંચે, પુણ્ય કરી નર જોડ;	રૂડા.	૨૦
પુણ્ય ધટે પૃથિવીપર આવે, જન્મ ન છૂટે તેહ.	રૂડા.	૨૧
દેવ લોકની લક્ષ્મી લાવે, ધરણે થાએ ધનાઢ્ય;	રૂડા.	૨૨
કર્મ કરે અનેક નર તે, પડે ચઢીને પાટ.	રૂડા.	૨૩
ત્યાથી સકળ લોકમાં ભટકે, સરજે કીટ પતંગ;	રૂડા.	૨૪
દેવતણું દર્શન પણ દુર્લભ, ભેટે નવ ભગવંત.	રૂડા.	૨૫
ઉચાં કર્મ કરે જે ગ્રાણી, પામે અહમ્બુવન;	રૂડા.	૨૬
મોક્ષ પદાર્થ તેને દુર્લભ, વિના ભક્તિ ભગવંત.	રૂડા.	૨૭
કાલ પડે શિર ન પડે કલકણ, લક્ષણ ખુટે છે તોણ;	રૂડા.	૨૮
અંત કાળ અવસાન સમેર્મા, સદાય કરે તે કોણ.	રૂડા.	૨૯
ત્રિવિધ તાપો સ્વર્ગ ભોગવે, આપ આપના ભોગ;	રૂડા.	૩૦
કોષ કોષની લઈ શકે નહીં, તરી માત્ર પણ રોગ.	રૂડા.	૩૧
માતા પિતા બંધવ ને બેહેની, પત્ની ને પરિવાર;	રૂડા.	૩૨
ઓષધવેષક કરોક કરે પણ, કર્યું થાય કિરતાર.	રૂડા.	૩૩
અનેક પડે ને પ્રગટે, સંસારીએ કંઈ નવ છોડ્યું;	રૂડા.	૩૪
માટીમાંથી મણિ દેખાડે, બાજીગરતું બોઢ્યું.	રૂડા.	૩૫
પવન ગગન પાવક ને પાણી, પૃથ્વી પીઠ પ્રચંડ;	રૂડા.	૩૬
અમ્બુતની ઇચ્છાએ ઉભાં, ચોદ જીવન અહાંડ.	રૂડા.	૩૭
પુરુષોત્તમની પસરી માયા, સીધા રૂપ અનંત;	રૂડા.	૩૮
જોતાં પ્રથમ પ્રકૃતિ સર્વની, એ લીલા ભગવંત.	રૂડા.	૩૯
એક પરજન્યથી સઘળા માયા, અદાર ભાર વનરાય;	રૂડા.	૪૦
તેમાં સ્વાદ સર્વના ન્યારા, રામતણા મહિમાય.	રૂડા.	૪૧
શુક્રતણી જે જુંદથી પ્રગટ્યાં, પશુ પક્ષી નરનાર;	રૂડા.	૪૨
અંગ અંગના રંગ જીજવા, શ્રીવર સરજનદાર.	રૂડા.	૪૩
જંદરુમિતી જવાલામોહે, દેહ રહે દશ માસ;	રૂડા.	૪૪
ગર્ભ વાઝણી ગર્ભ ધરે, પણ ચેતન હરિને હાય.	રૂડા.	૪૫

જેની નાભિક્ષમળથી પ્રગટ્યા, પ્રભનાથ નિધાર;
 જેણે ઈશ્વરની ઇચ્છાથી, સર્વ રચ્યો સંસાર. રૂડા. ૩૧
 બ્રહ્મા એની જ શક્તિ પ્રમાણે, સર્વ રચે બ્રહ્માંડ;
 રૈ રૈ એતન તેમાં જ પ્રગટ્યું, પૂર્ણાનંદ પ્રણામ. રૂડા. ૩૨
 ચતુરાનન આ સૃષ્ટ રચે છે, પંચભૂતને સાસ;
 નખ શિખ સૂધી રૂપ રચીને, કાણુ સમર્પે આસ. રૂડા. ૩૩
 સંસાર સ્વરૂપે સર્પે ખાધા, જગત ઝેરને જોરે;
 તેમાંથી નર કાષ્ઠક હિમર્ષા, રામ નામને ચોરે. રૂડા. ૩૪
 જળ સ્થળ રચાવર ને જંગમ, જિહ્વાં જોષ્યે લાં રામ;
 ચૌદ છુવનમાં સધળે બાસે, જોતાં ધામોધામ. રૂડા. ૩૫
 જન્મ જન્મનાં સ્થળ જુજવાં, માતપિતા પરિવાર;
 સધળે નારાયણુ તેના તે છે, અવતારો અવતાર. રૂડા. ૩૬

પૂર્વછાયા

અવતારો અવતારે, માતપિતા પરિવાર;
 નવો ન થાએ નાથરે, જો તે જોખન જુજવાં. ૩૭

કંડુ ૨૯ ચું-વલણુ

વળતી બોલ્યા તે મુનિ તત્કાળજ, સાંભળ રાજા તે વચન રસાળજ;
 ચુરુજ બોલ્યા તે જાણી બાળજ, પ્રહ્લાદની સેવા સંભાળજ. ૧

ઉથલો

ચુરુજ બોલ્યા બાળક જાણી, શિખામણુ મુખસુ વહે;
 વારે વારે વારું વાળને, કુંવર કાં ન ધરે હલે. ૨

રાગ મારુ

હઠીલા કુંવર કહ્યું મારું માનેની, વેરી યતુને સમરેછ થાને;
 તાત તદારો રળિયાત રહે, વિષા બણાવુ તે જ બણોને. હઠીલા. ૩
 હું તો તારો કુળ ચુરુ જન્મથી, કંઈએ ન વાંછુ નરતું;
 જનક તારાને જે ગમે તે બણુની, કરની ખીર્ણુ વિસરતુર. હઠીલા. ૪
 જેમ રાજા રીઝે તેમ કીજે, માન શિખામણુ મારી;
 અપતિ દિવસની રાત કહે તે, કાણુ શકે એને વારીર. હઠીલા. ૫
 દેશે દેશ તાત તારાની, આણુ અખડિત વર્તે;
 વિષ્ણુબજન કોઈ કરી નથી શકતાં, દવાઈ દાનવની ફરતેર. હઠીલા. ૬

હું તો હટે માંહે લખી રાખું, રામ ગોવિંદ;		
વળી તન મન ધન, મારે સમ્મિદાનંદ.	મુને૦	૧૧
મારા વદનમાં, વસ્યો વિઠ્ઠલ વિસાળ;		
તેણે વિસરતો નથી, દુને મદનગોપાળ.	મુને૦	૧૨
મારે શ્રવણે, શ્રીરામનું ગાન;		
મારે રામજનું રમરણ, રામજનું ધ્યાન.	મુને૦	૧૩
મારે વિષ્ણુનું વદન, સેવન શ્રીરામ;		
મારે ધર્મ ને કર્મ, તે સાચો મુદર ર્યામ.	મુને૦	૧૪
હું તો સદા ને સર્વદા, શ્રીહરિરે શરણ;		
કીધું આપસમર્પણ, પ્રભુજને ચરણ.	મુને૦	૧૫
મારે ધરણીધરપર, દહ યથો વિશ્વાસ;		
હું તો જન્મજન્મચક્રી, દેવ કેરો દાસ.	મુને૦	૧૬
મારું જગતમાં જિહાં, લગી કલેવર ક્ષેમ;		
મારે તપ તિરથપર, લાગ્યો પૂરણ ગ્રેમ.	મુને૦	૧૭
મારે નિર્ધનનું ધન, છે સારંગપાણ;		
મારા મંદિરમાં જોતે જડી, મોતીડાંની ખાણ.	મુને૦	૧૮
હું તો મહું નદી મુખથી, વિષ્ણુનાં વખાણ;		
હું તો પૂરે ગ્રેમે ભજન, કરું પુરુષપુરાણ.	મુને૦	૧૯
હું તો વિઘાતણું તત્ત્વ, તપાસું રડી રીત;		
ચારે વેદ વસોણામાં, વિષ્ણુ નવનીત.	મુને૦	૨૦
અં બહા ભવસાગરમાં, પ્રભુનામ છે નાવ;		
નાવે માનવી દેહ વિના, બહા કેરો દાવ.	મુને૦	૨૧
એવા જગજીવન, ત્રિજીવન પ્રાણ;		
કાણ સિધુ મહિ કુદિ પડે, મેલી મોટાં વહાણ.	મુને૦	૨૨

પૂર્વછાંયો

મેલી મોટાં વહાણરે, સાગરમાં ચાને પડો;	
ભવજળ તરવા પારરે, રામનામ નાવે ચડો.	૨૩

કડવું ૩૨ મું-વલણ

વળતા બોલ્યા મુનિ પુણ્યવંતજી, સાંભળ રાજા તે એકે ચંતજી;
ભક્ત ન મૂકે ભજન ભગવંતજી.

ઉથલો

ભક્ત ન મૂકે ભજન પ્રભુનું, અસુરે કીધો ક્રોધ;
શ્યામ સુંદર નામ લેતાં, વધાઈ છે વિરાધ. ૨
બેઠો વખાણે વિષ્ણુ કીર્તન, બીજી ન બોલે વાત;
શ્યામ સુંદર નામ લેતાં, કાપ્યો અસુર ઉત્પાત. ૩

રાગ ધનાશ્રી-કંઠક દેર

કાપ્યો અસુર જે વારો એને કાઈ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એવો મારે કુળ બાળક ન હોય રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૪
એ કુંવરે સોપી છો મારી લાજ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એના મનમાં ન આબ્યું મારું રાજ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૫
જ્યારે પૂછું ત્યારે મુખમયી બાળ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
તેની હૂને લાજે હૃદયમાં ઝાળ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૬
એને સુત જણી ચડાવ્યો મેં સિંચ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
નાખીએ બોલેથી બેસવી કરી રીચ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૭
બોલ્યો દૈત્ય રાજ દાનવની સાથ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એણે મૃત્યુ માગ્યું આપણને હાથ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૮
અંતે તો ઉપન્યો છે કુલ અંગાર રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એણે મુખે કરી માંગી લીધી માર રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૯
એ તો વખાણે છે મારે જેથું વેર રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એને મારતા હવે ન ધરવી, મેર રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૧૦
ઉભા અસુર જીવો છો યાને કાજ રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
એને મારીને નિવારો દાઝ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૧૧
એવું સાંભળીને ઉઠ્યા દૈત્ય કોડ રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
ધર્યા હુકડા તે કરતા કુડાઝોડ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૧૨
લીધો કુડાળે ઉડાડે રહ્યા બારણે રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
જેમ વાદળાંએ વીંટી લીધો ભાણુ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૧૩
બીક દેખાડે પછાડે હેઠા પ્રહાર રે, પ્રહ્લાદ સંભારે શ્યામને રે;
ખાંડાં ઉઘાડાં ઉગામે હથિયાર રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૧૪
દૈત્ય બોલ્યા અલ્યા શ્યામે માટ રે, સંભારે બેઠો રામને રે;
તે તો મૃત્યુ માંગી લીધું યજ્ઞ સાટ રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૧૫

મૂકી દે જે મુખ લીધી તે, વાત રે, સંભારે બેઠો શ્યામને રે;
 નહીં તો હમણાં કરશું તારી ધાત રે, રટે છે બેઠો રામને રે. ૧૬
 તવ બાળક બોલીઓ સુણો દૂત રે, સંભારું બેઠો શ્યામને રે;
 તમે કરોની તમારું કરવુંક રે, રહું છું બેઠો રામને રે. ૧૭
 જેણે બાંધ્યો છે પ્રભુ સાથે પ્રેમ રે, સંભારું બેઠો શ્યામને રે;
 તે તો મહું નહીં જ્યાંસુધી તન ક્ષેમ રે, રહું છું બેઠો રામને રે. ૧૮
 એવું સાંભળીને દાપિયા અસુર રે, પ્રહલાદ સંભારે શ્યામને રે;
 જાણે કીજીએ બાળકને ચૂર રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૧૯
 મારે વળ ગદા તોમર ત્રિશુલ રે, પ્રહલાદ સંભારે શ્યામને રે;
 પડે ભક્તને શરીરે જેમ ફૂલ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૨૦
 નાંખે ખડ્ગ ખેડાના ધણા ધાય રે, પ્રહલાદ સંભારે શ્યામને રે;
 અંગે ભક્તને તરણાવત યાય રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૨૧
 સાંગ ખંજર કટારી નાંખે કોડ રે, પ્રહલાદ સંભારે શ્યામને રે;
 હરિભક્તને ન લાગે તેની ચોટ રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૨૨
 દેલ મારી મારી હાથો નિર્ધાર રે, પ્રહલાદ સંભારે શ્યામને રે;
 અંગે ભક્તને જણાણું ન લગાર રે, ભક્ત રટે બેઠો રામને રે. ૨૩
 પછી કિંકર રાજને લાગ્યો પાય રે, મરે નહિ એ મહારાજ રે;
 અનેક ધા કીધા માત્યો નવ જાથ રે, એના શિરપર ખિન્નનું છે રાજ રે. ૨૪
 એને હણી હણી થાક્યા છે હાથ રે, મરે નહિ એ મહારાજ રે;
 હવે જાણો તે કરોને દેલ નાથ રે, એના શિરપર ખીન્નનું છે રાજ રે. ૨૫

પૂર્વછાયા

એને જાણો તે કરો, અવર કોઇક ઉપાય;
 અર્થક માત્યો નવ ગયો, આસુધ કરે ધાય. ૨૬

કડવું ૩૨ મું-વલણ

યજ્ઞ, યજ્ઞ, બોલ્યા રે, યુજિતર ચલણ, સાંભળ, રાજ, રે, જહું મહિમાવણ;
 હિરણ્યકશિપુ બહુ બળી ગયો મનમાવણ, મારે અસુર તે અન્ય ઉપાવણ. ૧

ઉત્પલો

મારે અસુર અન્ય રીત, ભક્ત રાજ ન હણાય;
 બાળક ઉપર બળ કરે, જેમ રતનપર ધણ વાય. ૨

તેડાવ્યા બળવંત બળિયા, પ્રલયતણા પ્રધાન;
તેને સુત સૌંધી કહ્યું, હણે તો થાઉં તુષ્ટમાન.
મારા તે વેરીને બળે, દીન રેણુ સમરે રામ;
રંગીલો રઢ મૂકે નહીં, ન મૂકે મુખથી નામ.

૩

૪

રાગ મેવાડો

રંગીલો ડુંવર મુખથી, રામ નામ ન મૂકે-દંક.
લાગી લગની મગ ચથો મનમાં, હરિ ચંત નવ મૂકે;
બહુ વિધ વારી મારી જુઓ, કહી કહીને સ્વર સૂકેરે. રંગીં ૫
દૈત્યપતિએ જમકિકર તેડી, સાધુ સુતને સૌંધો;
આ બાળકનો કાળ કરોની, લંપટે મુજને લોખોરે. રંગીં ૬
વળતા જમકિકર ઉઘમ માંડી, વિધ વિધ વાત ઉપજાવી;
ઉડા જળમાં આમિ પડે તેમ, દૈત્યે દાઝ સમાવીરે. રંગીં ૭
સમ જવર ચોરાશી વાયુ, અગન અદાર ઉવેખી;
બક્તતણે મન તેમ ચર્ષ લાગ્યો, જેમ જળ મરતક મેક્ષીરે. રંગીં ૮
કાલદંડ જમદંડ અખંડિત, દરિજન અંગ દુકાર્યા;
જેથી સકળ જગત લય પામે, તે પથુ હડે હાપીરે. રંગીં ૯
દિનકરસુત દાનવને ત્રાશે, કોડ પ્રકારે કામ્યા;
જમ કિકરનું જોર ન ચાલ્યું, હોડ કરી દુઃખ પામ્યારે. રંગીં ૧૦
વળતો ધર્મ કહે સુણુ રાજ, એ સુત કોણુ કહાવે;
ધર્મ કરી અધર્મનું હણિએ, તો પથુ અંત ન આવેરે. રંગીં ૧૧
અમે અમારી શક્તિ પ્રમાણે, મણા ન મૂકી થોડી;
અંતે ધધી વાજ બાવીને, આયુધ નાખ્યાં ફાડીરે. રંગીં ૧૨
એવું સુણીને રાજ સ્થંધો, રણો હદેમાં ખીછ;
બાળ ઉપર બળ કરવાને, વાત વિચારી ખીજરે. રંગીં ૧૩
પુરોહિત રૂપ વિકાળ કરીને, મનમાં વાત વિચારી;
તેડાવ્યા દિગ્પતિના મેગલ, મહા બળિયા વિધ ધારીરે. રંગીં ૧૪
આવ્યા મલ માતંગ મલપતા, અમૃત જોજન ઉચા;
કેસે ધરણ ચરણ પ્રહારથી, પર્વત તેમના કુચારે. રંગીં ૧૫
ખોલ્યો ભૂપતિ કહે ડુંજરને, કામ કરો એક માલં;
આ અર્જુનના પ્રાણુ હરે તો, સાચું જોર તમાલં. રંગીં ૧૬

મેલ્યો બાળ વિચાળ વગડામાં, મોટે ઘેમર ઘેમો;
 મન રૂઢ્યો મમત્તવ વઢૂપ્યો, જઈ જનને અંજેઓરે. રંગી૦ ૧૭
 ત્યારે હુંજરપર હરિ કોપ્યા, દીઠા મદમત મેતી;
 નાઠા ગજ દંતોચલ કાઠી, મહા દુઃખ પામ્યા દંતીરે. રંગી૦ ૧૮
 પછે કરીં કહે જૂપતને, સંભળ રાજ સાચું;
 આ બાળકનો કાળ ન આવે, કોષ કરો તે કાચુંરે. રંગી૦ ૧૯
 એવું સુણીને અસુરે તેજા, પવન પ્રજળ બળવંત;
 આ અર્લકને નાચ કરીને, ટાળો ચિતતી અંતરે. રંગી૦ ૨૦
 દેલ રાજનું કાજ વિચારી, વઢૂપ્યા મનમાં વાયુ;
 પંજર માંહે પ્રવેશ કર્યો, તે હરિજન હણવા આણુરે. રંગી૦ ૨૧
 સોશે શ્વાસ સમાધને આણી, જલે પાકું પીડા;
 પણ હરિજનને લેશ ન લાગે, જિહ્વાં કેશવની કીડારે. રંગી૦ ૨૨
 પવન પેટમાં પળવા લાગ્યો, ઉદરમાં અગ્નિ જવાળે;
 લાગ્યો ભય લાગ્યો મનમાંહે, બાળી માર્યો બાળેરે. રંગી૦ ૨૩
 મારુત જઈ જૂપને મળિયો, એ બાળક બળ બારી;
 જોરે થઈ પણ જરા ન આણ્યું, હું આંખો હાલે દારીરે. રંગી૦ ૨૪
 એમ સુણીને અસુરે તેજા, વાસુકી નાગ નમેરી;
 ફેણ પુંકારે પર્વત ફાટે, ઝેર હલાહલ ઝેરીરે. રંગી૦ ૨૫
 સર્પ સાથે દાનવપતિ બોલ્યો, આ અર્લકને બાળો;
 હુંવર સ્વરૂપે યજ્ઞ પ્રગટ્યો, ડથણ કરી દુઃખ ટાળોરે. રંગી૦ ૨૬
 આસો બાળને બાલ વેગથી, એ જ આઘા મારી;
 પ્રાણ ગયા વણ ચાંતિ ન યાશે, વારુ હાલે વિવધારીરે. રંગી૦ ૨૭
 એવું સુણીને પલમ હાથા, રહિયા વદન વિકાશી;
 કોડ ગરુડ નિદાળી સામા, માંડજ છૂટ્યા નાશીરે. રંગી૦ ૨૮
 મણિધર જઈ જૂપતિની પાસે, બેઠે કર જોડી ઉભો;
 આ બાળકનો કાળ ન આવે, દાનવ યાને દુભોરે. રંગી૦ ૨૯
 વળી વેણુ વિવધરનાં સુણી, અસુર સખળ અકળાવો;
 જે આવડો બાળક કામળ કાયા, કોષયકી ન મરાવોરે. રંગી૦ ૩૦
 જળમાં ઝેર હલાહલ નાંખી, પૂરણ પાન કરાવ્યું;
 અમૃતપે અદકા ગુણ કીધા, કર્તવ્ય કામ ન આંખુરે. રંગી૦ ૩૧

ધ્રોહ પર્વત શૂંઝ ' ચડાવી, ઉંચલી ફેંકી દીધા;
 જન જાણી જગદીશે તેને, જાતે ઝીલી લીધોરે. રંગીં ૩૨
 સાથે દાનવના કિંકર હતા, તે પથુ પંડે પડિયા;
 ભાગ્યા અંગ વિકટ પાથુ વાગા, રાન વગડે રડવડિયારે. રંગીં ૩૩
 પર્વત જેવડો કુંજર કરીને, સાગરમાં સંતાઓ;
 કુસુમશયા જેવું સુખ પામ્યો, જનને માંડ જગાઓરે. રંગીં ૩૪
 નાગપાશ બંધનમાં બાંધી, સાગરમાં સંતાઓ;
 તિહાં પથુ જનને કૃપા કરીને, કમલાનાથે કહાઓરે. રંગીં ૩૫
 વળી દૂત બાળકને લઈ ગયા, ભયથી ભૂપાળ પાસે;
 આ બાળકનો અંત ન આવે, એણીપેર વચન પ્રકાશેરે. રંગીં ૩૬
 જળમાં બોલ્યો પાવકમાં રાહ્યો, ઢોલ્યો પર્વત અંધે;
 એમાં સંકટ બહુ દીધાં પથુ, આળ ન આબું અંગેરે. રંગીં ૩૭
 એવું સુણી દાનવ ભય પામ્યો, ચિત્તમાં વ્યાપી ચિંતા;
 આ બાળકનો નાશ કરતાં, હાથ્યા નર બળવંતારે. રંગીં ૩૮
 આ બાળકથી કોઈ દિવસ પથુ, મસ્તક અમે વિવરજું;
 મનમાં મુને આટલું સુજે, સરજનહારે સરજ્યુરે. રંગીં ૩૯
 દાનવ હોડ કરીને યાક્યો, જોર જરા પથુ નવ ચાલે;
 મહી ખોતરવા મહીપતિ બોટા, નીચું મસ્તક ધાલેરે. રંગીં ૪૦
 રાત દિવસ ચિંતામાં પડિયો, જાણે જનને ચૂરું;
 દહાડે દહાડે દુર્બળ થાયે, અગ્ર ન આયે પૂરેરે. રંગીં ૪૧
 તેવે સમે તિહાં ભૃગુજી આવ્યા, દૈત્યે આદર દીધા;
 સેવકની પેરે શિક્ષા નમાવી, કહે કૃતારથ કીધોરે. રંગીં ૪૨
 વળતા ગુરુ પૂછે કાં ભૂપતિ, દુર્બળ સરખો દેખું;
 મુજને ભય ઉપજાવે ભુગર્માં, એવો પુરુષ નવ પેખુરે. રંગીં ૪૩
 વળતો ભૂપતિ કહે ગુરુજી સુષ્ટિયે, પુત્ર પ્રબળ થયો મારો;
 યજુર્નું રમરણ નિત્ય રાખે, હરતલ એથી હાખોરે. રંગીં ૪૪
 કોઈ દિવસ એથી ભય મુજને, મોત અચાનક આંખે;
 તાપ લાગ્યો તેનો તનમાંહે, ત્રેવડ કરવી ટાલેરે. રંગીં ૪૫
 ત્યારે ગુરુ કહે સુણુ રાજ, એ શી વાત વિચારે;
 કાને કંઈએ સુપ્યું નહીં જગમાં, જે અળ સિંહને મારેરે. રંગીં ૪૬

મેલ પુત્રને મારે મંદિર, રાખું નિલ નિસાળે;
 ફરી ભણાવું એવી વિદ્યા, જે કૃષ્ણ કહે નહીં કાળેરે. રંગી૦ ૪૭
 વરણપાસ બંધનમાં બાંધી, બાળકને બેસાડું;
 રામ નામની રત મેલાવું, વિધવિધ ભાતે વાઠેરે. રંગી૦ ૪૮
 એવું કહીને શુક ઘેર પધાર્યા, શિષ્યને સાથે તેડી;
 વરણપાસ બંધને બાંધ્યો, યર્ષ બહાની બેડીરે. રંગી૦ ૪૯
 સખા ભણો ભણાવો એને, સર્વને રાખ્યા સંગે;
 જેમ પ્રદાદ વચન વિસારે, તેમ લગાડો રંગેરે. રંગી૦ ૫૦
 પૂર્વછાયો.

વચન પૂર્વનું વિસરે, તેમ સમજવો સંત;

જેમ રાજા કહે તેમ ભણો, તજ બજન ભગવંત.

૫૧

કરવું ઉઠ મું-વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે મુખ ત્રપિ જનજી, સાંભળ રાજા તે પાંડુ તંત્ર;

હરિ ભક્તને હરિ તન મંત્રજી, બોલે બાળક તે ગ્રેમ વચનજી.

૧

ઉત્પલો

મછે શિષ્યને એમ પ્રીતિવે, ગ્રેમે ફરી પ્રદલાદ;

હું ભણાવું તે ભણો, જે માંહે સાર સંવાદ.

૨

સહુ કોઈ બૂધરને બળે, ભાવે ફરીને જાત;

સાર નહીં સંસારમાં, એ વિના બીજી ન વાત.

૩

રાગ સોરઠી

સહુ કોઈ ભાવે બળે ભગવાનનેરે, માઠું કહ્યું કરોની જાત;

એ વણ સાર નહીં સંસારમાંરે, મન જોજો વિચારી વાત.

સહુકો.

૪

એ તો આઘ નિરંજન એક છેરે, ભગવાન સુરાસુર બૂપ;

ભક્ત માટે ફરે બહાડમાંરે, ધરે રંગ દેએ તેવાં રૂપ.

સહુકો.

૫

પ્રભુ શેષશ્યામો પોદિયારે, શિર શેષ વદે છે વેદ;

મૃગાએ ઉત્પન્ન ને પ્રલય કરેરે, તેનો ક્રોધ ન જાણે ભેદ.

સહુકો.

૬

જેની નાભિયજા અજ ઉપન્યારે, ચતુરાનન પુણ્ય પવિત્ર;

સુંદર પાયે યર્ષ્યારે વેદમુરે, નિલ વર્ણવે વિષ્ણુ ચરિત્ર.

સહુકો.

૭-

એનું ચૈતન્ય છે ત્રેલોકમાંરે, વિરંચાદિક કીટ પતંગ;

બ્યાપક સૂરજ કમળ જેમ વિશ્વમાંરે, તેમ સધળે છે શ્રીરંગ.

સહુકો.

૮

એતું નામ જપે નાર જેરે, નહીં નરક વાટ નિદાન;	સહુકો.	૯
પાપ તાપ ટળે તન મહિથીરે, જાએ આપયકી અભિમાન.	સહુકો.	૧૦
જેને નામ વહાલું જગદીશનુરે, તે તે પામે પદારથ ચાર;	સહુકો.	૧૧
તેમાં સંશય નહીં સંસારમાંરે, એ તેા નિશ્ચે ને નિરધાર.	સહુકો.	૧૨
સંસાર રૂપિયો સર્પ છેરે, વળી તેના ત્રણ પ્રકાર;	સહુકો.	૧૩
છે મણિ મોહારો ને ઝેર જીજ્ઞે, તેના બારે વિકટ વહેવાર.	સહુકો.	૧૪
વિષ પંથ વસે તેને મુખેરે, તેણે પરભવી સૃષ્ટિ સમસ્ત;	સહુકો.	૧૫
તેમાં મોહારો મુકુંદના નામનોરે, ઉગયો જેને આવિયો હસ્ત.	સહુકો.	૧૬
ભય ઝેરતણું જેતું વામિયુંરે, નિકટ આવ્યો જેને મણિ મોક્ષ;	સહુકો.	૧૭
અંતર આત્મારામને ઓળખારે, યાવ પૂરણુ જ્યોતિ પરાક્ષ.	સહુકો.	૧૮
તે નિર્ગુણ બ્રહ્મને ઓળખારે, ગુણ સગુણાતીત ગાય;	સહુકો.	૧૯
રામ ગોવિંદ મુકુંદ રમાપતિરે, ગરુડારૂઢ વૈકુંઠરાય.	સહુકો.	૨૦
મધુસૂદન માધવ માવજરે, મુખ દાયક દીન દયાળ;	સહુકો.	૨૧
સુંદરસ્થામ દામોદર શ્રીહરિરે, કમળાવર વસ્તુ ગોપાળ.	સહુકો.	૨૨
જગદીશ જનાર્દન મુનિરે, અવિનાશી નિરંજન નાથ;	સહુકો.	૨૩
ભૂધર મહાવર શ્રીધર શ્રીપતિરે, સચ્ચિદાનંદ પોઢણુ પાય.	સહુકો.	૨૪
વાસુદેવ નારાયણ નાથજરે, મનમોહન દેવ મોરાર;	સહુકો.	૨૫
કેશવ કૃષ્ણ ઉપેન્દ્ર અનંત છેરે, કમળાવર ને કીરતાર.	સહુકો.	૨૬
રાંખ ચક્ર ગદાંબુજ શોભતારે, સુરવલ્લભ સુંદરસ્થામ;	સહુકો.	૨૭
ધર્મધુરંધર રૂપ અમોઘ છેરે, ઋષિ નાયક પૂરણુ કામ.	સહુકો.	૨૮
ધૈર્ય અમ્યુત સલ સ્વરૂપ છેરે, ભક્તાવત્સલ મન્મથો રંભ;	સહુકો.	૨૯
આદિ અનાદિ અલૌકિક પરમ છેરે, પુરુષોત્તમ પૂરણુ બ્રહ્મ.	સહુકો.	૩૦
એવાં નામ થકી નિત્ય સ્નેહસુંરે, મુખ ગાય ગોવિન્દનાં ગીત;	સહુકો.	૩૧
મનમાં સલ જાણે શ્રીરામનેરે, તમે આણે પ્રભુપર પ્રીત.	સહુકો.	૩૨
પ્રાણીને પાપનો તાપ લાગે નહી રે, નિલ જપે તે શ્રીજીગદીશ;	સહુકો.	૩૩
કેશવ કોટી અપરાધ ક્ષમા કરેરે, ક્ષણુ ચરણે નમાવો શિશ.	સહુકો.	૩૪
જીવને જન્મતણું દુઃખ ટાળવારે, ધણું તત્ત્વ નારાયણ નામ;	સહુકો.	૩૫
મુખ આપે અનોપજી સર્વચારે, વળી પૂરે તે મનની હામ.	સહુકો.	૩૬
તન પાપના તાપને ટાળવારે, પ્રભુ નામરૂપ છે શીત નીર;	સહુકો.	૩૭
ત્રેમેયું પાન કરો તેતણુંરે, ધણું શીતલ યાચે શરીર.	સહુકો.	૩૮

મનરૂપાશ્વરપિયું સત્ય છેરે, માહે ભણિયું નથી તિલ પાપ;	સહુકો.	૨૪
રામને નામે સીંચો કરી શોધિયેરે, દર્ધ જ્ઞાન અમિનો તાપ.	સહુકો.	૨૫
ચિત્ત ત્યારે નરડી જેવું હશેરે, તેને દુકું તે ન કહે કાપ;	સહુકો.	૨૫
અદર્નશ અમિમાં ઝીલી નીસરેરે, તોયે શ્યામ શરીર ન હોય.	સહુકો.	૨૫
એમ અમિ એક સંસારનીરે, ત્રણ લોકને સોપવા જાય;	સહુકો.	૨૬
તેમાં શ્રીજગદીશના નામથીરે, મન સંત સમાગમ થાય.	સહુકો.	૨૬
તેથી મિત્ર જાણી તમને કહુરે, પરશ્વક્ષ ભજો દિનરાત;	સહુકો.	૨૭
કોઈકામ ન આવે અંત કાળમાંરે, વળી માત પિતા કુળ જ્ઞાત.	સહુકો.	૨૭
રિદ્ધિ સિદ્ધિને સંપત્તિ સર્વ છેરે, અવનિ ને અર્ધંડિત આય;	સહુકો.	૨૮
તે પશુ આવે નહિ અવસાનમાંરે, પ્રભુ નામ વિના કોઈ સાય.	સહુકો.	૨૮
ધર્મ કરી ધરાપર અર્ચિયુંરે, તેનું સહસ્રગણું ધન થાય;	સહુકો.	૨૯
તે વળી પામવાને પર સોકમાંરે, અવતાર સેવાને જાય.	સહુકો.	૨૯
કોઈ ધ્યાન કરે મનથીરે, ગણે દાતા ને ભોક્તા શ્રીરામ;	સહુકો.	૩૦
મનમાં ભક્તિ રાખે ભગવાનનીરે, તે તો પામે પૂરણ પામ.	સહુકો.	૩૦
એટલું તમને કહું આજથીરે, સુખ પામવા રાખો આશ;	સહુકો.	૩૧
મુખે નામ નારાયણુ ઓચરોરે, થાંચા દીનદયાળના દાસ.	સહુકો.	૩૧
પૂર્ણ લમ લગાડી પ્રેમસુંરે, સુખ ઓચરો શ્રીઅવિનાય;	સહુકો.	૩૨
તો દુઃખ દેખશે નહીં અવતારમાંરે, અંતકાળે વેકુંડવાસ.	સહુકો.	૩૨
હુંને નારદ મુનિએ આપિયુંરે, એવું જ્ઞાન અનોપમ પર્મ;	સહુકો.	૩૩
વળી પામિયો માતાને પેટથીરે, તેણે અશુ ટળી ગઈ ચર્મ.	સહુકો.	૩૩
એવું સાંભળી સર્વ વિદ્યાર્થીરે, પ્રભુ નામનો લીધો લક્ષ;	સહુકો.	૩૪
દેવના વંશનો માર્ગ વિસત્યારે, સહુ વર્ણવે વિષ્ણુ પક્ષ.	સહુકો.	૩૪

પૂર્વછાયા

સર્વ સખા વર્ણુ કરે, દરિદ્રીર્તત દિન રાત;	૩૫
અર્લક વાધું વચન, તે ન મેલે મુખથી વાત.	૩૫
એ જ સ્વભાવ અર્લક તણે, જે મુણે તે નિત્ય ગાય;	૩૬
વાત ન મૂકે વદનથી, તે પંથ વિષે ધરમાંપ.	૩૬

કહવું ૩૪ મું-વલણ

વળતા બોલ્યા તે ઋષિ એણીપેરજી, બાળક બેઠો તે ચુરને ઘેરજી;	૧
દરિની દરિભક્તપર વાંધી મેરજી, સમરે જેને અસુરમું વેરજી.	૧

ઉચ્ચલો

અસુર સાથે વેર જોને, બાળક બને તેનું નામ;	
સુણી ગુરુજને ક્રોધ વાધ્યો, આવિયા તે ઠામ.	૨
પ્રહ્લાદ ઉપર ક્રોધ આણી, ત્રણો ગુરુજએ હાય;	
સોપું પાછો ભૂપને, તું ચાલ મારી સાથ.	૩
એવું કહીને અધ્યારએ, સહાયો શિષ્યને બાંહે;	
તતક્ષણ તેડી આવિયા, રાજમંડપમહિ.	૪
બોલ્યા ગુરુ ભૂપાળ સાથે, સંભાળ તારો બાળ;	
સખા કીધા આપ સરખા, વણસાડી નિશાળ.	૫
પોતે ભણે જે મુખચક્રા, સહુને ભણાવે તેહ;	
જળવાય નહીં એ પુન અમથી, એમ ઠરાવ્યું એહ.	૬
એવું સુણીને અસુર બોલિયો, બોલ્યો બાળક ભણી;	
અણુપ્રુટે માગે મૃત્યુ, કોણ છે તારો ધણી.	૭
તવ બોલિયો બાળક મુખે, કાં ભૂપ બૂચો આમ;	
મુજને ભય લાગે નહિ, રક્ષા કરે શ્રી રામ.	૮

રાગ કાફી

વળતો બાળક મુખમું બોલ્યો, સાંભળ તું ભૂપાળ;	
દાનવ કોટી ઉપાય કરે, મારો કદીએ ન આવે કાળ;	
મારે તો શ્રીરામની રક્ષા છે, હૃદેમાં શ્રીરામજી લખ્યા છે.	ટેક. ૬
પાવક કુંડમાં નાંખી પ્રજાળો, લીન પામે જ્યાં સોહ;	
મારા શરીરને નીર જેવું લાગે, દાઝું જરા ના હોય.	મારે. ૧૦
વાસુકી નાગનો લાગ ન લાગે, વાયુ આવ્યો છે વાજ;	
નીર ગંભીરમાં હું નવ બૂચો, ક્રોધ કરો શાને કાજ.	મારે. ૧૧
જમ કિંકરનું જોર ન ચાલ્યું, હારિ હાટકયા હાય;	
મેગલ માથું પછાડી છૂટ્યા, તું જ દેખતાં દાનવનાય.	મારે. ૧૨
પ્રોઠા પર્વત શિખર ચડાવી, દોડાવી નાંખ્યો દૂર;	
અંગ મારાને આલ ન આવ્યું, આલથી ભેટે ભૂર.	મારે. ૧૩
ખડ્ગ કટારી ને ખંજર ખપવા, મૂક્યો ધ્વજાંડનો ભાર;	
પિંજરમાંથી પ્રવેશ ક્યો નહીં, ધારથી નહીં તલવાર.	મારે. ૧૪
મન માને તે પ્રકાર કરો પણ, તોય ન આવે કાળ;	
ભક્ત ઉપર જો જક્ત કોપે પણ, વાંકો ન ચાહે વાળ.	મારે. ૧૫

તાત તમે હુંને મારવા માંહે, મણા ન મૂકી નેટ;
 તોય પંડ પ્રતીત ન આવી, હાય પછાજા ને હેઠ. મારે. ૧૬
 શ્રીહરિને સંભારતાં પ્રાણી, દુઃખ ન પામે દેહ;
 આ જુગમાં ઉગારીઓ હુંને, પાધરું પારખું એહ. મારે. ૧૭
 દેખી પેખીને દૈલ કાં બૂલી, જોની વિચારી વાત;
 કોડ પ્રકાર કરો મુજ ઉપર, ગાત્ર ન લાગે ધાત. મારે. ૧૮
 મલ મોટા મને મારી શકે નહીં, તોય ન ચૂકો મરોડ;
 આંધળાની પેઠે આંખે ન દેખે, કરતાં દીપક કોડ. મારે. ૧૯
 નારાયણનું નામ જ લેતાં, લોપી ન શકે લોક;
 વિશ્વમાં વિધ્યુલજન જ કરતાં, ફંદ કરે તે ફોક. મારે. ૨૦
 વૃશ્ચિક વ્યાલ ખિડાલ ને વાંદર, વાધ વરાહ ને વૈતાલ;
 ક્રોધ ન લોપી શકે પ્રભુ ભજર્તા, દાનવ ને દિગ્પાલ. મારે. ૨૧
 મારું કહ્યું માનો પિતાજી, તો હજી બને ભગવાન;
 કોડ અપરાધ ક્ષમા કરે શ્રીવર, સદા થાયે તુષ્ઠમાન. મારે. ૨૨
 રામ સાથે શી રીશ પિતાજી, એ છે સુરાસુરધીશ;
 જે જેવું કરે તે તેવું પામે, જુજવો નહીં જગદીશ. મારે. ૨૩
 શત્રુ ગણે તેને શત્રુ છે શ્રીવર, મિત્ર ગણે તેને મિત્ર;
 બંધુ ગણે તેને બંધુ ગદાધર, પિતૃ ગણે તેને પિતૃ. મારે. ૨૪
 જગતમાં ભક્તિ વહાલી ભગવાનને, ક્ષયી આડો આંક;
 સદાય કરે શરણાગત કેરી, શું રાજ શું રાંક. મારે. ૨૫
 પ્લહા નારદ ઈંદ્ર ઉપાસન, અન્ય કરી નિલ ધાય;
 વેદ પુરાણથી પાર ન આવે, મોટો ધણો મહિમાય. મારે. ૨૬
 જે રે પિતા તમે વેર વસાવ્યું, તો પામશે પશ્ચાત્તાપ;
 નાય મારો તમને હાય દેખાડવા, આવશે આપો આપ. મારે. ૨૭
 જોર કશું જગદીશની સાથે, જોની વિચારી મૂલ;
 સોર કરે તેમ કેમ બીવેર, શિયાળિયાંથી સાર્દૂલ. મારે. ૨૮
 એવું સુણીને દાનવ કાપ્યો, વિકાળ કરડે દંત;
 સિંહાસનથી આઠજો ઉઠ્યો, અલંક આણુવા અંત. મારે. ૨૯
 પૂર્વછાયો

સિંહાસનથી ઉઠીઓ, કોપ્યો અસુર અનંત;
 ઘોર વદન ગર્જના કરે, બાળકપર બળવંત.

કરવું ઉપ મું-વલણું

વળતા બોલ્યા તે મુનિ પ્રુણવંતજી, સંભળ રાજ તે મેહિમા સંતજી;
આણવા અસુર રાયનો 'અંતજી, રક્ષા કરવા તે શ્રીભગવંતજી. ૧

ઉચ્ચે

જેમાં પ્રગટ્યા શ્રીહરિ, કરુણા કરી તત્કાળ;
હિરણ્યકશિપુ ક્રોધે ભરાણો, નિકટ લીધો બાળ.
સિદ્ધાસનથી શિથ્થે ધાયો, અગ્નિ લીધું હાય;
અર્ભક ઉપર ઉગામિયું, દેખાડ વૈકુંઠનાથ. ૩

રાગ કલ્યાણ

બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુંઠપતિ, એમ હોકારે બકારે બોલે મૂઢમતિ;
હું તો મનમાં ન રાખું કેની ખીક રતિ, બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુંઠપતિ. ૪
હમણાં અદ્વાર કરીને તારા આણુ હરું, ત્યારે હિરણ્યકશિપુ મારું નામ ખરું;
હું તો બ્રહ્માંડમાં ભય કેનો નવ ધરું, બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુંઠપતિ. ૫
હું તો વૈરીતણે છળે બળે મારયો નવ મરું, વર બ્રહ્માએ આપ્યા તે અભિમાન ધરું;
તેણે સકળ ભૂવનમાંહે પ્રલ્યો કરું, બાળા ૦ ૬
મુને શુ કરે તારો રામ રીશ કરી, મારી સન્મુખ ન શકે ધીર ધરી;
ગયો વૈકુંઠથી નાશી મારે ત્રાસે કરી, બાળા ૦ ૭
વર બ્રહ્માતણે મિથ્યા કરે કાણુ વળી, જેથી પ્રગટી સૃષ્ટિ વિવિધ સધળી;
મુને સહાય થયો છિ તપમારે મળી, બાળા ૦ ૮
એવો દિવસ કયો જે દેખું દેવ હરિ, બુદ્ધ કરું તેની સાથે કર અગ્નિ ધરી;
ખહેલો એ મળે તો મેહુ ખીજ વાત પરી, બાળા ૦ ૯
એવું વચન સુણીને બોલ્યો બાળ મુખે, રાજ બળ શાને કરો બેસી રહોની સુખે;
હું તો દુબળો થાજી છુ તમારે દુઃખે, દાદા દેખાડું શું રામ મારો રહ્યો છે બાપી.
બાપી સૃષ્ટિ સુરાસુર એણે માપી, દાદા દેખાડું શું રામ મારો રહ્યો બાપી. ૧૦
મારો પ્રભુજી વસે છે ત્રૈલોક વિષે, એને ન જાણતા આપણથી દૂર રખે;
નથી બ્રહ્માંડ કાઈ મારા નાથ પખે, દાદા ૦ ૧૧
એ તો આત્મા સ્વરૂપી સહુ માંહે વસે, જેમ દર્પણ માંહે પ્રતિબિંબ ધસે;
તેમ સધળે ગોવિંદ બળગો ન ખસે, દાદા ૦ ૧૨
ત્યારે બોલિયો અસુર મન ક્રોધ થકે, અલ્યા જાણ્યું અજાણ્યું કેટલું બકે;
એક આ સ્થિતિથી હોકાર તારો પ્રગટી શકે, બાળા ૦ ૧૦

એવું સુણી બાળક કર જોડી કહે, મારા સ્વામીજી મહિમા તો સત્ય લહે;
 હુંમાં તુંમાં સ્થંભ ખડ્ગ સહમાં રહે, દાદાં ૧૪
 પછી પ્રહલાદ સંભારે વૈકુંઠધણી, નિરખી પ્રેમેશું જોયું ત્યાં સ્થંભ લણી;
 મહિ દીઠા નરસિંહ ત્રેલોકધણી, દાદાં ૧૫
 દેખી સ્થંભને પ્રહલાદે પ્રણામ કર્યો, મન આનંદ આણીને પ્રદક્ષિણા કર્યો;
 એવું દેખીને દાનવપતિ ક્રોધે ભયો, બાળાં ૧૬
 બાધો સ્થંભસું વણુટે ઉઠ્યો ખડ્ગ ધરી, દાદી મુંજ પછાડી દોડી દોટ દર્ષ;
 ફાટો કડડ સ્થંભ ધરા ધ્રુજ રહી, બાળાં ૧૭
 દોઢો કારમો કેસરી નર પ્રગટ થયો, રૂપ નિહાળી દાનવપતિ દૂર ગયો;
 ધરી ઢાલ ખડ્ગ આવી ઉભો રહ્યો, જુઓ પિતાજી પ્રેમે મુજ વૈકુંઠપતિ. ૧૮

પૂર્વજાયો

ઢાલ ખડ્ગ ગ્રહી કરમાં, ઉન્મત્ત ઉભો થયો;
 નરખી શ્રીનરસિંહને, જુદ કરવા સન્મુખ ગયો. ૧૯
 ઉમ રૂપ નરસિંહનું, તે દેખીને કુર્બુદ;
 મનમાં ભય પામે નહીં, ઉન્મત્તે માંજું જુદ. ૨૦

કડવું ૩૬ મું-વલણુ

વળી વળી ખોલ્યા તે મુખ બુદ્ધિવાનજી, સાંભળ રાજ તે હરિજન કાનજી;
 જુદ કરે અમરસું ભગવાનજી, નિરખે દેવ ગગને ચઢી વિમાનજી. ૧
 ઉથલો

અમરસું નરસિંહ રૂપે, જુદ કરે જગદીશ;
 તે કથાનો સુણો મહિમા, રામ માનવધીશ. ૨

રાગ કલ્યાણ

જોતાં કડડ સ્થંભ ફાટ્યો કારમારે, પ્રભુ પ્રગટ્યા તે નરસિંહ રૂપ;
 ભડડ ભાગા ભડ ભૂપતિરે, છે ભક્તવત્સલ સ્વરૂપ;
 રામ દેવસું જગાજું જુદ દાનવેર. ૩
 બ્રહ્મટી કુટિલ બીહામણીર, દોસિ નયણામો પાવકની જાળ;
 નાસિકા ધોર ધણો આકળોરે, તેણે ડાલવા લાગ્યા છે દિગ્પાળ. રામ. ૪
 ખાએ બગાસાં વિકાશે મુખ વેગમુરિ, થાય તેમાં ત્રણલોક સમાસ;
 હોકારો કરે શ્રીહરિ આકળોરે, ચૌદ જીવનમાં યાયે તેનો વાસ. રામ. ૫

- બેહુ હસ્ત બિરાળે બલ ભર્યારે, જેવા ઝળકે તે લાલ યુલાલ;
તલપે વિડારે શિશુ દેલનેરે, હુતા હજુરી હજારે ખવાસ. રામ. ૬
- અંગ ઉપરે વિકાળ રોમાવળીરે, જંધે તે કેસરીના જેવા કેશ;
વદન તેજ રવિ કોટિનુરે, ધર્યો પ્રભુજીએ વિકાળ ધણે વેશ. રામ. ૭
- ધુજે ધરણી ચરણુ ધમકારથીરે, ગાળે પરછંડે ગગન બ્રહ્માંડ;
ખળબળે શિખર સૈલ્યનારે, શેષ સળવળે ચળે નવ ખંડ. રામ. ૮
- એવું નિહાળી સ્વરૂપ નરસિંહનુરે, મન ખીનો નહીં દાનવ નાથ;
દાલ ખડગ કરમાં પ્રહરીરે, જુદા માંડ્યું મધુસુદનની સાથ. રામ. ૯
- સારે કોધ કરી નરકેસરીરે, તાઓ તલપે કરીને તત્કાલ;
જેરાવર ઝાલિયો જીવતોરે, વળી વેગથી વછૂટે વિકાળ. રામ. ૧૦
- નાખી આયુધ ગગન લગે છિછળેરે, આવે ખીહાવતો દાનવ યજ્ઞકૂર;
વળગે વછૂટે રૂઠે રામસુંરે, ઉઠે તનમાંહે સમાયે નહીં સૂર. રામ. ૧૧
- પડે લડયડે વઢે જઈ વાડસુંરે, માર્યો મરે નહીં અસુર અકાંલ;
ઈંદ્ર બ્રહ્મા આડાં દઈ વાંદળોરે, જેવા વ્યાવ્યા અમર ચારે ચાલ. રામ. ૧૨
- દળ વાદળમાં વળે જેમ વિજળીરે, તેમ વિષ્ણુ સાથે દોડી મળે દૈત્ય;
ભારી જુજે સહસ્રના પ્રહારથીરે, નવ ભાગો આયુધસહિત. રામ. ૧૩
- ઝાલે ઝડપ નાખીને નરકેસરીરે, વળી વેગથી વછૂટી વીર જોય;
દેખીને મુજબાં લાગ્યા દેવતારે, મન મુનિ ન ધરી શકે કોય. રામ. ૧૪
- જુદા દારુણ દેખીને વિસ્મય થયારે, ઈંદ્ર બ્રહ્મા વિચારે છે એમ;
નરહરિ આગળ જીદંમાંરે, જાણ્યું રખે રહેતો દાનવ ખેમ. રામ. ૧૫
- થાય ઉચો નીચો ને ખેળાકળેરે, નવ ઝાલ્યો રહે નરહરિને હાથ;
કોડા કરે અસુરસું ગ્રીહરિરે, ભરે સહસ્ર જીભતણી બાથ. રામ. ૧૬
- નવ જાણે સુર ખેમાં કાણુ જિતશેરે, એવો અસુર અતુલ બળવંત;
રાજ જુદા જોધને દૈત્ય ને દેવતણુંરે, વળી અગિળી લઈ રક્ષા હંત. રામ. ૧૭
- ભોમ ભાર જંબલે પ્રહારનોરે, લય પામ્યો ધણું મન જીજંઘ;
સધળા ભેળા સમ સિધુ સામટારે, પડે ખડ તાલે પર્વત મૃગ. રામ. ૧૮
- મલજુદા પ્રયત્નને બળે કરીરે, ધણું શિથિલ થયો શેષ;
ગર્જનાએ ગર્ભ ધણા ગત્યારે, જાણ્યું જીતળ વાદળ બેળે એક. રામ. ૧૯
- એમ અસુર ને વિષ્ણુ વઢે વાદસુંરે, તેણે સુધિ ન શકે કોઈ શેખ;
તેજ પ્રહાર્યું નરસિંહનુરે, તેણે નભમણિ ચપા નિસ્તેજ. રામ. ૨૦

ઉથલો

કર્ણુ અમરનું કાજ, અસુર સધળા હરખે ભાપા;
મન પામ્યા ઉદ્ધાસ, શ્રીનરસિંહે નિર્ભય કચ્યા.

૪૫

કર્ણુ ૩૭ મું-વણણ

વળી વળી ખોલ્યો તે બ્રહ્મકુમારજી, સાંભળ રાજ તે યશ કીરતારજી;
સ્તુતિ કરે છે અમર અપારજી.

૧

ઉથલો

અમર સ્તુતિ અપાર બાતે, કરે બેઠે કર બેઠે;
રૂદ્ર બ્રહ્માદિક અનેક સુરપતિ, વિનવે તેનીય કોડ.

૨

રાગ ચૌપાઈ

આભ્યા ઈન્દ્ર સુભદ્રા આનંદ ધરી, કરમણિ મુક્તારજી પ્રુખ ધરી;

ઉદ્ધા સ્તુતિ કરે પરજ્યામ કરી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩

પડે હ્રુકુદી કનક જેમ ધરણે ઢળી, તેમ પ્રભુને વિનવે છે સુર મંડળી;

કર બેઠીને સ્તુતિ કરે છે વળી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૪

સ્વામી દેવ સમસ્તનું દુઃખ દબ્યું, ધણા દિવસ પછી ગયું રાજ મળ્યું;

તારા ભક્તનું સમરણ અમને કબ્યું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૫

હવે સાધુ સમસ્તની વ્યાધિ ગર્ધ, સુખે રહેશું તે સ્વર્ગ નિવાસ ગર્ધ;

તણુ લોકની કલમય વિનાશ યર્ધ, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૬

દોઢો ભક્તને મહિમા અપાર અમે, જેને મારી શક્યો નહીં દુષ્ટ કપમે;

વળી સ્થંભ દોડી પ્રગટયા છે તમે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૭

એમ અમર સ્તુતિ કરે દૂર થકે, કોટિ તેજથી નિકટ ગર્ધ ન થકે;

રસના રવિ કોટિ જેવી ઝળકે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૮

કર બેઠીને આગળ નિઃશંક નમે, હવે દુઃખ અમારું સમસ્ત શમે;

મન પ્રેમ ધરી પ્રભુને પ્રભુમે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૯

ધણા દિવસ લગે દુષ્ટની વેઠ કરી, અંન પૂરું ન પામતા પેટ ભરી;

એની આજ્ઞા પાળતા ત્રાસ ધરી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૦

ચાશે જમ જગાદિક કર્મ હવે, લક્ષ સખા ખંજામૃત મંત્ર અવે;

કરશું તર્પણ નિત્ય ને હોમ હવે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૧

વળી એમ જગદીશની સ્તુતિ કરે, ગુણ ગાયે ગોવિંદના હરખ ધણે;

સ્મૃત્યા દુઃખથી પ્રતાપ મુકુંદતણે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૨

- કહે નરકનાયક હાય ભેડી, સ્તુતિ શું કરે છે મારી મલ થોડી;
ગરુડારુદ છે તારી મલ ઔઠી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૩
- ભણે વરુણ વખાણુ કરે સુખથી, હવે સૃષ્ટિમાં રાજ કરું સુખથી;
મુને રાખિયો દેસતણાં દુઃખથી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૪
- કેટલા દિન દુષ્ટનું નીર વણું, નિલ કાજ કચું જે એણે કહ્યું;
હવે આજયકી ધણું સુખ ચયું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૫
- વળી વાયુ સમરત કરે વિનતિ, અમને ધણી દુષ્ટની ખીડા હતી;
એ નિવારણુ પ્રભુ કીધી મતિ, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૬
- કર ભેડીને જક્ષકુંવર કહેં, સ્વામી ઉમ મહિમા તારો કાણુ લહે;
સુખ પામે જે સાધક મરણે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૭
- અસુરે અમને ધણું દુઃખ દીધું, ઉપદ્રવ કરી ધણું દ્રવ્ય લીધું;
પ્રભુ તે સમે કષ્ટ વિનાશ કીધુ, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૮
- વદે વેદ વેદાંત ગોપાળ ભણી, હવે સહાય કરો એક બાળ તણી;
તમને ન ધટે એવી રીશ ધણી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૧૯
- ધણું તીક્ષ્ણ ક્રોધ તમારે થકે, નણુ લોકમાં કાપ રહી ન થકે;
રખે શેષ ચળી પૃથ્વી થડકે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૦
- કીધો ક્રોધ તમારો તે વાચ્યો ધટે, જ્યારે મહા કલ્પાંત સમે પ્રગટે;
સારે વિશ્વની ઉત્પત્તિ થાતી મટે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૧
- બહા સ્તુતિ કરે છે ભેદ થકી, વેદ જગ ચલુર ને સામયકી;
તારા શુભનો પરિચ્છેદ પાર નથી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૨
- તમો આજ અલોકીક રૂપ ધર્યું, મુનિ દેવ સમસ્તનું દુઃખ હર્યું;
ત્રણુ લોકમાં તેજ તારું પસર્યું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૩
- ઉભા ગાંધર્વ સધળા ગાન કરે, જંત્ર વાંસળી તુંબરુ હાય ધરે;
છંદ તાલ મૃદંગે તાન કરે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૪
- નામે કિન્નર કામિની રૂપ કળા, ગુણ વર્ણવે વિષ્ણુતણા સખળા;
મધુર સ્વરે ગાન કરે અખળા, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૫
- ખેલે વાણુ બંદીજન લોક વળી, અમે જાચતા દેસને સર્વે મળી;
ગયું આજયકી દુઃખ તેનું ટળી; પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૬
- કેઈ રામનું નામ ન લેતું કદા, અમે બોલતા દેસની કીર્તિ સદા;
ભજ્યું તમને રીપુ માર્યો તદા, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૭

એમ દેવના જયનો શબ્દ કહી, કરે વંદના વદન મુનીંદ્ર સહી;
 એમ ચરણ કમળભર ઉભારહી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૮
 પ્રભુ દુષ્ટ વિનાશ કર્યો પુરથી, તોય ક્રોધ હરિ ન તમે ઉરથી;
 તેનો તાપ ન જાય સહો સુરથી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૨૯
 વાખ્યો તીક્ષ્ણ તાપ પ્રતાપ ધણો, જીગમાં ન સહેવાય નરસિંહતણો.
 જાણે લય પામે ત્રેલોક ધણો, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૦
 તેવે મહાદેવે દેવની આણી દયા, ક્ષણમાં નર શ્યામ સ્વરૂપ થયા;
 નૃત્ય કરતાં નરસિંહ પાસે ગયા, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૧
 જગદીશે હીંદુ જ્યારે રૂપ એવું, એ કરિમું કોણ સ્વરૂપ નવું;
 એ તો નિપજ્યું કૌતક જોવાતણું, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૨
 પછી જોળખ્યો વિજયે વશનદયા, શિવ શંભુ અલૌકિક વિશ્વ વસ્યા;
 મુખ સામું જોઈ નરસિંહ હસ્યા, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૩
 જ્યારે હાસ્યકીધું હરિએ મુખથી, ત્યારે ક્રોધ સમસ્ત શમ્યો તનથી;
 મળ્યા નરસિંહ હરિ અસખ યર્ષ, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૪
 શિવ ભક્ત પ્રહ્લાદમુંદેત આણી, નરસિંહ પ્રત્યે કહી મુખ વાણી;
 એની સહાય કરો હવે સંત જાણી, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૫
 એવું સાંભળીને ત્રેલોકનાથે, ધર્મો ભક્ત પ્રહ્લાદને આપ હાથે;
 વર માંગ કરી મેલ્યો હસ્ત માથે, પ્રભુ નમો નમો નરસિંહ હરિ. ૩૬

પૂર્વજાણો

માંગ માંગ વર મુખધરી, એમ કહે અવિનાશ;
 તવ કર જોડી ભક્તજન, બોલે વચન પ્રકાશ. ૩૭

કંડવું ૩૮ મું-વલિણુ

વળી વળી બોલ્યા તે ઋષિરાજનજી, સાંભળ રાજા તે એકે મંત્રજી;
 થયું ભક્તનું પ્રવૃત્તિત વદનજી, બોલ્યો બાળક મધુર વચનજી. ૧

ઉથલો

બાળક બોલે મધુરાં વાયક, સ્મૃતિ કરે નરસિંહની;
 હાય જોડી નાય સન્મુખ, કરે વાત ઉછરંગની. ૨

રાગ જોજેવંતી

સ્વામી નમો નમો શ્રી નરસિંહજી, શત્રુનો કીધો છ ભંગજી;
 સુરનો રાખ્યો છ રંગજી, ઉગ્ર રૂપ ધારીરે. સ્વામી. ૩

પ્રગટયા છે દેહીને સ્યંભ, દાનવનો ટાલ્યો છે દંભ;	
વિજળા જેવો વજ્રંભ, સેવક ઉગારીરે.	સ્વામી. ૪
કહાવો છે દેવના દેવ, અંત તે સ્વયમેવ;	
અધમ તારોની ટેવ, છે કરુણાસિંધુરે.	સ્વામી. ૫
અહર્નિશ વખાણે વેદ, ધ્રુવા તે નવ જાણે બેદ;	
અટલ રૂપ છે દેવ, દેવ દીનઅંધુરે.	સ્વામી. ૬
હરે રહેજો મહારાજ, તમ કને માણું છું આજ;	
નવધા ભક્તિનું કાજ, દેજો અંતરભમીરે.	સ્વામી. ૭
જો મુજને થયા છે તુષ્ટમાન, આપો અભય વરદાન;	
એટલું માણું ભગવાન, ચરણ શિથ નામીરે.	સ્વામી. ૮
ભૂલો નહી પોતાતણું, ભક્તવત્સલપણું;	
મુખે શું વખાણુ ધણું, સાચું ખિદ તારંરે.	સ્વામી. ૯
વિનતિ સાંભળજો કરુણ, સર્વદા રાખો ચરણ;	
નિશ દિન મહારાજને ચરણ, વસે ચિત્ત મારંરે.	સ્વામી. ૧૦
અધક્ષણ નામ તમારું, હરેથી ન થાય ન્યારું;	
અહર્નિશ મનમાં સંભારું, પ્રભુ વનવાસીરે.	સ્વામી. ૧૧
પુરુષોત્તમ પૂર્ણાંદ, માધવ મહાવર મુકુંદ;	
ગૌઆદ્યજ્યપતિ ગોવિંદ, વિશ્વજન દુઃખહર્તારે.	સ્વામી. ૧૨
દામોદર સુંદરશ્યામ, વિલસો વૈકુંઠધામ;	
સહુ કોઈ સમરે નામ, ત્રિજીવન ભર્તારે.	સ્વામી. ૧૩
કરતા મંગળ કલ્યાણ, જગજીવન મારા પ્રાણ;	
જીગમાં વરતાઓ આણ, શ્રીસારંગપાણીરે.	સ્વામી. ૧૪
કૃપા કામી અપાર, સેવકની લીધી સાર;	
વિશ્વભર ચચા વાર, મહેર મનમાં આણીરે.	સ્વામી. ૧૫
લીધો છે નરહરિ વેપ, રીસ ધરી અધિકેશ;	
તારો છે દાનવરેસ, દેવ દુઃખ ટાલ્યુંરે.	સ્વામી. ૧૬
હુવો જગતમાં જયજયકાર, સહાય થયા છે સરજનહાર;	
સંતોષ પામ્યો સંસાર, પ્રભુ વેર વાલ્યુંરે.	સ્વામી. ૧૭
હમણા જેવા થયા સહાય, તેવા જ રહેજો સદાય;	
એ માણું લાગીને પાપ, પ્રભુ તમ પાસેરે.	સ્વામી. ૧૮

અહર્નિશ ગોવિંદગુણ ગાન, જ્યાં સુધી આવે અવસાન;
ત્યાં સુધી તમારું નામ, હૃદયમાં પ્રકાશરે. સ્વામી. ૧૯
એવું જાણી કમળાનાથ, ફરી મસ્તક મેલો હાથ;
બોલ્યા છે સેનકની સાથ, સાધુજન જાણીરે. સ્વામી. ૨૦

પૂર્વછાયા

શ્રીમુખહરિ વાણી વદે, સાંભળ ભક્ત સુભણ;
મારે વેળુવ જગતમાં, જાણું જીવનપ્રાણ. ૨૧
જ મુજને નિશ્ચયિન ભજે, તેને ભણું સદાય;
જેણે મુજને નવ ભજ્યો, તે મેં તજ્યો નવ જાય. ૨૨
પરદ્રોહી પરધાતકી, અજાણે લીએ મુજ નામ;
એકવાર જો આવ્યરે, તો પામે મુજ ધામ. ૨૩

કડવું ૩૯ મું-વલણ

વળી વળી બોલ્યા તે મુનિવર નાથજી, હરિજન હિતો તે જોડી હાથજી;
પ્રભુજી બોલ્યા તે સેવક સાથજી. ૧

ઉપલેા

સેવક સાથે શ્રીહરિ, બોલ્યા વચન ઉપદેશ;
ભક્ત થાપો અભય કરી, કાપો કડવું ક્લેશ. ૨

રાગ ચૌપાઈ

બોલ્યા નરહરિ મુખ વાત, સાધુ; મેં તો નાથ કર્યો તુજ તાત, સાધુ;
તોએ તુને ન આબ્યો અભાવ, સાધુ; એવો મુંદર તારો સ્વભાવ, સાધુ. ૩
તારી ધીરજને ધન્ય ધન્ય, સાધુ; તારા પૂર્વ જન્મનું છે પુણ્ય, સાધુ;
તુને આપું અમે વરદાન, સાધુ; હું તો તું ઉપર યથો તુષ્ટમાન, સાધુ. ૪
તેં તો તાતની વાત ન માની, સાધુ; મારી ભક્તિ ન રાખી છાની, સાધુ;
રાજન્નદ્વિ દેખી નવ રીઝ્યો, સાધુ; ખીનો નહીં દેખી દાનવ ખીજ્યો, સાધુ. ૫
દૈદ ભક્તિ કીધી બહુ ભાત, સાધુ; ભય ન ધર્યો અસુરને હાથ, સાધુ;
હવે રાજ અટલ તુંને આપું, સાધુ; ભક્ત પોતાતણે કરી થાપું, સાધુ. ૬
મારા ભક્ત ધણા હુંને વહાલા, સાધુ; ખીજા હાડ કરે તે હાલા, સાધુ;
મુખે જપ કરે હરિનામ, સાધુ; તે તો પામે પૂરણ ધાન, સાધુ. ૭
હું તો બીડ ભક્તની ભાજું, સાધુ; મન અર્પ કરે તેને ગાંજું, સાધુ;
યાગિ પ્રગટ તે ભક્તને કાજ, સાધુ; એની શીઘ્ર જતી રાખું લાજ, સાધુ. ૮

મારા ભક્તને દેશે દુઃખ, સાધુ; મુને તેનું ન ગમે મૂખ, સાધુ;
 દુંપર ભક્ત આણે પ્રેમ, સાધુ; તેને હું રાખું હું હૈમ, સાધુ. ૯
 તેને આપું પદારથ ચાર, સાધુ; તેનો વેદ વદે વિસ્તાર, સાધુ;
 જેને ભાવ જેવો મનમહિ, સાધુ; તેને તેવી પ્રાપ્તિ થાયે, સાધુ. ૧૦
 જેવું વાવે ખેતરમાં ખીજ, સાધુ; તેવું નીપજે નીરખતાં સિદ્ધ, સાધુ;
 જેણે મુજને આપ અરધ્યું, સાધુ; તેને મેં પણ સરવ સમર્પ્યું, સાધુ. ૧૧
 મુજ આગળ જેવું કામે, સાધુ; સંસારમાં તેવું પામે, સાધુ;
 મારા ભજનતણે રસ પીધો, સાધુ; મુને જગતમાં વશ કરી લીધો, સાધુ. ૧૨
 જે કાઈ પૂજન મારું કરશે, સાધુ; સુખ પોતાનું પોતે ભરશે, સાધુ;
 પહેલું રનાન કરે જે આપે, સાધુ; પછે મુજને તે સન્મુખ થાપે, સાધુ. ૧૩
 મુને ચંદન ગંધ ચડાવે, સાધુ; તેનો પ્રેમલ પોતાને આવે, સાધુ;
 જેનું નૈવેદ્ય કરે મુને નિલ, સાધુ; તેવું પોતે પામે દિન પ્રલ, સાધુ. ૧૪
 મારું ગાન કરી શુભ ગાય, સાધુ; તેને અંતરે આનંદ થાય, સાધુ;
 હું તો પૂજની ઇચ્છા ન રાખું, સાધુ; પ્રેમ દેખું સાં દર્શન આપું, સાધુ. ૧૫
 હું તો પૂરણ હું સર્વે ભાત, સાધુ; મારે ન્યૂન નહીં કાઈ વાત, સાધુ;
 તન દીક્ષમાં અરધ નિહાળું, સાધુ; કશું અર્ક આગળ અજવાળું, સાધુ; ૧૬
 જેમ પૃથ્વીમાં ખીજ વિરાજે, સાધુ; તે પણ નાંખે પોતાને કાજે, સાધુ;
 ધરી આપ ઇચ્છા ન ધરાવે, સાધુ; સહ સ્વારથે ખીજ વાવે, સાધુ. ૧૭
 તેમ ભક્તને અનોપમ ચારે, સાધુ; પણ પોતાનો અર્થ સમારે, સાધુ;
 હું તો પ્રગટાવે પ્રગટું પાંસે, સાધુ; જેમ બહુ વિષ વહિ પ્રકારો, સાધુ. ૧૮
 અગ્નિ નિકટ રહે શીત ટાળે, સાધુ; જાયે બળ કરવા તેને બાળે, સાધુ;
 એહેવો મારો સ્વભાવ પુંજણે, સાધુ; વળી સત્ય કરીને પ્રમાણે, સાધુ. ૧૯
 મારે સરખું સહ સાથ, સાધુ; મિત્ર સત્ત્વ થાય છે હાથ, સાધુ;
 જેવું જોતાં તે જન્મ અરીશે, સાધુ; રંગ સરખું પ્રતિબિંબ દીસે, સાધુ. ૨૦
 તેમ જ મુજ સાથે મન જેવું, સાધુ; તે પ્રમાણે ફળ પામે તેવું, સાધુ;
 રજ સરજ પર કાપ નાંખે, સાધુ; પાછી આવી પડે નીજ આંખે, સાધુ. ૨૧
 ભક્ત ઇચ્છે તે ફળ ઝટ પામે, સાધુ; જે વચન મારું પ્રમાણે, સાધુ;
 તેમ હું પણ છઉં ફલદાતા, સાધુ; તે તો માનજે વચન વિધાતા, સાધુ. ૨૨

પૂર્વછાયા

. વચન વિધાતા તણાં, જે કલાં શ્રીજગદીશ;
 તાહે થયા છે સંતને, માધવે મેલી રીશ.

કેશવે ક્રમળા તેડિયાં, વિશ્વજનેતા એહ;
રાજ્યાભિષેક કરે ત્યાં, શિર મોતી વરસે મેહ. ૨૪
સિદ્ધાસન બેસાડિયો, છાયો રાજકુમાર;
સૂર સધળા સંતોખિયા, વરત્યો તે જોજેકાર. ૨૫

કડવું ૪૦ મું-વલણ

વળી વળી ખોટ્યા તે મુનિ મહાજનજી; સાંભળ રાજ ભાવ અનંતજી;
પ્રભુએ સંતોખ્યા સૂર સંતજી, યયા સેવકને પ્રભુ પ્રસંનજી. ૧

ઉધડો

સેવકને પ્રભુ પ્રસન્ન થયા, આપ્યું અનોપમ રાજ;
નારાયણ નરહરિ હુવા, તે અસૂર હરવા કાજ. ૨

રાગ ધનાગ્રીની દેશી

નારાયણ નરસિંહ સ્વરૂપે, પ્રગટ્યા વચન વિપ્રને મારેજી;
હિરણ્યકશ્યપ દાનવને મારી, પ્રહ્લાદ બેસાજો પારેજી. ૩

આપ્યું રાજ અખિલ અવનીનું, કાએ ન શકે કોપીજી;
હરિજન સહુને સંતોખીને, લાજ લગારે ન લોપીજી. ૪

વૈષ્ણવ ધર્મ વાધ્યો ધણું જુગમાં, આણું અનંતની વરતીજી;
ત્રિલોક જાગી ગાય હરિ જય, કીરતન હરિનું કરતીજી. ૫

ઘેર ઘેર હરિ મંદીર ગુણ મુંદર, માંહે દામોદર દેવજી;
ઓચ્છવ વરત આનંદ અહરનિશ, કરે પ્રભુજીની સેવજી. ૬

જગન જપ જગ તપ ઝાપિ સાધે, ખંતે કરે નિત્ય કરમજી;
અવની સ્વસ્થ અનંત આરાધે, વધ્યો ધરાપર ધરમજી. ૭

અવની કામદુધા ઘેર દૂઝે, બોમથી વરસે કીરતજી;
દિન વરસાત મેઘ નવ સૂકે, માઝ્યાં તે મૂકે નીરજી. ૮

સૂરજ અનંત તપે નહીં સધળે, સિંચે મુકા બહુ સોમજી;
ભાર અદાર પુલી વનસ્પતિ, ભાર ન કીધે બોમજી. ૯

નદી નવાણું વિમલ જળ વાયુ, સાગર ખામ્યો શાંતિજી;
પાવક ચંદ્ર રવિ ઊડગણની, આપે અનોપમ કાંતિજી. ૧૦

એણીપેરે સ્વસ્થ થયું સચરાચર, અદ્ભુત આનંદ પામ્યાજી;
દેવ સ્થમરત વસ્યા નીજ સ્થાનક, દેતતણાં દુઃખ વામ્યાજી. ૧૧

ભાગ્યો ભય સૂર લોક સરવનો, પ્રભુ તણે પરતાપેજી;
લક્ષ્મી હિમાચ્યા અસૂર સંધાચ્યા, અવિચલ નરહરિ આપેજી. ૧૨

- દિરણ્ણકશિપ ને દિરણ્ણ્યાક્ષ, એણીપેરે ત્રણ્ણએ સંધાચ્યાળ; ૧૩
 પુનરપિ રાવણ કુંભકરણ યર્ષ, પૃથવીમહિ પધાચ્યાળ. ૧૩
 તેણે નવ ખટ માસ તપ સાધી, ઈશ્વરને ઉપાસીળ; ૧૪
 ચોકડી ચૌદનું રાજ લઇને, લંકા કનકપુરી વાસીળ. ૧૪
 ગરવ કર્યો તેણે તણ જીવનમાં, સુરપતિને દંડ દીધોળ; ૧૫
 તેના મદ દરવા શ્રી રામે, રઘુકુલ અવતાર લીધોળ, ૧૫
 જેને દશ મસ્તક વિષ જીભ, જળવંત એથી પીતાળ; ૧૬
 જેણે રામશું રાઠ લગાડી, ગ્રહી ગયો માત સીતાળ. ૧૬
 ત્યારે પ્રભુજીએ જળમાં સ્થા તારી, હનુમંતે લંકા પ્રભળીળ; ૧૭
 રાવણના દશ મસ્તક છેદી, જનક તનવા વાળીળ. ૧૭
 ત્યારપછી હુવા પરજીગમાં, અંત આરંભ કળીકાળળ; ૧૮
 એ બેહુ દાનવ ફરી અવતર્યા, દંતવક્ત્ર સિશુપાલળ. ૧૮
 પરિશ્રદ્ધ બધ વિજયકેરા, સેવક ઋષિને શાપેળ; ૧૯
 અવતાર ત્રણે થયા જીગમાંહે, સંત પિતા સંતાપેળ. ૧૯
 આઘ પ્રભુની ધગ્ગા હતી, જીવ કરવાને કળેળ; ૨૦
 તે માટે પાર્થદને પાડી, પ્રગટ થયા મહારાજળ. ૨૦
 શાપ દીધો મુનિવરે તેને, અવતરવું પશું સાચળ; ૨૧
 પેલા ભક્ત પ્રહ્લાદ થયા તે, સનક ઋષિ સાક્ષાતળ. ૨૧
 રાવણ બાંધવ ભક્ત વિભીષણ, તે પણ ઋષિ અવતારળ; ૨૨
 દ્વાપરમાં સિશુપાલની સન્મુખ, ભીમક સનતકુમારળ. ૨૨
 કમળાજીએ કીધો ક્રોધ લગારક, વસ્યો સેવકનો વંકળ; ૨૩
 તેણે અધમ અવતાર ધર્યો તે, જનકી લઈ ગયો લંકળ. ૨૩
 ફરી થયો સિશુપાલ પ્રજાળ નર, કીધું તે કમળાનું ક્રોડળ; ૨૪
 શ્રીકૃષ્ણજીએ તેના ગર્વ ઉતાર્યો, રૂઢિણી સખા રણુછાડળ. ૨૪
 તે માટે તારી સન્મુખ રાજા, શ્રીવરે માચ્યો સિશુપાલળ; ૨૫
 ત્રણ જન્મ થયા ચેતિલ્યાને, મોક્ષ આપ્યો ગોપાલળ. ૨૫
 અધમ ગોધાર્યા દેવ ઉગાચ્યા, સાચાં તે સર્વના અર્થળ; ૨૬
 ભગતવગ્ગલ પ્રજા નવ ભૂલે, સરવથા સમર્થળ. ૨૬
 પૂરણ ભગત પ્રહ્લાદ પ્રભુનો, ભક્તિ કીધી રૂડી રીતળ; ૨૭
 પિતાએ પ્રભુનો ભલી જાતે, તોએ ન મૂકી પ્રીતળ. ૨૭

ક્ષણું રાચે નાચે નીજ લઇને, ક્ષણું જાચે જગદીશજી;
ક્ષણું એક રહે ક્ષણું એક બેસે, મન પ્રેમથી રાખે પિતાજી. ૨૮
શીખે ગાયે ને સાંભળે કોઈ, નરસિંહનાં ચરિત્રજી;
પૂરણ ભક્તિ કરે પ્રભુની, યાય તે પુણ્ય પવિત્રજી. ૨૯
પરમેશ્વર પોતાના જાણી, એ મુજને વિશ્વાસજી;
બેઠું કર જોડી એણીપેરે બાલ્યા, કવિ તે કાળીદાસજી. ૩૦
મોટા મહિમા હરિજનકેરો, જગત સુરાસુર જાણેજી;
સંસ્ત્રુપે કહે સ્મરણ માત્રે, બોલ્યા તે શુદ્ધ પ્રમાણેજી. ૩૧
મિત્રે પાતિક પ્રસે યાયે, મુણ ગોવિંદના ગાતાંજી;
ઘેર બેઠાં જન જે પુણ્ય પામે, તે પુણ્ય તીરથ જતાંજી. ૩૨

પૂર્વછાંયો

તે પુણ્ય તીર્થો દહ જાય, કરે માર્ગન રનાન;
તે પુણ્ય ઘેર બેઠાં મળે, ભજતાં શ્રીભગવાન. ૩૩
પ્રયાગ માંહે માધ નાહે, કાટી કલંક જાય;
તે પુણ્ય તોળતાં હરિ, નામ તુલ્ય નવ યાય. ૩૪
ગયા શ્રાદ્ધ ભાસ પ્રભાસ પ્રાચી, પિત્રને પિંડદાન;
તેને ગતિ યાય પ્રેતની, હરિ જપે મહા પુણ્યદાન. ૩૫
જેણે સમસ્થા શ્રીહરિ, ભાવ રાખી મન;
તેના પૂર્વ જ મોક્ષ પામે, પહોંચે સ્વર્ગ જીવન. ૩૬
કાટી સુરભિ અદણુ સમે, આપે કાશીમાંહે;
દશ સહસ્ર મખ મેરુ કનકના, તે પુણ્ય નવ યાયે. ૩૭
પાપ નાશે પૂર્વ કૃત્યનાં, બ્રહ્મહત્યાદિક જેહ;
આ ભવમાં નવ લાજે પરાભવ, ભક્ત દુર્લભ દેહ. ૩૮
જેણે હરિ નવ ભજ્યા, તેના જીવનમોખર;
ચિંતામણિ જે કર વિષે, તે નાંખિયું નીર અપાર. ૩૯
મંદમતિ ગોવિંદને મેલી, ઠાં મેલી કામને કાજ;
છલ વછલ નીચદીન કરે, વદતો ન આવે વાજ. ૪૦
જગદીશની છમ્પા ન જાણે, આણે મન અભિમાન;
વિપત્તિને મન ભોગ વહાલા, ભક્તને ભગવાન. ૪૧

ઉત્તરો

ભક્તને ભગવાનરે, મનમાં વહાલા છે સદા;
મોહ માયા યોગ મેલી, રામ સમરો સર્વદા. ૪૨

સંત દેખી કનક કાગિની, હરખ હારે ઉરનો;	
બાહને જ્યે વિપ લાગે, મધુર શબ્દ મયૂરનો.	૪૩
જેણે આખ્યો રામરસ, તેને અવર રસ અળખામણો;	
સરસ મણિધર નિશા કરે, ધંધો ધુન્નવાદીતણો.	૪૪
સંસારમાં આ સંતના, મનમાં વસે વિપ પાન;	
જ્યેર ચડે સારે ઝેર લાગે, મનુષ્યને મિષ્ટાન્ન.	૪૫
તેવી ભક્તિ પ્રહ્લાદજીની, સંસારકેરું મુખ;	
રાજનું કારજ કરે, પણ રામ સમરે મુખ.	૪૬
તે માટે હરિભજન કરતાં, તજ્જે આજસ મન;	
મનુષ્ય દેહે તુજને મળી, કરો સર્વ સાધન.	૪૭
પ્રહ્લાદ નારદ પરાશર, ધૃતરીક ને વેદ બ્યાસ;	
સનક અંબરીષ નારદાદિક ને, ભીમક પ્રભુના દાસ.	૪૮
રાય રુકમાંગદ ને વિભીષણ, વળી ધનંજય ભક્ત;	
મગટ થયા પૃથ્વી વિષે, જણે સુરાસુર જગત.	૪૯
હનુમાન દ્રોપદી મુષિશિર, મુદામાદિક સંત;	
તે નવ મેલે મુખયકી, મહીમા ધણો ભગવંત.	૫૦
ભક્ત પ્રભુના કળિ વિષે, થયા તે માનવદેહ;	
દેવને દુરલભ થયા, વેકુંઠ પહોંતા તેહ.	૫૧
ભજન કરતાં જનતણી, જમદીશ ઝાલો બાંહે;	
ઈંદ્રનો અધિકાર આપે, ક્રામળ મહેલોમાંહે.	૫૨
તે માટે પ્રહ્લાદના, આખ્યાનનો અભ્યાસ;	
પ્રાકૃત વાણી મન જાણી, કલો કાળિદાસ.	૫૩
સંવત સંખ્યા પુરાણે, ચુંગાર ઉપર એક;	
ચૈન સુદ એકાદશી, થયો ગ્રંથ વિષ્ણુવિવેક.	૫૪
સ્નેહે ગાય ને સાંભળે, પ્રહ્લાદનું આખ્યાન;	
થાય જેજેકારે, તેની સાર લે ભગવાન.	૫૫
બેહુ કર જોડી કહે કવિ, મંદમતિ કાળિદાસ;	
પ્રહ્લાદની સુણતાં કયા, પહોંચે તે મનની આશ.	૫૬

ઉથલો

પોંચે મનની આશરે, પ્રહ્લાદને નામે કરી;
સર્વ શ્રોતાજન સુણો, એકવાર બોલો જેજે દરી.

ધ્રુવાખ્યાન

૭૭૮૮૮૮

અંદાવળા

- શ્રીગુર ગોવિંદને વરણતું, પ્રેમશું લાગું પાપ,
આરાધું અવિનાશી એવા, આદિ નિરંજન રાપ;
આદિ નિરંજન અકળ સ્વરૂપ, રામે લીધાં રમવા રૂપ,
સદિ નિપાવા થઈ મનસાય, મુહટ થઈ પોઢયા જગમાય. જેને વેકુંકરાય. ૧
- હરિ જળમાં પોઢયા સદિ, શેષ નાગ ઉપર તે જાય,
નારાયણના નાભિકમળથી, ઘઘા અગટ જ થાય;
ઘઘાના સ્વાયંભૂ તન, તેના પાંચે પુત્ર પાવન,
તથુ કન્યા બે પુત્ર વિષ્ણુત, પ્રિયવત ને ઉત્તાનપાદ. જેને. ૨
- ઉત્તાનપાદ નર નીપનો, રાજા પરમનિધાન,
અનુપમ બે સુંદરી, તેનાં સુરતિ સુમતિ નામ;
સુરતિ ઉપર નહિરે માન, મુવજી તેના એક સંતાન,
સુમતિ ઉપર છે બહુ હેત, તેના કુંવર ઉત્તમ એક. જેને. ૩
- ઉત્તમ જીંંગે બેસાયો રાયે, સભામાંહિ એકવાર,
લાડ લડાવે પ્રેમશું રાણી, હેડે હરખ અપાર;
હરખ ન માયે દેડામાંય, મુવજી રમતા આવ્યા ત્યાંય,
ઉંડંગ બેસવા કીધાં મન, અપર મા કહે કહણ વચન. જેને. ૪
- સુમતિ-અપર મા એમ બોલ્યાં, શુંડા એ સુખ તુજને ક્યાંથી.
અભાગિણીના પેટતણા તું, જાને અકરમી છઢાંથી;
છઢાંથી જઈ વનમાં તપ માંડ, હરિ બજીને કાયા હાંડ,
ફરી જનમ ભે મારે ચરીર, તો તને રાજ અપાવીસ વીર. જેને. ૫
- વચનો વનિતાનાં સંભળા, ભિત્યોં મેડના રંગ,
સભા તે સધળી દેખતાં, મુવજી થયા મન લંગ;
મનલંગ થઈ નાંખ્યો નિઃશ્વાસ, રેતાં આવ્યા માતની ખાસ,
માયે ચાંખ્યા હઠિયા સાય, કહે કુંવર કેણે દુલબ્યા આજ. જેને. ૬
- ધ્રુવ-આજ સભામાં માવડિ બેઠો, ઉત્તમ રાખને બોલો.
ઉંડંગ બેસવા દું ગયો ત્યારે, અપર મા એમ બોલો;

- અપર કહે અભાગિણી કરા, સુખ વાંછો તો વન જાઓ સવેરા,
ફરી જનમ લે મારે સરીર, તો તને રાજ અપાવિશ વીર. જોજો. ૭
- મુરતિ-વળતી માતા ઉચરે કુંવર, દેડે ન ધરિયે દુઃખ,
પૂરણુ પ્રુન્ય કીર્ધા હશે ત્યારે, તે ભોગવે છે સુખ;
સુખ આપણને ક્યાંથી બહાલા, નિયમ ધર્મ કયા નયિ પાળ્યા,
નયિ સંતોષ્યા જોગી જતી, તપ તિરથ વ્રત કીર્ધા નથી. જોજો. ૮
- નયિ સંતોષ્યા સાધુને, નયિ આપ્યાં વિપ્રને દાન,
આજાં કરમ જ્યાં આપણાં, સાં ક્યાંથી રાયનાં માન;
માન ભોગવે ઉત્તમ નિત્ય, દત્ત વિના ક્યમ પામિએ વિત્ત,
જો હોય ઈલાસનનો ખપ, તો કુંવર જો માંડો તપ. જોજો. ૯
- તપ માંજો અભાગિયે ત્યારે, પામ્યા પદાસન,
સેવા કિમિ મનભાવતિ ત્યારે, પ્રગટ્યા નારદ મૂન;
મુનિયે માંજો મોટો જાગ, તપ તીરથ વ્રત થયાં સુભાગ,
જો કરિયે શ્રીહરિ પ્રસન્ન, તો અભાગિયાં ટળીયે તંન. જોજો. ૧૦
- ધ્રુવ-તને અભાગિણિ હું ટાળું મા, છુંરે તમારો તંન,
વનમાં જાજી વેગે કરિને, સુખ સંભારું નહિ અન્ય;
સુખ સંભારે સાલે જોહ, વિશ્વંશરે પરકિયો દેહ,
હરિ મળે તો તાપ આશાય, નહિતર પ્રાણ તજું વનમાંય. જોજો. ૧૧
- મુરતિ-માતાને આંસ આવીયાં ને, અંતર ઉપની દાઝ,
રાજાએ મને પરહરિ કુંવર, તુંએ કરે છે તાજ;
તૂજ વિના હું રહીશ કેમ, ટોળાં વણુડી મૃગલી જેમ,
જાજ વિના જોવી માણલી, મારા પ્રાણ જશે ટળવળી. જોજો. ૧૨
- ધ્રુવ-ટળટળ મા રે માવડિ તું હવે, દુઃખનો આજો અંત,
ખીજી રોપાવીશ સુખનું તેને, કૃણ લાગશે અનંત;
અનંત કરુણા કરશે હરિ, આપણિ આશા પુરશે ખરી,
એછે સાચે અનાથનો નાથ, તેને ભજવા જાજરિ માત. જોજો. ૧૩
- મુરતિ-વળી માતા એમ ઉચરે કુંવર, પાંચ વર્ષનો તંન,
ખીજું બાળક એક નથી, કેમ હું વાળું મંન;
કેમ મોકલું વનની વાટે, કહેતાં મારાં હેડાં ફાટે,
આંખનિ આગળ રહેરો બાળ, ઘેર બેઠા ભજિયે ગોપાળ. જોજો. ૧૪

- મુવ-ધેર ગોપાળ ન પામિયે, મનમાં મોહ ઉપજે માય ખાતાં,
ખાતાં પીતાં પહેરતાં માતા, કેમ દમાશે કાય;
કાયા દમતાં સરશે કાજ, તપ કરતાં મળશે મહારાજ,
વનમાં જે વહેસે આવીશ, માતા દો મુજને આશીષ. જો. ૧૫
- મુરતિ-આશિષ દે છે માવડી મુતને, હજો કુશળ કલ્યાણ,
મસ્તકે રક્ષા માતનિ, કંઠે કૃષ્ણની રક્ષા જાણ;
કંઠે કરજે કૃષ્ણ રક્ષણ, ઉરની આગળ નારાયણ,
કદી કેશવ પુરુષોત્તમ પાય, એવી આશિષ દે છે માય. જો. ૧૬
- માને આંસુ આબ્યાં ત્યારે, યંબિને રાખ્યાં નીર,
મારી જામે કેમ કહું વળી, મનમાં વિચારો વીર;
વીર વચન કાનાં નવ ધરશે, તપ કરતાં માયા નવ કરશે,
તપથી તમને મળશે હરિ, વીરા વેગે પધારજો ફરી. જો. ૧૭
- હવિ-ફેરા ફરિયો માતાનેરે, ફરીને લાગ્યો ચર્ણુ,
આઘા માગીને સંચર્યો, વંદીને શુભ શુકન;
શુકને મળી સવત્સી ગાય, સુવાસિણી એકું બરી જાપ,
વરકન્યા પરણીને વળ્યાં, વેદ બળુતા વિમ્બજ મળ્યા. જો. ૧૮
- મળ્યાં શુકન સહિ હર્ષનાં મુવજી, નિકળ્યા નગર બહાર,
આગળ જતાં મુવજીનેરે, મળિયા બ્રહ્મકુમાર;
બ્રહ્મકુંવર ભગવાનને આહતા, હરિશુણુ ગાતા વેણુ સુવાતા,
કરજોડી કહે છે જીપતન, કામા કરો તમે નારદ મુન્ય. જો. ૧૯
- નારદ-નારદ કહે શીદ જાઓ છો, શું છે તમારે કામ,
કેણુ તમારાં માતાપિતા, શું છે તમારું નામ;
મુવ-મારું નામ છે મુવ નિધાર, મારા પિતાને જે છે નાર,
રાવ રાણા બેઠા સહિ રંગ, ઉત્તમને તેઓ ઉછંગ. જો. ૨૦
- ઉછંગે બેસવા હું ગયો મારી, ખાંત હેયાની ખોલી,
દષ્ટિએ મુજને દોઢો ત્યારે, અપર મા-એમ બોલિ;
અપર કહે અભાગિણીકેરા, જો સુખ વાંછો વન જાઓ વેલા,
ફરી જનમ લે મારે પેટ, તો તને રાજ અપાવિશ નેટ. જો. ૨૧
- નેટ નારદ કેમ ભાગવું, એનું આપું ધન,
સલા સધળી દેખતાં, મને કલાં કહણુ વચન;

સારી સુખડી સુંદર મેવો, કાલું કાલું બોલતો એવો,
તેણે અમને કીધાં તાજ, પુત્ર વિના શું કરવું રાજ? જેને. ૩૭
શું કરિયે વડિ સાહેબી? ચિત્ત કરતું નથી કાઈ કામ,
શું કરિયે આ રાજ? અને, શું કરિયે ધન ને ધામ?
ધન ગ્રંથું અમારે આજ, પુત્ર વિના સૌ સુનો સાજ,
પુત્ર વિના હું દુર્બળ દુઃખી, મારા પ્રાણુ જશે રે ઝખી. જેને. ૩૮

નારદ-ઋષિ કહે તમે આ રવો, મને મળ્યો હતો તે બાળ,
આશિર્વાદ દેઈ મોકલ્યો, બળવા શ્રી ગોપાળ;
ગોપાળ બળશે દિવસ થોડે, કુવર ઘેર પધારશે ઢાડે,
મીડો રાજ ને છાડો દુઃખ, એવું કહિને વળિયા ઝખ. જેને. ૩૯

કવિ-ઋષિને ચરણે લાગીને ધ્રુવ, વિચર્યો વનમોઝાર,
મધુવન પેંચ્યો પ્રેમયિ કીધો, ત્યાં જઈ મન વિચાર;
ત્યાં જઈ માસ કિધા ઉપવાસ, બીજે માસે ફળકંદ પ્રાસ,
ત્રીજે માસ છઠે દિન એમ, ચોથે માસે જળના નેમ. જેને. ૪૦
નેમ ધરીને નહયકિ બળે, ઈશ્વર અશરુશુશરણ,
પાંચમે પ્રાણુ જ રૂધિયા ધ્રુવજી, હિમા રથા એક ચરણ;-
ચરણ ચતુરણુજ ચિત્તમા ધર્યો, દ્વાદશ અક્ષર મનમા લખ્યા,
એમ કરતાં વિત્યાં ખટ નક્ષ, હૃદિયામા ઓળખ્યા અવિનાશ. જેને. ૪૧
અવિનાશીને ઓળખિયારે, એમ હિસો રાજનં,
પૃથ્વી લાગી ડોલવા ત્યારે, ડોલિયુ ઈંદ્રાસન;
ઈંદ્ર અમર સૌ એકઠા થયા, વેગે કરિ વેકુંઠ ગયા,
જઈ કેશવને લાગ્યા પાય, મધુવનમાં કાઈ કળે કાપ. જેને. ૪૨

દેવતા-કાયા કદી વશ રાખવી એ, ઈંદ્રી મન અચેત,
અચરત એ તો અતી ધણું, એમ બોલ્યા અમર ધરિ હેત;
અમર કહે અમને નિક લાગી, રણે વિચે ઈંદ્રાસન માગી,
વિષ્ણુ-વિષ્ણુ કહે સાંભળ સુરપતિ, રાજભોગ એ ઈચ્છતો નથી. જેને. ૪૩
નથી ઈચ્છતો સપતિને કે, નથી ઈચ્છતો સુખ તેહ,
ચરણ ધર્યાં ચિત્તે મારાં હાણું, અળગો ન મુળથી એહ;
મૂળયકો અળગો નહિ એહ, એણે દમી છે પ્રૂરણ દેહ,
સદા સ્મરણ રાણે એ મારુ, કહેાનિ એને કેમ વિસાઈ. જેને. ૪૪

વીસાચો વિસરે નહિ એને, આપિશ્ચ અપિચળ અર્થ,
નામ નહીં હો તે તમતણું, કાંય નિહોછો વ્યર્થ ?

કવિ-ધ્રુવતણી આસવાસના કરી, સુરધાનક મોકલિયા કરી,
ગરુડે ચડી આઠ્યા શ્રીહરી, વનમાં આવ્યા વેગે કરી. જેને. ૪૫
કયો તાદ બ્યારે શંખનો ત્યારે, ધ્યાનમાંથી ધ્રુવ જાગ્યા,
નેત્ર જરી નીહાળીનેરે, પ્રેમશું પાયે લાગ્યા;
પ્રેમ કરિ પરણ્યા આ નાથ, હરિએ મેલ્યો મસ્તક હાથ,
નિર્મલ વાણી હવી પ્રકાશ, સ્તુતિ કરે કરભેડી દાસ. જેને. ૪૬

ધ્રુવ-દાસ દયાળને વિનવો તમે, સર્વ જગતના ભૂપ,
અકળ તમારી ગતિ છે ન્યારી, અકળ તમારું સ્વરૂપ;
સ્વરૂપ નામ તમારું જેહ, ગણુર્તા પાર ન પામું તેહ,
સધળી વાને છો તમે રયામ, પ્રાણીમાત્ર કરે પ્રણામ. જેને. ૪૭
પરણામી પરમાત્મા 'શ્રીહરિ,' સારંગ પાણી હોય,
અદ્ભુત શક્તિ આપની તારો, પાર ન જાણે કોય;
પાર ન જાણે કોય લગાર, હું કેમ પામિશ તારો પાર ?
એવું સુણિ હરખ્યા નરહર, કુંવર કંઈએક માગ્ય તું વર. જેને. ૪૮
વર કેમ માગું નિહા હું તો, કરિશ તમારી સેવા,
વિધવ્રજોગ સંસાર છે એ તો, સુપનાનાં સુખ જેવા;
સુપના જેવી કામી કાયા, સંસારની ધરવી થી માયા !
માયામાં ન 'મને મોકલો, વાહીને ન કરો વેગજો. જેને. ૪૯

વિષ્ણુ-વેગજો વીરા કાણું ન કરું વળિ, તું વહેલો આવીશ,
જે ફળ દુર્લભ દેવને મળવું, તે ફળ તું પામીશ;
તે ફળ તુજને આપુ આજ, સંસારમાં તારિ ન રહે લાજ,
લોક કહે રઝગીને મુવો, સ્વજનોમાંથી પડ્યો જુજવો. જેને. ૫૦
પડ્યો સ્વજનોથી જુજવો ત્યારે, સુરતિને દુઃખ થાય,
ઘેર જાતે વીરા તુ વારી, વાટ જુવે છે માય;
માને બાપતણું દુઃખ કપો, છાંયિ જૈને સૌને સુખ આપો,
મારી આચા પાળજ, હનિશ દગ્ગર વર્ષ ભોગવ રાજ. જેને. ૫૧
રાજ ભોગવી તું આવજે તને, મોકલીશ એક વિમાન,
તેમાં બેસી તું આવજે, તારું ચશે જગતમાં જાણુ;

જાણુ જગતમાં યાશે રાય, તેણે વધશે તુજ મહિમાય,
 કવિ-આપી વચન વળ્યા ગોપાળ, જમુનાજીમાં નાણો બાળ, જેજે. ૫૨
 બાળકને મારગમાં જતાં, ઉપન્યો મન વિચાર,
 જે કૃણ દુર્લભ દેવ ગણે તે, મને મળ્યા મોરાર;
 મળ્યા મોરાર પશુ હું નહિ કાળ્યો, હરિ તજીને માયા લાળ્યો,
 આગળ અધિજી કહેતા એમ, તમને ત્રિકમ મળશે કેમ. જેજે. ૫૩
 મુજને ત્રિકમજી મળ્યા મેં તો, જવા દીધા ફોક,
 ફરી જઈશું સંસારમાં મને, હસશે દુરીનન લોક;
 લોક કહેશે એને શુદ્ધ થોડી, રત્ન આપી એ લાળ્યો કોડી,
 પશુ એક જશ હું મોટો લાળ્યો, હરિનાં દર્શન કરિને આળ્યો. જેજે. ૫૪
 લોકો-હરિ દર્શન કરિને આળ્યોરે, રાય તમારો તન,
 રાજા-હું દુઃખિયાને શું હસોછોરે, તમે તે સર્વે જન ?
 દુઃખિયાને હસવા સાચા, વને ગયા કેમ આવે પાછા ?
 વને ગયાને થયા ખટ માસ, તે કુંવરનો શો વિશ્વાસ ? જેજે. ૫૫
 કવિ-ઉર વિશ્વાસ ન આળ્યો તારે, આળ્યા નારદ મૂન,
 નારદ-હરિ દરશન કરિને આળ્યોરે, રાય તમારો તન;
 રાય તમારો તન ધણું જીવો, એ કુળમાં પ્રગટ્યો છે દીવો,
 કવિ-વચન સુણી રીઝ્યા નરમતિ, વળતિ વધામણી આપી અતી. જેજે. ૫૬
 વધામણીમાં આપ્યા રૂડા, રાયે એકાવળ દાર,
 રથે બેસિને સમિરિયા, ને હાથે સુત બે નાર;
 નારીને શિરે સુવરણુ ઝારી, બેટ બહી લીધી છે ભારી,
 રાય રથેથી ઉતર્યા જ્યારે, પુત્રે પરણ્યા તો વારે. જેજે. ૫૭
 ક્રુપ-પ્રથમ પ્રણામ અપર માને, તે બેટાજા શ્રીપલ,
 મુમતિ-વળતી માતા એમ બોલ્યાં તું, વાણી બોલ્યો સલ;
 વાણી બોલ્યો તે સલ કહી, આપણી આજ્ઞા પૂરણુ ધર્મ,
 સુરતિ-વીરા હું જોતી હુતિ વાટ, તે મારો ટાળ્યો ઉચ્ચાટ. જેજે. ૫૮
 કવિ-ઉચ્ચાટ મનનો ટાળ્યો કુંવર, તેજો આનંદ ભેર,
 હેતનાં આંસુ આળ્યા તારે, દુધની ચાલી સેર;
 સેર ચાલિ તે કુંવરે પીધી, માતાએ ધણી આશિષ દીધી,
 સુરતિ-ધણાં વર્ષે જીવોરે તન, તમે કર્યો છે કુળ પાવન. જેજે. ૫૯

- પાવન કર્યાં કુળ આપણાં, રંગે વધાર્યાં નામ,
મહિમા વધાર્યો જગતમાં તે, તે લજ્જે શ્રીરામ;
- કવિ-રામ ભગત તરકામાં દીકા, ઉત્તમે ત્યાં જાંચડા દીધા,
બન્ને ભાઈની પોતી રળી, હેતનાં આસુ આંખમાં વળી. જેને. ૬૦
- વળિ રોપાવ્યા ખારણા આગળ, કામળ કેળના ચંભ,
અક્ષત અંકુર કુમકુમ ને જળ, 'ભરી' અડાવ્યા કુંભ;
કુંભ ઉપર અક્ષર લખિયા જ, મુવને અવિચળ હોળે રાજ,
ટોલ દહામા ભેરી નાદ, મુવ પધાર્યો નિજ પ્રાસાદ. જેને. ૬૧
- પ્રાસાદમાંહિ પધાર્યો તારે, હરખ્યો સધળો સાથ,
ભાવતાં ભોજન પીરસ્યાં તારે, કાઢિ વિવાહની વાત;
વિવાહ કિધા અહલ્યા સાથે, પ્રેમે કરિ પરણાવ્યા નાથે,
ઈન્દ્રિ કુંવરીને રાજકુમાર, મુવજી પરણ્યા ખીજી નાર. જેને. ૬૨
- નારી સાથે રંગ રમે, સુખમાં કાઢે દંત,
રાજ્યે વળિ તેને આપ્યું, પોતાનું આસન;
આસને બેઠા મુવજી 'જાણુ, વરતાવી પોતાની આણુ,
શાસ્ત્ર પ્રમાણુ કરી નિર્ધાર, વરતાવે વણ્યાશ્રમ ચાર. જેને. ૬૩
- વણ્યાશ્રમના ધર્મ બધાને, સમજાવે સૂળણુ,
મુવ-આપ આપના ધર્મ પાળિયે, જે લખ્યું હોય ગીર્વાણુ;
ગિર્વાણુ શાસ્ત્ર ભણે જાણ, આયુધ બાંધવાં ક્ષત્રી ધર્મ,
વૈશ્યને કરવા ખેતિ વેપાર, શૂદ્રને સેવાનો અધિકાર. જેને. ૬૪
- સેવા તે સધળા વરણુને, હરિ ભળેને નિત્ય,
વરણુ ધર્મ સો પાળિયે સાચું, બોલિયે તે શુભ રીત;
સાચું બોલિ સંતોષ વાળિયે, મોહ માયા મત્સર ટાળિયે,
ન કરો કૂડ કપટ અન્યાય, એટલિ સિખામણુ દે છે રાય. જેને. ૬૫
- કવિ-છત્રિય હજાર વર્ષ વહિ ગયાં ત્યારે, આજ્યું વિમાન પાસ,
વૈમાને બેસીને સંચર્યા, મુવજી ગયા આઠાશ;
આઠાશમાં મુવ બેઠા જઈ, અવિચળ પદ તો પામ્યા તહીં,
જે ગાય મુવનું આખ્યાન, તે તો પામે અવિચળ સ્થાન. જેને. ૬૬



દયારામ

આ કવિ રસશાસ્ત્રમાં પ્રવીણ હતા. એ ગુજરાતી ભાષામાં સર્વોત્તમ કવિ છે.
 એ સં. ૧૮૩૩ થી ૧૯૦૮ સુધીમાં વિદ્યમાન હતા.

પ્રબોધ બાવની

કુંડળિયા

“શ્રીગુરુ ગોવિંદ સમરતાં, સકળ મનોરથ સિદ્ધ,”
 સકળ મનોરથ સિદ્ધ, યાચ શુદ્ધિ શુભ પ્રકાશ;
 મહા મંગળ આનંદ, હોય દુઃખ દુઃકૃત નાસે;
 જગત ઉખાલે જટિત, રચિત આ મન પ્રયોધિની;
 રાધાવર રતિકરણી, પ્રીત પરપંચ નિરોધિની;
 નિરોધ કરવા ચિત્તને, દ્યો કયન આ કીમ;
 શ્રી ગુરુ ગોવિંદ સમરતા, સકળ મનોરથ સિદ્ધ. ૧
 “તરશ્યો ખોદે દૂપ જળ, પ્રકટ પીએ નહીં ગંગ”;
 પ્રકટ પીએ નહીં ગંગ, વંશ શ્રી વલ્લભ કેરો;
 પ્રકટ રૂપ પરબલ, નિરખતાં લાલ બલેરા;
 વલ્લ સાધન એક શરણુ, જતામાં અભય જ આપે;
 જો સેવે શ્રી કૃષ્ણ, અમળ ‘વૃજમંડળ’ યાપે;
 યાપે મન કુપંચમાં, દ્યો કહે દુઃસંગ;
 તરશ્યો ખોદે દૂપ જળ, પ્રકટ પીએ નહીં ગંગ. ૨
 “જતું ન જાણ્યું નાગરી, મુશળ પુળ માંય;”
 મુશળ પુળ માંય, અનુગ્રહ અતિશે કીધો;
 ભજન માટ ભગવત, દયા મનુષ્યા દેહ દીધો;
 તે તે ખોયો બર્થ, અર્થ ‘સાયો’ ના સાધ્યો;
 ઉદ્ધિમ પોષણુ કર્યું, ન ઈશ્વર ક્ષણુ આરાધ્યો;
 આરાધ્યો, ઈશ્વર નહીં, જનમારામાં ક્યાંય;
 જતું ન જાણ્યું નાગરી, મુશળ પુળ માંય. ૩
 “પારસમણિને વાડકે, ભટજી માગે બીખ;”
 ભટજી માગે બીખ, નામ ચિંતામણિ દરનું;
 સકળ મનોરથ સેજ, સિદ્ધ ઓપધ નથી કરિનું;

તે તંજ કૂટે કઠિણ, યોગ, તપ, વ્રત મખ દીક્ષા;
ત્યાગી નવનીત તક શુક્લ લે, ઉઘી પરીક્ષા;
પરીક્ષા ન પોતા કને, શ્રુતિ ન પામ્યો શીખ;
પારસમણિને વાડક, બટજ માગે શીખ.

૪

“ગાંગડુજ પલાણીએ, ઉટ તણી એ રીત;”
ઉટ તણી એ રીત, જીવ જડ સમો ન ભણે,
પિયૂષ આવિયું પાણ્ય, પાનમાં આળસ આણે;
મટે દશી કલેવર ભય—ધૈર્ય આળસ યોષ,
દયા બળવો (શી) કુણ, પ્રેમીતો વિરલા ડાઈ;
કોઈ સમય મનથી ન રટયા, રસના હરિ ધરી પ્રીત,
ગાંગડુજ પલાણીએ, ઉટ તણી એ રીત.

૫

“મશાણ મોદકમાં ક્યહાં, ઇલાયચીતો રવાદ?”
ઇલાયચીતો રવાદ, કુદુંબ વો’રું કુઃખ દરિયો;
વટસ્યો બૂખ્યો રણો, અર્થ એક નવ સરિયો,
કલેશ કૂટ દિન જાય, પલક પરવાર ન લાંથી;
પેટ પાપથી ભરે, બજન સુખ તેને ક્યાંથી ?
ક્યાંથી સુખ સંસારમાં, સલ વચન સુખ વાદ;
(દયા) મશાણ મોદકમાં ક્યહાં, ઇલાયચીતો રવાદ ?

૬

“લકડ લાડુ ખાય ના,—ખાય બેહુ પસ્તાય,”
ખાય બેહુ પસ્તાય, રહે ગૃહસ્થી પસ્તાવો;
અરે ! હાય ! શીદ પરણ્યો, નહો તો ગોવિંદ ગાતો,
પેરે કુંવારો બળે, કમ્પો હું પત્ની પામું;
નથી કામનો વાંક, કૃષ્ણ માયા શીર નામું,
નામુ શીશ દયા નિધે, ભક્તિ ઘો સુખ યાય;
લકડ લાડુ ખાય ના—ખાય બેહુ પસ્તાય.

૭

“વિવેકથી જન્મે રહે, દોષીને વળા દૂધ,”
દોષીને વળા દૂધ, ધર-ધણી ગોવિંદ બલો;
સેવો સર્વ સમરથી, જન યર્ષસદુ સુખ માલો;
સદજ લાભ સંતોષ, દયા સધળે નામરતા;
શુર સંત દરિ દુષ્ય, બજન દદ આપ અકરતા;

કરતા હરી સાખી યષ્ઠ, રહેઃ ગૃહસ્થ વિશુધ;
 વિવેકથી જન્યો રહે, દોષીને વળી દુષ્ઠ. ૮
 “કદા બાપના બાપને, રડતાં ના'વે પાર;”
 રડતાં ના'વે પાર, કૂટ્ય સહુ બળગી ઠેલી;
 દયા સમર શ્રીકૃષ્ણ, સદા જે સાચો બેલી;
 જેથી સહુ દુઃખ જાય, સકળ સુખ જેથી સુર્લભ;
 બગડ્યું સધરી જાય, કામના કથી ન દુર્લભ;
 દુર્લભ મનુષ્યા દેહ છે, રટ નટવર નિરધાર;
 કદા બાપના બાપને, રડતાં ના'વે પાર. ૯
 “ડાટા મારે ખાળમાં, રહે ઉધાડાં દાર;”
 રહે ઉધાડાં દાર, ખરચ કાઢી પશુ લેખે,
 આવરદા વહી જાય, અમૃત્યક તે નવ દેખે;
 ટળે મળે બહુ વાર, દામ મનશું લલચાવે,
 શ્યામ રવેત બે ચોર, ચોરશે તે નહીં આવે;
 આવે નહીં સંભાળ્ય તે, રે જડ ! દયા ગમાર,
 ડાટા મારે ખાળમાં, રહ્યાં ઉધાડાં દાર. ૧૦
 “લંકા પામ્યો લૂટવા, મુશળ આબું હાથ;”
 મુશળ આબું હાથ, જન્મ જન હરિપદ લહિયે,
 સદજ નામ શ્રીકૃષ્ણ, સમરતાં નિરભે યધો;
 એ અવસરમાં દયા, આમ દામે ચિત્ત જોડ્યું,
 સત સંગત ભગવંત, ભજન દુર્લભ સુખ છોડ્યું;
 છોડ્યું હેત ન કુટુંબથી, જન્મ જન્મ જે સાય,
 લંકા પામ્યો લૂટવા, મુશળ આબું હાથ. ૧૧
 “કૂપે પડે મશાલગી, સહુનું ટાળે તમ;”
 સહુનું ટાળે તમ, ગુરુ યષ્ઠ જ્ઞાન બતાવે,
 યુક્તિ અર્થ ધૃતિહાસ, આપ મને એક ન લાવે;
 ક્ષણભંજર તન, જાગો, કહે. ન તું ખળ જાગે,
 દયા શું અમર યયો, ભર્યું રાખે મન ઠાગે;
 દોષે ભક્ત યષ્ઠ ભવ સકળ, ઘુને ન તારી ગમ,
 કૂપે પડે મશાલગી, સહુનું ટાળે તમ. ૧૨

“સોમણ તલથી શું સર્પુ, રહ્યું અંધારું ધોર;”
 રહ્યું અંધારું ધોર, ચતુરદશ-વિદ્યા ભણિયે,
 ગાનકળા, રતિકળા, શૂર પણ તું અગ્રણિયે;
 કરણ પ્રબોધ પ્રવીણ, સકળ ગુણ સાગર આતુર,
 રૂપવંત, કવિ, અમર, દયા સહુ જોવા આતુર;
 આતુર થઈ ફળ સર્વનું, ભલ્યા ન નંદકિશોર;
 સોમણ તલથી શું સર્પુ, રહ્યું અંધારું ધોર. ૧૩
 “રંગપણુ તો રોકડું, જોવાતન ઉધાર,”
 જોવાતન ઉધાર, તુને કદી જો ચિત્ત ચિતા;
 ક્યાં ફરી સુખ આ વિપય, ભક્ત ચંદ્રશે ભગવંતા,
 તે સંદેખા રાખ્ય, ચિરોમણિ સહુ સુખ હરિપદ;
 તે ક્યાં આ તો વિદ્ય-માન સમજે સહજે સદ,
 સદ મજે સમજે દયા, તેથી દિલ પિછાર;
 રંગપણુ તો રોકડું, જોવાતન ઉધાર. ૧૪
 “દળનારીના દીકરા, ગુલાબરાયણ નામ;”
 ગુલાબરાયણ નામ, ભજન લવલેશ ન કરતું;
 માનુભાવ હરિભક્ત, સમોવડ કમલું ભરતુ,
 અતિ ઠાલો અહંકાર, વિના ગુણ મનથી મોટા;
 ભક્ત વેશ પાખંડ, દયા સાચા કે’ જોટા,
 જોટા નિજ સમજે નહિ, હરિ જય ઉદ્ધમ ઠામ;
 દળનારીના દીકરા, ગુલાબરાયણ નામ. ૧૫
 “ધણાં ધરાંનો પ્રાણુયો, બૂખ્યો રહે નિદાન,”
 બૂખ્યો રહે નિદાન, એક આશરો નહિ જોને;
 ભજે દેવ દય વિદ્ય, અમારો કા કે’ તેને,
 દયા ન આવે હેત, કાષ્ટને તેને જોઈ;
 જોઈએ આસંગો, તેનો સહે ન કાઈ,
 કાઈ એક પણ નિશ્રે ભલો, જૂર કાંઠાં ભગવાન;
 ધણાં ધરાંનો પ્રાણુયો, બૂખ્યો રહે નિદાન. ૧૬
 “શ્યાન પુચ્છ ત્રણી કાષ્ટપણુ, પડિયું સાગર પાર ?”
 પડિયું સાગર પાર, દેવ કાવક બળ હીણા;
 બહુ પ્રયત્ન ફળ તુચ્છ, કે રાગે રતિ શીણા,

એવ દેવ-દેવેશ દયા, ટાળે ભવ રૂઝને;
શું કરશે સુર ન્યાલ, બીખારી હરિના તુજને,
તુજને જે અક્લ નથી, પૂજ ભલા કે ચાર;
શ્યાન પુજ્ય મહી કેઈ પણ, પડિયું સાગર પાર ?

૧૭

“તે રચનાથી રાચીએ, જે રચના ચિત્તચોર;
જે રચના ચિત્ત ચોર, કરે ઘે'લા શુષ્ક સાગર;
દયા વિચારો હૃદે, હરો કેવા હરિ નાગર;
સર્વ તજીને પ્રીત, કરો તે સાથે સાચી;
જે આ'શો તે યશો, વાત કંઈ નહીં રે' કાચી;
કાચી વરત કથી નહીં, સદુ લુગતીનું ભેર;
તે રચનાથી રાચીએ, જે રચના ચિત્તચોર.”

૧૮

“જુલે અધવચ મુમના, નહીં હિંદુ નહિ તર્ક;
નહીં હિંદુ નહિ તર્ક, નહીં એકામાં પૂરો;
રામ ભજે રે'માન, સાકર સોમલ ચૂરો;
જગત ના ગાંઠે ભક્ત, પડે નહીં મુખ એકાનું;
ફાકટ દયા ફળેત, બને કથમ વૃક્ષસી સોનું;
સોને રાક્યું મુક્તિપદ, વૃક્ષસી રાક્યું નર્ક;
જુલે અધવચ મુમના, નહીં હિંદુ નહિ તર્ક.”

૧૯

“ઈંદ્રવાયર્ણુ ઉપર ભલ, બીતર લાળા હોય;
બીતર લાળા હોય, દૂર દુનિયાં સુખ સાઈ;
પૂજી જે'જે પર્જા, જે ન તું માને માઈ;
શોભિતો સંસાર, ભણીએ મહામુખ એને;
અંતર એવી આગ, હોય કહેવાય ન કે'ને;
કે'ને કે' લાજ મરે, દયા હૃદેમાં રાય;
ઈંદ્રવાયર્ણુ ઉપર ભલ, બીતર લાળા હોય.”

૨૦

“ધોડે બેસી ગાંઠી, માથે મૂકે મૂઠ;
માથે મૂકે મૂઠ, શેઠ સમરથ શીર શીજ;
સકટ શ્યાનની પેર, રહ્યો શીર ચિંતા બીજ;
વૃજ કીધું શું થયું? બર્થ, ફૂટે અમાની;
કરતા હરતા ફૂજી, દુઃખ મિથ્યા લે માની.”

માની કરે દયા ! મૃત્યા, ગતિ સમજે નહિ ગૃહ,
ધોડે ! બેશી !, ગાંઠડી, માથે મૂકે મૂઠ. ૨૧

“ તાર અચાનક તૂટશે, જંત્ર તણો તું જાણ્યું,”
જંત્રતણો તું જાણ્યું, અચાનક યારો જાણ્યું;
સદા સર્વદા સાવધ-રો, ન પડે પસ્તોતું,
રૂકિંગણી-રમણ હૃદેમાં રાખી, સુખનામ ન મેલો;
કામ અવર બેગાર, અવશ્યક આવ્યું ડેસો,
ઠેલ દયા માથે પડ્યું, હરિવણ હિત કપહું નાણ્યું;
તાર અચાનક તૂટશે, જંત્રતણો તું જાણ્યું. ૨૨

“ રંગનાં ચટકાં હોય છે, કુંડાં કપહું ન હોય,”
કુંડાં, કપહું ન હોય, સમજ આણો મનમંથી;
કાલ હતું ક્યાં આજ ? આજ તે કાલે ક્યાંથી ?
સહજ મળ્યું સંતોષ-આણી અવિનાશી બાજિયે;
ક્ષણજંતુર તન દયા, મોહ માયા દુઃખ તજિયે,
તજિયે અર્લકટેવને, અતિમાં સુખ નહીં કાપ;
રંગનાં ચટકાં હોય છે, કુંડાં કપહું ન હોય. ૨૩

“ નહીં ત્રણમાં નહીં તેરમાં, નહીં છપનને મેળ;”
નહીં છપનને મેળ, હવે તું વૃદ્ધ નકામો;
મેળે મોટો મર્ધ, પડે શીઠ સહુના સામો;
હાકે માન સમાન, કહે ક્યાં મોત અણુજને;
તદપિ નહીં વૈરાગ્ય, હરિથી હેત ન વુજને,
વુજને દયા ન તે મળે, તારે ભાવે બેળ;
નહીં ત્રણમાં નહીં તેરમાં, નહીં છપનને મેળ. ૨૪

“ અજગર બાસે અગશિયું, મરણું બાસે મોર,”
મરણું બાસે મોર, જોર હરિ માયા કેર;
સૌ જાણે વિષ વિષય, દેહ ક્ષણજંતુર કેર,
કૃષ્ણ કર્યું સહુ થાય, અહંમમ મિથ્યા જાણે;
હરિ બાજને ભવતર્જી, કથે આચરણે નાણે;
નાણે આચરણે દયા, દામોદર અકાર;
અજગર બાસે અગશિયું, મરણું બાસે મોર. ૨૫

“હરિ રજને પરવત કરે, પરવતને રજ તોલ,”
 પરવતને રજ તોલ, થવાનું હોય (તે) મટાડે;
 ના થવાનું કરે, ઉદ્ધતી અગ્નિ કહાડે;
 કરે ચા'ય તેવું અસંભવ, અતર્ક ને અકય;
 ચરણાગતનું ઉદ્ધટ-સુદ્ધટ કરવાને સમરથ;
 સમરથ સહુ વાતે દયા, (તે) ધન્યર-છે શ્રુતિભાલ;
 હરિ રજને પરવત કરે, પરવતને રજ તોલ. ૨૬
 “વાદ્યાં તે વહેવાં ખરાં, શોચે કે સંતોષ;”
 શોચે કે સંતોષ, કરધું બોગવનું સત્યું;
 મુન્ય પાપ ફળ મુખ-દુઃખ યાય ન કાથી કાર્યું;
 હરિ ચા'ય તો ચણી કંટક, સમૂળ મટાડે;
 પશુ તે ત્યારે દયા, કૃષ્ણથી ચિત્ત ન કા'ડે;
 કા'ડે ચિત્ત સધળું ખરૂં, સુકૃત કરો કે દોષ;
 વાદ્યાં તે વહેવાં ખરાં, શોચે કે સંતોષ. ૨૭
 “હરિ સર્વ સાફ કરે, મરમ ન જાણે જીવ;”
 મરમ ન જાણે જીવ, માટ ગુણ માને અવગુણ;
 મહેવા દે નહીં વ્યાજ, વ્યાજને તુર્ત રાય પણ;
 કંઠ ગાંઠ ઘષ્ટ કંઠજી, માત સુતની ભંગાવે;
 પશુ જમમ અરિ નથી અંજ, સમજ વણુ સુત દુઃખ લાવે;
 લાવે દુઃખ ત્યમ તું દયા, શ્રીજી ધારે શિવ;
 હરિ સર્વ સાફ કરે, મરમ ન જાણે જીવ. ૨૮
 “વેચી ઉધ ઉજાગરો, મેળે લે શીદ મૂઠ;”
 મેળે લે શીદ મૂઠ, ચિત્ત ખરખત્તી પ્રેતાં;
 ઢાંક્યું ધીકણ ચરો, પાર નહીં આવે રેતાં;
 દશન સાલ જમમ જમ, જીવ તેને નહિ ત્યાગે;
 કરતાં કાટિ પ્રયત્ન, મન માધવ નહીં લાગે;
 લાગે નહીં મન કાષ્ઠમાં, દયા મોહ આરઠ;
 વેચી ઉધ ઉજાગરો, મેળે લે શીદ મૂઠ, ૨૯
 “પીડી કણુ સાર્યા કરે, તેતર તેને ખાવ;”
 તેતર તેને ખાવ, કરી ગ્રમ બહુ ધન આણે;
 નવ ખરચે નવ ખાવ, આણુ પ્રભુ પૈસા જાણે;

પણ કહું દયા ભવિષ્ય, જીવ જર માટે જાશે;
કે મૂકીને મરતાં, જન્મ સર્પનો ચાશે;
યશે સફળ હરિ સંબંધે, તો તો નહીં પસ્તાય;
કીડી કણ સાંચ્યા કરે, તેતર તેને ખાય.
“વિના કામનું બરકતું, તે ધોળો આવે ઘેર;”
ધોળો આવે ઘેર, ભૂટ જન દેહે છૂટી;
રત્ન અમુલ્યક કૃષ્ણ, નામશે નવ લે ભૂટી;
મોઘો અવસર ફરી, દયા આ ક્યાંયજી તારે;
તેહ સમે તું કંકર-વીણી શીદ ધર મારે;
મારે ધર મૂરખપણે, સમઝે તો સુખ લે’ર;
વિના કામનું બરકતું, તે ધોળો આવે ઘેર.

૩૦

૩૧

“નદી નાવ સંભોગ છે, કોનું છે નહીં કાવ;”
કોનું છે નહીં કાવ, કોણ કો ક્યાંથી આબું;
જ્યમ આબું ત્યમ જશે, કર્મ સંભોગ મળાબું;
સહુથી હળી મળી રેવું, વેર બહાલ નવ કરવું;
જન્મ મર્ણુ જંજળ, વધે તે માટે ડરવું;
ડરવું દયા અપંચથી, પ્રભુ પ્રીતે સુખ હોય;
નદી નાવ સંભોગ છે, કોનું છે નહીં કાવ.

૩૨

“હરખી અજ લીલું ચરે, કસાઇ બાંધ્યો બાર;”
કસાઇ બાંધ્યો બાર, વિષય સુખ ત્યમ તું માણે;
ગોળપાપડી ગરદનની, એ તું નવ જાણે;
ચેત્ય દયા હરિ સમર્થ, ચાવશે કાળ પળકર્મા;
મનમણિ ગુણ ગોપાળ, પ્રોધ લે વિદ્યુત ઝળકર્મા;
ઝળકારામાં ઝપટ ભજ, જીવ વટલતો વાર્ય;
હરખી અજ લીલું ચરે, કસાઇ બાંધ્યો બાર.

૩૩

“જોદે ખાડો તે પડે, સત્ય અનાદિ વાત;”
સત્ય અનાદિ વાત, ધાત નવ કોને કરિયે;
દગો કોઇનો સગો ન, પર પેલા નિજ મરિયે;
ભલું કરે ભલું ચાપ, દયા ત્યમ તે પણ જાણે;
બંધે વાત જતાવી, (હવા) મન બાવે તે માણે;

માણો સુખ સતસંગ હરિ, છાંડો કર્મ કુળત;
 ખેદે ખાડો તે પડે, સત્ય અનાદિ વાત. ૪૪
 “ગણીએ નહીં જો દુજણી, પાડું મારે ગાય;”
 પાડું મારે ગાય, દુઃખે પણ સતસંગ ઠરિયે;
 પોપણુ એ કલ્યાણ, કલ્પતર દહ ચિત્ત ધરિયે;
 એથી અધિકું કાઈ, નથી સાધન હરિ મળવા;
 દયા ન અવર ઉપાય, ચિત્ત ચંચળતા ટળવા;
 ટળવા આવાગમનરૂજ, એ ઔપધ સુખદાય;
 ગણીએ નહીં જો દુજણી, પાડું મારે ગાય. ૪૫
 “ચંચુ દીધી જો ધણી, તેજ આપશે ચેણુ;”
 તેજ આપશે ચેણુ, અવર જો ધ્રુછા તે પણ;
 દયા સેવ શ્રીકૃષ્ણ, ચર્ષિ નિશ્ચંત ગાતી ગુણ,
 વિશ્વંભર વૃજપાળ, કયમ તે દાસ દુઃખવશે;
 જેને નહીં વિશ્વાસ, ત્રાસ દુઃખ તે અનુભવશે;
 અનુભવશે સુખ સહુ વિધે, જેને દહ સમજેણુ;
 ચંચુ દીધી જો ધણી, તેજ આપશે ચેણુ. ૪૬
 “જે કૃદ્યુ તે કુલશે, સત્ય ઉખાણે એહ,”
 સત્ય ઉખાણે એહ, ગર્વ દો વાત ન કરિયે;
 રૂપ, દ્રવ્ય, ગુણ, મતિ, વિદ્યા કુળ મદ પરહરિયે,
 દીનઅંધુ, મધુસૂદન, બર્હ જો વેદ વખાણે;
 ન્યાં લગી અણું અહંકાર, દયા હરિ દયા ન આણે,
 આણે હરણા તે સમે, નિરખળ નિઃસંદેહ;
 જે કૃદ્યુ તે કુલશે, સત્ય ઉખાણે એહ. ૪૭
 “દરમાં પેસે પાધરો, વાંકા સધજે બ્યાળ,”
 વાંકા સધજે બ્યાળ, હરિયું સુધા રહિયે;
 મનથી સર્વો મન-સુખો ન રહે ત્વમ લહિયે,
 ટેકી ટેકાં વચન કહે, પણ રંક કલંકા;
 દયા ત્રિલંગીલાલ, હુદે વંકાથી વંકા,
 વંકપણું તન તો નમે, મન સુધુ ગોપાળ;
 દરમાં પેસે પાધરો, વાંકા સધજે બ્યાળ. ૪૮
 “લેશ કુદારા તે નમે, દહ ખીલાનું ભર,”

દદ ખીલાનું જોર, જોળ તેની નવ કરિયે;
હરિવક્ષભયો રીત, અરીતે સધળે ડરિયે,
નૃસિંહ મેહેતો ઢેડ-સંગ બેઠા ભલી, ભાતે;
ન્યાતે નિદા કરી, ઢેડપણું પામ્યા જાતે,
જાતે ગમ્યું કરે દયા, જો વશ નંદ કિશોર;
લેશ કુદારા તે નજે, દદ ખીલાનું જોર.

૩૯

“કુચું કીજીએ રીતનું, વચન વડાનું સત્ય,”
વચન વડાનું સત્ય, અપય અન્ન શંકર જમિયા;
‘જગન્નાથ’ પંડિત, યવનજા સાથે રમિયા,
પીધું સીસું શંકરે, તે કૃતિ કા’ ક્યાં યાવી;
નાપા પંડિત બાવન સીડી, ગંગ ચઢાવી,
ચઢાળે જાકુટી શું થયું, દયા ન સમ્રથ હત્ય;
કર્ણ કીજીએ રીતનું, વચન વડાનું સત્ય.

૪૦

“જે સહજે બગડી ગયું, ભવિષ્ય હતું એમ જાણ્યું,”
ભવિષ્ય હતું એમ જાણ્યું, શોચ કરવો નહોં તેનો,
તેની ચિંતા બ્યર્થ, ઉપાસ રહ્યો નહોં જેનો;
તદપિ ફિકર ન જાય, સરણ હરીનું લે સે’લું;
જાણ અજાણે વણશ્યું, સહ સુધરે પણ પે’લું;
પે’લું સમઝીને કર્યું, દયા તદપિ દુઃખ ના’ણ.
જે સહજે બગડી ગયું, ભવિષ્ય હતું એમ જાણ્યું.

૪૧

“માગ્યાથી મરવું લાલું, માગ્યે મોટી હાણ્યું,”
માગ્યે મોટી હાણ્યું, મુરાતજ માન મટાડે,
અહા પ્રીતિ જાય, સરવ મુણ્યમા રજ પાડે;
દયા જદપિ દારીદ્ર, તદપિ હરિ આશે રે’લું,
હરિ પ્રેરક સહ જગત, કાષ્ઠને પડે ન કે’લું;
કે’લું તદપિ ફળ નહિ, હરિ ઇચ્છા વશ જાણ્યું,
માગ્યાથી મરવું લાલું, માગ્યે મોટી હાણ્યું.

૪૨

“હરિ વિશ્વાસ હજીર છે, અવિશ્વાસથી દૂર,”
અવિશ્વાસથી દૂર, દયા વિશ્વાસે રહેતું,
ખર્દ વાદ નહોં કદા. કૃષ્ણનું નિથે લહેતું.

બ્યર્થ પડયું બહાન, નિચાત્યર પ્રતીત દારી,
અનાદૃષ્ટિ પણ ચાતક, વિશ્વાસે છે વારી;
વારી ચાતક જોઈને, રાખ્ય બરોસો જીર,
હરિ વિશ્વાસ હજુર છે, અવિશ્વાસથી દૂર.

૪૩

“મંત્ર તણે વશ દેવતા, ભક્તિ વશ ભગવંત;”
ભક્તિ વશ ભગવંત, ઠરો સાધન કાઈ કાટિ;
હરિ નવ આવે હાથ, ચક્રિત આસકિત મોટી;
પણ તે મળવી દુર્લભ, મુર્લભ સત સંગતથી;
મુસંગ પણ ત્યાં ફળે, દીનતા હોય મન સતથી;
સાચ દયા શ્રીજી પ્રિયે શ્રુતિ સ્મૃતિ કે સત્ય;
મંત્ર તણે વશ દેવતા, ભક્તિ વશ ભગવંત.

૪૪

“સુખ દુઃખ હરિના હાથમાં, કેવા માત્ર પ્રયાસ;”
કેવા માત્ર પ્રયાસ, કાણુ દુઃખ મૃત્યુ માગે;
સદજ મળે ત્યમ સુખ પણ, સમજો ભટકણુ ભાગે;
નિજ બચવા સુત હણવા, કૃત થમ આડો આંકા;
તે હિરણ્યકશિપુ સદા (જ)-મુખો સુત વાળ ન વાંકા;
વાંકા પાયો મૂળથી, દયા ન જો હરિદાસ;
સુખ દુઃખ હરિના હાથમાં, કેવા માત્ર પ્રયાસ.

૪૫

“દળતાં દળતાં બુકિયે, તે જ લાભ પરમાણુ;”
તે જ લાભ પરમાણુ, હાણુ છે એમ વિચારો;
દયા યશે હદ મન, રયામ સમર્થે નિસ્તારો;
તે દિન તો નથી થવો, વિપવર્મા ચિત્ત તો જો નજરો;
તેવામાં હરિ સમર્થ, કામ તાઈ તો યારો;
યારો તુમિ, જો વિકળ મન-પણ જમતાં, ત્યમ જાણુ;
દળતાં દળતાં બુકિયે, તે જ લાભ પરમાણુ.

૪૬

“ન્યહાં ગોળ ત્યાં ગોળને, ન્યહાં ગોળ ત્યાં ગોળ;”
ન્યહાં ગોળ ત્યાં ગોળ, સમજ ઉધી જડ લાવે;
કહે બહાને જીવ, જીવને બહા કરાવે;
તેનું ક્યાં કલ્યાણુ, સદા મન બચ્યું ગુલામી;
તું તો રહે હરિદાસ, દયા શ્રીજી લે સ્વામી;

સ્વામી પદ શું જીવને, “નાતરિયામાં ધોળ;”
ન્યહાં ગોળ સાં ખોળને, ન્યહાં ખોળ સાં ગોળ.

૪૭

“સાગર ખારો છે સદા, અચરજ મીઠી લેર,”
અચરજ મીઠી લેર, રાખ્ય સમજણ એજ વિધિ;
સ્વાભાવિક સર્વદા, જીવ સહુ દુષ્ટ-દોષ નિધિ,
ક્રિયિત ક્યાંએક સદ્ગુણ, સાં હરિ હસ્ત જાણવો;
દયા દોષ સર્વત્ર, ત્યાં શો દોષ આણવો ?
આણવો ન અવગુણ ક્યહું, ગુણ લખી કરવી મેર;
સાગર ખારો છે સદા, અચરજ મીઠી લેર.

૪૮

“ધણું ધર્યાથી નીપજે, ચંદનથી પણ આગ,”
ચંદનથી પેણુ આગ, સાર એ સમગ્રી લેવો;
દુર્જન હોવા સજ્જન, કાષ્ટનો અંત ન જોવો,
થોડામાં છે સાર, પડે જાએ પસ્તાવું;
દયા ન સધે બગણું, ધરથી સમગ્રી જાવું,
જાવું હાડ ન કાષ્ટથી, હઠ સાહસથી ભાગ;
ધણું ધર્યાથી નીકળે, ચંદનથી પણ આગ.

૪૯

“લક્ષ વાતની વાતનો, થોડામાં કહું સાર,”
થોડામાં કહું સાર, ધર્મ-મણિ પતિવ્રત જાણો;
મિત્ર મતીતિ દેખ, તોય સતતા પ્રમાણો,
સહેજે પરઉપકાર, દયા સહુ સુકૃત સાગર;
લક્ષ-દ્રોહ, વિશ્વાસ-ધાત અધ-મણિ લે નાગર,
નાગર નટવર મેળવે, સતસંગત નિરધાર;
લક્ષ વાતની વાતનો, થોડામાં કહું સાર.

૫૦

“જળ પગલામાં સર્વનાં-પગલાં જાણો જે,”
પગલાં જાણો જે, સર્વ કારણ સર્વોત્તમ;
શ્રીમદ્ ગોપીજન વહલ પુરણ પુરુષોત્તમ,
નિરાકાર સાકાર, સકળ ઉત્તમ તેમાંથી;
નિગમ ન પામ્યા પાર, ગતિ બીજને ક્યાંથી !
ક્યાંથી ગમ્ય સમજ દયા, એ વણ સહુમાં એજ;
જળ પગલામાં સર્વનાં, પગલાં જાણો જે.

૫૧

“ફરી ફરી એ ઠટું છું, (તને) સાચો યર્ષ ભજ કૃષ્ણ,”
 સાચો યર્ષ ભજ કૃષ્ણ, મુખી કર સહુ દેહ ધારી;
 દયા ભણું જો ચાપ, શીખ માની લે મારી,
 બાવન કુંડળીયે કરી, નિજ મન સિદ્ધા દીધી;
 દયારામ દ્વિજ કૃષ્ણ-દાસ આ રચના કીધી,
 કીધી ગુરુ કરણા ચક્રી, પૂરણ યર્ષ મન-તૃપ્ત્ય;
 ફરો ફરો એ ઠટું છું, (તને) સાચો યર્ષ ભજ કૃષ્ણ.

પર



પડ્મકતુ વિરહ-વર્ણન

—૦૦૦૦૦—

વધાન્કતુ

રાગ ધોળ

શ્રી ગુરૂ વલ્લભ દેવનાં, પદ પ્રણયુ સુરંગે;	૧
તથા શ્રી વિઠ્ઠલ શ્રી ગોપીજન વલ્લભ સંગે.	
ઘો સુમનીયા શુભગિરા, અતિ આનંદકારી;	૨
પડ્મકતુ વિરહ વર્ણન કરે, કાંઇ શ્રી વૃજનારી.	
શ્રી રાધા કહે સુણો સખી, લલિતાદિ વિશાખા;	૩
આવી વૃષાશ્રી મૃધા હવાં, અમરણ્ય અભિલાખા.	
આ .ઝલ્લમાળ કરી પરી, હરિ નંદકુમાર;	૪
તો શી હવાં હણતાં મુને, પલ મારને વાર ?	
આબ્યું કટક જો આ કટકડી, મનમથ પથ બોમ;	૫
સુણી જોબદાર પોકાર એ, કહી તેડે છે ભોમ.	
એ ના ગગન ધન ગડગડે, મનો ભવના નિશાણ;	૬
ચપળા ના, જરી ધવળ ફરફરે, જોઇ ચરફરે પ્રાણ.	
ગાન કરે પિંક અપ્સરા, દાદુર કડતાલ;	૭
સાજ અવર દિજ જો વદે, સુણો મદન જાપાળ.	
છળવા મુને રમર જો રચી, જે અજા વિપ્રીત;	૮
પ્રિયતમ વર્ણુ વિપત ઠચું, જાણે ધતુ પટ પીત.	
મુક્ત માળ બક પંકતી, અભ જો છખી લાવે;	૯
સ્રાતક પિયુ પિયુ કહી સહી, મુને પ્રતિત ઉપખવે.	
પડી ઝડી જો આ ચરતણી, નોહે અંશુદ ધારા;	૧૦
સસવાટા સાંગ એ સમીરના, લેશે વે અમ્મ મારા.	
ખેયો નીલાંજર જો ધરા, લહી પિયુ રસ માતી;	૧૧
ઇંદ્રગોપના એ સુંદડી, ચીરમાં રંગ રાતી.	
વળગી વૃક્ષ જોની વેલડી મારી બેલડી તૂટી;	૧૨
કૃષ્ણ વિના લખી સુખ સખી, લીધુ કંઈ વૃતી.	

હરિ સંગે દિદોળે દિવતી, સિંચતી દગ ન્યારે;
 મુખયડી લેઈ સગારતા, કય દેશવ લારે. ૧૦
 માન્ય શિક્ષા તું, રક્ષા તજી, હેલિ । હક રખે લેતી;
 મુજ વળ્યો વિરહ અમર થયે, મારે કદ્દ મુણ નેતી. ૧૪

શાર્દૂલવિઠીડિત વૃત્ત -

જાણીને ધન ગર્જ દુઃખ મુજને, તન લાગ્યું પંચાનને;
 ચિત્ત પ્રચૂર અંકાર કલેશ મહારો, આણી ઉદાશી રહે;
 પાવશ પાવકથી અધિક મુજને, દે કષ્ટ વ્હાલા વિના;
 નિર્દય નંદકિશોર ચોરી ચિત્તને, માણે મધુપુરીમાં. ૧૫

માલિની વૃત્ત

ધન લભ ધનસ્વામ, બે કચ્છું એક કામ;
 તમ વિરહ અગાધા, મુગ્ધ કરી જગત રાધા;
 નિશ દિન દે ન જાણે, ઉભય એક જ પ્રમાણે;
 સખી ઇલાં સમઝાવે, કાકલવને બતાવે. ૧૬



શરદ્ગુપ્તુ

રાગ ધોળ

વિતી વૃષા વૃષભાનુજ, કહે શરદ્ જો ખાવી;
 નાથ હજી ન વળ્યા સખી, (કે) પાણિ પત્રિયો ના'વી. ૧
 જગ વાદળ નિર્ભળ થયા, પળ્યા પંથી સુપંથ;
 અળે ન તદપિ કંસની, કિંકરી થકી કંથ. ૨
 ખંજન પ્રકટ થયાં ગયાં, આંસુ અંજન વહીને;
 રંજન મન લંજન કર્યાં, સુખ સશિ રણો દહીને । ૩
 આતપ કયમ થઇ અદ્રિકા, આતે સોમ કે સૂર ।
 સુખકર વિપ્રીત પિયુ વિના, દે દુઃખ પ્રચૂર. ૪
 ક્યાં તે શરદ્ ક્ષપા ચંદ્રમા । ક્યાં તે ત્રિવિધિ સગીર ।
 ક્યાં સુખ પુંજની કુંજ । ક્યાં । તે શ્રી યમુના તીર । ૫
 ક્યાં તે મોહન છળી માધુરી । વન રાસ વિલાસ;
 આજ સરવ અવળાં થયાં, પતિ પાખે દે નાસ. ૬

કૂદ્યાં કમળ લખી અમળતા, રવિ મિત્ર સુરંગ;
 કુમળાયું મુજ હૃદયે કંજતો, વિના પિયુષ પતંગ. ૭
 વિભ્યા લગી ગુણ નવ નિશા, આસક્તિ ગવાશે;
 પ્રભુએ તો આસક્તિ તજી, મારી શી ગતિ યાશે. ૮
 સીપ પપૈયા પોપિયા, સ્વાતિ જળ ધારે;
 હું તો નિરાશ હજી લગી, પતિ પોપશે કમારે. ૯
 શોક્ય કામણુ કરશે સખી, આજ ચૌદસ કાળી;
 મૂકી એને આવશે-હવાં-શીદ વૃજ વનમાળી ? ૧૦
 રાત દીવાળી શી વિતતી, મૂળે જાત રૂપાળી;
 કામણુ કામના સાં સખી, હખી કામણુવાળી. ૧૧
 પાક નાના અનકૂટ તે, કાણુ ભોજન કરશે;
 પ્રભુ વિના પાકારિ કોપશે, કદા, મિરિ કાણુ ધરશે. ૧૨

શાર્દૂલવિક્રીડિતપ્રત્ન

અમૃત ઉદયિ અનંત વાળી નાખું, રસ પ્રેમ ઉપર અણ્ય;
 અનુભવી વેદ, અવેદ સર્વ કોષને, દુર્દર્શ વસ્તુ અતિ;
 અઠાનંદપટ્ટી બહુ જ અધિકૈ, નિઃસ્વાર્થ સ્નેહ કૃષ્ણ શું;
 પ્રાણુયકી પ્રિય રૂપ, નૂપ, આનંદ મન વાગીથી વેગજો. ૧૩

માલિનીપ્રત્ન

શું કહું મમ પતિને, ગ્રહી રતિ નારતિને;
 લવ ન ધવરતિને, દુષણુ તે રતિને;
 ધન્ય ■ હર મતિને, રહે સમીપે સતીને;
 ધન્ય પર પ્રકૃતિને, રહે ન સ્ત્રી આરતિને. ૧૪

૭૭૭૯૯૯

હેમંતનકતુ

રાગ ધૌળ

હેમંત આવી ના આવીઆ, હરિ હિંમત ભાગી;
 અંગ અનંગ અગન તો, પ્રતિ રોગે જાગી; ૧
 ક્યમ કહું. રે કોને કહું, ક્યાં જાઉં, રે સજની;
 કોટિ કલ્પ મોટી પલક પા, કાહું ક્યમ દિન રજની ? ૨

વૃદ્ધિ પામી રે વિભાવરી, દુર્બળ થયો દિન;	
ચિંતા મુને ચક્રવાકીને, જગ જુગ સુખ પીન.	૩
મનસુત જૂત બ્રમાવે છે, મન કાચ કંપાવે;	
શીત-લખી સખી સમજતી, રખે પાવક લાવે!	૪
આજ કંઈ શું અંગીકડી, દીકડી નયી દેહ?	
અંતર આગ્ય શું નીકડી, પ્રણ સંધ્યો શું નેહ?	૫
એમ કહેતાં અચેતન યર્ષ, હાં હાં ઠહી ઠળી ધરણી;	
આવી સમીપ ધરી અલિ, લલી લાસે ન તરણી.	૬
જાત ધટિ છેક રાત જ્યમ, અર્કે કંઈ થાય;	
અતિ શિથિલ પડી કાચળી, પાંસળીયો ગણાય.	૭
ગોરી યર્ષ ધણી ગોરદી, લાલ વિણ ધટિ લાલી;	
નેહ ન સમ ખાવો રહે, ધીરજ ક્યમ રહે જાલી!	૮
એવી જોઈ રાઈ સહચરી, ઉર સરથા લીધી;	
અલ પ્રયત્ન વિધિ કરી, શ્યામા જાગત કીધી.	૯
દીર્ઘ નિશાસ મુહુર્મુહુ, મૂકે હરિ વિના ખાળા;	
ઉજી એવા જાણે પ્રલયના, અગ્નિની જ્વાળા.	૧૦
મધુમત મન અરવિંદમાં, કંજ તરણિની માયા;	
ત્યમ તલખું હું કૃષ્ણને, તે તો કુળજ લોભાયા.	૧૧
'મિરચ વિના ન બરાસર', મિરી સુખી સદા આપે;	
એકને પ્રીતિ ના એકને, લમ રહે પરિતાપે.	૧૨

શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્ત

વૃદ્ધિ સ્નેહાન સુખ હાની કદને, પરમાર્થ હોયે કદા;	
'પાયા તથ્ય અખંડ ચોલ દુકૂલે, જાતી પટોસે યથા.'	
શુણુપાદિક સર્ગ ત્યાંજ જાસે, જ્યાં પ્રેમ સંલગ્નતા;	
તે સર્વે પુર્વોક્ત રાખી પરિવ્રત, ક્યમ ચિત્ત ત્યાંથી ચળે?	૧૩

માલિનીવૃત્ત

પતિ અવશુણ આણું, પણ ન ઠરવા ઠેકાણું;	
ઉર સુગુણ ભરાણું, લાં શું નિંદુ વખાણું;	
જીવન જળ મકરનું, હેત રો કામ પરનું;	
સ્વદય શમજતાનું, તદપિ લાં મિન માનું.	૧૪

શિશિરઝતુ'

રાગ' ધોળ

શિશિર ઝતુ લખી શ્વિમુખી, કહે સખીશુ વચન;	
કંજ પ્રજાળ્યા જો હીમે, કામે લભ મારૂં તન.	૧
સૂર્ય શીતળ શશિ સમ થયો, ગરમી ધરી શીત ત્રાસ;	
આવી પગી સહુ મુજ હાટે, લહી કુટિલ મેવાસ.	૨
શાને કંપે સખી શીતથી, સેવ્ય અંદર મારૂં;	
છેક સખીપ આવીશ મા, દાઝશે તનુ તારૂં.	૩
આર્દ્ર અંબર આ ઝતુ, ઓઢી અલિ આવે પાસ;	
તદપિ તપે તન તે તણું, થોથે સ્વેદ પ્રકાશ.	૪
વિરહાનલ અનિલ સુખ સ્મૃતિ, સપત્ની સુખ ક્ષાર;	
હેમ હાર માટે નહીં, દ્રવી નીસરે ધાર.	૫
વિદ્રુમ ઉર મુકતા થયા, તરડાં તડકિયાં ઢાઈ.	
મલિન માત્સ્ય માળા થઈ, દુષ્ટે અલિકર જોઈ.	૬
ગગા ધર આવી ઉર્ધ્વથી, શિવ શીર રહી સમાઈ;	
લમ દગ ધાર ઉરજ પડી, સખી, અમ્ર ન ધાઈ.	૭
સ્નાન કરૂં યમુના વિષે, તપતોઠક થાય;	
નીર નિમમ સોપાન તે, પદ સ્પર્શી સૂકાય.	૮
મિટ પડે જ્યાં જ્યાં મુને, લાં ત્યાં મોહન જાસે;	
ત્યમ ત્યમ દુઃખ અનુભવી લહે, અન્ય આશ્ચર્ય વાસે.	૯
ભાન નહીં ખાન પાનનું, નિમિષ ન નિદ્રાય;	
વીતે વિચારે વાસ ક્ષપા, હા હા પ્રતિ પળ થાય.	૧૦
કદા ચિત્રવત થઈ રહે, કદા મુશકે રોય;	
કવાસિ કવાસિ કરી કુ લુઠે, સ્વે પલપુટે તોયે.	૧૧
વિતનું વિડારે ઉર અતિ, કળ કયમ પળ પામે;	
પિયુ હરિ હર સામા જો મળે, રતિપતિ જળ વામે.	૧૨

ગાદૂલવિહીડિતવૃત્ત

પ્રત્યાનલ યકી તાપ અગણિત ઘણો, વિરહાગ્નિ કેરો હિતુ;
નિશ દિન તેમમ ઉર અખડ પ્રજળે, કહે કાલુજર્મ કૃષ્ણને!

મહદ્ આશ્ચર્ય મુને તથા સરવને, રહે કયમ અમુ એ દુઃખે;
પણ કારણ ભાસે મુને ટકયાનું, આશા હરિ આવવા.

૧૪

માલિનીવૃત્ત

ન્યમ ન્યમ મેહ દાષે, ત્યમ રતિ વેલ વાષે;
મલણ પોષણ સાષે, ન્યૂનતા નિત્ય લાષે;
પણ ન સહન થાયે, ચલણ પાષે રે'વાયે;
જખમી જળજ માગે, મીચ ભયથી ન ત્યાગે.

૧૪

—મધ્યમ—

વસંતઝલુ

રાગ ધોળ

જો વયસ્પા ! વદે રાધિકા, ઝલુ આવી વસંત;
સંજોગી સુખ સાગરી, વિરહી દુઃખદા અનંત. ૧
ફૂલ જાસૂલનું અલિ તન્યું, લન્યું તે મધુ પેખી;
રસિક પ્રિતમને ન સાંભરે, સ્નેહ તે ઝલુ દેખી. ૨
કુસુમિત વન ઉપવન થયાં, ગુંજે ભુંગ મહ માતા;
મદન રતિ જાણે લમ લહી, મમ મંગળ ગાતાં. ૩
કિશુક ફૂલ પીત રક્તતા, લાગે એજ પ્રમાણે;
વિતનું વ્યાધિ વિરહી હ્રદે, વિઠાર્યું નખ જાણે. ૪
ત્રિવિધ સમીર વૃંદાટવી, પૂરેભૂત કલ જાણે;
લલિત સુમન મધુકેણુ સવે, હરિ વણુ ઉર જાણે. ૫
પ્રકુલિત દૂમ સહકારનાં, દિજ પ્રમુદિત ઝમે;
અનુપમ મોરી એલચી, લચી ગોસ્તની લૂમે. ૬
હા ! હા ! હીતુ રીતુ રાજમાં, ન મળ્યા વૃજરાજ;
સાજ સુખદ સુરબી તણે, મારે આજ અકાજ. ૭
સુઆ ચંદન પિયકારીઓ, આરે કેસર રંગ;
અખીલ સુલાલ વિલોકતાં, દાઝે ઉલટું અંગ. ૮
ઝાલ મૃદંગ ડકે ઝાઝનો, રવ કાળ જ કાપે;
કૃષ્ણ કંથ હોય સંધતો, સહુ આનંદ આપે. ૯
આજ. જનસીખટ ચોકમાં, હોય ધુમાળીની ધૂમ;
જુગલ. જૂથ ચાચર મળે, થાય રમાજૂમ. ૧૦

૧૦

ગાળ ગાયે રે ગોપાળજી, મીઠી અમૃત સરખી;
ક્યાં તો રસિક છખી રંગભરી, રીઝતી જેને નીરખી! ૧૧
હેડે પ્રકટી હુતાસની, કુસુમાઢરે ઝાઝી;
અનંગ અનિલ ધમે તે ચક્રી, નખશિખ દેહ દાઝી. ૧૨

શાદૂલવિક્રીડિતવૃત્ત

નટવર, નંદકુમાર, માર મનહર, કાટિ લલિતાકૃતી;
મેાર મુકુટે, પટકેસરી, શ્રીઅંગે, રંગે ભયો રસ છક્યા;
કર પીયકારી, શુલાલ મુષ્ટિ મુક્કા, વાંકી કટાક્ષે લખી;
તકીશુજ મુખ, ડચી ઝોખ ઝાટી, છખી તે, ખસ્તી હટેથી નથી. ૧૩

માલિનીવૃત્ત

ક્યમ કફ, ક્યાં જાઉં, બેળી ક્યાં કંથ થાઉં?
હવાં ન અલિ જવાશે, તરફડી જીવ જાશે;
પતિ વસંત વિહારી, ભોગવે શોક્ય મારી;
પિપ્પ પશુ ન વિચારે, આ (જ) સમે આજ મારે. ૧૪



ગ્રીષ્મઋતુ

રાગ ધોળા

ગ્રીષ્મ વિષમ આવી અલિ, કહે પ્રભાવતી કન્યા;
નાય ન'આવ્યા, હજી હશે-મારો એવડો શો અન્યા? ૧
એક જવાળા હટે વિરહની, બાલ આતપ ખીજી;
આશ ઉગરવાની ટળી, ગઇ નખશિખ શીઝી. ૨
વીજન કાટી કારંજથી, મુજ તાપ ન જાય;
તમ તેલ જેમ જળ મળે, ભડકો લમ થાય. ૩
અપ શુલાળ મલિયાગરે, મુને શીતળતા તેવી;
દાદુર છાયા ફણી ફણા, સુખદાયક જેવી. ૪
ચંદ કિરણ ચિત ના ઠરે, ચોખાઈ વિખ જવાળા;
ચક્ષુઃશ્રવા સરખી સખી, ઉર પ્રસન્નની માળા. ૫
લૂ વાએ સહુ ધોકા કહે, વણ જણે મરમ;
નિધાસ મૂકે કો વિરહિણી, દુઃખ પામીને પરમ. ૬

સર્વ નવાણુ મૂકી ગયાં, મુજ તાપ બળેથી;	
ઉદધિ અધિક તે કારણ કહું, મારાં અશ્રુ મળેથી.	૭
વૃક્ષ વેલ સહુ શુષ્ક તે, લખી કૃશ માફ તન;	
અર્ક જવાસા ફૂલિયા, સુખ શોક્યે પ્રસન્ન.	૮
કહેતાં પ્રેમ સમાધિ યર્ષ, ચયું તદવત મન;	
ભાવાત્મક પિયુ કૃષ્ણનાં, ચયાં સ્ફુટ દર્શન.	૯
વિરલા લહે કો એ મર્મને, એ વિરહ બિજન ગતી;	
જેમ લુહારની સાણુશી, શીતળ કાણુ તાતી.	૧૦
પરમ પુનિત તટ નર્મદા, ચંદ્રિપુર વાસ;	
ચાતિ નાગર સાઠોદરો, કવિ કૃષ્ણનો દાસ.	૧૧
દયારામ પડ્મપુ કપી, રયામ-વિરહને બાજે;	
રાધા કૃષ્ણ એક રૂપ છે, લીલા ભક્તને કાજે.	૧૨

શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્ત

રાધાકૃષ્ણ સ્વરૂપ એક નિશ્ચે, સંધે નથી સર્વથા;	
કાયા બાવાવત્ સંયોગ નિત્ય છે, ને અર્થ સખ્દે યથા.	
સર્વેશ્વર સર્વાત્મ તર્ક મહિમા, ક્રીડા વિચિત્રા ગતિ;	
વેદાદિકને અગમ્ય રૂપ એ છે, પ્રાપ્તેક પ્રેમે કરી.	૧૩

માલિનીવૃત્ત

રતિ સહ ઝાણુ ગારો, પાપ સંતાપ જારો;	
સુમતી ઉર ભારારો, કૃષ્ણશૃં પ્રેમ ચારો;	
સફળ (જે) ચિત્ત ચહારો, વિમ્ન સર્વે પળારો;	
પરમ હરખ જારો, રનેહ રસ પીજે પારો.	૧૪

ચાતુરીના ગરબો

—૨૭૭—

- સર્વ કામ છોડીને પરચમ, ગુરુજોવિંદને ભજીએજી; સઠલ કામના, સિદ્ધિ જેથી, વારે તેને તજીએ. શિક્ષા શાશ્વાને. ૧
- મૂળથી મ્હોટી સંગત કરિયે, નીચ સંગત પરહરિયેજી; સંગતને વશ મન રહે છે, જેથી તરીયે મરીયે. શિક્ષા. ૨
- હર પ્રકારે પ્રીત મૃદુવાણી, મ્હોટા જન તે જણાજી; નિર્દય આપસ્વારથી છુટા, કપટી નીચા પરમાણી. શિક્ષા. ૩
- ખરી મહેનતનું દ્રવ્ય જોડિયે, નીચ નજર ના કરિયેજી; પાછળથી પસ્તાવો ઉપજે, હાંસીથી તો ડરિયે. શિક્ષા. ૪
- સહસા કામ ન કરિયે કદાપિ, ડરિયે હરિ જનને મારેજી; ઉતરેહું જલ મોતીનું તે, ન ચડે કોટી પ્રકારે. શિક્ષા. ૫
- રીતે ચાલતાં દુઃખ પડે તો, બહુ સુખ અનીતે કુડુંજી; બેશી નાવ છુડે નહીં કહેવત, તરી ઉતરે તોએ બુંદુ. શિક્ષા. ૬
- વિના વિચારે કામ કરે, તે પાછળથી પસ્તાયેજી; બગડી ભુંદ હોજે ન સુધરે, મળે ન જે તક જાયે. શિક્ષા. ૭
- કાઢતું કાઢાડીને ખરચ ન કરિયે, દાટી ના સહિયે દુઃખજી; જેવી સંપત તેવું ભોજન, સદા પામિયે સુખ. શિક્ષા. ૮
- પૂર્વે વેર તાંહાં રનેહ ન કરિયે, પૂર્વ મિત્રશું વેરજી; મિત્ર કોક દીન શુંજ પ્રકારે, શત્રુનાં છૂટે ઝેહેર. શિક્ષા. ૯
- આપ વખાણુ અવરની નિંદા, પરપત્નીશું હાસ્યજી; અતિ કુભાપણુ જલ લાલચે, મ્હોટપણાને નાસ. શિક્ષા. ૧૦
- સુખ આવે છલકી નવ જમ્મજી, દુઃખ આવે નવ કરિયેજી; આપણથી અધિકાને બ્રેધને, ગરવ કલેશને હરિયે. શિક્ષા. ૧૧
- લોભીજન ધનવડે સાધિયે, ગરવી જોડી પાણીજી; સુરખનું મનગમતું કરિયે, પંડિત સાચી પાણી. શિક્ષા. ૧૨
- હરિ ગુરુ સાચે સાચા રહિયે, સ્ત્રીશું ભુલું કહિયેજી; મોટાં આગળ કાઈ સમે પણુ, મુખે મોટાં નવ થયે. શિક્ષા. ૧૩
- રીત નમે નહીં રંદા ફેરી, વાંસલ વરવું ચાયજી; કરવતની કક્ષા અહીં રાખો, ઉભય લોક સુખદાય. શિક્ષા. ૧૪

- કેવળ આપ સ્વારથ કૃતિ વાસલાની, સહુ પરમારથ રંદાણ; શિક્ષા. ૧૫
- કરવત જોપાસ ધટતું છાંડે, રેહે હરિ ઘેર બંધા. શિક્ષા. ૧૬
- લાખ ગમાવા સાખ રાખજો, સાખે મળશે લાખજી; શિક્ષા. ૧૬
- લાખ ખરચતાં સાખ નવ મળે, સાખ ગયે સહુ ખાખ. શિક્ષા. ૧૬
- મંળી સ્તેજ પોળી નવ તણયે, દુર મોઢક અભિલાષજી; શિક્ષા. ૧૭
- ઉછંગ સુત અળગો કેમ કરિયે, ઉદરગર્ભની આશે. શિક્ષા. ૧૭
- સામાને શોભા આપેથી, આપણને શોભા આવેજી; શિક્ષા. ૧૮
- પતિસુખ શોભા સીને કરે, જેમ સી પતિને દરચાવે. શિક્ષા. ૧૮
- જે કરતાં પરિણામે હાણી, તે કારજ નવ કરવુંજી; શિક્ષા. ૧૯
- આપણી પૌંચ પ્રમાણે સધળે, સમજી ડગલું ભરવું. શિક્ષા. ૧૯
- જે ધરથી પ્રીત વધ્યાની ઇચ્છા, તે ઘેર તણથી ડરિયેજી; શિક્ષા. ૨૦
- વાફવિવાદ, ધન, પરોણે વામા વાત ન કરિયે. શિક્ષા. ૨૦
- માત પિતાશું હેત રાખિયે, કદી ન ધરિયે દોષજી; શિક્ષા. ૨૧
- નામરવેલ વણસે દળ વણસે, જે પૌંચું ચતકાચ. શિક્ષા. ૨૧
- કૃષ્ણવિના કોઈ યકી કદાપિ, જ્ઞાતપ્રીત નવ કરિયેજી; શિક્ષા. ૨૨
- ગળે પડી છૂટે નહીં કેમે, પાપતાપ પચિ મરિયે. શિક્ષા. ૨૨
- થોડું જોસ્વામાં સુખ શોભા છે, બહુ જોલે પત જાયેજી; શિક્ષા. ૨૩
- ચો કોડીનો માંદલો ભાળે, ચતના પાછળ ચાપ. શિક્ષા. ૨૩
- કામ વિવેક કરિયે કદાપિ, કષ્ટ પશું તે માંહેજી; શિક્ષા. ૨૪
- તે પછી હરિ ઇચ્છા એમ લહેવું, હરખડું નહીં તાંહે. શિક્ષા. ૨૪
- પાણી વાણી ને દષ્ટિ દઢ, રાખી સધળે જમ્બજી; શિક્ષા. ૨૫
- મોહોટપ આવે માન પામિયે, કહિં કુખીયાં નવ યધયે. શિક્ષા. ૨૫
- જે ભાવે જે પૂછે તેને, તેહવો ઉત્તર દધ્યેજી; શિક્ષા. ૨૬
- ભાપણમાં ભિતરવું હારદ, સેજે સમજી લઈએ. શિક્ષા. ૨૬
- જે વિના ચાલે નહીં તેની, મરજી માફક રહેવુંજી; શિક્ષા. ૨૭
- સમો આપણો સમજી લેવો, બૂલું બગલું સહેવું. શિક્ષા. ૨૭
- તન મનવ્યસનથી સુવિમળ રાખિયે, આળસ કોધન કરવેજી; શિક્ષા. ૨૮
- પરદુઃખ દેખી પ્રસંન ન થવું, પાપંડધર્મ ન ધરવો. શિક્ષા. ૨૮
- મ્હોટા જનની અદબ રાખવી, બાળક શિક્ષા દેવીજી; શિક્ષા. ૨૯
- ગુરુજન સેવા દયા દીનશું, સીને વચ કરી લેવી. શિક્ષા. ૨૯

દિવસે વાત વિચારી કરિયે, નિશા વિવેક છાનીછ;	શિક્ષા.	૩૦
કાઈ સમે કાઈ કેવું સાંભજે, ઉપજે મ્હોટી હાની.	શિક્ષા.	૩૧
મ્હોટા સાથે નવ જગાડવું, નીચ લલાઈ ન સારીછ;	શિક્ષા.	૩૨
નૃપ યોગીનો નહીં આસંગો, ક્ષણમાં કરે ખુવારી.	શિક્ષા.	૩૩
નમી ભીંત, પરનાળો, ખારી, નવ ઠરવું તે હેઠછ;	શિક્ષા.	૩૪
ભ્રમ ભ્રષ્ટ તત્કાળ પસ્તાવો, વણુ સ્વારથની વેઠ.	શિક્ષા.	૩૫
જાર લુગારી તરકર વ્યસની, વિશ્વાસે નવ રહેવુંછ;	શિક્ષા.	૩૬
વહેવારે વેપારે લલજ નવ ધરવી, ત્હાં સ્ફુટ કહેવું.	શિક્ષા.	૩૭
હરિ વણુ ક્યાંય લુખ્ધાઈ ન જાવું, જૂઠું સર્વ સમજવુંછ;	શિક્ષા.	૩૮
કાળ ઝપેટો અચકે લાગશે, ભગવત ભજન નવ તજવું.	શિક્ષા.	૩૯
જે જે વાતે મીઠું કડવું, આપણને જેમ લાગેછ;	શિક્ષા.	૪૦
તે જ પ્રમાણે સમજ લેવું, સહુને સુખ દુઃખ જાગે.	શિક્ષા.	૪૧
દંપતી વચ્ચે દૂત ના થવું, કુડી સાખ ના ભરવીછ;	શિક્ષા.	૪૨
ના કરીએ અરિ કેરી સુગલી, અધરમ પક્ષ ન કરવી.	શિક્ષા.	૪૩
માણસ જોઇને કામ પાડીએ, મૂરખ મિત્ર ન કરિયેછ;	શિક્ષા.	૪૪
હઠ ના કરવી ખોટી વાતે, કૂદેવ ન સમરીએ.	શિક્ષા.	૪૫
દીન સગાને દઈ ન માગવું, દે ધણું માગ્યું વાળીછ;	શિક્ષા.	૪૬
દુનો દુસ્ત્રમન શુભે મારિયે, શકે ન ઉચું જાણી.	શિક્ષા.	૪૭
મરમ વચન કાઢને નવ કહિએ, સુણુતાં પામે સંકેતયછ;	શિક્ષા.	૪૮
વાટે જતાનું કષ્ટ કાપિએ, જહાંલગી આપણી પોહોંય.	શિક્ષા.	૪૯
મધુરી વાણી વદિયે સહુથી, ઉદર રાખીએ ઉડુછ;	શિક્ષા.	૫૦
મળ્યા મનુષ્યને પ્રાણ આપીએ, કેવું ન કરિયે શુકું.	શિક્ષા.	૫૧
કૃત ઉપકાર ના ભુલી જઇએ, શુણુ સમજેથી લેવોછ;	શિક્ષા.	૫૨
અંનદાતાને આધીન રહેવું, લાલચ દગો ન દેવો.	શિક્ષા.	૫૩
મ્હા મ્હોટું કંઈ સંકટ આવે, શ્રી હરિ ચરણે જાવુંછ;	શિક્ષા.	૫૪
હીંમત રાખી ઉપાય કરવો, પ્રાણ મુક્ત નવ યાવું.	શિક્ષા.	૫૫
મૂરખથી કહીં મમત ન કરવો, ગાંઠ ગોઠડે દેવીછ;	શિક્ષા.	૫૬
અણી સુઠાવી કામ કહાડવું, આગળ જનશે કેની.	શિક્ષા.	૫૭
કદળી દોલ કુટીલજન કાપ્યા, કુટયા વણુ ફળ નવ આપેછ;	શિક્ષા.	૫૮
દુષ્ટની સામા સાધુ ન યાવું, યતો અતિ સંતાપે.	શિક્ષા.	૫૯

કામ કપેયું કાંધએક આવે, ધીરા થાવું જાણીયું;	શિક્ષા.	૪૫
જલદ થયાથી જોખમ લાગે, પથ્થર નિચે પાણિ.		
જેવા સમે વિધિ પણ તેવી, કરતાં કારજ ચાપયું;	શિક્ષા.	૪૬
એકે રીતે અટકી નવ રહેવું, રોગ પ્રમાણે ઉપાય.		
અગમ વિચારી સરવે કરવું, ગફલત કહીં ન રહેવુંય;	શિક્ષા.	૪૭
સહનું વચન વિચારી જોવું, રોમરોમ ચિત્ત દેવું.		
ગુણવંતની ઇતરાર્થ ન કરવી, વૃદ્ધપણે લાલાર્થય;	શિક્ષા.	૪૮
ગુમાન ગરજ સમે નવ ધરવું, ભાગી જાએ ભલાઈ.		
પરધર જમને દુઃખ ના રોવું, કોઈ નવ થાય વિભાગીય;	શિક્ષા.	૪૯
પાછળથી ખસ્તાવો ઉપજે, ભાર જાય સહુ ભાગી.		
પરધરમાં અચાનક ન જાવું, વાત કરી નવ હસવુંય;	શિક્ષા.	૫૦
શુંજ કરતાં હોય બે જણાં ભાં, વણ તેજા નવ ધસવું.		
કૌતુકમાં કુમકે વણ સજ્જન, દુરિજન સાથ નવ વઢવુંય;	શિક્ષા.	૫૧
ગજ એહેવાનો સામાન લઇને, બકરી બંધન ચઢવું.		
રીતે પણ ખોટાની સાથે, વાદ ન કરવો વાતેય;	શિક્ષા.	૫૨
ખરાબ ઠામે પથ્થર નાંખી, ઇંટાવું નિજ હાથે.		
ઉલટી કૃતિ ઘેલાની અહિયે, દાસ દક્ષના ચમચેય;	શિક્ષા.	૫૩
સર્વ ઠામથી ગુણ ગ્રહી લેવો, એમ ચતુરાર્થ લહિયે.		
કલેશની ઉપર કલેશ રાખવો, કોંધની ઉપર કોંધય;	શિક્ષા.	૫૪
મન મોહ મદ મગ્ગર ના ધરવો, મનનો કરવો બોધ.		
આ બહેવાર ચાતુરીની શિક્ષા, ધરશે ઉરમાં રાખીય;	શિક્ષા.	૫૫
ભવસુખ હરિપદ શુભકીર્તિ, આબરુના અભિલાખી.		
પચીસ પચાસનું ખત ના લખિયે, અંતે આવે એકય;	શિક્ષા.	૫૬
ગણે પડે કોઈ ગુલામ માણસ, હાનિ વાત વિશેક.		
સકળ ચાતુરિ એક વચનમાં, કહું છું સહુ સાંભળજેય;	શિક્ષા.	૫૭
હરિ ગુરુ હરિજન સેવા સમરી, જનમ મરણથી ટળજે.		
આશ્રમ ચારવિધે ગૃહસ્થાશ્રમ, એક વાતથી મ્હોટોય;	શિક્ષા.	૫૮
શ્રીહરિની સેવા બની આવે, માટે, નહિ તો જાણે ખોટો.		
મન માને તે આશ્રમ માંણો, મારે નહિ લેવા દેવાય;	શિક્ષા.	૫૯
દયો કહે મારે તે મ્હોટો, જે કરે મૃણ્મુની સેવા.		

વૃહત્ કાવ્યદોહન

વિભાગ બીજો

કવચકવચ

ભાલાણુ

આ કવિ નરસિંહ મેહેતાનો ઉત્તરકાલીન છે, તથાપિ એની ભાષા વગેરે નરસિંહ મેહેતાથી જૂદી પડે છે. એ વિ. સં. ૧૪૬૦ થી ૧૫૭૦ સુધીમાં હયાત હતો. એ પાટધુનો રહીય અને તરવાડી મોઢા આઠાણુ હતો. એનાં રચેલાં બે નળાખ્યાનો, ધ્રુવચરિત્ર, દશમસ્કંધ, પદ્ય કાદંબરી, સપ્તશતી, શિવભીલડી સંવાદ વગેરે કાવ્યો પ્રસિદ્ધ છે. એની કવિતા મીઠી અને રસાળી છે.

—૦૦૦૦૦૦૦—

શ્રી રામચરિત્ર

—૦૦૦૦૦—

બાળલીલા*

પદ ૧ હું

(રાગ-યયો અસરને ઘેર બાળરૂપ મેનારક છે. એ રાહ)

થયાં મંદિર તેજ પ્રકાશ,	એ રૂપ કોણુ કળે;	
અવનિકારણુ શ્રી અવિનાશ,	મહારૂપ કોણુ કળે.	૧
કિરીટ સુકુટ શિર સાર,	એ રૂપ કોણુ કળે;	
જાણે દિનકરનો જળકાર,	મહારૂપ કોણુ કળે.	૨

* જે પ્રત ઉપરથી આ કાવ્ય છાંયું છે તે પ્રત અધુરી મળી હતી એમા શ્રીરામ નમી તે સીતા સ્વયંવર સુધીનાં પદો છે. બાકી કદાચ આશુ શ્રીરામચરિત્ર રચેલું હશે ?

ગોભે મૃગમદ તિલક લલાટ,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
મુદ અણ્મી સોમનો ધાટ,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૩
ભલી બકુટી તે ધનુષ આકાર,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
શોભે અંબુજ નેણુ વિશાળ,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૪
મહરાટ્ટ તુંડળ કાન,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
અંગ સુંદર શ્રી ભગવાન,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૫
નાસિકા શુદ્ધ શુકની અંચ,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
શોભે હીરાકણી શા દંત,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૬
સોહે લાલ પ્રવાળી અધુર,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
હાસ્ય વદનમાં અમૃત પુર,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૭
શુદ્ધ શંખ સરીખી દોટય,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
જાણે અધર્મ ઉપર દોટય,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૮
શોભે કંકણ અંગદ પાણ્ય,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
શંખ ચક્ર ગદાંબુજ જાણ્ય,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૯
કોટે કોસ્તુભ ઝાક ઝમાલ,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
વળી વિજયંતી વનમાળ,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૧૦
અશ્વલાંબન શોભે સાર,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
હિર હાર સહિત શણુગાર,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૧૧
પેટ પોમણી કેશરી લંક,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
કર્યા પીતાંબર પીળે રંગ,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૧૨
ઝંખા કામળી કદળી પાપ,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
જેમાં મુનિઓનાં મન લલચાપ,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૧૩
અણે ચિહ્ન પદ્મા સંયુક્ત,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
શ્વજા અમર તે પદ્મ અંકુશ,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૧૪
માતા દેખી યદ્દ દીગમૂહ,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
જવ ઝોળખ્યા ગરડારૂ,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૧૫
પ્રભુ લાગીએ મનની બ્રાંત,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
લધુ લાલ ખેલાવવાની ખાંત,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૧૬
તવ પુર્ત ચમા સિંધુ રૂપ,	એ ૩૫ કોણ્ય કળે;	
ધણી બાલજીના સુરભૂપ,	મહાર્પ કોણ્ય કળે.	૧૭

પદ ૨ બું

કરે સ્થિતિ કૌશલ્યા માત, આગે તપે તુઠયા વિખ્યાત;
જય પુરણુ પ્રજા અર્ષડ, સચરાચર સકળ પ્રજાંડ. ૧
જય ભોમીતણા ભૂપાળ, કેમ મારું હું નારું બાળ?
તારી માયાએ ભૂલે પ્રજાયા, ગુણ નેતિ નેતિ કરી ગાય. ૨
શિવ સનકાદિક ધ્યાનમાં ધ્યાય, જેની માયામાં સહુ ભૂલાય;
મુને અચરજ અહકું ચાય, મુખકું જોઈ મન હરખાય. ૩
વિશ્વ કર્તાને શું ધરવાવું? જકત ધર્તાને શું હું લાવું?
કૃપા કરેણા સાગર દેવ, મુજ ઉપર તુકયા દેવ. ૪
માતા પ્રજાકાર ચર્ષ જ્વારે, મેલી વેળુવી માયા ત્યારે;
ઉવાં ઉવાં સુણતાં જાગી, ધણી બાલણુ બ્રાંતિ બાગી. ૫

પદ ૩ બું

રાજા ઘોને વધાર્ષ, પ્રજા પ્રગટીઆ ધરમાંહ. ટેક.
તતક્ષણ ત્રંબાળું વાગ્યાં, કાંસા ને ધડીઆળ;
અરણા ચોળી પહેરી ચતુરા, કર મોતીની યાળ. રાજા. ૧
ધીનકિત ધીનકિત મૃદંગ વાજે, ગુણુકા કરતી ગાન;
કનક પાત્ર મુકતાભરી આપ્યાં, આપ્યાં ગૌ મહી દાન. રાજા. ૨
કુંકુમ કેરા પુર્વા સાથીઆ, આંગણે કદળો સ્તંભ;
તરીઆ તોરણુ ખાર ખંધાભા, ચક્ષ રહો નાટારંભ. રાજા. ૩
પવન નિર્મળ પાવક ઉજ્જલ, દિનકર તેજ અપાર;
સુર કારણુ અવતરીઆ સ્વામી, હરવાને ભૂબાર. રાજા. ૪
નવ પદ્મવ પુલી રંધી વસુધા, મુનિમન મોહ અપાર;
શિવ સનકાદિક શુક પ્રજાદિક, વેદ વદે મુખ ચાર. રાજા. ૫
જાણા જોશી જુકતે તેજા, જન્મ અક્ષર મંકાય;
પળમાં પ્રાકમ પુરણુ ભાસે, તતક્ષણુ ત્રિભુવનરાય. રાજા. ૬
ભૂપતિ કહે છે સુણો બૂદેવા, નીરમો એનું નામ;
રામ રામ બાપી રહ્યો, માટે રાજવલોચન રામ. રાજા. ૭
રેયત સૌકા જોવા આવે, દશરથ કેરે દાર;
આદર દધને વેદ્યે સાકર, શણુગારાં છે બાળ. રાજા. ૮
નગરનીવાશી જોવા આવે, નાની મોટી નાર;
દશરથ બાલક સખજીય પાલક, બાલણુ ભય હરનાર. રાજા. ૯

કર અલી લાવે કોશલ્યા, મહેલે પુણ્યાણે;
ગોત્રજમાનો ધૃતદીવડો, તે મુઠીમાં ઝાલે. રામ. ૨
દીવડો મહેલાવી કોશલ્યા, મણી કરમાં ઝાલે;
મણી લઈને મુખમાં મેલે, દેવ નભે લાળે. રામ. ૩
સુમિત્રા લાવે શેલડી, તે બાલકને લાવે;
કટકા લઈ ફેરાણે મૂકે, પાળી લઈ ચાવે. રામ. ૪
ધુધરા ધમકે તેથી ચમકે, ઉતાવળા ચાલે;
કરતણી કામલ આગળીએ, તે ચણીઆરે ધાલે. રામ. ૫
ધૂલર ધસે ખડખડ હમે, ક્રોધ કરે માતા;
બાળપણાને બલિહારી જાય, શંકર ને વિધાતા. રામ. ૬
અતિ આકળી થઈ માતા, લઈ બારણીએ બેસે;
રાયતણા મસ્તાના મદગળ, વચ્ચે જઈ પેસે. રામ. ૭
અતિ અડપૂઠા કુંવર આપણા, કહો દિન ક્યમ જશે?
બાલણુ પ્રભુ રઘુનાથજીને, બાધે પ્રેમતણે પાસે. રામ. ૮

પદ ૭ મું-(દાળ એજ)

દેવ ડગલાં ભરે, પ્રભુ પગલાં ભરે. ટેક.
ડગમગ કરતા ડગલાં ભરતા રમતા રાજકુમાર;
લડથડતા સિંહાસન પકડે બેઠીતા અપરંપાર. દેવ. ૧
સિંહાસન મુઠાવે રાજા, છુટા રખાવે હસ્ત;
થરથરે ધુળે, કાઈ નવ સૂળે, ઝાલી રહે છે વસ્ત. દેવ. ૨
આકુણીએ વળી ઉભા થાએ, અચાનક બેસે;
વશિષ્ઠ કહે છે, શું વર્ણવું, નારાયણ નરવેશે? દેવ. ૩
મનમાં માન્યા મસ્તાના થઈ, ઉલાળે અલંકાર;
સદા રહે અર્ધાંગે કમલા, શો કરશે શણગાર? દેવ. ૪
સખા સહિત સોહાતા ચાલે, જમ માહાલે માતંગ;
બાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ મારો, સદા રહે સંતસંગ. દેવ. ૫

પદ ૮ મું-(દાળ એજ)

લાલા બોલો બોલો, બજમાલા (રાધુબાલા) બોલો બોલો. ટેક.
કર બેઠીને કહે કોશલ્યા, કાઈ બોલાવે રામ;
એક વાર મુખ માતા કહે, તો સાઈ સધળા કામ. લાલા. ૧

ચતુરા એક ચકલુ લઈ આવી, મુખમાં કરાવેા સાદ;
 આદિત્યવારે કયો દુચકા, જય બોલે રઘુનાથ. લાલા. ૨
 હસતે મુખે કરે હુંકારા, લખારા એક અપાર;
 શિશુપાલું સંપૂરણ દાખે, આઘ પુરુષ અવતાર. લાલા. ૩
 જ્ઞાનદષ્ટિમાં ગુર નમે છે, ઉત્તર અલગો આલ;
 વિરંગી તો વડો દીકરો, આ શા આદર્શ ખ્યાલ? લાલા. ૪
 પળમાં બ્રહ્માંડ બાગે સરજે, પાર ન પામે વેદ;
 અગમને તારી ગમ નહિ, તો કેણે કળાયે બેદ? લાલા. ૫
 વશિષ્ઠ સામું વેગે જોઈને, મુખથી કહી તવ માત;
 ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ, તાહારી મહનગતિ અધાત. લાલા. ૬

પદ ૯ મું-(દાળ ચાલતો)

આજ વડીરે વધાર્થ, આજ વડીરે વધાર્થ; ટેક.
 મુખ માતા કહે, શ્રુતિ વેદ લહે, આજ વડીરે વધાર્થ. આજ. ૧
 હસતાં માતા હર્ષ ન માહાતા, હુંટાવ્યા બંડાર;
 અર્થ ગર્થ સંકોને આપ્યા, તેજ ને તોખાર. આજ. ૨
 વાળ વાગે ગુણકા નાચે, ગુણીજન ગાયે ગાન;
 વધાર્થ દશરથ બણી દોઝા, બોલ્યા બાલારામ. આજ. ૩
 વેદમય વાણી છે જોની, બોલે અમૃત સાર;
 માતા મોહ પામી નવ જાણ્યા શ્રુતિના રાણુગાર. આજ. ૪
 સ્વભા સરવે સામું જુએ, શો કરશે ઉચ્ચાર!
 ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ માહરો, તત્ત્વ તણે વિચાર. આજ. ૫

પદ ૧૦ મું-(દેશી ફેર)

નાચો નાચો નિરમલ નાય રામ લાલા; ટેક.
 તમે ભોગ રમોને જૂપતિ ખાલા. નાચો. ૧
 શિરપર ધુધરીઆળા ધુમતા ધુમતા ફેર ફરે;
 નાય નાચે ને ફૂંટોનાં મન ચરે. નાચો. ૨
 બંને કાને, મકરાકૃત કુંડળો ઝળકે;
 નાકે જુલાખ શોહે સુંદર મોતી લટકે. નાચો. ૩
 ઉરપર ભૂચ વાંછન કૌરુલ માળા;
 નાચો ચેઈ ચેઈ ચેઈ જગત પ્રતિપાળા. નાચો. ૪

પ્રભુ પાડે તાળી ને વળા તોતળું બોલે; નાચો ૦ ૫
 નાનું નાનું નૃલ સંલિણી સંકર ડોલે.
 પ્રભુ ઢળી પડે ને ધરણીથી આપે ઉભા ચામ; નાચો ૦ ૬
 'ઐયા સુંબન' કરીને ચાંપે રૂઢ્યા માંબ.
 પાપે નેપુર રમઝમ વાજે મંદિરમાં રાજે; નાચો ૦ ૭
 'કટી કંદોરા મેખલાની ઘોર ગાજે.
 ચાલો ચાલો સખી રામ, જોવા જઈએ; નાચો ૦ ૮
 જાલજુ પ્રભુ રઘુનાથને ચાંપુ હાંપે.

પદ ૧૧ મું-(દેશી ઉપર મુજબ)

મૈયા લાલને શણગારે, ચાલો જોવા જઈએ; ટેક.
 શ્યામ સ્વરૂપ દેખીને શીતળ ચઈએ. મૈયા ૦ ૧
 શીશ સાંકડે રાખી મૈયા ધાલે ચઢો ચાક; મૈયા ૦ ૨
 વળી ધુધરીઆળી ગોફણીને માથે મોતીલાગ. મૈયા ૦ ૩
 કાને મકરાકૃત કુંડળ ફેરી જોડ; મૈયા ૦ ૪
 નાકે છુલાખ વળી મુખમાં તંબોલ. મૈયા ૦ ૫
 મૈયા મુખકું ધોઈને, કરે કેશરની આડ; મૈયા ૦ ૬
 વળી નેત્રો ભ્રમારી કરે, કાજળ ટપકું ગાલ. મૈયા ૦ ૭
 ફાટે કૌરુલ મણી ને માણક ઓપંત; મૈયા ૦ ૮
 વળી ધુધરીઆઈ ધુધરું તે કરડે છે નિજદંત. મૈયા ૦ ૯
 બાંહે બાલુબંધ બેરખામાં સોનાની સાંકળ; મૈયા ૦ ૧૦
 ચીંટી જડીયા હીરલા કાંઈ તારાનું મંડળ. મૈયા ૦ ૧૧
 કટી ત્રોટી કંદોરથી ધુધરડાના ઘોર; મૈયા ૦ ૧૨
 કોરી પહેરી ઝાંઝરી ને પાની રાતી ચોળ. મૈયા ૦ ૧૩
 રાજનીતિના રમકડામાં માગે ધનુષ ને ચાંપ; મૈયા ૦ ૧૪
 જાલજુ પ્રભુ રઘુનાથ જાજતાં ટળશે તનના તાપ. મૈયા ૦ ૧૫

પદ ૧૨ મું-(દેશી ઉપર મુજબ)

બાઈ કાઈ બતાવો મને રામ લાલા; ટેક.
 હું તો શોધી વળા સધળા બાળા. બાઈ ૦ ૧
 મેં તો રૂડેથી ઉતાયો, કશું કામ પશું;
 મારી નજર સુધીને, રૂડું રતન રજું. બાઈ ૦ ૨

આદાં ઉઠા અનુચર, પાણી પીજે પછી;	બાઈ૦	૩
બાઈ, બધાંડે ભરાણો એ તો ખયાખચી.		
મુનિ વશિષ્ઠ વરણુવે વેદનો વિચાર;	બાઈ૦	૪
બાઈ, રામ રામ રામ રમે સકળ સંસાર.		
જૂઓ, ઉઠો, અનુચર, જુઓ ચારે દેશ;	બાઈ૦	૫
બાઈ, રામ તારાને શોધે શોધ ને મહેથ.		
રાજ રાતા તાતા ચાએ, કરે સરજુમાં શોધ;	બાઈ૦	૬
બાલણ પ્રજુ રઘુનાથ ભરાણા કૌશલ્યાની ગોદ.		

પદ ૧૩ મું-(દેશી ઉપર મુજબ)

મૈયા બાવરી ચધરે, માતા બાવરી ચઈ;	ટેક.	
લૂગડે લપેટયો લાલ દોઢા નદિ.	મૈયા૦	૧
હેલી, ગોદમાં ધાલી ઇલે બાહાર મા-ચો;		
એવો અંચળ અંકાર કેમ રણો છનો ?	મૈયા૦	૨
મૈયા આશ્વર્ય પામી કહે, કહું છું છુને;		
આવો અકળ કુંવર માહારો વરશે કુને ?	મૈયા૦	૩
હેલી, પરિણામમાં પ્રાક્રમ નથી થોડું;		
એવું સરજું હશે વિરંચીએ વિશ્વમાં જોડું ?	મૈયા૦	૪
શિવસનકાલીક પ્રમ કહે છે, બાપ્યો ચોદે લોક;		
કેશ આવે નેત્ર આડે તે ઉચા કરે કોક ।	મૈયા૦	૫
ચાં કીધાં તપ કૌશલ્યાએ ઓછંગે માહાલે ?		
બાલણ પ્રજુ રઘુનાથ, માનો પાલવડો ઝાલે.	મૈયા૦	૬

પદ ૧૪ મું-(દેશી ફેર)

કઈ થાપડ થાપડ પાણી, તમે જમો રઘુના રામા.	ટેક.	
ચાપ્યા બહા, ચાપ્યા ચંકર, ચાપ્યા નિગમ ચાર;		
વિશ્વવસુ ને વસુધા થાપી, કોઈ ન પામ્યું પારરે.	કઈ૦	૧
ત્રણ ભાતને માત પીતા મળી રમાડે ઘર માંઘ;		
અગમ અજોચર અતિશે ઉંડા કતોના ઘર ક્યાંયરે ।	કઈ૦	૨
પા પળમાં પ્રગટે સંધારે, તેને હુલાવે માત;		
ખડ ખડ ખડ હસે બેલતાં, ગતિ જોની અધાતરે.	કઈ૦	૩
કાનમાં પેશી કરે કફર, સુણે ચાણા ચધને વાત;		
રઘુકુળમણી બાલણ ધણી, શીશુ રૂપ રઘુનાધરે.	કઈ૦	૪

પદ ૧૫ મું-(દેશી પદ ૧૩ પ્રમાણે)

હરિ પાવલાં પાડે, પ્રભુ પાવલાં પાડે. ટેક.
કૌશલ્યા હુલાવે રામને, કેકયે લીધા ભર્ય;
સુમિત્રાએ શત્રુધન તેજ્યા, લક્ષ્મણુ સોટ્યા તર્ત. હરિં ૧
માયામાં બ્રહ્માડ ભમાડે, વિરચી વિરમે યાય;
આઘ પુરુષની ધમ્મજા શક્તિનો, મોટો મહિમાય. હરિં ૨
કૌશલ્યાએ કરચડી કાંધ, હેઠા મેલ્યા રામ;
સુમિત્રા તો શું હુલાવે, હું હુલાવું આમ. હરિં ૩
રમત બેઠને રાગ રીઝે, શોણું કે આ સત્ય ?
વાંઝીયાને ઘેર રમે લાડકાં, કીયા દેવના દત્ત ? હરિં ૪
શિવ સરીખા સમાધિમાં શોધે, દ્વિગંબર જે દેવ;
મૃત્યુ લોકમાં મા કેહેવાણી, આશ્ચર્ય અધિકું એવ ! હરિં ૫
ક્રામળ પાનીએ ખુંચ્યા વિષ્ણુવા, ટાંકી પડી તે વાર;
ભાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ ઉતાવાં સાથેથી સૂત આર. હરિં ૬

પદ ૧૬ મું-(દેશી એની મળતી)

આવો ઝુલડી પહેરાવું (૨)
બાર બાર બલી જાઉં, લાલાને ઝુલડી પહેરાવું. ટેક.
કરમાં લીધી ઝુલડીને, પાડે. કૌશલ્યા સોર;
રામ રમો રંગ મોહોલમાં; હું આપું કનકના મોર. આવો ૧
ઉબ્બકાળનો બિન્દો વાણ, કરમાય ક્રામળ અંગ;
પાયે પહેરાવું મોજડી, પછી રમો સખાને સંગ. આવો ૨
કશ્યપસૂત તો કહણુ તપે છે, જક્તને લાગે જ્વાળ;
વિષધર સરખા વિકળ થયા, તમ ક્રામળ કામા, બાળ ! આવો ૩
ગૂંઝે લાલું સૂખડી ખાંતે, મેવા લ્યો મ્હોંમાઝ્યા;
બૂમંડળતા. બૂપતિ કહેશે, ન્હાના નરપતિ નાગા. આવો ૪
કૌશલ્યાએ કર ગ્રંદીને, પહેરાવી બે બાંસ;
કસકસી કૌસ્તભમણી સરખી, જેમ ન બૂલે ક્યાંય. આવો ૫
જળકતી શી ઝુલડી પહેરાવી, મોતા કરે યુગન;
ભાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ મહારાને, સોયું તન મન ધન. આવો ૬

પદ ૧૭ સું-(દેશી ઝોજ)

ઝુલડી ક્યાંય વિસારી, ઝુલડી ક્યાંય વિસારી ?	ઝુલડી. ૧
તમે કહો રઘુના રામા, છે સંત તણા સુખધામા.	
જુગતે પેરાવી ઝુલડી, મૈયા ગઈ નિજ ધામ;	ઝુલડી. ૨
અનુચર એકે ઉનાતો આવ્યો, ઝુલડી રોષે રામ.	
આગળ પાછળ હીરા જડીયા, વચ્ચે માણેક મોતી;	ઝુલડી. ૩
કરમાં લીધો દીવડો ને હોડિ દીશ્યા નેતી.	
સોના ફેરી મોય મંગાવું, રૂપા ફેરા ધાગા;	ઝુલડી. ૪
એ ઝુલડી શીવવાને નવ લખ દરજી લાગ્યા.	
સમજાવ્યો સમજે નહિ શામે, કશું ન માને કાવો;	ઝુલડી. ૫
રોષ રોષને જુલમ કરે, ટાંછને જડીજ હોય તો આલો.	
રોતા રહીને કહે રાખવજી, નેહીને જે હાય;	ઝુલડી. ૬
રાજ્યહંસને ગદ્દે દોરાડી, ઉડી ગયો આઘાસ.	
ગિરિ ગહંવર ચૂકાઓ નેઈ, ભયો ઝાડે ઝાડ;	ઝુલડી. ૭
વશિષ્ઠનો સિંધ્ય લાવ્યો ઝુલડી, રામે છોડી રાહાડ.	
મુખડું ભેંધને માતા કહે છે, અકળીત આ કુમાર;	ઝુલડી. ૮
લાલણ મેજુ રઘુનાય મારો મુકિતનો દાતાર.	

પદ ૧૮ સું-(દાળ ફેર)

રઘુના રમે રે, મારો રઘુના રમે,	રેક.
સિવ બ્રહ્માદિક પુરે ભમે, મારો રઘુના રમે.	
ફેકે હાથે તાળી પાડે રંગે રમે રામ;	મારો. ૧
મુકિતની મનવાર કરે છે, છોડો ધરનાં કામ.	
ધમક વાગે ધુધરાને, ઠમક મેહેમે પાય;	મારો. ૨
લાલજી હોડિ લટકતા તો, મરતીમાં ન મ્હાય.	
નાની સરખી ધનુષડી ને, નાનાં સરખાં બાણ;	મારો. ૩
રાખતણા જે બાણાં, પણ સહુને પક્ષાણાં બ્રાણ.	
શરીરે તો સ્વેદ વળ્યો છે, માંસ ભેગો મેલ;	મારો. ૪
રાજા સરખાએ રજમાં લોટે, ખાતે કરે ખેલ.	
ધુધરીઆળી જોડણી, ને આંકડીઆળા ફેસ;	મારો. ૫
નવણાં આગળ નાગા ફેરે, નારાયણ ને શોષ.	

મુઠીમાં છે માલપુડા, ને બેઠલા હુંડી ખાય;
બોલી બોલે કાંબલી તે, સમજે એની માય. મારો ૦ ૬
માતાએ તો કેડે તેડી, મુખ કર્યા સુંગન;
લાલચુ પ્રભુ રઘુનાથ મારાને, લજશું નિશદ્દિન. મારો ૦ ૭

પદ ૧૯ મું-(દાળ પદ પહેલાનો)

પ્રીતે પાડે કૌશલ્યા સોર, રઘુ મારો ક્યાંય રમે;
માહારા કામળ બાળકીશોર, રઘુબા ક્યાંય રમે. ૧
દશ દિશ દોડાવોને ફૂત, રઘુ મારો ક્યાંય રમે;
નથી લાડકડો લક્ષ્મણ સગ, રઘુ મારો ક્યાંય રમે. ૨
આનંદમાં ઉધાડે અંગ, રઘુબા ક્યાંય રમે;
શકે દરી ગયો કાઈ છુપ, રઘુબા ક્યાંય રમે. ૩
જીને હોય કુંવારી કન્યાય, રઘુ મારો ક્યાંય રમે;
માતા શોધી વળી ધામોધામ, રઘુ મારો ક્યાંય રમે. ૪
છુપ્યા ભકતોના બીતર રામ, રઘુબા ક્યાંય રમે;
પ્રીતી દારણ પ્રપંચ યાય, રઘુબા ક્યાંય રમે. ૫
તમે શોધીને શિવજીનાં મન, રઘુ મારો ક્યાંય રમે;
જીને લગ્ન લાગ્યું નિશદ્દિન, રઘુબા ક્યાંય રમે. ૬
માતા ઉભી થઈને ઢળે ધણું, રઘુ મારો ક્યાંય રમે;
રૂપિ રદયમાં ખુંચ્યા અર્ણુ, રઘુબા ક્યાંય રમે. ૭
ગર્ભ મંથરા તે મહેલની માલ, રઘુ મારો ક્યાંય રમે;
પહોળા પારણે પુરૂષ પુરાણ, રઘુબા ક્યાંય રમે. ૮
માહાનિદ્રામાં મારો નાથ, રઘુ મારો ક્યાંય રમે;
ધણી લાલચુનો મુખ સાથ, રઘુબા ક્યાંય રમે. ૯

પદ ૨૦ મું-(દેશી ફેર)

મૈયા ક્યાંય કરો ચિંતાય, તારો પારણે રાધવરાય. ટેક. ૧
પારણીએ પોટવા પુરૂષ પુરાણ, જાણે ઉદયાકોટિક બાણ. મૈયા ૦ ૨
દળાણો નીચે લક્ષ્મણ છેક, જાણે નારાયણપર શેષ. મૈયા ૦ ૩
શીશે શિયળ થઈ છે વેણુ, કુંકુમ ખરી પજાં જેમ નેણુ. મૈયા ૦ ૪
નૈત્રો નિદ્રામાં ભરપૂર, વેરી વિધન રહ્યાં છે દૂર. મૈયા ૦ ૫
ધુલકું ખુંચું છે કર વામ, જાણીએ બેટ્યા ચારે ધામ. મૈયા ૦ ૬

કટી તટ કંદારાની ખેલ, જાણે વિરંચીએ ખાડી વેલ. મેયાં ૭
 દુશાલો ગ્રંથી હોઠી ચર્ણુ, કમળા ચાંપતી હોય જેમ ચર્ણુ. મેયાં ૮
 શી કહું સેન તણી શોભાય, ભાવે ભામણે ભાલણ જાય. મેયાં ૯

પદ ૨૧ મું-(દાળ એજ)

ખાળા વત્સ દેખાડો બાઈ, જૂપતિ જીવનમાં આવ્યા ધાઈ. ટેક. ૧
 કોશલ્યા દે દાસીને માન, બાઈ ત્હે આપ્યા જીવતદાન. બાળાં ૨
 હસ્તા ધસ્તા દશરથ રાય, હરખે આનંદે પુલી કાય. બાળાં ૩
 આંગણીએ બીડ થઈ છે ધામ, લાધા લાધ્યા લક્ષમણ રામ. બાળાં ૪
 આંગણે વાણ રણાં વાણંત, ગુણીજન ગાયે રામ ચરિત. બાળાં ૫
 ખુમારી ખુબ બની અનુપ, પૈંગડા વચ્ચે ત્રિજીવન જૂપ. બાળાં ૬
 રાયે પહોળા દીઠા રામ, જાણે શેશ અને ધનસ્થામ. બાળાં ૭
 ઉધાડી અદ્વપણીઆળી નેણુ, ભાલણુભવ ભવ ભજશે વેણુ. બાળાં ૮

પદ ૨૨ મું-(દેશી દાળ ફેર)

આજ રડો દહાડો, રંગીલા રામે લીધો આડો ટેક. ૧
 આડો કરે છે અતી ધણોને પછાડે બે પાગ;
 આકાશને ઉતરડી જનની! આદિત્ય મુજને આપ. આજ. ૧
 દિનકરથી આ દેહ તમારો, મહા મોટો સંબંધ;
 સમજાવ્યો સમજે નહિ, અર્ભક વસમો કરતાં ધંધ. આજ. ૨
 દશરથ દહાડી દુઃખ ધરતા, જેખાળ વિના બળે રાજ;
 આજ તો જૂપત અતિ અકળાણા, માતા આવ્યાં વાજ. આજ. ૩
 હીરલા ફરી ગ્રંથી ઉઠાણી, મણિ મુકતા ચોપાસ;
 કોશલ્યાએ કરમાં આલી, હરીને આવ્યું હાસ્ય. આજ. ૪
 આડો જોવા આદિત્ય ચંબા, વિસ્મે પામ્યા સુર;
 ભાલણ મણુ રંધુનાય ભરાણા, બહાડે ભરપુર. આજ. ૫

પદ ૨૩ મું-(દાળ એજ)

શ્રીહરિ આંગણે ખેલે, શાં તપ કીર્ધા રામે જન્મ પેલે? ટેક. ૧
 રમજમ કરતા રમવા ચાલ્યા ચારે ચપળ ચક્રાર;
 બહુ મુનિયોના ઘેરા કરતાં, શ્રુદિઓના શોર. શ્રીહરિં ૧
 સરખે સરખા સાથીડાને જોલાવે અમૃત વેણુ;
 જેમ તારામાં ચંદ્રમા, તેમ રાજે રાજવનેણુ. શ્રીહરિં ૨

જેગી બેઠા જાપ જપે ને, કરતા' વેદની ધુન્ય;
અજન્માને જન્મ કરોએ, માઈનાં મોહોટાં પુન્ય. શ્રીહરિં ૩
રાજ્યનીતિનાં રમકડાં એ, માગે ધનુષ ને ચાપ;
લાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ મારો, હરશે સૌ સંતાપ. શ્રીહરિં ૪
પદ ૨૪ મું—(ઉપર પ્રમાણે બાળત દાળ એજ ફેર)

બાળુડા બારણે રમે, માહરું તેજ જોવા મન ભમે. ટેક. ૧
ખેલે શસ્ત્રઅસ્ત્રની સાધ્ય, મહિમાહ માંડે છે વાદ. બાળુડાં ૨
કર કાંસી ધુધરડા ને ગેડી, મૈયા રજ લુહે કેડે તેડી. બાળુડાં ૩
નિરંજન નાના ને નાગા, દેખી અમર તણાભય લાગ્યા. બાળુડાં ૪
આધા લાવે ને પાછા દોડે, ફેરે રવિ સચિ જેમ જોડે. બાળુડાં ૫
રમતા આવે ને રાયને બેટે, વાધા વસ્ત્ર છુટે કદી હેટે. બાળુડાં ૬
કરે કૌતક કોટી અનંત, ખેલે લાલણુ પ્રભુ ભગવંત. બાળુડાં ૭

પદ ૨૫ મું

કૌશલ્યા લાલ લડાવે, મહામુનિઓના ધ્યાનમાં નાવે. ટેક. ૧
સહસ્ત વંદને વડે વેદ ધારા, રમે સખ જુગ સરજનહારા. કૌં ૧
પ્રભુ અકલીત અખંડ પોતે, શિવ સમાધિમાંહે ગોતે. કૌં ૨
માયે ટોપી મોતીડાની દોર, મુખ બાળક ચંદ્ર ચકાર. કૌં ૩
કાને જુમએ જડીઆં મોતી, મુખ જાણીએ કોટી ઉઘોતી. કૌં ૪
કંઠે ધુલરામાં સિંહનખ, પ્રભુ પધાયો અવની પખ. કૌં ૫
બાંહે બાળુબંધ ને પોંહોતી, રાગા મુનિ તણા મન ખુંગી. કૌં ૬
સુર કારણ મનુષ્ય શરીર, રઘુવંશ મહારા રણધીર. કૌં ૭
પાએ જાંઝરી કામળ પાની, રણા લાલણુ ત્યાં મન માની. કૌં ૮

પદ ૨૬ મું—(દાળ ઉપરનો)

કૌશલ્યા રામને રોકે, કુડી દષ્ટિ નિહાળશે કેકે. ટેક. ૧
તારા છુટા બાળા ફેર, મહારા લાડકડા લધુવેશ. કૌં ૧
માતા ધામે માદળીઆમાં ચીકી, જોઈ અમર હશે ઠીકીઠીકી. કૌં ૨
તારી કંદર્પ કોટીક કલાય, દેખી મુનીઓનાં મન લલચાય. કૌં ૩
કોધી કપટિ છે લંકાનો ધસ, જીને વીસ જુગ દસ શીય. કૌં ૪
જીનાં યાણાં ફેરે ઠામોઠામ, રૂપિ રોઈ જોગા નિજધામ. કૌં ૫
કાંઈ કાલા માહારું કહ્યું માનો, લાલણુ પ્રભુ ભય શાનો. કૌં ૬

૫૬ ૨૭ મું-(દાળ એજ)

મૈયા મુને દશાનન દાળો, મહારા મન તણો સંદેહ ભાગો. ટેક.	
એ તો કેવો છે, પ્રકા જોવો, એને મારીને દંડ દેવો. મૈયા ૦	૨
જેથી પીડાય દેવ ને દુનિયા, ઉઠો લક્ષ્મણ હેઠીયે પળમાં. મૈયા ૦	૩
મારી સૂરજ વંશમાં સાખ, એને મારી જાણી કરું આખ. મૈયા ૦	૪
અમો શૂરામાં વળી શૂર, ભાલણ પ્રભુ ભરપુર. મૈયા ૦	૫

૫૬ ૨૮ મું-(દાળ ઉપરનો)

બાળા મારા બોલો વિચારી, ધને તપે ત્રુઠ્યા ત્રિપુરારી. ટેક.	૧
ધને તપે ત્રુઠા છે વિધાતા, પાપી પૃથ્વીને પીડે અધાતા. બાળા.	૨
સુરજી સહિત ગયા સુરવીરા, ગીરા ગગન ચર્ધ ગંભીરા. બાળા.	૩
જેથી શકે સરીખે ન આલે, કાઈ વઢવાને હામ ન ધાલે. બાળા.	૪
કરશે કુળ સહિતે તેનો સંધાર, ધણી ભાલણ રાજકુમાર. બાળા.	૫

૫૬ ૨૯ મું

ઝાંઝરનો ઝમકારો વાગે, નેપુરનો ઠમકારે;	
આંબો છે અવધ ધણી અધમ ઉધારે. ટેક.	
ઈંદીવર અંગે મુંદર ભાતુ કુળ ભુપરે;	
ઠાઠી કામ વારી નાખું જોતાં જોતું રૂપરે. આંબો છે.	૧
મુખ જાણે કાઠિ સશી, ફરકે બાળા કેશરે;	
કાતે કડાં ઝુમખાને દતો બાળે વેશરે. આંબો છે.	૨
ભગુડીમાં બજાંડ ભાગે, નેણુ જે નિશાળરે;	
કંઠે. જળકે ધુલકે, ઝુંચવાણી મોતી માળરે. આંબો છે.	૩
બોલી બોલે કાજલી ને વાણી છે રસાળરે;	
અધુર રંગ પરવાળી શાંત બોલેલા ગાલરે. આંબો છે.	૪
બાળુબંધ બેરખાને, કનકે કડાં પાણુરે;	
કટોત્રટા કંદોરામાં, ખોર્યા ધનુષ બાણુરે. આંબો છે.	૫
પાંચે પહેરી ઝાંઝરીને, દડળાં દોડરે;	
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ મારો ભવચક્રી છોડરે. આંબો છે.	૬

૫૬ ૩૦ મું-(દાળ કરતો ધાળની દેશી)

માતા, લડાવે લાલને, મુખડે કરેરે ચુંબન;	
સૂરને શોધ્યો તે નવ જડે, ધ્યાન ધરતા મહા મુન્ય. ટેક.	

કૌશલ્યા કહે છે કેકે સુલો, પ્રગટ્યું પુરવતું પુન્ય;	માતા.	૧
નાહ્યાં જનનેરે જાહન્વી, કાધાં શિવ પુજન.	માતા.	૨
સાતે સાગર મીઠા થયા, ઉગ્યો પશ્ચિમ ભાણ;	માતા.	૩
વસુધા વાધીરે મોતીડે, ધન્ય અન્નેધ્યાને જાણ.	માતા.	૪
નેત્ર સરોજ અંજવતાં દોડી દુર પ્રભુ જાય;	માતા.	૫
કોજળ ખરડી આંગળી, જનની અતિ અકળાય.	માતા.	૬
આતા, આંખ અંજવીએ, નૌતમ દુઃખ નહિ નેણ;	માતા.	૭
આંખથી આદિલ ઉપન્યા, માનાં મિથ્યા છે વેણ.	માતા.	૮
પાયે ઉરાડે રેણુકા, માતા મન ધરે રીશ;	માતા.	૯
એ રજ શિવજી શોભે, સદા ચડાવે નિરંયી શીશ.	માતા.	૧૦
મહેલોમાંહા મરતી કરે, કુંવર દોડ્યા દોડ્ય;	માતા.	૧૧
હોડે પચા હારે નહિ, જોવા સરખી છે જોડ્ય.	માતા.	૧૨
ખાતે ખોળામાં ખેલતાં, વળી વળી કરે પયપાત;	માતા.	૧૩
ભાંજણ પ્રભુ રઘુનાથજી, અંતર પડી ઝાળખાણ.	માતા.	૧૪

પદ ૩૧ મું-(હાળ એજ)

રાજા રમાડે રામને, રમતા રવીકુળભૂપ.	ટેક.	
માયાયે માનવદેહ ધર્મો, આત્મા અકળ સ્વરૂપ.	રાજા.	૧
કરમાં લીધે છે લાડવો, વીટીવળે છે કાગ;	રાજા.	૨
સુરપતિ જીએ આકાશથી, ધનધન્ય દશરથનાં ભાગ્ય.	રાજા.	૩
તારામાં શોભે ચંદ્રમા, સભામાં શોભે શ્રી રામ;	રાજા.	૪
મેઘમાં ચમકે જેમ વીજળી, રાજે ધન્વીવર શામ.	રાજા.	૫
ખોલી ખોલે છે કાખલી, હસ્તાં સભાનો સાથ;	રાજા.	૬
લાજે જોઈ શેષ સરસ્વતી, વાણી વેદ વિખ્યાત.	રાજા.	૭
લક્ષમણ નાની જૂમના ગણી, સેહેજમાં સળકા જાય;	રાજા.	૮
ભાઈએ ભુરાદા જહુ પડે, ઝાલી લાવે રઘુરાય.	રાજા.	૯
ખાહાર ના જશોરે બાળકા, રાક્ષસનું સળગ છે જોર;	રાજા.	૧૦
જગ ને જગન કંપાઈ ગયા, યુદ્ધને કષ્ટ કટાર.	રાજા.	૧૧
રાક્ષસ મારાં રમકડાં, માઈ તાણી તીર;	રાજા.	૧૨
દશથીશ દળવાને દોડ્યું, ધરાવું ધરણીને ધીર.	રાજા.	૧૩

વાણી મુણી વિરમે થયા, કરશે કાંઈક ધંધ; રાગ. ૮
 બહુ ક્ષણ બેઠાં રોલડી, સોને વળગ્યો મુગંધ.
 દૂરથી આવે હરિ દોડતા, જનની બેઠી હોય જ્યાંદ; રાગ. ૯
 કાજળ બુસે છે કાંચળી, પેશી ખોળાની માંદ.
 ધાવી ધરાઈ કરે કાગળા, સોને છોટે ચરીર; રાગ. ૧૦
 એહાં થઈએ જો આપણે, ધર્મ ધુરંધર ધીર.
 છેડા ઝાલીને માતનો, દોળા પાડે છે ધર્મ; રાગ. ૧૧
 ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથજી, રાખો સદા તમ ચર્ચ.

૫૦ ૩૨ મું-(ઢાળ એ જ)

રાધવ રમતારે આંગણે, કુંવર ચારેની જોય. ટેક. રાધવ૦ ૧
 હોડ સખી દરખે ઉતાવળી, પહોંચે મનના કોડ.
 કાળા કેશ બહુ ફરફરે, શોભે મુંદર મુખ; રાધવ૦ ૨
 વળી વળી વિચારે માવડી, શાં તપ સાધ્યાં આ મુખ.
 વશિષ્ઠ વર્ણવે રામને, રામ પુરણ તમ પુન્ય; રાધવ૦ ૩
 ધાતા ધરતારે ધ્યાનમાં, કરતા વેદની ધુન્ય.
 પાયે વાજેર ધુધરા, વાગે ધમ ધમ ધમધોર; રાધવ૦ ૪
 રમણિક રૂપ હું શું કહું, જોડી બાળ કીશોર.
 બાપા ખોસ્વા કંદોરડે, નાના ધનુષને બાણ; રાધવ૦ ૫
 ચંચળ નિહાળે ચોદશા, શોષે નિશિચરના પ્રાણ.
 કરમાં લીધો ગેદીદોડો, આલ્યા સરન્ધુની તીર; રાધવ૦ ૬
 પુઠે લક્ષ્મણજી દોડતા, ઉભા રહો રઘુવીર.
 જોડી મળી મુવરાજની, હોડે હંસની ચાલ; રાધવ૦ ૭
 મુખડાં દેખી મુનિ ચળે, નીરખી થાયે જો હાલ.
 રયામ વર્ણુ ચરીરનું, જાણે ઉદ્યા છે બાણ; રાધવ૦ ૮
 આદિત્ય ઊનાળે આકરો, શ્રીવર શોભાની ખાણ.
 દુરથી દહુલો દોડાવીયો, જઈ પજો સરલુને પાર; રાધવ૦ ૯
 અતિબળ બાહુમાં ચળવળે, ઉતારવા જૂતળનો ભાર.
 કામળ વચને બહુ કરગરે, હો રૂપિ દહુલો આલ; રાધવ૦ ૧૦
 સ્વામી સરન્ધુનું શું ગર્ભ ? કરશે સાગરમાં પાલ ?

એકે આશ્વર્ય હું શું કહું, ટાળશે દશથીસનો ઠામ;	
ભય નહિ રાખો બ્રહ્માંડમાં, નીવારશે નિશિચરનું નામ.	રાધવ૦ ૧૧
મહિમામાં રૂપિ કહે, કાઢશે સરવનું શુભ;	
લધુ લધુ વેશે એ લાડકા, વેદ વૃક્ષનું મુળ.	રાધવ૦ ૧૨
શાને શોધું સમાધમાં આત્મા, બચળ સ્વરૂપ;	
ભાલણ પ્રભુ રધુનાથજી, રાજ રવિકુળ ભૂપ.	રાધવ૦ ૧૩

પદ ૩૩ મું-(ઢાળ જુદો)

ગુર આભારે, ગુર આભારે, રૂડા રાધવ રામ બોલાભારે.	૧
પુજા કીધી, પુજા કીધી, રૂપિ અવિચળ આશીશ દીધીરે.	૨
પુછે રાજ, પુછે રાજ, કહો અમ સરખું કાજરે.	૩
ગુર ભાણે, ગુર ભાણે, તૃપ કાણુ પુછે તમ પાણેરે.	૪
તૃપ મોરા, તૃપ મોરા, બહુ રાક્ષસ ભય કઠોરારે.	૫
યજ ભાગે, યજ ભાગે, તમે બાળક લખશું આગેરે.	૬
રાજા મુજે, રાજા મુજે, મુનિ આગળ કાંઈ ન સુઝરે.	૭
ગુર મારા, ગુર મારા, બહુ કષ્ટે પામ્યો છું કુમારારે.	૮
રાજા બોલે, રાજા બોલે, એને કુખડે તે કુગર ડાલેરે.	૯
ગુર મોરા, ગુર મોરા, સુત ક્રોધળ વયે કીશોરારે.	૧૦
અમો ચાહું, અમો ચાહું, તમ મખનું કરે રખવાણેરે.	૧૧
ગુર કહે છે, ગુર કહે છે, ધરણીધર્મ ધરંધર એ છે રે.	૧૨
માટે માગું; માટે માગું, સુર સમસ્તનું દુઃખ ભાગું રે.	૧૩
તને ચિંતા, તને ચિંતા, અમો ભણાવું વેદની સંધારે.	૧૪
સલ વાણી, સલ વાણી, રામ યોગ્ય લઈ આવશું રાણીરે.	૧૫
રાજા રીઝયા, રાજા રીઝયા, હ્યો આળજી આહું બે બીજારે.	૧૬
આજા દીધી, આજા દીધી, સુત સધાવા સામગ્રી કીધીરે.	૧૭
થયા ઉભા, થયા ઉભા, સ્વામી સલા થકી સુર સુખારે.	૧૮
નહિ ઘોડા, નહિ ઘોડા, બાળા કેશ કસ્યા અંબોડારે.	૧૯
ચાંપ ખાંધે, ચાંપ ખાંધે, કસ કસતા ભાયા બધિરે.	૨૦
કમર કસી, કમર કસી, મહારા મનમાં એ મુરત વશીરે,	૨૧
હીડે લટકે, હીડે લટકે, પ્રભુ આડો પંથ ભેઈ અટકેરે.	૨૨
શીશ પુછે, શીશ પુછે, સ્વામી સુધે મારગ શું છે રે.	૨૩

સુણો બાળા, સુણો બાળા, સ્ત્રી રાક્ષસ ધોર વિકરાળારે.	૨૪
રણુ સુનું, રણુ સુનું, જોતાં જન જડે નહિ જુનુરે.	૨૫
જર્ઘ્યું જુદા, જર્ઘ્યું જુદા, અમો સુરજવંશી સુધારે.	૨૬
નહિ વોકે, નહિ વોકે, જૂપ બોમીના ભય કેમ સાંખેરે.	૨૭
કપો ટંકારા, કપો ટંકારા, રંડા ધસતી વઢે મારો મારેરે.	૨૮
તાણ્યાં તીર, તાણ્યાં તીર, છેઘાં દુષ્ટ કઠોર શરીરરે.	૨૯
દીવ્ય નારી, દીવ્ય નારી, ધણી બાલણુ આપ ઓધારીરે.	૩૦

૫૬ ૩૪ સું

પ્રભુ સ્વાંથી થયારે વિદાય, પરીણ પહેલાં કપાં;	
મુનિ અંગ ઉલટ ન માહાય, સંગ જે બાળ પ્રભા.	૧
આભ્યા આનંદે આશ્રમ માંઘા, શુદ્ધ બોમી બ્રહ્મ સભા;	
દેખી શામલ ગૌર શરીર, સહુ મુનિ યયા ઉભા.	૨
મલ્યા અંગ સંગ રૂપિરાય, આભ્યા તે યજ્ઞ રથાને;	
મુનિસંગ શોભે બે વીર, રવિ શશી સમળણે.	૩
ભરપુર રણા બ્રહ્માંડ, સાલ કરે સુરતણી;	
મુનિ મનન કરે દિનરેણુ, કીપાનાય દિનમણી.	૪
મારી સુરજવંશીમાં સાખ, ધાક હવે પાડું સહી;	
કંડું નિર્ઝટક નિરધાર, બોમી ભય રાખું નહિ.	૫
હોમો હવ્ય સહિત બહુ ધૂત, વાધો વહ્નિ ધૂતપીધરા;	
જેનો ધુમ્ર ગયો આકાશ, ધરયા કુષ્ટ કોષિ ભયાં.	૬
કરવા માંજો જન્મનો ભંગ, સૌંધ બન્યા રામ પોતે;	
લેવા સુબાહુના પ્રાણુ, સુરમુનિ સર્વે જોતે.	૭
કર કોમળે પ્રભા બાણુ, પ્રાણુ હર્ષો પાપી તણા;	
મહેલ્યો મારીય સાગરતીર, આગે અરિ હણવા ધણા.	૮
જય જય જકત પ્રતિપાળ, બાળ કેમ માનું હમો;	
માહા મપાથી રવીયાજેલ, ત્રીગુણમાં તત્વ તમો.	૯
પ્રભુ કીડા કરે દિનરેણુ, જોઈ રૂપિ રીઝે ધણું;	
આવી કંકાતરી રૂપિ ઘેર, જનકપુર કાજ બણ્યું.	૧૦
કહે વિશ્વામિત્ર, હો રામ, કામ આજ કરવું સહી;	
કરો વ્યંગકના તણુ બાગ, જનકપુર જીગતે જર્ઘ.	૧૧

કચ્છું પીતાંબર નીજ દેડ, તેડી રૂપિ પંથે વળ્યા;	
કાઈ વિપ્રનાં વર કન્યાય, શુભ શુદ્ધ શુકન મળ્યા.	૧૨
જોઈ મોહ પામ્યા મુનિ મન, વન આવ્યા ગોતમના;	
જોલે શુક હંસ ચક્રાર, શુદ્ધ સરોવરના.	૧૩
માંહે જમર કરે યુગ્ગર, હાર રોજે કમળતણી;	
મીન મકર કરે જળપાન, માંજ મસ્તાન બણી.	૧૪
ઉપર પુષ્પક્ષતાની વેલ, ફળ ભારે ખુલી રહી;	
વળી જમરૂપ જંજી ને જાવ, નાજ નારંગ રહી.	૧૫
અખોડ બદામ ને દ્રાક્ષ, સાખ ભલી વ્યાંખા તણી;	
આંગણીએ છે અમ્મિહોત્ર, કુંડ પાસ મઢી બણી.	૧૬
પત્રો સરવો સાદરી સાજ, કાજ ધનાં કુણુ કરે;	
પ્રભુ રમતા પેઠા માંજ, શુન્ય જોઈ પાછા ફરે.	૧૭
શુદ્ધ પ્રત્યે પુછે રામ, ઠામ આ કહોજી કુનો;	
માંડ મન પામે વિશ્રામ, કહો કેમ પત્રો સુનો.	૧૮
વિશ્રામિત્ર કહે સુણો તાત, વાત જે પુછે તમે;	
મહા માપાથી રચીઆ ખેલ, પુછે તો કહું છું અમે.	૧૯
અહિ રતિ ગાતમકેરી નાર, સતીમાં શીરોમણી;	
જોઈ વિન્દલ થયા સુરરાય, કરી વાત જળવા તણી.	૨૦
મુનિ ગમાતા ગંગા તીર, સુર્યને અર્ધ દેવા;	
જેની દષ્ટિ તપે ત્રીકાળ, સિદ્ધમાં સનક જેવા.	૨૧
મુનિ મધ્યાહ્ને આવ્યા ઘેર, પેર એને કોણુ કહે;	
યોગદષ્ટિએ જુએ છે મન, જ્ઞાનમાં સર્વ લહે.	૨૨
ઈદ્ર આવી કરી ગયો જગર, માંજરનો વેપ લીધો;	
મુનીને તતક્ષણુ ચડીએ કોધ, સકને શ્રાપ દીધો.	૨૩
થયો સહજ લગ સુરરાય, શરીરની ગોલા ગર્ભ;	
અહદયા યઈ પડી પાપાણુ, એધારોને આજ સહી.	૨૪
મણુ બાળપણનો વેશ, ઠેસ ગારી જ્યાં હતી સદ્યા;	
થયું મહા મનોહર રૂપ, યઈ નાર રૂપે ઉભી અહદ્યા.	૨૫
જય પુરણુ ષલ દવાળ, આળ મને અદ્ય ચડયું;	
પાપી પંડ થયો પાપાણુ, કોણુ પુન્યે ચર્હું અડયું.	૨૬

ચરણે શુક સનકાદિક ધામ, ગાય શ્રુતિ વેદ વિશે;	૨૭
જોગી નિશદિન જપતા જપ, ધ્યાનમાં લોક દેખે.	
ચર્ચુ 'રેણુ તણા મહીમાય, સદાશિવ સસ લહે;	૨૮
શેષ શારદા ન લહે પાર, અંથમાં ગોતી રહે.	
અમો અબળા અધમ અબળુ, વાણ મુજ ચાલે નહિ;	૨૯
નયણે વહે છે નીર નિરધાર, કર જોડી ઉભી રહી.	
સતી શાને કરે છે શોક, દોષ કાંઈ તમ તણો;	૩૦
શક સદાનો બલિયાર, નારાયણે નીરમ્યો બણો.	
થયો સહસ્ર ભગ મુરરાય, સાહ એની કાણુ કરે;	૩૧
તમે ખેસો જઈ નીજ ધામ, ગમ હવે નહિ જ દરે.	
અહલ્યા લળી લળી લાગે પાય, જામ નીજ ધામ લણી;	૩૨
ધણી જાલણના રઘુનાય, આબ્યા લહેર ગંગા તણી.	

પદ ૩૫ મું-(દાળ દરતા)

(બંજારાને મળતો)

રાધવ રહો ઉભા, રહો ઉભા;

તમને જાણ્યા અવધ પુરી સુખા, હો રાધવ રહો ઉભા ઉભા.	ટેક. ૧
તમે પાવાણુની કરી નારી, અમો વાત કહું છું વિચારી.	હો રાધવ. ૨
તમે ચર્ચુમાં પડીયા જંત્ર, મોટા મુનિ સધાવે મંત્ર.	હો રાધવ. ૩
તમે બાળક પણ બહુ રંગા, તમે ચર્ચુમાં પ્રગટી ગંગા.	હો રાધવ. ૪
તમે કામળપણુની કચ્ચા, મોહ રૂપ ધરી થયા મચ્છા.	હો રાધવ. ૫
તમે પૂર્ણ માયા પરપંચી, તમે નાભીથી નિરમ્યા ત્રિરંચી.	હો રાધવ. ૬
નાથ જાણું નહિ કાંઈ ભોળો, પૂઠે મંદ્રાચળ તોળો.	હો રાધવ. ૭
તમે કર્તા ને અકર્તા, દાદાએ ધરણી ધરતા.	હો રાધવ. ૮
તમે મટાડો ગર્લનિવાસા, લે નરસંપ થે સ્થંભ પ્રકાશા.	હો રાધવ. ૯
પાણી પહેલી બાંધુ પાળ, જળી બળી ચાંપો પાતાળ.	હો રાધવ. ૧૦
વળી વાત કહું છું છેલ્લી, માતા શીરપર દરસી મેલી.	હો રાધવ. ૧૧
અમારો નિશ દિનનો વહેવાર, માહરો કેમ જીવે પરિવાર.	હો રાધવ. ૧૨
વાહલા વાંકે નથી તમારો, આજ દરે સિતારો અમારો.	હો રાધવ. ૧૩
તમે ચર્ચામૃતનો આસક્ત, હુંને જાણો પોતાનો ભક્ત.	હો રાધવ. ૧૪
રાધવ કહે તમે કહો તેમ કરીએ, લાવો પાત્ર તો પગલાં ધરીએ.	હો રાધવ. ૧૫

લાવો નાવ પોતાને હાથે, બીલે પધારવા ચર્ણુ રઘુનાથ. હો રાધવ. ૧૬
નારી નીર લઈ ચર્ણુ ચોળે, પડાં ચિન્હ તે તંત્રને ખોળે. હો રાધવ. ૧૭
પાવ ઘોષ્ટને કીધાં પાન, ટળું નાવ ચર્ણુ વૈમાન. હો રાધવ. ૧૮
નાથ પોચાઆ ગંગાપાર, ઘણી ભાલણુ રાજકુમાર. હો રાધવ. ૧૯

૫૬ ૩૬ મું—(માલવ રાગ, ચયો અસુરને ઘેર સુખાળ એ રાગ)

પ્રભુ ગંગાથી ઉતર્યા પાર, મિથિલાના મંગળ જોવા. ટેક. ૧
ગુરુ સંગ બે રાજકુમાર, મિથિલાના મંગળ જોવા. ૧
એક ધંદુ ને એક છે કામ, મિથિલાના. એક ગૌર ને એક મનરથામ. મિથિલા. ૨
પ્રભુ હંડિ છે લટકતી આસ્ય, મિથિલાના. જોઈ સર્વે યથા બે હાલ. મિથિલા. ૩
યઈ જનક રાયને જાણુ, મિથિલાના. મુનિસંગ બે ભોમીના ભાણુ. મિથિલા. ૪
લઈ પુળનો લારી થાળ, મિથિલાના. રાજ સામા આભ્યા તતકાળ. મિથિલા. ૫
વાજે વાજાનના નિરથોશ, મિથિલાના. રૂપ જોઈ મોહે ત્રોષ લોક. મિથિલા. ૬
આસ્યા ઉત્તમ અનોપમ વાસ, મિથિલાના. ગુરુ સહિત રજા અવિનાશ. મિથિલા. ૭
રાજ પુછે ને સુત સામુ જોય, મિથિલાના. જોઈ જોઈ મનકુ મોલ. મિથિલા. ૮
તમે કર્યાથી લાભ્યા બે બાળ ? મિથિલાના. કીયા સુત કેરા જુપાલ ? મિથિલા. ૯
તમે સાંભળો રાય વૈદેહ, મિથિલાના. મારે દશરથ સાથે રનેહ. મિથિલા. ૧૦
અમો માગી લાભ્યા બે બાળ, મિથિલાના. મમ મમ કરવા રમવાળ. મિથિલા. ૧૧
મમ જગન કરાવો સંપૂર્ણ, મિથિલાના. જૂમીલાર સંહારતો મલવર્ણ. મિથિલા. ૧૨
ધના પ્રાકમનો નહિ પાર, મિથિલા. માર્યા રાક્ષસ યૌદ હગ્ગર. મિથિલા. ૧૩
આવી કંકાતરી અમ ઘેર, મિથિલા. અમો નિસર્પા આનંદ ભેર. મિથિલા. ૧૪
ચર્ણુ આધારી ગૌતમનાર, મિથિલા. રામ પ્રાકમનો નહિ પાર. મિથિલા. ૧૫
રાજ સુણુતાં યથા રળીયાત, મિથિલા. જઈ મુનપતાને કહી વાત. મિથિલા. ૧૬
આભ્યા ઇક્ષ્વાકુળ ગાદીના રાય, મિથિલા. જુના ભાલણુ જનગુણ ગાય. મિથિલા. ૧૭

૫૬ ૩૭ મું—(લાળ ઉપરનો)

પ્રાતરકાળે ઉઠ્યા રામ, સીયાજના સ્વયંવર વિશે. ટેક. ૧
શુદ્ધ આયમન કીધાં તે કામ, સીયાજના સ્વયંવર વિશે. ૧
રનાન ધ્યાન કર્યાં બે જાત, સીયાજ. યઈ મનમાં રહે રળીયાત. સીયાજના. ૨
ગુરુ ચરણે નમાભ્યાં શીર, સીયાજ. મુની અવીચગ દીધી આશીર. સીયાજના. ૩
આસ્યા નમ્ર જોવા રઘુનાથ, સીયાજ. લણુ લટકાજો લક્ષ્મણ સાથ. સીયાજના. ૪
જોયો નમ્રતણો હિમશ, સીયાજ. જાણુ લક્ષ્મીએ પુર્નો વાસ. સીયાજના. ૫

આંગણે આંગણે દેખના યંત્ર, સીયાણના. જળ ભરી મેલ્યાં કુંભ. સીયાણના. ૬
 વાળે દોલ દદામા ને ભેર, સીયાણના. આનંદ યોજવ ઘેરે ઘેર. સીયાણના. ૭
 ધ્વજ પતાકા હારોહર, સીયાણના. દીપક હાંડીનો નહિ પાર. સીયાણના. ૮
 રંગ્યાં હજારે પારી ને ગોખ, સીયાણના. માણેક મોતીએ પુર્યાં ચોક. સીયાણના. ૯
 હર કામની કંચન થાળ, સીયાણના. ગાયે માનુની મંગળ સાર. સીયાણના. ૧૦
 આલ્યા ધનુષતણો ન્યાં જાગ, સીયાણના. શુપ આડે નહિ ભોમી ભાગ. સીયાણના. ૧૧
 આલ્યા રઘુવંશ ગાદીના રાય, સીયાણના. ભેષ્ટ ટપ સર્વે ઉભા થાય. સીયાણના. ૧૨
 રાજા જાંખા પડી ગયા એમ, સીયાણના. રવિ આગળ તારા જેમ. સીયાણના. ૧૩
 નીજ આગ ભેવા રઘુવીર, સીયાણના. મહા ધનુર્વિદ્યામાં ધીર. સીયાણના. ૧૪
 સીતા કહે, હો મારી માય, સીયાણના. ગૌરી પુન્યાનો મહીમાય. સીયાણના. ૧૫
 ગુપ્તી વેણી જેમ વળગ્યો શેષ, સીયાણના. નયને કાળજી સારાં રેષ. સીયાણના. ૧૬
 સુખ ઘરઠ પુનમનો ચંદ, સીયાણના. નહિ નય ચનમયના રૂંદ. સીયાણના. ૧૭
 કુંકુમ આક ખીરાળે ભાલ, સીયાણના. થીર દામણી ઝળકે ઝાલ. સીયાણના. ૧૮
 ધર્મા શુષ્ક ભાત વિમિત્ર, સીયાણના. કન્યા વચ્ચ પહેર્યાં પવીત્ર. સીયાણના. ૧૯
 કંઠે ધરેણીનો નહિ પાર, સીયાણના. પાયે ઝાંઝરનો ઝમકાર. સીયાણના. ૨૦
 લઈ પુજનો ઉપહાર, સીયાણના. સતી આલ્યાં ગૌરીને દ્વાર. સીયાણના. ૨૧
 ગૌરી પુજ કરે ભક્તી ભાત, સીયાણના. વર માગવા મોટી ખાંત. સીયાણના. ૨૨
 ધ્રુપ દીપ ને પુષ્પના હાર, સીયાણના. ખટરસ ભોજનતાંશુલ સાર. સીયાણના. ૨૩
 પુણ અરચીને લાગ્યાં પાય, સીયાણના. દેવી ચાલે મંદિરની માંગે. સીયાણના. ૨૪
 આલ્યાં રમઝમ કરતાં દ્વાર, સીયાણના. સખી સહીત સીયા સુખસાર. સીયાણના. ૨૫
 અંના ઓટલે ઉભાં સર્વ, સીયાણના. સીતા કહે મને પડીએ ભર્મ. સીયાણના. ૨૬
 બેની પશ્ચિમ ઉગ્યો બાણ, સીયાણના. માઈ ચનકું ચયુંરે અભણ. સીયાણના. ૨૭
 પુષ્પ લતામાં ઉગ્યો સુર, સીયાણના. જેના તેજ વાધ્યાં ભરપુર. સીયાણના. ૨૮
 બેની માં કરો સોરા સોર, સીયાણના. સીતા નિહાળે ચંદ્ર ચક્રાર. સીયાણના. ૨૯
 બેની સુરજંડીના તન, સીયાણના. જેને તેડી લાવ્યા મુનિજન. સીયાણના. ૩૦
 રાધવ કહે હો રખવાળ, સીયાણના. તારા બાગમાં આળ પંખાળ. સીયાણના. ૩૧
 નથી ગિરિ ગહવર આકાશ, સીયાણના. ભાગ્યે ભાનું ચયો છે પ્રકાશ. સીયાણના. ૩૨
 ચયો દામનીનો ચમકાર, સીયાણના. થાય આશ્ચર્ય અધિક આવાર. સીયાણના. ૩૩
 એ તો જનક સુતા મહારાજ, સીયાણના. દેવી પુજવા આલ્યાં આજ. સીયાણના. ૩૪

માંહોમાંહે જાણી રહ્યાં મર્મ, સીયાજના. એનો કેઈ ન જાણે ભર્મ. સીયાજના. ૩૫
આવ્યાં રમઝમ કરતાં બહાર, સીયાજના. ધણી લાલણુ રાજકુમાર. સીયાજના. ૩૬

૫૬ ૩૮ મું

(રાગ-દાળ. હો જસોદાજ આવડો લાડકવાયો લાલ ન કીજાએ. તેને મળતો)
કહો રઘુવર રામ, મહાસુખ ધામ, આવડો અંખાનો પરચો કેમ પજો;
મમપ્રાણ આધાર, રાજકુમાર, આવડો અંખાનો પરચો કેમ પજો. ટેક.
કહે વિદ્યામિત્ર પર્મ, પવિત્ર ભવાની ભરપુર રહી ક્ષણાંકમાં ઠાલો નહિ;
ઠામ ધામે. ધામ, આલ શક્તિ અંખા સધળે લહી. કહો ૦ ૧
જેની અનંત કાય, કે ન વર્ણવી જાય, જોઈ ક્ષણાંકિ જુલા ભમે;
તંતુ પટ જેમ, આપક તેમ, વિશ્વ વિશે વીલસી અંખા રમે. કહો ૦ ૨

* * * *

પ્રગટયાએ આપ, ભાગે શીવનું આપ, વર આપે વરદાયિની સુખ દેહે સહી. કહો ૦ ૩
દશાનન રાય, અતી બળકાય, હપતો આવ્યો મધ નીશાયે તે સમે;
નિદ્રામાં સર્વ, આણી ગર્વ, ધનુષ શાખામાં પેઠે મન હરખે ભમે. કહો ૦ ૪

(રાગ-દાળ ફેર. ઓખા હરથમાંના)

ચંકર સમરીને ધાવ્યા હાય,	સાલ કરો ત્રીશુવન નાય.	૧
ગંબક તસુ માત્ર ન હાલે,	બહુ બાહુ બળે કર ધાલે.	૨
ધરધર ધ્રુજે ને કાંઈ ન ચાલે,	પાછા ધનુષ તણે કર ધાલે.	૩
ગર્વ મેલ્યો રાવણુ રાણા,	ધનુષ ન લાગ્યું કર ચંપાણા.	૪
પીડા પામી ધ્રુજે કાય,	પડી જુરાડો નાઠો જાય.	૫
જતા શૂપતી મન વિચારે,	ધનુષ ભાગે તે મુંજને મારે.	૬
આજ સલામાં પેખું પ્રત્યક્ષ,	વેરભાવે જેને લાગ્યો લક્ષ.	૭
તતક્ષણ ફેડે મુજ ઠામ,	લાલણુ પ્રભુ શ્રી રામ.	૮

૫૬ ૩૯ મું

રાયે દ્રુત પ્રેરા તેણી વાર, તમે સૌ યાઓ તૈયાર. સદાશિવનું આપ વધાવો. ટેક.
રાય સુરામાં સરદાર, દાલી ચાને લગાડો વાર. સદાશિવ ૦ ૧
ધમ કહે છે રાય વૈદેહી, તમે ધનુષ ભાગેને ભાઈ. સદાશિવ ૦ ૨
એમ સુણતાં ઉભા યયા સુર, જાણીએ સાગર વાધ્યા પુર. સદાશિવ ૦ ૩
વાળે ઢોલ દદામાંના નાદ, સુણી સહુ પામ્યા દુવાદ. સદાશિવ ૦ ૪

વાંકા વરણાગીયા છે નરેશ, કીધો ધનુષ શાળામાં પ્રવેશ.	સદાશિવ૦	૫
જેવે ધનુષ ઉપાડવા જાય, કાયા ધુજે ને લથડે રાય.	સદાશિવ૦	૬
ત્યારે શિથિલ ચયાં તેનાં ગાત્ર, ચાપ હાથ્યું નહિ તલમાત્ર.	સદાશિવ૦	૭
એવો રામ તણો રે પ્રતાપ, નાશે ગરડ આગળ જોમ સાપ.	સદાશિવ૦	૮
રાજ જનકને ચિંતા હોય, નથી રાણીજયો ક્રોધ.	સદાશિવ૦	૯
સુણી નીચું નિહાળે નરેશ, ત્યારે ધડધડી ઉઠ્યા શેશ.	સદાશિવ૦	૧૦
રાજ શું બોલો છો અજાણુ? પારું પૃથ્વીમાં ભંગાણુ.	સદાશિવ૦	૧૧
કહો તો ઉતરકું આકાશ, તારી સભામાં પારું ત્રાસ.	સદાશિવ૦	૧૨
તમે વિચારી કરો વાત, બેઠા દિનમણિ શ્રી રઘુનાથ.	સદાશિવ૦	૧૩
તમે ઉઠાને અશરણુ શર્ણુ, ભાગો ચાપ કરો પાણી ગ્રહણુ.	સદાશિવ૦	૧૪
કરો જનક સુતાની સાલ, જેના ભાલણુ જન શુણુ ગાય.	સદાશિવ૦	૧૫

પદ ૪૦ મું

(રાગ-રાગ પદ ૩૭ માનો)

શુર કહે છે હો રાધવ રામ, હિભા યાઓ અવધ ધણી;		૧
પુરો જનક સુતાની હામ, પધારો પ્રીત કરી.		૨
તમે મહા બળીયા જુવાળ, હિભા. દ્યો સતી તણી સંભાળ.	પધારો	૩
એવું કહેતા હિભા રઘુનંદ, હિભા. જાણે તારા સમિપે ચંદ.	પધારો	૪
શુર ચરણે કર્યાં પ્રણામ, હિભા. શુર મન પામ્યા વિશ્રામ.	પધારો	૫
જેવા નમ્ર નિવાસી આવે, હિભા. પુષ્પ અક્ષત લઈ વધાવે.	પધારો	૬
જેવા દેવ અજ્ઞા વૈમાન, હિભા. બોલે બંદીજન જય જય વાણુ.*	પધારો	૭

* (અદિયાથી પ્રત અધુરી હોવાથી ભાલણુના મળુ રઘુનાથનું ચરિત્ર અપૂર્ણ રહ્યું છે)

કવિ બહદેવ



આ કવિની કવિતામાં ઉચ્ચ રસ અને ભાવ રહેલાં છે. તેનાં ખીજાં રચેલાં કાવ્યો મળ્યાં નથી. પણ આ તેનું “ભ્રમરગીતા” નામનું કાવ્ય તેની કીર્તિ સાચવવા બસ છે. એ વિ. સં. ૧૬૦૯ માં હેયાત હતો.

ભ્રમરગીતા

કડવું ૧ હું-રાગ ધન્યાત્રી

પ્રભુ તમ યાચું કરિને પ્રણામજી, મોરે મુખે આવો મુંદર શ્યામજી;
આરા ધણી છે મુજને તમારીજી, રસનાએ રમોજી મુકુંદ મુરારીજી. ૧
હેમસુતાસુત ચરણે લાચુંજી, કમળહુતનયા વાણી માંચુંજી;
ભ્રમરગીતાને ભાવે યાચુંજી, બેહેદે કહે હરિ આપો મુને સાચુંજી; ૨
સદ્ગુરુકેરં ચરણ ઉપાસીએ, હેલાં હરિચણ તો આવે હૈએ;
કાંઈ એક ગોપીનાં વચન પ્રકાશીએ, વળતાં કાંઈએક ઉદ્ધવનાં કહીએ. ૩

હાળ

એમ કહે કૃષ્ણજી સુણો ઉદ્ધવ, વગે મળે જાઓ તમો;
બહુ શોક ધરતી અંગના, તેને તજીને આભ્યા અમો. ૪
નિજ યાન કહીને પ્રીછવો, મજનાર દુખ આવે રખે;
શ્રીકૃષ્ણજીએ એમ કહાવિયું, વેહેલા મળાયું, હે સખે! ૫
ઉત્તમ રથ ભેતરી ઉદ્ધવ, મજ આભ્યા સંધ્યા સમે;
પેહેહું નંદજીયું નેહે મળ્યા, પછે યથાયોગ્ય સહુને મળે. ૬
અતિ આદરે ઉદ્ધવ અરોગ્યા, પછી કૃષ્ણ કુશળ પ્રકાશીએ;
નંદ યશોદા કહે હરિકેનેથી આભ્યા, પ્રેમે ચરણ ઉપાસીએ. ૭

કડવું ૨ બું-દેથી ચાલતી (૨)

નંદજી પૂછે ઉદ્ધવ ઓચરે, વાત વિમાસી અન્યો અન્ય કરે;
યશોદાને નયણે નેહે જળ ઝરે, શ્રીકૃષ્ણ કેરા ગુણ બહુ સાંભરે. ૧

હાળ

સાંભરે જે બહી પીધી, ઉદ્ધવને અરપીઉં;
ચકટ તણાવત તરુવર, વળી સર્વ સમરપીઉં. ૨

ઇન્નું એણે માન ગોળું, વદ્ધિ પીધા મજબતિ;
બહુ અસર મોઝા નંદ છોડ્યા, ફરી લગે કહું વીનતી.
ઉદવ કહે આપ દુઃખ નાણે, જમલે જાણે નરહરી;
ધટ ધટ માંહે રહો બ્યાપી, પ્રગટ પૂરણ શ્રીહરી.
નિજ ભુદ્ધિ દીધી નંદને, જેનું ધ્યાન ચેગેશ્વર ધરે;
એણે અનુભવે હરિ મળે, નંદ પૂછ ઉદવ ઝોયરે.

કંઠનું ૩ જી—દેશી ચાલતી

વાત કરંતાં વીતી જામની, જુવને જુવનેથી બડી જામની;
ગાયા ગાએ ગોવિંદ રામની, નયણે આંસુ ઢાળે કામની.

ઢાળ

કામની ગોરસ મથે તેના, પ્રેમ ઉદવજી સુણે;
બાહેર બાબ્યાં રથ દીઠા, નંદ ફરે આંગણે.
બ્યા તેહ રથ અકૂરનો, એ વળી શાને આવીઓ ?
એ કરેા કારણ આપણું, ઉર માંસ લેવા આવીઓ !
એણે પ્રાણુ તો પેહેલા હર્યા, હવે પિંડ ઉપર આદેસ્યું;
તેણે સમે આવી ઉદવે, પ્રજ્વાલ તો પ્રેમે કસ્યું.
હરિગણુ જાણી લજ્જા આણી, આશિષ દે સર્વ કામની;
ઉદવ કહે, કૃષ્ણજીએ મોકલ્યો, મને આભ્યાયક એક જામની.

કંઠનું ૪ જી—દેશી ચાલતી

સાંભળોજી ઉદવ કહું એક વીનતી, મળવા આભ્યા છે નંદ યશોમતી;
હરિને વહાલો ગોકુળે કા નથી, સુહૃદ તમારો તે છે મહાપતી.

ઢાળ

પતી તે જ્યમ ગૃહસ્થ થું, બ્યવહાર આહાર લગે કરે;
વન દહે હરણી, કૃષ્ણ વિના, જ્યમ ગૃહ એયર પરહરે.
વાલિ વન જ્યમ જરા છોડે, પુશ્વશી નિર્ધન તન્યાં;
વારિ વિન સર હંસ છોડે, ઝલિજ જ્યમ દક્ષણા મહાં.
એ કરમની સ્તુતિ સાં લગે, મહા પુરુષને જાણે નહોં;
જ્યમ સંજેગી વિદ્યા એવી રમે, કૃષ્ણજીએ કાધું સદી.
ઉદવ કહે, એમ કાં કરેા, તમેા સાંભળો સર્વ ધૂવતી;
સ્વદેહે કૃષ્ણજીએ કહાવીઉં, તે તમને કહું છું વીનતી.

કંઠર્પ ૫ મું—રાગ મારણી (૩)

- ઉદવ કહે એમ કાં કરો, તમે સાંભળો મોરી માય;
સંદેશો શ્રીહરિ કહાવીઓ, તે કહું લાગીને પામ.
—માઈ સાંભળો એક ચંત, હું કહેવા આવ્યો સિદ્ધાંત. ૧
માઈ હું સેવક શ્રીહરિ તણો, હરિ આવે મુજશું નેહ;
પૂજી શેઠ તે પૂજાને, હું કહેવા આવ્યો છું તેહ.
માઈ સાં હું કહેવા ૨
કાસલ કાંઈ ન રાખશેરે, રહું રાત દિવસ હરિ સાથ;
કાંઈ પૂછો, કાંઈ કહો, પેલા બેહેરેના પ્રભુની વાત.
માઈ સાં હું કહેવા ૩

દેશી ચાલતી

- બેહુ કર ભેડી ગોપી બચરે, કહોને ઉદવ હરિ સાં શું કરે;
કેવારે કો મળતું હરિને સંભરે, નગરની નારી નેહ કેવો ધરે. ૧

ઢાળ

- ધરે કેવો નેહ નવરસ, નાર સાં મધુપુરતણી;
મારા બાપજીના સમ્મ ભો, મુને આશ એહની છે ધણી. ૨
તમે પધાર્યા પાસે થકા, કાંઈ કહોને કૃષ્ણજીએ કહાવીઉં;
અમે દુઃખ ખમ્યું તે મન ધણું, કે હરિને હેરે નાવીઉં. ૩
વને વેણ વાઈ તેરીઆં, ક્ષણે એક નવ ગણી;
થયાં ઘેલાં ગયાં બહેલાં, જયમ નદી જળનિધિ ભણી. ૪
પછે શ્રીકૃષ્ણે કીધું તે, કૃષ્ણ વિના કો નવ કરે;
જળ વહે નયણે મુણે ઉદવ, બેહુ કર ભેડી ગોપી બચરે. ૫

કંઠર્પ ૬ હું—દેશી ચાલતી

- નયણે આંસ ઢાળે મુંદરી, ચરદ નિચાની કીડા મુને સાંભરી;
જીઓની ઉદવજી એણે જ પેર કરી, પહેલી પ્રીતે લીધું મારું મન હરી. ૧

ઢાળ

- મન હરી વૃંદાવને તેજાં, પછે મૂક્યાં એકલાં;
અમે બ્યાકુળ થયાં વન શોધતાં, કહો લક્ષણ એક કીયાં ભલાં. ૨

યમુના જળમાં ઝીલતાં, એણે વસ્ત્ર સ્થાપાનાં દર્યાં;
 જોઈ અસન પશુ આદર્યું, જે ઉદકથી અળમાં કર્યાં. ૨
 નાનાં થકાં માફ મન વેધ્યું, યૌવન થયેં યૌવન ગ્રહ્યું;
 જાતાં અમારો જીવ લીધો, કલેવર કારણ રહ્યું. ૪
 ધર લગે ધૂતારો ગયો, અનધિ આવ્યાની કરી;
 નિજનેહ નિર્મળ જોયો ઉદવ, આંસુ ઢાળે સુંદરી. ૫

કડવું ૭ મું-દેશી ચાલતી

બાળા બોલી બહુ રાધે ભરી, ઉદવ એણે અમો ધર્યાં બાંહેલાં ધરી;
 મધુપુર જાતાં ગયા કામણુ કરી, તેણે તો ન જાણે રાણુ મુને વીસરી. ૧

ઢાળ

વીસરી ન જાણે નેહ, કાંઈ એક વધીકરણુ છે એ કને;
 તમે તો છો ભાત એદના, કાંઈ આવડે તો કહો અમને. ૨
 એણે નગરમાં જઈ કરીને, અસંભાવ્ય કાધું ધણું;
 પેલી એરીના ચંદના મારે, આપીઈ કમળાપણું. ૩
 પય દષી ગ્રહે તો અમતણાં, બાઈ અમે સોંપ્યો આતમા;
 નંદકુંવર કાંઈ કાધું જાણે તો, રહે વજના સાથમાં. ૪
 અપરાધ સલા અમો અતિ ધણા, તે કયમ ગયા એને વીસરી;
 ઉધસે હિરવર જીઓની ઉદવ, બાળા બોલે બહુ રાધે ભરી. ૫

કડવું ૮ મું-દેશી ચાલતી

વિરહની વેધી વિરહિણી જાયરે, મનોહર વાણી ઉદવ મન ધરે;
 તેણે સમે આવીને મધુકર સ્વર કરે, ચરણે ગોપીને સહજે અનુસરે. ૧

ઢાળ

અનુસરે અલીબલ ચરણે ગોપીને, ખેદ પામ્યાં ત્યાં થકો;
 અમ અડીશ માં ભાઈ રહેને અળગો, જાતું આવ્યો ત્યાં થકો. ૨
 મધુપને મખાંતરે, ઉદવજીને કહે અંગના;
 તું સંધે રહેવા આવીઓ, જા દુષ્ટ દૂત શ્રી રંગના. ૩
 દેખાડવા તારૂં વદન રાતું, માંડ ગોકુળે મોકલ્યો;
 નંદનો દીકાલીઓ શું, આજ યત્ર બેઠો ભલો. ૪
 મધુપ મેં સહી જાણીઓ, તારૂં વદન અતિ શોભા ધરે;
 આકર્યાં વચન સુણે ઉદવ, વિરહે વિરહિણી જાયરે. ૫

કડવું ૯ મું-નાગ શ્રી (૪)

માનનીએ મધુપ નયણે નિરખ્યો, હરિદૂત વિના નહિ હરિ સરખો;
હરિના સેવક હરિ સરખા હોય, રખે સંદેહ મન આણતું કોય. ૧
અમો રે અમણુ કાંઈ નથી, કાંઈ નાટ, તું કાળો ભ્રમરા કીયા દુઃખ માટ;
કાળો રે કાપક થી કહાનને વાન, કાળો રે બેહેદેનો પ્રભુ માણસ મ નાણુ. ૨

દેશી ચાલતી

કાળા સધળા હોય કૂડે ભચ્યા, ચંપક સરખા કાળે પરહચ્યા;
તમો શું ઉદ્ધવ કાળો અનુસચ્યા, આગે કાળે અમશું છેહ કચ્યા. ૧

દાળ અથવા ડોલ

છેહ કરીને જળ રમ્યો, પછે માંડ મધુકર મોહલ્યો;
મુજ મનાવા મુખે ગાન કરતો, ચતુર ચરણે નમ્યો ભલો. ૨
ધર લગે જેના ધણી ધૂરત, ખાત કમલ હોયે ખરા;
તાઈ વદન રાતું ભણી એમ શું માણે મોટમ મધુકરા. ૩
મારી શોભ્યને ઉરે અણસચ્યો, તારી કુંચે* કુંકુમ લાગીઉં;
વંન માળા તવ ગ્રહી, જવ આપસ આવ ન માગીઉં. ૪
માળા તણે મકરંદ લેતાં, હવું જીવણુ મધુકરા;
ગદગદ કંઠે કહે ગોપી, કાળા હોય કૂડે ભચ્યા. ૫

કડવું ૧૦ મું-દેશી ચાલતી

શ્યામલડાને રખે કો વિસશે,† શ્યામલડામાં સહજે વિખવસે;
શ્યામ ભુવંગમ પપ પાતાં ડસે, વયણુ સુણીને ઉદ્ધવ મન હસે. ૧

ડોલ

મન હસે ઉદ્ધવ મોહ પામ્યા, ભક્તિ દીકી નારની;
જળ નયણે મૂકે વયણુ સ્પર્ધે, કરે વાત મુરારની. ૨
મધુપ ફરી ગતિ એવી, કાળ કુટિલજ નાણવા;
નિજ કમળ ઉપરે નેહ ધરે, મકરંદ તેનો માણવા. ૩
કાળા કર્મે રહીત કાળા, નિર્ગુણ સચણુ કાંઈ નવ લહે;
એનું રૂપ વિચાર કરતાં, નેતિ નેતિ નિગમ કહે. ૪

કડવું ૧૫ સું-દેશી ચાલતી

ઉદ્ધવ જોડ્યા માધવ મન ધરી, વિરહે વીસારી સધળા મુંદરી;
તમે શું સખિયો કાણે ઘેલી કરી, નાથ નથી ગયો તમને પરદરી. ૧

૩૦

પરદરી નંથી ગયો નાથ તમને, પાગવા ને પેર લહે; /
પુષ્પનું શું કાજ ઘેલી, પ્રેમશ્રી પરિમળ ગ્રહે. ૨
કાષ્ટ મહિ વહિ છે તે, મથી જોતાં પરગટે;
લગ દેહ માંહે દેવ છે, તું જાણ્યો એણે પલવટે. ૩
જ્યમ દૂધ માંહે ધૂત છે, તે મથ્યા વિણ નવ નીસરે;
એણે અનુભવે દરિ મળે તો, તાપ સધળો વીસરે. ૪
વાસનાએ વસે અછતો, માનજો સાચો કરી;
મોહ પરિવચ્ય મૂકા ઘેલી, ઉદ્ધવ જોડ્યા માધવ મન ધરી. ૫

કડવું ૧૬ સું-દેશી ચાલતી

વળી કહે ઉદ્ધવ સુણો બાઈ વીનતી, અંતર્યામી તે અળગો નથી;
રહે કમળમાં છે કમળાપતી, જેને જોતા હોડે મહા જતી. ૧

૩૦

જતી નહિ જે દૂર પેજે, જમલેયો જાણે નહીં;
મૃગ નાભે છે દસ્તુરિકા, પાપાણને સુધે સહી. ૨
ભુવન ભૂલ્યો આપણું, વિગ્રામ તેને ક્યાં હશે;
જળ ચંદ્ર જોગે જાણુ જમલો, નાથ અળગો ક્યમ થશે. ૩
ઘટ ઘટ માંહે રહ્યો વ્યાપી, એક પૂરણ આતમા;
દર્પણનું શું કાજ ઘેલી, પેખ કેટલું હાથમાં. ૪
ઉપાધિ મનની કલ્પના, રજ માત્ર કૃષ્ણ વિના નથી;
કૃષ્ણ કહેતાં કૃષ્ણ યાશે, કહે ઉદ્ધવ વિનતી. ૫

કડવું ૧૭ સું-રાગ સામેરી (૬)

સુખ દુઃખ કારણ મનતણાં, બાઈ અણુછતો શોક ન આણુ;
તમે કહો છો મધુપુર ગયો, તે રહે રમતો જાણુ. ૧
પરદરો મોહ અજ્ઞાન, નિહાળો જમલો શીલગવાન;
એવી સમજ લેજો સાન, બાઈ અણુછતો શોક ન આણુ. ૨

તમે કહો છો મધુપુર ગયો, તે રહે રમતો બધુ.
 બ્રહ્માંડ કેડે બ્યાપી રહ્યો, તે તમારો કહાન;
 ઉદ્ધવ કહે મોહ પરહરીને, નિહાળો સ્યામળ વાન. બાઈ ૦
 તમે કહો છો. તે રહે ૦ બાઈ ૦ ૩
 ચોદ દોઢ એણે કીધી કલ્પના, વસ્તુતઃ અદ્વૈત;
 પ્રપંચ પાર એ છે સદા, સત્યા સત્ય અતીત. બાઈ ૦
 તમે કહો છો. તે રહે ૦ બાઈ ૦ ૪
 તત્વ તે વારે એ કલાં, જે સોહં બેહેદના રાવ;
 લીલાએ બ્રહ્માંડ બ્યાપી રહ્યો, તેનું કારણ કહ્યું ન બાવ. બાઈ ૦
 તમે કહો છો. તે રહે ૦ બાઈ ૦ ૫

(દેશી ચાલતી)

કનક ને કુંડળ બાઈ અંતરો, શ્રવેશ્વરનો એહ પટંતરો;
 પાંચ બિણા ત્રીશે પરહરો, પછે પ્રકારો તે તમે દહ કરો. ૧

ડોહ

દહ કરી જળહળ મળ પેચો, પામરો પાસે થકો;
 ભરપુર છે ક્યમ દૂર યાશે, જો દહ એક રાખી રોકો. ૨
 જ્યમ નલી બેઠો સૂડો, તે તેને વાકે સાહીઓ;
 રણુ સર્પ જાણી ત્રાસ આણી, શ્રવ માયાએ વાહીઓ. ૩
 અણુછતો સંસાર બિભો, માંડ* માયા એ કરો;
 કલ્પના મૂકી કૃષ્ણ કહો, સંસાર જન્મ સદજે તરો. ૪
 શ્રવ સમરથ છે બાલો, આધીન અગ્નિને કચ્ચો;
 ઉદ્ધવ કહે એ શ્રવેશ્વરનો, કનક કુંડળનો અંતરો. ૫

કડવું ૧૮ મું-દેશી ચાલતી

વળી કહે ઉદ્ધવ સુણો તમે સર્વ સખી, દરિ તમે રાખો દેએ ઝોળખી;
 શીખ અનુપમ જે તમને દાખી, જેને પૂરે શ્રુતિ ગમર્ય સાખી. ૧

ડોહ

સાખિ પૂરે વેદાંત ગીતા, કહું તમને લીનની;
 ભાંડ નાના પેખીએ, પણ મૃત્તિકા ખીજ નથી. ૨

દશવર્ણુ ગાયો દોહી જોતાં, દૂધ ભેદ તે અનુભવે;
 આદિ અંત્ય ને મધ્ય માધવ, કેમ જીજ્ઞે સંભવે. ૩
 ઉદક સૌંધવ સિદ્ધ જોતાં, વિરહે કયાંયો પામીએ;
 એણીપેર મળીએ કૃષ્ણને. તવ કોટિ વેદના વામીએ. ૪
 જામ તમ અંતર એહ અવિગત, અખળા દ્યો તમે ઓળખી;
 એક થકી અનંત ભાસે, કહે ઉદ્ધવ સુણો સખી. ૫

કડવું ૧૯ મું-દેશી ચાલતી

વળી વિચારી ઉદ્ધવ એમ કહે, ગુરુ વાણી વિના કાએ નવ લહે;
 જે જાણે તે સમદષ્ટે રહે, સુખદુખ પામે તે સધળાં સહે. ૧

૩૦

સહે સુખ સંતોષ હોયે, જે સહજનું ધર અનુસરે;
 કૃષ્ણ વિન કાંઈ ન દીસે, મોહ સધળો વીસરે. ૨
 અક્ષર* જીઓ તમ ઓળખી, ક્ષર વસ્તુ કાળે ભાંગશે;
 તવ તમારો કૃષ્ણજી, બધાંક કોટિયે ગાજશે. ૩
 ઉત્પત્તિ સધળી એ થકી, વળી પ્રલય મઈ મહિ બળે;
 મધ્ય માંડી રમત એણે, ભરમ ભાગ્યો તેડશે. ૪
 મુક્તિબંધન ત્યાં લગે, ગુરુભાગ ગુરુ પાસે રહે;
 અર્કને જ્યમ દિવસ રચણી, વસ્તુ વિચારી એમ કહે. ૫

કડવું ૨૦ મું-દેશી ચાલતી

વળી કહે ઉદ્ધવ ગોપી સાંભળે, અક્ષર અક્ષર પપ સાકર બળે;
 એણે ઉપદેશે દરિ દવડાં મળે, આર્ત ભાગ્યે જે રે બાઈ મન ગળે. ૧

૩૦

મન ગળે ઇન્દ્રિય ચળે, જે વિષય પૂઠે ધા કરે;
 મન દૂત ગ્રેરીને મળે, તો વસ્તુ વિન મિથ્યા ધરે. ૨
 વિષયમાહે ચિત્ત પેઠું, ચિત્તમાં વિષયા વસે;
 છે અન્યો અન્ય સંબંધ ધરતાં, વિચારે અળગો થશે. ૩
 તે વારે શ્રીદરિ ભાસશે, આનંદ યાશે અતિ ધણે;
 બાઈ તમારો કૃષ્ણજી, વિશ્રામ તો વૈષ્ણવ તણે. ૪

ભ્રમરી દેતાં પેખીએ, આ ચરાચર સદુએ ચળે;
એવો ભર્મો ભાંજી જાણ્યો યધએ, કહે ઉદ્ધવગોપી સાંભળે. ૫

કંઠકું ૨૨ મું-રાગ રાગઝી (૭)

દેહડી વીસરીરે, સખી એ, જાણે ચિત્રામણુ-લખીએ;
મૂરતિ એક હુધી હરિ લાજતાં, પૂર્વ સ્થળ પેખીએ.
હરિની વિરહણિયાં, વિરહણિયાં, નંદનંદન તણિયાંરે; મુવપદ. ૧
સત્ય વચાર સાર જાણીને, પાછાં આઠ્યાં કાર;
અંતઃકરણુ ઓળખ્યો અવિગત, બાહરે શુદ્ધિવિચાર.
હરિની. વિર. નંદનંદન. ૨

ઉદ્ધવ સાથે વચન જોલવા, બાહરે શુદ્ધિ વિચાર;
સ્નેહ પ્રેમ સંભારી શ્રીહરિ, નમણે ભક્ત્યાં જળ વાર.
હરિની. વિર. નંદનંદન. ૩

કહોજી ઉદ્ધવ હરિ કહ્યો આવે, સાંભળો વિનતિ સત્ય;
અંતરયામી એ તો મુઘો, અપંચ પંચ અનિત્ય.
હરિની. વિર. નંદનંદન. ૪

સત્યસ્વરૂપ હુતા હરિ અદિરે, તે કહો કેમ ન દીસે;
અવિમત સાથે કહોને ઉદ્ધવ, કેઈ પેરે રાસ રંગાશે.
હરિની. વિર. નંદનંદન. ૫

સુરીજન તે જે સદાએ સરખો, હવે કાં જોગ દેખાડે;
કૃપ માંહે ધડો પાથી, રણુ વેરી હોય તે વાહાડે.
હરિની. વિર. નંદનંદન. ૬

મેધરયામ શુભ ચરદ નિશાયે, અધરામૃત રસ પાયાં;
ઉદ્ધવ અમો જોહેદને રાયે, ધરથી ધંધેજાયાં.
હરિની. વિર. નંદનંદન. ૭

(દેશી આસતી)

સત્યજી ઉદ્ધવ તમે કહ્યું, અમો અમારી શુદ્ધિ સારું લશ્યુ;
મુગધપણુ તે હજીએ નવ મધું, નંદસનુને રુપે માફ મન મધુ. ૧
ડોડ

મધું મન જે ગાંઠ બાંધી, આજ કહો કમ છાડીએ;
જેને હંસ કદવના સળજ છે, તેને અજળ કહો કમ મોડીએ. ૨

મનનારનું મન કૃષ્ણ સરખું, વિધાતાએ સમજા જાણું;
 તે રહ્યું રૂડીપેર કરીને, કપમ ન જાયે બિચારું. ૩
 પ્રીતિ પેલા ભવતણી, તે આજ કપમ અળગી થશે;
 રંગ બેઠા ચાલનો, તે દેહિ સાથેથો જશે. ૪
 અમને રખે તમે હસો ઉદવ, આજ અતિ રુકું થયું;
 અમ વિયોગણીને યોગ કહાવ્યો, વળી કહો કૃષ્ણજીએ જો કહ્યું. ૫

કડવું ૨૨ મું

અમ દુઃખણીશું ઉદવ એમ ધટે, પેર ન જાણી વાણી પલવટે;
 આંસુ અસમર્થા નયણે બિલટે, મનમથ પીડે દેહડી આવટે. ૧

ડાઢ

દેહડી આવટે કટાવ કરીને, નાય ભલો ભવાડ્યું;
 પણ ભોગનાં ઉપરકરણ ઉદવ, કહેને ક્યાંયાં કહાડ્યું ? ૨
 જો કહે તે વહે વીરા, રીત એવી જાણુને;
 હંડ મુદા ભસ્મ શિંગી, વેગે શોધી આણુને. ૩
 મુક્ટિ મોકલ્યાં હોય તો, આજ અમને કૃપા કરો;
 ઉદવજી આશંકતા, તમે રખે રાખો પટંતરો. ૪
 વેરાગ્ય ભરીઆં વિવધ આવે, દિવસ દોહેલે કપમ વટે;
 અમો સર્વજ્ઞ જાડી પ્રીત માંડી, તો અમ દુઃખણી શુ ઉદવ એમ ધટે. ૫

કડવું ૨૩ મું-દેથી ચાલતી

કહેને ઉદવજી આજ, અમો કપમ કઈ, હવડાં પ્રપચ કેઈ પેરે પરહઈ ?
 અબજા એકલડાં કહો કપહાં નીસર ? ક્યાં ક્યાં જોઈ, કોને અનુસરું ? ૧

ડાઢ

અનુસરું કાણુ દેવને, જો કમ અમારે હરિ લખ્યો;
 છુટશે કપમ છાંડતાં, જો અમો આદે આજખ્યો. ૨
 જો લખ્યા જી રાતના, તે આજ કપમ પાછા થશે
 એના રૂપ સાથે રંગે રમતાં, મુકિત તો અમને હશે. ૩
 હાયમાંથી હારવીને, પાસે કહો ક્યાં માંડીએ ?
 રત્ન કોટે હાર કહાનો, શે વશેજે જાડીએ ? ૪
 છાંડતાં નવ છૂટીએ, અમો સત્ય વાણી આપડું;
 અવિચતની આરાધના, તે કહેને ઉદવ કપમ કઈ ? ૫

કડવું ૨૪ મું-દેશી ચાલતી

ગુણ અમ્યુતને તત્ક્ષણ તન ગ્રહું, દૂભણુ ભાગી મન નિર્ભળ થયું;
તમે તો ઉદ્ધવ અતિ ઉત્તમ કહું, મોક્ષાર્થને મન લાગી રહું. ૧

૩૦૬

રહું લાગી મન તે તો, તમે ઉદ્ધવજી સુણો;
પથ મુક્તિ પોહે ભક્તિ માંહે, ભાવ વીરા છે ધણો. ૨
જ્ઞાન નહિ તે સદા ઘેલા, ભક્તિનો જે દ્રોહ કરે;
ભક્તિ નહિ તે સદા બૂલા, જ્ઞાનદીપ નીરાકર. ૩
નિજ ભક્તિ ને જ્ઞાન ખેડું, ઠામે એકે જ્યાં વસે;
મુકુંદ પદવી તેણે પામી, સાંભળી ઉદ્ધવ મન હસે. ૪
મારા બાપજીના સંમ જો, જાતાં શ્રીકૃષ્ણે એમ કહું;
લાલચ લાગી આવવા, તેણે કોળે મન લાગી રહું. ૫

કડવું ૨૫ મું-રાગ સારંગ (૮)

પ્રીત બની હૈ એસી નીકી ૨૬.

નાહી રી ઉધો દિવસ ચારકી,

માહે તો પેલે ભવકી, પ્રીત બની હૈ એસી નીકી. ૧

દિન દિન પ્રીતિ બદી જાએ ઉધો, તિલ ક્યો આ તન છૂટે;
અબનિશિ ગાંઠ પડી માધોમું, નવિ છૂટે તન તૂટે.

પ્રીત બની હૈ એસી નીકી. ૨

માધો બિન મેરે હૈએ ઉધો, ઉર ના કાપ સુકાયે;
બિબિધિ રૂપ છારી મેરે નયનાં, સ્વરૂપ સ્થામકો ચાહે.

પ્રીત બની હૈ એસી નીકી. ૩

બચન પરાયે સુનત દુઃખ ઉપજે, હરિલીલા બિન સોઈ;
બહેદે પ્રભુ બિનારી ઉધો, બાની સફલ ન હોઈ.

પ્રીત બની હૈ એસી નીકી. ૪

(દેશી ચાલતી)

તમે તો ઉદ્ધવ અતિ ઉત્તમ કહું, રખે એમ જાણો વેહેતે જાળે ગયું;
હરિનાં હૃતાં તેમણે સર્વ લહું, ભુવને પધારા વીરા અસુર થયું. ૧

૩૦૭

અસુર થયું અરોગવા, તમે બહુ દિવસ ઝોકુળે વસો;
અમ દુઃખણીનાં કથન કાલાં, રખે સંભારી હસો. ૨

નિત્ય નવાં નૈવેદ્ય ભોજન, સેજ આસન અતિ ધરી;
 ઉદ્ધવને અચ્યુતની પ્રીતે, પ્રેમે પેજે સુંદરી. ૩
 પ્રાતઃકાળે ગોવાળ ઉદ્ધવ, વૃંદાવનમાં સાંચરે;
 હરિકીડાનાં ઠામ દેખી, સંભારી શોચા કરે. ૪
 ઉદ્ધવ કહે મુજ હિમ તપનું, આજ આ મેં કળ લલ્હું;
 મજ ઉપકંઠનો સંગમ પામ્યો, વિચારી ઉદ્ધવે એમ કહ્યું. ૫

કંડવું ૨૬ મું-દેશી ચાલતી

ગોપી ગોવાળા ઉદ્ધવ એમ કરે, દિન દિન બીડી વન વન સાંચરે;
 પગલે પગલે પ્રભુને પરવરે, જે પદ બ્રહ્મા સિવજી અનુસરે. ૧

૩૦૬

અનુસરે જે અમરપદને, પ્રેમે પેજે સુંદરી;
 આપણે કૃષ્ણે જુઓ ઉદ્ધવ, આંહી જે કીડા કરી. ૨
 બકી પીધી, શકટ મોઝો, તૃણાવર્ત તલ્લણ હણ્યો;
 વચ્ચ બકનો અંત કીધો, હણ્યો ભય સેવક તણો. ૩
 બકાસુરની ચાંચ કાઢી, વતરડી વીડારીઓ;
 ઉદરમાંહે વૃદ્ધિ પામી, એમ અધાસુર મારીઓ. ૪
 પછે આંહી પધારીઆ તે, અમોને નેવ વીસરે;
 ઉદ્ધવતણે કાલે હવું તે, હરિ વિના હવે કાણુ કરે. ૫

કંડવું ૨૭ મું-દેશી ચાલતી

ઉદ્ધવ અમને બ્રહ્મ ગયો હરી, વચ્ચ ગોવાળાં સબળાં સાંભરી;
 નવાં નીપાયાં એણે નરહરી, વાર ન લાગી એકે ક્ષણ ખરી. ૧

૩૦૭

અધક્ષણમાંહે અનંતરૂપે, પ્રેમે ગોકુળ આવિયા;
 અસન મન્જન તિલક અંજન, વચ્ચ નાના ધાવિઆ. ૨
 અમને એક વરસ રાખી, જોવા મધુવને આવીઆ;
 કમલબૂને કર્મ લાગ્યું, વનવન ભમાડીઆ. ૩
 વિરંચી નવ ઝોળજે, જે વચ્ચગોપ કીયાં ખરાં;
 કૃષ્ણકેરે ચરણે લાગી, બોલીઆ મદનદ નિરા. ૪
 પ્રભાપતિ કહે મેઢધી મેં, અવિદ્યા પ્રભુનું કરી;
 તું તો એક અનેક અવિગત, શુદ્ધ મારી માયાએ હરી. ૫

કંઠુ ૨૮ મું-દેશી ચાલતી

અદ્ય વિચારેજ ઉદય આપણાં, અકલ ચરિત્ર છે નંદનંદનતણાં;
ગણના કરતાં નવ લાભે ધણાં, બ્રહ્માંડ કાંધાં શ્રીકૃષ્ણે અતિધણાં.

૧

ડાઢ

અતિધણાં બ્રહ્માંડ કાંધાં, જીજીવાં જે પશુપતિ;

સકલ લોક દિગ્પાલ સરસા, મુનિ સહિતા સરસ્વતી.

અદેકા વત્સગોપપ્રત્યે, એમ અહીં લીલા કરી;

હંસાકંઠે એમ કહ્યું, અદ્યુત ચરિત્ર તારાં શ્રીહરિ.

બ્રહ્મા બહુપેરે ખોલીઆ, તે તો અમને સાંભરે;

રોપ નાવે માતને, જે બાળક બહુ અન્યા કરે.

ઉદરમાંહે માતને, નિજ બાળ દુઃખ દાખે ધણું;

અપરાધ ક્ષમા કીજે સ્વામી, હું બાળક છોરું આપણું.

કંઠુ ૨૯ મું-રાગ રૂદાસો (હ)

હરિ તારાચરણની રેણુરે પતિતપાવન કરે, નામે અધતણા આધ ત્રાસે;

ચરણ તણને અવર આરાધે તો, ધાદુઆ યાય તે ધણું અપાસે. તારા. ૧

પશ્ચમ છુદિઆ બંભ કહાવે સદા, ખોલતાં ખોલતાં અજ ધુને;

કૃષ્ણ આગળ રહ્યા દેખ કર જોડીને, મુકુટના મણિ વડે ચરણ પૂજે. તારા. ૨

કાટિ બ્રહ્માંડની સૃષ્ટિ કાણમાં કરો, કાટિ બ્રહ્માંડનો ॥ તું રાજ;

ધટધટ સકળ મશુ તું જ બ્યાપી રહ્યો, સૃષ્ટિ કર્તા તવ નામ સાચ. તારા. ૩

એમ અજે સ્તુતિ કરી પ્રસન્ન હૂઆ હરિ, આપસ દીધું અજ હામ જાઓ;

એહેદેના મશુતણાં ચરિત્ર ઉદય સુણો, એહ ગોવાળીઓ પ્રેમે ગાયો. તારા. ૪

(દેશી ચાલતી)

મજ્જન કરતી અહીં 'સર્વ' સુંદરી, વચ્ચ હરીને કંઈએ ચચા હરિ;

વચન પ્રકાશે ખોલે જળ ભરી, બાહેર તેજાં શ્રીકૃષ્ણે શુધ કરી. ૧

ડાઢ

બુધ કરી ચાલી ચતુર બાળી, કીડા સ્થાનક કર ધરી;

પછે નિરખવા મન કૃષ્ણ કહે, તમે અતિ વરાશી સુંદરી. ૨

મથામ કરો તમે દેખ કર જોડી, વચ્ચવિના જળમાં ગયાં;

લાજે ન સરે કાજ ઘેલી, છૂટશે નિર્ધન યયાં. ૩

ભુજ યુગ્મ જોડી નમી ગોડી, લજ્જા છોડી મોહ ગયો;
 અહીં દડો ગોડી કૃષ્ણ સાથે, રમતાં અતિ રંગજ થયો. ૪
 હરિ હસે ખાળી અતિ રસાળી કામના અંગી કરી;
 ઉદ્ધવજી આ તેહ જળ થળ, કરતાં દીડા કૃષ્ણ ને સુંદરી. ૫

કડવું ૩૦ મું-દેશી ચાલતી

જેતા જેતા વળી વનમાં ગયા, ખાંધવ બેહુ અહીં ભૂખ્યા થયા;
 ઋષિને આશ્રમે અમો ત્યાં જઈ રહ્યા, હરિના સેવક તેમણે નવ લલ્યા. ૧

૩૦

નવ લલ્યા સેવક મંદધીએ, અમો પાછાં આવીઆં;
 ઋષિનારીએ તવ દયા કીધી, અજ પોતે લાવીઆં. ૨
 આણે ઠામ બેસી હરિ જમ્યા, અહીં જમ્યા સર્વ ગોવાળીઆં;
 ઋષિનારને તવ દયા કીધી, ગ્રેમે પાછાં વાળીઆં. ૩
 એકવાર સર્વ ગોવાળ ઉદ્ધવ, તાલવનમાં સાચર્યા;
 ધેનુક નામે દેલ તેના, પ્રાણ બળદેવે હર્યા. ૪
 એકવાર આણે જળે પેથી, નાગચિર નડુવા થયા;
 કાલિંદી દ્રહ નિર્વિંધ કાધો, કુટુંબ સધળાં તળે ગયાં. ૫

૫૬ ૩૧ મું-દેશી ચાલતી

અહિં અમો રાખ્યાં સધળાં દાઝતાં, ઉપર એને અમો અતિ ગાજતાં;
 હસવે હરિને અમો ન લાજતાં, જીવન જમલાં અતિ વિરાજતાં. ૧

૩૧

વિરાજતાં ને વિચરતાં, આનંદ કરતાં અતિ ધણો;
 એક વારનો આ ગિરિ ધરીને, ભય નિવાર્યો વ્રજતણો. ૨
 એક વાર કૃષ્ણે નંદ છોડ્યા, વૃક્ષ મોડ્યા રીખતાં;
 ઉદ્ધવજી હવે અમને કાંઈ, ઉગચું નહિ હરિ જતાં. ૩
 એકવાર અમને કૃષ્ણે ઉદ્ધવ, ભાંડીર વટ દેખાડીએ;
 ગોપ થઇને પ્રલંબ આલ્યો, હેલાં રામે મારીએ. ૪
 અહિં સંખચૂડ નિપાતીએ, સહુ ગોપિકાને હરી જતાં;
 અમ કાજે દવ દયવાર પીધો, ભણ્યું રમે અમારા દાઝતાં. ૫

કડવું ૩૨ મું-દેશી ચાલતી

વળી એક અદ્ભુત ઉદ્ધવજી સુણો, બોલ પ્રમાણે વહાલે આપણો;
 કશિયર જીગ્યો ચરદ નિશાતણો, વંશ વળડી મોહ લાલ્યો ધણો. ૧

૩૦૬

વંથ વાઈ મોહ લાયો, જોવા ચાલી ભામની;
વિપરીત આભર્ણુ અંગે પેહેચ્યાં, કામવથ થઈ કામની. ૨
ઉન્નત ધમને નીસરી, સ્નેહ પામી સુંદરી;
કટાક્ષ કરતાં કૃષ્ણને તવ, કામના અંગીકરી. ૩
રંગરેલ વહાલે યોલ આધિ, માન અતિ અમને થયું;
ત્રૈલોક્ય સુંદર રત્ન માઈ, કાયને સાટે ગયું. ૪
તવ વિરહ પામી શોક કીધો, વિલાપ કીધો અતિ ધણો;
તેણે કાળે જે હવું તે, તમો ઉદ્ધવજી મુણો. ૫

કડવું ૩૩ મું—રાગ દેશાખ

નાથ ગયો મારો સાથ તજી મારો, પાપી પ્રાણુ ન જાય હજી;
અમો સધળી નવિ ઈશ જાજી, વૈરી રહે ન શાટે વજ્ર હજી. ૧
વલ્લવલતી દીસે વિરહિણી, અમો પુછણે ચાલી વૃક્ષ બણી;
લહાં વિકશી દીડી કેવિ ધણી, કહ્યું આ તે નારી નાથ તણી. ૨
અરે આપણુ સખિયો પાપણી, શે ન સરજી સધળી સાપણી;
ગોપી લડસડતી ડગલાં બરે, તેનાં ઉર બીજે આંસુ ઝરે. ૩
મુખે હરિ હરિ એમ જાયરે, શરીરની શુદ્ધિ નવ કરે;
હરિકેરે વિરહે જે મરે, તે જૂતજે દેહી નવ ધરે. ૪
અમો વનની માંહે રડવડી, જનમ વાયે વિકશી કેવિ પડી;
લમ બેહેદે પ્રજુ વિન દેહડી, મનસુખ નહિ ઉદ્ધવ અધ ધડી. ૫

(દેશી ચાલતી)

પાજી અમો ઉદ્ધવ બહુ વિનય કર્યા, મધ્યેથી પ્રગટ્યા હરિ પ્રેમે ભર્યા;
શુદ્ધિ કરીને અમ સહુને વર્યા, તાપ અમારા પેરપેરના હર્યા. ૧

૩૦૭

હર્યા તાપ અનંત રૂપે, બણે રંગે રમાડીઆં;
સુરનર મુનિજન માહે ઉદ્ધવ, અમો બલાં ભવાડીઆં. ૨
તેણે કાળે જે હવું, અમો કહી ન થકું તેટલું;
મધુવન અતિ વિરાજીત, વેકુંડ કોટિપે બલું. ૩
વળા વળા છે તે કથમ કહું, પછે જળતણી કીડા કરી;
ખહારવણી વને રાખી, પ્રાતે ઘેર ગઈ સુંદરી. ૪

પ્રાકૃતની પેરે અંગે મારે, પોદતા નિદ્રા બચ્યા;
ઉદ્ધવજી અમ સાથે કૃષ્ણજીએ, ભાવ પેરપેરના કચ્યા. ૫

કડવું ૩૪ મું-દેશી ચાલતી

આ જીએને ઉદ્ધવ ગતિ ગળડી તણી, ધાગડ ધૂની ખાંત ફૂતી ધણી;
અદિ અમો રમીઆં આખ મીંચામણી, ભાત લખ આબ્યાં અદિ અમો હરિભણી. ૧

૩૫

હરિભણી લાબ્યાં કરમલો, અમ મહિ બેસી જમતો;
તે મદે માતો કંઠે લાતો, રંગે રાતો રમતો. ૨
વળી વેણુ વાતો ગીત ગાતો, નૃત્ય કરતો મહિ વળી;
મળી ભાકુ ગામડે એ, દુહા રમતો વળી. ૩
મહાવિદ્યા મળી રમતો, મેઘની પેર માજતો;
કપિતણી પેર ફાળ ભરતો, જોપમાંહે વિરાજતો. ૪
અદો બર્ષગુળ શીશ ધરતો, ચાત શોભા અતિધણી;
નટવેશ ધરતો વિચરતો, વળી રમત એની જો ધણી. ૫

કડવું ૩૫ મું-દેશી ચાલતી

તરકર ધધને બોમ પધારીઆ, શ્રીકૃષ્ણે તે મરડી મારીઆ;
મૃંગ ધરીને અરિષ્ટ સંહારીઆ, કેશી સરખો દુષ્ટ વિહારીઆ. ૧

૩૬

વિહારીઆ એણે દુષ્ટ કાટી, વાત મોટી હરિતણી;
દેખાડીઉં વૈકુઠ અમને, દયા કરતો અતિધણી. ૨
મૃતિકામિશે વદનમાહે, ચૌદ લોક પ્રકાશતો;
એના જન્મથી જાતાં લગે, અદ્ભુત ઉચ્છવ અદિ હતો. ૩
એકવાર નારદ આવીઆ, કાર્ધ વાત હરિ સાથે કરી;
તેણે સમે તત્કાળ સંજિ, અકૂર આબ્યો રથ જોતરી. ૪
પ્રાણુ અમારા લર્ષગયો, અમો પરવચ્યા બહુ વારીઆં;
તેણે કાળે એવું ભાખતાં, અકૂર લેખ પધારીઆ. ૫

કડવું ૩૬ મું-દેશી ચાલતી

પલવટ વાળી અમો પૂડે પળી, જીવન જાતાં ચર્ષ અતિ આકળી;
જોલે પ્રભુને અમો પાછી વળી, શુદ્ધિ તો હરિની તમથી સાંભળી. ૧

૩૦૬

સાંભળે સંતોષ નોહે, મળ્યા વિન મન નવ કરે;
કહે ગોપી ઉદ્ધવને તવ, અસમર્થા આંસુ ખરે. ૨
અકૂર ને તમ વચ્ચે ઉદ્ધવ, વિગત તો દેખું ધણી;
સગપણુ છે કાંઈ વેગળું, પણ સહજ શુદ્ધિ આંપાપણી.* ૩
દદ શુદ્ધિ સખિયો તમતણી, હવે શીખ ઘો મુને ચાલવા;
સમર્થ તેણે સમે ન દીસે, વદને વાણી બાલવા. ૪
અતિ પ્રેમે ઉદ્ધવ પૂછ્યા, પછે નંદાદિક નમીઆં વળી;
કહે ગોપી લાજ લોપી, ઉદ્ધવને પૂડે પળી. ૫

કડવું ૩૭ મું-રાગ મેવાડો

ઉદ્ધવ સાથે એક સંદેશડો, કહાવે ગોકુળનીરે નાર;
કાયા દિવસનાં શ્રીહરિ રથણાં, ધરી રથા હૃદય મુગાર. ૧
એકવાર આવો આણે નેસડે, ગોકુળ પોતાનું જાણિ;
નાવો તો નંદજીતી આણું, મળને તું ધન ધન પ્રાણુ.
એકવાર આવો આણે નેસડે. ૨

કોકિલારે સ્વામી અમો કાતણાં, કાણુ કરે અમારી સાર;
ધણી વિનારે જ્યમ ત્યાં ધલહરાં, ત્યમ તુજ વિના મળનાર.
એકવાર આવો. ૩

મળને કાળે મિરિ તે કર ધર્યો, પાવક પીધા હવવાર;
બેહેરેના મળુને કહળે એટલું, ગોકુળને તારો આધાર.
એકવાર આવો. ૪

(દેશી ચાલતી)

ઉદ્ધવ કહેજો હરિને એટલું, દુખ દર્ષ ગયા છો સાગર જેટલું;
વળા વિનવળે જાણો તોટલું, કહેજો હરિને કાણું અતિ બહુ. ૧

૩૦૭

બહું હવું જે ભરમ ભાગ્યો, હેજ જાણું હરિ તણું;
ઉદ્ધવજી તમો સાંભળો, એ થોડા માંહે છે ધણું. ૨
પ્રાણુ અમારા હરિ કને, અમો લખ્ય આચાએ જીવતાં;
વિસાઈ સો તન ધૂટશે, હો ઉદ્ધવજી તમને જતાં. ૩

કર્મને વશ દેહિ જી તે, ભોગ્યા વિન કથમ પરે;
એકવાર હરિ જો મોકલો, ઉદ્ધવજી આણે નસરે. ૪
પ્રીત હોય જ્યાં જેટલી, હરિ રૂપાં ત્યાં તેટલું;
અધક્ષણ સુખ નહિ કૃષ્ણ પાણે, ઉદ્ધવ કહેજો હરિને એટલું. ૫

કરવું ૩૮ મું—(દેશી ચાલતી)

મધુકર મોહો મધુવને શાભણી, કમલી અનુપમ મળ હૂતી ધણી;
પેર ન જાણી અમોએ હરિતણી, વળી વળી વિલપે વિરહે વિરહિણી. ૧

૩૧૬

વિરહિણી હિર કામ પીડે, હરજી હૈયે જાણજો;
દુઃખે દાધી દામણી, અમ ઉપર કરુણા આણજો. ૨
પૌવન જાએ જુનું યાએ, હાણ મોટી અમને;
ઉદ્ધવજી હવે લાજ મૂકી, આજ કહું છું તમને. ૩
પૌવન જાએ ને નાથ ન મળે, તે અમો ન શકું ખમી;
શુભ અમારી કૃપ છાયા, કૃપામાંહે વીસમી. ૪
અવસર ચૂક્યો મેહુલો, તે વાત શી વૂઠ્યા તણી;
પૌવનજીર્ણશિર મ્હેતયાયે, તે વારે આવજો ગોકુળ ભણી. ૫

કરવું ૩૯ મું—દેશી ચાલતી

રમે કાંઈ કહેતાં ઉદ્ધવ વીસરે, તમિ ન પામે નયણે જળ ઝરે;
અન્યો અન્યે મન સહેતાં કરે, શુદ્ધિવિન શ્યામા સહુએ ઊચરે. ૧

૩૧૭

ઉચરે જે વતી અમારી, સાંધ દેજો નાથને;
ઉદ્ધવ નયણે નીર પૂરે, વળી નમે મળ સાથને. ૨
આઠા માગી વળ્યા ઉદ્ધવ, સખી સર્વ સુની થઇ;
મધુપુરે જર્ઠ મહારાજને, ઉદ્ધવે શુદ્ધ સધળી કહી. ૩
ઉદ્ધવ કહે મુજ એક રસના, મંદધી ન શકું કહી;
ગોપિકાનો પ્રેમ કહેવા, શેષ તો સમરથ નહીં. ૪
મજનારની વાણી સુણી, શ્રીકૃષ્ણ વળતા ઊચરે;
કુરુક્ષેત્રમાંહે મળયું ઉદ્ધવ, ગોપિ ક્રમે ન વીસરે. ૫

કરવું ૪૦ મું—દેશી ચાલતી

ઉદ્ધવ સાથે સખિયે કહાવીઉં, શ્રીકૃષ્ણજીને મન તે ભાવીઉં;
કુરુક્ષેત્રમાં ત્યાં સહુ આવીઉં, ગોપી કૃદ્ મન મનાવીઉં. ૧

૩૧૬

મનાબ્ધુ મન મંદધીનું, રાંક જે રગતાં ધણું;
 ચક્ષુરહિત અનુદિન કયા કરવા, કાડ ભમરગીતા તણું. ૨
 અર્થ હું એકે ન જાણું, પ્રભુએ કહેવરાબું તે કણું;
 નર નાર ગાયે સાંભળે જે, તેનું કુળ પાવન ચયું. ૩
 સંવત (૧૬૦૬) સોળનવોતરો, વૈશાખ શુદ્ધ એકાદશી;
 સોમવારે મંથ પહોત્યો, હરિકથા મોરે મન વશી. ૪
 કવિજન કેરૂં કષ્ટ ભાગ્યું, ચિંતામણિ કરી આપીલું;
 મહીલાસ સુત બહેદે કહે, કૃપા કરી શ્રીહરિ કહાવીલું. ૫

પદ રાગ વસંત (૧૨)

સંવાદ ગોપી ઉદ્ધવતણો, જેનું ભાગ્ય હોય તે શે ન ભણો;
 ભણો નહિ તો પ્રેમે સાંભળો, સાંભળતાં રસ છે અતિ ધણો;
 રદિયાળો રાસ સોહામણો, મુખ મંડન શ્રીહરિતણો. ૧
 હીર સખર દોરી વણી, વિદ્યા મુગતે કાધી ધણી;
 વચવચમાં રચના છે ધણી, રચી રચના ભમરગીતા તણી. ૨
 બસે બ્યાસી પદ બાર રાગ, મૂક્યા એકાદશ જોઈ ભાગ;
 ચાળીશે કડવે સમ વિભાગ, ફળ ગાતાં બહેદે કહે કાટિયાગ. ૩

ભમરગીતા સમાપ્ત

વહ્નિલ ભટ્ટ

—૧૦૦—

એ કવિએ ગુજરાતી કવિતામાં પહેલા ગરબા ગરબી દાખલ કીધાં છે.

શણ્ણગારનો ગરબો

- | | |
|--|----|
| પ્રથમ પાર્વતીના પુત્રને, પાથે નમું રે લોલ; | |
| દીન જાણિ વાણિ દીજીએ, કહું સમું રે લોલ. | ૧ |
| સરસ્વતી તણાં ચરણુ, પ્રતાપથી રે લોલ; | |
| નવે નીધ રીધ સીધ, આપે આપથી રે લોલ. | ૨ |
| કરું ગાન ધરું ધ્યાન, બહુચરાતણું રે લોલ; | |
| કરો સાર વાર વાર શું, કહું ધણું રે લોલ. | ૩ |
| બાજ બહુચરાજિ માત, ગરબે રમે રે લોલ; | |
| સુરનર મુનિવરે, સર્વને ગમે રે લોલ. | ૪ |
| માજી રૂપ રાધિકાધક્રી, ધણું બણી રે લોલ; | |
| કાટિ કામ શશિ સૂર્યની, જાળી હણી રે લોલ. | ૫ |
| રાત રાદિણી રૂનાદે, આદિ સુંદરી રે લોલ; | |
| પક્ષક પલવટે ઉમા રમા, પુરંદરી રે લોલ. | ૬ |
| વેણુ વાસુકી સરીખી, શિશ રાજતી રે લોલ; | |
| સુદ્રં ધંટ ગોદણા ને, મધ્ય ગાજતી રે લોલ. | ૭ |
| ભરી માંગ મૂગતા તે, મહા મૂલ્યની રે લોલ; | |
| રાજે રાખડી રૂડી તે, નરત મૂલ્યની રે લોલ. | ૮ |
| કુલી ખેટલી સંથો ભયો, સમે પશો રે લોલ; | |
| આક ચમરીશું ચોટલો, કટી અજો રે લોલ. | ૯ |
| સ્વરણુ સિદ્ધર આકાર, સર્વ સીપના રે લોલ; | |
| સોળ શોભિતા શણ્ણગાર, સર્વ નીપના રે લોલ. | ૧૦ |
| કાને વાણિયો જડાવ, જાલ -જુમખા રે લોલ; | |
| જોતિ મોતિયે પરાંબાં, હુણે હુમખા રે લોલ. | ૧૧ |
| સોના સાંકળી સરી, શિક્કા-જડામણી રે લોલ; | |
| કોર તોરણુ મોતિની, દિસે દામણી રે લોલ. | ૧૨ |
| તેજ શું કહું તાટંકતણે, લોલકરે લોલ; | |
| કળાપુલ જાયા નંગ, તે અમૂલકરે લોલ. | ૧૩ |

અધર્મદ્રમાં કપોળ, શું કહું કથીરે લોલ;	
ચોદ જીવનમાંહી બહુચરા, સમુ નથીરે લોલ.	૧૪
બાલ લાલ આઠ કુમકુમની, રાતડીરે લોલ;	
તપે દીલડી કહી ન જાયે, વાતડીરે લોલ.	૧૫
ત્રિપૂટી મધ્યે સિદ્ધરની, ખીંદી કરીરે લોલ;	
ચોખ્ખા ચોખ્ખલા કપોળ, લોલશું ભરીરે લોલ.	૧૬
જુકુટી કમાન કાન, કોરશું અડીરે લોલ;	
કીર નાસિકા વિદેહિ, કરે તે ધડીરે લોલ.	૧૭
આંખ ઉપમાને નાવે, કાઠ પલવટેરે લોલ;	
વરણ વરણું જે અન્ય, ઉપમા ધટેરે લોલ.	૧૮
પમ દીપક, તારાના, તેજ સાં મળ્યારે લોલ;	
મીન ખંજન, મૃગ માન, મૂકિને પળ્યારે લોલ.	૧૯
લક્ષ લક્ષ કાંતિ તિલકની, લીલા જીવેરે લોલ;	
ગોરા ગાલમાં ત્રિલોક મોહા, તાજીવેરે લોલ.	૨૦
મોહરૂપ ધર્મ બહુચરાજી, બાળિયેરે લોલ;	
મહં આર રણા નવેસરની, વાળિયેરે લોલ.	૨૧
ચુર હેમ લાલ ભોમ, જૂથ ચુકામારે લોલ;	
શનિ કાકિયે જોતાં, જણાય જુકામારે લોલ.	૨૨
અધર મિંબ કે પ્રવાળ, લાલમાં મળારે લોલ;	
દંતપંકિત જુકિત દાડમ, કરી કળારે લોલ.	૨૩
મળકે ચૂનિયો જડાવ, ભાવ રેખમારે લોલ;	
વદન નિરખતાં ન આવે, મીન મેખમારે લોલ.	૨૪
હાવ ભાવશું કટાક્ષ, નેન સેનનુરે લોલ;	
ચિશુક ચારુ વીચ ઈંદુ, બિંદુ મેનનુરે લોલ.	૨૫
કંઠ કાકિલા કપોત, જોત પોતનીરે લોલ;	
ભાનુ જુકિતને પ્રમાણ, તે ઉલોતનીરે લોલ.	૨૬
કાટે ચીનમાળા ચપકળા, ચમકતીરે લોલ;	
ધણી ધૂરરી અરીસે, દિસે ધમકતીરે લોલ.	૨૭
ગળે ધરણાં ચાં ધણ્યાં, ધર્મ્યબલેરે લોલ;	
કનક સાંકળા દુધી દોરે, ન જૂગણેરે લોલ.	૨૮

હિરા સહિળી પોશીની, સેર ચારનીરે સોલ;	
મુક્તામાળા તે એકાવળના, હારનીરે લોલ.	૨૯
બે દગેલમાં દિરાના, ઝળકારડારે સોલ;	
પારિજાતક મંદારકેરા, હારડારે સોલ.	૩૦
બાહુદંડ જુગમ મુંદ, સરખા સહીરે સોલ;	
હાથ હાથની હાથેળિયે, મધ્યાં મહીરે સોલ.	૩૧
અતિ અદ્ભુત અંગૂઠા, સંગ આંગળીરે સોલ;	
અનુમાનમાં આવે તે, મગની ફળીરે સોલ.	૩૨
વીશ નખ રાત દિવસે, તારા તપેરે સોલ;	
અન્ય ઉપમાનો અર્થ, વ્યર્થમાં ખપેરે સોલ.	૩૩
બાંહે બાળુમંધ બેરખા ને, ક્રમતારે સોલ;	
બાંધ્યા બાંધલા બન્યા રહ્યા, મૂમતારે સોલ.	૩૪
પાણુ ચૂડસો પ્રમાણુ, ચતુર રંગનોરે સોલ;	
અતિ અરુણ તરુણ દંત, તે મતંગનોરે સોલ.	૩૫
બાહુ ફારમાં જડાવ, લાલ લંકણીરે સોલ;	
મધ્ય માણેક દિરાની, હાથ કંકણીરે સોલ.	૩૬
હાથે પોચિયો જવાળી, લાળિ કંગણીરે સોલ;	
છલા છાપ આરથી, અતિ સુચંગનીરે સોલ.	૩૭
ઊર આપતું રસાળ, તે વિસાળતુરે સોલ;	
કમળ કાશકુચ અમમાં, મરાળશુંરે સોલ.	૩૮
કંચુકી કનક તાર, હારશું બનીરે સોલ;	
સુતાર્યદન ચરચીત, શોભે શોભતીરે સોલ.	૩૯
લેધો લાલનો પેયો તે, રંગ જૂજવેરે સોલ;	
કસબ ફાર જોર સાળ, કશુંબે ચુવેરે સોલ.	૪૦
પેટ પોચણી પ્રમાણુ, ફીણુ દહેકણીરે સોલ;	
સજી મેખળા રસાળ, કરી કિકણીરે સોલ.	૪૧
છિદર ઉપર તે ત્રીવળી, વળી રહીરે સોલ;	
ગિરિશ્વેત દેહ મધ્ય, ત્રિવેણી વહીરે સોલ.	૪૨
નાભિ કામળ ફૂવો, કયો સુમારનોરે સોલ;	
ભયો વારિ તે અખૂટ, ઈંદુસારનોરે સોલ.	૪૩

કંઠ હેઠ ઠેક વાસો તે, એકત્ર છે લોલ;	
અધો મૂખનું અખંડ, ફળ પત્ર છે લોલ.	૪૪
કડી કેસરી હરિ, નિતંબ દળારે લોલ;	
જંધા જુગમ તે અધો મુખે, છે કદળીરે લોલ.	૪૫
ચાર ચરણામાં ચિત્ર લખ્યાં, લોલ;	
પગ આંગળી વળ્યાં, ચંપા કળી જયારે લોલ,	૪૬
હારી જલક કટારિ હેમ, નાનિયારે લોલ;	
છંદુ બિમ્બને આકારે, એડિ પાનિયારે લોલ.	૪૭
જેહર લંધર તોડાસે, ધૂધરી તળેરે લોલ;	
પાગે નેપુર ને વીણુવે, મુનિ ચળેરે લોલ.	૪૮
નયણે કાજળ સામો તે, કુમકુમ રાજશૂરે લોલ;	
ખંદ હાસ્ય કરે મુખ બપો, તંબોળશૂરે લોલ.	૪૯
હરી કાઠ આઠ આઠ, સખી સંગમારે લોલ;	
બાળી બહુચરા કસોલ, કરે રંગમારે લોલ.	૫૦
કરે ગાન તાન પાન-પાત્ર હાથમારે લોલ;	
રમે રમક ઝમક ઠમક, સખી સાયમારે લોલ.	૫૧
દંત ધૂધટ મઠી રઠી, રસાળિયારે લોલ;	
એક એકથી લે હાથોહાથ, તાળિયારે લોલ.	૫૨
ફેશપાસ કથી વાળિયા, અંબોડસારે લોલ;	
ફેર. ફેડી ફેર ને લે, હંબોડસારે લોલ.	૫૩
એ અખંડ ખેલ ખેલે, બાળિ બહુચરીરે લોલ;	
ત્રણે દેવ લે છે વારણાં, ફરી ફરીરે લોલ.	૫૪
વિંણુ વાંસળી વગાડે, સખ્દ નાદશૂરે લોલ;	
ડાક વગાડે મહાદેવ, મરજદશૂરે લોલ.	૫૫
ધરી પાણિ પોચિયો, તે મહા મૂનમારે લોલ;	
બ્રહ્મા વેદ બણે મૂખ, ચારે ધૂતમારે લોલ.	૫૬
પુષ્પ ચંદન વરસાવે, વળી દેવતારે લોલ;	
અઠપાશી-સહસ્ર ઋષિ, ચરણ સેવતારે લોલ.	૫૭
ગિરિશ્વેત તજી સેવક, કાળે ધશીરે લોલ;	
કળિ કાળમાં સુંવાળમાં, આવી વસીરે લોલ.	૫૮

ભૂર શું લહે ભવાનીકિરા, બેદનેર લોલ;	
આઘ અંત એ અગમ્ય, વાદ વેદનેર લોલ.	૫૯
આ અખંડ ગરબો ગાય, જે કાંઈ માનવીરે લોલ;	
ચરણ ચરણને ઉચારે, રનાન જાહનવીરે લોલ.	૬૦
નવે નિદ્ધ રિદ્ધ લીજીએ, આવારણ્યારે લોલ;	
દેવી વાંઝિયાં બંધાયે, દ્વાર પારણ્યારે લોલ.	૬૧
મન મોહ્યાં ગોખ આચર, સોદામણેરે લોલ;	
ભટ વલ્લભ મેવાડે, માને ભામણેરે લોલ.	૬૨

કળિકાળનો ગરબો

પરમેશ્વરીને પાયે પડી હો બહુચરી, કહું કળિભુગર્તા કર્મ;	
અક્ષ નથી કાંઈ એવડી હો બહુચરી, શક્તિ રાખજે શર્મ.	૧
જીવતું જીવન તું જડી હો બહુચરી, મૂરખ નવ લે મર્મ;	
અવતારીને આ ધડી હો બહુચરી, આછિનિયે રાખ્યાધર્મ.	૨
આ દિનદુઃખદેખડાવિયાં હો બહુચરી, જનમી કીધા જોખ;	
સમે સરવ સપડાવિયાં હો બહુચરી, ગુણવંત કીધા ગોખ.	૩
હવે હૈયું નયિ આલતું હો બહુચરી, કંઠ્યુ જ આબો કાળ;	
તું વિના કે નયિ આલતું હો બહુચરી, પ્રજા થઈ પિંડપાળ.	૪
કળિભુગ આબો કાપતો હો બહુચરી, કરવા શુભ સહાર;	
લાજ મમોદા લોપતો હો બહુચરી, ભટ ક્યો આચાર.	૫
દુર્ભતિ લીધી દેશને હો બહુચરી, સુમતિ કરાવી તાજ;	
નિપરીત ધારી વેશને હો બહુચરી, કળી કરે છે રાજ.	૬
પ્રથમ પહાણુ વરસાવિયા હો બહુચરી, પછે પૃથ્વી ડુબાઈ;	
કાળે દુકાળે આવિયા હો બહુચરી, પ્રજા ન પ્રોટે કાંઈ.	૭
કુમારગ સો ઉલટે હો બહુચરી, તજ સુમારગ પધ;	
રહે કુકર્મ કુતે ધટે હો બહુચરી, અંગે ન આવે અંત.	૮
મહાજન મોટા મહેશ્વરી હો બહુચરી, માને બધા માર્નત;	
તુક્યા દેખીને તપેશ્વરી હો બહુચરી, જાત ન જાણી અંત.	૯
ગૌધાલણ સેવા તજ હો બહુચરી, જોગી જતિને ધાય;	
હાણ હોય નવ લે હજ હો બહુચરી, લક્ષ્મી લહેર જાય.	૧૦
કયા કહે કુપાત્રને હો બહુચરી, ગમે જોધીના જોશ;	
જેહુ તજ જાય જાતરે હો બહુચરી, દિવમાં ન ગણે દોષ.	૧૧

ઉચ નીચ એકઠા મળિ હો બહુચરી, બેસે બહુ એકાંત;
 માને મનમાની રળિ હો બહુચરી, બળી ન આણે બ્રાંત. ૧૨
 હિંદુ તરકમાં એહવી હો બહુચરી, સમજ્યા સારાધાર;
 જાત ન બળી જૂઝપી હો બહુચરી, વરત્યો એકાકાર. ૧૩
 ધર્મ ગયો ધરણી ધરી હો બહુચરી, પુણ્ય ગયું પાતાળ;
 પાપ રહ્યું સધળે વસી હો બહુચરી, નર નારી વૃદ્ધ બાળ. ૧૪
 દયા દેવ લોકે ગઈ હો બહુચરી, દિસે નહીં લવલેશ;
 કૂડાં કર્મ કરે કંઈ હો બહુચરી, અવર ન દે ઉપદેશ. ૧૫
 સત્ય રહ્યું સંતાપને હો બહુચરી, સૂઝે નહીં સ્વસ્થ માત્ર;
 ખટમાં રહ્યું ઘુંટાપને હો બહુચરી, કળિયે કિષાં કુપાત્ર. ૧૬
 શત્રુ સગાં સંસારમાં હો બહુચરી, વધ્યું વાલામાં વેર;
 અવલોકિ આ વારમાં હો બહુચરી, કળિ કરાવે ફેર. ૧૭
 પ્રીતની રીત બધી ધટી હો બહુચરી, સ્વાસ્થીયો થયો સ્નેહ;
 માયા મનમાંથી મટી હો બહુચરી, દુરત દુગો દે તેહ. ૧૮
 બ્યભિચારી વાખ્યા ધણા હો બહુચરી, કુળમાં ન ગણે કાપ;
 માઠામાં ન મુકી મથા હો બહુચરી, હદ હજાહળ હોપ. ૧૯
 કુળવધુ કંઈ કુટિલા યઈ હો બહુચરી, ગણે ન ગુરુજન લાજ;
 પૈસે પરપુરો ગઈ હો બહુચરી, પ્રગટ પેખતાં આજ. ૨૦
 અણધરતું અવલોકિયે હો બહુચરી, ધટે તે ધટતું સર્વ;
 કેમ કાર કાઢને ટોકિયે હો બહુચરી, પ્રભા પૂર્વતું પર્વ. ૨૧
 વય વિના વનિતા વેપમાં હો બહુચરી, ગર્ભ જ ધરે અનેક;
 દશ દિવસ દાખ્યું દેશમાં હો બહુચરી, વાધ્યો વિપથ વરોક. ૨૨
 લક્ષણ લઘુતાનાં વધ્યાં હો બહુચરી, તુચ્છ તરુજી યાય;
 નદિયે નીર બધે ધટ્યાં હો બહુચરી, આયુષ્ય અપ ઉપાય. ૨૩
 સંવત સત્તર સત્યાશિએ હો બહુચરી, સૃષ્ટિ તજાવ્યું સત્ય;
 અકળાવ્યા અઠાસિયે હો બહુચરી, વિધવિધ પડી વિપત્ય. ૨૪
 અકરકેર અતિ યથું હો બહુચરી, માઠા તુડ્યા મેદ;
 દેવત દુનિયાનું ગયું હો બહુચરી, દુર્બળ દીસે તેહ. ૨૫
 વિત્ત વિના વસુધા કરી હો બહુચરી, રસ કસ ન રહ્યો રથ;
 અમૃતતા અળગી ધરી હો બહુચરી, સ્વાદ ન પામે શેષ. ૨૬
 અમ્મ અતિ મોઢાં હુવે હો બહુચરી, અધર્મ વાધ્યો અસાધ્ય;
 કા કાની કરણી જીવે હો બહુચરી, એકથકી એક અમાધ. ૨૭

- ઉદર થકી ઉપજાવિયાં હો જહુચરી, ઉલ્લસતણે જે અંથ; તે તન પેટ તમ્ભવિયાં હો જહુચરી, વિક્રમ કીધો વંશ. ૨૮
 નિર્ભજનનમન નિસ્તર્ણુ હો જહુચરી, એજ અધિક ઉતપાત; વિધ બાધામાં વિસ્તર્ણુ હો જહુચરી, વિશ્વાસીયું ધાત. ૨૯
 આપી ચાપણુ ઝોળવે હો જહુચરી, જુદા ખાવે સમ; ભરમે જુરને ઝોળવે હો જહુચરી, કુડાં કરે સૌ કર્મ. ૩૦
 આપી સુકૃત આપનું હો જહુચરી, લક્ષ્મીથી લલચાપ; જે ધન જોણું પાપનું હો જહુચરી, તે ધન તેમ વવરાય. ૩૧
 જે હકિમ રક્ષા કરે હો જહુચરી, જ્ય તે હકિમ હાડ; અવળું આજીવ આચરે હો જહુચરી, ખેતર ખાવે વાડ. ૩૨
 ચોર ચાડિયા તેવડે હો જહુચરી, નગર થયું નિર્ધન; ત્રાહિ ત્રાહિ તણિ પડે હો જહુચરી, રાત દિવસ અનુદીન. ૩૩
 માણસ ન્યાં ધણાં મુવાં હો જહુચરી, પરાં શહેર નદી પાર; કહિ મંદિર ખાલી હુવાં હો જહુચરી, જૂ પાસે ભયંકાર. ૩૪
 દેહ ધારી દુખિયા થકી હો જહુચરી, દયા ન આવે મન; દિન દિન દુઃખતા થકી હો જહુચરી, કાષ થયાં વન વન. ૩૫
 જળ જળભેદ ન છુટિયે હો જહુચરી, પ્રસયો જહુજ પ્રપંચ; ખૂટયામાં નવ ખૂટિયે હો જહુચરી, ખરું ન રાખ્યું રંચ. ૩૬
 વાંક વિધાતાનો નથી હો જહુચરી, વાળ્યું તેમ લણાય; આપ ન જાણ્યું આપથી હો જહુચરી, જુડે લાલું કેમ ચાપ. ૩૭
 નવ દીકું નવ સાંભળ્યું હો જહુચરી, આ દુઃખ દુનિયા માંય; પાપ પ્રજાજનનું મળ્યું હો જહુચરી, કહો જે કહિયે કયાંય. ૩૮
 જૂતળ જુર દેવે નહી હો જહુચરી, સરપુર કર્યા પ્રયાણ; હાજરાહજુર તમે છો અહીં હો જહુચરી, પુરુષ નમ્યા પરમાણ. ૩૯
 અપલક્ષણ સંસારમાં હો જહુચરી, લોકે વાળી લીક; અરજ સુણી આ વારમાં હો જહુચરી, જહુચર ભાંગો બીક. ૪૦
 ઈંદ્ર આદિ બધા દેવનાં હો જહુચરી, કંઈ કંઈ કાપ્યાં કંઈ; નીર મોભે ગયાં નેવનાં હો જહુચરી, શક્તિ રાખજો સજ. ૪૧
 મહાકાળી મહાકાળમાં હો જહુચરી, સુણી કરો છો સાર; તે જળ જહુચર જાળમાં હો જહુચરી, ઉગારો આ વાર. ૪૨
 હદ વળી હવે શું જુઓ હો જહુચરી, પાપે પૃથ્વી ખવાય; સર્વનું સોમપણું ખુવો હો જહુચરી, પુણ્યે પાપ પળાય. ૪૩

કોઈક સાધુને સતે હો બહુચરી, સંખલપુરથી જાગ;
 છેક વળે છે તું છતે હો બહુચરી, હોલવ બળતી આગ. ૪૪
 ત્રાણ કરો ત્રિપુરેશ્વરી હો બહુચરી, તમે તમ સામુ જોઈ;
 પ્રીત કરો પરમેશ્વરી હો બહુચરી, ખરી આજસને જોઈ. ૪૫
 સરજ્યા સર્વે શક્તનાં હો બહુચરી, સુરનર જ્યા જોઈ;
 છોજ જનેતા જગતનાં હો બહુચરી, છોરને નવ દો છેઈ. ૪૬
 ઉછરીને ન ઉશિટિયે હો બહુચરી, કોઈ પ્રજા હોય પેટ;
 વિષમ વેળામાં વડિયે હો બહુચરી, મા નહિ છૂટો નેટ. ૪૭
 પાળ્યાં લાં લગિ પોખિએ હો બહુચરી, પેટ તણી પરજાય;
 સમર્થ લગિ સંતોખિયે હો બહુચરી, મહેરમાં ન કરો મણાય. ૪૮
 ધણી ગઈ થોડી રહી હો બહુચરી, તેમાં નિલ ધટાય;
 બાળિયે નહિ બાંહે મહી હો બહુચરી, પાર કરો પ્રભુતાય. ૪૯
 નજર કરો નબાશિયે હો બહુચરી, નગર કરો સરદાર;
 વિશ્વ અવાસે વાસિયે હો બહુચરી, પરાં શહેર નહિ પાર. ૫૦
 મહો માગ્યા મેહ મોકસો હો બહુચરી, ખટ રસ નાવે ખોટ;
 સર્વતણા હરિ શોક દ્યો હો બહુચરી, કરુણા કીજે કોટ. ૫૧
 કામદુધા થઈ દૂજિયે હો બહુચરી, સુખ પામે સંસાર;
 સમ ખાતામાં સૂજિયે હો બહુચરી, નોધારાં આધાર. ૫૨
 જૂતળ જુરને દીજિયે હો બહુચરી, ભાત ભાત રસ ભોગ;
 લાડ લડાવી લીજિયે હો બહુચરી, ભલ્લાં ટળે વિભેગ. ૫૩
 આઈઅમિ છાંટોનાંખીએ હો બહુચરી, છોરું ઢોરું ને મામ;
 ભગવતિ ભવમાં ભાખિયે હો બહુચરી, સમચ્યા પૂરો કામ. ૫૪
 નેહવેચકી નારાયણી હો બહુચરી, દેશમાં દો નવનિદ્ધ;
 દેવી સંદા દુખદાયિણી હો બહુચરી, પરમેશ્વરી પ્રસિદ્ધ. ૫૫
 ગરબો સુણી કજિકાળનો હો બહુચરી, જ્યા શક્તિ દે દાન;
 પરતો બહુચર બાળનો હો બહુચરી, પામે ધન સંતાન. ૫૬
 વરણ અધિકાર વેદમાં હો બહુચરી, ભગવતિ અદ્વાલિ એક;
 ઉચ્ચમાં અધિક ઉમેદમાં હો બહુચરી, ત્રિપુરા ન તળે ટેક. ૫૭
 તમે છો ત્રિભુવનનાં પતિ હો બહુચરી, સૂર સુરેશ સમાન;
 વલ્લભ ગુલામની વિનતિ હો બહુચરી, સુણુએ સધળી કાન. ૫૮

રત્નો

—મુદ્રા—

આ ભાવસાર ખેડાનો હતો—એની કવિતા રત્ન
જેવી ઝળકારે મારી રહી છે

—મુદ્રા—

મહિના

૦૩૦૦૦૦

સાખી

કારતક રસની કુંપળી, નયણામાં ઝળકાય;
અંગ સમારે રાધિકા, મનમય રહ્યો શોભાય. ૧

કારતકે કંથ મેલી ગયા, સંભળ સૈયર વાત;
ગોકુળનીરે ગોવાલણી, ધસવા લાગીરે દાય. ૨

વામદા ઉપર વધતા ગયા, દિવસ ગણતારે માસ;
અમેરે વિશ્વાસે વળગી રહ્યાં, મોહન મળવાની આશ. ૩

સમરે સહોદર છે ધણી, નાથવિનારે શી નાર ?
બળરે કરી નવ બોલિયે, મસ્તક નહિરે મોરાર. ૪

અમેરે મળતાં શું મળી ગયાં, બાકી રાખ્યું ન કાંપ;
કહેવા સરખું રહ્યું નહીં, જાણે જાદુવાળ. ૫

પૂર્વેનિ પ્રીત સંભારિયે, જાણી પોતાની દાસ;
રત્નના સ્વામીરે શામળા, પૂરે અજળાની આશ. ૬

આધવજીરે સંદેશડો, કહેજો મથુરા મોહાર;
જેરે દહાડાના ગયા નાથજી, શ્રેરે વજની નાર. આધવજીરે. ૭

સાખી

માગશર મન મેગળ થયો, ઉપર નહીં ભરચાર;
મધુપુરમાં વાસો વસ્યો, અંકુશનો દેનાર. ૧

માગશર મહિનો આવિયો, નાવ્યા નંદકુમાર;
સંભારતાં સસિ પડે, આંખે આંસુની ધાર. ૨

આશા ઉમેદે અવતર્યા, અજળાનો અવતાર;
કહોને અમે કેમ કીજિયે, મેલી ગયારે મોરાર. ૩

પ્રથમ તો મધુકર મોકલ્યો, બહારે કાળ્યો છે જોગ;
 આપણુ અખજાને એ ઘટે, જો જો કરમના ભોગ. ૪
 ધરમાં તે હળવી હું પડી, બહાર નવ રે બોલાય;
 દેવા તે કેરી છાંયડી, કુવામાં રે સમાય. ૫
 મળતાં મોટમ નવ રાખિયે, આવો શ્રી ભગવાન;
 રતનાના સ્વામી રે શામળા, દોને દરશન દાન. ઓધવજીરે. ૬

સાખી

પોષે તો પરવશ પડી, મેલ વ્યાધ્યો યાતિ અંગ;
 આપક ગુણુ લાગ્યો નહીં, ડશિયો શ્યામ ભૂજંગ. ૧
 પોષે તે પહેલા પૂરમાં, જોળન બાજેરે વેપ;
 પૂરણુ પાપ તેનાં મળ્યાં, જેનો પિયુ પરદેશ. ૨
 આછી પટોળીરે આઢવા, શિયાળાનીરે ટાઢ;
 પાંચ પહોરની રાતડી, બહારે કીધી છે રાઢ. ૩
 સાંજ સંજોગે સૌ મળ્યાં, જુવે વાલાની વાટ;
 વિસાયાં કેમ વિસરે, ઉભા જમુનાને ધાટ. ૪
 ધણુરે ગાઢું કરી રાખિયે, હેઠું નવ રહે હાય;
 પ્રીત કરી કેમ પરહયો, નાભ્યા નગણા રે નાય. ૫
 બળતી બોલું છું હું હવે, રખે રાખતા રીસ;
 રતનાના સ્વામીરે શામળા, પાયે નામું છું શીસ. ઓધવજીરે. ૬

સાખી

મહા મહીને મન માહરું, આકુળ વ્યાકુળ થાય;
 રૂવે વિભોગણુ રાધિકા, એકે ન સૂઝે ઉપાય. ૧
 હરિ હરિ શે નવ આવિયા, આબ્યો મક્કર માસ;
 ભાગ્ય વિના કેમ પામિયે, બહાલાજીનો વિલાસ. ૨
 કુખળ સરખી કામિની, આવિ હરિનેરે હાય;
 આપ કાળા ને એ કૂચડી, ભલી ભાજિ છેરે ભાત. ૩
 સરખા સરખી સાહેલડી, જમુના નહાવારે જાય;
 પૂજીને માગે રે પ્રેમદા, મળજો બદ્ધવરાય. ૪
 એક દુઃખે અમો દાઝિયે, બીજું કુખળતું શૂળ;
 નિર્થણુ જોગ વળી લખે, દાઝ્યા ઉપર લૂણ. ૫

દયારે દામોદર દિલ ધરી, બેટા શ્રી ભગવાન;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, ક્યારે મળસોરે કદાન. ઓધવછરે. ૬
સાખી

- ૧ / ફાગણુ આગ્યો હે સખી, કેશું પુલ્યા રસાળ;
હદે ન પુલી રાધિકા, ભગર કનૈયેલાલ. ૧
સધળો શિયાળો વાંદ ગયો, આગ્યો ફાગણુ માસ;
અંતરમાં અતિ ઉપજે, હોળી રમવાની આશ. ૨
વસંત વધાવવાને હું જતી, કુમકુમ ભરીને ક્યોળ;
કેસરી સાળુરે પહેરવા, મુખ ભરીને તંગોળ. ૩
અભિલ શુભાલ હિરે ધણાં, વાગે તાલ મૃદંગ;
કોકિલ શબ્દ સોદામણા, કંપે અગળાનું અંગ. ૪
૧ તરુવર આંખો મ્હોરિયો, પુલ્યા કેમુડાં વન;
અમો અગળાને એ ધટધું, મરવું મુંઝાર્ધ મન. ૫
વેરી વિષાતાએ લખ્યો, વહાલાતણે રે વિન્નગ;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આવી કરોરે સંન્નગ. ઓધવછરે. ૬
સાખી

- ૧ / એત્રે ચતુરા સંચરી, ઉમી જમુનાને તીર;
પંચ ન્યાળતી પ્રેમદા, રડતાં ભોળે ચીર. ૧
ચેતર માસનો ચાંદલો, રૂડી નિર્મળ રાત;
સ્વપનામાં સ્વામી રમી ગયા, હદે યર્ધ રણિયાત. ૨
ભગીને ભેતાં દીસે નહીં, ફાળ પડી છે પેટ;
બોલાવ્યા બોલે નહીં, નાશી પેઠા રે નેટ. ૩
કામળ કર ધરિ દીવડો, ચતુરા ન્યાળે ચોપાસ;
ખોળતાં ખુટીરે રાતડી, ન મળ્યા શ્રી અવિનાશ. ૪
પાછલી રાત પરાઢિયું, હડી પ્રાતઃકાળ;
ભેસીડા ભેસ સંભાળજે, આ શું આળપંપાળ. ૫
શુખ સ્વપ્નાનું સંભરે, ભીતર ભડકારે ધાય;
રત્નાના સ્વામીરે શામળા, આવી મળે તો આલાય. ઓધવછરે. ૬
સાખી

વૈશાખ આગ્યોરે સખી, વહી ગયા અટમાસ;
હજી સંદેસો નાવિયો, ફાગળની શી આશ. ૧

ત્રૈશાએ પાપારે વાયલો, પાક્યા દાડમ દ્રાખ;
 પાકી તે રાયણુ આનલી, ગળી આંખાની સાખ. ૨
 લુકનાં લહેરાં લાગે ધણાં, બહાર નવ નીસરાય;
 ધરતી ધણે ને રવિ તણે, કામળ મુખ કરમાય. ૩
 પુલડાંની સેજ સમારિયે, બહેકે ચંપો ને જાય;
 બહાલાજિ કેરે વીંઝણે, કેને દોળુરે વાય. ૪
 માંગ સમારું રે મોતીએ, સંથે ભરુંરે સિંદુર;
 નાયજિ દહાવો લીજિયે, જોળન જાય ભરપૂર. ૫
 ગ્રીષ્મ ઝાતુ અતિ દોડેલી, બહાસા વિચારો મન;
 રતનાના સ્વામીરે શામળા, સોંપ્યું તન મન ધન. ઓધવજરે. ૬
 સાખી

જોડે જોડી સાગડી, 'પાસા લીધા હાંથ;
 જાણ્યું પડશે પાધરા, અવળા પડિયા નાથ. ૧
 જોડે લગી જોઈ વાટડી, કોઈ આવે ને જાય;
 મગળ કટકો મળ્યો નહીં, લખવા જાદવરાય. ૨
 મરવું તે મુખથી કેમ કહું, મરણ હરિને હાય;
 મીતમ ગત મૃત્યુ થઈ રહી, જાણે વેડુંકનાથ. ૩
 મગપણ સાચું સૌ કહે, પ્રીત પ્રીતણ કોઈ;
 એરે ઉખાણો સાચો મળ્યો, ભલા હસાવ્યા લોક. ૪
 નાથ અમારાં અદૃષ્ટો, વાલાજીનો શો વાંક;
 કુખ દુઃખ સરજ્યું દેહને, મારી વિધાતાએ ટાંક. ૫
 વતુર થઈ નવ ચૂકિયે, જાણો અખળાનો ધર્મ;
 તનાના સ્વામીરે શામળા, વળતી બેસશે કર્મ. ઓધવજરે. ૬
 સાખી

આપાડ આળ્યો હે સખી, કેમ કરિ કાઢું દન;
 નાથ નમેરા થઈ રહ્યા, હૃદે પડિયારે રતન. ૧
 આપાડોરે ધન ઉલટ્યો, માગ્યા વરસેરે મેહ;
 રીજલરી ચમકાર કરે, બહાલે દીધારે છેહ. ૨
 મોરના સોર સોદામણા, દાદુર બોલેરે જોર;
 કાપલડી ટોકા કરે, નાઆ નંદકિશોર. ૩
 રાત અંધારિ ઊડે આગિયા, દેખી ઝનકેરે મન;
 રીવડો દીસે મિહામણો, નાઆ જગના જીવન. ૪

લીલા ચરણા અવનિએ ધર્માં, તરુવર ગેરગંભીર;
 પંખીડે માળારે ધાણિયા, ન્યાં સાં ભરિયારે નીર. ૫
 નેગીડા થણ પંથ પરદરી, બેઠા એક આસન;
 રતનાના સ્વામીરે શામળા, આવો જગના જીવન. ઓધવછરે. ૬

સાખી

આવણુ માસે સજ ચઈ, દરપણુ ન્યાળે અંગ;
 તતક્ષણુ તે ધરણી ઢળી, જાણે ડર્યો જુઝંગ. ૧
 આવણુ માસ મોહામજો, દિવડોળાના રે દંત;
 દિવે તે ગોરી રાધિકા, ધણું પીડે અનંગ. ૨
 સખિરે સાહેલી સૌ મળી, જમુના નાવારે જાણ;
 કેસરી તિલક સોદામણી, દામળ રંગવારે પાણ. ૩
 ગોરી પૂજે સાહેલડી, કરમાં પુષ્પની માળ;
 ખીજા રે કરમાં કુંકાવડી, મુખે ત્રીગોપાળ. ૪
 ચાર પહોર જગરણુ કરે, ગોરી ગરબા રે ગાય;
 રાત થોડી ને રમત ધણી, રખે વઢાણું રે વાય. ૫
 આવણે પાક્યો આંખસો, કેને કરિયે બેટ;
 રતનાના સ્વામીરે શામળા, આડો જમુનાનો બેટ. ઓધવછરે. ૬

સાખી

ભાદરવે ભવન પાંચમે, ખલકે દિડોળાખાટ;
 પુષ્પને પંખે પગણી, જીવે વઢાણાની વાટ. ૧
 ભાદરવો ભરપૂરમાં, બહું જણાયે નેર;
 ગગન વિષે કરે કાટકા, નાખ્યા નંદકિશોર. ૨
 ઉત્તર દેશથી ઉલટયો, થયો ઘોર અંધાર;
 પીજલડી ચમકા કરે, નાખ્યા નંદકિશોર. ૩
 પંચરંગના આલમાં, મોટા તાણ્યા રે મચ્છ;
 ચપક પરણી રે રાધિકા, ચીર ભોંજયે સ્વચ્છ. ૪
 નદિએ નીર ભર્યાં ધણાં, નવ દીસે ઉતાર;
 વેરણુ જમુના પૂરે ચઢી, પીકુડો પેતેરે પાર. ૫
 બાળ્ય બહું સુખ દેહનું, જેનો નાથ નઠાર;
 રતનાના સ્વામીરે શામળા, બળતી બોહું છું ભેર. ઓધવછરે. ૬

સાખી

આસોએ આશા હતી, મળવાની મનમાંય;
 ઓધવજી ભલે આવિયા, વીરા થાઓ વિદાય. ૧

દુઃખનારે દહાડા વહી ગયા, આલ્યો આસેરે માસ; ૨
 સૌકા સપરમે દહાડે, વસે પોતાને વાસ.
 નવરે દહાડા મયાં નોરતાં, નાવ્યા દશેરા રે માંય; ૩
 મોટે ઓછવ દીવાળીનો, આવી કર્જો ધહાંય.
 સખી સાહેલી સૌ મળી, હરિને લેવાને જાય; ૪
 આણે મારગ હરી આવશે, હિલટ અંગ ન ચાય.
 ધનતેરશે ધન ધોધને, સભ્યા સોળ શણગાર; ૫
 નયણે તે કાજળ સારિયા, મળવા નંદુમાર.
 કામળ કંરમરે દીવડો, હાડે હરખ અપાર; ૬
 હરિને નિહાળવા નીસરી, ઉભી આંગણી ખહાર.
 મનના મનોરથ વહી ગયા, એકે સિંધુ નહિ કાજ; ૭
 રતનાના રત્નામીરે શામળા, દોહોણ કીધું છે રાજ. આધવજરે. ૭
 સાખી

અધિક માસ વળિ આવિયો, તેથી ઉપજ્યો ત્રાસ;
 વળિ એ કેવો વિતશે, વીત્યા બારે માસ. ૧
 બારે માસ તો વહી ગયા, તેરમાની શી પેડ:-
 પુરષોત્તમ પહેલો નથી, કાણે કીધો છે કેર. ૨
 બાર રવિ બાર પર્વણી, અધિકું ઓણું ન ચાય;
 અધિક માસ કર્મ કર્યાં લખ્યો, ધણો થયો દુઃખદાય. ૩
 વર્ષ પછવાડે વાછરું, મુકયો છે મળમાસ;
 રમે વળી ચૌદમો 'કરે, એનો શો વિશ્વાસ. ૪
 રાધાને લગ્નિતા ચંદ્રાવળી, લાભા આલે જે વામ; ૫
 સૌકાનાં મન મનાવિયાં, આલ્યો સુંદર સ્થામ.
 તેરે માસ પૂરણ થયા, જે કા ગ્રેમે રે ગાય; ૬
 સાંભળતાં સુખ ઉપજે, બેઠું વૈકુંઠ જાય.
 પદ ઓગણોતર રાગ સોરઠી, બતરીસો રે બંધ; ૭
 ગુણીજન મન વિચારજો, એ છે રસનો રે કંદ.
 સંવત સત્તર પંચાણ્ડો, માસ માગશર સાર; ૮
 પ્રથમ પક્ષ એકાદશી, ઉત્તમ ચંદ્ર વાર.
 મન કર્મ વચન છુદી કરી, રચ્યા ત્રયોદશ માસ;
 રતનાના રત્નામીરે શામળા, ગ્રીતે પૂરજો આશ. આધવજરે. ૯

જીવરામ ભટ્ટ

—પ્રસ્સંગ—

પ્રેમાનંદ ભટ્ટના વિવેકવણુજ્જરાની નકલ કીધી છે

—જીવરામ—

જીવરાજ શેઠની મુસાફરી

—શ્રી—

હીરછંદની ચાલ

- શિવરાજ શેઠ પુત્ર જીવરાજને, મોકલે વિદેશમાં કહી સુકાળને; 1
જાઓ મૃત્યુ લોકમાં શુભાસ્તા લેખને, માલ વારાનેજિ પુત્ર શુદ્ધ જોઈને. 2
સાથ રાખજે દલાલ સંત કોઈને, સેવરાવશે સુમાલ સારો જોઈને; 3
આગવો મુસંગ લેઈ રાખજો કને, ધીરશે મા કામ કોઈ લોભ ચોરને. 4
મૂકજે કુસંગ કાંસિયાતણી પુરી, આવશે અપાર મોહિની નદી ખરી; 5
ખેસજે વેરાગ્ય નાવમાં ફરી ફરી, ચાલજે સુવાટ પેલી પાર ઊતરી. 6
વિકટ અવાટ બીજા વાટ ચૂકશે, જાણુ દેશ રહી જશે અજાણુમાં જશે; 7
વિષમ ધૂર્ત મધ્ય જાળમાંહિ દુખશે, કામરૂપ દંભ ત્યાં વિવેક જૂલશે. 8
પરખ્યાવિના પ્રપંચ માલ વારશે, લાભ કાળ વહિ જશે દિવાળું ટુંકશે; 9
તો ત્રસાજે ખોટ દેખી પૌક મૂકશે, કોઈ ધીરશે નહીં વિદેશ શું કરશે ? 10
દેશ દેશ કાઠજે ડુકાનો ધર્મની, હાંડજે પ્રપંચ વાત ફર કર્મની; 11
ધારશે ન કર્યું વાત વિષમ ધાતની, કાવજે લલાઈ આપ સારી વાતની. 12
મન રાખજે શરીર વાટ ધાટમાં, તાપમાં ન ચાલશે કુકર્મ સાથમાં; 13
જ્ઞાન યોગ ભક્તિ માલ જે ગમે તને, ખોટ લાભ પૂછજે ને વોરજે તમે. 14
એટલી વિવેક વાત ચિત્ત રાખશે, તો ભવાટવી તરી સ્વપૂર આવશે; 15
એક વાર સર્વ વસ્તુ લેઈ આવશે, તો પ્રદેશ પરહરી સ્વધામ ખેસશે. 16
શીખ લેઈ શેઠજી પ્રદેશ સંચર્યા, નાત જાત નગર લોક સર્વને મળ્યા; 17
નગર શેઠ પુત્ર જીવરાજ નીકળ્યા, રામ રામ જેગોપાળ સજ્જ કહી વળ્યા. 18
જીર્ણ મૂકીને નવા પોશાક પેરિયા, દેખતાં પિતાએ નેત્ર નીર ઝેરિયાં; 19
ત્યાં કુકુંબ નાત લોક તો રહી ગયા, જીવરાજ શેઠ ત્યાં થકી વિદા થયા. 20
શહેર બહાર સર્વ સાથ એકઠો થયો, શિવરાજ શેઠ ત્યાં વળાવવા ગયો; 21
પુત્રને વળાવી શિવરાજ ત્યાં રહ્યો, જીવરાજ ત્યાં થકી વિદેશમાં ગયો. 22
જીવરાજ બસનના તરંગમાં ઝળો, મનોવેષ તુર્ત મૃત્યુલોકમાં પડ્યો; 23
કર્મયોગ ત્યાં ભવાખિષ પાર ના જાયો, ધણિકવાર જીવરાજ તીર્થઆથજો. 24

- દેવયોગ એક દેહ નાવ સાંપજું, દ્વારસમ ઉર્ધ્વ કાળ શિલ્પિનું ધણું;
પંચ પાટિયાં પ્રપંચ લોહનું જાણું, જૈ ભવાબ્ધિ નીલ પંકજળમાં પણું. ૧૩
- ઓ જીવાન એક બેઠી દીડી નાવમાં, શુદ્ધિ આગળી સ્વરૂપ હાવભાવમાં;
મંદ હાસ ચતુર છે વિચાર વેણમાં, મધુરી વાણીમાં અને મૃગાક્ષિ નેણમાં. ૧૪
- શેઠ પાસ આવી વાત પૂછી સાનમાં, કોણ માત તાર્ક કોણ નાત જાતમાં;
કોણ નામ હામ વાસ કોણ દેશમાં, કેમ છો ઉદાસિ આ વિચિત્ર વેશમાં. ૧૫
- સ્વસ્થ ચિત્તે શેઠજી કહે વિચારી વાત, કોટિ લક્ષ્મજન્મ કોટિ લક્ષ્મ માત તાત;
કોટિ લક્ષ્મ નામ કોટિ લક્ષ્મ નાત જાત, મૂળ નામ એક છે સુણો પિતાની વાત. ૧૬
- શિવરાજ છે વિદેહી નગર શેઠિયો, પુત્ર તેમનો હું શિવરાજ વેઠિયો;
ઉદ્યમાર્થ અર્થ મૃત્યુ લોક આવિયો, ભૂલમાં હું આ ભવાબ્ધિ મધ્ય ભટકિયો. ૧૭
- પાર ના જડિયો હું દેખતો જ આંધળો, ભૂલમાં ભમ્યો હું ચાલતો જ પાંગળો;
જાત નાત તાતથી થયો હું વેગળો, તાત છે સમીપ તેમને હું ના મળ્યો. ૧૮
- આશરો વિના થયો ધણો હું આકળો, વાટ હામ તું મળી થયો હું મોકળો;
ધણિક નાર મેં કરી તથાપિ એકલો, દુઃખ સોચના ચક્રો થયો હું દૂબળો. ૧૯
- નવ મટે યનાર વાત કર્મની લખી, આજ દુઃખ વિસર્જ્ય થયો ધણો સુખી;
શુભ વાત મેં કહી તને ન ઓળખી, મેં કહ્યું તને, તમે મને કહો સખી. ૨૦
- તે નિવૃત્તિ નાર શેઠને કહે ઠથી, ઓળખો મને પવિત્ર માત તાતથી;
મન પિતા સુશુદ્ધિ તે કુશુદ્ધિ માતથી, તણ બેન નિપતી જાતે ન મૂળથી. ૨૧
- મન પિતાનું હેત આજે મા કુશુદ્ધિથી, મારી મા સગી સુશુદ્ધિ તે ચક્રી નથી;
હું નિવૃત્તિને તમે સ્વયંવરે દરી, શેઠ જે વિદેહ નામ શહેર જઈ વરી. ૨૨
- માત તાત પાસ હું નિવૃત્તિને ધરી, નાથ મૃત્યુલોકમાં ગયા તમે દરી;
ત્યાં ગયા પછી પ્રવૃત્તિ જાતિને વધો, તેમનું સ્વરૂપ જોષ્ટને તમે દર્શો. ૨૩
- લંપટિ કુશુદ્ધિ સામુના કલાગરા, મૂળથી ખરી સુશુદ્ધિ સાસુ ત્રિસર્ગો;
તવ સુશુદ્ધિ માત મારિ પાસે આવિયાં, માત દિકરી વિદેહ શહેરમાં રણાં. ૨૪
- શિવરાજ સ્વમુર આશરે સુખી થયા, સ્વમુર સામુના પવિત્ર ચરણ સેવિયાં;
ત્યાં તમારિ ચાંત મા રડી રડી મરે, શિવરાજ તાત તે ઉદાસમાં ફરે. ૨૫
- દેહ વસ્ત્ર સાક્ષિરૂપ ગર્વ ના ધરે, રાજગાર ના કરી ચૈરાગ્ય આદરે;
સમર્પણ ધર્મ હશે નવું ન સંધરે, આગલી કર્માર્થ સંતને મુખે ધરે. ૨૬
- મૂળથી અતીત પંચ એકલો ફરે, ખાવ ના પિયે ના પુત્ર પુત્ર ઉચરે;
એકવાર હું નિવૃત્તિ ઘેર આવિયા, સ્વમુરજી અમારિ પાસ ગજગળા થયા. ૨૭

- કહે વહુનિ તમ પતિ વિદેશમાં ગયા, કોટિ કલ્પ વદિ ગયા હજૂ ન આવિયા;
 ક્યમ થયું હશે મળ્યા શું વિષયિ ક્ષણિયા, કામ કોષ લોભ તસ્કરે શું લૂટિયા. ૨૮
- કે શુ લેવું દેવું અધિક ન-યથી રહ્યા, કે કુસંગ ધૂર્ત સંગથી વહી ગયા;
 જા વહુ નિવૃત્તિ આપ શ્રુત્યુલોકમે, વૃદ્ધ આ મુનીમ સુસંગ સાથ લો તમે. ૨૯
- લેઈ આગા થયા સવાર તે સમે, આ દયા સખી મુસંગ સાથ બે અમે. ૩૦
- શ્રુત્યુલોક આવિયાં ભવાન્ધિ તીરમે, દેશ દેશ ખોળિયા મળ્યા નહીં તમે;
 ધણીકવાર ખોળિ ખોળિ યાદિયાં અમે, હાલું નાવ દેખિયું ભવાન્ધિ નાળમે. ૩૧
- પૂછિયું ન કોઈને હું બેઠી આ સમે, તેટલે જ શેઠ દષ્ટિએ પડ્યા તમે;
 ઓળખું તમેને મને ન ઓળખી તમે, શીદ ઓળખો ગરીબ નાર હું અમે. ૩૨
- હું વિના અનેક નાર ઇશકિને ગમે, આજ કાળ જાંતિ નારમાં રમે તમે;
 ક્યાં ગઈ પ્રવૃત્તિ બહાલી નાર આ સમે, માત તાત વિસત્યાં પ્રવૃત્તિ નારમે. ૩૩
- હું નિવૃત્તિ વીસરી ભલી જ જાતિમે, આવડા અળખુ શેઠ ક્યમ થયા તમે;
 અમ જેવી દયાની વાત કાનમાં ધરો, મુનિમ વૃદ્ધ આ મુસંગનું કહ્યું કરો. ૩૪
- પૂર્વ નાર હું નિવૃત્તિ ચિત્તમાં ધરો, શિવરાજ જાંતિ માની સેવના કરો;
 જાંતિ પ્રવૃત્તિ નારિ વેગળા કરો, તો ભવાન્ધિ આ શરીર નાવથી તરો. ૩૫
- ઘાટ ઘાટ ફેરવો સુગાલથી ભરો, વરતુ સારી લેઈને સ્વદેશ સંચરો;
 છેલ્લું છેલ્લું શેઠ ચડો શરીર બહાણ, હું નિવૃત્તિ નાર હાયમાં મટું સુકાન. ૩૬
- આગ્રવા ભલા દયા મુસંગ છે પ્રમાણ, પૂર્વદેશ જતાં વાટ રોકનાર કોણ;
 જીવરાજજી થયા પ્રસન્ન ચિત્તથી, હાય સાહી નારને ચક્ષા સુમાનથી. ૩૭
- પંચ માસનું કળેશ બહાણ નાળથી, હાલતું થયું તથાપિ નીકળતું નથી;
 જીવરાજ ફેરવે ધણું ધણું મથી, નાળ સાંકડેયિ લાગ લાગતો નથી. ૩૮
- તે સમે અનેક બંદગી કરે કથી, કાઠ બહાણ, કાઠ બહાણ નાય નાળથી;
 બહાણ નીકળ્યા પછી જ માસ દૂધ પીશ, આર પાંચ વર્ષ પાષડી વિના ફરીશ. ૩૯
- વર્ષ એક બે મુનિવૃત્તિને ધરીશ, કાઠ બહાણ, કાઠ બહાણ હે કૃપાળ ઇશ;
 મુનિમ વૃદ્ધ આ મુસંગનું કહ્યું કરીશ, મનસ્વસરયજી સુશુદ્ધિ સાસુ મેળવીશ. ૪૦
- શ્રી નિવૃત્તિ સંગ પતિવ્રત આચરીશ, શિવરાજ જાંતિ માની સેવના કરીશ;
 આદ્યા સખીની વાત કાનમાં ધરીશ, મનસ્વસરયજી કુશુદ્ધિ સાસુ પરહરીશ. ૪૧
- જાંતિ ને પ્રવૃત્તિ નાર વેગળા કરીશ, આજથી પરાંગનાને દૂરથી તજીશ;
 એકવાર બહાણ સાથ જહાર નીકળીશ, તો ફરીથી રોજગાર બહાણનો તજીશ. ૪૨
- દૂરયજી કુસંગ ક્ષણિયાયજી ડરીશ, કામ કોષ લોભ ચોર વેગળા કરીશ;
 એ પ્રકારે જીવરાજ બંદગી કરે, શ્રી નિવૃત્તિ સાથ ભક્તિ ભાવને ધરે. ૪૩

તે સમે પ્રસ્તુતિ ઠાળ વાયુ સંચરે, દેહ બહાણુ નાળમાં અહીં તહીં ફરે;
નાળમાં નવેક માસ એકલું ખડયું, સ્તિકા-પ્રચંડ વાયુ ડોલમાં પડયું. ૪૪

ત્યાંયકી મહા ભવાબ્ધિ પૂરમાં પડયું, મોકલું થયું અનેક ખડકે આપડયું;
પૂર્વના ગુમારતા શીવરાજના હતા, એ નવાણુ શેઠજીની ખબર પૂછતા. ૪૫

જીવરાજ કહે હું ઓળખું છું લે જતાં, નિર્વિકારને લેઈ વિકાર મૂકતાં;
ગુણ અર્થ સમજ્યા વિવેકિ રિઝિયા, દેહ સાધના કરી વિદેહમાં ગયા. ૪૬

ભુદ્ધિહીન મૂર્ખલોક તેન સમજિયા, વિષય ગુચ્છલોભથી ભવાબ્ધિમાં વણ્યા;
એ કથા રહી પછી વિચાર શા થયા, મૃત્યુલોક વાયુ જેટલે જ લાગિયા. ૪૭

કેટલેક માસ બહાણુ ચાલતું કરે, ખાર વર્ષે આળપણમાં જઈ ફરે;
તે પછી પલાણુ જોખન અચનું કરે, નવનવા પોશાક ખાન પાન શું ભરે. ૪૮

કારમો કુસંગ મિત્ર સાથે સંચરે, તેની વાતચિત્ત કર્યું દેશમાં કરે;
બ્રાતિ ને પ્રવૃત્તિ નારિ ચિત્તમાં વસે, મનસ્વસુર કુણ્દિ સાસુથી ઘણું હશે. ૪૯

બહાણુ ફેરવે જીવાનિ અન્ધ ખેલવે, ઘાટ ઘાટથી પ્રપંચ દ્રવ્ય મેળવે;
દેશ દેશમાં નવી દુકાન ખૂપવે, ત્યાં મુનિમ છે ધણા હીસાજ ચૂકવે. ૫૦

નાત શેઠ પારકી લડાઈ શીજવે, કારમું કુટુંબ માત તાત રીઝવે;
મુખ્ય સાહુકાર લાખે લેખું લેખવે, અન્યની હુંડિ પાછી નવ ફરે. ૫૧

દેશપાળ હાથમાં દિવાન જઈ નમે, અમલનો હકેલો સર્વ લોકને દમે;
કીર્તિ લોભિયાની વાત આપને ગમે, દ્રવ્યને મદેથી આધુ સંતને દમે. ૫૨

ઉઘમે અજણ પક્ષક નિર્ગમે વૃથા, ધર્મ વાસના ન થાય કૃષ્ણની કથા;
દામ સાહેબીનું અભિમાન સર્વથા, સ્વાર્થમાં ખુશાલ પરમાર્થમાં વૃથા. ૫૩

નવનવી મિઠાઈ દૂધ ફરશું જમે, રંગ મહેલમાં પ્રવૃત્તિ નારિશું રમે;
લોભ લાભ પુત્ર પાસ લેઈને ભમે, ભાવહીન આપ કીત સર્વથા ગમે. ૫૪

જરકશી પોશાક કીનખાળ જોળિયાં, પામરી રમાલ રંગચોળ મોળિયાં;
વેદ વાંકડાં અમુલ્ય કર્યું ચોકડાં, હીમરુ ગલેયા શેઠ ગાદિએ પડ્યા. ૫૫

રંગ તાન નાય થાય છે ખડા ખડા, થયા ભાઈ સાહેબ તો અમલથી બડા;
ઘેર તાવફા અખંડ નાયતા વડા, પ્રેમથી વેચાલ દાજ પાનના પડા. ૫૬

ચૌદ માળની હવેલી ખુજ જંગલ, હોંચકો પલંગ ત્યાં સુવર્ણ સાંકળ્યા;
ભાગ્ય પાંશરેયિ સર્વ વૈભવો મળ્યા, વાંકડું ચતાં જ વૈભવેયકી ટગ્યા. ૫૭

દૈવ કાપતાં જ દેશપાળ કાપિયો, સેજ વાંકમાં અનંત માલ લૂટિયો;
દેશ દેશની દુકાન સર્વ અટકિયો, માલ ખોટ જોઈ જીવરાજ પટકિયો. ૫૮

ઉપરાણિ બંધ કરજ તો ખરું થયું, કાંઈ ધીરનાર નહો કામ કુખીયું;
 કરજદારે ઘેરિયો દીવાળું પુકિયું, એ પ્રકારે પાપ દ્રવ્ય વ્યસ્ત થઈ ગયું. ૫૯
 હાય દૈવ હાય દૈવ કાંઈ નવ રત્નું, ઇપન ઉપર ભેરતાન ભુંગણું ગયું;
 નાત શેઠ તે હવે ન કા કરે કહ્યું, બ્રહ્મભોજ્ય દાન પુન્ય કાંઈ ના થયું. ૬૦
 ભાગતી દશાયે તોલ ભાગતો ગયો, મહા દરિદ્રતામાં આહાર યોગણો થયો;
 ખડૂ ખરાબદસ્ત કારભાર ના રહ્યો, માનહીન બાપડો ફરે વહ્યો વહ્યો. ૬૧
 એ સ્થિતિમાં જીવની ઘોડિ ગુજરી, બી પ્રવૃત્તિએ જણી અરાખી દીકરી;
 લોભ લાભ પુત્ર તે સમે ગયા મરી, દુઃખમાંથી સાંભર્યો જ શ્રીહરી. ૬૨
 કાળ પેંગડેયિ વૃદ્ધ ઘોડસે ચડ્યો, ટેક લાકડી લગામ રવેત ઢાઢોડો;
 વેગહીન ચાલતો તે જો કદી પડ્યો, માર ચાળખાનિ ચોપથી કરે ખડો. ૬૩
 કાળનું ભરેલ દેહબાણ પૂરિયું, આ લવાળિધી તીર નામ નર્મદા ગયું;
 ચક્રપાણુ ઓરસંધ ઘાટ છીપીયું, શ્રોકુખેર સોમનાથ ભેટવું થયું. ૬૪
 તીર્થવાસી વિષ્ણુ ભક્તને મળ્યો જઈ, તેમને સમાગમે કથા રચી થઈ;
 તે સમે સુસંગ મિત્ર તે મળ્યો જહો, ભેટતાં પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિ વેગણી રહી. ૬૫
 વરણુ વેપ ફેરવ્યો નવો ધર્મો તહો, વૃદ્ધ જ્યેષ્ઠ જોઈ લાજપૂરમાં વહી;
 તે વહ્યા પછી પદંતરે રહ્યો નહો, તે પછી સુસંગ મિત્ર ઓળખ્યો સહી. ૬૬
 ઓળખ્યા પછી ફરી વળ્યો હસીધસી, ભેદ ભાંગતાં પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિ ગઈ ખશી;
 પૂર્વની વિવેક વાત ચિત્તમાં વસી, સાંભરી નિવૃત્તિ નારને થયો ખુશી. ૬૭
 મિત્ર મેળવો નિવૃત્તિ નાર આ સમે, શીવરાજ સાંતિ માત ભેટવો તમે;
 દેહમાંથી લઈ જશો ત્રિદેહમાં કયમે, તો તમારો પાડ ખુબ માનશું અમે. ૬૮
 એ પ્રકારે જીવરાજની ફરી મતી, તે સમે સુસંગ તે થયો દયાપતી;
 સ્મૃતિ બોધ જીવરાજને થઈ મતી, બ્રહ્મભાવથી જડી પ્રકાશ પદ્મતી. ૬૯
 મનસ્વસુર સુશુદ્ધિ સાસુ એકઠાં કર્યો, પૂર્વની નિવૃત્તિ રાણી ચિત્તમાં ધર્યો;
 દ્વાદિ વર્વના ત્રિયોગ રથણાં હર્યો, અસલનું મળ્યું કુટુંબ દુઃખ વિસર્યો. ૭૦
 નિવૃત્તિ નાર સંગ ત્રિતડી થઈ ઘણી, જીવરાજ વશ કર્યો નિવૃત્તિયે ઘણી;
 અવન જાડિત દીકરી નિવૃત્તિયે જણી, જીવરાજ વશ રીઠને ગઈ વધામણી. ૭૧
 તે સમે આનંદી ચિત્ત શેઠનું થયું, કાંઈ ન રાખિયું કને સહ સમર્પીયું;
 નવ પ્રકાર ભક્તિનું સ્વરૂપ સાધિયું, તે સ્વરૂપ જોઈ પ્રેમરૂપ વાધિયું. ૭૨
 પ્રેમનો ભરેલ શેઠ નાયતો ફરે, રોમહર્ષ યાવ માય મદમદ સ્વરે;
 પાપ ધુવરા સતાર વાજતા ફરે, સમેસ્વર લલાથી તાન ગાન ઉચરે. ૭૩

ભક્તિ પાંચ વર્ષની થતાં પિતા ડરે, સ્ત્રી નિવૃત્તિથી વૈરાગ્ય પુત્ર અવતરે:
 દર્બનો ભાઈ વધાર્ધ મસ્તકે ધરે, વણુ સુસંગ વાત ચિત્ત કાંઈ ના કરે. ૭૪
 જ્ઞાન પુત્ર તે પછી થયો નિવૃત્તિને, ગર્ભ વધારણી વિવેક શેઠની કને;
 સમર્પણુ કર્યું સહુ તદ્દા વિવેકને, વિધિ નિષેધના વિવેકની યદ્દ બને. ૭૫
 જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય પુત્ર હાથમાં ધરે, સ્ત્રી નિવૃત્તિ ભક્તિપુત્રિ સાથ સંચરે;
 યોગમાર્ગમાં સુસંગ આશુવો કરે, લિંગ દેહ ત્યાગિને વિદેહ પરવરે. ૭૬
 ભાં સ્વધર્મમાં ગયા પછી ધર્યો વળી, જીવરાજ શીવરાજમાં ગયો મળી;
 પરમશાંતિ માત આધિ તે સમે વળી, શૈલ મોહ જન્મમરણની પિડા ટળી. ૭૭
 જીવરામ-ભટ્ટ નામ ગામ ધોળકુંડ, ટોળક દ્વીપત બામણોલનું પખું;
 તે નરે વિવેક વાત જોઇને લખ્યું, આ અધ્યાત્મ દીપ જીવ શીવ મારખુ. ૭૮
 આ વળી નવીન ગ્રંથથી વિચારજો, ધણીક વાતનો પટંતરો ખુલી જળો;
 લિંગદેહ જીવને વણીક પ્રમાણુજો, શેઠ ને વણીક વિષે ન ભેદ આણુજો. ૭૯
 ધામ વૈકુંઠ પૂર્વ જો દેશ જાણુજો, શીવરાજ નામ વિષ્ણુ દેહ માનજો;
 જીવરાજ તેજ લિંગ દેહ માનજો, શાંતિ માત તેજ મુક્તિ દેહ જાણુજો. ૮૦
 મન મળે કુણ્દિ માત દામલીન યાય, મન મલિનમાં પ્રવૃત્તિ ભાંતિ જો ભરાય;
 તે પ્રવૃત્તિ ભાંતિથી કુકર્મ કાંઈ કરાય, ને કુકર્મ બાંધિ જીવ દેહમાં ભરાય. ૮૧
 ભાંતિ તામસીયિ ભમણુતા અજાણુયાય, રજગુણી પ્રવૃત્તિથી વિચારમાં પડાય;
 મન મળે સુણ્દિમાં ન દામલીન યાય, નિર્મળી નિવૃત્તિ શુદ્ધ સાત્વિકી જાણાય. ૮૨
 પ્રથમ મુખ્ય મુખ્ય તીર્થ સેવના હજો, તીર્થ સેવતાં કયાતણી રુચી થજો;
 કયા રુચી થતાં સુસંગ મિત્ર ભેટજો, મિત્ર ભેટતાં પ્રવૃત્તિ ભાંતિ છાંડજો. ૮૩
 પ્રવૃત્તિ ભાંતિ નિવૃત્તિ ચિત્ત રાખજો, નિવૃત્તિ ચિત્ત રાખે ભક્તિ સ્વાદ્યાખશો;
 ભક્તિને નવે પ્રકારમાં રખાડજો, તે રખાડતાં પ્રભૂથી પ્રેમ આણુજો. ૮૪
 પ્રેમ આણુતાં વૈરાગ્ય વૃત્ત ભાવશે, તે સમે પ્રપંચ વાત વુચ્છ લાગશે;
 જ્ઞાન આવતે વૈરાગ્યમાં ઠથી જશે, તે સમે વિવેક સત્પદાર્થનો થશે. ૮૫
 વિધિ નિષેધના બધા અનિત્ય જાણુશો, તે સમે સમાધિ યોગ માર્ગ ઝાલશે;
 યોગમાર્ગે ઝાલી લિંગ દેહ ત્યાગશે, લિંગ દેહ ત્યાગે જીવ શીવ યર્ષજશે. ૮૬
 સંવત અઢાર પડવો પોષ માસનો, આ નવીન ગ્રંથ પૂર્ણ તે સમે બન્યો;
 હું કવિ અજાણુ દોષ દૂસ્વ દીર્ઘનો, જાણુતો નથી સુધારજો કવીજનો. ૮૭



પ્રીતમદાસ

એની કવિતા વેદાંત તથા વૈશ્યમાં સરસ છે

ક્રમે ૧ લે।

છપાયા છે

- ક્રમે કર સદગુરો સંગ, હૃદે કમળમાં લાગે રંગ;
અંતરમાં અજવાળું થાય, માયા મનથી દૂર પળાય;
લિંગ વાસના હોયે ભંગ, ક્રમે કર સદગુરો સંગ. ૧
- ખુખ્યા ખરેખરી છે વાત, તે શ્રીગુણે કહી સાક્ષાત;
સાની મૂની ભોગી જતી, ગુરુ કૃપા વણુ સિદ્ધિ નથી;
જન્મ મરણની મટશે ધાત, ખુખ્યા ખરેખરી છે વાત. ૨
- ગગ્ગા ગુરુની સેવા કરો, પરનિંદા પરધન પરહરો;
પ્રપંચ તે પડવાનો ઠામ, સાચે રાચે સીતારામ;
એ શીખામણુ ચિત્તમાં ધરો, ગગ્ગા ગુરુની સેવા કરો. ૩
- ધધ્ધા ધણું કહે શું થાય, ભવ તરવાનો એ જ ઉપાય;
સમજીને સંશય ટાળવા, બાહ્યાભ્યંતરે હરિ ભાળવા;
ભતાં છવ દશા તો ભય, ધધ્ધા ધણું કહે શું થાય. ૪
- નત્રા નિર્મળ તેની દશા, જેને હરિ હૃદયમાં વસ્યા;
પોતાના અવગુણને હણે, પરના તો હૃદયે નવ ગણે;
ઢાના દોષ ન દેખે કયા, નત્રા નિર્મળ તેની દશા. ૫
- ચચ્ચા ચિત્તમાં ચેતી લે, માથે મરણ તણો છે ભે;
કાવા ઉપર તકિ કાળ, મોહ પારધિયે માંડી જાળ;
તેમાં હરિ રાખે તો રહે, ચચ્ચા ચિત્તમાં ચેતી લે. ૬
- છછ્છા છે માયા ગુણમયી, બળવંતી પણ દીસે નહી;
દાવન માનવ ને દેવતા, અધીન થઈ સૌંચે સેવતા;
હરિજન આગે દારી રહી, છછ્છા છે માયા ગુણમયી. ૭

જનન વિરલા જલે ભેદ, માયા પ્રપંચ વિધિ નિષેધ;
 તે માયાનું તજવું માન, માયાપતિ જનવા લગવાન;
 અંતરમાં ઉપજે નિર્વેદ, જનન વિરલા જલે ભેદ. ૮

ઝઝૂઝા ઝાંખી જોને જોદ, વણ વાદળ જ્યાં વરસે મેદ;
 વિના સરોવર અંજુજ સાર, વિના લગર ઉઠે યુંગર;
 વિના અર્ક અજવાણું જોદ, ઝઝૂઝા ઝાંખી જોને તેદ. ૯

નના નામ નાવ છે સાર, જે બેસે તે ઉતરે પાર;
 કાળ કર્મ નહિ લાગે લેશ, છે આનંદી હરિનો દેશ;
 તે પદ પામે નિરધાર, નના નામ નાવ છે સાર. ૧૦

ટટા ટેક જનમનો ટળે, અંતરજમી ધટમાં મળે;
 નાના મોટા હરિના ધાટ, કાંઈ સૂક્ષ્મ ને કાંઈ વૈરાટ;
 હરિને જનતાં દુપદ મળે, ટટા ટેક જનમનો ટળે. ૧૧

ઠઠા ઠેકાણું છે ઠીક, જ્યાં ન મળે બીજાની બીક;
 નિર્ભય નારાયણનો વાસ, પ્રેમ ધરીને રાખે પાસ;
 સમજી માની લેને થીખ, ઠટા ઠેકાણું છે ઠીક. ૧૨

ડડા ડાહપણ મૂઝી દે, સંતગ્રમને ચરણે જે રહે;
 વચનતણા રાખી વિશ્વાસ, કુકલ્પનાનો કરજે નાશ;
 ઉપાધિથી અલગો રહે, ડડા ડાહપણ મૂઝી દે. ૧૩

ઢઢા ઢોલ વગાડી કહ્યું, ઢડા પુરુષને લદયે રહ્યું;
 સમજ્યા તેણે લીધા સાર, ગાલનર તો ખાશે ખાર;
 જોતામાં જોખન તો ગયું, ઢઢા ઢોલ વગાડી કહ્યું. ૧૪

ઢેણા રણ ચોરાશીનણું, તેનું બાજ વધે છે ધણું;
 દાણીગણમાં કુલી ગયો, દેવાણું કાઢીને રણો;
 જમકંકર કરી તાપણું, રેણા રણ ચોરાશીતણું. ૧૫

તત્તા તારું આપ તપાચ, ક્યાંથી આવ્યો ક્યાં તું જાચ;
 ખેપ કરીને ખોળા કાઢ, હરિદ્વ દોષ તો લાગે હાડ;
 મૂખના મનમાં નહિ ત્રાસ, તત્તા તારું આપ તપાચ. ૧૬

થથ્યા ધિર તો રહેતું નથી, કાણું રંક કાણું પૃથ્વીપતી;
 આજ કાલમાં જાતું સદી, કાટિ ઉપાયે રહેતું નદી;
 લાવ ધરી જાજ કમળાપતી, થથ્યા ધિર તો રહેતું નથી. ૧૭

- દદા દેહ દેવળમાં દેવ, સેવક થઇને કરની સેવ;
પ્રેમ પુષ્પને ચંદન હાર, જ્ઞાન દીપક ધટમાં અજવાળ;
અંતરનો ટાળે અહમેવ, દદા દેહ દેવળમાં દેવ. ૧૮
- ધધ્ધા ધરજે ધારણુ ધીર, વાય કાજ રાખે વીર;
શબ્દતણી ગ્રંથજે સમશેર, શત્રુ દળમાં પાડે મેર;
સદ્ગુરુ બક્ષતર ખેર ચરીર, ધધ્ધા ધારણુ ધરજે ધીર. ૧૯
- નન્ના નિશાન ગુરુનું છેવ, ધીર વીર પગ રોપી રેવ;
કાયર નગનું નહિ ત્યાં કામ, ચરવીરનો સાચો સંગ્રામ;
જિત્યા નિરણુ જગમાં જોય, નન્ના નિશાન ગુરુનું છેવ. ૨૦
- ખખ્યા પૂરાની જે પ્રીત, મેઠ ચળે પણુ ન ચળે ચિત;
ફૂવની પેરે અવિચળ રહે, સ્તુતિ નિદાને મુખદુખ સહે;
નારાયણને નિરખે નીત, ખખ્યા પૂરાની જે પ્રીત. ૨૧
- ફેફ્ફા ફોગટ તે કોણુ ફરે, સચેત થઇ હરિ સ્મરણુ કરે;
જન્મ મરણુમાં આવે નહીં, જેનું મન વસિયું હરિમહી;
જડરાવાસ ન નિથે કરે, ફેફ્ફા ફોગટ તે કોણુ ફરે. ૨૨
- બબ્યા બોલે તેને જાણુ, મૂઝી દેને મનની તાણુ;
હું મારું હૃદિયાથી ટાળ, પરમારથમાં પિંડજ ગાળ;
દયા દીનતા મનમાં આણુ, બબ્યા બોલે તેને જાણુ. ૨૩
- ભબ્ભા ભજનયત્રી ભય ટળે, નિશ્ચય કાલ કરાળ ન ગળે;
ભેખ ધરે જે સિદ્ધિ ચાપ, ભાંડ ભવેવા વેકુંડ જાપ;
જેવો ભાવ તેવા હરિ ફળે, ભબ્ભા ભજનયત્રી ભય ટળે. ૨૪
- મમ્મા માયા મનની જાણુ, મારું તારું ખેંચાતાણુ;
સધળે સરખો આત્મારામ, સાંધા વાંધા ધનનું કામ;
માટે મન હરિ ચરણે આણુ, મમ્મા માયા મનની જાણુ. ૨૫
- ચયૂયા ઝોળખ નહિ જેહને, સંસાર શોક સદા તેહને;
આત્મશુદ્ધિ ન હેપજે કદા, આસા તૃણા બહુ આપદા;
દેહ ધરિશ દેખે દેહને, ચયૂયા ઝોળખ નહિ જેહને. ૨૬
- રરૂરા રામ ભજનમાં રહે, ખીન્નું બહુનું મુખી દે;
વળતો શીઘ્ર વદે છે વાદ, નીર વલોવે ન આવે સ્વાદ;
હરિનું હારદ હેતે રહે, રરૂરા રામ ભજનમાં રહે. ૨૭

લલ્લા લેતું આતમ લાવ, ફરી ફરી નહોં આવે દાવ;
 છતી બાજુ હારિશ નહોં, સમજુને થીખામણુ કહી;
 હવે ન સુકીશ આવો દાવ, લલ્લા લેતું આતમ લાવ. ૨૮
 વળ્વા વેદ વચન નિરધાર, જે પ્રીછે તે પામે પાર;
 ઉચ નીચનો અંતર નથી, સમજ્યા તે પામ્યા સદ્ગતી;
 સંશય સૌ તજવો અહંકાર, વળ્વા વેદ વચન નિરધાર. ૨૯
 શરશા સાધન સર્વે થયું, જેનું ચિત્ત હરિ શરણે રહ્યું;
 હરતાં ફરતાં હરિનું ધ્યાન, તપ તીરથ તેને બહુ દામ;
 કોટિ વિધન લાયકુત ગયું, શરશા સાધન સર્વે થયું. ૩૦
 ખખખા ખાંડનાં બીખાં ભરે, કોપલ કાગડો કુંજન કરે;
 મીન મગર બહુ જળચર જાત, જેલું બીજું તેવી ભાત;
 મિસકિ ભેતાં તો મન કરે, ખખખા ખાંડનાં બીખાં ભરે. ૩૧
 સરસા સધળે સુંદર સ્થામ, હરી પિના નહિ ઠાલો ઠામ;
 અનેક રૂપે એનાં નામ, આદે અંતે એક જ રામ;
 જો સમજે તો પૂરણુ કામ, સરસા સધળે સુંદર સ્થામ. ૩૨
 હહહા હરિ ભાળો ભરપૂર, દોષ કર્મ તો રહેશે દૂર;
 રવિને રજની નહિકો કાળ, તેમ આતમા પૂરણુ ભાળ;
 નિર્ભજ નયણે નિરખો નૂર, હહહા હરિ ભાળો ભરપૂર. ૩૩
 સૌ અક્ષર સંપૂરણુ થયા, હરિ ગુરુ સંતે કીધી દયા;
 અક્ષર અક્ષર આતમ બોધ, જો સમજે તો ટળે વિરોધ;
 કચ્છામાં કહ્યું કર્પરું જ્ઞાન, માને મન તો ચિત્તમાં આણુ. ૩૪
 સંવત અદાર બનીની સાલ, ચૈત્ર સુદી સાતમ સોમવાર;
 સંધેસર સાધુનું ધામ, ઠાકિર કુંજબિહારી નામ;
 પ્રીતમ પ્રેમે અક્ષર કલા, હરિ ગુરુ સંતે કીધી મયા. ૩૫

કચ્છો ર જો

(રાગ ધોળ)

કરિયે કૃષ્ણ ઉપાસના, કરિયે રદ્યામાં ધ્યાન;
 કરિયે નહિ ગર્જવાસમાં, કરિયે ઠીક નિદાન. કરિયે. ૧
 ખેટો ખેલ સંસારનો, આનસજાજનો રંગ;
 કરતાં વર્ષ વિલાં ધણાં, ક્ષણમાં ચારો તે ભંગ. કરિયે. ૨

શુભમ ગાધ્યે ગોવિંદને, શુવનું જોખમ જાય;	
દયા દાન ને દીનતા, તે તરવાનો ઉપાય.	કરિયે. ૩
ધટ ધટ પ્રયે રચના ધણી, ભરિયા રત્ન ભંડાર;	
હીરા માતીની દાટડી, સદ્ગુરુ જોળણહાર.	કરિયે. ૪
નિર્મળ નામ નારાયણનું, જુગતે જપશે જે કાપ;	
અવિચળ પદવી તે પામશે, આવાગમન ન હોય.	કરિયે. ૫
ચિંતવન કરિયે ચિદરૂપનું, ઈશ્વર જોલે છે આપ;	
એને સમર્પે સુખ ઉપજે, ટળશે ત્રિવિધના તાપ.	કરિયે. ૬
છે છતિ વસ્તુ દેખે નહીં, શુવનું જોને અત્તાન;	
માયા પગો મધ્યે પગો, બૂલવણીનું એ ભાન.	કરિયે. ૭
જન્મ મરણતણી આપદા, નથી કાંઈ સંકટસેલ;	
ધંધો કરતાં ઢળી પગો, જેમ કાંઈ ધાણીનો જેલ.	કરિયે. ૮
જાહે સોજે લાગી રજો, માયાની મધસાળ;	
તેમ તેમ તૃષ્ણા વધે ધણી, કૂટાયો કંઈક કાળ.	કરિયે. ૯
નૌતમ દેહ દુર્લભ દેવને, પ્રાણી પામ્યો છું તેહ;	
હીરા નીજારે નાંખીયો, એમાં ન રહે સંદેહ.	કરિયે. ૧૦
દેહ ધરીએ નિજ નામની, સેવા સમરણુ ધ્યાન;	
તે હરિરસ પીજીએ, મૂકી માન ગુમાન.	કરિયે. ૧૧
ઠીક દરીને રે બેસીએ, રાખીને રે વિશ્વાસ;	
જહરામાં જેણે જાળવ્યો, પરહર પારકી આશ.	કરિયે. ૧૨
ડગમગ ઢાલી શાને કરે, તારું ધાર્યું નહિ થાય;	
ગમતું યાશે ગોવિંદનું, કાષ્ટનું જાણ્યું નહિ જાય.	કરિયે. ૧૩
ઢાંક્યો પાવક ધૂંમરે, ઢાંક્યો વાદળે સૂર;	
માયાએ ઢાંક્યો આતમા, સમજણુ રહિ ગઈ છે દૂર.	કરિયે. ૧૪
રણુ સંબંધે આવી મળ્યાં, સુત વિત દારા ને દેહ;	
લેવાં દેવાં જ્યારે મટે, મારગ લાગશે તેહ.	કરિયે. ૧૫
તોળ્યું તત્વ ત્રિલોકમાં, નહિ હરિ સમાન નામ;	
ખીજું સરવે એ બાદલું, અંતે આવે નહિ કામ.	કરિયે. ૧૬
થિરતા કરિને તું ન્યાજજે, હ્રદે કમળમાં રૂપ;	
બાહ્યાભ્યંતર ભાજજે, હરિનું અકળ સ્વરૂપ.	કરિયે. ૧૭

દેહતણું કૃણ એહ છે, ભાવે ભજીયે ભગવાન;
 ખીજાં સાધન સંસારનાં, નહીં હરિ નામ સમાન. કરિયે. ૧૮
 ધ્યાન ધરજે પરિચ્છાનું, જેમ કાઈ લોભીને ધન;
 કામીને જેમ કામિની, એવું કરિયે ચિંતવન. કરિયે. ૧૯
 નિશ્ચે જાણો રહેવું નથી, જૂઠો જગત વિલાસ;
 એથી રહેજે તું અળગો, આઠે પહોર ઉદાસ. કરિયે. ૨૦
 પ્રીત નિરતર કિજીએ, સદ્ગુરુ સંતની હાથ;
 રખે ઢોળી તું નાખતો, અમૃત આબું છે સાથ. કરિયે. ૨૧
 દ્વેષદેહ દેહ સંસારનો, સ્વાસ્થ્યનો તે સનેહ;
 અંતે કાઈ કાષ્ટનું નથી, તું તો તેનો રે તેહ. કરિયે. ૨૨
 બાવન ઉપનિષદ વેદનાં, તેનું તત્ત્વ વિચાર;
 તત્ત્વ પદ ત્વં પદ ત્યાગીને, અસિપદમાં ચિત્ત ધાર. કરિયે. ૨૩
 હારે ભેદ શુદ્ધેવનો, કે ન પામે રે પાર;
 શિવ વિચી ને સારદા, સેવે પદરજ સાર. કરિયે. ૨૪
 માયા મૂળ વની વરખડી, મોરી ત્રિભુવન માંય;
 નિત્ય નીતમ કૂલે દળે, તાતી શીતળ હાંય. કરિયે. ૨૫
 શુભ અનેક નીપજવતી, સેવે સુરનર વૃદ્ધ;
 અણુની આલે અભ ઈશ, સૂત્રે સરખો આનંદ. કરિયે. ૨૬
 રહિયે ઈશ્વરને આશરે, ધારણુ ધારીને ધીર;
 સુખદુઃખ એણીપેરે આવશે, જેમ કાઈનાળિયેરમાં નીર. કરિયે. ૨૭
 લીલા કાષ્ટએ લેતું નથી, એની બૂલવણિ સોય;
 નટ જેમ નજર બંધ કરે, કળી શકે નહિ કોય. કરિયે. ૨૮
 વિશ્વ રહ્યું સહ મોહીને, જૂઠી દુઃખાજીને જોઈ;
 તેનો કરતા કોરે રહ્યો, જાણે તે જન કાંય. કરિયે. ૨૯
 શાશા શોધ સ્વરૂપને, તેને સમજે સુખ થાય;
 નિદ્રા માંહી દુઃખ ભોગવે, તો તો જાગ્યેથી જાય. કરિયે. ૩૦
 ખોળે ખોતું સરવે પડે, નજરે નામ ને રૂપ;
 બાંધી રૂંધી ઉભું કર્યું, જેવું કાષ્ટ સ્વરૂપ. કરિયે. ૩૧
 સંશય તેને થાતો રહ્યો, જેને ઘણ-વિચાર;
 અગ્નિને ઉધિઈ અડે નહીં, રવિને નહિ અંધકાર. કરિયે. ૩૨

ગુરુમ ગાધ્યે ગોવિંદને, જીવનું જોખમ જાય;	કરિયે.	૩
દયા દાન ને દીનતા, તે તરવાનો ઉપાય.		
ઘટ ઘટ પ્રત્યે રચના ધણી, જારિયા રત્ન જાંડાર;	કરિયે.	૪
હીરા મોતીની હાટડી, સદ્ગુરુ ખોળણુહાર.		
નિર્મળ નામ નારાયણનું, લુગતે જપશે જે કામ;	કરિયે.	૫
અવિચળ પદવી તે પામશે, આવાગમન ન હોય.		
ચિંતવન કરિયે ચિદરૂપનું, ધ્વજર ખેલે છે આપ;	કરિયે.	૬
એને સમર્પે સુખ ઉપજે, ટળશે ત્રિવિધના તાપ.		
છે છતિ વસ્તુ દેખે નહીં, જીવનું જોને અચાન;	કરિયે.	૭
માયા પગો મધ્યે પગો, જૂલવણીનું એ જ્ઞાન.		
જન્મ મરણતણી આપદા, નથી કાંઈ સંકટસેહ;	કરિયે.	૮
ધર્મે કરતાં દણી પગો, જેમ કાંઈ ધાણીનો ખેલ.		
જાએ લોભે લાગી રજો, માયાની મધલાળ;	કરિયે.	૯
તેમ તેમ તૃષ્ણા વધે ધણી, ફૂટાયો કંઈક કાળ.		
નૌતમ દેહ દુર્લભ દેવને, પ્રાણી પામ્યો છું તેહ;	કરિયે.	૧૦
હીરા નીજારે નાંખીયો, એમાં ન રહે સદેહ.		
ટેક ધરીએ નિજ નામની, સેવા સમરણુ ખ્યાન;	કરિયે.	૧૧
તે હરિરસ પીજીએ, મૂકી માન ગુમાન.		
ઠીક દરીને રે બેસીએ, રાખીને રે વિશ્વાસ;	કરિયે.	૧૨
જઠરામાં જોણે જળબૈયા, પરહર પારકી આશ.		
હમમ ઠાલી શાને કરે, તારું ધાર્યું નહિ યાય;	કરિયે.	૧૩
ગમતું યાશે ગોવિંદનું, કાષ્ટનું જાણ્યું નહિ જાય.		
ઢાંક્યો પાવક ધૂમરે, ઢાંક્યો વાદળે સૂર;	કરિયે.	૧૪
માયાયે ટાંક્યો આતમા, સમજણુ રહિ ગઈ છે દૂર.		
રણુ સંબંધે આવી મળ્યાં, સુત વિત દારા ને દેહ;	કરિયે.	૧૫
લેવા દેવાં જ્યારે મટે, મારગ લાગશે તેહ.		
તોણું તત્વ ત્રિલોકમાં, નહિ હરિ સમાન નામ;	કરિયે.	૧૬
ખીજું સરવે એ બાદલું, અંતે આવે નહિ કામ.		
થિરતા કરિને તું ન્યાળજે, હદે કમળમાં રૂપ;	કરિયે.	૧૭
બાજાભ્યંતર લાળજે, હરિનું અકળ સ્વરૂપ.		

- દેહતણું કળ એહ છે, બાવે લજીયે ભગવાન;
ખીજાં સાધન સંસારનાં, નહીં હરિ નામ સમાન. કરિયે. ૧૮
- ધ્યાન ધરજે પરિબ્રહ્મનું, જેમ કાઈ લોભીને ધન;
કામીને જેમ કામિની, એવું કરિયે ચિતવન. કરિયે. ૧૯
- નિશ્ચે ભણો રહેવું નથી, બૂઝો જગત વિલાસ;
એથી રહેજે તું અળગો, આઠે પહોર ઉદાસ. કરિયે. ૨૦
- પ્રીત નિરંતર કિજીએ, સદ્ગુરુ સંતની હાથ;
રખે ઢોળી તું નાખતો, અમૃત આબુ છે સાથ. કરિયે. ૨૧
- દ્રોગદ દંદ સંસારનો, સ્વારથનો તે સનેહ;
અંતે કાઈ કાષ્ઠનું નથી, તું તો તેનો રે તેહ. કરિયે. ૨૨
- બાવન ઉપનિષદ વેદનાં, તેનું તત્ત્વ વિચાર;
તત્ત્વ પદ ત્વંપદ લાગીને, અસિપદમાં ચિત્ત ધાર. કરિયે. ૨૩
- સારે એહ ગુરુદેવનો, કા ન પામે રે પાર;
શિવ વિચી ને સારદા, એવે પદરજ સાર. કરિયે. ૨૪
- માયા મૂળ વની વરખડી, મોરી ત્રિશુવન માંય;
નિત્ય નીતમ કૂચે દળે, તાતી શીતળ ઇંચ. કરિયે. ૨૫
- જીવ અનેક નીપળવતી, સેવે સુરનર વૃંદ;
અણુની આઘે અળા ઈશ, સૂત્રીને સરખો આનંદ. કરિયે. ૨૬
- રહિયે ઈશ્વરને આશરે, ધારણુ ધારીને ધીર;
સુખદુઃખ એણીપેરે આવશે, જેમ કાઈનાળિપેરમાં નીર. કરિયે. ૨૭
- લીલા કાષ્ઠએ લેતું નથી, એની બૂલવણિ સોય;
નદ જેમ નજર અંધ કરે, કળી શકે નહિ કાચ. કરિયે. ૨૮
- વિધ રહ્યું સહ મોહીને, બૂઝી બૂબાજીને ભેઈ;
તેનો કરતા કારે રણો, ભણે તે જન કાચ. કરિયે. ૨૯
- શયા શોધ સ્વરૂપને, તેને સમજે સુખ શાય;
નિદ્રા માંહી દુઃખ ભોગવે, તો તો ભગ્યેથી ભય. કરિયે. ૩૦
- ખેળે ખોટું સરવે પડે, નજરે નામ ને રૂપ;
ખાંધી રૂંધી ઉજાં ક્યું, જેવું કાષ્ટ સ્વરૂપ. કરિયે. ૩૧
- સંચય તેને યાનો રણો, જેને ખલ-વિચાર;
અમિતે ઇર્ષ્યા અડે નહીં, રવિને નહિ અંધકાર. કરિયે. ૩૨

હૃદિનો મહિમા અપાર છે, નિગમ નિરંતર ગાય;
 અજ ઉમથાપતિ અદ્વિપતિ, નિશિદ્ધિન ધ્યાનમાં ધાય. કરિયે. ૩૩
 પ્રેમ પયોદ્ધિએ ગ્રીલીએ, સદ્ગુરુ સંતોને સંગ;
 ગ્રીતમ તમને તે ચક્રી, પ્રગટે પૂરણ રંગ. કરિયે. ૩૪

—૮૮૮૮૮૮૮૮—

ગુરુમહિમા

સાખિયો

પ્રથમ નમું ગુરુ દેવને, જેણે આપ્યું જ્ઞાન;
 જ્ઞાને ગોવિંદ જોળખ્યા, ટલ્યું દેહાભિમાન. ૧
 તરત સાર ત્રિલોકમાં, ગુરુ ગોવિંદજી રૂપ;
 આઘ અંસ મધ્ય જોહ છે, હરિગુણ સંત સ્વરૂપ. ૨

મોતીદામહંદની આલ

હરિ ગુરુ સંત સદા પદ સેવું, જેનું નિલ નામ નિરંતર સેવું;
 ગુરુ ગોવિંદ એક રૂપ જાણ્યું, રખે ભિન્ન ભાવ હૃદમાં આણ્યું. ૩
 ગુરુ ગોવિંદચક્રી છે અધિક, જેની પરમારથ કારણ શીખ;
 ગોવિંદના સરજ્યા પદ્મા જિવ જાળ, ગુરુ તેની મુક્તિ કરે તતકાળ. ૪
 એવા ગુરુ પૂરણ પ્રેમ દયાળ, પોતાનો જાણીને કરે પ્રતિપાળ;
 ગુરુતણું જ્ઞાન મહું શુકદેવ, સંસાર સમુદ્ર તથા તતખેવ. ૫
 મળ્યા ગુરુ નારદને સુખ રાશિ, તો ટાળિ તતક્ષણ માયા ચોરાશિ;
 ગુરુ વિના કોઈ ના પામે પાર, જેના જથ ગાય ઉમા ત્રિપુરાર. ૬
 વિરંચી બ્યાસ વહે ગુરુ ઇષ્ટ, ન જાણે મહીમા પ્રાણિ પાપિષ્ટ;
 તેને ગુરુ દ્રોહિ કૃતમી કહીયે, જેણે ગુરુ જ્ઞાન ધર્યું નહિ હૈયે. ૭
 ગુરુને આપ બરાબર જાણે, તેને જમ દૂત વૈતરણિમાં તાણે;
 ગુરુને જાળ કાઢે તે કપૂત, તેનું મુખ સૂણે બારે જમ દૂત. ૮
 ગુરુની સેવામાં ચૂક પડાવે, તેને હરિ ચક્રની ધારે ચડાવે;
 ગુરુની નિદા સુણે નિરધાર, સિસું જાળિ રૂડે તે શ્રવણ મોઝાર. ૯
 ગુરુને ચરણે નમાવે ન શીશ, તેને શત્રુ રૂપે ગણે જગદીશ;
 ગુરુની સેજે જે પગ ધારે, તેને ત્રિલોકમાં કોણ ઉગારે. ૧૦
 ગુરુ મરજદ ન રાખે કોય, તે તો નર રણમાં રાક્ષસ હોય;
 ગુરુ વિના ચાકટ જેવો સાપ, જેનું મુખ દીઠે ચઢે બહુ પાપ. ૧૧

- શુર વિના નગરો ફરે જન જોહ, સુવા પછિ દોર અવતરે તેહ;
એવું શુર ગીતામાં કહે શિવરાય, જેને વેદ શાસ્ત્ર નિરંતર ગાય. ૧૨
- શુર પ્રહ્લદેવળ જ્ઞાન સ્વરૂપ, જેને હૃદે આતમ તત્ત્વ અનૂપ;
છે તત્ત્વમસિંગાં અખંડ આનંદ, ત્રિગુણાતીત ટાળે ભવદ્વંદ. ૧૩
- એવા શુર પ્રેમ કરી જે જે, તેના ધટ માંહિ ત્રિભુવન સૂજે;
શુરનું પ્રેમે ચરણોદક પીધું, તેણે ત્રિલોકનું તીરથ કીધું. ૧૪
- પામે પરસાદ શુરનો પ્રીતે, જાણે તેણે જગત કયાં લક્ષ નીત્યે;
શુરને પ્રેમ સંતોષ પમાડ્યા, જાણે તેણે ચૌદે લોક જમાડ્યા. ૧૫
- શુરને પ્રકમા કરી લાગે પાય, તેને સહુ સાધન સેજે યાય;
એવા શુર જાણીને આવ્યો શરણ, નિવારો નાય જન્મ ને મરણ. ૧૬
- ધરિ દેહ પામ્યો મહા દુઃખ, હવે હરિ આપો અવિચળ સૂખ;
પિડાયો પાર વિના મહારાજ, હવે હરિ ખાંદે મહાની લાજ. ૧૭
- જેશો અપરાધ અમારા ઈશ, ત્યારે કોઈ કાળે હું કેમ તરીશ ?
જ્યારે નિજ માત બાળકને મારે, ત્યારે તેને બીજું તે કાણ ઉગારે ? ૧૮
- અભય પદ બિરદ તમારું હોય, આવે શરણે તેને હણે ન કાય;
તમ શુણુ ગાયે જો કર્મ ન નાસે, ત્યારે કાણ ચરણ તમારાં ઉપાસે ? ૧૯
- રવિને ઉગે રહે અંધકાર, ત્યારે તેને શીદ પ્રગટે સંસાર ?
અમૃતને પીધે જો રોગ ન જાય, ત્યારે શો અમૃતનો મહિમાય ? ૨૦
- સુરતરુ સેવે ન જાણે જૂખ, ત્યારે તેને કાણ કહે સુર વૃક્ષ ?
ગંગાજી નહાયે ન જાયે પાપ, ત્યારે શો ગંગાજીનો પરતાપ ? ૨૧
- પારસને પરશે ન હોય હેમ, ત્યારે તેને પારસ કહિયે કેમ ?
સિંહને શરણે જાંબુક ખાય, ત્યારે સિંહ શરણે ગયો શું થાય ? ૨૨
- રામ નામ લીધે હમે અજ્ઞાન, ત્યારે કાણ કહેશે બહા ભગવાન ?
કામ કોષ લોક કુટે જ્યારે ચોર, ત્યારે શું નાય તમારું જોર ? ૨૩
- ધણીમાં જ્યારે મળે નહિ દંભ, તેની ત્રીયા ફરે ઉધાડે અંગ;
પતિવ્રતા નાગિ પતિને લાજ, જીવો મન માંહી તમે મહારાજ. ૨૪
- પિડા પામે દાસ પ્રજાને ખોટ, અમોખર કાળ ચલાવે ચોટ;
પ્રજાનું બળન કરે તે પિડાય, તેનો તમને બદ્દો છે જહુરાય. ૨૫
- આપો નિજ ભક્તિ સંધ ઉમરાવ, હૃદે ખેડું ઉજડ ફેર વસાવ;
ખેસારોને ખેરખ નામ તમારું, તેણે કરી કારજ યાય અમારું. ૨૬

ત્યારે ફરિ નગર ન લૂંટે કોય, ત્યારે રખવાળું હરિનું હોય;
 આવી પ્રભુ કરો હૃદેમાં વાસ, ત્યારે સહુ ચાપ અવિદ્યા નાશ. ૨૭
 વરતાવોને એક તમારી આજી, ઉધાડોને રામ રતનની ખાજી;
 દીનપણું દૂર કરો જદુનાથ, હવે હરિ હેત કરી ઝાલો દાય. ૨૮
 બેલાવી પાસ બેસાડો ખાપ, પમાડો શીદ હવે પરિતાપ;
 ભમાવો શીદ હવે ભગવાન, દયા કરિ દીજે અભયપદ દાન. ૨૯
 નાઠે નહિ છૂટે ત્રિભુવન નાથ, ન મૂડું સ્થામ તમારો સાથ;
 વેરી મેધ બિંદુ બરાબર હોય, તમારો સંગ ન મૂડું તોય. ૩૦
 માયાને વારો તમા રામરાય, નથી મુને જંપવા દેતી જરાય;
 કરે છે સાધા વાંધા બહુ જોર, એવું એનું કારમુ કામ કઠોર. ૩૧
 હરિ શુર સંતમાં અંતર પાડે, જીવને લાલચ લોભ દેખાડે;
 એને કાઈ જિતે મહાશૂર વીર, ડોળે નહિ ધર્મ ધુરંધર ધીર. ૩૨
 સાગર સાત તે અંજલિ નીર, ગોપદ બૂમી ગગન સમીર;
 શન્ય પૂરણુ દેખે સોય, મૃત્યુ તેને અમૃતનું ફળ હોય. ૩૩
 રિદ્ધિ સિદ્ધિ મારે ન જોઈએ મુક્તિ, ન મારું ભોગ સિદ્ધિની જુક્તિ;
 ન મારું એક છત્ર-સમ રાજ, ઇંદ્રતણા આસનનું શું કાજ. ૩૪
 ઇચ્છુ નહિ અજપદ ને દેલાસ, ન મારું ગોલોક વૈકુંઠ વાસ;
 પદરજ એક ચડાવું શીશ, તમારી મહેર માયાને અધીશ. ૩૫
 ઇચ્છું નહિ અન્ય પદારથ કાઈ, રાખો નિજ ચરણ કમળની ઈર્ષ;
 મારું પ્રેમ ભક્તિ સત સંગ સાર, મારું જથ ગાવા લીલા અવતાર. ૩૬
 મારું હરિ પદરજ ચહે મૂજ શીશ, એ મારું પ્રભુ દો આશીશ;
 નડે નહિ કોઈ મને સંસાર, રહું નિજ નામ તણો આધાર. ૩૭
 પ્રીતમ પતિ ઉધારણુ નામ, તાર્યાં કંઈ કોટી પામ્યા નિજ ધામ.

સાખી

સત્ય નામ પ્રભુ તમ તણું, સત્ય સત પુરુષ વિચાર;
 કહે પ્રીતમ શુભ લાવણું, દીજે નિત્ય દેદાર. ૧
 ગાય શીખે ને સાંભળે, ધરે નિરંતર ધ્યાન;
 કહે પ્રીતમ નર નારમાં, નહિ કો તેજ સમાન. ૨



જ્ઞાનભાસ સાખી

- સદ્ગુરુને ચરણે નમું, માણું પ્રેમ પ્રસાદ; '
દયા કરિને દિનિયે, હરિ રસ અમૃત સ્વાદ. ૧
- વાણી શકે ન વરણવી, સદ્ગુરુતણું સ્વરૂપ;
શુદ્ધિ બળ પહોંચે નહીં, ઉપમા રહિત અનૂપ. ૨
- પરથમ પૂરણ પ્રેમશું, વંદુ સદ્ગુરુ ચર્ણ;
'તાપ દળે સંસારના, મટે જન્મ ને મર્ણ. ૩
- (રામ સોરઠ-રત્નાના મહીનાનો)
- સાંભળ શુદ્ધ ચિત્તે કરી, હરિના ગુણ ગાન;
પ્રાત સહિત નિત નાયનું, હૃદયે ધર ધ્યાન. ૪
- ગુરુપદ પંકજ પૂજતાં, ચૌદ લોક પૂજય;
શિવ વિરંચિ ને સારદા, ગુરુના જશ ગાય. ૫
- અંતઃકરણ હોય ઉજળાં, જડ તિમર ટળી જાય;
સરવે લાગે મુજવા, પદરજ મહિમાય.
જપ તપ તીરથ જોગનું, ફળ જે કહેવાય;
પ્રીતમ સદ્ગુરુ સેવતાં, તે તો સરવે થાય. સાંભળ. ૭

સાખી

- સદ્ગુરુની કરુણા યદી, ઉપજે નિરમળ ગાન;
શુદ્ધ ચૈતન્ય તુરિયા પદે, રહે નિરંતર ધ્યાન. ૧
- કારતકે ચિત્ત ચેત્યાં નહીં, 'પડી લાગેણી જાય;
વળતી વિસારીશ શ્રવણ, પછેથી પસ્તાય. ૨
- જો જાણે તો બાંધજે, પાણી પહેલી પાળ;
નીર ગયે નહીં નીપજે, શીર તાકે છે કાળ. ૩
- કાપા કુસુમ છે કારણું, વેગે વણસી રે જાય;
અમર યાય જેમ આતમા, એવો કરજે ઉપાય. ૪
- કહે પ્રીતમ તું પ્રીછજે, ઈચ્છજે કલ્યાણ;
સંત સમાગમ કીર્તિયે, મૂકી મનની રે તાણ. સાંભળ. ૫

સાખી

મનના પ્રપંચ મૂકજે, કરજે તત્ત્વ વિચાર;
રત્ન પદાર્થ જન્મ છે, નાવે વારંવાર. ૧

માગસર માયા ઉપર, મોડું મરણું સાલ;
 મારગ વહે છે ઉતાવળો, કાઈ આજ ને કાલ. ૨
 અંતે કાઈ કાઠનું નહી, રામનું લેને નામ;
 એક ધડી ન વિસારિયે, સૂખ સાગર રયામ. ૩
 જુડી બાજી જોધને, મનમાં આવી જુલ;
 રૂડા રંગે રણિયામણાં, સિમળાનાં ફૂલ. ૪
 સુત વિત મંદિર મુંદરી, સૂખ સુપન વિચાર;
 કહે પ્રીતમ સહુ કારણ, દીસે છે દિન ચાર. સાંભળ. ૫

સાખી

મોતી સી ઉઠકતણી, તેના હાર ન સાય;
 મિથ્યા મન મોદક કરે, તેણે જૂખ ન જાય. ૧
 પોસે તે પ્રાણી પ્રીતજે, જેને ગુરુમ મહેય;
 પરમારથ પારકું રતન છે, જલન કરો જે કાય. ૨
 બલુચતું આપુ માનીને, દુઃખ પામે અપાર;
 આન સમાન આ જીવ છે, વહે ચકટનો ભાર. ૩
 સામગ્રી સર્વે હરિતણી, ભોગવે સંસાર;
 મારું મારું તે કરી રહ્યાં, તેણે ખાય છે માર. ૪
 તન મન જેણે સોંપિયું, શ્રીહરિનેરે હાય;
 કહે પ્રીતમ તે પામિયા, વેકુંકનો સાય. સાંભળ. ૫

સાખી

તજશે આપે આપદા, બજશે પૂરણુ ક્ષણ;
 પયકમાંહિ પ્રલયજ થશે, કોટી જન્મનાં કર્મ. ૧
 માહ મહિને માયાતણો, મર્મ જણે જેહ;
 બૂલવણીમાં જૂને નહીં, તરે ભવજળ તેહ. ૨
 બાજીમરનો બાળકો, ગ્રહે હાય જીવગ;
 બીષધ છુટીને બોળજે, વીષ બ્યાપે ન અગ. ૩
 નામ અમૃત જન જે પિયે, તે તો અમર થાય;
 જનમ મરણની આપદા, તેની તતક્ષણ જાય. ૪
 અજ ઉમયાપતિ અહિપતિ, જપે નિશદિન જેહ;
 અનંત કોટી ગૃહી બોધાર્યા, પ્રીછે પ્રીતમ તેહ. સાંભળ. ૫

સાખી

- સદ્ગુરુ સંત કૃપા કરે, અગટે નિરમળ જ્ઞાન;
રવિ ઉદયે રજની ટળે, રહે નિરંતર ધ્યાન. ૧
- કાગણુ પુલ્યો સોહામણો, પુલ્કી જીજ્ઞવી જાત;
જેવાની રચના ધણી, રંગ જૂજવી ભાત. ૨
- વિધ વિધ પેરની વાસના, ઉઠે અનંત અપાર;
મન ભમરો ભોગી થયો, રણો વનમોઝાર. ૩
- ઠારે ઠારે દુમ ઢાંકિયાં, આસા અમરવેલ;
નવપલ્લવ નીતમ સદા, કોકિલ કરે કેળ. ૪
- લીલા લલિત સોહામણી, શોભાનો નહીં પાર;
જન પ્રીતમ એવું જેમને, રીઝ્યા હૃદયમોઝાર. સાંભળ. ૫

સાખી

- નિરમળ નયણે નિરખતાં, દરશે નિજ દેહાર;
સાગરમાં સૌ ઉપજે, લહરી લોહ અપાર. ૧
- ચૈતરે ચિત્ત ચિદરૂપમાં, યર્ષ રહ્યું તસ્લીન;
નિમિષ માત્ર ન્યારું નહીં, જેવું જળનુરે મીન. ૨
- ચૈતન્ય સિંધુ ઝીલતાં, થયું શુદ્ધ શરીર;
સૌ ઈશ્વર સૌને વિષે, જેમ મણિકામાં હીર. ૩
- એને આધારે સૌ રહ્યું, પિંડ ને બ્રહ્માંડ;
સચરાચર શોભી રહ્યો, અવિનાશી અખંડ. ૪
- બ્રહ્મ જથારથ ભાળતાં, ભાજે મનનીરે ભાંત;
પ્રીતમ પ્રીછે પાધરું, યાવ સમજે તે જાત. સાંભળ ૫

સાખી

- સદ્યસિત-આનંદ સરવમાં, ભરી રહ્યો ભરપૂર;
દિન રજની રહે રંગમાં, નિરમળ વર્ષે નર. ૧
- વૈશાખે જોતાં વેદમાં, મહા વાચક જ્ઞાન;
તત્ત્વમસિ, તે તુંજ છું, અળગો નહિ આન. ૨
- વાયુને ખોળે વંટોળિયો, એમ ઈશ્વર જીવ;
વસ્તુ વિચારતાં એક છે, શ્યામ-સૂત્ર સદીવ; ૩
- અરસ પરસ છે એકમાં, જેમ તરણીમાં તેજ;
જિજ્ઞ નહીં એમ બ્રહ્મથી, જોળખે પદ એજ. ૪

સરિતા સાગરમાં રહે, સાકર માંહે મીઠાઈ;
પ્રીતમ પુષ્પમાં વાસના, એવી ગુરુમ પાઈ. સાંભળ. ૫

સાખી

પટ તેવું ન્યારો નહીં, જ્યમ હાટકને દાર;

જડ ચૈતન જગદીશમાં, તેજ યુગ એક તાર. ૧

જેઠે જનમ સફળ થયો, જાણ્યા જગદીશ;

અખિલ ભુવનનો આત્મા, ગુણ માયાનો ધ્ય.

વિશ્વ વિચિત્ર છે જેવડે, કરે રંક કલ્પોલ;

ચંભ વિના ચંભાવિયું, બ્રહ્માંડનું ગોળ. ૩

રમવાને બાજી રચી, ધરી નવનવાં સ્વરૂપ;

સંશય શોક સ્વભાવથી, થયો જીવ સ્વરૂપ. ૪

વિષય વૃત્તિને આંતરે, અવશયો અનીત;

પ્રીતમ પોતાને વિસર્જી, કરે પરશુ પ્રીત. સાંભળ. ૫

સાખી

અંતરજામી આત્મા, માનો મિથ્યા ગર્વ;

માયાને પડદે રહી, મોહ પમાણું સર્વ. ૧

આશાડે અમરિતતણા, વરસ્યા વરસાદ;

હરિ હરિ સપળે થે રહ્યું, થાવર જંગમ જાત. ૨

ચિત આતક રંગે રટે, બોલે મન મોર;

જ્યાં ત્યાં ચૈતન-બ્રહ્મના, ભગતા અંકાર. ૩

મુખ સાગર સેજે ઉજળો, સરિતા શુભસાર;

બ્રહ્મ નિરંતર જળ લખી, કોઈ ન પામે પાર. ૪

માણે મત્સ્ય મગન થઈ, મરજીવા સંત;

પ્રીતમ પલક ન્યારો નહીં, રસિયા રસવંત. સાંભળ. ૫

સાખી

મહા મુગટ જાણે જગત, જે આપે અદ્રીત;

અણલિંગી આકાશવત્, સ્વયંપદ શબ્દાતીત. ૧

શ્રાવણ સાધન શું કરે, સમરણ ને પ્યાન;

અહંકર્તા ઉઠી ગયો, ગયું સરવ સમાન. ૨

પંચ કોશપદ હું નહીં, નહીં અંતઃકરણ;

ધંદ્રી અવસ્થા ઉમિ નહીં, નહિ વેધ ને વર્ણ. ૩

જીવ નહીં ધર્મર નહીં, નહિ માયા ને જ્ઞાન;
ત્રિધાવૃત્તિ ત્રિગુણ નહીં, નહિ જ્ઞાતા ને જ્ઞાત. ૪
સહુ પ્રકાશિત સરવત્ર, સાક્ષી શુદ્ધ સ્વરૂપ;
પ્રીતમ તે પરમાત્મા, એ તો અકલ્પ અનૂપ. સાંભળ. ૫

સાખી

ચેત્તે ચરિત્ર જેને નહીં, સોમાં વ્યાપક સૌય;
પ્રીતમ તેને પ્રીછતાં, આવાગમન ન હોય. ૧
ભાદરવે એક રસ ભયો, સચરાચરમાંય;
પ્રલય સમે પાણી વિના, દીસે નહિ કાંય. ૨
કાર કિનારો પાળી નહીં, નહિ આવરણ ને આડ;
એક ચિદાનંદ ભેધને, છળ-વિદ્યા છાડ. ૩
સ્વતંત્ર અંતર નહીં, બાહ્યાર્થતર બદલ;
અમ જાણુ તે ઉપાસના, એ વિના મોટો ભ્રમ. ૪
બ્રહ્મનિષ્ઠા પણ નવ ચળે, અનન્યતા એહ;
પ્રીતમ પૂરણ બ્રહ્મણ, જેને સાચો સ્નેહ. સાંભળ. ૫

સાખી

દષ્ટ પદારથ જેટલું, તેનો થયો અભાવ;
તનમય તન તુરિયા તણો, તેથી બન્યો બનાવ. ૧
આસો લીલા અખંડ છે, નીરખી નિરધાર;
ઓથ વળ્યા આનંદના, સૂખ સિન્ધુ અપાર. ૨
ધગ્ગા ટળી, ધંદલોકની, અજપદ કેલાસ;
નહિ વૈકુંઠની વાસના, ભાલ્યો બ્રહ્મવિલાસ. ૩
અધિકારીને આવશે, સમજણ ને સાન;
મુક્ત થઈ તે માનશે, મૂઢી દેહાભિમાન. ૪
સદ્ગુરુની કીરપાથકી, ઉપનો આનંદ;
પ્રીતમ તે પદ પામીઆ, નહીં ચર ને ચંદ. સાંભળ. ૫

સાખી

જાણવુંતું તે જાણિયું, નથી જાણવું કાંય;
પોતે પોતામાં ભળ્યો, ન્યમ પાવો પાણીમાંય. ૧
ઉત્તરસંદે આદર કર્યો, રચ્યા દ્વાદશ માસ;
ખુટજે પ્રેમે પૂરા કર્યો, આણી અંગે ઉલાસ. ૨

સોરઠ રાગ સોદામણો, મુંદર શુભ સાર;
 અક્ષરે અક્ષરે અતિધણો, અનુભવ ભંડાર. ૩
 સંવત અઠાર આડત્રીરો, કીધો એ વિચાર;
 ચૈત્ર વદી તીથી સપ્તમી, ઉત્તમ શુરુવાર. ૪
 ગાશે સાંભળશે શીખશે, કરશે હૃદયે વિચાર;
 કહે પ્રીતમ પદ પામશે, નહીં સંશય લગાર. સાંભળ. ૫

—મહાપ્રભ—

જ્ઞાન તથા ભક્તિ પ્રકાશ

પદ ૧ છું

રામજી સત્ય છે સાંભળ સાચું કહું તુજને, એક વાતડહી ચિત ધરજેર.
 જો સુખ ઇચ્છે આપણુ, તો સંત સમાગમ કરજેર. ૧
 સંતસંગે સુખ છે ધણુ, દુઃખ કાટિ જનમનું કાપેર;
 જીવતણી શુદ્ધિ પાલટે, સુધ જ્ઞાન જયારથ આપેર. ૨
 શીતલ નિરમલ સંતને, કાંઈ વદન સરોજની વાણીર;
 સાંભળતાં સંશય ટળે, મળે ત્રેમે સારંગપાણીર. ૩
 શબ્દે સંસાર છૂટીયે, જમકિકરનો બે ભાગેર;
 નૌકારવરૂપી સંત છે, ભવ તરતાં વાર ન લાગેર. ૪
 એહવી સંગત્ય સંતની, તનમનના તાપ નિવારેર;
 પ્રીતમ પૂરણુ પ્રેમશું, સુખસાગર સ્નેહ વધારેર. ૫

પદ ૨ છું

સંત વિના સંસારમાં, કે હરિનો ભરમ ન જાણેર;
 શ્રીમુખ મહીમા સતનો, પ્રભુ પૂરણુ પ્રીતે ખખાણેર. ૧
 નારદ પ્રયે નાથજી, તે સંત તણા જશ ભાખેર;
 સંત મને વહાલા ધણા, નીત રૂપ હૃદયમાં રાખેર. ૨
 સંત સદા સુખધામ છે, માહરે રેવાનું નિરધારેર;
 સંતની રક્ષા કારણે, મરે અવનીમાં અવતારેર. ૩
 અરસ પરસ રહું એકમાં, જેમ સાકરમાં મીઠાધરે;
 પુષ્પ મધ્યે જ્યમ વાસના, તેમ સંતમાં સહુ સમાધરે. ૪
 તરણી તેજ ન્યારું નહીં, કનક કુંડળી ભીન રૂપર;
 જલ તરંગ નહીં ભુજવા, એમ સત તે માહારું સ્વરૂપર. ૫

સંત ચરણ રજ વંદશે, તે સર્વ શિરોમણિ, યાશેરે;
શિવ વિરચિ સારદા, તે સંતતણા શુણુ ગાશેરે. ૬
મૂલે પાણી સિચતાં, ફલફલ પાંદડે : ફરશેરે;
જે સંતોખે સંતને, તેહનાં સધળાં કારજ સરશેરે. ૭
સંત તણો મહીમા ધણો, તે કાઈ વીરલા જન જાણેરે;
પ્રીતમ પૂરણ પ્રેમશું, પ્રણુ સંતનો સુજથ વખાણેરે. ૮

પદ ૩ થું

સંત તે તીરથ રૂપ છે, માંહે રામ સુધાગલ ભચુંરે;
વચન લેઈ આનંદમાં, તન પરસે પાતક હચુંરે. ૧
સાધુ ચંદન બાવના, સેવે તે, સ્થિતલ ચાપરે;
તાપ પાપ ભવ બાપદા, સૌ દુકીત દૂર પળાયરે. ૨
કામધેનુ ચિન્તામણિ, મનકામના પૂરણ ચાપરે;
હૃદે કામળ નવનીતથી, પરતાપે આગળા જાયરે. ૩
સંત સજીવન આૈવધિ, ભવ રોગોનો તાપ નિવારેરે;
સંસાર અપાર સમુદ્ર છે, એક પવકમાં પાર ઉતારેરે. ૪
સંત વચન બિંદુ સ્વાતિનું, મન છીપમાં મુક્તા યાપરે;
પ્રીત સહીત ચિત્ત પ્રેઈ લે, તેનું જનમતણું દુઃખ જાયરે. ૫
જે જાણે સુખ સંતનું, તે પળભર સંગ ન છાડેરે;
પ્રીતમ પૂરણ પ્રીતડી, તે મન કમ વચને માંડેરે. ૬

પદ ૪ થું

પ્રીત વિના પ્રણુ દૂર છે, તમે જો જો ભુક્ત કરીનેરે;
શુદ્ધ, પ્રેમ જેને પ્રગટે, તે ભાવે બેઠે દરિનેરે. ૧
પ્રીત જીઓ પ્રજનારની, જેણે વશ કીધા વનમાળીરે;
તન મન સદા વિસારિયાં, લોકલાજ મરજાદા ટાળીરે. ૨
સાચી પ્રીત એક માનની, તે નીર વિના નવ જીવેરે;
જીઓ પ્રીત પતંગની, તે દેહ દહન કરે દીવેરે. ૩
ચિત્ત ચોંટવું ચક્રારનું ચંદ્રશું, તે પ્રીતે પાવક પ્રાણેરે;
રવિ રહે લખ જોજને, જળ મધ્યે કમળ પ્રકાશેરે. ૪
પય ને પાણીની પ્રીતડી, એકમેક ચઢન જાયરે;
આપ જાણે પય હિગરે, તે સાચો રોહ કહેવાયરે. ૫

પ્રીત જુઓ પંખી તણી, જળ ચાતક ચંચ ન જોળેરે;
 અંધુ પીએ આકાશનું, અવનીનું નીર ન ડોળેરે. ૬
 નર માદા મોતી જુઓ, સત જોજનપર વેચાયરે;
 આવી મળે તે એકઠાં, અધક્ષણું અળગાં નવ ચાયરે. ૭
 પ્રીતમ એવી પ્રીતડી, ગુરુ સંતની સાથે સાચીરે;
 તે પૂરણ પદ પામ્યા, કાંઈ કહેણી ન રહી કાચીરે. ૮

પદ ૫ મું-રાગ બીજો

ગુરુ ગમે ધટમાં જોયોરે, સંશય સરવ ટલ્યો;
 અવિનાશી ચૈતન્ય રે, શબ્દાતીત મળ્યો. ૧
 ચતુર દલ ચીતવી રે, અટ દલ માંહે ખલ્યો;
 દશ દલમાં હીડો રે, દ્વાદશ દલમાં મળ્યો. ૨
 ષોડશ દલ ખુખો રે, દ્વિ દલમાં દરસો;
 સહસ્ર દલ ચટ્યો રે, પંખી ચર્ધ પરસો. ૩
 નહીં નાદ ને વાણી રે, રવિ સથી જોલ રહી;
 શુદ્ધ સ્વયં પ્રકાશી રે, દુનિયા ભાસ નહીં. ૪
 નહીં અખ એ ઉરમી રે, નહીં માયા મમતા;
 પ્રીતમ સ્વયે પોતે રે, યન્ય ચિખર સમતા. ૫

પદ ૬ ઠું

આ તનમાં તીરથરે, તત્ત્વ વિચારતણું; ચૈતન્યસાગરમાંરે, નહાવાનું ફળ છે ધણું;
 ગલકીમાં ઝીલોરે, નિરમલ નીરવડે; ગંગા ને જમુનારે, સરસ્વતી પૂર ચડે. ૧
 પરલાતમાં પ્રાગેરે, તાહાં થાયે તરવેણુ; મરજવા જોગીરે, ઝીસે 'દીન રેણુ;
 કાયા કાશીમાંરે, વિચના નાથ વસે; પ્રીતમ પદ પરસેરે, તે તદ્દરૂપ થશે. ૨

પદ ૭ મું

સદ્ગુરુને શબ્દેરે, સહી તીરથ તેહને; પંડમાં છે પોતેરે, 'જિતી કરે જેહેને;
 ગુરુદેવ દયા કરેરે, તેહને સહ સહે; બોલે બહુનામીરે, બીજો શું ખૂઝે. ૧
 અંતરગમ ઈશ્વરે, આપે અવિનાશી; પોતાની ખૂસીરે, ભમે લખ ચોરાશી;
 છે થીમંત સુખિયોરે, રાંક ચર્ધ રચ્યો; માયાને સંગેરે, ત્રિવિધી તાપે ખલ્યો. ૨
 સદ્ગુરુને સેવેરે, તો નીજ રૂપ જડે; તનમાંહિ તપાસેરે, પોતે પોતાવડે;
 નખશિખ લગી ન્યાળોરે, ન મળે ચર્ધબીજે; પ્રીતમ એક અદ્વીતરે, જોઈહદયે રીઝો. ૩

પદ ૮ મું

પુરણાનંદ પોતેરે, પરપંચ પરહરતા;	
કારણનું કારણરે, લઈ અલગ કરતા.	૧
નભ પવન નહરિ, નહીં અંશુ અવની;	
પંચ વીસે ચતુષ્ઠીરે, નહીં સુક્ષ્મ નવની.	૨
દશે ઈંદ્રિ અવસ્થારે, નહીં સ્થલનું ઠેકાણું;	
સુરજ જેમ સાક્ષીરે, એમ આત્મા ભાણું.	૩
અન્વય બ્યતિરેકરે, જ્યમ છે સમ ભેયું;	
પ્રીતમ છે સ્વરૂપેરે, નહિ પાઓ નહિ જોયું.	૪

પદ ૯ મું

જૂલ ધણી ભાંગીરે, જ્ઞાનાનંદ ભાસ્યો;	
શુદ્ધ એતન્મ સાક્ષીરે, સધળે પ્રકાસ્યો.	૧
ટલું તિમિર ત્રિશુણનુરે, તુરિયા તેજ ધણું;	
અખંડ અજવાળુરે, નિરમળ નામતણું.	૨
એકરસ અવિનાશીરે, શુદ્ધ રૂપ સ્વભેતી;	
તરવેણી તારેરે, ત્રેયું મન મોતી.	૩
હરિ હાર હીરાનોરે, પહેરે પ્રીત ધરી;	
ધર્મ પ્રેમ સોહાગનરે, પૂરણ મન મોદહરી.	૪
પામી અચળ એવાતણુરે, અખંડ વર વરતાં;	
પ્રીતમના સ્વામીરે, સંગ આનંદ ધરતાં.	૫

પદ ૧૦ મું

જગતનું સુખ ઝાકળનું છે પાણી રે, જાણી લે;	
વણથી જતાં વાર નહીં સત વાણી રે, જાણી લે.	૧
સીસાખાજ સંસારનો છે ખેલ રે, જાણી લે;	
એ વિચારી અહંકાર તું મેલ રે, જાણી લે.	૨
જોતાં જોતાં જાણું છે તતકાળ રે, જાણી લે;	
રહેટ તણી ગેજો જેવી ધટમાળ રે, જાણી લે.	૩
એક ભરાયે એક ઠાથી થાય રે, જાણી લે;	
એક અવતરે એક મરીને જાય રે, જાણી લે.	૪
પરમારયને પંચે પગલાં ઝાંડ રે, જાણી લે;	
કુડ કપટ ને જળવિદ્યા તું ઝાંડ રે, જાણી લે.	૫

પાપ પુણ્યનો ઉત્તર દેવો પડશે રે, જાણી લે; ૬
જમ ક્રિકર જ્યારે આવી પડશે રે, જાણી લે.
મોટે ગરવ તણ ગોવિંદ ગુણ ગાજે રે, જાણી લે; ૭
પ્રીતમ પ્રભુને બાજને પાવન યાજે રે, જાણી લે.

પદ ૧૧ મું

મિથ્યા માયામાં શું મોહો મૂઠ રે, ચેતી લે; ૧
હું હું કરતો શું દિલે છે હું રે, ચેતી લે.
કુણ્દિધી તાહરું કર્તવ્ય કાંઈ ન ચાલે રે, ચેતી લે;
હરિના હુંકમ વિના તો તરણ ન હાલે રે, ચેતી લે. ૨
મુરખ મિથ્યા મમત કરિયે શું યાપ રે, ચેતી લે;
તુંજથી તુરો વાળ નવ સંધાય રે, ચેતી લે. ૩
મહારું મહારું કરતો જો સમરીને રે, ચેતી લે;
મનુષ્ય દેહ તે મળ્યો નથી હરિને રે, ચેતી લે. ૪
મલીન માયા મૃગ તૃષ્ણાનું તોપ રે, ચેતી લે;
ઝાસાતણા મોતીના હાર ન હોય રે, ચેતી લે. ૫
અંજલિનું જળ ક્ષણ ક્ષણ ઝોણું યાય રે, ચેતી લે;
ઝેણી પેરે આવરદા તાહરો જામ રે, ચેતી લે. ૬
આવો બનાવ બને નહીં બીજવાર રે, ચેતી લે;
પ્રીતમ પ્રભુને બાજતાં બવનો પાર રે, ચેતી લે. ૭

પદ ૧૨ મું

હું માહરું તે સંસારનું છે મૂળ રે, સમજ લે;
ક્ષણ ક્ષણ સાંસે સસો રૂપી શૂળ રે, સમજ લે. ૧
માહરું તાહરું મટતાં બવનો અંત રે, સમજ લે;
સૌ શાસ્ત્ર પોહારી કહે છે સંત રે, સમજ લે. ૨
દુમ તણે દષ્ટાંતે આ વૈરાટ રે, સમજ લે;
પત્ર તણી પેરે આવે જાણે ધાટ રે, સમજ લે. ૩
કનકકુટ જમ ધાટ ધડીને બાળે રે, સમજ લે;
એમ એને બહાંડની વાર ન લાગે રે, સમજ લે. ૪
ઈશંગળ જમમ બાજગરનો ખેલ રે, સમજ લે;
કમર કાઠડાં ઝુંચાયાં ઉઠેલ રે, સમજ લે. ૫

શું સુતો છે અચેત આલસ આણી રે, સમજ લે;	
આયુષ્ય તાહરું ઝાસતણું છે પાણી રે, સમજ લે.	૬
સંસાર સુખથી રહેજે સદા હિંદાસ રે, સમજ લે;	
ન્યમ મધુકર ન કરે ચંપક વનવાસ રે, સમજ લે.	૭
આસે આસે રમરણ કરજે સાર રે, સમજ લે;	
રખે ધરતો તું દેહ તણો અહંકાર રે, સમજ લે.	૮
હરિ નામ હીરો હૃદયામાં રાખે રે, સમજ લે;	
પ્રીતમ પ્રેમ પ્રેમ સુંધારસ આખે રે, સમજ લે.	૯

પદ ૧૩ મું

રામ રસાયણ પ્રેમ ધરી જે પીશે રે, માણી લે;	
તેહને અખિલ લોકાનું દૈવત હીસે રે, માણી લે.	૧
અમર થાય તે મરે નહીં કાઈ કાળ રે, માણી લે;	
અપાર હિત યઈ આપોપું સંભાળ રે, માણી લે.	૨
અજર ખાસો અધર ફરે જી નેહ રે, માણી લે;	
મરજવા હોય તે મુખમાંથી લેહ રે, માણી લે.	૩
આળસ નિદ્રાશુભ તરસ સહિ ભાગે રે, માણી લે;	
ત્રિભોવન પતીશું તનમાં તાળી લાગે રે, માણી લે.	૪
અખંડ અક્ષ જુએ એક મેક યઈ જાય રે, માણી લે;	
સાગર નીર લાભું ન્યારું નવ થાય રે, માણી લે.	૫
તેહના સુખને અવર ન જાણે કાય રે, માણી લે;	
અમૃતપાન કરી અતિ આનંદ હોય રે, માણી લે.	૬
મહા મગન યઈ મુગો ખીસરી ખાય રે, માણી લે;	
પતિનું સુખ સુંદરીવે કથમ કહેવાય રે, માણી લે.	૭
શુદ્ધ વિચાર કરી સુખ માંહે સમાયો રે, માણી લે;	
કહે પ્રીતમ તે રંગમાંહે રંગાયો રે, માણી લે.	૮

પદ ૧૪ મું—રાગ કૌલેરો

જાણે નહીં જંગમન અભાગી, મરણ તણો લાય મોટારે;	
કાયા કુંભ જરાખર કાયા, જેવો જળ પરપોટારે.	જાણે. ૧
કૌરવ, કંસ, જરાસંધ, રાવણ, દંતવશ્ત્ર સિશુપાલરે;	
એહવા મયા તેહની નહીં જણતી, દેતા સાગર ફાળરે.	જાણે. ૨

મણિધરના મુખ મહિ, મીઝડી માખ્યને મારેરે; જાણે. ૩
 એહવે આ સંસારખેલ છે, વીરલા જ્ઞાન વિચારેરે.
 જગત જીવ ચતુરાનું ચવણું, કે ખાધા ને કે ખાશેરે; જાણે. ૪
 પ્રીતમ પ્રભુનું બજન કરી લે, તે નર નીરમે યારેરે.

૫૬ ૧૫ મું

સાકુટ નરનો સંગ ન કરીએ, મરીયે મહા વિખ ખાધરે; સાકુટ. ૧
 પરવત મઢી પડીયે પાવકર્મા, તેથી દુષ્ટ દુઃખદાધરે.
 લેઈ સાધુસા અંગ મરોડે, વીંછી તોડે તનરે; સાકુટ. ૨
 સિંહ ખાયે બાવેવસિયે જીજંગર્મા, પશુ મળશે નહીં દુરિજનરે.
 નર તે કેહને કહિયે, જેહને હૈયે દ્રેષ ધણેરે; સાકુટ. ૩
 હરિચરુ સંતની કરે અવગણના, ચતુ સઉ જીવજીવતણેરે.
 નહીં આધીન શુરુ ગોવિંદનો, જ્ઞાન હીણને ઘણું શ્રમાનરે; સાકુટ. ૪
 કહે પ્રીતમ તેને ખરહરીએ, જ્યમ ખર સુકર જ્ઞાન સમાનરે.

૫૬ ૧૬ મું

સત્ય સુધા શ્રીકૃષ્ણ નામ છે, જે જન જીમતે ચાખેરે; સત્ય. ૧
 પ્રીત સહિત નિત્ય નેહ ધરિ, હરિરુપ હૃદયામાં રાખેરે.
 ક્રોધ કહે સુધા રહે સિધુમાં, ક્રોધ કહે શશિમાં છે સહીરે; સત્ય. ૨
 ક્રો કહે વનિતા વદન રહે, જ્યમ કહે છે ત્યમ વાત નહીરે.
 સાગરમાં હોતે તો નામ ખારે, શશિકલા કથમ ઝાંખી હોયરે; સત્ય. ૩
 પીયુ પ્રેમદાને વદન વસે તો, પતિ પીતાનો નાશ ન હોયરે.
 પ્રેમ પીયુષ મુખ વસે વૈષ્ણવને, પ્રેમ ધરે તેહને રસ પાયરે; સત્ય. ૪
 કહે પ્રીતમ પીતા હોય અમર, જનમ મરણનું જોખમ જાયરે.

૫૬ ૧૭ મું

કુરમ કહીયેરે અંગ સમેરે, ઉપર દીસે નહીં આકારે; કુરમ. ૧
 જીવ જંતુ જેહને વળે પાછો, તેહને એ ન મળે સંસારરે.
 ઇન્દ્રિય દેવ વિષે શુભ વરતી, સરવ સંક્રાંત્ય ન કોળેરે; કુરમ. ૨
 મોતી કાળ્ય પડે મરજીવા, એમ અગીરસ પીળેરે.
 જોગીનો જીવ જડે નહીં જમને, કાલ રહે શીર કુટીનેરે; કુરમ. ૩
 અમૃત પાન કોટિ થયાં અમર, શું કરે રવિસુત રૂડીનેરે.
 રવિનાં કોમળ રહે જ્યમ રવિમાં, સરિતા સાયરમાંહે રહેરે; કુરમ. ૪
 કહે પ્રીતમ એમ હરિમાં હરિજન, નિમિષ માત્ર તે ત્યારાન રહેરે.

પદ ૧૮ મું

કાચારે તાહરી કામ ન આવે, જો કરે કાઢી ઉપાયરે;
વણુશી જાતાં વાર નહીં લાગે, જો કુંદન કાપીને ખાયરે. કાચારે. ૧
દેહીનાં સ્તેહી સકળ સ્વારથિયાં, અંત્યે અળગાં રહેશેરે;
એક ધડી ધરમાં નહીં રાખે, કાઢો કાઢો કહેશેરે. કાચારે. ૨
પાંચ સાત દિન ક્રાયક સંભારશે, વળતી મૂકશે વિસારીરે;
પોતે પોતાને મારગ લાગશે, કાણુ પુરુષ કાણુ નારીરે. કાચારે. ૩
સુપનાતું ધન જોયા સૂધી, તેણે કાંઈ કારજ નવ ચાયરે;
પ્રીતમ પ્રજાતું ભજન કરી દો, અમુલ્ય અવસર જાયરે. કાચારે. ૪

પદ ૧૯ મું

જો જને હરિનું નામ ન જાણ્યું, તે પસ્તાયા પ્રાણીરે;
વેઠે વેળુ દળી તે પુરુષે, મૃગજળ માયા માણીરે. જો જને. ૧
ધન દારા સુત કુંદુબ કબીલો, મૂઢમતિ થું મોહીરે;
ચિતામણિ પામ્યો મનુષ્યા દેહ, તે ખડલાડમાં જોયોરે. જો જને. ૨
જનમ ધરી જીગદીશ ન જાણ્યા, હરિ રસ અમલ ન પીધોરે;
કહે પ્રીતમ એણે ગયો અવસર, એકે અરથ ન સીધોરે. જો જને. ૩

પદ ૨૦ મું

આનંદકારી અચલ વિહારી, મિરિવરધારી ગોકુળચંદરે;
સુખ સાગર નાગર ગુણઆમળ, ગોપીવર ગોવિંદરે. આનંદ. ૧
ઈદ્ર કમળ જૂ શેષ સનકાદિક, નિગમ નિરંતર ગાયરે;
અગમ અપાર હરિનો મહિમા, કાણે કલ્યો નવ જાયરે. આનંદ. ૨
ચિતામણી સુરધનુ કંપતરુ, જો સેવે શુદ્ધ ચિત્તે સારરે;
રિદ્ધ સિદ્ધ મુક્ત ચતુરધા દાસી, સુખરાશિ હરિનામ હિદારરે. આનંદ. ૩
પાપ તાપ દીનના દાણે, અર્ખડ અભેપદ પામેરે;
કહે પ્રીતમ પ્રજાનામ સમરતાં, અનેક આપદા વામેરે. આનંદ. ૪

પદ ૨૧ મું

માયા સહુને મોહ પમાડે, હરિજનથી રહી દારીરે;
જેહનો ધણી જોરાવર કહાવે, તેણે કાઢી નારીરે. માયા. ૧
ખાજીગરની ખાજી માંહે, જંજીરો સઠિ જાણેરે;
નાડિનો નાગ કરી દેખાડે, બેદી બેદ નબ આણેરે. માયા. ૨

પીછાં ફરું કરે કણ્ઠતર, જોઈ જગત મોહ પામેરે;
ધુળનું ધન કરી દેખાડે, સેવક ન ભૂલે ભામેરે. માયા. ૩
હરિરસ અમલ અખંડ ખુમારી, જે પ્રેમે કરી પીશેરે;
કહે પ્રીતમ કારજ સર્વું જેહનું, કયમ ખીનથી ખીલીશેરે. માયા. ૪

પદ ૨૨ મું

કાયા કંઈપદ્મ સમ જણો, શોભા વરણી ન જાયરે;
કર્મનાં મૂળ અનાદિ ઉગાં, ફૂલે ફૂલે સદાયરે. કાયા. ૧
શત શાખા શાખા ડાળ દાદય, પત્ર છત્રીય હળારે;
આશા વેલ રહે નવપલ્લવ, પુષ્પ તણો નહીં પારરે. કાયા. ૨
છવ ધ્રુવર પંખી બેઠે બેઠા, એક જોગી એક બોગીરે;
જોગી જોગ જોગતે શું છવે, બોગી તે અતિ રાગીરે. કાયા. ૩
કાળ કુંજર કરે ધ્વંસ દુમનો, ચૈતન્ય ચોક્ષી રહેનેરે;
જન પ્રીતમ એહવું જાણીને, નામ અમર ફળ દેનેરે. કાયા. ૪

પદ ૨૩ મું-રાગ કાનડા

નિરમળ નામ નિરંતર લેરે, ટેક.
રામ અનંત મુકંદ મોરારી, શ્રીગિરિવર ધારી ગોવિંદ તેહરે; નિરમળ.
કેશવ કૃષ્ણ કૃપાનિધિ માધવ, સંભારે સહ શોક હરેરે; નિરમળ. ૧
શ્રીવર સુહર સ્યામ મનોહર, રૂપ અનેક યધને. રમેરે; નિરમળ.
નારાયણ મધુસૂદન મોહન, ત્રિલુવન તારણ ત્રીકમ છેરે; નિરમળ.
પ્રીતમ પ્રીત સહિત મન બાવે, રાત દિવસ હરિ રંગમાં રહેશેરે; નિરમળ.

પદ ૨૪ મું

નામ વિના અતિ મુકિત નહીરે, ટેક.
સહસ્રાનન ચતુરાનન શંકર, સાંખ્ય સંત શ્રુતિ અગમ કહીરે; નામ.
અજમેલ ગજ ગીધ બ્યાઘ કપિ, ગુણિકા વિમાન અદિ ગગન ગધરે; નામ.
નામ આધાર તરે જળધર મહીધર, મૂઢમતિ મન સમજ સધરે; નામ.
તપ તીરથ મત દાન જસ ફળ, નામ સમોવડ નાવે એહીરે; નામ.
રામનામ સહિ મહિ શિરોમણ, બલ્ય પ્રીતમ રસ રૂપ યધરે; નામ.

પદ ૨૫ મું

રામ સુધારસ જે જન પીવે, ટેક.
અઘાપિ સિદ્ધ નવનિદ્ધ મુકિત, ચતુરધા ચાર પદારથકું નહીં છીવે; રામ.

અદાપ્રકાશ હોય થટ જીતર, તિમિર ટળી જાય અગીરસ દીવે; રામ.
જરા ન જંપે કાળ ન વ્યાપે, અમર જુગો જુગ તે નર જીવે; રામ.
ધ્રુવ, પ્રહ્લાદ, નારદ, સનકાદિક, અજર પીપાલો પીધો શિવે; રામ.
કહે પ્રીતમ થયા તે તદ્વત, જમકિકરથી કો નવ ખીવે; રામ.

પદ ૨૬ મું

તું તારું તર્ન દેખ તપાસી, ટેકે.
મટે મોહ સમતા મદ માયા, તો કાયામાં કેદાર ને કાશી; તું તારું.
જમત સ્વપન સુષુપ્તિ તુરીયા, રોમ્ય રોમ્ય રહ્યો પ્રકાશી; તું તારું.
તું છે સુક્ષ્મ કારણનો દ્રષ્ટા, આનંદરૂપ અખિલ અવિનાશી; તું તારું.
ઉઠ પીઠકુ લાટક સાહાટક, ભમર શુક્ર ભમરંધ વિનાશી; તું તારું.
આઠે પહોર રહે એ સુખમાં, પ્રીતમ તેહની ટળી ચોરાશી; તું તારું.

પદ ૨૭ મું

તું તો રામ રઠણ કર રંગમાં, અંગમાં, ઉપજે આનંદ;
ગોવિંદ ભજ ભાવયું.
પરમારથ અરથ વિચારીએ, તજ સ્વારથ માયાનો રૂદ; ગોવિંદ.
કહીએ કાયા તે તારી કારમી, તેને વણસતાં નહીં લાગે વાર; ગોવિંદ.
એસ ઉદક ખીટી ખરાસની, તેને ઉપતણો આંતખાર; ગોવિંદ.
મૃગ તૃષ્ણાજળ જસક ભયાં, એવો જલો સકળ સંસાર; ગોવિંદ.
શુંજ વહ્નિ તે મરકટે માનિયો, તેણે ટાઢ ટળે નહીં લગાર; ગોવિંદ.
સુપનામાં સમૃધિરે પામિયો, જગી જોતાં મળે નહીં જરાય; ગોવિંદ.
ધ્રુમરના તે દગ સોહામણા, તુજ મૂડીમાં ન જરાય; ગોવિંદ.
સાચી સંગત સદ્ગુરુ સંતની, જેણે જીવપણું ટળી, જાય; ગોવિંદ.
કહે પ્રીતમ પ્રશુને સંભારતાં, મહા પાપી પાવન થાય; ગોવિંદ.

પદ ૨૮ મું

સંત પારસ ચંદન ખાવના, કામધેનુ કલ્પદ્રુમ સાર; સમાગમ સંતનો.
પ્રેમ સમજલો અંતર 'યલો, તરુ પારસ તણુ મકરંદ; સમાગમ.
એક પારસથી પારસ બંને, એક પારસથી બંને હેમ; સમાગમ.
એક પારસ લોહ કુંદન કરે, સો વસા એમનું એમ; સમાગમ.
એક ચંદનથી વિપ ઉતરે, એક ચંદને અગ્નિ બોળખાય; સમાગમ.
એક તલભાર તેલમાં જો પડે, ફરી તારું કપારે નબ થાય; સમાગમ.

સૌ ગજ શિર માતી ન નીપજે, સહિ નાર્પ સતી નવ હોય; સમાગમ.
સૌ સેના શરી નવ જાણીએ, એવી જ્યુગત વિચારી જાય; સમાગમ.
જ્ઞાન હીણુ ગુરુ નવ કીજીએ, વાંઝ ગાય સેવ્યે શું થાય; સમાગમ.
કહે પ્રીતમ બ્રહ્મવિદ બેટતાં, લવ રાગ સમૂહો જાય; સમાગમ.

૫૬ ૨૯ મું

સંત લક્ષણ ત્રીસ સોદામણાં, જેહની ચિત્ત ચર્ધ વ્રતિ શાંત;
એવા જન હરિતણા.
બ્રહ્માનંદ બ્રહ્મરસ ભોગિયા, જીવ ધર્મર ભાગી ભ્રાત્ર્ય; એવા.
દયા દાન દાસીત્વ અતિ ધણાં, જ્ઞાન ભક્તિ વિવેક વૈરાગ; એવા.
ક્ષમાવંત તપે નહીં તાપમાં, આશા રહિત અમલ અનુરાગ; એવા.
અઠોધ ધંદીજિત જાનુભવી, કવિ કામળ શીલ સંતોષ; એવા.
આશા રહિત અમૃત વાણી વહે, સેહેજાનંદ આનંદ કાશ; એવા.
શુદ્ધ સ્નેહી સવારથ નવ મળે, પરમારથ ઉપર પ્રીત; એવા.
શશિ સુરજવત સાક્ષી રહે, ઉદાર અરજીવની રીત; એવા.
હરખ શોક વિષે ડોલે નહીં, અર્ધ નિમિષ તજે નહીં નામ; એવા.
સુરતરુ સુરધેનુ ચિંતામણી, મળતાં પહોંચે મન કામ; એવા.
પરિપૂરણ વળણ સંતનાં, બતરીશમાં આછાં બે; એવા.
કહે પ્રીતમ સદ્ગુરુ સંતને, સહિ સૌંપીને શરણે રહે; એવા.

૫૬ ૩૦ મું

સદ્ગુરુના તે શબ્દ વિચારતાં, મટે માયા મોહ વિકાર; હરિરસ પીજીયે.
બાળી ભરમ કરે બીજ વાસના, ઉર મગટે પ્રેમ અપાર; હરિરસ.
એવો અજર અમીરસ જે પીયે, તેહનાં નેણુ વેણુ પલટાય; હરિરસ.
લાગી બ્રહ્મ જુમારી નવ ઉતરે, મુખ મુખે કહું નવ જાય; હરિરસ.
તેને સંભવ નથીરે સરીરનો, થયો આત્મ દુષ્ટે ઉધાડ; હરિરસ.
મરજીવો ચર્ધ હરિને મળે, ગળે જ્ઞાન હિમાળે હાડ; હરિરસ.
બ્રહ્મ ધ્યાને મગનવત થે રહે, જ્યમ કુંભ મહાજળ માંઈ; હરિરસ.
કૃષ્ણ પોતામાં પોતે કૃષ્ણમાં, કૃષ્ણ વિના ન દિસે કાંઈ; હરિરસ.
જે સરિતા સાગરમાં ભળે, તેહનું નામ નદી ટળી જાય; હરિરસ.
કહે પ્રીતમ સદ્ગુરુ સેવતાં, ટળે અંતર એકરસ થાય; હરિરસ.

૫૬ ૩૧ મું

કાયા બનીરે તાહરી કારખીરે, તાહારો અમર નથી અવતારરે;
હરિનું ધ્યાન ધરજે.

કાચો તે કુંભ જળે ભરો, તેહને ભાંગતાં કેટલી વાર; હરિનું.
તરુવરથી ફળ છુટીયુરે, તે ફરી ન ચોટે ડાળરે; હરિનું.
ગયો અવસર આવે નહીર, ખાંધ પાણી પહેલી પાળરે; હરિનું.
નદી યોગે હેરી નાવ જર જડીરે, માંહે બેઠા મૂઠ ગમારે; હરિનું.
ખોટો છે માંહે ખાઠ્યોરે, તે તો હોડીનો હાંકણહારે; હરિનું.
કર્મ વા આવી આફળેરે, માંહે મોહના મોહન ચાયરે; હરિનું.
તટ ન સૂઝે તેહનીરે, તેહનો કરવો કેણુ ઉપાયરે; હરિનું.
સદ્ગુરુ શબ્દ વિચારિયેરે, જો કરીએ સદા સતસંગરે; હરિનું.
તો સહેજે પાર પામીએ, કહે પ્રીતમ પ્રગટે રંગરે; હરિનું.

પદ ૩૨ મું

મનમાં જાણે છે મરવું નથીરે, દેહને, અભિમાને બહુ ગોઠવણ કરતો ગમારે, દેહને.
મારાં મંદિર મારાં મળીયરે, દેહને, કહે મારા પુત્ર વારંવારે, દેહને.
મારી જગ્યારે મારી જીવતીરે, દેહને, ઉઠી ચાલવું છે આજકાલરે, દેહને.
જમદૂત વરાતી આવશેરે, દેહને, ઉઠી ચાલવું છે આજકાલરે, દેહને.
કાળે ગયા કેશ તારારે, દેહને, તે તો કરશે બડીમાં બાતરે, દેહને.
વળતી વિચારીશ જીવડારે, દેહને, ધણું ધસવા પડશે હાથરે, દેહને.
વાત, પીત, કદ આવી કંઠ રૂંધશેરે, દેહને, નહીં આવે ઉપર લવલેશરે, દેહને.
મનનું ધાર્યું રહેશે મનમાંરે, દેહને, પ્રાણી પામશે કષ્ટ કલેશરે, દેહને.
કર્મ પ્રધાન છે જીવનેરે, દેહને, ફળ શુભ અશુભ દેનારે, દેહને.
જેવાં કર્યાં તેવાં ભોગવેરે, દેહને, ધરે હવે નીચ અવતારરે, દેહને.
પડે પશુ પંખી જાતમાંરે, દેહને, ચાર ખાણ ચોરાશી લક્ષરે, દેહને.
દુઃખનો અંત આવે નહીરે, દેહને, કહે નિગમ પુરાણ પ્રત્યક્ષરે, દેહને.
શુરુ ગોવિંદ સેવ્યા નહીરે, દેહને, કૃષ્ણ પેર કર્મનો નાશરે, દેહને.
વાસના બીજ બળ્યું નહીરે, દેહને, ત્યાં લગી ઉગરવાની શી આશરે, દેહને.
મોહ માયાના મોટા મોરચારે, દેહને, જાતરૂપ જીવતીનું જોરરે, દેહને.
કહે પ્રીતમ કાયક જિતશેરે, દેહને, જોહને સદ્ગુરુ શબ્દ અઢારરે, દેહને.

પદ ૩૩ મું

જલન કર્યે જીવવું નથીરે, ચિત્તમાં, ચેત્ય ચોપે, તજ દેહપણું અભિમાનરે, ચિત્તમાં.
સો વરસ જીવ્યો તો શું થયુરે, ચિત્તમાં, સરવાલે મરણ નિદાનરે, ચિત્તમાં.
આયુષ નિરંતર અંજલિરે, ચિત્તમાં, તે ટળકે સાસ હસાસરે, ચિત્તમાં.
દુરમતિશે નથી દેખતોરે, ચિત્તમાં, આંખ્યો આગળ ચયા નર નાશરે, ચિત્તમાં.

દિન દશ પાંચ મુકામ છે, ચિત્તમાં, પછે કુચનાં નગારાં કહેવાયરે, ચિત્તમાં.
 સેનાપતિ ચઢી ચાલશેરે, ચિત્તમાં, ત્યાં પાણી પીવા નહીં રહેવાયરે, ચિત્તમાં.
 તું તારું સજી બેસજેરે, ચિત્તમાં, આણી પછે ખસ્તાવો ન યાયરે, ચિત્તમાં.
 પુણ્ય કર્યું તે પક્ષે જાંધીયુરે, ચિત્તમાં, કને ખરચી વિના શું ખાયરે, ચિત્તમાં.
 ચરારને શી શોચનારે, ચિત્તમાં, સતીને કાહોનો સંધાતરે, ચિત્તમાં.
 એક ધણી શ્રી રંગ રાખજેરે, ચિત્તમાં, કહે પ્રીતમ પ્રેમની વાતરે, ચિત્તમાં.

—૫૬ ૩૪ મું—રાગ ધૌળ

હરિનો મારગ છે ચરારનો, નહિ કાયરનું કામ જોને;
 પરચમ પહેલું મસ્તક ચૂકી, વળતી લેવું નામ જોને. ૧
 સુત વિત દારા શિશ સમરપે, તે પામે રસ પીવા જોને;
 સિંધુ મધ્યે મોતી લેવા, માંહિ પડ્યા મરજીવા જોને. ૨
 મરજી આગમે તે ભરે ચૂકી, દિલની દુગ્ધા વામે જોને;
 તીરે ઉભો જીવે તમાસો, તે કાઢી નવ પામે જોને. ૩
 પ્રેમ પંથ પાવકની જવાલા, લાળી પાછા લાગે જોને;
 માંહી પડ્યા તે મહા સુખ માણે, દેખનારા દાઝે જોને. ૪
 માથા સાટે મોંઘી વસ્ત્ર, સાંપડવી નહીં રહેલ જોને;
 મહાપદ પાગ્યા તે મરજીવા, ચૂકી મનનો મેલ જોને. ૫
 રામ અમલમાં રાતા માતા, પૂરા પ્રેમી પરખે જોને;
 પ્રીતમના સ્વામીની લીલા, તે રજની દન નરખે જોને. ૬

૫૬ ૩૫ મું

સંત સમાગમ જે જન કરશે, તેને પ્રગટે પ્રેમ જોને;
 જે ધાતુને પારસ પરશે, તે તો હોયે હેમ જોને. ૧
 કથીર દાંસુ હેમ ન હોયે, કાઠી પારસ પરસે જોને;
 સૂન્ય છીપ તે ઉપર નાવે, સોમજી સ્વાતિ વરસે જોને. ૨
 અચેતને ઉપદેશ ન લાગે, શિવ ઘડ્યા સમજાવે જોને;
 જેનાં અવળાં અંતઃકરણો, તેને સમજણ નાવે જોને. ૩
 કુશુદ્ધિ કાળપ જોને હૃદયે, તેને ન લાગે રંગ જોને;
 અડદ ઉજળા કપમે ન યાયે, જર્ઘ ઝળાળે ગંગ જોને. ૪
 કુરાકા કૂટેથી શું યાય, કણ ન જડે તેમાંથી જોને;
 મંદ અભાગી મૂરખ નરને, સમજણ આવે ક્યાંથી જોને. ૫

પાપીને પરબોધ ન કરિયે, મુન્ય ગ્રહીતે રહિયે જોને;
કહે પ્રીતમ તુલસી દલ તોડી, પ્રેત ન પુજવા જમયે જોને.

૬

૫૬ ૩૬ મું

હરિ મહિમા મોટા જન જાણે, સનકાદિક શુકદેવ જોને;
અજતનયા હિમયાપતિ વંદે, કરે કમળા પદ સેવ જોને.

૧

વેદ ભરંચી બ્યાસ વખાણે, અપાર લીલા એની જોને;
નાથ વિના બીજે નહિ બળિયો, ભોયું ચિત્તમાં ચેતી જોને.

૨

માટે મારું મનકું મોહું, રસિક વરને રંગે જોને;
સદા સરવદા સુખમાં છીકું, સુંદર વરને સંગે જોને.

૩

અમૃતકેરા સાગરમાંહે, મગન થયું મન મીન જોને;
એક નિમિષ ન્યારું નવ થાયે, રહ્યું તે રસમાં લીન જોને.

૪

અગરવંદનનાં વનમાં જમને, બોલી ભમરો બેઠા જોને;
હિડીને અળગો નવ થાયે, સ્વાદ સુખમાં પેઠા જોને.

૫

કમળનેનની સુંદર શોભા, નિરખું નિત્યે નિલ જોને;
પ્રીતમના સ્વામીની સાથે, બાધી પૂરણ પ્રીત જોને.

૬

૫૬ ૩૭ મું

સંત કૃપાથી છૂટે માયા, કાયા નિર્મળ યાય જોને;
શ્વાસોચ્છ્વાસે સમરણ કરતાં, પાંચે પાતક જાય જોને.

૧

કેસરીકેરે નાદે નાસે, કાટી કુંજર જૂથ જોને;
હિમત હોય તો પોતે પામે, સધળી વાતે સૂથ જોને.

૨

અર્ગનીને બિધર્મ ન લાગે, મહામણિને મેલ જોને;
અપાર સિંધુ મહાજળ હૈડાં, મરમીને મન સહેલ જોને.

૩

બાણગરની બાણ તે તો, જંજુરો સઢિ જાણે જોને;
હારની માયા બહુ બળવંતી, સંત નજરમાં નાણે જોને.

૪

સંત સેવતાં સુકૃત વાધે, સહજે સીજે કાજ જોને;
પ્રીતમના સ્વામીને ભજતાં, આવે અખંડ રાજ જોને.

૫૬ ૩૮ મું

જા સદ્ગુરુને શરણેરે, સૌ સંશય હરશે;
જીવ દશાને ટાળીરે, હરિ સરખો કરશે.

૧

ઉત્ત દશા અનુભવીરે, છે સમજણ મોટી;
મન કંચનને કસવારે, ગુરુ જ્ઞાન કેસોટી.

૨

હોય હેમ લોહ કેરે, જોને પારસ પરશે;
 યાવ મદા મુક્તાદળરે, જળ સ્વાતિ વરસે.
 છીપ રહે સાગરમાંરે, માંવ મોતી નિપજે;
 માન મીનકા પરસેરે, તેને ઝાલુ ઉપજે.
 સતસંગે નર સમજેરે, સૌ દુઝ્યા જાશે;
 પ્રીતમ તે પ્રાણીનુરે, સૌ કારજ યારો.

૩

૪

૫

પદ ૩૯ મું-ધોળનો રાગ બીજો

સખી આજ આનંદ રંગ અંગમાં; નહે નિરખ્યા શ્રીનંદ કિશોર,
 આ તન રંગ અંગમાં.

હરિને મસ્તક મુગટ સોદામણો; તે પર ચમકે છે ચંદ્રિકા મોર,
 હરિને સિલવટ તિલક કેસરતણું; બહુ કુંડળ ઝળકે છે કાન,
 નાકે નિર્મળ મોતી મકરાતણું; ઝુંદર લોચન કમળ સમાન,
 આંખે અધર અરુણ પરવાળાં શાં; મુખ સુંદર રૂપ રસાળ,
 કંઈકે હીરા મોતીના રે હારડા; કળી કુસુમ ગુંગ મણિમાળ,
 જુજ બૂધજી રતન જડાવનાં; પોંચી મુદ્રિકા વેદ વિશાળ,
 નાભિ અગમ ઉદર રેખા ત્રિવલ્લી; કોડે કદારો મણિકૃતમાલ,
 મગ પક્ષવ પંકજ પાંખડી; નખ ચંદ્ર છટા છખી જોર,
 અમકે અંજર ધમકે રે ધુધરી; શબ્દ સંગીત નાદના ડોર,
 પેરું પીતાંબર છૂતી દામની; તન નવ-ધન તરુણ-તમાલ,
 સ્વામી પ્રીતમનાની શોભા ધણી; સદા સેવકનો પ્રતિપાળ,

આં ૧

આં ૨

આં ૩

આં ૪

આં ૫

આં ૬

આં ૭

આં ૮

આં ૯

આં ૧૦

આં ૧૧

પદ ૪૦ મું-રાગ ગરબી

શું કર્યું ગીતા ગાધને રે, તે શું કર્યું ગીતા ગાધને; ટેક.
 ભણ્યો ગણ્યો પણ્ય ભેદ ન જાણ્યો, ધિક પશ્યો પંડિતાધનેરે; તે શું.
 પોથી વાંચીને પરમારથ ન કાધો, કુટુંબ પોખ્યું કમાધનેરે; તે શું.
 ભાગવત ભાખ્યું હેત હેત ન રાખ્યું, રહ્યો આપ સ્વારથ સાધનેરે; તે શું.
 શેષને માથે મણિ છે તોપણ, જીવે છે જીવ ખાધને રે; તે શું.
 કહે પ્રીતમ પોતાના હઠાપણથી, ગયો ચોરાશિમાં વહેચાધનેરે; તે શું.



રેવાશંકર

—o—o—o—o—o—o—

આ નાગર કવિએ કૃષ્ણલીલા વગેરે ચંદ્રાવળામાં
બહુ કવિતા લખેલી છે

—o—o—o—o—o—o—

બાળલીલા

—o—o—o—

છંદ ચંદ્રાવળા

મહા મંગળમાં મુખ્ય મનાયે, શુભનિધિ ગણપતિ દેવ,
સિદ્ધિ શુદ્ધિ દાયક સિદ્ધિ શુદ્ધિ નાયક, ઉત્તમ સર્વ અવેવ;
ઉત્તમ સર્વ અવેવ તે એના, જશ પ્રસિદ્ધ જગતમાં જેના,
પગરણુમાંથી પ્રથમ પુજાયે, મહા મંગળમાં મુખ્ય મનાયે. ૧
શારદ હારદ કેડે કહું છું, હેતે જોડી હાથ,
હરિશુભ ગાવા હરખ થયો, તે ગરવી આપો ગાય;
ગરવી આપો ગાય તો ગાજી, કિરતન કરી કૃતારથ થાઈ,
શરણ તારે તે સારું કહું છું, શારદ હારદ કેડે કહું છું. ૨
રમણ દિપ રણુછોડ બિરાજે, સકળ સુરાસુર જૂપ,
અમર અમર કરમાં લે ઉભા, ક્રોટિક સમર સ્વરૂપ;
ક્રોટિક સમર સ્વરૂપ તે શોભે, લોચન લાવણ્ય જોધને લોભે,
ત્રિવિધ વિવિધ શૃંગાર તન સાજે, રમણદિપ રણુછોડ બિરાજે. ૩
શ્રીરણુછોડને શરણે રહેતાં, અકૃત જાય અધોર,
રેવાશંકર જૂપ લયંકર, જમકંકરનું જોર;
જમ કંકરનું જોર જ નાસે, દર્શન કરતા અધ દૂર થાશે,
કરે કૃતારથ કીર્તન કેતાં, શ્રીરણુછોડને શરણે રેતાં. ૪
જય રણુછોડ જદુકુળ નાયક, જગપતિ જગદીશ,
અજ ઈંદ્રાદિક અમર ઝોળજો, ઈશ નમાવે શીશ;
ઈશ નમાવે શિશ આનંદે, પ્રણુપદ પૂરણુ પ્રતિ શું વંદે,
વરણુવે વેદ બેદ વર લાયક, જય રણુછોડ જદુકુળ નાયક. ૫
પરમદયાળ કૃપાળ કમળાવર, કંકાર કંકાર દેવ,

- બિદ્ રાખ્યું બાડાણકિરું, સદજ્ઞ માનિ લે સેવ;
 સદજ્ઞ માનિ લે સેવ સંબંધે, પ્રગટ પધાર્થો પ્રેમ પ્રબંધે, ૬
 મુલ્ય શરણે થયો દેવાશંકર, પરમદયાળ કૃપાળ કમળાવર.
 દર્શન કીધે દુકૃત જાયે, દુર્ભતિ યાયે દુર,
 ડોકાર ડોકાર દેવ શિરોમણિ, લકિત આપો ભરપૂર;
 લકિત આપો ભરપૂર પ્રાણીને, કૃપા નિજ જન જાણીને,
 મહિમાહિ મોટો મહિમાયે, દર્શન કીધે દુકૃત જાએ. ૭
 જુકિત ઝમક ઝડ જરા ન જાણું, નથી અભ્યાસ અનુપ્રાસ,
 મૂઢમતિ અતિ મૂઢમતિમાં, કવિ કાવિદનો દાસ;
 કવિ કાવિદનો દાસ કહેવાળો, ચંદ્રાવળા કરવા ચિત્ત ચાહું,
 જ્યમત્યમ જડતા અક્ષર આણું, જુકિત ઝમક ઝડ જરા ન જાણું. ૮
 શ્રાવણમાસ મહા સુખકારી, કૃષ્ણાષ્ટમિ મધરાત,
 રોહિણી શુદ્ધ પુદ્ગલ જોગ શુભ સુંદર, કરણ જાળવ વિખ્યાત;
 કરણ જાળવ વિખ્યાત તે વારે, જ્યોતિષસામ્રાજ્યે અનુસારે,
 મહરથેર સુતજન્મ દુઃખકારી, શ્રાવણ માસ મહા સુખકારી. ૯
 પુત્ર પ્રગટ થયો સાંભળી કાને, ગુરુજી મર્ગમાર,
 મેંદ નિલય આનંદથી આભ્યા, આશીર્વાદ ઉચાર;
 આશીર્વાદ ઉચાર તે કીધો, આધેથી અતિ આદર દીધો,
 સનમુખ જઈ લાભ્યા સનમાને, પુત્ર પ્રગટ થયો સાંભળી કાને. ૧૦
 પ્રોહિતને પધરાવી પાટે, પ્રેમે જોડી પાણુ,
 કેવો કુંવર યાશે કુલ દીપક, કહો ગુરુજી શુભ જાણુ;
 કહો ગુરુજી શુભ જાણુ તે જોઈ, સાંભળી સુખ પામે સૌ કાઈ,
 લખીયા શા શુભ લેખ લલાટે, પ્રોહિતને પધરાવી પાટે. ૧૧
 મહ સધળા સેવા સુખ લેવા, આભ્યા શુભ આગાર,
 પૂર્ણબલ પૂરણ પુરુષોત્તમ, પણ સંસાર વિહાર;
 પણ સંસાર વિહારની રીતે, જન્મપત્રિ લખી પ્રોહિત પ્રીતે,
 દાસ યઈ મંગળ ફળ દેવો, મહ સધળા સેવા સુખ લેવા. ૧૨
 ગુરુજી-વૃષભલક્ષ્મ મધ્ય વિધુ વિરાજે, અરુણ ઈંદુ-સુત ચાર,
 ચતુરચાને શુકર ચાનિ કેવ, અમર-ગુરુ અગિયાર;
 અમર-ગુરુ અગિયાર આગારે, રાદ જળવંત બેઠો બારે,
 લાગ્ય શુવન શુવિનંદન બાજે, વૃષભલક્ષ્મ મધ્ય વિધુ વિરાજે. ૧૩

મહ ગુણુ બોધે ગુરુજી બોલે, બાલક બહુ બળવાન,
સુર સમૂહની સહાય કરશે, અસુર અધમ અભિમાન;
અસુર અધમ અભિમાન ઉતરશે, ગ્રીહ પરાક્રમ પૃથ્વીમાં કરશે,
ત્રણ લોકમાં નહીં કાઈ તોલે, મહ ગુણુ બોધે ગુરુજી બોલે. ૧૪

દીધાયું ઈંદિરા અખંડિત, અતુલ્ય પ્રતાપ અવનીશ,
અજ ધંદાદિ અમર ઝોળગશે, અહોનિશ ધ્યાને ધિશ;
અહોનિશ ધ્યાને ધિશ તે ધરશે, વિપુલ વિશ્વમાં જશ વિસ્તરશે,
પ્રણય પ્રણામ કરશે મહા પંડિત, દીધાયું ઈંદિરા અખંડિત. ૧૫

કૈકતણી કલ્યાણ એ કરશે, હરશે ભૂમી-ભાર,
આદિ પુરુષ અવિનાશી પોતે, ઉદર ધર્યો અવતાર;
ઉદર ધર્યો અવતાર તે ધારી, મજવાસીની વાત વધારી,
આલ જોધન લે વનમાં ફરશે, કૈકતણી કલ્યાણ એ કરશે. ૧૬

કવિ-ચૈલ પ્રલવ ચોકે ચિત્રામણુ, ચોદય હાથે ચીર,
ઢોલ નિશાન નફેરી નાખત, વાળે સ્વર ગંભીર;
વાળે સ્વર ગંભીર તે ગાજે, મંગળ કળય માનની સાળે,
તણે વેદ રસ બીના બાલણુ, ચૈલ પ્રલવ ચોકે ચિત્રામણુ. ૧૭

ધામ ધામથી ધાઈ ધસમસતી, અંગે ઉમગ અપાર,
કુમકુમ આઠ લલાટ લટકાળી, શોભતા સેજ શૃંગાર;
શોભતા સેજ શૃંગાર ચરીર, અતિ અનુપ ને રૂપ સ્મીર,
હરણુ નેણિ હસતી મસમસતી, ધામધામથી ધાઈ ધસમસતી. ૧૮

નંદને ઘેર રોહર સહુ મોળયું, ફળીયું ઝાક ઝમોલ,
મંગળ ગીત ગીતથી ગાયો, ગાયો લઈ ગોવાળ;
ગાયો લઈ ગોવાળ તે ગવે, વાગે વાજિત્ર સામટા સવે,
ગાજિ રહ્યું બાધું ગોકળિયું, નંદને ઘેર ચહેર સહુ મળિયું. ૧૯

ગોપિ તનિયા ટોપી લધને, ગોપ ગોરસને ધૃત,
દૂધ દધી દધિજાત દિશેદિશ, નંદ નિકેતે નૃત;
નંદ-નિકેતે નૃત તે કરતા, ગાય ગોકુળ ગલિયે ગલી ફરતા,
એમ ઉભા આંગણમાં જમને, ગોપી તનિયા ટોપી લધને. ૨૦
નંદ નિલય આનેદથી આવી, ઉભા અજિર મોઝાર,
જાત કર્મે કરવા કુશ કર લઈ, ઝાંઝ ઝાલર ઝણકાર;

- જાંઝ ઝાઝર ઝણુકાર તે યાથે, પૂરણુ ત્રેમે પિત પુખ્તયે,
ભાયાં ભાંડાર દિધા હુટાવી, નંદ નિલય આનંદથી આવી. ૨૧
- દિવ્યદંતિ ગુણવંતી ગાયે, દ્વિજને દીધાં દાન,
ભાત ભાતના જીપણુ ભાવે, પેર પેરનાં પરિધાન;
પેર પેરનાં પરિધાન પેરાવે, માગતા માગણુની મેહેર આવે,
તોય નૃપતિને તૃપ્તિ નવ યાથે, દિવ્યદંતી ગુણવંતી ગાયે. ૨૨
- સાત શૈલ તિલના તે ટાણે, રત્ન મેળવી માહે,
સ્વસ્તિવાચન કરી વિગ્રને આપ્યા, અંગ ઉમંગ ઉત્સાહે;
અંગ ઉમંગ ઉત્સાહે તે ઉરથી, પુષ્પ વૃષ્ટિ યામ સુરપુરથી,
મજવાસીનાં ભાગ્ય વખાણે, સાત શૈલ તિલના તે ટાણે. ૨૩
- અસન વસન અતિ ઓપતાં અંગે, આખ્યાં એમ અતેક,
મુંદરિયે! સહુને શણુગારી, વદિને વિનય વિવેક;
વદિને વિનય વિવેક કરીને, જશોમતિ કહે જીવતીને હરીને,
દ્યો આશિષ ઉછરગ ઉમંગે, અશનવસન અતિ અંગે. ૨૪
- એક અબધૂત વિમૂત તન ધારી, અશ્રુત ઉજ્જવલ અંગ,
અકલ અરૂપ સકળ સુર સેવે, અદ્રિસુતા અરધંગ;
અદ્રિસુતા અરધંગ તે આણી, ડમરુ ડાક પિનાક છે પાણી,
રેવાશંકર શુભકારી, એક અબધૂત વિમૂત તન ધારી. ૨૫
- આંગણે આવી અલક જગાવી, કીધો શિંગી સોર,
નંદરાણી ગભરાણી ધરમા, ગોપમાં વાયો હોર;
ગોપમાં વાયો હોર તે જધને, આતા મનમાં વિસ્મય યધને,
સુતને લીધો હૃદય લગાવી, આંગણે આવી અલક જગાવી. ૨૬
- જશોદા-જશોદા જોગીરાજને નીરખી, ભાવ ભરી ભરપૂર,
લ્યો ભિક્ષા રક્ષા કરેા સુતની, દષ્ટિ પડે રહો દૂર;
દષ્ટિ પડે રહો દૂર દિગંજર, પેરો તો આપું પટ અંજર,
હર ઉત્તર હવે દે છે હરખી, જશોદા જોગીરાજને નીરખી. ૨૭
- શિવજી-આઘ પુરુષ ને અલખ નિરંજન, જે અનંત અવિનાશ,
રોમ રોમ અહાંડ ભમે તે, પડખામાં લેઈ પાસ;
પડખામાં લેઈ પાસ પલંગે, અર્લક જાણીને ઉછરંગે,
અંબુજ આંગે આંજતી અંજન, આઘ પુરુષને અલખ નિરંજન. ૨૮

- કવિ-અવણ સુણિ, શુભ વેણ શંકરનાં, વાઘ્યો ચિત્ત વિચાર,
કારમો ક્યમ લઈ જાણી કુંવરને, સર્વાંગે સુકુમાર;
સર્વાંગે સુકુમાર શરીરે, શિશુ સંકુચાયે શીત સમીરે,
વચન જાપ ક્યમ જોગેશ્વરનાં, અવણ સુણી શુભ વેણ શંકરનાં. ૨૯
- શિવજી-જશોમતી બીજી કાંઈ ન જાણું, સાચું કહું સુણ વેણ,
અંતરમાં અભિલાષા એવી, નંદ કુંવરને નેણ;
નંદ કુંવરને નેણ નિહાળી, પુત્ર પધરાવ વચન પ્રતિપાળી,
રૂપ જોઈ હૃદયામાં રાચું, જશોમતી બીજી કાંઈ ન જાણું. ૩૦
- કવિ-જાત કરી જશોદા મહતારી, બાળક લાવી બહાર,
દર્શન કરી દિગંબર રીઝ્યા, ઉમંગ્યા ઉર અપાર;
ઉમંગ્યા ઉર અપાર અવિનાશી, કર્યું કુતુહલ કૈલાસ વાસી,
તાંડવ નૃત્ય કર્યું ત્રિપુરારી, જાત કરી જશોદા મહતારી. ૩૧
- પરસ્પરે પ્રભુતાયે પરખ્યા, રીઝ્યા હૃદય મોહાર,
અદ્ભુત અવિગતિની ગતિ દેખી, તૃપ્ત થયા ત્રિપુરાર;
તૃપ્ત થયા ત્રિપુરાર તે દાણે, અન્યો અન્ય બન્યો મન જાણે,
હસિયા, હરિ હર હૃદયે હરખ્યા, પરસ્પરે પ્રભુતાને પરખ્યા. ૩૨
- શિવજી-પ્રજાપાલ છે બાળક બાઈ, કંસ કસિને કાળ,
લીલા કરવા લઘુવેશ ધર્મો, દેવના દેવ દયાળ;
દેવના દેવ દયાળ કુખ હતાં, સર્વ સૃષ્ટિને મહા સુખ કતાં,
કાંક અવતારની રૂળી કમાઈ, પ્રજાપાલ છે બાળક બાઈ. ૩૩
- ત્રણે લોકતણે જે ત્રાતા, શ્રુતિ શાસ્ત્રનું સાર,
પુત્ર યજ્ઞને પારણે પોદ્યો, ઉદર ધરી અવતાર;
ઉદર ધરી અવતાર તે આપે, જે જોગીને જડે ન જાપે,
લાડ લડાવી લાવો લે માતા, ત્રણે લોકતણે જે ત્રાતા. ૩૪
- કવિ-શીધર યશિધર રમા ઉમાવર, શિવ કેશવ બળદેવ,
ગોધર ગંગાધર ને નગધર, પન્નગધરની સેવ;
પન્નગધરની સેવ જે કરશે, પ્રૌઢ પાપ, પરિતાપને હરશે,
હેતે કરીને જાણે હરિહર, શીધર યશિધર રમા ઉમાવર. ૩૫
- શિશ નામી આશીષ દધને, ઇશ પામ્યા આનંદ,
ધન્ય વસુધા મનપાસી વનિતા, ધન્ય જશોદા નંદ;

- ધન્ય જશોદા નંદ નરનારી, વિશ્વમાં ખ્યાત વિખ્યાત વધારી,
પછે પધાર્યા પ્રસન્ન થઈને, સ્થિત નામી આશીષ દહને. ૩૬
- નાગદમણ-વળી વિવેક કરી વખાણું, પ્રભુએ પ્રાક્રમ દીધ,
હાથયકી હલવે હરજીએ, દડો દોડાવી દીધ;
દડો દોડાવી દીધ તે દડિયો, જલ કાલિદી દોહમાં પડિયો,
ધ્રુવ ઓળખી સહુ અકલાણું, વળી વિવેક કરી વખાણું. ૩૭
- પાછળયકી પધાર્યા પોતે, પાણીમાં કરી પ્રવેશ,
નાગણના ગણ નયણે નરખી, કરતી ધણો કસેશ;
કરતી ધણો કસેશ કળકળતી, ગદગદ કંઠે ચર્ષ જળમળતી,
મોહ પામી મુખ સુખમાં જોતે, પાછળ યકી પધાર્યા પોતે. ૩૮
- કોમળ કમળ કુસુમસમ કાયા, સર્વાંગે સુકુમાર,
કમળ આબ્યો કહે કેનો કુંવર, નામ દેને નિર્ધાર;
નામ દેને નિર્ધાર તે મુખે, ચત્સુ આગી લીધું શે દુઃખે ?
માત તાતે ઉતારી માયા, કોમળ કમળ કુસુમ સમ કાયા. ૩૯
- કૃષ્ણ-નાગણી નીર ભરો કાં નેણે, નિચે કહું છું નામ,
કહાન કુંવર હું નંદજીકેરો, ગોકુળ મારું ગામ;
ગોકુળ મારું ગામ તે ગમતું, દુષ્ટ દુર્ભેતિ કાલ નથી દમતું,
નિર્વિધ નીર કરવું કહું વેણે, નાગણી નીર ભરો કાં નેણે. ૪૦
- નાગણી-વપૂ ચિત્તને વધે વિચારે, વદને વદને વાત,
સુશુશે સર્પ તો દર્પ ઉતારશે, કરશે કાળી ધાત;
કરશે કાળી ધાત તે તારી, માટે માન શિખામણ મારી,
મધમ કહું પરિણામ પ્રચારી, વપૂ ચિત્ત ને વધે વિચારી. ૪૧
- કૃષ્ણ-કાળનો કાળ હું કહાન કહેવાળો, નાગણી નિચે જાણુ,
નાક ચીરીને નાથ લે બાહું, ઝાહું હાથ નિરવાણુ;
ઝાહું હાથ નિરવાણુ ઝડપથી, અહિં આબ્યો છું એજ અડપથી,
કમળ કંસને કાળસેઈ જાણી, કાળનો કાળ હું કહાન કહેવાળો. ૪૨
- કૃષ્ણ-વિષમ વેણુ લાગ્યાં રિષધરને, કારમો કીધો કોષ,
જળ કરી જળમંધુને બાઝ્યો, વાખ્યો ધણો વિરોધ;
વાખ્યો ધણો વિરોધ તે વળગ્યો, અંગથી અહિં નવ યાથે અજગ્યો,
સહજ કીડા સરખું શીવરને, વિષમ વેણુ વાગ્યાં વિષધરને. ૪૩

પ્રભુએ પ્રૌઢ સ્વરૂપ ધરીને, એવું વધાર્યું આપ,
 કંધ કુટે પશુ બંધ ન છુટે, સંધથી તૂટે સાપ;
 સંધથી તૂટે સાપ સંકળાણો, આરતથી અદિપતિ અકળાણો,
 ઉભી નાગણી નમન કરીને, પ્રભુએ પ્રૌઢ સ્વરૂપ ધરીને. ૪૪
 નાક ચીરીને નાય લેઈ ધાલી, નાયે નંદકુમાર,
 નંદને મન આનંદ યથો નરખી, હરખી જશોદા નાર;
 હરખી જશોદા નાર મળતાં, ગોપમાં યથો સંતોષ સાંભળતાં,
 ચોદસથી સહુ આવ્યું ચાલી, નાક ચીરીને નાય લેઈ ધાલી. ૪૫
 પરસ્પરે પરિચાણ કરીને, પુતના પાપણુ નાર,
 તેડી કહ્યું તતક્ષણ તું જા, સિંશુનો કર સંહાર;
 સિંશુનો કર સંહાર સધાવી, ગોકુળ મહરતણે ઘેર આવી,
 હળવે હળવે લઈ હરીને, પરસ્પરે પરિચાણ કરીને. ૪૬
 ધાઈ ધરીને ધાઈ ધવરાવી, કપટ કરીને કહાઈ,
 પરપંચે પ્રભુને પોઢાડી, ઓઢાડી પરિધાન;
 ઓઢાડી પરિધાન તે અંગે, અખળા બોલે ઉર ઉછંગે,
 વળગતાં વનિતાને વહવરાવી, ધાઈ ધરીને ધાઈ ધવરાવી. ૪૭
 પ્રાણુ લીધો પયપાન કરતાં, પુતના પાખી પીક,
 બાળકમાં આવડું બળ ક્યાંથી, રીસમાં પાડે રીડ;
 રીસમાં પાડે રીડ તે રાતે, જતુની ગતિ દીધી જમ જોતે,
 વાર ન ચર્ષ વૈકુંઠ વરતાં, પ્રાણુ લીધો પયપાન કરતાં. ૪૮
 પ્રખળ પ્રલંબ ધેતુકને ઢાલ્યો, અથ બગ આદિ અસુર,
 વિકટ ચકટ સૂતાં સંહાર્યો, ચરણે કીધો ચૂર;
 ચરણે કીધો ચૂર વિચાર્યો, તતક્ષણ તરણાવૃત્તને તાર્યો,
 દંભ દાવાનલ દૂરથી વાળ્યો, પ્રખળ પ્રલંબ ધેતુકને ઢાલ્યો. ૪૯
 એમ અનેક અસુર ઉડાયા, મજની કીધી વાર,
 જન આરત હરવા અવતરિયા, ભૂમિ ઉતારણુ ભાર;
 ભૂમિ ઉતારણુ ભાર જૂતળમાં, ચર્ષ ગોવાળ ક્યાં ગોકુળમાં,
 સુત જાણિ રાણિયે રમાયા, એમ અનેક અસુર ઉડાયા. ૫૦
 ગોપિયો-કેસ ત્રોડે ને વચ્ચ વછોડે, ફેડે માખણ માટ,
 ઠામ ઢાળે ને ધામ દંડાળે, ખંખોળે છે ખાટ;

- ખંજોળે છે ખાટ તે ખાતિ, આવી આળ કરે ઝોકતિ,
 'કરગરાટ કરતો કર ભોડે, કેસ ત્રોડે ને વચ્ચ વછોડે. ૫૧
- ઘેર ધણી યે ધરમાં પેસે, ગોતે ગોરસ ધૂત,
 સુખથી સહુના સુખમાં મેસે, દુઃખ દે છે દિન પ્રત;
 દુઃખ દે છે દિન પ્રત તે દહાડે, તાણીને તાળાં બિધાડે,
 બાળક યધને બારણે બેસે, ઘેર ધણી યે ધરમાં પેસે. ૫૨
- મારગમાં મટુકી ઉધાડી, દહાડી માગે દાણ,
 વગડે પણ ઝગડે જીવતિને, જનની જીવન પ્રાણ;
 જનની જીવન પ્રાણ તે જાણી, સુતને ઘો શિખામણ રાણિ,
 કંસને કહું તો મુકશે કાઠી, મારગમાં મટુકી ઉધાડી. ૫૩
- શણગટ પનધટ માંહે સાહે, અણખટ કરે અપાર,
 વારે વારે વારે તો નવ, હારે નંદ કુમાર;
 હારે નંદકુમાર ન જાણે, છડ કરે ને છોડે તાણે,
 વળગે ને વળી વાંસળી વાહે, શણગટ પનધટ માંહે સાહે. ૫૪
- નાદિયે ત્યાં પણ નીર ઉછાળે, વળી કરે વણસાડ,
 ચિર ચોરીને ચતુરાં કેરાં, ચડે જઈને ઝાડ;
 ચડે જઈને ઝાડ તે લાડે, એમ ઉદકમાં અંગ ઉધાડે,
 નિર્લજ નીચો વળી નિહાળે, નાદિયે ત્યાં પણ નીર ઉછાળે. ૫૫
- પ્રસન્ન યધને વસન ન આપે, વૃક્ષે ઠરી વિલાસ,
 નિરમાં નમ શરીર સહુનાં, અબળા અતિ ઉદાસ;
 અબળા અતિ ઉદાસ ઉધાડે, દુરથી લઈ દુકૂલ દેખાડે,
 સુંદરીને સેહેળે સંતાપે, પ્રસન્ન યધને વસન ન આપે. ૫૬
- જસોદા-કોણ કહે કાતુડો કુડો, બેહેકયું બોલ ન બાળ,
 'શુભસમળે સુત શિશુ સંક્રામલ, અબળા આપો આળ;
 અબળા આપો આળ તે આવી, બાંલ ઝાલીને દિવે ખર્તાવી,
 રાણીએ ઉત્તર દીધો રૂડો, કોણ કહે કાતુડો કુડો. ૫૭
- કવિ-અનેક ઉત્સવો બાળ ચરિત્રો, કીધાં અપરંપાર,
 'શ્રીકૃષ્ણ રાધાજીકેરો, મજબદ્દ સહિત વિહાર;
 'મજબદ્દ સહિત વિહાર મજમયિ, અખંડ લીલા અવનીપર ચાપે,
 'ગાય મુણેથી ગાય પવિત્રો, અનેક ઉત્સવો બાળ ચરિત્રો. ૫૮

મનમાં મનવાસી વધૂ સંગે, મનવનમાં વિહાર;
વૃંદાવનમાં રાસ રમ્યા અતિ, નાગરિ નંદકુમાર;
નાગરિ નંદકુમાર તે ગ્રેમે, સદા સમરું હું સ્નેહે કેમે,
રેવાશંકર ભગે ઉમંગે, મનમાં મનવાસી વધૂ સંગે. ૫૬

રાસ રમણ ને મૃતિકા પ્રાશન, અવર ચરિત્ર અતેક,
કળિમાંલી કીધાં ધણી કૃષ્ણે, વરણું શો વિવેક;
વરણું શો વિવેક વાણિયે, આગળ શાસ્ત્રે જાણ્યું પ્રાણિયે,
પ્રગટ્યા પ્રભુ નિવારણ ત્રાશન, રાસરમણ તેમૃતિકા પ્રાશન. ૬૦

ગિરિ ધાયો વર્ષાને વાયો, સંઢાયો શંકટાસૂર,
કંસ માયો તરણાવૃત તાયો, ચૂર કીધા ચાણૂર;
ચૂર કીધા ચાણૂર ચપટિયે, કીધી કાટી કળા કપટિયે,
નાગ નાચીને દોષ નિવાર્યો, ગિરિ ધાયો વર્ષાને વાયો. ૬૧

આધિકારું રોશાણું-કોસ્તુભ કંઠે હરિયે ધરી, જોઈ પોતાની આંખ,
સેહેજે સોહમતણે સંદેહે, માન ધર્યું મનમાંય;
માન ધર્યું મનમાંય મુઝાણી, ઉઠી રહી અતિ અકળાણી,
કહ્યું લહ્યું નહિ કાને કરી, કોસ્તુભ કંઠે હરિયે ધરી. ૬૨

આળવાળ ઉર બાળ ઉપજિયું, માનવેલીનું મૂળ,
અંગ અંગ ઉરઝી અબળાને, આશ્રણ દિવ્ય દુકૂળ;
આશ્રણ દિવ્ય દુકૂળ દેખાણી, પ્રતિપાળી પાછ મદ પાણી,
સર્વ શરીરશ્યામથી સજિયું, આળવાળ ઉર બાળ ઉપજિયું. ૬૩

રાધારાણી રિસાણી જાણી, જોઈ નંદ કુમાર,
મનમાંહે મુઝાઈ ઉઠ્યા, તેડાવવા તૈયાર;
તેડાવવા તૈયાર તે થયા, દૂતી તેડી સમાચાર કલા,
શ્રીમુખ બોલે મૃદુલતા વાણી, રાધારાણી રિસાણી જાણી. ૬૪

સખી સયાણી મોહલી રયામે, રયામાને સમજવ,
જેમ તેમ કરી જઈ જીવતીને, તતક્ષણ તેડી લાવ;
તતક્ષણ તેડી લાવ તે ટાણે, સુરજન દુર્જન કાપ ન જાણે,
અદ્ય કલ્પના કીધી આ મેં, સખી સયાણી મોહલી રયામે. ૬૫
મનની વાત મોહનની જાણી, ચાલી ચલ નાર,
ચડવડ ચડવડ ચરણે ચોપે, બ્યાં જમલાના કુમાર.

જ્યાં વૃષભાન કુમાર ત્યાં ગર્ધ, કર જોડીને ઉભી રહી,
 મુખથી બોલી મધુરી વાણી, મનની વાત મોહનની જાણી. ૬૬
 સખી-અમદા તું કાં પીઠ દધને, પોતી રહી પલંગ,
 કરગરી ક્યારની કહું છું કામની, ઉઠ આજસ તજી અંગ;
 ઉઠ આજસ તજી અંગ અમાની, તું મોહનના મનમાં માની, ૬૭
 પ્રીત રીતથી જીત જામને, અમદા તું કાં પીઠ દધને.
 હજી તજી હઠ રાક સાહેલી, સજી સહજ સુંગાર,
 જુક્તિ જાણી તે માણુ મોહનરૂં, તાણુમાં હાણુ અપાર;
 તાણુમાં હાણુ અપાર તે પામે, જુલ્મમાં જાણુ માનની જામે, ૬૮
 મુખથી બોલ મરજા મેલી, હજી તજી હઠ રાક સાહેલી.
 હરી વારીને હરિનેણી, મૂકતી નથી મરોડ,
 લાડતી લીધી વાત ન મેલી, કીધી કળા કરોડ;
 કીધી કળા કરોડ હો કામા, સમા ન ઉત્તર દીધા સામા,
 એવી ન દીડી એકલવેણી, હરી વારીને હરિનેણી. ૬૯
 વનિતા વિનય વિવેક કરીને, વિનવી વારંવાર,
 અક્ષર એક ન લાગ્યો અંગે, એવડો શો અહંકાર;
 એવડો શો અહંકાર ઉરમાંહે, વાતમાં રાત જઈ વહાણું વાહે,
 હવે હેત નહિ રહે હરિને, વનિતા વિનય વિવેક કરીને. ૭૦
 મેલ રીચ કહું શિષ નમાવી, નેહ નિપુણ સુણ નાર,
 વાલમ વિરહ વ્યથા હરવાને કરવા વિવિધ વિહાર;
 કરવા વિવિધ વિહાર તે વનમાં, મેહેર આણુ મારીતું મનમાં,
 સમય જોઈ દે સ્મર સમાની, મેલ રાંસ કહું શિષ નમાવી. ૭૧
 હરિ કરી હેત સંકેત સિધાબ્યા, ચેત ચતુર ચિત્તમાંય,
 એજાએ નહિ અવસર આગળથી, પાછળથી પસ્તાય;
 પાછળથી પસ્તાય તે પોતે, પુનર જનાળ જડે નહિ જોતે,
 ભરમમાં ભાવ સરવ સંભળાબ્યા, હરિ કરી હેત સંકેત સિધાબ્યા. ૭૨
 સોજ સહસ્ર સુસિલ છે રવામા, બીજી વળિ બહુ બાળ,
 હાય મારે હરિણાદી હમણાં, તેડાણું તતકાળ;
 તેડાણું તતકાળ તે તરણી, ચતુર શિરોમણિ ચંપકવરણી,
 સમજી સ્વેચ્છ કલેશ તજી કામા, સોજ સહસ્ર સુસિલ છે રવામા. ૭૩
 સુંદરી સાંભળ શ્રવણ દધને, કહું કહાનની વાત,
 તું સરખી તરણી ધણી તેને, રંગ રમે દિનરાત;

રંજ રમે દિનરાત તે સાથે, માટે વાકિનું લેતા માથે,
માન મેલી વેલી મળ જમને, સુંદરી સાંભળ શ્રવણ દમને. ૭૪
દૂતી કહે સુતી શું સજ્જન, રોતી રહિ કાં આમ,
કોધ કીચમાં છડી ગઈ તું, ભરમાવી ગઈ ભામ;
ભરમાવી ગઈ ભામ કો ખીજી, તેણે તરુણિ તું મુજને ખીજી,
એવી ક્યમ ચર્ધ તું નિર્લજ્જન, દુતી કહે સૂતિ શું સજ્જન. ૭૫
કોધ શેષથી બોધ ન લાગે, શેષથી વધ વિરોધ,
બોધ જીવતી ઝાઝો નવ કીજે, મેલ અહંપદ એધ;
મેલ અહંપદ એધ જે લીધી, ફર કઠિન કોણે કરી દીધી,
કહ્યા વિના ક્યમ સંદેહ ભાગે, કોધ શેષથી બોધ ન લાગે. ૭૬

રાધા-કિતવ કહાનની કીર્તિ કરતી, લાજતી નથી લગાર,
ભ્રમર પેર પરધરનો ભોગી, વનિતા કાં નવ વાર;
વનિતા કાં નવ વાર વિચારી, આંહિ વદે તું વધૂ વધારી,
વચલી વાત મેં વેણુમાં વરતી, કિતવ કહાનની કીર્તિ કરતી. ૭૭

સાખી-વિલસે વસંત વનમાળી વનમાં, રહી રંગ મોહાર,
નંદલાલને નેહે નિરખી, યારો હરખ અપાર;
યારો હરખ અપાર ને તુને, એટલું મન નિચે છે હુંને,
તરુણિ તમથે રહીશ તું તનમાં, વિલસે વસંત વનમાળી વનમાં. ૭૮
રાધે રોષ રસિયા શું છોડી, વિલસે વસંત વનમાંહ,
સધન કુંજ તરણી તનયા તટ, ખેલને અતિ ઉત્સાહ;
ખેલને અતિ ઉત્સાહ ભરીને, રસભરી રમી રિઝવ તું હરીને,
હવે હરીલી હઠ દે ત્રોડી, રોષે રોષ રસિયા શું છોડી. ૭૯

ખદ્ ખતૂ માંહી વસંત ઋતુ રૂડી, કલરવ કોકિલ કીર,
વન વેલી અલખેલી સર્વે, સુંદર શીત સમીર;
સુંદર શીત સમીર, તે વહે, ઉન્મદ મધુપ મંડળી રહે,
કાનનમાંહે પુલી કેસડી, ખદ્ ઋતુમાંહી વસંત ઋતુ રૂડી. ૮૦
અલખેલી ઉભી કાં અળગી, રસમય આ ઋતુરાજ,
સજની સજ શૃંગાર સોહંતા, તજની લોકિક લાજ;
તજની લોકિક લાજ તે સર્વે, ગુણ ગુણવંત અનંત નહિ ગર્વે,
કર વિહાર વાલમ કર વળગી, અલખેલી ઉભી કાં અળગી. ૮૧

કવિ-રોમ રોમ રસ થયો રાધાને, હદે રહો નહિ રોષ,
સહી વાયક, સુખ દાયક શ્રવણે, સુણતાં થયો સતોષ;

- સુણતાં થયો સંતોષ શરીરે, તરુણી ચાલી તરુણિન તીરે,
ખાલી બાળ તજ બાધાને, રામ રામ રસ થયો રાધાને. ૮૨
- પત્ર લખ્યા સર્વત્ર સંભળાવો, સૌધ્યા સમીર સુગંધ,
પૃથ્વીપર પળમાં પહોંચાડે, જીવતી જનને જાણ;
જીવતી જનને જાણુ જૈ કરતુ, આપા આપી ત્યમ અતુસરતું,
સમય તજને શરણે મુજ આવો, પત્ર લખ્યા સર્વત્ર સંભળાવો. ૮૩
- આલ તું આગળ કાગલ આવી, વાંચિ વિવિધ વિહંગ,
ચક્રવર્તી થયો ચોદશ ચતુરા, અવનીમાંહી અનંગ;
અવનીમાંહી અનંગ અહંકારી, રમશે ગમશે જે નરનારી,
રહીશ માં દવે હૃદય રીસાવી, આલ તું આગળ કાગળ આવી. ૮૪
- રસમાં રસ રાધાને વાખ્યો, અધિકા અંગ અનંગ,
સખિ વામક અવણે અધિકરે, સુણી માન કર્યું ભંગ;
સુણી માન કર્યું ભંગ નિજ પ્રિયથી, સુખ સર્વત્ર જાણ્યું જિયથી,
ખેલ કરવા ક્લેશ તજ બાધો, રસમાં રસ રાધાને વાખ્યો. ૮૫
- ચાલી ચતુર ચપળ ચાલેથી, ખાતે કરવા ખેલ,
કર આમીકરની પિયકારી, શિર ફેરની હેલ;
શિર ફેરની હેલ ભરીને, નિતવા જતી' ધંધ બરીને,
શ્રમજળ સંખળ વહે ભાલેથી, ચાલી ચતુર ચપળ ચાલેથી. ૮૬
- ઋતુરાજનું રાજ થયું રાધે, રતિપતિ પાસ પ્રધાન,
સંજોગી બોગી સુખદાયક, માનવતિનું માન;
માનવતિનું માન ચૂકાવે, લોક લાજ અરચા ચૂકાવે,
વિલસે હસે વિરાધ ન વાધે, ઋતુરાજનું રાજ થયું રાધે. ૮૭
- ચક્રો મેન લેઈ સેન સપરાણું, પાંચ બાણુ લે' પાણુ,
નાત જોગી તપસી' સંન્યાસી, બેખમાં પડું ભંગાણુ;
બેખમાં પડું ભંગાણુ તે ભાગ્યા, નગન પગે નીસર્યા નાગી,
ગિરિ ગહુવર આપ્યું ઠેકાણું, ચક્રો મેન લેઈ સેન સપરાણું. ૮૮
- સંજોગી બોગીને આપે, મહા સુખ થઈ સદાય,
હાસ વિલાસ વિવિધ વિધકરો, રાત દિવસ ઋતુરાય;
રાત દિવસ ઋતુરાય રસ રીતે, પ્રસન્ન પુરુષ પ્રેમાનંદની પ્રીતે,
સ્તંભ દંભ ને જહુ સંતાપે, સંજોગી બોગીને આપે. ૮૯
- મંત્ર મૂક્યા મહા મુનિ મારે, આપ્યો જો' ઉપદેશ,
વિષય વિલાસ વિદ્યા વિધિકરો, એળખાને બંધેશ;

- અબળાનો આવેશ તે આવે, અંગે અંગ ઉછરંગ ઉપજાવે,
આસન કરીને ઉર આગારે, મંત્ર મૂકિયો મહા મુનિ મારે. ૯૦
- નૂતન પક્ષવ નયણે નિરખી, હરખી હૃદયા માંય,
મજ વનિતા વન માટે વેગે, જમુના ઘાટે જાય;
જમુના ઘાટે જાય ઉમંગે, રમવાને સુંદર વર સંગે,
સુંદરી સર્વે સરખા સરખી, નૂતન પક્ષવ નયણે નરખી. ૯૧
- મતું કરીને માનિની મનમાં, આહારણુ સજિયાં અંગ,
સાડી સોપે ભરી સુગંધિત, કંચુકિ કેસર રંગ;
કંચુકિ કેસર રંગ તે રૂડી, અળકે ઝાલ ને ચળકે ચુડી,
ઉદિયો અનંગ તતક્ષણુ તનમાં, મતું કરીને માનિની મનમાં. ૯૨
- પ્રપુલિત લલિતિ લતા રહી લેહેકી, માહિ બેહકી રથા મોર,
મધુકર નિકર ચક્રાર ચાતક, પિક શુક સારસના સૌર;
શુક સારસના સૌર સુહાવે, ઉરમાંહી ઉત્સાહ ઉપજાવે,
બાળ દેખિબહુ બોલતિ બેહેકી, પ્રપુલિત લલિત રહી લેહેકી. ૯૩
- કુંદિ કામળ કમળ ને કરણી, કેતકી ને કણ્વીર,
સુમન સુગંધિત સહજ સુધીતળ, સુંદરવહે સમીર;
સુંદર વહે સમીર સુખકારી, વય વનિતાનો વિરહ વિચારી,
ઓંપે આલતી અંપકવરણી, કુંદી કામળ કમળ ને કરણી. ૯૪
- લાલિ લેહેકંતિ લધુ વેષે, રાધિકાજી રસ રાસ,
હરિતું મન હરિને હરિનેણી, હળવે કરતી હાસ;
હળવે કરતી હાસ તે હેતે, ભામિની ભેળા થઈ સંકેતે,
વાક વિદગ્ધ ને છાક અરોષે, લાલિ લેહેકંતિ લધુ વેષે. ૯૫
- આજ ગોપી સહુ લાજ લોપીને, રોપીને રિપુ રાજ,
છળ બળ કળથી સકળ અકળ રહી, કરવું છે એક કાજ;
કરવું છે એક કાજ તે કરિયે, બોળવીને બૂધરને ભરિયે,
કેવિમાં શું કરે કહાન કોપીને, આજ ગોપી સહુ લાજ લોપીને. ૯૬
- ચંદ્રલાગા ચંદ્રાવળિ ચંચળ, ચક્ષુયે કરતી ચેન,
પળમાંહી પ્રજુ પાસે પહોંચી, વાંસે વનિતા વહેન;
વાંસે વનિતા વહેન તે વહેતું, લોક લજ્યાને કાઈ નથી લેતું,
શ્યામે વરત્યો સાનમાં સંચળ, ચંદ્રાગા ચંદ્રાવળિ ચંચળ. ૯૭

કૃષ્ણરામ*

કળિકાળનું વર્ણન

ગરબા છંદ

કેસવ કૃપા નિધાન, અરજી ઉરમાં આણો;	
ભક્ત પ્રિય ભગવાન, જીવ દયા મન ભણો.	૧
પુરુષોત્તમ પ્રતિપાદ, આ અવસર તો આપ્યો;	
કુટિલ કર્મથી કાલ, ફટલોક તો કાપ્યો.	૨
હજી રહ્યો અવશેષ, જકડ કરેજો ભરો;	
રીઝ કરો ઝપિકેસ, સફળ તમારી ચાશે.	૩
બાળક દેખે બાઉ, પ્રીતે ફરે તે પૂઠે;	
હઠે બતાવે હાઉ, છાતીમાં છળિ ઉઠે.	૪
એમ હું અંતર્યામી, હેત દેખાડો હરપ્ર;	
ગોવિંદ ગરુડાગામ, થોડા દુઃખથી યરક.	૫
સેવકને સનમાન, કરીતે સૌંપો કામ;	
દાસ હું કરી દુકાન, નિત્ય લખું નિજ નામ.	૬
ઉધરાણી ધરધર, કરવી ન મુજથી સાધે;	
મન મુજે યરધર, બોલ લોકના બાધે.	૭
ત્રિકમ ન રહ્યો તાલ, અર્થ નથી કંઈ સરતો;	
કળિનો આલ્યો કાળ, કડકડાટ બહુ કરતો.	૮
વિભળ મતિ વિપરીત, વહેવા લાગી સહુની;	
પરમારથની પ્રીત, બહાર ખસી ગઈ બહુની.	૯
ઉત્તમ ચારે વરણ, ઉત્તમતાને મૂકા;	
કરે અધર્માચરણ, મિતન હરિનું ચૂકા.	૧૦
વાડવ વિદ્યાવાન ચર્ષ, પણ ધર ધર ડોલે;	
સુદૃતણું સનમાન નહિ, પણ આશિષ બોલે.	૧૧
વિદ્યા લક્ષ્મીને વાદ, પડિત કરે પરસ્પર;	
શિરનોદરના સ્વાદ, ફરે શોધતા સત્વર.	૧૨

* આ કવિનો જન્મ સં. ૧૮૨૪ માં થયો હતો તેઓ બહુ મેવાડા સપ્તિના બ્રાહ્મણ હતા. અમદાવાદના વતની હતા અને દયારામના સમકક્ષિન પ્રવિરખર્ધી હતા. તેઓ ૧૮૬૬ માં બાદપદ શુદ્ધ છઠ્ઠે દિવસે બ્રહ્મભાવને પામ્યા.

વાંચે જો વેદાંત, કણુ લોભે કઈ ધરમાં;	
સમજે નહિ સિદ્ધાંત, બટકે ભવસાગરમાં.	૧૩
વિગ્ર પરપર વેર, કામ કામણે કરતા;	
જરને માટે એર, મમતામાં નિલ મરતા.	૧૪
વિદવત યધને બ્યાજ, ગરીબ કેરું ગમિયુ;	
કરે અધર્તા કાજ, ભ્રાંતે મનકું ભમિયુ.	૧૫
શાસ્ત્રતણી નહિ સાન, વામ મારગે ચાલે;	
કરીને મદિરાપાન, મોટા યધને મ્હાલે.	૧૬
મારણુ મોહન જાર, ઉચાટન આરાધ;	
ઉત્તમ યઈ અભિચાર, સુવરણુ માટે સાધે.	૧૭
ઉણાં અડદ ઉપાન, મધુ મહિષી ને મહિનું;	
દારુણુ લે છે દાન, કાળ સમે કષ્ઠ કષ્ઠનું.	૧૮
શ્વદ્રાદિકને ધેર, શાસ્ત્ર શિખાડે જધને;	
પરમ ધર્મની પેર, વિગ્રતણી ગધ વહિને.	૧૯
એકાદશાનું અજ, બ્રાહ્મણને પણ બાવે;	
ધણીને નાથ જો ધન, ધર ધરેણુ વેચાવે.	૨૦
મસ લઘુશંકા લીટ, દેખતાં જ્યાં દીસે;	
એ ટકાણે ધટ, માંડી પત્રાળી પીરસે.	૨૧
રામા કરે રુદન, હાથ વાળતી હધયે;	
આરોગે લાં અજ, ક્રોધુ ક્રોધુને કહિયે.	૨૨
રડતા રાજદાર, પંડિત યધને પછા;	
દેવડીએ છડીદાર, સહિ લે તેના ધક્કા.	૨૩
તો પણ નાવે લીજ, ક્રિકર મૂકે કાઠી;	
વપોસનને કાજ, દરબારે જાય દહાડી.	૨૪
નાત નાતની નિલ, બદી કરે બડબડતા;	
વધો ઉજણુ ને શીત, વેડી વાટે વદતા.	૨૫
અજતણો મુખ ગ્રાસ, તો પણ બોલે માળા;	
દાગતણા ચર્ષ દાસ, ચેટે મારે પાળા.	૨૬
વૈશ્વદેવ નેવેદ, અહાયક કે તર્પણુ;	
શૂત બળાનો ભેદ, જાણે નહિ અહાર્પણુ.	૨૭

સસરા કહીને ગાળ, પુત્ર પૌત્રને દેતા;	
એળે ચડાવી આળ, લાંચ પટેલ ચે. લેતા.	૨૮
ઝોક નોતરે ચાર, જમવા કાળે જતા;	
ન જુવે વરણાચાર, સાને ઘેર ઘેર ખાતા.	૨૯
ગ્રીવા લગણુ ભરાઈ, પરતું આવે પ્રાણી;	
રાત બધી રગડાઈ, બહાણે નાંખે વાણી.	૩૦
પલાંડુ લસણુ કલોંગ, મધુ-પુષ્પ ને ગાજર;	
અરીણુ તમાકુ લંગ, બસન કપોમાં હાજર.	૩૧
બેઠા નિલ જળર, બાહાણુ નિંદા સાધે;	
સગાં સગામાં ખાર, કલહ કરીને બાધે.	૩૨
પરનાતિની રાડ, નિજ નાતોમાં ધાલે;	
દામે ડળડી ડાહ, મનને મને ચાલે.	૩૩
ધરમાં ક્ષિપ્રા ખાય, સરખા થઈ સંબંધી;	
કુલીન જમવા જાય, લાંદ ધાકની બંધી.	૩૪
તજ સ્નાન સંખ્યાય, ભાવે ભાબ્યું ભમકું;	
ચિત્તમાં નિલ ચહાય, પૂર્વજિયાનું જમકું.	૩૫
વાટે વાટે બ્યાસ, થઈને માણુ વળડે;	
પાંચે બેઠા પાસ, તેહ તાણિયો પાડે.	૩૬
શ્રુતિ સ્મૃતિની વાત, કાળા જીવ ઈશ્વરની;	
જાણે નહિ કાંઈ જાત, રાગતાળ કે સ્વરની.	૩૭
પિંગળ રીતે જંદ, કવિતા કરી ન જાણે;	
પોતાતણા પ્રબંધ, રમી રમડા તાણે.	૩૮
નાતરિયાની વાત, કરી ને રેડીડા;	
ગાતાં સ્યામા સાથ, કરે કટાક્ષે કીડા.	૩૯
અંશુજિયે અંગૂઠ, બંધી માથ ઉછળતા;	
મોટા ચાપ, તો મૂઠ, ખીજા મરે જી બળતા.	૪૦
જળમાનોથી રીસ, કરીને દાપું લેતા;	
નહિતર ફાડી સિંધ, રુધિરે હાથ દેતા.	૪૧
કઈ ધન કાળે ચાપ, 'વોહોરાના' વાણેતર;	
કઈ કાસદિયે જાય, કઈ બીખતા ધર ધર.	૪૨

કષ્ટક નાંખતા ટેલ, કષ્ટ વિટલિયો વીટે;	
કષ્ટક હાંકતા બેલ, શકટ ભરીને ધટે.	૪૩
કષ્ટક કરંતા રાસ, નારી રૂપ થઇ નાથે;	
મથકરિયોથી હાસ, કષ્ટક કરંતા સાથે.	૪૪
કષ્ટક પાણી ભરનાર, કષ્ટક રસોઈ કરંતા;	
કષ્ટ હોય નાદાર, કષ્ટક કુરોડો ફરંતા.	૪૫
કષ્ટ લે ભરીને દામ, સરપણુ શકટ ઇન્દર;	
કષ્ટ રોટાનાં કામ, બેઠા કરે બળરે.	૪૬
એક નાતમાં નાત, કલિપત બીજી કીધી;	
ગૃહસ્થ બિહુક જાત, દીકરિયો નવ દીધી.	૪૭
નમસ્કારની રીત, તજી સલામો કરતા;	
પરનાતિની 'પ્રીત, મનમાં કદી ન ધરતા.	૪૮
વાડવ થયા વડીલ, ધરધર ફેરા ઠાકર;	
દિવ્ય વધારે દીલ, યવનતણા થઈ ચાકર.	૪૯
ફારશિયોના હરફ, વસ્ત્રા વિપ્રની વાણે;	
ગજલ રેખતા તરફ, ગમતા દીઠા ગાણે.	૫૦
દીકરિયોના દામ, હૃદયે લાગ્યા રશિયા;	
કરે કારમાં કામ, કેશ ધરે કાનશિયા.	૫૧
એસે બનીને એશ, ચકલે કંભર હાંકે;	
અરધ ઉધાડે કેશ, તારુણિયોને તાકે.	૫૨
કષ્ટક કીધાં કામ, વેળા જોઇને વંદી;	
નીચ જનોને નામ, આપી બાધે કંડી.	૫૩
કષ્ટક પૂજતા પીર, અર્ધલોકે જઈ ઓરસ;	
પયમાં નાંખી નીર, કષ્ટ વેચતા ગોરસ.	૫૪
કષ્ટ પરણેલી નાર, પ્રહાર કરે ત્યાં પેખી;	
કષ્ટ કરે વ્યભિચાર, દાર પારકી દેખી.	૫૫
સાઠે વર્ષે સાન, કષ્ટક મૂકી ધરણે;	
વારુ થઇ વિદ્વાન, ફરી ફરીને પરણે.	૫૬
નાથે કાઢ્યો નરક, પોતે પાછો પેચ;	
ગદાધર્મા ગરક, બાધા થઇને બેસે.	૫૭

વાડવ ઉપર વેર, આવડું તે ક્યમ આણ્યું;	
કળિયે કીધો કર, કારણ કાંઈ નવ જાણ્યું.	૫૮
ભલા તમે ભગવાન, હરિ ઉઠાવો દાની;	
ગોવિંદ આપો જ્ઞાન, મુખ્ય બાહ્યુને માની.	૫૯
આ અવસર અલોપ, ચર્ષ જળમાં ક્યમ ઝીલો;	
કરીને કરડો કાપ, કળિયે લીધો છીદ્ધો.	૬૦
નરપતિ થઇને ન્યાય, પૂછી જોઇ ન પ્રીછે;	
ધન લેવાને ધાય, અનર્થ કઇનો ધમ્મ.	૬૧
વિપ્રને વધુનો દેડ, દેતાં દયા ન આવે;	
ચેષ્ટે થયું પાખંડ, લાંચો લઈ લલચાવે.	૬૨
કંઈક વધારી કર, રાંકે લોકને રમડે;	
જ્યાં જ્યાં દેખે જર, સુદ્ધિ ત્યાં ત્યાં બગડે.	૬૩
પરદારાનો સંગ, રાતે તેથી રમતા;	
ધારી નવ જીવે દેગ, દક્ષ જનોને કમતા.	૬૪
દૂડી ધરતા કાન, મુગલ જનોની ચાલી;	
ધટવા લાગ્યું જ્ઞાન, દંભી સંજે દહાડી.	૬૫
વેદ શાસ્ત્રની વાત, કદી ધરે નહિ કાને;	
રાજી રહે દિન રાત, શુશ્રુષાકરે ગાને.	૬૬
ગૌ બાહ્યુ પ્રતિપાળ, કદી કરે નહિ કૂકા;	
રાખે નહિ સંભાળ, ભક્ત જનોની શુંડા.	૬૭
સાક બાળિયો કૂળ, એ પર્વત ધનરા;	
વળી બતાવે બળ, ઝોળીવાળા ન્યારા.	૬૮
કાષ્ટ શકતથી કાઠ, કેટલાક તો કાઠી;	
કડકા બારે સાક, દરવાનાદિક દહાડી.	૬૯
વર્ષે વર્ષે સવાઇ, મળરદારિ વધારે;	
રઈયત રહે રમડાઈ, કે આગળ પોકારે.	૭૦
ચોટે જણાવે તોર, દોડાનીને ધોડા;	
રાતે આવે ચોર, ધર ધર પડે દરોડા.	૭૧
ચોરોના અસવાર, જ્ઞાન પકડતા લૂંટે;	
દરવાજેથી બહાર, વહાર કરે નહિ પૂટે.	૭૨

દરવાળે દરવાન, રાંક જનેતે રોક;	
કેઈ ધરે નહિ કાન, રડે બિચારા પોક.	૭૩
અન્યાયોના દામ, લેઈ કરાવે સાચા;	
ન્યાયીના લે જો નામ, તો તો હણે તમાચા.	૭૪
રાખ્યતણાં સંતાન, રાખ આપણને માને;	
દુરમન થઈ દીવાન, દેદ કરે રાખને.	૭૫
ચોડા જોઈ અપરાધ, મરી રહ્યાં ને મારે;	
બળવંતોના બાધ, કરી શકે નહિ ક્યારે.	૭૬
વરતાવે નહિ ધર્મ, રમ્યત જનતો રીતે;	
પોતે પણ સતકર્મ, કદી કરે નહિ પ્રીતે.	૭૭
હિતમ જનને આંચ, વિષથી નિત્યે દમતા;	
વર્ષ ચાર કે પાંચ, એટલામાં આયમતા.	૭૮
કળિયે છીધા કેર, જોમ મળે શશિને રાહ;	
માધવ કરિયે મહેર, જોઈ પોતાના બાહ.	૭૯
વૈશ્વ કરે વિપરીત, તોલ ન સાચાં તોળે;	
પરમારથની પ્રીત, મૂકી મગદળ ઝોળે.	૮૦
બાર પાણુનો માલ, વીશ પાણુ વેચતા;	
દોડાદોડ દલાલ, કળદળ કેક કરતા.	૮૧
કહે ધર્મના સમ, ધર્મ ધસરડે ધૂળે;	
તોયે ત્યમત્તુ ત્યમ, મરદી નાંખે મૂળે.	૮૨
હેતસ્વી થઈ હાણુ, કરે ન લેજો તથીયો;	
વદે પરસ્પર વાણુ, પોતાની પારશિયો.	૮૩
દમડી માટે ગાળ, મુખથી માને દેતા;	
એક એકની આળ, જઈ દરબારે કહેતા.	૮૪
શાણુ થઈને રોક, પાન તમાકુ આવે;	
વાડવ પાસે વેક, કાપાતણી કરાવે.	૮૫
લેઈ આખ્યાની આશ, મનમાં કદી ન રાખે;	
દામતણા થઈ દાસ, મુખથી જુંડુ બાખે.	૮૬
જતિ ગુરુ આજણુ દેવ, ગોસાંઈ વિધવાનાં મન;	
સંધરવાની ટેવ, અંતે આળખાનું મન.	૮૭

ચાર રામની ધર, યધને કરતા કાણું;	૮૮
નિરવી કંઈનાં જર, દેખાડે દેવાણું.	
મનમાં રાખે મેલ, મૂખ જણાયે મીઠા;	૮૯
ધૂતમાં ધાલી તેલ, દેતાં કંઈને દીદા.	
કંઈ જતાવે કાંય, આપે વસ્તુ ખીણ;	૯૦
મગન થયે મનમાંય, તાળી આપે રીણ.	
વૈષ્ણવ યધને વેપ, અબજાને આરાધે;	૯૧
કરે ધર્મનો દેપ, શિવની નિંદા સાધે.	
સમર્પણી યધ રવાદ, શીરા પૂરી જમતા;	૯૨
શુરનો લઈ પ્રસાદ, રામા સંગે રમતા.	
વિગ્ર ખડે જો અંગ, છુવાઈ જઈને થૂકે;	૯૩
ઉરમાં અતિ અનંગ, માની જણી ન મૂકે.	
સાચા મનથી તરણ, શુર ચરણે ન રહેતા;	૯૪
કરે અધમોચરણ, કંઈ મત કહેતા.	
અગ્નિ મૂકાવી ધન, હિંસકને ચવરાવે;	૯૫
માણસ લાયક અગ્નિ, જ્ઞાનોને ખવરાવે.	
જીવ દયા પ્રતિપાળ, યધને કરે ઈશ્વરા;	૯૬
કંઈનો આણે કાળ, શ્રાવક યધને સાર.	
ધર્મ એટલો લાભ, બોલે પણ નવ ધાળે;	૯૭
અભિજિયોના ગાભ, ઔષધ આપી ગાળે.	
પરધનથી પરતંત્ર, સમગ્રે નહીં શીખામણ;	૯૮
જાપે મુકના મંત્ર, કંઈને કરતા કામણ.	
પરનારીને સંગ, પ્રીતિ મનમાં, ખેસે;	૯૯
અલંકારથી અંગ, સરસ સમારી ખેસે.	
વેદ વિનાના ધર્મ, વાંચે નિત્ય વખાણે;	૧૦૦
કૃષ્ણચંદ્રનાં કર્મ, જીવ સરીખાં જાણે.	
કળિ એમ કચ્છરધાણ, કરીને પીડે પ્રાણી;	૧૦૧
કૃષ્ણ કરો કદયાણ, બિર આપણા જાણી.	
દંભી જનનો દાસ, યધને શીશ નમાવે;	૧૦૨
વિઠ્ઠલતણે વિશ્વાસ, ચંદ્રોને મન લાવે.	

ઉત્તમનાં આચરણ, કનિષ્ઠ યજ્ઞને કરતા;	
સજ્જનજનનું શરણ, ઓળખિ નવ આચરતા.	૧૦૩
રાજસેવાની રીત, જાણે નહીં પણ રાખે;	
સુખમાંહેથી નિત્ય, મંચે ચઢ્યો બાપે.	૧૦૪
દેખે પરની નાર, રૂપાળી મનમાની;	
દામ ભરી દરબાર, તે છંડાવે છાની.	૧૦૫
સંતાનોનાં સહિત, અણ મંગળે આણે;	
નારી પામે નીત, જગ જિત્યો એમ જાણે.	૧૦૬
ગરીબ કેઈ ધર, ઉલાળાસે એણે;	
છતનો વાધે છર, મેલા યાચે મેલી.	૧૦૭
નવ ઠકાણે જઈ, આવે દશમે દારે;	
કાંતા તેને કહી, સુવરણથી શણગારે.	૧૦૮
પાયે પંડ પ્રણામ, બ્રાહ્મણને નવ કરતા;	
દુઃખે ભેડી દામ, દરબારોમાં ભરતા.	૧૦૯
લેખી ન જીવે લેશ, નિર્મળ જનને નાગા;	
નિત્ય બનાવે વેશ, દેવ મંદિરે વાગા.	૧૧૦
જત્રા જતાં સંગ, જળરા બેલ જોડાવે;	
લ્યમ વળગ્યું હોય વંગ, લ્યમ ગાડી દોડાવે.	૧૧૧
મલીન મેલું મન, સંત સંગતિ નવ સૂજે;	
કલ્પિત ગામ કીર્તન, જાત જાતને પૂજે.	૧૧૨
ગી બ્રાહ્મણને દાસ, કરીને ધર્મે ધાવે;	
સેવા બ્રાહ્મણ પાસ, કણખી ધર્મ કરાવે.	૧૧૩
ઝાઝું હોય જો જર, તો તો તાણા તણાવે;	
વળાં બણેરાં ધર, ચાનક કરી ચણાવે.	૧૧૪
શુદ્ધ ધર્મની વાત, હઠથી ધાલી હેડે;	
જમે જમાડે જાત, જણ્યાં જમાઈ તેડે.	૧૧૫
કોતુક સરખું કામ, કળિયે કાધું ભારી;	
રક્ષા કરજો રામ, પ્રભા પોતાની ધારી.	૧૧૬
કડિયા સુતાર અબૂર, વચન પ્રમાણે ન ચાલે;	
જેખમ કરે જરૂર, ધર કરતાં ધર ધાલે.	૧૧૭

સોની દર્ધ વિશ્વાસ, કાલને વાલે દુનું;	
બાપે આઠે માસ, સોનાનું કરી ચુનું.	૧૧૮
ધોળી સાળવિ સર્ધ, ફાટાં વસ્તર સાંધે;	
રોક મળુરી લર્ધ, પણ પોતાનું રાંધે.	૧૧૯
વેઢ થયા વાળંદ, શાસ્ત્ર-વાત સંતાણી;	
સમયદ કરી સણુંદ, પાપ મંત્રીને પાણી.	૧૨૦
આઠણુ વિના અનેત, ગૃહસ્થ થઇને બીજે;	
શેરિયે શેરિયે સંત, ટેલ નાંખવી શીજે.	૧૨૧
વેરાગી ગોસાંધ, શસ્ત્ર અંગપર ધરતા;	
મારે માંદોમાર્ધ, મમતા માની મરતા.	૧૨૨
અંતરમાં અભિમાન, બાનું હરિનું બણિને;	
દ્વિજનું મોડે માન, આઠણુ પાસે બણીને.	૧૨૩
હિલટી વરણુ અદાર, વેરાગીને વેચે;	
ગામ ગામને બદાર, બાવા થઇને બેસે.	૧૨૪
કરીને ચારે ધામ, પૂજા કરે પૂજારી;	
દેવતણું લેઈ દામ, નિકળી નય લે નારી.	૧૨૫
દેઈ આઠણુને ધન, બારે વિદ્યા બણતા;	
વળતા વ્યાસાસન, બેસે સિદ્ધજ બણતા.	૧૨૬
તિલક હાપ ને માળ, ધરીને કરથી ખેંચે;	
કણીક ચોખા દાળ, કપના લાવી વેચે.	૧૨૭
કરમાં લે નહિ દામ, મોટમ રાજે માઝા;	
લર્ધ પુસ્તકનું નામ, જર લે કપના ઝાઝા.	૧૨૮
માંડીને ધરબાર, લોટ માગતા વદાણે;	
લાવી લાકડાં ચાર, જમી આવે જ્યાં બણે.	૧૨૯
વિઠ્ઠલજીનો, વેપ, હાંડે વિકળ વગોતા;	
મુંડાવીને કેથ, જરને હાંડે જોતા.	૧૩૦
ફાર થઇને ફગ, બાલાનું, કર પકડે;	
પેસા લે કરી બળ, રાંક જોને રગડે.	૧૩૧
ગો આઠણુને ત્રાસ, વધતો દિનથી વાધ;	
રૂઢી વસ્તુની આથ, સાલે સાલે સાધ.	૧૩૨

અંબુ વરસે અલ્પ, તે પણ નહીં મુખ માગ્યું;	
સત્ય રહ્યું છે સ્વલ્પ, તે પણ ભવા લાગ્યું.	૧૩૩
લલા પુરુષને ભાડ, ભાવે ભવાઈ ફેરાં;	
ડાલા જન તે ડાંડ, યદને કરે અનેરાં.	૧૩૪
પૃથ્વી પણ ગળી જાય, ધન દાટ્યું કર નાવે;	
રંગડે નિત્યે રાય, જ્યમ જે જનથી કાવે.	૧૩૫
પિતા પુત્રમાં વેર, ભાઈ ભાઈને ભાંડે;	
જાત જાતમાં ઝેર, મુખ કે કાથી ન માંડે.	૧૩૬
સગાં સહોદર સાય, વાંધે વેર વધારે;	
નર થઈ નારી હાય, માત પિતાને મારે.	૧૩૭
પૂરણ પાપે તન, આ અવરસમાં આવે;	
લેઈ તાતનું ધન, અંતે બહુ અથડાવે.	૧૩૮
લાગે નરને અંગ, કામિનિયોનાં કામણ;	
માને મન થઈ દંગ, સાળાની શીખામણ.	૧૩૯
સ્નેહી સગાં સમસ્ત, કદ કાળજી ફેરે;	
દાવે દેખી વસ્ત, આપ આપમાં ચારે.	૧૪૦
મુખ તંબોળે લાલ, પહેરે જમા નીચા;	
જુઠો જકડી માલ, સત્ય કરાવે વીમા.	૧૪૧
રાખીને વેવાર, માળી નાખે નામું;	
માગે જે દેનાર, જીવે ન તેના સામું.	૧૪૨
કરનું આપ્યું શેક, નાણું તે પણ નાપે;	
સમજે કરવું શેક, વળી ઉલટું શાપે.	૧૪૩
મેળે મેળે જાય, ડાલા કામને દરદે;	
કામિનિયોની કામ, પણ મંદિરમાં મરદે.	૧૪૪
ખીતળના ચણનાર, સુવરણ સરખા કરિને;	
વેચે મધ્ય બજાર, ધન લઈ જાય હરિને.	૧૪૫
રૂપયામાં શેળ, ત્રાંજી ધાલે પેખી;	
કારી ભરતા તોલ, મારે ઉપર મેખી.	૧૪૬
દામે ડળકે ડાઢ, મનુષ્ય મનુષ્યને મારે;	
બોદી ધાલે ખાડ, અલંકાર ઉતારે.	૧૪૭

માત પિતાનું ધન, મૂક્યું ચોરી જતા;	૧૪૮
માનિનિ કરી મજન, ખતિ ખાતું ખાતા.	
ગમે ગરોડા બેસ, પોમલિયો કરબેતી;	૧૪૯
નિર્ભળ જનનો દોષ, કબ્યો ન જાયે કાથી.	
દુનિયા સધળી ડાહી, પોતપોતાના મનથી;	૧૫૦
સંત રથા સંતાઈ, ઝેર ભરેલા જનથી.	
કળિ કરે કલ્પાંત, કૃપાજુ જનોને કરડે;	૧૫૧
સધાય નહિ સિદ્ધાંત, સર્વ શવેલાં ભરડે.	
પતિવ્રતાની પેર, નારી જનની નાકી;	૧૫૨
મરદાઈ ગર્ભ મહેર, માનિનિયો યઈ માકી.	
દશ એકાદશ બાર, વર્ષે ગર્ભજ ધરતી;	૧૫૩
વિદ્વલ યઈ બ્યભિચાર, કામિનિયો બહુ કરતી.	
યથા વામણા વેપ, આઠ હાથની સાકી;	૧૫૪
લાજ રહી નહિ લેય, તરુણી ઉઠે તાકી.	
કરી ન બેસે કામ, ધરોધરે અથડાતી;	૧૫૫
દીવમાં ધારી દામ, પર પુરુષોને ચઢાતી.	
શ્રમે ભરિયું ઝેર, બકોર કરતી બોસે;	૧૫૬
વરથી રાખે વેર, ડાકણ સરખી ડોસે.	
સાસુને કહે સોક, વહુ સામી રહી વહતી;	૧૫૭
પછી મૂકતી પોક, રાંક સરખી રડતી.	
મારે જો ભરતાર, સામું બોસે સડતું;	૧૫૮
ખરો ધરીને ખાર, દૂવે મૂકે જઈ પડતું.	
સાસુ પણ વહુ સાથ, કહે બાપની બધવર;	૧૫૯
લાંબા કરીને હાથ, સુણતાં સધળી સર્પિર.	
નાગી યઇને નહાય, વિખાણ ત્યાં પણ વાંચે;	૧૬૦
શૌચ જવાને જાય, એક કળસિયે પાંચે.	
મળી કાપને કોક, સાં પણ બડબડ કરતી;	૧૬૧
જેમ સાંભળે લોક, એ રીતે ઉચરતી.	
વાટે કરતી વાત, , કઈ મળીને કળવળ;	૧૬૨
જાણી જાયે ન જાત, ખસે ન કરતી ખજલજ.	

કલ્પિત કીધા એમ, ધર્મ દિવસ ધોવાનાં;	
નારીયે લીધાં નેમ, પરવ દિવસ રોવાના.	૧૬૩
કરે કમોતે મરણુ, જો દિવમાં એ રૂઢે;	
બ્યંડળ સરખાં વરણુ, પુરુષ પોકારે પૂઠે.	૧૬૪
એક એકથી એક, આગળ, પડે ઉભતી;	
અખળા મળી અનેક, ઔઠ પરજિયા ગાતી.	૧૬૫
ફૂટે કઈ કપાળ, મૂકી ઊર ઉધાડાં;	
જણામ નહિ જંભળ, શા ઘટ પેઠાં ગાડાં.	૧૬૬
સાપં પ્રાતઃકાળ, મુખ વાળીને રડતી;	
લીંટ આંસુ ને લાળ, દેઈ જીવોને નડતી.	૧૬૭
સૈજ સ્વારથ કાજ, પતિ પુત્રોને મારે;	
દિલમાં રાખે દાઝ, હઠ પોતે નવ હારે.	૧૬૮
અપરમાત થઈ આપ, દાસ પુત્રને દમતી;	
ઔઠ થાય જ્યાં પાપ, સાંજઈ જાતી જમતી.	૧૬૯
ખાય શેર બેથેક, તોય કહે નવ લાવે;	
હડે તજીને ટેક, પોળો ચાર જગાવે.	૧૭૦
તેલ સરસિયું રાઈ, ખાતી એકું ટાઢું;	
શિક્ષાથી રીસાઈ, અખળા બોલે આકું.	૧૭૧
જાની લેઈ જાય વસ્ત, મહિયરમાં મનમાની;	
મીડે જીવંત થઈ મસ્ત, પાછી ન ધરે પાતી.	૧૭૨
કાંધને ચાટે કાંધ, વસ્તુ બતાવે ખીજ;	
ધરનાં જન ધરમાંધ, ખરું કહેતાં રહે ખીજ.	૧૭૩
પીટયા કહિને ગાળ, સિંચુને દેઈ પછાડે;	
પતિતણી પ્રતિપાળ, કરે નહિ પશુ ત્રાડે.	૧૭૪
નગ્ર નદીને તીર, નરને તનુ નિરખાવે;	
પતિને નિજ મંદિર, નિલ કરડવા ધાવે.	૧૭૫
હાય હાય કહી આઘ, વાત કરે વિસ્તારી;	
મૂકી નિજ મર્યાદ, નિર્લજ થઈ કુળનારી.	૧૭૬
વિવાહ મંગળ દિન, ભૂંડુ ગાતી જામા;	
જાત જાતનાં જન, સાંભળવા રહે સામા.	૧૭૭

હોળીની પણ ઘેર, હઠી ખસે જમ હારી;	૧૭૮
ગાય ત્યમ પૂરણ પેર, નરને સુણતાં નારી.	
નિરધન ને ધનપાત્ર, સુભાગ્યવંતી કે રાંડી;	૧૭૯
મળી માનિની માત્ર, કતિ ચરખા માંડી.	
શેરિયે કરતી સૌર, રયામા ચરમ ન આણે;	૧૮૦
દિવસ ચઢે જ્યાં પહેર, ધરમાં ઘંટી તાણે.	
ધરમાં હોય જો દુઃખ, ગમતાં ન મળે ધરણ્યાં;	૧૮૧
મરડીને કહે મુખ, પાપે તમને પરણ્યાં.	
છડે ન વીણે ધોય, તરત ન દેતી તડકા;	૧૮૨
રસોઈમાં પણ હોય, કેાયલાકિરા કડકા.	
ચકલે ચકલે ગાય, ગરબા મળિને બહિયો;	૧૮૩
જાર જોવાને જાય, જામા એવું બહિયો.	
સાસુ વહુને શીય, પ્રથમ પેરાવે વાડી;	૧૮૪
અંતે કરતી રીય, કહે ઘોઝાની લાડી.	
સાસુ જોઇને મુખ, વહુકે મન ખીજે;	૧૮૫
વહુનું જોઇને દુઃખ, સાસુનું મન રીજે.	
અપરમાત કે માત, સુતનાં ધરમાં આવી;	૧૮૬
જે કાંઈ આવે હાથ, તે તે જમ સધાવી.	
દીકરિયો થઇ દૂત, ફેસલાવી લે માનું;	૧૮૭
શળી ન પામે સૂત, કરવા કાર્ય પીતાનું.	
મરે જિવે ભરથાર, વગેલી વનિતા વરને;	૧૮૮
નીકળી જમ કુળનાર, લેઇ પારકા નરને.	
રયામા સૂતને કાજ, વીર્ય ધરે કંઈ કંઈનું;	૧૮૯
મૂકે કુળની લાજ, જ્યમ પાસુ હોય ક્ષયનું.	
પિતા પુત્ર ભરથાર, સમ ખાવાને જૂઠે;	૧૯૦
ચઢે ઘડી દિન ચાર, આખ જોળતી ઉઠે.	
પિતાનું કરે ન માન, માનિનિયો મન માન્યું;	૧૯૧
સ્વારથની રહી સાન, કળિમાં સચું કલાનું.	
કંથ પાસ બહુ કામ, ધરનાં નિલ કરાવે;	૧૯૨
ધરનો કરી ગુલામ, અહરનિશ અચકાવે.	

વિધવા પણ જણિ બાળ, જઈ ટાંકામાં નાંખિ;	
ગુણવંતી થઈ ગાળ, સર્વ જનોની સાંખે.	૧૯૩
પરપુરુષોથી વાત, હસિ હસિ વારે કરતી;	
છી અરધી રાત, અબળા નવ ઓસરતી.	૧૯૪
દેવ મંદિરે જાય, નિત્યે રઝળતી રામા;	
અન્ય પુરુષ અથડાય, સુંદરિયોના સામા.	૧૯૫
ન કરે કદિયે નાર, સેવા નિજ સ્વામીની;	
વાત કરે બલિચાર, કાંતા જન કામિની.	૧૯૬
ભાગે પર ધરસૂત્ર, તેવી વાતો ચણતી;	
થાય પુત્રને પુત્ર, તો પણ પોતે જણતી.	૧૯૭
બાળા સુવતી વૃદ્ધ, ચડણડતી નવ ચૂકે;	
બડબડ કરતી બોધ, મમતા મનથી ન ચૂકે.	૧૯૮
સાચી જૂડી વાત, સુણી લડાઈ લડતી;	
સમ ખાતી સાક્ષાત, રંગે રામા રડતી.	૧૯૯
વાંધા પાડી વિશેષ, સવળે અવળું સમજે;	
એક એકથી એક, ટક્કર લેવી ન તજે.	૨૦૦
જંબા જાય લાં જાન, પરનું થતું ન જાણે;	
કરી એકદું ધાન, છોડે શરમ ન આણે.	૨૦૧
કૃષ્ણ-કથામાં વાત, એક એકથી કરતી;	
કરે આપની ધાત, કાન કથા નવ ધરતી.	૨૦૨
મનમાં જાણે ડહાઈ, વરણન નિજનું ભાવે;	
રુકું કહે રિસાઈ, જાય કથામાં નાવે.	૨૦૩
તીર્થ તણા જે તર, રાજ્ય રહ્યાં ત્યાં ખોટાં;	
બધા બિંદર, ઝલેજી રાજ્યથી ખોટાં.	૨૦૪
કેટલાં કરું વિખાણ, કળિનાં જનનાં કંઠે;	
ભજન પડે ભંગાણ, વાણી વળતી વંઠે.	૨૦૫
સર્વ જનોને સાથ, નમસ્કાર છે મારો;	
જોડીને કહું હાથ, હું છું દાસ તમારો.	૨૦૬
કરશે કાઈ નહિ રોધ, સૌથી હું બહુ પાતી;	
સોના ગાવા દોષ, વાણી જ્યારે બાપી.	૨૦૭
કળિમાં છે એ ગુણ, દોષ તણા નિર્દોષક;	
કળી શકે તે કૃષ્ણ, પોતાના પ્રતિપાલક.	૨૦૮

મન ચિત્તવ્યાં સત્કર્મ, શીઘ્ર સદ્ગુણ તે થાશે;	
એકે કર્મે અધર્મ, મનન કર્મે મરદાશે.	૨૦૯
કૃષ્ણતણાં કીર્તન, ગાવાં સુણનાં ગમશે;	
થાશે પાપ પતન, સંકટ સધળાં સમશે.	૨૧૦
માટે શ્રીમહારાજ, મુજ સામું કાંઈ જોઇયે;	
અનાદિકને કાજ, ખોટી થવું તે જોઇયે.	૨૧૧
નાથ દાસને નીત, આ અથડામણ ન ધટે;	
પ્રભુ કરેા તો પ્રીત, સાચી મનમાં પ્રગટે.	૨૧૨
કાને કહું કિરતાર, આતુર થયેા અતિશે;	
શ્રીધર કીજે સાર, દિલ મારા જ્યમ દિશે.	૨૧૩
નરતનુ કેરું નૂર, વહી જાય વિશ્વભર;	
હરિજી રાખેા હજૂર, અથડાવેા મા ઈશ્વર.	૨૧૪
દેવ ન જોઇયે દોષ, દાસતણા મન ધારી;	
રંક ઉપર શેા રોપ, મહેર કરેા મોરારી.	૨૧૫
અન્ય જનોની આશ, કરવી લાગે કરડી;	
જોઇયે જગત નિવાસ, પ્રભુજી પામું મરડી.	૨૧૬
પતિત પાવન નાથ, શરણાગતના વતસલ;	
એ માન્યું મન સાથ, બિરદ તમારાનું બળ.	૨૧૭
સલ સચ્ચિદાનંદ, વચન તમારું જાણી;	
આખેા ધરી આનંદ, શરણે સારંગપાણી.	૨૧૮
વિટંબણાની વાત, દૂર કરેા દામોદર;	
જદુપતિ જાણેા જાત, સંકટ કાપેા સત્વર.	૨૧૯
પ્રભુજી રૂડી પેર, ડગલું મન સ્થિર કરિયે;	
માધવ કરિયે મહેર, અરજી ઉરે ધરિયે.	૨૨૦
ઐ ક્ષાણજી પ્રતિપાળ, આશરે રાખેા અમને;	
કૃષ્ણરામ કંઘાલ, ચરણ ચરણ છે તમને.	૨૨૧
કાલ્યુન શુકલ પાંચમ, સંવત અદાર ચુમોત્તર;	
કલિ કરમ જ્યમત્યમ, પૂર્ણ લખ્યાં શુધવાસર.	૨૨૨
દોહરેા	
જસેા જાવિસ ટુકયી, કલાં કલિનાં કર્મ;	
કૃષ્ણરામની કૃષ્ણયી, રાખ્યે રહેશે શર્મ.	૨૨૩

દેવીદાસ

નાનો ઈશ્વરવિવાહ

રાગ ધોળ

સંકર સારદાને શિશ નામુરે, ગરુડા ગણપતિ જીવે મુજ સામુરે;
સમરું સારદા સમરથ જાણીરે, અંખા આપે અવિચળ વાણીરે. ૧
પરમેશીને પૂછે છે વાતરે, કેમ પરવ્યા તે શંભુનાથરે;
વિવાહ વૈકુંઠનાથે વખાણ્યોરે, એવો દેવીદાસે ન જાણ્યોરે.
મણુજીનું નામ પ્રિયવુંરે, વિવાહ વિગતે કરીને ગાજીરે. ૨

ઢાળ

વિવાહ વીગતે વરણું, મારી માતાજી કરોને મયાય;
દીન વચન દેવીદાસનાં, સેવકને કરોને દયાય. ૩
એક સમે નારદ આવીયા, જ્યાં હતા શંભુનાથ;
પ્રિતેશું પ્રભુજીને પ્રીતવી, કહે ઋષિ આગળ તે વાત. ૪
નારદ કહે નયણે નીરખતાં, એવી કન્યા ન જાણું કોય;
સમેવડ શંભુનાથની, સરખા તે સરખી હોય. ૫

રાગ પ્રથમનો

વળતી ઋષિયે માંડી છે વાતરે, તમે સાંભળો શંભુનાથરે;
અહીંથી દૂર ધણી ભૂમિ થાયરે, તહીં રહે છે હિમાચલ રાયરે. ૬
તેને ઘેર છે મેના નારીરે, તેને કૂળ છે કન્યા કુંવારીરે;
કાડે શોભા તેની ધણી કહાવીરે, મહા રૂપ અનુપમ લાવીરે. ૭
દિસે દેવીતણે અવતારરે, શોભા કહેતાં ન આવે પારરે,
હિંડે હંસતણી ગતિ ધરતીરે, ભૂમિ ઉપર ડગલાં ભરતીરે. ૮
કટિ જાણીયે કેસરી લંકરે, અવની પર આડો અંકરે;
વેણે વાસુકી નાગ લગ્નથરે, દિસે કચન સરખી કાચરે. ૯
ચરણ કદળી સ્યંમશા જાણ્યોરે, તપે ઋષિથી અધિક વખાણ્યોરે;
મેડી છે તે જાણકુંવારીરે, સ્યામા શોષ છે વરને વિચારીરે. ૧૦
કહે નારદ નયણે મે નરખીરે, દેવ કન્યા છે શંભુ સરખીરે;
શંભુ કહે તમે નારદ જાણોરે, ઋષિ વાયુથી વેણા આવોરે. ૧૧

શુભ કામ કરે શ્રમ આણીરે, ઋષિ ચાલ્યા સુણી એવી વાણીરે;
 એમ કહીને ત્યાં નારદ આભ્યારે, મહાદેવનાં ગાગાં લાભ્યારે. ૧૨
 જેથી માત પિતા મન મોહરે, એવો વર કન્યાને સોહરે;
 વળતિ ઋષિયે માંડી છે વાતરે, વર સારો છે સંભુનાથરે. ૧૩
 જેને સુરવર યુનિવર જાણેરે, જેને વેદ રૂડા તે વખાણેરે;
 ત્યારે બોલિયાં મેના માયરે, કાણુ ખંડનો છે વરરાયરે. ૧૪
 એનું કુળ છે કવી જાતેરે, એ તો વર કવી છે નાતેરે;
 કહે નારદ સાંભળો બાપરે, એને કુળ છે આઘ વડાપરે. ૧૫
 એનું સુંદર કુળ બહુ સારુંરે, દેખી મન માને છે મારુંરે;
 જો દાર્ઘ્યઅણુજનું કહે તમનેરે, તેની ખોટ વરધ છે અમનેરે. ૧૬
 ધૃતશ્રુ છે વિવાહ સરખારે, એવાં વચન સુણી રાય હરખ્યારે;
 જોયા વિના અજોયું કીધુરે, સંભુનાથનું શ્રીફળ દીધુરે. ૧૭

હાળી

રાય કહે ઋષિ સાંભળો, જીકતે શું લાવો જાન;
 મોટા તે મહિપતિ આવશે, રૂડી પેરે વધરો માન. ૧૮

રાગ પ્રથમનો

નારદ કહે તમે સંભળો રાયરે, કહું મહાદેવનો મહિમાયરે;
 અઘાદિક ને શ્રી ભગવાનરે, સાથે આવશે સરવે સમાનરે. ૧૯
 એવાં વચન કહી ઋષિ વળિયારે, સંભુજીને પંથે પળિયારે;
 મહાદેવને મંદિર આભ્યારે, ઋષિ રૂડા સમાચાર લાભ્યારે. ૨૦
 હિમાયળે તે કન્યા દીધીરે, સંભુનાથની સગાઈ કીધીરે;
 એવી વાત કહી છે બહાલીરે, શિવે હસીને દીધી છે તાળીરે. ૨૧
 ચાલો જગદીશ પાસે જઇયેરે, વિવાહ વૈકુંઠનાથને કહિયેરે;
 લક્ષ્મિ-વરને તેડી લીજેરે, પરિચાણુ પ્રભુજીસું કીજેરે. ૨૨
 હિમાયળે હરખ ન માયરે, મહા મંડપ રચ્યો ત્યાંયરે;
 તેજા સલાટ સુતાર સોનારે, તેજા કારીગરો તે ઠારે. ૨૩
 અઘાજીએ મુહૂર્ત સારું સાંધીરે, દિશા જોઈને દોરડી બાંધીરે;
 ભૂમિ ચાર જોજન ભરી લીધીરે, પરવાળાની પૂરણી કીધીરે. ૨૪
 મણિ જડિત મોડ ધડાભ્યારે, સાં બાહજો સરવે આભ્યારે;
 ભુમિ ઉંચા બવન આકાશેરે, માંદિ જડિત જ્યોતિ પ્રકાશેરે;
 માંદિ જીકતાતણી ગતિ જાણીરે, નવરંગની રચના આણીરે. ૨૫.

હાળ

રંગની રચના આદરી, લુબ્ધવી લુબ્ધવી જાત;
મેઘમાળા ને ચિત્રશાળા, લલી ઝોપે છે ભાત. ૨૬
મેરુ પર્વત પંખી અગટ્યાં, ફૂલ વેલ સુખકાર;
નયણેથી તે નીરખતાં, કહેતાં ન આવે પાર. ૨૭

રાગ અથમનો

એવી મંડપ રચના માંડીરે, ચતુરાઈથી ચિત્રી જ કાઢીરે;
માંહિ ભેદ બૂલવણી ભારીરે, માંહિ બાજીગર રચના ન્યારીરે. ૨૮
માંહિ વેદ બહુતા જોશીરે, માંહિ વણજ કરંતા દોશીરે;
માંહિ મનમોજી મન ગમતારે, ભાટ ચારણ રમતા ને ભમતારે. ૨૯
માંહિ ગોપ વાંસજિયોવાળારે, ત્યાં તો ચાલતા મારગ ટાળ્યારે;
કાઈ ઘોડે ચઢ્યા અસવારરે, બકતર પાખરનો નહિ પારરે. ૩૦
માંહિ મત્ત મેગળ મદ અરતારે, માંહોમાંહિ લડિ મસ્તાઈ કરતારે;
શુંદ વાળાને સાંકળો છાજેરે, ગળે બાંધ્યા તે હથવર ગાજેરે. ૩૧
માંહિ મધ્વ મતિશા કરતારે, માંહિ માંધર્વ માન ઉચરતારે;
ત્યાંહાં આનંદ બોણવ ચાયરે, એવું લખિયું છે મંડપ માંયરે. ૩૨
ખીજી નાટક વાત જાણીરે, વનસ્પતિ શું મુખથી વખાણીરે;
માંહિ અનુપમ આંખા ફળિયારે, જોવા જેવાં જંબૂડાં ગળિયારે. ૩૩
ગળ્યાં - ખારેક ને ખજૂરરે, ફળ ફેફળ ને નાળિયેરરે;
લીલી ફળો ને કર્મદી પાકીરે, બોરડિયે રલાં બોર બાત્રીરે. ૩૪
વળી બદામો ને ખીલીરે, તે તો દીસે છે નવરંગ લીલીરે;
નવરંગી તે નાગરવેલીરે, શોભા વેકુંડની લાવી મેલીરે. ૩૫
વનસ્પતિ તે ભાર અદારરે, માંહિ પંખિતણો નહિ પારરે;
જ્યારે મધ્ય મંડપમાં આવ્યારે, ત્યારે હરખે શું હંસ લખાવ્યારે. ૩૬
માંહિ મોર મધૂરા બોલેરે, જોતાં નાવે કાચલી તોલેરે;
માંહિ નવરંગ સારસ રુડીરે, માંહિ કાળેસ ચક્રથી ને ચૂડીરે. ૩૭
માંહિ પાર વના પોપટ પઢતારે, ત્યાં તો કુરંગી ફૂકડા વદનારે;
મેના બોલે છે ચંદ્રો ગીહારે, બગ ખ્યાન ધરીને બેઠારે. ૩૮
પર બુખિતણાં જે પંખીરે, તેની જાત લખી છે અસંખીરે;
એવી મંડપ રચના કહાવેરે, કેવિ જન સંજુનાથ લાવેરે. ૩૯

મદી આગળ માંડવા ધાત્યારે, શંભુનાથ પરણવા ચાલ્યારે;
 શિવે ભુગતે શું જતા બાંધીરે, પહેરી ફાટેલી કંધા સાંધીરે. ૪૦
 ભાર ભાંગ ધંધુરાનો આણ્યોરે, મહાદેવે પોડીડો પહ્યાણ્યોરે;
 ગળે ધેરી છે રંઠની માળારે, અંગે લપેટ્યા છે ભોરિંગ કાળારે. ૪૧
 શંભુનાથ સમાચાર કહાવેરે, એવો વેષ ધરી વર આવેરે;
 નવ જોખની નેણ સમારીરે, સામેથે આવી ઝુંદર નારીરે. ૪૨
 જોવા ગયા છે જન જમાધરે, પશાં મેના ત્યાં મૂર્છાં ખાધરે;
 ભુંશો ધ્રાહણ્ય શુંડો જાણ્યોરે, અણુમતો આંગણિયે આણ્યોરે. ૪૩
 એવાં વચન કહી સહુ જાણરે, જઈને કહ્યું દ્વિમાચલ રાણરે;
 માતા કુંવરીને એમ કહાવેરે, તારો જળદે ચડી વર આવેરે;
 કુંવરી કહે કર્મની વાતરે, વર પામી હું શંભુનાથરે. ૪૪

હાળ

મેનાનું મન માને નહીં, તેના કંપક અવગણ્ય ગાય;
 પેરે પેરે કરી પ્રીતવે, આધીન સર્પ ઉમિયાય. ૪૫
 જનમ આપે જનેતા, પણ કર્મ ન આપે દોષ;
 પાણી પીને ધર પૂછિયું, તેની જાત જાત થી જોય. ૪૬
 આંગણે આઘ્યો વર આશાકારી તે, વધો વિના કેમ જાય;
 કરમ બંધન છોડિયે તો, દોષ લાગે મોરી માય. ૪૭

રાગ પ્રથમનો

જે મને ઋણિયે વર આપ્યોરે, તે મેં સત્ય કરીને ચાપ્યોરે;
 મણુ લોકમાં તપ મેં કીધુંરે, શંભુનાથનું સગપણ લીધુંરે. ૪૮
 એવાં વચન કહી કરી વાતરે, મુખથી બોલ્યાં મેનામાતરે;
 આ તો પ્રતી મેં ક્યાંયકી જાણરે, વિષની ગળચુંથી કાં ન પાણરે. ૪૯
 વણુ દીઠે શું વરને વખાણ્યોરે, હંસ કાગને કાટે બંધાણ્યોરે;
 પહેલાં પોષવા જે કાર્ધ જાણેરે, તેને સર્પ તે કરડી ખાણેરે. ૫૦
 એમ મેના તે મનમાં વિમાસેરે, કાણુ જાણ તે જોગી પાસેરે;
 દેવકન્યા એને કેમ દીજેરે, માટે રૂઢું અગે તેમ છોડેરે. ૫૧
 સહુ હાંસી કરે એને દેખીરે, કન્યા કેમ દીજે દેખી દેખીરે;
 જો જો કુળવંતો જમાધરે, દેખી નારી પડી મૂર્છાં ખાધરે. ૫૨

હાળ

મેનાનું મન માને નહીં, એને આંગણે ઉઠા ઈશ;
પારવતીનો ત્રેમ જોઈ, રૂપ પ્રગટ્યું ઉમિયાધીશ. ૫૩
સૂર્ય સમોવડ વદન ઝળકે, ઠળા કાટી પ્રકાશ;
જોતામાં આખી નહિ જરા, તે તો કહું શો તાસ. ૫૪
હવે હરખ્યા શ્રીહરિ ને, અંગે વધ્યો ઉછરંગ;
શણુગાર સજ સહુ સુંદરી, બહુ નારી બની નવરંગ. ૫૫
ધૂણ મૂશળ કર ધરી, મલપતિ મંગળ ગાય;
પોખી કરી પધરાવિયા, મહાદેવ મંડપમાં. ૫૬

રાગ પ્રથમનો

વર મંડપમાં પધરાવ્યારે, ત્યાં તો મોટા મુનીન્દ્રજ આવ્યારે;
બ્રહ્મા સાથે સોહે બ્રહ્માણીરે, ઈંદ્ર સાથે સોહે ઈંદ્રાણીરે. ૫૭
શિવ સાથે તે રાંદલ જાણીરે, ચંદ્ર સાથે છે રાહિણી રાણીરે;
હિમાચળની સાથે છે મેનારે, વળી કરં વખાણુ કેનાં કેનારે. ૫૮
શિવ બેઠા પલાંડી વાળીરે, મધુપકેમાં કાંસાની યાળીરે;
લક્ષ્મી શિવને લૂણુ ઉતારેરે, સત્યભામા તે સહુને વારેરે. ૫૯
સહુ નાટક બોલે છે બોલરે, નાવે જંશુવતીને તોલરે;
રુખમણિ બેણીપેરે ગાયરે, રાધિકાજી તે વારણે જાપરે. ૬૦
સહુ બોલે સંજુજની પક્ષેરે, જળ આવ્યાં મેનાને ચક્ષેરે;
અતિ આનંદે પરપ્રમા ઈશરે, સાથે જાનેયા શ્રીજગદીશરે. ૬૧
કન્યાદાન દે હિમાચલ રાયરે, મળી માનિની મંગળ ગાયરે;
ધન્ય ધન્ય થયો અવતારરે, વાળં વાગે હુંદુભિ અપારરે. ૬૨
બ્રહ્મા શાશ્વત મુહૂરત સાંધીરે, લીલા વાંસની ચોરી બાંધીરે;
સુંદર મંગળ વરલાં છે ચારરે, શિવજી આરોગ્યા કંસારરે. ૬૩
શિવને હાય મહાજું લાં ચાયરે, દાન આપે હિમાચલ રાયરે;
રામે હરિત આવ્યા શણુગારીરે, ઈંદ્ર અંકુશ ને અંજાડીરે. ૬૪
લાંબી ડાકના સાદિયા સારરે, ગાયો લેસોનાં ટોળાં અપારરે;
રાયે રય આખ્યા છે કોડરે, સાથે ધાળા ધારીની જોડરે. ૬૫
પ્રભુને પેરામણી ધણી કીધીરે, સહસ દાસી સેવામાં દીધીરે;
ઘેડ બંધ દિસે ધરજોળારે, ધણાં લાંબાં પનાદાર પોળારે. ૬૬

ભરજરિયા જામા મન લાવેરે, મન ગમતા મસરુ મંગાવેરે;
 વળી લાવે બીજાં નવરંગીરે, જાન માંડવે અતિ ઉછરંગીરે. ૬૭
 ધણી જીકતે જમાડી છે જાનરે, આખ્યાં જાવંત્રી ફેાફળ પાનરે;
 ગામ ગંધર્વ અપ્સરા ગાનરે, ધૂત્યાં બંધધધી બંધીવાનરે. ૬૮
 શંભુ પરજિને આલ્યા કેસાસરે, મૃત્યુસોઠ મેલ્યો દેવીદાસરે;
 વાસાવડમાં વાસો વસેછેરે, અતિ આનંદે વિવાહ કહેછેરે. ૬૯
 જે કેઈ ઈશ્વર-વિવાહ ગાશેરે, તેના પાતિક પ્રલે યાશેરે;
 જે કેઈ સાંભળશે નર નારીરે, તેની આશા પૂરે ત્રિપુરાસીરે. ૭૦
 વિવાહ સાંભળી ધરશે ધ્યાનરે, તેને રીઝે તે શ્રીભગવાનરે;
 તેને કૃપા કરે શંભુનાથરે, આવે સંકટ વેળાએ હાથરે.
 ધન ધાન્ય પુત્ર પરિવારરે, આપે પારવતી ભરયારરે. ૭૧

હાળ

પ્રીતે શું આપે શ્રીહરિ, તેનાં મનની તે પૂરે આશ;
 શ્રેતાજન સૌ સાંભળી તે, બોલો શ્રીઅવિનાય. ૭૨



રાણછોડ ભકત

રાધા વિવાહ

ધોળ ૧

શ્રી ગુરુ શારદા વરણવું, પ્રેમે લાઈ પાય;
 વિવાહ ગાઈ રાધે કૃષ્ણનો, હમડે હરખ ન માય;
 વર રે વિઠ્ઠલ કન્યા રાધિકા. ૧
 વ્રજનાં મંદિર અતિ શોભતાં, રુડુ બરસાણું ગામ;
 આહિર સહિકા રે ત્યાં વસે, અધિપતિ વૃષભાન. વર રે. ૨
 તેને રે એક પુત્રી મધ, પાડ્યું રાધિકા નામ;
 કાણું ને ઘેણું બાલતી, લાગે તે ંહાલી કામ. વર રે. ૩
 સાત વરસ થવા આવિયાં, આબ્યારે કન્યા કાળ; ૪
 માત પિતા સહુ હરખિયાં, ધાલિયે હવે વરમાળ. વર રે. ૫
 એમ કરતાં ટોળે સો મળ્યાં, રમવા સપરનો સાથ;
 વીંટાઈવનિતાસહ મળી, ઝાલી એક એકનો હાથ. વર રે. ૬
 સર્વે મળાને વિચારિયું, ન જાણે રાધાની માત;
 ઉપવન રમવા આપણુ જઈ, રમિયે રાધાની સાથ. વર રે. ૭
 દંઠે બાંધલડી કર મહી, રમવા આત્મા જિવન;
 વનને વિષે રે શોભા ધણી, સહિકા કહે ધન્ય ધન્ય. વર રે. ૮
 ઉપવન અતિ રળિયામણું, ઝાડી ઓળારે ઓળ;
 લવિંગ લતા ને કેતકી, પક્ષી કરે બહુ કલ્પોલ. વર રે. ૯
 મોર બપૈયા ને કેાકિલા, કરે સારસ ઉચ્ચાર;
 પખિડાં રાધે રાધે રટે, કહેતાં આવે ન પાર. વર રે. ૧૦
 રમત રુડી રમવા તણી, કરે અન્યો અન્ય ખ્યાલ;
 શોભા તે સમે શી વર્ણવું, રમે વ્રજની રે બાળ. વર રે. ૧૧
 ગોવાળની મંડળી લેઈ, નિસર્ગા દીન દયાળ;
 પુષ્પતથા હાર પેરિ, દૂર રમે નંદનો લાલ. વર રે. ૧૨
 હરખ ધરીને બોળે લિધાં, વૃષભાન કુમાર;
 પેરિયાં વસ્ત્ર વિવેકથી, શોભિતા રાણગાર. વર રે. ૧૩

પુલના ચરણા પુલની ઓઢણી, પુલના સૌ ચણગાર;
પુલની ચોળિયો શોભતી, શોભા બનિ રે અપાર. વર રે. ૧૭

ભુજંગીની ચાલ

રમે રાધિકા રંગથી રૂપ રાતી, કરે કામિની કલ ભેનનમાતી;
સહુ સુંદરી એકડી કામ પામી, મળ્યો મોહનો સુંદરીનો જ સ્વામી. ૧૪

રાગ પ્રથમનો

ગેડી દડે રમે કાનજી, રમતા ચાલ્યા જિવંન;
દડો લીધો છે દામોદરે, રમવા જગજિવંન. વર રે. ૧૫
દડો દામોદરે નાખિયો, પોંચ્યો રાધાની પાસ;
મોહને વળતો માગિયો, આણિ મનમાં કુલાસ. વર રે. ૧૬
હરખે રાધા લેઈ આવિયાં, દડો પોતાને હાય;
રૂનેહ કરી પછી સોંપિયો, બોલ્યા દીનો રે નાથ. વર રે. ૧૭
આવો અહીયારે રાધિકા, રમિયે તે રંગે રાસ;
હાથ પકડી તેડિયા, રાધા થયાં કુલાસ. વર રે. ૧૮
કૃષ્ણ સંગે બેઠાં રાધિકા, શોભિ બનેલી જોડ;
તે સમે શોભા થી વરણુવુ, નહીં ખાંપણુ કે બોડ. વર રે. ૧૯
બોલ મેળાય જ ત્યાં થયો, લીધાં શ્રીકૃષ્ણ હાય;
પીઠી તે પ્રભુજીને ચડે, બેઠારે દીનોનાથ. વર રે. ૨૦
વનને વિષેરે ઓઝીવ થયો, ગોરડિ મળી સહુ ગાય;
વર તમે થાવ રે વિઠલા, કન્યા રાધિકા થાવ. વર રે. ૨૧
આખ આજી બબળા મળી, રીઝ્યા શ્રીનંદલાલ;
ગાળો તે કે સઉ ગોપિકા, એ તો ગાયનો ગોવાળ. વર રે. ૨૨
એક કુદમને રે છાંયડે, ઠરીને તે જ ઠાર;
પેર કરી પરણાવવા, હર્ષ વાધ્યો અપાર. વર રે. ૨૩
હસ્ત મેળાય કાઠી હરિ, ગીત ગોપિકા ગાય;
છાસ પિનારો એ છોકરો, રૂડી રાધા ચોરી બાય. વર રે. ૨૪

ભુજંગીની ચાલ

સહુ સુંદરી ગાય છે શર્મ તોડી, શુભલે ગોવાળો વળી બન જોડી;
કહે ગોપિયો કેહમાં બુદ્ધિ થોડી, ભુવો ઓઢણી લેષને માથે ઓડી. ૨૫

રાગ પ્રથમનો

ચતુરાએ ચોરી સ્વી, કીધી સધળી રીત;
 મંગળ ફેરા લાં ફર્યા, કરી પૂરણ પ્રીત. વર રે. ૨૬
 ગોવાળિયા સહુ આવિયા, પાસે બેઠાજી તર્ત;
 હાસ્ય વિનોદ જ સહુ કરે, અગ્નિમાં હોઆં ધૂત. વર રે. ૨૭
 સતિ રે શિરોમણિ રાધિકા, બીડી લીધી રે હાય;
 લેધને મેલી સુખમાં પ્રીતે, દગિયા તે દીનોનાય. વર રે. ૨૮
 આગા માગે ધુજી દેવની, પેચ્યાં કકણ હાય;
 છોડ્યા ને છોડો દોરડા, તેડાવો નંદ તાત. વર રે. ૨૯
 પરણિને ઉઠ્યા રાધિકા, ગયાં પોતાને ઘેર;
 માતાએ આવી જાણીને, પૂછી પુત્રીને પેર. વર રે. ૩૦
 ઘેર આબ્યાં છે રાધિકા, કોઈ જણે ન જ્ઞાત;
 ઇંધટ રાધાએ કર પ્રસો, પૂછે કીર્તિજી માત. વર રે. ૩૧
 કાં લાજે તું દીકરી, શાને ધુધટ ખેંચે વળા;
 અસુર કાં તુને હવુ, સેધર સૌ તુને હળીમળી. વર રે. ૩૨
 સાસુ તે મારી જશોગતી, સસરા તે નદરાજ;
 કૃષ્ણજી કથ કોડામણો, પરણી હું તેને આજ. વર રે. ૩૩
 આડોશી પાડોશી સહિ મળ્યા, તાલી લે છે રે હાય;
 કાષ્ઠે ન આડશે રાધાને, પરણી કાળાને સાય. વર રે. ૩૪
 કાળો કાળો કરશે નહીં, કાળો છે ત્રિભુવન નાય;
 બવોભવ મારે એ હજો, ગાલ્યો હરજીએ હાય વર રે. ૩૫
 ધન્ય ધન્ય ગોકુળ ગામને, ધન્ય જન્દા રે વન;
 ધન્ય રે આદિરની ગોપિકા, નિરખ્યા જગજીવન. વર રે. ૩૬
 જોરે ગાય ને જો સાબળે, તેનો વેકુંડ વાસ;
 વિવાહ ગાયો રાધે કૃષ્ણનો, કહે ગણુછોડદાસ. વર રે. ૩૭



નરભેરામ

નીતિ પ્રેમ વિષે

છાંપા

નથી નિપજતો પ્રેમ, વાડીમાં પાણી પાતાં,
નથી નિપજતો પ્રેમ, તેલ ચોળ્યાથી તાતાં;
નથી મળતો કાંઈ પ્રેમ, ગાંધી દોશીને હાટે,
નથી મળતો કાંઈ પ્રેમ, ઝાળતાં વાટે ઘાટે;
નથી મળતો પ્રેમ તપાસતાં, ગુજરી ગામે ગામની,
કહે નરભો પ્રેમ પૂરો મળે, કૃપા હોય શીરામની.

૧

મળ્યો પ્રેમ મજનાર, મગન થઈ મનમાં ફૂલી,
કદાન કદાન કહિ ફરી, બાન ગઈ દેહનું બૂલી;
પ્રેમિ વિદુરની નાર, નાહતાં નાગી ધાઈ,
એ લક્ષણ પ્રેમનું, જઈ મેટી જકુરાઈ;
તે મર્જને કાઢી નાંખતી, છાડાં યુગે ધરાય છે,
કહે નરભો પ્રેમનું પારખું, ઇબિલો છાડાં ખાય છે.

૨

ભ્યારે પ્રગટ્યો પ્રેમ, ટુલસીના દળથી રાજ,
ભ્યારે પ્રગટ્યો પ્રેમ, ખાધી ખિચડી ને બાજ;
જેને પ્રગટ્યો પ્રેમ, પ્રેમને તે નર ભણે,
જેને પ્રગટ્યો પ્રેમ, તેહને વેદ વખાણે;
મનમાં જો પ્રેમ પ્રગટ થયો, એક રતીભર જેહને,
કહે નરભેરામ ગુરુચક્ર, નિત્ય બલિહારી તેહને.

૩

કરીને યગ્ન અનેક, મત વિાધ બહુ પાળે,
વળી બ્યાપે ગોદાન, હાડ દિમાળે ગાળે;
ગીત વેદનાં ગાય, તિર્યં પણ બહુ ફરિ આવે,
હધી દૂધ ઘૂન ખાંડ, વિપ્ર પોષે મન ભાવે;
એવાં સૂક્ત કીમાં મણાં, શુ આપું જીને ગણી,
કહે નરભેરામ એ સર્વથી, જ્ઞાન દાન શિરામણી.

૪

ખારા જળનો જીવ, મિઠા જળમાંથી મરે છે,
 મિસરી માંથી ઘણી, ગધાના પ્રાણ હરે છે;
 સિંહણુકે દૂધ, કનકને પાત્રે, જામે,
 બીજા ધાતુ બહુ, માંથી વિરામ ન પામે;
 છે એમ હરિ રસ આકરો, પ્રેમથી દિલ બહુ કરે,
 કહે નરભોરામ ગુરુચક્રી, દુરજનને વિસ્મય કરે. ૫
 નથી મૃત્તિકામાં પ્રજા, નથી પિત્તળમાં પેઠા,
 કનકની મૂર્તિ કરે, નથી ધ્રુવર મહિ બેઠા;
 નથી ઘોરામાં પીર, નથી જૈનોને દેર,
 અસલ જીવે નહિ કાપ, સહ નકલોને હેર;
 રામ નામ અક્ષર અસલ, બીજું નકલ કહેવાય છે,
 કહે નરભોરામ ગુરુચક્રી, પ્રેમે પ્રગટ જ થાય છે. ૬
 શાસ્ત્ર પુરાણો વેદ, કમાવા કારણ શીખે,
 આઠ પહોર દિન રાત, જમીને ઝિકણું ઝીકે;
 વાણી મધુરી વદે, મોરના જેવી કહિયે,
 સર્પ વિછીને ખાયે, ઝેર એવું છે હેયે;
 જો રામ રટણ કાંઈ નહિ કર્યું, તે ગવાર છે તેડિયા,
 કહે નરભો ખરને લાભ સો, મિસરી ભર કે મેડિયા. ૭
 જીવતી જળને કાજ, જીવો પનધટપર જાએ,
 જેને જેવો અર્થ, તેટલું તે જઈ લાવે;
 ભાણે ભર્યા પકવાન, જૂખ સમ ભોગ કરે છે,
 હદ આવી જે વાર, હાથ આડા જ ધરે છે;
 ભાગવત પકવાન પણ ભટ કહે, અક્ષર એક જેથી પળે,
 કહે નરભોરામ ગુરુચક્રી, સત્ય વસ્તુ તેને મળે. ૮
 પ્રજાપતિની ઘોડિ, રાંડ શિદ દુરીજન જાયો,
 પેટ ભરે કરી વિષય, એહમાં શું એ કમાયો ?
 નિદ્રા મૈથુન આહાર માહિ, તું શું થયો રાજ ?
 એ પ્રાણી સર્વને, વિચારી જોને પાજ;
 જો રામ રટણ કાંઈ નવ કર્યું, અંતે કારજ સાંચ્યો ?
 કહે નરભો પેટ સર્વે ભરે, ગધા બિચારાં કૃતરાં. ૯

મેગળ નિસરી બહાર, ચાલતો મહાસુખ માણે,
 નહિ થતુ નહિ મિત્ર, વિશ્વને સરખું બાણે;
 પૂઠે બસે બહુ શ્યામ, કેટલાં બેસી રહે છે,
 મેગળને મન નહીં, માન અપમાન જ દે છે;
 એમ હરિજન મેગળ રૂપ છે, જેને હરિનું ધ્યાન છે,
 કહે નરભેરામ ગુરુચક્રી, હરિજન સધળા શ્યામ છે.

૧૦

ભક્ટ પગો અવતાર, જેની પરનારે પ્રીતી,
 ભક્ટ પગો અવતાર, જેહની ચાલ અનીતી;
 ભક્ટ પગો અવતાર, હરિ ગુણ ગાતાં લાગે,
 ભક્ટ પગો અવતાર, પરાયાં સુખ ભોઈ દાઝે;
 વળિ ભક્ટ પગો અવતાર, જે મોલો મોટા માનને,
 કહે નરભેરામ રટ્યા નહીં, શીઠ વણસાડયું ધાનને.

૧૧

ધાન ખાધુ તે ધૂળ, નહીં વહાલા રઘુરાય,
 ધાન ખાધુ તે ધૂળ, વળી જે વિપશી યાવ;
 ધાન ખાધુ તે ધૂળ, પાપ કરી પેટ ભરે છે,
 ધાન ખાધુ તે ધૂળ, ધાત વિશ્વાસ કરે છે;
 સામાનું સુખ ભોઈ દાઝતો, નરકે જશે નિદાનરે,
 કહે નરભેરામ રટ ગધેડીના, શીઠ વણસાડયું ધાનરે.

૧૨

કર ભોઈ કહું કૃષ્ણ, સાંભળો અક્ષર મારો,
 મનુષ્ય દેહ દર્ષ બસે, શીઠ આલણ અવતારો;
 અણસમણને એમ, જન્મ આલણનો મોટો,
 મુજને ભાસે એમ, જન્મ આલણનો ખોટો;
 જે જમે ઊધાર સાથે થયું, તેનો ધરું છું શોકરે,
 કહે નરભેરામ હાય ધરી સહુ, સાધન સોંપું લોકને.

૧૩

કોઈ કહેશે રે એમ, હાય તો શિદને ધરિયે,
 હાય ધર્યે જવાય, નહીં તો પેટ ન ભરિયે;
 ધરિયે નહીં બે હાય, નવસાં કેમ ફરાય,
 હાય ધર્યાં પરતાપ, ટાઢ તડકા તે જાય;
 જે હાય ધર્યાં વણુ મહેનતે, જવડું તે તો ઠીક છે,
 જન નરભેરામ તો નિશ્ચય કર્યું, હાય ધર્યાં ધીક છે.

૧૪

- વગર મહેનતે ખાય, પારકા માગી મેવા,
વગર મહેનતે ખાય, હરાયા સદિા જેવા;
જીવે પારકુ ખાઈ, એહ અવતાર ન સારો,
જોતો નથી વિચારી, લાભ લૂટાયે મારો;
- જે માલ પાંગડા ખાઈને, મૂર્ખ હોયે હરખાય છે,
કહે નરમો લાભ બધો ખુવે, નાજો શુ લૂટાય છે. ૧૫
- ખાતરવિન ભૂમિર્મા, સહસ્ર મણુખાજરીવાળી,
ખાર બધુ ખાઈ મરે, પાછી પારોર ન આવી;
વિવેક સમજ્યો નહીં, પાન કુપાત્ર ન બોલુ, ૧૧
ખાધું તેને ના પચ્યું, ખવરાવ્યું તેણે ના બોલુ; ૧૨
- સમજી ભૂમિ સરખી નથી, કઈ ઊપા કઈ તાપની,
કહે નરમો કુપાત્ર થાય તો, દુઃખ આવે પાપની. ૧૬
- જાયક જીવન ધીક, વગર મહેનત જે જીવે,
જન જાયક થાય, જીવે દેખાડું દીવે;
માગે સાકર ગોળ, તનુજને ટપલી મારે,
જાયકને નોતરી, જમાડે ઘીની ધારે;
- જાયક તો તે નથી જાણતો, જન અતિશે થાય છે,
કહે છે નરમો મોટમપણે, લાખો જર લૂટાય છે. ૧૭



રઘુનાથદાસ

—૦૩૩૩૬૦૦૦—

આં ગરબીઓ ગુજરાતમાં અતિ ઘણી પ્રસિદ્ધ છે
ઓધવજનો સન્દેશો

ગરબી ૧ લી

ઓધવજ આંબારે વેગે મજમાં, મધૂરાંથી મોકલીયા છે અમ ને;
વાલાને વાલાંરે મજ આહિરડાં, ગોપિ જનનો જોવા કારણ પ્રેમ ને. આં ૧
ગોકુળની શોભારે સુંદર શી કહું, નેહ આંબ્યા નંદજીને ભોવન ને;
પુરુષોત્તમ જાણીને મળિયાં પ્રેમશું, પ્રીત કરીને કરાવીયાં ભોજન ને. આં ૨
કુશળતા પૂછીરે વામુદેવની, કુંવરનાં સંભારી સધળાં કામ ને;
જશોદા રુવે ને સુખડાં સાંભરે, સૌ કા કહે કેમ નાંબ્યા સુંદર ર્યામ ને. આં ૩
વાંસળિયે ને વલોણાં વાગે ધણાં, ઘેર ઘેર ગાય ગોકુળિયામાં ગીત ને;
આ મંગળ કીધારે દશ દિશાતણાં, ત્રણ લોકમાં કરે છે પુન્ય નિલ ને. આં ૪
આંગણિયે આવીરે સરવે ગોપિયો, રથ કાંઈ છુટયો દોઢો નંદને દાર ને;
અધર્મી અકૂર ફરી આંબ્યો દશે, એ જ ઘોડા ને એ જ દિસે અધાર ને. આં ૫
આપણા સ્વામીને એ તેહી ગયો, સાં જઈ એણે મરાંબ્યો છે કંસ ને;
પ્રાણુ લેધને પાછો કેમ આંબ્યો દશે, માસીસો કરવાને લેશે માંસ ને. આં ૬
જમનાજીમાં નાહિને એટલે આવીયા, જીવતિયે તો જાણ્યા શીલગવાન ને;
રઘુનાથના સ્વામીના સેવકે ઓળખ્યા, અરસ પરસ સાં દીર્ઘાઝાઝાં માન ને. આં ૭

ગરબી ૨ જી

ઓધવજ અમ સાથે રસીયો રુશણે, રીસાયા કેમ કહેને દીલની વાત ને;
આંટી ને ધૂંટી તો નવ અમે જાણીએ, મોહનજીના મનમાં મોટી ધાત ને. આં ૮
લક્ષણુ સૌ જાણ્યારે લોભી લાલનાં, ગુણવંત છે પણ ગાયોનો ગોવાળ ને;
આહિરડો શુ સમજે રસની રીતમાં, કાનુડો કાંઈ કુડાં ચઢાવે આળ ને. આં ૯
જીવન સંગે રમવા જોજન જાળબ્યાં, જાળવણામાં આંતે કરતાં ખેલ ને;
મનડાંની વાતોરે સૌ મનમાં રહી, મેલી ગયા કાંઈ દુઃખડાં કેરી હેલ ને. આં ૧૦
વચને અમને વાણીરે એ વિકુલે, જાતાં જાતાં જાડો દીધો કાલ ને;
છોકરડા સરખેરે અમને છેત્યાં, તજ ગયો એ તરકરનો શો તોલ ને. આં ૧૧

મહિયરિયે જાઉં તો મુજને ખીજવે, સાસરિયામાં સારકરિયે દરવેશજો;
 નહાની તે નણુંદલરે બાજે ભોલડે, પૂરણ લાગ્યાં પાડે નથી પરદેશજો. ઓ ૪
 દુઃખડાની વેળાયેરે સુખડાં સાંભરે, અંત સમે તો કાળમાં કરિયે વાસજો;
 સગપણુ તો સોનુરે પીતળ પ્રીતડી, વાલપણામાં વેર-ખડાં બારે માસજો. ઓ ૫
 દયા નવ આવીરે દિલથી ઉતર્યા, દાસીનો તો દે જાણે જીવની જાતજો;
 પરમેશ્વર જાણીને પ્રીતે પૂજતાં, હરિજીને અર્ચ દેખીને વણિ ભાતજો. ઓ ૬
 ભણુકારા વાગે છે ભોજન પીરસતાં, જમણુ કરી વેદ તણે લે સારજો;
 સાસુજી પૂછેરે વહુ તમે સાંભળો, રસોઈ કરીને પૂજ્યા નંદકુમારજો. ઓ ૭
 અવશુણુને શુણુ શારે અબજારાંકના, વાંક ધરે મારું મોહન સાથે મનજો;
 રઘુનાથના સ્વામીને કહેજો એટલું, ધણી વરને સોંપ્યાં તન મન ધનજો. ઓ ૮
 ગરુડ મધકર એનો તો ન્યાસ છે પ્રાપ્તજો. ઓ ૯

નિઙ્કુલાનંદ*



વૈરાગ્ય વિષે

પદ ૧ છંદ-રાગ જંગલો

- જનની જીવેરે ગોપીચંદની, પુત્રને પ્રેયો વૈરાગજી;
ઉપદેશ આપ્યો એણીપેરે, લાગ્યો સંસારિડો આગજી. જનની. ૧
- ધન્ય ધન્ય માતારે મુવતણી, કલાં કહણુ વચનજી;
રાજ સાજ સુખ પરહરી, વેજે ચાલિયા વનજી. જનની. ૨
- ઉડી ન શકે રે ઉડિયો, બહુ બાલાગ્યો બાળંદજી;
તને રે દુખી ત્રાસ ઉપનો, લીધી ફકિરી છાઓ ફૂંદજી. જનની. ૩
- બહોરે લાગ ભરધરીતણો, તજી સોજસે નારજી;
મંદિર ઝરુખા મેલી કરી, આસન કીધલાં બહારજી. જનની. ૪
- એ વૈરાગવંતને જાઈ વારણે, બીજા ગયારે અનેકજી;
ભણારે છુંડા અવની ઉપરે, ગણતાં નાવે છેકજી. જનની. ૫

* આ કવિનો જન્મ સંવત ૧૮૨૨ માં હાલાર દેશમાં, શેખપાટ ગામમાં, વિશ્વકર્મા (ગુર્જર સુવાર) જાતિમાં, પિતા શમભાઈ અને માતા અમૃતબાને ધેટ થયો હતો. કવિએ શ્રી સ્વામીનારાયણ પાસે દીક્ષા લીધી હતી. પોતે તીવ્ર વૈરાગી હતા. પોતે વૈરાગ્ય શા માટે લીધો હતો તે વિષે એક કાવ્ય રચ્યું છે અને તે આ ભાગમાં આપેલું છે. એમણે પોતાના તમામ કાવ્યો ગૂર્જરીશામાં રચ્યાં છે. તે સર્વ પ્રસિદ્ધ થયા નથી. તેમને હિન્દી અને કંઠી ભાષા સારી રીતે અવગત હતી. તેમના રચેલાં કાવ્યો અને કીર્તનો પુષ્કળ છે. તેઓની પોતાના સ્વકર્મમાં નિપુણતા વિસ્મય ખમાડે તેવી હતી. સ્વામીએ પોતાના કાવ્યોમાં વૈરાગ્યનું અને તદુપયોગી સાધનનું વિરોધ સચોટ વર્ણન આપ્યું છે, તેથી ગુજરાતી ભાષામાં વૈરાગ્ય તો આજ કવિનો સર્વોપરી મનાય છે. તેઓ ૮૨ વર્ષની પુખ્ત ઉમરે સંવત ૧૯૦૪ માં ધોલેરામાં અક્ષરધામવાસી થયા હતા. સ્વામીએ જુદા જુદા વિષયો ઉપર નીચે મુજબે ગ્રંથો રચેલા છે. (૧) બક્તચિંતામણી (૨) ચમત્કંડ (૩) ચારસિદ્ધિ (૪) વચ્ચનવિંધ (૫) હરિબળ ગાતા (૬) કીર્તનપ્રયાન (૭) સ્નેહગીતા (૮) પુરુષોત્તમ મહાશ (૯) ભક્તિનિધિ (૧૦) દૃઢ્યમકાશ (૧૧) કલ્યાણનિર્ણય (૧૨) મનગંજન (૧૩) ગુણસાદક (૧૪) ચોસકપટી (૧૫) હરિવિચરણ (૧૬) હરિસ્મૃતિ (૧૭) અરજી વિનય (૧૮) અવતાર ચિંતામણી (૧૯) ચિન્ત્યચિંતામણી (૨૦) પુખ્તચિંતામણી (૨૧) લગ્ન શકુનાવલિ (૨૨) શક્તિવિવાહ (૨૩) શિક્ષાપત્રી અને (૨૪) ૩૦૦૦ કીર્તનો.

ક્યાં ગયું કુળ રાવણતણું, સગરસુત સાઠ હજારજી;
 ન રહ્યું તે નાણું રાજા નંદનું, સર્વ સુખન વેવારજી. જનની. ૬
 છત્રપતિ ચાલી ગયા, રાજા મૂઢી રાજનજી;
 દેવ દાનવ મુનિ માનવી, સર્વે જાણો સુખનજી. જનની. ૭
 સમજી મૂકો તો સારું ધણું, જરૂર મૂકાવશે જંમજી;
 નિષ્કુલાનંદ કહે નહિ મટે, સાચું કહું બાઈ સમજી. જનની. ૮

પદ ૨ જી

જંગલ વસાવ્યું રે જોગિયે, તજી તનકાની આસજી;
 વાત ન ગમે આ વિશ્વની, આઠે પહેાર ઉદાસજી. જંગલ. ૧
 સેજ પલંગરે પોઢતા, મંદિર ઝરૂખાં માંધજી;
 તેને નહિ તૃષ્ણ સાયરો, રહેતા તરવળ છાંયજી. જંગલ. ૨
 શાલ દુશાલા ઓઢતા, ગ્રીણા જરકરી જમજી;
 તેણે રે રાખી કંધા ગોઢી, સહે ચિર શીત ધામજી. જંગલ. ૩
 ભાવતાં ભોજન જમતા, અનેક વિધિનાં અમજી;
 તેણે રે માગવા લાગ્યા દુકડા, બીક્ષા ભવને ભવંનજી. જંગલ. ૪
 હાજી કહેતાં હજારો ઉઠતા, ચાલતા લશ્કર લાવજી;
 તે નર ચાલ્યારે એકલા, નહીં પેન્હર પાવજી. જંગલ. ૫
 રહો તો રાજા રસોઈ કરું, જમતા જાઓ જોગીરાજજી;
 ખીર નિપજાવુ કાણુ એકમાં, તે તો બિક્ષાને કાજજી. જંગલ. ૬
 આહાર કારણ ઉભો રહે, એકની કરી આસજી;
 તે જોગી નહીં ભોગી જાણુવો, અંતે થાય છે વિનાશજી. જંગલ. ૭
 રાજ સાજ સુખ પરહરી, જે જન લેશે રે જોગજી;
 તે ધન દારામાં નહિ ધશે, રોગ સમ જાણુ ભોગજી. જંગલ. ૮
 ધન્ય તે ત્યાગ વૈરાગને, તજી તનકાની આસજી;
 કુળ રે તજીને નિષ્કુળ થયા, તેનું કુળ અવિનાશજી. જંગલ. ૯

પદ ૩ જી

હું બલિહારી એ વૈરાગને, ઉપનો જેને અંગજી;
 ચૌદ લોકને ચતુરધા, ગમે સુખનો સંગજી. હું બલિ. ૧
 સુખ ન ધ્રુષ્ટે સંસારનાં, સમજે સુખન સમાનજી;
 વાત ગમે એક વૈરાગની, તન સુખ ત્યાગવા તાનજી. હું બલિ. ૨

દુઃખીરે દેખે આ દેહને, રહે રાજ તે મનજ;		
અનરયનું આગાર છે, જાણી ન કરે જતનજ.	હું બલિ.	૩
રાતદિવસ હૃદિયા વિષે, વરતે એમ વિચારજ;		
આ હુંરે કાણુ ને જમ્ય ક્યાં, કરું તેના નિર્ધારજ.	હું બલિ.	૪
કરું ઉપાય હવે એહનો, રાણી દીય વિદીયજ;		
કાપરે ઉગારે મને કાળથી, સોંપું તેને જે ચિસજ.	હું બલિ.	૫
રહે આતુરતા અંતરે, દેખી દેહ અનિત્યજ;		
સુખ ન માને આ સંસારમાં, ન કરે કાષ્ઠશું પ્રીતજ.	હું બલિ.	૬
એવી દશા આઝ્યા વિના, ન હોય તનસુખ ત્યાગજ;		
ઉપરનો લાગેરે લગ્નમલ્લો, વગોણા સરખો વૈરાગજ.	હું બલિ.	૭
હરિશુક દેવ દયા કરે, આપે એહ વિચારજ;		
નિષ્કુલાનંદ નિરશંક થઈ, સેજે તારે સંસારજ.	હું બલિ.	૮

પદ ૪ થું

ત્યાગ ન ટકેરે વૈરાગ વિના, કરિયે કાટિ ઉપાયજ;		
અંતર ઉડી ધમ્મજ રહે, તે કેમ કરીને તળાયજ.	ત્યાગ.	૧
વેધ લીધો વૈરાગનો, દેશ રહિ ગયો દૂરજ;		
ઉપર વેધ આછો બન્યો, માંહિ મોહ ભરપૂરજ.	ત્યાગ.	૨
કામ ક્રોધ લોભ મોહનું, ન્હાં લગી મૂળ ન જાયજ;		
સંગ પ્રસંગે પાંગરે, જોગ ભોગનો થાયજ.	ત્યાગ.	૩
ઉચ્ચરતે અવની વિષે, ખીજ નવ દિશે બહારજ;		
ધન વરસે વન પાંગરે, ઈંદ્રિ વિષય આકારજ.	ત્યાગ.	૪
અમક દેખીને સોહ ચળે, ઈંદ્રિ વિષય સંજોગજ;		
અણબેટેરે અભાવ છે, ભેટે ભોગવશે ભોગજ.	ત્યાગ.	૫
ઉપર તજે ને અંતર બળે, એમ ન સરે અરયજ;		
વણશ્યોરે વણાશ્રમયકી, અંતે કરશે અનરયજ.	ત્યાગ.	૬
બ્રહ્મ થયો જોગ ભોમથી, જેમ જગડું દૂધજ;		
ગયું મૃત મહિ માંખણયકી, આપે થયું રે અશુદ્ધજ.	ત્યાગ.	૭
પળમાં જોગીરે ભોગી પળમાં, પળમાં ગૃહીને ત્યાગજ;		
નિષ્કુલાનંદ એ નરનો, વણ સમજે વૈરાગજ.	ત્યાગ.	૮

પદ ૫ થું

અમેરે જડ ભરતિ જોગીવા, ધમ્મું નહિ વૈભોગજ;		
જગત પદારથ જીવને, રચે નહિ જેમ રાગજ.	અમેર.	૧

ખટરસ ખાવા નહિ ખેળિયે, જમશું જે મળશે અજણ;
નિરમાને દિન નિર્ગમશું, રેશું મનમાં મગનજી. અમેરે. ૨
ભૂનાં પુરાણાં પઠ પેરશું, નહિ' ધમ્મું નવીનજી;
શીત ઉષ્ણ શિર સદિ રેશું, રાખી કંથા કાપીનજી. અમેરે. ૩
પ્રીત સૌશું પરહરી, કરશું કૃષ્ણ ભજનજી;
મોહ અમારા મનમાં, મને કરતું વિધનજી. અમેરે. ૪
હરખ શોક હાણુ ઇદિને, સહેશું દુઃખ તનજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે નહિ દેશે, નિજ કુળને લાંછનજી. અમેરે. ૫

પદ ૬

ઋષભકુવરની રીતને, સુણો સંત સુર્ગજીજી;
સમરથ ભરત નામે કરી, પાઘો પંડ પ્રમાણજી. ઋષભ. ૧
રાજ તજી તપ આદર્યું, તજી સૌ શું સનેહજી;
દયામાંથી દુઃખ ઉપનું, થયો મૃગસુ સનેહજી. ઋષભ. ૨
તેને કરી, તન ધારિયું, રહ્યું યાન અભંગજી;
અંગિરા કુલમાં ઉપના, રહ્યા સૌથી અસંગજી. ઋષભ. ૩
મા બાપ મેલી મરી ગયાં, રહ્યાં ભાર્ષ ભોભાષજી;
જડ જાણીને જેવું તેવું, અજ આપે ખાવજી. ઋષભ. ૪
ટોવા સારુ ખેતર મોકલ્યાં, ચોર લે ગયા લાવજી;
દેતાં બલિદાન દેવિયે, કરી આવીને સાવજી. ઋષભ. ૫
લાંથી જડભરતને છાડિયા, રાયે દર્ધ શિક્ષાયજી;
નિષ્કુલાનંદ કહે એ નૃપને, ક્યોં સુખનો ઉપાયજી. ઋષભ. ૬

પદ ૭

જડરે ભરતની ભાતના, ભેગી જે જગમાંવજી;
ઇન્દ્રિય મનની ઉપરે, રહે શત્રુ સદાયજી. જડરે. ૧
વિકળ ન થાયે વિષયમાં, રહે પરવત માવજી;
ધરમ ધીરજ મૂકે નહિ, મર મુસ્તક જાયજી. જડરે. ૨
આઠિ પહોરમાં એક ધડી, નવ માને નીજ દેહજી;
તેનારે સુખ સારું શું કરે, ઉપાય ન કરે એહજી. જડરે. ૩
હરિ ધમ્મજાએ હરે કહે, કરે જીવના ઉદારજી;
જેને મળે એવા ભેગીયા, પામે તે લવ પારજી. જડરે. ૪

એવા જોગીને આવી મળે, જાણે અજાણે જનનજ;
નિષ્કુલાનંદ કહે એ નરને, પળમાં કરે પાવનજ.

જડરે. ૫

પદ ૮ મું

જોગી જીવેરે એવા જગતમાં, સગા સૌના સોહાયજ;
શત્રુ શોધતા સંસારમાં, જેને નવ જડે ક્રોધજ.
સ્થાવર જંગમ સ્થૂળ સૂક્ષ્મ, ચરાચર જે જનનજ;
મન કર્મ વચને દૂભે નહિ, દયા દિલે અનંતજ.
નિશ્ચે એવાને નિરખીને, દયા દુષ્ટને નોયજ;
ખીજ તે સર્વે દયા કરે, જ્યારે એવાને જોયજ.
દેહદર્શી દુઃખ જોગવે, કરે સુખને ઉપાયજ;
આત્મદર્શી આનંદમાં, રહે સુખમાં સદાયજ.
મૂઠ્યે પોતાનું બાસે નહિ, ત્રણ કાળમાં તંનજ;
નિષ્કુલાનંદ એમ સમજ, જોગી ન કરે જતનજ.

જોગી. ૧

જોગી. ૨

જોગી. ૩

જોગી. ૪

જોગી. ૫

પદ ૯ મું

પ્રથમ વૈરાગ્ય જેને પ્રગટે, તજે સકળ સંસારજ;
રાજસાજ સુખ સંપતિ, મેલે માલ ભંડારજ.
આસન વસન ભૂષણ સજ્જા, એથી ઉતારે મનજ;
અંતર વૈરાગ્ય જ્યાં ઉપને, તજી જીવન ધ્રુવે વનજ.
સત્ય ધાતુ સોમણી, લગે, વાંછે નહીં વાસણજ;
ગામ જોગ તે ગમે નહીં, ધ્રુવે અરણ્યમાં આસનજ.
માતા તાત સુત સંબંધી, તજે ભગિની બાધજ;
નારી ન ગમે દીક્ર નેણે, તોડે સૌ શું સગાધજ.
એટલાં તજી નર નિસરે, વળતો લિયે વેશજ;
સુખ દુઃખ સહે શરીરને, દેખી દેશ વિદેશજ.
પછે બેસે કોઇ યાનકે, જોઇ સુંદર જગજ;
નિષ્કુલાનંદ કહે એ નરને, વળતો ન રહે વૈરાગજ.

પ્રથમ. ૧

પ્રથમ. ૨

પ્રથમ. ૩

પ્રથમ. ૪

પ્રથમ. ૫

પ્રથમ. ૬

પદ ૧૦ મું

વૈરાગને વિધન ધણાં, તાત્તી રલાં તૈયારજ;
માન મોહાધ છે મારવા, ઢોળાવવા ધન નારજ.
ઉપરથી અલાવથી, ટકે નહિ કદિ ટેકજ;
પાંચ વેરી પ્રચંડ છે, અધિક એકથી એકજ.

વૈરાગ. ૧

વૈરાગ. ૨

ખાતાં પિતાં સુતાં જગતાં, વસતું વેરીને, વાસજી;
જન્મતાં સ્થૂતાં બોલતાં, તેનો કરવો તપાસજી. વૈરાગ્ય. ૩
તપાસ વિના જે ત્યાગિયું, હોડે કરી હૈયાબેરજી;
તે કોઈ દહાડે, કચવાઈને, કંઈક ભાગશે ભૂરજી. વૈરાગ્ય. ૪
અંતર ઉડા અભાવથી, કરિયે તનમન ત્યાગજી;
વિષયને વિષ કરી જાણિયે, રાખિયે નહિ રાગજી. વૈરાગ્ય. ૫
સાચે કારજ સર્વે સરે, કાચે રાચે નહિ રાગજી;
નિબુદ્ધાનંદ કહે નહિ જીવ, અણુસમજી બેઠાગજી. વૈરાગ્ય. ૬

પદ ૧૧ મું

વૈરાગ્ય વિષુ એ વાણી વહે, સમજ્યો નહીં લેશજી;
મોટા સંતની સેવા ક્યાં મળે, એમ આપે ઉપદેશજી. વૈરાગ્ય. ૧
તન ધન સંત વહે કરી, સેવા સાધુની ધીજી;
વિષ વિષના વિજનશું, રૂડી રસોઈઓ દિજી. વૈરાગ્ય. ૨
આગ્યે સાધુને અર્પિયાં, સૂત વિત ધરનારજી;
એવા ભક્ત લખાયા ભક્તમાળમાં, દેખો દીલના ઉદારજી. વૈરાગ્ય. ૩
આજ સાધુને આપતાં, ક્યારે મુઝાયે મંનજી;
સૂત કલત્રને કારણે, દોડી ખરચો છો ધનજી. વૈરાગ્ય. ૪
અમરે ત્યાગી સર્વે લાગિયું, ત્યાગ્યાં રાજ ને પાટજી;
તમારા કલ્યાણને કારણે, સંત વરતાવે વાટજી. વૈરાગ્ય. ૫
એ વણ શા વૈરાગ્યની વાતડી, સૂણને નર નારજી;
નિબુદ્ધાનંદ કહે એ નરનું, કેમ પડશે પારજી. વૈરાગ્ય. ૬

પદ ૧૨ મું

જેનુરે મન વનશું વર્તવું, અતિ રહેતા ઉદાસજી;
તો તાક્યા વસ્તીએ વસવા, બાંધી સૌ સાથ આસજી. જેનુરે. ૧
જેને ગમતી જીર્ણકંથા, જેવું તેવું જળ ઠામજી;
તેણે રંગ્યાં રૂડાં તુબડાં, વજ્ર માગે ગામે ગામજી. જેનુરે. ૨
રસે રહિત અજ જમતા, દેવા દેવને દંડજી;
તેનેરે જોઇયે તીખાં તમતમાં, ખાવા ખીર ને ખંડજી. જેનુરે. ૩
જેનેરે જાગ્યા આગ લાગતી, ગમતું નહિ સભ્યા ને ધરજી;
તેનેરે આસનથી ઉઠાડતાં, જગાડવો મણિધરજી. જેનુરે. ૪

પેતાનો પરિવાર પરદરી, આત્મા એકલા આપજી;
 તેનેરે સ્નેહ બાંધ્યો શિષ્યશું, લીધો પરનો સંતાપજી. જેનુરે. ૫
 આછી સમજ એ જે આંદરે, કાચો યદા દેખજી;
 નિષ્કુલાનંદ કહે તે નરને, અંતે એમ હોયજી. જેનુરે. ૬

પદ ૧૩ મું

વાય વાય જો કુમતિ મતિ તારીરે, મતિ મોહન વદન જોઈ નારીરે;
 હાથો હેવાન કુશુદિ જીતી ખાજરે, લાગી પેનર ન આવી લાજ પાજરે. ૧
 તેં તો ખારી બલાને ખોળિ લીધીરે, તેં તો વાઘણીનું વાલપ કીધીરે;
 તજ મહા રસના પ્રભુ મેવારે, જણિ ઝેરનું જાપ પારખું લેવારે. ૨
 તેં તો સ્નેહ કીધો સર્પેણિ સાથેરે, માગી લીધું મૂરખ દુઃખ માથેરે;
 ધણી. લાત યઈ છે ધરમાંધરે, તેનો તુજને વિચાર નહી કાંધરે. ૩
 તારું વિષય સંગાતે ચિત્ત બાધ્યુરે, આંખ તજને આઠ ફળ ખાધ્યુરે;
 તેં તો વણસાણું છે કાજ તારંરે, કહે નિષ્કુલાનંદ તે સારંરે. ૪

પદ ૧૪ મું

મિક, મિક તારો જો અવતારરે, તેં તો ન ક્યો નર જો વિચારરે;
 ચોદ લોકને ગઈ છે તારી આવીરે, તુને તેની પ્રતીત કેમ આવીરે. ૧
 બહા સરખાને જેણે જો ભોળાબ્યારે, સિવ સરખાને જેણે જો ડોલાબ્યારે;
 જેણે એકલશુંગીને અંધ કીધોરે, જેણે પરાચર પકડીને લીધોરે. ૨
 કીધું, નારદતણું તે સુખ કાળુરે, ઋષિ ચૌભરિતણું તે તપ દાખ્યુરે;
 જેણે અંધ તે અસૂર કુળ કીધુરે, કહિ અમૃત ને જો વિખ દીધુરે. ૩
 જેણે, રાવણતણું કુળ જોયુરે, ત્યાં તારું તે મન કેમ મોહ્યુરે;
 લઈ દુઃખ તે અલ્પ સુખ સાટેરે, કહે નિષ્કુલાનંદ તે માટેરે. ૪

પદ ૧૫ મું

બળો બળો કુમતિ મતિ તારીરે, તેં તો વાત કાંધ ન જોઈ વિચારીરે;
 કાં ગઈ તારી અકલ અભાગીરે, તજ સુખ દુઃખ સુખ લીધું માગીરે. ૧
 તુને વિષય મોહિક કેમ લાંબેરે, ચાવા હકકયાની હોસ કેમ આવેરે;
 તારું ધન દારા દેખી દિલ ડાવેરે, યે બાવરો, ને હક બંક બોલેરે. ૨
 તારું અસત્ય ધંધે તે મન લાગ્યુરે, સુતા સિદ્ધને હાકાડી વિખ માગ્યુરે;
 મન ગમતી ખાધી તે, હગ મૂળીરે, તજ સુખસેજ સુતો જઈ થયોરે. ૩
 ૬૮૬૮ કુમતિ મતિ તારીરે, તજ મહિ ને વસોયું જઈ વારીરે;
 કહે નિષ્કુલાનંદ નર તુનેરે, વળી કહીશ 'કહ્યું' નહીં મુનેરે. ૪

પદ ૧૬ સું

એક અયંબો આવે છે અતિ ભારીરે, તુને લાજ નથી આવતી લગારીરે;
 લખ ચોપાંથી કુટુંબ કુળ તારંરે, ખર શૂકરમાં કેને કુંજ સારંરે. ૧
 અંડ ઉદ્ભિજ ને સ્વેદ જરાધરે, વાર અનેક તું ઉપજો મરાધરે;
 ઉચ નીચમાં લીધા તે અવતારે, આવે અપચ દર્ષ વર્ણ અઢારે. ૨
 એક એકને ઉદર નર આબ્યોરે, તું તો સરવે તણા સુત કહાબ્યોરે;
 તેની લાજ તુને ન આવી લેશરે, હવે આપિયે તે ક્રિયો ઉપદેશરે. ૩
 દીઠો નહિં તુજ જેવો કાય ડાહ્યોરે, તું તો ભુખ ને દુઃખથી નકાયોરે;
 કહે નિષ્કલ્પાનંદ તુને કેટલુરે, માન તજ હજ માને તો છે બહુરે. ૪

પદ ૧૭ સું

સત વાત એક સંભિજોને સારીરે, જો જો જન મન વાત એ વિચારીરે;
 આવી મનુષ્યા દેહ તે રથો માટેરે, આબ્યો કુણ કામ આલ્યો કુણ વાટેરે. ૧
 તેની સંતને ન પૂછી વાત સાચીરે, તું તો આપણે ડહાપણે રિયો રાચીરે;
 કરે સુખના સમાજ કાજ કામરે, તારું મન મોહ્યું દામ વામ કામરે. ૨
 કરે મનોરથ મન નિલ નવારે, વિધે સુખ વળી ભોગ જે ભોગવારે;
 આજ સુધી તેનો અભાવ ન આવેરે, કેમ ધંતુરાનાં ડોડાં જુડાં ભાવેરે. ૩
 ભખ્યો ભોખંગ ને લાગે લિખ મીઠારે, કરી કમાણી ને હાલ્યો નર હિઠારે;
 શી અકલ લીધી છે નર તે સિખીરે, કહે નિષ્કલ્પાનંદ નર દેખીરે. ૪

પદ ૧૮ સું

એક વાત વળી સંભિજી છે સારીરે, કહું વિવિધ પ્રકાર જો વિચારીરે;
 એક બાવરો બેસાયો વળી વહાણેરે, માન્યું મુરખ પજો હું બંધિખાનેરે. ૧
 ચઢ્યો ફેરને દીડું છે સર્વે ફરતુરે, માન્યું મનમાં જે પાખ્યો હવે મરતુરે;
 થયો આઠજો અભાગી લાગી લેરીરે, ખરા ખારવા વિશેષે ભણ્યા વેરીરે. ૨
 ચડી દોલ ને દીડું છે દુઃખદાધરે, મારી ઠેક છેક પજો પાણિ માંધરે;
 એમાં દોષ કાહો કેને હવે દધિરે, મલ્યો સતસંગ તરી તજ જધિરે. ૩
 તજ સુખ પજો દધિ દુઃખ માધરે, એ પ્રકારમાં ન જાણ કયાધરે;
 સર્વે સુખ દુઃખ વાહાણું જો સદિયેરે, કહે નિષ્કલ્પાનંદ પાર યધિરે. ૪

પદ ૧૯ સું

એક મરખને હાય મણિ મગિરે, જોઈ ચાખી સૂંધી ન લાગી ગળીરે;
 હતો વેવલો ને કાવતો વિવેકારે, જોઈ ત્રોડી ફાડિ નાંખ્યું નર દેકારે. ૧

તેમ સાસંગ મળ્યો સિરોમણિરે, હતિ બાળ છુદ્ધિ કુણ્ણિને ધણીરે;
 તેણે સતસંગ રંગ અંગ ત્યાગ્યોરે, કાળા કામળાને કસ્ટુભો ન લાગ્યોરે. ૨
 રહે પથ્થર ફારો જો પાણી માંધરે, જેમ જળ મળે જવાસો સુઠાધરે;
 મળિ મરકટ ને રાજ સાજ સિદ્ધિરે, દેખી ટોપકું ને તરત ટેક દિધિરે. ૩
 મળિ અલ્પમતિને વાત મોટીરે, કરે અનમાન યાન કહે યોટીરે;
 મળિ અનુપમ મોજ તેજ લાગીરે, કહે નિબુધાનંદ એ અભાગીરે. ૪

પદ ૨૦ સું

જેમ સર્પને પાળીને દુધ પામરે, તે તો ધરના પરનાને ખિજ્યો ખામરે;
 જેમ વેરીને શિખવે વિદ્યા વિધરે, કરે દાવ ધાવ પાછો પરસિદરે. ૧
 દેખે દિનમાં અંધારું ખાંતે ખોળારે, એવા અંધ નર ઉણુકની ટોળારે;
 એવા નર કોઈ દિહો ન નહારોરે, મળ્યું કલ્પવૃક્ષ માગ્યો છે કુહારોરે. ૨
 પશું અવશું ન સૂઝે ખીણું સાજરે, રિજ્યા રાજ પાસ માગી છે પિમાજરે;
 કરિ કલ્પવૃક્ષ સમ કહાવેરે, મળે તેને તેવું જેને જેવું બાવેરે. ૩
 કેશે દેવનો ચોર મેલું દેખારે, પશુ અંતરની ઇચ્છા ન ઉવેખારે;
 પડી જન્મમાંતરે વાત પાછીરે, કહે નિબુધાનંદ એ સાચીરે. ૪

પદ ૨૧ સું-સાચી વાર્તા

સંતો સાંભળો સાચી વારતા, નથી લીધો આશુખ્યે ભેખરે;
 જનુનીતો જાયો કહું છું અવશ્ય હતો હું એકરે. સંતો. ૧
 ગાડું બલદ ગાય ને ચોડી, ડોળાં હત્યાં દશ બારરે;
 પાંચ મલીને પુછતાં યુને, કરતો હું કારભારરે. સંતો. ૨
 અજ ધન ધામ ને ધરણી, પરણી હતી ઘેરરે;
 છોટાં છોટાં છોડ્યાં હતાં, હતી માતાજીની મ્હેરરે. સંતો. ૩
 ખાવા પીવાનું ખૂબ જડતું, વચ્ચનો નહિ પારરે;
 જોઇએ તેવા જોડા જડતા, તકે તકે તૈયારરે. સંતો. ૪
 જ્ઞાન વેરાગ્યે ગળે જાળ્યો, કાંઈ ન ચોંટ્યું ચિત્તરે;
 નિબુધાનંદ કહે નહિ કહું, તો જોડશે માકું મીતરે. સંતો. ૫



પ્રહ્લાનંદ

એ જાતનો ચારણ હતો, એની કવિત્વ શક્તિ
મોટી અને તાત્કાલિક હતી

શૃંગારનાં પદો

પદ ૧ હું-રાગ ધનાશ્રી

છેલા ચાર્વતા ગજ ચાલ, આવો મારે આંગણે;
હું તો મોહિ છુ મોહનવાલ, તોરે પુલકાતલે-ટેક. આવો. ૧
પ્રીતમ પેયો પ્રેમથી, તમે સોનેરી સુરવાળ;
જરકસિયા જામાતણી, મારા ચિતડામાં ખુતી ચાળ. આવો. ૨
રૂપાળો રતને જાઓ, કાણુ શોભે કમર કટાર;
શુશ્રિયલ ગજમોતિતલો, રાજે હેડા ઉપર હાર. આવો. ૩
મુંદર મુખ સોહામણું, જોઈ લાગે શશિચર કોડ;
પ્રહ્લાનંદના વાલમા, તારા મોળિકાનો અજબ મરોડ. આવો. ૪

પદ ૨ જુ

ઓરા આવોને પ્રાણુ આધાર, વાલા મારે ઓરડે;
હું તો મોહિ છુ નહકુમાર, બાણુકેરે જોરડે.-ટેક. વાના. ૧
સોનાકેરાં સાંકળા, પેયો રસિયા જાલવરાય;
હરિવર બટકા હાથનાં, મારે અટક્યાં અતરમાય. વાલા. ૨
અજબ અલોકિક અણુળી, રાજે નખ મણી-લાલ સમાન;
શોભા વિટી વેઠની, કાણુ રાજે છે રસિયા કાન. વાલા. ૩
અંગ અંગ પ્રતિ આપતા, શોભે મુંદરવર શણુમાર;
પ્રહ્લાનંદના વાલમા, તારી બાનકેની બલહાર. વાલા. ૪

પદ ૩ જુ

વાલી લાગે છે પ્રજ્વલ, પ્યારા તારી પાથડી;
મરમાળા બાળમુકુદ, જીવડલામા જડી-ટેક. પ્યારા. ૧

પ્રલદોષ ઉજાળતા, જ્યારે સામા આવો છો મેલુ;
જદવ સામું ભેધને, મારાં નાથ કરે છે મેલુ. ખારા. ૨
અતિ મરમાળી આંખડી, કાંપક સુંદર રાતી દાર;
આડી નજરે હેરતા, કાણુ લાગો છો નંદકિશોર. ખારા. ૩
અતિ ઉપરણીતણો બાળી, વાધે છે મનમાં ભાવ;
પ્રહ્લાનંદ જાણ વારણે, તારા મુખડા ઉપર આવ. ખારા. ૪

પદ ૪ થું

ફડી લાગે છે વ્રજરાજ, છબી તારી શામળા;
કાના મનકું લેવા કાજ, ચાલો છો ઉતાવળા.-ટક. છબી. ૧
આવીશ હું અલખેલડા, વારિ ગિરિધર તારી ગેલ;
કષ્ટદિગ્ધાં નિંદા કરી, છોને મૂરખ ધાતાં મેલ. છબી. ૨
રસિયા તારા રંગની, લાગી ચટકી ચિત્તગર્ભાવ;
શંકા તણ સંગ ડોલથું, હવે જગથી ડરે બલાય. છબી. ૩
અચળ તમારો આશરો, મારે નહીં બિજાની આશ;
પ્રહ્લાનંદ કહે રાજનાં, અમે દામ વિનાનાં દાસ. છબી. ૪

પદ ૫ સું

હેલિ જોને આ નંદકુમાર, સલુણો શોભતા;
ચાલે મદજર મજની ચાલ, રસિક ચિત્ત લોભતા. ૧
ખારી લાલ સુરંગી પાધ, અલોકિક બાંધણિ;
છુટા પેચ ક્રુકયા અકુકાર, અધિક શોભા બણી. ૨
ફડી રાજે છે નલવટ રેખ, મનોહર આવને;
જોતાં કેસર તિલક અનુપ, વધારે ભાવને. ૩
ઉભા અલવ કરે અલખેલ, સખાના સંગમે;
ખેલે પ્રહ્લાનંદનો નાથ, રાજેસર રંગમે. ૪

પદ ૬ હું

શોભે નટવરજીને ચિસ, કલગી વાંકડી;
પુખરાજ પીરોજ લાલ, મોતિડેથી જડી. ૧
તોરો પ્રલતણો નવરંગ, મોલિડા ઉપર;
ભેધને કાનકુંવરનું રૂપ, મારાં નેણાં કરે. ૨
સખિ આંટાદાર અનૂપ, પિયાળની પાધડી;
તે 'તો નહિ વિસરે પળ એક, જીવગામાં જડી. ૩

લલકે કુંડલ કાનું માંદિ, કે મોંઘા મૂલના;
ખાંખ્યા અજ્ઞાનંદના નાથે, કે ખાલુ કૂલનાં.

૪

પદ ૭ મું

આંખડલિ સરદ સરોજ, રસિલા લાલની;
દેખિ મનકું પામે મોહ, તિલક છબિ બાલની. ૧
નાસા સુંદર દીપ સમાન, અતિ શોભી રધ;
મુખ નિરખીને શશિવર ભેત, ગગનમાં ઝાંખી યધ. ૨
લીધી લટકાળ નંદલાલ, કે હાથ કબાણુને;
એનિ ચટક રંગીલિ ચાલ, હરે મન પ્રાણુને. ૩
કાલુ મોતિડે જડિત કટાર, ઠમર કરી લીધસો;
નિરખી અજ્ઞાનંદ કહે જન્મ, સુદલ મારો કીધસો. ૪

પદ ૮ મું

સખિ કેસર બીનો કાન, હરે ભેઈ છાતડી;
રુડિ આંખડલિમે રેખ, મનોહર રાતડી. ૧
એનિ સાંભળતી યુલતાન, ઘઈ એના ગીતમે;
રસિયા વર કેરો રંગ, ચઝો મારા ચિત્તમે. ૨
સમઝાવી મુજને યાન, નેહું કેરિ સાનમે;
મુને મગન કરી મસ્તાન, અમૃત રસ પાનમે. ૩
કાલુ રાજે જે ગૌર કપોલ, સુભગ તિવ ત્રાજવી;
શોમે અજ્ઞાનંદનો નાથ, રસિસો રાજવી. ૪

પદ ૯ મું

લટકાળા તારે લટકેરે, લેરખડા હું લોભાણી;
વાંસલડી કેરે કટકેરે, ચિતડાને લીધુ તાણી. ૧
છાગસિયું તારું છેવારે, આવી અટકયું અંતરમાં;
વણુ હીઠે રંજના રેવારે, બેડી અકળાઈ ધરમાં. ૨
રાતી આંખલડીની રેખુરે, મનડામે ખુંતી મારે;
ડોલરીઆ હું નવ દેખુરે, જંપ નથી થાતો જ્યારે. ૩
મરમાળી મૂર્તિ તારીરે, વાલમ મારે ચિત્ત ચડી;
અજ્ઞાનંદના હાર હજારીરે, કેમ કરી મેહુ એક ધડી. ૪

પદ ૧૦ મું

રુકું ભાળ તિલક રૂપાણુંરે, કાડે કીધું કેસરનું;	
ભાવે હું સુંદર બાણુરે, કામડણું મેલી ધરનું.	૧
વાંકી છુટ્ટિ જોષ વનમાળીરે, મારું લોભાણું મનકું;	
મોહન નાસા વનમાળીરે, દોમલી વેળાનું ધનકું.	૨
તારાં લોચનીયાં નંદલાલારે, રંગભીના રંગ ભરિયાં;	
મજજીવન નટવર વાલારે, ગુણિયલ અંતર મેઘરિયાં.	૩
લટકાળા મોહની લાગીરે, ભાવે મુખકું બાળીને;	
અક્ષાનંદના શામ સુદાગીરે, ઘેરી જગભય ટાળીને.	૪

પદ ૧૧ મું

માણીગર મોલિકું તારુંરે, સુંદર કુલડેથી જાયું;	
મોહન તેમાં મન મારું રે, કીક ઠરીને ડેરાયું.	૧
રૂપાણું રંગનું ભરીયુંરે, શોભે કાચું સોનેરી;	
છાગલિયું નોતમ ધરિયુંરે, લાડકડા વાલમ લેરી.	૨
કાળુ નવલ કલગી નિખિરે, ચિતડામાં લાગી ચટકી;	
ચર્મગઈ દીવાની સરખીરે, લોક લજ્યા સર્વે પટકી.	૩
બહુ અંતરમાં રસ બસિયુંરે, ગરક કમુંબી મોલીકું;	
અક્ષાનંદના મનમાં વસિયુંરે, મોહન તારું મોલીકું.	૪

પદ ૧૨ મું

મજ જીવન શામ વિહારીરે, લાવણ્યમાં હું લેવાણી;	
મેં તો મેલ્યો જગ વિસારીરે, કાવુડ તારી કેવાણી.	૧
સુંદર વર રંગડો ચડીયોરે, મરમાળા મોહન તારો;	
જગતૃણ સરખો ત્રેવડિયોરે, કુણુ માને ઝેનો ડારો.	૨
તમ સાથે પ્રીતિ બાંધીરે, કાષ્ઠની ચંકા કેમ ધરું;	
ચિન્તામણિ સુંદર લાધીરે રાંઠ ઘષ્ટને શીદ ફરું.	૩
તમ સાથે રંગના બીનારે, દિલકું માન્યું ડોલરિયા;	
અક્ષાનંદના નાચ નવિનારે, વાલમ અંગે તમને વરિયા.	૪

પદ ૧૩ મું—રાગ ગરબી

ચાલો ચાલો સેયરનો સાથ, ટુંદાવન જામજેરે;	
સખી છેલ જીનીલાને સંગ, હળી મળી ગામજેરે.	૧

વહાલો લુવે છે આપણી વાટ, ઉભા છે વનમરિ;	
સખી આપણે સાચ એકાંત, મળ્યાનું છે મનમારે.	૨
બહાલે મોરલી લીધી છે હાથ, વળગે છે ઘેરીરે;	
આવી ઉભા છે જમુનાને તીર, પિતાંજર પેરીરે.	૩
વાલે પેચ્યા છે પુલકાના હાર, બાંધ્યા છે બાલુરે;	
એને દહેડે છે કાનો માંઠ, કુંડલિયા કાલુરે.	૪
વાલે મૃગલાં પમાચ્યાં મોહ, બંસીને નાદેરે;	
હરિ ગાય છે સુંદર ગીત, મધુરે સાદેરે.	૫
હરિને હેતે કરીને હાથ, ઝાલ્યાને હેવારે;	
સખી અલ્લાનંદનો નાથ, રમવા જેવારે.	૬

પદ ૧૪ અં

જેને જેને સખી. એનું રૂપ, મનોહર રાજેરે;	
મુખ લાવણ્યતા જોઈ કામ, કે કાટિક લાગેરે.	૧
જેને પુલકાના તોરો ચિચ, સુંદર શોભેરે;	
જોઈ લાલ સુરંગી પાધ, મનકું લોભેરે.	૨
બહાલો નેણે જણાવે છે નેહ, હેતે હેરેરે;	
મુને ન્યાલ કરી નંદલાલ, આણુને રેરેરે.	૩
પેરી શોભીતા શણગાર, રૂડા લાગે રમતારે;	
વાલો મળ નારીને ચિત્ત, ગિરિધર મમતારે.	૪
મારાં લોચનિયાં લોભાય, નટવર નિરખીરે;	
હું તો મગન થઈ મનમાય, દિવાની સરખીરે.	૫
ઉભા ગીત મધુરું ગાય, ગોપીજન સંગેરે;	
બહાલો અલ્લાનંદનો નાથ, રમે રસ રંગેરે.	૬

પદ ૧૫ અં

આવો આવોને નંદણના લાલ, આપણુ રમીએરે;	
રૂડાં ભોજનીઆં બહુ ભાત, જમાડું તે જમીએરે.	૧
વારી શામળીયા તમ સાચ, લાગી પ્રીતિરે;	
હવે શું કહેશે સંસાર, કાઈથી નથી ખીતીરે.	૨
મારા હેણ છો હેડાના હાર, તમપર વારીરે;	
તમ કાજ કાડીલા કાન, મેં સોજ સમારીરે.	૩

મારે તમથી જગમાં ફાપ, બીજું નથી વાહુરે;
જે જે જોઈયે તે બદલરાય, આણી આણી આહુરે. ૪
લઈ સરવસ સુંદર રયામ, તુજપર વારુંરે;
તારા છાગલિયામાં રયામ, મોહું મન મારુંરે. ૫
અક્ષાનંદના બહાલા ગુણવાન, પધારાને ખારારે;
તમને એક ધડી અલખેલ, નહિ મેલું આરારે. ૬

પદ ૧૬ મું

તારી આખિલડી અલખેલ, અતિ અણિયાળી રે;
હું તો ગરક થઈ ગુલતાન, કે બૂધર લાળી રે. ૧
માથે લાલ ઠસુંબી પાધ, તોરો લટકે રે;
છબી જોઈને સુંદર રયામ, મન મારું અટકે રે. ૨
રૂડી કેસર ફેરી આડ, કે લાલ વિરાજે રે;
જોઈ મુખની શોભા માત્ર, પૂરણ સશી લાજે રે. ૩
શોભે ધુધરડીના ઘોર, ફેડે કંદોરો રે;
ગળે મોતીડાની માળ, ચિતકું ચોરો રે. ૪
શોભે મુચણલી સોરંગ, રૂપાળો રેંદો રે;
બહાલા પેરીને પ્રાણ આધાર, ભાવેલું બેટો રે. ૫
બહાલા અક્ષાનંદના નાથ, આવી સુખ આપોરે;
મુને મહેર કરી મોરાર, પોતાની કરી ચાપોરે. ૬

પદ ૧૭ મું

સખી નંદતણે દરબાર, માહા રંગ રેસે રે;
બહાલા ગોવાળાની સાથ, ખાતીલા ખેસે રે. ૧
મુને કાતુડાનાં ફાડ, ગમતી જોવા રે;
બહાલે કાપી અલૌકીક ખ્યાલ, મારું મન મહોવા રે. ૨
કાને ગોપી ગોવાળાને ઘેર, ગોપ જમાણા રે;
રૂડાં લટકાં કરી નંદલાલ, કે ખૂબ રમાણા રે. ૩
હસી હેત કરી હરિ રાય, ઝાલી મુને દાથે રે;
બહાલે દુધતણી લે હેલ, ટોળી મારે માથે રે. ૪
મુને કાપી રસખસ કાન, જીજી મારી સાડો રે;
મુને ચસકે લાગ્યો એ સાથ, જખજ હું તો દહાડીરે. ૫

ઢાલો ડાલે ગોવાલીય સંગ, બોલે સારું સારું;
હેલી બ્રહ્માનંદને નાથ, મોહું મન મારું. ૬

પદ ૧૮ મું

ઓરા આવોને સુંદર શ્યામ, એકાંતે મળાયેર;
ઢાલા દિન 'જાણીને દયાળ, અઢળક ઢળાયેર. ૧
વારી મુરતી તમારી માવ, વસી દિલ મોરેર;
હું તો જોઇને યદ્ય મુલતાન, પુલો ફરે તોરેર. ૨
ઢાલા તમને મળ્યાનાં છે કાડ, કરિયે વાતુરે;
વાલા તમ વિના પણ એક, નથી રેવાતુરે. ૩
તમે દીલડાના દરીઆવ, કે છેલ છેગાળારે;
મારા મનમાં માન્યા મોરાર, છો મરમાળારે. ૪
આવી તમ સાથે અલખેલ, પ્રીત બંધાણીરે;
સુખ લાવણ્યતા જોઈ માવ, હું લોભાણીરે. ૫
તમે મોટા યદ્ય મહારાજ, શું લલ્યાવોરે;
વાલા બ્રહ્માનંદના નાથ, હસિને બોલાવોરે. ૬

—૦૦૦૦૦૦—

• ધંશ્વરને લજવા વિષે

પદ ૧૯ મું-રાગ ગરબી

પ્રભુ સાથે કરને રે નર તું પ્રીતડીરે, મેવિ મોહ મત્સર અભિમાનરે;
દિન ઝાઝા રહેતું નથીરે આ દેહમાંરે, હેમાપુટા જ્ઞાને યાવ છે હેરાનરે-પ્રભુ. ૧
સમજીને શરણું તું લેને સાચા સંતનુરે, જાણ તારા અનંત જનમનો રાગરે;
દુર્લભ મનુષ્યજનમ ભરતખંડમાંરે, વારે વારે એવો મળે નહિ જોગરે-પ્રભુ. ૨
સમજી વિચારીને જોને તું કાણુ છેરે, ક્યાંથી તું આવ્યો ને જમ્મશ કેને ઘેરરે;
ચારને દિવસરે રહેતું આ સંસારમાંરે, અમૃત તજીને ખાવ છે ઝેરરે-પ્રભુ. ૩
મમતાને માંહીરે માયા લગી પ્રતિયોરે, મારું મારું કરી રજો મંદરે;
ઠહેને તારું હરિ વિનારે સચું કાણુ છેરે, માટે સત્ય કહે છે બ્રહ્માનંદરે-પ્રભુ. ૪

પદ ૨૦ મું

શરણું તું તો લેનેરે 'સુંદર શ્યામતુરે, તજી તેને મુરખ ઠાલી તાણુરે;
વારિને વલોવેરે મૃત નવ નીકળેરે, તેવું છે આ જગતું ડહાપણુ જાણુરે-શરણું. ૧

કુબુદ્ધિને મેલીને જતન કર જીવનુરે, જોને તારિ હિમર શુદ્ધી જાયરે;
 પ્રભુના ભજનરે વિના તને પ્રાણીયારે, કાંઈ દિન સુખ સુખને નહીં થાયરે—શરણું. ૨
 મોટેરા થઈને ફરે અભિમાનમાં, જાણે હું જગાડું પરિવારે;
 શકટને હેઠેરે જ્ઞાન જેમ ચાલતુરે, માને સર્વે પોતાને શિર બારે—શરણું. ૩
 ભરણુ ને પોષણુરે, સહુનું હરિ કરેરે, સુખ દુઃખ સહનું હરિને હાથરે;
 એવું તું જાણીને તજ અહંકારનેરે, ભજી લેને અધ્યાનંદનો નાથરે—શરણું. ૪

પદ ૨૧ મું

માનિલે શિખામણુરે ડહાપણુ તારું મેલિનેરે, ધનતન જોળન સુખનું જાણુરે;
 ચાર તે દિવસનારે જીવતર કારણેરે, બાટકીય પરવસ ચારે ખાણુરે—માનિલે. ૧
 મનમાં વિચારિરે જોને તું તો મૂરખારે, નયિ આંદિ રહેવાનું નિદાનરે;
 મહેલ બગિચારે મંદિર માળિયારે, મેલિ દેખને વસતું છે મેદાનરે—માનિલે. ૨
 સર્ગા ને કુટુંબીરે રહેશે શોઈ કળકળી, દાટ્યા સર્વે રહેશે ધરમાં દામરે;
 અંતકાલે હાથે હાથે જાણું પ્રાણી એકલારે, કાંઈ નહિ આવે તારા જીવને કામરે—મા. ૩
 શરીર સાચવીયુરે જ્યાં ન કીધું જીવનુરે, સાચો કીધો નરક ચોરાશીનો લેખરે;
 અધ્યાનંદ કહેરે જુઓ જમપુરમરિ, દિલમાં સમજી વિચારીને તું દેખરે—માનિલે. ૪

પદ ૨૨ મું

વિષયમાં વળુંબોરે હરિને વિસારીનેરે, ફરે મરડાતો અતિ મનમાં કુલરે;
 જેના વડિયે જીવેરે તેને નથી જાણુતોરે, મનમાં તારે આઠ પાંચશેરીની ભૂલરે—વિ. ૧
 તોભ્યા વિના ખર ઘઈને બાર તાણુતોરે, હાંકતા સૌ કહી તને હાડહાડરે;
 મટાડી પથુરે કીધો તને માનવીરે, પ્રભુનો કાંઈ નથી જાણુતો પાડરે—વિ. ૨
 જહરામિથીરે રાખ્યો તને જાળવીરે, સુંદર દીધો તનનો સાજરે;
 અમ જળ હમણારે તેનું દીધું ખાયછેરે, તેનું નામ લેતાં આવે છે સાજરે—વિ. ૩
 છુંડપ કરેરે ભાતું તં તો બાંધિયુરે, માથે લીધો મમતા ફેરો બાજરે;
 અધ્યાનંદ કહેરે હરિ નમ આજખ્યારે, ફરતો ડાલે જેવો વનનો રાઝરે—વિ. ૪

પદ ૨૩ મું

રે લગની તો હરિવરથી લાગી, મેં તન ધનની આશા ત્યાગી; લગની.—ટેક.
 રે વાત કહું સુણુ સાહેલી, રે બગિચોજ કીધો બેલી;
 માણું પેણું પાસંગમાં મેલી; રે લગની. ૧
 રે નાડકું હું લોકતણી લાજે, રે શિર ઉપર ગિરિધર ગાજે;
 આ દેહ ધર્યો નટવર કાજે; રે લગની. ૨

રે શિરપર જો ખીજો ધારું, રે તો બગડે જીવતર મારું;
 હું જીતી બાજી તે કેમ હારું; રે લગની. ૩
 રે હરિ વિના ખીજાને વરવું, રે ગજ તજી ખર ચડીને ફરવું;
 રે જીભાથી રુડું મરવું; રે લગની. ૪
 રે મરગદા જગની મોટી, રે ખાંધી પ્રેમતણી પેટી;
 બ્રહ્માનંદનો બહાલો ભેટી; રે લગની. ૫

પદ ૨૪ મું

રે શિર સાટે નટવરને વરિયે, રે પાછાં તે પગલાં નવ ભરિયે; રે શિર.-ટેક.
 રે અંતર દષ્ટિ કરી જોખ્યું, રે ડહાપણુ જાણું નવ ડોળ્યું;
 એ હરિ સારુ માણું જોખ્યું; રે શિર. ૧
 રે સમજ્યા વિના નવ નિસરિયે, રે રણુ મધ્યે જમને નવ ડરિયે;
 ત્યાં મુખ પાણી રાખી મરિયે; રે શિર. ૨
 રે પ્રથમ ચડે શૂરો થઇને, રે ભાગો પાછો રણુમાં જમને;
 તે શું જીવે ભુંકું મુખ લખને; રે શિર. ૩
 રે પેહું જ મનમાં વેવડિયે, રે હોરે વારે જીલ્લે નવ ચડિયે;
 જો ચડિયે તો કટકા ચર્ધ પડિયે; રે શિર. ૪
 રે રંગ સહિત હરિને રટિયે, રે હાક વાગે પાછા નવ હરિયે;
 બ્રહ્માનંદ કહે તાં મરી મટિયે; રે શિર. ૫

પદ ૨૫ મું

રે ધરિયા અંતરગિરિધારી, શું કરશે ઘોળ્યા હવે સંસારી; રે ધરિયા.-ટેક.
 રે હું કાઇની ન રહું ઝાલી, રે વહાલાને ખાવા મહાલી;
 રે સિરે કરમાં લખને ચાલી; રે ધરિયા. ૧
 રે જેમ ગજ જાય બજારે ખુશી, રે આન મરે જહુ ભસીરે ભસી;
 તે હાથીને નહોં ચાંકા કશી; રે ધરિયા. ૨
 રે બળવા ગર્ધજો સતી સાચી, રે રામ રામ પીયા સંગ રાચી;
 તે પડમાં જાય ન વળે પાછી; રે ધરિયા. ૩
 રે જો પડથી પાછી આવે, રે લાજ તજી મન લલચાવે;
 તે સતી મટી કુત્તી કહાવે; રે ધરિયા. ૪
 રે બ્રહ્માનંદ એમ વિચારી, રે ખીક સવે કાઢી બારી;
 રે મળીયા મોહન મુખકારી; રે ધરિયા. ૫



દેવાનંદ

—મધ્યમ—

એના પદમાં બોધ સાથે સપાટા છે

—જીવન—

બ્રહ્મ સાથે પ્રીતિ કરવા વિષે

પદ ૧ લું-રાગ ગરબી

કર બ્રહ્મ સંગાથે દ્રઢ પ્રીતીડીરે, મરી જીવું મેલી ધનમાલ;

અંતકાળે સર્ગ નહિ કાઠનુરે.—ટેક.

સંસ્કારે સંબંધી સર્વે મળ્યારે, એ છે જીહી માયા કેરી જાળ. અંત.

મારું મારું કરીને ધમ મેળવ્યુરે, તેમાં તારું નથી તલભાર. અંત.

સુખ સ્વપ્ના જેવું છે સંસારનુરે, તેને જાતાં ન લાગે વાર. અંત.

માટે સેવજે તું સાચા સંતનેરે, તારા દળશે ત્રિવિધનાં તાપ. અંત.

અતિ મોટા પુરુષના આસરેરે, બળે પૂર્વ જનમનાં પાપ. અંત.

એવું સમજીને બજ ભગવાનનેરે, સુખકારી સદા ધનશ્યામ. અંત.

દેવાનંદનો બહાલો દુઃખ કાપશેરે, મન વાંછિત પૂરણ કામ. અંત.

પદ ૨ જી

મળ્યો મનુષ્યનો દેહ ચિંતામણિરે, તારા અંગમાં છે રાગ અસાધ્ય;

નથી સેતો નારાયણ નામનેરે.—ટેક.

માથે જનમ મરણ મોહું દુઃખ છેરે, તારા અંતરમાં હરિને આરાધ્ય. નથી.

ધણું સુજે છે કામ સંસારનુરે, કરે સગાનું બહુ સનમાન. નથી.

હેત કરતો નથી હરિદાસમારે, હધ્યા પુટા તું લૂણહરામ. નથી.

પરનારી સંગાતે કરે પ્રીતીડીરે, તારો જોલે ગયો અવતાર. નથી.

બહુ નામીની બીક નથી રાખતોરે, ખરે ખાતે મળીય તેમ ખુવાર. નથી.

અતિ કઠણ વેળા છે અંતકાળનીરે, પછી યારો તુંને પસ્તાવ. નથી.

દેવાનંદની શિખામણ માનજેરે, તારા અંતરમાં કરીને ઉચ્છાવ. નથી.

પદ ૩ જી

તારા મનમાં જાણે છે મરવું નથીરે, એવો નિશ્ચય કયો નિરધાર;

તેમાં જૂલી ગયો ભગવાનનેરે.—ટેક

ધન દોલત નારી ને ઘણા દીકરા, જેતિવાડી ઘોડી ને ધરખાર. તેમાં
મેડી મંદીર જરુખા ને માળિયાર, સુખદાયક સોનેરી સેજ. તેમાં
ગાદિ તકિયા ને ગાલમશુરીયાર, અતિ આડ કરે છે એજ. તેમાં
નિચિ ખાંધ કરીને નમતો નથીર, એવું સાધુ સંગાતે અભિમાન. તેમાં
મરમાળી મોહનજીની મૂર્તિર, તેની સાથે ન લાગેલ તાન. તેમાં
પાપ અનેક જન્મનાં આવી મળ્યાર, તારી મતિ મલિન થઈ મંદ. તેમાં
દેવાનંદના બહાલાને વિસરી ગયોર, તારે પડ્યો ગળે જમ ફંદ. તેમાં

પદ ૪ શું

તારે માથે નગારાં વાગે મોતનાંર, નથી એક ધડીનો નિર્ધાર;

તોય જાણ્યા નહિ જગદીશનેર.—ટેક.

મોટા મેલીને રાજ મરી ગયા, જોતે જાત્તા ન લાગી વાર. તોય
તારું જોખન ગયું જખ મારતુર, માથે કાળા મટી ગયા ફેશ. તોય
અંતકાળે લેવાને જમ આવિયાર, તેનાં જાળી ભયંકર વેશ. તોય
રામ કાટી વીછુતણી વેદનાર, દુઃખ પામ્યો તું દેવના ચોર. તોય
સગાં સ્વારથી મળ્યાં સર્વે કુટવાર, તેને જરાએ ન ચાલે જોર. તોય
જીભ ટુંકી પડી ને વૂટી નાકિયોર, થયું દેહ તજ્યાનું તતકાલ. તોય
દેવાનંદ કહે નવ જાણ્યા મારા નાથનેર, મળ્યો મનુષ્યનો દેહ વિશાળ. તોય

—૭૬૭—

માયાની મોહિનીમાં ઈશ્વરને ભૂલી ગયો

પદ ૫ શું

ભળ્યો નહિ ભગવાનનો, મળ્યો મનુષ્યનો દેહ;
પ્રીત કરિ પરનારશું, નીચ સોખત રનેહ. ભળ્યો.—ટેક.
મિથ્યા માયાના જોરમાં, થયો અંધ અજાણ;
લાજે વિટાણો લોકની, કરે આપ વખાણ. ભળ્યો.
ચિતા ધણી ચિત્તમાં ભરિ, હાલ શુંડા હેરાન;
પુટેલ હેયું ને ફેલ આવડે, મિથ્યા મોટપનું માન. ભળ્યો.
ભુકા મોલો નથી જાણુતો, માથે મરવાની ધાત;
દેવાનંદ કહે જમ આવશે, માર મુરખ ખાત. ભળ્યો.

પદ ૬ શું

ભવસાગરનો પાર ન આવે પ્રભુ વિનારે, તપ તીરથ કરિયે કાટી ઉપાયરે;
પુન્ય કરી અમરાપુરનું સુખ પામીયેર, અંતે પાછો ફાગડ ફેરો થાયરે—સવ. ૧

માયાની મોટપ તે મિથ્યા જાણીને, નદીએ આબું જેમ પાણીનું પૂરે;
તેની પેઠે ધન જોખન ને જીવંતુરે, આકતણાં જેમ લેડી જાણે તૂરે-અવ. ૨
સગાં કુટુંબ મેલિને મરતું એકધુરે, લખ ચોરાચી ફરતું વારંવારે;
પાપતણાં ફળ આગળ તારે આવશે, કર્મ કરીને ભરિયા તે ઠાકારે-અવ. ૩
આજ અમુલખ માણસનું તન આવિયુરે, લખવા સારુ લાવ કરી ભગવાનરે;
દેવાનંદ કહે માન તજીને માનજેરે, વાત વિચારી ચતુર સારી ચતુર સુખણુરે-અવ. ૪

પદ ૭ મું

સગપણુ સાચું જણે શ્રી ધનરયામનું, કેવળ ખીજું માન કુડાકુટરે;
સગાં સંબંધી સ્વાર્થ ફરાં સોખતીરે, મેલી જાણે મુખમાં નાંખી ધૂધરે-સગ. ૧
દેશ વિદેશે ડોલે ધનને કારણેરે, મજુ વિસારી લાલચમાં લપટાયરે;
ભાગ્ય વિનાનો લટકે પામર પ્રાણીઓરે, જોને તારું જોખન એજે જાયરે-સમ. ૨
કાળ અચાનક મોજું આવે કારખીરે, ઘેરી લેશે ત્રાટે ધરતું ખારે;
નાહી તુટી આંખનું ખારે નિસરીરે, તે ટાણે સામળિયો કરતલ સારે-સગ. ૨
અટલા સારુ કરજે જોનો આશરેરે, માથે પડતો મટશે જમના મારે;
દેવાનંદ કહે દાસપણમાં લાભ છેરે, પ્રેમ કરીને રાખો મનમાં ખારે-સગ. ૪

પદ ૮ મું

દેખ વિચારી દિલમાં તારા દેહનેરે, નથી રલાનો એક ધડી નિરધારે;
મમતા મોટી મોટી બાજી બેસછેરે, ભુંડપ ફેરો માથે લે માં ભારે-દેખ ટેક. ૧
વરણાગીમાં વડ પેપાંની હારનેરે, ઉપરાતો માતો રંગનો છેલરે;
લિતર કાચો ભેખ ધરીને ભોળવેરે, ફાગટ ફરતો કરતો કુડા ફેલરે-દેખ. ૨
આતમ સાધન કાંઈ ન કીધું આગસુરે, વિષમમાં વિંટાણો ખારે માસરે;
હરિજન સાથે હેત ન કરતાં આવજુરે, કપટી તારો કાણુ કરે વિશ્વાસરે-દેખ. ૩
સુમ યથો ધન સંચીને ભેળું કચુરે, મરતાં સ્થી ન ખરચ્યું ન ખાયરે;
દેવાનંદ કહે મધમાખી લટાય છેરે, હાથ ધરીને પામર તું પસ્તાયરે-દેખ. ૪

ૐશ્વરને ઓળખવા વિષે

પદ ૯ મું

આવો રડો અવસરે, ઓળખવા એક હરિ;
મોંઘું મનુષ્ય તનરે, નાવે તારે ફરી ફરી. આવો. ૧
ધન જોખન તન રંગ પંતંગી, વણસે વારંવાર;
તે સારુ જતન કરે છે, સપતું આ સંસાર;
મેલી જોને મરણુરે, ડરતું દિલ દોષ ધરી. આવો. ૨

વાસ કરે નિત વૈષ્ણવ જનમાં, મનમાં માને વાત;
 દાસપણું દેવતાને દુર્લભ, ભજેથી જન્મ દુઃખ/જાત;
 ભક્તિ કરજો ભાવેરે, ધર્મની ટેક ધરી. આવો. ૩
 સૌમ્ય સ્વભાવ પરમ સુખ સંપત્તિ, એહિ પામ્યાનો ઉપાય;
 અગદ સ્વરૂપ ઝોળખજો એવું, દુર્લભ દેવ ગવાય;
 એવું તન આબ્યું રે, લેજો મજરાજ વરી. આવો. ૪
 માયાની મોટમ મિથ્યા, નથી ધડીનો નિર્ધાર;
 દેવાનંદ કહે ભજ દુઃખભંજન, કરુણાનિધિ કિરતાર;
 કંકણ વેળામરિ, રહેશે તારાં કારજ સરી. આવો. ૫

પદ ૧૦ મું

કાપા માપા કુડીરે, રાખી તારી રહેશે નહીં;
 જોને તું વિચારીરે, થેલા કેમ અણલ ગઈ. કાપા-ટેક.
 નંદ રાજાને અળગળ નાણું, ભરી સંચી લાંડાર;
 કોડી અંતે કામ ન આવી, જાતાં ન લાગી વાર;
 ન ખાધી ન ખરચીરે, વેઠ મુલો ભાર વહી. કાપા. ૨
 રાવણુ રિધસિધ પૂરણુ પામ્યો, ઈદ્ર અધિક અભિમાન;
 આગાને અવરણું અંત, બૂલિ ગયો પ્રજુ જાન;
 વાદળની છાંયારે જોતાં, જોતાં છેટે ગઈ. કાપા. ૩
 ભજ ભગવાન માન તન મેલી, બેલી કર જળવીર;
 લાલચ રાખે લક્ષ્મીવરની, ધરજો મનમાં ધીર;
 અધમ ઉધારણુરે, અભેદ આપે સહી. કાપા. ૪
 મૃગ, જળ ભરવા મુરખ માણસ, દોડે સૌ સંસાર;
 વાત વિચારી પાછો વળજો, પામ્યા નથી કોઈ પાર;
 દેવાનંદ કહે દેખીરે, વિવેકની વાત કહી. કાપા. ૫

પદ ૧૧ મું

કાળ તારી કેડેરે, આયુધ્યને ઝાઝી કરે;
 મમતામાં મૂરખરે, ખુતો તોએ ખતર ન રહે. કાળ-ટેક ૧
 બાળપણું જોજન ગયું જોતાં, ધરડો થયો તું અમાર;
 આજ કાલ આબ્યો તારો વાપડો, માયે જમનો માર;
 વાર નથી ઝાઝીરે, દીલમાં હજી ન ડરે. કાળ. ૨

લવ નિમેષ ધડી મુરત માથે, પોહોર દિવસ પરમાણુ;
 ખાર મારો કરી વરસ કહાવે, સષ્ટક જુગ સુખણુ;
 માથે તારે મોઢુંરે, ફરતું એવું ચક્ર ફરે. કાળ. ૩
 ચાર જુગની એક ચોકડી, એકાંતેર અલપાય;
 ઇંદ્ર પડે અધિકારથી, લારે તું કોણ માન કહેવાય;
 ચોપાસીનું લગકુંડે, માગી શીદ માથે ધરે. કાળ. ૪
 કર કર સંત સમાગમ સાચો, અવસર આપ્યો અમૂલ;
 દેવાનંદ કહે દેખ વિચારી અંતઃકરણ અંદૂલ;
 બળ્યા વિના ભૂધરે, જીવ બહુ જનમ ધરે. કાળ. ૫

પદ ૧૨ મું

પ્રભુ બજ પ્રાણીરે, કે કીધી નર દેહ દયા;
 હરી હેતકારીરે, તારે સાર પ્રગટ થયા.—પ્રભુ-ટોક. ૧
 કલ્પતરુ કરુણાનિધિ કેસવ, મન વાંચિત ફળ દેત;
 એ મૂર્તિ અંગમાં ધરતાં, લાભ અલોકિષ લેત;
 અગણિત આગળરે, જોને જગ જીતી ગયા. પ્રભુ. ૨
 ભક્તાધીન નિગમ નેતિ ગાવત, આપત અવની માંધ;
 અકળ રૂપ ઓળખજો એવાં, કરતું રહે નહીં કાંધ;
 જાણ્યા વિના જગમરે, વહેતે પૂરે જાણે વલા. પ્રભુ. ૩
 રાખો ધરમ રમાપતિ રીઝે, કીજો સુકિત કાજ;
 માન બડાઈ મોટપ મેલી, ફાકટ ફેલી ટળ આજ;
 નરભેની નાખતરે, વાગી પછે કુશળ કાયા. પ્રભુ. ૪
 નાખ્ય અજનો નિરખી નાણું, કર ગોવિંદ સુણુ ગાન;
 દેવાનંદ કહે દોષ નિવારણ, ભવતારણ ભગવાન;
 કરુણાના સાગરરે, વાલાજીને વેદે કલા. પ્રભુ. ૫



ત્રેમાનંદ

—૧૦૦૦—

આ કવિનું બીજું નામ ત્રેમ સખી હતું. વિજેગની ગરબી જ્યારે કવિએ ગાઈ, ત્યારે શ્રોતાઓની આંખમાંથી આંસુ વહ્યાં હતાં
આ કવિ વિ. સં. ૧૮૩૫થી ૧૯૧૧ સુધીમાં હયાત હતો.

સ્વામીનારાયણનો વિજેગ

—૧૦૦૦—

પદ ૧ હું-રાગ ગરબી

સજની શીજ મુજને સાંભરિયારે, હેડે હરખ રહ્યો ઉભરાય;
નેણે આંસુની ધાર વહેરે, વિરહે મનકું બ્યાકુળ થાય. સજની. ૧
સુંદર મુરતિ શ્રી મહારાજનીરે, સુંદર કમળ સરીખાં નેણ;
સુંદર કરતી લટકાં હાથનારે, સુંદર અમૃત સરખાં વેણ. સજની. ૨
શી કહું શોભા અંગે અંગ તણિરે, નિર્ખી લાજે કાટિક કામ;
હસતા હસતા હેત વધારતારે, એવા સુખનિધિ શ્રીધનસ્થામ. સજની. ૩
સદા ચેતાબર શીજ ધારતારે, અંબર જરકસિયા કાંધવાર;
મુગ્ધ કલગી તોરે ખોસતારે, ગજરા બાણુ ગુલાબી હાર. સજની. ૪
એ હખી એવા તલખે આંખડીરે, મધુરાં વચન સાંભળવા કાન;
એ હરિ મળવાને હેકું તપેરે, ત્રેમાનંદના જીવનગ્રાણુ. સજની. ૫

પદ ૨ જું

મનકું મુર્તિમાં વળગી રહ્યુરે, ચિતવન કરવા ચિત આતુર;
તરણ મનોહર મુર્તિ નાયનીરે, રાજીવ સ્થાયન જોખન પૂર. મનકું. ૧
સોણે ચિહ્ન સહિત અતિ શોભતારે, સુંદર ચરણકમળની જોડ;
હળવિ રહીને હેતે આંખતીરે, ક્યારે હવે પૂરશે મનનાં કોડ. મનકું. ૨
પિંડી જાનુ નિત્યે નિરખતીરે, રૂડિ સાથળ ચિહ્ન સહિત;
શ્યામ કટિ જોઈ જાદવરાયનીરે, નિત નિત નીતમ ઉપજે પ્રિત. મનકું. ૩
હોડી નાભિ કમળ સરીખડીરે, ત્રીવક્ષી નિરખી ઉદર માંય;
છાતી ઉપડતી અતિ ઓપતીરે, હવે ક્યારે જીજ્ઞાસી બાચ બરાય. મનકું. ૪

મુખની શોભા જોઈ મહારાજનીરે, લાજે પંકજ પૂરણ ચંદ;
નાસા નેણ બ્રહ્મટી જોઈ લાંબનેરે, જઈ બલિહારી ત્રેમાનંદ. મનકું. ૫

પદ ૩ જું

સજની નીમખ નવિસરે નાયજરે, નિલ નવા તરુણપણના ખેલ;
આ ઓસરિયે આવી બેસતારે, આ દોલિડે નટવર છેલ. સજની. ૧
આ તકિયે તે વાસો મેલતારે, માળા આ ફેરવતા શ્યામ;
ગાતા ગોટિડાના સાયમારે, ઘેરે સાદે પૂરણ કામ. સજની. ૨
આ મોજડિયું બહાસો પેરતારે, આ છડી લેતા કર વર માંય;
આ પાદુકા પેરી આવતારે, મારે મંદિર મુનિના રામ. સજની. ૩
આ ફળીયામાં ઘોડા ફેરવતારે, માણુકી મતવાલી મહારાજ;
સંતની સલા કરી લાંબેસતારે, શ્રીહરિ શુરનર મુનિ શિરતાજ. સજની. ૪
કિરતન મુનિવરને ગવરાવતારે, બેળા ગાતા સહેજનંદ;
એવા ધરમ કુંવર હરિ ઉપરે, તન મન વારી ત્રેમાનંદ. સજની. ૫

પદ ૪ થું

લટકાં લટકાળા ધનશ્યામનારે, ખટકે ઉડાં અંતર માંય;
પ્રીત કરી મુજને બોલાવતારે, તે સંભારી બહુ દુઃખ થાય. લટકાં. ૧
આ સજન્યા તે શ્રી મહારાજતણીરે, આ બાજઠે બેસતા લાલ;
આ ઠેકાણે નાતા નટવરજરે, છુતા અંગ કર લઈ રુમાલ. લટકાં. ૨
આ ઠેકાણે જમવા બેસતારે, જમતા વિધવિધનાં પકવાન;
સુંદર શાક કરી વંતાકનારે, જમીને દેતા પ્રસાદી કાન. લટકાં. ૩
આ ખજખજિયે નહાતા નાયજરે, નાકને હરિજન મુનિ લઈ સાથ;
આવતા માણુકચોકમાં મલપતારે, પુરજન થતાં જોઈ સનાથ. લટકાં. ૪
વાસો બેસતા જઈ પ્રલ બાગમાંરે, પેરતા મજરા ગુલાબિ હાર;
જેમ જેમ સાંભરે તેમ થાય વેદનારે, ત્રેમાનંદના પ્રાણુ આધાર. લટકાં. ૫



સહજાનંદ અંગ વર્ણન

પદ ૫ મું-રાગ ગરબી.

શોભા શી કહું રે રૂઢી, વરણન કરતાં જય ચિત્ત જુડી;
હરિવર જ્યારે રંગમાં, મોદિ હું તો રસિયાજના અંગમાં. ૧

ઉદરે અનોપમરે નિરખી, ઉપમા પિપળ પાનના સંરખી;
નિવણી સુંદરે શોભે, જોઈ જોઈ ચિતકું મારું લોભે. ૨
નાભિ ઉડીરે રૂપાળી, બ્રહ્મા બેસે તે આસન વાળી;
કટિ લંક જોઈનેરે મનમાં, મૃગપતિ લાજ રજો મહા વનમાં. ૩
હરિએ ઉપવિતરે ધારી, મુનિના મનને આનંદકારી;
નિરખી આનંદરે પામી, આલ્યા રૂડા પ્રેમ સખીના સ્વામી. ૪

પદ ૬ રૂં

હરિને નિરખ્યારે તેણે, વાલાને વર્ણનું સુંદર વેણે;
સ્વામ શરીરે શોભે, અગ્નનબાહુ ચિતકું લોભે. ૧
મૂર્તિ ઉચીરે વખાલું, સેવા ચોસક તણું પરમાણું;
જાડા સુંદરે શરીરે, પિતપટ પેર્ષી છે બળવીરે. ૨
થેરે સાદરે માળે, સાંભળી મેઘ નગારાં લાળે;
હસતા આવેરે પાસે, કેસર સરખો સુગંધ શાસે. ૩
કુલદસનારે પૂરિઆ, જોગ કળાના પૂરણ હરિયા
અલ્પવિદ્યાનારે સ્વામી, આવા રૂડા પ્રેમ સખી વર પામી. ૪

પદ ૭ રૂં

રંગનો બીનોરે જોઈ, હરિના જુગલ ચરણપર મોહી;
રૂડા સાથજરે કેવા, નિરખી મનમાં રાખ્યા જેવા. ૧
ગોળ છે જાડારે સ્વરૂપે, ઉપમા કદળી સંભળતી આપે;
શોભિત શોભારે ધામ, મળ વનિતાનાં પૂરણ કામ. ૨
સુંદર શોભેરે જાનું, નિરખી, ધન્ય ભાગ્ય કરી માનું;
જંધા જુગલનેરે નિરખી, ચંદન ચરચિત મનમાં હંરખી. ૩
ધુટી અનુપમરે પાની, નિરખી મનમાં રાખું જાની;
એ પદ ઉર મારે ધારી, પૂજી પ્રેમ સખી બલિહારી. ૪

પદ ૮ રૂં

ચરણ હરિનરિ શોભે, જોઈ જોઈ મુનિ મન મધુકર લોભે;
છખી અલોકિકરે ન્યારી, સોળે ચિહ્ન તણી બલિહારી. ૧
મગ્ધ તે મહા મુખ આપે, ત્રિગુણ ગોપદ દુઃખડાં કાપે;
કળશ ધનુષનેરે ધારે, 'ચોમ' તે તાપ દેવાનાં ટાળે. ૨

અર્ધચંદ્ર ઉગ્યારે ભારી, સ્વસ્તિ અદ્યકુણ્ય મંગળકારી;
જવ ને જંજીરે રાજે, વજ્ર ધ્વજ અંકુશ અતિશે ળાજે. ૩
અંજીજી શોભારે સારી, લાજે ઉર્ધ્વેખા અતિ પ્યારી;
શુક જેવા જોગીરે વિચારે, નિત્ય ઉઠી પ્રેમ સખી ઉર ધારે. ૪

પદ ૯ અં

એ ચરણનારે જોગી, શિવ સનકાદિક શુક જેવા જોગી;
મનમાં વિચારીરે પ્રિતે, તેણે કરી કામાદિક રીપુ જિતે. ૧
ધ્યાનમાં નખમણિરે દેખે, ત્રીણી ત્રીણી આંગળાઅંતી રેખે;
જોવે ચિહ્ન જમણેરે અંગુઠે, ખીજે ન રાજે ભાંમે જુઠે. ૨
ઋષિમણ્ય પૂજેરે આનંદે, ભવ ધ્વજાદિક નિત્ય ઉઠી વંદે;
શેષ સંભારેરે મનમાં, પૂજે જોવાળ વૃંદાવનમાં. ૩
કુચને કુમકુમરે સમારી, ઉરપર રાખે વ્રજની નારી;
ઉપનિષદનોરે સાર, પ્રેમ સખી કરી રાખે ઉર દાર. ૪

પદ ૧૦ અં

સુંદર શોભેરે રસિયો, વાલો મારે હટે કમળમાં વસિયો;
રૂપ અનોખમરે જોઇ, ઉપમા તુલ્ય ન આવે કોઇ. ૧
નિત્ય ઉઠી નારદરે ગાવે, શેષ સદસ્ય શુભ પાર ન પાવે;
શ્રી નારાયણુરે સ્વામી, હું તો જોઇને આનંદ પામી. ૨
નખશિખ શોભારે વખાણી, સકળ કરું હું મારી વાણી;
અંગોઅંગનેરે ગાઉં, હવે હું તો ભવમાં પાછી નાઉં. ૩
હવે હું તો મર્ધજુ રે માતી, હરિના શુભ સાગરમાં નહાતી;
નહાલો મુને જાણીરે હાથે, રસિયે પ્રેમ સખીને નાથે. ૪

શૃંગારનાં પદ

પદ ૧૧ અં

હું તો વારીરે ગિરિધરલાલ, મોળાડે તારેરે;
આવી અટક્યા છે અલખેલ, ચિતડે મારેરે. ૧
તમે રાજ્ય યજ્ઞને મહારાજ, મારે ધેર આવોરે;
હું તો તલખું તમારે કાજ, હસિને જોલાવોરે. ૨

મારું મંદિરિયું મહારાજ, પાવન કરવારે;
આવો અલબેલા આધાર, ચિત મારું હરવારે. ૩
તમે આવતાં અલબેલ, બીક મા આણેરે;
મારે મંદિરિયે મહારાજ, ગમતું માણેરે. ૪
તારું મુખડું જોવા નાથ, યદ્ય છુ ઘેલીરે;
આવો પ્રેમાનંદના પ્રાણ, છાગલાં મેલીરે. ૫

૫૬ ૧૨ મું

મારી પ્રીતિ પ્રાણ આધાર, તમ સંગ લાગીરે;
મોં તો અસત્ય જગતથી નાથ, આશા ત્યાગીરે. ૧
એક તમે તમારા જન, તે મને ખારારે
મારા જીવલડાથી નાથ, ને રહો ન્યારારે. ૨
બહાલા તમથી વિમુખ નર નાર, પશુવત્ દિસેરે;
તમ વિના તે બીજે કર્યાં, મન નવ દિસેરે. ૩
વાલા કલ્પતરુ તમે શ્યામ, મુંદર છેલારે;
ચિતામણિ ચતુર મુજણ, છા અલબેલારે. ૪
બીજું તમ વિના શ્યામ, સિન્ધુ ખારારે;
મારે પ્રેમાનંદના નાથ, ભરોસો તારારે. ૫

૫૬ ૧૩ મું

નહોં મેલુરે મુંદર શ્યામ, ડુંગળિદારીરે;
હુ તો દામ વિનાની નાથ, દાસી તમારીરે. ૧
તમે મુલુવંત મુખના ધામ, સારંગપાણીરે;
હું તો હાથે તમારે નાથ-જી વેચાણીરે. ૨
જેમ રાખો તેમ રહું નાથ, એક પગે ઉભીરે;
નહોં પરતું કાઈ દિન નાથ, તમને દૂભીરે. ૩
તારાં ચરણતણી રજ શ્યામ, યદ્યેતિ ચાલુરે;
કહો તો પ્રત રાખુ પ્રજરાજ, તમને બહાલુરે. ૪
જે કહેવું ઘટે તે કાન, મુજને કહેજોરે;
બહાલા પ્રેમાનંદપર નાથ, રાજી રહેજોરે. ૫



ધીરોભક્ત

કાફીનાં પદ તે ધીરાનાંજ ગણાય છે. એ કવિ જ્ઞાની
વૈરાગી સાથે બાઘડ તથા મરકરો હતો

આત્મજ્ઞાન વિષે

પદ ૧ હું-રાગ કાફી

આત્માત્મ શોધારે, જ્ઞાનીજન ગોતો ધરમાં;
બોલે તે તહિ બીજેરે, ઓળખી લેને અંતરમાં. આત્મા. ૧૯૦.
વિશ્વભર દરિયો સભર ભરિયો, માંહે રવિચંદ્રિયો તેજની ન્યોતિ;
શૂરાપૂરાતારા એ જળમાં અંપલાવે, કાઈ મરજીવા લાવે મોતી;
કાઈ પહેરે પનોતિરે, અખંડ સુડીલો કરમાં. આત્મા. ૨
કાગડાં બાગલાં હોલાં કાઠે, હરિયો તો જડે નહિ આરે;
માન સરોવર માંહે સુકતાફળ, કાઈ હંસ ચરે તેને ચારે;
ખીર ને નીર બેળારે, જીજ્ઞાસા કરી પીએ પળમાં. આત્મા. ૩
સદ્ગુરુ સંગતમાં જે જન સમઝે, તેનું નિશ્ચે યાશે કાજ;
દર્પણમાં તન દરશે પોતાનું, એમ માંહેથી મળે મહારાજ;
પોતાને પોતે પરખારે, ભરો સભરો ભરમાં. આત્મા. ૪
સોઈ હરિ ગુરુ સુસ્થિર રૂપે, જંત્ર વાજિંત્ર બળવે;
શબ્દ ધંટા વિલક્ષણી મધ્ય ડોલે, હરિનાદે નામ તે ધર આવે;
ધીર : સુખ સાગરે, નિરખો નિજ અંતરમાં. આત્મા. ૫

પદ ૨ છંદ

સંત મળે સાચા રે, અગમની તે ખબર કરે;
ભાવે બેઠું તેને રે, સરવે મારું કાજ સરે. સંત. - ૧૯૧. ૧
હલદી સરિતા પડે ગગનપર, વિના વાદળ વરસાય;
વિના આભ વિજળી ચમકે, ગેળી ગરજના યાય;
ધીરે ધીરે વરસે રે, વરસીને અમર ભરે. સંત. ૨

તેતરડે સિંચાણો પકળો, શરી સપડાળ્યો । સિંહુ;
કાચર ખેંચ કઢાડીને દોળ્યો, લારે યારે પાડી ઝીંહુ;
મેઝારી ચૂવે મારીરે, રેયતશું રાળ કરે. સંત. ૩
વિના વાજિત્રી વાળ વાળે, વિના કંઠ હોય ગાન;
દો કર વિના તાળી વાળે છે, તોલ વિના જડે માન;
વિના વાડી પ્રુષ્પ જડે, પદ્મ વિના ભ્રમર ફરે. સંત. ૪
વિદેહની વારતા મરજીવાં, માની માની હરખાય;
શુરુ મમવાળા સંત મળે તો, તેને લળાલળી લાચું પાય;
દાસ ધીરો કહે છે રે, સારે તો મારું મનકું કરે. સંત. ૫

પદ ૩૦

તરણા 'ઓથે' ફુગરરે, 'ફુગર કોઈ દેખે નહીં;
અજ્ઞ જુથ મહેરે, સમરથ ગાળે સહી. તરણા-ટેક. ૧
સિંહ અજ્ઞમાં કરે ગર્જના, કસ્તુરી ચૂંચ રાજનન;
તલને ઓથે જેમ તેલ રહ્યું છે, કાકમાં કુતાશન;
દધિ ઓથે ધૂત જ રે, વસ્ત્ર એમ છૂપી રહી. તરણા. ૨
દોને કહું ને કોણ સાંભળશે, અગમ ખેલ અપાર;
અગમકેરી ગમ નહીરે, વાણિ ન પહેચિ વિસ્તાર;
એક દેશ એવો રે, શુદ્ધિ યાત્રી રહે તહીં. તરણા. ૩
મન પવનની ગતિ ન પહેચિ, છે અવિનાશી અખંડ;
રહો સચરાચર ભયોં બ્રહ્મપૂરણ, જેણે રચ્યાં બ્રહ્માંડ;
દામ નહિ કો કાલોરે, એક અણુ માત્ર 'કહીં. તરણા. ૪
સદ્ગુરુજી કૃપા કરી ત્યારે, આપ-અપારે પ્રકાશ;
શાં શાં દોડી સાધને સાધે, પોતે પોતાની પાસ;
દાસ ધીરો કહે છે રે, જ્યાં જોઈ ત્યાં ટુંકી ટુંકી. તરણા. ૫

પદ ૪ થું

મન ટુંકી ટુંકી ઓલેરે, આ સુખના જેવું તને તારું;
અમાનક. હડી જાશેરે, જેમ દેવતામાં દારુ.-મન. ૧
સાકળ જળ પળમાં વળિ જાશે, જેમ કામળ ને પાણી;
દાયાવાડી તારી એમ કરમારી, યઈ જાશે ધુળધાણી;
પાછળથી પસ્તાશેરે, મિથ્યા કરી મારું મારું.-મન. ૨

કાચનો કૂંચો કાપા તારી, વણસતા ન લાગે વાર;
 જીવ કાપાને સગાઈ ફેટલી, મૂળી ચાલે વનમોહાર;
 ફેગટ પુલ્યાં ફરવરે, ઝોચિતું યાશે અંધારું.—મન. ૩
 જાનું તે તો સરવે જાવાનું, ઉગરવાનો ઉધારો;
 દેવ ગાંધર્વ શક્તિ ને માણસ, સઉને મરણનો મારો;
 આશાનો મેઢલ ઉચોરે, નિચું આ કાર્યું કારભારું.—મન. ૪
 ચંચલ ચિતમાં ચેતીને ચાલો, ઝાંસી હરિતું નામ;
 પરમાર્ય જે હાથે તે સાથે, કરો રહેવાનો વિશ્રામ;
 ધીરો ધરાધરથી રે, નથી કાઈ રહેનારું.—મન. ૫

પદ ૫ મું

અંતે સંતને તેડાવેરે, હરિનું ભજન કરવા;
 કર્મ માળા ખાલીરે, મુરખ જ્યારે મુતો મરવા.—અંતે-ટક. ૧
 નાનપણે ધરધંધામાં ધાયો, વૃદ્ધપણે હરિશુણ માય;
 ધર લાગ્યું ત્યારે કુવે જોદાવે, એ અમિ કેમ જોલવાય;
 જીતી બાજી હાથોરે, પથરને નાવે જોડો તરવા.—અંતે. ૨
 અંતસમે છાપ તિલક ખનાવે, ભૂલી મથો જ્યારે જાન;
 જોરણની ચોરી સોયનું દાન, એમ કેમ આવે વૈમાન;
 શુર જ્ઞાન નાનું રે, શુદ્ધિ તારી ગર્ભ ચરવા.—અંતે. ૩
 જીવતી તારીને જેવી પુરુષની આશા, એમ હરિ ભજે ફળ ધાય;
 વૃદ્ધ નારીને નહીં પુત્રની આશા, એનો એજે જન્મ વહી જાય;
 હરિને જોડો ફગવારે, ઝોંસી વરસે વર વરવા.—અંતે. ૪
 વિશ વધે વિશ્વભર મળે, ભક્તિ કરે જૂખ જાય;
 હરિશું ધાયા તે જહુ કમાયા, તેને મળિયા નિરંજન શાય;
 દાસ ધીરો કહે છેરે, મટ્યા ચોરાશી કરવા.—અંતે. ૫

પદ ૬ મું

ખખરદાર મનસુખાજી, ખાંડાની ધારે ચડ્યું છે;
 હિંમત હથિયાર ખાંધીરે, સત્ય લડાઈયે લડ્યું છે.—ખખરદાર-ટક. ૧
 એક ઉમરાવને ખાર પટાવત, એક એક નીચે ત્રીસ ત્રીસ;
 એક ધણિને એક એક ધણિયાણી, એમ વિજતે સાત ને વીસ;
 સો સરદારે ગઢ ઘેર્યો રે, તેને જીતી પાર પડ્યું છે.—ખખરદાર. ૨

પાંચ પ્યાદલ તારી પુઠે ફરે છે, ને વળી કામ ને ક્રોધ;
લોભ મોહ ને માયા મમતા, એવા જીલમી જોરાવર જોધ;
અતિ બળીષ્ઠ સ્વારી રે, એ સાથે આખડતું છે.—ખખરદાર. ૩
ત્રેમ—પલાણુ ધરી જ્ઞાન—ધોડે ચઢી, સદ્ગુરુ શબ્દ લગામ;
શીલ સંતોષ ને ક્ષમા ખડ્ગ ધરી, લજ્જન ભડકિ રામ;
ધર્મ ઢાલ ઝાલી રે, નિર્લે નિશાને ચઢવું છે.—ખખરદાર. ૪
સુરત તુરત ને ઇડા પિંગળા, સુધુમણા ગંગાસ્નાન કીળે;
મન પવનથી ગગનમંડળ ચઢી, ધીરા સુધારસ પીળે;
રાજ ધણું રીઝે રે, લજ્જનવડે ભડવું છે.—ખખરદાર. ૫

પદ ૭ અં

મુનિજન મોલા રે, મહામસ્તાની માયા;
બંધને બંધાયા રે, રંક ને રાણી જાયા.—મુનિ. ૧
મોટા મોટા નર વિધાણા, ધીર વીર સમરથ શૂર,
જોગી જંગમ જતિ શેવડા, જોગી કયાં ચકચૂર;
સંન્યાસી ને સ્વામી રે, લાલચમાં લપટાયા.—મુનિ. ૨
ખેપ કરીને ક્ષત્રી રે ખાધા, જ્ઞાલણુ શૂદ્ર ને વૈશ્ય;
નાથી બેઠો પંડિત પુરાણી, પછાજા પરમહંસ;
વિવેકના સાગર રે, વિષયમાં બહુ વિટાયા.—મુનિ. ૩
પારાશર સૌભરી પુરંદર, નારદને વશ કીધ,
ચંદ્રમા ચિતમાં લલચાયા, લક્ષણવંતા છુટી લીધ;
એકલશંગી ઋષિ રે, જોગમાં અટવાયા.—મુનિ. ૪
વિશ્વ બધું છે એના વશમાં, મોલા ચોદે લોક,
બ્રહ્મા શિવ સનકાદિક મોલા, એની આગળ ડહાપણુ ફોક;
દાસ ધીરો કહે છે રે, કાણુ માનવ કાયા.—મુનિ. ૫

પદ ૮ અં

ચાણુદાર ચયા રે, ચાણુને ગુપ્તો દેકાણે;
મોજદુર્લભ દેહ નગરી રે, માંહિ બેઠો માણે.—ચાણુદાર. ૧
કુડા પાંચ પચીસ ઠગારા, રંધવતને રંજાડે,
ચંચળ ચોર કરે માંહિ ચોરી, ભવન બહુ ભંજાડે;
ધરપત ન ધારે રે, ધરાયો નહિ ભરે લાણે.—ચાણુદાર. ૨

સત્ય ધરમ રૂપી પટાવાળા, દુક્રમ કરે તો બાંધી આણે;
 તરકર સધળાને વશ કરીને, નાખોને બંધી આણે;
 દંડ દર્ધ તેનેરે, ધાલો અવળે ધાણે.-થાણુદાર. ૨
 છુપિ રહ્યા છે દોતિયા બે રૂડા, તેને તું નવ જાણે;
 જે જે કર્મ કરે છે પ્રતિદિન, તે લખી લેશે તે ટાણે;
 દક્ષતર દેશે ધણીનેરે, દિસાવ લેશે દાણેદાણે.-થાણુદાર. ૩
 પાંચ પ્રકૃતિના કર શુભ બાંધી, વૃત્તિ રાખો ચિર યાણે;
 ધીંગા ધણી છે દાસ ધીરાના, એને આળખી લેજો અંધાણે;
 આવચળ ગાદી આપેરે, આપ રૂપ પરમાણે.-થાણુદાર. ૪

પદ ૯ સું-રાગ ધનાશ્રી

ગજવન મને મોહન મળિયારે, જન્મ મર્ણના મારા ફેરા ટળિયારે.-ટેક.
 આપે ગુરુ આપે શિષ્ય, જોવા એ તે જગદીશ;
 અંતરજામી ઇશના ઇશ, બ્રહ્મો બ્રહ્મ લાળયારે. જગ. ૧
 મલચકથી આધે ચઢિયા, મનીચકે આવી અડિયા;
 વૈકુંઠની પારે પાડયા, વિબ્ધવેણે પળિયારે. જગ. ૨
 કૈલાસ માંહે કલ્સોલ, આતમારામ ઝાકમઝોળ;
 ત્રવેણી માંહે જો કાલ, ફેરા મારા ફળિયારે. જગ. ૩
 ખટલે એકવીશ હજાર, ઉર્ધ્વમુખે સંધાધાર;
 અખંડ ઇંદની પાળ, બળવંતા બળિયારે. રીગ. ૪
 સેનશિખરધર, અમરઅબરનર, પરમ પ્રભુ વિશ્વંભર;
 ધીર ધણી ધરણીધર, અદળક દાળયારે. જગ. ૫

પદ ૧૦ સું-રાગ ધોળ

આજ સાહેલી અમર વર પામી, સાચો સ્વામી અંતરજામીરે; અમર.
 પૂર્વની પ્રીતિ પિયુડો મંદિરીએ આવ્યા, મોટે મોટે મોતીડે વધાવ્યારે; અમર.
 ન્યાતે ન્યોતે જગજીવન જડી આવ્યા, તેમાં રામ દબે પાજારે; અમર.
 આજ આનંદ મારા અંગમાં વાધ્યો, હારહીરો હાથે લાધ્યોરે; અમર.
 સુતી જેવું તો મારી સેજમાં દીઠા, બેઠાં જેવું તો પાસે બેઠારે; અમર.
 રાત દિવસ વસે પાસે પિયુડો, પહેવો આવચળ ચૂઠારે; અમર.
 સાસુ મારી સુક્ષ્મણા ચાણી, નણદી નિવૃત્તિ નાણીરે; અમર.
 દયા દાતા દેવબાઈ દેરાણી, પ્રેમકુંવર જેઠાણીરે; અમર.
 સસરો અમારો સત્યધર્મસંગી, પરણ્યો આતમારામ રંગીરે; અમર.
 રસ બસ કીધી રસીએ રગરગી, છેલ છબીસે છકાવીરે; અમર.
 દાસ ધીરાના સ્વામી અદળક દળિયા, મનુષ્યના ફેરા મારા ફળિયારે; અમર.

મંજુકેશાનંદ

—૭૭૭૭૭૭૭—

અગ્નિ નરને શિખામણ

પદ ૧ ભુ-રાગ સોરઠ

નર' અગ્નિની, સાંભળને શિખામણ મૂરખ મારી;
કહું હેત કરી, સત્ય માની અંતરમાં લેજે ધારી-ટેક.
તું મહા દુઃખ પામીશ મૂઠ મરી, નર અગ્નિની. ૧
અશુ' નવ બળ્યા નર દેહ ધરી, આણી ખોટામાં પરતીત ખરી;
સુત નારી કુટુંબી જે કહાવે, તે તારાં ભેળાં નહિ આવે;
તોય મૂરખ તારે મન ભાવે, નર અગ્નિની. ૨
તું ધર દોલત સાચાં જાણી, તેમાં બંધાણો અતિશે પ્રાણી;
માટે નવ ઓળખ્યા સારંગપાણી, નર અગ્નિની. ૩
તારું ધન જોખન સર્વે કાચુ, જમ લઈ જશે કરડી ડાચું;
કહે મંજુકેશાનંદ સાચું, નર અગ્નિની. ૪

પદ ૨ ભુ

શું સમજને, શુભથી વેણાં ખોલે ચાવી ચાવી;
વળી જ્ઞાન કરે, ભોળા જનને ખોટી સાખ્ય બતાવી-ટેક. ૧
તું ખોટા શુરને સાચા જાણે, તેના દોષ હેપામાં નવ આણે;
તને પડશે ખખડ મેરવા ટાંણે, શું સમજને. ૨
બાવળમાં અંબલુદ્ધિ લાવે, તેને કેરી કેદીએ નવ આવે;
તેની યજ વાગી પીડા પાવે, શું સમજને. ૩
વળી નર્પસકની નારી કહાવે, તેને પુત્રતર્ણ સુખ નવ આવે;
તેને રાત દિવસ દુઃખમાં જાવે, શું સમજને. ૪
તેમ ખોટા શુરને ચરણે જાય, તેનું કલ્યાણ ક્યારે નવ ચાય;
મંજુકેશાનંદ' એ સત્ય ગાય, શું સમજને, ૫

પદ ૩ ભુ

જોને 'જગીને', અંતરમાં અંધારું મૂરખ તારે;
સાચા સંત હરિ, ઓળખીને તું હેડામાં નવ ધારે-ટેક. ૧

તું દેહમાંયે પ્રભુને શોધે, તે કપડી ગુરુ કેરે ઘાષે;
 તેમાં તારું મનકું નવ રોધે, જોને જાગીને. ૨
 નાગપાયમ આવે જ્યારે, કરી સર્પ લિટો પૂજે ત્યારે;
 સાચા નાગને લાકડિયે મારે, જોને જાગીને. ૩
 જેમ ધુડ રવિને નવ દેખે, તેમ અઝાની પ્રભુ નવ પેખે;
 તેનો મનુષ્યા દેહ 'જાપ' અલેખે, જોને જાગીને. ૪
 વને જમડા લાઇ જશે તાણી, મુખથી ન બોલાય વાણી;
 મંજુકેશાનંદ કહે સત્ય વાણી, જોને જાગીને. ૫

પદ ૪ ચું

નર તન પામી, હાર્યો છૂતી બાજી મૂક અઝાની,
 ખોટા સંત તણી શિખામણુ, તે અંતરમાં સત્ય માની-ટેક. ૧
 કામી કોધી ગુરુ વને એમ કહે છે, તારો દેહમાંથી જ પ્રભુ રહે છે;
 તું બહાર તે શું શોધે છે, નર તન પામી. ૨
 એમ કહી પરનારી સંગ કરે, કરી એલા તેનું દ્રવ્ય હરે;
 તેનું પાપ હેયામાં નવ ધરે, નર તન પામી. ૩
 કાર્ષકહે છે મન મારો લાઈ, કાણુ છે ભગિની પુત્રી માર્ષ;
 તેનો સંગ કરે મહાતમ માર્ષ, નર તન પામી. ૪
 એમ દેત્ય ગુરુ શિક્ષા દે છે, તેને મૂરખ સત્ય માની લે છે;
 મંજુકેશાનંદ સાચું કહે છે, નર તન પામી. ૫

પદ ૫ ચું-રાગ કાફી

સારને અસારરે, વિવેક જે કાપ ન કરે;
 એવા અઝાનીરે, લખ ચોર્યાંશી કરે; ટેક. ૧
 ખાનું ખતાવે ભોળા જનનું, ધર્મ ન પાળે લેશ;
 ધર્મ ચક્રી બ્રહ્મ કરે મનુષ્યને, આપી અસત્ય ઉપદેશ;
 એવાને અસત્યરે, જનમે ન મરે; સારને. ૨
 જે નર ધન ત્રિપાના ત્યાગી, તેને સંગે રાખે રોપ;
 નારીથી ભાગે તો ક્યાંયકી આળ્યા, એવો દેખાડી દોષ;
 પોતે પરનારીરે, સંગે કરે હરે; સારને. ૩
 કાચા હોય તે નારીથી ભાગે, પાકા ન ભાગે દેથે સાર;
 ખતાવે જનને નિથે કરે મનમાં, કરે કુકર્મ અપાર;
 એવા ખળ અઝાનીરે, ભવજળ નહીં તરે; સારને. ૪

અગ્નિ પાસે બેસે ને તાપ ન લાગે, જળમાં શીતળ ન હોય,
મંલુકેશાનંદ કહે નારી પાસે, વિકાર કદી ન જોય;
એ તો વાત ખોટી રે, જે જન હિર ધરે; સારને ૫

પદ ૬ કું

નામ તો બતાવે રે, રામને નવ જાણે;
દેહ અભિમાની રે, હિર તૃષ્ણા આણે. ટેક. ૧

દશરથ દેરા પુત્ર રામને, નવ માને મતિમંદ;
બેખ ધરીને જગ ભરમાવે, તેને સેવે સૌ જન;
બહુ દુઃખ સેવે રે, જીવ મરવા ટાંણે. નામ ૨

પ્રગટ રામનું બજન કરીને, તપો જીવ અનેક;
ર ને મ બે અક્ષર જપીને, તપો ન દીઠો એક;
પ્રગટ રામ મૂકી રે, ન તરે રામ બાને; નામ ૩

વાલ્મિકિ સવરી વાનર આદિક, બજ પ્રગટ શ્રીરામ,
વૈકુંઠમાં નિવાસ જઈ પામ્યા, તે વિભીક્ષણ લે નામ;
રામને ઉચારી રે, પડી ગયા કે ઠેકાણે. નામ ૪

તેમ જ પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણ બજને, ગોપી ગોવાળ સુજાણ;
પાંડવ ઉદ્ધવ ઝાપ પાળી, આદિક ભક્ત પામ્યા જ્ઞાન;
મંલુકેશાનંદ કહે, ગૌલોક જે સુખ માણે; નામ ૫

પદ ૭ મું

સુખે બ્રહ્મ ભાળે રે, જીવ સમ વર્તે છે;
વિષયને ચાળે રે, મોટાની ઓથ લે છે. ટેક. ૧

બ્રહ્મ રૂપ પોતાને માની, નારીને કહે તું બ્રહ્મ;
પાપ ક્યાં છે, જમપુરી ક્યાં છે, ક્યાં છે ધર્મ ને કર્મ;
એવા અસુર રે, ભવમાં ભટકે છે. મુખે ૨

શુક નારદ નવ યોગી પોતે, વત્યાં બ્રહ્મ સમાન;
ચરાચરમાં જોવા શુકજી, તોયે બળ્યા ભગવાન;
અધુની અજ્ઞાની રે, એવાને પણ લજવે છે. મુખે ૩

વેદ પુરાણને કલ્પિત કહીને, ધર્મ ન પાળે એક;
હરિઅવતારને ખોટા કરે, એ અચળ હિર ટેક;
બીજાને પણ એવા રે, નિત્ય ઉપદેશ દે છે. મુખે ૪

સત્પુરુષ સત્યાત્મ પ્રમાણે, વરતે વરતાવે આપ;
મંજુકેશાનંદ કહે એવાને રાસે, જમ્યે તો મીઠે સૌ સતાપ,
એવા સત મુકી રે, અસંત પાસે શીદ રહે છે. મુખે ૫

પદ ૮ મું :

કાયાથી જીવ ન્યારે રે, તેને આત્મા કહીએ;
એને પ્રજા માની રે, હરિને રાસે જૈએ. ટેક. ૧
ચિદાકાશમાં તેજ પુર મધ્યે, રહે સદા ભગવાન;
એ જ પ્રભુએ કરી કીપા, પધાર્યા મોખીપર સુખધામ;
એવા તો શ્રીહરિના રે, ભજનમાં મુકી રહીએ. કાયાથી ૨
અનત પ્રજાડમાં વ્યાપક થેને, ન્યાગ રહે પ્રભુ આપ;
એવા નિરજન શ્રીકૃષ્ણ ભજ્યે, તો મીઠે સૌ સતાપ;
માટે નારાયણનું રે, નામ સહજ તો લેએ. કાયાથી ૩
પ્રભુરૂપને ભવ્યાવિના, કહે જગત છે પ્રજા;
જીવ ઈશ્વર ને પુરોહિતમનો, મૂક ન જાણે મર્મ;
માટે ઉપમા રે, પામરને શી દષ્ટએ. કાયાથી ૪
અનત પ્રજાડને સમજાવે, પ્રભે નાશ કરે પ્રભુ એક;
મંજુકેશાનંદ કહે માટે, કરવો સત વિવેક;
પ્રભુ ભજને રે, પરમ આનંદ પામે. કાયાથી ૫



૧ ભોળો ભંકત*

સોનના ચાખડા

૫૬ ૧ છું

દેસિ સંતતણી લાવીરે, બેળા ફરે ખાવો ને ખાતી—ટેક. ૧
 મોટાં કપાળે ટિલાં કરે ને, વળી ટોપી પટકાવી;
 કંઠો ને ખલતો માળા ગળામા, કાને મુદ્દા લટકાવીરે. દેસિ. ૨
 સંત સેવામા સુખ ધણુને, કરે સેવા મન લાવી;
 તન મન ધન સોંપા એ સતને, પ્રીતિયો લગાવીરે. દેસિ. ૩
 એવું ને એવું જ્ઞાન દિયે, બહુ હેતે બોલાવી;
 ભોળો ભગત કહે રાખ્યા ચાહુમા, બેળે ભરમાવીરે. દેસિ. ૪

૫૬ ૨ જું

બેખ તો લાવર થકી જુઝારે, મેલા અંતરમા ઉઠા—ટેક. ૧
 ટકા પૈસો દેલ ગામ ગામ નાખે, વળી ખેતર ખેતર ફુંડા;
 જેની વાસે ધામ તેનો કંઠો ન મેલે, જેમ કટકના જુઝારે. બેખ૦ ૨
 ત્રાખિયા સારુ ત્રાણ કરે ને વળી, કામ કોધના લેડા;
 ધન ધુતવા દેશ દેશમાં ફરે, જેમ મલકમાં મુઝારે. બેખ૦ ૩
 ગામ બધાની ચાકરી કરેને, ઘેર રાખે અગન ફુંડા,
 ભોળો ભગત કહે કર્મની કાટી, પાપતણા જુઝારે. બેખ૦ ૪

૫૬ ૩ જું

જોઈ લો જગતમા બવારે, ધર્મો બેખ ધુતિને ખાવા.—ટેક. ૧
 ન્યાં પ્રેમદા ધણી પાણી ભરે, લાં જાય નિત નિત નાવા;
 રાંડી છાંડી નારનો નર ધર ન હોય લારે, ખાવોજી બેસે ગાવારે. જોઈ લો. ૨
 લોકના છોકરાને તેડી રમાડે, વળી પરાણે પ્રીત ચાવા;
 ગૃહસ્થની સ્ત્રી રીસાવી જાય ત્યારે, ખાવોજી જાય મનાવારે. જોઈ લો. ૩
 રૂપ કરે ને ખાવો ધ્યાન ધરે, ભોળા લોકને ભરમાવા;
 ભોળો ભગત કહે લાવેશું સેવે ઝિને, જમપુરીએ જવારે. જોઈ લો. ૪

* [આ કવિના સમયમા મળેલી વિષત અને જીવનચરિત્ર બૃહત્ કાવ્યદોહન માગ મામા સંપૂર્ણ આપ્યા છે]

રંગભર રમણ તમણ રે લાલ, નેહ ધરીને નમણજ;
રામકૃષ્ણ રસમાતારે લાલ, આજ કરો તે ખમણજ.

૩

પદ ૫ મું—રાગ રામઝી

નિરખતાં નાથને મારી, આંખ યઈ છો ટાઢીરે;
નિત નિત નવલા સુખ મુજને, દામોદર દે છે દાડીરે. નિરખતાં. ૧
છેલ છપીલા કહાનજીનું સુખ, જોતા તૂલ ન ચપચપેરે;
ભાવે પૂરણ ભાળી એના, ભામલડાં તો લપ્પેરે. નિરખતાં. ૨
જસોદાનો સુત જીવણજ, સહુ સહીયરને સુખદાધરે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પામિયાં, કાંઈ પૂરણ પુન્યે બાધરે. નિરખતાં. ૩

પદ ૬ મું

સ્નેહે બાંધી મુંદરી, મુંદર વર જોવા જાયરે;
મોહનજીને મરકલડે, કંઈ ઉલટ અંગ ન માયરે. સ્નેહે. ૧
કાની અચલે મુંદરી ને, કાની લલક ફૂલીરે;
મુખડું જોતાં માવનું હું તો, મચકા ગઈ છું બૂલીરે. સ્નેહે. ૨
એક વધાવે કુલડે, એક ફરી ફરી આશિષ બોલેરે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પેખતાં, કાંઈ દેવાંગના શી ડાલેરે. સ્નેહે. ૩

પદ ૭ મું

મહારા કહાનજી તમને કામલડી, તે કવી સારી દીપેરે;
મોર પીછ ને મુંજા ગેડીએ, માનુનીનાં મન દિસેરે. મહારા. ૧
પર્મ પનોતા પાતળીઆ તમો, જે પહેરો તે ગોઠેરે;
આલ તણી ચતુરાઈ જોતાં, લક્ષ્મી ચરણે લોઠેરે. મહારા. ૨
અણીવાળીથી આંખડલી તે, જોગ મોગનું જામણરે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસ લચ્યા, કાંઈ કાઢીમાંહે કામણરે. મહારા. ૩

પદ ૮ મું

વહાલા વિઠલજી રે હો, દુર્લભ દીઠલાજીરે હો.—ટેક.
તમ માટે દીલડી કરંરે, પહેરું પટોળી હો;
નેન સમારું નિરમળાં, નીત નવલ રંગ ચોળી હો. વહાલા. ૧
અખજાને ઊજમ લણેરે, તમણું રમવા હો;
કાને સજીતાં વાંસલડી ઘેરે, ન રહી જમવા હો. વહાલા. ૨
એવાં લાડ લડાવીએ, કાંઈ અમને વહાલા હો;
રામકૃષ્ણ રસ ઘેલડા, હું ચણું રહી આલા હો. વહાલા. ૩

પદ ૯ મું

મુજને તુજવીણ ન ગમે હો, વેરી વિરહ દમે છે હો.—ટેક. ૧
તુજ માટે મચકો કરીને, આવું તીરે હો;
અણુદીઠે મન અણુમણું, તો સુખ ન શરીરે હો. મુજને. ૨
મનકું હચું માહેરું તે, કહીએ કેવું હો;
નરનારી છે અતિ ધણાં, કેા ન મળે એહવું હો. મુજને. ૩
પહેરું એહું પાતળી તે, કાંઈ એક સારું હો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ નથી અળગા, તન મન સોંપ્યા વારુ હો. મુજને. ૪

પદ ૧૦ મું

નંદના ઊઆ ઊજ હો, વક્ષણે લેઆ ઊજ હો.—ટેક. ૧
ધણા દિવસ તમે અમથુ, કાંઈ કાંઈ ટળતા ચાલો હો;
હવડાં સહુ સહીઅર મળીને, હલકે હાલો હો. નંદના. ૨
મહિ વેચેતાં માવજી તમે, પકડી પાડી હો;
આથ લઈ ખેંચી મુજને, ઢોળી પાડી હો. નંદના. ૩
એ રસ લીલા લાડળી, હલો કલાં રમાશે હો;
રામકૃષ્ણ જન રસ ભયોં, જુગ જુગ જય ગાશે હો. નંદના. ૪

પદ ૧૧ મું

પ્રેમ પુષ્ટ કયો છે હો, વક્ષણ મન વધો છે હો.—ટેક. ૧
ગોકુળમા રાખી રણા, અમેા અતિ અન્યાય હો;
પાડ માનો અમતણો, તમેા કુંવર કનાય હો. પ્રેમ. ૨
પ્રેમે ગોરસ મારા ધર તણાં, ખોળીને પિધાં હો;
જે દિન ગોરસ નવ લુટયાં, ત્યારે હૈડાં દાઝ્યાં હો. પ્રેમ. ૩
ઝધડા કરતાં ઝટકે, ભરમાળા તુટી હો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રાખીએ, છીએ બાધી મુઠી હો. પ્રેમ. ૪

પદ ૧૨ મું

ગોપી ઘેલી દીસે હો, મુજપર દંત ખીસે હો.—ટેક. ૧
તે નર હું હો નહિ, તું જ હાથે આતુ હો;
ખ્યાત ધણી છે તુજને, તે સૌ સમાવુ હો. ગોપી. ૨
તુંએ છે ધુતારડી, હું એ પણુ નથી ઓછો હો;
ધણુ દોણવે બાણુજે, મુજને જડવો છેછો હો. ગોપી. ૩

તે દિન દાણ માગતા, આવી અમરું બાથે હો; ગોપી. ૪
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રૂકું થયું, હું તો નાગર સાથે હો.

પદ ૧૩ મું-રાગ સારંગ-દેશી

આવ હરિ વહાલા આવરે, આવ હરિ વહાલા; આવ. ૧
મનની ગમતી વાત કીજીએ, છબીલારે છાગાલા.

તુજ મળતાં મન મહારું, હીસે આનંદ પામેરે; આવ. ૨
રંગની આખી રંગભેર રમીએ, તો રસ બહુ જામેરે.

અ સુખ કાંઈ કહ્યું ન જાયે, કહાનક કામરે; આવ. ૩
રામકૃષ્ણ પ્રભુ અતુલવ કીજે, અતિ છો વહાલારે.

પદ ૧૪ મું-રાગ ગરબી

નંદજનો કુંવર કાઝામણી, સાહેલીરે; ગોવરધન મન બાવનો સાહેલીરે.
ગોકુળિયું રણીઆમણું, સાહેલીરે; જમુના તટ સોલામણું, સાહેલીરે.

મળ સુંદરીના સંગમાં, સાહેલીરે; રાસ રમે વહાલો રંગમાં, સાહેલીરે.
પ્રેમ તે સંધિ સુખપુજમાં, સાહેલીરે; વૃંદા તે વનના કુંજમાં, સાહેલીરે.

રાસ રમે સાહેલી, સાહેલીરે; ચર્ચ વહાલાને કંઠે બેલડી, સાહેલીરે.
સુંદરીને રંગની રેલડી, સાહેલીરે; સુરલીને નાદે ચર્ચ બેલડી, સાહેલીરે.

રમતાં રમતાં રાતલડી, સાહેલીરે; કહી નવ જાએ વાતલડી, સાહેલીરે.
પહોળાં તે બેઠે સુખ સેજમાં, સાહેલીરે; રમાય શામાજીબહુ હેજમાં, સાહેલીરે.

નીરખી સખી વૃંદમાં, સાહેલીરે; રામકૃષ્ણ પ્રભુ નાચે આનંદમાં, સાહેલીરે.
પદ ૧૫ મું

પહેસે તે મોહન મીઠડો, સાહેલીરે; અહિયાં ઉભો મેં દીઠડો, સાહેલીરે.
તે છબી મન ગોઠી ગઈ, સાહેલીરે; શિર ખેડું ને ઉભી રહી, સાહેલીરે.

ગોઠ કરે કાસું ધણી, સાહેલીરે; દષ્ટિ તે ફેરવે મુજ બણી, સાહેલીરે.
કુંવર હશે એ કહનો, સાહેલીરે; મારે છે માર અ મોહનો, સાહેલીરે.

સાચા તે ખાપનો ખેટડો, સાહેલીરે; મોલીડું તે ભારે મરાડતો, સાહેલીરે.
ઉભા રહ્યાની શી ઠાણુ છે, સાહેલીરે; એવું તે સુંદર કાણુ છે, સાહેલીરે.

કાણુ તે દેશનો કહાનો, સાહેલીરે; ન હોય તે આપણા જાનો, સાહેલીરે.
ઝાઝી વાર ત્યાં ઉભી રૂઠી, સાહેલીરે; મન પાખી મંદિરિયે ગઈ, સાહેલીરે.

રામકૃષ્ણ પ્રભુ મન હયું, સાહેલીરે; તે દિનથી કાંઈ કામણુ કર્યું, સાહેલીરે.
પદ ૧૬ મું

ધુતારા ધરણીધર તારી વાંસળારે લોલ,

વાંસળાચે કંઈ વેલું કીધું ગામ જો—ધુતારા.—૨૬

સખી નહાતાં ધોતાં દહોતાં વલોવતાં નીસચ્ચારે લોલ;
 દળતાં પડતાં રડતાં મુક્યા બાળ જો. ધુતારા. ૨
 સખી સાસુ સસરા જોડ જોડાણી નવ લલારે લોલ;
 કંચણને ચઢડતી મુકી રીસ જો. ધુતારા. ૩
 સખી મધ્યાહ્ને મોહનજી જોડા કદમ ચડીરે લોલ;
 ગોપીજનનાં હરિયાં છે કંઈ ચીર જો. ધુતારા. ૪
 સખી અવળાં વજ્રને અવળાં આમણુ પહેરીયારે લોલ;
 કાન તણાં લઈ દેડે ધાલ્યાં ફાટે જો. ધુતારા. ૫
 સખી રામકૃષ્ણ પ્રભુ ભલે પધાર્યાં શેરીચ્છેરે લોલ;
 ગોપીજનની પૂરી છે કંઈ આશ જો. ધુતારા. ૬

પદ ૧૭ મું

હસવા સરખી હરિમું મારે જોડડીરે લોલ;
 હસવા સરખું બિજમંડલ શુભ ધામ જો. હસવા.-ટેક ૧
 સખી નાહતાં ને ગાતાંરે શુણુ ગોવિંદનારે લોલ;
 વસવા સરખું વૃંદાવન શુભ ગામજો. હસવા. ૨
 તીરથ મારે કીરત કૃશવરામનું રે લોલ;
 પીવું મારે પ્રેમતણું રસપાનજો. હસવા. ૩
 નાત હમારી નિરમળ નંદકુંવર શું રે લોલ;
 ભાત હમારી જીધરજી શું બળતી જો. હસવા. ૪
 રામકૃષ્ણ પ્રભુ ભલે પધાર્યાં શેરીચ્છેરે લોલ;
 ગોપી સધગી શુણુ તમારા ગાયજો. હસવા. ૫

પદ ૧૮ મું

નહોં જાઉં તે જમના પાણીરે મા, હુંને, ખીજવે તે સૈયર સમાણીરે મા.
 મુને કુંવારી કુંવારી સહુ કહેછેરે મા, મારી સૈયરે તે મેણાં દેછેરે મા.
 જળ જમનાજીને ધોટેરે મા, હુંને કાહનજી કાદવડે જાટેરે મા.
 જહાસો કરે નેણાના ચાળારે મા, મેં તે કહાનવર સાંભળ્યા કુંવારાંરે મા.
 હુંને કહાન વરને પરણાવોરે મા, મારી વ્રજમાં તે વાત વખણાવોરે મા.
 મળે સરખા તે સરખી જોડેરે મા, તુને પોખતાં તે પહોંચશે કોડેરે મા.
 હેવા રામકૃષ્ણ વર રુડારે મા, હુંને અખંડ પહેરાવો ચુડારે મા.
 હેવા રામકૃષ્ણ વર રંગીરે મા, મારા જનમ જનમના સંગીરે મા.



રાજે

કૃષ્ણ પ્રત્યે ગોપીના પ્રેમ વિષે

પદ ૧ લું

હરિ મેં હાવે ક્યમ રહેવાયે, હુંપણુ આ તે ક્યમ સહેવાયે;	૧
એ તો અંધ યધને તાંણે, પ્રેમની વાતો પણ શું જાણે.	૨
આવી અમથાં ખુંદી મારે, સાચો શબ્દ કાંઈ ન ધારે;	૩
મોહન વાત તું સાંભળી મારી, હું તો બેઠી સહુથી હારી.	૪
દુરિજન દે છે મુને મેહણાં, મારાં તમથું લાગાં નેણાં;	૫
વહાલા વેરી વાંકુ બોલે, તે તો પડશે તેને જાણે.	૬
હાવે જે બોલે તે સહીએ, મનની વાતો કાને કહીએ;	૭
સહકા બોલે છે આડું આડું, વાંક હું કેનો કહાડું.	૮
એ તો શિખામણુ છે જાણો, મનમાં દુલણુ કાંઈ ન જાણો;	૯
રસીઆ રાજેના વાલા, ભગતતારણુ છે નંદલાલા.	૧૦

પદ ૨ જું

ત તો થેલું કીધું ગામ, કાને હાય ન લાગે કામ;	૧
જેને મળીઓ તું મોરાર, તેને મૂકાવ્યાં ધર ખાર.	૨
હાવો કેનો કાઠું વાંક, ત્રીકમ તમથી આડો આંક;	૩
રસીઆ રંગ રમાઆ એમ, વળતાં તે વિસાયાં કેમ.	૪
જે કે જળ ભરવાને જાણે, તે તો વાટે ખોટી થાણે;	૫
કાનું ચોરી લીધું ચેત, એવો કામણુગારો કંથ.	૬
વિરૂલ વહાલાં તારાં વેણુ, મ્હારાં તમથું લાગ્યાં નેણુ;	૭
મારે તમથું લાગ્યો નેહ, તમને સોંપી સુંદર દેહ.	૮
ધરના છે ધૂતારા કહાન, મનમાં મુકાવો છે માન;	૯
રસીઆ છે રાજેના નાય, સર્વે સોંપું તમારે હાય.	૧૦

પદ ૩ જું

વહાલા વાટે તે વાત ન થાય, તમે જાણો છે જાદવરાય;	૧
કંઈ કાંઈ લીએ સંસાર, અમે અળલાનો અવતાર.	૨

ઉભાં રહીએ ઘાલે દિસ, વળતા વેરી કાઢે વેશ;
ત્રીકમ તમારું કંઈ ન જાય, વળતી અમને દુહાણુ યાય. ૨
વહાલા ચઢ્યાં ન ઉતરે આળ, ભુગર્ભા રહેવું મહા જંગળ;
મોહન મળવું તે એકાંત, એવી મનની વિચારો બ્રાંત. ૩
માહારે સામુદીનું સાલ, જોતાં જોહાણી દે ગાળ;
જમ કાંઈ મીન રહે જળમહિ, પાણી પીવું તે કહો કાંહે. ૪
વહાલા વાત સાંભળો એક, વિકૂલ વારું કાંઈ વિવેક;
દુરીજન દેખે હામો હામ, યાને મેલાવો છો મામ. ૫
મારે અંતર ઉપને દુઃખ, તમો માનો ચાનું મુખ;
રસીઆ છો રાજેના નાય, તાહારા નેનમાં છે કાંઈ ધાત. ૬

✓ પદ ૪ થું

મારા મન જમતા મહારાજ, મારે ઘેર આવોને;
હું તો તલસું તમારે કાજ, હસીને ઘાલાવોને.—૨૬.
વિલંબ ન કરીએ વિકૂલારે, આવોને અમ ઘેર આજ;
પેર પેરનાં પકવાન બનાવું, ત્રિકમ તમારે કાજ. મારા. ૧
મનમાં હતું તે માવજીરે, મુખડે કેમ કહેવાય;
આવી શકો તો આવજો, મારું જોતાં જોજન જાય. મારા. ૨
આ જોતે આંગણિયે ઉભો, રંગીલો રણુછાડ;
રાજેના સ્વામી પ્રભુ અંતરજામી, પૂરો મારાં મનનાં કાડ. મારા. ૩

પદ ૫ થું

કૃષ્ણ જોલે તમારી સાથ, જાદવજી જાણ્યારે;
આ તો નોહે મોટાની રીત, પરઘેર માણ્યારે.—૨૭.
વાટ જોતાં રજની વીલી, આબ્યા ઉગમતે સૂર;
કામણુગારા કાનજીરે, વાલે અમને વિસાર્યા દૂર. જીવણ. ૧
પરનારીની પ્રીતડી તમે, કરી આવો હામો હામ;
અહોઆ આવીને શું કરો, જોનો ઘેર ઘેર હોય વિશ્રામ. જીવણ. ૨
કાને તે મંદિર તમે કાનજી, કરી આબ્યા લીલા લેર;
રાજેના સ્વામી પ્રભુ અંતરજામી, કાણુ જાણે તમારી પેર. જીવણ. ૩

પદ ૬ થું

જોનો પીયુકો તે પરઘેર જાય, સખી હવે શું કરીએરે;
એકલાં નવ રહેવાય, ઝૂરી ઝૂરી મરીએરે. સખી. ૧

રૂપ જોવતાં રસીઓ વાલો, પરાણે કરે છે પ્રીત;
 વણુ તેજો પરમંદિર જાઓ, એણેવી છે એની રીત. સખી. ૨
 સમજાઓ સમજે નહિરે, કહો હવે કરીએ કેમ;
 શેરડીએ સામો મજે, સારે ઢાળે નીચાં નેણુ. સખી. ૩
 છળમેદ જાનો રમેરે વાલો, વાતોમાં મને વાય;
 રાજેનાસ્વામીપ્રભુ અંતરજામી, એતો અરથ પજો ઓળખાય. સખી. ૪

પદ ૭ મું-રાગ ગરબી

કામળ મોકલુંરે, વહાલા વાંચો હેત કરી;
 એકવાર આવજોરે, નીરખું મુખમાં મૂળ ભરી. ૧
 વિનતા વેહે તણીરે, લખતાં લોચન ચાલે નીર;
 અખળા અવતરારે, વાલા કહો કેમ ધરીએ ધીર. ૨
 બાળે વેશમારે, લાગી પરપપા પહેલી પ્રીત;
 વર વિઠ્ઠલ વર્ષારે, અવર વરવાની થી રીત. ૩
 ત્રિકમ તમ વિનારે, સુઠાં સહુ વાડીનાં વંન;
 લીલાં કેમ રહેરે, વહાલા પશ્ચવ છો આ વંન. ૪
 સહુ અળખામણરે, મુજને કુટુંબતણો પરિવાર;
 વહાલાં વીણે ભર્યારે, વેરી બાળે સહુ સંસાર. ૫
 અજ પાણી તજ્યારે, હવે પડશે પાપી પ્રાણુ;
 સુંનું તમ વિનારે, વહાલા લાગે છે જહાંડ. ૬
 જાહાં હરિ રંજે રમ્યારે, તે મને જાગી ખાવા ધાય;
 તે શુભ સાંજરેરે, તમ તમ હાંડે હોળી યાય. ૭
 રહેવાતું નથીરે, વહાલા કહું હું મધી લાજ;
 મળજો દયા કરીરે, રસિયા રાજેના મહારાજ. ૮

પદ ૮ મું

ઉગો શરદ પુનમનો ચંદ, મહારે ઉપનારે આનંદ;
 ગોરી ગરબે રમવા આવે, રમશે ગોપી ગોવાળ મંદિ. ૧
 રમવા જૂઠર સાથે જાવ, આપણે આળ્યો છે આ દાવ;
 મળીએ સરવે સરખી નાર, સજીએ સોભીતા સણગાર. ૨
 હમકમ વીછીવાંનો હમકાર, અમઝમ ઝંઝરનો અમકાર;
 ઓઢો આપે એવાં ચીર, આપણે જાવું જમનાં તીર. ૩

ગોળા ચંપક વરણી પેહેર, આપણે કરવી લીલાં લેહેર; ૪
જ્યમ કાંઈ વશીયેર માડે ફેણ, એવી યંથાવોની વેણ.
લેહેર હેડા ઉપર હાર, નેણે નીરખોને મોરાર;
રસિયા છા રાજેના નાથ, અમને રંજે રમાડો રાત. ૫

પદ ૯ મું

આજની ધડીરે રળિયામણી.

હારે મ્હારા બહાલાજી આજ્યાની વધામણી જરે; આજની.-ટેક.
હારે સોહાસેણ પૂરાની સાથીયા,
હારે ઘેર મલપતા આવે તે હારિ હાથીયા જરે; આજની. ૧
હારે સખી આવેરા વાસ અણુવીએ,
હારે મારા બહાલાજીને મંડપ રચાવીએ જરે; આજની. ૨
હારે સોહાસેણ ચાર તેડાવીએ,
હારે મ્હારા વાલાજીને મોતીડે વધાવીએ જરે; આજની. ૩
હારે સોહાસેણ મળશે જે ધડી,
હારે મ્હારા પ્રભુજી પધારે તે ધડી જરે; આજની. ૪
હારે મલ્યા દાસ રાજના સ્વામી ફાંકડા,
હારે હું તો મોહી રહી મુજના આંકડા જરે; આજની. ૫

પદ ૧૦ મું

આવોની લાલ વરણાગીયા.

હારે ઘેર આવોની શ્યામ સવાદીયા જરે; આવોની.-ટેક.
હારે કહાના આવો તો શીખડું ચાતુરી,
હારે આપણુ રમીએ તે રંગભર રાતડી જરે; આવોની. ૧
હારે ચાલો જમ્મએ જમનાજીના ધાટમાં,
હારે પેશા દુરિજન લોક દેએ વાટમાં જરે; આવોની. ૨
હારે રૂડા દાસ રાજેના સ્વામી વાંકડા,
હારે હું તો મોહી રહી મુજના આંકડા જરે; આવોની. ૩

પદ ૧૧ મું

આજને આજ્યારે હારિ દાવમાં.

હારે ભોળા લાવમરિ, ભોળાલાવમાં, તે બૂધરને બેટીએ જરે; આજને.-ટેક.
દાવ પડે સારે લાજ ધટેરે,
હારે સારે સુપડે સરવ સાંભેટીએ જરે; આજને. ૧

પ્રલયાંની સહેજ વહાલા મેરે સમારી,		
હરિ ત્યારે સાથરે તે શીદને આઝોડીએ	છરે; આજને.	૨
માહારો મનમાં એવું આવે છે,		
હારે એવા વહાલમાં તે લાલને લપેટીએ	છરે; આજને.	૩
દાસ રાજેના સ્વામી તમેરે મળ્યા છો,		
હરિ ત્યારે દોડીલા તે દિન શીદ ગાળીએ	છરે; આજને.	૪

રાધિકાજી સ્વમામાં પરણ્યાં તે વિષે

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ਪੰਨਾ ੧੨ ਅੰ—੨੫੫ ਪੰਨਾ

ઉગતે બહારે રાધાની માડી જાગી, એના ચિત્તમાં ચટકા લાગીરે;
આ શું રે કાંઈ.—ટેક.

કુંવરી મારે કુખના દરિયા આજ રેહ્યા, તે કુળના મારગ મેલ્યારે; આ શું રે.
 કુંવરી મારા કયા વેરીએ વેર સાંધ્યાં, તે મીલક કાનાં બાંધ્યારે; આ શું રે.
 કુંવરી તારા કેષ નગરીમાં દાંત પહેયો, તે ચૂડા કેના પહેયોરે; આ શું રે.
 કુંવરી તે તો જીવડો લીધા મારો જાલી, વરમાળા કેની ધાલીરે; આ શું રે.
 કુંવરી તે તો ઉપરણી કેની ઝોદી, તારે કાયા વરની જોડીરે; આ શું રે.
 કુંવરી તારા માંડવડો કયાં રાખ્યો, તારા વરને કાણે પોંખ્યોરે; આ શું રે.
 કુંવરી ત્યાં તો કયા સુરુદેવ આભ્યા, ત્યાં કાણે વેદ બધ્યાભ્યારે; આ શું રે.
 કુંવરી તમને કેણે રંગ રમાડ્યાં, ત્યાં કંસાર, કેણે જમાડ્યારે; આ શું રે.
 કુંવરી તે તો કુળમાં લગાડી ખામી, તને મળ્યો રાજેનો સ્વામીરે; આ શું રે.

. 46 13 31

ઝટસે ત્યાં તો બાલ્યાં છે રાધા પાત, તું સાંભળ મારી માતરે;
 મેં બહુ સારું કીધું.-૨૬.

માતાને મારી દુખના દરિયા નથી રેલ્યા, નથી કુળના મારગ મેલ્યારે; મેં બહુ.
માતા મારી શિશુ તમારાં નથી વહેવાં, પાનેતર પ્રભુનાં પેયારે; મેં બહુ.
માતાને નથી વેરીએ વેર સાંધ્યાં, મીઠા મોહનનાં બાંધ્યારે; મેં બહુ.
માતા મારી મથુરાં નગરીમાં દાંત વહેવાં, મેં ચૂડા અવિચળ પેયારે; મેં બહુ.
માતા તારો જીવડો લીધો નથી જાલી, વરમાળ વિશુદ્ધની પાલીરે; મેં બહુ.
માતા મેં તો હરખે ઉપરણી ઝોલી, મારે અખંડ વરની બેડીરે; મેં બહુ.

માતા મારો માંડવડો મનમાં રોખો, ઉમાયે વરને પોંખ્યોરે; મેં બહુ.
માતા ત્યાં તો તેત્રીસં કોડ દેવ આબ્યા, બ્રહ્માએ વેદ બણાવ્યારે; મેં બહુ.
માતા મારી કૃષ્ણ-ચરણામૃત મેં પીધાં, ત્યાં શિવે કન્યાદાન દીધારે; મેં બહુ.
માતા મારી બ્રહ્માયે રંગ રમાજાં, કંસાર ઉમાએ જમાજારે; મેં બહુ.
માતા મેં તો શિવને ચઢાવ્યા પુલગજરા, વાસુદેવ સરખા સસારે; મેં બહુ.
માતા મેં તો શિવને ચડાવ્યાં જાસુ, દેવકીજી સરખાં સાસરે; મેં બહુ.
માતા મેં તો શિવને ચડાવી ૧૬ હલદી, સુભદ્રા સરખી નણુદીરે; મેં બહુ.
માતા મેં તો શિવને ધરાવેલા હાર, મને મળ્યા કૃષ્ણ ભરથારે; મેં બહુ.
માતા મારી કુલમાં લગાડી નથી ખામી, મળ્યો રાજેનો સ્વામીરે; મેં બહુ.

૫૬ ૧૪ સું

ઐટલે વળતી માતા બોલ્યાં છે વાણી, તું તો સાંભળ પુત્રી શાણીરે; આ શુરે કીધું.
કુંવરી એ તો કૃષ્ણ કહેવાયો કાળો, તે ક્યાં શોખ્યો ગોવાળોરે; આ શુરે કીધું.
કુંવરી એ તો કાતુડો કામળુગારો, એ ધોંગડમલ્લ ધૂતારોરે; આ શુરે કીધું.
કુંવરી એમાં ચાંદાસૂરજની સાખ્યો, એને જશોદાજીએ રાખ્યોરે; આ શુરે કીધું.
કુંવરી એ તો ગાયો ચારીને પેટ લારતો, પરનારી પાછળ ફરતોરે; આ શુરે કીધું.
કુંવરી તારો તાત આ વાત જો જાણે, તે કંઈ પ્રાણુજ આણેરે; આ શુરે કીધું.
કુંવરી તેં તો નવ કરવાનાં કામ કીધાં, અમને કુખડાં બહુ દીધારે; આ શુરે કીધું.

૫૬ ૧૫ સું

માતા મારી કૃષ્ણને એમ નવ કહિયે, એને ચરણે જોને રહિયેરે; તું સાંભળ માડી.
માતા એ તો ચૌદભુવનનો છે વાસી, એને ચરણે કોટિક કાશીરે; તું સાંભળ માડી.
માતા હવે પરણ્યાં તે ફાક કેમ થાશે, જો સૂરજ પશ્ચિમ જાશેરે; તું સાંભળ માડી.
માતા તારે કરવું હોય તે કરજે, તારે મરવું હોય તો મરજેરે; તું સાંભળ માડી.
માતા હું તો પૂરણપદને પામી, મને મળ્યો રાજેનો સ્વામીરે; તું સાંભળ માડી.



ભૂખણુ ભકત

ધૃતરને લજવા વિશે

અષ્ટક ૧ લું-છંદ ભુજંગીની ચાલ

- કશી વાતનો ખરખરા મન નાણો, સુખ દુઃખ તે દેહના ધર્મ જાણો; ૧
કરોને તમે કાઠી લક્ષ પ્રકાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર. ૨
હરિશ્ચન્દ્ર રાજ મહા પુણ્યવાન, નહોં કાય સંસારમાં એ સમાન; ૩
તેણે નીચ ઘેર વણો નીર બાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર. ૪
સતી મુખ્ય કહાવે અહલ્યાજી જેઠ, જેના નામથી થાય નિષ્પાપ દેહ; ૫
તેણે ધન્ત્ર સાથે ક્યોં બલિઆર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર. ૬
જીવો જનકીજી પાંચાં દુષ્ટ હાથ, જેના સ્વામિ છે કાટિ બહાંડ નાથ; ૭
આપોઆપ લક્ષ્મીતણે અવતાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર. ૮
વળી પાંડવોની કહું એક વાત, જેના સારથિ નિત્ય વૈકુંઠનાથ; ૯
હાપો રાજ રિદ્ધિ તથા નીજ નાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર. ૧૦
મહા પુણ્યકારી જેને સિદ્ધ નાથ, આલી નીસપો નારી લઈ વન સાથ; ૧૧
બહુ કષ્ટ વેઠ્યું તેણે વર્ષ બાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર. ૧૨
શા માટે તમે બાર માથે ધરો છો, વળી હું કરું, હું કરું એ કહો છો; ૧૩
કરોને તમે ચિત્ત સાથે કરાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર. ૧૪
કરી વિનતિ સર્વને હું કહું સત્ય વાત, રમ્યા ભૂખણે તે સુણો શ્લોક સાત; ૧૫
ઘણું સાંભળ્યા જોગ સાધુ વિચાર, લખી વાત મિથ્યા ન થાયે લગાર. ૧૬

અષ્ટક-નવપદી ૨ જી

- પિતા માત સંતાન ને મિત્ર ભાત, એ તો સર્વ છે આજપંપાળ વાત; ૧
એમાં અંતકાળે નાવે કાય કામ, તે માટે બળે સર્વથા રામ નામ. ૨
ધડીમાં ધડી જાય આયુષ્ય અલ્પ, ભગંતોં ભગંતોં થયા કાટિ કલ્પ; ૩
માથે મર્ચું ફેરી મહા એક લાભ, તે માટે બળે સર્વથા રામ નામ. ૪
ધણીવાર સસાર માંહી ફરો છો, પશુ પક્ષી ચોની વિશે અવતરો છો; ૫
હવે આ સમે છે તથોનો જ ઠામ, તે માટે બળે સર્વથા રામ નામ. ૬

કરેા છો ખીજ અલ્પ વસ્તુનું યત્ન, તજે છો હરિ નામ જેતું જ રત્ન;
 નથી બેસતું મૂલ્ય એક બદામ, તે માટે બળે સર્વથા રામ નામ. ૪
 જરાયે ધણો દેહ તો જીર્ણ થાયે, શરીરે યજી સર્વ સામર્થ્ય જાશે;
 યશે રોગ પીડા જશે સર્વ હામ, તે માટે બળે સર્વથા રામ નામ. ૫
 જેને સેવતાં કાટી કલ્યાણ થાય, બહુ જન્મનું પાપ તો સઘ જાય;
 વળી પામિયે જે યજી સિદ્ધ ધામ, તે માટે બળે સર્વથા રામ નામ. ૬
 જહું એકલા ત્યાં નહીં કેવ સાજ, વળી જીવને દુઃખ અત્યંત થાય;
 તેણીવાર રક્ષા કરેા મેઘરયામ, તે માટે બળે સર્વથા રામ નામ. ૭
 જે કા જાનકીનાથના હોય દાસ, ન પામે કદી તે ફરી ગર્ભ વાસ;
 કરે લોક આ સર્વ તેને પ્રણામ, તે માટે બળે સર્વથા રામ નામ. ૮
 રચ્યા બૂખણે તે મુણો શ્લોક આઠ, હેતે સાંભળે ને કરે નિત્ય પાઠ;
 યશે તેયજી દુઃખકરો વિરામ, તે માટે બળે સર્વથા રામ નામ. ૯

અષ્ટક—અગિયારપદી—૩ જુ

ધણા પૂન્યના ભાવથી દેહ પામ્યાં, હસંતા રમંતાં મુખે દીન વામ્યાં;
 ગયા નાથનું નામ તો સઘ મૂકી, બળે રામને કામને દૂર મૂકી. ૧
 બણ્યા શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતની સર્વ વાત, નથી જોળખ્યા શ્રી તમે પ્રાણનાથ;
 વિવેકી ચર્ષ કાં કરેા જુદી દુકા, બળે રામને કામને દૂર મૂકી. ૨
 પરજી પરદ્રોષનો ત્યાગ આણી, હટેમાં ધરોને તમે ચક્રપાણી;
 એ તો દુષ્ટ માયાતણી સર્વ મૂકી, બળે રામને કામને દૂર મૂકી. ૩
 મદે અંધ દષ્ટિ થયાથી ન દીર્ઘ, કુસંસારનું સૂખ લાગે છે મીઠું;
 જરા આવશે આ યશે દેહ મૂકી, બળે રામને કામને દૂર મૂકી. ૪
 ધણા જલ્પથી દેહને સૂખ દીધું, ધણા બેદથી સર્વનું દ્રવ્ય લીધું;
 જહું એકલા સર્વ સંપત્તિ મૂકી, બળે રામને કામને દૂર મૂકી. ૫
 ધણા રમ્ય વૈભોગથી દેહ પોખ્યો, કરી તીર્થ જાત્રા કદાપી ન સોખ્યો;
 મળી મિત્ર ટોળે દેશે સર્વ પુંડી, બળે રામને કામને દૂર મૂકી. ૬
 જદા આધિને જીવને મૃત્યુ ગ્રેશે, તદા સર્વ સંબંધી ત્યાં જોઈ રેશે;
 ન રક્ષા કરે વૈષ ક્રવાય મૂકી, બળે રામને કામને દૂર મૂકી. ૭
 કદે બ્યાધિએ કંઠનો રોધ યાશે, હટેમાં યજી જ્ઞાન તો સર્વ જાશે;
 તદા જીવ જહા યશે સઘ દૂંકી, બળે રામને કામને દૂર મૂકી. ૮
 નથી જાણના ધર્મની રીત કીક, નથી રાખતા મરણની મંત ખીક;
 શુભાને બર્ષા ચાલ ચાલો છો ગૂકી, બળે રામને કામને દૂર મૂકી. ૯

જમકિંકરા મારશે દુષ્ટ મારે, તદા નાય પાળે નહીં કોય તારે;
 ભુવો મૃત્યુ માથે રહે નીત મૂકી, લળે રામને કામને દૂર મૂકી. ૧૦
 સદા રેકવચાતિ મહા રંક કહાવે, કયા રામની તો જોને મન લાવે;
 રચી ભૂખલે તે સુણો જ્ઞાન કૂચી, લળે રામને કામને દૂર મૂકી. ૧૧

અષ્ટક-નવપદી-૪ શું

તમે અવતર્યા લક્ષ્મીરાશિવાર, નથી પામિયા તોય સંસાર પાર;
 માટે આ સમે જાપમાળા ધરીને, લળે લકિત લાવે સદા શ્રીહરિને. ૧
 ઉદરમાં અધો મસ્તકે જ્યાં રજાતા, ધણ્યા બ્યાકુળ તો તમે ત્યાં થયાતા;
 હવે તે સમેા કાં ગયો વિસરીને, લળે લકિત લાવે સદા શ્રીહરિને. ૨
 સંચ્યુ દ્રવ્ય તો દ્રવ્યને કામ રહેશે, સગા મિત્ર સંસારની રીત કહેશે;
 જોતામાં જશે પ્રાણુ તો નિસરીને, લળે લકિત લાવે સદા શ્રીહરિને. ૩
 એ તો દેહ સંબંધી જાણો અનિલ, પ્રજ્ઞનાથનું નામ તો એક સલ;
 નાવે જેયકા ગર્ભવાસે ફરીને, લળે લકિત લાવે સદા શ્રીહરિને. ૪
 અભિમાન આડે નથી કાંઈ જોતા, કદાપિ નથી કૃષ્ણનું નામ દેતા;
 અરે મુઠ લોકો જવું છે મરીને, લળે લકિત લાવે સદા શ્રીહરિને. ૫
 કહ્યું માનજો સર્વથા એક મારું, નથી કાર્ષ સંસારમાંથી તમારું;
 માટે સંગ માયાતણો પરહરીને, લળે લકિત લાવે સદા શ્રીહરિને. ૬
 કળિકાળમાં જન્મ મિથ્યા વગોયો, મહારત્નને કાચને મૂલ ઝોયો;
 ધરો ધ્યાન ગોવિંદનું આદરીને, લળે લકિત લાવે સદા શ્રીહરિને. ૭
 જેણે ગોપિકા નાથનું નામ લીધું, તેણે જન્મ પામ્યાતણું સાર્ય કીધું;
 ગયા તે તો સંસાર સેજે તરીને, લળે લકિત લાવે સદા શ્રીહરિને. ૮
 એ તો વિજ્ય લકિતતણો છે પ્રબોધ, સુણીને રજે આણુતા મન કોધ;
 કહ્યું ભૂખલે શ્લોક આઠે કરીને, લળે લકિત લાવે સદા શ્રીહરિને. ૯

અષ્ટક-ખારપદી-૫ શું

રમ્યા રંગ તે ગોપિકા સંગ રાસ, ધણે પ્રીતિલાવે કરીને વિલાસ;
 કહાવે તયાપિ સદા શ્રદ્ધાચારી, લળે દુઃખ હારી સદા શ્રીમુરારી. ૧
 આવી ગોકુળે કામ અત્યંત કીધું, પિતા માતને સુખ સંપૂર્ણ કીધું;
 એ તો નંદનો નંદ આનંદકારી, લળે દુઃખ હારી સદા શ્રીમુરારી. ૨
 ધણા દુષ્ટ મારી હવો ભૂમિ બાર, કૃપાએ કરી લકિત તાર્યો અપાર;
 જેણે નંદની ધેનુ નવલક્ષ ચારી, લળે દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૩

- સુદમાતણી સાર અત્યંત કીધી, મુઠી તાંદુળામાં નવેનિધ દીધી;
કૃપાનાથ સાધુતણા હિતકારી, બળે દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૪
- જમ-કિંકરે દુઃખ અત્યંત દીધું, ત્યારે નારાયણ પુત્રનું નામ લીધું
એવામાં અભમેળ લીધા ઉગારી, બળે દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૫
- સ્તુતિ સાંભળી ભક્તની બીડ જાણી, આખ્યા સઘ વૈકુંઠથી ચક્રપાણી;
મુકાબ્યે ગજ ગ્રાહ નાંખ્યો વિદારી, બળે દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૬
- અરે શુદ્ધિહીણા ન જાણો હરિને, તેણે આવશો ગર્ભ વાસે ફરીને;
જીવેને તમે જ્ઞાન દુષ્ટે વિચારી, બળે દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૭
- હરિભક્તિ પાપે જ્યા જન્મ જાણે, યહી અંતકાળે ધણું કષ્ટ થાશે;
તે માટે તમે વાત બીજી વિચારી, બળે દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૮
- વિષય વિધરૂપી તેને શું વખાણો, આ સંસાર તે સ્વપ્નને તુલ્ય જાણો;
વિવેક કરી મોહ માયા નિવારી, બળે દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૯
- અતુર્ભજ શ્રીનાથ છે સાત્ય શર્ણુ, મહાલક્ષ્મી સેવે જેનાં નિત્ય ચર્ણુ;
એ તો શંખ ચક્ર ગદા ધ્વજ ધારી, બળે દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૧૦
- તેણે શું થયું જે ધણું એક ઝાલા, તેણે શું થયું દ્રવ્ય ઝાડું કમાયા;
તેણે શું થયું જે રમ્યા રંગ નારી, બળે દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૧૧
- મજુનાથ પોતે દિસે છે દયાળ, કરે નિત્ય ભકતોતણી પ્રતિપાળ;
તેને જો બળે તો ગતિ યાવ સારી, બળે દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૧૨
- સદા ગામ વેલાલ મધ્યે નિવાસ, મજુજીતણો નિત્ય દાસાનુદાસ;
રચી જૂખણે તે સુણો મોક્ષખારી, બળે દુઃખહારી સદા શ્રીમુરારી. ૧૩



શાંતિદાસ

સાંતિદાસ

આ કવિનાં પદ સ્ત્રીઓમાં ખડુ ગવાય છે

કાનુડાની બાળલીલા વિષે

પદ ૧ શું

કાષ્ઠયે દીકડો કાન કાડામણે, સખી જોને, દીકડો કાન કાડામણે.—ટેક.
છેલ જીભીલો ને છોગાવાળો, રડો ને ખૂબ રળિયામણે; કાષ્ઠયે.
મદ્દિ જળવાની વાલો છુદ્ધિ નિપાવે, શામળિયો સાદામણે; કાષ્ઠયે.
શાંતિદાસનો પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, પોતે યર્ષ ગયો વામણે; કાષ્ઠયે.

પદ ૨ શું

જુકડાને ક્યાં ઝાલું, જુવોને સખિ, જુકડાને ક્યાં ઝાલું—ટેક.
વચન મોહનનાં લાગે છે મીઠાં, કેવું બાલે છે કાલું કાલું; જુવો.
એકવાર વાસીજી આરા આવે તો, ઘેરીને ધરમાં વાલું; જુવો.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, એથડા ખીલી હું ચાલું; જુવો.

પદ ૩ શું

કાઈ કન્યા નહિ આપે, કુંવરને, કાઈ કન્યા નહિ આપે.—ટેક.
સારાં ન લક્ષણ કુંવરજીકેરાં, નિત લીડેને - સંતાપે; કુંવરને.
રડો તે વર શોધીને કાઢ્યો, રાધિકાજીને આપે; કુંવરને.
શાંતિદાસનો પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, કુંવારો રહેશે એને પાપે; કુંવરને.

પદ ૪ શું

કાનુડો કાળજની કાર છે, બેની મારે, કાનુડો કાળજની કાર છે.—ટેક.
અટપટી પાથ ને કેસરિયો વાધો, માથે કળાયલ મોર છે; બેની.
વૃંદાવનમાં વાલે વાંસળી વળાડી, મોરલીનો સ્વર જોર છે; બેની.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, ગોપી સંગ પાધરો દોર છે; બેની.

પદ ૫ શું

કાનુડે કામજી કીધલાં, આ બેની પેસે, કાનુડે કામજી કીધલાં.—ટેક.
કામિનિયોનાં કાળજી કારવા, બાણ જ માર્યો સીધલાં; આ બેની.
લવિંગ સોપારી ને પાનનાં ખીડલાં, અમને કાઈ એક દીધલાં; આ બેની.

શુંય કયું ને વાલો શું વળિ કરશે, એવું જાણીને બહુ બીધલાં; ઓ બેની.
શાંતિદાસનો પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, આખે અમીરસ બીધલાં; ઓ બેની.

પદ ૬ મું

જાને ગોવાલણી જૂડી, અહીંયકા, જાને ગોવાલણી જૂડી.—ટેક.
મહિ વેચવાને તું કાલે આવીતી, આંગળિયે પેરીને અંચુડી; અહીં.
જુઠા બોલ તું જાને બોલે છે, મહિની મરુકિ ક્યારે ફૂટી; અહીં.
હસતાં આળ અઢાવે રે બૂડી, મારું ગેડી ને કરું ફૂડી; અહીં.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, માલ તારામાં નથી મૂંડી; અહીં.

પદ ૭ મું

મનડાં બ્યાકુળ હરિ આવતાં, જોને બેની, મનડાં બ્યાકુળ હરિ આવતાં.—ટેક.
પારણિયાં પરશાળે મૂક્યાં છે, બાળક મૂક્યાં છે ધાવતાં; જોને બેની.
સાદ કરતા સામા મળિયા, સ્વામિ પેલાં બોજન પાવતાં; જોને બેની.
વસોણું તાણતાં બાઝતા મોહન, માખણ ખાતા ઘી તાવતાં; જોને બેની.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, હરખે હરિ શુભ આવતાં; જોને બેની.

પદ ૮ મું

મન માને લાં જાઓછોજી, તમારું મન, માને લાં જાઓછો.—ટેક.
આવાં રૂડાં બોજન મેલીને, કાદરાને શીદ ખાઓછોજી; તમારું.
આવાં રૂડાં તીરથ મેલીને, ખાખિયામાં શીદ ન્હાઓછોજી; તમારું.
નાના હતા ત્યારે ઢોરાં ચરાવતા, હમણાં મોટરાં ચાઓછોજી; તમારું.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, અમને વાપડા વાઓછોજી; તમારું.

પદ ૯ મું

વારો જશોદા માવડી, કુંવરને, વારો જશોદા માવડી.—ટેક.
વાહડાં છોડીને વાલો વનમાં પધારે, દાચે ગેડી ને પગે પાવડી; કુંવરને.
નિત્યનિત્ય હડી વાલો વનમાં સધારે, ગોવિંદ ચરાવે ગાવડી; કુંવરને.
ગોળિયું મરડીને બધિ મારો વાલો, બધણી એ કંઈ પેરે આવડી; કુંવરને.
કાણુ જાણે શું ખાધને જનમિયો, કાંધે છે બાતની કાવડી; કુંવરને.
શાંતિદાસનો સ્વામી રસિક શિરોમણિ, શીખ શી દેઈ ગ્રામ આવડી; કુંવરને.

પદ ૧૦ મું

જળ ભરવાને કેમ જાણી, જશોદા મા, જળ ભરવાને કેમ જાણી—ટેક.
વાટે જતાં વાલો પાણી આગે છે, માણસમાં કેમ પાણી; જશોદા.
૫૩

નાયજી નિર્લજ થઈને બેઠા, હુંય નિર્લજ કેમ થાઉં; જશોદા.
સોના રૂપાનો મારો ઘાટધડૂલો, બિડાંથી રત્ન જડાઉં; જરોદા.
આણી તીરે ગંગા ને પેલી તીરે જમુના, વચ્ચે સરસ્વતી નાઉં; જશોદા.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, દરએ દરિ ગુણ ગાઉં; જશોદા.

પદ ૧૧ મું

આવો મારે ઘેર માણુવા, હોજી રાજ, આવો મારે ઘેર માણુવા.—ટેક.
સરવેથી સારું ગોરસ મારું, હીરને તાંતણે તાણુવા; હોજીરાજ.
સૌ સૌને ધર ધંધે લાગ્યાં, પુરુષનાં વચન પ્રમાણુવા; હોજીરાજ.
કહેશે તેને ઉત્તર દેખ્યું, ઉત્તર બીજેથી નથી આણુવા; હોજીરાજ.
પાતળિયાજી મારે ઘેર પધારો, નથી બેઠું કાઈ જાણુવા; હોજીરાજ.
શાંતિદાસના પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, મારે તારા ગુણ વખાણુવા; હોજીરાજ.

પદ ૧૨ મું

ક્યારે મળશે કઠાન, જોશીડા, જોશી જીએને.—ટેક.
સાત સોપારી ને પાનવું બીકું, જાગિરે જોશીડાને ધામ; જોશીડા.
હુએ તારે હમે દુખજારે, જાણે પાક પાન; જોશીડા.
હુખડું તો રે કુગર ચર્ધ બેઠું, સુખડું સ્વર્ગ સમાન; જોશીડા.
શાંતિદાસનો સ્વામી રસિક શિરોમણિ, ઘેરી રથો સારું ગામ; જોશીડા.

પદ ૧૩ મું

માછીમારે હોડી હલકાર, મન છે મળવાનું.—ટેક.
તારીરે હોડીએ હીરલા જડાવું, ફરતી મુકાવું યુધરમાળ; મન છે.
સુનાંબી દહંગી ને રૂપાંબી દહંગી, દહંગી ગસનકા હાર; મન છે.
આણી તીરે ગંગા ને પેલી તીરે જમુના, બીચમે ખડોરે નંદલાલ; મન છે.
મન કરું મધુંવો ને તન કરું તણુંવો, જીવ મુકુંરે રખવાળ; મન છે.
શાંતિદાસનો સ્વામી રસિક શિરોમણિ, કૃષ્ણજી ઉતારે પેલે પાર; મન છે.



CC BY-SA

—[REDACTED]—

કૃષ્ણવિરહના મહિના

કારતક માસે મેલી ચાલ્યા કંતરે, વહાલાજી;
પ્રીતલડી તોડીને આપ્યો અંત, મારા વહાલાજી.

પિયુષ મારા શું ચાલ્યા પરદેસરે, વ. મંદરિયામાં મેલ્યાં બાળે વેશ; મા.
ભર દરિયામાં મેલી મુળને વહેતીરે, વ. આવડલી ધાતો તે હું નવ લેતી; મા.
હું તો જાણતી ઉજળું એટલું કુધરે, વ. જાવાને દીવસડે માંડ્યું જુદું; મા.
સાગરિયા તમે શીઃ થયા છો ખારારે, વ. કા આગળ જૈ કરિયે કષ્ટવિસારા; મા.
તમે અમારાં દુઃખડાંના છો જાણુરે, વ. પ્રીતલડી ઉપર બંધાણા પ્રાણુ; મા.
થોડેને દીવસડે અમને મળજોરે, વ. થોભણુનાસ્વામીજી વહેલાવળજો; મા.
માગસર મહિને મંદીર ખાવા ધાયરે, વ. એકલડી દારીના દિન કેમ જાય; મા.
શરીર મારું સર્પતણું છે ભારોરે, વ. ઉગરવાનો નથી એકે આરો; મા.
જાય મારું જોખનિયું ભરપૂરરે, વ. આવે દિવસે કંથ ગયા કેમ દૂર; મા.
નાગરવેલ તો નીર વિના સૂકાપરે, વ. મૂળમાંથી ઉપજી વેહની લાય; મા.
વાલા તમારી ધાડિયો વણુથી જાયરે, વ. ટાપા વગર તો પંખી બેઠાં ખાય; મા.
ધણી વિના તો નીધણિયાં લૂટાપરે, વ. ગોકુળમાં કેની એથે રહેવાય; મા.
પિયુષ મારા પૂરણ કિરપા કરજોરે, વ. થોભણુનાસ્વામીજી વહેલાવળજો; મા.
પોષ માસે પડિયો અમને શોપરે, વ. તેડવો જોશીડા જુવે જોય; મા.
શા કારણથી નાબ્યા મુંદર રયામરે, વ. તરછોડીને ચાલ્યા ગોકુળગામ; મા.
ઘઉં બંધવના લખજો કુશળ ક્ષેમરે, વ. વધામણી વાવંતા વાધે પ્રેમ; મા.
હેવામાંથી નથી એલાતો ખટકોરે, વ. કાગળિયો લખી મોકલજો કટકો; મા.
સાહી વીના તે હરતાળો દેવાપરે, વ. બૂધરજી તમે કેમ જૂલ્યા ચતુરાઈ; મા.
ચતુર હોય તેને ચારે દરી કૂમરે, વ. શામળિયા સાંભળજો મારી ખૂમ; મા.
ધડી ગણુંતાં માસ ગયા છે ત્રણેરે, વ. થોભણુના સ્વામીજી રાખો ચરણે; મા.
માહુ મહિનાની સેજલડી છે સૂતરિ, વ. ગાતરની ધાટડિયો બીકું કેની; મા.
ખાંદલડી તે કેની કંઠે નાંખુરે, વ. હાથાના હાંડિયા મનમાં રાખું; મા.
વાવણિયા તે ઠંડા શીતળ વાયરે, વ. હીમાળો હાલ્યો તે કેમ રહેવાય; મા.
અમ ઉપર તે દુઃખનો કુંગર વાળ્યોરે, વ. શા માટે શિયાળો ઘેર ન ગાળ્યો; મા.
તેજ અમારી આંખતણા તો ઉત્થારિ, વ. હમણાં હસવું રમવું જૂલ્યાં; મા.
દેહતણાં તે દુઃખડાં કાને કહિયેરે, વ. આંસુડાં ગાળીને ચાક્યાં રહિયે; મા.
ઓચિંતા આવીને પજાં દુઃખડોરે, વ. થોભણુનાસ્વામીજી આપો સુખડાં; મા.

રંગણુ મહિને પુલ્યાં સુદર કૃષ્ણ, વ. એ દેખી અંતરમાં ઉપજે થળ; મા.
 વસંત ઋતુમાં વિરહ ઉઠે છે ભારીરે, વ. જાતાં એર, દષ્ટને કેમ ન મારી; મા.
 પેલાં આહિરડાં ખેલે હોળારે, વ. સરખી સૈયરની મળી છે ટોળી; મા.
 ચૂવાચંદન ઉઠે અખીલ શુધાલરે, વ. બેરહુંગરણ ને વાજે મૃદંગ તાલ; મા.
 જોરે બની છે ઘેરેયાની ટોળીરે, વ. જો પેલી પડોશણુ રંગમાં રાળી; મા.
 હરિ અમારે હૃદયે હરખ ન માયરે, વ. ગોકુળની ગોખીએ તમને ગાય; મા.
 આ વેળા તમે આકાશથી ઉતરજોરે, વ. થોભણુના સ્વામીજી વારે ચઢજો; મા.
 અધતર માસે મહોટી તારી વાડીરે, વ. કરમાણ્યાંતાં તેણે કુપળ કાઢી; મા.
 વૃન્દાવનમાં ભારે દાઝમ કાલ્યારિ, વ. જીતરિયામાં ભારે દુઃખડાં સાલ્યાં; મા.
 ભાત ભાતનાં પુલડાં પુલ્યાં ઘોળારે, વ. લીલાં ને પીળાં ને રાતાં ઘોળાં; મા.
 કાળી કામલ બોલે મધુરા મોરરે, વ. ભમરા શુંભરવતા ઉઠે સોર; મા.
 ડમરો મરવો શુભાજ ને શુભનોરારે, વ. છોગલડા મુકાવાને આવો એરા; મા.
 અગર ચંદનની શોભા નથી અધૂરીરે, વ. તેને તજે તો બેસા સભા પૂરી; મા.
 જળ જમુનાનાં ઊંટણિયાં ઊંટાવુંરે, વ. થોભણુના સ્વામીજી તમને ભાવું; મા.
 વૈશાખ માસે વાટ તમારી ન્યાળુંરે, વ. આંખલડી ઉધાડી ચોદશ બાળું; મા.
 ઝંખનામાં તો જાપ છે આઠે પહોરરે, વ. મંદિરયામાં નથી વેતું સોર; મા.
 જીવ અમારો આકુળવ્યાકુળ ચાપરે, વ. ધડીએકેમાંતો જન્મારો વહિ જાય; મા.
 દુઃખડાંમાંથી મુખનો લેતાં લાભરે, વ. આર્થિતો અમ ઉપર પાશો આભ; મા.
 જળનાં જીવડાં દળવાદળ કેમ સહેશેરે, વ. તરણા ઉપર કેમ મેઠ રહેશેરે; મા.
 કીડી ઉપર કટક ચડાવી લાભ્યારે, વ. વાલપણામાં વિખના છોડ વાભ્યા; મા.
 શું નાખો છો તાણી ને તરછોડીરે, વ. થોભણુના સ્વામીને કહું કરજોડી; મા.
 જોકે માસે જોઈ રહી છું ઠેઠરે, વ. ઉનાળો ઉલ્લો પણુ નવ થૈ ભેટ; મા.
 ધડી ગણુંતાં માસ ગયા છે આઠરે, વ. આગળ આભ્યા અપાડાના ધાટ; મા.
 જીવનજી તમને બહુ ધણી લૂ વાશેરે, વ. ઉનાળાની આંચે દેહ કરમારો; મા.
 પિયુડા તારી કુમકુમ વરણી મોળરે, વ. મંદિરિયે આવીને ચંદન ચોળ; મા.
 વીંઝણિયે તે વાવલિયા ઢોળાવુંરે, વ. શીતળ જળ ઝારિયો આગળ લાવું; મા.
 તારે અર્થે આંગણું સ્વચ્છ કરાવુંરે, વ. શીતળ વા સંગાતે રીસ સમાવું; મા.
 જાદવ તમને ઝીણાં વજ્ર પેરાવુંરે, વ. થોભણુના સ્વામી લાડ લડાવું; મા.
 આપાઠ માસે આવી મેઘ ધડુકરે, વ. વીર્જણિયો ચમકે ને જોર અપૂકે; મા.
 અવધ ઉપર દર્શ આવી ઉઠુંરે, વ. ચામળિયાજી દ્રાની જોડે શોણું; મા.

ઘેર વળ્યા જે ગયા હતા પરદેશરે, વ. પિઉજી મારાં કાનાં ઝોઠાં લેશ; મા.
 આ ચોધડિયે એવો ઉપનો નહરે, વ. ગ્રાણુ તળું કે પારું મારો દેહ; મા.
 કાં જાણું જે ભેરવ જપ જે ખાતુરે, વ. કાશીએ જૈને કરવત મૂકાવું; મા.
 કાં જાણું જે જોગ ધરીને જાગિરે, વ. તારેને વિજેએ ચોદશ ધાજા; મા.
 જોયા વિના તે જંપ જ નથી વળતારે, વ. થોભણુનાસ્વામીજી તે નથી મળતા; મા.
 આવણુ માસે સરવડિયાંની ઝડિયારે, વ. હેલીની નથી ઉઘડતી ધડિયો; મા.
 વા વાદળ તે વાપ છે બહુ સોરરે, વ. નાની મોટી નદીએ આબ્યાં પૂર; મા.
 કંથ વિના કામનિયે કેમ ખમાશેરે, વ. પરદેશી પિયુની પ્રીત જણારો; મા.
 જે કાનૂડે કંસનું કયું નિધનરે, વ. તે કાનૂડો કાનું કારે મન; મા.
 આ વાલાનો અધૂરો ધરવાસરે, વ. માસી મારી તેનો શો વિશ્વાસ; મા.
 ઢોર ચાર્યા તેનો શો તોલરે, વ. વાટે ન ધાટે દો જૂઠા કાલ; મા.
 ભૂધરજી તમે ભરવાડા વટ રાખીરે, વ. થોભણુના સ્વામી જૂવો ઝાંખી; મા.
 ભાદરવે ભર નિદ્રા લાગી મીડીરે, વ. સ્વપ્નામાં તો તારી મૂર્તિ દીડી; મા.
 માથે મૂગટ પીતાંબર જે પેચરે, વ. તિલક છાપ ને ટપકાં કેસર ફેરા; મા.
 પાતળિયાનો પટકો જોઈને અટકીરે, વ. તે વેળાએ દુઃખડાં ચાહ્યાં છટકી; મા.
 કાને કુંડળ કોટે મોતીદારરે, વ. જરકશીને જામે અગકે તાર; મા.
 વાંસલડીની વરણાગી શી કહીયેરે, વ. ઘૂનરિયો રૂપીને થેલાં ઘણ્યે; મા.
 વધામણી તો આવે વારંવારરે, વ. થોભણુના સ્વામી મળિયા મોરાર; મા.
 આસો માસે આવી વામસ બોલેરે, વ. ચોક્કમાં આવીને ચાસ ડોલે; મા.
 વધામણી કાઈ લાવે આણી વારરે, વ. કંઠેથી આહું એકાવળ હાર; મા.
 તરિયાં તોરણુ બાંધું મારે દારરે, વ. ધરમાં ધારું કુમકુમ વરણી ગાર; મા.
 સોનાને શ્રીફળે પૂરું થાળરે, વ. જે જુંગળ વજડાવુ મૃદંગ તાલ; મા.
 ચાલો સજની વૈકુંઠનાથ વધાવારે, વ. થોભણુના સ્વામીજી મંદિર આબ્યા; મા.
 બારે માસે આવી જાણ્યો હાથરે, વ. મોતીકે વધાબ્યા વૈકુંઠનાથ; મા.
 પુરુષોત્તમજી પુરુષોત્તમ મસવાડોરે, વ. દયા કરી તે દીવાળીનો દહાડો; મા.
 હરિ અમારે આનન્દ ઝોછવ થાયરે, વ. માનિનિયો મળીને મંગળ ગાય; મા.
 સેવક સરવે આરતિયો ઉતારેરે, વ. અલબેલાજી ઉપર તનમન વારે; મા.
 ખાનપાન પકવાન મીઠા મેવારે, વ. જમુનાંજળ ઝારીયો આચમન લેવા; મા.
 લવિંગ સોપારી એલચી આદરમાનરે, વ. વાળિ આર્પું બિડલે ખાસઠ પાન; મા.
 મુખ શળ્યામાં પોઢાડું નંદલાલરે, વ. થોભણુના પ્રજુનિર્મિતે ચાઉં ન્યાલ; મા.

મીરાંબાઈ*

ગુજરાતી ભાષામાં સ્ત્રી કવિમાં પહેલી મીરાંબાઈ
પટરાણી શોધે છે. એની કવિતામાં ભક્તિ
ભાવનો પ્રેમરસ ઝળહળે છે

સતભામાનું રૂપ

- જાણ્યું જાણ્યું હેત તમારું જાણવારે લોલ, હેત જ હોય તો હેડામાં વરતાયજો;
અમે તમારી આંખડિયે અળખામણીરે લોલ, વાલ હોય તો નયણમાં ઝળકાયજો;
જાણ્યું જાણ્યું. ૧
- પારિજાતકનું કુલરે નારદ લાવિયારે લોલ, જે સોંપ્યું રાણી રુક્મિણીને દરબારજો;
એકે પાંખડી મારે મંદિર ન મોકલીરે લોલ, કીધી મુજથી એ અદ્ધરી નારજો;
જાણ્યું જાણ્યું. ૨
- અચરત પાખાં ને આનંદ ઉતારે લોલ, જાણ્યો જાણ્યો નહિ જોડું સુદરશામજો;
રુક્મિણીને મંદિર જેને રંગે રમેરે લોલ, હવે તમારે અમસાથે શું કામજો;
જાણ્યું જાણ્યું. ૩
- અળગા રહો અલખેલા મને અડશે નહીરે લોલ, તમ સાથે નહિ જોડું નંદકુમારજો;
મોલે તો પધારે માનીતી તણેરે લોલ, આજ પછી નવ આવશે મારે દારજો;
જાણ્યું જાણ્યું. ૪
- નારદે કહ્યું સતભામા સાંભળોરે લોલ, એ નિર્લજ્જને નથી તમારું કામજો;
કાલા ને વાલા કરતો તે આવશેરે લોલ, મોઢા કુળની મૂકશે મા તમે મામજો;
જાણ્યું જાણ્યું. ૫
- ઉતારી આમણુરે સર્વે અંગયડીરે લોલ, લો શામળિયા તમારો શણુગારજો;
મારા રે મેયરની આંહું આંહણીરે લોલ, ખીજું આપો માનીતીને દરબારજો;
જાણ્યું જાણ્યું. ૬
- ચરણાં ચીર ઉતારી ચોળા ચુંદડીરે લોલ, ઉરચકા ઉતારી નવસર હારજો;
કાંખી ને કડકારે ત્રાટી કામણીરે લોલ, સર્વ સંભાળી લેજો નંદકુમારજો;
જાણ્યું જાણ્યું. ૭

* મીરાંબાઈનું સમગ્રમાણુ જીવનચરિત્ર જુદત્ કાવ્યદોહનના સાતમા ભાગમાં આપેલું છે, તે જુઠું.

આગળથી નવ જાણું મેં તો એવડું લોલ, ધરયિ ન જણેા ધુતારાનો ઢંગલો;
જાળપણાંની પ્રીત અમારી પાલટીરે લોલ, એ નિર્લજ્જને ચાનો દીજે રંગલો;
જાણું જાણું. ૮

ધીરજની વાતો ધરથી જાણી નહીર લોલ, પ્રીત કરીને પરવચ કીધા પ્રાણલો;
કાળજડાં કારીને ભોંતર ભેદિયારે લોલ, મીટડલીમાં માર્યા મોહનાં બાણલો;
જાણું જાણું. ૯

પ્રીત કરી પરદરવું તોતું પાધરું લોલ, થોડાં દિવસમાં શું દીધાં મને સુખલો;
સ્વમાનાં સુખડારે સ્વપ્ને વધી ગયાંરે લોલ, દેહલડીમાં પ્રગટયાં દારુણ દુઃખલો;
જાણું જાણું. ૧૦

પૂરણ પાપ મળ્યારે એ અખળાતણારે લોલ, જેનો પરણેો પરધેર રમવા જાયલો;
અખોલડા લીધારે બાળે વેપથીરે લોલ, તે નારીનું ન્જનન ઝોલાં ખાયલો;
જાણું જાણું. ૧૧

પાણીડા પીનેરે ધર શું પૂછિયેરે લોલ, વેરી પિતાએ પૂરણ સાધ્યાં વેરલો;
ઉછરી આપીરે એના હાથમારે લોલ, ગળયુધીમાં ઘેળિ ન પાપાં ઝેરલો;
જાણું જાણું. ૧૨

શોકલડીનાં વેણુ મને બહુ સાંભરેરે લોલ, નવણાંમાંથી છૂટે જળની ધારલો;
ઢેલું ન ફાટયુંરે હજુએ અમનજીરે લોલ, હિર ઉપર કાંઈ ઉઠયા મેલ મહારલો;
જાણું જાણું. ૧૩

એવાં તે મેણાં શું બોલો મુખધારે લોલ, બોળાં મનની શું આણો છો ભ્રાંતલો;
નારી મત શું રાખો નારદને કહેરે લોલ, કુળવંતી તમે કમ કરો કલ્પાંતલો;
જાણું જાણું. ૧૪

પટરાણી તમથી બીજી પ્યારી નથીરે લોલ, શું સતભામા કુડો આણેો કોધલો;
કપટી નારદિયાનાં કહેણુ ન માનિયેરે લોલ, લણેો વધારે ઘેર ઘેર જઈ વિરોધલો;
જાણું જાણું. ૧૫

સાચું જો કહું તો તમે નવ સાંભળારે લોલ, કહો સતભામા ખાજી તમ આગળ સમલો;
કાણુડા નાગને આણું આંગળીરે લોલ, તો એ તમારે મન નવ માને ક્યમલો;
જાણું જાણું. ૧૬

મોહનજી કહેરે સતી તમે સાંભળારે લોલ, કહોતો મંગાવું પારિજાતનું ઝાડલો;
આણીને રાપવું તમારે આંગણેરે લોલ, રાણી રાપ તજીને મૂકા રાડલો;
જાણું જાણું. ૧૭

હરખીને બોલ્યાં હરિથી હેતથિ લોલ, સતજામાને સોઠે લાગ્યાં પાવને;
વાળં ને વાગેરે વાંસળારે લોલ, ગીત ગાન ને નૌતમ ઉચ્છવ થાયને;

જાણ્યું જાણ્યું. ૧૮

કમકમ ને કરતૂરી બેહેકે કવડારે લોલ, ચૂવાચંદન ઉડે અખિલ ગુલાલને;
આનંદ આજવરે થાય અતિ ધણેરે લોલ, બેરહુંમળ ને વાળે મદંગ તાલને;

જાણ્યું જાણ્યું. ૧૯

રઘવું ગાયુંરે રૂડી રીતથિ લોલ, સતજામાનાં મનાવ્યાં મનને;
મીરાંને સ્વામીરે મોલ પધારિયારે લોલ, સતજામાનાં જીવન કીધાં ધન્યને;

જાણ્યું જાણ્યું. ૨૦



કૃષ્ણકીર્તનનાં પદ

પદ ૧ હું-રાગ પ્રભાત

મુજ અખળાને મોટી મીરાત બાઈ, શામળો ધરેલું મારે સાચુંરે.—ટેક. ૧

વાળી ધડાલું વિકલ વરકેરી, હાર હરિને મારે હૃદયેરે;

ચિત્તમાળા અતુરજીવ ચૂકસો, શીઠ સોની ઘેર જઈયેરે. મુજ. ૨

જાંઝરિયાં જગજીવનકેરાં, કૃષ્ણજી કલ્યાં ને કાંબીરે;

વિષ્ણુવા ધુધરા રામ નારાયણના, અણુવટ અંતરજામીરે. મુજ. ૩

પેટી ધડાલું પુરોત્તમકેરી, ત્રિકમ નામનું તાળુંરે;

કુંચી કરાલું કરુણાનંદકેરી, તેમાં ધરેલું મારું ધાલુંરે. મુજ. ૪

સાસરવાસો સજિને બેડી, હવે નથી કાંઈ કાચુંરે;

મીરાંબાઈ કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, હરિને ચરણે જાયુંરે. મુજ. ૫

પદ ૨ જુ

ક્યાં ગયોરે પેલો મોરલીવાળો, અમારા ધુંપટ જોડીરે;

ક્યાં ગયોરે પેલો વાંસળીવાળો, અમને રંમમાં રાજીરે.—ટેક. ૧

હમણાં વેણો ગુંથી હતી, પેરી કમુખલ જોળીરે;

માત જસોદા સાખ પૂરે છે, કેસર જાંટ્યાં જોળીરે. ક્યાં. ૨

જળ જમુનાનાં ભરવા ગયાંતાં, બેડું નાંખ્યું ઢોળીરે;

પાતળિયો પરપંચે ભરિયો, અમે તે અખળા જોળીરે. ક્યાં. ૩

ત્રેમતણી ત્રેમદાને અંતર, જેમની મારી જોળીરે;

મીરાંબાઈ કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, ચરણકમળ ચિત્ત જોળીરે. ક્યાં. ૪

પદ ૩ શું

બાલ મા બાલ મા બાલ મા રે, રાધાકૃષ્ણ વિના બીજું બાલ મા.—ટેક. ૧
 સાકર સેરડીનેા સવાલ તજને, કડવે લીમડા ઘોળ મા રે, રાધાકૃષ્ણ. ૨
 ચાંદા સૂરજનું તેજ તજને, આગીયા સંગાતે પ્રીત બેડ મા રે, રાધાકૃષ્ણ. ૩
 હીરા રે માણેક ઝવેર તજને, કથીર સંગાતે મણિ તોળ મા રે, રાધાકૃષ્ણ. ૪
 મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, શરીર આપ્યું સમતોલ મા રે, રાધાકૃષ્ણ. ૫

પદ ૪ શું

પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમનીરે, મને લાગી કટારી પ્રેમની.—ટેક. ૧
 જળ જમનામાં ભરવા ગયાંતાં, હતી ગાગર માથે હેમનીરે. મને. ૨
 કાચે તે તાંતણે હરિજીયે બાંધી, જેમ ખેંચે તેમ તેમનીરે. મને. ૩
 મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, સામળા સુરત શુભ એમનીરે. મને. ૪

પદ ૫ શું

લેહ લાગી મને તારી, અસ્થાજ લેહ લાગી મને તારી.—ટેક. ૧
 કામકાજ મૂક્યું નેધામજ મૂક્યું, મનમાં ચાહું છું મોરારી. અસ્થાજ. ૨
 ખને છે કામળી ને હાયમાં છે વાંસળી, ગોફળમાં ગાયો ચારી. અસ્થાજ. ૩
 સોળ સહસ્ર ગોપિયોને તમે વરિયા, તોય તમે બાળબલ્લચારી. અસ્થાજ. ૪
 મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, ચરણ કમળ બસિહારી. અસ્થાજ. ૫

પદ ૬ શું

કાલે પરણાવશું ગોપી, કુંવરને કાલે પરણાવશું ગોપી;
 લાજ અરબાદ સર્વ લોપી, કુંવરને કાલે પરણાવશું ગોપી.—ટેક. ૧
 કાનવર મારે ઘોડે ચડશે, માથે મુગટ આરેપી. કુંવરને. ૨
 રાધિકા જ્યારે મંદિર પધારશે, મંદિર રહેશે એપી. કુંવરને. ૩
 મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, લીલા વાધા ને પીળી ટોપી. કુંવરને. ૪

પદ ૭ શું

હારે કાઈ માધવ લ્યો, માધવ લ્યો, વેચતી વ્રજનારીરે. હારે. ૧
 માધવને મટકીમાં પાલી, ગોપી લટકે લટકે ચાલીરે. હારે. ૨
 હારે ગોપી ઘેલું શું બાલતી જય, મટકીમાં ન સમાયરે. હારે. ૩
 નેવ માનો તો જીવો ઉતારી, માંહી જીવે તો કુંજબિહારીરે. હારે. ૪
 વૃંદાવનમાં જાતા દહાડી, વાલો ગૌ ચારે છે ગિરિધારીરે. હારે. ૫

ગોપી ચાલી વૃંદાવન વાટે, સૌ જનની ગોપીઓ સાથે. હારે. ૬
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, જેનાં ચરણું કમળ સુખસાગર. હારે. ૭

પદ ૮ મું

ચનક [ચનક તાયધરે, નાચે નાચે નંદનો નાનડીયો.-ટેક. ૧
તાળબંધ તાળી વાગે ધુધર ધમકે, હારે લાલ મોરલી બળવે લધરે. નાચે. ૨
નારદ નૃસં કરતારે આગે, હારે વળી સાથ રાધાને લઈ લધરે. નાચે. ૩
બ્રહ્મા વેદ બહુતારે આગે, હારે સાં તો સૂરજ રથો મોહી મોહીરે. નાચે. ૪
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, હારે સાં તો કૃષ્ણજીએ મોરલી બળઈ. નાચે. ૫

પદ ૯ મું-રાગ પરજ

ગોવિંદો પ્રાણ અમારો રે, મને જગ લાગ્યો ખારો રે;
મને મારો રામજી બાવેરે, બીજો મારી નજરે ન આવેરે.-ટેક. ૧
મીરાંખાધના મહેલમાં રે, હરિ સંતનનો વાસ;
કપટીથી હરિ દૂર વસે, મારા સંતનકેરી પાસ. ગોવિંદો. ૨
રાણાજી કાગળ મોકલે રે, કે રાણી મીરાંને હાથ;
સાધુની સંગત છોડી દો, તમ વસોને અમારે સાથ. ગોવિંદો. ૩
મીરાંખાઈ કાગળ મોકલે રે, દેખે રાણાજીને હાથ;
રાજપાટ તમે છોડી રાણાજી, વસો સાધુને સાથ. ગોવિંદો. ૪
વિષનો પ્યાલો રાણે મોકલ્યો રે, દેખે મીરાંને હાથ;
અમૃત જાણી મીરાં પી ગયાં જો, સહાય શ્રીવિશ્વનો નાથ. ગોવિંદો. ૫
સાંઠવાળા સાંઠ થણગારજે રે, જાણું સો સો રે કાશ;
રાણાજીના દેશમાં મારે, જળરે પીવાનો દોષ. ગોવિંદો. ૬
કાળો મેલ્યો મેવાડ રે, મીરાં મઈ પશ્ચિમમાંપ;
સરવ છોડી મીરાં નીસર્યાં જેનું, માયામાં મનડું ન કાપ. ગોવિંદો. ૭
સાસુ અમારી સુપુત્રણા રે, સસરો પ્રેમ સંતોષ;
જેક જગજીવન જગતમાં મારો, નાવલિયો નિર્દોષ. ગોવિંદો. ૮
ચુંદડી ઓઢું ત્યારે રંગ યુવે રે, રંગ બેરંગી હોય;
ઓઢું હું કાળો કાંવળો, દુખે દાગ ન લાગે-કાથ. ગોવિંદો. ૯
મીરાં હરિની લાડણી રે, રહેલી સંત હજાર;
સાધુ સંધાતે સ્નેહ ધણો પેલા, કપટીથી દીલ દૂર. ગોવિંદો. ૧૦

કૃષ્ણાખાઈ

આ નાગર સ્ત્રીનાં ગીતો ગુજરાતમાં બહુ પ્રસિદ્ધ છે

—૦૦૦૦૦૦—

સીતાજીની કાંચળી

શ્રી રામજી જેરે ચરણે નખીને, સીતા કાંચળી પ્રીતેરે;
શ્રી રામ લક્ષ્મણનું વંદન કરીને, ગાણું છું નીતમ; હો રમતાં રઢ
લાગી રાણીને. ૧

દશરથસુતે આતા પાળી, ધર તજી આસ્થા વંનરે;
લક્ષ્મણ બંધવ જોડે લીધા, રનેહ ગાણું ધન ધન. હો રમતાં. ૨
પંચવટીમાં નિવાસ કરીને, આનંદ બહુ હિપજવેરે;
દિન પ્રત્યે ચોપટ બહુ ખેલે, જાનકીને મન લાવે. હો રમતાં. ૩
પાર્શ્વકુટીમાં સરોવર પાસે, જ્યાં ખેલે સીતારામરે;
કનકતણે દુર્ગ દીઠો એક, આંખો તેણે કામ. હો રમતાં. ૪
સોનાના શીંગને તવ્યા કનકની, નાભિયે કરતુરી બેહેરે;
ડમરો ચરતાં દીઠો જાનકિયે, નાચે નીતમ સેહેરે. હો રમતાં. ૫

સીતા-તે દેખી સીતાને રઢ લાગી, રામ એ મૃગ મારી લાવેરે;
આપણે જ્યારે અજોખ્યા જખણું, કાંચલડી શીવડાવે. હો રમતાં. ૬
રામ-સરોવર તીરે મૃગલો લિખે, દીસંતો મણે રડોરે;
થેની સીતા થેણું શું બોલે, મૃગ છે દેખાને કૂડો. હો રમતાં. ૭
બ્રહ્માએ જ્યારે સૃષ્ટિરચીસારે, સોનાનો નથી નિપજાવેરે;
નથી દીઠો નથી શ્રવણે સાંભળ્યો, કેમકે કારમે આંખો. હો રમતાં. ૮

સીતા-પ્રલક્ષ પારખું મારા પીયુજ, સાચો હશે તો સહારોરે;
કૂડ કપટથી આંખો હશે તો, હમણું શીટી જાશે. હો રમતાં. ૯
રામ-સાચો હોય તેને કયમ હણિયે, કયાં ગયું તમારું જાનરે;
પોતાના સ્વારથને આટે, લ્યો છો પથના પ્રાણ. હો રમતાં. ૧૦
સીતા-સીતા કહે સાંભળો રઘુનંદન, વિદ્યા તમારી કાચીરે;
ઉજાતો મારિ લાવો મૃગને, તો જાણું વિદ્યા સાચી. હો રમતાં. ૧૧

- રામ-બીજં વિદ્યાનાં કામ ધણું છે, રાખ્યા પત્ર ફળ ફલરે;
પોતાનો સ્વાસ્થ્ય સરતો હોય તો, પાપ ન કરિયે મૂળ. હો રમતાં. ૧૨
- સીતા-સીતા કહે એક મૃગને હણતાં, ચાતું બેસે કમરે;
મહારાજને મૃગયા રમવી, ખરો ક્ષત્રીનો ધર્મ. હો રમતાં. ૧૩
- રામ-મૃગયા માટે અમે નથી આવ્યા, અમને શાની આશરે;
જ્યાં જેવે આશ્રમે રહેવું, સાં તેવો અભ્યાસ. હો રમતાં. ૧૪
- સીતા-સાધુપણું જ્યારે એવાં આદર્શ, ધનુષપાણુ જાને ઝાલોરે;
સાધુ થઈને રહો એકાંતે, ધર્મ પોતાનો પાળો. હો રમતાં. ૧૫
- રામ-રામ કહે એ રાજપુત્રને, લખિયાં છે એંધાણુરે;
કદાપિ કાઈ બળિયો દુઃખ દે તો, તેના લેવા આણુ. હો રમતાં. ૧૬
- સીતા-શૂર્પનખા ભગિની રાવણુની, તેનો શો હતો વાંકરે;
વણુ અપરાધે તે અબળાનાં, છેલ્લો કર્ણ ને નાક. હો રમતાં. ૧૭
- રામ-શૂર્પનખા કહે મુજને ખરણો, તે મારે મન નવ ભાવેરે;
એકથકી અમે વાજ આવ્યા તો, બીજને કાણુ લાવે. હો રમતાં. ૧૮
- સીતા-સંસારમાં જ્યારે રહેવું કંથજી, કાપર થયે કેમ ચાહેરે;
સંસારનો લાલો મારો કંથજી, નારિ માગે તે આલે. હો રમતાં. ૧૯
- રામ-દેર બેઠાં મારો તે આજી, કાપર ન થાઈ કપમરે;
વનમાં આવીને લેવાં રૂપણાં, નહીં સતીનો ધર્મ. હો રમતાં. ૨૦
- સીતા-એવો કમખો મેં નથી પેશો, કાટિ ઉપાયે કંથરે;
જાત ભલી ને ભાત અનોપમ, ઉજ્જવલ અંગ અનંત. હો રમતાં. ૨૧
- રામ-એથી રડો કમખો શીવડાવું, સોનાના તાર નંખાણુરે;
વારુ પુલ ઉપર વેલ ફરતી, વચે મોતી ટંકાવું. હો રમતાં. ૨૨
- સીતા-નિપજાવી જે વસ્ત્ર નીપજે, તેમાં તે શી વડાધરે;
અણુનિપજ ને અમુલ્યક જેતી, જગમાં દિસે જ્યુગતાઈ. હો રમતાં. ૨૩
- રામ-એવા સ્વાદ હતો જ્યારે તમને, સિદ્ધ આવ્યાં છો સાથેરે;
હૈર બેઠાં નવ રહીરે ઘેલી, આદત પહેરત ખાંતે. હો રમતાં. ૨૪
- સીતા-પતિવ્રત મારું વ્રત પાળવું, પ્રિય વિના કેમ રહેવાયરે;
એક ધડી નવ દેખું તો, શ્વણાંડ વહીને જાય. હો રમતાં. ૨૫
- રામ-પતિવ્રતા જે હોય પ્રેમદા, પિયુરું માને વચનરે;
મૂખે ન આગે હૈયામાં દાએ, ધીરજ રાખે મન. હો રમતાં. ૨૬

- સીતા-દેખ્યા પાખે શાનું દાઝે, નગર પડે મોહ લાગ્યોરે;
થોડું કામ ને આળસ કરવું, હજી નયિ ગયો આધો. હો રમતાં. ૨૭
- રામ-એ અણસરજીંદુઃખકાણુ ભોગવે, થોડા સખને વાસ્તેરે;
બાજ વધારતાં જાય સમૂળમાં, સારે રહિયે હાય ધસતે. હો રમતાં. ૨૮
- સીતા-વસ્તુ રાખીને દામ આપિયે, સારે જાયે ક્યમરે;
રજિયે તો મળિયે મોહનજી, નિષ્ફળ ન હોય ઉઘમ. હો રમતાં. ૨૯
- રામ-એણું હોય તે ઉઘમ માંડે, આપણે સરવે સૂખરે;
જળ કાઠે રહીને જે દૂવો, ખાટે તે મૂરખ. હો રમતાં. ૩૦
- સીતા-સરિતાનાં જળ હોય ભારે ને, કૂપનાં ઉત્તમ કારીરે;
મહા જોગીયે મૃગત્વચા ગ્રહી, જો દીડી કાંઈ સારી. હો રમતાં. ૩૧
- રામ-તેને તે વસ્તુ વાક વિનતા, જોને જે આવે ભોગ્યરે;
ગૃહસ્થને રાજરિદ્ધિ રૂડી ને, જોગીને રૂડો જોગ. હો રમતાં. ૩૨
- સીતા-ભલી હુંડી અમારે ભાગ્યે તે, જેવી ચરીરે સાહિયેરે;
એવી કંચુકી આજ ન મળે, તે માટે મન મોહિયે. હો રમતાં. ૩૩
- રામ-એવડો મોહ ન ધરિયે માંનિની, મનમાં સંતોષ સાહિયે;
ત્યારે જેવું મળે તે અનુભવિયે, કાઝાને નવ ધાધયે. હો રમતાં. ૩૪
- સીતા-સીતા કહે શા માટે ન કરિયે, સ્નાદ નવો નવો લેવારે;
જોખનનો લાવો જીગજીવન, દિવસ ચારનો એ મેવો. હો રમતાં. ૩૫
- રામ-અવસર કાંઈ આળખતી નથી, જેવો વેષ તેવું રમણરે;
આપણે રાજ્યની રિદ્ધિ તજીને, આજે વનમાં ભમવું. હો રમતાં. ૩૬
- સીતા-દુઃખના દિવસ કાલે વહી જશે, વહાણે પામરો રાજ્યરે;
સવેળાનું સંધરણું હોય તો, અવસરે આવે કાજ. હો રમતાં. ૩૭
- રામ-રાજ્ય એસીશુ ત્યારે મળશે, જેવી જોધએ તેવી જાતરે;
ઔદ વરસ વનમાં ભમવું તો, રાત આડીની થી વાત. હો રમતાં. ૩૮
- સીતા-સીતા કહે શા માટે ન માણું, તમ સરખો પિયુ જ્યારેરે;
લક્ષ્મણ સરખા દિવરજી મારે, લાડ કરું પછી ક્યારે. હો રમતાં. ૩૯
- રામ-રામ કહે તને એ થી લલુતા, અખળાનો અવતારરે;
વનમાં રહીને જે લોભ કરવો, ન હોય એ ધર્મ લગાર. હો રમતાં. ૪૦
- સીતા-સીતા કહે સાંભળો મારા પિયુજી, કાણું કહે શું ચાપરે;
જે સ્ત્રીને નહિ માન પિયુનું, તે વાયે લીધી જાય. હો રમતાં. ૪૧

રામ-રામ કહે તું વહાલી ન હોય તો, શિવનું ધનુષ સાને ભાંજુરે;

હરથુરામ સાથે જુધ કરીને, અયોધ્યામાં ગાળું. હો રમતાં. ૪૨

સીતા-મનસા વાચાએ વહાલી હજી તો, કહ્યું કરો મુજ કંચરે;

ધડી અધધડી જે વિલંબ કરશે તો, આજુનો આણિય અંત. હો રમતાં. ૪૩

રામ-રામ કહે હૈયે નવ હારો, આટલો દી રમી જઈશરે;

તમને જ્યારે તેડી લાગ્યો, જે કહેશે તે સહીશ. હો રમતાં. ૪૪

સીતા-એ સોગટડે હવે કાલે રમાશે, હું નહિ ઢાળું પાસારે;

ધાડ અધધાડનો વિલંબ કરશે તો, કાંધક જેશે તમાસા. હો રમતાં. ૪૫

રામ-પાસા પછાડીને ધરણીપર ઉઠ્યા, ભાષને લળાવી નારીરે;

લક્ષ્મણ બાપ તું મદિયે રહેજે, મૃગને લાવું મારી. હો રમતાં. ૪૬

પંડિતા-ધનુષ લેઈ ધાપા ધરણીપર, કુરંગ ઉપર ઝાઢ પીસેરે;

જેમ જેમ ઢુકો જાય જગજીવન, તેમ તેમ વેગજો દીસ. હો રમતાં. ૪૭

ચાપ ચડાવી મૃગદી માયોં, મેલ્યું કસીને બાણરે;

મરતાં મૃગલે ચીસ નાંખી જે, લક્ષ્મણ જાએ આણ. હો રમતાં. ૪૮

શબ્દ સીતાએ સાંભળ્યો લક્ષ્મણ, રામ તેડે હિંતમારેરે;

હરથુને હણતાં કષ્ટ પશું છે, શીઘ્ર યદને સધારો. હો રમતાં. ૪૯

લક્ષ્મણ-લક્ષ્મણ કહે એક હરથુને હણતાં, કષ્ટ પડે તે આંનુરે;

રથુ સરખા ચીસ નાંખે તે, વાત તો હું નવ માનું. હો રમતાં. ૫૦

સીતા-દક્ષિણ દિશે દિયરિયા મારા, આજું રાક્ષસ દળ છેરે;

એકલકાં જાણીને જાએ, બેએ બાવીશનું બળ છે. હો રમતાં. ૫૧

લક્ષ્મણ-એક જ બાણે ચોદ સહસ્રને, મારે એવો મુજ બ્રાતરે;

ચોદ સહસ્ર ચડીને આવે તો, નવ હારે રથુનાથ. હો રમતાં. ૫૨

સીતા-વેળા વેળાનાં દળ દીયરિયા, એવડો ગરવ નવધરિયેરે;

ક્યારે હારિયે ને ક્યારે જિતિયે, તે માટે સંચરિયે. હો રમતાં. ૫૩

લક્ષ્મણ-લક્ષ્મણ કહે ભાલિલખ્યું હશે તો, અલાએ પાણું ન ચાથરે;

તમને વનમાં એકલાં મેલીને, ડગલું નહીં લરાય. હો રમતાં. ૫૪

સીતા-સીતા કહે તને ચાનું દાઝે, જુજવી માતા માટેરે;

સજો બ્રાત. ચતુરી હોય તો, હમણું દોડે ઉગાટે. હો રમતાં. ૫૫

લક્ષ્મણ-મુજને રામજી વહાલા ન હોય તો, શીઘ્ર આવું હું ચાથરે;

બોળે ભાવે ભક્તિ કરું છું, જાણીને જ્યેષ્ઠ જ બ્રાત. હો રમતાં. ૫૬

- સીતા—અકિત કરો તે મુજને ન બાવે, મીઠું બોલ્યે નહિ મીઠુરે;
 દુજ દુષ્ટનો વિશ્વાસ ન કરિયે, આજ પારખું દીધું. હો રમતાં. ૫૭
- લક્ષ્મણ—અહીં સીતાજી શુદ્ધિ તમારી, મુજને એવો પ્રમાણ્યોરે;
 રાત દિવસ મેં સેવા કીધી, એક ગુણુ નવ જણ્યોરે. હો રમતાં. ૫૮
- સીતા—સીતા કહે તારા ગુણુનું લક્ષણ, પડી વેળા પરમાખ્યુરે;
 સાદ સાંભળીને સાંસો કીધો, ત્યારે હેત જણાણું. હો રમતાં. ૫૯
- દિયરિયા તુંને ચાનું દાઝે, વહાલા નહીં શ્રીરામરે;
 બંધવ હોય તો રણમાં દોડે, કરવાને સંભામ. હો રમતાં. ૬૦
- લક્ષ્મણ—તમને અદિયાં કે સારું મેલું, સાંસો કરું છું તેણેરે;
 તમને જો લાંછન લાગે તો, વળતા મરિયે મેલેણે. હો રમતાં. ૬૧
- સીતા—તેવાં ભોળાં અમે નહિ દિયરિયા, મન વસિયા મહારાજરે;
 અવર પુરુષ સાથે બોલું તો, લાગે કુળને લાજ. હો રમતાં. ૬૨
- લક્ષ્મણ—કેટલું બળ તમ અબળાકેરું, તનક તાલ ને હેલારે;
 રાંધું ખાન ને પ્રેમદા સરખી, વણસતાં નહીં વેળા. હો રમતાં. ૬૩
- સીતા—સીતા કહે તું શું સમજાવે, સામુતણ્યા સુત કાલારે;
 એકસો ઉજડમાં ચાને જાણે, પ્રાણુ તને તારા વહાલા. હો રમતાં. ૬૪
- લક્ષ્મણ—મુજને પ્રાણુ જો વહાલા હોય તો, શીદ જાઉં હું વનરે;
 વન ફળ મેવા વિંણી લાતુ છું, એકાં કરો છો બોજન. હો રમતાં. ૬૫
- સીતા—સીતા કહે તું શું દિયરિયા, મુજને રાજે વારીરે;
 તું જાણે છે રામ પડે તો, હું ભોગવું આ નારી. હો રમતાં. ૬૬
- લક્ષ્મણ—અહીં સીતાજી શુદ્ધિ તમારી, મુજને એવું ન કહિયેરે;
 એક દહાડે દરયો દહ તો, સર્વે સાચુ લહિયે. હો રમતાં. ૬૭
- સીતા—કપટી હોય તે કાષ્ઠ હસે નહિ, રાજે મનમાં જાણીરે;
 જળ કાંઈ બગ ખ્યાન ધરે તે, મજાને લેવા તાણી. હો રમતાં. ૬૮
- પંડિતા—વચન બાણુ વાગ્યાં લક્ષ્મણને, તાપ ઉપ-ચો તનમારે;
 બહુએ પેર પડી લક્ષ્મણને, ઝરણુ લાગી મનમાં. હો રમતાં. ૬૯
- શિલિમુખ રેખા કીધી લક્ષ્મણે, દીધી રામની આણુરે;
 ફૂડે કપડે જે કાઈ આવે, તેના જાણે પ્રાણુ. હો રમતાં. ૭૦
- એમ કહી લક્ષ્મણજી ગયા, તારુણીને લાગ્યો તાપરે;
 કહણુ વચન કહ્યા દીધરને, તેનું લાગ્યું, પાપ. હો રમતાં. ૭૧

લાગ જોઈ લંકાપતિ આંખો, પાંચિયે ચલાવ્યા ચરણુરે;

પરદારાત્રે હરવા કારણ, માથે લાવ્યો મરણુ. હો રમતાં. ૭૨
ભગવાં વચ્ચ ન ભેખ સંન્યાસી, કરમાં કમકેળ ધાર્યુરે;

સુધાયતિ બિહા આપો, આવી એમ; ક્યારિયું- હો રમતાં. ૭૩
આવો પ્રભુજી, બેસો ઝપિજી, અમૃત બોલ્યાં વાણીરે;

ઉઠીને આસન ત્યાં આપ્યું, ગૃહસ્થાશ્રમધર્મ જાણી. હો રમતાં. ૭૪

રાવણુ-કોણ પિતા, કાને ઘેર પરણ્યા, કોણ તમારો કંઠરે?

ઉજડમાં એકલડાં મેલીને, ક્યાંહાં ગયા બળવંત. હો રમતાં. ૭૫

સીતા-જનક પિતા ને દશરથ સસરો, કૌશલ્યાંજી સાસુજી;

તાતતણાં વચ્ચ પાળવાને; અમે ત્રણે યઈ વન વાસ્યું. હો રમતાં. ૭૬

સોનાના શિંગનો મૃગ આવ્યો, તો કંચુકિની યઈ અભિલાખારે;

મૃંગલો મારવા પિયુજી ગયા છે, કરીને શિલિમુખ રેખા. હો રમતાં. ૭૭

પંડિતા-શિલિમુખ રેખા ઉપર મેલી પાવેડી, પાપી બોલે મર્મરે;

એપર પગ મેલી દો બિહા, રહેશે તમારો ધર્મ. હો રમતાં. ૭૮

પાપીનો પ્રપંચ ન પ્રીજ્યો, ભામિની યઈ હૃદયે બોળારે;

પોતાની વાત જે પરને કહેશે, તે રહેશે આંખો ચોળા. હો રમતાં. ૭૯

સીતાએ સીતાજી આપ્યાં, પગ પાવડિયે ધરિયારે;

હિપાડી લીધી અબજાને, હરણુ કરીને સંચરિયો. હો રમતાં. ૮૦

ત્યારે તારુણિને ત્રાસ જ પડિયો, ધાળે લક્ષ્મણુ રામરે;

આ પાપી કાઈ હરી જામ છે, કરીને કુષ્ટનું કામ. હો રમતાં. ૮૧

તે શબ્દ સાંભળી પંખી આવ્યો, દશરથનો જે મિત્રરે;

સીતાને મૂકાવા કારણ, માંડ્યું જુદ વિચિત્ર. હો રમતાં. ૮૨

રાવણે એક કપટ જ કીધું, પર્વત પાછળ રહીનેરે;

રુધિરાળા પાણાણુ ગળાવ્યા, ભારે પડિયો થઇને. હો રમતાં. ૮૩

ત્યાંથી રાવણુ લેઇને ગયો, લંકાના ગદર્ભાવરે;

મૃગ મારીને રામજી વળિયા, જે જે રાધવરાય. હો રમતાં. ૮૪

નયિરે સીતા, નયિરે સીતા, નયિરે મહુલી માયરે;

કાગારાળ ત્યાં યઈ રહ્યો છે, ચક્રડોળ વાતે ત્યાંય. હો રમતાં. ૮૫

પગલે પગલે શોધતા તેને, ગયા તે બિહુએ ભાષરે;

ઋષ્યમૃક પર્વતમાંહિ પહોંચ્યા, જ્યાં છે વાંદરાનો રાય. હો રમતાં. ૮૬

સુગ્રીવ સાથે કરી મૈત્રી, વાળીને નાંખ્યો મારીરે;
 વાળીનું રાજ્ય સુગ્રીવને આપ્યું, ઉપર બાલી નારી. હો રમતાં. ૮૭
 નર વાનર એકઠા કરીને, સાગર બાંધી પાન્યરે;
 રાવણને મારી કરીને, વિલિપણને આપ્યું રાજ્ય. હો રમતાં. ૮૮.
 જીવ કરી સીતાને લાખ્યા, દેલ નિશાન વજડાવીરે;
 સીતાજીનાં લાડ પાળ્યાં ને, કાંચલદી શીવધાવી. હો રમતાં. ૮૯
 સ્વામી આસા એળંગીને, મમત ધર્મો બહુ મનમારે;
 સતી સીતાને દુઃખ ઉપનું, તાપ બાપિયો તનમાં. હો રમતાં. ૯૦
 પહેલે સીતાવિવાહ ગાયો, રુદ્રમિષ્ટીદરણુ રુદ્રરે;
 સીતાકંચુકી શોભે વરણ્યો, કૃષ્ણ વિના સૌ કુટું. હો રમતાં. ૯૧
 સતીશુશ્રુ કૃષ્ણભાઈ ગાયે, વડનગરમાં વાસરે;
 રામલક્ષ્મણ જનકીનો જય, સાથે હનુમંત દાસ. હો રમતાં. ૯૨
 જે જન હરિશુશ્રુ ગાય સાંભળે, તેહતણાં દુઃખ વામેરે;
 ધર્મ અર્થ ને કામ સુકિત રૂળ, ચાર પદારથ પામે. હો રમતાં. ૯૩



પુરીબાઈ

—૦૦૦૦૦૦૦૦૦—

તળ ગુજરાતની સ્ત્રી કવિ તે માત્ર એ જ સ્ત્રી

સીતામંગળ

—૦૦૦—

કડવું ૧ હું-રાગ ધોળ

સતી સીતાને ચરણે લાગુંજી, નિર્ભળ વાણીને શુદ્ધ શુદ્ધ મારુંજી;
હાળ

મારું હુંદે શુદ્ધ શુદ્ધ મનોહર, સ્વામી સારંગપાણ;
ગુણ વરણવુંદે હું તાહરા, મને આપ અવિચળ વાણ. ૧
સિવરા મંડપ રમ્યો જ્યારે ને, તેડાવ્યા બૂપ;
ઋષિ સાથે રાધવ આવ્યા એનું, મહા મનોહર રૂપ. ૨
પાતાળનારે પતંગ તેજા ને, આવ્યા મગન મુનિ દેવ;
રાવણ કહે હું ધનુષ બારું ને, કન્યા વરું તતખેવ. ૩
સતી જનકિયે સામું જોયું ને, દીઠા શ્રીમહારાજ;
સ્વામી બવોબવ હું પદસેવક, કેમ વિસારી આજ. ૪
સતી તે કેરાં વચન મુણીને, હસ્યા શ્રીરઘુવીર;
ક્ષણમાં રે વરું હું જનકી, તું રાખ મનમાં ધીર. ૫
કરજોડી પૂરી બણે જોના, અમરાપૂરીમાં વાસ;
સ્વામી સૌ સંતની દાસ હું, રઘુનાથ રાખો પાસ. ૬

કડવું ૨ જ્યું-હાળ

રતનાળિ સીતાજીએ વેણુ વછોડી, શેષ નાગ સળકી રણા કરજોડી;
પુખ્તની છબિ અતિ ભુદ્ધિ શોષ્યેનિમાંડી, રાહિણી પતિદરશને આવ્યા બાઈ. ૧
નાસિકા શુકચંચુ અધરરસ સોહે, દંત દેખીને માનવીનાં મન મોહે;
ચણગાર સજે રાજ જનકકુંવારી, તેની શોભા બની ત્રણ લોકથી ન્યારી. ૨
કર કામળ ને રાતા કુમકુમ જેવા, સુડયો રતનાજો બાળુગંધ તેવા;
કાદંડને ભાગતાં હાથ અપાણા, મોટાં બૂપતિ માંચ પજા ખશિયાણા;
સ્વામિ આજ તમે મને કેમરે વિસારી, જુગજુગ માંડી હું તો હતીરે તમારી. ૩

ત્યાં તો ધનુષ ભાંગિને શતખંડ કર્યો, પછી જનકની કુંવરીને રામ વખોરે;
સારે ચોદ લોક માંહિ ચાલી વધાર્ષિ, કરે જોડીને એમ કહે પુરીઆર્ષ. ૪

કડલું ૩ જીવં-દાળ

- જન લઈ આવ્યારે દશરથરાય, હસતી ઘોડા બહુ કલા નવ જાય;
કાળા કાળરા ને રાતારે ધણા, સુંદર તે મહારાજારે તણા. ૧
- લીલા પીળા ને ઘોળા જેઠ, ઘોડા પાખરિયા પલાણ્યા તેઠ;
રથ સુખપાલોનિ રચનારે બણી, જન વખાણુરે રાધવતણી. ૨
- ભારે શેષ પાતાળે ગયા, રળે સૂરજ અંખારે થયા;
બેર ભંગળ બહુ નાદ જ ચાય, જનની શોભા કહી નવ જાય. ૩
- સૂણમાં પહોંચ્યારે દશરથરાય, સામેયે રાજ જનકજી જાય;
મેટયા વેણુરે મળિયાં મન, રાજ જનક કહે દિવસ ધનધન. ૪
- એલચિએ વાસ્યારે જળ આણી, ખાંડ ઘોળીને પાપારે પાણી;
જન જોઈને રાજ જનકજી હસ્યા, એ આગળ આપણ રાજને કર્યા. ૫
- ચંદનના ઓરડારે ઉધાસા, દશરથ રાયને લારે ઉતાર્યા;
પાલખડી મેલોરે પરચાળ, જોતાં સાચી દીસેરે રસાળ. ૬
- જનરડિઓનીરે ભુકિત જ બણી, યાચરણુરે આખ્યાં પાયરી;
ઘોડાનીરે ઘોડારો ધણી, વળી વિધ કરી રૂડી માદાતણી. ૭
- આવી જનકજી ખોલ્યા વાયકા, કલુઓ લઈ ચાલો નાયકા;
નાગરી સહિ મળી નારી જેઠ, કલુવો લઈને ચાલી તેઠ. ૮
- માતી ને વાતી જનિવાસે જાય, ધણું સંતોષ્યારે રાધવરાય;
કૌશલ્યા બાઈયેરે દીધાં માન, સઉકેને આખ્યાં કૌશળ પાન. ૯
- જનક રાજની જે વહુ દીકરી, તેને તેને તે કૌશળ આખ્યાં ફરી;
માતા તે નયણે અજન કરે, કંકુ ચંદન રણુપતિને ધરે. ૧૦
- માતા તે મનમાં એવું બણે, રખે કુંવર કોની દષ્ટે પડે;
ભરત સત્રુધન લક્ષ્મણુ ધીર, વર પાસે જોઠા ત્રણુ વીર. ૧૧
- માતાજી ચિતા ન કરશે તમે, રક્ષા કરીશુંરે રાધવ અમે;
એ તો કહિયેરે કારણુ રૂપ, સૂરજવંશમાં મોટા ;જૂપ. ૧૨
- ધનુષ તો એણે ભાંગિયું, ધણા અસરનું કુળ લાગિયું;
તોરણે ને જળે નાચે મોર, મંડપમાં દીસે ધનધોર. ૧૩
- મંડપમારે ઊભાં, મહામતી, તેણે નવરાખ્યાં મહાસતી;
જોન જ આગળ જોઈ સીત, રાધવજી સું પૂરણુ પ્રીત. ૧૪

ગોત્ર જ માંચ જીવાવર આવિયા, હટે કમળમાં તે ભાવિયા;
દશરથના દદામા મડગઢા, રઘુનંદન વરદોડે ચઢા;
કર જોડીને કહે પૂરીબાઈ, લગન સાધવાની 'વેળા યાઈ. ૧૫

કડવું ૪ શું-ઢાળ

મંચળ અમ્મ ચઢયા રઘુનંદન, દોલ દદામા ગાજેજી;
સીતાનો વર શોભે તોરણ, જોઈ કોટી કામ લાજેજી. ૧
કદી કામળ ત્યાં મેખલા સોહિયે, પાયે નેપૂર વાજેજી;
ખાંહે બાલુખંધ ખાખ્યા છે, કોટે કૌસ્તુભમણિ જાજેજી. ૨
જનરડી વરની માડી સંગાતે, ગીત મધુરાં ગાયેજી;
સાસુ પ્રેમે પનોતી ધાઈ, વરને પોખવા જાયેજી. ૩

કડવું ૫ શું-ઢાળ

નાક સાહિતે નિરખ્યા અંતરજમી, મારી લાડકવાઈ રૂડો વર પામી;
એની ચોરિયે ચોતરફ હિરની દોરી, રાજ જનક કહે સીતા રામથી ગોરી. ૧
ત્યારે મધુરી શી વાણી કૌશલ્યા બોલે, ત્રિલોકમાં નહિ મારારામને તોલે;
સીતા પહેલું મંગળ વરતું રઘુરાય, ત્યાં તો મધુપર્કકેરાં દાન અપાય. ૨
સીતા ખીજું મંગળ વરતું રઘુરાય, ત્યાં તો મુદ્રિકા કેરાં દાન અપાય;
સીતા ત્રીજું મંગળ રામની સાથ કીધાં, ત્યારે જનકરાયે મહાદાન દીધાં. ૩
સીતા ચોથું મંગળ વરતું રઘુરાય, ત્યાં તો કન્યકિરં દાન અપાય;
ત્યાં બરાનપુરની બાજેઠી મગાવો, ત્યાં વીસલનગરની યાણી અણાવો. ૪
ત્યાં કુંગરપુરની ઝારીરે આણી, કંસાર પીરસે રાજ જનકની રાણી;
કંસાર પીરસ્યો તે રૂડીરે રીતે, સીતા રામ જન્માં તે પૂરણ પ્રીતે. ૫
ત્યાં પાન સોપારીની જાળ જ છોડી, 'સીતા રામ રહ્યાં છે એકે કર જોડી;
કર જોડી પૂરી કહે જે જે કાજે, ત્યાં કન્યા સન્મેડાનાં જામણ્યાં લીજે. ૬

કડવું ૬ શું-ઢાળ

ઉત્તમ જળ ઉબ્જોદક મેલ્યાં તે, કાણુને નાવણ કાજેજી;
પીટ પીરોજને સોના આડણિયો, તે જનને આસન દીજેજી. ૧
વીસલનગરની યાણિયો અણાવો, ને કુંગરપુરની ઝારીજી,
વાટકડા વીજાપુરી મેલો તો, સુવરણ લોટા શુભકારીજી. ૨
ઠાઠા ધઉની લાપચિ પિરસો તો, મહિ માળવિયો ગોળજી;
ધી તો મવરી ગામનાં પિરસો ને, દહિ દુધ કેરી છોળજી. ૩

શાક તો સૂરણનાં પિરસો તો, રાષ્ટતાનો નહોં પારજી;	
દાળ ચંપાના છોડશિ પિરસો ને, વિધ વિધ માંડી વધારજી.	૪
શેષ સુવાળાં સુદર પિરસો ને, પાપડ પૂનમ ચાંદજી;	
ભાત કમોદતલો પિરસો તો, ખોખલો પીરસો ખાંડજી.	૫
બોજન રૂડાં બાવથી કીધાં, સંતોડી સર્વે જનજી;	
શુદ્ધાચમન લેઈ બાર પધાર્યો ને, આખ્યાં ફેફળ પાનજી.	૬
પેરામણીનો સમય થયો છે, માગી દ્યો ને ભેખયેજી;	
દશરથરાયને સોનાતું દીધું તો, રધુનંદનને જતોઈજી.	૭
પાંચે વસ્ત્ર આખ્યાં રધુનંદનને, રંગ કસૂભે બોળાજી;	
ધરશાડી ધરચોળાં અણાવો ને, પાટણની જ પટોળાજી.	૮
જનરડીને બુલતી સાડી ને, માંડવે આવીને પેરજી;	
ઝાલ હુમણાં ને નાકે વેસર, સીતાખાઈ ફેરજી.	૯
સીતાખાઈ સાસરે આત્માં ને, દાદાના દેશ મૂકયાજી;	
સીતા વિના તો સુનું લાગે ને, તુલસીના કપારા સૂકયાજી.	૧૦
પાહું વાળાં જીવે સીતા પનોતાં ને, દાદાને આશિય દેયજી;	
ધણું જીવજો દાદાજી મોરા ને, રાજ અવિચળ રહેયજી.	૧૧
ધણું જીવજો વીરાજી મોરા ને, બાબીના નવરંગ ધાટજી;	
સીતાખાઈને પાસે બોલાવીને, કહે છે પોતાની માતજી.	૧૨
ગદગદ કંઠ થયા જનકજી ને, આંસુડાં ઢોળે માયજી;	
મારી સીતાને તમે સુખ દેજો ને, ચોદ જીવનના રાયજી.	૧૩
લાડકી સીતા કહું કરજો તું, લાજ વધારજો તારીજી;	
રમકડાં રળિયામણાં આત્માં ને, દીધી શિખામણુ સારીજી.	૧૪
સીતાખાઈ સહિયરોને મળીને, પછી સાસરિયે જાયજી;	
પૂરીખાઈ કહે છે કડવાં તે, પ્રીતે પૂરણ થાયજી.	૧૫
માય શિષે ને સાંભળે, તેનો વૈકુંઠ થાયે વાસજી;	
અડસઠ તીરથનું ફળ મળશે, પાપ યશે સો નાશજી.	૧૬



ગવરીબાઇ

ગીરપુરની આ નાગરણુ બ્રહ્મજ્ઞાની હતી

પદ ૧ છંદ

સોહં સોહં બ્રહ્મ એ બજ, સોહં સોહં બ્રહ્મ એ બજ.—ટેક.
પંચ કોસકો તું સાખીરે, ચૈતન્ય સમજી લે એ બ્રમ; સોહં.
જન્મ જરા મૃત્યુ નહીં તોડું, નહીં તો એ કાલની ક્રમ; સોહં.
નહીં તું મ્વેત પીત ને રક્ત, નહીં તું શીતળ ગ્રમ; સોહં.
નહીં તું બંધ, નહીં તું મુક્ત, નહીં તું એ દેહનો ધર્મ; સોહં.
નહીં તું દીર્ઘ, નહીં તું સૂક્ષ્મ, ગવરી સ્વતંત્ર બ્રહ્મ; સોહં.

પદ ૨ જુનું—રાગ મહાર

પૂર્ણ બ્રહ્મ પુરી રહ્યો, અખંડ એક સ્વામી—ટેક. ૧
ચૌદ જોવન બાપી, રહ્યો હરિ ત્યાંહી,
બાહીર બીતર જ્યાંહી, તુંહી મોહ નામી; પૂર્ણ. ૨
ચંદમે તું ચૈતન્ય તું, સુરજ મેં તું તેજ,
નાહક બજે તું વિના, દસોદીશ જામી; પૂર્ણ. ૨
રૂપ નહીં, રંગ નહીં, વર્ણ નહીં વિશ્વ,
નિરંજન નિરાકાર, નહીં માયા કામી; પૂર્ણ. ૩
ગવરિ ગુરુ જ્ઞાન પ્રકાશ, તિમિર ભયોરિ નાશ,
ભાગ્યે બ્રહ્મ ચિદ વિલાસ, પૂર્ણપદ પામી; પૂર્ણ. ૪

પદ ૩ જુનું

જયજય દીન દયાળ, હરિ હવાં કરો હમારી સાર—ટેક.
કાલના કાલરે કહાવો, ભવ પાસ છોડાવાને આવો; જયજય.
કરુણાકારી આરત બંધુ, હરિ તમે દયાના છો સિંધુ; જયજય.
તારા ચરણ હરિ ના સેવે, તે સુખ પરમ કવાંથી લેહે; જયજય.
પૂર્ણ બ્રહ્મ સનાતન સ્વામી, અખડાનંદ તું બહુ નામી; જયજય.
ધાવધાવ રમુપત રાયા, હરિ હું પડું તારે પાયા; જયજય.
દીન દયાળ દયા કીજે, જીડતાં હિંગારીરે લીજે; જયજય.

બિંબ પ્રતિબિંબથી રે ન્યારા, આત્મારામ અવિનાશી મારા; જયજય.
 નિલ સેત અનંતરે સચરાચર, જોગી ધ્યાન ધરે નહિ દાણુભર; જયજય.
 બ્રહ્મ અમિ મેં કરને બાલી, દશમે દ્વારે-જોએ તને ન્યાળી; જયજય.
 શિવ બ્રહ્માદિક બેદ ન જાણે, હરિ તું વેદ પુરાણ વખાણે; જયજય.
 સૂક્ષ્મ પરમાણુ ન થાય, હરિ વેદ નિરંતર ગાય; જયજય.
 મન વાણીથીરે અપાર, કોઈ ન જાણે તારો પાર; જયજય.
 આઘ ને અંત નહી તારો છેડો, હરિ તું નજીક યકી છે નેડો; જયજય.
 કાલજ કારણુ ન મલે લેણ, હરિ તું નેત્રિ નેત્રિનો શેણ; જયજય.
 મોહના પાશ સર્વેરે કાપ, ટાળો ત્રિવિધના સૌ તાપ; જયજય.
 ભક્તવત્સલરે પ્રતિપાળ, આવો ગવરીના ગોપાળ; જયજય.

પદ ૪ થું-રાગ કદી

હરિનામ બીનારે જ્યાર જોલના કયા, કયા બીના જ્યાર સુનના કયા;-ટેક. ૧
 સુખ સાગર સામલીઓ ત્યાગી, કુપ ડાખમે ડોલના કયા; હરિ. ૨
 ધટ ગિરિધર ગિરિધારી પાયા, બાહેરદ્રીગ અબ જોલના કયા; હરિ. ૩
 આત્મા અખંડ આવે ન જાવે, જન્મ નહીં તો શીર મરના કયા; હરિ. ૪
 ગવરી બ્રહ્મ સકળ મેં જાન્યાં, જાન્યા તો જદ જોલના કયા; હરિ. ૫

પદ ૫ મું-ગરબી

આત્મજ્ઞાન વિના ગ્રાણીને સુખ ન થાએરે;
 આત્મજ્ઞાન વિના મન વિગ્રામ. ન પાએરે. ૧
 આત્મજ્ઞાન વિના કોઈ સાધે જોગની જુગતીરે;
 આત્મજ્ઞાન વિચાર વિના ન પાવે મુક્તિરે. ૨
 આત્મજ્ઞાન વિના કોઈ કોઈ અડસઠ તીર્થ નાહરે;
 કામ કોષ કેરા ન રવા કે મુક્તિ ન પાએરે. ૩
 આત્મજ્ઞાન વિના કોઈ ધર તજી વંત ખંડ જાએરે;
 ફલ ફલ વિણીને ખાએ કે મુક્તિ ન પાએરે. ૪
 આત્મજ્ઞાન વિના પવન સાધે કે મુક્તિ સમારેરે;
 આત્મજ્ઞાન વિના ન ચડે રંગ કરારેરે. ૫
 આત્મજ્ઞાન વિના મુનિ મતબાળાં ફરેરે;
 ઉપર રાતા ને બીતર કાયા કે મુક્તિ ના મીલેરે. ૬
 આત્મજ્ઞાન વિના જટા વધારે જોગીરે;
 નેણી વૃષ્ટા નાહી જુગી કે જ્યાનો રોગીરે. ૭

આત્મજ્ઞાન વિના ક્રાઇએ પંચાગ્નિમે તાપેરે;
કંઇ જાધે મસ્તક ઝૂલે મુકિત ન આપેરે. ૮
આત્મજ્ઞાન ધ્યાનમે સેવ્યા અંતર જાગીરે;
ગવરી પરમાત્મા પૂર્ણ બ્રહ્મને ગ્રેમે પામીરે. ૯

પદ ૬ દુર્ગ-રાગ કલ્યાણ

બ્રહ્મનો ભેદ જાણે જન અનુભવી, ભેદ જાણ્યા વિના ભ્રમણા ન જાવે;
ભ્રમણા ગયા વિના કરમ કહો કેમ ગણે, કર્મ ગયા વિના મરમ ન પાવે. બ્રહ્મ. ૧
મરમ લઘ્યા વિના સંસાર નં ટળે, સંસાર ટળ્યા વિના સર્વ કાર્યું;
કથની કથે અર્થ બહુ અનુભવે, રહેણી વિના પદ કેમ પામે સાર્યું. બ્રહ્મ. ૨
સાર્યું સિદ્ધાંતનું રહસ્ય સમજે નહીં, ન સમજ્યે અરથ કથું ન સરે;
અનાત્મા સુઆત્મા બુદ્ધિ જોએ, તેણે કરી વાસનાનું લિંગ ન ગણે. બ્રહ્મ. ૩
અણુલિંગીને અનુભવી જાણુજો, તે જ તત્ત્વદર્શી રહે જોઈ;
ગવરી આત્મા પરમાત્મા એક જાણે, દૈત જાવ ન છોડે કોઈ. બ્રહ્મ. ૪ ;

પદ ૭ સું

પ્રથમે પંચમ જાગથી, પિંક રચ્યા તું જાણુ;
આઠ અવયવમહિ મેળવ્યા, પીછે અંત વેશ પ્રમાણુ. ૧
ખીજે તે ખીજો ઘાસે નહીં રહે, મેં તો જોયો વિવેક વિચાર;
પાંચ પચાસમાં પોતે રમે, જેમ છે તેમ એ સાર. ૨
ત્રીજે તે તિમિર ટળ્યારે, મહિ ઉગ્યો જાણુ ઉજાસ;
કમળ પુલ્યાં સોહામણ્યાં, જ્યાં જામર લેવે વાસ. ૩
ચોથે તે ચિત્ત ચોંપે ચણું, આવી અનુભવ અંગે પાંખ;
ચિદાકાશમાં ઉડે સદા, જીણે જરુણે, ઝાંખ. ૪
પાંચમે પ્રણવ પ્રગટ્યા, મારા હૃદય કંદરી માંહ;
અણુજીવ આત્મજી ટળી ગયું, કલહ કલ્પના મોટાય. ૫
છઠ્ઠે તે સ્વરગ વેકુંઠની, મને વાત ન સોહાય;
નિર્ગુણ સગુણથી ન્યારો સદા, લખ્ય લખ્ય મહિ સમાય. ૬
સાતમે કોનું સાધન કચ્છું, નથી ખીજે ક્રાઈ પરિણામ;
ખીજે કહેશે ત્યાં લાગે બંધન, એમ વેદ વદે છે મર્મ. ૭
આઠમે આત્મા એક છે, એક ઉદેક એક ખાણુ;
વા ખીજ મેં જેમ વિસ્તરો, તેની અન્ય ચાલે વહાણુ. ૮

નામે નિસાલંબ તુંહી, જાણે તત્ત્વદરશિ સંત;
 ઘટ ઘટમેં બ્યાપી રહ્યો, જેમ માળા વિષે તંત. ૫
 દશમે દશ દિશા માંહે, ઝોજી અંતર દષ્ટ દેખ;
 દરિ વિના અન્ય કો નથી, સંયમ કલ્પના તું છેક. ૧૦
 એકાદશી અદ્વૈત કરી, જ્યાં દ્વૈત નહોં કો લાલ;
 વરતું વિચારે સંસાર સુપન, વંધ્યા સૂતનો પરિવાર. ૧૧
 બારસે બીજ બળી ગયાં, ફેલી અગન ન પાય;
 સદ્ગુરુની કૃપાથી, અણલિંગી ખગવત થાય. ૧૨
 તેરસે ત્રિગુણ નીકા ટાળી, કાઈ જાગ્યા મહાજન;
 તમપદનો લેખ લખી, વાંચી લેને ધન્ય. ૧૩
 ચતુરદશીએ ઉપમા તરે, દુરીયા અનિત તું જાણ;
 બાહીર બીતર ધાલ માવાને, વિશુ સખી પરમાન. ૧૪
 પૂરણ છે પરમાત્મા, સદચિદ આનંદ ધન;
 ગવરી સ્વપદ પાછા, ઉદ અસ્ત નહોં રહેણી દન. ૧૫
 સોળે કળા સંપૂર્ણ થઈ, નીજ ધામ કેવલ્ય એક;
 કે બાદ બી ઉપજે ખમે, ખણ ખગ તેમનું તેમ. ૧૬

પદ ૮ મું

આદ અનાદિનો એક છે, એક પૂર્ણ પરિધાન;
 બીજું તેનું જાણુને, મિથ્યા કલ્પિત મરમ. ૧
 સોમ સમાધિ માંહે રહે છે, અણલિંગી આસે;
 મીટેવા એક જાળ, સકળ સાધન નાસે. ૨
 મંગળ વર તે માંહે, આત્મ સ્વેત્રકાશ;
 નાહી વિધિની સેદ, પાપ પુનકો આશે. ૩
 શુષ થકી બ્યતિરેક છે, ગુણ ઈંદ્રી રંધી તે;
 રવિ શશી જો નહોં, નહોં ત્યાં દિન રજની સહી તે. ૪
 ગુરુ અકીની મહેર, મીટયું દેહજો જાને;
 સુકૃત દુષ્ટત ક્રમ ઝાલ્યા, ધાલ અમિ માંહે. ૫
 યની સ્કંધ યથો નિરાય, નહોં ત્યાં હુમર તો ધમે;
 સ્થાવર જંગમ માંહે, વિદ્યાસો પૂર્ણ પરિધાન. ૬
 છે એ સ્પતંત્ર ગવરી અણુછતો, નામે નહોં દ્વૈત;
 કો કાળ એને જાણવો, અર્ખડ એક અદ્વૈત. ૭

ઉપદેશનાં પદો

પદ ૯ મું-રાગ પ્રભાતી

સુખ સાગર શિવરાજ સદાએ, સુખ સાગર શિવરાજ;
વનેશ્વર વિશ્વમાં વિલસ્યા, જોગ પુલનમે બાસ. સુખ. ૧
વગડે વાસ પુરોરે વનેશ્વર, જોગ સાગર ગંગાસ;
નરનારી મીલ દર્શન આવે, પૂરો સખનકી બાસ. સુખ. ૨
ઓરકુંતો રિદ્ધ સિદ્ધ બક્ષિય દેવે, ખાનપાન મીઠાસ;
આપકું તો આક ધંતુરે, ભાગ અંગ બભૂતિ ઉભસ. સુખ. ૩
શિવ હરિમે ભેદ નહીરે, વેદવાણી ઉચરે સાય;
દાસ ગવરી સદાશિવ ચરણે, દાળો મોહનો પાસ. સુખ. ૪

પદ ૧૦ મું

માયા તણી શોભા જોઇને, ન પામે મોહ;	માયા.
ભુખા ભમોરે જગ વિશે, તે મોટીરે હાથ;	માયા.
આપ વિચારે મન વિશે, કાણુ બાપ એક;	માયા.
જુઓરે તમે છે એક જો, પરિપૂર્ણ બલ;	માયા.
રૂપ રેખ તે નવ મળે, એવો સ્વામી એક;	માયા.
સર્વ હ્રદયમાં બાપ છે, અવિનાશિ તું જાણ;	માયા.
મદ મોહને તે ત્યાગીને, મન ધીર ધાર;	માયા.
ન જોઇશ તું રંગને, એ તો મિથ્યા માન;	માયા.
જરા મરણ ત્યાગીને, બુદ્ધિ નિશ્ચે ધાર;	માયા.
ગવરી કહે અનહદ જો, મન શાન્ત થાય;	માયા.

.પદ ૧૧ મું

માયા મોહકો છાંડી કે, મન નિશ્ચય ધારો;	માયા.
એકલી બાપકં આત્મા, દુજો નાહી પ્રમાણો.	માયા. ૧
જહાં દેખો ત્યાં વહી રહ્યો, મન નિશ્ચલ જાણો;	
આવાગમન સંશય છાંડી કે, મન માંહી વિચારો.	માયા. ૨
રાગ દ્વેષકો ત્યાગહો, મન માંહી કરી લેનો;	
અહંત્વકો ત્યાગજો, મન નિશ્ચલકો ધારો.	માયા. ૩
ગવરી કહે સુદરકું નિશ્ચલ, એક બલ જાણો;	
માયા મોહકો છાંડી કે, મન નિશ્ચલ ધારો.	માયા. ૪



જૈન કવિ

—સમય—

ઉદયરત્ન

—સમય—

શ્રીઓને શિખામણની સમજાવ (સ્વાધ્યાય)

—સમય—

એક અનૂપમ શિખામણ ખરી, સમજાવેને સમજાવ મુંદરી.

નુરુક

મુંદરી સેજે હૃદય દેજે, પરસંગે નવિ બેસિયે;
ચિત્તમણી ચુકી લાજ મૂકી, પરમંદિર નવિ પેશિયે.
બહુ ઘેર દિડે નારિ નિર્લજ, શાસ્ત્ર પણ તજવી કહી;
જમ ત્રેત દષ્ટે પણ બોજન, જમતું પણ ભુજતું નહીં.

ઢાળ

પરશુ મસ નવિ બોલીયે, દંત દેખાડીરે શુંજ નહિરે બોલિયે.

નુરુક

શુંજ મરનો પરની આગળ, કહો કેમ પ્રકાશીયે;
વળી વાત જે વિપરીત ભાજે, તેથી દૂર નાશીયે.
અસુર સવારે અને ગેયર, એકલાં નવિ ભ્રમીયે;
સહ સાતકારે કામ કરતાં, સહજે શીળ ગમાયે.

ઢાળ

નટ વિટ નરશૂરે નયણ ન જોડીયે, મારગ જાતાંરે આધું જોડીયે.

નુરુક

આધું જોડીયે વાત કરતાં, ધણું જ રૂઝાં શોભીયે;
સાસુ અને માના જાણ્યાવિણ, પલક પાસ ન થોભીયે.
મુખ દુઃખ સરજ્યું પામિયે, પણ કુસાચાર ન મૂકીયે;
પરવશે વસતા પ્રાણુ તોપણ, શીળથી નવી ચૂકીયે.

ઢાળ

વસનીની સાથેરે, વાત ન કીજીએ, હાથોહાથેરે તાળી ન લીજીએ.

સુરક

તાળિ ન દીજે નજર ન દીજે, ચંચળ ચાલે ન ચાલીયે;
વિષય યુદ્ધે વસ્તુ કેની, હાથે ચણુ, નવિ ઝાલિયે.
કોટિ કંદર્પ રૂપ સુંદર, પુરુષ પેખી ન મોહિયે;
તણુખલાને મણે તોલે, ફરિ પાછો નવ બેધયે.

હાળ

પુરુષ પરાયોરે વળી ન વખાણીયે, શુદ્ધ તે પિતા સરીખો જણીયે.

સુરક

જાણિયે પિયુવિણુ પુરુષ સધળા, સહોદર સમેાવડે;
પંતિવત્તાને ધર્મ જોતાં, નાવે કાઈ તડોવડે.
કુરુષ કુષ્ટિ કુખડો ને, કુષ્ટ દુર્બલ નિયંત્રો;
ભરથાર પામી ભામિની તમે, ઇદ્રથી અદકા મણે.

હાળ

અમર કુમારેરે તજિ સુરસુંદરી, પવન કુમારેરે અંજની પરિહરી.

સુરક

પરિહરી સીતા રામે વનમાં, નથે દમયંતી વળી;
મહા સતી નિર્ભળ કષ્ટ પામે, શિળથી તે નવિ ચળી.
કસોટીયે જિમ સુવર્ણ કસતાં, કંતથું વિહડે તહી;
તન મન વચને સત્ય રાખે, સતી તે જાણે સહી.

હાળ

રૂપ દેખાડીરે પુરુષ ન પાડીએ, નિર્લજ્જ યધનેરે મન ન બિગાડીયે.

સુરક

મન ન બિગાડીયે પુરુષપરનું, જોગ જોતાં નવિ મળે;
કલંક માથે ચડે કુડાં, સગાં સહિ દૂર ટળે.
અણુસરજ્યો ઉચ્ચાટ ચાથે, પ્રાણુ તિહાં લાગી રહે;
આ લોક પામે આપદા, પરલોકે બહુ પીડા સહે.

હાળ

રામને રૂપેરે સૂર્યજુષા મોહી, કામ ન સિધ્યું અને ઇન્દ્રિય ખોધ

કુમુદચંદ્ર

—૦૦૦૦૦૦—

પુરુષને શિખામણી સંજ્ઞાય (સ્વાધ્યાય)

સુષુ સુષુ કંથરે શીખ સોહામણી, પ્રીત, ન કીન્ને પરનારીતણી.

નુટક

પરનારી સાથે પ્રીત પીયુડા, કહો કેઈ પેર કીજીએ;
એક ઉધ વેચી આપણી, ઉત્તરે કેમ લીજીએ.
કાંઈડી છૂટો કહે લંપટ, લોકમાંહે લાજીએ;
કુળવિષે આપણુ નિખર લાગે, સગામાં કેમ ગાજીએ.

ઢાળ

પ્રીત કરતરિ પહેલાં ખીજીએ, રખે કેઈ જાણેરે મનમાં કુજીએ.

નુટક

કુજીએ મનશું ઝુરિયે, પણ જોજ મળવો છે નહીં;
રાત દિન મન ઝુરતાં જાય, અવદાર્ધ મળવું છે સહી.
નિજ નારીથી સંતોષ ન વળ્યો, પરનારીથી શું હશે!
જો લયે જાણે તુમ ન વળ્યો, એકું ચાટે શું યશે!

ઢાળ

મૃગતૃષ્ણાથીરે નહીં ટળે, વેળું પીસ્યેરે તેલ નં નીમળે.

નુટક

નવ નીકળે પાણી વિલેવતાં, લેશ માખણુ તો વળી;
શુડતાં ખાચકા લાગો શીલે, તથાં વાત ન સાંભળી.
તેમ નારી રમતાં પરતણી, સંતોષ ન વળે એક ધડી;
ચિત્ત ચટપટી ઉચાટ લાગે, તેણે નાવે નિંદડી.

ઢાળ

જેવો ચટકારે રંગ પતંગનાં, તેવો લટકા પરજી સંગનો.

નુટક

પરજી જેરો સંગ પિયુડા, રખે મન જાણે ખરો;
દિન ચાર રહેશે રંગ રૂડો, પછે રહે નહિ નિરધરો.

જે ધણું સીથે પ્રીત માંડે, છાંડો તે શું વાતડી;
એમ જાણી નવિ કર નાવલા, પરનારી સાથે પીતડી.

હાળી

જે પતિ વહાલોરે છાંડી પાપિણી, પરશુ પ્રેમરે રાગે સાપણી.

નુરુક

સાપણી સરખી વેણુ નિરખી, રખે શીળયકી ચળે;
નયણુ લટકે સુખને મટકે, દેવ દાનવને છળે.
મને કાળી અતિ રસાળી, વાણી મીડી શેલડી;
સાંભળી ભોળા રખે ભૂવો, જાણુને વિષ વેલડી.

હાળી

સંગ નિવારોરે પરરામાતણો, શોક ન કીજેરે, મન મળવાતણો.

નુરુક

શોક શાને કરો ફાગડ, દેખવો પણુ દોહલો;
હાણુ મેડિયે હાણુ શરિયે, લમત્તા તે લાગે સોહલો.
ઉસાસને ને નીસાસ આવે, અંગ લાગે મન લમે;
વળી કામ વ્યાપે દેહ દાઝે, અજ દીર્ઘ નવ ગમે.

હાળી

એકલડો યદ્ય મન શું કળાયવે, લિન્મત યદ્યનેરે વળી અદ્યજ લવે.

નુરુક

લવે એલફેલ એમ અજાણે, મોહે થેલો મન રડે;
મદન વેદન કઠિણુ જાણે, મરણુ વારુ ત્રેવડે.
દશ અવસ્થા કામકેરી, કંથ કાયા તે દહે;
એમ જાણી નારી પાસી, જે તજે તે બહુ સુખ લહે.

હાળી

પરનારીનારે પરલવ સાંભળો, કયા કીજેરે ભાવશું નિર્મળો.

નુરુક

નિર્મળે ભાવે નેહ સમજ, પરવધુ સગ પરિહરે;
ચાંપીયો કીચક ભીમસેને, શિલા હેઠે સાંભળ્યો.
રણુ પર્જા રાવણુ દશે, મસ્તક રવકર્તા અથે કલા;
મુંજપતિ અતિદુઃખ પામ્યો, અપજ્ઞશ જગમાંહે રજા.

ઢાળ

શીળ સલૂભારે માનવસોહીએ, વિષ્ણુઆભરણે જગ મન મોહીએ.

ઝુટક

મોહિયે મુર નર કરે સેવા, વિષ અમૃત-સાગર ભરે;
કેસરીસિંહ વિશાળ યાયે, અગ્નિ અતિ શીતળ કરે.
સાપ યાયે પુલભાળા, લક્ષ્મી ઘેર પાણી ભરે;
પરનારી પરહર શિયળ મનધર, મુક્તિ વધુ હેલા વરે.

ઢાળ

તે માટે હૃદે વાલમ વીનવું, પાયે લાગીરે મધુર વચન કહું.

ઝુટક

વચન મારું માનજો, પરનારીથી રહો વેગળા;
અપવાદ માથે ચડે કૂડા, નરકે યાયે દોહિલા.
ધન્ય ધન્ય તે નર નારી જગમાં, શિયળ પાળે ઉજળે;
તે પામશે જશ જગતમાંહે, કુમુદચંદ્ર કહે સમજલો.



ઉપદેશનું પદ

- | | |
|---|---|
| ખેરારા પાસે દુઃખ જર્ઘ ગાધએ, નહિ સાંભળે શું કરીએ ? | |
| કાને સરવા નહિ સાંભળે, તો તેને પણ શું કરીએ ? | ૧ |
| મુગા સાથે વાતું કરીએ, નહિ બોલશે શું કરીએ ? | |
| બહુ બોલકા નહિ બોલશે, તો તેને પણ શું કરીએ ? | ૨ |
| અણુસમજીને સમજાવ્યાની ઠાલી મહેનેત શું કરીએ ? | |
| સમજી સમજાવ્યા નહિ સમજે, તો તેને પણ શું કરીએ ? | ૩ |
| દુરાગ્રહી આગ્રહ નહિ છોડે, તે છાડાવી શું કરીએ ? | |
| બણેકને બૂલાવે બાવી, તો તેને પણ શું કરીએ ? | ૪ |
| પરાધિન જે હોય હમેશા, તે ન મળે તો શું કરીએ ? | |
| સ્વાધિન હોય તયાપિ, ન મળે તો તેને પણ શું કરીએ ? | ૫ |

આંખે અંધા હોય એટલે પડે ખાડમાં શું કરીએ ?
 દીવા લઈને પડે ખાડમાં, તો તેને પણ શું કરીએ ?
 નીશો કરીને સુવે હમેશા, તે નવ ભગે શું કરીએ ?
 કદી ભગતો નહિ ભગશે, તો તેને પણ શું કરીએ ?
 લેણા દેવી હોય નહિ, ન નહિ મળે તે શું કરીએ ?
 દર્ધ હાથમાં લેઈ લે પાછું, તો તેને પણ શું કરીએ ?
 બીજા પાસે જઈને ઠાઠું આપણુ ડાહપણુ શું કરીએ ?
 ગ્રંથકલાલ કહે હરિ ભજવા, અંતર બાહેર એ કરીએ ?



સવૈયો

કવિતાવનમાં વિચરી ગ્રેમે, સંગ્રહ કીધાં સુમન અનેક,
 તેતણી માલ રચિ અતિ સુંદર, કંઠ ધરો સળજન સર્વવેક;
 શીતળ તેમ મુવાસિત સ્નેહવધારણ છે વસુધાતલ છેક,
 તે સજશે પરિપૂરણ ગ્રેમે, બેહ રસજા હશે નર નેક.



કઠણુ શબ્દનો કોશ



અકૃત-પાપ, નકારે દૃત.
 અકર-દયાળુ.
 અખિલ-સધણું.
 અખેપાત્ર-જેમાં રાખેલું ખૂટે નહીં તેણું વાસણ.
 અગમ-પુરાણ, ભવિષ્ય, હોનાર.
 અગવો-આગેવાન, ભોમિયો.
 અગાધ-ઉંડું, પારવનાતું.
 અગોચર-દેખાય નહીં તેણું.
 અગ્ર-આગળ, અણી, મુખ્ય,
 અમન-પહેલી.
 અગ્રિમ-આગળનું.
 અધ-પાપ, પાતક.
 અધાર-ભય ભરેલું, ભયંકર.
 અચર-ખેસે નહીં તેણું.
 અચ્યુતાનંદ-સદા આનંદ.
 અન-અન-બકરો, અઘા.
 અનર-નરા ન આવે તે. આનાકાની.
 અઘર-પરસાળ.
 અઠાઠ-ધણું સાર વિનાતું.
 અઠન-ફરેલું, અમણ, પ્રવાસ.
 અઠઠઠાઠ-અઘાઠ, તાણું.
 અઠળક-ધણું.
 અણમિલ-મળે નહીં તે.
 અણરાગ-અણબનાવ.
 અણગાર-નિયમ.
 અણલિંગી-વિદેહી, સુક્ત.
 અણિમાદિક-યોગની આઠ સિદ્ધિમાંની એક.
 અતિથિ-પરોણો, અલ્યાગત.
 અતીત-વૈરાગી.
 અતિમાત્રા-ધણું ખાતું.
 અદબદ-અદ્ભુત, અપૂર્ણ.
 અદીક-ન દેખાય તેણું.

અદ્વિસુતા-પાર્વતી.
 અધર-હોડ.
 અધવધરો-મધ્યમ ભતિનો.
 અધ્યયન-ભણવું.
 અધ્યાપન-ભણાવવું.
 અધ્યાપક-ભણાવનાર.
 અધ્યારોપ-રૂપા ભાસવું.
 અધ્યાસ-ખોદું ભાસવું.
 અધિષ્ઠાન-ઉપરીપણું, સત્તા.
 અધોમુખ-ઉંડું ચોઢું.
 અનન્ય-એના જેવો બીજો નહીં.
 અનલ-અગ્નિ.
 અનહદ-હદવગરનું.
 અનિલ-નિલ રહે નહીં તે, કણુમંથર.
 અનિલ-વાયુ, પવન.
 અનિહ-અપાર.
 અનુચર-સેવક, ચાકર.
 અનુચિત-અયોગ્ય.
 અનુદિત-હમેશાં, હરરોજ.
 અનુપ-હપમા ન અપાય એણું.
 અનુમાસ-મળતા અક્ષર લાવવા તે.
 અનુરાગ-પ્રીતિ.
 અનુસંગ-સાથે જોડેલું, સાંધેલું.
 અનંગ-કામદેવ.
 અનંગળ-અગણિત.
 અનેરું-ભરી તરેહનું.
 અપ-જળ.
 અપચય-કુપચ, કરી ન પાળવી.
 અપૂર્વ-પ્રથમજ, જેની પહેલાં કાંઈ ન હોય તે.
 અબધુત-એગી.
 અબ્ર-વાદમાં.
 અભિચાર-મંત્રની સાધના.

અભિધાન-નામ.
 અમર-દેવતા, મરે નહીં તે.
 અમિત-અપાર.
 અમિ-અમૃત.
 અમોઘ-કુળદાયક, લાભકારી.
 અમૃત-દરા હળદર.
 અમરબુલ-દરિયો, સમુદ્ર.
 અમરવિંદ-કમળ.
 અર્ક-સૂર્ય, આકેડો.
 અર્ધાંગના-સ્વપત્ની, સ્ત્રી.
 અર્બક-ખાળક.
 અરુણ-સૂર્ય, રાત્રું.
 અલક-ચોટલો.
 અલકાપુરી-કુબેરનું શહેર.
 અલખ-જેવામાં ન આવે તે.
 અલખત-વૈભવ.
 અલવણુ-મીઠાં વગરનું.
 અલી-ભમરો.
 અલલોકન-જોડું.
 અલ્પકાન્ત-સંભળાય-સમભય નહીં તેવું.
 અલિકા-અજ્ઞાન.
 અસિ-તરવાર.
 અસાત-પીડા.
 અસ્ત-હાડકાં.
 અશ્વત્થ-પીપળો.
 અશ્વિની-એક નક્ષત્ર છે, યોડી.
 અષ્ટમાસિદ્ધિ-અષ્ટમહાસિદ્ધિ, અભિમા, મહિમા
 અહિપતિ-રોયનાગ. [વગેરે આઠ.
 અહોનિરા-દિવસ રાત.
 અક્ષરબ્રહ્મા-અવિનાશી, બ્રહ્મા.
 અક્ષરાતીત-આત્માથી જુદો પરમેશ્વર.
 આગાર-ઘર.
 આગમાપાલી-ઉત્પત્તિ, નારાયણ.
 આરેરી-આંધી, દૂર.
 આન્ય-ધી.

આઠાઠમ-વ્યાપક, બરેલો.
 આડંબર-ખેટા રોળ.
 આંદુલમાન-મસત્ર.
 આર્ય-પુંછ.
 આદર્શ-આરસી.
 આધિ-મનની વ્યથા.
 આભ-આકાશ.
 આખરણુ-ઘરેણું.
 આખા-શીખા.
 આખાસ-મકારા.
 આમિલ-માંસ.
 આરટું-અટવાવડું.
 આવસત-રોળ ત્રણ વખત કુંડમાં હોમ કરે છે તે.
 આયાસ-શ્રમ, મહેનત.
 આયુધ-હથિયાર.
 આસિંગન-ભાથમાં ઘેડું.
 આવરતું-ટાંપી દેવું, ફેલાવડું.
 અશ્વિર્જીવ-હોવાપણું.
 આરત-આરતી, પીડા.
 આરોપણું-મૂઠવું.
 આરોહ-અડવું.
 આવરણુ-આડે આવડું.
 આવાગમન-આવડું ને જવડું.
 અરાન-જમડું, ખાડું.
 આળવાળ-કચારો.
 આલિર્જીવ-મૂકટ યવું.
 આળાપડું-ગાડું.
 આળીગાળો-અટકચાળો.
 ઇન્દ્રિયારી-મરણ પ્રમાણે વર્તનાર.
 ઇડા-એક નાદી.
 ઇન્દ્રિય-આંખ, કાન, નાક વગેરે.
 ઇન્દ્રિય-લક્ષ્મી.
 ઇન્દુ-ચંદ્રમા.
 ઇન્દુસુત-બુધ.
 ઇન્દુધેણી-ઠાક.

ઇપણા-ઈન્છા.
 ઇસુ-રીરી.
 ઊક્તિ-વાણી.
 ઉખાણો-કહેવત.
 ઉમ-મોઢું.
 ઉછંગ-ખોળો.
 ઉક-સાડા ત્રણ હાથ.
 ઉડગણુ-તારા.
 ઉદવત્સ-ઉજડ.
 ઉદધિ-સમુદ્ર.
 ઉધડખી-ઝપડી.
 ઉપરછળા-ઉપરચોટીયા.
 ઉપરતિ-વિરામ, વૈરાગ્ય.
 ઉપાગે-ઉપાય.
 ઉમરેણુ-ઉમેરો, ભરતી.
 ઉલસે-મકાશી રહે.
 ઉલકાપાત-ઉત્પાત.
 ઉલ્લક-ધ્રુવડ.
 ઉરણુનાભ-કરોળિયો.
 ઉર્મિ-મોળ, તરમ.
 ઉણુઈ-જન.
 ઉસરણુ-કાઠી લેવાનું.
 ઐધાણુ-નિશાની.
 ઐકાવળ-ઐકસેર.
 ઐળે-અમથો, ફેકટ.
 ઐધ-ઢગલો.
 ઐથો-ધાસની ગંજ.
 ઐજ-તેજ, મકાશ.
 ઐછાયો-પડછાયો.
 અંકુર-ફણુગો.
 અંગમ-પુત્રી, દીકરી.
 અંતઃપુર-જનાનખાનું.
 અંતરપટ-પડદો.
 અંતરીક્ષ-આકાશ.
 કદી-કેડ, કંમર.

કદુતા-કડવાસ.
 કણચકા-ચણું ઝીણું.
 કતાળ-કચેરા.
 કદળી-કેળ.
 કપિ-વાંદરો.
 કપોળ-ગાય.
 કમક-કાચળો.
 કમળા-લક્ષ્મી.
 કરસણી-કૃષીવિદ્યા, ખેતીવિદ્યા.
 કરાળ-ભયંકર.
 કરિણી-હાથિણી.
 કર્ણુકર-દયાળી ખાણ.
 કલત-સી.
 કર્પદુમ-દેવનું ઝાડ.
 કલરવ-હંસના બચ્ચાનો અવાજ.
 કવરધુ-દુઃખ લગાડનારું.
 કંકાડા-એક ભતનું ફળ.
 કંકુ-ખરજ, ચળ.
 કંકર્પ-કામ.
 કવી-કહેવું.
 કલીબ-નપુંસક.
 કુતાંત-ચમ.
 કુશાનુ-અગ્નિ.
 કાકવધ્યા-કામકાની પેડે એકવાર વિચાય તે.
 કાછ-કાછડી.
 કાંત-સ્વામી.
 કાંતા-પોતાની સ્ત્રી.
 કામ-કામદેવ, કાર્ય, ઇન્છા.
 કામદુધા-દેવતાની ગાય.
 કાચ્યકર્મ-સુખની ઇન્છાએ કર્મ કરવાં તે.
 કાચકલેરા-કાચાનો કલેરા.
 કાર્તિક-ખાણ.
 કાયાકલેરા-શરીરદમન.
 કારાચહ-બધીખાનું.
 કિરેર-સેવક, ચાકર.

કિન્નર-દેવની એક જાત.
 કિશોર-ખાળક.
 કિલ્મિય-ખાપ.
 કુકુટ-કુકરો.
 કુચ-સ્તન.
 કુટફાની-ખેટા ફાની.
 કુતર્ક-ખેટા વિચાર.
 કુતોહળ-કોતક.
 કુરંગ-હરણ.
 કુસુમ-ફૂલ.
 કુરા-દર્બ.
 કુશીલ-નહારા સ્વભાવનો.
 કેતકી-કેવડાનું ઝાડ.
 કેશપારા-ચોટલો.
 કૈવલ્ય-મોક્ષ.
 કેલિકા-કેલસ.
 કેડામણી-હોંસિલો.
 કેદંડ-ધનુષ.
 કેવિદ-વિદ્વાન.
 કૌસ્તુભ-એક મણિ.
 ખ-ખાકારા.
 ખગ-પક્ષી.
 ખગવાહન-વિષ્ણુ.
 ખગેશ-પક્ષીઓનો રાજા, મહદ.
 ખટહર્શન-છ રાજ.
 ખટરસ-છ રસ.
 ખલોત-આગિયા-પતંગિયા.
 ખાટ-લાળ.
 ખાધારેખ-એક બીજનું જંડું.
 ખાંડુ-તલવાર.
 ખેચરી-પક્ષિણી.
 ખેચર-પક્ષી.
 ખેડ-મોટું ઝાડ.
 ખેડ-ગુફા.

ખ્યાત-કીર્તિ.
 ખંજન-એક જાતનું પક્ષી.
 અગન-આકારા.
 ગળ-હાથી.
 ગળગામા-હાથિણીની માફક ચાલનારી સ્ત્રી.
 ગણ-સમૂહ, ટોળી.
 ગર્થ-નાણું.
 ગર્દભ-અવેડો.
 ગર્ભાધાન-સ્ત્રી ગર્ભ ધારણ કરે તે.
 ગરુડગામી-વિષ્ણુ.
 ગચણ-આકારા.
 ગચવર-ખેટા હાથી.
 ગવાનિક-આયને ખાટ કાઢેલું અજ-ગીઆસ.
 ગામેટ-ગામનો ગોર.
 ગિરિ-પર્વત.
 ગીરા-વાણી.
 ગીર્વાણ-સંસ્કૃત વાણી.
 ગુંલ-ચણેલી.
 ગુંનર-ભમરનો ગણગણાટ.
 ગુણાતીત-નવ ગુણથી ન્યારો.
 ગુદર-માફ કરે છે.
 ગુહ-ગુફા.
 ગેહ-ધર.
 ગોખર-આયમાં ઉછરેલો ગોધા.
 ગોતલું-રોધલું.
 ગોપદ-ગાયનું પગલું.
 ગોમય-છાણ.
 ગૌરી-પાર્વતી.
 ગૌરીણ-ગણપતિ.
 ઘટ-ઘડો, સરીર.
 ઘન-વરસાદ.
 ઘાતક-મારનાર.
 ઘારણ-ઉપમાં ઘેરાણું.
 ઘોષ-અવાજ.

મકપાણુ-ધુ-વિષ્ણુ.
 મખલીણુ-આંધળો.
 મતુરધા-આર મકારની મુક્તિ.
 મતુરધ-આરનો નયો.
 મપલા-વિભળી.
 મરણો-આરણો-ધાધરો.
 મરણોદક-પગ ધોયેલું પાણી. [ઉદ્ભિદ્ધ].
 આરખાણુ-સ્વેદન, અંકન, જરાણુ, અને
 આર પદાર્થ-ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ.
 મિદ્ધધન-અક્ષ.
 મિનતું-નળતું.
 મૈતન્ય-જીવ.
 મૈલ-વસ્ત્ર.
 મેઝરી-લલકી.
 મર-અજના અપકા.
 માર-રાખ.
 મિદ્ધ-કાણું.
 મિલર-નાતું તળાવ.
 મિહ-અંત.
 મગતી-પૃષ્ઠી.
 મળી-મારનાર.
 મળી-મૂલી, છુટી.
 મળની-મી.
 મળપું-મકતું.
 મહદાનહદ-મહ ચૈતન્ય.
 મલ્લ-મલકાપણું, મૂર્ખાઈ.
 મલુ-ગેહણું, કીચણું.
 મલકર્મ-જન્મ સમયની ક્રિયા.
 મમ-મહર, પહોર.
 મામિની-રાત્રિ.
 મદ્ધવી-જંગા. [જીવ તે. અદ્ધજ્ઞાન થતું તે
 જીવ-મુક્ત-જન્મ મરણથી, ત્રિવિધ તાપથી છૂટેલો
 જીવોત્ક-પારધી.
 જુગલ-એ.
 જુવતી-જુવાન સ્ત્રી.

ન્યેષ-મેટા.
 ન્યેષિકા-લાકડી.
 નોનન-યોનન (ચાર ગાહ.)
 નોવિતા-સ્ત્રી. [નિગી.
 નંગમ-હરી ફરી શકે તેવી વસ્તુ. એક ધર્મનો
 નંધા-નંદ.
 નંજુક-સિયાળ.
 જમક-ચમક, કવિતામાં વારંવાર આવતા શબ્દો.
 જામર જોળ-ખેટો ડોળ.
 જામણુ-હાથીને આધિકવા માટે હાથી મેળવણી.
 જુંઝાર-લઢાઈ કરનાર.
 ટાળી-વમર.
 ટીકી-ટપકું.
 ટેઠી-વાંકી.
 ઠાણુ-સ્થાન. [ઉ તે.
 ટેરો-હરેલી, તોફાની ગાયને ગળે લાકડું બાધે
 હમરું-વાણું.
 હાકમાવ-ડોળ, આડબર.
 હંબર-ડોળા.
 રાક-હાસ.
 રાપદ-ઈશ્વરપદ.
 રક્ષણુ-તે વખતે, વસ્ત.
 ત્રિક-પીડા.
 ત્રિધાવત્તિ-ત્રણ મકારની વૃત્તિ.
 ત્રિપુંડુ-આડું રીકું, શેલી કરે છે તે.
 તમ-અંધારું.
 તમાલ-તમાવનાં પાંદડાં.
 તનયા-કીકરી.
 તરણી-સર્પ. [હિય તે.
 તરપેટ-ત્રિપેટ, ત્રણ ગામની સીમ એકઠી થતી
 તણ-ડાહો.
 તાત્પર્ય-સાર, મતલબ.
 તાપસ-તાપ કરનાર, તપસી.
 તામ-તમેણુણી.
 તાસ-સ્વાદ, દહેજત.

ત્રાણ-રક્ષણ.

ત્રાવડ-તાવડું.

ત્રિગુણાત્મક-રજ, તમ અને સત્વ એ ત્રણ

ત્રિગુણાતીત-રજ, તમ અને સત્વ એ ત્રણ

ત્રિપુરારી-શિવ.

ત્રિયા-ત્રી.

ત્રિવેણી-ગંગા, યમુના અને સરસ્વતી એ ત્રણ

નદીઓ, ત્રણ નદી એકઠી થાય તે જગા.

ત્રિવિધતાપ-અધિભૂત, અધિદેવ અને અધ્યા-

ત્મક, એ ત્રણ જાતનાં દુઃખ.

તિર્થિંગળ-મગર.

તિમિર-અંધાર.

તુલા-તોળવનો કાંટો, એક શાંતિ છે.

તુષ-સાળનાં ફોતરાં.

તોય-પાણી

તોરારો-તે-પાથરીનો.

તુલ્યર-ધાસ ખાનાર.

દગ્ધ-હાઝેયુ.

દત્ત-આપેલું હોય તે.

દદામા-નગારાં.

દધિજ-લક્ષ્મી.

દદુજ-રાક્ષસ, દૈત્ય.

-અભિમાન.

દરી-ગુફા.

દશાનન-રાવણ, દશમુખ.

દળ-પાંદડું, લશ્કર.

દક્ષ-ડાહો.

દાદુર-દડકો.

દામણાં-દોરડાં.

દામિની-વિજળી.

દારા-ત્રી.

દારણ-વિકરાલ, ભયંકર.

દાસિત્વ-દાસપણું.

દિગ્પાળ-દિગ્ગાય-દિશાનો દેવ.

દિગંબર-દિશા છે વચ્ચે જેનાં એવા નમ.

દિવ્ય-તેજસ્વી, ભગકાદાર.

દીક્ષિત-દીક્ષા દીવેલું એવું, બ્રાહ્મણોમાં એક

[અટક છે.

દીર્ઘાયુ-લાંબા આયુષવાળો.

દુક્લ-વચ્ચ.

દુધા-દુષ્ટી.

દુર્ગ-કોઠ, કિલ્લો.

દુરિત-પાપ.

દુર્ભિક્ષ-દુઃખ.

દુલારી-દીકરી.

દેવાગના-દેવતાની ત્રી.

દેહદર્શી-સરીરને ધોતાનું જાણનાર.

દોહન-દોહલું, સાર.

દોહગ-દોષ.

દગ-આંખ.

દ્યુત-જુગાર.

દ્રવણ-મળકું.

દ્રવતિ-વિરહથી ગળતી.

દ્વિતિ-કાંતિ.

દંતી-હાથી.

દંપતી-ત્રી અને પુરુષ.

ધડકણ-ખીકણ, ડરકણ.

ધનદ-કુબેર.

ધનિક-પૈસાવાળો.

ધરણી-પૃથ્વી.

ધરાધર-ધરા-પૃથ્વી, ધર-ધરનાર, પૃથ્વીને ધર

ધાતા-બ્રહ્મા.

ધૂત-ધૂતારો.

ધૂસ-ધૂસાડો.

ધેનુ-ગાય.

ધ્યેય-ધ્યાન કરવા યોગ્ય પદાર્થ.

ધ્વનિ-શબ્દ, સ્વર.

ધ્વજ-ધ્વજ.

ન-નિવેધમાં વપરાય છે-નહીં.

નગ-પર્વત.

નગદ-રોકડું.

નટવર-નટ-નાયનારો-વર-શ્રેષ્ઠ, સારો નાય-
નફેરી-એક જાતનું વાજી.

નભ-આકાશ.

નરતો-નરસ્યો.

નરહરિ-નરસિંહ.

નરેડાટ-હિમ્મટ, વેરાન.

નર્તન-નાચવું તે, નાચ.

નવનીત-માખણ.

નવનિધ-નવ પ્રકારની નિધિ.

નધા-નધ.

નધ-નારા પામેલું.

નાગર-ચતુર.

નાટકી-નાટક કરનાર.

નાથ-ધણી.

નાદ-સ્વર.

નાદી-તોરી.

નાપિક-હાનમ, વાળદ.

નાથક-ઉપરી, આગેવાન.

નારકી-નરકવાસી.

નાગગોળે-તોપને ગોળે.

નિકટ-પાસે, ઢુકડું.

નિકર-સમુદાય.

નિકેત-ધર.

નિગમ-વેદ.

નિલ-નૈમિત્તિક-નિલનાં સ્નાન સંખ્યા અને કંઈ
[નિમિત્તે કરવાની ક્રિયા, એકદંશાહ દ્વાદ-
[સાહાદિ આદ્ય.

નિહાન-કારણ.

નિધન-મોત.

નિધાન-ભંડાર.

નિપટ-નફ્ટ, બેસારમ.

નિધિ-ભંડાર.

નિપાત-મરણ, નાશ.

નિપુણ-કુશળ, પ્રવીણ.

નિબ્રહ્મ-તુલ્યકારણ-નિહવું.

નિમિષ-ચોટો વખત, આંખ હવાડ મીંચ કરતાં
[જે વખત લાગે છે તે.

નિમંત્રણ-નોતરું.

નિર્દોષ-અવાજ, સખ્દને ધોર.

નિર્મિત-ઠેરવેલું.

નિર્વાણ-છેલું, મોક્ષ, મુક્તિ.

નિર્વેદ-કંટાળો, ઇચ્છા, આતુરતા, નમ્રતા.

નિશા-નિશ-નિશી-રાત્રિ.

નિવેધ-વારડું, મના કરવી.

નિષ્કંટક-કાઠા વિનાનું.

નીક-પ્રવાહ

નીલ-કાળું, છુરું.

નીલકંઠ-નિળવટ-મહાદેવ.

નૂતન-નવું.

ન્યૂન-ઓછું.

નૃપતિ-નૃપ, રાજ.

નેડો-સ્નેહ, પ્રેમ.

નેતિ-અપાર.

નેપૂર-નેહેરી-નૂપુર-ઝાંઝર.

નેષ્ટિક-આસ્થિક.

પ્રમાણ-પેલું.

પગરણ-અવસર, રૂડો દિવસ.

પટ-પટકલ, છુગડું, વસ.

પટાળું-એક જાતનું રેશમી છુગડું.

પંડો-ટોપ-પડાદાર-ટોલ વગડનાર.

પતિત-પડેલું, પાપી.

પતકા-ધમ.

પદ્ધતિ-આધિર્ન ધોરણ.

પરોધર-દરિયો, વાદળ, સ્તન.

પરાજ-પ્રજામાંની હીણી રજ.

પરાધર-માથાથી લટકો.

પરજન્ય-વરસાદ.

પરા-પ્રેષ.
 પરિગ્રહ-દાન લેવું.
 પરિધાન-પહેરવું.
 પર્ણકુટી-પાંદડાંથી છાયલી ઝુંપડી.
 પર્વણી-પર્વ.
 પરિય-ફરતો ઘેર, ઘેરાવો.
 પરિધાન-પટકુલ.
 પરિમાણ-પ્રમાણ, માપ.
 પરાક્ષ-નજર ન પડે તેમ, પુંકષાણ.
 પલાશ-ખાખરા.
 પશ્ચિમ-પાંદડાં.
 પક્ષાંકુ-કુંગલી, કાંદા.
 પશુપતિ-શિવ, સિંહ.
 પસાય-પસાદ, દુપા.
 પળવું-નાસવું, ભાગી જવું.
 પાખર-ઘોડાનું ભખતર.
 પાધ-પાધ-પાધડી, (૨) પગ.
 પાંગરવું-ખીણવું.
 પાંદુર-ફીકું.
 પાણિગ્રહણ-પરણવું.
 પાતક-પાપ.
 પાતાંજલિ-એક મુનિ, જેણે યોગસાધ્ય રચેલું છે.
 પાદોદક-પગ ઘાસેલું પાણી.
 પાય-પગ.
 પાયકા-માળા.
 પાર્થ-અર્જુન.
 પારદ-પારા.
 પારથી-રિકારી.
 પારા-માળાનો મણકો, એ નામની એક ધાતુ.
 પાવક-અગ્નિ.
 પાવન-પવિત્ર.
 પાહિ-પાળવું.
 પિક-કોયલ.
 પિનાક-શિવનું ધનુષ.
 પિપાસા-તૃષ્ણા.

પિશાચી-ડાકણ.
 પિશુન-ચાડિયેલ.
 પિષ્ટ-ચટા.
 પીંગાણી-ધુપેલની વાડડી.
 પીત-પીળું.
 પીન-કઠણ.
 પીયાવો-ઢારને પાણી પીવાનો કર.
 પુગ્ગવ-ચરીર.
 પુણ્યલોક-જેનાં નામ સ્મરણથી પુણ્ય થાય એવો.
 પુનરપિ-ફરીને પણ.
 પુનિત-પવિત્ર.
 પુર-રાહેર.
 પુરિય-વિષા.
 પુરન્દર-ઇન્દ્ર.
 પુરન્દરી-ઇન્દ્રાણી.
 પુરી-નગરી, ખાવાની પુરી.
 પુંથલી-ચુલક, વશ્યા.
 પુષ્પિત-પુષ્પાળ, ફળેલું.
 પૂજ્ય-પૂજવા યોગ્ય.
 પૂર્વપક્ષ-વાદી, પહેલું પખવાડિયું.
 પેય-પીવાનો પદાર્થ.
 પેન્દર-ખાસડું.
 પેશકશી-એવે નામે લેવાતો એક કર.
 પોત-વહાણ.
 પેકમા-મદક્ષિણા.
 પ્રચંદ-મોટું, ભયંકર.
 પ્રચારવું-ટોણવું.
 પ્રજાપતિ-કુંભાર, રાજ, ધક્કા.
 પ્રણવ-ઓહાર.
 પ્રણય-નમ્રતા.
 પ્રણિપત-સ્તુતિ.
 પ્રતિકાર-ના કહેવી.
 પ્રતિબોધ-ધીરજ.
 પ્રત્યવાય-દોષ, હરકત.
 પ્રત્યક્ષ-મગઠ.

પ્રયત્ન-નૂહું.
 પ્રબળ-વધારે બળવાન.
 પ્રબંધ-કવિતા, બાપણુ ઇત્યાદિનો સંગ્રહ, નિબંધ.
 પ્રભા-પ્રકાશ, કાંતિ.
 પ્રભાવ-મહિમા, પરાક્રમ, સામર્થ્ય.
 પ્રમથતું-વલોત્તું.
 પ્રમાદ-આળસ, બેદરકારી.
 પ્રમદા-પ્રેમદા-સ્ત્રી.
 પ્રર્ણબ-લાંબું.
 મજ્જિ-ઉલ્લોચ.
 મરામ-શમતા, શાંતિ.
 મરાસ્ત-મોઢું, મેઢળું મન.
 મસ્તતા-માતા.
 મસ્તિકાળ-જન્મ સમય.
 મસ્થાન-મદેશ જ્યાં ઘેરથી નિકળતું તે વેળા સુકન
 મહાર-માર. [જોવાને કંઈક વસ્તુ અગાડીથી
 મક્ષાલન-ધોતું. [મૂકી આવવી તે.
 મક્ષા-પુષ્પિ.
 માશન-ખાતું.
 માસાદ-મહેલ, હવેલી.
 મ્હતું-સમજતું, જાણતું.
 પ્રેરવું-મેહલવું, ઉરકેરવું.
 પ્રોહિત-પુરોહિત, ગાર.
 ફનો-સમૂહો નારા, પાયમાલ.
 ફાળ-જોરમાં ફેડવું, અમકી જાડું, ત્રાસ, (૨) હુમ-
 [કાંના ફાળ, બેફાળ, ત્રિફાળ, ચોફાળ.
 ફાલું-ફાલડી.
 ફીલ-દરિયાનું ફીણ.
 ફુટડિયા-રોબતા, ફુટડા.
 ફાફળ-ળી-સોપારી, તેનું જાડ
 બમ-બંગલો.
 બડી-નિંદા.
 બદ્ધિ-બારીડું જાડ.
 બળ-જોર, કેવલ.
 બળબંધુ-બળદેવનો બાઈ, દુષ્ટ.

બહુલતા-બહુ.
 બાહુવાં-બિચારાં.
 બાનક-બાંધણી.
 બાવના ચંદન-એક જાતનું ચંદન.
 બાલાક્યંતર-બહાર તથા અંદર.
 બાહુ-હાથ.
 બાળાબંધ-બાળકને માથે બાંધવાનો ફેટો.
 બિહુ-શન, મીડું, ટપડું.
 બિંબ-પ્રતિબિંબ, ધિલોડું (એક ફળ).
 બિરદ-પણ, પ્રતિજ્ઞા.
 બુદ્ધબુદ્ધા-પાણીના પરપોટા.
 બુંબારવ-ગોંધાટ, હોકારા.
 બુસદિયો-શ્રીમંત વખતે બાણીને તેનો ફિયર
 [કંકુવાળા હાથ કરી તમાચો મારનાર.
 બુહારવું-જાડવું.
 બેબકળી-ગાબરી, ઉરકેરાયલી.
 બેલડી-ભડી.
 બ્રહ્મકન્યા-સરસ્વતી, બ્રહ્માની દીકરી.
 બ્રહ્મવેતા-બ્રહ્મને-પરમેશ્વરને જાણનાર.
 બંદીજન-ભાટ, ચારણ.
 બંધુ-ભાઈ.
 બેખતું-બક્ષ કરવું, ખાવું.
 બગિની-બહેન.
 બડવું-લડવું.
 બહે-કહે
 બત્તી-ધણી, પાળનાર.
 બરમ્યાં-બમાવ્યાં.
 બવ-સંસાર, જન્મારો, શિવ.
 બવન-ધર.
 બવાટવિ-સંસારસ્થી વન.
 બવાબિધ-બવસાગર.
 બવ્ય-પ્રોદ, મુંદર, ચોખનું.
 બક્ષ-આણું.
 બાળતું-બાલવું.
 બાગીચી-ગંગા.

ભાનન-વાસણ.

ભાનુ-રૂરજ.

ભામેની-ભામિની-ભામ-ભામા-ઓ.

ભામો-ભ્રમ, વહેમ.

ભારતી-સરસ્વતી.

ભાસ-કપાળ.

ભાવન-ભાવણું.

ભિન્ન-ભૂંડું.

ભીતિ-ભય.

ભીર-સહાયતા.

ભુક્તા-ખાનાર.

ભુક્તિ-ઉપયોગ.

ભુજ-હાથ.

ભુજંગ-સર્પ.

ભુવન-જગત્, લોક, ઘર.

ભુંસો-ખગણ્યું, અહેરણું. [મહાભૂત]. પિરાય.

ભૂત-પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, આકાશ, (પંચ-
ભૂતબળી-ધર્મની એક જાતની ક્રિયા.

ભૂતળ-પૃથ્વી ઉપર.

ભૂધર-રોષનાગ, પર્વત.

ભૂતિ-ધણ્યું, આબાદી.

ભૂના-પૃથ્વીના, મટાડીના.

ભૂવિનંદન-ભૂવિ-પૃથ્વી, નંદન-છાકરો. પૃથ્વીનો

ભૂષણ-ધરણ્યું. [છાકરો-મંગળ.

ભૂટ્ટી-ખમર.

ભૂટ-શૂંક.

ભૂગ-ખમરો.

ભેક-દેડકો.

ભેર-ભેરી.

ભેવ-ભેદ, મર્મ.

ભેષ-એસડ.

ભેળ-ભેણું, છુટ, જેતરમાં ઠોર પેસાડી ખવ-

ભેસર-પાડો. [રાત્રી દેહું તે.

ભોક્તા-ભોગવનાર.

ભોનાસક્ત-ભોગવવાની ઇચ્છાવાળો.

ભોમ-મંગળ.

ભોર-સવાર, મહાત.

ભૌતિક-પૃથ્વી ભૂતોમાંથી ચયકું તે.

મકરાકર-મગરના આકારનું.

મગ્ગ-માર્ગ.

મગ-મરક ચયેહું, પ્રસન્ન.

મધવા-ઈંદ્ર.

મગ્ગ-ચરણી.

મત્સર-અદેખાઈ.

મહમર-મગદળિયાં.

મહન-કામદેવ.

મહુકર-ખમરો.

મધુપર્ક-ફાંટી, ફૂંધ, મધ, વિગેરેથી પૂજન કરવું તે.

મધુરભાષિણી-મીઠું બોલનારી.

મધુવન-મૃદાવન.

મધુસૂદન-વિષ્ણુ, મધુ નામના હૈલને મારનાર.

મનન-વિચાર.

મનમય-કામ.

મનસા-મનથી, મનવડે.

મયણ-કામદેવ.

માયા-દયા, માયા.

મરાલ-હંસ.

મરકટ-વાનર.

મર્દની-મારનારી, મર્દન કરનારી.

મરજવો-સમુદ્રમાંથી મોતી કાઢનાર.

મહતારી-આકરડીની વરણી.

મહાભૂત-પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, આકાશ.

મહાવાક્ય-વેદાન્તનું એક વાક્ય છે.

મહિધર-પર્વત, રોષ, વિષ્ણુ.

મહિષ-પાડો.

મહિષો-રાણી, ભેંસ.

મહુમર-વાદીની વાંસળી.

મશાલો મહેરો દેવાનું હવિયાર.

મા-હૃદયી, માતા.

માગધ-વેહીવંચા.

માણુવું-ભોગવું.
 માતંગ-હાથી.
 માર્તંડ-સૂરજ.
 માદક-કેરી.
 માધવ-વિષ્ણુ.
 માનિનતા-અભિમાનપણું.
 મામ-મમત્વ.
 માયા-હેત, પ્રિત.
 માયીક-માયીક-માયામાંથી થયેલું.
 માર-કામ.
 મારુત-પવન, વાયુ.
 મીઠ-દૃષ્ટિ, નજર.
 મીન-માછલું, ૨ ખાર શસ્ત્રમાંની એક.
 મીરાન-મીઠકત.
 મીમાંસા-છ શાસ્ત્રમાંનું એક શાસ્ત્ર.
 મિત્ર-મળેલું, રોજસેજ.
 મીસરી-ખાંડ.
 મુક્તા-મોતી.
 મુક્તિપૂરી-અથોધ્યા, મધુરા, માયા, કાશી, કાંચી,
 મંજુલ-મુંદર. [અવન્તિકા, અને દ્વારિકા, એ
 મંથન-વસોવલું. [સાત છે.
 મુખા-અજ્ઞાની, થોડી સમજણવાળી.
 મુંડ-માણું.
 મુંદા-આનંદ.
 મુદ્રા-છાપ.
 મુદિત-આનંદી.
 મુદ્રિકા-વીંટી.
 મુન્ય-મુનિ.
 મુમુક્ષુ-મોક્ષની ઇચ્છા રાખનાર.
 મૂરાજ-સળિયું.
 મૂષક-ઊંદર.
 મેખલા-કંદેરો.
 મેગળ-હાથી.
 મેઘાંબર-વરસાદના જેવા ડોળ.
 મેદ-ચરખી.

મેન-કામ.
 મેરુ-એક પર્વત, માળાનો ઉપરનો મણકો.
 મેટ મોટાઈ.
 મોડલું-ભાંગલું, મરડલું.
 મોદવર્ધન-હર્ષ ઉપભવનારી.
 મોરારિ-વિષ્ણુ, મુરારિ.
 મેવાસ-ચોરને રહેવાની જાડી.
 મેષો-મેષ-આંખ ઉઘાડવી ને મીચવી.
 મેહેરામણ-સમુદ્ર.
 મેક્ષણ-કંસાર હલાવવાનો ચાટવો.
 મોદ-આનંદ.
 મોર-છાપ.
 મેચન-છુટકો.
 મોલીડુ-ફેટા-માથે બાંધવાનો.
 મોહકમ-ધણેા મૂવો.
 મૃગ-હરિણ.
 મૃગજળ-જાંતવાં.
 મૃગયા-શિકાર.
 મૃગાક્ષિ-હરણના જેવી આંખવાળી સ્ત્રી.
 મૃતિકા-માટી.
 મૃદલ-કોમલ.
 મંગલ-કર્કયાણુ, એક મંદ.
 મંજન-મંજુલું, નહાલું.
 મંદાર-દેવતાનું ઝાડ.
 મંદ્રાચળ-એક મોટા પર્વત છે.
 મક્ષકર્મ-ચારીર ચાળવાની એક જાતની પીડી.
 યજન-હોમ કરવો.
 યજુ-પૂજવું.
 યયા-જેમ.
 યવન-મુસલમાન.
 યાજન-પૂજ.
 યુવા-લુવાન.
 યુકા-લુ.
 યોગમર્મ-ચોખ્ખો માર્ગ.
 યે જના-ગોઠવણ.

ધાધા-લડવેયા.

રક્ત-રાતું લોહી.

રજની-રાત.

રજો-રજોગુણ.

રટવું-ખોલવું.

રણ-રેતીનું મેદાન, કરજ, યુદ્ધ સંગ્રામ.

રણકાર-ઝગાળ.

રતિ-પ્રીતિ, કમદેવની સ્ત્રી.

રતિભાગ-છરાક.

રદ-દાંત.

રસકૃપિકા-જેના પાણીથી લોહાનું સોનું થાય

રમણીદ્વીપ-દ્વારકાનો ખેટ. [એવી વાત.

રમણી-સ્ત્રી.

રમ્ય-સુંદર.

રમા-લક્ષ્મી.

રવિનંદ-યમરાજ.

રસિક-રસવાળું, રસ સમજનાર.

રસના-છબ.

રહસ્ય-છાતું, યુદ્ધ, મર્મ.

રહેણી-રહેવાની રીત, ક્રિયા.

રાજવ-કમલ.

રાવતું-સભા, રાજમંડળ.

રાસભ-ગણેડો.

રાશી-જ્યોતિષ.

રિદ્ધિ-પૈસા.

રિપુ-શત્રુ.

રીડ-ખુમાર.

રુચિર-ગમતું, ભાવતું.

રેંદમાળ-માણસના માથાની માળ.

રુદ્રરાજ-વસંત.

રુદ્રવેતી-અડકાયલી, રજસ્વલા.

રુદે-દૃઢ, અંતઃકરણ.

રુદ્રાણી-પાર્વતી.

રંધન-રોકવું.

રોધ-અટકાવવું.

રેણુ-રજ.

રેન-રાત્રિ.

રેવંત-ધોડો.

રેકવ-રાયકવાળ બ્રાહ્મણ.

રોમદર્શ } રૂપાંટાં જોઈ યાય તે.
રોમાંચિત }

રોમાંચિ-રૂપાંટાની દાર.

રોહિણી-ચંદ્રની સ્ત્રી, એક નક્ષત્ર.

રોરવ-નરકનો કુંડ છ.

રનાદે-સુરજની સ્ત્રી.

રંભા-એ નામની એક અપ્સરા.

ભખ-ભાખ.

ભગડું-છાલડું.

ભધુ-નાનું.

ભલાધવી-ચંચલાઈ.

ભાઇ-ભક્ષી.

ભતા-વેલ.

ભવ્ય-મજે એવું.

મચિત-સુંદર.

મણતા-તુણા.

મક્ષ-ધ્યાન, ભાખ.

ભાવવ-ભાવતા, ચતુરાઈ.

ભાધતું-જડતું.

ભાવરથ-મધુરતા, વાણીની મીઠાસ.

ભિંમદેહ-સૂર્યમ સરીર.

લીટ-હદ.

ભિલવટ-કપાળ.

લીલા-ખેલ.

લુંખો-લુગણા.

લોકોત્તર-સાધારણ લોકના વિચારથી પ
પરલોક

લોચન-આંખ.

લોલ-ચંચળ.

લકત્ર-ખોલનાર.

લકત્ર-ખોલું.

ખંડશી-ભેગવાળો, વર્ણસંકર.
 ધી-છૂટું મૂકું.
 ધંદ્રું હથિયાર.
 વિના, કપાસ.
 સડું-નારા પામલું.
 સાડ-ખગાડ.
 હનમત.
 સ-ખાળક, વાહરડો.
 સલ-પાળનાર.
 ન-મુખ.
 હલું-કહેલું, ઘાસલું.
 હુ-વહુ, વધારે.
 નકુળ-છાડના પાતરાંનાં વજ્ર.
 નનર-વનમાં ફરનારાં જાનવર.
 નનમાળી-વિષ્ણુ.
 નનરાય-સિંહ, વનરપતિ.
 ઝઙ્ગિ-ઝઙ્ગિ.
 રખન-હનમત.
 રખુ-ચારીર.
 વમન-ઉલટી.
 વચણુ-વચેન.
 વતિક-શ્રાવકોના જાતિ.
 વર્ધન-વધારનાર.
 વરચલું-કંઠાળલું.
 વરજલું-તણ દેહ.
 વરડું-ઉઝરડું.
 વરત-રેંટ અથવા કોરાડું દોરડું.
 વરતિ-શ્રાવકોના જાતિ.
 વરસિ-બરસે.
 વરાહ-ભૂડ.
 વરિષ્ઠ-મોટી, મોટું.
 વર-નાહર નામનું જાનવર.
 વલુધ્યા-કુંચવાયલો, ચેષ્ટા.
 વલો-છાસમાંથી માખણનું વિખરઈ જલું.
 વલોથું-હાંતે રવાણિ હલાવલું તે.

વસન-વસ્ત્ર.
 વસંત-વાસવ-ફાળણ તથા ચૈત્રની ઋતુ.
 વહવરાવલું-વહી જવું.
 વહાયા-ખેંચાયા.
 વહુવર-મોટી વહુ.
 વાર-વાણી.
 વારવિદગ્ધ-વાણીમાં ચતુરાઈ દેખાડવી.
 વાગલાં-ફાંફાં.
 વાધાંબર-વાધના આમડાનાં વજ્ર.
 વાય-વાણી, વાચા.
 વાંછલું-છાંછલું.
 વાજ-તોખા પામલું, કંઠાળલું.
 વાછ-ચોડો.
 વાટિકા-વાડી.
 વાડવ-ઘાસણ.
 વાન-ચારીરનો ફેર.
 વાપી-વાવ.
 વામ-સિલ, કાણું અંગ.
 વામણ-હાંતણું.
 વામા-ઝી.
 વાથ-કાગડો.
 વાથુચર-પવન ખાઈ શ્વે તે.
 વારાંગના-વેરયા.
 વારિ-પાણી.
 વારિધિ-સમુદ્ર.
 વારિનિધિ-પાણીનો બંકાર, હરિયો.
 વારણિ-દાર.
 વાસક-દિવસ.
 વાસુકી-નાગની એક જાત.
 વાસનિક-વાસનાવાળો.
 વાસવ-ઈશ્વર.
 વિકટ-બચકર, મુકેલ.
 વિક્રમ-વેચાણ.
 વિકલ્પ-ચક્ર, સંદેહ, વેમ.
 વિકલ-ચેન વિનાનું, આકળું.

વિકાશવું-કુશવું, ખીલવું.
 વિખિયા-સી, ચંદ્રદાસની સીનું નામ.
 વિગય-ખાવાના રસ.
 વિપટવું-ધટવું.
 વિચરવું-જવું.
 વિજયા-ભાંમ.
 વિઠવરાહ-ભૂંડ.
 વિતંડ-ખાખંડ.
 વિત-દ્રવ્ય, પૈસા.
 વિદગ્ધ-કાશો.
 વિહુત-વિજળી.
 વિદૂત-વિદ્વાન.
 વિદળ-દળ્યા વગરનું, આખું અન્ન.
 વિદારવું-ફાડવું.
 વિદુમ-સોતો મણિ.
 વિદેહ-દેહથી ભૂદો આત્મા.
 વિદેહી-શરીરનું ખાન નહીં હોય તે.
 વિધાતા-શ્રદ્ધા.
 વિધાત્રી-શ્રદ્ધાની સી.
 વિધિ-શ્રદ્ધા.
 વિધિનિયેધ-કરવું ન કરવું.
 વિધુ-ચંદ્ર.
 વિનય-નમ્રતા.
 વિનોદ-આનંદ.
 વિપર્યય-નાશ.
 વિપાક-પરિણામ.
 વિપિન-વન.
 વિપુલ-મોહાકું.
 વિભૂતિ-રાખેલી, જોશર્વ.
 વિમુખ-ઉલટું, અવળું.
 વિરંચિ-શ્રદ્ધા.
 વિરજ-વીર્ય, ધાતુ.
 વિરલા-જવલા, કોઈ એક.
 વિરહ-વિરહ-વિયોગ.
 વિરૂણી-વિભેગણી.

વિરાગવું-વિરોધ થવો.
 વિલાસ-સુખ, આનંદ.
 વિલાસવું-સોખવું.
 વિવર-પોલાણ, દર.
 વિરાહ-ધોળું.
 વિરાળ-પટોળું.
 વિપય-રાખડ, રૂપરં, રૂપ, રસ, ગંધ.
 વિપાદ-ખેદ, દિલગિરી.
 વિપધર-નાગ.
 વિપમ-ખરાખર નહીં તે.
 વિષ્ટિ-સુલેહ.
 વિસ્તારવું-વિસ્તાર કરવો, વધવું.
 વિસ્તીર્ણ-વિસ્તારવાળું.
 વિસ્મય-અચરત, હેરત.
 વિલગ-વિલગ-પક્ષી.
 વિહાર-આનંદ કરવા માટે અહીં તહીં ફરવું.
 વિહિન-વિના.
 વિજ્ઞાન-અવિસ્તાર જ્ઞાન, અનુભવ જ્ઞાન.
 વીર-ખડાદાર.
 વીરજેત્ર-ખડાદાર જંગો, વડોદરું.
 વીણાપાણિ-નારદમુનિ.
 વુકવું-જવું.
 વૃંદ-ટાળું.
 વૃક્ષ-ડોસી.
 વૃક્ષિ-વધારો.
 વૃશ્ચક-વિષિ.
 વૃપભ-ખળદ.
 વૃષ્ટિ-વરસાદ.
 વેણ-ચોટલો.
 વૈવરો-વહેનારો.
 વેદાંત-એક શાસ્ત્ર છે.
 વેસર-નાકનું ધરેણું, છુલક.
 વેળુ-રેતી.
 વૈવરણી-વૈખરી-નરકની નદી.
 વેદેહી-સીતા, દમયંતી.

શિ-મોડું, બ્રહ્માંડ.
 શિ-એક સાજ છે.
 શિ-લક્ષ્મી.
 શિ-શુદ્ધિ વાસ્તે હોય.
 શિ-ગાડું, બાંકો.
 શિ-કમ, વિદ્યુત્ક.
 શિ-આકાર, શુદ્ધ ભણી શકાય તે.
 શિ-ન-વિચ્છેદ.
 શિ-ન-પુસ્તક.
 શિ-રેક-ન-દું.
 શિ-પીડા.
 શિ-શિકારી.
 શિ-આકાશ.
 શિ-અવર-પદ્ધિ.
 શિ-ગાડું.
 શિ-ર-પાર-શાકરનો છવડો.
 શિ-ર-પને.
 શિ-ઉદ્ધ.
 શિ-ઉદ્ધાણી.
 શિ-સહ-સહુકો, સાહીનો છડો જે કમરમાં
 શિ-સાખી-સો કાળીવાળું.
 શિ-હળવે, ધીમે.
 શિ-શવ-સુડું.
 શિ-જાતીત-શબ્દથી ભૂંડો.
 શિ-વેધી-શબ્દ સંભળાને નિશાન મારનાર.
 શિ-ધન્દિયો નિયમમાં રાખવી.
 શિ-સુડું.
 શિ-બાણ.
 શિ-સુગત-આગ્રે આવેલો.
 શિ-હમાની એક ઝડ, ભાદરવો, આસો.
 શિ-રેડું-સરદ ઝડનો ચંદ્ર.
 શિ-સન-બાણુનું આસન-ધનુષ.
 શિ-રૂની-રાત્રિ.
 શિ-રૂપતિ-ચંદ્ર.
 શિ-રો-તુરત સંભળનાર.

શિ-ભ-ટીડ.
 શિ-ચંદ્ર.
 શિ-પર-મદાદેવ.
 શિ-ખા-ડાળ.
 શિ-મળ-કાળું.
 શિ-મી.
 શિ-ભવી-શિવની સ્ત્રી.
 શિ-ર-સારદ, સરસ્વતી.
 શિ-ખ-શિખામણ, રત્ન
 શિ-ખા-ચોટી.
 શિ-ખિત-પાવળી.
 શિ-ખિર-તંબુ.
 શિ-ખિખ-બાણ, બ્રમર.
 શિ-ખિ-શિખનું કામ કરનાર, કારીગર.
 શિ-ખ-મદાદેવ, કલ્યાણ.
 શિ-શિર-એક ઝડ, પૌષ તથા મધ્ય.
 શિ-ખાલક.
 શિ-મોદર-ઉપર અને પેટ.
 શિ-ચાણુ-બાળ, એક ભત્રું પદ્ધિ.
 શિ-ખ-જલદી.
 શિ-ત-રહાડ, ઠંડું.
 શિ-ર્ષ-માણ.
 શિ-મળો-એક ભત્રું જાડ, જેનાં ફુલ દેખાવે
 સારાં હોય છે પણ કઈ કામમાં
 આવતાં નથી.
 શિ-પોપટ.
 શિ-ર-ભૂંડ, ભૂડણી.
 શિ-વિમન-જમીને આવમન કરતું તે.
 શિ-ર્ષ-મીડું, ઉગડ.
 શિ-ખ-શરો.
 શિ-ખ-પથારી.
 શિ-ખ-નજર.
 શિ-ખ-રોપનાળ.
 શિ-ર્ષ-પર્વત.
 શિ-ખિત-વોહી.

સૃંગી-સીંગડું, એ નામના એક જાણી.
 શ્રમજન-પરસેવો, ધામ.
 શ્રવણ-કાન.
 શ્રીધર-લક્ષ્મીને ધરનાર, વિષ્ણુ.
 શ્રીપાત-સંન્યાસી.
 શ્રીમત્-શોભાવાળું.
 શ્રીમુખ-શોભીતું મુખ.
 શ્રીરંગ-પરમેશ્વર.
 શ્રીવત્સ-વિષ્ણુના હૃદયમાં ચિહ્ન છે તે.
 શ્રુતિ-વેદ.
 શ્રોતા-સાંભળનાર.
 શ્લેષ-બીજો અર્થ.
 શ્વસુર-સસરો.
 શંકરજી-પરમેશ્વર.
 સકલ-ગાઠું.
 સંકોચાતું-સંકોચ પામવો.
 સખા-મિત્ર.
 સચરાચર-સ્થિર અને અસ્થિર.
 સલાતુલ-સાચું બોલું.
 સત્-ત્રણ ગુણમાંનો એક.
 સત્તર-તરત.
 સણગલ-મુંઝટા-લાજ.
 સદન-ધર.
 સલ-તરત.
 સહયજ્ઞ-નકી બાવ.
 સદળી-નદી.
 સદૈવ-દુર્મેશાં.
 સદોદિત-દુર્મેશાં.
 સનાતન-અનાદિ.
 સપરાણું-ઉપરાણું.
 સમક્ષિ-ધર્મનો સાચો રસ્તો.
 સમર-કામદેવ.
 સમર્પણ-સોંપવું.
 સમવિત-સરખા જાણનાર.
 સમાજ-સખા, મંડળી.

સમીપ-પાસે.
 સમીર-વાયુ.
 સમુદાય-જમી.
 સમુદિત-જેનના મત પ્રમાણે ઝીણા છવ :
 સમૃદ્ધ-જમી.
 સમોવડ-ખરાબરીયું.
 સરવો-ઉદાર.
 સરોડો-સર્વાવાસ, સર્વ વસે તે.
 સર્વાંગ-આખું સરીર.
 સર્વાવીત-સર્વથી નદો.
 સરિતા-નદી.
 સલિતા-નદી.
 સજકું-આમ તેમ દાસવું.
 સલિલ-પાણી.
 સગુણ-સરસ.
 સવત્સ-વાહડાવાળી ગાય.
 સવ્ય-સવળું.
 સદકાર-આગો.
 સદનનંદ-નિરંતર આનંદ.
 સદસરણીધો-દળદળ માયાનો.
 સદિષ્ટ-સાંખી રહેવું.
 સદોદાર-એક માળાપનાં ઉકારાં.
 સાંઈ-બેઠવું.
 સાકલ-અધર્મો.
 સાંખ્ય-એક શાસ્ત્ર છે.
 સાત્તિક-સત્ ગુણવાળો.
 સાદર-આદરભાવ-અપરણીવાળી સ્ત્રીને
 સાધક-ભક્ત. [પ્રિયણી વરદન
 સાલુકળ-મદદગાર.
 સાખ્ય-જની શકે તેવું.
 સાધવી-સારાં આચરણવાળી સ્ત્રી.
 સાધરો-સાદરી કે કામળો.
 સામદ-સરદાર.
 સામરો-સમાં કરવાં.
 સાયર-સાગર.

હલેતું-હળતું અથવા ધીમું.
 હસ્તામલ-હથેલીમાં આમળું હોય તે.
 હળધર-બળદેવ.
 હાઠક-સોનું.
 હારણ-કાયર, ધીરજ.
 હારદ-સારાંશ.
 હારી-હરનાર.
 હાવભાવ-કામને લખત્ર કરે તેવી ચેષ્ટા
 હળાહળ-ઝેર.
 હિન્નનાદ-હેયામાં નાદ હોય તે.
 હિર-સાર.
 હિરવયર્ગ-અક્ષા, સૂર્ય, ઈશ્વર.
 હિસક-હિસા કરનાર.
 હિમક-હીરામળ.
 હીસતું-હરખતું.
 હેસારવ-હણહણાટ.
 હૃવદ્રવ્ય-અગ્નિમાં હોમવાની સામગ્રી.
 હૃતાસન-હૃવાસ, અગ્નિ.
 હેને-સ્નેહ, હેવ.
 હેડો-હળી નહું.
 હેદળ-ઘણતું ટાણું.
 હેમ-સોનું.

હેતું-એતું.
 હેલ-એતું, ધડા અને ગાગર, બાર.
 હેલી-સખી.
 હેલો-અપટિલ.
 હદ-પાણીનો ઘરો.
 હાલ-ધા વાગવાથી થયેલો ખાડો.
 હામ-તારવ.
 હામા-માફ.
 હાર-નાસવંત વસ્તુ.
 હિતિ-પૃથ્વી.
 હિમા-ખીચડી.
 હીણ-એણું.
 હીર-કુધ.
 હાદ-હલકો.
 હુદધરા-ધુધરી.
 હુદધરાળી-ધુધરીવાળો કંદોરો.
 હુધા-ગુખ.
 હુધાર્તિ-હુખથી પીડાયેલો.
 હુધિત-ગુખ્યો.
 હાણી-અક્ષાહિણી, હાથીએ, પેદળ, પાળ
 [૨૫ વિગેરેથી મુકરર કરેલું લય]

